T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÂCİBÎ'NİN (HACI SÂLİH-ZÂDE) ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'SI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

Deva ÖZDER

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Temmuz - 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÂCİBÎ'NİN (HACI SÂLİH-ZÂDE) ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'SI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

DOKTORA TEZİ

Deva ÖZDER

Enstitü Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı

"Bu tez 20/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/ Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Dr. Oral Yılmaz	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üy. M. Hakkı Şentürk	BAŞARILI	
Prof. Dr. Bayram Alikaşı	BAŞARILI	
Prof. Dr. Ali Rıza Özaş	Başarılı	
Dr. Öğr. Üy. Cumhur Ün	Başarılı	

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Deva ÖZDER
Öğrenci Numarası	:	1160D11009
Enstitü Anabilim Dalı	:	Türk Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı	:	Eski Türk Edebiyatı
Programı	:	☐YÜKSEK LİSANS ☑DOKTORA
Tezin Başlığı	:	HÂCİBÎ'NİN (HACI SÂLİH-ZÂDE) ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'SI (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)
Benzerlik Oranı	:	%16

Sosyal Bilimler ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulalma Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

20/07/2018
Öğrenci İmza

☐ Sakarya Üniversitesi ..... Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımca yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Tarih: 20.07.2018

İmza:

☐KABUL EDİLMİŞTİR ☐REDDEDİLMİŞTİR **EYK Tarih ve No:**	**Enstitü Birim Sorumlusu Onayı**

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in daha doğru anlaşılmasını sağlamak amacıyla farklı usullerle yorumlanması neticesinde ortaya çıkan şerh kavramı, zamanla dinî tasavvufî, ilmî ve edebî metinleri açıklamak ve anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla ortaya konan eserleri ifade eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Klasik Türk edebiyatı bünyesinde de bu amaç doğrultusunda Arapça, Farsça, Türkçe şerh türünde pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler, şerh edilen metnin kapsamına, şarihin tahsil durumuna ve bilgi birikimine göre farklılık gösterse de, Klasik Türk edebiyatı metin şerhi araştırmaları ve Osmanlı kültürü üzerine yapılan çalışmalar için büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Çalışma konusu olarak seçtiğimiz Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sı da gerek şerh tekniği gerekse de muhtevasını oluşturan unsurlar bakımından bahsi geçen çalışma alanlarına ışık tutacak nitelikte bir eserdir.

Yaptığımız bu çalışma ile *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'nın tenkitli metni ortaya konmaya, bu metinden hareketle eserin muhtevası, söz varlığı, şârihin şerh metodu verilmeye ve şerh metninin içerdiği malzeme ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanması süresince pek çok kişinin yardımını ve desteğini gördüm. İlk olarak doktora eğitimimin her aşamasında engin bilgisini benden esirgemeyen, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, gerek ilmî, gerek manevî desteğini daima üzerimde hissettiğim tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Ozan YILMAZ'a teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

Tez izleme komitemde bulunan ve görüşleriyle tezime yön veren değerli hocam Prof. Dr. Bayram Ali KAYA'ya; ilmî bilgisini paylaşmasının yanı sıra çok büyük yardımlarını gördüğüm dostum, kardeşim Arş. Gör. Bedriye Gülay AÇAR'a; bilgi ve deneyimlerinden istifade ettiğim Dr. Hamidreza SOHRABIABAD ve sevgili eşi, aziz dostum Zohreh GHARAKHANI'ye; Dr. Öğr. Üyesi Raşit GÜNDOĞDU'ya en samimi hislerimle teşekkürlerimi sunarım.

Maddî ve manevî destekleriyle her zaman yanımda olan ve haklarını asla ödeyemeyeceğim aileme, bu zorlu süreçte gösterdiği anlayış ve sabır için sevgili eşim Can ÖZDER ve biricik kızım Gökçe Zehra ÖZDER'e minnet borçluyum.

Deva ÖZDER

20.07.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **iv**
TABLO LİSTESİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
SUMMARY ..... **vii**

GİRİŞ **1**
BÖLÜM 1: YUSUF U ZELİHA HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ **15**
1. 1. Kutsal Kitaplarda Yusuf Kıssası 15
1.1.1. Tevrat'ta Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Eski Antlaşma) 15
1.1.2. İncil'de Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Yeni Antlaşma) 25
1.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Kıssası 26
1.2. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Kıssalarının Mukayesesi 37
1.2.1. Yakup 37
1.2.2. Yusuf 40
1.2.3. Yusuf'un Rüyası 41
1.2.4. Yusuf'un Kardeşleri 41
1.2.5. Yusuf'un Kuyuya Atılması ve Köle Olarak Satılması 42
1.2.6. Kadın (Zeliha) 43
1.2.7. Kadının (Zeliha'nın) Hilesi 44
1.2.8. Aziz / Potifar 45
1.2.9. Yusuf'un Zindana Atılması 45
1.2.10. Yusuf ve Kardeşlerinin Karşılaşması 47
1.3. Edebiyatta Yusuf Kıssası 47
1.3.1. Arap Edebiyatında Yusuf Kıssası 47
1.3.2. Fars Edebiyatında Yusuf Kıssası 48
1.3.3. Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası 49
1.3.3.1. Klasik Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası 49
1.3.3.2. Türk Halk Edebiyatında Yusuf Kıssası 57
1.3.3.3. Modern Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası 58

BÖLÜM 2: MOLLA CÂMÎ ve YÛSUF U ZELÎHÂ'SI 59
2.1. Molla Câmî 59
2.1.1. Hayatı 59
2.1.1.1. Doğum Yeri, Tarihi ve Şeceresi 59
2.1.2. Tasavvufî Şahsiyeti 63
2.1.3. Edebî Şahsiyeti 66
2.1.4. Eserleri 68
2.2. Yûsuf u Zelîhâ 76
2.3. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sının Klasik Türk Edebiyatındaki Etkisi 82
2.3.1. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler ..83
2.3.1.1. Tercüme, Nazire ve Şerh Kavramları 84
2.3.1.2. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercümeler 95
2.3.1.3. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Nazireler 102
2.3.1.4. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Şerhler 105

BÖLÜM 3: HACI SÂLİH-ZÂDE HALÎL HÂCİBÎ 109
3.1. Hayatı 109
3.2. Eserleri 109
3.2.1. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ 109
3.2.2. Şerh-i Lüccetü'l-Esrâr 109
3.2.3. Şerh-i Cilâ'ü'r-Rûh 110
3.2.4. Tercüme-i Târîh-i Nâdir Şah 110
3.2.5. Tercüme-i Dürre-i Nâdire 110
3.2.6. Şerh-i Manzume-i Lâmi'î 110
3.2.7. Şerh-i Mütûn-ı Selâse 110
3.2.8. Resâil-i Fenn-i Ferâ'iz 110

BÖLÜM 4: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN İNCELEMESİ 111
4.1. Şerh 111
4.1.1. Gramer Terimleri 111
4.1.2. Söz Varlığı 125
4.1.2.1. Arapça-Farsça-Türkçe Eş Anlamlı Kelimeler 125

4.1.2.2. Arapça Söz Varlığı 126
4.1.2.3. Farsça Söz Varlığı 135
4.1.2.4. Türkçe Söz Varlığı 144
4.1.2.5. Türkçe Atasözleri ve Tabirler 166
4.1.3. Ansiklopedik Bilgiler 167
4.1.3.1. Edebî Bilgiler 167
4.1.3.2. Kozmik Bilgiler 174
4.1.3.3. Kültürel Bilgiler 176
4.1.3.4. Musikî Bilgileri 178
4.1.3.5. Tarihî Şahsiyetler 179
4.2. Şârih 180
4.2.1. Hâcibî'nin Şerh Metodu 180
4.2.1.1. Göndermeler 187
4.2.1.2. İktibaslar 188
4.2.1.3. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi 205

BÖLÜM 5: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN METNİ 211
5.1. Eserin Nüshaları 211
5.2. Metnin Kurulmasında İzlenen Yol 214
5.3. Metnin Hazırlanışında (Transkripsiyon, İmlâ ve Tespitinde) İzlenen Yol 216
5.2.1. Arapça, Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı 217
5.2.2. Türkçe Bazı Kelime ve Eklerin İmlâsı 218
5.2.2.1. Kelimelerin Yazımı 218
5.2.2.2. Eklerin Yazımı 220
5.3. Transkripsiyon Alfabesi 237
5.4. Karşılaştırmalı Metin 238

SONUÇ 850
KAYNAKÇA 854
EKLER 870
ÖZGEÇMİŞ 904

KISALTMALAR

ABD	: Anabilim dalı
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
bk.	: bakınız
C.	: Cilt
çev.	: çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
(E)	: Emel Esin Kütüphanesi
ed.	: editör
hzl.	: hazırlayan
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr/nu	: Numara
S.	: Sayı
(S)	: Süleymaniye Kütüphanesi
s.	: sayfa
SAÜ	: Sakarya Üniversitesi
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
trc.	: tercüme
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi.
TÜBAR	: Türklük Bilimi Araştırmaları
TY	: Türkçe Yazmalar
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl
W.	: Walters Art Museum

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Transkripsiyon Alfabesi.....240

Tezin Başlığı: Hâcibî'nin (Hacı Sâlih-zâde) Şerh-i Yûsuf u Zelîhâsı (İnceleme-Tenkitli Metin)
Tezin Yazarı: Deva ÖZDER **Danışman:** Doç. Dr. Ozan YILMAZ
Kabul Tarihi: 20 Temmuz 2018 **Sayfa Sayısı:** vii (Ön Kısım) + 869 (Metin Kısmı) + 34 (Ekler)
Anabilim dalı: Türk Dili ve Edebiyatı **Bilim dalı:** Eski Türk Edebiyatı

Şerh kavramının kökeni Kur'an-ı Kerim'i layıkıyla anlama ve anlatma çabası neticesinde ortaya çıkan tefsir ilmine dayanmaktadır. Başlangıçta her türlü metnin açıklanması için kullanılan "tefsir" kavramı, daha sonra sadece Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan ilim dalı olarak sınırlandırılmış ve önceden ihtiva ettiği geniş mana yerini şerh kelimesine bırakmıştır. Böylelikle "şerh" dinî-tasavvufî, ilmî yahut edebî metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için yapılan çalışmaları ve bu çalışmalar kapsamında ortaya konan eserleri ifade eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Klasik Türk edebiyatında da bu amaç doğrultusunda Arap ve Fars edebiyatının her anlamda "klasik" sıfatını kazanmış "şaheser"lerine Türkçe şerhler yapılmıştır. Yapılan bu şerhlerden biri de çalışma konumuz olan Hâcibî'nin, Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına yapmış olduğu ve Türk şerh edebiyatının XIX. yüzyıl metinleri arasında yer alan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eseridir.

Çalışmamızın ilk bölümlerinde sırasıyla "şerh ve şerh edebiyatı, Yusuf kıssasının kutsal kitaplardaki versiyonları, Arap, Fars, Türk edebiyatlarındaki Yusuf kıssaları, Molla Câmî'nin hayatı, *Yûsuf u Zelîhâ*'sı ve Hâcibî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Akabinde ise Hâcibî'nin metni transkribe edilerek Latin harflerine aktarılmış, aktarılan metin üzerinden şârihin şerh metodu değerlendirilmiş, eser içerisindeki edebî ve kültürel malzeme incelenmiştir. Ayrıca şârihin verdiği anlamlar doğrultusunda eserin söz varlığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın amacı Hâcibî'nin, Molla Câmî'nin Klasik Türk edebiyatında pek çok mesneviyi doğrudan veyahut dolaylı olarak etkileyen *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine yaptığı bu şerhi bilim dünyasının istifadesine sunmak ve eser üzerinde yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık edecek bir metin ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hâcibî, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*, Molla Câmî, şerh, klasik Türk edebiyatı.

Title of the Thesis: Hâcibî's (Hacı Sâlih-zâde) work named Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ (Analysis-Criticized Text)

Author: Deva ÖZDER **Supervisor:** Ass. Prof. Ozan YILMAZ

Date: 20 July 2018 **Nu. of pages:** vii (Prep.) + 869 (Main Body) + 34 (App.)

Department: Turkish Language and Literature **Subfield:** Classical Turkish Literature

The stem of commentary concept is based on the science of interpretation which was emerged by the struggle of understanding and expressing Kur'an-ı Kerim. In the beginning, the concept of "interpretation" was used to explain all kinds of texts but later, with the limited definition of a science explaining and interpretating just Kur'an-ı Kerim, its large meaning gave its place to the concept of commentary. Thus "commentary" was begun to use to show the studies making it easy to understand the religious-sufistic, scientific or literal texts. Inaccordance with this purpose, in Classical Turkish Literature, Turkish commentaries were made for the "masterpieces" gaining the title of "classical" of Arabic or Persian Literature. One of these commentaries is the piece of *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* by Hâcibî made for Yûsuf u Zelîhâ by Molla Câmî and it is a XIX. century piece of Turkish commentary literature.

In the first parts of our work, some information is given about, in the order of, commentary, literature of commentary, the versions of Yusuf tale in the religious books, Yusuf tales in Arabic, Persian and Turkish literature, the lifestory of Molla Câmî, Yûsuf u Zelîhâ, the lifestory of Hâcibî and his pieces. Subsequently, the text of Hâcibî was transcribed to Latin alphabet, the method of commentary is evaluated on the transcribed text and the literal and cultural materials in the piece are examined. Furthermore, the vocabulary of the piece is determined in the light of meanings which commentator gave.

The aim of the work is, to present this commentary made for the masnavi of Yûsuf u Zelîhâ by Molla Câmî, having a direct or indirect influence on a lot of masnavi in Classical Turkish Literature, to the benefit of the science world and to produce a source text for the following works which will be made for the piece.

Keywords: Hâcibî, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*, Molla Câmî, commentary, classical Turkish literature.

GİRİŞ

ŞERH ve ŞERH EDEBİYATI

A. ŞERH

İslam dünyasında, bir eserin daha geniş biçimde açıklanması amacıyla yazılan metinleri ifade eden ve Arapça "şaraha" (ش ر ح) üçlü kökünden türemiş olan "şerh" kelimesi *Lisânü'l-'Arab*'da "e'ş-şerh, e't-teşrîh: organdan etin kesilmesi, kemik üzerinden etin kesilmesi" ve "e'ş-şerh: keşf" manalarındadır (Lisânü'l-'Arab, 2003: 70). Bununla birlikte "şerh" sözcüğü çeşitli sözlüklerde, "bir metnin gizli noktalarını keşfetmek ve açıklığa kavuşturmak" (e'l-Müncid, 2005: 381), "müşkil, mübhem ve mahfî makûlesini keşf ü izhar eylemek, kesmek, açmak, fehm eylemek, bikr kızın bekâretini izale eylemek, bir şeyi bolartmak" (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi: e-sözlük), "bir nesneyi keşf etmek, kalbi açıp pâk etmek" (Vankulu Lügati: e-sözlük), "eti büyük parçalara ayırmak, bir organdan yahut kemikten et kesmek, eti parçalamak, bir şeyi genişletmek, açmak, bakire kızın bekâretini çalmak, sırları keşf ü tefsîr, müşkil meseleleri açıkça ortaya koymak, anlamca kapalı sözü açıklamak, ortaya çıkarmak, aydınlatmak, sözü anlamak" (Lügatnâme: CD version), "keşf etmek ve beyan etmek" (Ahterî-i Kebîr, 2009: 927), "gizli ve şüpheli olan nesneyi açıp meydana koyarak aşikâr kılmak, dilim dilim kesmek" (Redhouse, 2006: 1121), "genişletme, bast etme, yayma, (eti) kesme, (kapıyı) açma, arz etme, izah, beyan, tevsi, tafsil, tevil" (Mehmed Bahaeddin, 1997: 412), "açma, ayırma, bir anlatım veya kitabı açıklama, yorumlama, bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap, açık ve ayrıntılı anlatma" (TDK Sözlük, 2011: 2217) şeklinde anlamlandırılmıştır.

Edebî bir terim olarak ise şerh "izah için söylenilen sözler ve bu yolda yazılan kitap" (Muallim Nâci, 2006: 497), "bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklama ve yorumlama" (Hüseyin Kâzım Kadri, 1943: 217), "bir edebî eseri, bir risaleyi veya bir kitabı kelime kelime açıp izah ederek içerdiği bütün dil, anlam, sanat ve estetik özellikleri ile o eserin anlaşılmasını sağlamanın özlü bir ifadesi" (Nurdoğan, 1999: 422), "bir ilim dalında ün kazanmış eser üzerinde kaleme alınan, bu eserlerdeki kapalı ifadelerin açıklandığı, eksik bırakılan hususların tamamlandığı, hatalara işaret edildiği eser" (Şensoy, 2010: 555), "bir metnin daha iyi anlaşılması için o

metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması" (Kortantamer, 1994: 1) olarak ifade edilmektedir.

Bir metni anlama, tanıtma ve yorumlamaya dayalı şerh geleneğinin kökeni, Kur'an-ı Kerim'i layıkıyla anlama ve anlatma çabası neticesinde ortaya çıkan tefsir ilmine dayanmaktadır. "Açıklamak, beyan etmek" anlamındaki "fesr" kökünden türeyen tefsir kelime anlamı olarak "ortaya çıkarmak, kelime veya sözdeki kapalılığı gidermek ve açıklamak" demektir. Tefsir kelimesinin "fesr" ile benzer anlamlar taşıyan "sefr" kökünden geldiğine dair görüşler de mevcuttur. "Sefr" kelimesi, kadının yüzünü açması, baştaki sarığın alınmasıyla başın ortaya çıkması ve sabahın aydınlıkla belirmesi gibi bir şeyin üzerindeki perdenin kalkması ve belli olması, kapalı bir şeyin aydınlanması anlamlarında kullanılmaktadır (Birışık, 2011: 281). Tefsir sözcüğü terim olarak ise "Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin anlamlarını açıklamak, çıkan hükümleri nâsih-mensuh, muhkem-müteşabih gibi niteliklerine göre ayırmak, iniş sebeplerini ve metindeki bağlamlarını ortaya koymak" manasına gelmektedir (Saraç 2007: 121). Erken devirlerde tefsir sözcüğüne, "evl" kökünden türeyen ve "naslarda geçen bir lafzı bir delile dayanarak aslî manasından alıp taşıdığı muhtemel manalardan birine nakl etmek" anlamına gelen "tevil" manasının verildiği, Kur'an tefsirine dair eserlerin isimlerinde tefsir karşılığında "tevil" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir (Yavuz, 2012: 27); ancak bu iki kavram arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Tefsir; "ayetin iniş sebebinden bahs ve bir sözün dil açısından anlamının belirlenmesi" manasına gelirken, tevil "ayetteki sırları ve kelimelerin örtülü anlamlarını araştırma ve sözün anlamının ihtimalli olduğu hususlardan birini belirleme" manasındadır ve çeşitli anlamlara gelmesi muhtemel ayetler üzerinde uygulanmaktadır (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi: e-sözlük).

Önceleri her türlü metnin izahını kapsayan tefsir kavramı daha sonra sadece Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan ilim dalı olarak sınırlandırılmış ve daha önce sahip olduğu geniş mana yerini şerh kelimesine bırakmıştır (Ceylan 2007: 2).

"Şerh" ve "tefsir" kelimelerinin hem lügat hem de ıstilahî anlamlarının müteradif denilecek kadar yakın olduğu görülmektedir. Aralarındaki fark; "tefsir"in sadece Kur'an-ı Kerim'i açıklama ve yorumlamaya özgü bir kavram, "şerh"in ise Kur'an-ı Kerim haricindeki diğer metinlerin izahı için kullanılan bir kavram olmasıdır.

Divan edebiyatında önemli bir yere sahip olan şerhlerin, eski metinlerde örneklerinin fazlasıyla görüldüğü derkenarlardan, yani metnin sayfa kenarında yer alan şerhlerden; tek mısraın, beytin, cümlenin, bir şiirin mısra ve beyitlerinin metin içindeki şerhlerine ya da müstakil kitap şerhlerine kadar pek çok çeşidi bulunmaktadır. Haşiye, hâmiş, telhis, talikat, tevil gibi türlerinin de olduğu şerhlerin ortak özelliği kelimenin, mısraın, beytin yahut metnin anlaşılmasını sağlamak amacıyla izahta bulunmayı esas almalarıdır (Mengi 2000: 74). Haşiye hem şerhte hem de metindeki bazı kelime ve terkiplerle ya da metinde geçen ayet, hadis, özel isim, şiir gibi hususlarla ilgili olarak bir kitabın sayfa kenarlarına veya altına yazılan ve metinle ilgili olan açıklamalardır. Bu açıklamalar bazen metinden daha uzun olabilmektedir. Hamiş ve derkenar sözcükleriyle eş anlamlı olan haşiye şerhin daha az emek isteyen şeklidir. Haşiye her ne kadar şerhte olduğu gibi eserin bütününe dair geniş izahları ihtiva etmese de özellikle XIV. yüzyıldan sonra şerh mahiyetindeki müstakil eserlere haşiye de denilmiştir. Bununla birlikte haşiye türü eserler, metinden ziyade şerhteki bazı güç ve kapalı ifadeleri açıklama, tamamlayıcı bilgiler verme ve yerine göre eleştirme amacı taşıyan çalışmalardır (Topuzoğlu 1997: 420; Akar 2017: 13; Saraç 2007: 121). Telhis; muhtasar olarak da adlandırılmakla birlikte bu kavram çeşitli dönemlerde ilgi görmüş hacimli kitapların kullanımı sırasında ortaya çıkan zorlukları gidermek amacıyla eseri özetlemektir (Durmuş 2006: 57). Talikat, bir eserdeki ifade ve görüşlere yönelik tenkit, açıklama, ilave, çıkarma ve tashih mahiyetinde sayfaların kenarlarına ya da alt kısımlarına eklenen, bir metni açıklayıcı düşünceler içeren dipnotlardır (Şensoy 2010: 508; Akar 2017: 13). Tevil ise bir manayı ihtimallerinin en doğru olanı istikametinde açıklamak anlamına gelmektedir (Saraç 2007: 122). Teknik olarak bir metni açma ve açıklamaya, tamamlamaya, ikmal etmeye, irtibatlarını genişletip yeniden kurmaya, derinleştirmeye, tenkit, tahkik ve tashih etmeye, teferruatlandırmaya doğru seyreden çalışmalara tefsir, şerh, haşiye, talik(at), tafsil, tevil, izah, zeyl, tetimme, beyan, tekmile, fevaid gibi isimler verilirken, buna karşılık bir metni tahkim ederek sıkılaştırmaya, kısaltmaya, fazlalıklardan arındırmaya, ezberlenebilirlik ve kuşatılabilirlik kabiliyetini arttırmaya, sistematik ve talimî hale getirmeye, özetlemeye, seçmeler yapmaya dönük çalışmalar ise ihtisar, muhtasar, hülasa, telhis, mülahhas, müntehab, muktetaf olarak adlandırılmıştır (Kara, 2016: 21).

Şerh ve haşiye literatürünün sadece İslam ilim ve kültür havzasına ait bir telif türü olmadığı aşikârdır. Semavî kitaplar ve kutsal metinler başta olmak üzere dinî, felsefî ve

hikemî eserler, kanunlar, siyasî metinler, şiirler ve nutuklar anlaşılmak, zamana ve zemine göre ayarlanıp sürdürülebilmek için şerh ve haşiye türünden çalışmaların konusu olmuştur. Klasik felsefe, Aristo ve Eflatun şerhleri üzerinden yürümüş, felsefe yapmak neredeyse şerh yazmakla eş değer tutulmuş ve bu gelenek bütün Ortaçağ İslam ve Batı dünyasında da güçlenerek devam etmiştir. Hemen hemen bütün ilim ve sanat alanlarını kapsayan felsefî şerhler, bir kitabı ve bir müellifi esas alıyormuş gibi görünse de aslında merkeze alınan metnin gidebildiği kadar daha öncesine ve sonrasına uzanarak aynı zamanda muasırların görüşlerine de yer vererek, kendi durduğu yere göre eklemeler, tenkitler, tasnifler yaparak hakikat arayışını sürdürmekte, bu yolla da ilmi ve bilgiyi genişletip derinleştirmektedir. Bu nedenle tabiatı gereği devamlılığı ve birikimi önemsemek mecburiyetinde olan ilimlerin, felsefenin ve telif türlerinin gelişmesi en geniş manasıyla şerhler, haşiyeler, talikat ve telhisler üzerinden yürütülmektedir (Kara 2016: 15).

Şârihleri bir telif faaliyeti olan metin şerhlerini yazmaya teşvik eden sebepler arasında, doğrudan ilimle uğraşmayan kimselerin bir metnin, bir ibarenin ne demek istediğini yahut dolaylı olarak neye işaret ettiğini, içerisinde ne türden zahirî ve batınî manalar taşıdığını anlayabilecek donanıma sahip olmadığı düşüncesi ön plandadır. Farklı edebiyatlardaki mühim eserleri kendi diline çevirerek insanların istifadesine sunma isteği, anlaşılması güç metinler hakkında fikir ortaya koyma, tasavvufun derin ve mecazî anlatımlarla örülü dünyasına bir ışık tutma talebi de şârihleri şerh yapmaya yönelten sebepler arasındadır.

Tunca Kortantamer de metinlerin şerh edilme sebeplerinden biri olarak metnin daha büyük ilişkiler manzumesi içerisinde mesela inanç veya düşünce sistemlerinde ne anlama geldiğini anlamak ve anlatmak ihtiyacı olduğunu belirtir (Kortantamer, 1994: 1).

Saraç ise Kâtib Çelebi'nin (ö. 1657), *Keşfü'z-Zünûn* adlı eserinin giriş kısmında şerh konusunun nasıl anlaşıldığına ve şerh yapmanın sebeplerine dair verdiği bilgileri şu şekilde aktarmaktadır:

"Ona (Kâtip Çelebi'ye) göre her yazar, metnini şerhe ihtiyaç duyulmadan anlaşılması için yazar; fakat (a) yazarın düşünce ve ifadedeki üstün ve özel kabiliyeti dolayısıyla

ince manaları maksada delalet eden veciz/ öz ve yoğun bir şekilde dile getirmesi; ama okuyucuların yazarla bu konuda aynı seviyede olmaması; (b) zaten açık ve biliniyor olduğu düşüncesi ile veya başka bir ilim dalını ilgilendirdiği için bazı ön bilgilerin verilmemesi ve (c) lafzın birden fazla anlama yorulacak tarzda mecazlı ve kinayeli bir üslupla yazılmış olması şeklinde üç sebepten ötürü ortaya konulan metnin açıklanması (şerhi) gerekmektedir. Ayrıca metin yazarının insan olması hasebiyle yanılması, meseleleri ve bilgileri karıştırması, önemli noktaları dile getirmeyi unutması, tekrara düşmesi gibi kompozisyon hatalarının da şerhin sebeplerinden olduğunu söyler" (Saraç, 2007: 123).

Saraç daha sonra sözlerini şu ifadelerle sürdürür:

"Eldeki örneklere baktığımızda metinlerin iki amaç doğrultusunda şerh edildiğini görmekteyiz. İlki şerh edilecek metin ile ilgili okuyucunun bilgi birikiminin yetersiz kaldığı yerler olduğu düşüncesidir. Bunu şerh edenin kelime ve ibareleri açıklamasından, gramer bilgileri vermesinden, kültür unsurlarını açıklamasından anlamaktayız. Dolayısıyla bu şerhlerde bilgilendirme temeldir. Kâtip Çelebi'nin ele aldığı şerh sebepleri aslında bu grupta toplanabilir. Ayrıca eldeki metinlerin bir düşünce ve inanç sistemini açıklamak için bir vasıta olarak kullanılması -metnin yazarının kimliğinin metni aşan değeri de bu bağlamda ele alınabilir- şerhte rol oynayan diğer etkendir. Asırlar boyu -yeni katkı sağlamasa da- bazı dinî-tasavvufî metinlerin şerhlerinde görülen ısrar ve bu metinlerin şerhi ile verilmek istenilen tasavvufî düşünceler ikinci gruptaki şerhlerin sayısının azımsanmayacak oranda olmasını sağlamıştır. Bu şerhlerde ise metnin anlaşılma, açıklanma amacı ikinci planda kalıp onun bir vasıta olarak kullanılması söz konusudur" (Saraç, 2007: 124).

Ömür Ceylan, tasavvufî metin şerhi yapan şârihlerin, onları şerh yapmaya yönelten en etkili sebebi, eserlerinin sebeb-i teşrih bölümlerinde "yârân, ihvân, ahbâb veya hullân dedikleri yakın çevrelerinin bu şerhi kendilerinden talep etmeleri" olarak açıkladıklarını söylemektedir. (Ceylan, 2007: 316).

Ceylan'ın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, şârihler kendilerini şerh yazmaya yönelten sebeplerden bazılarını eserlerinin sebeb-i teşrîh bölümünde diğer tercüme ve telif türü eserlerde görülen kalıplaşmış ifadeleri kullanarak dile getirmektedirler.

Şârihlerin ileri sürdükleri bu sebepler arasında "devlet adamı, şeyh, dost vb. kişilerin ısrarları, şeyhin şârihe rüyada işaret etmesi, şârihin kalbine gaipten bir ses gelmesi, yazılacak eserin devrin ileri gelen devlet adamlarından birine hediye olarak sunulmak istenmesi" bulunmaktadır.

Eğitim faaliyetlerine yardım etmek amacıyla ders kitabı olarak okutulan özlü metinleri açıklamak, bu metinler üzerine geniş ilmî izahlar yapmak gibi etkenler de şârihleri şerh yazmaya sevk etmiştir. Bu türden şerhlerde kaynak metnin müellifinin ne demek istediği açıklanmakta, ardından konuyla ilgili görüşler tartışılmakta, sonunda şerh yazarının düşünce ve itirazlarına yer verilmektedir. Bu açıdan şerhin hitap ettiği okur kitlesine bağlı olarak öğretime yönelik şerhlerin kolay, doğrudan ilmî katkı ve tartışmaya yönelik şerhlerin ise daha zor anlaşılır bir üslupla yazıldığı görülmektedir (Şensoy, 2010: 556).

Bir şiiri anlayabilmek, o şiirin anlam diyarına tamamıyla girebilmek için şiirdeki kavramları kişilerin sadece şahsî bakış açılarıyla değerlendirmeleri yeterli değildir. Şairin kastettiği asıl manayı ortaya çıkarmak kültürel birikim ve gerekli bilgi donanımıyla beraber şair gibi düşünüp hareket etmekle olur; ancak bu şekilde hareket etse dahi ikinci bir kişinin şiir hakkında yapacağı yorumların hiçbirisi tam anlamıyla şairin manası olamayacaktır. Nitekim şerh edebiyatı örneklerine bakıldığında başka müelliflerin eserlerine yapılan şerhlerle birlikte bazen, şairlerin kendi manzumelerini de şerh ettikleri görülmektedir (Ceylan, 2015: 114).

Orhan Okay'ın, "Biz bir metni, devrinin kültürüne göre, o kültürün bütün hususiyetlerini dikkate alarak değerlendirmeye çalışırken bile, günümüzün ve kendimizin kıymet hükümlerinden tamamıyla uzaklaşamayız. O eser, zamanının şu veya bu düşüncesinin, modasının meyvesi olmuştur. O düşüncenin veya modanın gereği olarak eserin birtakım açıklamaları vardır hiç şüphesiz" (Okay, 1999: 387) yorumuna istinaden şerh edilmesi söz konusu olan metne modern yöntemlerle yaklaşmada birtakım kriterler olduğu söylenebilir. Bir metni yorumlayan kişi, müellifin metnini oluştururken içerisinde bulunduğu kültürel ortama ve hayal dünyasına yabancı kalmamalıdır. En geniş ve etkileyici örneklerinin klasik şiirde görüldüğü bu durum, şiirdeki asıl manaya ulaşmak için yalnızca sözlük bilgisinin ve bilimsel bilginin yeterli olmadığı gerçeğini kanıtlar niteliktedir. Şerh sırasında manaya ulaşmanın en önemli

ölçütlerinden birisi, eldeki metni değerlendirirken kendisini müellifin yerine koymak ve metni incelerken bu gerçeği daima göz önünde tutmaktır.

Şerhlerin öznel yahut nesnel olması hususu tartışmaya açık bir mevzudur. Şârihlerin metinleri kendi bilgi birikiminin ve kültürel donanımının müsaade ettiği kadarıyla izah etmesi ve farklı şârihlerin aynı metni farklı bakış açılarıyla yorumlaması sonucunda metinler arası bir köprü kurulmakla birlikte "en doğru yorum"un hangisi olduğu konusunda -okuyucunun kendi iç dünyasına göre doğru olduğunu düşündüğü yorum hariç tutulduğunda- belirleyici bir kıstas bulunmamaktadır (Yılmaz, 2012: XVII).

Şerhlerin tarihi, müşterek klasik kültürümüzde asırlara dayanmakla birlikte metinlere uygulanan tek bir metottan söz etmek mümkün değildir; ancak bu durum şerh metodunun bulunmadığı, bir disiplinden uzak olarak gelişigüzel yapıldığı manasına gelmemelidir. Bir metne uygulanacak şerh usulünde, kaynak metnin dili, muhtevası ve yapısı ile şerh edenin kişiliği, şerhi okuyacak olan kitle gibi etkenler belirleyici olmaktadır.

Arapça-Farsça metinlerin şerhinde dikkat edilen ilk husus; metnin Osmanlı Türkçesine düzgün bir şekilde tercüme edilmesidir. Sonrasında ise metin hem dilsel hem de anlamsal olarak değerlendirilir fakat bu kısımların az ya da çok oluşu şerhlere göre farklılık arz edebilir. Gramer izahlarının az, tercümenin çok olduğu şerhler olabileceği gibi tam tersi bir durum da söz konusu olabilmektedir (Taşcı 2014: 72). Şerhlerde sözcük bilgisi, açıklama ve beraberinde gelen yorumun dışında şerhi zenginleştirmek amacıyla kıssalara, metinde geçen şahıs ve yer isimleri hakkında malumata yer vermek de şârihin inisiyatifindedir. Bazı durumlarda ise şârih kendine mahsus yorumlarını bir temele dayandırma ihtiyacı hisseder ve çeşitli kaynaklara atıfta bulunur. Atıf yapılan bu eserler lügat ve gramer kitapları olabileceği gibi kaynak metnin ait olduğu ilim dalı ve konu ile ilgili başka eserler de olabilmektedir. Yapılan atıflarda bazen tam cümle iktibasları yapılırken bazen de bir yazara bir hükmün isnadı verilerek eser adı belirtilmemektedir. Arapça ve Farsça yapılan alıntılarda ise tercüme yapılmadan cümlelerin olduğu gibi aktarıldığı görülmektedir. O dönem aydın kesiminin şiir ile yoğun ilişkisi neticesinde kaynak metin edebî yahut edebiyat dışı olsun alıntılanan metinler arasında beyit ve şiirlere de yer verilmektedir (Saraç, 2007: 125-126).

Şerhlerin tamamında olmasa da çoğunda nüsha farklılıklarının değerlendirildiği görülmektedir. Günümüz edisyon kritik yönteminin kaynağı sayılabilecek bu husus, şârihin şerhi esnasındaki ciddiyetinin ve şerhine verdiği önemin kanıtı niteliğindedir. Şârihler, bazen aynı eseri şerh ettikleri metinlerde birbirlerini reddedebilirken, bazen de diğer şârihin verdiği anlamı göz önünde bulundurur.

B. ŞERH EDEBİYATI

Şerh geleneğinin İslam öncesinden itibaren çeşitli milletlerde var olduğu bilinmektedir. İslam dünyasındaki şerh ve haşiye geleneği ise ilk dönemlere kadar uzanmaktadır. Hz. Peygamber'in Kur'an'daki bazı meseleleri tefsir etmesi, az bilinen kelimelerin anlamlarını ve Kur'an hükümlerini açıklaması, onun bazı sözlerini anlamayan ashabın sorduğu sorulara verdiği cevaplar İslam kültüründe şerhin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İlk sistemli örnekleri fıkıh, kelam, tefsir gibi temel İslamî ilimlerde ortaya çıkan şerh geleneği sonraki yüzyıllarda dil bilimi, belagat, tarih, biyografi vb. pek çok dala sirayet etmiştir (Şensoy, 2010: 556; Efendioğlu, 2010: 559).

Müşterek İslamî kültürdeki şerh geleneğinin dili büyük ölçüde Arapçadır. Arapça şerh geleneğine gerek İranlı gerekse de Türk âlimlerin katkıları oldukça fazladır. Bilhassa Osmanlılarda medrese dilinin Arapça olması, dinî ve ilmî alanlarda şerh ve haşiye türü pek çok eser verilmesine olanak sağlamıştır (Yazar, 2011: 39). Arap Edebiyatı ve grameri alanında yazılmış birtakım mühim eserlere yapılan ve büyük bir kısmı Arapça olan şerhlere çeşitli el yazması kütüphanelerde rastlamak mümkündür. Arap grameri (sarf-nahiv) ve edebiyatı başta olmak üzere tefsir, fıkıh, kelam, hadis, astronomi gibi çeşitli alanlarda yazılan ve Osmanlı medreselerinde okutulmuş bazı eserler çeşitli şârihler tarafından şerh edilmiştir. Bunlara ek olarak aklî bilimlere ait mantık, felsefe, tarih, coğrafya, geometri, aritmetik gibi alanlarda da şerhlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Osmanlı medreselerinde eğitim ve ilim faaliyetlerinde; aritmetikte Bahâüddîn el-Âmilî'nin *Hülâsatü'l-Hisâb'*ına yazılmış şerhlerin, geometride Şemsüddîn es-Semerkandî'nin *Eşkâlü't-Te'sîs*'ine Kadızade e'r-Rumî'nin *Tuhfetü'r-Re'îs fî-Şerhi Eşkâli't-Te'sîs* adıyla yaptığı şerhin, astronomide el-Çağminî'nin *el-Mulahhas fi'l-Hey'e*'sine yine Kadızade'nin yaptığı şerhin, tıpta çok sayıda yazılmış *el-Kânûn* şerhlerinin, fizikte Esirüddîn el-Ebherî'nin *Hidâyetü'l-Hikme*'si ile Necmüddîn el-Kâtibî'nin *Hikmetü'l-Ayn*'ına yazılmış şerhlerin ders kitabı olarak yaygın bir şekilde

okutulduğunu görmekteyiz (Ceylan, 2007: 6). Cemalüddîn Ebû Amr Osman b. Ömer b. el-Hacîb'in (ö. 1248) Arapça nahiv kitabı *Kâfiye* de Arap grameri alanında şerh edilen eserlerin başında gelir. Buna ek olarak *Emsile, Binâ*, *İzhâr*, *Misbah*, *Mufassal*, *Merâh*, *Avâmil* vb. dilbilgisine dair eserlerin pek çok şerhiyle karşılaşmak mümkündür. Yine Arap edebiyatında önemli bir yere sahip Sîbeveyh'in (ö. 809?) gramerle ilgili eserleriyle birlikte bazı beyitleri de şerh edilmiştir. Arap edebiyatının klasik eserleri arasında yer alan *Muallakatu's-Seb'a*, *Dîvân-ı İbnü'l-Fâriz*, *Dîvân-ı İmrü'l-Kays*, *Dîvân-ı Ebî Mihcen e's-Sakafî*, *Dîvân-ı Ka'b ibni Züheyr*, *Dîvân-ı Mütenebbî*, *Makâmât-ı Harîrî*; fıkha dair *Hidâye*, *Ferâiz*, *Fıkhu'l-Ekber*, *Fıkhu'n-Nâfi*, *Kasîdetü'l-Emâlî*; kelâm sahasında *Gurerü'l-Ahkâm*, *Akâidü'l-Adûdiyye*; tıpta, *Kânûn*, *Fusûl-i Bukrât*, *Muğnî*, *Mûciz*; Kimyada *Şüzûr*, *Mükteseb*; astronomide *Mulahhas fi'l-Hey'e*, *Dâire*; mantık ilmiyle ilgili *Mantık*, *İsagûcî*, *Tehzîb*, *Metâli, Telhîs* gibi eserlerin Arapça, Farsça ve Türkçe sayısız şerhi vardır. Edebî şerhlerden ayrı olarak, daha çok ilmî terimlerin yer aldığı ve İslamî ilimler (hadis, tefsir, fıkıh, kelam vb.), tıp, astronomi gibi dallarda geniş bir kullanıma sahip bu türden metinlerin şerhi, "şerh" teriminin kavram alanını daha da kapsamlı hale getirmiştir (Yılmaz, 2012: XXI).

Farsça şerhler incelendiğinde ise daha ziyade edebî karakterdeki şerhlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Fars edebiyatının iki büyük şârihi, Molla Câmî lakabıyla tanınan Nûruddîn Câmî (ö. 1492) ve yaptığı sayısız şerhle el yazması kütüphanelerinde ismine sıkça rastlanan Celalüddîn-i Devvânî (ö. 1512)'dir. Yapılan şerhlerin çoğunluğunda *Mesnevî, Gülistân, Bostân, Pendnâme-i Attâr, Gülşen-i Râz* (Şebüsterî) gibi ahlakî-didaktik-tasavvufî mesnevilerin yanısıra Emir Husrev-i Dihlevî (ö. 1325) ve Hâfız-ı Şirâzî (ö. 1390) gibi büyük şairlere ait şiirlerin esas alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Arap edebiyatında ilmî, aklî ve edebî sahalarda yazılmış meşhur eserlere yapılan Farsça şerhler de sayıca oldukça fazladır ve kütüphanelerde örnekleri mevcuttur (Yılmaz, 2012: XXI).

Arap ve Fars edebiyatına ait klasik eserler hemen her dönemde ve Doğu coğrafyasının neredeyse tamamında şerh edilmeye değer manzumeler arasında görülmüştür. Özellikle İran'da kalem erbaplarının eski metinlere şerh ve haşiye yazmaya yönelmiş olması Türk müelliflerini de etkilemiş ve Anadolu'da da tanınmış metinlere şerh yazma geleneği revaç bulmuştur (Riyâhî, 1995: 223). Arapça edebî metinler üzerinde kaleme alınan

Türkçe şerhler genellikle manzum olarak yazılan esmâ-i hüsnâ, kırk hadis ve hilye şerhleriyle, Hz. Ali Divanı şerhleri gibi birkaç örnek dışında, bağımsız manzumeler etrafında şekillenmiştir. Edebî yönü ağırlıkta olan manzumelerden özellikle Kâ'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-bürde/ Kasîde-i Bânet Sü'âd, Kasîdetü'l-Lâmiyye*, İbnü'l-Fârız'ın *Tâ'îyye* ve *Hamriyye*, İbnü'n-Nahvî'nin *el-Kasîdetü'l-Münferice* ve Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-bür'e/ Kasîdetü'l-bürde* adlarıyla bilinen kasideleri en çok şerh edilen metinler olarak dikkatleri çekmektedir (Ceylan, 2010: 566-567). Fars edebiyatında ise, Firdevsî'nin (ö. 1020?) *Şehnâme*si ile başlayan uzun süreç Feridüddîn-i Attâr (ö. 1221), Sadî-i Şirâzî (ö. 1292), Hâfız-ı Şirâzî (ö. 1390), Molla Câmî (ö. 1492), Urfî-i Şirâzî (ö. 1591), Sâib-i Tebrîzî (ö. 1671), Şevket-i Buhârî (ö. 1695) gibi büyük şairlerin nazım-nesir pek çok eser kaleme almasıyla devam etmiş, bu eserler hem İran sahasında hem de Osmanlı coğrafyasında sayısız şerhe konu olmuştur.[1]

Şerh edebiyatına ait eserleri iki ana başlık altında incelemek mümkündür:

1. Tasavvufî Metin Şerhleri

2. Klasik Metin Şerhleri

"Tasavvufî Metin Şerhleri" olarak isimlendirilen şerh sahası dinî-tasavvufî konulu eserlere yapılan şerhleri içine almaktadır. Yunus Emre, Niyazî-i Mısrî, Sünbül Sinan gibi ehl-i tasavvuf şairlerin gazel, kaside, şathiye vb. şiirlerine yazılan ve tasavvufî öğretiyi amaç edinen şerhlerle birlikte *Fusûsu'l-Hikem, Muhammediyye, Esmâ-i Hüsnâ* manzumeleri, Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz*'ı vb. eserlere yazılmış şerhler de "tasavvufî metin şerhi" kavramının sınırları içerisindedir. Daha çok öğretici mahiyette olan tasavvufî metin şerhleriyle ilgili Ceylan şu bilgileri vermiştir:

"… Başlangıcından itibaren tasavvufî çevrelerde ortaya çıkan Türkçe manzumeleri şerh etme geleneği kendine özgü bir edebî çığır oluşturmuştur. Diğer şerhlerde yer alan metinlerin diliyle ilgili gramer ayrıntıları tasavvufî şerhlerde nadiren yer bulur. Türkçe tasavvufî şiir şerhleri, şerh metinlerinin hemen tamamına hâkim olan "tümevarım" yaklaşımının en çok kırılmaya uğradığı metinlerdir. Muhteva merkezli olan bu şerhlerde

[1] Klasik şerh edebiyatının Türkçe örnekleri hakkında bilgi için bk. Ozan Yılmaz, "Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü", **TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 5, S. 9, (2007), s. 271-304.

metnin belirleyicisi tasavvuf konularıdır. Tasavvuf şiirinin özgün nazım türlerinden olan şathiyelerin şerh edilen şiirler arasında belirgin bir ağırlığı vardır. Türkçede tasavvufî şiir şerhleri, dil ve kültürle ilgili açıklamalardan ziyade tasavvufî terminolojinin geliştirilmesiyle zenginlik ve değer kazanır. Tasavvufî çevrelerde eğitim aracı olarak kullanılan bu şerhler manevî bir işaret üzerine ya da dostların ricası gibi sebeplerle kaleme alınmıştır. Çok defa metnin yazarı gibi kendisi de mutasavvıf olan şârih genellikle hedef okuyucu kitlesinin seviyesine göre bir dil ve üslûp benimser. Bu arada dinî ilimlerin yanı sıra ilm-i nücûm, tıp, kimya, rüya tabiri, ebced, belagat vb. ilim dallarından da yararlanır. Bazen ayet ve hadis metinleri, peygamber kıssaları, sûfî menkıbeleri, darbı meseller, halk rivayetleri ve diğer tahkiye unsurları tasavvufî şiir şerhlerinin konusunu oluşturur. Hemen tamamında bir hitap tarzının yer aldığı tasavvufî şiir şerhlerinde soru-cevap ve örneklendirme ile anlatım yöntemleri etkili biçimde kullanılmıştır" (Ceylan, 2010: 567).

"Klasik Metin Şerhleri" başlığı altındaki şerhler ise her anlamda "klasik" sıfatı kazanmış eserlere yapılan şerhleri kapsamaktadır. Bu tür şerhlerde bazen müstakil bir metnin, bazen de belirli bir nazım şekline ait manzumelerin şerhi yapılmıştır. Kaside ve gazel şerhlerinin ilk sırayı aldığı klasik metin şerhlerinde mesnevi gibi uzun nazım türlerinin şerhine de sıklıkla rastlanmaktadır. Klasik metin şerhlerinde gaye; okuyanı bilgilendirerek metni tanıtmaktır. Şârihler bilgilendirmeyi açıklama ve ek bilgi verme şeklinde yaparak konuyu genişletir. Konunun açılıp genişletilmesi, şârihin, bilgi ve anlayışıyla paralel olarak yorumu da beraberinde getirir.

Klasik şerhler metot olarak incelendiğinde tek bir usulden bahsetmek mümkün olmasa da genel olarak bu tür şerh metinlerinde tatbik edilen usul şu şekildedir: Öncelikle şerhe mevzu olan kaynak metin verilir ve metin farklı bir dilde ise erek dile çevrilir. Ardından bilhassa manzum metin şerhlerinde tek tek beyitlere hatta mısralara bağlı kalınarak kelimelerin anlamları verilir ve filolojik yönden incelenir. Bu esnada gerektiği takdirde farklı lügatlerden şahit gösterilir, münşi veya şairin neyi ve hangi anlamı kasdettiği izaha çalışılır. İfadeler ve yorumlar başta ayet ve hadisler olmak üzere manzum ve mensur misallerle desteklenir, atasözleri ve hikâyelerle daha akıcı hale getirilir. Okuyucuya hitaplarda, şerh bölümleri arasındaki geçişlerde, alıntı ve göndermelerde Arapça şerhlerde olduğu gibi kalıplaşmış ifadelerden yararlanılır. Şerhlerde amaç; şerh

edilen metnin edebî kıymetini ortaya koymaktan ziyade, şerh edilen metni anlaşılır kılmak yani "şairin karnındaki mana"yı açığa çıkarmak ve eğitici/ öğretici bir fayda sağlamaktır. Kısacası şârih, ilk olarak "bi'l-ibâre" manayı açığa çıkarmaya, daha sonra "bi'l-işâre" ve "bi'd-delâle" manalara ulaşmaya çalışır (Ceylan, 2010: 565-566; Ün, 2007: iii).

XVI. yüzyıldan itibaren hudutları belirginleşip yaygınlaşmaya başlayan Türkçe şerh yazma geleneği XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüş, bu tarihten sonra da şerh çalışmaları devam etmiş ve hem klasik Türk edebiyatı süresince şekillenen yöntem hem de modern metin yorumlama kuramlarının tesirinde gelişen şerhler yazılmaya başlanmıştır. Ancak modern metin şerhi olarak da adlandırılan bu yeni dönem şerh anlayışı, klasik şerh anlayışından ayrı tutulmalıdır. Klasik şerhler, o devirde yaşayan ve belli bir edebî, kültürel birikime sahip olan çevreler için yapılmıştır. Günümüz metin şerhleri ise yeni nesile Osmanlı Türkçesinin bütün hususiyetleriyle birlikte kültürel mirasımızın zenginliklerini de anlatmayı hedeflemektedir. Günümüz şerh anlayışında amaç edebî kaygıdan ziyade, geçmiş ve günümüz arasındaki bağın kopmaması için köprü kurmaktır (Yılmaz, 2012: XXIII; Yazar, 2011: 66). Atabey Kılıç da günümüz şerh anlayışını "Modern Şerhler" olarak isimlendirmiş ve "Bilimsel esaslı, Teorik Zemine Dayalı Olanlar", "Geleneği Bazı Eklemelerle Devam Ettirenler" olmak üzere iki alt başlığa ayırmıştır (Kılıç, 2007: 418). Geleneği devam ettiren isimler arasında Ali Nihat Tarlan, şiirlerinde uyguladığı teknik ve şerhlerinin muhtevası bakımından kendisinden sonraki birçok araştırmacıyı etkilemiştir. Bu vesileyle geleneği devam ettirenlerin temsilcisi olarak görülmüş ve bu yeni dönem "*Ali Nihat Tarlan Ekolü*" olarak adlandırılmıştır (Duru, 2007: 56).

Ali Nihat Tarlan'ın izinden gelerek geleneği devam ettiren ve teknik olarak klasik şerhlerdekine benzer bir metotla yapılan günümüz metin şerhi çalışmaları, gelecek kuşakların divan şiiri geleneğinin zeminini, dilini, muhtevasını layıkıyla anlayabilmesine vesile olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Fars edebiyatının son büyük üstadı sayılan ve daha çok Molla Câmî unvanıyla bilinen Nûruddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b.

Muhammed'in *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine, klasik Türk edebiyatının son dönem şârihlerinden Hâcibî'nin yaptığı şerhi transkribe ederek metni ortaya çıkarmak, sonrasında ise metinden elde edilen edebî, coğrafî, kültürel, tarihî ve ansiklopedik bilgiler doğrultusunda eserin incelemesini yapmak ve eseri ilim dünyasına kazandırmaktır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma ile Molla Câmî'nin klasik Türk edebiyatında pek çok mesneviyi doğrudan yahut dolaylı olarak etkileyen *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine, XIX. yüzyıl divan edebiyatı şairi Hâcibî tarafından yapılan şerh ilim âlemine tanıtılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma konumuz Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı Nu: 2829'da ve Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nu: 596'da kayıtlı olan Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eseridir. Eserin iki nüshası bulunduğu için edisyon kritikli bir çalışma yapılmasına karar verilmiş ve ana nüsha tespitine geçilmiştir. Nüshalarda eserin telif ve istinsah tarihine dair kayıtlar bulunmadığından ana nüsha tespitinde "kapsam" etkili olmuştur. Emel Esin Kütüphanesinde bulunan nüsha her ne kadar eksik olsa da diğer nüshaya göre daha kapsamlı olduğu için ana nüsha olarak belirlenmiştir. Eserin transkripsiyon alfabesiyle günümüz Türkçesine aktarımı genel olarak ana nüsha üzerinden yapılmış; ancak diğer nüsha ile olan kelime ve bilgi farklılıkları dipnotta gösterilmiştir. Eksik olan ana nüshanın bittiği kısımdan itibaren çalışma diğer nüsha üzerinden devam etmiştir.

Çalışmamız "Yusuf u Zeliha kıssasına genel bir bakış, Molla Câmî ve *Yûsuf u Zelîhâ*'sı, Hâcibî'nin hayatı ve eserleri, inceleme, eserin imlâ hususiyetleri ve günümüz Türkçesine aktarılması olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın ilk bölümünde Yusuf kıssasının kutsal kitaplardaki versiyonları verilmiş ve kıssalar arasındaki farklılıklar olay, kişi, mekân, anlatım tekniği ve kapsam bağlamında değerlendirilmiştir. Sonrasında ise Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki Yusuf kıssalarına değinilmiştir. İkinci bölümde Molla Câmî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin klasik Türk edebiyatındaki

etkilerinden bahsedilmiş, eserin tercümeleri, nazireleri ve şerhleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde şârihin hayatı ve eserleri ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü bölümü olan "İnceleme" bölümünde genel şablon olarak *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)* adlı çalışmanın inceleme kısmında uygulanan şablon örnek alınmıştır. Bu bölüm "Şerh" ve "Şârih" olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Şerh kısmında, metinde geçen gramer terimleri, eserin Arapça-Farsça-Türkçe söz varlığı, eserde bulunan ansiklopedik malzeme metin içerisinde geçtikleri yerlerden örneklerle verilmiştir. Şârih kısmında ise Hâcibî'nin metin şerhi esnasında uyguladığı teknik, maddeler halinde sıralanmış ve Kur'an-ı Kerim'den, hadislerden, Arapça-Farsça-Türkçe manzum parçalardan ve kaynak eserlerden yapılan iktibaslara yer verilmiştir. Metinde geçen ayet, hadis ve Arapça-Farsça ibarelerin anlamları dipnotlarda belirtilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başında yazıldığı tahmin edilen ve geçiş dönemi eseri olan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'*nın imlâ özelliklerine değinilmiş ve transkripsiyon alfabesi ile günümüz Türkçesine aktarılmış metni verilmiştir.

BÖLÜM 1: YUSUF U ZELİHA HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. 1. Kutsal Kitaplarda Yusuf Kıssası

Edebiyatta pek çok mesneviye konu olan ve Hz. Yusuf'un başından geçenlerin anlatıldığı Yusuf kıssası, Kitab-ı Mukaddes'te Tevrat'ın "Tekvin" bölümünde, İncil'in "Resullerin İşleri" kısmında ve Kur'an-ı Kerim'in 12. suresinde anlatılmaktadır. Kutsal kitaplarda genel olay örgüsü itibarıyla benzerlik gösteren bu kıssa; amaç, kapsam, anlatım tekniği, kişi ve olaylar karşısındaki tutum gibi detayları teşkil eden unsurlar açısından farklılıklar göstermektedir. Bu bölümde Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf kıssaları verilmiş ve kıssanın kutsal kitaplardaki varyantlarının mukayesesi yapılmıştır.

1.1.1. Tevrat'ta Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Eski Antlaşma)[2]

Kitabî bir din olan Yahudilik, Hristiyanlığın aksine dinin merkezine kutsal kitabı koymakta, bu yönüyle de İslam'la benzerlik göstermektedir. Yahudi inancına göre Musa, peygamberlerin en büyüğüdür; ancak dinin temeli Musa ve onunla ilgili öğretiler değil kutsal kitap Tevrat'tır. Yahudilik'te kutsal metinler ve dinî literatür denildiğinde başta Tevrat olmak üzere Ahd-i Atik, Yahudilerce Şifahî Tora (Torah) olarak adlandırılan Mişna ve Talmud ile kutsal kitabın tefsiri olarak kabul edilen midraşik literatürle birlikte mistik ve apokrifal litaratür de anlaşılmaktadır[3] (Harman, 2013: 197).

Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Antlaşma olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Eski Antlaşma Yahudilerin kutsal kitabıdır, İbranice ve Aramice olarak yazılmıştır. Yasa

[2] Tevrat'ta ve İncil'deki Yusuf kıssası için yararlanılan kaynak: Kitabı Mukaddes Şirketi, **Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)**, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2014.

[3] Yahudi kutsal kitabının alışılmış yaygın ismi Tanah'tır (Tanakh). Bu isim Yahudi kutsal kitabını oluşturan üç bölümün isimleri olan Tora (Tevrat), Neviim (Peygamberler) ve Ketuvim'in (İlahi ve münacatlar) baş harflerinden oluşturulan suni bir isimdir. Yahudi kutsal kitabı Tanah'tan sonra en kutsal Yahudi metinleri Mişna (Yahudi inanışına göre Tanrı, Sînâ Dağı'nda Musa'ya yazılı Tevrat'la birlikte onun açıklaması niteliğindeki sözlü Tevrat'ı da vermiştir. Musa'nın yazıya aktarmayıp şifahen Yeşû'a, ondan İsrailoğullarının önde gelenlerine, onlardan peygamberlere, peygamberlerden büyük meclis üyelerine, onlardan da yazıcılara ve nihayetinde ilk dönem Yahudi din âlimlerine ulaşan Şifahî Tora bu âlimler tarafından Mişna metinlerini oluşturacak şekilde derlenmiştir.) ve onun yorumundan oluşan Talmud'dur. Mişna ve Talmud'dan sonra ise bu metinlerin ve kutsal kitap Tanah'ın tefsiri olarak kabul edilen ve kutsal yazıların manasını açıklamak, metinden yeni kural ve esaslar çıkarmak, metne müracaatla gerçek dinî ve ahlakî öğretileri tesis etmeyi amaçlayan Midraş metinleri en kutsal Yahudi metinleri arasında yer almaktadır (Harman, 2013: 197-200).

Kitapları (Musa'nın beş kitabı), "Peygamberlikler ve tarihsel kitaplar", "Mezmurlar", "Şiirsel ve düz metinler" olmak üzere üç bölüme ayrılır. Eski ve Yeni Antlaşma Hristiyanların kabul ettiği kutsal yazılardır.[4]

Yusuf kıssası Tevrat'ın ilk kitabı *Yaratılış* 37-50. bablarda geniş bir biçimde yer almaktadır.

YARATILIŞ

BAB 37

Yusuf'un Düşleri

(1-11) On yedi yaşında bir genç olan Yusuf babasının eşleri Bilha ve Zilpa'dan olan kardeşleri ile birlikte Kenan'da sürü otlatır ve kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına iletir. Yusuf, Yakup'un yaşlılığında doğduğu için Yakup tarafından diğer kardeşlerinden daha çok sevilir. Yusuf'un kardeşleri babalarının Yusuf'u kendilerinden daha çok sevdiğini anlayınca Yusuf'tan nefret etmeye başlarlar.

Yusuf, kardeşleriyle birlikte tarlada demet bağladıkları ve kendi demetinin kalkıp dikildiği, kardeşlerinin demetlerininse çevresinde toplanarak önünde eğildiğine dair bir düş görür ve bu düşü onlara anlatır. Kardeşleri Yusuf'tan daha çok nefret eder ve "Başımıza kral mı olacaksın? Bizi sen mi yöneteceksin?" der. Yusuf daha sonra güneş, ay ve on bir yıldızın önünde eğildiğini gördüğü başka bir düşü de kardeşlerine ve babasına anlatır. Babası ona kızar ve onu azarlayarak: "Bu nasıl düş? Annen, ben ve diğer kardeşlerin önünde yere mi eğileceğiz yani?" der.

Kardeşleri Yusuf'u Satıyor

(12-36) Yusuf'un kardeşleri bir gün babalarının sürüsünü otlatmak için Şekem'e giderler. Yakup, kardeşlerine ve sürüye bakması, her şeyin yolunda olup olmadığına dair bilgi getirmesi için Yusuf'u da Şekem'e kardeşlerinin yanına gönderir. Kırda dolaşan Yusuf bir adama rastlar ve kardeşlerinin oradan ayrılarak Dotan'a gittiklerini öğrenir. Yusuf,

[4] Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit (Tevrat) ve Yeni Ahit (İncil) olarak iki bölümden oluşmaktadır; ancak Yahudiler sadece Tevrat'ı kabul ederler ve bu sebeple "Eski Ahit" demezler. "Yeni Ahit"i kabul etmedikleri için "Eski" denilmesine gerek olmadığını düşünürler. Hristiyanlar ise hem "Eski", hem de "Yeni Ahit"i kabul ederler ve ikisinin de "Kutsal Kitap" olduğuna ve birbirlerini tamamladığına inanırlar (Muş, 2000: 21-22).

kardeşlerini bulmak üzere peşlerinden Dotan'a gider. Yusuf'u uzaktan gören kardeşleri, Yusuf yanlarına gelmeden onu öldürmek için plan yapmaya başlar. Onu öldürüp kuyuya atmaya ve babalarına yabanî bir hayvanın onu yediğini söylemeye karar verirler. İçlerinden Ruben, Yusuf'u kurtarmaya çalışarak "Onun canına kıymayın, kan dökmeyin! Onu şuradaki ıssız kuyuya atın; ancak kendisine dokunmayın" der. Amacı Yusuf'u kuyudan çıkarıp babasına götürmektir.

Yusuf kardeşlerinin yanına geldiğinde, kardeşleri Yusuf'un sırtındaki renkli, uzun giysiyi çıkarırlar ve onu boş kuyuya atarlar. Yemek yemek için oturdukları vakit Gilat tarafından İsmaili bir kervanın geldiğini görürler. Bu kervan kitre, laden, pelesenk yüklüdür ve Mısır'a gitmektedir. Kardeşlerden Yahuda, Yusuf'u kuyuda ölüme bırakarak bir şey elde edemeyeceklerini söyleyerek onu kervana satmayı teklif eder. Kardeşleri bu teklifi kabul eder ve Yusuf'u kuyudan çıkarıp kervana satarlar. Daha sonra bir teke keserler ve Yusuf'un giysisini kana bularlar. Giysiyi babalarına götürerek giysinin Yusuf'a ait olup olmadığını sorarlar. Giysiyi tanıyan Yakup "Evet, bu onun giysisi, oğlumu yabanî bir hayvan yemiş olmalı." der ve üzüntüden giysilerini yırtar, beline bir çul sarar. Bütün kız ve oğulları onu avutmaya çalışsa da Yakup, oğlu için çok uzun süre yas tutar. Bu esnada Midyanlılar, Yusuf'u Mısır'da firavunun görevlilerinden biri olan muhafız birliği komutanı Potifar'a satar.

BAB 38

Yahuda ile Tamar[5]

BAB 39

Yusuf ile Potifar'ın Karısı

(1-23) İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürdükten sonra firavunun görevlisi muhafız birliği komutanı Potifar onu satın alır ve Yusuf efendisinin evinde kalmaya başlar. Rabb'in Yusuf'la birlikte olduğunu ve onu her işte başarılı kıldığını gören efendisi onu özel hizmetine alarak sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu ona verir. Kendisi yemek yemek dışında hiçbir şeyle ilgilenmez.

[5] Bu pasajda Yusuf'tan hiç bahsedilmediği için pasaja yer verilmemiştir.

Yakışıklı ve güzel yapılı olan Yusuf'a bir müddet sonra efendisinin karısı göz koyar ve onunla yatmak ister. Yusuf efendisinin kendisine sundukları karşısında böyle bir işe asla kalkışmayacağını ve Tanrı'ya karşı günah işlemeyeceğini söyleyerek kadını reddeder. Potifar'ın karısı her gün bu isteğini dile getirir; ancak Yusuf kabul etmez. Ev halkından hiç kimsenin olmadığı bir gün Yusuf işlerini yapmak için eve gider. Potifar'ın karısı Yusuf'un kıyafetinden tutarak onunla yatmasını söyler fakat Yusuf kıyafetini kadının elinde bırakarak evden kaçar. Kadın uşaklarını çağırır ve Yusuf'un kendisiyle yatmak istediğini, kabul etmeyip bağırmaya başlayınca da Yusuf'un kaçtığını söyler.

Kadın, kocası geldiğinde ona da aynı şeyleri anlatarak Yusuf'u suçlar. Bunu duyan Potifar çok sinirlenir ve Yusuf'u zindana attırır. Rab, Yusuf zindanda iken de onunla birlikte olur, ona iyilik ve lütuflarda bulunur. Zindancıbaşı Yusuf'tan hoşnut kalır ve zindandaki her şeyin sorumluluğunu ona verir, kendisi hiçbir işle ilgilenmez.

BAB 40

Yusuf Tutsakların Düşünü Yorumluyor

(1-23) Firavun, başsaki ve fırıncıbaşına öfkelenir, onları zindana attırır. Başsaki ve fırıncıbaşı zindanda aynı gece birer düş görürler. Sabah olduğunda her ikisinin yüzünü de asık gören Yusuf onlara ne olduğunu sorar. Başsaki ve fırıncıbaşından "Düş gördük ama düşlerimizin yorumunu yapacak kimse bulamıyoruz." cevabını işitince düşlerini kendisine anlatmalarını ister. Başsaki rüyasında üç çubuğu olan bir asma gördüğünü, tomurcuklar açar açmaz asmanın çiçeklenip salkım salkım üzüm verdiğini ve üzümlerden alıp firavunun kâsesine sıktığını, sonra kâseyi firavuna verdiğini söyler. Rüyayı yorumlayan Yusuf ona üç gün içinde firavunun onu zindandan çıkaracağını, evine dönebileceğini ve eskisi gibi firavuna sakilik yapabileceğini müjdeler. Yusuf başsakiden her şeyin yolunda gitmesi halinde kendisini anımsamasını, firavuna kendisinden söz etmesini, İbrani ülkesinden zorla kaçırıldığını ve zindana atılacak hiçbir şey yapmadığını söyler.

Yusuf'un başsakiye yaptığı iyi yorumu duyan fırıncıbaşı kendi düşünü anlatmaya başlar. Rüyasında başının üzerinde üç sepet beyaz ekmek olduğunu, en üstteki sepette firavun için pişirilen çeşitli pastalar olduğunu ve kuşların bu pastalardan yediklerini

söyler. Yusuf ona üç gün içinde firavunun onu zindandan çıkarıp ağaca asacağını ve kuşların etinden yiyeceğini bildirir.

Üç gün sonra doğum gününde firavun bütün görevlilere büyük bir şölen verir ve başsakiyle fırıncıbaşını da zindandan çıkarır. Başsakiyi eski görevine tayin eder; ancak fırıncıbaşını astırır. Başsaki zindandan çıkıp firavuna şarap sunmaya devam etmesine rağmen Yusuf'tan firavuna bahsetmeyi unutur.

BAB 41

Yusuf Firavunun Düşünü Yorumluyor

(1-36) İki yıl sonra firavun iki düş görür. İlk düşünde Nil ırmağı kıyısında dururken ırmaktan yedi güzel ve semiz ineğin çıkıp sazlar arasında otlamaya başladıklarını, daha sonra yedi çirkin ve zayıf ineğin diğer semiz inekleri yediğini; ikinci düşünde ise bir sapta yedi güzel ve dolgun başağın bittiğini, sonra cılız ve rüzgardan kavrulmuş yedi başak daha bittiğini, cılız başakların güzel ve dolgun başakları yuttuklarını görür.

Sabah kaygıyla uyanan firavun düşünü yorumlatmak için Mısırlı bütün büyücü ve bilginleri çağırtır; ancak onlardan kimse düşü yorumlayamaz. Bu esnada başsaki firavuna zindandayken İbrani bir kölenin kendisinin ve fırıncının rüyasını yorumladığından ve yorumladığı her şeyin gerçekleştiğinden bahseder.

Firavun, Yusuf'u yanına çağırtır ve zindandan çıkarılan Yusuf tıraş olup giysilerini değiştirerek firavunun karşısına çıkar. Firavun Yusuf'a gördüğü düşleri anlatır. Yusuf firavunun rüyalarını dinledikten sonra ona iki düşün de aynı anlama geldiğini Mısır'da önce yedi yıl bolluk olacağını; ancak daha sonra o yedi yıl o bolluk günlerinin hiç anımsanmayacağı kıtlık yıllarının yaşanacağını, bu hususta iki rüya görmenin Tanrı'nın kararının kesin olduğuna ve en kısa zamanda uygulayacağına işaret olduğunu söyler.

Yusuf, firavuna akıllı, bilgili bir adam bulup onu Mısır'ın başına getirmesi, ülke çapında adamlar görevlendirerek yedi bolluk yılı boyunca ürünlerin beşte birinin toplanması, toplanan bu ürünlerin de yedi kıtlık yılı boyunca ihtiyatlı olarak kullanılması yönünde telkinlerde bulunur.

Yusuf Mısır'ın Yöneticisi Oluyor

(37-57) Yusuf'un önerisi firavun ve görevlilerine iyi görünür. Firavun, Yusuf'a, ondan daha akıllısı ve bilgesini bulamayacağını söylerek mührünü parmağından çıkarıp Yusuf'un parmağına takar ve ona bütün Mısır'ın yönetimini verir. Yusuf'un adını Safenat-Paneah koyar ve On Kenti'nin kâhini Potifera'nın kızı Asenat'ı da ona eş yapar.

Firavun'un hizmetine girdiğinde otuz yaşında olan Yusuf, bütün Mısır'ı dolaşır. Yedi bolluk yılı boyunca çok ürün depolar. Kıtlık yılları henüz başlamadan Asenat ona iki erkek çocuk doğurur. Yusuf ilk oğluna Manaşşe, ikinci oğluna da Efrayim ismini koyar.

Yedi bolluk yılı sona erdikten sonra yedi kıtlık yılı başlar. Kıtlık bütün ülkeyi sarınca Yusuf depoları açıp Mısırlılara buğday satmaya başlar. Bütün ülkelerden buğday satın almak için insanlar Mısır'a gelmeye başlar.

BAB 42

Yusuf'un Kardeşleri Mısır'a Geliyor

(1-38) Mısır'da buğday olduğunu öğrenen Yakup, oğullarını Mısır'a yollar. Yusuf'un on kardeşi buğday almak için Mısır'a gider. Yakup, Yusuf'un kardeşi Benyamin'i başına bir şey gelir endişesiyle onlarla göndermez.

Kardeşler buğday satın almak için gelip Yusuf'un karşısında yere kapanırlar. Yusuf kardeşlerini görünce onları tanır ve onlara casus olduklarını, ülkenin zayıf yönlerini öğrenmeye geldiklerini ve onları sınamak istediğini söyler. Yusuf kardeşlerini üç gün gözaltında tutar. Üçüncü günün sonunda aralarından bir kişinin evlerine buğday götürmesine izin verir fakat karşılığında küçük kardeşlerini getirmesini; ancak bu şartla canlarını bağışlayacağını belirtir.

Yusuf kardeşlerinin yanından ayrıldıktan sonra ağlamaya başlar. Daha sonra tekrar kardeşlerinin yanına dönerek onlarla konuşur ve aralarından Şimon'u rehin alır, sonra torbalarına buğday doldurtur ve paralarını torbalara geri koydurur. Babalarının yanına Kenan'a geldiklerinde başlarına geleni anlatan kardeşler dürüst olduklarını ispat etmek ve kardeşleri Şimon'u geri almak için Benyamin'i götürmeleri gerektiğini babalarına anlatırlar; ancak Yakup ona zarar gelebileceği korkusuyla Benyamin'i onlarla göndermeyeceğini söyler.

BAB 43

Mısır'a İkinci Yolculuk

(1-34) Mısır ülkesinden getirilen buğday bitince Yakup oğullarına yine gidip buğday almalarını söyler. Yahuda babasına Benyamin'in kendileriyle birlikte gelmezse gitmeyeceklerini çünkü adamın kendilerini sıkı sıkı uyardığını anlatır. Yahuda babasını Benyamin'i yollaması için ikna eder ve Yakup, oğullarına torbalarını ikramlık çeşitli yiyeceklerle doldurmalarını, yanlarına iki kat para almalarını söyleyerek onları Mısır'a gönderir. Kardeşler yanlarına armağanları ve paraları alarak Mısır'a gelirler ve Yusuf'un huzuruna çıkarlar. Yusuf onlar için hayvan kesip hazırlanması ve birlikte yemek yemek için evine götürülmeleri yönünde kahyasına talimat veririr. Kardeşler Yusuf eve gelince getirdikleri hediyeleri ona sunarlar. Yusuf kardeşlerine babalarını sorup onunla ilgili bilgi aldıktan sonra aynı anneden olan kardeşi Bünyamin'i görür ve odasına gidip ağlar. Kendisini toparladıktan sonra yemeği getirmelerini söyler. Mısırlılarla İbraniler birlikte yemek yemediği için Yusuf'a ayrı, kardeşlerine ayrı ve Yusufla yemek yiyen Mısırlılara ayrı hizmet edilir.

BAB 44

Kaybolan Kâse

(1-17) Yusuf, kahyasına kardeşlerinin torbalarına taşıyabilecekleri kadar yiyecek koymalarını, her birinin parasını da torbalara yerleştirmesini ve en küçüklerinin torbasına kendi gümüş kâsesini de koymasını söyler. Yusuf, sabah erkenden yola çıkan kardeşlerinin ardından kahyasını yollar. Kahya onlara efendisinin şarap içmek ve fala bakmak için kullandığı kâseyi niçin aldıklarını, efendisine niçin bu kötülüğü yaptıklarını sorar. Kardeşler şaşkınlık içinde böyle bir şey yapmadıklarını, isterlerse torbalarını arayabileceklerini, kâsenin herhangi birinde çıkması durumunda o kişiyi öldürüp diğerlerini de köle olarak alabileceklerini söylerler. Kahya adamları arar ve kâse en küçüklerinin torbasından çıkar. Üzüntüden giysilerini yırtan adamlar kente geri dönerler. Kardeşler Yusuf'un evine geldiklerinde ağlayıp sızlayarak Yusuf'a köle olabileceklerini söylerler. Yusuf sadece kâse bulunan kişiyi köle olarak alacağını diğerlerinin gidebileceğini bildirir.

Yahuda Benyamin İçin Yalvarıyor

(18-34) Yahuda Yusuf'a, babalarının Benyamin'den ayrılmaya dayanamayacağını diğer kardeşleri öldükten sonra onu hayata bağlayan tek şeyin küçük kardeşleri Benyamin olduğunu ve kardeşlerini babalarına geri götüreceğine dair söz verdiğini anlatır ve çocuk yerine kendisi köle olarak almasını söylerek Yusuf'a kardeşi Benyamin'i bırakması için yalvarır.

BAB 45

Yusuf Kardeşlerine Kim Olduğunu Açıklıyor

(1-28) Yusuf herkesi dışarı çıkardıktan sonra kardeşleri ile baş başa kalır ve kendini onlara tanıtır. Ağlayarak babasının yaşayıp yaşamadığını sorar. Şaşkınlık içinde kalan kardeşlerine Mısır'a sattıkları kardeşlerinin kendisi olduğunu; ancak onu sattıkları için üzülmemelerini çünkü Tanrı'nın, insanlığı korumak için bu vesile ile onu önden Mısır'a gönderdiğini, onu Mısır'a gönderenin onlar değil, Tanrı olduğunu söyler. Yusuf daha sonra kardeşlerine babalarını da alıp Goşen bölgesine yerleşmelerini, kendisine yakın olmalarını istediğini, Mısır'da en iyi olan ne varsa onlara vereceğini anlatır.

Kardeşler Yusuf'un buyruğu üzerine babalarını ve ailelerini almak üzere Kenan'a giderler. Babalarına her şeyi anlatırlar ve hep birlikte Mısır'a gitmeye karar verirler.

BAB 46

Yakup Mısır'a Gidiyor

(1-25) Yakup sahip olduğu her şeyle birlikte yola çıkar ve Beer-Şeva'ya vardıklarında babası İshak'ın Tanrısı'na kurban keser. Tanrı o gece Yakup'a seslenir ve Mısır'a gitmekten çekinmemesi gerektiğini, soyunu orada çok büyük bir ulus yapacağını söyler. Yakup, Beer-Şeva'dan ayrılır. Oğulları onu götürmek üzere firavunun gönderdiği arabaya bindirir. Yakup, bütün ailesini ve Kenan'da kazandığı malları da alarak Mısır'a gider.

Yakupoğulları Goşen'e Yerleşiyor

(26-34) Yakup'un oğullarının eşleri dışında onun soyundan gelen ve onunla birlikte Mısır'a gidenler toplam altmış altı kişi idi. Yusuf'un Mısır'da doğan iki çocuğuyla birlikte Mısır'a göçen Yakup ailesi tam olarak yetmiş kişiydi.

Yusuf arabasını hazırlayıp babasını karşılamak üzere Goşen'e gider. Babasını görür görmez ona sarılan Yusuf uzun uzun ağlar. Yusuf babasına ve kardeşlerine firavuna onların geldiğini haber vereceğini söyler ve onlardan da firavun onlara ne iş yaptıklarını sorduğunda Goşen bölgesine yerleşmek için çoban olduklarını ve hayvancılık yaptıklarını söylemelerini ister.

BAB 47

(1-12) Yusuf kardeşlerinden beş tanesini seçerek firavunun huzuruna çıkar. Firavun onlara ne iş yaptıklarını sorar ve çoban olduklarını öğrenir. Firavun Yusuf'a ailesini ülkenin en iyi yerine Goşen bölgesine yerleştirmesini aralarında becerikli olan varsa davarlarına bakmakla görevlendirebileceğini söyler. Yusuf, babası ve kardeşlerine firavunun buyruğu üzerine Ramses bölgesinden mülk verir ve onlara yiyecek temin eder.

Kıtlık Şiddetleniyor

(13-31) Kıtlık şiddetlenir ve hiçbir ülkede yiyecek bulunmayacak hale gelinir. Yusuf sattığı buğday karşılığında Mısır ve Kenan'daki bütün paraları toplayıp firavunun sarayına götürür. Parası biten ve yiyecek isteyen Mısırlılara ilk yıl davarları, ikinci yıl ise toprakları karşılığında yiyecek ve tohum verir. Yusuf Mısır'daki bütün toprakları firavun için satın alır ve halkın da isteği üzere onları firavuna köle yapar.

Yakup Mısır'da Goşen bölgesine yerleşir, orada mülk sahibi olur ve Mısır'da on yedi yıl yaşar. Ömrü toplam yüz kırk yedi yıl sürmüştür. Ölümünün yaklaştığını anlayınca Yusuf'u çağırır ve kendisini Mısır'a gömmemesini söyler.

BAB 48

Yakup Efrayim'le Manaşşe'yi Kutsuyor

(1-22) Yusuf'a babasının hasta olduğuna dair haber gelir ve Yusuf iki oğlunu da alıp babasını görmeye gider. Yakup çocukların kim olduğunu sorar ve Yusuf'un oğulları olduğunu öğrenince onları kutsamak ister. Yakup çocukların kendi adını ve ataları

İbrahimle, İshak'ın adlarını yaşatacaklarını ve yeryüzünde çoğaldıkça çoğalacaklarını söyleyerek önce küçük olan Efrayim'i daha sonra büyük olan Manaşşe'yi kutsar. Böylelikle Yakup, Efrayim'i Maneşşe'nin önüne geçirir.

BAB 49

Yakup'un Son Sözleri

(1-28) Yakup, oğullarını çağırarak onlara gelecekte neler olacağını anlatacağını söyler ve oğullarının hepsinin isimlerini söyleyerek onları teker teker kutsar. Yakup bu kutsama esnasında Yusuf'un diğer kardeşlerine önder olacağını belirtir.

Yakup'un Ölümü

(29-33) Yakup, oğullarını kutsadıktan sonra onlara ölmek üzere olduğunu söyler ve öldükten sonra onu Kenan ülkesinde atalarının yanına, Mamre yakınlarındaki Hititli Efron'un tarlasında bulunan mağaraya gömmeleri emrini verir. Yakup'un, oğullarına verdiği emirler bitince ayaklarını yatağın içine çeker ve son nefesini verir.

BAB 50

Yakup'un Gömülüşü

(1-14) Yusuf babasının öldüğünü anlayınca kendini babasının üzerine atar ve ağlayarak onu öper. Babasının cesedinin mumyalanması için özel hekimlere emir verir. Yas günleri bittikten sonra firavundan babasını Kenan ülkesine gömmek için izin ister ve babasını gömmeye gider.

Yakup'un bütün oğulları babalarının vermiş olduğu emri tam olarak yerine getirirler. Onu Kenan ülkesine götürüp Mamare civarındaki Makpela tarlasındaki mağaraya gömerler ve gömme işi bittikten sonra hep birlikte Mısır'a geri dönerler.

Yusuf Kardeşlerine Güven Veriyor

(15-21) Babaları öldükten sonra kardeşleri Yusuf'un kendilerinden öç almalarından korkar ve Yusuf'a haber göndererek ondan af dilerler. Yusuf kardeşlerine korkmamaları gerektiğini güzel sözlerle ifade eder ve onlara güven verir.

Yusuf'un Ölümü

(22-26) Yusuf yüz on yıl yaşar ve Efrayim'in üç göbek çocuklarını görür. Yusuf yakınlarına ölmek üzere olduğunu; ancak Tanrı'nın onlara yardım edeceğini söyler. Yusuf öldüğünde onu mumyalayıp Mısır'da bir tabuta koyarlar.

1.1.2. İncil'de Yusuf Kıssası (Kitab-ı Mukaddes-Yeni Antlaşma)

Yeni Antlaşma yirmi yedi kitaptan oluşmaktadır ve Grekçe yazılmıştır. Yazarlarının adlarıyla (Matta, Markos, Luka, Yuhanna) anılan İncil'in ilk dört kitabından her biri İsa'nın yaşamını, öğretilerini, ölüm ve dirilişiyle ilgili bilgileri farklı açılardan ele almıştır. Elçilerin İşleri Kitabı, İsa'nın ölümünden sonra elçilerin bu öğretiyi yaymak için yaptığı işleri anlatır. Hristiyanlara göre İncil'de yer alan mektuplar, İsa Mesih'in elçileri ve yakın izleyicileri tarafından kiliselere rehberlik etmek, onun öğretisine uygun bir yaşam sürmelerine yardımcı olmak, karşılaştıkları sorunların üstesinden nasıl gelinebileceğini göstermek amacıyla Tanrı'nın esiniyle yazılmıştır. İncil'in son kitabı olan Vahiy ise gelecekteki olayları simgelerle açıklayarak dünyanın sonuna dair öngörüleri içermektedir. (Kutsal Kitap, 2014: i)

Yusuf kıssası İncil'de *Resullerin İşleri* bab 7'de kısaca anlatılmıştır.[6]

RESULLERİN İŞLERİ

BAB7

İstefanos'un Konuşması

(1-19) ……. "Yusuf'u kıskanan atalarımız, onu köle olarak Mısır'a sattılar; ancak Tanrı onunlaydı ve Yusuf'u bütün sıkıntılarından kurtardı. Ona bilgelik verdi ve Mısır firavununun gözüne girmesini sağladı. Firavun da onu Mısır'a ve bütün saray halkının üzerine yönetici tayin etti. Sonra bütün Mısır ve Kenan ülkesinde kıtlık oldu, çok büyük sıkıntılar başladı. Atalarımız yiyecek hiçbir şey bulamadılar. Mısır'da buğday bulunduğunu duyan Yakup, onları Mısır'a ilk yolculuklarına gönderdi. Mısır'a ikinci kez gediklerinde Yusuf kardeşlerine kimliğini açıkladı. Firavun böylece Yusuf'un

[6] Kıssa Eski Ahit'te geniş bir biçimde yer almakta iken Yeni Ahit'te kısaca bahsi geçmiştir. Bu kıssa Hristiyanlıkta Eski Ahit'te anlatıldığı şekliyle kabul edilmektedir (Zaferü'l-İslam Han, 1981: 25).

ailesini tanımış oldu. Yusuf haber gönderip babası Yakup'u ve bütün akrabalarını, toplamda yetmiş beş kişiyi çağırttı. Yakup Mısır'a gitti. Kendisi de atalarımız da orada öldüler. Kemikleri sonra Şekem'e getirildi ve İbrahim'in Şekem'de Hamor oğullarından gümüş karşılığında satın almış olduğu mezara konuldu. Tanrı'nın İbrahim'e verdiği sözün gerçekleşme zamanı yaklaştığında, Mısır'daki halkımızın nüfusu oldukça artmıştı. Sonunda Yusuf hakkında bilgisi olmayan yeni bir kral Mısır'da tahta çıktı. Bu adam, halkımıza karşı haince ve acımasızca davrandı, atalarımıza kötülük etti. Onları, yeni doğan çocuklarını açıkta bırakıp ölüme terk etmeye zorladı.

1.1.3. Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Kıssası[7]

Yusuf suresi Mekke döneminde inmiştir. 111 ayettir. Bu surede Yusuf Peygamberin hayatta karşılaştığı sıkıntılar ve bunlara sabrederek nasıl başarıya ulaştığı anlatılmakta ve inananlar için faydalı öğütler, önemli mesajlar verilmektedir. Kur'an'da baştan sona kadar bir tek konuyu anlatan tek sure budur.[8]

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

[1]Elif Lâm Râ. Bunlar, apaçık Kitabın ayetleridir.

[2]Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

[3]Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

[4]Hani Yusuf babasına, "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti.

---

[7] Kur'an-ı Kerimdeki Yusuf kıssası için yararlanılan kaynak: http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-96/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (14 Aralık 2017).

[8] Yusuf suresinin üçüncü ayetinde Hz. Peygamber'e hitaben kendisine daha önce bilmediği "ahsenü'l-kasasın" anlatılacağı söylenir. Bu sure için söylenen "ahsenü'l-kasas" ifadesi "kıssaların en güzeli" manasını ifade etmekle birlikte müfessirler bu terkibe "geçmiş zamanlarda vuku bulmuş en güzel olaylar bütünü" veya "geçmişte cereyan etmiş bir olayın en güzel şekilde anlatılması" manasını vermişlerdir. Bazı âlimlere göre "en güzel" ifadesi Hz. Yusuf'un kendisinin ve pek çok ibret ve hikmet ihtiva eden hikâyesinin güzelliğini ima etmekle birlikte suredeki ilahî vahiy üslubundaki güzelliğe de işaret etmektedir. Bu sure Hz. Muhammed'in ebedî güzelliğine de delalettir ve onun elçiliğini doğrulayan açık delillerden birini teşkil etmektedir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de bu sure gibi ibretler, hikmetler, nükteler ve kıssanın diğer özelliklerini ihtiva eden başka bir kıssa bulunmamaktadır ve sure tevhid, dünya ve ahiret hayatını düzenleyecek yararlı bilgiler de içermektedir. Bazı âlimlere göre ise bu tabirdeki "en güzel" ifadesi "çok ilgi çekici" manasındadır (Topaloğlu, 2013: 28; Kırca, 1989: 178; Temiz, 2015: 68; Seratlı, 2006: 7).

[5]Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.”

[6]“İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

[7]Andolsun, Yusuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır.

[8]Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılgı içindedir.”

[9]“Yusuf’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”

[10]Onlardan bir sözcü, “Yusuf’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın” dedi.

[11]Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yusuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

[12]“Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

[13]Babaları “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer diye korkuyorum.”

[14]Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.

[15]Yusuf’u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de O’na, “Andolsun, (senin Yusuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik.

[16](Yusuf’u kuyuya bırakıp) akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

[17]"Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) O'nu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın" dediler.

[18]Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: "Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır."

[19]Bir kervan gelmiş sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca "Müjde! Müjde, İşte bir oğlan!" dedi. O'nu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.

[20]O'nu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

[21]O'nu satın alan Mısırlı kişi hanımına dedi ki: "Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz." İşte böylece biz Yusuf'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

[22]Olgunluk çağına erişince O'na hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi davrananları böyle mükâfatlandırırız.

[23]Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek "Haydi gelsene!" dedi. O ise, "Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler" dedi.

[24]Andolsun kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

[25]İkisi de kapıya koştular. Kadın Yusuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır."

[26]Yusuf, "O benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, O (Yusuf) yalancılardandır."

[27]“Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir. O (Yusuf) ise, doğru söyleyenlerdendir.”

[28]Kadının kocası Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce dedi ki: “Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür.”

[29]“Ey Yusuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.”

[30]Şehirde bir takım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.

[31]Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yusuf’a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yusuf’u görünce onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.

[32]Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak.”

[33]Yusuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum” dedi.

[34]Rabbi onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

[35]Sonra onlar, Yusuf’un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

[36]Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıktığımı gördüm” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir

ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyilik yapanlardan görüyoruz" dedi.

[37]Yusuf dedi ki: "Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindendir. Ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım."

[38]"Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler."

[39]"Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?"

[40]"Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

[41]"Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir."

[42]Yusuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, "Efendinin yanında beni an", dedi. Fakat şeytan O'nu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.

[43]Kral, "Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın" dedi.

[44]Dediler ki: "Bunlar karma karışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilmiyoruz."

[45]Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yusuf'u) hatırladı ve, "Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin" dedi.

[46](Zindana varınca), “Yusuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler” dedi.

[47]Yusuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.”

[48]“Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.”

[49]“Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) şıra ve yağ sıkacaklar.”

[50]Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi Yusuf’a gelince (Yusuf) dedi ki: “Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.”

[51]Kral kadınlara, “Yusuf’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlar, “Haşa! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yusuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.

[52](Yusuf), “Benim böyle yapmam, Aziz’in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi.

[53]“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

[54]Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”

[55]Yusuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim” dedi.

[56]Böylece Yusuf'a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

[57]Elbette ki, ahiret mükâfatı, inananlar ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir.

[58](Derken) Yusuf'un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yusuf onları tanıdı, onlar ise Yusuf'u tanımıyorlardı.

[59]Yusuf onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim."

[60]"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın."

[61]Dediler ki: "Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız."

[62]Yusuf adamlarına dedi ki: "Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler."

[63]Onlar, babalarına döndüklerinde, "Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz" dediler.

[64]Yakub onlara, "Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir" dedi.

[65]Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. "Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir" dediler.

[66]Babaları, "Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim" dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, "Allah söylediklerimize vekildir" dedi.

[67]Sonra da, “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben ona tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız ona tevekkül etsinler” dedi.

[68]Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

[69]Yusuf’un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin’i yanına bağrına bastı ve (gizlice) “Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme” dedi.

[70]Yusuf onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonra da bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsınız.”

[71]Yusuf’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler.

[72]Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim” dediler.

[73]Dediler ki: “Allah’a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz.”

[74]Onlar, “Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?” dediler.

[75]Onlar da: “Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler.

[76]Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yusuf’a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah’ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

[77]Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yusuf bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, “Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor” dedi.

[78]Onlar, Yusuf'a: "Ey güçlü vezir (Aziz)! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz" dediler.

[79]Yusuf, "Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah'a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz" dedi.

[80]Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."

[81]"Siz babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik."

[82]"Bulunduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz."

[83]Yakup, "Nefisleriniz sizi bir iş yapmaya sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" dedi.

[84]Onlardan yüz çevirdi ve, "Vah! Yusuf'a vah!" dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.

[85]Oğulları, "Allah'a yemin ederiz ki, sen hâlâ Yusuf'u anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın" dediler.

[86]Yakup, "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim. Ben Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim" dedi.

[87]"Ey oğullarım! Gidin Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."

[88]Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yusuf'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükâfatlandırır" dediler.

[89]Yusuf dedi ki: "Siz (henüz) cahil kimseler iken Yusuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?"

[90]Kardeşleri, "Yoksa sen, sen Yusuf musun?" dediler. O da, "Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse şüphesiz Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez" dedi.

[91]Dediler ki: "Allah'a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik."

[92]Yusuf dedi ki: "Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

[93]Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin" dedi.

[94]Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, "Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yusuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

[95]Onlar da, "Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler.

[96]Müjdeci gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakup, "Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?" dedi.

[97]Oğulları, "Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik" dediler.

[98]Yakub, "Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi.

[99](Mısır'a gidip) Yusuf'un huzuruna girdiklerinde; Yusuf ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" dedi.

[100]Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yusuf'a) saygı ile eğildiler. Yusuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

[101]"Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat."

[102]İşte bu (kıssa), gayb haberlerindendir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

[103]Sen ne kadar şiddetle arzu etsen de insanların çoğu inanacak değillerdir.

[104]Halbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur'an) âlemler içinde ancak bir öğüttür.

[105]Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlar da onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.

[106]Onların çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar.

[107]Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

[108]De ki: "İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız. Allah'ın şanı yücedir. Ben Allah'a ortak koşanlardan değilim."

[109]Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

[110]Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hale gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.

[111]Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.

1.2. Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Kıssalarının Mukayesesi[9]

Yusuf kıssası, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Kitab-ı Mukaddes'te yer alan kıssalardandır. Her iki kutsal kitap da olay örgüsü ve genel çerçevesiyle benzerlik gösterse de Kur'an'da anlatılan ile Kitab-ı Mukaddes'te yer alan kıssa arasında anlatım, yöntem ve kapsam açısından birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları tespit edebilmek amacıyla Kur'an ve Tevrat'taki Yusuf kıssası şu başlıklar altında değerlendirilmiştir:

1.2.1. Yakup

Kur'an-ı Kerim'e göre peygamber, Yahudi inançlarına göre İsrail'in ataları olarak adlandırılan üç kişiden biri olan İshak oğlu Yakup aynı zamanda İsrailoğullarının isim babasıdır (Harman, 2013: 274). Kitab-ı Mukaddes'te doğumu esnasında kardeşi Esav'ın topuğunu tuttuğu, daha sonra da kardeşini aldatıp yerine geçtiği için ona Yakup dendiği bilgisi yer almaktadır. Yakup'un, anneleri Rebeka; Esav'ın ise babaları İshak tarafından yönlendirilmesi sonucu kardeşlerin birbirleriyle mücadele içerisinde oldukları ve bu mücadelede birbirlerine üstün gelmek için çeşitli hilelere başvurmaktan da geri kalmadıkları görülmektedir.[10]

---

[9] Yusuf kıssası İncil'de kısaca anlatıldığı için mukayese Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf kıssaları üzerinden yapılmıştır.

[10] Doğum vakti geldiğinde, Rebeka'nın ikiz çocukları oldu. İlk doğan oğlu kıpkırmızı ve tüylüydü; kırmızı bir cüppeyi andırıyordu ve onun adını Esav koydular. Sonra kardeşi doğdu ve eliyle Esav'ın topuğunu tutuyordu. Bu yüzden İshak ona Yakup (topuk tutar) adını verdi. Rebeka doğum yaptığı vakit İshak altmış yaşındaydı. Çocuklar büyüdü. Esav kırları seven usta bir avcı oldu. Yakup ise çadırda oturan sakin bir adamdı. İshak, Esav'ı daha çok severdi çünkü onun yakalayıp getirdiği avların etlerini yerdi. Rebeka ise Yakup'u severdi. Bir gün Yakup çorba pişirirken Esav avdan geldi. Aç ve bitkindi. Esav, Yakup'a, "Lütfen şu kızıl çorbadan biraz ver de içeyim, aç ve bitkinim" dedi. Bu sebeple ona Edom adı da verildi. Yakup, Esav'a "Önce sen ilk oğulluk hakkını bana ver" diye karşılık verdi. Esav, "Baksana, açlıktan ölmek üzereyim, ilk oğulluk hakkının bana ne yararı var?" dedi. Yakup,

Tevrat'ta Yakup için kullanılan isimlerden biri de "İsrail"dir. Tevrat'taki bir pasajda Tanrı'nın Yakup'a göründüğü, ona adının artık Yakup değil İsrail olduğunu söyleyerek onu kutsadığı bilgisi yer almaktadır.[11] Kur'an'da da Yakup'tan İsrail olarak

---

"Önce ant iç" dedi. Esav ant içerek ilk oğulluk hakkını Yakup'a çorba karşılığında sattı. Yakup, Esav'a ekmek ve mercimek çorbası verdi. Esav yiyip içtikten sonra kalkıp gitti ve böylece Esav ilk oğulluk hakkını küçümsemiş oldu (**Yaratılış**, 25. Bab/ 24-33). // İshak yaşlanmıştı ve gözleri görmez olmuştu. Büyük oğlu Esav'ı çağırıp, "Oğlum!" dedi. Esav, "Efendim!" diye yanıtladı. İshak, "Artık yaşlandım, ne zaman öleceğimi bilmiyorum. Silahlarını al, kırlara çıkıp benim için bir hayvan avla. Sevdiğim lezzetli bir yemek yap sonra bana getir yiyeyim. Ölmeden önce seni kutsayayım." dedi. İshak, oğlu Esav'la konuşurken Rebeka onları dinliyordu. Esav avlanmak için kıra çıktığında, Rebeka oğlu Yakup'a şöyle dedi: "Dinle, baban İshak'ın ağabeyin Esav'a söylediklerini işittim. Baban ona, 'Bana bir hayvan avla getir, lezzetli bir yemek yap, yiyeyim. Ölmeden önce de seni RAB'bin huzurunda kutsayayım.' dedi. Bak oğlum, sana söyleyeceklerimi iyi dinle: "Git sürüden bana iki seçme oğlak getir. Ben oğlaklardan babanın sevdiği lezzetli bir yemek yapayım; ancak yemesi için onu babana sen götüreceksin ki, ölmeden önce Esav'ı değil seni kutsasın." Yakup, "Ama kardeşim Esav'ın bedeni kıllı ama benimki kılsız" diye cevapladı, "Ya babam bana dokunursa? O zaman benim onu aldattığımı anlar. Kutsama yerine üzerime lanet getirmiş olurum." Annesi, "Sana gelecek lanet bana gelsin, oğlum! Sen beni dinle ve git sürüden oğlakları getir." dedi. Yakup gitti ve oğlakları alıp annesine getirdi. Annesi babasının sevdiği bir yemek yaptı. Büyük oğlu Esav'ın en güzel giysileri o anda evdeydi. Rebeka onları Yakup'a giydirdi. Ellerinin üstünü ve ensesinin kılsız yerlerini oğlak derisiyle kapladı. Yaptığı lezzetli yemekle ekmeği Yakup'a verdi. Yakup babasının yanına gidip, "Baba!" diye seslendi. Babası, "Evet, sen kimsin?" dedi. Yakup, "Ben ilk oğlun Esav'ım" diye cevapladı, "Söylediğini yaptım. Lütfen kalk, otur ve getirdiğim av etini ye. Öyle ki, beni kutsayabilesin." dedi. İshak, "Nasıl da böyle çabucak buldun oğlum?" dedi. Yakup, "Tanrın RAB bana yardım etti" diye cevapladı. İshak, "Yaklaş, oğlum sana dokunayım, gerçekten oğlum Esav mısın, değil misin anlayayım." dedi. Yakup babasına yaklaştı. Babası Yakup'a dokundu ve "Ses Yakup'un sesi, ama eller Esav'ın elleri" dedi. Onu tanıyamadı. Çünkü Yakup'un elleri ağabeyi Esav'ın elleri gibi kıllıydı. İshak onu kutsamak üzereyken, bir daha "Sen gerçekten oğlum Esav mısın?" diye sordu. Yakup, "Evet!" diye yanıtladı. İshak, "Oğlum, av etini getir yiyeyim de seni kutsayayım" dedi. Yakup önce yemeği, sonra şarabı getirdi. İshak yedi, içti. "Yaklaş da beni öp, oğlum" dedi. Yakup yaklaşıp babasını öptü. Babası onun giysilerini kokladı ve kendisini kutsayarak şöyle dedi: "İşte oğlumun kokusu Sanki RAB'bin kutsadığı kırların kokusu. Tanrı sana göklerin çiyinden ve yerin verimli topraklarından bol buğday ve yeni şarap versin. Halklar sana kulluk etsin, Uluslar boyun eğsin. Kardeşlerine egemen ol, kardeşlerin sana boyun eğsin. Sana lanet edenlere lanet olsun, Seni kutsayanlar kutsansın." dedi. İshak Yakup'u kutsadıktan ve Yakup babasının yanından ayrıldıktan kısa bir zaman sonra kardeşi Esav avdan döndü. Esav da av etinden lezzetli bir yemek yapıp babasına götürdü. Ona, "Baba, kalk, getirdiğim av etini ye. Öyle ki, beni kutsayabilesin." dedi. Babası, "Sen kimsin?" diye sordu. Esav, "Ben ilk oğlun Esav'ım" diye karşılık verdi. İshak'ı bir titreme sardı. Tir tir titreyerek, "Öyleyse daha önce avlanıp bana yemek getiren kimdi?" diye sordu, "Sen gelmeden önce yemeğimi yiyip onu kutsadım. Artık o kutsanmış oldu." Esav babasının anlattıklarını duyunca, acı acı bağırdı. "Beni de kutsa, baba, beni de!" dedi. İshak, "Kardeşin Yakup gelip beni kandırdı senin yerine o kutsandı." dedi. Esav, "Ona boşuna mı Yakup diyorlar? İki kezdir beni aldatıyor. Önce ilk oğulluk hakkımı aldı. Şimdi de benim yerime o kutsandı." dedi (**Yaratılış**, 27. Bab: 1-36).

[11] Hz. Yakup'un "Tanrıyla güreşir" anlamına gelen "İsrail" lakabını alması ile ilgili olarak Tevrat'ta iki anlatı bulunmaktadır. **Birinci anlatı:** *Yakup Güreş Tutuyor:* Yakup o gece kalktı; iki karısını, iki cariyesini on bir oğlunu yanına alıp Yabbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti. Onları geçirdikten sonra sahip olduğu her şeyi de karşıya geçirdi. Böylece Yakup arkada yalnız kaldı. Bir adam gün ağarıncaya kadar onunla güreşti. Yakup'u yenemeyeceğini anlayınca, onun uyluk kemiğinin başına çarptı. Öyle ki güreşirken Yakup'un uyluk kemiği çıktı. Adam, "Bırak beni gün ağarıyor" dedi. Yakup, "Beni kutsamadıkça seni bırakmam" diye yanıtladı. Adam, "Adın ne?" diye sordu. "Yakup." Adam, "Artık sana Yakup değil, İsrail denecek, Çünkü Tanrıyla, insanlarla güreşip yendin." dedi. (**Yaratılış**, 32. Bab: 22-28) **İkinci anlatı:** Yakup Paddan-Aram'dan dönünce, Tanrı ona yine görünerek onu kutsadı. "Sana Yakup diyorlar, ama bundan böyle adın Yakup değil, İsrail olacak" diyerek onun adını İsrail koydu. "Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım" dedi, "Verimli ol, çoğal. Senden bir ulus ve uluslar topluluğu doğacak. Kralların atası olacaksın. İbrahim'e, İshak'a verdiğim toprakları sana verecek, senden sonra da soyuna bağışlayacağım." Sonra Tanrı Yakup'tan ayrılarak onunla konuştuğu yerden yukarı çekildi. Yakup Tanrı'nın

bahsedilmiştir; ancak Tevrat'ta Yakup'a İsrail isminin nasıl verildiğini anlatan bölümlerin hiçbiri Kur'an'da bulunmamaktadır.[12]

Her iki kutsal kitapta da Yakup'un, oğlu Yusuf'u diğer kardeşlerden daha üstün tuttuğu ve daha çok sevdiği belirtilmiştir. Tevrat'ta bu durum Yusuf'un, Yakup'un yaşlılığında doğmuş olmasıyla açıklanırken, Kur'an'da babasının Yusuf'a olan sevgisinin sebebi olarak Hz. Yakup'un, onun ataları İbrahim ve İshak gibi peygamber olacağını gösteren özelliklere sahip olduğunu anlaması gösterilmektedir.

Yakup'un, oğlu Yusuf'un gördüğü rüyayı anlattıktan sonra verdiği cevap kutsal kitaplarda farklılık arz etmektedir. Tevrat'ta, Yusuf'un rüyasında güneş, ay ve on bir yıldızı kendisine secde ederken gördüğünü babasına anlattığında Yakup "*Ne biçim düş bu? Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani*?" diyerek Yusuf'u azarlar (Yaratılış, 37. Bab: 10). Kur'an'da ise Hz. Yakup rüyayı kardeşlerinin duyması halinde kıskançlıklarının artıp ona fenalık etmesinden endişe ederek "*Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır. İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır.*" diyerek oğlunu uyarır (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 6).

Kardeşlerinin Yusuf'a ait kanlı gömleği getirip, onun öldüğünü söylediklerinde Tevrat'ta Yakup'un oğullarının sözlerine hemen inandığı, üzüntüden üzerindeki kıyafetleri yırttığı ve oğlu için yas tutmaya başladığı anlatılır. Kur'an'da ise Hz. Yakup durum karşısında oğullarının düzenlediği hileyi hemen sezer; ancak sabır gösterip, başına gelenlerden sadece Allah'a sığınacağını ifade ederek teslimiyetçi bir tavır sergiler.

---

kendisiyle konuştuğu yere taş bir anıt dikti. Üzerine dökmelik sunu ve zeytinyağı döktü. Oraya, Tanrı'nın kendisiyle konuştuğu yere Beytel adını verdi (**Yaratılış**, 35. Bap: 9-15).

[12] Kur'an-ı Kerim'de Yakup adı on surede on altı defa geçmektedir. (Bakara 2/132, 133, 136, 140; Âl-i İmran 3/84; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Hûd 11/71; Yusuf 12/6, 38, 68; Meryem 19/6, 49; Enbiyâ 21/72; Ankebût 29/27; Sâd 38/45); İsrail adı tek başına iki (İmrân 3/93; Meryem 19/58) ve Benî İsrail şeklinde 41 yerde geçmektedir (Harman, 2013: 275).

Her iki kutsal kitapta farklılık arz eden unsurlardan bir diğeri de kardeşlerin Bünyamin'i Mısır'a götürmek istediklerini söylediklerinde Yakup'un verdiği tepkidir. Kur'an'da Hz. Yakup, oğullarının başlarına bir şey gelmemesi için onlara şehre farklı kapılardan girmelerini söylese de Allah'tan gelecek bir şeyi engelleyemeyeceğini bilir ve O'na tevekkül eder. Yakup'un manevî kudretine işaret eden bir başka hadise ise oğlu Yusuf'un gömleğinin kokusunu daha oğulları gömleği ona getirmeden almasıdır. Bir peygambere has bu hasletler Tevrat'ta bahsi geçen Yakup karakterinde bulunmamaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te Yakup, Bünyamin'e yolda bir zarar gelir endişesiyle bir müddet onu ağabeyleriyle göndermeye razı olmaz ve oğullarının kardeşleri Yusuf'un yaşadığını söylediğinde de onlara inanmayarak baygınlık geçirir.

Tevrat ve Kur'an'daki Yakup karakteri genel hatlarıyla değerlendirildiğinde Kitab-ı Mukaddes'te Yakup, bazen sıradan bir insan ve sıradan bir baba, bazen de Tanrıyla güreşen mitolojik bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'da ise Hz. Yakup'un, olaylar karşısındaki tepkileri, önsezileri, teslimiyetçi ve kaderci tavrı onun sadece bir peygamberde bulunabilecek vasıflara sahip olduğunu göstermektedir.

1.2.2. Yusuf

Tevrat'ta, hamile kalamayan Rahel'in Tanrı'ya çocuk sahibi olabilmek için yalvarmasından, Tanrı'nın onun dualarını kabul ederek ona bir oğul bahşetmesinden, utancı ortadan kalktığı ve bir oğlunun daha olmasını istediği için ona "ortadan kalkmak" ve "daha çok versin" anlamlarına gelen Yusuf ismini verdiğinden bahsedilmektedir.[13] Çocukluğu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmayan Yusuf'un on yedi yaşında iken kardeşleri ile birlikte sürü otlattığı, babası tarafından çok sevildiği ve kardeşlerinin yaptığı kötülükleri babasına ulaştırdığı ifade edilmiştir. Tevrat'ta verilen bu bilgilerden Yusuf'un babası tarafından çok sevilmesi dışında hiçbiri Kur'an'da yer almamaktadır.

Yusuf'un karakter olarak Tevrat'ta, kuyuya atılana kadar kardeşlerinin söylediklerini babasına yetiştiren, gördüğü rüyaları kardeşlerine karşı üstünlük edasıyla anlatan

[13] "Tanrı Rahel'i anımsadı, onun duasını işiterek çocuk sahibi olmasını sağladı. Rahel hamile kaldı ve bir erkek çocuk doğurdu. "Tanrı utancımı kaldırdı. RAB bana bir oğul daha versin!" diyerek çocuğa Yusuf adını verdi" (**Yaratılış**, 30. Bab: 22-24).

şımarık bir çocuk iken kuyudan çıkarılıp Mısır'a götürüldükten sonra yüksek ahlakî değerlere sahip olduğu görülmektedir. Kur'an'da ise en başından beri hiçbir kötü davranış sergilemeyen saf, iyi niyetli ve üstün yaratılışlı bir çocuktur.

Yusuf'un fiziksel özellikleriyle ilgili olarak Tevrat'ta *"Yusuf güzel yapılı, yakışıklıydı"* (Yaratılış, 39. Bab: 6), Kur'an'da ise "*"Haşa! Allah için, bu bir insan değil; ancak şerefli bir melektir" dediler.*" (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 31) ifadeleri geçmektedir.

1.2.3. Yusuf'un Rüyası

Yusuf'un gördüğü rüyaların sayısı Kur'an'da bir iken Tevrat'ta iki olarak geçmektedir. Tevrat'ta anlatılan ilk rüyada Yusuf, tarlada demet bağladıkları esnada kendi demetinin kalkıp dikildiğini ve kardeşlerinin demetlerinin bu demet karşısında eğildiğini görür. Yusuf, bu rüyayı sadece kardeşlerine anlatmıştır. İkinci rüyada ise güneş, ay ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür ki bu, Kur'an-ı Kerim'de de bahsi geçen rüyadır. Tevrat'ta Yusuf'un bu rüyayı kardeşlerine ve babasına, Kur'an'da ise yalnızca babasına anlattığı bilgisi yer almaktadır.

1.2.4. Yusuf'un Kardeşleri

Tevrat'a göre Yakub'un dört eşi bulunmaktadır. Yakup, dayısı Laban'ın kızları Lea, Rahel, Lea'nın cariyesi Bilha ve Rahel'in cariyesi Zilpa olmak üzere bu dört eşten on iki oğula sahiptir. Yusuf, Yakub'un ikinci eşi olan Rahel'den doğan ilk çocuğudur.[14] Kur'an'da Yusuf'un annesinin ismiyle ilgili hiçbir bilgiye rastlanmamakta, kardeşlerden ise sadece Bünyamin'in ismi geçmektedir. Bünyamin ve Yusuf'un anne-baba bir, diğerleriyle ise babadan bir kardeş oldukları bildirilmiştir.[15]

Her iki kutsal kitapta da kardeşler babalarının Yusuf'a olan sevgisinden rahatsız olmakta ve kardeşleri için hain planlar yapmaktadırlar. Tevrat'ta kardeşlerin Yusuf'a

[14] Yakup'un eşleri ve çocuklarının ismiyle ilgili olarak Tevrat'ta şu ifadeler yer almaktadır: Yakup'un on iki oğlu vardı. Lea'nın oğulları: Ruben –Yakup'un ilk oğlu– Şimon, Levi, Yahuda, İssakar, Zevulun. Rahel'in oğulları: Yusuf, Benyamin. Rahel'in cariyesi Bilha'nın oğulları: Dan, Naftali. Lea'nın cariyesi Zilpa'nın oğulları: Gad, Aşer. Yakup'un Paddan-Aram'da doğan oğulları bunlardır (**Yaratılış**, 35. Bab 23-26).

[15] Yusuf onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim." (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 59)// Yusuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i yanına bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşinim, artık onların yaptıklarına üzülme" dedi (**Kur'an,** Yusuf Suresi, Ayet 69).

karşı olan nefreti babalarının Yusuf'u hepsinden daha çok sevdiğini anlamalarıyla başlar ve Yusuf'un gördüğü rüyaları onlara anlatması ile de artar. Kur'an-ı Kerim'de ise kendileri daha kalabalık ve güçlü bir topluluk iken Yusuf ve kardeşi Bünyamin'in daha çok sevildiğini görürler ve babalarının büyük bir yanılgı içerisinde olduğunu düşünerek Yusuf'a kin beslerler.[16] Kardeşlerin Yusuf'a karşı hissettikleri kin ve nefret onlarda Yusuf'u öldürme isteğini ortaya çıkarır; ancak daha sonra kan dökmekten vazgeçerek onu kuyuya atmaya karar verirler. Bu hadise esnasında Tevrat'ta kardeşlerden Ruben ve Yahuda'nın ismi zikredilirken, Kur'an'da kardeşlerden herhangi biri işaret edilerek "onlardan bir sözcü" ifadesi kullanılmıştır.[17]

1.2.5. Yusuf'un Kuyuya Atılması ve Köle Olarak Satılması

Tevrat'a göre Yusuf'un kardeşleri sürülerini otlatmak için Şekem'e giderler ve babası, kendi isteği ile Yusuf'u kardeşlerinin yanına yollar. Şekem'e vardığında kardeşlerini bulamayan Yusuf onların Dotan'a gittiğini öğrenir ve o da arkalarından Dotan'a gider. Yusuf'un geldiğini uzaktan gören kardeşleri onu öldürmek için plan yapmaya başlar; ancak içlerinden Ruben kardeşinin canına kıyılmasına razı gelmez, onu kurtarıp babasına götürmek amacıyla onun kuyuya atılmasını teklif eder. Diğer kardeşler bu teklifi kabul eder ve Yusuf'un kıyafetlerini çıkarıp onu kuyuya atarlar. İsmaililere ait bir kervanın geldiğini gördüklerinde ise onu satmaya karar verirler ve onu kuyudan çıkararak yirmi gümüşe satarlar. Bir teke keserek Yusuf'un kıyafetlerini kana bularlar ve döndüklerinde babalarına kanlı elbiseyi göstererek onu yabanî bir hayvanın yediğini anlatırlar. Yakup bu anlatılanlara inanarak oğlu için yas tutmaya başlar. Kur'an'da ise kardeşleri Yusuf'u kıra götürmek için babalarını razı etmeye çalışırlar. Yakup sonunda istemeyerek de olsa Yusuf'u kardeşleri ile gönderir. Yusuf'un gömleğini çıkarıp, onu kuyuya atan ağabeyleri gömleği sahte bir kana bulayarak babalarına götürürler ve ona Yusuf'un bir kurt tarafından yendiğini söylerler. Kur'an'da, Tevrat'ta olduğu gibi Yusuf

[16] Kardeşleri dediler ki: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz halde Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılgı içindedir" (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 8).

[17] "Yusuf'u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz." Onlardan bir sözcü, "Yusuf'u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın" dedi (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 9-10).

kardeşleri tarafından satılmaz. Oradan geçmekte olan bir kervanın sucusu tarafından kuyudan çıkarılır, satılmak üzere Mısır'a götürülür ve bir Mısırlı tarafından satın alınır.

1.2.6. Kadın[18] (Zeliha)

Tevrat'ta Mısırlı Potifar'ın, Kur'an'da ise Mısır azizinin karısı olduğu belirtilen kişinin ismiyle ilgili herhangi bir bilgi her iki kutsal kitapta da verilmemiştir. Tevrat'a göre güzel yapılı ve yakışıklı olan Yusuf'a efendisi Potifar'ın karısı göz koyar ve onunla birlikte olmak ister. Evde yalnız oldukları bir gün Yusuf'a bu isteğini yineleyen kadın Yusuf'tan olumsuz cevap alınca onu giysisinden tutar ve Yusuf giysisini onun elinde bırakarak dışarı kaçar (Yaratılış, 39. Bab 7-13). Tevrat'ta giysi olarak belirtilen kıyafet Kur'an'da gömlek olarak geçmektedir. Kadın, ona birlikte olmayı teklif ettiğinde Yusuf kabul etmez,[19] kadın onu tutmak isteyince de Yusuf'un gömleği arkadan yırtılır. Her iki kutsal kitapta da "kadın" eşinin satın aldığı köleye karşı nefsanî arzular beslemesi, evli olduğu halde kölesiyle birlikte olmak istemesi, istediklerini elde edemediğinde ise iftiraya başvurması sebebiyle "kötü" bir karaktere sahiptir.[20] Kur'an'da kadının

---

[18] Kur'an'da ve Tevrat'ta kadının adıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kur'an'da Mısır azizinin, Tevrat'ta ise Potifar'ın eşi olarak bahsedilmesine rağmen Zeliha/Züleyha ismi geçmemektedir. Sadece İslam sonrası bir Yahudi Literatüründe (Yashar wa-Yesheb) Züleyha diye anılmaktadır. Arapça kaynaklarda ise Zeliha/ Züleyha, Rail/ Raila adıyla bahsedilmiş, özellikle Farsça ve Türkçe mesnevilerde Zeliha ismi yaygın bir biçimde kullanılmıştır (Öztürk, 2013: 552).

[19] "Andolsun kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı." (Yusuf 12/24) Bazı müfessirler Yusuf suresinde geçen bu ayette Hz. Yusuf'un da anlık dahi olsa Zeliha'ya bir yakınlık hissi duymuş olabileceği; ancak peygamberlik vasfından ötürü bu kötü fiili işlemediği şeklinde yorumlarlarken, bazı müfessirler ise bir peygamberin böyle bir hisse asla kapılmayacağı bu yorumun yanlış olduğunu söylemişlerdir (Turan, 2014: 60; Akdağ, 2009: 66; Seratlı, 2006: 108-114; Nurbaki, 2014: 40; Yeşil, 1950: 25; Yazır, 1942: 2856).

[20] Zeliha'nın edebî literatürde işlenen kimliği ile dinî metinlerdeki kimliği birbirinden farklıdır. Dinî kaynaklarda kendisinden çok fazla bahsedilmemesi hatta isminin bile geçmemesine rağmen, Hz. Yusuf'u konu alan hikâyelerde kendisinden söz edilerek yaptıklarından dolayı mazur görülmektedir ve sevgilisine kavuşmak için elinden geleni yapan, bu süreçte pek çok zorluğa göğüs geren, nihayetinde Hz. Yusuf ile evlenen, hem beşerî hem de ilahî aşkı bulan bir âşık kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır (Öztürk, 2013: 552). Hz. Yusuf ile Zeliha'nın evlenmesi meselesinin çıkış kaynağı olarak Kur'an ve Tevrat menşeili iki farklı görüş bulunmaktadır. Kur'an'da Yusuf kıssasında anlatıldığı üzere Yusuf peygamber kardeşi Bünyamin'i alıkoyduğunda kardeşleri Yusuf'a şu şekilde seslenmişlerdir: "Onlar, Yusuf'a: "Ey güçlü vezir (Aziz)! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz biz senin iyilik edenlerden olduğunu görüyoruz" dediler (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 78). Ayette, Hz. Yusuf için "Aziz" unvanının kullanılması bazı müfessirler tarafından Yusuf'un Zeliha'nın kocasının mevkisine geçtiği, Zeliha'nın bir mucize ile gençleştiği ve Melik tarafından Yusuf'la evlendirildiği şeklinde yorumlanmıştır. Bahsi geçen evlilik Kitab-ı Mukaddes'te ise Hz. Yusuf'un evliliği ile ilgili pasaj üzerine kurulmuştur. Yusuf, Potipherah'ın kızı (Asnad) ile evlenmiştir. Zeliha'nın kocasının adı da Potiphar'dır ve bu iki isim birbirine karışmıştır. Bu hikâye İsrailiyat geleneği içinde yorumcudan yorumcuya el değiştirince Potiphar ile Potipherah isimleri ses benzerliğinden dolayı aynı şahsı

pişmanlık duyarak işlediği suçu ve attığı iftirayı itiraf etmesi hadisesi yer alırken Tevrat'ta böyle bir durumdan bahsedilmemektedir.

Kur'an ve Tevrat'taki kıssada "kadın" Mısır Azizi'nin karısı olması, Yusuf'la birlikte olmak istemesi, isteğine ulaşamaması, Yusuf'a iftira atması gibi hususlar bakımından benzerlik göstermektedir; ancak Kur'an'da, kadının Yusuf'a iftira atan diğer Mısırlı kadınların da olduğu bir mecliste suçunu itiraf etmesi hadisesi kıssaya Tevrat'ta bulunmayan bir genişlik kazandırmıştır.

1.2.7. Kadının (Zeliha'nın) Hilesi

Tevrat'ta, Potifar'ın karısı Yusuf'la birlikte olmak ister; ancak Yusuf, kadının elinden kurtulmak için elbisesini orada bırakarak kaçar. Potifar geldiğinde kadın ona elbiseyi gösterir, Yusuf'un kendisiyle münasebet kurmak istediğini söyler ve onu zindana attırır (Yaratılış, 39. Bab 7-20). Kur'an'da ise kadın, kaçmak isteyen Yusuf'u durdurmak için arkasından koşar ve Yusuf'un gömleğini arkadan yırtar. Kapı açıldığında ise kadının efendisine rastlarlar. Kadın Yusuf'a iftira atar; ancak mesele araştırıldığında kadının ailesinden bir kişinin şahitliği ile Yusuf'un suçsuzluğu ortaya çıkar. Azizin karısının Yusuf'a olan aşkı ve ondan karşılık görememesi neticesinde ona attığı iftirayı şehirdeki kadınlar duyar ve dedikoduya başlar. Bunu üzerine azizin karısı şehirdeki bütün kadınları toplayıp onlara ziyafet hazırlar ellerine de birer bıçak verir. Yusuf'u gören kadınlar gördükleri güzellik karşısında ellerini keserler. Şehirli kadınların kendisine hak vermesi üzerine azizin karısı Yusuf'tan tekrar muradına karşılık almak ister. Yusuf kabul etmediğinde de onu zindana attırır (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 25-32). Tevrat'ta iftiranın araştırılması ve Mısırlı kadınların toplanması hadisesi yer almamaktadır.

işaret etmeye başlamış, sonuç olarak da hikâyede geçen Potipherah'ın kızı Potiphar'ın karısıyla yer değiştirmiş, Zeliha Asnat'ın rolünü üstlenmiştir (Turan, 2014: 71; Settârî, 2014: 25).

1.2.8. Aziz / Potifar[21]

Kur'an-ı Kerim'de kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yusuf kervancılar tarafından kuyudan çıkarılmış, satılmak üzere Mısır'a götürülmüş ve Mısırlı biri tarafından satın alınmıştır. Yusuf'u satın alan kişi "Aziz" olarak geçmektedir; ancak daha sonra Yusuf'tan da Aziz olarak bahsedildiği göz önünde bulundurulduğunda Aziz'in bir isim değil unvan olduğu anlaşılmaktadır.[22] Tevrat'ta ise Yusuf'u satın alan kişi için "Potifar" denilmiş ve Mısır'da firavunun görevlisi muhafız birliği komutanı olarak bahsedilmiştir (Yaratılış, 37/36- 39/1). Tevrat'ta Aziz, karısının Yusuf için söylediklerine derhal inanmış ve onu zindana attırmıştır. Kur'an'da ise Yusuf'un kendini savunması üzerine vakayı araştırmış, Yusuf'un haklı olduğunu anlamış; ancak Yusuf'tan bu sırrı saklamasını istemiştir. Aziz, Zeliha'yı sadece kınamakla kalmış, sonrasında ise Zeliha'nın Yusuf'u zindana attırmasına müsaade etmiştir.

1.2.9. Yusuf'un Zindana Atılması

Tevrat'ta zindana atılan Yusuf'un hal ve hareketlerinden zindancıbaşının hoşnut kaldığı ve zindandaki diğer tutsakları onun yönetimine verdiği bilgisi bulunmaktadır. Kur'an'da ise böyle bir bilgi yer almamaktadır. Her iki kutsal kitapta da Yusuf'un zindanda iki gencin rüyasını yorumladığından bahsedilmektedir. Tevrat'ta bu kişiler başsaki ve fırıncıbaşı olarak zikredilirken, Kur'an'da kimlikleri ile ilgili net bir bilgi verilmemektedir. Yusuf'un, arkadaşlarının rüyalarını yorumladıktan sonra onlara "Allah'ın birliğini" anlattığı konuşma ise sadece Kur'an-ı Kerim'de bulunmaktadır.[23]

---

[21] Settârî, "Aziz" ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "Firavun'un hazinedarı. Lakabı Aziz, adı Kıtfîr idi. Nuyus adında bir hanımı vardır. Başka bir yerde o kadının adı Züleyha, daha başka bir yerde Râ'îl şeklinde geçer. Sidersky'e göre Kıtfîr, Potifar'ın bozulmuş şeklidir. Midraş metinlerinde de Kıtfîr'in eşinin adı Züleyha şeklinde geçer" (Settârî, 2014: 76).

[22] Kur'an ayetlerinde Yusuf'un ülkenin hazinelerine bakmakla yetkilendirildiğinin belirtilmesi ve daha sonra kardeşlerinin ona "Ey Aziz!" şeklinde seslenmeleri Aziz'in dönemin maliyeden sorumlu vezirlerine verilen bir unvan olduğu anlaşılmaktadır (Harman, 1991: 344).

[23] "Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilahlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı? Siz Allah'ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlere (düzmece ilahlara) tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah'a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler." (**Kur'an**, Yusuf Suresi, Ayet 38-40)

Yusuf, rüyasını yorumladığı başsakiye zindandan kurtulacağını müjdeler ve çıktığında efendisine kendisinden bahsetmesini ister; ancak genç bu isteği unutur ve kralın gördüğü rüyaları kimsenin yorumlayamaması üzerine Yusuf'u anımsar. Tevrat'ta Yusuf'un bu şekilde iki yıl daha zindanda kaldığı ifade edilirken, Kur'an'da herhangi bir süre belirtilmemiştir.

Kralın rüyasının yorumlanması hadisesinde de iki kutsal kitap arasında bazı farklılıklar vardır. Tevrat'ta Firavun adam göndererek Yusuf'u çağırtır. Yusuf zindandan çıkar, tıraş olup giysilerini değiştirerek Firavun'un huzuruna çıkar ve rüyasını yorumlar. Kur'an'da ise Yusuf'un kralın rüyasını yorumlaması ve suçsuzluğunu ispat edişi şu şekilde anlatılmaktadır:

"(Zindana varınca), "Yusuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler" dedi. Yusuf dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Sonra bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman (bol rızka kavuşup) şıra ve yağ sıkacaklar. Kral, "Onu bana getirin" dedi. Elçi Yusuf'a gelince (Yusuf) dedi ki: "Efendine dön de ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir. Kral kadınlara, "Yusuf'tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?" dedi. Kadınlar, "Haşa! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Aziz'in karısı ise, "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yusuf doğru söyleyenlerdendir" dedi. (Yusuf), "Benim böyle yapmam, Aziz'in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi." dedi" (Kur'an, Yusuf Suresi, Ayet 46-52).

Tevrat'ta Yusuf'un suçsuzluğunun ortaya çıkmasıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır; ancak her iki kutsal kitapta da kral rüyasının yorumundan memnun kalır ve Yusuf'u hazinelere bakmakla görevlendirerek ona yöneticilik verir.

1.2.10. Yusuf ve Kardeşlerinin Karşılaşması

İki kutsal kitapta da kardeşlerin Mısır'a kıtlık sebebiyle gelmeleri, Yusuf'un kardeşlerinden, en küçük kardeşi Bünyamin'i istemesi, zahire yükleri hazırlanırken Bünyamin'in yüküne tası koyarak onu alıkoyması, Yusuf'un kardeşlerine kendini tanıtması, onları affetmesi ve ailenin Mısır'a gitmesi gibi genel hatlar benzerlik göstermektedir; ancak Tevrat'ta yer alan Yusuf'un kardeşlerini casuslukla suçlayarak üç gün gözaltında tutması, kardeşlerden Şimon'u rehin alması, kardeşlerin Mısır'a ikinci kez giderken türlü hediyeler götürmesi gibi detaylar Kur'an'da bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, Yusuf'un onu zindandan çıkaran, ailesine kavuşturan, ona saltanat bahşeden, sözlerin yorumunu öğreten, üzerinden lütuf ve inayetini esirgemeyen yüce Allah'a şükrettiği ve canının Müslüman olarak alınması için dua ettiği görülmekte iken Tevrat'ta Yusuf'a ait bir dua ya da konuşma bulunmamaktadır.

Yusuf kıssasının genel çerçevesi her iki kutsal kitapta da benzerlik arz etmektedir; ancak Tevrat ve Kur'an'ın kişiler ve olaylar karşısında farklı tavırlar sergilediği de açıkça görülmektedir. Tevrat'ta şahıslar, mekânlar ve olaylar hakkında verilen bilgiler kutsal bir kitabın sınırlarını zorlayacak detaylar içermekte ve pek çok zaman kıssa dinî bir vaka olmaktan çıkmaktadır. Kur'an'da ise kişi ve yer isimleriyle ilgili detaylara girilmemektedir. Yusuf suresinde, edebî bir üslup ve çok daha kısa bir anlatımla bilgilendirmeye, nasihat vermeye, dua, sabır ve tevekküle teşvik etmeye yönelik manevîyatın çok daha ağır bastığı bir tavır hâkimdir.

1.3. Edebiyatta Yusuf Kıssası

1.3.1. Arap Edebiyatında Yusuf Kıssası[24]

Yusuf u Zeliha hikâyesi Arap edebiyatında genellikle mensur olarak kaleme alınmakla beraber, manzum olarak yazılanlar da bulunmaktadır. Arap edebiyatı bünyesinde yazılan bu eserlerin büyük çoğunluğu Yusuf suresi tefsiri, tefsir denemesi yahut daha önce yapılmış bir tefsire yazılan haşiyelerdir (Muş, 2000: 41-42). Hz. Yusuf'un

[24] Arap edebiyatındaki Yusuf kıssaları hakkında detaylı bilgi için bk. Halide Dolu, "Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyeleri ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1953); Züleyha Muş, "Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf ve Züleyhâ" Hikâyelerinin Mukayesesi", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, SBE, 2000).

başından geçenleri konu alan ilk eser Gazâlî'nin (ö. 1111) *Bahrü'l-Mahabbe*, ikinci eser ise İbnü'l-Cevzî Abdu'r-rahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec Cemâli'd-dîn'in (ö. 1200) Ez-*Zehru'l-Enîk fî-Kıssati Yûsufi's-Sıddîk* adlı Yusuf suresi tefsiridir. Bu konudaki diğer eserler ise Ebû Hafs Sirâcü'd-dîn b. Ömer b. İbrahim el-Ensârî el-Avsî el-Mâlikî el-Müzekkir tarafından 1284 yılında yazılan Ez-*Zehru'l-Kimâm fî-Kıssati Yûsuf Aleyhi's-salâtü ve's-selâm*, Tâce'd-dîn Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed bin Yezîd et-Tûsî'nin (ö. 1311) *Câmi'u Letâ'ifi'l-Besâtîn*'i, Molla Mu'înî-i Cuveynî'nin (ö. ?) *Ahsenü'l-Kasas'ı* ve Alâü'd-dîn Alî b. Muhammed b. İbrâhim b. Hazîni'ş-Şihî el-Bağdâdî'nin (ö. 1340) *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf*'udur. Söz konusu eserler XV. yüzyıla kadar yazılan eserlerdir (Dolu, 1953: 97-100; Karahan, 1994: 9-10).

Yusuf u Zeliha hikâyesinin Türkiye kütüphanelerinde Şeyh Şamil Ebu Hadra Et-Telebentî tarafından M. 1494'te yazılan *El-Bedrü't-Tamâm fî Kıssâti Seyyidina Yûsuf Aleyhi's-selâm* adlı manzum bir örneği de bulunmaktadır (Muş, 2000: 42).

1.3.2. Fars Edebiyatında Yusuf Kıssası

Fars edebiyatında da sıklıkla işlenen konulardan biri olan Yusuf u Zeliha hikâyesine Farsça eserlerde yapılan telmih ve atıflar ilk olarak X. yüzyılda Ferruhî-i Sîstânî (M. XI. yy), Müncîk-i Tirmizî (M. XI. yy) ve Ebû Hanîfe-i İskâfî (M. XI. yy) gibi sebk-i Horasan şairlerinin methiyelerinde görülür. Şairler, Yusuf ve diğer kahramanların başından geçenleri, kendi dönemlerindeki bazı olaylarla ilişkilendirerek şiirlerinde anlatım zenginliği sağlamışlardır (Kurtuluş, 2013: 40).

Fars edebiyatında Yusuf hikâyesini mevzu edinen pek çok manzum, mensur ve manzum-mensur karışık yazılmış eser bulunmaktadır. Fars edebiyatındaki ilk Yusuf u Zeliha mesnevileri; Firdevsî'ye (ö. 1021) ait olduğu isnat edilen mesnevinin mukaddime kısmında yer alan bilgiye göre Ebu'l-Müeyyed-i Belhî (M. X. yy) ve Bahtiyârî-i Ahvâzî'ye (M. X.yy) aittir; ancak bu eserler bugün için mevcut değildir (Dolu, 1953: 111; Hayyampur, 1945: 71). Elde bulunan en eski Yusuf u Zeliha mesnevisi Firdevsî'ye ait olduğu ileri sürülen mesnevidir. Eserin Firdevsî'ye ait olup olmadığı hususunda ihtilaflar bulunmaktadır. Ethe'ye göre başka hiçbir İran şairinin kullanmadığı mütekârib bahrinin kullanılması eserin Firdevsî'nin olduğunu göstermektedir (Dolu, 1953: 120). Ritter ise *Şehnâme* üslubunun *Yûsuf u Zelîhâ*'nın üslubundan çok daha farklı olması

temeline dayanarak eserin Firdevsî'ye ait olmadığı görüşündedir (Karahan, 1994: 10). Eserin yeni bulunan bir nüshasının önsözünde Alparslan'ın oğlu Şemsü'd-dîn Ebü'l-Fevâris Togan Şah'ın (ö. 1072) övülmesi, dilin terim ve terkipler açısından Sâmânî dönemi Farsçasından çok farklı oluşu ve üslubunun *Şehname*'den oldukça geri olması bu eserin Firdevsî'ye ait olmadığı hususunda kuvvetli deliller olarak gösterilmektedir (Kanar, 1996: 127). Firdevsî'den sonra Sultan Sencer dönemi şairlerinden Şihâbü'd-dîn Am'ak-ı Buhârî (ö. 1148), Rüknü'd-dîn Mes'ûd b. Muhammed İmâmzâde (ö. 1127) Âzerî-i Tûsî (ö. 1461), Cemâlî (Pîr Cemalî) (ö. 1461), Câmî (ö. 1492), Nâzım (ö. 1671) ve Âzer mahlaslı Lutf Ali Beg (ö. 1781) de Yusuf u Zeliha mesnevisi yazmışlardır. Bunlardan başka Fars edebiyatında Yusuf u Zeliha mesnevisi yazan şairler şunlardır: Hâverî, Hâce Mes'ûd el-Kumnî, Muhammed Kâsım Hân Mevcî-i Bedahşânî, 'Ahdî-i Sâvecî, Mîr Ma'sûm-ı Safevî-i Nâmî, Takıyyü'd-dîn-i Evhadî, Mahmud Big Sâlim-i Tebrîzî, Nâzım-ı Herevî, Mîrzâ Muhammed b. Muhammed Şerîf el-Hasanî-i Kazvînî, Molla Şâh Muhammed b. Abd Muhammed, Muhammed İbrâhîm Halîlullâh, Salâhî, Mîrzâ Abdullâh b. Habîbillâh Şihâb-ı Terşîzî, Şevket, Haşmet, Şu'le-i İsfehânî, Nâzım-ı Gülpâyigânî, Cevherî-i Tebrîzî, Seyyid Safîr Ahmed Belgirâmî-oglı, Habîbî, Hâ'im Süleymân (Dolu, 1953: 151-164; Hayyampur, 1945: 75-84).

Fars edebiyatında Yusuf u Zeliha hikâyelerinin ilk mensur örnekleri ise Hâce Ebû İsmâîl Abdillâh b. Alî Mansûr Muhammed el-Ensârî-i Herevî'nin *Ünsü'l-Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis*'i, Ebû Nasr Ahmed b. Ahmed b. Nasr el-Buhârî'nin *Enîsü'l-Mürîdîn ve Ravzatü'l-Muhibbîn*'i, Mahmûd b. Muhammed b. İbrâhîm ve Mu'înü'ddîn Muhammed Emîn b. Şerefi'd-dîn Hâcî Muhammed el-Ferâhî'nin Yusuf suresi tefsiridir (Dolu, 1953:165-168).

1.3.3. Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası

1.3.3.1. Klasik Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası

Klasik Türk edebiyatında en çok işlenen mesnevi konularından biri şüphesiz ki Yusuf u Zeliha hikâyesidir. Hz. Yusuf'un başından geçenleri anlatan bu eserler Yusuf u Zeliha, Kıssa-i Yusuf, Yusuf u Züleyha gibi isimlerle ve mesnevi nazım şekliyle müstakil hikâyeler biçiminde işlenmiştir. Yusuf u Zeliha kıssası İslam dünyasının bütün yörelerinde oldukça rağbet görmüş, tavsiye edilmiş ve kıssaya telmihlerde bulunulmuş;

her zümreden halkın dinî, ahlakî ve kültürel yönden eğitilmesi için tekrar tekrar kaleme alınmıştır. Asıl kahramanı peygamber olan bir konuda üslupta ölçülü davranmak gibi bir yükümlülük altına giren şairler, Yusuf kıssasını mazmun olarak kullanırken bile tefsir dışına çıkmamaya özen göstermişlerdir. Tefsir dışına çıkan şairler ise Likâî'de olduğu gibi eserleri yakılarak cezalandırılmıştır (Ayan, 1997: 32; Canım, 2000: 490).

Klasik Türk şairleri, eserlerini vücuda getirirken -ilk dönem Yusuf u Zeliha mesnevileri hariç tutulduğunda- bilhassa Câmî'nin etkisi altında kalmış; ancak zamanla konunun işlenişi, üslup, sanat anlayışı gibi hususiyetler bakımından özgünlüğü yakalamışlardır. Türk edebiyatı Yusuf u Zeliha şairlerinin, Fars edebiyatından aldıkları ile birlikte 'yenilikçi' eğilimleri özleştirdikleri görülmektedir. Yavuzarslan ve Bayram bu hususla ilgili olarak çalışmalarında şu ifadelere yer vermişlerdir:

"……. Orta Çağ Türk edebiyatının geleneksel ve yenilikçi özellikleri özellikle de Yusuf konusunu işlemede ön plana çıkar. Türk şiirinin gelişimi bu malzemeyi onlarca kez işleyerek olmuştur. Bunu nasıl anlatmalı? Türk toplumunun insan kaderi ile bu kadar çok ilgilenmesi nereden kaynaklanıyor? Tema, elbette Türk edebiyatına Arap ve Fars edebiyatlarından geçmiştir. Müslümanlar için en eski kaynak 'Kur'an' olmuştur. Türk şairleri bu kıssa ile 'Kur'an tefsirleri', 'Kısasu'l- Enbiyâ'lar' özellikle de XI. yüzyıl Herat şeyhi Abdullah Ensarî'nin *Enîsü'l-Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis*[25] (Müridlerin Dostu ve Meclisler Güneşi) adlı kitabı gibi mensur eserler aracılığıyla tanışmıştır. Şiir yönünden ise Firdevsî'nin daha sonra ise Câmî'nin olgun eserleri aracılığıyla tanışmışlardır. Kısacası, Yusuf konusu Türk şairinin önüne konu olarak gelir ve Türk edebiyatı oradaki hayat ile Tanrı'nın belirlediği yüksek ahlakî ve ruhanî idealin ahenkli bir şekilde örülüşünden ibaret olan insanlığın kaderini tam olarak canlandırmanın bereketli bir zemini haline gelir. Yusuf konusu böyle kapsamlı bir yankıda, Türk toplumunun dünyevî ve dinî ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Türk toplumu bu kahramanın şaşırtıcı kaderi hakkındaki parlak ve sürükleyici kıssa aracılığıyla, Müslümanların ve bütün gelişmiş insanlık dünyasının sanatsal-estetik ve ahlakî-ruhanî değerlerini benimsemiştir. Aynı konu üzerinde defalarca yeni bir tarzda şiir yazma tecrübesi, Türk şairlerinin sanat bakımından usullerini sürekli bir şekilde geliştirmesine imkân

[25] Abdullah Ensârî'ye ait bu eserin ismi Keşfü'z-zünûn'da *Ünsü'l-Mürîdîn ve Şemsü'l-Mecâlis* olarak geçmektedir. (Keşfü'z-zünûn, 1971: 178).

vermiştir. Bu da edebiyatın gelişmesine hız kazandırmıştır. Yusuf temasının dönem ve bölge yönünden birbirine yakın yeni manzum varyantlarının oluşmasının sebeplerini ve manasını da bu yeni şiir tecrübelerinde aramak mümkündür" (Yavuzaslan ve Bayram, 2014: 16)

Anadolu sahasında mesnevi türünden ilk eserin XIII. yüzyılda verildiği ve mesnevi edebiyatının XIII. yüzyılda başladığı kabul edilmektedir. Bu dönemde yazılan eserler genel olarak "Kıssa-i Yusuf" yahut "Kıssa-i Yusuf u Züleyha/ Zeliha" olarak adlandırılmıştır. İçerik itibarıyla bir aşk hikâyesinden ziyade bir peygamber kıssası özelliği taşıyan bu mesnevilerde sade bir dil kullanıldığı, şiir ve vezin hâkimiyetinin henüz sağlanamadığı ve bu şiirlerin sanat endişesi gözetilmeksizin yazıldığı görülmektedir (Çelebioğlu, 1999: 33).

XIII. yüzyıldan XIV. yüzyılın sonularına kadar olan süre içerisinde yazılan ve ilk dönem mesnevileri olarak adlandırılan eserler arasında yer alan Yusuf u Zeliha mesnevilerinde ortak gaye; insanlara bir aşk hikâyesi anlatmak değil, bir peygamber kıssası anlatarak onları bilhassa Moğol istilasının yarattığı kederden, üzüntüden korumak, kurtarmaktır. Bu nedenle şairler eserlerini kaleme alırken sanat endişesi taşımamışlardır.

XIV. asrın sonu XV. asrın başlarından itibaren pek çok Türk şairi Yusuf u Zeliha mesnevisi yazmış ve bu şairlerin birçoğu da Molla Câmî'nin mesnevisinin etkisinde kalarak eserlerini vücuda getirmişlerdir. Bu dönem mesnevilerinde gerek konuyu işleyişte gösterilen kudret ve sanat, gerekse de üslup açısından mükemmel sayılabilecek örnekler verilmiştir (Ertaylan, 1949: 212-213).

Tamamıyla dinî bir telkin maksadıyla yazılmış olan ilk dönem Yusuf u Zeliha mesnevileri ile XIV. asır sonları ile XV. asır başlarında yazılmış olan mesneviler arasında mevzuyu kavrayış ve işleyişte gösterilen kudret ve sanat gibi hususlar açısından ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Daha önceki örneklerde üsluba, nazım kaidelerine pek ehemmiyet verilmezken bu dönem mesnevileri arasında edebiyat mefhumu bakımından mükemmel sayılan eserler kaleme alınmıştır.

XVI. yüzyılda aşk konulu manzum eserler içerisinde en çok işlenen hikâye Yusuf u Zeliha hikâyesidir. Molla Câmî'nin etkisinin devam ettiği bu yüzyılda divan şiirinin

süslü ve incelikli dili mesnevi edebiyatında da kendini göstermiş, sanatkârane bir tarz dönemin tüm mesnevilerinde etkili olmuştur (Türkdoğan, 2011: 56).

XVII. yüzyılda dönemin tarihî, siyasî ve iktisadî yönden bozulmaya başlaması ve edebiyatta yeni arayışlara yönelme isteği klasik mesnevi konularının geçmiş asırlara göre rağbet görmemesine sebep olmuş; ancak az da olsa klasik tarz mesneviler kaleme alınmıştır (Kartal, 2014: 460). Yusuf u Zeliha mesnevileri bakımından XVI. yüzyıldan sonra sayı ve nitelik olarak da bir gerileme söz konusu olmuştur. XV. ve XVI. yüzyıllarda konunun sıkça işlenmesi, gerek tahkiye gerekse de dil ve üslup bakımından oldukça güzel Yusuf u Zeliha mesnevilerinin yazılması XVII. yüzyılda şairleri kıssanın tahkiye edilmesi hususunda aşılması güç bir noktaya getirmiştir (Türkdoğan, 2011: 65-66).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, önceki asırda mesnevide görülmeye başlayan gerileme ve zayıflama kendini iyice hissettirmeye başlamış, aşk mesnevilerine olan ilgi azalmıştır. Bu yüzyıllarda yazılan Yusuf u Zeliha mesnevilerinin zayıf ve ses getirmeyen eserler olduğu dikkat çekmektedir (Kartal, 2014: 488).

XIII. yüzyıldan itibaren Türk Edebiyatı'nda yazılmış Yusuf u Zeliha mesnevileri asırlara göre şu şekilde tasnif edilebilir:

XIII. yüzyıl: Ali[26], Kırımlı Mahmut[27] ve Haliloğlu Ali[28]

[26] Kaynaklarda *Kıssa-i Yûsuf* olarak geçen bu eserin H. 630/ M. 1233 yılında yazıldığı bilinmekte ve Türk edebiyatında ilk Yusuf u Zeliha hikâyesi olarak kabul edilmektedir. Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ertaylan, 1949; Uygur, 2003; Cin, 2004; Yavuzaslan ve Bayram, 2014).

[27] Hayatı hakkında pek bilgiye rastlanmayan Kırımlı Mahmut tarafından hece vezni ve dörtlüklerle Kırım dilinde yazılan bu eser, Haliloğlu Ali tarafından Eski Anadolu Türkçesine çevrilmiştir. Kırımlı Mahmut'un eserinin adı *Munisü'l-uşşak* olup eserin ilk yaprağı Prof. Dr. Abdülkadir Gürer'in şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır. (Şanlı, 2010: 1332). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ertaylan, 1960; Ayan, 2004).

[28] Haliloğlu Ali, hikâyenin sonunda kendi adıyla birlikte Kırımlı Mahmud'un Kırım (Deşt) diliyle yazdığı eseri Türkî dile tercüme ettiğini belirtmiştir. Ünver, bu iki eser hakkında şu bilgileri aktarmaktadır. "İslamlığın eski dinlerle mücadele halinde bulunduğu ve her vasıta ile neşir ve tamime çalışıldığı bu sıralarda Kur'an'ın 'en güzel kıssa' diye adlandırdığı bu dinî kıssayı bir İslamî propaganda vasıtası sayan Kırımlı Mahmud 'Deşt dili', 'Kırım dili' denilen şark Türkçesinde yazmış ve bunu lehçenin Moğollar hakimiyetine bağlı yaşayan Oğuz Türkleri tarafından kolayca anlaşılmadığını gören Haliloğlu Ali de onu Barthold'un 'cenup Türkçesi' dediği 'Türkî dile yani on üçüncü miladî asırda kullanılan Oğuz Türkçesine tercüme etmiştir" (Ünver, 1949; 220). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Deniz, 1998; Köktürk, 2007).

XIV. yüzyıl: Âşık Paşa[29], Şeyyad Hamza[30], Süle Fakih[31], Erzurumlu Darîr[32], Hamzavî[33], Rabgûzî[34], Garîb[35], Ahmedî[36], Aydınoğlu Mehmet Bey'in Hazırlattığı Nüsha[37].

---

[29] XIV. asırda müstakil olmamakla birlikte Yusuf u Zeliha hikayesini ilk işleyen şair Âşık Paşa'dır. Âşık Paşa *Garîb-nâme*'nin sekizinci bölümünün altıncı dâsitanında aşkı ve âşıklığı detaylı bir şekilde anlatmış ve âşıklık yüzünden adı dillere destan olanların hikâyelerine yer vermiştir. Bunlardan biri üçüncü hikâye olarak işlenen 23 beyitlik *Yûsuf u Zelîhâ*'dır (Kartal, 2014: 283; Yavuz, 2000:145-151).

[30] Şairin doğum yeri ve tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. M. F. Köprülü, XVI. yy'da yazılmış, Lâmi'î'nin *Letâif'*indeki Şeyyad Hamza ve Nasreddin Hoca'nın konuşturulduğu bir fıkradan yola çıkarak Şeyyad Hamza'nın Nasreddin Hocayla aynı zamanda, XIII. yüzyılda yaşadığını ileri sürmüş, sonrasında ise Mecdud Mansuroğlu, Hikmet İlaydın, N. Halil Onan gibi pek çok araştırmacı da bu görüşü benimsemiştir; ancak Feridun Nafiz Uzluk, Rıfkı Melûl Meriç gibi birtakım araştırmacılar Şeyyad Hamza'nın kızı Aslı Hatun'un mezar taşının bulunmasıyla taşın üzerinde yazan ölüm tarihine istinaden (H. 749/ M. 1348) Şeyyad Hamza'nın XIV. yüzyıl şairi olduğunu ifade etmişlerdir. Metin Akar, Şeyyad Hamza'ya ait 50 beyitlik bir mersiyeyi ilim âlemine tanıtmasının ardından kasidenin, sözlerinden 1348 yılında Anadolu'ya gelen ve "Kara Veba" olarak adlandırılan veba salgını üzerine yazıldığının anlaşılması ve mersiyenin 48. beyitinde geçen H. 749/ M. 1348 tarihiyle Şeyyad Hamza'nın kızının mezar taşındaki tarihin çakışması gibi mühim sebeplere dayanarak Şeyyad Hamza'nın XIII. yüzyılın son çeyreği ve XIV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğunu söyler (Eminoğlu, 2008: 30; Akar, 1987: 1-22). Anadolu sahası Türk edebiyatının, başka bir ifadeyle divan edebiyatının bilinen ilk Yusuf u Zeliha'sı olması bakımından büyük bir önem arz eden Şeyyad Hamza'ya ait bu eserin adı *Dâsitân-ı Yûsuf Aleyhisselam ve Hazâ Ahsenü'l-Kasasü'l-Mübarek* olup, 1529 beyitten oluşmaktadır. Orta Asya şairi Kul Ali'nin *Kıssa-i Yûsuf*'undan faydalanan şair, eseri yazma gayesinin; eseri insanlara okutup, onları kederden, üzüntüden korumak kurtarmak olduğunu bildirir (Ayan, 2009: 231). Kocatürk, eserdeki birçok mısraın Ali'nin mısralarıyla hemen hemen aynı olduğunu söylemekle beraber kaynağının doğrudan doğruya Ali'nin eseri olmadığını, her ikisinin de daha önceki Arapça-Farsça kaynaklardan, bilhassa da Firdevsî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sından konu ve ilham aldıklarını ifade etmiştir (Kocatürk, 2016: 86). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Dilçin, 1946; Eminoğlu, 2008; Demirci ve Korkmaz, 2008; Özçam, 1993).

[31] Hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi yer almayan şairin yaşadığı dönem ile ilgili olarak muhtelif görüşler bulunmaktadır. Süle Fakih; Nihat Sami Banarlı ve İsmail Hikmet Ertaylan'a göre XIII. yüzyıl; Agah Sırrı Levend ve Faruk Kadri Timurtaş'a göre XIV. yüzyıl; bazı araştırmacılara göre ise XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Şairin günümüze ulaşan tek eseri 4800 beyitlik *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisidir (Köktekin 1996: 174). Bu mesnevi ile Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf u Zelîhâ*'sı arasında bazen beyit bazen de mısra benzerliklerinin olduğu görülmektedir; ancak Süle Fakih'in eseri Şeyyad Hamza'nın mesnevisinden daha hacimli ve nazım tekniği, dil ve içerik bakımından da daha üstündür. Süle Fakih, kıssanın Kur'an'daki şekline mümkün mertebe bağlı kalmış, bazı bölümleri genişletmiş ve çeşitli motifler eklemiştir. Şair, eserini yazarken büyük ölçüde İbn Abbas'ın Yusuf suresi tefsirinden yararlanmıştır (Kartal, 2014: 285). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Köktekin, 1994, 1996).

[32] XIV. yüzyıl şairlerinden olan Kadı Darîr'in en büyük eseri *Sîretü'n-Nebî* isimli siyer kitabıdır. Eserinde Hz. Peygamber'in mevlidini anlattığı manzum bölüm mevlid türünün ilk örneği sayılmaktadır. Şairin tanınmış eserlerinden bir diğeri de *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisidir. 1366-1367 yıllarında kaleme aldığı bu mesnevi 2126 beyit uzunluğundadır (Karahan, 1994: 20). Konusunu Kur'an-ı Kerim'den alan, yer yer İbn Abbas tefsirinden de yararlanılan eser sekiz mesclis şeklinde tertip edilmiştir (Kartal, 2014: 284). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Karahan, 1994).

[33] Şair Ahmedî ile kardeş olduğu bilinen şairin hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Şairin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi *İskendernâme* adlı eserinin arasında bulunmuştur (Karahan 1994: 26).

[34] Rabgûzî'nin M. 1311'de yazdığı ve peygamberlerin hayat hikâyeleri ile menkıbelerini anlatan kıssalardan oluşan *Kısâsu'l-Enbiyâ* isimli eserinde yer alan kıssalardan biri *de Kıssa-i Yûsuf*'tur (Şentürk ve Kartal, 2015: 67).

XV. yüzyıl: Tebrizli Ahmedî[38], Şeyhoğlu Mustafa[39], Kırımlı Abdülmecîd[40], Hamdullah Hamdî[41], Çâkerî[42], Abdülvehhab[43], Hatâyî[44], Dür Big ve Hâmidî[45], Behiştî Ahmed Sinan[46]

---

[35] Sibel Üst ve Mehtap Kaşkaya tarafından XV. yüzyıl Yusuf u Zeliha mesnevileri arasında ve Nahifî'ye ait olarak gösterilen bu eserin, Burcu Karakaya Garîb'e ait olduğu görüşündedir. Karakaya mesnevinin mevcut nüshalarını değerlendirdiklerini ve neticesinde eserin XIV. yüzyıl şairi Garîb'e ait olduğunu tespit ettiklerini ifade etmektedir (Karakaya, 2012: 139-140).

[36] Tek yazma nüshası Konya Asar-ı Atika Müzesi (2327/39, 15/39)'da bulunan ve gramer hususiyetlerinden hareketle XIV. yüzyılda yazılmış olduğu tahmin edilen eserin müellifi hakkında hiçbir bilgi mevcut değildir. Eserin başında ve sonunda bulunan ibarelerden birkaç ciltlik bir eserin ikinci cildi olduğu düşünülmektedir. Eserde birkaç yerde Ahmet adı geçmektedir (Dolu, 1953: 221).

[37] Aydınoğlu Mehmet Bey'in emri üzerine *Ara'is* adlı Arapça bir kitaptan çevrilen bu eser *Kısas-ı Enbiyâ* içerisinde yer alan *Kıssa-i Yûsuf* adlı bir bölümdür (Dolu, 1952: 423).

[38] Kaynaklarda hayatı hakkında bilgiye rastlanmayan şairin, eserlerinden hareketle XV. yüzyıl Akkoyunlular dönemi şairlerinden olduğu öğrenilmektedir. Şaire ait *Esrarnâme* ve *Yûsuf u Zelîhâ* adlı iki mesnevi bulunmaktadır (Çeri, 2010: 20). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Kayık, 2007; Çeri, 2010).

[39] Tutmacı'nın *Gül ü Hüsrev* mesnevisinde bu şairin *Kıssa-i Yûsuf* adlı bir mesnevisi olduğundan bahsedilmektedir (Levend, 1967: 98).

[40] Kırımlı Abdülmecîd'e ait olan ve *Mûnisü'l-Uşşâk* adını taşıyan bu eserin XIV. yy. sonu XV. yy başlarında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir (Demir, 2006: 20).

[41] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[42] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[43] Bu şaire ait bir Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğu bilgisi Atilla Şentürk tarafından verilmektedir (Şentürk ve Kartal, 2015: 158).

[44] Hatâyî isminden ilk olarak bahseden kaynak Muhammed Ali Terbiyet'in *Dânişmendân-ı Azerbaycan* adlı eseridir. Terbiyet, Hatâyî mahlasını kullanan Şah İsmail'i tanıttığı maddenin sonunda şair Hatâyî ve eseri *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi hakkında da kısaca bilgi vermiştir. Terbiyet eserin Sultan Yakup adına yazıldığını da bildirmektedir (Demir, 2006: 22). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Demir, 2006).

[45] Halide Dolu, Sultan Hüseyin Baykara adına yazılan Çağatayca manzum bir Yusuf u Zeliha mesnevisinin üç ayrı nüshası hakkında bilgi verdiği çalışmasında, Hâmidî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına ait bu nüshaların Ali Şir Nevâyî ve Dür Big'e izafe edilmesi hususunda yanlışlığa düşüldüğüne dair birtakım açıklamalarda bulunmuştur. (Dolu bu nüshaları Revan, Bibl. Nat. ve Fitret nüshaları şeklinde adlandırmıştır.) Dolu, mesnevinin dört halife övgüsünün bulunduğu kısımda yer alan "Câmi'-i Kur'ân idi kân-i yakîn/ İrdi 'Alî şîr-i Hakk u şâh-ı dîn" beytinde geçen "Alî şîr" (Allah'ın aslanı) ifadesinin mahlas zannedilerek eserin Ali Şîr Nevâyî'ye isnat edilmesi ve bunun neticesinde de Bibliotheque Nationale ile Pertsch'in Berlin Yazmalar Katalogu'nda eserin müellifinin Ali Şîr Nevâyî olarak gösterildiğini söylemiştir. Dolu, Özbek edebiyatçı Fitret'in, eserin yeni bir nüshasını tanıttığı *Özbek Edebiyatı Nemuneleri* adlı çalışmasında "Dür Big" olarak okuduğu ve şairin mahlası olarak kabul ettiği ibarenin eserin farklı nüshalarında "türkige" ve "der-silk" olarak geçtiğini ve hiçbir kaynakta o dönemde yaşamış "Dür Big" adında bir şaire tesadüf etmediklerini bildirmiştir. Eserin Revan nüshasında müellifin adının açık bir şekilde Hâmidî olarak geçtiğini; ancak bahsi geçen şairin hayatı hakkında hiçbir malumat elde edemediklerini de ifade etmiştir (Dolu 1953: 51-56). Zeynep Korkmaz ise aynı eserin bir başka nüshası üzerine yaptığı bir çalışmada Dolu'nun Hâmidî olarak okuduğu mahlasın Hüseyin Baykara devri şairlerinden Ahmedî olduğunu istinsah kayıtlarıyla destekleyerek izah etmiştir. "Temmet bi'l-

XVI. yüzyıl: Kemal Paşazâde[47], Taşlıcalı Yahyâ[48], Gubârî[49], Şerîfî[50], Şemsî[51] Ziyâî Yûsuf Çelebi[52], Nimetullah[53], Celilî[54], Likâî[55], Manastırlı Celal[56], Halife[57], Karamanlı Kâmî Mehmed[58], Şikârî[59], Manastırlı Kadı Sinan[60], Bağdatlı Zihnî[61].

---

hayri ve'z-zafer Yûsuf Züleyhâ-i Türkî min tesânif-i hazret-i Mevlânâ Ahmed-i Câm-i Jendebîl kaddese sırrahu'l-'azîz" (Korkmaz, 1968: 10).

[46] Behiştî'nin hamsesinde yer aldığı belirtilen Yusuf u Zeliha konulu mesnevinin günümüze ulaşan bir nüshası bulunmamaktadır (Şentürk ve Kartal, 2015: 158).

[47] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[48] Taşlıcalı Yahyâ'nın hamsesinin dördüncü mesnevisi olan *Yûsuf u Zelîhâ*, aynı dönemde yazılan Kemal Paşazâde'nin eseriyle birlikte, o dönemin Yusuf u Zeliha mesnevileri arasında en güzeli olarak kabul edilmektedir (Ayan, 2009: 256; Türkdoğan, 2011: 59). Taşlıcalı Yahyâ'nın eseri Mehmet Çavuşoğlu'nun tespitine göre 5179 beyittir. Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Çavuşoğlu, 1979).

[49] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[50] Şerîfî ismi kaynaklarda Yusuf u Zeliha yazan şairler arasında yer almamaktadır; ancak Zuhal Kültüral tek nüshası Londra British Library Or. 6240'ta kayıtlı, Şerîf mahlaslı bir şair tarafından H. 986/ M. 1578 yılında yazılan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini yayınlamıştır (Türkdoğan, 2011: 61). 1171 beyitten oluşan eser Hamdullah Hamdî'nin aynı isimli mesnevisinden istifade edilerek oluşturulmuştur; ancak onun gibi geniş değil daha derli toplu ve kısadır (Kartal, 2014: 423). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Kültüral, 2001, 2009).

[51] Eserin içinde kullanılan mahlaslardan Şemsî'ye ait olduğu anlaşılan bu eser, Âzerbaycan Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Biri Türkiye'de biri de İran'da olmak üzere iki nüshası tespit edilebilen bu eserde hikâye sekiz meclis şeklinde sunulmuştur (Yazar, 2011: 292).

[52] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[53] Agah Sırrı Levend kaynak olarak *Keşfü'z-zünûn*'u göstererek Nimetullah'a ait bir Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğunu belirtmektedir. Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* "Nimetullah" maddesinde de aynı bilgiler yer almaktadır; ancak mesnevinin metnine ait bir nüsha mevcut değildir (Türkdoğan, 2011: 62-63).

[54] Agah Sırrı Levend, Beyânî tezkiresinden hareketle Celîlî'yi Yusuf u Zeliha yazan şairler arasında göstermektedir; ancak Hüseyin Ayan, Celîlî'nin Paris Milli Kütüphanesinde bulunan hamsesini görüp incelemiş ve şairin hamsesi içerisinde (*Husrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sad-Berg-i Bî-hâr, Hecr-nâme, Mehek-nâme*) Yusuf u Zeliha konulu bir mesnevisi olmadığını bildirmiştir (Levend, 2014: 129; Kazan 2007: 471). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ayan, 1983; Kazan, 2007).

[55] Şairin Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğuna dair bilgi bulunmasına rağmen, bu esere ait bir nüsha mevcut değildir (Şentürk ve Kartal, 2015: 218).

[56] Türkdoğan, şairin *Hüsn-i Yûsuf* adlı eserinin giriş ve sonuç bölümünün mesnevi nazım şekliyle yazılması, sebeb-i telif gibi bölümlerinin olması gibi yönlerden klasik mesnevilere benzediğini; ancak konunun işlendiği ana bölümde mesnevi nazım biçimi yerine 29 tane gazel söylenmesi ve manzume boyunca gazel dışında kıta, müstezat, murabba, muhammes, terci-i bent ve terkib-i bent gibi farklı nazım biçimlerinin kullanılması bakımından ise Türk edebiyatında ender görülecek türlerden olduğunu belirtmiştir (Türkdoğan, 2011: 64).

[57] Agah Sırrı Levend kaynak olarak *Keşfü'z-zünûn*'u göstererek Halife'ye ait bir Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğunu belirtmektedir. (Levend, 2014: 129) Aynı kaynakta eserin 7000 beyit olduğu ve H. 970/ M. 1562'de tamamlandığı bilgisi yer almaktadır; ancak esere ait bir metin elde mevcut değildir (Türkdoğan, 2011: 65).

XVII. yüzyıl: Bursalı Hevâî Mustafa[62], Rif'atî Abdülhay Çelebi[63], Hulvî Mahmûd, Halvetî.[64]

XVIII. yüzyıl: Ahmed Mürşidî[65], Oflu Bilal Efendi[66], Hevâî Abdurrahmân Efendi[67], Köprülüzâde Esad Paşa[68], Kerküklü Mehmed Nevrûzî[69], Nur Muhammed Andelib[70], Molla Hasan[71]

---

[58] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[59] Şairin Yusuf u Zeliha konulu bir mesnevisi olduğuna dair bilgi bulunmasına rağmen, bu esere ait bir nüsha mevcut değildir (Şentürk ve Kartal, 2015: 218).

[60] Şairin Yusuf u Zeliha konulu bir mesnevisi olduğuna dair bilgi bulunmasına rağmen, bu esere ait bir nüsha mevcut değildir (Şentürk ve Kartal, 2015: 218).

[61] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[62] Bursalı Mehmed Tahir, şairin müretteb bir divanı, *Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi ve *Gülistân* ve *Bostân*'ı şerh eden bir eseri olduğunu belirtmiştir; ancak şairin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine ait bir nüsha mevcut değildir (Saraç, 2016: 918).

[63] Bursalı Mehmed Tahir, şairin *Leylâ vü Mecnûn* ve *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevileri olduğunu belirtmiştir; ancak şairin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine ait bir nüsha mevcut değildir (Saraç, 2016: 612).

[64] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[65] XVIII. yüzyıl ilim adamlarından olan Ahmedî H. 1174/ M. 1761 yılında Diyarbakır'da doğmuş ve H. 1174/ M. 1761 yılında aynı şehirde vefat etmiştir. Ahmedî'nin günümüze ulaşan eserleri *Pend-nâme* ve *Yûsuf u Züleyhâ*'sıdır. Şair ve eseri hakkında detaylı bilgi için bk. (Kadıoğlu, 2017; Yapıcı, 2006; Doğan, 2005).

[66] XVIII. yüzyıl şairlerinden olan Bilal Efendi'nin günümüze ulaşan eserleri *Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ*, *Kıssa-i Erve* ve *Nasihat-nâme*'dir. *Kıssa-i Yûsuf*'un H. 1167/ M. 1753 yılında yazıldığı eldeki yazma nüshalarda bizzat şair tarafından bildirilmektedir (Kuzubaş, 2010: 31). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Turan ve Çetin, 2010; Kuzubaş, 2010).

[67] Bursalı Mehmed Tahir, şairin divanı, *Vâmık u Azrâ* ve *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevileri olduğunu belirtmiştir; ancak şairin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine ait bir nüsha elde mevcut değildir (Saraç, 2016: 920).

[68] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[69] Hayatıyla ilgili malumatın çok az olduğu Mehmet Nevrûzî'yle ilgili elde edilen bilgiler halk rivayetlerinden ibarettir. Mehmet Nevrûzî, Kerkük Kalesi'nin güneydoğusuna düşen meşhur "Piryadı" mahallesinde oturan Nevrûz Ağa isimli bir kişinin oğludur. Şairin, şiirlerinde bazen kendi adıyla birlikte babasının adını da mahlas olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca şairin kullandığı diğer bir mahlas olan "İbn Hayyât" ifadesinden babasının mesleğinin terzilik olduğu da anlaşılmaktadır. (Hayyât, terzi anlamına gelmektedir. Kerkük'te meslek adının soyad olarak kullanılması yaygındır.) Mehmet Nevrûzî'nin o günün geleneğine göre iyi bir öğrenim gördüğü eserinden yola çıkarak söylenebilmektedir. Şairin dizelerinden, Arapça ve Farsçaya, dilin ve dinin bütün ilim dallarına vakıf olduğu anlaşılmaktadır. Nevrûzî'nin bugün elde bulunan tek eseri *Yûsuf u Züleyhâ*'sıdır. Şair, iki cilt halinde yazdığı eserin ilk yarısında "mef'âîlün mef'âîlün fe'ûlün" diğer yarısında ise "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" veznini kullanmıştır (Uluhan, 2007:5-7). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Uluhan, 2007).

[70] Hayatı hakkında elde yeterli bilgi bulunmayan Nur Muhammed Andelip, Klasik Türkmen edebiyatının en büyük temsilcilerinden biri ve Türkmen edebiyatının ve edebî yazı dilinin kurucusu olarak görülmektedir. Şair, Klasik Türkmen edebiyatının ve Orta Asya halklarının klasik edebiyatlarının gelişmesinde, konu ve tür bakımından

XIX. yüzyıl: Mehmed İzzet Paşa[72], Refet[73], Süleyman Tevfik Bey[74]

1.3.3.2. Türk Halk Edebiyatında Yusuf Kıssası[75]

Kaynağını kutsal kitaplardan alan ve en eski dinî hikâye olan Yusuf kıssası klasik edebiyattan sözlü geleneğe de geçmiş, Türk halk edebiyatı ve folklorunda da hikâyenin çeşitli yansımaları olmuştur. Türk halk destanlarında, masallarda, efsanelerde, hikâyelerde, rivayetlerde ve şiirlerde Yusuf kıssasına telmihler yapılmıştır. Bilhassa halk hikâyelerinde kadın ve erkek kahramanlar güzellikte zamanın Yusuf ve Zelihası olarak tasvir edilmiş ve kahramanların güzelliği ile ilgili tasvirler bazı klişeleri ortaya çıkarmıştır. Bu klişeleşmiş güzellik tasvirlerine halk hikâyeleriyle birlikte masallarda, efsanelerde ve şiirlerdeki kadın ve erkek kahramanlarının güzellik betimlemelerinde de rastlanmaktadır. Türk halk şiirinde Yusuf kıssası, güzelliğin yanı sıra, Hz. Yakup'un çektiği acılar, Yusuf ile Zeliha'nın aşkı, Yusuf'un kuyuya atılması, pazarda satılması, zindana düşmesi ve rüyaları tabir etmesi gibi çeşitli vesilelerle de sıkça anılmıştır. Kıssaya dair bütün bu telmih unsurları Karacaoğlan, Bayburtlu Zihnî, Âşık Ömer, Âşık Şem'î, Bardızlı Âşık Nihânî, Âşık Gevherî, Dertli, Tokatlı Nuri, Erzurumlu Emrah, Posoflu Âşık Zülalî, Âşık Sümmânî gibi daha pek çok saz şairinin şiirlerinde görülmektedir. Tekke şiirinde ise Divan-ı Hikmet, Makâlât, Yûnus Emre Divanı ve

---

zenginleşmesinde, üslup ve şekil bakımından olgunlaşmasında büyük hizmetler görmüş; edebî dili halk diline yakınlaştırmıştır. XVIII. ve XIX. asır Türkmen edebiyatında büyük bir iz bırakan Andalip, Fuzûlî ve Nevâyî başta olmak üzere çeşitli büyük şairlere yaptığı nazirelerin yanı sıra yazdığı hikâyeleri ile de bilinmektedir. Şaire ait bu hikâyeler *Leyli Mecnun, Yusub Züleyha* ve *Babarövşen ve Zeynelarap*'tır. Türkmen edebiyatında Yusuf u Zeliha kıssasını en güzel şekilde işleyen şair, hem *Leyli Mecnun*'da hem de *Yusub Züleyha*'da aşk temasını yeni bir üslupla ele almıştır. Andelip klasik bir şair olmasına rağmen yazdığı her iki aşk hikâyesinde de eserlerini halk hikayesi formuna yaklaştırmıştır (Türkdoğan, 2011: 66; Gökçimen 2011: 47). Şair ve eseri hakkında bilgi için bk. (Ayan, 2007; Gökçimen, 2011: 47- 49).

[71] İstanbul Üniversitesi Yazmalar 264'te kayıtlı ve yaklaşık 2500 beyit civarında olan bu eseri XIV. yüzyıl mesnevileri arasında sayan Hayyampur, her ne kadar nüsha sonunda "Molla Hasan te'lîf kıldı" ibaresi geçse de müellifin adının eserin 11. varağında geçen "Atam anam hem üstâdumdur anlar/ Bu Yûsuf sagı komuş o cânlar" beytinden yola çıkarak Yusuf olduğunu söyler. (Hayyampur, 1945: 103-106) Agâh Sırrı Levend ise eserin telif tarihini 1761 olarak bildirmiştir (Levend, 1967: 99).

[72] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[73] bk. "Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler"

[74] Süleyman Tevfik Bey'in (Özzorlu) bu eseri doğrudan basılarak çoğaltılan ilk Yusuf ve Zeliha kitabıdır (Koncu, 2013: 40).

[75] Bu hususta detaylı bilgi için bk. Özkan Daşdemir, "Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha", (**Doktora Tezi**, Atatürk Üniversitesi SBE, 2012).

Risaletü'n-Nushiyye ve Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinde sıkça Yusuf kıssasına göndermeler yapılmıştır.

1.3.3.3. Modern Türk Edebiyatında Yusuf Kıssası

Modern edebiyatta birtakım şairler, şiirlerinde sahip oldukları sosyal ve siyasî görüşleri, toplumsal olaylara karşı tepkilerini ve eleştirilerini Yusuf ile Zeliha hikâyesinden yola çıkarak aktarmayı tercih etmişlerdir. Kıssanın siyasî mesaj verme amaçlı işlenişi klasik şiirde görülmezken, yeni Türk şiirinde sıklıkla rastlanan bir durumdur. Birbirinden çok farklı dünya görüşüne sahip pek çok şairin müşterek bir membadan beslenerek görüşlerini aktarmış olması oldukça dikkat çekici bir durumdur. Tevfik Fikret, Faruk Nafiz Çamlıbel, Zemçi Çetinkaya, Arif Ay, Arif Nihat Asya, Cemal Süreya görüşlerini yansıtmak amacıyla şiirlerinde kıssaya telmihte bulunan şairlerden bazılarıdır. Bunun dışında şairler şiirlerinde sevgililerini ya da idealize edilmiş güzellik unsurlarını Zeliha tipiyle özdeşleştirmişler, Yusuf tipinin üstün kişilik özelliklerine, ahlakî değerlerine, masumiyetine, sabrına, uğradığı zulme rağmen sonunda mutlu olmasına vurgu yapmışlardır (Çetin, 2000: 109-141).

Kıssa, şairlerin yanı sıra pek çok yazar tarafından kimi zaman yeniden kurgulanarak kimi zaman da telmihte bulunarak ele alınmıştır. Nazan Bekiroğlu'nun *Yûsuf ile Züleyha Kalbin Üzerinde Titreyen Hüzün*, Necmettin Şahinler'in *Üç Gömlek Hikâyesi*, Sinan Yağmur'un *Aşkın Meali Yusuf ve Züleyha* ve Coşkun Mutlu'nun *Yusuf ile Züleyha* isimli eserleri kıssanın yeniden kurgulanarak modern biçimde yazılmış örneklerindendir.

Sezai Karakoç'un, *Mağara ve Işık- Hz. Yûsuf'un Düşü Ruhun Dirilişi*, Reşat Nuri Güntekin'in *Eski Hastalık* adlı romanının ana kahramanlarının Yusuf ve Zeliha olması, Elif Şafak'ın *Şehrin Aynaları* romanında sorunlu bir karakter olan Miguel'in rüyalarında dipsiz kuyulardan birinde Yusuf Peygamber'i görmesi, Mehmed Paksu'nun, *Mahremiyet Okulu I- Yusuflar Züleyhalar* kitabında günümüz gençlerine Hz. Yusuf'un ahlakını örnek göstererek telkinlerde bulunması Yusuf hikâyesinin göndermeler yapılarak ele alınmış halleridir (Tozlu, 2014: 64-65; Daşdemir, 2012: 97).

BÖLÜM 2: MOLLA CÂMÎ ve YÛSUF U ZELÎHÂ'SI

2.1. Molla Câmî

Dil, edebiyat, şiir, tasavvuf ve İslâmî ilimler alanlarında büyük ün sahibi olan ve klasik Fars edebiyatının son büyük şairi kabul edilen Abdurrahman Câmî'nin hayatı ile ilgili bilgiler gerek kendi döneminde, öğrencileri ve çevresi tarafından kaleme alınan, gerekse kendisinden sonraki dönemlerde yazılan pek çok kaynakta yer almaktadır.[76]

2.1.1. Hayatı

2.1.1.1. Doğum Yeri, Tarihi ve Şeceresi

23 Şaban 817'de (7 Kasım 1414) Horasan'ın Cam şehrinin Harcird kasabasında doğan Câmî'nin asıl adı Abdurrahman b. Nizâmiddîn Ahmed b. Şemsiddîn Muhammed; lakabları ise İsâmuddîn ve Nûruddîn'dir. Babası Nizâmüddîn Ahmed, dedesi ise meşhur ilim adamı Şemsüddîn Muhammed'dir (Çelebi, 2012: 13). Makâmat-ı Câmî'de Câmî'nin şeceresi ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

"Babaları Mevlânâ Nizâmüddîn Ahmed, kıymetdâr dedeleri ise ilim ve takvâsıyla meşhur Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed'dir. Isfahan yakınlarındaki Deşt şehrindendir. Yıllar önce Deşt'ten mübârek Herat vilâyetine gelmiş, orada fıkıh ve fetvâ işleri ile iştigal etmişlerdir. Hazret'in babaannesi ise İmam Muhammed b. Hasan Şeybânî'nin torunlarındandır. Öyle ki İmam Muhammed'in çocuklarından olan Mevlânâ İmâmu'r-Rabbânî Kıvvâmüddîn eş-Şeybânî kendi vilâyeti olan Rey'den, Câm-ı şerîfe teşrif etmiş; kızını "cins cinsine meyleder" vesile-i münasebetiyle fukahâdan Müftî Mevlâna Şerâfüddîn Hâcı Şah ile nikâhlamıştır. Bu evlilikten doğan kızlarını ise Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed nikâhına almış ve bu evlilikten de Hazret'in muhterem pederleri Mevlânâ Nizâmüddîn Ahmed dünyaya gelmiştir. Nizâmüddîn Ahmed ve

[76] Molla Câmî'nin hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. Ali Asgar Hikmet, Câmî, Hayatı ve Eserleri, çev. M. Nuri Gençosman, 2. Baskı, Ankara: Milli Eğirim Basımevi, 1963; Asaf Hâlet Çelebi, Molla Câmî, 2. Baskı, İstanbul: Hece Yayınları, 2012; Ertuğrul İ. Ökten, "Jami (817-898/ 1414-1492): His Biography and Intellectual Infulence in Herat", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, The University of Chicago, 2007); Farah Fatima Golparvarian Shadchehr, "Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, The Ohio State University, 2008); Kadir Turgut, "Abdurrahman Câmî, Hayatı, Eserleri ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 2013); Hamid Algar, Abdurrahman Câmî, çev. Abdullah Taha Orhan-Zeyneb Hafsa Orhan, 1. Basım, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.

değerli ataları mukaddes Câm vilâyetinde ikâmet ettikleri sürece, dönemin sicill-i ahvâl defterlerinde kendilerine Deştî denilmiş ve resmî mektuplarda bu isimle anılmışlardır. Tâ ki Hazret-i Câmî Herat'ı teşrif edene kadar. Herat'ı teşrif ettikten sonra Deştî yerine Câmî demeyi tercih etmişlerdir" (Başçı, 2016: 42-43).

Gençliği ve Tahsili

İlk tahsiline babasının yanında başlayan Nûruddîn Abdurrahman beş yaşında iken babası ile birlikte Câm'dan Herat'a gelmiş ve babasının müderrislik yaptığı Nizâmiye Medresesinde tahsilini sürdürmüştür. Dönemin Arapça üstatlarından ve meşhur âlimlerinden olan Mevlânâ Cüneyd-i Usûlî'nin derslerine devam etmiş, Arapçanın inceliklerini anlatan ve belagat ilmine dair yazılmış bir kitap olan *Telhisü'l-Miftâh* isimli kitabını okumaya başlamış, sonrasında ise kendisinden çok daha büyüklerin takip ettiği *Mutavvel* ve şerhlerini bitirmiştir. Ardından Seyyid Şerif Aliyy-i Cürcânî'nin talebesi olan Hâce Aliyy-i Semerkandî'nin derslerine katılmış; ancak kendisinden kırk gün istifade ettikten sonra derse devam etme lüzumu görmemiştir. Bir müddet Teftâzânî'nin öğrencisi Şihabüddîn Muhammed el-Câcermî'nin derslerine devam eden Câmî hocasıyla ilgili olarak ondan sadece biri *Telvih* kitabında Hitâbî'nin itirazlarından bazılarını reddetmesi, diğeri ise bir retorik meselesinin halli olmak üzere akla yatkın iki şey öğrendiğini ifade eder. Uluğ Bey zamanında Semerkand'a giden Câmî burada bütün üstatlardan daha kuvvetli addeddiği, dönemin hakikat arayıcılarından Kadîzâde-i Rûmî'nin derslerine devam etmiştir. Hocasının astronomik hesaplamalarını tashih eden Câmî, Çağmînî'nin astronomi alanındaki mühim eseri *Mülahhas*'a şerh yazmakla meşgul olan hocasını, onun hatırına gelmeyecek meseleleri bulup çıkararak pek çok yönden aydınlatmıştır. Câmî bu dönemde Fethullâh-ı Tebrîzî'nin de derslerinden de yararlanmıştır (Es-Safî, 2014: 265).

Molla Câmî Semerkand'dan Herat'a döndüğünde dönemin ünlü astronomi ve matematik bilgini Ali Kuşçu ile de görüşmüş, Kuşçu'nun kendisine yönelttiği zor sorulara verdiği cevaplarla onu kendine hayran bırakmıştır. Ali Kuşçu Câmî ile birlikte riyâzî meseleler üzerine çalışmalar yapmış ve kendisini takdir etmiştir. Molla Câmî'nin keskin zekâsı, görüşlerini açıkça ortaya koyabilme gücü, yeteneği, ilmî meselelere dair yaptığı tatmin edici izahlar ona genç yaşta büyük bir saygınlık ve itibar kazandırmıştır (Okumuş, 1993: 94).

Müderrisliği

18 Şaban 878 (8 Ocak 1474) yılında Tebriz'den Herat'a dönen Câmî, Sultan Hüseyin Baykara'nın kendisi adına yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutmuştur (Okumuş: 1993: 95).

Evliliği ve Çocukları

Mevlânâ Sa'deddîn-i Kâşgârî'nin büyük oğlu Hâce Kelân'ın büyük kızıyla evli olan Câmî'nin bu evlilikten dört oğlu olmuştur. Oğullarından ilki sadece bir gün hayatta kalmış, henüz ismi bile konmadan vefat etmiştir. İkinci oğlu Hâce Safiyüddîn Muhammed ise bir yaşından sonra ölmüştür. Bu ölümden büyük elem duyan Câmî oğlu için bir mersiye yazmıştır. Câmî'nin üçüncü oğlu Hâce Ziyâüddîn Yusuf'tur. Câmî Ziyâüddîn Yusuf için *"Allah onu güzel bir bitki olarak 9 Şevval 882'de (14 Ocak 1478) gecenin son çeyreğinin yarısında bitirdi"* kaydını düşürmüştür. Molla Câmî'nin dördüncü çocuğu olan ve Hâce Yusuf'tan dokuz yıl sonra doğan Zahîrüddîn İsâ ise kırk gün yaşadıktan sonra vefat etmiştir (Es-Safî, 2014: 308-309).

Ömrünün Son Zamanları ve Vefatı

Ömrünün son çeyreğinde hac vazifesini yerine getirmek isteyen Câmî, 16 Rebîülevvel 877'de (21 Ağustos 1472) yola çıkmıştır. Herat'tan ayrılmadan evvel sahip olduğu her şeyin idaresini Nevâyî'ye emanet etmiş ve Sultan Baykara'nın; yolculuk için sunduğu ihsanları, Câmî ve etrafındakilerin yolda karşılaşılacak sıkıntıların halline ilişkin idarecilere iletilecek olan tembih yazılarını, Mescid-i Nebevî'ye sunulmak üzere yazdırdığı el yazması bir Kur'ân'ı, Hz. Peygamberin soyundan gelip o bölgede yaşayanlara dağıtılması için emanet edilen parayı ve her türlü vergiden kalıcı muafiyetine dair çıkarttığı belgeyi kabul etmiştir.

Câmî'nin hac yolculuğu esnasında üç önemli olay meydana gelir. Bunlardan ilki Câmî'nin *Silsiletü'z-zeheb*'inde yer alan ve "*İnsanların çoğu tahayyül ettikleri mevhum şeylere tapar*" mealine gelen temsilin, Kadî Adud'un başını ve sonunu çıkarıp bozuk bir şekilde Şiilere göstermesi ve bunun Câmî tarafından yazıldığının söylemesiyle Şiiler'in galeyana gelerek Câmî ve kafilesinin taciz etmesi hadisesidir. Bu meseleyi halletmek için Bağdat medreselerinden birinde Hanefî ve Şâfii kadılardan oluşan büyük bir

tartışma meclisi oluşturulur ve Mecliste *Silsiletü'z-zeheb*'den asıl parçalar okunduktan sonra hakikat anlaşılır, Câmî beraat eder. İkinci hadise hac dönüşü Fatih Sultan Mehmed'in Câmî'yi İstanbul'a davet etmesidir. Câmî'nin hac yolculuğuna çıktığını öğrenen Fatih Sultan Mehmed Han, Hâce Ataullah-ı Kirmanî eşliğinde bir heyeti ona gönderir ve İstanbul'a davet eder; ancak Câmî sultanın elçileri gelmeden birkaç gün evvel Şam'dan ayrılır. Câmî Halep'e vardığında sultanın elçilerinin kendisini bulmak üzere Şam'a geldiklerini haber alır ve elçilerin Halep'e geleceklerini tahmin ederek Fatih'in elçilerini reddetmemek için derhal Halep'ten ayrılıp Tebriz'e gider. Câmî, Fatih Sultan Mehmed'e karşı her ne kadar samimi ve gösterişsiz bir saygı gösterse de Herat onun için İstanbul uğruna terk edilmeyecek kadar önemlidir. Kendisi Herat kültürel hayatının üzerinde döndüğü eksendir ve Herat'ın yöneticisi üzerindeki tesiri oldukça kuvvetlidir. Câmî'nin hac yolculuğu esnasında yaşadığı üçüncü hadise ise Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile görüşmesidir. Câmî, Tebriz'e vardığında diğer yerlerde olduğu gibi büyük bir saygı ve ilgiyle karşılanır ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasanla görüşür. Uzun Hasan, Câmî'yi hediye yağmuruna tutar ve Tebriz'de kalması için ısrar eder; ancak Câmî bu teklifi de geri çevirir (Es-Safî, 2014:282-288; Algar, 2016: 79-80).

Hac yolculuğunu bitirerek Herat'a dönen Câmî'ye, dönemin sultanı Hüseyin Baykara ve veziri Ali Şir Nevâyî sevinçlerini beyan eden hediyeler ve mektuplar gönderirler. Câmî Herat dönüşünde tamamıyla hususî hayatına çekilir ve pek çok mühim eser yazar (Çelebi, 2012: 34-35).

13 Muharrem 898 (4 Kasım 1492) günü vefat eden Câmî'nin ölümüyle ilgili olarak Ali Şîr Nevâyî'nin *Hamsetü'l-Mütehayyirîn* adlı eserinde şu ifadeler yer almaktadır:

"……. fanilik dünyasından bakilik dünyasına göçleri, Cuma günü Muharrem ayının on yedisinde tarih sekiz yüz doksan sekizde oldu ve onun açıklaması şudur ki şerefli varlıklarına hava yüzünden hastalık gelmişti……" (Abik, 2006: 142).

Molla Câmî'nin ölümü Herat'ta büyük bir üzüntüye sebep olmuş, cenazesine devlet büyüklerinin hepsi katılmış ve büyük bir kalabalık eşliğinde Herat'taki türbesine defnedilmiştir. Hüseyin Baykara o yılı yas ilan etmiş, bir yıl dolduktan sonra da matem

yemeği vermiştir. Pek çok şiir ehli Câmî'nin vefatı için tarih düşürmüş ve mersiye yazmıştır (Abik, 2006: 143).

2.1.2. Tasavvufî Şahsiyeti

Abdurrahman Câmî daha küçük yaşlarda dönemin ileri gelen tasavvuf büyükleriyle tanışma imkânı bulmuştur. Bu şahsiyetlerden ilki, Câmî beş yaşlarında iken hacca gitmek üzere Câm şehrinden geçen Hace Muhammed Pârsâ'dır. Câmî, *Nefehâtü'l Üns*'te babasıyla birlikte dervişlerden ve ihlâslı kimselerden oluşan büyük bir toplulukla bu büyük zatı karşılamaya gittiklerini, o nur yüzlü ihtiyarın kendisiyle meşgul olduğunu, ona şeker verdiğini ve aradan altmış yıl geçmesine rağmen o mübarek yüzün hâlâ hatırında olduğunu ifade eder (Akçiçek, 2016: 599). O dönemlerde Mevlânâ Fahreddîn-i Loristanî ile de karşılaşan Câmî bu karşılaşmayı şu şekilde aktarır:

"Aklımda kaldığına göre bu zat Câm'a geldi. Oranın Harcird semtindeki babama ait sarayda konuk oldu. O zaman ben pek küçüktüm. Beni dizi üzerine alıp oturttu; havada işaretle Ömer ve Ali yazdı; ben de okudum. Benim bu halime tebessüm ederdi. Onun şefkati ve muhabbeti, benim gönlümde bu sofiye zümresinin sevgi ve bağlılık tohumu oldu. Bu tohum o vakitten beri devamlı büyüyüp gelişmektedir" (Akçiçek, 2016: 687).

Câmî'nin hiçbir zaman unutamadığını söylediği bu iki hadise onu ömrü boyunca sûfî zümresine ve bunlar arasında da Nakşibendîyye'ye muhabbet beslemeye sevk etmiş ve bu muhabbet yıllar sonra intisaba dönüşmüştür (Acer, 2016: 13).

Hayatının başlangıç yıllarında ilim ve edep tahsil eden Câmî zamanın ileri gelen âlimlerinden olmuş; ancak sahip olduğu ilimler onu manevî doygunluğa ulaştırmadığı için daha ulu makamlara erişmek istemiştir. Kendisini huzura ve sükûna götürecek yegâne şeyin tasavvuf olduğunu anlayan Câmî, Semerkand dönüşünde hakikat âlimi, hakikate ermişlerin seyyidi, Nakşibendî şeyhi Mevlânâ Sa'deddîn-i Kaşgârî'ye intisap etmiştir. Bir müddet bu şeyhin müritliğinde kalarak riyazet ve mücahedelerle Allah huzurunda makbul olacak hizmetlerde bulunmuş, gittikçe kuvvetlenen bir vecd haline bürünerek halktan çekinip kaçmaya başlamış, kimseyle konuşmaz olmuştur. Bu vecd hali içerisinde Kâbe'ye gitmek üzere yola çıkan Câmî, Küsü'ye kadar gittikten sonra birdenbire aklı başına gelerek tekrar şeyhini görmek üzere geri dönmüştür (Devletşah, 2011: 593; Çelebi 2012: 22).

Molla Câmî'nin telkin piri Mevlânâ Sa'deddîn-i Kaşgârî'dir; ancak Hace Ubeydullah Ahrar ile de çok sohbeti vardır ve tarikatı onun hizmetinde tamamlamıştır. Pek çok eserinin başında Hace Ubeydullah'tan söz eden Câmî, kendisinin onun müridi olduğunu ve ona olan teslimiyetini açıkça ifade etmektedir (Akçiçek, 2016: 625). Câmî, Hace Ubeydullah ile önce birkaç defa görüşmüş, sonrasında ise mektuplaşmışlardır. Nakşibendî tarikatına girdiğini açıkça belirttikten sonra tasavvufî konuları ele aldığı ve seyr ü sulûk usulünü anlattığı *Tuhfetü'l-Ahrar* adlı mesnevisini de onun adına armağan etmiştir (Hikmet, 1962: 81-82).

Câmî, gençlik yıllarında tanıdığı ve Muhyiddîn-i Arâbî'nin tesirinde kaldığını söylediği Hace Ebu Nasr Pârsâ ile Şeyh Bahaeddîn Ömer'in de mistik görüşlerinden etkilenmiştir. Bunlardan başka Hoca Muhammed-i Kusevî, Mevlânâ Şemsüddîn Muhammed Esed, Mevlânâ Celaleddîn-i Puranî de Molla Câmî'nin görüştüğü ulvî şahsiyetler arasındadır (Hikmet, 1962: 74-77; Çelebi, 2012: 24-25).

Câmî'nin Nakşibendî tarikatına olan ilgisi ve yakınlığı diğer tarikat mensuplarından faydalanmasına engel olmamış; aksine bir taraftan Nakşibendîyye tarikatına bağlı kalırken, diğer taraftan İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Fârız gibi vahdet-i vücûtçu mutasavvıflara hayran olarak onların eserlerini şerh ve telhis etmiştir (Okumuş, 1993: 96).

Câmî'nin tasavvufî görüşlerinde, Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin ve üstat kabul ettiği mutasavvıfların hemen hemen hepsinin mektebine sâlik olduğu Muhyiddîn-i Arabî'nin tesiri açıkça görülmektedir (Çelebi, 2012: 43). Abdurrahman Câmî, eserlerini tetkik ettiği, bazı eserlerine ise tam ve kısmî şerhler yazdığı İbnü'l-Arabî Arap kabileleri arasında ne ise Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin de Acem kabileleri arasında o olduğunu, Mevlânâ'nın şiirlerinde havas ve avamın anlamakta zorlandıkları hususların aynısının aşka ve muhabbete gark olmuş Şeyh İbnü'l-Arabî'de de bulunduğunu ifade etmiştir. *Makâmât*'ta Câmî'nin, İbnü'l-Arabî'nin eserlerini anlamak için on, on beş yıl kadar bu eserler üzerinde çalıştığı; ancak Şeyh Sa'deddîn-i Konevî'nin eserleriyle tanıştıktan sonra Şeyh'in eserlerini idrak edebildiği bilgisi yer almaktadır (Acer, 2016: 19; Başçı, 2016: 105). Câmî, İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem*'ine kendi yaptığı bir ihtisar olan *Nakşü'l-Füsûs*'u *Nakdü'n-nusûs fî şerhi Nakşi'l-Fusûs* ismiyle şerh etmiştir. Bu eser kendinden önce gelen meşhur kişilerce İbnü'l-Arabî üzerine yapılmış şerh ve haşiyelerin bir antolojisi niteliğindedir; ancak eseri önemli kılan başka bir husus

Câmî'nin İbnü'l-Arabî ve ekolüne doğrudan bağlı olmayan Senâî, Attar, Celâleddîn-i Rûmî ve Sultan Veled'den de alıntılar yapmış olmasıdır. Eserin yazılış amacı *Fusûsu'l-Hikem*'i anlamakta yarar sağlayacak malzemeyi kullanışlı bir biçimde işleyerek, bu zorlu metni tamamıyla kavramak isteyenler için hazır hale getirmektir. Câmî ölümünden iki yıl önce de *Fusûsu'l-hikem*'in tam metni üzerine bir şerh yazmıştır. Bu şerh de Câmî'den öncekilerin görüşlerine dair makul bir özet vasfı taşımaktadır. Câmî Fatih sultan Mehmed Han'ın ricası üzerine yazdığı *ed-Dürretü'l-fâhire fî tahkîkî mezhebi's-sûfiyye ve'l-mütekellimîn ve'l-hukemai'l-mütekaddimîn* (Kıymetli İnci: Sûfîlerin, Kelâmcıların ve Mütekaddimîn Filozoflarının Görüşlerine Dâir Bir İnceleme) İbnü'l-Arabî'nin öğretilerinin diğer eserlere nazaran daha ileri derecede karşılaştırmalı izahı niteliğindedir ve eserin başlıca mevzusu varlık meselesidir (Algar, 2016: 125-127).

İbnü'l-Arabîyle birlikte tecellîye ehemmiyet veren ve tasavvufta esas olarak ezelî aşk fikrini şiar edinen Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin görüşlerinden de büyük ölçüde etkilenen Câmî, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sindeki ilk iki beyti açıklamak için *Ney Risâlesi*'ni, sonrasında ise *Menâkıb-ı Hazreti Mevlevî*'yi yazmıştır. Câmî, *Ney Risâlesi*'nde bilhassa neyin kamışlıktan ayrılışına dair yaptığı yorumlarda İbnü'l- Arabî terminolojisine müracaat etmiştir (Çelebi, 2012: 43; Algar, 2016: 134).

Molla Câmî, Endülüslü İbnü'l-Arabî ile Mısırlı İbnü'l-Fâriz tarafından işlenen ve vahdet-i vücûd esasına dayanan tasavvuf anlayışı ile bilhassa o çağlarda Şark-İslam dünyasında bir hayli yayılmış olan ve Timurlular tarafından da himaye edilen Nakşibendîyye tarikatının tasavvuf anlayışının kaynaşmasına vesile olmuştur. Ayrıca Muhammed Parsa'yı izleyerek İbnü'l-Arabî'nin *Fusûs*'unu şerh eden, sonra da *Nakdu'n-nüsûs* ismiyle özetleyen; İbnü'l-Fâriz'in meşhur kasidesini şerh eden; *Menakıb-ı Hazreti Mevlevî'*yi ve *Mesnevî*'nin ilk iki beytini açıklamak için *Ney Risâlesi*'ni yazan; Fahreddîn-i Irâkî'nin *Lemeât*'ını *Eşî'atu'l-leme'ât* adıyla şerh eden Câmî öte taraftan *Suhanân-ı Hâce Parsa* gibi Nakşî şeyhleriyle ilgili eserler yazarak Batı-Doğu tasavvufunu bir araya getirmiştir (Okumuş, 1993: 96).

Câmî'ye göre tasavvuf, filozof ve kelâmcıların mesleklerinden daha üstündür ve insanı ebedî saadete ulaştıracak tek şey gerçek aşktır. Varlık âlemindeki bütün oluş ve tezahürlerde "aşk sultanı" vardır. Seven de sevilen de her mertebede Hakk'ın kendisidir. Kâinattaki her bir varlıkta Allah'ın birliğinin delilleri müşahede edilmektedir. Câmî,

eserlerinde zihinleri bulandıran sûfî kılığındaki kişilerden uzak durmak gerektiğine dikkat çekerek, gerçek tasavvufun ve hakiki sûfînin özelliklerini anlatmıştır (Okumuş, 1993: 96).

2.1.3. Edebî Şahsiyeti

Fars edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Molla Câmî fıtratı itibarıyla bir ilim adamı, diğer taraftan da bağımlılık seviyesinde şiire düşkün bir ediptir. Zira çok yönlü ve etkileyici kabiliyeti sayesinde ortaya koymayı başardığı muazzam şiir külliyatı, çeşitliliğiyle Fars şiir geleneğinin bütün birikimini temsil etmektedir (Algar, 2016: 87).

Divanında ve mesnevilerinde nazmın nesirden daha üstün olduğunu, iyi ve kötü şiirin niteliklerini, şiirin nasıl olması gerektiğini açıklayan Câmî, günümüz anlayışına uygun "şiir tenkidi" metodunu kullanarak isabetli değerlendirmeler yapmıştır. Câmî'nin şiir hakkındaki görüşleri, Sa'dî'nin *Gülistan*'ını örnek alarak yazdığını belirttiği *Baharistân*'da da yer almaktadır. Sekiz bölüm halinde yazdığı bu eserin yedinci kısmını şairlere ayırmış ve kısa ancak özlü bir mukaddime ile başlayan bu ravzada daha önceki devirlerde yaşayan otuz dokuz şairin biyografisine yer vermiştir. Câmî mukaddime kısmında "Biz ona şiir öğretmedik. Bu ona yaraşmaz da…" (Kur'an, Yasin Suresi, Ayet 69) ayetini, şiirin kınanmış olduğu ve şairin de manzum sözler söylemesi sebebiyle kötülendiği manasına gelmediği ve bu ayetin Kur'an'ın şiir, Hz. Peygamber'in ise şairler zümresinden sayılmaması için nüzul etmiş olabileceği şeklinde izah eder ve şiir ve şair hakkındaki görüşlerini şu sözlerle sürdürür:

"Şiir eski bilginlere göre, hayal edilmiş önermelerden oluşmuş bir sözdür. Yani şiirin özelliği dinleyicinin hayaline, özünde ister doğru olsun ister olmasın ve dinleyici doğru olduğuna inansın veya inanmasın, bir şeye yönelmesine veya bir şeyden yüz çevirmesine neden olacak anlamlar sunmasıdır, şarap erimiş yakuttur veya akıcı bir yakuttur ve de bal, arı kusmuğu acı veya tuzlu bir şeydir denilmesi gibi. Sonraki bilginler, bununla birlikte şiirde vezin ve kafiyeyi lüzumlu görmüşlerdir; ancak halkın örfüne göre, şiirde vezin ve kafiyeden başka bir şey aranmaz. Bu durumda şiir, vezinli ve kafiyeli bir sözdür, kendisinde hayal bulunup bulunmaması ve doğruluk olup olmamasına itibar edilmez. Şiirin karşılığı Allah'a aittir. Şiirin itibarı ne yücedir! Hangi

fazilet, şiirden daha üstün ve hangi sihir, bu sihirden daha kuvvetlidir!" (Karaismailoğlu, 2004: 95-96).

Küçük yaşlarda şiir yazmaya başlayan ve vefatından yaklaşık bir sene öncesine kadar da büyük bir bağlılıkla şiir yazan Câmî'nin edebî kişiliği hakkında birbirinden farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı görüşlere göre Câmî, klasik dönemin son şairidir ve şiirde sebk-i Irâkî[77] olarak adlandırılan üslubun son temsilcisidir. Bazı araştırmacılara göre ise onun üslup ve muhtevada orijinalliği yakalama gayreti içerisinde olması sonucu gazellerinde ortaya çıkan bazı özellikler, yeni bir dönemi; sebk-i Hindî'yi haber vermektedir (Öz, 2011: 9).

Devlet büyükleriyle yakın ilişkilerine rağmen eserleri ve şiirlerinde saray ve saray çevresine karşı mesafeli duran Câmî'nin bu tavrı eserlerinde, bilhassa da mesnevilerinde yer alan idarî, sosyal ve ahlâkî konularda eleştiri ve önerilerde bulunurken ona daha özgür hareket etme imkânı sağlamıştır. Câmî, şiiri bir amaca ulaşmak için vasıta olarak gören çağdaşı şairleri ve dönemin şiir anlayışını da sert bir dille eleştirmiştir (Öz 2011: 9).

Her şair temelde kaside, gazel, rubâî veya mesnevi gibi şiir türlerinden biriyle özdeşleştirilir; ancak bazıları mütefennin olarak vasıflandırılır ki bu kimselerin bütün şiir türlerinde olgunluğa ermiş oldukları ifade edilir. Çok çeşitli ve hacimli sayıda eserler vermesi ve bu eserlerde yakaladığı başarı göz önüne alındığında Câmî'nin de mütefennin vasfını almaya hak kazandığı söylenebilir (Algar, 2016: 88).

[77] Selçukluların tarih sahnesine çıkmasıyla Azerbaycan ve Irâk-ı Acem bölgelerine yayılan şiir dinî ilimler ve tasavvuf anlayışının da etkisiyle değişikliğe uğramış ve yeni özellikler kazanmıştır. Bu üslup M. XII. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın sonlarına kadar şiirde hâkimiyetini sürdürmüştür. Arapça kelime ve terkiplerin çoğaldığı, bilimsel kavram ve açıklamaların görüldüğü bu dönem şiirinde sanatlı ve mübalağalı kasidelerin yanında, zarif, âşıkane ve lirik gazeller de öne çıkmış, mesnevi nazım şekli de özel bir konum elde etmiştir. Sebk-i Irâkî üslubunun Azerbaycan'da Nizâmî-i Gencevî ve Hâkânî-i Şirvânî; Irâk-ı Acem'de ise Cemâlüddîn-i Isfahânî öncüleri, Sa'dî-i Şîrâzî ve Hâfız-ı Şirâzî ise en etkileyici isimleridir. Molla Câmî ise bu geleneğin son büyük temsilcisi olarak kabul edilmektedir (Karaismailoğlu, 2012; 386).

2.1.4. Eserleri[78]

Tasavvuf, edebiyat, edebî ve dinî ilimler gibi pek çok konuda eser yazan Câmî'nin kaynaklarda[79] Farsça ve Arapça kırk beşin üzerinde eseri bulunduğu bilgisi yer almaktadır; ancak bu eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.

Divanları

1. Fâtihatü'ş-şebâb (Gençliğin Başlangıcı): Câmî'nin üç divanı içerisinde en hacimli olan eseridir. Meşhur kasidelerinden *Cilâu'r-rûh* ve *Lüccetü'l-esrâr* da bu divanda yer almaktadır.

2. Vâsitatü'l-ıkd (Gerdanlığın Orta İncisi): Şairin orta yaş döneminde yazdığı divanıdır.

3. Hâtimetü'l-hayât (Hayatın Sonu): Câmî'nin ömrünün son yıllarında yazdığı şiirlerin bulunduğu divanıdır.

Heft Evreng

Câmî, Nizâmî-î Gencevî ve Emir Hüsrev-i Dihlevî'den ilham alarak derlediği Hamse'sine *Silsiletü'z-zeheb* ve *Salâmân u Absâl* mesnevilerini ekleyerek oluşturduğu tertibe Farsça "yedi taht" anlamına gelen ve büyük ayı yıldız kümesinin adı olan *Heft Evreng* adını vermiştir (Kurtuluş, 1998: 157). Heft Evreng'de şu mesneviler yer almaktadır:

1. Silsiletü'z-zeheb: Heft Evreng'in ilk ve en uzun mesnevisi olan Sisiletü'z-zeheb (Altın Silsile) "defter" adı verilen üç ciltten oluşmaktadır.

Birinci defter 873/1468 yılında başlanarak beş senelik bir süre içinde yazılmış ve Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir. Ahlakî ve tasavvufî meselelerin ele alındığı bu defter, "İtikadnâme" başlıklı bölümle sona ermektedir (Kurtuluş, 1998: 157).

---

[78] Molla Câmî'nin eserleri ve bu eserler hakkında verilen bilgiler için Kadir Turgut, *Abdurrahman Câmî, Hayatı, Eserleri ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi* adlı yayımlanmamış doktora tezinden ve Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Câmî" maddesinden istifade edilmiştir.

[79] Söz konusu kaynaklar: Tekmiletü'n-Nefahat, Makâmât-ı Câmî, Nesâyimü'l-Mahabbe, Hamsetü'l-Mütehayyirîn, Tuhfe-i Sâmî, Reşehât-i Aynu'l-hayât, Risâle-i Fihrist, Ayasofya Kitaplığında 1891 numarayla kayıtlı Câmî'nin eserlerinin bulunduğu liste, Külliyat 1 (Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı), Külliyat 2 (Topkapı Sarayı III. Ahmed Kitaplığı), Külliyat 3 (Özbekistan Elyazmalar Akademisi), Münşeat (Turgut, 2013: 24-27)

İkinci defter, ilkinden on sene sonra tamamlanmıştır. Bu defter aşk ve onun iki boyutu olan ilahî ve beşerî aşkı konu edindiği için "Aşknâme" adıyla da bilinir.

Üçüncü defter 890/1486 yılında tamamlanmıştır. 500 beyitlik kısa bir mesnevi olan bu eser adaletten ve doğru yöneticilikten bahsetmektedir ve Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e ithaf edilmiştir.

2. Salâmân u Absâl: Aslen Grek menşeili alegorik bir hikâye olan bu eser, Huneyn b. İshak tarafından Yunancadan tercüme edilmiş, daha sonra İbn Sinâ ve İbn Tufeyl tarafından yeniden yazılmıştır. Mesnevide bir şehzadenin dünyevî ve şehevî bağımlılıktan kurtulup ilahî ve insanî erdemlere ulaşması anlatılır. Heft Evreng'deki mesnevilerin en küçüğü olan bu eser 1130 beyit olup 894/1489 yılında yazılmış ve Akkoyunlu hükümdarı Yakup Bey'e ithaf edilmiştir (Algar, 2016: 102; Kurtuluş, 1998: 157). Lâmi'î Çelebi eserin manzum çevirisini yapmıştır.

3. Tuhfetü'l-ahrâr: 886/1481 yılında tamamlanan ve didaktik bir mesnevi olan, 1712 beyitlik bu eser Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ına ve Emîr Husrev-i Dihlevî'nin *Matlau'l-envâr* mesnevilerine nazire olarak yazılmıştır. Tasavvufî konuların ve seyr u sülûk usulünün anlatıldığı eser Ubeydullah Ahrar'a ithaf edilmiştir. Şem'î (ö. 1602) Câmî'nin *Tuhfetü'l-ahrar*'ını şerh ederek Hadım Hasan Paşa'ya sunmuştur.

4. Subhatü'l-ebrâr: Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilen ve 887/1482 yılında yazılan bu eser dinî, tasavvufî, ahlakî konuların ele alındığı kırk bölüme ayrılmıştır. Şem'î, eseri Türkçeye tercüme ve şerh ederek eserini 1602 yılında Bâbüssaâde ağası Gazanfer Ağa'ya sunmuştur.

5. Yûsuf u Zelîhâ: bkz. "Yûsuf u Zelîhâ".

6. Leylâ vü Mecnûn: Nizâmî ile Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Leylâ vü Mecnûn*larına nazîre olarak 889/1484 yılında yazılan bu mesnevi *Yûsuf u Zelîhâ* kadar takdir görmemiştir.

7. Hırednâme-i İskenderî: Nizâmî'nin *İskendernâme*'sine nazire olarak yazılan bu eser Aristo, Eflâtun, Sokrat gibi filozofların İskender'e öğütlerini, İskender ile bu filozoflar arasındaki konuşma ve mektuplaşmaları anlatmaktadır. Eser sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf edilmiştir (Kurtuluş, 1998: 157).

Bahâristân

Câmî'nin, Şeyh Sa'di'nin *Gülistân*'ını örnek alarak 892/1478 senesinde yazdığı ve Sultan Hüseyin Baykara'ya ithaf ettiği *Bahâristân* düzen bakımından *Gülistân*'a benzese de muhteva bakımından farklılıklar göstermektedir. Bir mukaddime, "ravza" adı verilen sekiz bölüm ve bir hatimeden oluşan bu eser nazım-nesir karışık yazılmıştır. Bahâristân'ın ilk ravzasında sûfîlerin örnek davranışları ve sözleri, ikinci ravzasında faydalı nükteler ve öğütler içeren hikmet ve hikâyeler, üçüncü ravzasında yönetim usulleri ve idarecilerin davranışları, dördüncü ravzasında cömertlik ve cömertler, beşinci ravzasında aşk ve âşıklar, altıncı ravzasında latifeler yedinci ravzasında şiir ve bazı şairler hakkında bilgiler, sekizinci ravzasında ise hayvanların dilinden hikâyeler yer almaktadır (Karaismailoğlu, 2004: 8). Osmanlı sahasında büyük ilgi gören Bahâristân medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş, eserin pek çok çeviri ve şerhi yapılmıştır.[80]

Şevâhidü'n-nübüvve

Tam adı *Şevâhidü'n-nübüvve li-Takviyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve* olan ve Câmî tarafından 885/1480 yılında yazılan eser, peygamberlik makamının ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine delil olan alâmetlerin beyanı hakkındadır. Câmî, bu eseri Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine yazmıştır. Lâmi'î Çelebi bazı eklemeler yaparak eseri aynı adla Türkçeye tercüme etmiştir. Eseri tercüme eden diğer isimler ise Senâî Mehmed Efendi (XVI. yy), Ahizâde Abdulhalîm (XVI. yy)'dir.

Eşi'atü'l-lema'ât

Fahrüddîn-i Irâkî'nin *Lema'ât* adlı eserinin şerhi olan bu eserde tasavvufî kavramlar ve varlığın bütünlüğü düşüncesi anlatılmaktadır. Câmî, Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine 886/1481 yılında tamamlamıştır.

Nakdu'n-nusûs

Tam adı *Nakdu'n-nusûs fî-Şerhi Nakşi'l-fusûs*'tur. Molla Câmî, İbnü'l-Arabî'nin meşhur eseri *Fusûsu'l-hikem*'i önce *Nakşü'l-fusûs* adıyla ihtisar etmiş daha sonra da *Nakdu'n-nusûs* adıyla şerh etmiştir.

[80] Eserin şerh ve tercümeleri hakkında detaylı bilgi içib bk. İbrahim Halil Tuğluk, "Türk Edebiyatında Bahâristân", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** C. 26, S. 1 (2016), s.45-57.

Levâ'ih

Câmî'nin varlığın bütünlüğü düşüncesini "layiha" adını verdiği bölümler halinde işlediği bu eseri 870/1465 yılında yazdığı bilinmektedir.

Nefehâtü'l-üns

Câmî'nin, telifine Ali Şîr Nevâyî'nin isteği üzerine başladığı eser, erkek ve kadın büyük sûfîlerin yaşam öykülerini anlatmaktadır. Câmî, eseri 883/1478-79 yılında tamamlamıştır. Birçok yazma nüshası bulunan eser Lâmi'î Çelebi tarafından çeşitli ilavelerle Türkçeye çevrilmiştir.

Hilye-i Hulel

Risâle-i Kebîr der Mu'ammâ, Mu'ammâ-yı Kebîr, Risâle-i Evvel der Mu'ammâ adlarıyla da bilinen bu eser Câmî'nin muammaya dair yazdığı dört eserden en büyüğüdür. 856/1452 yılında yazılmıştır.

Risâle-i Sagîr der Muammâ

Muntahab-i Hilye-i Hulel adıyla da bilinen bu risale 885/1480 yılında yazılmıştır. Eseri, Bihiştî Ramazan Efendi (ö. 979/1571) *Şerh-i Manzume-i Muammâ* ismiyle, Sürûrî (ö. 969/1562) ise *Şerh-i Muammeyât-ı Câmî* ismiyle şerh etmişlerdir.

Risâle-i Kâfiye

Redif ve kafiyenin tarifinden sonra kafiye ilmine ait terimlerin açıklandığı ve *Risâle der İlm-i Kâfiye* adıyla da bilinen bir eserdir.

Levâmi' fî-Şerhi'l-Hamriyye

Şerh-i Mîmiyye-i Hamriyye-i Fârizıyye olarak da bilinen eser İbnü'l-Fâriz'in (Ö. 632/1235) *Hamriyye* adıyla ünlenen Arapça kasidesinin Farsça şerhidir. Eser 875/1470 yılında yazılmıştır.

Risâle der Menâsikü'l-Hac

Câmî eserini hacca giderken kısa bir süre kaldığı Bağdat'ta 22 Şaban 877 (22 Ocak 1473) tarihinde tamamlamıştır. Eserde hac ibadeti yerine getirilirken dikkat edilmesi

gereken hususlar anlatılmaktadır. Bir girişle yedi bölümden oluşan eserin son kısmı Arapçadır.

Risâle-i Kebîr der Menâsik-i Hac

Câmî'nin öğrencisi Lârî'den edinilen bilgiye göre mensurdur ve dört mezhebin hac ibadeti kuralları hususundaki fıkhî görüşlerini içermektedir. Risale günümüze ulaşmamıştır.

Sühânân-ı Hâce Pârsâ

Nakşibendî şeyhi Muhammed Pârsâ'nın (ö. 822/1481) eserlerindeki bazı hikmet dolu sözlerinden derlenmiş bir risaledir.

Çihl Hadîs

Hadîs-i Erbaîn, Tercüme-i Çihl Hadîs olarak da bilinen bu risale kırk hadisin Farsça manzum tercümelerinden oluşmaktadır. Câmî eseri 886/1481 yılında yazmıştır. Fuzûlî (ö. 1556), Nâbî (ö. 1712), Müfîd (ö. 1726), Antakyalı Münîf (ö. 1743), Seyyid İbrahim Efendi (ö. 1782) Câmî'nin bu eserini manzum olarak Türkçeye çevirmişlerdir.

Risâle-i Nâiyye

Risâle-i Şerh-i Beyteyn-i Mesnevî-i Mevlevî adıyla da bilinen eser, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî-i Manevî* adlı eserinin ilk iki beytinin tasavvufî şerhidir. Hoca Neş'et (ö. 1807) tarafından *Tercüme-i Dü Beyt-i Molla Câmî* adıyla tercüme ve şerhi 1263/1847 yılında basılmıştır.

Risâle-i Şerh-i Rubâiyyât

Câmî, bu eserinde vahdet-i vücûd düşüncesini işlediği rubailerini yine kendisi Farsça olarak şerh etmiştir.

Risâle-i Münşeât

Câmî'nin, çağdaşı olan çeşitli bilim, din ve devlet adamlarına yazdığı mektuplar ve onlardan aldığı cevaplardan oluşan eseridir.

Fevâ'idü'z-Ziyâ'iyye fî-Şerhi Kâfiye

Câmî'nin hayatta kalan tek oğlu için Ziyâüddîn Yusuf için kaleme aldığı bu eser İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* adlı eserinin şerhidir. Telifi 897/ 1492'de tamamlanan ve *Şerh-i Molla Câmî, Molla Câmî* veya sadece *Câmî* adlarıyla anılan Arap gramerine dair bu eser Türk medreselerinde son zamanlara kadar ders kitabı olarak okutulmuş ve esere çok sayıda haşiye yazılmıştır.

Kitâb-ı Sarf

Risâle-i Sarf olarak da bilinen bu eser Arapçanın sözcük bilgisi üzerine yazılmıştır. Eserin dili Farsçadır.

Risâle fi'l-vücûd

Varlığın mahiyeti ve Allah'ın varlığının ispatına dair yazılmış olan eser *Risâle-i vücûdiyye* veya *Risâle fî-İsbâti'l-Vücûd* olarak da bilinmektedir.

Serrişte-i Tarîk-i Hâcegân

Risâle-i Nakşibendiyye, *Risâle-i Serrişte, Risâle fî-Zikr* adlarıyla bilinen eser, Nakşibendîlik tarikatının esaslarının ve zikir usullerinin anlatıldığı bir risaledir. Sürûrî eseri Türkçeye tercüme etmiştir.

Risâle-i Şerh-i Hadîs

Ebû Zer el-Ukaylî'nin rivayet ettiği bir hadisin şerhidir.

Risâle-i Mutavassıt der Mu'ammâ

Câmî'nin muamma sanatı hakkında yazdığı bir başka risalesi olan eser 885-886/1482-1483 yıllarında yazılmıştır.

Risâle-i Asgar der Mu'ammâ

Câmî'nin muamma sanatı hakkında 890/1485 yılında yazdığı küçük manzum bir risalesidir.

Risâle-i Mûsikî

Klasik makam müziği nazariyatı hakkında bilgilerin yer aldığı eser 890/1485 yılında yazılmıştır.

Şerh-i Beyt-i Husrev-i Dihlevî

Emîr Husrev-i Dihlevî'nin (ö. 725/1325) bir kasidesinde geçen

تیمم واجب آمد نوح را در وقت طوفانش/ ز دریای شهادت چون نهنگ بر آرد سر

beytinin tasavvufi şerhidir.

Şerh-i Kasîde-i Tâ'iyye-i Fârizıyye (Nazmü'd-dürr)

İbnü'l-Fâriz'in *Tâ'iyye* kasidesinin Farsça manzum tercüme ve şerhidir.

Risâle-i Arûz

Aruz ölçüsünün temel kurallarının anlatıldığı ve farklı kalıpların örneklerle gösterildiği bir risaledir.

Tefsîrü'l-Kur'ân

Kur'an'ın ilk suresinin tamamıyla ikinci suresi olan Bakara'nın 40. ayetine kadar olan kısmının tefsiridir. Eserin önsözünden anlaşıldığına göre Câmî, Kur'an-ı Kerim'in tamamını tefsir etmeyi düşünmüş; ancak eserini tamamlayamamıştır.

Risâle-i Tehlîliyye (Risâle-i Lâ ilâhe illâllâh)

Şerh-i Kâfiye adlı eserin başlangıç kısmı olan bu risalede kelime-i tevhid gramer ve anlam yönünden tahlil edilmiştir.

Risâle-i Terceme-i Kelimât-ı Kudsiyye

Tercüme-i ba'z ez Nesrü'l-leâlî olarak da bilinen eser, Hz. Ali'den rivayet edilen bazı sözlerin Farsça manzum tercümesidir.

Dürretü'l-fâhire

Fatih Sultan Mehmed'in isteği, Molla Fenârî'nin de önerisi üzerine yazılan eserde Câmî yüzyıllarca üzerinde tartışılan Allah'ın varlığı ve birliği, sıfatlarının, ilminin, iradesinin mahiyeti vb. konuları ilmî usullere uygun olarak incelemiştir. Eser, 886/1481 yılında Arapça olarak yazılmıştır.

Şerhu Fusûsu'l-hikem

İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-hikem* adlı eserinin şerhidir. Eser 896/1491 yılında ve Arapça yazılmıştır.

Risâle-i Fihrist

İlk defa Ahmet Ateş tarafından tanıtılan ve müstakil bir eser olarak ifade edilen bu eser Câmî'nin eliyle yazılmış bir eserler listesidir.

Tecnîsü'l-Lugat

Câmî'nin cinas sanatı hakkında yazdığı bir risaledir.

Şerh-i Hadîs-i Vâhid

Bir hadisin şerhi olan eser Makâmât-ı Câmî'de ve Risâle-i Fihrist'te bahsi geçmektedir.

Risâle-i Cevâb-ı Suâl-i Hindûstân

Lârî ve Sâm Mirzâ'nın varlığını bildirdikleri bu eserin günümüze ulaşan herhangi bir nüshası bulunmamaktadır.

Şerh-i Ba'z ez Miftâhu'l-Gayb

Lârî ve Bâherzî'nin ifadelerine göre Câmî'nin tahsil çağlarında iken yazdığı aynı zamanda da ilk olan bu eserin günümüze ulaşan bir nüshası bulunmamaktadır.

Menâkıb-ı Hâce Abdullah Ensârî

Kaynaklarda bahsi geçen bu eser hakkında detaylı bir bilgi bulunmamakla beraber eserin Nefehâtü'l-üns'ün bir bölümü olma ihtimali bulunmaktadır.

Menâkıb-ı Mevlevî

Ne kaynaklarda ne de külliyat nüshalarında böyle müstakil bir eserden bahsedilmemektedir; ancak eserin aslında Nefehâtü'l-üns'teki Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi anlattığı bölüm olma ihtimali üzerinde durulmaktadır.

Tercüme-i Kasîde-i Bürde

Câmî'nin eserlerinin bulunduğu listelerde ve külliyat nüshalarında bahsi geçmeyen bu eserle ilgili olarak, Câmî'nin münşeatında yer alan bir mektubunda *Kasîde-i Bürde* şerhlerini incelediği ve kendisinin de şerh ettiği bilgisi verilmektedir.

2.2. Yûsuf u Zelîhâ[81]

Molla Câmî, yedi büyük mesnevisinin yer aldığı Heft Evrengi'nin beşinci tahtını oluşturan ve en güzel mesnevisi olarak addedilen *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisini 888/1483 yılında yetmiş yaşında iken yazmıştır. Mesnevinin yazılışında Câmî'nin başlıca kaynağı Hz. Yusuf'un hayatının müstakil bir biçimde işlendiği Kur'an-ı Kerim'in 12. suresi olan Yusuf suresidir. Eserde kıssa pek çok açıdan detaylandırılmış ve bu detaylandırmalarda şairin kendi hayal dünyası kadar surenin tasavvufî tefsirleri de etkili olmuştur. (Algar, 2016: 105; Hikmet, 1963: 222).

Eser, Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu eserin, aynı veznin kullanılması ve aynı zamanda bir aşk trajedisini anlatılması hususlarına binaen Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'ine bir "cevap" olduğu düşünülmektedir. Eserine besmele ile başlayan Câmî, Allah'a dua ederek O'ndan kitabını tamamlayabilmesi için kalemine ve zihnine kuvvet vermesini istemiş ve artık eski şairler gibi düzgün söz ve şiir söyleyen şairlerin kalmadığından bahsetmiştir. Bu bölüm on dört beyittir.

Eserin tevhid bölümü Allah adınının zikredilip övüldüğü ve Allah'ın varlık ve birliğinin delillerinin sayıldığı iki başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümlerin ikisi de 28'er beyittir.

[81] Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının mensur tercümesi Ali Nihat Tarlan tarafından yapılmış; ancak vefatı nedeniyle basılmamıştır. Çalışma, Günay Kut tarafından gözden geçirilerek birtakım eksiklikleri tamamlanmış ve yayına hazırlanmıştır. (Nureddin Abdurrahman İbni Ahmed-i Câmî, Beşinci Taht: Yûsuf u Züleyhâ, Türkçeye çeviren Ali Nihat Tarlan, Türkçe tercümeyi asliyle karşılaştırıp Farsça Baskının (1972) ve Yazmasının (Süleymaniye Ayasofya (3898) Tıpkıbasımları ile birlikte yayına hazırlayan Günay Kut, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.

Câmî eserinin münacat kısmını da iki başlık altında vermiştir. 13 beyitten oluşan ilk kısmında ihtiyaç sahipleri adına dua eden şair, 27 beyitlik ikinci kısımda ise kendisi için yakarışta bulunmuştur. Şair 35 beyitlik bir naat ve 57 beyitlik bir miraciye ile eserine devam etmiştir. Câmî, Miraç hadisesi ile ilgili bilgi verdikten sonra Hz. Peygamberin şefaatine mazhar olmak istediğine dair 32 beyitlik bir manzume daha yazmıştır.

Câmî, Nakşibendî şeyhlerinden Ubeydullah Ahrar'la birlikte, devlet adamı ve aynı zamanda dostu olan sultan Hüseyin Baykara'yı da eserinde anmıştır. Şairin Ubeydullah Ahrar'ın medhine ayırdığı bölüm 35, Hüseyin Baykara'yı övdüğü bölüm ise 38 beyittir. Şair bundan sonra aşk ve âşık olmanın faziletlerini bildiren 38 beyitlik bir bölüm yazmıştır.

Eserini yazma sebebini iki başlık altında açıklayan Câmî, ilk kısımda aşkın faziletlerinden, aşk derdiyle yanmamış bir gönlün gönül olamayacağından ve kendisinin de bir aşk hikâyesi kaleme alarak bu gök kubbede bir iz bırakmak istediğinden bahsetmiştir. Bu bölüm 34 beyittir. İkinci kısımda ise sözün ve mananın ehemmiyeti üzerinde duran şair Husrev ü Şirin, Leyla ve Mecnun hikâyelerinin unutulduğunu artık yeni bir aşk hikâyesi yazmanın zamanı geldiğini söyleyerek eseri yazma sebebini açıklamıştır. Bu bölüm ise 41 beyitten oluşmaktadır.

Câmî daha sonra asıl hikâye kısmına geçmiştir. Mesnevide asıl hikâye şu konu başlıkları altında anlatılmıştır:

Yusuf aleyhisselamın güzellik mumunun, gayb âleminin yatak odasını ışıklandırması ve Âdem aleyhisselam'ın gönül pervanesinin o güzelliği görerek yanması

Yusuf aleyhisselamın güzelliği fidanının gayb âleminin baharından şahitlik bağına getirmek ve Yakup aleyhisselamın gözyaşı ve Zelihanın aşk havası ile beslemek

Güzelliğinin güneşi doğduğunda magribi maşrık kadar belki de ondan daha fazla aydınlatan Zeliha'nın sıfatının vasfı

Zeliha'nın uyku kını içinde ilk kez Yusuf'un güzelliği kılıcını görmesi ve o kında gizlenmiş kılıç ile aşk maktülü olması

Zeliha üzerine seher yelinin esmesi, uykulu gözlerini uykudan açması, gece gördüğü hayalden gonca gibi yüreği kan dolu olması ve bu sırrı kimseye söylememesi

Zeliha'nın halindeki değişikliğin cariyelerin düşünce ipine hayret düğümü düşürmesi (cariyeleri hayrete düşürmesi) ve Zeliha'nın dadısının sorgu parmağı ucuyla o iplikten o düğümü açması

Zeliha'nın Yusuf'u ikinci kez rüyasında görerek aşkının artması ve bu aşkın Zeliha'yı deliliğe çekmesi

Yusuf'un uykuda üçüncü kez Zeliha'ya gelmesi, Zeliha'nın onun ismini ve yerini bilmesi ve aklının geri gelmesi

Mısır dışındaki civar padişahların elçilerinin Zeliha'yı istemek üzere gelmeleri

Zeliha'nın babasının Mısır azizine bir haberci göndermesi, Zeliha'yı Mısır azizine arz etmesi ve Mısır azizinin Zeliha'nın babasının davetini kabul etmesi

Mısır tarafından kabul rüzgârlarının esmesi ve Zeliha'nın mahmilinin gül mihaffesi gibi Mısır'a çekilmesi

Mısır azizinin Zeliha'nın geldiğini öğrenmesi ve askerlerini süsleyerek Zeliha'yı karşılaması

Zeliha'nın çadır yarığından Mısır azizini görmesi ve "bu kişi benim rüyada gördüğüm ve nice seneler mihnet ve muhabbetini çektiğim kişi değildir" diyerek feryat etmesi

Zeliha'nın Mısır azizi ile Mısır'a gelmesi, Mısır ahalisinin dışarı çıkarak onu karşılaması ve Zeliha'nın mihaffesi üzerine hediyeler saçması

Zeliha'nın Yusuf'tan ayrı ömür geçirmesi ve o ayrılık sebebiyle gece gündüz hüzün içinde olması

Kardeşlerinin Yusuf'u kıskanmaları ve onu Kenan'dan uzaklaştırmaları

Yusuf'un düşte güneş, ay ve on bir yıldızın ona secde ettiğini görmesi ve kardeşlerin o düşü duyup kıskançlıklarının artması

Kardeşlerin Yusuf'u babasından ayırmak için düzenleyecekleri hileyi birbirleriyle görüşmeleri

Kardeşlerin babalarının huzuruna çıkıp Yusuf'u kendileriyle birlikte sahraya götürmek için izin istemeleri

Kardeşlerin Yusuf'u babalarının huzurundan almaları, kendi hidayet yollarında sapkınlık kuyusu kazmaları ve Yusuf'u o kuyuya salmaları

Kuyunun başına bir kervanın gelip Yusuf'u dışarı çıkarması ve âlemi bir kez daha onun güzelliği güneşiyle aydınlatması

Malik'in Yusuf'u Mısır'a götürmesi, Yusuf'un geldiğinden haberdar olan Mısır padişahının karşılamak için azizi göndermesi.

Yusuf'un Nil kenarına gelerek yıkanması ve Mısır padişahının huzuruna çıkmak üzere deve üzerindeki hevdece oturması

Zeliha'nın padişah dergâhına gelmesi, kalabalığın sebebini sorması ve Yusuf'u görüp onu tanıması

Malik'in Yusufu satış yerine götürmesi ve Zeliha'nın diğerlerinin verdiği fiyatın daha fazlasını vererek Yusuf'u satın alması

Mal ve güzellikte dengi olmayan, Ad kavmi neslinden Baziga adlı kızın görmeden Yusuf'un güzelliğine âşık olması ve Yusuf'un güzelliği aynasında hakiki güzelliği görüp mecazdan hakikate ulaşması.

Zeliha'nın Yusuf'u terbiye etmesi ve ona hizmet etmesi

Yusuf'un yolda çektiği mihneti Zeliha'ya anlatması ve Zeliha'nın Yusuf bu sıkıntıları çekerken, o günlerde kendisinin de çektiği ızdırabın sebebini anlaması

Çobanlık yapmayan hiçbir peygamber bulunmadığı için Yusuf'un da çobanlık etmek istemesi ve Zeliha'nın ona çoban kıyafeti hazırlatması

Zeliha'nın Yusuf'tan kavuşma istemesi ve Yusuf'un bu talepten istigna göstermesi

Dayenin Zeliha'ya Yusuf'un yanan mum gibi aydınlatıcı güzelliği karşısında eriyip yanmasının sebebini sorması

Zeliha'nın dayesini Yusuf'un yanına göndererek ondan arzusuna rıza göstermesini istemesi ve Yusuf'un bu talebi yerine getirmek istememesi

Zeliha'nın Yusuf'un önüne giderek ona yalvarması ve Yusuf'un bu isteği yerine getirmekte mazur olduğunu söylemesi

Zeliha'nın Yusuf'u bağ tarafına göndermesi ve arzusuna ulaşmak için hazırlıklarda bulunması

Cariyelerin, gece olduğunda "Acaba hangimize rağbet edecek?" diyerek kendi yüzlerini Yusuf'a göstermesi

Zeliha'nın dayesinin yanına giderek Yusuf'un visaline kavuşmak için bir hile bulması için yalvarması

Dayenin Yusuf ve Zeliha'nın güzelliklerinin tasvir edildiği bir bina yaptırması

Zeliha'nın Yusuf'u haneye davet etmesi ve kavuşma isteğini göstermesi

Zeliha'nın maksadını elde etmek için bütün gücünü sarf ederek Yusuf'u yedinci eve getirmesi, Yusuf'un kaçması ve Zeliha'nın hüzün ve ızdırap içinde kalması

Hanenin dışında Yusuf'un Mısır azizi ile karşılaşması ve Zeliha ile arasında geçen sırrı gizli tutması ve Zeliha'nın sırrı ifşa etmesi

Çavuşların Yusuf'u zindan yönüne götürmeleri ve üç aylık daha süt emen bir bebeğin Yusuf'un günahsız olduğuna şahitlik etmesi

Mısırlı kadınların Zeliha'yı kınamaları ve aşkın kılıcı ile ellerini ve dillerini kesmeleri

Mısırlı kadınların Yusuf'un yüzünü gördükten sonra Zeliha'yı mazur görmeleri ve Yusuf'u Zeliha'ya itaat etmeye davet etmeleri ve Yusuf'u zindan ile korkutmaları

Mısırlı kadınların Yusuf'u zindana göndermek için Zeliha'yı ikna etmeleri ve Zeliha'nın onların sözüyle Yusuf'u zindana atması

Zeliha'nın Yusuf'u zindana göndermekten pişman olması ve onun ayrılığından feryat etmesi

Zeliha'nın Yusuf'tan ayrılığı sebebiyle takatsiz kalması ve geceleri dayesiyle birlikte zindana gidip onun güzelliğini izlemesi

Zeliha'nın gündüzleri kendi köşkünün damına çıkması, oradan zindanı gözlemesi ve Yusuf'un ayrılığından feryat etmesi

Yusuf'un zindan mahkûmlarına yaptığı ihsanlar ve Mısır sultanının yakınlarının rüyalarını tabir etmesi ve Mısır sultanın önünde yâd edilmesini vasiyet etmesi

Mısır padişahının kendi düşünü tabir ettirmek için Yusuf'u istemesi ve Yusuf'un Mısır kadınları ile arasında geçenlerin araştırılmasını şart koşması

Yusuf'un zindandan çıkması ve padişahın ona hürmet göstermesi. Mısır azizinin vefat etmesi ve Zeliha'nın yalnız kalması

Mısır azizinin vefatından sonra Zeliha'nın hali ve Yusuf'un aşkı ve ayrılığı yüzünden mihnet içinde olması

Zeliha'nın Yusuf'un geçeceği yol üzerine kamıştan bir ev yapması ve Yusuf'un askerlerinin sesine kanaat etmesi

Zelihanın Yusuf'un yolu üzerine gitmesi ve iltifat görmemesi. Sonra evine gelerek putu kırıp Allah'a iman etmesi ve Yusuf'un yolu üzerine gelerek ondan iltifat bulması

Zeliha'nın Yusuf'un sarayına gelmesi ve dua ile görme yetisini, güzellik ve gençliğini geri kazanması

Yusuf'un Allah'ım emriyle Zeliha ile evlenmesi ve onunla zifaf etmesi

Yusuf'un Zeliha'ya olan sevgisinin artması ve Zeliha için bir bina inşa etmesi

Yusuf'un düşünde anne babasını görmesi ve Allah'tan ölümünü istemesi ve Zeliha'nın ızdırap içinde kalması

Yusuf'un vefatı ve onun ayrılığının üzüntüsünden Zeliha'nın helak olup ölmesi

Eserde asıl hikâyenin bittiği kısımdan hatime bölümüne kadar üç manzume daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki felekten şikâyettir. Şair, bu bölümde feleği ejderhaya benzetmiş ve feleğin felaketlerle dolu olduğunu, ondan kurtulmanın mümkün olmadığını ve yeryüzündeki bütün olumsuzlukların sebebinin feleğin kötülüğünden kaynaklandığını söyledikten sonra, ihtiyarlıktan sonra ölüm olduğunu unutmamak gerektiğini bu sebeple de fani dünyaya bağlanmamayı öğütlemiştir.

İkinci kısım Câmî'nin oğlu Ziyâüddîn Yusuf'a nasihat ettiği bölümdür. Kendi yaşının yetmiş, oğlunun yaşının ise yedi olduğunu söyleyen şair ilk olarak oğlu için hayır duasında bulunmuş sonrasında ise ilim irfan sahibi olmasını, süsten uzak durmasını, yemeye içmeye düşkün olmamasını, dost seçerken dikkatli olmasını, bir meslek sahibi olmasını, mümkünse evlenmemesini, şayet evlenecekse eşinde yüz değil ahlak ve huy güzelliği aramasını, dul kadınla evlenmemesini, hükümdarlardan ve siyasetten uzak durmasını, tevazu sahibi olmasını ve verdiği sözleri mutlaka yerine getirmesini öğütlemiştir.

Üçüncü kısımda kendi kendisiyle dertleşen şair nefsin kendini beğenme alçaklığından sakınmak gerektiğini ifade etmiş ve kemale erme mücadelesini anlatmıştır. Aç gözlülükten sakınıp Allah'ın verdiği nimetlere kanaat etmek gerektiğini vurgulayan şair bu bölümde kendi nefsine telkinlerde bulunmuştur.

Bu üç manzumeden sonra hatime bölümüne geçen şair ilk olarak eseri tamamlamayı nasip ettiği için Yüce Allah'a şükür etmiş, sonrasında ise eserin adının *Yûsuf u Zelîhâ* olduğunu, eseri 889'da tamamladığını ve eserin dört bin beyit olduğunu söylemiştir. Bazı büyüklere de dua eden Câmî son olarak kendisi için dua etmiş ve artık susması gerektiğini bildirerek eserini tamamlamıştır.

2.3. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sının Klasik Türk Edebiyatındaki Etkisi

Abdurrahman Câmî'nin henüz kendi çağında iken şöhreti Horasan ve Türkistan'dan başka Anadolu ve İstanbul'a kadar yayılmıştır. Şairin yaşadığı XV. yüzyıldan itibaren eserleri Osmanlı coğrafyasında tanınmış ve okunmuş, bütün ihtişamıyla Türk edebiyatını etkisi altına almıştır.

Molla Câmî'nin Osmanlı şiiri üzerindeki etkisinin edebiyatımızın oluşum devresine rastlaması o dönemdeki kültürel ilişkilerin mahiyeti ve şiirin olgunlaşma süreci hakkında bizlere pek çok ipucu vermektedir. XV. yüzyılın ikinci yarısında Câmî, Nevâyî ve Süheylî gibi şairlerin Herat'ta oluşturdukları edebî muhitle, İstanbul'da Fatih Sultan Mehmed'in çabalarıyla oluşturulan edebî ortam arasında kültürel bir etkileşim olmuş; Osmanlı şairleri Câmî ve Nevâyî'nin muhitlerinde, Herat şairleri de çeşitli vesilelerle İstanbul'da bulunmuştur. Bilhassa XVI. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı şairlerinin görmek ve içinde bulunmak istedikleri kültür merkezlerinin başında Herat gelmiştir. Bu dönemde Câmî'nin manevî feyzinden istifade etmek yahut diğer ulların sohbetinde yer almak için Herat'a giden şairlerin sayısı oldukça fazladır. Câmî'nin Türk dünyasıyla olan münasebetinde söz konusu ilişkilerin yanı sıra Ali Şir Nevâyî ile aynı muhitte yetişmesinin ve ayrıca Nakşibendîliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasını sağlayan Şeyh Abdullah-ı İlâhî'nin (ö. 1491) Câmî'nin mistik görüşlerini Osmanlı şairlerine aktarmasının da önemi büyüktür. Bunlara ilave olarak Câmî'nin eserlerinin Türkçeye kazandırılmasında önemli bir yere sahip olan ve Câmî-i Rûm olarak anılan Lâmi'î Çelebi de söz konusu ilişkilerin kurulmasında bir köprü vazifesi görmüştür. Câmî veya onun yaşadığı muhit ile doğrudan kurulan ilişkilerin yanı sıra Anadolu sahası Türk şairlerinin Câmî'nin eserlerine yazdıklarına nazire, haşiye ve şerhler de şairin Türk Edebiyatı üzerindeki tesirinin mühim sebepleri arasındadır (Macit, 1991: 520-523).

Dîvân'ı ve yedi mesneviden oluşan *Heft Evreng*'inin yanı sıra Fars kültür ve edebiyatının çeşitli konularına dair biyografi ve teori alanında eserleri olan Câmî'nin bilhassa *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi yazıldığı dönemden itibaren Türk şairleri üzerinde yoğun bir tesir bırakmıştır. Edipler tarafından mesnevinin tercüme ve şerhleri yapılmış, esere nazireler yazılmıştır.

2.3.1. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercüme, Nazire ve Şerhler

Çalışmamızın bu bölümünde tercüme, nazire, şerh kavramları; bu kavramların birbirleriyle olan anlamsal ilişkisi ve bu kavramlarla ilgili edebiyat araştırmacılarının görüşleri üzerinde durulmuş, sonrasında ise klasik Türk edebiyatında, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin etkisiyle yazılan eserler üzerinde değerlendirmeler yapılarak yahut

daha önce yapılmış değerlendirmeler göz önünde bulundurularak eserler tercüme, nazire veya şerh başlıkları altında kategorize edilmiştir.

2.3.1.1. Tercüme, Nazire ve Şerh Kavramları

Klasik Türk edebiyatı tercüme, nazire ve şerh geleneği içerisinde yer alan eserlerin tespiti, tespit edilen eserlerin taşıdığı hususiyetler bakımından hangi kategoriye dâhil edileceği ve bu kategorilerin teorik tanımlamasının nasıl yapılması gerektiği gibi mevzulara açıklık getirilmesi edebiyat araştırmacıları için büyük önem arz etmektedir. Pek çok araştırmacı telif, tercüme, nazire, şerh kavramlarının değerlendirilmesinde ve bu kavramların birbirinden ayrılmasında izlenilen yolun ne olması ve bu ayrımı yaparken hangi terminolojinin kullanılması gerektiği gibi birtakım meseleleri dile getirerek bu tür eserler üzerinde yapılacak çalışmalarda ortak bir sistemin benimsenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümünde yukarıda bahsi geçen mevzulara dair değerlendirmeler "tercüme", "nazire" ve "şerh" başlıkları altında verilmiştir.

2.3.1.1.1. Tercüme

Arapça bir kelime olan tercüme kelimesinin aslı "terceme" şeklindedir; ancak "tercime" ve "tercüme" şekilleri de kullanılmaktadır ve özellikle "tercüme" şekli meşhur bir galat olarak dile yerleşmiştir. Tercüme kavramı sözlüklerde genel bir ifade ile "bir dildeki sözün başka bir dile aktarılması" olarak tanımlanmaktadır. Bu aktarım metnin yazıldığı dilin herhangi bir lehçesi veya farklı döneminde de yapılabilir ki bu "dil içi çeviri" olarak karşımıza çıkmaktadır. Aktarım işini yazılı olarak gerçekleştiren kişiye "mütercim", sözlü olarak yapan kişiye ise "tercüman", "dilmaç" veya "kelimeçi" denmektedir. Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneği içerisinde yer alan metinlerde tercüme faaliyetinin, aslen Türkçe olan döndermek, düzmek, Türkîye getürmek, Türkîce kılmak, Türkîce söylemek/ eyitmek gibi kelimelerle ve Arapça bir isimden (tercüme, nakl, nazm) sonra getirilen Türkçe bir yardımcı fiille de ifade edildiği görülmektedir (Yazar, 2011: 14, 182- 194).

Klasik Türk edebiyatında Arapça ve Farsça kaynak eserlerin Türkçeye tercüme edilmesindeki amaç; halkı irşat etmek, dinî-tasavvufî görüşleri yaymak, din, tasavvuf, ahlak, siyaset, tıp, coğrafya, astronomi, astroloji gibi ilmî ve edebî konularda Arap ve

Fars dillerinin saygın eserlerini Türk diline kazandırmak, yani kaynak metnin kaynak kültürdeki işlevini hedef kültürde de sağlayabilecek biçimde yeni bir metin ortaya çıkarmaktır (Koç, 2006: 353; Toska, 2000: 294).

Arap, Fars ve Türk edebiyatının müşterek konularıyla ilgili hemen hemen her yüzyılda pek çok eserin yazıldığı ve bu eserlerde konunun orijinalliğinden ziyade nasıl anlatıldığının daha mühim olduğu klasik Türk edebiyatında, tercüme faaliyetleri ile ilgili ilk değerlendirmeleri dönemin ediplerinin şiirlerinde yer alan ifadelerden tespit etmek mümkündür.

XIV. yüzyıl şairlerinden Ahmedî kendi şiirini methettiği bir manzumesinde Şeyhoğlu Mustafa'nın şiirleri için tercüme ve intihal ifadelerini kullanarak tercümeyi intihalle eş değer tutmuştur (Akdoğan, 1988: 25). XVI. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahyâ *Yûsuf u Zelîhâ*'sının tercüme değil telif olduğunu söyleyerek tercümeyi ölü helvası yemeye benzetmiştir (Çavuşoğlu, 1979: 182). Yenipazarlı Vâlî de (XVI. yy.) *Hüsn ü Dil* mesnevisini İran şairi Fettâhî-i Nişâbûrî'nin aynı adlı eserinden tercüme etmesine rağmen eserinde, başkasının söylediği sözleri tekrar etmediğini, kimsenin sözüne el uzatmadığını ifade etmiştir (Köksal, 2003: 248). XVII. yüzyıl şairlerinden Atâyî ise *Sohbetü'l-Ebkâr* adlı eserini Molla Câmî'nin *Sübhatü'l-Ebrâr*'ından etkilenerek yazmışsa da eserinde tercümeyi utanılması gereken bir iş olarak gördüğünü belirtmiştir (Yelten, 1999: 30). Tercümeye olumsuz yaklaşan şairlerin yanı sıra tercümeyi bir sanat olarak nitelendiren şairler de vardır. XVIII. yüzyıl şairi Yâver *Kitâb-ı Fenniye-i Eş'âr* isimli eserinde tercümenin bir sanat olduğunu dile getirmiştir (Kaçar, 2009: 125).

Örneklerden anlaşılacağı üzere divan şairleri içerisinde kendilerinin de tercüme türünde eserleri olduğu halde "tercüme"yi tasvip etmediklerini açıkça ifade eden şairlerle birlikte, tercümeyi sanatsal bir faaliyet olarak değerlendiren şairler de bulunmaktadır.

Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneği içinde XIX. yüzyıldan önce yapılan tercümelerde mütercimlerin izledikleri yol ile ilgili bilgilere ise Nergisî'nin *İksîr-i Devlet* ve Aydınlı İshak Hocası Ahmed Efendi'nin *Akse'l-İreb fî Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb* eserlerinde rastlanmaktadır. Her iki şair de eserlerinin mukaddime bölümlerinde tercüme türleri ile bilgi vermişler ve kendi tercüme stratejilerini açıklamışlardır. Nergisî de Ahmed Efendi de iki tür tercüme olduğu hususunda

hemfikirdirler. Nergisî'ye göre birinci tür tercümede, tercüme edilecek lafızlar aynen oldukları gibi başka bir dile aktarılır; ancak bu tarz tercümede ortaya çıkan erek metin fesahat ve belagatten uzak kuru bir metindir. İkinci tür tercüme de ise kaynak metinde ifade edilmek istenen anlam alınıp aktarılmak istenen dildeki uygun kelime ve anlatımlarla ifade edilir ki bu tercümelerde kaynak metinde anlatılmak istenen şey erek metinde de hoş bir şekilde ortaya çıkar. Ahmed Efendi'ye göre ise ilk usul tercümede, tercüme edilecek metindeki kelimelerin metnin aktarılacağı dildeki karşılığı bulunur ve kaynak metnin sözdizimine uygun bir şekilde aktarım yapılır. Kaynak metindeki her bir kelimeye aktarılan dilde karşılık bulmanın zor olduğunu ve her iki dilin söz dizimlerinin birbirinin aksi olabileceğini belirten Ahmed Efendi bu tür tercümelerden çok fazla istifade edilemeyeceğini söyler. İkinci tür tercümede ise mütercim aktaracağı ibarenin anlamını zihninde tasvir ettikten sonra bunun hedef dilde hangi ibare ile ifade edildiğini bulur ve o şekilde aktarır ki İshak Hocası'na göre bu yol daha kolay, daha güvenilir ve daha uygundur (Sucu, 2006: 133; Yazar, 2011: 216-222).

Çeviribilim araştırmalarına bakıldığında kaynak metne bağlılık açısından tercümelerin sadık ve serbest tercümeler olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Sadık tercümelerde, tercüme harfiyen ya da mealen yapılsa da kaynak metnin dışına çıkılmaz, herhangi bir eksiltme veya genişletme gibi bir durum söz konusu olmadan kaynak metin erek dile çevirilir. Serbest tercümelerde ise kaynak metnin aktarımında eksiltme, genişletme, derleme, özetleme, uyarlama gibi yollara başvurulur. Klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğinde gerek sadık tercüme, gerekse de serbest tercüme örneklerine sıklıkla rastlamak mümkündür. Özellikle Arapça kasidelerin manzum tercümelerinde sadık tercümelerin izleri görülmektedir; ancak bu tür tercümelerde mütercimlerin kaynak metne bağlılıkları hususunda net bir çerçeve çizmek mümkün değildir. Mütercimler yaptıkları tercümelerin kaynak metne bağılıklıları noktasında genellikle bir malumat vermemişlerdir. Ekleme, eksiltme, derleme ve nihayetinde taklit veya nazire yoluna başvurarak yapılan serbest tercüme faaliyetlerinde ise mütercim, giriş veya hatime bölümlerinde tercümesini yaparken hangi yola başvurduğunu ifade etmeyi tercih etmiştir (Yazar, 2011: 222-229).

Klasik Türk edebiyatındaki tercüme anlayışının bugünkü çeviriyi aşan geniş bir anlam taşıdığını ifade eden Agâh Sırrı Levend, "(a) aslını bozmamak için kelime kelime

yapılan çeviriler, (b) kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan çeviriler, (c) konusu aktarılarak yapılan çeviriler, (ç) genişletilerek yapılan çeviriler." olmak üzere tercümeyi dört gruba ayırmış ve açıklamalarını şu ifadelerle sürdürmüştür:

"En eski Kur'an çevirileri birinci biçimdedir. Eski nüshalarda, Arapça metnin altına Türkçesinin kelime kelime kırmızı mürekkeple yazıldığı görülür. Sonradan ikinci biçim kabul edilmiştir. Bu gibi çevirilerde, kutsal olan Kur'an'ın anlamını bozmamak düşünülmüştür. Örneğin: "Yokdur tapacak Çalap'dur ancak" cümlesi kelime-i tevhid olan "Lâ ilâhe illâllâh" cümlesinin tam karşılığıdır. Bu gibi çeviriler dil bakımından çok önemlidir. Konusu aktarılan eserler de çoktur. Yazar, eseri cümle cümle Türkçeye çevirmez de kavrayabildiği biçimde anlamı aktarır. Dördüncü biçim daha çok edebî eserlerde görülür. Şair kaynak olarak aldığı eseri, olduğu gibi çevirmeyi asla düşünmez. Kendini asıl esere bağlı saymaz. Kimi parçaları aktarma yoluyla alır. Kimi yerleri olduğu gibi çevirir. Ama asıl önemli bulduğu yerleri genişleterek aktarır; kendi düşüncelerini, duygularını da bu parçalara ekler. O hale getirir ki, artık ona çeviri demek asla doğru olmaz. Yazar kimi kez eserine çeviri adını verir. Ama bu ilk yazara karşı gösterdiği saygıdandır. Örneğin, Gülşehrî'nin Attar'dan çevirdiği Mantıku't-tayr, Kutb'un Nizâmî'den çevirdiği Husrev ü Şîrîn, Seyf-i Serâyî'nin Sa'dî-i'den çevirdiği Gülistan tercümesi tam bir çeviri değildir. Yazarlar eseri çevirirken kendilerinden birçok şey katmışlardır. Üstat saydıkları ilk yazara karşı saygı eseri olarak eserlerine "tercüme" demişlerdir" (Levend, 2014: 80-81).

Levent "genişleterek yapılan çevirileri" her ne kadar tercümenin bir nevi olarak tasnifinde vermiş olsa da, daha sonra kullandığı ifadelerde aslında bir yazarın kaynak olarak aldığı metne kendi duygu, düşünce ve tecrübelerini eklemesi, kendince mühim olduğuna kanaat getirdiği kısımları genişletmesi sonucu ortaya çıkan erek metnin artık "tercüme" olarak ifade edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Levent'in yaptığı açıklamada bahsi geçen türden eserlerin isimlendirilmesi ve bu isimlendirme esnasında belirleyici unsurların ne olması gerektiğine dair müşterek bir zemin oluşturulması edebiyat araştırmaları için büyük önem taşımaktadır.

Telif-Tercüme Meselesi

Bir metnin telif yahut tercüme olduğuna karar vermenin çoğunlukla bir sorun teşkil ettiği klasik Türk edebiyatında pek çok zaman telif dışında kalmış bir eserle ilgili olarak

“kelime kelime yapılmış basit bir çeviri; mealen çevirilmiş bir eser; olduğu gibi alınmamış, metin genişletilmiş, yeni hikâyeler katılmış; şahsi görüşler eklenmiş” gibi farklı yorumlar yapılabilmektedir (Toska, 2000: 295).

Amil Çelebioğlu *Türk Mesnevî Edebiyatı*’nda on beşinci yüzyılın ikinci çeyreğinde yazılan 21 mesnevinin 12’sinin tamamen telif eser, geri kalan 9 tanesinin ise tercüme olduğunu söyledikten sonra telif ve tercüme hususunda şu açıklamayı yapmıştır:

“Tercüme mesnevîlerde umumiyetle başlangıçtaki tevhid, münacât, na’t ve sebeb-i telif gibi kısımlar ve sondaki hâtime bölümleri tamamen telifî bir karakterdedir. Ayrıca konulardaki tasarruf ve çeşitli ilavelerle de bu eserler, hacim bakımından ekseriya asıllarından daha büyüktürler. Meselâ Elvan-ı Şîrâzî’nin Gülşen-i Raz tercümesi, bin beyte yakın olan aslından takriben iki bin beyit fazladır. Bu bakımdan bu devir mesnevî tercümelerinin hemen hepsi için tercümeden çok nakil diyebiliriz. Ayrıca tercümeler tamamen serbest ve tahte’l-lafz (kelimesi kelimesine) yapıldığı için bu tür mesnevîlerle telîf mesnevîler arasında dil ve ifade bakımından farklı hususiyetler tespiti güçtür” (Çelebioğlu, 1999: 156-157).

Ayrıca Çelebioğlu *Mesnevî*’nin, bilindiği kadarıyla Türkçedeki ilk tercüme ve şerhi olan Muînî’nin on dört bin beyitlik *Ma’nevî-yi Murâdî*’sinin birinci cildinde tercüme karşılığı beyitlerin iki bin civarında, ikinci ciltte ise üç binden biraz fazla olduğunu, aslından yaklaşık olarak bin beyit fazla olan bu beş bin beyitlik tercüme kısmı hariç tutulduğunda eserin bir divan teşkil edecek hacimdeki gazel ve kasidelerle birlikte dokuz bin beyitlik bölümüyle tamamen telifî bir eser olduğunu belirtmiştir (Çelebioğlu, 1999: 257).

Çelebioğlu’nun açıklamalarına bakıldığında, kaynak bir metinden tercüme edilerek oluşturulan eserler için “tercüme mesneviler”, “telifî özelliklere sahiptirler” ve “nakil diyebiliriz” şeklinde birbirinden farklı anlamlara gelen üç ifade kullandığı görülmektedir. Çelebioğlu’na göre tercüme bir mesnevinin tevhid, münacat, sebeb-i telif gibi bazı kısımları telifî özelliktedir ve erek metnin, kaynak metinden hacimce daha fazla olması, tercüme eserlerin telif olarak nitelendirmesinde esas alınabilecek ölçütlerden biridir.

Saliha Paker, Amil Çelebioğlu'nun telif, tercüme, nakil kavramlarına ilişkin yaptığı bu açıklamaları muğlâk olarak değerlendirmiş ve tercüme-nakil; tercüme-telif ilişkilerini incelemek ve bu incelemeyi eski Türk edebiyatı geleneği bağlamında derinleştirmek ihtiyacının doğduğunu ifade etmiştir (Paker, 2014: 39).

Bu değerlendirmeler genel itibarıyla manzum serbest tercüme örnekleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Kaynak metnin sadece konusunu alan yahut kaynak aldığı eseri büyük ölçüde değiştiren serbest aktarımlar Türkçe mesnevilerde daha çok görülse de bu tür aktarımlar mensur hikâyelerde de görülmektedir.

Hasan Kavruk mensur hikâye tercüme şekillerini "Aynen, olduğu gibi, hiçbir ekleme ve çıkarma yapmadan, eserin orijinalitesi bozulmadan yapılan tercümeler", "Eklemeler yapılarak, değiştirilip geliştirilerek, genişletilerek yapılan tercümeler" ve "Sadece konu alınarak, telife yakın adaptasyon eserler" olarak üç kısıma ayırmıştır (Kavruk, 1998: 21).

Kavruk'un bu tasnifi de edebiyat sahasındaki serbest tercümelerin, tercüme veya telif olarak nitelendirilmesindeki ölçütün erek metnin, kaynak metne olan bağlılık oranına bağlı olduğunu göstermektedir. Bu hususu örneklendirmek gerekirse; Piriştinalı Mustafa Emînî (ö. 1569), *Varka vü Gülşah* adlı eserini yazarken, hikâyenin konusu ve işlenişi noktasında Ayyûkî'nin Farsça mesnevisini kaynak almakla birlikte, birtakım ekleme ve çıkarmalara da başvurmuş ve tercümeye daha yakın bir eser ortaya koymuştur. Taşlıcalı Yahyâ ise *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini kaleme alırken sadece asıl hikâye bölümünü Kur'ândan veya kendisinden önceki yazarlardan almış ve telife pek yakın bir eser oluşturmuştur (Yazar, 2011: 234-235).

Mütercimlerin esas aldıkları kaynak metne yaptıkları eklemeleri, çıkarmaları, genişletmeleri ve değiştirmeleri içine alan her türlü müdahale, metne yeni bir söyleyiş getirmişse ve dil anlatım başarılıysa ortaya çıkan bu yeni metnin birtakım edebiyat araştırmacıları tarafından "telife yakın, telif yönü ağırlıkta" gibi ifadelerle tanımlandığı görülmektedir; ancak bu metinler için kullanılan ifadelerden bir diğeri de "nazire" kavramıdır.

2.3.1.1.2. Nazire

Osmanlı şiir geleneğinin genel karakteristiğini yansıtan en önemli unsurlardan biri olan nazire, bir şiirin model alınarak, aynı vezin, kafiye veya redifle yeni bir şiir yazılması, önceki metnin yapısının temel unsurlarını kullanarak yepyeni bir metin bina etme uğraşıdır (Kalpaklı, 2006: 133). Nazire ve nazire yazmak yerine tanzir ve tanzir etmek, nazire deme, cevap deme, cevap verme tabirleri de kullanılmış, nazire yazana da nazire-gu, nazire-perdaz denilmiştir (Köksal, 2006/1: 456).

Nazire yazma, klasik şiirimize İran şiirinden intikal etmiştir; ancak Fars edebiyatında nazire yerine daha çok "cevab" kelimesi kullanılmıştır. Cevab kelimesiyle beraber İran'da özellikle Timurlular devrinde ve bir dönem Çağatay sahasında nazire karşılığı olarak "tetebbu" ve "istikbal" kelimelerinin kullanıldığı da belirtilmiştir. "Cevab" kelimesi gazel, kaside ve diğer nazım şekillerine yazılan, hatta bir eserin tümüne yazılan nazireler için kullanılmış olmakla birlikte bir terim olarak daha ziyade mesnevilere yazılan nazireleri kapsamaktadır (Köksal 2006/2: 18). Türk edebiyatında hemen hemen her nazım türündeki şiirler tanzir edilmekle birlikte nazire en çok gazel ve mesnevi şekillerinde yazılmıştır. Gazelin klasik dönem şairlerinin şiir kudretlerini ispata en yakın tarz olması, mesnevinin ise bilhassa Nizâmî-i Gencevî'nin *Hamse*'sine nazire yazmanın Türk şairleri arasında adeta bir gelenek haline gelmesi nazirelerin özellikle bu iki tür üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmuştur (Köksal, 2006/1: 456).

Nazireyi divan şiirinin ortak malzemesi olan mazmunların, motif ve imajların farklı duygu ve düşünce ortamları ve farklı söyleyiş ve anlatım biçimleri içerisinde yeniden düzenlenmesi olarak tanımlayan Cem Dilçin, şairlerin yaşadığı dönemden önceki yahut çağdaşı olan şairlere saygılarını gösterme, onların şiirlerini beğendiklerini ifade etme, onların şiirlerinden daha güzelini ortaya koyabileceğini ispatlama, kendini deneyip yetiştirme gibi çeşitli amaçlarla başta gazel olmak üzere kaside ve mesnevilere nazire yazdıklarını belirtir (Dilçin 2011: 210).

Dilçin, nazirelerin bir bölümünün taklit yahut özenti niteliğinde sayılabileceğini belirtirken, Agâh Sırrı Levend nazirenin bugünkü anlamda bir taklit olmadığını şu sözlerle ifade eder:

"Nazîre, İslâmî edebiyatta bugünkü anlamıyla bir taklit değildir. Şair, sevdiği ve saydığı bir şairin herhangi bir şiirini beğenir; aynı vezin ve kafiye ile onun benzerini meydana getirir. Aldığı yalnız vezin ve kafiyedir. Nazîrenin, aslıyla başka bir benzerliği olmayabilir. Çok kez bu nazîre aslından üstün de düşer. Bunun taklit ile hiçbir ilgisi yoktur. Sadece, şiirine nazîre söylenilen şaire karşı gösterilmiş bir cemîledir. Mesnevilerde nazîre daha geniş ölçüde yapılır. 'Leyla ile Mecnun', 'Husrev ile Şirin' gibi kıssalar ortak birer konudur; her şair bu konulardan birini seçebilir. Bu bir aşırma sayılmaz. Ancak şair kendinden önce aynı konuyu işleyen şairlerden ne derece ayrılmış, eserine kendiliğinden ne gibi özellikler katmıştır buna bakılır" (Levend 2014: 70).

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere klasik Türk şiirine, Fars edebiyatından geçen nazire kavramının kendinden önceki şiiri taklit etmek anlamına gelmemektedir. Şairler, daha önceki metinlerin malzemelerini kullanarak (konu, vezin, kafiye, mazmun, motif vb.) yepyeni bir şey söyleyebilmeyi, daha iyiyi, daha güzeli yakalayabilmeyi amaç edinmişlerdir. Nazireler, şairlerin zemin olarak seçtikleri şiirleri sanatsal yönden geçip kendi yeteneklerini ispatlamaya, yani bir nevi üstünlüklerini göstermeye çalıştıkları; bunu yaparken de metinler arasılığın imkânlarından faydalanabildikleri bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır.

Telif-Tercüme-Nazire Meselesi

Nazirenin tanımından, pratikte kullanılışına kadar problemli bir kavram olduğunu belirten Mehmet Fatih Köksal, Türk edebiyatında tercüme faaliyeti olarak başlayan mesnevi edebiyatının tercüme-telif-nazire sorununu da beraberinde getirdiğini şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Bizde mesnevi nazireleri daha çok aşk konulu mesnevilere, onlar içinde de özellikle Genceli Nizâmî'nin Penç Genç adını verdiği *Hamsesi*'ne yazılmıştır. Attâr, Sa'dî, Hâcû gibi birçok şairin eserleri de Türk edebiyatında bolca tercüme, tanzir veya şerh edilmiş olmakla beraber Nizâmî, bizim mesnevi edebiyatımızda en etkili olmuş isimdir. İranlı şairlerin çalışmalarının bizim sanatkârlarımıza etkileri ve bu etkilenmenin derecesi konusunda karşımıza 'telif-tercüme-nazire' meselesi çıkmaktadır. Zira bizdeki tercüme faaliyetleri, sadece konunun genel çerçevesi esas alınarak özgün metinden tamamen farklı bir tarzda işlenenlerden, motamot çevirilere kadar geniş bir yelpazeyi

kapsamaktadır. Sözgelimi Nizâmî'nin *Husrev u Şîrîn*'i ile aynı adı taşıyan veya Ferhad u Şîrîn, Ferhad-nâme vs. gibi adlarla yazılmakla beraber aynı konuyu işleyen bütün eserler Nizâmî'ye nazire sayılmalı mıdır, yoksa bunları sadece 'tercüme' çerçevesinde mi değerlendirmek gerekir? Tercümeyse nasıl bir tercümedir? Bu mesele Farsça bir örnek esas alınarak girişilen bütün kalem tecrübeleri için söz konusudur" (Köksal 2006/2: 22-23).

Zehra Toska ise dönemin edebiyat anlayışı ve ölçütleri hakkında da önemli bilgiler ihtiva eden tezkire yazarlarının kullandıkları terminolojinin önemini vurgulayarak bir eserin telif yahut tercüme olarak isimlendirilmesi hususunda tezkire yazarlarının görüşlerinden istifade edilebileceğini söylemiştir. Toska, Latfî'nin, tezkiresinde Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'inden bahsederken kullandığı "*Her ne kadar o benzersiz nazma nazire diyenler çoksa da Husrev ü Şîrîn hikâyesini Türk dilinde ondan güzel söyleyen yokdur."* sözünden Latîfî'nin eseri nazire olarak tanımladığını söylemiştir. Ayrıca çalışmasında Faruk Kadri Timurtaş'ın, Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'i hakkında yaptığı değerlendirmelere de yer veren Toska, Timurtaş'ın *"Eser bir tercümeden ziyade bir 'nakil' mahiyetindedir ve mevzuu Nizâmî'ninkine benzeyen şahsî bir eser hüviyetini taşımaktadır."* ifadesinde nazire terimini doğrudan kullanmak yerine onun tanımını yaptığını belirtir, ne tam telif ne de tam tercüme denilebilecek bu eserlere *"Geleneğin bize sunduğu bu imkândan, var olan bu tanımdan yararlanamaz mıyız?, Günümüzde bu ayırt edici terim, nazire, bu tür tercümelerin ortak adı olarak kullanılamaz mı?"* diyerek bir teklif getirmiştir (Toska 2000: 298-299). Çalışmasında Toska'nın görüşlerine değinen Mehmet Fatih Köksal da konusunu aldığı mesneviden, bazı eklemeler ve çıkarmalar yaparak farklılaşan eserlerin "nazire" olarak sayılabileceğini belirtir ve bu duruma örnek olarak Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'unu örnek olarak verir. Köksal, bir şair eserine kendi üslubunu koyabilmiş ve taklide düşmemiş ise konu bakımından büyük bir değişikliğe gitmemiş dahi olsa o eserin nazire olarak sayılabileceği kanaatindedir. Bunun yanı sıra Köksal bir mesnevinin başka bir mesneviye nazire olarak kabul edilmesinde "konudan" başka, "vezin", "tertip şekli" gibi kıstasların da rol oynadığını belirtmiş; ancak bunlardan hangisi ya da hangilerinin ölçüt olarak alınacağının belirsizliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca esas eserle konu benzerliği son derece sınırlı, fakat kaynak metnin sahip olduğu orijinal tertip düzeniyle aynı tertip şekline sahip olan mesnevilerin nazire olup olmadığı veya veznin aynı olmasının mutlak

bir ölçüt olarak kabul edilmesinin doğruluğu, bir mesnevide daha önce yazılmış bir benzerinden "ilham alma", "etkilenme" olması durumunda bu eserin de nazire sayılıp sayılmayacağı, şayet sayılacaksa bu etkilenme ve ilham almanın derecesinin ne olması gerektiği gibi mevzuların nazire bahsinde üzerinde fazla durulmamış noktalar olduğunu da belirtmiştir (Köksal 2006/2: 24-25).

Telif, tercüme ve nazire üzerine yapılan bu değerlendirmelerden anlaşılacağı üzere klasik Türk edebiyatı tercüme geleneğinde kaynak metne ekleme, çıkarma, genişletme, düzenleme gibi müdahalelerde bulunarak "serbest tercüme" yapan şair, esas metinden farklılaşabiliyor ve kendi üslubunu koyabiliyorsa ortaya çıkan erek metin "nazire" olarak adlandırılabilmektedir.

2.3.1.1.3. Şerh [82]

Tercüme-Şerh Meselesi

Tercüme ve şerh türündeki eserlerde bu iki kelimenin pek çok kez birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bilhassa Arapça ve Farsça eserlerin açıklanması ve yorumlanmasının konu edildiği şerh türü eserlerde, kaynak metnin Türkçeye tercüme edilmiş olması; bazı tercüme türündeki eserlerde ise şerh faaliyetine benzer uygulamaların bulunması bu iki kavramı birbirine yaklaştırmıştır. Şerh ve tercüme türünden birtakım eserlerin giriş kısmında, tercüme bir eser için "şerh"; şerh mahiyetindeki bir eser için ise "tercüme" sözcüklerinin kullanıldığı da görülmektedir.

Klasik Türk edebiyatında Arapça, Farsça yazılan eserlere yapılan şerhlerde ilk olarak kaynak metin sözcüğü sözcüğüne yahut buna yakın bir usulle Türkçeye aktarılır. Metnin Türkçeye aktarımı esnasında edebî şerhlerin çoğunda "ma'nâ-yı beyt, tercüme-i beyt, tafsil-i beyt" gibi geçiş ifadeleri kullanılır ki bu durum şerh türündeki eserlerin tercüme olarak nitelendirilmesinin sebebi ve her şerhin önce bir tercüme olduğunun delilidir.

Klasik şerhlerde metnin Türkçe çevirisi verildikten sonra kelime ve terkiplerin sözlük anlamları, gramer özellikleri, metindeki diğer kelimelerle olan ilişkileri ve kazandıkları yeni manalar üzerinde durulur. Şârihler başta ayet ve hadisler olmak üzere manzum-

[82] Çalışmamızın "Giriş" kısmında "Şerh ve Şerh Edebiyatı" başlığı altında şerhle ilgili detaylı bilgi verilmiştir. bk. "Şerh ve Şerh Edebiyatı"

mensur örneklerle destekledikleri ifadelerini atasözleri ve hikâyelerle daha akıcı hale getirirler. Türkçe şerhlerde Arapça şerhlerde olduğu gibi kalıplaşmış sözlere benzer bir ifade sistemi kurulduğu görülmektedir. Okuyucuya hitaplarda, şerh bölümleri arasındaki geçişlerde, alıntı ve göndermelerde çoğunlukla bu kalıp ifadelerden yararlanılır (Ceylan, 2010: 565-566).

Şerh türündeki eserlerden tercüme olarak bahsedilmesinin yanı sıra bizzat yazarı tarafından şerh olduğu belirtilen veya kütüphane kayıtlarına şerh olarak geçen; ancak tercüme özelliği taşıyan eserler de bulunmaktadır. Bu eserlerde kaynak metnin Türkçeye aktarımı bulunmaktadır fakat şerhlerde görülen kelime tahlilleri veya kaynak metnin genişletilmesine yönelik izahlar çok azdır. Bu eserler şerhten ziyade tercüme mahiyetindedir (Yazar 2011: 17).

Şerh türü her eserin öncelikle bir tercüme olması ve şairlerin eserlerini isimlendirirken şerh ve tercüme kavramlarını birbirlerinin yerine kullanması bu iki kavramın sınırlarının net çizgilerle birbirinden ayrılamadığını göstermektedir. Öyle ki pek çok eserin şerh yahut tercüme oluşu meselesinde söylenecek sözler subjektif bir değerlendirmeden öteye gidememektedir.

Yukarıda tercüme, nazire ve şerh kavramlarına ve bu kavramların birbirleriyle olan anlamsal ilişkisine dair yapılan değerlendirmeler neticesinde klasik Türk edebiyatında Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının etkisiyle yazılan mesnevilerin tercüme, nazire yahut şerh başlıkları altında kategorize edilmesinde şu hususlar esas alınmıştır:

1. Kaynak metin eksiltme veya ekleme gibi müdahalelerde bulunulmaksızın kelimesi kelimesine yahut mealen Türkçeye çevrilmiş ise eser "tercüme" başlığı altında değerlendirilmiştir.
2. Kaynak metne eksiltme ve ekleme gibi müdahalelerde bulunulmuş; ancak erek metin hikâyenin işlenişi, motif, mazmun, vezin, kafiye gibi pek çok bakımından kaynak metne bağlı kalmış ise eser "tercüme" başlığı altında değerlendirilmiştir.
3. Kaynak metne ekleme, çıkarma, genişletme, düzenleme gibi müdahalelerde bulunulmuş ve bu müdahaleler sonucunda şair esas aldığı metinden farklılaşabilmiş ve kendi üslubunu esere koyabilmişse ortaya çıkan erek metin "nazire" başlığı altında değerlendirilmiştir.

4. Kaynak metnin sadık ya da serbest tercüme yoluyla düzgün bir şekilde Türkçeye çevirisi yapıldıktan sonra metin hem dilsel hem de anlamsal olarak değerlendirilmiş, sözcük bilgisi, açıklama ve beraberinde gelen yorumdan hariç olarak metni zenginleştirmek amacıyla kıssalara, iktibaslara, çeşitli kaynaklardan atıflara yer verilmiş ise erek metin "şerh" başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.3.1.2. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Tercümeler

2.3.1.2.1. Çâkerî (XV. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

II. Bâyezid dönemi şairlerinden olan Çâkerî'nin asıl adının Yûsuf Sinan olduğu tahmin edilmektedir. Şair, divanında ve mesnevisinde kendisinden "Çâkerî Yûsuf" olarak bahsetmektedir. Çâkerî'nin elde bulunan tek mesnevisi *Yûsuf u Züleyhâ*'dır. Tezkirelerde "bî-bedel" olarak değerlendirilen ve beğenilen bu eser, Türk edebiyatında bu konuda yazılan mesnevilerin pek çoğunda olduğu gibi Molla Câmî'nin eseri model alınarak yazılmıştır (Yıldız, 2013: 48).

Ayşe Yıldız, Çâkerî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi üzerine yaptığı çalışmada, eseri, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sı ile "şekil, vezin, kafiye ve redif kullanımı, başlıklar, bölümler ve tercüme" açısından karşılaştırmıştır. Yıldız'ın, yaptığı karşılaştırma neticesinde tespit ettiği hususlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Çâkerî, Câmî ile aynı vezni (mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün) tercih etmiştir; ancak vezni Câmî kadar başarılı kullanamamıştır. Çâkerî'nin Câmî'yle aynı vezni kullanmış olması ona pek çok yerde model aldığı mesnevinin rediflerini, bazen de kafiyelerini kullanma olanağını sağlamıştır. Çâkeri eseri tercüme ederken pek çok yerde model mesnevinin rediflerini bazen de kafiyesini korumuştur. Câmî mısraı Farsça bir yüklemle bitirmişse, Çâkerî yüklemi sadece tercüme ederek kullanmayı ya da Câmî'deki redifi atarak kafiyeyi redif olarak eserine almayı tercih etmiştir. Mısrada fiil olmadığı zamanlarda ise mısraın Câmî'den aynen alındığı görülmektedir. Çâkerî'nin Câmî'ye bağlı kalmadan kendi telif ettiği beyitler ya da anlam olarak bağlı kalıp redif ve kafiyede farklılaştığı beyitler de bulunmakla birlikte bunlar sayıca daha azdır.

2. Mesneviler arasındaki benzerlik bölüm başlıklarında da görülmektedir. Câmî'de 74, Çâkerî'de 73 başlık bulunmaktadır. Câmî ve Çâkerî'deki başlıklar büyük ölçüde aynıdır. Bazı durumlarda anlamı değiştirmeyecek kelimelerin ilavesi, eş anlamlı kelime ile yer değiştirme ya da Yusuf Peygamber'in isminden sonra salavat ifadelerinin kullanılmasında farklılıklar görülmektedir.
3. Câmî'deki 17 başlık, Çâkerî'nin mesnevisinde anlamı değiştirmeyecek kelime ya da edat ile değiştirilmiş; 4 başlık ise kısaltılmıştır; ancak bu kısaltmadan sonra başlıklar anlam açısından eksik kalmıştır. Başlıklardan sonra gelen hikâye kısımlarında da beyit sayıları ya aynı ya da birbirine çok yakındır.
4. Sebeb-i telif kısmının ardından her iki mesnevide de konunun işlendiği kısma geçilmektedir. Hikâyenin bu asıl bölümünde aynı başlıklar bulunmaktadır. Başlıkların altındaki beyit sayıları da hemen hemen aynıdır ve konu açısından da iki mesnevi arasında hiçbir fark yoktur. Konunun işlendiği kısımda Câmî'de olmayan bir kişi ya da olayın Çâkerî'de de varlığı ya da Câmî'deki herhangi bir kişi ya da olayın Çâkerî'de atlandığı görülmemektedir (Yıldız, 2013: 96-153).

Bütün bu tespitler göz önünde bulundurulduğunda Yıldız'ın da belirttiği gibi Çâkerî'nin eserinin Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının bir tercümesi olduğu açıkça görülmektedir.

2.3.1.2.2. Ziyâî Yûsuf (Yûsuf Can) (XVI. yüzyıl) *Yûsuf u Züleyhâ*

XVI. yüzyıl şairlerinden olan Ziyâî Yûsuf hakkında bilgi veren tek kaynak Latîfî tezkiresidir. Şairden bahseden diğer kaynaklardaki bilgilerin ise bu tezkireye dayandığı görülmektedir. Latîfî, tezkiresinde şairin, Hamid (Isparta) ilinden ve ulema sınıfından olduğunu, sanatta asıl başarısının mesnevi yazıcılığında görüldüğünü ve renkli bir söyleme, ince, derinlikli bir hayal dünyasına sahip olduğunu söylemektedir (Canım, 2000: 371; Gökcan 2015: 28). Şairin varlığından haberdar olduğumuz ve elde bulunan tek eseri 4794 beyitten oluşan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisidir.

Latîfî tezkiresinde Ziyâî Yûsuf, Yûsuf u Züleyhâ'yı Hamdî'den sonra en güzel yazan şair olarak geçmekte ve şairden mütercim olarak bahsedilmemektedir. Ancak mesnevi üzerine çalışma yapan Melike Gökcan, eseri Molla Câmî'nin mesnevisiyle mukayese etmiş ve Ziyâî'nin, eserini kaleme alırken Molla Câmî'nin aynı adlı eserini kaynak

aldığını ve eserin Câmî'nin mesnevisinin tercümesi niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Gökcan, Ziyâî Yusuf'un eserinin Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sı ile olan ilişkisini serbest tercüme ve geniş ölçüde yararlanma olarak tanımlamıştır. Gökcan'ın bu görüşünü temellendirdiği dayanaklar şunlardır:

1. Şair, Câmî'yle aynı vezni kullanmış ve eseri boyunca Câmî'nin eserinde olduğu gibi başka bir vezne yer vermemiştir.
2. Eserin "giriş" bölümünde yer alan beyitler, Câmî'nin mesnevisindeki "giriş" bölümünde bulunan beyitlerin tercümesi mahiyetindedir.
3. Ziyâî Yusuf'un eserinde yer alan "münacat" ve "sebeb-i telif" bölümleri, Câmî'nin mesnevisindeki aynı bölümlerin çevirisidir.
4. Ziyâî Yûsuf'un eserinde hikâyenin işlenişi temel epizotlar açısından Câmî'nin mesnevisiyle aynıdır (Gökcan, 2015: 49-56).

Gökcan'ın bütün bu tespitlerin yanı sıra Ziyâî Yûsuf'un bölüm başlıklarını Farsça yazması ve bu başlıkların Câmî'nin eserindekilerle hemen hemen aynı olması da eserin tercüme olmasıyla açıklanabilir.

2.3.1.2.3. Bağdatlı Zihnî (XVI. yüzyıl) *Yûsuf u Züleyhâ*

Hayatı hakkında kaynaklarda yer alan bilgilerin oldukça kısa ve birbirinin tekrarı durumunda olan Zihnî'den ilk bahseden kaynak Bağdatlı Ahdî'dir. Ahdî'nin verdiği bilgilere göre asıl adı Abdüddelîl olan Zihnî, Hasan Çelebi ve Riyâzî'de Necefzâde, Esrar Dede Tezkiresi'nde Derviş Zihnî-i Necefzâde, Zihnî-i Kadîm ve *Tuhfe-i Nâilî*'de ise Zihn-i Kadîm şeklinde geçmektedir. Bahsi geçen kaynakların tamamında Bağdatlı olduğu söylenen Zihnî'nin kendisi de *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde Bağdat havalisinden olduğunu bildirmektedir. Şairin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi dışında şiir mecmualarında yer alan biri terkib-bend nazım şekliyle yazılmış mersiye ve diğeri tercî'-bend nazım şekliyle yazılmış sakî-nâme olmak üzere iki eseri daha bulunmaktadır (Doğan, 2014: 39,43).

Ahmet Doğan, Bağdatlı Zihnî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini Câmî'nin aynı adlı eserine bağlı kalarak XVI. yüzyılın sonunda kaleme aldığını söylemektedir. Doğan, eserin sebeb-i telif bölümünde Zihnî'nin, öncelikle Câmî'nin şahsiyeti ve sanatkârlığı üzerine övgü dolu sözler sarf ettiğini, sonrasında ise Câmî'den etkilendiğini dile

getirdiğini ve vezin başta olmak üzere, büyük ölçüde onun eserine sadık kalarak kendi eserini yazdığını açık bir şekilde ifade ettiğini belirtmektedir. Her iki eseri de karşılaştıran Doğan, tespitlerini "şekil bakımından mukayese" ve "muhteva bakımında mukayese" başlıkları altında vermiştir. Doğan'ın eserleri karşılaştırması neticesinde tespit ettiği hususlar şu şekilde özetlenebilir:

A. Şekil bakımından mukayese

1. Her iki eser de aynı vezinle (mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün) yazılmış ve eser boyunca farklı bir vezne yer verilmemiştir.
2. Kafiye ve redif bakımından Zihnî'nin zaman zaman Câmî'nin mesnevisinden yararlandığı görülmektedir.
3. Câmî'nin 4019 beyitten müteşekkil *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki tertip neredeyse aynı şekilde Zihnî'nin mesnevisinde tekrarlanmaktadır. Zihnî'nin mesnevisi 4778 beyittir.

B. Muhteva bakımından mukayese

1. Her iki mesnevi de muhteva bakımından karşılaştırıldığında Zihnî'nin genel itibarıyla Câmî'nin mesnevisine bağlı kalmakla birlikte neredeyse her bölümde yapmış olduğu eklemelerle eserini daha hacimli bir hale getirdiği görülmektedir.
2. "Giriş" bölümünde Câmî'den tercüme ettiği beyitlerle birlikte az sayıda da olsa Zihnî'nin kendi telif ettiği beyitler de bulunmaktadır.
3. "Konunun işlendiği bölüm"de Câmî'den beyit düzeyinde yapılan anlamca çevirilere nazaran serbest tarzda yapılan tercümelerin ve telif niteliğindeki beyitlerin oldukça fazla olduğu görülmektedir.
4. "Konunun işlendiği bölüm"de her iki mesnevide de olay örgüsü bakımından birtakım farklılıklar bulunmaktadır.
5. "Bitiş" bölümünde Câmî'de yer alan başlıkların hemen hemen hepsi Zihnî'de de yer almaktadır; ancak başlıklardaki bu benzerlik içeriğe yansımadığı için Zihnî'nin mesnevisinde yer alan "Bitiş" bölümü tamamen telif özelliği taşımaktadır (Doğan, 2014: 56-65).

Doğan, yaptığı karşılaştırma neticesinde Bağdatlı Zihnî'nin şekil ve muhteva açısından büyük ölçüde Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisine bağlı kaldığını ve Câmî'den serbest

tarzda bazı çeviriler yaptığını; ancak esas olarak bu kadim hikâyeyi Türkçenin ifade imkânlarıyla yeniden nazma çekerek sanatkârlık yeteneğini sergilediği kanaatine ulaşmıştır (Doğan, 2014: 579). Zihnî, her ne kadar kaynak metne eklemeler yaparak eseri daha hacimli hale getirmiş olsa da vezin, kafiye, tertip, olay örgüsü gibi pek çok bakımdan Câmî'nin mesnevisine bağlı kalması nedeniyle eser "tercümeler" başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.3.1.2.4. Kemal Paşazâde (XVI. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

Asıl adı Şemsüddîn Ahmed olan şair, Şehzâde Bayezid'e (II. Bayezid) lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nisbetle Kemal Paşazâde, Kemal Paşaoğlu ve İbn Kemal olarak anılmaktadır. 1469 yılında doğduğu bilinen şairin doğum yeri bazı kaynaklarda Tokat, bazılarında ise Edirne olarak kayıtlıdır (Turan, 2002: 238).

Kemal Paşazâde başta fıkıh, hadis, tefsir gibi şerî ilimler olmak üzere oldukça geniş ve çok yönlü olan bilimsel çalışmaları ve resmî görevlerinin yanı sıra güzel sanatlarla özellikle edebiyatla da ilgilenmiştir (Kavcar, 1969: 227). Değişik konularda pek çok eser veren Kemal Paşazade nesir yanında nazmı da başarıyla kullanmıştır; ancak tezkirelerde Kemal Paşazade'nin edebî yönünden ziyade ilmî yönü üzerinde durulduğu ve nesrinin nazmından daha üstün olduğu görüşünün yer aldığı görülmektedir. Kemal Paşazâde'nin telif ve tedris ile meşgul olan bir âlim ve halkın dinî meseleleri için fetva veren bir müftü olması, devlet adamı ve âlim kişiliğinin, sanatçı ve şair kişiliğini arka plana itmesine sebep olmuş, ilmî seviyesinin yüksekliğine nazaran edebî yönü daha zayıf kalmıştır. Buna bağlı olarak şiirlerinde derin hayallere, bol çağrışımlı edebî sanatlara pek rastlanmamaktadır. Kemal Paşazâde, şiiri hikmetli söz olarak görür ve şiirin bir fayda sağlamasını ister. Bu sebeple aşka ve hikemî konulara daha çok önem verir ve tasavvufî yorumdan uzak beyitler üzerinde yoğunlaşır. Kemal Paşazâde'nin dili sade ve ifade yapısı sağlamdır. Atasözlerini ve deyimleri sıkça şiirlerinde kullandığı görülmektedir (Saraç, 2002: 244-245). Kemal Paşazâde birçok alanda Türkçe, Arapça, Farsça eserler yazmıştır ve bu eserlerin sayısı hakkında bir bilgi vermek güçtür. Cemîl el-Azm kendisine 214, Brockelmann 179, Nihal Atsız 209, Şamil Öçal 226 eser nisbet etmektedir (Çelebi, 2002: 245).

Kemal Paşazâde'nin eserleri arasında kendi ifadesiyle 7777[83] beyitten oluşan *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisi bulunmaktadır. Bu eser, Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelihâ*'sı ile karşılaştırıldığında, Câmî'nin mesnevisinin tercümesi mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Her iki eser de aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Kemal Paşazâde, mesnevisindeki bölüm başlıklarını Farsça yazmıştır ve bu başlıklar Câmî'nin mesnevisinde bulunan başlıklarla hemen hemen aynıdır. Kemal Paşazâde'nin mesnevisini oluşturan olay örgüsü ise nerdeyse hiçbir değişiklik yapılmadan Câmî'nin mesnevisinden alınmıştır. Şairin, olay örgüsünün dışında münacat, na't, nasihat, zamane padişahına övgü ve sebeb-i telif gibi telifî özelliklerin ağırlıkta olabileceği bölümlerde de büyük ölçüde Câmî'nin eserine bağlı kaldığı görülmektedir. Şair, bu bölümler arasından sadece Câmî'nin Hüseyin Baykara'yı övdüğü kısmı çıkarmış ve II. Bayezid'e methiye yazmıştır. Kemal Paşazâde'nin mesnevisinde Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sından farklı olarak aralara yer yer serpiştirilmiş gazeller bulunmaktadır.

Beyit sayılarına bakıldığında Kemal Paşazâde'nin mesnevisinin Câmî'nin mesnevisine nazaran daha hacimli olduğu görülmektedir. Şair, kaynak aldığı metne eklemeler yaparak müdahalede bulunmuş; ancak şairin kaynak esere yaptığı bu müdahaleler eseri tercüme olmaktan çıkaramamıştır. Kemal Paşazâde, şekil ve muhteva açısından çok büyük ölçüde Molla Câmî'nin eserine bağlı kalmıştır ve eser Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının serbest bir tercümesi niteliğindedir.

2.3.1.2.5. Karamanlı Kâmî (XVI. yüzyıl), *Yûsuf u Zelîhâ*

Asıl adı Mehmed olan şair bilginler zümresindendir. Şeyh Cemal Efendi'nin yeğeni olan şair Rumeli'nin bazı yerlerinde hâkimlik yapmıştır. Şairin beğenilen güzel gazelleri ve Câmî'den tercüme bir *Yûsuf u Zelîhâ*'sı bulunmaktadır. Latîfî bu eserin Hamdullah Hamdî ve Ziyâî'nin mesnevilerinden sonraki en iyi Yusuf u Zeliha mesnevisi olduğunu belirtir. Şair, 952 (1545-46) tarihlerinde vefat etmiştir (Canım, 2000: 457; Kılıç, 2010: 717). Eserin elde mevcut nüshası bulunmamaktadır.

---

[83] Mustafa Demirel tarafından yapılan doktora çalışmasında beyit sayısı 7729'dur. (Mustafa Demirel, "Kemal Paşazâde Yusuf u Züleyha", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979).

2.3.1.2.6. Halvetî (XVII. yüzyıl), *Yûsuf u Zelîhâ*

Keşfü'z-Zünûn'da Halvetî'nin, Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sını M. 1620'de II. Osman (ö. 1622) için Türkçeye tercüme ettiği bilgisi yer almaktadır. (Keşfü'z-Zünûn, 2017: 1649).

2.3.1.2.7. Köprülüzâde Esad Paşa (XVIII. yüzyıl), *Tercüme-i Yûsuf u Züleyhâ li-Câmî*

Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu olan Esad Paşa, Eğriboz ve Hanya valiliklerinde bulunmuştur. Sicill-i Osmânî, Safâî gibi kaynaklarda kendisinin ilmî yönünün kuvvetli olduğu, bununla birlikte şairlik vasfının da bulunduğu bildirilmektedir. Esad Paşa'nın 919 beyitten müteşekkil *Yûsuf u Züleyhâ*'sı dışında 3 kaside ve 166 gazeli kapsayan bir divanı bulunmaktadır. Oldukça iyi bir eğitim alan Esad Paşa, şiirlerinde "Es'ad", "Hicrî", "Hâşim" mahlaslarını kullanmıştır (Akış, 2003, LXVI-LXIX).

Şair eserini, Câmî'nin de kendi mesnevisinde kullandığı Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazmış ve eserde başka bir vezin kullanmamıştır. Esad Paşa vezni kullanma hususunda Câmî kadar başarılı değildir.

Şair eserine tevhid ve na't bölümüyle başlamış, sonrasında ise Molla Câmî ve Hamdullah Hamdî'ye övgüde bulunmuştur. Esad Paşa, eserini Molla Câmî'den feyz alarak yazdığını ve kendisinden önce Câmî'nin mesnevisinin Hamdullah Hamdî tarafından tercüme edildiğini de açıkça ifade etmiştir. Esad Paşa'nın, tercümesinde pek çok kelimeyi kaynak metinden aynen aktardığı ve bunun tabii sonucu olarak eserin dilinin ağır olduğu görülmektedir.

2.3.1.2.8. Mehmed İzzet Paşa (XIX. yüzyıl), *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ*

Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ adıyla Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum, Nu. 1172'de kayıtlı olan bu eserin sonunda yer alan "mâ-ba'di cüz'-i sânîdedür" ifadesinden anlaşıldığı üzere eser, iki cilt halinde yapılan tercümenin birinci cildidir. Kütüphane verilerinde eserin ikinci cildine dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Esere bakıldığında Câmî'nin mesnevisinin birebir Türkçeye çevrildiği; ancak yer yer tercüme edilmemiş beyitlerin bulunduğu da görülmektedir (Şanlı, 2010: 1335).

2.3.1.2.9. Ref'et (XIX. yüzyıl), *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ*

Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının tercümesi olan eser, *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ* adıyla İstanbul'da Şeyhzâde Fehmî Efendi Matbaası'nda 1873'te basılmıştır. Eserde, Câmî'nin mesnevisinin beyitlerinin kelimesi kelimesine Türkçe tercümelerinin yapıldığı görülmektedir. Eserin bir kopyasına Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinde "Risaleler Veri Tabanı"ndan ulaşılabilmektedir.

2.3.1.2.10. (-) (XIX. yüzyıl), *Terceme-i Yûsuf u Zelîhâ*

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinde fotokopi nüsha olarak bulunan ve kime ait olduğu bilinmeyen bu eserin Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eserinden yola çıkılarak yapılan bir tercüme olduğu anlaşılmaktadır.[84]

2.3.1.3. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Nazireler

2.3.1.3.1. Hamdullah Hamdi (XV. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

Hamdullah Hamdî XV. yüzyılın ve Türk edebiyatının en tanınmış, özellikle mesnevi alanında en çok ün yapmış şairlerinden biridir. Kendisini tam anlamıyla mesnevi vadisinde gösteren şair, çevresine de kendini bu yönüyle kabul ettirmiştir. Hamdî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* dışında *Leylâ ve Mecnûn*, *Mevlid-i Cismânî*, *Mevlid-i Ruhânî*, *Tuhfetü'l-Uşşak*, *Kıyafetnâme* mesnevilerinden oluşan bir hamsesi ve bir de divanı bulunmaktadır. Şairin en önemli eseri Molla Câmî'nin tesiri altında kalarak yazdığı *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisidir. Bu eser, şairin gerek kendi döneminde gerekse de kendinden sonraki dönemlerde ün kazanmasına vesile olmuştur. Nitekim Hamdî'den bahseden tezkire yazarları da bu görüşte hem fikirdir (Kavcar, 1968: 157; Onur, 1991: 20-22). Kınalızâde Hasan Çelebi tezkiresinde şairin en hoşa giden, en beğenilen eserinin *Yûsuf u Zelîhâ* olduğu, bu eserin Câmî'nin mesnevisinin tercümesi olmakla beraber pek çok ilaveye sahip olduğu bilgisi yer almaktadır (Sungurhan, 2009: 310).

Türk ve Batı Avrupa araştırmacıları da Hamdî'nin mesnevisine büyük değer vermişler, eser için "Osmanlı mesnevilerinin mihenk taşıdır. O, bu sahanın en popüler ve meşhur Türk mesnevisidir. Dil bakımından Fuzûlî'nin *Leylâ ve Mecnûn*'una kadar Osmanlı

[84] Detaylı bilgi için bk. "Fotokopi Nüsha Meselesi"

edebiyatında en mükemmel eser olarak görülmüştür." değerlendirmelerinde bulunmuşlardır (Yavuzaslan ve Bayram, 2014:28). Vasfi Mahir Koca Türk ise Hamdî'nin mesnevisiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"Türk dilinde dürüst bir Yusuf ve Zeliha bulamadığını söylemekte şair haklıdır. Kendisinden evvel yazılmış bulunan birçok Yusuf ve Zelihaların hiçbiri mükemmel değildir. Kendisi, devrine göre her bakımdan bunların en mükemmelini vücuda getirmiştir. Mevzuda ve vakalarda Câmî'ye ve Firdevsî'ye bağlıdır. Dolayısıyla kendinden evvelki eski Türk müelliflerine de bağlıdır; fakat onlardan çok daha geniştir. Eserde göze çarpan en mühim hususiyet, sadelik, tabilik ve samimiyettir" (Kocatürk, 2016: 209).

Hamdullah Hamdî eserinin sebeb-i telif bölümünde Firdevsî ve Câmî'nin kendisine ilham verdiğini, eserinin bir kısmının tercüme, bir kısmının ise nazire olduğunu şu beyitlerle ifade etmiştir:

"Kıssa kim ahsen ola hoşdur ana/ Dest-i nazm ura emlahu'ş-şu'arâ

Kanı Firdevs-i Tûsî gibi fasîh / Bülbül-i nazm-ı dâstân-ı melîh

Kanı mânend-i hazret-i Câmî/ Dü cihânda refî' ola nâmı

Geri nazmında kâsür ü lâlem/ Kıssasında velîk hem-hâlem

Salmış idim bu niyyete kur'a/ Câmî'den erdi nâgehân cur'a

Tercemân oldu ba'zı tercemesi/ Nazma germ oldu tab'ımun hevesi

Kimisi terceme kimisi nazîr/ Umarım âhir eyleye takdîr" (Onur 1991: 50).

Hamdullah Hamdî ile Câmî'nin mesnevileri şekil, vezin ve muhteva açısından mukayese edildiğinde ortaya çıkan hususları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Câmî eserinin tamamında sadece mesnevi nazım şeklini kullanırken, Hamdî eserinde mesnevi nazım şeklinin yanında tercî'-bend ve terkib-bend, gazel, rubâî gibi nazım şekillerini de kullanmıştır.

2. Câmî'nin eserinin giriş bölümü 419, Hamdî'ninki ise 340 beyitten oluşmaktadır ve şair, bu bölümde yazmış olduğu şiirlerinde büyük ölçüde Câmî'den farklı hareket etmiş ve kendi sanat gücünü gösterme çabasına girmiştir.
3. Câmî, mesnevisinin sonuna üç manzume eklemiş ve bu bölümlerden sonra, eserinin sonunda, mesnevisini övmüş, eserin beyit sayısını ve telif tarihini vermiştir. Hamdî ise Câmî'nin eserinin sonuna eklediği üç manzumeyi mesnevisine dâhil etmemiş, eserinin övgüsüne, telif tarihine ve beyit sayısına yer vermemiştir.
4. Câmî eserini aruzun mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla yazmıştır. Hamdî ise fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla yazmıştır.
5. Câmî eserinde tek bir kalıp kullanırken, Hamdî, bilhassa mesnevisinin muhtelif yerlerinde yazdığı gazeller ve rubâîlerde farklı vezinler kullanmıştır.
6. Hamdî'nin mesnevisinde kullandığı kafiye ve rediflerde, Câmî'nin eserinde kullandığı kafiye ve redifin etkisi görülmektedir. Hamdî bazen kafiyeyi aynen almış, bazen Türkçeleştirmiştir.
7. Hamdî, mesnevisine Câmî'de bulunmayan bazı bölümler ilave etmiştir ve iki eser arasında vaka farklılıkları bulunmaktadır.
8. Hamdî'nin tercüme esnasında bir beytin her mısraını ayrı ayrı tercüme ettiği, bazen bir mısraı tercüme edip diğerinin ya manasını yorumladığı ya da kendisinin yazdığı, bazı mısraları tercüme ettikten sonra genişlettiği, bazen de Câmî'de geçen iki beyitten birer mısraı tercüme ederek kısalttığı görülmektedir (Kartal, 2003: 93-130).

Kartal, Hamdullah Hamdî'nin, *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisini yazarken Câmî'den istifade ettiğini, Câmî'de geçen pek çok beytin tercümesini yaptığını; ancak bu tercümelerin kelime kelime değil daha ziyade mealen olduğunu ve tercümeler esnasında özellikle tasvirlerde şairin serbest hareket ettiğini, kendi sanat gücünü de bu bölümlerde gösterdiğini söylemekte ve Hamdî'nin bilinen bir hikâyeyi yeniden kaleme aldığını belirtmektedir (Kartal, 2003: 139).

Hamdullah Hamdî'nin kaynak metni genişletmeye dair yaptığı müdahaleler sonucunda eser, esas alınan metinden farklılaşmış, şair kendi sanat kudretini gösterebilmiş ve esere

kendi üslubunu koyabilmiştir. Bütün bu hususlar değerlendirildiğinde Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sı "nazire" başlığı altında değerlendirilmiştir.

2.3.1.3.2. Gubârî (XVI. yüzyıl), *Yûsuf u Züleyhâ*

XVI. yüzyıl şairlerinden olan ve doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Abdurrahman Gubârî Akşehirli'dir. İstanbul'a geldikten sonra İstanbul medreselerinde dönemin önde gelen müderrisleri Kınalızâde Ali ve Müslim Çelebilerden ders almış ve bir müddet bu medreselerde müderrislik yapmıştır. 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Irak seferine ordu kâtibi olarak katılan şair, seferden döndükten sonra tasavvufa yönelmiş ve Nakşibendî şeyhlerinden Şeyh Abdullatif Efendi'ye intisap etmiştir. Gubârî 1574 yılında vefat etmiştir (Aktaş, 2006: 1-2).

Gubârî eserinin sebeb-i telif bölümünde; dostu Defter Emini Mustafa Celî'nin kendisinden Yusuf u Züleyha mesnevisi yazmasını istediğini, bunun üzerine kendisinin bu sahada Câmî ve Hamdî'nin başarılı eserleri olduğunu belirttiğini; ancak Celî'nin bu mesnevilerdeki birtakım kusur ve eksiklikleri sıralaması neticesinde bu tenkitleri nazar-ı dikkate alarak kendi mesnevisini yazmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Şair, tenkitlerini büyük bir itina ile şiirselleştirerek eserine koymuştur. Gubârî; Câmî ve Hamdî'yi mesnevilerinin çok uzun ve detaylı olması, konu ve hikâye ile alakalı olmayan pek çok eklemenin yapılması, tasvir ve tezyine fazla yer verildiği için olayların düzen ve tertibinin bozulması gibi hususlar üzerinden eleştirmiş ve özellikle Câmî'nin Mısır'da yaşanan kıtlık, Yakub ile Yusuf'un kavuşması gibi önemli olayları atladığını belirtmiştir (Aktaş, 2006: 12).

2.3.1.4. Molla Câmî'nin Yûsuf u Zelîhâ'sına Yapılan Şerhler

2.3.1.4.1. Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî, *Şerh-i Dibâce-i Yûsuf u Züleyhâ (?)*

Telli Mehmed b. İbrahim Vehbî *Şerh-i Gazelliyât-ı 'Örfî* adlı eserinin giriş kısmında Molla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ'*sının dibacesini şerh ettiğini bildirmiştir; ancak eserin elde mevcut nüshası bulunmamaktadır (Turgut, 2013: 74).

2.3.1.4.2. (-) (XVII. yüzyıl), *Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ*

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY Nu: 3516'da kayıtlı olan bu eserin müellifi bilinmemektedir. Eserde, müstensihin Abdü'l-Azîz bin Mehmed eş-Şehîr be-Mü'minzâde ve eserin istinsah tarihinin H. 1030 (M. 1620) olduğu bilgisi yer almaktadır. Şanlı, makalesinde *Keşfü'z-Zünûn*'da Ömer el-Halvetî el-Manisavî'nin Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının H. 1030/M. 1620 yılında II. Osman için Türkçeye tercüme ettiğinin belirtildiğini; bu bilgiler ışığında zayıf bir ihtimal de olsa istinsah tarihi göz önünde bulundurulduğunda bu şerhin Halvetî'nin hazırlayıp II. Osman'a sunduğu eser olabileceğini bildirmektedir (Şanlı, 2010; 1337).

Eserde Câmî'nin mesnevisi mısralar halinde önce Türkçeye tercüme edilmiş sonra açıklamasını yapılmıştır. Şârih, Farsça mısraların üstüne kırmızı mürekkeple çizgi çekmiş, bölüm başlıklarını da kırmızı mürekkeple yazmıştır. Eserde, bazı kelimelerin anlamlarının ve "ya'nî" ile başlayan açıklamaların derkenarlarda yer aldığı görülmektedir. Genel görüntü itibarıyla aktarım yönü ağırlıklı bir şerh metni izlenimi veren bu eser üzerine yapılacak bir çalışma ve değerlendirme bizlere daha sıhhatli bilgi verecektir.

2.3.1.4.3. Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî (XVIII-XIX. yüzyıl), *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*

Şârihin ölüm tarihinden (ö. 1824) yola çıkarak XIX. yüzyıl metni olduğunu tespit ettiğimiz bu eserin Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nu: 596'da ve Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu: 2829'da kayıtlı iki nüshası bulunmaktadır. Eserin ismi, her iki yazma nüshada da "*Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*" olarak geçmektedir.

Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ*'sının bütün beyitlerini şerh metnine dâhil eden Hâcibî, ilk olarak beyitleri mısra mısra Türkçeye çevirmiştir. Klasik Türk edebiyatı şerh geleneği içerisinde beyitlerin mısra mısra tercüme edilmesi Şem'î ve Sürûrî'nin[85] de şerhlerinde

[85] bk. Bilal Elbir, "Sururi'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i Metin-İnceleme", (**Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, 2003); Meral Ortaç Oğuz, "Sürûrû'nin Şerh-i Divân-ı Hâfız'ı". (**Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi SBE, 1998); Taner Gök, Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin), (**Doktora Tezi**, Çanakkale OnSekiz Mart Üniversitesi SBE, 2014). Muhittin Turan, **Şem'î Şerh-i Mantıku't-Tayr**, 1. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.

görülmektedir. Sûdî, İsmail Hakkı Bursevî, Ankaravî ve Muhammed Esad Dede[86] gibi şairler ise eserlerini beyit beyit tercüme etmeyi tercih etmişlerdir.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'da 8082 mısra bulunmaktadır. Hâcibî şerhi esnasında eserdeki mısraların büyük bir çoğunluğunun kelime kelime çevirisini yapmış ve hiçbir izahta bulunmamıştır. Şârih, başlıkları ise parça parça ele almış, başlıkların bir kısmının sadece tercümesini yapmış, bir kısmında da tercümeden sonra okuru bilgilendirmiştir.

Hâcibî, *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinde kelime açıklamalarına yer vermiştir; ancak bu tutumunu bütün mısralarda yahut mısralardaki bütün kelimelerde sergilememiş, anlaşılamayacağını veya bilinmeyeceğini düşündüğü yerlerde açıklama yoluna gitmiştir. Eserde 126 Arapça ve 142 Farsça kelimenin anlamına yer verilmiştir ki eserin mısra sayısı göz önünde bulundurulduğunda bu sayının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Anlamı verilen bu kelimelerden bazılarının hareke kayıtları ve gramatik izahları da şârih tarafından yapılmıştır.

Hâcibî tercümeyi bitirip açıklamaya geçtiği kısımlarda "ya'nî" ifadesini kullanmış ve tercümeyi destekleyen kısa açıklamalara yer vermiştir. Bu açıklamalar genellikle birkaç kelime yahut mısraın tercümesi uzunluğunda cümlelerden oluşmaktadır. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da 2903 mısrada "ya'nî" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Şârihin tercümeden sonra açıklamaya geçmek için kullandığı ifadelerden bir diğeri de "zîrâ" kelimesidir.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'da, şârihin beyitteki ince manaları verip, mazmunları ortaya çıkardığı ve ne anlatılmak istendiğini açıkladığı yani metni şerh ettiği beyitlerin sayısı oldukça azdır. Şârih, "bunda nükte oldur ki/ budur ki, bunda murâd" gibi kalıp ifadeler kullanarak şerhe geçmiştir.

Hâcibî'nin, şerhi esnasında pek çok mısraı kelimelerin gramer özellikleri, çift anlamlı olmaları ve farklı okunuşlarını esas alarak iki farklı şekilde tercüme ettiği

[86] bk. Ozan Yılmaz, **Gülistân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)**, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012; İsmail Güleç, **Mesnevî Şerhi Rûhü'l-Mesnevî İsmail Hakkı Bursevî**, 3. Basım, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012; Ahmet Tanyıldız, "İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'âtu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük), (**Doktora Tezi**, Erciyes Üniversitesi SBE, 2010); Nesrin Öktay, Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi, (**Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2008).

görülmektedir. Şârih, bir anlamdan diğerine geçerken yâhûd/ veyâhud gibi ifadeleri kullanmıştır.

Klasik Türk edebiyatı şerh geleneğinde şârihler genellikle ele aldıkları metni değerlendirirken ya esas aldıkları tek bir metin üzerinden ya da ulaşabildikleri diğer tüm nüshaları gözden geçirerek yaparlar. Bugün edisyon kritik olarak adlandırdığımız bu teknik Sürûrî, Şem'î, Sûdî ve daha pek çok şârihin şerhi esnasında tercih ettiği bir usuldür. Hâcibî de açıklamalarını yaparken uygun gördüğü kısımlarda nüsha farklılıklarına değinmiştir.

Klasik şerh edebiyatı eserlerinde dikkat çeken bir diğer husus da şârihin metin içerisinde yaptığı yorumlara sağlam bir temel oluşturmak için ayet ve hadislerden tam ve kısmî iktibaslar yapması; şerhini zenginleştirmek, kuvvetlendirmek için Arapça-Farsça-Türkçe manzum parçaları şerh metnine dâhil etmesidir. Hâcibî'nin de şerhinde gerek ayet ve hadislerden gerekse de manzum parçalardan faydalandığı görülmektedir.

Yukarıda belirttiğimiz bütün bu hususlar neticesinde Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da tercüme ağırlıklı bir şerh usulü tercih ettiği görülmektedir. Şârih, metnin büyük bir kısmında kelime kelime çeviri yapmış, gerekli gördüğü durumlarda ise mazmunları açıklamış ve şahsi yorum ve duygularını şerh metnine eklemiştir. Bu bağlamda Hâcibî'nin şerh anlayışının XVI. asır şârihlerinden Şem'î'nin şerh anlayışına yakın olduğu söylemek mümkündür.

BÖLÜM 3: HACI SÂLİH-ZÂDE HALÎL HÂCİBÎ

3.1. Hayatı

18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yaşayan şârih hakkında kaynaklarda pek fazla malumat bulunmamaktadır. Kaynaklarda Kars doğumlu olduğu belirtilen şârihin doğum tarihi ile ilgili net bir ifade yoktur; ancak M. 1824 (H. 1240) yılında ve 63 yaşında öldüğü bilgisinden yola çıkarak şârihin doğum tarihinin M. 1761 olduğunu söylemek mümkündür. Tahsilini Kars'ta gördüğü ve çeşitli ilimlerle meşgul olduğu bilinen şârihin asıl adı Halil'dir. "Hâcibî" eserlerinde kullandığı mahlasıdır. Hacı Sâlih Efendi'nin oğlu olan şârih, Hacı Sâlih-zâde Halîl Hâcibî olarak tanınmaktadır. (Kurnaz vd. 2001: 172; Oğraş 2001: 102).

3.2. Eserleri[87]

3.2.1. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ

bkz. Eserin Nüshaları

3.2.2. Şerh-i Lüccetü'l-Esrâr

Câmî'nin, *Fâtihatü'ş-şebâb* adını verdiği divanı içerisinde yer alan ve remel bahrinin fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle yazılan 100 beyitlik *Lüccetü'l-esrâr* adlı kasidesinin şerhidir. Eserin Çorum Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesinde ve Milli Kütüphanede olmak üzere iki nüshası bulunmaktadır. Çorum Hasan Paşa nu 889/4'de (yp. 84a-129b) bulunan nüsha *Şerhü Kasîde-i Câmî* başlığıyla, Milli Kütüphane nu 06 HK 3893/1'de (yp. 1b-26b) bulunan nüsha ise *Huccetu'l-Envâr Şerhi Luccatu'l-Esrâr* ismiyle kayıtlıdır.

[87] Kaynaklarda bahsi geçen eserlerin yanı sıra Müjgan Cunbur, Hâcibî'nin dîvânı ve *Hediyyetü's-Sıbyan* adlı bir eseri daha olduğunu bildirmektedir (Cunbur, 2004: 325). Yapılan katalog taramaları neticesinde Hâcibî'ye ait bir dîvân tespit edilememiş; ancak Milli Kütüphane 06 Hk 2430'da Hâcib-zâde'ye (Hâcib-zâde Mehmed b. Mustafâ b. Mahmûd İstânbûlî) (ö. 1688) ait *Hediyyetü's-Sıbyân* adlı bir esere rastlanmıştır. Bu eserin, müellif isim benzerliği sebebiyle Halîl Hâcibî'ye ait olarak düşünüldüğü kanaatindeyiz.

3.2.3. Şerh-i Cilâ'ü'r-Rûh

Bu eser Câmî'nin, Fars şiirinin meşhur kaside üstadı Hâkânî'nin (ö. 1198) Miratü's-safâ adlı kasidesine nazire olarak yazdığı 131 beyitlik *Cilâ'ü'r-Rûh* kasidesine yazdığı şerhtir. Kaynaklarda bahsi geçmesine rağmen bu şerhe dair mevcut bir nüsha bulunmamaktadır.

3.2.4. Tercüme-i Târîh-i Nâdir Şah

Mirza Mehdi Muhammed Han'ın Nadir Şah saltanatını anlattığı *Târih-i Cihân-güşa* adlı eserin tercümesidir. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Kitaplığı nu 2179'da bir nüshası bulunmaktadır.

3.2.5. Tercüme-i Dürre-i Nâdire

Mirza Mehdi Muhammed Han'ın *Dürre-i Nâdire*'sinin tercümesidir. Kaynaklarda ismi geçen bu eserin yazma nüshası tespit edilememiştir.

3.2.6. Şerh-i Manzume-i Lâmi'î

Kaynaklarda Hâcibî'nin Lâmi'î Çelebî'nin manzum Farsça-Türkçe sözlüğünü şerh ettiği bilgisi yer almaktadır; ancak esere dair bir nüsha tespit edilememiştir.

3.2.7. Şerh-i Mütûn-ı Selâse

Kaynaklarda Hâcibî'ye ait böyle bir eserin varlığından söz edilmemektedir; ancak yapılan katalog taramaları neticesinde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Halîl Hâcibî'ye ait *Şürûh-ı Mütûn-ı Selâse* (yer nu: 1896991.1) ve *Şerh-i Mütûn-ı Selâse* (yer nu: 081) başlıklı iki eser tespit edilmiştir.

3.2.8. Resâil-i Fenn-i Ferâ'iz

Kaynaklarda Hâcibî'nin ferâiz ilmine dair önemli eserlerinin olduğu bildirilmektedir.

BÖLÜM 4: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN İNCELEMESİ

Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisi, yazıldığı dönemden itibaren klasik Türk şairleri üzerinde yoğun bir tesir uyandırmış, esere nazireler yazılmış, mesnevinin tercüme ve şerhleri yapılmıştır. Esere yapılan şerhlerden biri de Halîl Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'*sıdır. Telif tarihine dair herhangi bir bilgi edinemediğimiz; ancak müellifin doğum ve ölüm tarihine istinaden 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yazıldığına kanaat getirdiğimiz bu eser, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisini çeşitli yönleriyle ele alan değerli bir şerhtir. Yaşadığı dönemden yaklaşık dört yüz yıl önce yazılmış bir eserin şerhini kendi döneminin penceresinden bakarak yapan Hâcibî'nin, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sındaki edebî, tarihî ve kültürel malzemeyi ortaya koymak, eserin günümüzde daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve klasik edebiyat araştırmaları için faydalı olacaktır.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'nın muhteva özelliklerine ve şerh tekniğine dair değerlendirmeler "Şerh ve Şârih" başlıkları altında incelenmiştir.

4.1. Şerh

Bu bölümde, Hâcibî'nin şerhi esnasında değindiği gramer terimleri, anlamlarını verdiği Arapça, Farsça kelimeler ve bu kelimelerin anlamlarını veririrken kullandığı Türkçe karşılıklar, şerh metni içerisinde yer alan ansiklopedik bilgiler ele alınmıştır.

4.1.1. Gramer Terimleri[88]

Klasik şerh anlayışının en temel özelliklerinden biri de metnin dil ve anlam yönünden anlaşılırlığının sağlanmasıdır. *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinde de şârih, yer yer dönemin şerh anlayışına uygun bir şekilde kelime ve cümlelerin gramer özellikleri ve türleri hakkında

[88] Bu bölümde ele alınan gramer terimlerinin tanımları hususunda yararlanılan kaynaklar şunlardır: Ozan Yılmaz, **Gülistân Şerhi (Sûdî-i Bosnevî)**, 1. Basım, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.; H. İbrahim Okatan, "Sûdî'nin Bostan Şerhi'nde Geçen Edebî Sanatlar, Gramer Terimleri ve Temel Kavramlar", **EKEV Akademi Dergisi**, S.56 (Yaz 2013), s. 217-274.; Hasan Ekici, "Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Adıyaman Üniversitesi, SBE, 2017).; Nusrettin Bolelli, **Arapça Dilbilgisi Nahiv Sarf ve Terimleri**, 1. Basım, İstanbul: Yasin Yayınları, 2006.; Nazif Şahinoğlu, **Farsça Grameri Sarf ve Nahiv**, 1. Basım, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.; Nevzat Özkan (hzl.), **Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa, Kavâ'id-i Osmaniyye**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.; Gülden Sağol, vd. (hzl.), **Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.; Leyla Karahan, vd. (hzl), **Tâhir Ken'ân, Kavâid-i Lisân-ı Türkî**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 2004; Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 20. Basım, Ankara: Aydın Kitabevi, 2003.

bilgi vermiş, ekleri gramer hususiyetleri açısından tahlil etmiştir. Şârihin bu türden açıklamalar yaptığı kısımlarda kullandığı kelimelerin birer gramer terimi olması sebebiyle çalışmamızın bu kısmında metinde geçen gramer terimleri alfabetik olarak sıralandıktan sonra terimlerin karşılıkları tarafımızca verilmiş ve geçtikleri yerlerden örnekler sunulmuştur.

‘Atf-ı tefsîr, ‘atf-ı tefsîrî: Aynı anlamda olan iki kelimenin yan yana kullanılması.

Ör: Ṣoḥbetden fitne ve şūr ḳorḳusını ṭutdı. Şūr fitneniñ **‘aṭf-ı tefsīrīdir.** (E 128b/ S 90a)

‘Ayn-ı mühmele: “İhmal edilmiş, boşlanmış, boş bırakılmış” anlamındaki “mühmel” kelimesinden gelen “mühmele”, alfabedeki noktasız harfleri ifade etmek için kullanılır. “Ayn-ı mühmele” ifadesi “ع” harfini “غ” harfinden ayırmak için kullanılmıştır.

Ör: Ba‘żı nüsḫada meşġūl yerine meş‘ūf vāḳi‘ olmuşdur, **‘ayn-ı mühmele** ile ṣa‘afdan müştaḳ. Ve ṣa‘af muḥabbet-i ḳalbi yaḳmaḳ hālen ki ol yaḳmada lezzet daḫı müşāhede ḳılına. (E 81b/ S 59b)

Bâ-yı ‘Arab: Arapçadaki “ب” harfi.

Ör: Pīş bu maḳāmda kesr-i bā-yı Fārsīyle ‘izzetlü ve ḥürmetlü ma‘nāsınadır. Bīş **bā-yı ‘Arabīyle** artıḳ dimekdür. (E 22b/ S 15b)

Bâ-yı ‘Acem/ bâ-yı Fârsî: Farsçada “پ” harfi.

Ör: Pū **bā-yı Fārsī**niñ żammıyla, dev dālıñ fetḥiyle. İkisi de yilmek ma‘nāsınadır. (S 143a)

Bâ-yı muvahhade: Arap harflerinden ikincisi olan “b” harfi, tek noktalı “ب” harfi.

Ör: Velīkin cānānıñ dīdār ḥarmānından yārsız ve vāsıṭasız yāḫud bār icāzet ma‘nāsına **bā-yı muvaḥḥade** ile oldığı taḳdīrce. Ya‘nī kimseniñ iznine ve icāzetine tevaḳḳuf eylemeksizin. (S 139a)

Bâb: Arapça kelime türetme kalıpları.

Ör: Ṭarriḳū tef‘īl **bābından “**yol açıñ!” dimekdir. (S 145b)

Ör: Nükte lüġat-i ‘Arabda bir çubuḳ ucıyla yire ura ura bir nişān peydā eylemekdir. Bu ma‘nā ekṣer tefekkür ve taḥayyür vaḳitlerinde olur ki insān bir nesneye düşünür ve bī-şu‘ūr bir iş işler. Aṣlında maṣdardır, naṣara **bābından** kedere gibi, soñra ḳulūbda mü‘eṣṣir olan kelām-ı laṭīfe ıṭlāḳ eylediler. (E 4a/ S 2b)

Cem‘: Çokluk, çoğul.

Ör: Enāmil enmelenin **cem‘idir.** (S 177a)

Ör: Ḥūr ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ **cem‘idir.** (E 13b/ S 9b)

Cîm-i ‘Acem/ cîm-i Fârsî: Farsçada “ç” harfi.

Ör: Çüst żamm-ı **cīm-i ‘Acemī** ile biribiri üzerine muṭabbaḳ yıġmaḳdır. (E 35b/ S 25b)

Cîm-i ‘Arab: Arapçada “ج” harfi.

Ör: Pīçān bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsīyle ṣıfat-ı müşebbehedir, yāḫud bā-yı ‘Arabī ve **cīm-i ‘Arabīyle** cānsız dimekdir. (E 57a/ S 40b)

Cümle-i du‘âiyye: Emir kipinin olumlu ve olumsuz kullanımı.

Ör: Yañaġı leṭāfetde nāz ile besle. Mıṣrā‘-ı ṣānī **cümle-i du‘āiyyedir.** (E 123a/ S 86b)

Edât-ı cem: Çokluk eki, çokluk edatı.

Ör: Şüd ez-sübbūḥiyān gerdūn ṣadā-dih: Meleklerden felekler ṣadā virici oldı.

Ṣübbūḥ Ḫudāyı te‘ālā ḥażretleriniñ şol ism-i şeriflerindendir ki ‘uyūb-ı naḳāyısdan berī olmaġla delālet ider. Āḫirinde yā nisbiyye, elif ve nūn **edāt-ı cem‘dir.** Murād melā’ikedir. (E 15a/ S 10b)

Ör: Naẓar kün lālerā der-kūhsārān: Naẓar eyle lāleye büyük ṭaġlarda. Sār lafẓı bunda keṣretden ve büyüklükden kināyedir. Elif ve nūn **edāt-ı cem‘dir.** (E 26b/ S 18b)

Edât-ı fâ‘il: Fâil ismi yapan ek. Sonuna geldiği kelimeyi işi yapan hükmüne getirir, bu kelimeye özne görevi yükler.

Ör: Bi-kün dil-dāriyī dil-dādegānrā: Dil-dāde ‘āşıḳlara bir muḥabbet idicilik eyle. Dil-dār vaṣf-ı terkībīdir. Göñül ṭutucı ma‘nāsına. Aşlında dārende-i dil idi. Pes **edāt-ı fā‘ili** ki nūn ve dāl ve hā-yı resmīdir ḥaẕf idüp ma‘nā-yı ‘ām-ı terkībīden ma‘nā-yı ḫāṣ-ı ‘alemiyyeye naḳl eylemek içün mużāfu’n-ileyhi taḳdīm idüp dil-dār dirler. Cemī‘en müştaḳḳātdan olan vaṣf-ı terkīblerde bu ḳā‘ide cārīdir, māl-dār ve diz-dār ve ser-dār gibi. (E 18b/ S 13a)

Edât-ı ḫaber: Yüklem eki, ek fiil, bildirme edatı. Farsçada bildirme edatı “sīn ve tā” harflerinin birleşmesinden oluşan “est” yapısıyla meydana gelir. Çoğulu “end” şeklindedir.

Ör: Serem hest ez-hevā her sūy mā’il: Başım ārzū-yı nefs-i emmāreden her cānibe mā’ildir. Est evvel-i kelāmda vāḳi‘ olıcaḳ evveline bir hā ziyāde idüp hest dirler. Ma‘nā hemān yine est ma‘nāsı olur ki **edāt-ı haberdir.** (E 9a/ S 6b)

Ör: Zelīḫā güft hest īn ān yegāne: Zelīḫā didi: Bu ol bir naẕīri olmayan dil-berdir. Hest **edāt-ı haberdir** ki hemzesi hāya ḳalb olmuşdur, yegāne est dimekdir. (S 115a)

Edât-ı hâl (hâliyye): Şimdiki zaman eki, “-yor, -iken.” Eklendiği fiile geniş zaman, şimdiki zaman ve süreklilik anlamı katar.

Ör: Hemī-kerd ārzū-yı naḳşī zi-nāmeş: Anıñ nāmından bir naḳş ārzū eyledi. Ya‘nī anıñ nāmını daḫı ta‘miye ṭarīḳıyla ẕikr itmek istedi. Hemīde hā te’kīd ifāde ider, mī **ḫāliyyedir.** (E 25a/ S 18a)

Edât-ı istifhâm: Soru edatı.

Ör: Ki ya‘nī der-cihān āsūdegī kū: Ki ya‘nī dünyāda āsūdelik emniyyet ve rāḥat nerededir? Ya‘nī lafẓ-ı kū zebān-ı Fārsīde **edāt-ı istifhāmdır.** (S 164a)

Edât-ı nakl (‘Alâmet-i nakl): Arapça bir kelimeyi Farsça’ya nakl ederken kullanılan “ه” ve “ت” harfleridir.

Ör: Fikretde tā **‘alāmet-i naḳldir**. Ya‘nī bir lafẓ ‘Arabīden Fārsīye naḳl olunmaḳ murād olunsa āḫirine bir hā-yı resm veyā bir tā getürürler. (E 33b/ S 24a)

Ör: Ġarḳadaki hā **‘alāmet-i naḳldir.** (E 35a/ 25a)

Edât-ı nefy: Olumsuzluk edatı. Türkçede "değil, -ma, -sız, -siz" yapılarından oluşan olumsuzluk unsuru Farsçada "bī", "nā", "ne" ve "nī" yapılarıyla gösterilir.

Ör: Ne z'ānsān der-dil-i ū dāşt ḫāne: Ol üslūbdan Zeliḫānıñ göñlinde yer ṭutmamış idi.

Edāt-ı nefy min-ciheti'l-ma'nā dāşt lafzına muḳayyeddir. Ne-dāşt dimekdir ve taḥtında żamīr Yūsuf 'aleyhi's-selāma rāci'dir. (E 120a/ S 84b)

Edât-ı şart: Şart edatı. Şart cümlesinde cümleye şart anlamını katar.

Ör: Bedīnsān būd tā mī-ḫˇāst kāreş: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ kārı bu üslūbla idi ne isterse. Tā bunda **şart** içündür. (E 117b/ S 83a)

Edât-ı tahsîs: "Bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma, ayırma" anlamına gelen tahsîs kelimesi, gramerde belirtili isim tamlaması öğelerini birbirine bağlarken kullanılan edattır.

Ör: V'ez-ḫayāl-i şebāne ġoncevār hūn-ı dil-fürū ḫorden mühr ber-leb nihāden: Ve giceye mensūb ḫayālden ġonce gibi yürek ḳanını yemek ve ṭuṭağı üzerine mühr ḳomaḳ. Ya'nī sırrı ketm idüp kimseye bildirmemek beyānındadır. Şebānede elif ve nūn ve hā-yı resmī nisbet ve **taḫşīş** ifade ider. (E 47a/ S 34a)

Edât-ı tahsîn: Beğenme edatıdır.

Ör: Sezā-yı āferīn ez-āferīniş: Ancılayın Resūl ki Ḫālıḳ te'ālādan taḥsīne sezādır. Evvelki āferīn **edāt-ı taḥsīndir**. İkinci āferīn āferīden lafẓından müştaḳdır yaradıcı ma'nāsına. (E 14a/ S 10a)

Ör: Bi-nāmīzed zihī dürr-i girāmī/ Ki süft elmās nūk-ı kilk-i Cāmī

Zihī bunda **taḥsīn** ifāde ider. Ya'nī Allāhu te'ālā yaramaz gözden şaḳlasun ne güzel müzeyyen nev-bahārdır. (S 178a)

Edât-ı ta'rîf (Harf-i ta'rîf/ lâm-ı ta'rîf): Şemsî ve kamerî harflerle yapılan tamlamalarda muzâfla muzâfun ileyh arasında yer alan "elif-lâm" harfleridir.

Ör: Be-ta'rīf-i 'Arab bādā mu'arref: 'Arabıñ ta'rīfiyle de mu'arref olsun. Ya'nī anıñ mübārek nāmı 'Acemde meşhūr oldığı gibi 'Arabda daḫı meşhūr olsun. Bu beytde nükte

oldur ki şehzādeniñ nāmı bedī‘u’z-zamāndır. Ya‘nī bedī‘ lafẓı zamān lafẓınıñ fevḳında olunca bedī‘-i zamān olur, gūyā baş tācı oldı. ‘Arabıñ **edāt-ı ta‘rīfi** ki lām-ı ta‘rīfdir. Anıñla mu‘arref olunca bedī‘u’z-zamān olur. (E 25a/ S 17b)

Edât-ı te’kîd (Harf-i te’kîd): Kuvvetlendirme edatı. Anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla kullanılır.

Ör: Der-āmed nāgehān nāmūs-ı ekber: Añsuzın, ya‘nī ḫaberi olmaḳsızın füc’aten Cibrīl-i ekber geldi. Der-āmedde der **te’kīd** ifāde ider. (E 14a/ S 10a)

Ör: Çünīn dādend ez-Ādem ḫaber bāz: Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan ḫaberi buncılayın virdiler. Bāz böyle maḳāmlarda **te‘kīd** ifāde ider ancaḳ. (E 33a/ S 23b)

Ör: Ki tā ārend Yūsufrā ferā çeng: Ki tā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ellerine getüreler. Ferā ḳarīb ma‘nāsınadır ammā bunda **te’kīd** ifāde ider. (E 94a/ S 68a)

Ör: Demeşrā ez-fiġān-ı şeb fürū best: Nefesini gice fiġānından baġladı. Fürū aşaġı dimekdir ammā bunda **te’kīd** ifāde ider. (S 128a)

Edât-ı teksîr: Bir şeyin çok olduğunu bildiren yer eki.

Ör: Dihem ez-çeşmesār-ı ṣoḥbetet nem: Seniñ ṣoḥbetiñ çeşmesārıñdan nem virem. Sār **edāt-ı teksīrdir**. Ya‘nī seniñ vāsi‘ pıñarıñdan vücūdımı ṣulandıram. (S 150a)

Elif-i memdûde: Uzatılarak okunan elif harfi.

Ör: Derd ki ma‘nāsı aġrı ve ṣızı ve burıdır. ‘Arabīsi dā’dır, **elif-i memdūde** ile. (E 25a/ S 18a)

Elif ü nûn-ı cem‘: Farsçada çokluk görevinde kullanılan “ān” eki.

Ör: Envāregān aṣlı envāre āndır. Envār cem‘-i nūrdur. Āḫirindeki hā edāt-ı naḳldir. Ya‘nī ‘Arabīden ‘Acemīye naḳle nişāndır. Elif nūn edāt-ı cem‘dir. Āḫirinde hā-yı resmī olan kelimeye **elif ü nūn-ı cem‘** dāḫil olmalı olsa hā-yı resmīyi kāf-ı ‘Acemīyle ibdāl iderler ḫˇācegān ve bendegān gibi. (E 35a/ S 25a)

Emr-i hâzır: İkinci şahıslardan herhangi bir iş veya eylemi yapması istenen emir kipi.

Ör: Ber-ā ḫoş nā-ḫoşī tā çend bā-men: Ḫoş gel! Ya‘nī mülāyim ve eyü ol yaramazlıḳ benimle ne vaḳte dek?! Lafẓ-ı ā **<u>emr-i ḥāżırdır</u>**, gel ma‘nāsına. (S 120b)

Fi‘l-i mâzî: Görülen geçmiş zaman eki almış fiil.

Ör: Eger üfted ḳabūl-i himmeteş müft: Eger anıñ ḳabūli himmeti müft ve meccānen vāḳi‘ ola. Üfted **<u>fi‘l-i māżīdir.</u>** (E 20b/ S 14b

Gayn-ı mu‘ceme: Noktalı “ayın” harfi.

Ör: Cuġd żamm-ı cīm ve sükūn-ı **<u>ġayn-ı mu‘ceme</u>** ile şol ḳuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. (E 5b/ S 4a)

Ör: Yāḫud meşġūf **<u>ġayn-ı mu‘ceme</u>** ile şeġāfdan müştaḳ. (E 81b/ S 59b)

Hâ-yı resmî: “ه” şeklinde yazılan “he” harfi. Farsçada sonu bu harfle biten isimlere “elif, nun, ye” harfleri dahil olduğunda bu harf kâf-ı Acemîye yani “گ” harfine dönüşür.

Ör: Zi-renc-i rāheşān fersūdegī nī: Fersūde lafẓındaki **<u>hā-yı resmī</u>** yā-yı maṣdariyye sebebiyle kāfa ḳalb olmuşdur. (E 6b/ S 4b)

Ör: Zi-ḥadd-i ‘aḳl-ı fikret-pīşe bīrūn: Fikr-pīşelü ‘aḳlıñ ḥaddinden ṭaşra idi. Fikretde tā ‘alāmet-i naḳldir. Ya‘nī bir lafẓ ‘Arabīden Fārsīye naḳl olunmaḳ murād olunsa āḫirine bir **<u>hā-yı resm</u>** veyā bir tā getürürler. (E 33b/ S 24a)

Ör: Mışrā‘-ı evvelde kerde lafẓındaki **<u>hā-yı resmiyyeye</u>** hā-yı terettüb dirler. Meṣelā şarāb ḫorde ve ḫoy kerde. Ma‘nāsı şarāb içüp, derleyüp dimekdir. (E 39b/ S 28a)

Haber: İsim cümlelerinde mübtedâ (özne) ile birlikte cümlenin çatısını oluşturan ana öğe, yüklem.

Ör: Şebī ḫoş hemçü ṣubḫ-ı zindegānī: Bu beyt mübtedādır, **<u>haberi</u>** <u>on</u> birinci Zelīḫā ān be-lebhā-yı şeker-nāb beytidir. (E 44a/ S 31b)

Ör: Siyehfāmān-ı ez-‘anber sirişte: ‘Anberden yoġrulmuş siyeh renklüler. Bu mışrā‘ mübtedā emīnān-ı ḥarem mışrā‘ı anıñ **<u>haberidir.</u>** (E 78a/ S 56b)

Harf-i tasdîk: Onaylama bildiren edat.

Ör: Belī çün dāşt desteş ber-ḳalem püşt: Belī **harf-i taşdīḳdir.** (E 12a/ S 8b)

Hazf: Kullanım durumuna göre, bir harfin ya da kelimenin düşürülerek ortadan kaldırılması.

Ör: Ḫıred bā-cümle dāniş ḥāşe li'llāh: Ḫıred tüvānediñ fā'ilidir. Ḥāşā kelime-i tenzīhdir. Ya'nī ayrılıḳ istemek filān kişi teḥāşī itdi dirler, ya'nī ayrıldı. Lafẓa-i Celāle muḳārin olduḳda elifi **ḥazf** idüp bir hā-yı resm getürüp ma'āẕa'llāh maḳāmında ḥāşe li'llāh dirler. (E 10b/ S 7b)

Ör: Zi-mihr-i ū dil-i ġamgīn ḫırāşed: Aña muḥabbetden ġam ile ṭolu göñlini ḳazır. Ġamgīn lafẓınıñ aṣlı ġamāgīndir, ya'nī ġam ile ṭolu, taḫfīfen hemze **ḥazf** olmuşdur. (E 134b/ S 93b)

Hemze: Elif harfinin harekeli şekline hemze denmektedir.

Ör: Eksūn feṯḥ-i **hemze** ile aṭlasdan bir nev'dir. (E 109a/ S 78a)

Ör: Enmele **hemzeniñ** ve mīmiñ feṯḥiyle barmaḳ ucı, re's-i [u]şbu' ma'nāsınadır. (S 177a)

İbdâl: Bir harfi başka bir harf yerine koymak.

Ör: Beççeġān beççeniñ cem'idir. Edāt-ı cem'iñ duḫulıyla hā-yı resmī kāf-ı 'Acemīye **ibdāl** olmuşdur. (E 40a/ S 29a)

Ör: Be-mülk-i zindegī pāyendegīrā: Dirlik mülkinde ebedīlik dilemem. Ya'nī ansız ḥayāt istemem. Zinde ve pāyende lafẓlarındaki ḥā-yı resmī yā-yı maṣdariyyeniñ duḫūlı sebebiyle kāf-ı 'Acemīye **ibdāl** olunmuşdur. (S 157b)

İsm-i masdar: Fiil ismi. Masdar eki almadan masdar görevinde bulunabilirler.

Ör: Pūşiş ve kūşiş **ism-i maşdardırlar** cünbiş gibi ki Türkīde andan ta'bir deprenişdir. (E 8a/ S 5b)

Ör: Pürsiş **ism-i maşdardır** şoruş ma'nāsına. (E 106b/ S 76a)

İsm-i mensûb: "î" nispet ekini alarak mensubiyyet ifade eden isim.

Ör: Nāzenīn **ism-i menşūb** ḫilāf-ı ḳıyās üzre. Zīrā nūn-ı evveliñ nisbete daḫli yoḳdur ammā nūn-ı ṣānī te'kīd-i nisbet içündür. (E 14a/ S 10a)

İsm-i tasgîr: Manasında küçüklük olan isim.

Ör: Ṭufeyl **ism-i taṣġīr** vezni üzre tābi' ma'nāsına. (E 19b/ S 14a)

İstifhâm-ı inkârî: "Böyle şey mi olur, olur mu böyle şey" anlamında soru sorma. Olumsuz soru yoluyla olumlu anlamı kastetmektir.

Ör: Ki buncılayın müşkil ḥāl ile geçinmek mümkin olur mı?! **İstifhām-ı inkārī**, ya'nī mümkin olmaz. (E 122b/ S 86a)

İzâfet-i beyâniyye: Belirtisiz isim tamlaması.

Ör: Çü pāy ārāst ez-ḫalḫāl-ı dāleş: Ḫalḫāl-ı dāl **iżāfet-i beyāniyyedir.** (E 10b/ S 7b)

Kâf-ı 'Acem: "g" sesi veren Acem "kef"i.

Ör: Endūhgīn aşlı endūhāgīn durur elifiñ meddiyle ve kāf-ı Fārsīyle. Ya'nī ġuṣṣa ile ṭolu dimekdir. (S 127b)

Kâf-ı 'Arab: Arapçadaki "kaf" harfi.

Ör: Bedīn güftār hoş būdī süḫan-kūş: Kūş żamm-ı **kāf-ı 'Arabīyle** vaṣf-ı terkībīdir. (E 60b/ S 43b)

Ör: Kilk **kāf-ı 'Arabīniñ** kesri ve lāmıñ sükūnıyla aşlında ḳamış oḳa dirler ammā ḳalem murād olur. (E 20a/ S 14a)

Kalb: Gramerde, bir kelimedeki bazı harflerin yer değiştirmesi hadisesi.

Ör: Bedū ār ez-heme rūy-ı irādet: Bedū aşlında be-ūdur ki hemze dāla **ḳalb** olmuşdur. (E 7b/ S 5b)

Ör: Ber-āmed ābī ez-şūr-ābegī dūr: Bir şu çıḳdı şūr şuluḳdan ırak. Şūr-ābegī de yā-yı maṣdariyye gelmek ile hā-yı resmī kāfa **ḳalb** olmuşdur. (E 93b/ S 68a)

Ör: Ki hest ārāmgāh-ı nā-pesendān: Ancılayın zindān ki nā-maḳbūllerin ḳarārgāhıdır. Hest edāt-ı ḫaberdir ki taḳdīm itmekle hemzesi haya **ḳalb** olmuşdur. (S 117b)

Kayd: İki gramer unsurunu birbirine bağlama. Cümle içerisinde görevli herhangi bir kelimenin cümledeki başka bir öğeye bağlı olması durumu.

Ör: Şeved v'er ḫod büved mihr-i cihān kerd: Ol ġulām-ı 'İbrānī her ḳaçan cihānı ṭolanıcı güneş ola. Şeved lafẓınıñ ma'nāsı mıṣra'-ı ṣānīye **kayd** olundı. (E 96b/ S 70a)

Ör: Nemī-şüst ez-ruḫ ān ḫūn-ābe gūyī: Yañaġından ol ḳanlu ṣuyı yumaz idi. Gūyī lafẓınıñ ma'nāsı mıṣrā'-ı ṣānīye **kayd** olunmuşdur. (S 139b)

Lâm-ı cârre: Önüne geldiği kelimeyi cerr eden "… için" anlamındaki "lâm" harf-i cerri. Sahibiyet ifade etmek için kullanılır.

Ör: Dü baḫş ūrā yekī mer dīgerānrā: İki ḥiṣṣe aña bir ḥiṣṣe sā'ir dil-berlere. Mer **lām-ı cārre** ma'nāsınadır. Meṣelā mer fülān, fülāna ve fülānıñ dimekdir. (E 34b/ S 24b)

Ör: Çü kerdī rāst güftī mer ḳabārā: Çünki ṭoġrı eyler idi ḳaftānına dir idi. Mer feṭḥ-i mīm ile **lām-ı cārre** ma'nāsına olur ammā bunda zā'iddir. (E 111a/ S 79a)

Lâzım: Nesne almayan fiil.

Ör: Be-dāġeş şem'-i cān efrūḫten çīst: Ba'żı nüsḫada şem'-i cān yerine şem'-sān vāḳi' olmuş. Ya'nī anıñ dāġıyla yanar mūm gibi şu'lelenmek nedir? Efrūḫten **lāzım** ve müte'addī olur. (E 120b/ S 85a)

Mâ-ba'd: Bir kelimenin sonrasındaki kelime ya da kelime grubu.

Ör: Ya'nī Zelīḫā eger cüst ü çāpük gideydi ayaġı ancılayın nāzik olurdı ökçesinden barmaḳları ucına dek. Bu beyt **mā-ba'dına** merhūndur. (E 42b/ S 30b)

Ör: Kendü tāli'imden aña uyḳu borc virdürem. Ya'nī gözüm uyanıḳlıḳda, ṭāli'im uyḳuda gözüme ṭāli'imden biraz uyḳu borc virdirem. Bu beyt **mā-ba'dına** merhūndur. (E 54b/ S 39a)

Ör: Her dil ile senden bir ḥikāye sürem ve seniñ iḥsānıñı vaṣf eyleyem. Bu beyt **mā-bā'dına** merhūndur. (E 109a/ S 77b)

Mahzûf: bkz. ḥaẕf.

Ör: Be-dīdāreş merā ma‘ẕūr dārīd: Anıñ dīdārıyla beni ma‘ẕūr ṭutar mısız? Ḥarf-i istifhām **maḥẕūfdur.** (S 113a)

Ör: Fezāyed tīregī şebhā-yı tāreş: Ḳarañu gicelerde bulanıḳlığı ziyāde olur. Edāt-ı ẓarf **maḥẕūfdur.** (S 126a)

Masdar: İş, oluş, hareket bildiren eylem. “Kök” anlamına gelir.

Ör: Nükte lüġat-i ‘Arabda bir çubuḳ ucıyla yire ura ura bir nişān peydā eylemekdir. Bu ma‘nā ekṣer tefekkür ve taḥayyür vaḳitlerinde olur ki insān bir nesneye düşünür ve bī-şu‘ūr bir iş işler. Aşlında **maṣdardır,** naṣara bābından kedere gibi, soñra ḳulūbda mü‘eṣṣir olan kelām-ı laṭīfe ıṭlāḳ eylediler. (E 4a/ S 2b)

Şârihin yer yer çekim yaptığı görülmektedir.

Ör: Münādā żamm-ı mīm [ile] nidā ma‘nāsınadır. Yuḳālu nādāhu münādeten ve nidāen ey ṣābuhu. (S 120b)

Med: Elif şeklindeki hemzeden sonra elifin hat olarak hazfedilmesi, uzatılması.

Ör: Ġamgīn aşlı ġamāgīndir. Āgīn hemzeniñ **meddi** ve kāf-ı ‘Acemīyle yaṣdıḳ içi ve her nesneniñ içi ṭolmuş ola ol içinde olan nesneye dirler taḫfīf içün hemze düşüp ġamgīn ḳalmışdır. (E 36b/ S 26a)

Mef‘ûl: Fiilin ifade etiği işi veya hali daha tamam, daha mufassal surette tanıtmaya hizmet eden kelimelere mef‘ūl denir.

Ör: Seniñ āteş-i ‘aşḳıñdan ḥarāretde ḳalmış bir göñül. Ya‘nī benim göñlüm seniñ āteş-i ‘aşḳıñla ḳızġundur. Dilī mışrā‘-ı evveldeki dārem lafẓınıñ **mef‘ūlidir.** (E 49a/ S 35a)

Muzâf: İzâfetlerde tamlanan unsuru.

Ör: Cihān āyīne-i maḳṣūdeşān bād: Cihān anlarıñ maḳṣūdı āyīnesi olsun. Maḳṣūdeşān feṭḥ-i dāl iledir. Zīrā żamā’ire **mużāf** olan meftūḥ oḳunur. (E 22b/ S 15b)

Muzâfun ileyh: İzafetlerde tamlayan unsuru.

Ör: Dil-dār vaṣf-ı terkībīdir. Göñül ṭutucı ma‘nāsına. Aşlında dārende-i dil idi. Pes edāt-ı fā‘ili ki nūn ve dāl ve hā-yı resmīdir ḥaẕf idüp ma‘nā-yı ‘ām-ı terkībīden ma‘nā-yı ḫāṣ-

ı ‘alemiyyeye naḳl eylemek içün **<u>mużāfun ileyhi</u>** taḳdīm idüp dil-dār dirler. (E 18b/ S 13a)

Mübâlaga: Abartma sigası.

Ör: Ḫoşā ve bīnā ve tüvānāda elifler **<u>mübālaġa</u>** ma‘nāsını ifade ider. (E 23a/ S 16b)

Ör: Me-bādānıñ āḫirindeki elif **<u>mübālaġa</u>** ifāde ider. (E 29a/ S 20b)

Mübtedâ: İsim cümlesinde özne görevindeki unsur.

Ör: Kitāb-ı faḳrrā dībāce-i rāst: Taṣavvuf kitābınıñ ṭoġrı dībācesi. Bu mıṣrā‘ **<u>mübtedādır.</u>** Mıṣrā‘-ı ṯānī ḫaberdir. (E 20a/ S 14a)

Ör: Şebī ḫoş hemçü ṣubḫ-ı zindegānī: Bu beyt **<u>mübtedādır</u>**, ḫaberi on birinci Zelīḫā ān be-lebhā-yı şeker-nāb beytidir. (E 44a/ S 31b)

Ör: Siyehfāmān-ı ez-‘anber sirişte: ‘Anberden yoġrulmuş siyeh renklüler. Bu mıṣrā‘ **<u>mübtedā</u>** emīnān-ı ḥarem mıṣrā‘ı anıñ ḫaberidir. (E 78a/ S 56b)

Müfred: Teklik.

Ör: Ḥūr ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ cem‘idir. Ve ḥavrā şol ‘avratdır ki göziniñ aġı ziyāde aḳ ve ḳarası zīyāde ḳara ola. Ammā ‘Acem **<u>müfred</u>** maḳāmında isti‘māl ider ve üslūbları üzre elif ve nūnla cem‘ idüp ḥavrān dirler. (E 38a/ S 27a)

Ör: Bi-nāmīzed zihī güldeste-i nūr: Bi-nāmīzed lafẓ-ı basīṭdir, ya‘nī **<u>müfreddir</u>**, mürekkeb degildir. (E 42a/ S 30a)

Müşârun ileyh: Kendisine bir işaret sıfatıyla işaret edilen kelime ve kelime grubu.

Ör: V’ez-ān ġam ḫāṭıreş āzād būdī: Ve ol ġamdan ḫāṭırı āzād ve fāriġ idi. V’ez-ān lafẓınıñ **<u>müşārun ileyhi</u>** beyt-i ātīdir. (E 44a/ S 31b)

Müşedded: Şeddeli okunan kelime.

Ör: Naẓāre ẓānıñ taḥfīfiyle naẓār idici ḳavm ma‘nāsına, aşlında **<u>müşedded</u>** idi. (E 44a/ S 31b)

Müte‘addî: Nesne alabilen geçişli fiil.

Ör: Ba‘żı nüsẖada şem‘-i cān yerine şem‘-sān vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī anıñ dāġıyla yanar mūm gibi şu‘lelenmek nedir? Efrūẖten lāzım ve **müte‘addī** olur. (E 120b/ S 85a)

Nefs-i mütekellim: Tekil birinci şahıs.

Ör: K’ez-ū bih gerdedem īn nükte bāver: Ki andan eyü ola bu nükteye i‘tiḳādım. **Nefs-i mütekellim** mīmi min-ciheti’l-ma‘nā bāver lafẓına muḳayyeddir. (S 134b)

Sâkıt: Hece düşmesi.

Ör: Derd ki (S 18a) ma‘nāsı aġrı ve şızı ve burıdır. ‘Arabīsi dā’dır, elif-i memdūde ile. Keşret-i isti‘māl ile hemze **sāḳıt** olup dā ḳalmışdır. (E 25a/ S 18a)

Ṣıfat: İsmin önüne gelerek onu türlü açılardan niteleyen kelime.

Ör: Zelīẖā zānıñ feṭḥi ve lāmıñ kesriyle güzel dimekdir, **ṣıfatıdır.** İsmi Rāyīldir. (E 39a/ S 27b)

Ṣıfat-ı müşebbehe: bkz. ṣıfat.

Ör: Ca‘d **ṣıfat-ı müşebbehedir.** Şa‘ra ca‘d dirler müca‘ad ma‘nāsına zencīr şeklinde olan ṣaçda müsta‘meldir. (E 45a/ S 32a)

Ör: Pīçān bā-i Fārsī ve cīm-i Fārsīyle **ṣıfat-ı müşebbehedir,** yāẖud bā-yı ‘Arabī ve cīm-i ‘Arabīyle cānsız dimekdir. (E 57a/ S 40b)

Sükûn: Cezimli harf.

Örnek: Mülk mīmiñ żammı ve lāmıñ **sükūnıyla** memleket ve pādişāhlıḳ (E 27a/ S 19a)

Ör: Zih kesr-i zā ve **sükūn-ı** hā ile yaḳa ma‘nāsınadır. (S 123b)

Şîn-ı mu‘ceme: Noktalı “sin” harfi.

Ör: Şigerf **şīn-ı mu‘cemeniñ** kesri ve kāfıñ feṭḥiyledir. (E 32b/ S 23a)

Takdîm-te’hîr: Gerektiğinde cümle içindeki iki unsurun birbiriyle yer değiştirmesi. Önce söylenecek sözün geri bırakılması, sonra söylenecek sözün önce söylenmesi.

Ör: Vücūdeş ān fürūzān āftābest / Ki ẕerre ẕerre ez-vey nūr-yābest: Beyitte **taḳdīm ve te'ḫīr** vardır. Taḳdīr-i kelām: Vücūdeş ānest ki fürūzān āftāb ẕerre ẕerre ez-vey nūr-yābest. (E 4b/ S 3a)

Ör: Naẓar illā be-püşt-i pā nemī-kerd: Mışrā'da **taḳdīm ve te'ḫīr** var naẓar nemī-kerd illā be-püşt-i pāy dimekdir. Ya'nī baḳmazdı illā ayaḳı arḳasına. (E 135b/ S 94b)

Ör: Çü şüd ḥālī zi-Yūsuf-küştegān lāl / Cemāl-i Yūsufīrā şāhid-i hāl: Beytde **taḳdīm ve te'hīr** vardır. Dimekdir ki Çü zi-Yūsuf-küştegān ḥālī lāl cemāl-i Yūsufīrā şāhid-i ḥāl şüd. (S 116a)

Teşdîd: Bir harfi iki defa okuma, şeddeli okuma.

Ör: 'Arabīde żamm-ı dāl ve **teşdīd-i** rā ile dürrāc dirler. (E 11b/ S 8a)

Vasf-ı terkîbî: Başlangıçta belirtili isim tamlamasıyken, izafetin kaldırılması suretiyle genel anlamlı bir sıfat tamlaması hâline gelen terkip.

Ör: Şeb-gīr gicede vāḳi' olan aḥvāle dirler. Meṣelā āh-ı şeb-gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāḳi' oldığı taḳdīrce. **Vaṣf-ı terkībīdir**, giceyi ṭutucı ma'nāsına gice ile eşlendigiyçün gūyā ki giceyi ṭutar. (E 24a/ S 16b-128b)

Ör: Bedīn güftār hoş būdī süḫan-kūş: Kūş żamm-ı kāf-ı 'Arabīyle **vaṣf-ı terkībīdir,** kūşīden lafẓından çalışmaḳ ve dürüşmeḳ ma'nāsına. (E 60b/ S 43b)

Yâ-yı masdariyye (Harf-i masdar): Eklendiği kelimeye masdariyyet manası katan masdar eki. Bunlardan "yâ" eklendiği kelimeye "-lık, -lik" manası da verir.

Ör: Zi-renc-i rāheşān fersūdegī nī: Fersūde lafẓındaki hā-yı resmī **yā-yı maṣdariyye** sebebiyle kāfa ḳalb olmuşdur. (E 6b/ S 4b)

Ör: Şubān lafẓında **yā-yı maṣdariyye** maḫẕūfdur, şubānī dimekdir. (E 116a/ S 82a)

Yâ-yı nisbet (Harf-i nisbet): Eklendiği kelimeye mensûbiyet manası katan nispet eki.

Ör: Yekī **yāy-ı nisbetle** şol ma'dūddur ki ma'nā-yı yek ile mevṣūfdur. (E 7a/ S 5a)

Zâ-yı hevvez: Ebced harfleriyle oluşturulmuş yedi kelimeden "hevvez"in "ز" harfi.

Ör: Ez̲fer rāyiḥalu, beyyinü'r-rāyiha ma'nāsına, aṣılda z̲āl-ı ṣeḫḫaz̲ iledir, ṣoñra **zā-yı hevvez** ile isti'māl itdiler. (E 140a/ S 97b)

Zâ-yı mu'ceme: Noktalı "zâ" yani "ز" harfi.

Ör: Diz dālıñ kesri ve **zā-yı mu'ceme** ile ḳal'a dimekdir. (S 179a)

Zâl-ı sehhaz: Ebced harfleriyle oluşturulmuş yedi kelimeden "sehaz"ın "ذ" harfi.

Ör: Ez̲fer rāyiḥalu, beyyinü'r-rāyiha ma'nāsına, aṣılda **zāl-ı sehhaz** iledir, ṣoñra zā-yı hevvez ile isti'māl itdiler. (E 140a/ S 97b)

Zâl-ı mu'ceme: Noktalı "dal" yani "ذ" harfi.

Ör: Ez̲fer 'Arabīdir. Aṣılda **zāl-ı mu'ceme** iledir keskin rāyiḥalu ma'nāsına. (E 102a/ S 73b)

4.1.2. Söz Varlığı

4.1.2.1. Arapça-Farsça-Türkçe Eş Anlamlı Kelimeler

Hâcibî'nin şerh tekniğine ait hususlardan biri de sayıca az da olsa şerh ettiği Farsça bir kelimenin Arapça ve Türkçe anlamını ya da Arapça bir kelimenin Farsça ve Türkçe anlamını vermesidir. Şârihin Arapça-Farsça-Türkçe anlamlarını bir arada verdiği kelimeler şunlardır:

'Anādil 'andelībiñ cem'idir. 'Andelīb bülbül ki hezār daḫı dirler. Rubā'iyye redd olunup andan ṣoñra cem'lenmişdir. (E 47b/ S 34a)

Derd ki ma'nāsı aġrı ve sızı ve burıdır. 'Arabīsi dā'dır, elif-i memdūde ile. Keṣret-i isti'māl ile hemze sāḳıt olup dā ḳalmışdır. (E 25a/ S 18a)

Hūş şol ḥāletdir ki Türkī dilde ol ḥāletden ögle ta'bīr iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hūş dirler. Ol, 'aḳlın verāsında bir ḥāletdir. 'Aḳl ḫalḳīdir ki anıñ Türkīsi uṣdur. Ög ḫalḳī degildir, kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfīsi şol ḥāletdir ki lisān-ı 'Arabīde aña iġmā dirler. (E 42b/ S 30b)

Nāgehān 'Arabīde iz̲ā'-yı fücāiyye ma'nāsınadır. Ya'nī füc'aten ve baġtaten ve fi'l-ḥāl ve der-'aḳab, Türkīsi añsızındır. (E 72b/ S 52b)

Sān lafẓınıñ ‘Arabīsi üslūb ve Türkīsi düzedir. (E 52a/ S 37a)

Şemāme meşhūr ṭayyib rāyiḥalu meyvedir ki destenbū daḫı dirler. Türkīsi yıylaġaçdır. (S 165a)

Tezerv feṯḥ-i tā ile bir ḳuşdur keklik gibi. ‘Arabīde żamm-ı dāl ve teşdīd-i rā ile dürrāc dirler. Türkīde tā ile türrac ve süglün ve mezgeldek dirler ve ba‘żı yirlerde ḳırġavul dirler. (E 11b/ S 8a)

Vuşākān uşaḳāndan muḫaffefdir. Uşak ġulām ma‘nāsınadır ki Türkīde daḫı müsta‘meldir. (E 71a/ S 51b)

4.1.2.2. Arapça Söz Varlığı

Câmî’nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinde geçen Arapça kelimelerin anlamlarını verirken farklı lügatlerden yararlanan Hâcibî kelimelerin değişik manalarına da değinmiş ve bu manalardan kullanıldığı yere göre en uygun olanını seçmeye itina göstermiştir.

Metinde geçen ve şârihin anlamlarını verdiği Arapça kelimeler alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

‘Anāṣır-ı erba‘a āb u āteş, ḫāk ü bāddır ki yer yüzinde olan cemī‘ maḫlūkāt bu dört aṣıldan yaradılmışdır. Ḥāṣılı ẕevi’l-ervāḥ ve eşcār ve nebātātıñ bekāsı bu uṣūl-i erba‘a iledir. (E 4a/ S 2b)

‘Anḳā bir ulu ḳuşdur mevcūdü’l-ism mecḥūlü’l-cism. ‘Anḳānın ẓuhūrında iḫtilāf eylediler. Kimi didi ki: Ḥażret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām zamānında Allāhu te‘ālā bir çift ḳuş yaratdı Ḳudüs-i mübārek eṭrāfında. Ḥażret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām müteveffā olunca Mekke ṭaġlarına gitdiler. Ve kimi didi ki: Ress ḳavminiñ zamānında geldi ki anlarıñ peyġamberi Ḥanẓale bin Ṣafvān idi ‘aleyhi’s-selām. Ba‘żılar didi ki: Müddet-i ‘ömri ḥażret-i Ḫālid bin Sinān ‘aleyhi’s-selām zamānına dek sürdi ki ol bir peyġamber idi ḥażret-i ‘Īsā ile ḥażret-i Muḥammed mā-beyninde geldi ṣalavatu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn. Cāḥız dir ki cem‘i ümem-i sālife ‘Anḳāyı ḍarb-ı meṯel eyler bir şeyde, işidülür ammā görülmez. Kibrīt-i aḥmer de böyledir dir. Ve didiler ‘Anḳā anıñçün. Ve didiler ki boynında aḳ ṭavḳ var idi. Ve ba‘żılar didiler ki boynı uzun oldığıyçün. Ve didiler ki: Fārsīce Sīmurġ didiler, kemāl-i ‘aẓametinden gūyā ki otuz murġdur. (E 53a/ S 38a)

Bedreden murād sikkelenmiş kāmilu'l-'ıyār bing 'aded altundur. (E 102a/ S 73b-136b)

Burc ḥiṣārın bir cānibinde olan yapuya dirler, rükn ma'nāsına. Bunda murād hevdeciñ perdesidir. (E 98b/ S 71a)

Ca'd fetḥ-i cīm ile ṣıfat-ı müşebbehedir. Ṣa'ra, ya'nī ḳıla ṣıfat olur. Ṣa'ra ca'd dirler müca'ad ma'nāsına zencīr şeklinde olan ṣaçda müsta'meldir. (E 13b/ S 9b)

Cebīre ufanmış kemik üzerine baġladıḳları taḫtaya dirler. (S 157a)

Cenībet cīmiñ fetḥi ve nūnuñ kesri ve meddiyle ve bānıñ fetḥi ve āḫirde tā ile yedek ma'nāsına. (S 138a)

Ceres deve çañıdır. (E 44b/ S 31b)

Cevlān meydānda ṣalınmaḳ ma'nāsına. (S 147a)

Cevzā vaṣaṭ-ı semāda bir yıldızıñ ismidir. (E 38b/ S 27b)

Cidd kesr-i cīmle hezliñ muḳābilidir. (E 88a/ S 64a)

Cilve lüġat-ı 'Arabda gelin yüzini āşikāre ḳılmaḳ. Ya'nī ere varacaḳ ḳız ve gelin ṭonanur ve dügün ḫalḳına kendüni yüzi açıḳ seyr itdürür. Anıñ ol vaż'ına cilve dirler. (E 43a/ S 31a)

Cuġd żamm-ı cīm ve sükūn-ı ġayn-ı mu'ceme ile şol ḳuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenüp gice ẓāhir olmada ve ḫālī yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada bayḳuşa müşābihdir ammā cüssede tefāvütleri fāḥişdir.(E 6a/ S 4a)

Dellāle şol kimesneye dirler ki ma'şūḳ ḫaberini 'āşıḳa getürüp 'aşḳını artura. (E 104b/ S 75a)

Deyr fetḥ-i dāl ile ma'bed-i Yehūddur. (E 10b-29b/ S 7b-21a)

Dībāce kitābıñ evvelidir. (E 20a/ S 14a)

Enāmil enmilenin cem'idir. Enmele hemzeniñ ve mīmiñ fetḥiyle barmaḳ ucı re's-i [u]sbu' ma'nāsınadır. (S 177a)

Eşheb ḳırat ma'nāsınadır. Murād Burāḳdır. (E 15b/ S 11a)

Ezfer rāyiḥalu, beyyinü'r-rāyiha ma'nāsına, aṣılda ẕāl-ı ṣeḫḫaẕ iledir, ṣoñra zā-yı hevvez ile isti'māl itdiler. (E 140a/ S 97b)

Fakr ışṭılāḥ-ı meşāyıḫda taṣavvuf, ya'nī ṭuruḳ-ı meşāyıḫ-ı 'iẓāmdan bir ṭarīḳa sülūk eylemek dimekdir. (E 20a/ S 14a)

Fark bölük ma'nāsınadır. Tebe ma'nāsını da īhām ider. (E 39b/ S 28a)

Felek-i Atlas ṭoḳuzıncı felekdir ki lisān-ı şer'de aña 'Arş-ı 'Azīm dirler. Felek-i Züḥal yedinci gökdür ki anıñ üsti felek-i ṣevābitdir. Seb'a-i seyyāreden mā'adā yıldızlar cümlesi anda olmaġla bir münaḳḳaş çardaḳ gibidir. (E 139a/ S 96b)

Fenn nev' ma'nāsına. (E 116a/ S 82a)

Fevvāre fānıñ feṭi ve vāvıñ teşdīdiyle oma didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ ḳaynamasıdır. (E 30b/ S 21b)

Feyż lüġatde ırmaḳ ṭaşup iki kenārını ḳaplamaġa dirler ammā ışṭılāḥda bir kese bir iyilik gelmege dirler. (E 21a/ S 15a -133b)

Feżā ev ortasında veyā ḫāricinde olan vāsi' yer ma'nāsınadır. (E 139b/ S 97a)

Ġabġab buḳaḳ ki eñek altında olur. (E 45b/ S 32b)

Ġarāmet edāsı lāzım olan nesneye dirler. (S 116b)

Ġulġul bir aġzı ṭar ḳabdan bir nesne dökilürken çıḳan ṣavta dirler. (E 27b/ S 19a)

Ġurre żamm-ı ġaynla feresiñ cebhesindeki beyāżdır. Murād ol giceniñ evvelidir. (E 13b/ S 9b)

Ḫabāb feṭḥ-i ḥā ile şol ḳabarcıḳlardır ki ṣuyuñ üzerinde ẓāhir olur. (E 40b/ S 29a)

Ḫacle gelin evi, ya'nī şol ev ki ḳumaşlarla ve taḫtlarla ve perdelerle tezyīn oluna. (E 16b/ S 11b)

Ḫalḫāl şol ẕerrīn veyā sīmīn ḥalḳadır ki 'avratlar ṭopuḳlarına ṭaḳarlar. (E 10b/ S 7b-131b)

Ḫarīm derūn-ı ḫāneye dirler. (E 147a/ S 101b)

Hāşā kelime-i tenzīhdir. Ya‘nī ayrılıḳ istemek filān kişi teḥāşī itdi dirler, ya‘nī ayrıldı. (E 10b/ S 7b)

Ḫaṭṭ maḥbūblarıñ şaḳal yerinde ḳarınca ayaġı gibi ürperen mūlardır ki ‘uşşāḳ beyninde sevgilidir. (E 34b- 26b/ S 24b- 18b)

Ḫazz deñiz ḳoyunıdır ki yüñinden fāḫir libāslar eylerler. Ol libāslara daḫı ḫazz dirler. (S 137a)

Hevdec seferde ‘avratlar binmek içün itdikleri miḥaffe ki muḳabbebe ola. Ya‘nī üzerinde örtüsi ola ḳubbe miṣālinde. (E 16b/ S 11b)

Ḫeyzurān bir uzun kökdür ki andan çarḫī ḳalḳan düzerler. Ekilür ışlanmaz. Hindistān cezīrelerinde olur. (E 68a/ S 49a)

Ḫiżāb kesr-i ḫā ile şol nesnedir ki anıñla bir şey boyanur. (S 175b)

Ḫudā ḥānıñ żammıyla deveyi taġannī ile sürmekdir. Nitekim ‘Arab ta’ifesiniñ ‘ādetidir. (E 68b/ S 49b)

Ḫumār sarḫoşluḳdan bāḳī ḳalan eṣere dirler. (E 47b/ S 34a)

Ḫūr ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrānıñ cem‘idir. Ve ḥavrā şol ‘avratdır ki göziniñ aġı ziyāde aḳ ve ḳarası zīyāde ḳara ola. Ammā ‘Acem müfred maḳāmında isti‘māl ider ve üslūbları üzre elif ve nūnla cem‘ idüp ḥavrān dirler. (E 38a-13b/ S 27a-9b)

Ḫurāfe żamm-ı ḫā ile şol yalan ḥikāyelerdir ki gice içinde söylenür. (E 151b/ S 104b)

‘Iyār ‘aynıñ kesriyle mekā’il ve mevāzīniñ ḫıffet ve ṣıḳletini almaḳ. Türkice aña dar[a] dimekle ta‘bīr iderler. (E 13a/ S 9a)

‘İbrī ve ‘İbrānī kesr-i ‘ayn ile bir ṭā’ifeniñ lüġatidir. (E 152a/ S 105a)

‘İnān uyan dizgini. Bunuñ gibi yerlerde iḫtiyārdan kināyetdir. (E 6b-43a/ S 5a-34b)

‘İşve ‘aynıñ fetḥi ve kesri cā’iz. Lāmi‘ī Çelebi manẓūmesinde buyurur: ‘İşve, göñül aldamaḳ; cilve, ṣalınmaḳ durur ammā ‘Acem ekṣer nāz ve şīvede isti‘māl ider. (E 43a/ S 31a)

‘İtāb azarlamaġa dirler. (E 150b/ S 104a)

‘Īn ‘aynıñ kesriyle gözi büyük kimesneler. A‘yeniñ cem‘idir ve a‘yen ‘aynın cem‘idir ‘aynıñ fetḥi ve yānıñ sükūnıyla. (E 38a/ S 27a)

İḳtibās nār-ı mu‘aẓẓamdan şu‘le-i nār almaḳdır. (E 18a/ S 12b)

İstifsār bir nesneyi bilmek, ṭalep itmek ma‘nāsına. (E 50a/ S 35b)

Kadem lüġat-i ‘Arabda ayaġıñ tabanıdır. Gāh olur ki ḳadem ẕikr idüp ricl murād iderler ẕikr-i cüz’ ve irāde-i kül ṭarīḳıyla mışrā‘-ı evveldeki gibi. Gāh olur ki ḳadem bir eyü işde ilerü olmaġa dirler. Meṣelā ḳadem-ı ṣıdḳ dirler. Ya‘nī bu işde āṯār-ı ḥasenesi var dimekdir mışrā‘-ı ṯānīdeki gibi. (E 42b/ S 30b)

Ḳāfiye şol ḥarfdir ki ḳaṣīde anıñ üzerine binā olunur. Bunda murād iki mışrā‘ıñ āḫiridir. (S 177a)

Kavs menāzil-i Ḳamerden bir menziliñ ismidir. (E 45b/ S 32b)

Ḳımāt kesr-i ḳāfla yürek, ya‘nī şol nesne ki anıñla beşikde oġlanı baġlarlar, ba‘żı yirlerde baġırdaġı dirler. (E 51b/ S 36b)

Kifāf aṣılda ḳūt olacaḳ miḳdārı rızḳa dirler. Bunda murād ol miḳdār ḳızılca ki ḥayādan ḥāsıl olur, eñlik ḳızılcasından muġnīdir dimekdir. (S 171b)

Kīmyā baḳırı ve demiri ve ġayrı ma‘deniyyātı ba‘żı ḥīleler ile altuna döndürmege dirler. Andandır ki bu fenne ḥīle dirler ve buña müdāvemet idenlere aṣḥāb-ı ḥīle dirler. Meşhūru’l-ism ma‘dūmu’l-cismdir ‘Anḳā gibi. (S 168b)

Kumār Hindde bir şehriñ ismidir. (E 68b/ S 49b)

Kurrābe ḳabaḳulaḳ didikleri büyük desti ve büyük şīşedir ki içinde şarāb ṣaḳlarlar ṣāfī olsun diyü. (S 132b)

Küdūret dirlik yetilü olmaġa dirler. (E 90b/ S 65b)

Kümeyt kāfiñ żammı ve mīmiñ fetḥiyle şol ṭorı atdır ki yeñisi ve ḳuyruġı siyāh ola. (S 152b)

La‘l bir ma‘rūf ḳıymetli ṭaşdır, ḳırmızı olur. Eydürler ki ma‘denden çıḳınca beyāż çıḳarmış. Pes bunı tāze ḳanlu cigere yaturup güneşe ḳorlar böyle ḳızarır. (S 136a)

Laḫn ḥüsn-i ṣavt ile āvāze ḳılmaġa dirler. (E 75a/ S 54b)

Liḥāf çār-şeb ma‘nāsına. Murād ġonceniñ ṭarafı olan yeşil yapraḳlardır. (E 47b/ S 34a)

Lu‘bet lüġatde żamm-ı lām ile aşlında saṭranc ve nerd oyunı ve her mel‘ūbun bihi olan nesneye dirler ammā şi‘rde şol güzel murāddır ki gören aldana. (E 44a/ S 31b)

Maḥmil sefer devesine dirler. (E 11b- 35b/ S 8a- 25a-160a)

Meh-kafāḏan murād tamām-ı tırnaḳlardır ki bedirlenmiş ay gibi müdevverdir. (E 143a/ S 99a)

Melāmet maṣdardır, levm gibi lāme yelūmudan azarlamaḳ ve ḳakımaḳ ma‘nāsınadır. (E 161b/ S 111a- 115a)

Melek ki fetḥateynle firişte ma‘nāsınadır. (E 27a/ S 19a)

Menhel mīmiñ ve hānıñ fetḥi ve mā-beyninde nūnuñ sükūnıyla şol yeryüzinde ḳaynayan pıñardır ki otlaḳlarda develer gelüp anda ṣulanur. (S 165a)

Meşşāṭa gelinin yüzin düzen ‘avrata dirler. (E 142b/ S 99a)

Meş‘ūf ‘ayn-ı mühmele ile ṣa‘afdan müştaḳ. Ve ṣa‘af muḥabbet-i ḳalbi yaḳmaḳ hālen ki ol yaḳmada leẕẕet daḫı müşāhede ḳılına, yāḫud meşġūf ġayn-ı mu‘ceme ile şeġāfdan müştaḳ. Şegāf ġılāf-ı ḳalb ma‘nāsına. Ya‘nī şol deri ki yürek üzerinde perde gibi olmuşdur. Yuḳālu şeġafuhu’l-ḥabb ey belaġa şeġāfuhu. (E 81b/ S 59b)

Mi‘ād vā‘de mekānı ma‘nāsına ammā bunda muṭlaḳ mekān murād olur. (S 158a)

Mi‘yār ‘ıyār āleti. (E 13a/ S 9a)

Mīl bir fersaḫıñ üç baḫşda bir baḫşına dirler. Fersaḫ on iki bing adımdır ve her adım üç ḳademdir. Pes her fersaḫ otuz altı bing ḳadem ve bir mīl dört bing adım yāḫud on iki bing ḳadem olur. (E 76b/ S 55b- 144a)

Minvāl mīmiñ kesri ve nūnuñ sükūnıyla seremin didikleri aġacdır ki cullāḥ aña ṭoḳuduġı bezi ṣarar ve ḳaçan bir ḳavm aḫlāḳda berāber olsalar anlara hem ‘alā-minvāli

vāhid ve ramev ‘alā-minvāli vāhid dirler, ey ‘alā-rışḳı vāḥid ve rışk rānıñ kesri ve şīnıñ sükunıyla bir nev‘ atmaḳdır ve minvāl vech ma‘nāsına da gelür. (S 174b)

Muḫāk żamm-ı mīm ile ayıñ āḫirinde olan üç gicedir, maḥḳdan müştaḳdır ki bir nesneniñ bereketini zā’il ḳılmaġa dirler. Bu maḳāmda eksilmek murāddır. (E 127a/ S 89a)

Murāḳabe iki dizin devşürüp ve elini dizlerinden ḳavuşdurup ve başını aşaġa şalup fikre ṭalmaḳdır. (E 21b/ S 15b)

Muṭrib ışṭılāḥda sāzende ve gūyendeye dirler. (E 70a/ S 51a)

Müdḫal mīmiñ żammı ve ḫānıñ fetḥiyle aġzı ṭar kiseye dirler, baḫīl ma‘nāsına da gelür mecāzen. (E 60a/ S 43a)

Mülk mīmiñ żammı ve lāmıñ sükūnıyla memleket ve pādişāhlıḳ ma‘nāsına. (E 27a/ S 19a)

Münādā żamm-ı mīm [ile] nidā ma‘nāsınadır. Yuḳālu nādāhu münādeten ve nidāen ey şābuhu. (S 120b)

Müş‘al mīmiñ ẓammı ve ‘aynıñ fetḥiyle şu‘le-dār ḳılınan nesnedir. (E 11b/ S 8a-172a)

Na‘ş lüġatde meyyitiñ taḫtına dirler. (E 16a/ S 11b)

Naḫl ḫurmā aġacı ma‘nālarına. (E 124a/ S 87a- 117a)

Nāmūs lüġat-i ‘Arabda şol kimesnedir ki ġayrıdan ḥıfẓ eyledigiñ sırrı aña iẓhār eyleyesin kimesneye dimemek şarṭıyla anıñçün Cibrīl-i Emīne “nāmūs” didiler. (E 14a/ S 10a)

Naẓāre ẓānıñ taḥfīfiyle naẓār idici ḳavm ma‘nāsına, aṣlında müşedded idi. (E 44a/ S 31b)

Nefīr borı ile feryād ma‘nālarında müşterekdir. (E 75b/ S 54b)

Nemā feṯ-i nūnla ziyāde olmaḳ ma‘nāsına yāḫud żamm-ı nūnla gösteriş ma‘nāsına, yine murād ẓuhūr-ı ‘aşḳdır. (E 50a/ S 36a)

Neşv feṯḥ-i nūnla ḫoş ḳoḳu maʿnāsına. Murād derūndan āṡār-ı ʿaşḳıñ ẓuhūrıdır. (E 50a/ S 36a)

Nükte lüġat-i ʿArabda bir çubuḳ ucıyla yire ura ura bir nişān peydā eylemekdir. Bu maʿnā ekṡer tefekkür ve taḥayyür vaḳitlerinde olur ki insān bir nesneye düşünür ve bī-şuʿūr bir iş işler. Aşlında maṣdardır, naṣara bābından kedere gibi, soñra ḳulūbda müʿeṡṡir olan kelām-ı laṭīfe ıṭlāḳ eylediler. (E 4a/ S 2b)

Refref şol yeşil ḳumaşdır ki andan meclis, yaʿnī perdeler ittiḫāẕ olunur. (E 16b/ S 11b)

Ruṭab rānıñ żammı ve ṭānıñ fetḥiyle tāze ḫurmā maʿnāsınadır. (E 124a/ S 127b- 87a)

Rü'yetden murād ʿilme'l-yaḳīn ve ḥaḳḳe'l-yaḳīndir. (E 21b/ S 15a)

Ṣabā günle gice berāber olduḳda şarḳdan esen yile dirler, ammā şuʿarā lisānında kūy-ı cānān ḳablinden hübūb iden rīḥe dirler her ne eserse. (E 26a/ S 18b)

Ṣāf şarābıñ üstine dirler. (E 3b/ S 2a)

Ṣanevber çam aġacının bir nevʿidir. (E 69a/ S 50a)

Ṣarṣar ṣovuḳ yele dirler. Murād bunda şedīd yildir. (E 145b/ S 100b)

Ṣevābitden murād felek-i ṡāmindeki kevākibdir ki seyrleri baṭī oldığından ṡevābit dirler. (E 13b/ S 9b)

Sevād bunda müsvedde maʿnāsına isimdir. Yaʿnī ṭurre müsveddesi ki envāʿ-ı ṭurre anda tesvīd oluna yāḫud sevāddan murād siyāhlıḳ ola ki beyāż muḳābilidir. (E 13b/ S 9b)

Ṣübbūḥ Ḫudāy teʿālā ḥażretleriniñ şol ism-i şeriflerindendir ki ʿuyūb-ı naḳāyısdan berī olmaġla delālet ider. (E 15a/ S 10b)

Ṣaḥne ol kimesnedir cemīʿan umūr-ı meclis anıñ re'yine müfevveżdir. (E 161b/ S 111a)

Ṣemʿ yanar mūm maʿnāsına. (E 27b-55b/ S 19b-39b)

Ṣemme lüġatde ḳoḳı maʿnāsınadır ammā istiʿmālde cüzʿī murād olur. (E 48a-96a/ S 34b-69b)

Şemse naḳḳāşlar ışṭılāḥında bir zībā naḳşıñ ismidir. (S 155a)

Ṭabla aşılda şol nesnedir ki ‘aṭṭārlar envā‘-ı mubaḫḫarātı anıñ üzerine tertīb idüp gezdürüp ṣatarlar. Bunda murād devātdır ki maẕrūfı olan mürekkeb-i müşg[īn] eṣer-i envā‘-ı leṭā’if-i aḫbār u āṣārı beyāna bā‘iṣdir. (S 177b)

Ta‘miye nāmı beytde gizleyüp mübhem ḳılmaḳdır. (S 179a)

Ṭarab sürūrdan gelen ḫıffete dirler. (E 70b/ S 51a-138b)

Ṭarh lüġatde bināyı ziyāde uzun itmege dirler, ammā bunda murād bedī‘ ve muḫtera‘ olan naḳışlardır. (E 139a/ S 97a)

Ṭarrikū tef‘īl bābından “yol açıñ!” dimekdir. (S 145b)

Ṭavḳdan murād kemeriñ beli iḥāṭa itdigi ḥalḳadır. Ḥalḳadan murād iki ucında dügmelerdir. (E 10a/ S 7a)

Ṭecemmül tekellüfle ḫoş olmaġı iẕhār itmekdir. (E 70a/ S 50b)

Ṭehdīd ḳorḳutmaḳ ma‘nāsına. (S 117b)

Ṭehniye mübārek bād dimege dirler. (E 70b/ S 51a)

Ṭevārī feṭḥ-i tā ve kesr-i rā ile gizlenmek, istitār ma‘nāsına. (E 123b/ S 87a)

Ṭimsāḥ bir büyük cānverdir ki deryāda olur. Ādem yudar, gövdesi sāde olur. (E 77a/ S 55b)

Ṭufeyl ism-i taṣġīr ṣīġası üzre şol kimesnedir ki żiyāfete bilā-da‘vet dāḫil ola. (E 97a-19b/ S 70b-14a)

Ṭurre alından yuḳaru başıñ öñidir. ‘Arabīde aña nāṣıye dirler. Ṣoñra nāṣıyeniñ alın üzerine inen ṣaçlarda isti‘māl eylediler. Ẕikr-i maḥal ve irāde-i ḥāl ḳabīlindendir. Cem‘i ṭurer gelür ṭānıñ żammı ve rānıñ feṭḥiyle. (E 26a-13b-130a/ S 18b-9b-91a-149b)

Ṭutuḳ żammeteynle perde ma‘nāsına. (E 93b/ S 67b)

‘Ūd çeşte üslūbında bir sāzıñ ismidir, ammā bunuñ teknesi büyük olur. (E 70b/ S 51a)

‘Unnāb żamm-ı ‘ayn ile ma‘rūf ḳızılca meyvedir, igde daḫı dirler. (E 125b-143a/ S 88a-99a)

Yā Rab lafẓı ıṣṭılāḥda ‘acabā dimekdir. (E 98b/ S 71b)

Zelīḫā zānıñ fetḥi ve lāmıñ kesriyle güzel dimekdir. (E 39a/ S 27b)

Zülāl hoş siñici ṣuya dirler. (E 121a/ S 85b)

4.1.2.3. Farsça Söz Varlığı

Hâcibî, *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisindeki Farsça kelimelerin anlamlarını verirken çeşitli lügatlerden yararlanmıştır. Şârih, Farsça kelimeleri şerh ederken bazen sadece Türkçe karşılıklarını vermiş, bazen kelimenin değişik manalarına değinmiş ve bu manalardan kullanıldığı yere göre en uygun olanını seçmeye özen göstermiş, bazen de birbiriyle aynı anlamda kullanılan kelimelerin aralarındaki anlam farklılıklarına değinmiştir. Şârihin kelimelere verdiği anlamlar klasik şiir araştırmaları için önem arz edebilecek türdendir.

Metinde geçen ve şârih tarafından anlamlarının verildiği Farsça kelimeler alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

Āftābe ibrīḳ ma‘nāsınadır. (E 15b/ S 11a)

Āheste arḳun ma‘nāsına. (E 159b/ S 109b)

Āşüfte delü ve serāsime ve ‘aḳl[ı] żāyī‘ olmuş ma‘nāsına. (E 50b)

Āvāze ün ve çav ma‘nāsına. (E 70b/ S 51a)

Bār icāzet ma‘nāsına bā-yı muvaḥḥade ile oldıġı taḳdīrce. (S 139a)

Bāregī eyü merkeb ma‘nāsına cemel ve baġal ve feres gibi. (E 99b/ S 72a-159b)

Bārgāh icāzet yeri dimekdir. Begler ve pādişāhlar ve paşalar āsitānelerinden duḫūl ḳapucılar icāzetine mevḳūf oldıġıyçün bārgāh didiler. (S 179b-51b/ E 71a)

Bedaḫşān Ḫorasān ile Hindiñ miyānında bir şehirdir ki la‘l ma‘deni andadır. (E 68b/ S 49b)

Ber gögüs ma‘nāsına. Sīne ile beriñ farḳı oldur ki sīne muṭlaḳ gögse dirler. Ber gögsüñ iki cānibine dirler. (E 9b/ S 6b)

Bī-dil gönülsüz, ya‘nī ‘āşıḳ. (E 55b-71b/ S 40a-52a)

Bi-nāmīzed lafẓ-ı basīṭdir, ya‘nī müfreddir, mürekkeb degildir. Allāhu te‘ālā yavuz gözden ṣaḳlasun maḳāmında müsta‘meldir. (E 42a/ S 30a)

Būse zed öpdi dimekdir. (E 34b/ S 24b)

Būy lafẓı bāyla olıcaḳ iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri ḳoḳı ma‘nāsına ki meşhūrdur, biri daḫı ümīd ve ricā ma‘nāsına. Ḳoḳı ma‘nāsına olıcaḳ bā sebebiyyet ifāde ider. Ümīd ma‘nāsına olıcaḳ ma‘iyyet ma‘nāsınadır bundaki gibi. (S 119b- 52b/ E 72b)

Cān rūḥ-ı ḥayvānīde ve revān, insānīde müsta‘meldir. Gāh olur ki cānı revān maḳāmında isti‘māl iderler. (E 55b/ S 39b)

Cān-bāz bir yüksek maḥalden ip düzüp ve ḳoşup üzerinde oynar. (E 39b/ S 28b)

Cevlāngāh ṣalınacaḳ yer ma‘nāsına. Murād anıñ menzilidir. (E 106a/ S 76a)

Çeng bir meşhūr sazdır ki iki ḳat egri olur. (E 48b-70b/ S 35a-51a)

Çeng lüġat-i Fārsīde ḳuş ḳaynaġı ve yırtıcı cānver pençesine ıṭlāḳ itmişlerdir. (E 15b/ S 11a)

Çeşme igne ve çuvalduz yurdusına dirler. (S 143b)

Çeşn bayram ma‘nāsınadır, yā nisbiyye. Çeşnī bayram ṭa‘āmı, ya‘nī pādişāhāne ṭa‘ām dimek olur. (S 112a)

Çūn bunda imāle-i żamme ile niçün ma‘nāsınadır. (E 100a/ S 72b)

Çüst żamm-ı cīm-i ‘Acemī ile biribiri üzerine muṭabbaḳ yıġmaḳdır. (E 35b/ S 25b)

Dāneg ‘ām ḳatında bir dirhemin rub‘ıdır ve ehl-i ḥisāb ḳatında bir miṣḳāliñ südüsidir. Ta‘rīb idüp dānḳ dirler. Bu maḳāmda murād muṭlaḳ ḥiṣṣedir. (E 34b/ S 24b)

Dāy şol aġacdır ki iki ẕirā‘ miḳdārı dīvār ardından vaż‘ iderler dīvāra taḳviye içün. (E 13a/ S 9a)

Dāye ḳābile maʿnāsına ki ebe ḳadın dirler. (E 30a/ S 21a)

Derāy büyük çañ maʿnāsına. (S 160a)

Derd feṯḥ-i dāl ile aġrı ve sızı maʿnāsınadır. (E 58b/ S 42a)

Dervāze büyük açıḳ ḳapu dimekdir. (E 31a/ S 22a)

Dest-efşār ol nesnedir ki altundan dizüp turunç şeklinde pādişāhlar ve ulular ellerinde oynadırlar. (E 41b/ S 30a)

Dest-endāz ışṭılāḥda ẓulm dimekdir. (E 37a/ S 26a)

Dīde gözüñ içine dirler, çeşm eṭrāfına. (E 37b/ S 26b)

Dīhīm daḫı tāc maʿnāsınadır. (E 41a/ S 29b)

Dil göñül ve yürek maʿnālarında müşterekdir. Zīrā yürek ḳandīl şeklindedir. (E 19b-51b/ S 13b-36b)

Dūş lüġatde dün gice dimekdir, ammā eşʿārda zamān-ı sābıḳ murād olur ḳarīb olsun, baʿīd olsun. (E 47b/ S 34a)

Dürd żamm-ı dāl ile şarābıñ balçığına dirler. (E 58b-3b/ S 42a-2a)

Eksūn feṯḥ-i hemze ile aṭlasdan bir nevʿdir. (E 109a/ S 78a)

Ejdehā şol bir büyük ve uzun yılandır ki nefesiyle ādemi ceẕb idüp yuṭar ve anıñ içi büklüm büklüm ve ḳıvrım ḳıvrım ṭolaşıḳ olur. (S 162b)

Endūhgīn aṣlı endūhāgīn durur elifiñ meddiyle ve kāf-ı Fārsīyle. Yaʿnī ġuṣṣa ile ṭolu dimekdir. (S 127b)

Ferā ḳarīb maʿnāsınadır ammā bunda teʾkīd ifāde ider. (E 94a/ S 68a)

Ferheng hüner ve ʿaḳl ve edeb maʿnālarına. (E 13a/ S 9a)

Ferzāne ḥikmet ve ʿilm ṣāḥibi ve muʿteber ve ḳuvvetlü ve mübārek ve ulu maʿnālarına. (E 29a/ S 20b- 168a)

Fürū aşaġa maʿnāsınadır ammā böyle yirlerde teʾkīd ifāde ider. (E 53a/ S 38a)

Ġamgīn aṣlı ġamāgīndir. Āgīn hemzeniñ meddi ve kāf-ı ‘Acemīyle yaṣdıḳ içi ve her nesneniñ içi ṭolmuş ola ol içinde olan nesneye dirler. Taḫfīf içün hemze düşüp ġamgīn ḳalmışdır. (E 36b-134b/ S 26a-93b)

Gāv-ı semādan murād Ṣevr burcıdır. (E 21a/ S 14b)

Gāv-ı zemīnden murād taḥte’ṣ-ṣerādaki ḳızıl öküzdür ki adı Liyūsāndır. (E 21a/ S 14b)

Girift bu maḳāmda igrendi ma‘nāsınadır. (S 156b)

Güftārıñ ma‘nā-yı terkībīsi söz getürücidir. (E 8b/ S 6a)

Gülbün gülüñ dibinden başḳa bir dalcaġız çıḳar aña dirler. (E 112b/ S 80a)

Güm-geşte nā-bedīd olmuş dimekdir. (E 73a/ S 53a)

Güncāyiş bir köşede oturmaḳdır. (E 77b/ S 56a)

Ḫˇāhed būd ışṭılāḥda olsa gerek dimekdir. (E 42b/ S 30b)

Ḫˇāhed şüden ışṭılāhda olsa gerek dimekdir. (E 69b/ S 50a)

Ḫˇāhī kerd ışṭılāḥda itseñ gerek dimekdir. (E 70a/ S 50b)

Ḫˇāhī nihāden ışṭılāḥda ḳoysañ gerek dimekdir. (E 29b/ S 21a)

Ḫāl beñ ma‘nāsına’Arabīde şāme dirler. (E 26b/ S 18b)

Ḫām dibāġat olunmamış deriye dirler. Murād bunda çirk-i küfrden taṭhīr olunmamış kāfirlerdir. (E 12b/ S 9a)

Ḫarāb-ābād vaṣf-ı terkībīdir. Ma‘mūrlarıñ nihāyeti vīrān oldıġından ḫarāb-ābād dirler. (E 24b/ S 17b)

Her-heft ārāyiş ve zīnet ma‘nāsınadır. (E 70a/ S 51a)

Hevesnāk içine ārzū siñmiş nesnedir. Kemāl-i tekeyyüften nākla ta‘bīr iderler. Meṣelā ġamnāk, afyonnāk dirler. (E 5b/ S 4a)

Hezār bülbül nev‘inden bir gökçek āvāzlu ḳuşdur. (S 164a)

Ḫoten żamm-ı ḫā ile müşki çok bir memleketdir. (E 36a/ S 25b)

Ḫurūş aġlama ile olan ḥaykırmadır. (E 154b/ S 106b)

Hūş şol ḥāletdir ki Türkī dilde ol ḥāletden ögle ta‘bīr iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hūş dirler. Ol, ‘aḳlın verāsında bir ḥāletdir. ‘Aḳl ḫalḳīdir ki anıñ Türkīsi uṣdur. Ög ḫalḳī degildir. Kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfīsi şol ḥāletdir ki lisān-ı ‘Arabīde aña iġmā dirler. (E 43a/ S 30b)

Kāst eksilmekdir, nā-kāst eksilmemek. (E 32a/ S 22b)

Kāşāne ṣoḥbet yeri ma‘nāsına. (S 113b)

Kemend ol ipdir ki ucında ḳullābı olur. Bir ḥayvānı yāḫud bir ādemi ṭutmaḳ isteseler ol ipi atarlar varır boynına ḳullābı geçer ṭutarlar. (E 55b/ S 39b)

Kemer-bend ve miyān-bend ḳurşaḳ ma‘nālarınadır. (E 37a/ S 26a)

Kilīd Fārsīde miftāḥ ma‘nāsınadır ammā Türkīde ḳufla dirler. (E 74a/ S 53b)

Kilk kāf-ı ‘Arabīniñ kesri ve lāmıñ sükūnıyla aṣlında ḳamış oḳa dirler ammā ḳalem murād olur. (E 20a/ S 14a)

Kīn ḫışm ve düşmānlıġı göñülde ṭutmaḳ ma‘nāsına. (E 127a/ S 89b)

Kūs ṭabl-ı kebīr ki kārbān ḫalḳı seḥerleyin göç vaḳtinde ururlar. (E 74b-35a/ S 54a-24b-144a)

Kūş żamm-ı kāf-ı ‘Arabīyle vaṣf-ı terkībīdir, kūşīden lafẓından çalışmaḳ ve dürüşmeḳ ma‘nāsına. (E 60b/ S 43b)

Kūy maḥalleye dirler. Murād bunda şerī‘atdir. (E 9a/ S 6b)

Küngür eyvān ṣaçaġı ma‘nāsına. (E 44b/ S 32a)

Leb küned ışṭılāḥda söyleye dimekdir. (E 31a/ S 22a)

Māye her nesneniñ aṣlına dirler. (E 11b/ S 8a)

Mecestī hendeseden bir kitābdır ki anı Öḳlīdīs taṣnīf itmişdir. (E 138b/ S 96b)

Meşşāṭa māşitānıñ mübālāġasıdır, düzgünci ḫaṭun dimekdir. Zīrā müşt ṭaraġa dirler ve düzgüncileriñ işi ekṣerī ṭaraġıyla oldıġıyçün meşşāṭa dirler. (E 64b/ S 46b)

Mühre ma‘hūd āletlerdir ki anıñla nerd ve saṭranç oynarlar. (E 17a/ S 12a)

Nāfe hā ile müşk göbegidir ki ‘Arabīde nāfce dirler.(E 3a/ S 2a)

Naḫşeb Māverāü’n-nehrde Tirmid yanında bir şehriñ adıdır. Rivāyet olunur ki anda bir ḳuyu vardır, dā’im anıñ içinde bir ay şekli görünür. Ol ayı İbn Muḳanna‘-ı Ḫorāsānī siḥr ile göstermişdir. Çünki māh-ı felek ġurūb ider, ol ay ṭulū‘ idüp dört şehri rūşen eyler ve aña māh-ı Siyām daḫı dirler. (E 93a/ S 67a)

Nārven ḳızıl sögüt ki ṭoġrı ve uzun olup yil esdikde laṭīf ṣalınur, ṭaber-ḫūn ve bīd-i ṭeberi daḫı dirler. (E 129a/ S 90b)

Nāz faḫr ma‘nāsına. (E 14a/ S 10a)

Neġūle fetḥ-i nūn ile zülf ma‘nāsına. (E 67a/ S 48b)

Neheng ṣol büyük cānverdir ki deryālarda olur, ādem yuṭar. ‘Arabīde timsāḥ dirler, ma‘rūfdur. (E 48b/ S 34b)

Ne-reftem fetḥ-i rāyla ola gitmedim ma‘nāsına. (S 160a)

Ne-rüftem żamm-ı rā ile süpürmedim dimekdir. (S 160a)

Nergis ṣol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ var ve ḳadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıḳmış aḳçeye beñzer altı beyāż çiçegi var. ‘Arab nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler. (E 67b-64b/ S 49a-46a)

Nev nūnuñ fetḥiyle ve żammıyla yeñi, cedīd ma‘nāsınadır. (S 143a)

Nihālīn döşek yüzine çekilen çārşafa dirler. (E 112a/ S 79b-141b)

Nīlūfer bir çiçekdir ki ṣu içinde olup gün ile devrān ider. Güneş maşrıḳdan ṭulū‘ idince ol daḫı tedrīcle ṣudan çıḳup, güneş mürtefi‘ olduḳca ol daḫı mürtefi‘ olup vaḳt-i istivāda ḫūb açılur. Güneş ġurūba vardıḳca ol daḫı tedrīcle ġonce olup güneş tamām-ı ġurūb itdikde ol daḫı ṣuda ġā’ib olur. (E 27b/ S 19b)

Nüv żamm-ı nūnla cedīd ma‘nāsınadır. Fetḥ-i nūnla da olur. Bu maḳāmda żamme iledir. (E 42a/ S 30a)

Pā-best esās ve temel ma‘nāsına. (E 7b/ S 5b)

Pāy-endāz pādişāh ayaġına çekilen pīş-keşe dirler. (E 16b/ S 11b - S 137a)

Pāy-māl ayaġ altı ve ḫor nesne ma‘nāsına. (S 145a)

Perestār ta‘ẓimen gelüp ekābiri selāmlayan kimesneye dirler. Ma‘nā-yı Türkīsi ṭapu getürüci dimekdir. (E 78a-47b-113a/ S 56b-34a-80a)

Pergār ma‘rūf āletdir ki ‘avām tahrīf idüp pergel dirler. (E 107a-139a/ S 76b-96b)

Perī cin ḳızına dirler. Anlar ġāyet güzel olurlar imiş. (E 43b/ S 31a)

Pīçān bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsīyle ṣıfat-ı müşebbehedir, yāḫud bā-yı ‘Arabī ve cīm-i ‘Arabīyle cānsız dimekdir. (E 57a/ S 40b)

Pīş bu maḳāmda kesr-i bā-yı Fārsīyle ‘izzetlü ve ḥürmetlü ma‘nāsınadır. Bīş bā-yı ‘Arabīyle artıḳ dimekdür. (E 22b/ S 15b)

Pū bā-yı Fārsīniñ żammıyla, dev dālıñ fetḥiyle. İkisi de yilmek ma‘nāsınadır. (S 143a)

Pūşiş ve kūşiş ism-i maṣdardırlar cünbiş gibi ki Türkīde andan ta‘bir deprenişdir. (E8a/ S 5b)

Pürsiş ism-i maṣdardır ṣoruş ma‘nāsına. (E 106b/ S 76a)

Rūd ırmaḳ. Cūyla rūduñ farḳı oldur ki cūy ḥaḳīḳatde ırmaġıñ yerine dirler, rūd aḳan ṣuyına dirler. (E 10a/ S 7a)

Sār lafẓı bunda keṣretden ve büyüklükden kināyedir. (E 26b-51b/ S 18b-37a)

Sāy bir ḫoş ḳoḳulu nesneyi ezmeyle neşr olan rāyiḥaya dirler. (E 39b/ 28a)

Sāyīden bir ḳoḳulu nesne havānda ezilmekle eṭrāfına neşr olan rāyiḥaya dirler. Bunda murād ḳalemin tahrīr eyledigi ḥurūf ve kelimātdan ḥāṣıl olan ma‘ānīdir ki müşkden daḫı aṭyebdir. (S 177b)

Sāz kerdem düzdüm ve ḳoşdum dimekdir. (E 51b/ S 36b)

Sebük-bār lüġātde yüki yeyni dimekdir ammā bu maḳāmda fevrī, ya‘nī tīz ma‘nāsınadır. (E 67a/ S 48b)

Semen ḫoş ḳoḳulu bir aġ çiçekdir. (E 39b/ 28a)

Ser bunda tamām ma‘nāsına. (E 93b/ S 67b)

Ser-rişte iplik ucı dimekdir ammā ışṭılāḥda nihāyet-i kārdan ‘ibāretdir. (E 135a-79b/ S 94a-57b)

Sikke zed ışṭılāḥda ġālib olduḳda dinilür. (E 15a/ S 10b)

Sīr-āb lüġatde ṣuya ḳanmış ma‘nāsınadır ki mecāzen ṭarāvetden ve leṭāfetden ve ṣafāvetden ‘ibāretdir. (E 83b-43b/ S 60b-31b)

Sūsen ma‘rūf çiçekdir ki yapraḳları zebāna beñzer. (E 58b-159a/ S 42a-109b)

Sünbül siyāh ṣaç gibi bir otdur. Hindden gelür, meşhūr edviyedendir. Maḥbūblarıñ ṣaçını aña benzedirler. Aṣılda ‘Arabīdir. (E 13b-45a-67b-130a / S 9b-32a-48b-91a)

Şeb-gīr gicede vāḳi‘ olan aḥvāle dirler. Meṣelā āh-ı şeb-gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāḳi‘ oldıġı taḳdīrce. Vaṣf-ı terkībīdir, giceyi ṭutucı ma‘nāsına. Gice ile işlendigiyçün gūyā ki giceyi ṭutar. Nitekim āh u nālesi cihānı ṭutdı dirler. (E 123b-24a/ S 87a-16b)

Şengerf zincifredir ki ḳırmızı mürekkebi andan iderler. Bunda murād ḳalem rīzeleridir. Ve īhām ṭarıḳıyla bürīde engüştlerden aḳan ḳan murād olur. (S 115a)

Şest baş barmaḳ ve şehādet barmaġıyla ki yay kirişin ṭutarlar oḳ atarken, ol ṭutuşa şest dirler. Ammā bu maḳāmda yaydan oḳ atmaḳ murād olur. (E 159a-153b/ S 109b-105b)

Şeş-der nerd ṭasıdır. (E 17a/ S 12a-157a)

Şimşād şimşir aġacıdır. (E 69a/ S 50a)

Şüd bunda reft ma‘nāsınadır. (E 14a/ S 10a)

Tātār Ḫıṭā ve Ḫoten ve Çīn ve Māçīn ve ol ḥāvālī ahālisine dirler. (S 144b)

Telḫ-kām acı dimāġlı, ya‘nī ḥużūrsuz. (E 53a/ S 38a)

Teneşūy ölü yuyacaḳ taḫtaya dirler. (S 159b)

Teng yüküñ bir yanına dirler. (E 71b/ S 51b)

Terāne ır içinde tene ten ten dimege dirler. Ol da bir ḳaç nev‘dir ki yine ehli bilür. (E 3a/ S 2a)

Tevsen şol atdır ṣāḥibine rām olmaya. (S 152b)

Tīġden murād gezlikdir ki ḳalem-tırāş şeklinde olan bıçaġa dirler. (S 114b)

Tīmār ‘ilāc eylemek ve kimseniñ ġuṣṣasın yimek ve beslemek ve ri‘āyet eylemek ve renc ma‘nālarına gelür. Bunda cümle mülāyimdir. (S 131b)

Ṭırāz kesr-i ṭā ile şol ‘alemdir ki ḳaftān omuzına ve yeñ aġzına iderler. (S 124a)

Üfted fi‘l-i māżīdir. ‘Arabīde vaḳ‘a gibi iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri düşmek, suḳūṭ ma‘nāsına, biri de bir şeyiñ keynūnetinden ‘ibāretdir. Türkīde de müsta‘meldir. Meṣelā böyle vāḳi‘ oldı dirler. (E 21a/ S 14b)

V’er lafẓı ve egerden muḫaffefdir. (E 96b/ S 70a)

Yāre aṣılda bilezik yeridir ki ‘Arapca mi‘ṣam dirler ammā bunda bileziğiñ kendi murāddır. (E 43a/ S 30b)

Yegāne o kimseye dirler ki hünerde naẓīri olmaya. (S 134b)

Yekī yāy-ı nisbetle şol ma‘dūddur ki ma‘nā-yı yek ile mevṣūfdur. Bunda murād vaḥdetle mevṣūf olan Ḫudāy te‘ālādır. (E 7a/ S 5a)

Zebāne ve şerāre ḳıġılcım ma‘nālarına. (E 48a/ S 34b)

Zed Fārsīde ba‘żı elfāẓ var ki zed ta‘bīriyle müsta‘meldir ki Türkīde anı zediñ ma‘nāsıyla ta‘bir ḳābil degildir. Meṣelā būse zed ve ṣalā zed ve ḫayme zed. Öpdi ve ṣalā virdi ve çadır ḳurdı dimekdir. (E 27a/ S 19a)

Zer-girifte ve der-girifte ıṣṭılāḥda ḳablanmış dimekdir. (E 71b/ S 51b)

Zih kesr-i zā ve sükūn-ı hā ile yaḳa ma‘nāsınadır. (S 123b)

4.1.2.4. Türkçe Söz Varlığı

18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yazılmış ve geçiş dönemi özelliği taşıyan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da şârihin, şerh esnasında Arapça, Farsça kelimelerin anlamlarını verirken kullandığı Türkçe karşılıklar dönemin Türkçe söz varlığı hakkında bilgi vermektedir. Metni şerh ederken Hâcibî'nin kullandığı Türkçe kelimelerin bazıları bugünkü kullanımlarına çok yakınken, bazıları ise günümüzde kullanılmayan ancak 18-19. yüzyıllarda ve öncesinde kullanılan kelimelerdir. Dil ve edebiyat araştırmaları için faydası olabileceğine kanaat getirdiğimiz kelimelerin karşılıkları çeşitli sözlüklerden istifade edilerek[89], metindeki anlam çerçevesine de uygun olarak verilmiştir.

Metinde çeşitli vesilelerle geçen Türkçe kelimeler ve anlamları alfabetik olarak şu şekilde sıralanabilir:

aġız yarı: Tükürük, salya.

Ör: Kendü *aġzı yarını* dükelü anıñ işinde itdi. (E 154b/ S 106b)

aġu: Zehir.

Ör: Şerbet ṭutucıdan *aġu* ḳadeḥi istedi. (S 124b)

aġsaḳ (aḫsaḳ): Aksak, topal.

Ör: Yüriyicilik meydānında seni *aḳsaḳ* eyledi. (S 165b)

Ör: Vehm atı anıñ ṣaḥrāsında *aḫsaḳdır*. (E 17b/ S 12b)

and: Yemin.

Ör: Ol Ḫudā ḥaḳḳıyçün seniñ üzeriñe *and* olsun. Ya‘nī saña kasem virdürürüm ol Ḫudāya. (E 148b/ S 102b)

[89] Bu bölümde geçen kelimelerin anlamları verilirken şu kaynaklar kullanılmıştır: **Türkçe Sözlük**, Ankara: TDK Yay., 2011.; **Tarama Sözlüğü**, 8 cilt, Ankara: TDK Yay., 2009.; **Derleme Sözlüğü**, 6 cilt, Ankara: TDK. Yay., 2009; Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, 5 cilt, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.; James W. Redhouse, **Turkısh and English Lexicon**, 3. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

ancılayın: Onun gibi, o kadar, öyle.

Ör: *Ancılayın* bir mübārek bāġdan görmem. (S 175b)

arı: Temiz, pak.

Ör: Kendü āyīne-i ḳalbiñ yüzini muṣayḳal eyle. Ya‘nī ḳalbiñ āyīnesini kīn ve sevgiden fāriġ eylemekle ṣayḳallanmış *arı* ve ṣāfī eyle. (E 115b/ S 81b)

arıḳ: Zayıf, cılız.

Ör: Ẓāhir geldi cümlesi ḳurı ve *arıḳ* idiler. (S 133b)

artıḳ: Fazla, ziyade.

Ör: Çünki leṭāfetde anıñ lebi nebāt şekerinden *artıḳ* oldı. (E 105a/ S 75b)

ay aġılı: Ayın çevresinde görülen beyaz halka, hale.

Ör: *Ay aġılı* gibi çadır ḳurdı ay eṭrāfına. (E 15a/ S 10b)

ayaḳdan düşmüş: Güçsüz kalmış, kuvvetten düşmüş.

Ör: *Ayaḳdan düşmüş* bī-çārelere bir el vir. (E 18b/ S 13a)

azraḳ: Daha az, azca.

Ör: Ol Burāḳ yarım laḥẓada belki *azraḳda* urdı. (E 15a/ S 10b)

baġırdaḳ: Beşik bağı.

Ör: Ḳımāṭ kesr-i ḳāfla yürek, ya‘nī şol nesne ki anıñla beşikde oġlanı bağlarlar, ba‘żı yirlerde *bağırdaġı* dirler. (E 51b/ S 36b)

başur-: Bastırmak, kapatmak.

Ör: Ki ol fidāndan çörçöp yüceliḳ ister. Ya‘nī ḫār u ḫāşāk ‘ālī olup ol fidānı *başurmaḳ* isterler. (E 90a/ S 65b)

başaḳ: Ürün toplandıktan sonra dal ve sap üzerinde kalmış olan artıklar.

Ör: *Başaḳ*, buġday ve arpa biçildiginden ṣoñra ki devşirirler, añа dirler. (E 20b/ S 14b)

berk (bek): Sağlam, sıkı, kuvvetli.

Ör: Bir niçe ṭoñu ve *berk* cānsız nesneler virdim cān aldım. (E 104a/ S 74b)

berk yanlu: Kararlı, kuvvetli, sağlam.

Ör: Naṣīḥat diyicilikden *berk yanlu* olduḳ. Ya‘nī pek ṣıḳca olup aña naṣīḥat eyledik. (S 119a)

bezek: Süs, süs eşyası.

Ör: Gülden gül aġacı maḥbūbı üzerine *bezek* bağlayıcıdır. (E 4a/ S 3a)

bıçḳu (bıçḳı): Ağaç kesmek veya tahta biçmekte kullanılan ağzı dişli büyük testere.

Ör: Ne devrān *bıçḳusınıñ* rencini çekmiş, ḥāṣılı aña neccār eli degmemiş. (E 82b/ S 60a)

bıldır: Geçen yıl.

Ör: *Bıldırın* ve bu seneniñ yazını bir üslūblı gör. (S 174a)

bil bağla-: Önem vermek, güvenmek, azmetmek, hazırlanmak.

Ör: Çāre-sāzlıga *bil bağlamaḳ* gerekdir. (E 85a/ S 62a)

Ör: Çünki görürdi ḳulluġa āvāz virirdi, ya‘nī *bil bağlardı.* (S 124a)

biliş: Bilen, bilici.

Ör: Dāye bir daḫı didi ki: Sen biliş fikirlüsün, ya‘nī zeyrek ve ẕekīsin. (E 53b/ S 38b)

boġmaġ: Gerdanlık, kolye.

Ör: Anlarıñ boyunlarındaki demür devlet boġmaġı oldı. (S 131b)

bölük: Grup, kısım.

Ör: Ol bārgāhıñ çevresinde güzellerden bir *bölük* ‘asker ṣaf urmuş idi. (E 71a/ S 51b)

börk: Başa giyilen külah, kalpak.

Ör: Lāleniñ başından *börkini* ḳapalım. (E 88a/ S 64 a)

buḳaḳ (buḳaġ): Gerdan.

Ör: Ġabġab *buḳaḳ* ki eñek altında olur. (E 45b/ S 32b)

bulaḳ: Kaynak, pınar.

Ör: Her bir büyük *bulaḳdan* her cānibe ṣu arġı. (S 178a)

bun: Felaket, sıkıntı, gam.

Ör: Baña oġul ṣāha ḳul ola. Ya‘nī göñlümdeki *bunı* alup ancaḳ oġul idinmekdir. (E 102b/ S 74a)

bur-: Bükmek, çekmek, çevirmek.

Ör: Bir kimesne ki ol mübārek ḳulaġı barmaġıyla *bura*. (E 89b/ S 65a)

burı: Ağrı, sancı.

Ör: Derd ki ma‘nāsı aġrı ve ṣızı ve *burıdır.* (E 25a/ S 18a)

bürüm: Bir kenarı üzerinden yuvarlanarak dürülmüş, sarılmış, katlanmış.

Ör: Ancılayın at idi ki ṭırnaġından ḳatı ṭaşda büklüm ve *bürüm* eylemiş idi. Ya‘nī üzerine ayaḳ baṣdığı ṭaş iki ḳat olmuş idi. (E 68a/ S 49a)

bürüncek: Baş örtüsü.

Ör: *Bürünceginden* ‘anberlenmiş ṣaçını çekdi. (E 58b/ S 42a)

çav: Ün, şöhret.

Ör: Bu ġavġādan üni ve *çavı*, ya‘nī şöhreti ziyāde olur. (E 161b/ S 111a)

çekme çek: Çekişme, münakaşa.

Ör: O ḫaṭā ḥarfi içün ḳalem gibi beni *çekme çeke* bıraḳma. (E 9a/ S 6b)

çemre-: Kolu paçayı kıvırıp sıvamak.

Ör: Anı yumaḳ içün ellerini *çemrediler.* (S 161b)

çevleg: Döngü.

Ör: Anıñ metā‘ı ḫayāl *çevlegine* düşe idi. (S 131b)

çıġrıḳ (çıkrık): Değirmen, dolap gibi şeylerin dönen bölümü, daire, teker.

Ör: *Çıġrıḳdan* murād ‘araba tekeridir. (E 21a/ S 14b)

degirmi: Yuvarlak, daire.

Ör: Ḳoyun ḳuyruġından aña *degirmi* yaṣdıḳ ḳor. (E 24a/ S 17a)

demren: Okun demir ucu.

Ör: Ki demirden *demren* başı üzerine oturmuşdur. (S 119b)

dengli: Denk, eş.

Ör: Aġzı şu‘le ile ṭolu ve yüregi ḳıġılcım ile ṭoludur. Ya‘nī yapraḳları pāre pāre ve içi āteş *dengli* olması felegiñ cevrindendir. (S 163b)

deñiz ḳoyunı: Tüyünden ağır kumaşlar ve derisinden kürk yapılan bir su hayvanı, kunduz.

Ör: Ḫazz *deñiz ḳoyunıdır* ki yüñinden fāḫir libāslar eylerler. (S 137a)

depelen-: Öldürülmek.

Ör: Çünki ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ sevdāsınıñ *depelenmişine*, ya‘nī Zelīḫāya. (E 136a/ S 94b)

depren-: Hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak.

Ör: Her cānibden muḥabbet idicilik çünki *deprene.* (E 138b/ S 96a)

depreniş: Hareket, kımıldanış.

Ör: Gāh ol ṭarafa olur *deprenişi* gāh bu ṭarafa. (E 114a, S 81a)

depret-: Kımıldatmak.

Ör: Ve andan ṣoñra işitmek ḳulaġını açarım. Ya‘nī beni *depretmek* sebebiyle ‘aḳlımı cem‘ idüp ba‘dehu kelāmıñızı istimā‘ eylerim. (S 130a)

der: Ter.

Ör: Çehresinden *der* ṣaçıcılar dāne ṣaçalar. Ya‘nī derler döküp emr-i zirā‘ate ihtimām ideler. (S 137b)

derim evi: Çevresi ve üstü keçe, bez ya da saz ile örtülen çadıra benzer göçebe evi.

Ör: Ṭārum rānıñ żammıyla *derim evine* dirler ki göçer evliler ḳurup içinde otururlar. (S 163a)

devşir-: Derlemek, toplamak.

Ör: Ba‘żı vaḳit ol meydāndan çörçöp *devşirdik.* (E 19a/ S 13a)

dikme: Fidan, dikilip yetiştirilen şey, yetiştirilmiş olan.

Ör: Çünki ṭomurcuḳ gül *dikmesi* bir göñülli geldi anıñ üstine dikenden. (E 9b/ S 6b)

dilkülen-: Dalkavukluk etmek, kurnazlık yapmak.

Ör: Anıñ etegin öpmek ile yaltaḳlanmaḳ. Ya‘nī ayaġıñ öpmekden nā-ümīd olup *dilkülenüp* etegin öperdi. (S 123b)

dir- (der-): Toplamak, biriktirmek.

Ör: Gül *dirmek* ümīdiyle gülşene gitdim. (E 72b/ S 52b)

dirlik: Yaşayış, hayat, geçim.

Ör: Hīç nesneden *dirlik* sebebleri ḳalmadı. (S 139a)

Ör: Anıñ cemāli olmaḳsızın *dirlik* dilemem. (S 157a)

dirneg: Toplantı, toplantı yeri, cemiyet.

Ör: Çünki Zelīḫā ol *dirnegi* gördi didi: Bu ne ġavġadır? (E 99b/ S 72a)

ditsin-: İğrenmek.

Ör: Göñlüm bu fānī iḳlīmden *ditsinmişdir.* (S 156b)

dönegen: Çok dönen, dönen, bükümlü.

Ör: Felek kendü *dönegenliginden* müteḥayyir olur. (E 5b/ S 4a)

döş: Göğüs, sine.

Ör: Nitekim çobana müte‘addid ve emrine rām köpekler lāzımdır. Ya‘nī kendüde mevcūd olan bu dört ‘azīz nesneleri ḳuyruġı *döşünde* ẕelīl köpek gibi idüp Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳuzılarını ḥıfẓ eylemek ḫiẕmetine ḳoşdı. (E 117b/ S 83a)

döşecek: Döşenen, döşenecek (şey).

Ör: Nihālīn *döşecek* nesne ma‘nāsına. (S 141b)

düg-: Düğümlemek, bağlamak.

Ör: Ceres deve çañıdır. Ya‘nī ‘asesiñ şākirdleri ceres *dügerler* tā ḫalḳ iḥtiyāṭ üzre olsun içün. Ṣabāḥ ḳarīb oldıġından uyumuşlar idi. (E 44b/ S 31b)

dükeli: Bütün, hepsi.

Ör: Anıñ cemāli *dükeli* güzellerden artıḳ idi. (E 32a/ S 23b)

dürüş-: Çalışmak, çabalamak.

Ör: Cānla ve ḫulūṣ ile Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḫiẕmetinde *dürüşün.* (E 131b/ S 92a)

düz-: Yapmak, meydana getirmek, hazırlamak.

Ör: Velīkin kendü ile bir ḥīle sāz eyledi. Ya‘nī *düzdi* ve ḳoşdı. (E 36b/ S 26a)

düzüm: Dizi, sıra.

Ör: Ki anıñ müşterīleri *düzüminde* olam. Ya‘nī hemān anıñ müşterīleri silkine munṭaẓam olmaḳ bāña yeter. (E 101b/ S 73a)

egin: sırt, arka.

Ör: Ya‘nī *egninden* ḥarīr libāslar ve ḳulaġından mücevher küpeler selb olmuş idi. (S 141b)

eglen-: Vakit geçirmek, beklemek, oyalanmak, durup dinlenmek.

Ör: Iraḳlıḳ günleri gice çekdi ‘acele ile. Ya‘nī çoḳ *eglendiñ* tiz gel ve sür‘at eyle. (S 156a)

elegimṣaġmal: Gökkuşağı.

Ör: Bayram ayına ḳavs u ḳuzaḥ düzdi. Ya‘nī *elegimṣaġmal* gibi laṭīf eyledi. Ḥāṣılı ḳaşlarına kār çeküp ebem ḳurşaġı gibi muḳavves ve mülevven eyledi. (E 142a/ S 98b)

el üzmek: Ümitsiz duruma düşmek.

Ör: Henüz seniñ eteginden *el üzmemişim*. Ya‘nī el’ān yine ḫiẕmetindeyim. (E 51b/ S 37a)

emzirikci: Süt anne.

Ör: *Emzirikciler* üslūbıyla incīr memesi. (E 129b/ S 90b)

eñek (eñeg): Çene, çene kemiği, gerdan.

Ör: Seniñ *eñeginde* buḳaḳ ḳuyusını kim ḳazdı? (E 107b/ S 76b)

eñlik (englik): Boyacılıkta kullanılan kökü kızıl bir ot.

Ör: Gül renkli yañaġa *englik* gerek. Ya‘nī şol ḳızılca nesne ki ‘avratlar yüzlerine sürünürler. (E 32a/S 22b)

Ör: Rāstıḳ ve *eñlik* ‘ārından pāk idiler. (E 67a/ S 48b)

epsem: Sessiz, ses çıkarmayan, susan.

Ör: Ya‘nī anıñ ḥoḳḳa-i gevherini vaṣfdan *epsem* ol. (E 41b/ S 30a)

esenleş-: Vedalaşmak.

Ör: Baña vedā‘ mī‘ādına irişdürüñ. Ya‘nī benim ile *esenleşmek* maḥalline getürüñ. (S 158a)

eyegü (iyegü): Kaburga kemiği.

Ör: Mübārek **eyegüsiyle** yer beşigi üzerine tekye eyledi. (E 14a/ S10a)

geçgin: Kendinden geçen, aşırı sarhoş.

Ör: *Geçgin* sarḫoş oldığı ḥālde uyḳu ḫayālinden ḳalkdı. Ya‘nī uyḳudan uyandı. (E 56a/ S 40a)

geñez: Kolay.

Ör: Anıñ teşkīlinden Mecestī-nām kitāb ḳatı *geñez* idi. Ya‘nī anıñ nuḳūş-ı ‘acībesine nisbet Mecestī-nām kitābda olan eşkāl pek āsān idi. (E 138b/ S 96b)

geñşek: Gevşek.

Ör: Uçmaḳdan Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳanadı süst ve *geñşek* oldı. (E 16b/ S 11b)

göm: Dip, iç, kök, asıl.

Ör: *Göm* taḫtesi dişleriyle sünbüle ufanup ḥabbeler dāne dāne dögülmekdir. (E 9b/ S 6b)

görklü: Güzel.

Ör: Ol mevżi‘e cümle *görklü* şeyleri düzdi. (E 141b/ S 98b)

göyün-: Yanmak.

Ör: Ya‘nī sipend āteş üzerinde ‘ale’l-fevr yanduġı gibi Zelīḫā daḫı ‘ale’l-fevr aña ‘āşıḳ oldı ve āteş-i ‘aşḳıyla *göyündi.* (E 46b/ S 33b)

güciş-: Çekişmek, kavga.

Ör: Ḳalemi gördüñ ki ḳalem-tırāş ile eger *gücişe.* (S 115a)

gülegen: Sürekli gülen, çok gülen.

Ör: Zelīḫānıñ la‘l gibi ḳırmızı *gülegen* ṭuṭaḳlarından sīn gibi dişleri āşikāre olmuş idi. (E 40a/ S 28b)

güven-: 1. Övünmek, iftihar etmek. 2.Sevinmek, nazlanmak.

Ör: *Güvenmek* börkini felek burcı üstine sürtdi. Ya‘nī iftiḫār-ı tām ile iftiḫār eyledi. (E 65a/ S 47a)

Ör: Sezed eknūn ki ber-gerdūn künem nāz: Yarar ve lāyıḳ olur şimdi ki eflāk üzerine *güvenem.* (E 103a/ S 74b)

güyegü: Güvey, damat.

Ör: Bahār gelinlerini ve *güyegülerini* ḫil‘atlendiricidir. (E 4a/ S 3a)

ıldıra- (yıldıra-): Parıldamak, ışıldamak, ışık saçmak.

Ör: Ol nūr-ı Ḫudādan güneş üzerine bir şu‘le *ıldıradı.* (E 27b/ S 19b)

Ör: Dür ṣaçıcı leb-i la‘linden incü gibi dendānınıñ *yıldıraması.* (E 45b/ S 32b)

ımızġan-: Uyuklamak, azıcık uyumak.

Ör: Anıñ ṣūret görüci gözi uyḳuya *ımızġanmış* idi. Ya‘nī çeşm-i ẓāhiri uyumuş idi. (E 45a/ S 32a)

ıprat-: Yıpratmak, eskitmek.

Ör: Buyurmadıḳlarıñda ayaḳ *ıpratdıḳ.* (E 7b/ S 5b)

ırla-: Söylemek, şarkı söylemek.

Ör: Dilim çünki ol nām-ı Muḥammedden bir ḥarf *ırlaya*, ya‘nī ẕikr ide. (E 11a/ S 7b)

ırlayıcı: Şarkı söyleyen, okuyan.

Ör: İbrānī ve Süryānī dilince *ırlayıcılar*. (S 136b)

ısıcaḳlıḳ: Sıcaklık.

Ör: Andan *ısıcaḳlıḳ* anlardan ṣavuḳ söyleyicilik. (E 90b/ S 65b)

ısıtma: Sıtma, hastalık ateşi.

Ör: Çünki anıñ yüregi ḥarāretinden anıñ *ısıtması* yanıcı idi. Ya‘nī çünki āteş-i ‘aşḳ ḥarāretinden ısıtmalu ādem gibi yanıcı idi. (S 139b)

igit: Yiğit.

Ör: Güçlü *igit* ol delvi çekdi. (E 93b/ S 67b)

in: En.

Ör: Eger ṣavuġuñ zaḥmetini bileydi el gibi vāsi‘ ve *inlü* yapraḳlar bitürmez idi. (S 165a)

iñlü: Hasta.

Ör: Ki ey ġamlu ve *iñlüleriñ* ḥācetini revā idici! (S 156b)

issi: Sıcaklık, hararet, sıcak.

Ör: Birisinden gündüz meclisi germ ve *issi* olmuşdur ki o Ḫūrşīddir. (E 6a/ S 4b)

işek: Eşek.

Ör: Gevher ṣaçmak içün altunı *işek* yükiyle. Ya‘nī ol taḫta cevāhir ḳondurmaḳ içün yükler ile altun ṣarf eylemiş idi. (E 77a/ S 56a)

itdirsegi: Arpacık, gözde çıkan sivilce.

Ör: *İtdirsegi* ṭamarı gibi aydın gözde, ya‘nī itdirsegi didikleri ṭamar ẓāhir oldı; aydın gözi ne gūne raḫne-dār eylerse, Zelīḫānıñ ṭırnaġı ruḫ-ı gülgūnını ancılayın pür-āzār eyledi. (S 159a)

itgün (yitgün): Yitik, kayıp.

Ör: Bī-ḫodluḳdan kendü kārımda *itgün* olam. (E 79b/ S 57b)

Ör: Ki gice ẓulmetinde bir *yitgün* idim. (E 103b/ S 74b)

iv-: Acele etmek, koşmak.

Ör: Düşerek ḳalḳaraḳ ol ṣu ṭarafına *ivem.* (E 72b/ S 52b)

ivici: Acele eden, aceleci.

Ör: Ṣudan ötüri her cānibe *ivici*. (E 72b/ S 52b)

ḳaçan: Ne zaman, ne zaman ki.

Ör: Na‘ş lüġatde meyyitiñ taḫtına dirler, *ḳaçan* üzerinde meyyit olsa. (E 16a/ S 11b)

ḳaḳ- (ḳaḳı-): Başına kakmak, yüzüne vurmak.

Ör: Melāmet azarlamaḳ ve *ḳaḳımaḳ* ma‘nāsınadır. (S 115a)

Ör: Baş *ḳaḳıcılıḳ* dilini açdı kendü üzerine. (E 119b/ S 84b)

ḳanda: Nerede, nereye.

Ör: *Ḳanda* pervāne güneş cānibine uçar? (E 77b/ S 56b)

ḳan kesil-: Kanla dolmak, kıpkırmızı olmak.

Ör: Ki ele getürdüm bir yaraşıḳlı maḥbūb. Ya‘nī ol cānānı ele getürünceye dek yüregim *ḳan kesildi*. (S 123b)

ḳarañu: Karanlık.

Ör: Ẓālimleriñ mezārı gibi *ḳarañu* ve ṭardır. (S 117b)

ḳaravaş: Cariye, hizmetçi.

Ör: Perī yüzlü maḥbūblar aña ḳulluḳ ve *ḳaravaşlık* eylerdi. (E 43b/ S 31a)

ḳarış muruş: Karma karışık.

Ör: Yaṣdıḳdan anıñ sünbül ṣaçları birbirine şınmış ve *ḳarış muruş* olmuş idi. (E 45a/ S 32a)

ḳatı: Çok fazla.

Ör: Ḳamusı çoḳ güzel ve *ḳatı* semüz idiler. (S 133b)

ḳayır-: Önem vermek, ilgilenmek, görüp gözetmek.

Ör: Benim belām anıñ beni *ḳayırmamasındandır* ve ‘adem-i iltifātındandır. (E 138a/ S 96a)

keleci: Söz, laf, lakırdı.

Ör: *Keleci* lisān-ı Türkīdir. Söz söylemek ma‘nāsına. (E 79b)

kelep: Bükülmüş iplik kangalı, çile.

Ör: Bir niçe egrilmiş ip dir idi. Ya‘nī eline birḳaç *kelep* iplik alup dirdi. (E 101b/ S 73b)

kesek: Saban ya da belin çıkardığı iri toprak parçası.

Ör: Ya‘nī ġırbāl-ı felek ile taṯhīr olan arpayı ṭaş ve *kesekden* temīz içün ḳudsiyān-ı sidre-nişīn nāzil olurlar idi. (S 144a)

keskün eyle-: Kızdırmak, öfkelendirmek.

Ör: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna eylemekçün *keskün eylediler*. (S 119a)

ḳıġılcım: Kıvılcım.

Ör: Aġzı şu‘le ile ṭolu ve yüregi *ḳıġılcım* ile ṭoludur. (S 163b)

ḳırnaġ (ḳırnaḳ): Cariye.

Ör: Öyle degil mi ben seniñçün kemter *ḳırnaġım* ve ḳapuñda bir alçaḳ cāriyeyim?! (E 59a/ S 42b)

ḳıynaġ (kaynak): Yırtıcı hayvan pençesi.

Ör: Ṭoġanıñ burnı ve *ḳıynaġı* muḥabbet ceẕbi içün. (E 24a/ S 17a)

ḳız oġlan: El dokunulmamış, bakire.

Ör: Dükeli *ḳız oġlan* ve pāk aşıllu idiler. (E 131a/ S 91b)

kiçirek: Küçük, daha küçük.

Ör: Bi-‘aynihi ḥavużuñ biri ol biri gibi idi. Ya‘nī birisi ol birinden cüz’ī *kiçirek* idi. (E 130b/ S 91a)

ḳoca: Yaşlı.

Ör: Anıñ gencligi bulanıḳ oldı *ḳoca* felekden. (S 140b)

ḳoçı (ḳoçu): Vaktiyle kullanılan süslü, kapalı araba.

Ör: Her balıḳ ḳulaġı gevher ile ṭolu ṣadef gibi, ya‘nī Zelīḫānıñ *ḳoçısı* üzerine olan ṣaçı berri ve baḥri ṭoldurdı. (E 76b/ S 55b)

ḳoltuġ (ḳoltuḳ): Omuz başlarının altında, kolun gövde ile birleştiği yer.

Ör: Ḳoldan gümüş ḫazīnesi *ḳoltuġında* idi. (E 40b/ S 29a)

ḳoñşı: Komşu.

Ör: Anıñ güline bülbül *ḳoñşı* degil idi. (E 26a)

kökleş-: Kök salmak, yerleşmek, yerleşip kalmak.

Ör: Ḥareket yolı anıñ üzerine müşkil olmuşdur, ya‘nī *kökleşmişdir.* Bir yere gitmeye mecāli yoḳdur. (E 57a/ S 41a)

ḳuc-: Kucaklamak.

Ör: Ġama muṣāḥib ve miḥnetle hem-āġūş idi gūyā miḥnetle Zelīḫā birbirini *ḳucmuşlar* idi. (E 58b/ S 42a)

ḳulaḳ burumı: Ceza.

Ör: Birine dārdan *ḳulaḳ burumı* virdiler, ya‘nī aṣdılar. (S 132a)

ḳurşaḳ: Kuşak.

Ör: Ol ḫˇāheriñ elinde İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selāmdan bir *ḳurşaḳ* var idi. (E 36b/ S 26a)

nice: Nasıl.

Ör: Velīkin ancılayın yüzden ṣabr itmek *nice* mümkin olur? (S 124b)

oġulbalı: Beyaz, dolgun petek balı.

Ör: Ol ḳuyuda olan çoraḳ ṣu *oġulbalı* gibi ṭatlu oldı. (E 91b/ S 66b)

oḳu-: Çağırmak.

Ör: Bir gice ḫalvet köşesine dāyeyi *oḳudı.* (E 136a/ S 95a)

oma: Kalça kemiği, bel kemiği.

Ör: Fevvāre fānıñ fetḥi ve vāvıñ teşdīdiyle *oma* didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ ḳaynamasıdır. (E 30b/ S 21b)

otar-: Hayvanı yaymak, otlatmak.

Ör: Bir maḥalde geyik sürüsi *otaralım.* (E 88a/ S 64a)

otur-: Sönmek, sakinleşmek.

Ör: *Oturdı*, ya‘nī söndi yanar mūm gibi yañaġından bir şu‘le ki var idi. (E 119a/ S 84a)

ovuş bul-: Yorulmak, aciz kalmak.

Ör: Gice ṭolaşmaḳdan çünki ḳurt *ovuş bula*, ya‘nī ‘āciz ḳala. (E 24a/ S 17a)

öñdül (ögdül): Mükafat, yarış ödülü.

Ör: Ki diye *öñdül* ile bedel yoḳdur. Ya‘nī ‘azīz-i Mışra iḳrār olunmuşdur. (E 63b/ S 45b)

öri: Kalkık, dik.

Ör: Ya‘nī elif gibi ṭoġrılup *öri* durdı. (E 153b/ S 106a)

örtünüş: Gizlenme.

Ör: Ol hidāyet nūrı üzerine ṭutalum. Ya‘nī farż idelüm ki senden *örtünüş* yoḳdur. (E 8a/ S 5b)

öykünüci: Taklit eden, özenen.

Ör: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḥasede *öykünüciler,* ya‘nī muḳteżā-yı ḥasede mülāzımlar ṣabāḥleyin. (E 87b/ S 63b)

pekce: Sağlamca, sıkıca, aşırı bir istek duyarak.

Ör: Ki seniñ gibi anı ṭar ḳucaġa çekem ve *pekce* ḳucam. (E 111a/ S 79a)

şaçı: Kimi düğün ve şenliklerde ortaya saçılması gelenek olan inci, para, şeker, tahıl gibi şeyler.

Ör: Ve ahālī-i Mışr ṭaşra gelmek ve *ṣaçı* ṭabaḳlarını Zelīḫānıñ miḥaffesi üzerine ṣaçmaḳ beyānındadır. (E 74b/ S 54a)

şaġu şaġ-: Ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek.

Ör: Nevḥa idici içün nevḥa eylediler. Ya‘nī Zelīḫā ki ṣayḥalar idüp giryān olurdı bu def‘a anıñ üzerine ṣayḥalar ve nevḥalar eyleyüp *ṣaġu ṣaġdılar*. (S 161b)

şancıl-: Batmak, saplanmak.

Ör: Bir av gibi ki oḳlar çevresinde oturmuş idi. Ya‘nī bögürlerine oḳlar *ṣancılmış* ṣayd-ı mecrūḥ gibi idi. (S 142b)

şaral-: Sararmak.

Ör: Muḥāḳ renci anı ża‘īf ve ḫasta ider. Nitekim şehriñ āḫir günlerinde bīmār gibi incelüp ve *ṣaralur*. (E 127a/ S 89a)

şavuḳ: Soğuk.

Ör: Andan ısıcaḳlıḳ anlardan *ṣavuḳ* söyleyicilik. (E 90b/ S 65b)

şavuş-: Yayılmak, sıvışmak.

Ör: Ana ḳor oġlını ayaġı altına. Ya‘nī seyl aġzı *ṣavuşup* boġulmaḳ muḳarrer olduḳda ana ḳucaġındaki ferzend-i ciger-bendini ayaġı altına alup anı imāte ile kendüyi iḥyāya sa‘y eyler. (S 117b)

segirdim: Koşma, koşuş.

Ör: Ḥāṣılı cin *segirdimli* bir atı var idi. (S 142b)

segirt-: Koşmak, yürümek.

Ör: Aña tedbīr içün her bir yola yilüp **segirtdiler.** (E 56b/ S 40b)

şıġın: Yabani geyik ve sığır.

Ör: Eger bir *ṣıġınıñ* boynuzını bend ide. (E 24a/ S 17a)

şıġış: Sığacak yer.

Ör: Ki bir ġayrısıyçün *ṣıġış* ḳalmaya. Ya‘nī muḥabbet-i cānānı ancılayın göñlinde yerleşdire ki mā‘adāya yer ḳalmaya. (S 130b)

şın- (şı-): Kırılmak, kırmak, parçalanmak.

Ör: Ne bir kerre anıñ ayaġında bir tiken *şınmış* idi. Ya‘nī ‘ömri içinde bir ġam görmemiş idi. (E 43b/ S 31a)

Ör: Ṭaġ altında kendü arḳamı *sıdım*, ya‘nī ufatdım. (S 123a)

şınıḳ: Kırık.

Ör: Didi: Aġlamadan andan ötüri gönli *şınıġım*. (E 126a/ S 88b)

şına-: Denemek.

Ör: Anıñ ḫayāliyle ṭab‘ *şınamaḳ* eylerim. Ya‘nī anıñ ḥüsnini vaṣf ḳābil-i ta‘bīr degil ammā ben ṭab‘ımı şınarım ki nev‘anmā anı medḥe ḳādir miyim? (E 39a/ S 28a)

sinici: Hazmı kolay olan.

Ör: Ḫoş *siñici* ṣāfī mürebbālar ve reçeller. (E 112a/ S 79b)

siñirle: Hareket edemez hale getirmek için vurup ayak sinirini kesmek.

Ör: Bu ṣaḥrādan ḳalemiñ serī‘ü’s-seyr atını *siñirle.* (S 180a)

şor-: Emmek, emer gibi çekmek.

Ör: Dendānıyla tāze igdesini ḳazıdı, ya‘nī igde renkli ḳızılca ṭuṭaḳlarını dendānıyla ṭutdı. Nitekim ‘ādeten ṭutup *ṣorarlar.* (S 152a)

söyken-: Dayamak, dayanmak.

Ör: Ya‘nī dilkü ve ṭavşan ve bu maḳūle-i sā’ir şikārlar ḳaplana *söykenüp* uyurlar ve hīç ziyān görmezler. (E 24a/ S 17a)

Ör: Ki şedāīdde anıñ *söykenme* yeri ola. (S 133b)

söykencek: Oturacak, dayanacak yer.

Ör: Zelīḫāyı nāz *söykenceginiñ*, ya‘nī taḫtıñ yuḳarusında oturtdılar. (E 60b/ S 43b)

söyündür-: Söndürmek.

Ör: Bir ṣu ile gönlümden bir ḥarāret *söyündürmedi.* (S 127b)

söz sav: Lakırdı, bir yığın söz, dedikodu.

Ör: Meṣelā bī-güft ü gūy dirler. Ma‘nāsı dime ḳoma, ya‘nī *söz sav* dimekdir. (E 17b/ S 12b)

şuvar-: Sulamak.

Ör: Dikene ve güle āb-dārlıḳ ider. Ya‘nī nebātātıñ küllisini *ṣuvarır.* (E 4b/ S 3a)

şin: Şen.

Ör: Ol neylerde çünki *şinsiz* ve feraḥsız cānından nefes. (S 145a)

şoraḳ: Çorak.

Ör: Ya‘nī güneşiñ żiyāsı ve rif‘ati Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥüsnine ve ‘ulüvv-i şānına nisbet, sıcaḳ günde ıraḳdan ṣu gibi görüken *şoraḳ* yeri deryā-yı ‘ummāna nisbet gibidir. (E 38a/ S 27a)

ṭarṭaġan: Darmadağın.

Ör: Buncılayın ‘aḳlı ṭaġılmış ḥayrān ve *ṭarṭaġan* niçünsün? Ya‘nī ne içün bu güne seẕer meẕer ve ehl-i kedersin? (E 52a/ S 37a)

tegek: Asma filizi.

Ör: Üzüm *tegeginiñ* yapraġınıñ yüz ṣarılıġını gör. Ya‘nī anlara naẓar eyle. (S 164b)

ṭoġram: Dilimlenen, dilim.

Ör: Gölge gibi anı ayaḳ altında alçaḳ eyler. Nitekim kesüp *ṭoġram ṭoġram* eyleyüp, ṣandıḳ vesā’ir nesne yaparlar. (E 126b/ S 89a)

ṭolaḳ: Yün veya pamuk bez şerit.

Ör: Başına bağladı yüngden örülmüş bir *ṭolaḳ.* (E 109a/ S 78a)

ṭolanġan: Dolanan, dönen.

Ör: Çünki güneş *ṭolanġa*n çarḫıñ a‘lāsına irişe. (E 126b/ S 89a)

ṭoy-: Bıkmak, usanmak.

Ör: Oturmuşlar ṭoḳ lakin dirilikten. Ya‘nī ḥayāt-ı dünyādan ṭoymuşlar. Ḥāşılı ol zindān ahālisi ṣaġlıḳlarından *ṭoymuş* ve usanmışlar, ölüm ārzū iderler. (S 118a)

toz ḳoparıcı: Azarlayıcı.

Ör: Zelīḫāyı *toz ḳoparıcı* itdiler yāḫud ‘itāb-engīz, ya‘nī azarlayıcı itdiler. (S 119a)

ṭuş ol-: Karşılaşmak.

Ör: Ancılayın ġam ki andan ‘ömrlerde yas ve muṣībete düşmedi. Ya‘nī dünyāda bir cüz’ī zamān bulunmamışdır ki ol zamānda bir kimesne bir ġama *ṭuş olmaya* ki müddet-i ‘ömrinde ol ġamıñ yas ve muṣībetini çekmeye. (S 163b)

uca: oturak yeri, kıç, sağrı.

Ör: Bir taġ gibi ki kemerden aşaġa vāḳi‘ olmuş idi. Ya‘nī nitekim ba‘żı ṭaġıñ orta yeri kemerleyn olup aşaġı ṣarḳup ṭurur. Zelīḫānıñ *ucası* daḥı ol gūne ṣarḳup ṭurur idi. (E 41b/ S 29b)

ufan-: Parçalanmak, ufalanmak.

Ör: Ben ol gemiciyim ki gemisi *ufanmış* ola. (E 73a/ S 53a)

ufat-: Kırmak, parçalamak.

Ör: Bir avuç ḳum ile cümle düşmānlarıñ arḳasını *ufatdı.* (E 12b/ S 9a)

uġrı: Hırsız.

Ör: Gice *uġrısı* gice bekcisiniñ ‘aḳlını ḳapmış idi. Ya‘nī gice bekcisi uyumuş idi. (E 44b/ S 31b)

uġur: Taraf.

Ör: Mıṣr ‘askeri bir *uġurdan* ṭaşra geleler. (E 70a/ S 50b)

uġurla- (uġrula-): Çalmak.

Ör: Tāze ḫurmā devşüre velīkin *uġurlayup* devşüre. (E 132a/ S 92a)

ulaşıḳ: Bağlı, bitişik.

Ör: Çünki bir *ulaşıḳ* olmaya cān u göñüle. Ya‘nī çünki ‘āşıḳ ve ma‘şūḳuñ cān u göñli birbirine merbūṭ olmaya. (E 136b/ S 95a)

uṣan: Usanç, bıkkınlık.

Ör: Eger andan saña bir *uṣan* ola. (S 118a)

üründüle-: İyisini seçmek.

Ör: İki ‘ālem güzellerinden seni *üründüledi* ve iḫtiyār eyledi. (E 59b/ S 42b)

üz-: Koparmak, kazmak, kesmek.

Ör: Zīrā ol ḳıl kemerden biline üzülmek ḳorḳusı var idi. Ya‘nī eger ḳıldan kemer ḳuşansa bili *üzülür* idi. (E 41b/ S 29b)

virgi: İhsan, bahşiş.

Ör: Eli ayasından ‘aṭā deryāsını yumrığına getürmüş. Ya‘nī anıñ *virgisi* eli içinde bir deñiz olmuş. (E 23b/ S 16b)

yalab yalab: Parıl parıl, alev ve ışık saçarak.

Ör: Ḥāṣılı altun sofra üzerinde gümüş kāseler yıldız ṣayısınca *yalab yalab* yalıñlanurdı. (S 112b)

yalabılanıcı: Parlayan, parıldayıcı.

Ör: Gül renkli şafaḳdan *yalabılanıcı* şimşek gibi idi. (E 45b/ S 32b)

yaldıraġan: Çok parlayan.

Ör: Ki güneşiñ *yaldıraġan* çeşmesi bu yerde serābdır. (E 38a/ S 27a)

yalıñlan-: Parlamak, ışıldamak, ışık saçmak.

Ör: Zīrā her yerdeki buncılayın ay *yalıñlana*. Ya‘nī güneş gibi żiyālana. (E 37b/ S 26b)

yalıñlandur-: Alevlendirmek.

Ör: Anıñ yüzinden sīnesinden bir āteş *yalıñlandurdı*. (E 46a/ S 33a)

yaltaḳlan-: Yaranmaya çalışmak.

Ör: Anıñ etegin öpmek ile *yaltaḳlanmaḳ*. Ya‘nī ayaġıñ öpmekden nā-ümīd olup dilkülenüp etegin öperdi. (S 124a)

yaraḳlan-: Hazırlanmak.

Ör: Arpa eylemek ecliyçün ḫalbur *yaraḳlanmış* idi. (S 143b)

yaraşıḳlı: Güzel, yakışıklı, süslü.

Ör: Çoḳ eyü yüzlü ve *yaraşıḳlı* ḫūblū dil-berler vardır ki. (S 112a)

yarlıġa-: Affetmek.

Ör: Kendü lutfuñla benim cefāmı *yarlıġa.* (S 146b)

yarlıġıcı: Bağışlayıcı, affedici.

Ör: Bāde nūş idici rindleriñ günāhını *yarlıġıcıdır.* (E 4b/ S 3a)

yaşa-: Düzenlemek, hazırlamak.

Ör: Şimdi bir ġayrı kimesneyi başa gelmek *yasayam*. Ya‘nī āḫir kimesneniñ ‘aşḳını beyānda daḫı bir dāstān söyleyem. (E 31b/ S 22b)

yaşdaş: Yaşıt, akran.

Ör: *Yaşdaşlarından* niçe biñ ḥūrī-zāde. (E 43b/ S 31a)

yaşıl: Yeşil.

Ör: Ol aġacıñ budaġı bu *yaşıl* renklü köşkden. (E 82a/ S 59b)

yavuz şanıcı: Kötü yürekli.

Ör: Devlet gibi *yavuz şanıcılardan* gizli gitdi. (E 14a/10a)

yayḳa-: Yıkamak.

Ör: Ol aydın gül ṣuyıyla anı yumadan. Ya‘nī ol vaḳit ‘indinde bulunmadım ki ḳanlu göz yaşıyla anı *yayḳayam*. Ya‘nī gözümden ḳanlu yaşlar aḳıdam. (S 159b)

yege: Eğe.

Ör: Dilimizi *yege* eyledik ḫuşūnetten. Ya‘nī anı tehdīd ve taḫvīf eyledik. (S 119a)

yelegen: Hızlı koşan, hızlı giden.

Ör: Ṣaḥrāda ḥimār-ı vaḥşī gibi *yelegen* idi. (E 68a/ S 49a)

yeşilistān: Yeşillik, çimen, bahçe.

Ör: Bu ḥiḳāyet bāġınıñ *yeşilistānını* bezeyici. (E 128b/ S 90a)

yetme: Yetişme, olgunlaşma.

Ör: Anı ṣataruz egerçi ḫāne-zāde ve evden *yetmedir*. (E 94a/ S 68b)

yeyni: Hafif, ağır olmayan.

Ör: ‘Ömr çürüdüp yıpradıcı çarḫıñ *yeyni* ya‘nī ḫafīf eli. (E 57a/ S 41a)

yıġanaġ: Toplantı, küme, yığın.

Ör: Felegiñ *yıġanaġını* yıldızlardan ışıḳlandırıcıdır. (E 4a/ S 2b)

yig (yigrek): Daha iyi, üstün.

Ör: Bu bostān güllerinden *yig* ve ḥasen muḥāl ve mümteni‘dir. (E 95b/ S 69a)

Ör: Hemān *yigrek* budur ki biz ‘aşḳa ṣarmaşalum ve ‘aşḳı kendümüze pīşe idelüm. (E 28b/ S 20a)

yilüp yüpür-: Hızlıca, acele ile koşmak, gidip gelmek.

Ör: Anıñ cānına ġıdā oldı ol *yilüp yüpürmek*. Ya‘nī anıñ ḳūt-ı cānı her gice zindān cānibine gidüp gelmek idi. (S 128a)

yiriş-: Erişmek, ulaşmak.

Ör: Ḳıyāmete dek *yirişmemiş* ḳalur. (S 171a)

yiygi (yiygü): Yiyecek, taam.

Ör: Ba‘żı nüsẖada ẖorā-yı ẖānet vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī çünki ol meyve seniñ ṣofrañ *yiygisi* düşdi. (E 66b/ S 48a)

yorġa: Sarsmadan yürüyen at.

Ör: Çarẖ-ı muẓaffer gibi bir *yorġa* alaca at idi. (S 143a)

yu-: Yıkamak.

Ör: Anıñ yüzi ẖayālini gözümden *yurum.* (E 10a/ S 7a)

4.1.2.5. Türkçe Atasözleri ve Tabirler

Hâcibî'nin, şerhi esnasında Türkçe atasözleri ve tabirleri çok fazla kullanmadığı görülmektedir. Bu durum şârihin, metni şerh ederken açıklamadan ziyade aktarım ağırlıklı bir şerh metodu izlemesiyle açıklanabilir.

Metinde geçen Türkçe atasözleri ve tabirler şunlardır:

Ki başı selāmet istersen sırrı ḥıfẓ eyle belki ser virmek olur, sırrı ‘ayān eylemek olmaz mışdāḳınca ser-endāẖte olmaġa rāżı olup rāzı ibrāz eylemege nefs urma. (E 84b/ S 61a)

Nitekim meṣelde ẕikr olunur: Urīha's-Sühā ve terāni'l-ḳamer. Ya‘nī ben aña Sühāyı gösteririm ol baña Ḳameri gösterir. Ve ma‘-hāzā rivāyet olunur ki büyüklügi yer ḳadar yedidir. (E 99a/ S 71b)

Belī, öyledir, ya‘nī anlarıñ ṣoḥbetinden ḥüsn ve cemāliñ kemāl buldıġı vāḳi‘dir. Zīrā meyve meyveden renk ṭutar. (E 135b/ S 94b)

Makbūl olmaġa bir kimesne içün ḳudret yoḳdur, ya‘nī Zelīẖā ister ki cebrī ve ḳasrī kendüye ol ġulām ‘indinde maḳbūl ide. Ma‘-hāẕā ki zor ile güzellik olmaz. (S 112a)

Ki ‘ilm kitāblarda, mezārda ‘ālimdir. Ya‘nī bu meşhūr meṣeldir ki kitāblar içinde ‘ilm, mezārda ‘ālim gibidir. (S 170a)

4.1.3. Ansiklopedik Bilgiler

4.1.3.1. Edebî Bilgiler

Hâcibî, şerh sırasında uygun gördüğü kısımlarda, bazı edebî kavramlar hakkında izahta bulunmuş, vezin ve kafiye hususunda bilgiler vermiş ve edebî sanatlara dair açıklamalar yapmıştır.

4.1.3.1.2. Şerhte Geçen Edebî Kavram Açıklamaları

Şârih, klasik şiirin zengin hayal ve benzetme dünyasına dair birtakım geleneksel kullanımlara ve bu kullanımlarla ilgili izahlara yer vermiştir. Şârihin verdiği bu bilgiler neticesinde ortaya çıkan klasik şiire ait kelime kadrosu şu şekilde sıralanabilir:

Bī-dīl ıṣṭılāḥda ‘āṣıḳa dirler. Ya‘nī ‘uṣṣāḳ gice içinde ḫalvetlerinde, derūnlarında mużmer olan esrār-ı ‘aṣḳı iẓhār ve envā‘-ı āh u efġānla eṣk-i ḫūnlarıñ niṣār idüp nev‘an anıñla dillerinde olan sūz u güdāzı teskīn iderler. (S 128b)

Ḥabeşden murād mürekkeb, Rūmdan murād ḳāġıddır. (S 177a)

Ḫumḫāne meyḫāneden kināyedir, murād dünyādır. (E 3a/ S 2a)

Nergis ṣol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ vardır ve ḳadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıḳmış aḳçeye beñzer altı beyāż çiçegi var. Gözi ṣu‘arā aña teşbīh iderler, teşbīh-i kināye ṭarīḳıyla. ‘Arap nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler. (E 18a/ S 12b)

Ṣabā günle gice berāber olduḳda şarḳdan esen yile dirler ammā ṣu‘arā lisānında kūy-ı cānān ḳablinden hübūb iden rīḥe dirler her ne eserse. (E 26a/ S 18b)

Serv sā’ir eşcār gibi bād-ı ḫazānla ṣolmayup, evrāḳ-ı perīşān olmayup, her bār sebze-dār oldıġından āzādelik ile vaṣıflarlar. (E 11b- 45a/ S 8a-32b)

Serv-i revān ıṣtılāḥda pek uzun boylu dimekdir. (E 18a/ S 12b)

Serv-i yegāne ol serve dirler ki ḫırāmānlıḳda ve bülend-ḳāmet olmada bī-naẓīr olup ferīd ola. (S 122a)

Sünbül siyāh ṣaç gibi bir otdur. Hindden gelür, meşhūr edviyedendir. Maḥbūblarıñ ṣaçını aña benzedirler. (E 45a/ S 32a)

Şu‘arā maḥābīb cinsiniñ dehānını mīme ve nigīne ve ḫāteme teşbīh iderler. Zīrā dehānda ḫurdelik ve müdevverlik mu‘teberdir. Dehāna ḫod şīrīnlik lāzım oldığıyçün meẕkūrları şīrīnlikle cem‘ iderler. (E 40a/ S 28b)

Sünbül ṭurresinden dügümi açmış idi. Nitekim yil esdikde benefşeniñ boynı bükülmüş olup ve sünbül açılmış saç gibi tel tel olur. (E 130a/ S 91a)

Şârihin verdiği bu bilgiler metin şerhi araştırmaları için önem arz edecek türdendir.

4.1.3.1.3. Belâgata Dair Bilgiler

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ metninde belâgata dair çok fazla malumata rastlanmamaktadır. Vezin ve kafiyeye riayet için kelime okumalarındaki düzeltmelere kısaca değinen şârih, uygun gördüğü yerlerde de söz sanatlarıyla ilgili değerlendirmeler yapmıştır. Şârihin belagata dair değerlendirmeleri “Vezin”, “Kafiye” ve “Edebî Sanatlar” olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

4.1.3.1.3.1. Vezin

Şârihin, şerh esnasında vezinle ilgili olarak sadece veznin bozulmaması için beyitteki bazı kelimelerin nasıl okunması gerektiğine dair bilgi verdiği görülmektedir.

Ör: Çü ber-ṭarf-ı çemen ber-ġonce bārān: Çemen ṭarafında ġonce üzerine yaġmur dökülür gibi. Ṭarf żarūret-i şi‘r içün sükūn-ı rā ile oḳunur. (E 76b/ S 55b)

Ör: Zi-cān ārām bür’bāyed zi-dil hūş: Cāndan ḳarārı ḳapar göñülden hūşı. Vezn içün bü’r-bāyed lafẓınıñ rāsı sākin oḳunur. (E 104b/ S 75a)

4.1.3.1.3.2. Kafiye

Şerhte kafiyeyi “kasidenin üzerine bina olduğu harfler” olarak tanımlayan şârih gerekli gördüğü birkaç yerde kafiyeye uygunluk için kelime okunuşlarına dair bilgi vermiştir.

Ör: Ḳāfiye şol ḥarfdir ki ḳaṣīde anıñ üzerine binā olunur. Bunda murād iki mıṣrā‘ıñ āḫiridir. (S 177a)

Ör: Ber-ū şüd hemçü ḫurrem gülsitān ḫaş: Anıñ üzerine ḫūb-ı gülistān gibi ḫoş oldı. Ḫaş, āteş lafẓına ri‘āyeten feṭḥ-i ḫā ile oḳunur. (E 11a/ S 8a)

Ör: Ne-güyem hīç nükte köhne yā nüv: Hīç nükte söylemem eski yā yeñi. Nüv żamm-ı nūnla cedīd ma‘nāsınadır. Feṯ-i nūnla da olur. Bu maḳāmda żamme iledir. (E 42a/ S 30a)

Ör: Be-her cā rū nihed ān ġayret-i ḫar: Her ne yere yüz ḳoya ol güneşiñ ġayreti. Ya‘nī Zelīḫā ki güneş anıñ ḥüsnine ġayret çeker her ne memleketiñ pādişāhına varsa. Ḫar feṯ-i ḫā ile oḳunur mışrā‘-ı ṣānīdeki ser ḳāfiyesine ri‘āyet içün. (E 61b/ S 44a)

4.1.3.1.3.3. Edebî Sanatlar

Şârihin şerh içerisinde uygun gördüğü durumlarda çeşitli vesilelerle bahsini geçirdiği edebî sanatlar alfabetik olarak sıralandıktan sonra karşılıkları tarafımızca verilmiş[90] ve Hâcibî'nin söz sanatlarına dair izahta bulunduğu kısımlardan örnekler sunulmuştur.

4.1.3.1.3.3.1. Îhâm

Lügat anlamı "şüpheye düşmek, düşürülmek" olan îhâm; uzak ve yakın birden fazla manası bulunan bir kelime veya terkibin diğer anlamlarıyla birlikte asıl olarak uzak manasını kastetmektir.

Ör: Zede dürc-i ‘aḳīḳeş ḫande ber-dür: Anıñ ‘aḳīḳ ḳutısı üzerine ḫande urmuş idi. Ya‘nī anıñ aġzı ‘aḳīḳden muntaẓam olmuş bir ḳutı idi ki dürr-i girān-māyeden girāmī idi. Ya‘nī ḳıymeti andan ziyāde idi. Bu ṭarīḳla güyā incü üzerine güler idi. Bunda īhām vardır ki ḫande vaḳtinde ṭuṭaḳlar açılup dür dānesi gibi berrāḳ ve şeffāf olan dendānları üzerine tebessümi vāḳi‘ olur idi. Nitekim ḫande vaḳti bu ḥālet ḥāṣıl olur. (E 105a/ S 75a)

Ör: Zi-her bendeş birūn şengerf rīzed: Her bendinden şengerf ṭaşra dökülür. Ya‘nī ḳalem eger ḳalem-tırāşla ḫuşūmete dürüşe ḳalem-tırāş anı ṭoġrayup rīze rīze ider. Şengerf zincifredir ki ḳırmızı mürekkebi andan iderler. Bunda murād ḳalem rīzeleridir. Ve īhām ṭarıḳıyla bürīde engüştlerden aḳan ḳan murād olur. (S 115a)

---

[90] Bu bölümde ele alınan edebî sanatlar tanımlandırılırken şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Kemal Edib Kürkçüoğlu (hzl.), **Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lügati**, İstanbul: Enderun Kitabevi 1994.; Ömer Zülfe (hzl.), **'Alî Nazîmâ, Muhtıra-i Belâgat**, 1. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık 2012.; Cem Dilçin, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, 9. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 2009.; Menderes Coşkun, **Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar**, 1.Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları 2007.; Selçuk Uysal, **Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati**, 1. Basım, İstanbul: Doğu Kitabevi 2010.

Ör: Der-āḫir terk-i māyī vü menī kerd: Āḫirde bizligi ve benligi terk itdi. Ya‘nī evvel baş çekici ve ḳavī idi. Ṣoñra rām ve süst-endām oldı. Nitekim ba‘de nüzūli’l-menī ālet geñşek ve yumuşaḳ olur ve bunda īhām-ı laṭīf vardır ki erbāb-ı ẓarāfete ḫafī degildir. (S 152b)

4.1.3.1.3.3.2. İrsâl-i mesel

Söylenen bir düşünceyi ispatlamak veya pekiştirmek amacıyla meşhur vecizlerden ve hikmetli sözlerden örnek vermek olan bu sanata İrâd-ı mesel de denir.

Ör: Kücā yek-dil sūy-ı ṣüretger āyed: Ehl-i ḥāl ḳaçan ṣüret ṭarafına meyl eyler. Ya‘nī eylemez ammā el-mecāzu ḳanṭaratu’l-ḥaḳīḳa feḥvāsınca ṣüret-i ẓāhireyi ḥaḳīḳīye vesīle eyler. Nitekim irsāl-i meselden ẓāhir olur. (E 47a/ S 33b)

Ör: Ki dāniş der-kütüb dānāst der-gūr: Ki ‘ilm kitāblarda, mezārda ‘ālimdir. Ya‘nī bu meşhūr meseldir ki kitāblar içinde ‘ilm, mezārda ‘ālim gibidir. (S 170a)

4.1.3.1.3.3.3. İstiâre

Lügatte “birinden ödünç bir şey isteyip almak”, edebiyatta ise “bir kelimenin manasını muvakkaten diğer bir kelime hakkında kullanmak” anlamında olan istiâre beyan tabirlerdendir. Sanat olarak teşbihten daha kuvvetlidir. Müşebbehin belirtildiği ve müşebbeh bihin kaldırılıp levazımının zikredildiği istiarelere istiâre-i mekniyye denir.

Ör: Be-dāmān-ı vefāyeş Zühre zed çeng: Anıñ vefā dāmeni sebebiyle Zühre sāzını urdı. Zīrā Zühre sāzende-i eflākdır. Beytde isti‘āre vardır. Zīrā Zühre yıldızını bir sāz çalar ‘āşıḳa teşbīh ve ḥażret-i peyġamberi anıñ ma‘şūḳına teşbīh ve felek-i Zühreye ‘urūcını vefā dāmenine teşbīh itmekle isti‘āre-i mekniyye ider. (E 15b/ S 11a)

4.1.3.1.3.3.4. İstifhâm

Meânî tabirlerindendir. Sormak demektir. Soruyu sormak için değil anlamı kuvvetlendirmek için kullanma sanatıdır. Sormak, bir şeyi zihnen öğrenmek istemek olduğu için “inşâ-yı talebî”den sayılmıştır.

Ör: Tüvāned şüd zi-sırr-ı ḥāş āgāh: Muḥammed lafẓındaki ḥānıñ sırrına vuḳūfa ḳādir olur mı?! İstifhām ‘alā-sebīli’l-inkār, ya‘nī olmaz. (E 10b/ S 7b)

Ör: Ki ya‘nī der-cihān āsūdegī kū: Ki ya‘nī dünyāda āsūdelik emniyyet ve rāḥat nerededir? Ya‘nī lafẓ-ı kū zebān-ı Fārsīde edāt-ı istifhāmdır, ḳumrınıñ kū kū diyüp ötmesi istifhām-ı inkārī ṭarıḳıyla rāḥatlık nerede nerede, ya‘nī yoḳdur, yoḳdur dimekdir. (S 164a)

4.1.3.1.3.3.5. Kinâye

Lügatde tasrihin zıddıdır. İlm-i beyanda "hem hakikat, hem mecaz manası anlaşılabilen lafız"dır. Yani bir fikri kapalı söylemekdir.

Ör: Der-īn ḫumḫāne-i şīrīn-fesāne: Bu ṭatlu ḥikāyelü küb evinde, ya‘nī dünyāda. Ḫumḫāne meyḫāneden kināyedir, murād dünyādır. (E 3a)

Ör: Seḥer şüd zīb ruḫsār-ı tü kerdem: Ṣabāḥ oldı seniñ ruḫsārıña zīnet eylerdim. Sār lafẓı ma‘nā-yı keṣret ifāde ider. Pes yañaġa ruḫsār dimek ziyāde ‘aẓīm ve müdevver oldıġından kināyedir. (E 51b/ S 37a)

Ör: Der-ān reh ber-zemīn ez-şādiyeş pāy: Ol yolda şādlıḳdan Mālikiñ ayaġı yer üzerine, ya‘nī sevindiginden ayaġı yere degmezdi. Şiddet-i seyrden kināyedir. (E 95a/ S 69a)

Ör: Zi-serveş bā-kinār ārām gīred: Anıñ serv ḳāmetinden ḳucmaḳ ile ḳarār ṭuta. Kinār ḥālet-i vuṣlatdan kināyedir. (E 118b/ S 83b)

4.1.3.1.3.3.6. Leff ü neşr

Lügat manası "dürüp bükmek ve sonra dağıtmak" olan leff ü neşr edebiyatta "Bir beyitte önce birkaç kelimeyi bir arada zikredip sonra onlarla münasebeti bulunan sözcükler getirmek" anlamına gelmektedir. Bedi‘ sanatlardandır. "Müretteb" ve "gayr-ı müretteb" olmak üzere iki kısıma ayrılır.

Ör: Bütān u bütgerān u büt-perestān: Bütler ve büt yapıcılar ve büte ṭapıcılar. Bu üç lafẓıñ her biri muḳābilinde leff ü neşr tertībi üzre birer beyt ẕikr idüp buyurur ki. (S 146b)

4.1.3.1.3.3.7. Mecâz

Lügatte "geçilip gidilen yer" demektir. Beyan tabirlerindendir. Hakikat, mecaz ve kinaye olarak üçe ayrılan kelime türlerinin ikincisidir. Kelime, asıl manasından başka

bir manaya nakledilirse ve kendi manasında kullanılmasına bir "karîne-i mânia" bulunursa mecaz yapılmış olur. "Lafzın kendine tahsis olunan mana dışındaki bir tasavvura delaleti" şeklinde de tarif edilen mecaz kelimelerin anlamlarında söze canlılık vermek için yapılan değişikliklerdir.

Ör: Be-şeb çün nergis-i sīr-āb ḫuftī: Gice nergis-i sīr-āb gibi uyurdı. Sīr-āb lüġatde ṣuya ḳanmış ma'nāsınadır ammā mecāzen ṭarāvetden ve leṭāfetden ve ṣafāvetden 'ibāretdir. (E 43b/ S 31b)

Ör: Çü müdḫal sīmerā der-bend meg'ẕār: Müdḫal gibi gümüşi bendde ḳoma. Müdḫal mīmiñ żammı ve ḫānıñ feṯḥiyle aġzı ṭar kiseye dirler, baḫīl ma'nāsına da gelür mecāzen. (E 60a/ S 43a)

4.1.3.1.3.3.8. Mübâlağa

Bir şeyi tarif ve tasvir ederken olduğundan fazla ya da eksik göstermektir.

Ör: Zelīḫā dāşt bāġī veh çi bāġī: Zelīḫā bir bāġ ṭutardı veh ne bāġ. Ya'nī mübālāġā ile 'aceb ḫoş bāġ idi. (E 128b/ S 90a)

Ör: Be-teng-āġūşī-i hem nīk küstāḫ: Biribirini ṭar ḳucmada eyü küstāḫ idi. Ya'nī mübālāġā ile tekellüfsüz ve cür'etli idi. Ḥāṣılı anda olan aġaclar keṣretden biribirine mülteffe idi. (E 129a/ S 90b)

4.1.3.1.3.3.9. Su'âl ü cevâb

Önce soru sorup sonraki kısımda cevap verme. Sözü, sorulan şeye yanıt isteme amacını gütmeden, duyguyu ve anlamı güçlendirmek için soru biçiminde söylemektir.

Ör: Çi bāşed puḫtegī āzāde būden: Puḫtelik ne olur, āzāde olup ta'alluḳāt-ı dünyādan fāriġ olmaḳ olur.

Be-ḫāk-i nīstī üftāde būden: Yoḳluḳ ṭoprağına düşmüş olmaḳ olur. Ya'nī puḫtelik güşe-nişīn olup 'adem meṣābesinde olmaḳdır. Mışrā'-ı evvelde muḥassenāt-ı bedī'den ṣan'at-ı su'āl ü cevāb vardır. (E 3b/ S 2b)

Ör: Çü nām īnest nām-āver çi bāşed: Çünki nām budur, nām ṣāḥibi ne olur?

Mükerremter büved ez-her çi bāşed: Ziyāde mükerrem olur, her neden ola. Ya‘nī cemī‘ māsiva’llāhdan mükerremdir. Mışra‘-ı evvel su’āl, mışrā‘-ı ṣānī cevābdır. (E 11a/ S 7b)

4.1.3.1.3.3.10. Telmîh

Bedî tabirlerinden olan telmîh edebî sanat olarak söz arasında meşhur bir fıkraya, yaygın bir nükteye, tarihî bir olaya, ilmî bir bahse veya alışılagelmiş bir usule işaret etmek demektir.

Ör: Ḥāşılı Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ ma‘īşeti zirā‘at ile idi. Zirā‘at ise efḍal-i envā‘-ı iktisābdır. Zīrā ḥaseneyni cāmi‘dir. Hem ma‘īşet-i dünyā hem zaḫr-ı āḫiret. Bu ebyātda {الدنيا مزرعةالاخرة} ḥadīṣ-i şerīfine daḫı telmīh vardır. (E 20b/ S14b)

Ör: Kerīm ibni’l-kerīm ibni’l-kerīmest: Cömerd oġlı cömerd oġlı cömerddir. Bunda telmīh vardır ol ḫaber-i laṭīfe ki buyurulmuşdur: El-kerīm, ibni’l-kerīm, ibni’l-kerīm, ibni’l-kerīm. Yūsuf bin Ya‘ḳūb bin İsḥāḳ bin İbrāhīm. (E 23a/ S 16b)

4.1.3.1.3.3.11. Teşbîh

Beyân tabirlerindendir. Aralarında ya hakikaten ya da mecazen ilişki bulunan iki şeyden, benzerlik bakımından güçsüz durumda olanı nitelikçe daha üstün olana benzetmektir. Teşbihler hakikî ve mecazî olur.

Ör: Çü nergis ḫˇāb çend ez-ḫˇāb ber-ḫīz: Nergis gibi uyḳu niçe bir uyḳudan ḳalḳ. Nergis şol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ vardır ve ḳadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıḳmış aḳçeye beñzer altı beyāż çiçegi var. Gözi şu‘arā aña teşbīh iderler, teşbīh-i kināye ṭarīḳıyla. ‘Arap nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler. (E 18a/ S 12b)

Ör: Zi-ḥadd-i nūn-ı ū tā ḥalḳa-i mīm: Anıñ nūn gibi ḳaşınıñ intihāsından mīm ḥalḳasına dek, ya‘nī dehānına dek. Şu‘arā maḥābīb cinsiniñ dehānını mīme ve nigīne ve ḫāteme teşbīh iderler. Zīrā dehānda ḫurdelik ve müdevverlik mu‘teberdir. Dehāna ḫod şīrīnlik lāzım oldıġıyçün meẕkūrları şīrīnlikle cem‘ iderler. (E 40a/ S 28b)

Ör: Kühen-çarḫ-ı muşa‘bid ḥoḳḳa-bāzīst: Ḥīlelü olan köhne felek bir ḥoḳḳa-bāzdır. Ḥoḳḳa-bāz vaṣf-ı terkībīdir. Çarḫa ḫoḳḳa-bāzlıḳ isnād olunur mecāzen kendi müdevver oldıġıyçün ve yıldızları ḳullelere teşbīh eylemekle. (E 71b/ S 52a)

Ör: Be-reng-i perr-i ṭūṭī dümm-i ṭāvūs: Ṭāvūsuñ ḳuyruġı ṭūṭīniñ ḳanādı renginde. Çünki ṭūṭīniñ ḳanādı gök ve yek-renk olup ṭāvūsuñ ḳuyruġı envā‘-ı elvānla münaḳḳaş olur. Nāẓım-ı merḥūm seḥer vaḳti anıñ kevākibi gidüp yek-renk olmasını aña teşbīh ider. Ḥāṣılı gice içinde felek yıldızlar ile ṭāvūs ḳuyruġı gibi münaḳḳaş ve müzeyyen iken şemsiñ ṭulū‘ıyla kevākib pinhān olup ṭūṭī ḳanādı gibi sāde ḳaldı. (E 74b/ S 54a)

Ör: Besī gerdiş nümūd īn sebz ṭārum: Çoḳ ṭolanış gösterdi bu yeşil köşk, ya‘nī felek. Ṭārum rānıñ żammıyla derim evine dirler ki göçer evliler ḳurup içinde otururlar. Bunda felek murāddır teşbīh tarıḳıyla. (S 163a)

4.1.3.2. Kozmik Bilgiler

Hâcibî *Yûsuf u Zelîhâ* şerhi içerisinde felekler, seyyareler ve burçlarla ilgili çeşitli malumatlar vermiştir. Şârihin verdiği bu malumatlar ışığında o devir insanının felekler ve yıldızlar hakkındaki düşünceleriyle ilgili önemli bilgiler elde etmek mümkündür.

Şârih, metinde geçen gökyüzüne ait kavramları değerlendirirken bazı durumlarda bu kavramların isimleri ve neye benzedikleri hakkında görüşler aktarmıştır.

Ör: Yekī ez-ġarb rū der-şarḳ kerde: Birisi ġarbdan yüzini şarḳa eylemişdir. Ol felek-i ṣevābitdir ki kevākib-i seyyāreden mā‘adā yıldızlar andadır. Lisān-ı şer‘de aña Kürsī dirler. Ḥareketi şarḳ ṭarafınadır, yāḫud Ḫūrşīddir ki şarḳa teveccühinden murād ṭulū‘ıdır. (E 6a/ S 4b)

Ör: Yekī der-ġarb keştī ġarḳ kerde: Birisi ġarbda gemisini ġarḳ eylemişdir. Murād felek-i Ḳamerdir ki ayıñ ġurresinde hilāli gemi şeklinde görünür. Ve ġarḳdan murād aḫşam vaḳti görünüp der-‘aḳab ġurūb itmesidir. (E 6a/ S 4b)

Ör: Benātu’n-Na‘ş nūnuñ feṯi ve ‘aynıñ sükūnıyla iki nev‘ yıldızdır. Biri Benāt-ı Na‘şu’l-Kübrādır ve bu yedi yıldızdır. Dördi Na‘ş ve üçi Benāt-ı Na‘şu’ṣ-Ṣuġrādır, ẕikr olunan gibi. Ve na‘ş lüġatde meyyitiñ taḫtına dirler, ḳaçan üzerinde meyyit olsa. Meẕkūr dört kevkeb Na‘ş miṣālindedir ve Benāt anlara tābi‘dir. (E 16a/ S 11b)

Ör: Nesr yıldızlar içinde iki yıldızdır ki birine Nesr-i Ṭā’ir dirler uçar kerkese beñzedüġi içün ve birine Nesr-i Vāḳi‘ dirler ḳonmuş kerkese benzedüġi içün. (E 16b/ S 11b)

Ör: Felek-i Aṭlas ‘arş-ı aẕīmdir ki yıldızdan sāde olup anda yıldız olmadığından ḥükemā Aṭlas dirler. Ya‘nī ‘arş ki kendi Aṭlasdır, ol ḥażretiñ mübārek ayaġı altına döşendi ve ol kevneyniñ ‘urūcına munṭaẕır oldı. (E 16b/ S 11b)

Ör: Çü meh der-burc-ı ābī sāḫt menzil: Ay gibi şu burcını menzil eyledi, ma‘-hāẕā ki menāzil-i ḳamerde şu burcı yoḳdur dimişler. (E 97b/ S 70b)

Ör: Ber-aṭlas çün meh-i gerdūn hemī-reft: Gerdūnuñ ayı gibi felek aṭlası üzerinde gider idi. Nitekim felek-i Ḳamerde, Ḳamerden ġayrı yıldız olmadığından sāde aṭlas gibidir. (S 137a)

Ör: Ceveş ez-Sünbüle v’ez-Kehkeşān kāh: Arpasını Sünbüle burcından ve şamanını Kehkeşāndan. Nitekim Sünbüle-nām burc arpa sünbüli şeklini. (S 143b)

Şârih astrolojiyle uğraşanların feleklere yüklediği anlamlar hakkında bilgi vermiş, yedi feleğin ismini biri Arapça ve diğeri Farsça olmak üzere iki beyitle zikretmiştir.

Ör: Be-heftüm çarḫ çün na‘leyn sūdeş: Yedinci felege çünki na‘leynini sürdi. Ya‘nī çünki felek-i sābi‘a urūc eyledi ki Züḥal-nām yıldız andadır.

Züḥal ḥal yāft her müşkil ki būdeş: Züḥal-nām yıldızıñ her müşkili ki var idi, ḥal buldı. Bu iki beytde nükte oldur ki müneccimīn devlet ve sa‘ādeti Müşterīye nisbet idüp Sa‘d-ı Ekber dirler. Ve müşkilāt-ı nuḥūseti ve meṣā’ibi Züḥale nisbet idüp Naḥs-ı Ekber dirler. Bu meẕkūr eflākda olan seb‘a-i seyyāreniñ esāmisi ‘Arabīde budur:

Beyt:

Ḳamerest ü ‘Utārid ü Zühre

Şems ü Mirrīḫ ü Müşterī vü Züḥal

Ve Fārsīde esāmisi budur:

Beyt:

Kevākib Meh ü Tīr ü Nāhīd mī dān

Çü Ḫūrşīd u Behrām Bercīs u Keyvān

Meẕkūr yedi yıldızdan mā‘adā kevākibiñ cümlesi felek-i s̱āmindedir ki anlara s̱evābit dirler seyrleri ġāyet baṭī oldıġıyçün. (E 16a/ S 11a)

Şârih, yıldızlar hakkında bilgi verirken o devirlerde yıldızların halk arasında günlük hayattaki kullanımlarına da değinmiştir.

Ör: Sühā żamm-ı sīn ile şol ḫafī yıldızdır Benāt-ı Na‘ş-ı Kübrādan ki ḫalḳ ḥiddet-i baṣarların anıñla imtiḥān iderler. Nitekim meṣelde ẕikr olunur: Urīha’s-Sühā ve terāni’l-ḳamer. Ya‘nī ben aña Sühāyı gösteririm ol baña Ḳameri gösterir. Ve ma‘-hāzā rivāyet olunur ki büyüklügi yer ḳadar yedidir. El-‘ilmu ‘inda’llāhi te‘ālā. (E 99a/ S 71b)

Eski dönemlerde evrenin ve onun genel düzeninin nasıl algılandığına ve yorumlandığına dair bizlere ipuçları veren bu bilgiler aynı zamanda günümüz metin şerhi çalışmalarına da yardımcı olacak niteliktedir.

4.1.3.3. Kültürel Bilgiler

Klasik şerh anlayışı çerçevesinde ortaya konulan metinlerin en önemli özelliklerinden biri de toplumun âdet, gelenek, görenek, inanış ve gündelik yaşantısına dair kültürel bilgiler vermesidir. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* içerisinde de gerek Osmanlı toplum hayatına gerekse de Arap, Fars ve Hint coğrafyasının kültürel özelliklerine ait bilgiler bulunmaktadır. Şârih tarafından verilen bu bilgiler günümüz metin şerhi çalışmalarına ve Osmanlı kültürü üzerine yapılan çalışmalara yardımcı olacak türdendir.

Şerhi esnasında düğün ve matem zamanlarında uygulanan geleneklere ve kadınların süslenme usullerine dair bilgiler veren şârih, bu usul ve geleneklerin hangi diyara ait olduğunu ya da hangi vakitlerde uygulandığını belirtmeyi de ihmal etmemiştir.

Ör: Ṣaçu ṣaçıcı idiler anıñ üzerine aydan balıġa dek. Ya‘nī ehālī-i Mıṣr bi’l-cümle e‘ālī ve ednā Zelīḫā üzerine envā‘-ı sīm ü zer ve aṣnāf-ı dürr ü güher niṣ̱ār eylediler. Nitekim ḳadīmden resm-i ‘arūsāndır. (S 150b)

Ör: Cilve lüġat-i ‘Arabda gelin yüzini āşikāre ḳılmaḳ. Ya‘nī ere varacaḳ ḳız ve gelin ṭonanur ve dügün ḫalḳına kendüni yüzi açıḳ seyr itdürür. Anıñ ol vaż‘ına cilve dirler. Diyār-ı ‘Araba maḫṣūṣdur. Āl-i Oṣmān fetḥinden evvel bu vaż‘ aralarında āşikāre imiş

ammā ṣoñra yasaġı sebebiyle maḫfī ider olmuşlar ve bu zamānda Mışrdan ġayrı yerde bu vaż‘ ḳalmamış. Anda da ziyāde hafā ile iderler imiş. (E 43a/ S 31a)

Ör: Nitekim gelinler zifāf vaḳti āyīne alup kendülere zīnet virirler. (E 132b/ S 92b)

Ör: Çīn memleketiniñ müşki gibi ḳoḳulı saçlarını birbirine dügüm urdı. Nitekim ‘ādet-i nisādır. (E 142a/ S 98b)

Ör: Ay yüzine bir ḫaṭ çekdi çivīdden mīl gibi. Nitekim bānuvānıñ ‘ādetleridir, ruḫsārlarına envā‘-ı zīb ü zīnet virirler. (E 142b/ S 99a)

Ör: Niçün gitdi siyāhlıḳdan beyāżlıġa. Ya‘nī ‘ādet-i ḳadīm budur ki şādlıḳ ve sürūr deminde beyāż libās ve yas ve muṣībet deminde siyāh libās giyinürler; çeşm-i Zelīḫādan bunıñ ‘aksi ṣādır olup eyyām-ı ẕevḳ u ṣafāda siyeh-pūş idi, eyyām-ı musībetde beyāż-pūş oldı. ‘Aceb buña bādī vü bā‘iṣ ne ola? (S 140b)

Ör: Ki Hindūnuñ kārı ‘aksine olur. Ya‘nī Zelīḫānıñ gözleri bu āyīni meger Hindistāndan aḫẕ eylemiş idi ki anlarıñ āyīni ‘aksinedir. Eyyām-ı sürūrda siyeh-pūş olup eyyām-ı muṣībetde sepīd-pūş olurlardı. (S 140b)

Ör: Tābūta siyeh bādām saçmaḳ. Ya‘nī kibār-ı ‘Acemiñ resmīdir ki bir kimesnesi vefāt eyledikde bādāmı siyaha boyayup tābūtına ṣalarlar. (S 161a)

Ör: Uyḳu hücūmı çubuḳ üzerine ṭavulcınıñ elini baġlamış idi. Nitekim selāṭīn-i ‘Acemde giceler ṣülṣ-i aḫīre dek ṭavul dögüp andan ṣoñra ferāġat idüp uyurlar idi. (E 44b/ S 32a)

Şârihin, yemeğe tuzla başlamak, uyku vaktinden önce hikâye okumak, ev sahibinin misafire nezaket göstermesi gibi günlük hayata dair gelenek ve göreneklerin yanı sıra sarayda uygulanan usuller, suçlulara yapılan muameleler ve takvîm ilmi hakkında da bilgi verdiği görülmektedir.

Ör: Uyḳu vaḳti ḥikāye oḳuyucısı kim olmuşdur? Nitekim ba‘żı yerlerde ‘ādetdir yataġa girdükden ṣoñra uyḳuya varıncaya dek ḥikāye oḳurlar. (S 126b)

Ör: Meclisde ḥāżırlara ‘öẕürler diledi. Ya‘nī ḳuşūra naẓar buyurmañ diyü i‘tiẕār eyledi. Nitekim mīzbānıñ ‘ādetidir mihmāna. (S 150b)

Ör: Ki sofra üzre tuzdan şürū‘ eyü olur. Ya‘nī ḳable’ṭ-ṭa‘ām tuz tenāvül eylemek ‘inde’l-eṭibbā maḳbūldür. (S 152a)

Ör: Nitekim ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām ḥimāra rākib olurdı diyü rivāyet olunur. Ya‘nī ḥimāra binmek sünnet-i rūhu’llāhdır ammā anlar anı töhmet içün bindirdiler. Nitekim şuçluları ḥimāra bindirirler. (S 120b)

Ör: Pādişāh kūsınıñ feryādı mürtefi‘ oldı. Ya‘nī pādişāh sarāyında kūs dögildi. Nitekim selāṭīn-i ‘Acemde ṣülüṣ-i āḫīrde kūs ve ṭabl dögdürmek ‘ādetdir. (S 128a)

Ör: Taḳvīm ‘ilm-i nücūmdan müstaḫrec bir ‘ilmdir ki eyyām u sā‘ātiñ sa‘d u naḥsı ve ṭāli‘lerin nīk ü bedi anıñla bilinür. Pes Ḥażret-i Mevlānā ‘aḳlı ‘ilm-i taḳvīme teşbīh idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i taḳvīm ki ‘aḳlımdır, andan bāña eyü günlük bağışla ve ṭāli‘-i sa‘d naṣīb eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āġāz içün sā‘at-i sa‘d ve mübārek gün ṭaleb ider tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i vech üzre ve āsānlıḳ ile ḥāṣıl ola. (E 2b/ S 1b)

Hâcibî, bir kaftan cinsi olan “nergisîn kaba” hakkında da bilgi vermiş ve bu bilgilerin Sûdî’nin Hâfız divanı şerhinde yer aldığını ifade ederek iktibasta bulunduğu kaynağı belirtmiştir.

Ör: Sūdī-i merḥūm Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfıẓda buyurur kim: Bir cins ḳaftān vardır ki adına nergisīn ḳabā dirler. Kendüye maḫṣūṣ ḳuşaġı olur ki yine kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçḳurı gibi. Kiminiñ uçları kilābedūnla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḫāṣ oda oġlanlarınıñ dest-mālleri gibi ṣāfī altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaṣṣı ṣarḳup ṭurur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu kuşaġa ḳaṣab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn didikleri anıñçündür ki yaḳası girih girih olur nergis yapraḳları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāż cinsinden olur. (S 114b-49a/ E 67b)

4.1.3.4. Musikî Bilgileri

Şârihin metin içerisinde musikiyle ilgili verdiği bilgiler şunlardır:

Ör: Terāne ır içinde tene ten ten dimege dirler. Ol da bir ḳaç nev‘dir ki yine ehli bilür. (E 3a/ S 2a)

Ör: Cankāh ve zīr ve bem ‘ilm-i mūsiḳīde her biri bir maḳāmıñ ismidir. (E 49a/ S 35a)

4.1.3.5. Tarihî Şahsiyetler

Şârihin, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metni içerisinde çeşitli vesileler ile bazı tarihî şahsiyetler hakkında malumatlar verdiği görülmektedir. Eserde hakkında bilgi verilen bu şahsiyetler; İslamî, Yunanî ve Edebî şahsiyetler olmak üzere üç alt başlık halinde ele alınmıştır.

4.1.3.5.1. İslamî Şahsiyetler

Ör: Murād Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāh en-Naḳş-bendīdir ki nāẓım-ı merḥūmuñ üstādı ve şeyḫidir. Bir ṣāliḥ çiftci kişi imiş. Bir ḳalender andan du‘ā ṭaleb idüp du‘ā eylemiş, ‘aḳabince ḫalḳdan raġbet peydā olup bī‘at itmişler, pādişāh olmuş. (E 20a/ S 14a)

Ör: Nesebi adı gibi arslan arslan üzerine olur. Ya‘nī adı ‘Alī Şīr oldığı gibi nesebi daḫı ‘Alī bin ebī Ṭālib kerrema’llāhu vechehu ve raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anhu ḥażretlerine müntesibdir ki ol daḫı şīr-i Ḫudādır. (S 179a)

Ör: Birisi devrān ḳal‘esinden ḳapuyı ḳoparıcıdır. Ya‘nī ol iki arslanıñ biri ‘Alīdir ki Ḫayber ḳal‘esini fetḥde ḳal‘a ḳapusını zūr-bāzusıyla ḳoparmışdır. Anıñ bir ismi daḫı Ḥaydardır, arslan dimekdir ve aña şīr-i Ḫudā daḫı dirler. Niteki leyṣu’llāh ve esedu’llāh dimekle şöhret-yābdır. (S 179a)

4.1.3.5.2. Yunanî Şahsiyetler

İslam dünyasında özellikle hekimliği ile tanınan Câlînûs’un (Galen) metindeki bahsi dünyaya olan bağlılığıyla ve öldükten sonra da dünyayı küçük bir delikten dahi olsa yine görebilme arzusuyla geçmektedir. Şârihin Câlînûs’a dair rivayet ettiği bu bilgiye Mesnevî’de rastlanmaktadır (Karaismailoğlu, 2010: 413).

Ör: Henüzet meyl-i īn vīrāne bāḳī: Henüz saña bu vīrāneniñ meyli bāḳī olur. Ya‘nī ḥubb-ı dünyā ḫāṭırından çıḳmayup öylece teslīm-i rūḥ eylersin. Rivāyet olunur ki Cālīnūs-ı ṭabīb beḳā-yı nefs ba‘de helākü’l-beden ve ma‘ād-ı mev‘ūdda meẕkūr olan aḥvāl-i sa‘ādāt ve ehvāl-i miḥen ḫuṣūsından cezm ü yaḳīn ḥāṣıl itmemişdi ve bu sebebden aḳrānı ḳatında ism-i ḥakīm ıṭlāḳ olunacaḳ dereceye vāṣıl olmamışdı. Lā-cerem āḫir-i ‘ömr ve zamān-ı rıḥletinde ki ḳabā-yı beḳā-yı fānīden bī-naṣīb ve murġ-ı rūḥ-ı bī-fütūḥı ḳafes-i ḳālıbdan pervāz itmege ḳarīb oldı, taḥassür ü taḥazzün idüp dir idi ki:

N’olaydı ferc-i ester deñlü bir fürce olaydı ki bu ‘ālemden müfāraḳat itdigimden ṣoñra gāhī ol fürce ḳatına gideydim ve andan bu ‘ālemi bir miḳdār teferrüc ideydim. (S 167a)

4.1.3.5.3. Edebî Şahsiyetler

Meẕkūr ‘Alī Şīr Caġatay lisānı üzre ṣāḥib-i dīvān ve ṣāḥib-i ḫamsedir ki maḫlaṣ-ı şerīfi Nevāyīdir. Nāẓım-ı merhūm Bahāristānda ravża-i heftümde menāḳıb-ı şerīfesini beyān buyurmuşdur ki anıñ ġazeliyyātı on bingden ziyāde ve meṣneviyyātı otuz iki binge ḳarībdir diyü buyurmuşdur ve nām-ı şerīfine ol kitābda Tāzī ve Derī zebānı üzre ẕikr olunan mu‘ammā bunlardır: **باسم علی شیر** Be-ism-i ‘Alī şīr

‘Alā-seyri’l-efāżıl sirtu dehren

Ve aḥreztu’l-feżā’il bi’l-fevāżıl

Ve bismik fuḳtu ehle’l-fażli ṭarran

Liẕā ṣūretihi fevḳa’l-efāżıl

Dīger:

Künh-i nāmeş der-taḫallüṣhā neyāyed hīç kes

Ber-leb-i yābendegān ez-vey Nevāyī dān u bes (S 179a)

4.2. Şârih

Bu bölümde ilk olarak Hâcibî’nin şerh tekniği değerlendirilmiş sonrasında ise şârihin şahsî yorumlarını sağlam temellere dayandırmak, şerhini zenginleştirmek amacıyla ayet, hadis ve Arapça, Farsça, Türkçe manzum parçalardan yaptığı iktibaslar belirlenen konu başlıkları altına ele alınmıştır.

4.2.1. Hâcibî’nin Şerh Metodu

Edebiyatımızda mühim bir yere sahip olan metin şerhi geleneğinde, anlaşılmasında zorluk bulunan edebî eserlerin türlü yönlerden izahının yapılarak daha kolay anlaşılır hâle getirilmesi esas alınmıştır. Bir metni klasik şerh anlayışı çerçevesinde ele alacak olan şârih, öncelikle beyitlerin doğru bir şekilde Türkçeye tercümesini yapar. Daha sonra kelime ve terkiplerin sözlük anlamları, gramer özellikleri, bu kelime ve terkiplerin

birbiriyle olan anlam ilişkisi ve metne kazandırdığı yeni manalar üzerinde durur. Kendi entelektüel kapasitesine, ilmî ve kültürel seviyesine, bilgi birikimine göre metni ana hatlarıyla ortaya koyar. Bu bağlamda *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* şârihi Hâcibî'nin dönemin geleneksel şerh anlayışına uygun bir metin şerhi yaptığı ve kendi bilgi birikimini esere yansıttığı görülmektedir.

Hâcibî'nin şerh metodunu şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Şârih, *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin hiçbir beytini atlamadan metnin tamamını şerh metnine dâhil etmiştir. Şerhi yaparken beyitler halinde değil mısra mısra ele almıştır.

2. Şârih *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinde genellikle önce Farsça beytin Türkçe tercümesini vermiş, daha sonra uygun gördüğü takdirde izahatta bulunmuştur, ancak bazı durumlarda önce birtakım malumatlar verip daha sonra beyti tercüme ettiği de görülmektedir.

Ör: Hemān bihter ki mā heştī hevesnāk: Heves ārzūnāk, iḫtilāṭdan 'ibāretdir ki işrāb ṭarīḳı ile ola. Hevesnāk içine ārzū siñmiş nesnedir. Kemāl-i tekeyyüften nākla ta'bīr iderler. Meṣelā ġamnāk, afyonnāk dirler. Ya'nī hemān eyürek budur ki biz bir avuç heveslü. (E 5b/ S 4a)

Ör: Bedū ār ez-heme rūy-ı irādet: Bedū aşlında be-ūdur ki hemze dāla ḳalb olmuşdur. Ya'nī aña getür cümleden irādet yüzini. Ḫāṣılı irādetiñi ancaḳ Ḫudāya ḥaṣr eyle. (E 7b/ S 5b)

3. Mısraın Türkçe tercümesini yapan şârih, mısraı daha açıklayıcı hale getirmek istediğinde "ya'nî" kelimesiyle bağlantı kurup çeviriyi açıklamaya devam etmiştir.

Ör: Bih ez-ḫurrem gülistān būd ḫāne: Ḫānesi şād güllükden eyü idi. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām Zelīḫānıñ 'indinde iken anıñ ḫānesi gülistāndan laṭīf ve bāġ u bostāndan naẓīf idi. (S 122a)

Ör: Ne-dīd ez-rāst güften hīç çāre: Ṭoġrı söylemekden hīç çāre bulamadı. Ya'nī bir ḥīle yolı bulamadı ki ṭoġrıyı terk idüp ol yola sülūk ide. (E 52b/ S 37b)

4. Şârih, mısraın tercümesinden sonra uygun gördüğü kısımlarda kelime ve ekleri gramer açısından tahlil etmiş, kelimelerin hareke kayıtlarını vermiş, cümle ve kelimelerin türleri hakkında bilgi sunmuştur.

Ör: Güşād ez-çeşmeeş fevvāre-i cūd: Anıñ puñarından cömerdlik fevvāresi açıldı. *Fevvāre* fānıñ fetḥi ve vāvıñ teşdīdiyle oma didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ ḳaynamasıdır. Ya‘nī ḳalem olup olacaġı cümle yazdı ve bu kā’ināt ẓuhūra geldi ve alā yevmi’l-ḳıyām cömerdlik çeşmesi ḳaynayup muḳadder olan kāināt ẓuhūra gelmekdedir. (E 31a/ S 21b)

Ör: Çi ḥāṣıl z’ān çi ez-mā kūşişī nīst: Ne ḥāṣıl ol sebebden ki bizden dürüşüş yoḳdur. Ya‘nī bizlerde ol nūr-ı hidāyeti kesbe sa‘y u himmet yoḳ. Murād ḳuṣūrını i‘tirāfdır. *Pūşiş ve kūşiş* ism-i maṣdardırlar cünbiş gibi ki Türkīde andan ta‘bir deprenişdir. (E 8a/ S 5b)

5. Kelimelerin lügat anlamlarını veren şârih bazı durumlarda Türkçe ve Arapça karşılıklarını da yazmış, bazen de “bunda murâd, bunda nükte oldur/ budur ki” gibi yapılarla kelimenin mecazî ve yan anlamlı kullanımlarını da vermiştir.

Ör: Çü Yūsuf burc-ı hevdecrā ber-endāḫt: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām hevdeciñ burcunı atdı. Burc ḥiṣārın bir cānibinde olan yapuya dirler, rükn ma‘nāsına. Bunda murād hevdeciñ perdesidir. Ya‘nī çünki perdeyi ḳaldırdı. (E 98b / S 71a)

Şârih, beytin tercüme ve izahını yaptıktan sonra uygun gördüğü durumlarda beyitteki asıl ve ince manayı “bunda nükte oldur ki” ibaresiyle açıklamıştır.

Ör: Mu‘anber sāyebān ber-ḫ˘ābnākān: Anıñ ḳaşı ‘anberlenmiş bir gölgelik idi uyḳulu olanlar üzerine. Bunda nükte oldur ki ḳaş göz üzerinde olur göz ise uyḳuludur. Gūyā gözi uyḳuda ḳaşı aña sāyebān idi. (E 45b/ S 32b)

Ör: Müṣemmen revzenī ez-heşt gülşen: Sekizlenmiş pencere sekiz gülşenden. Bunda nükte oldur ki ḥā ḥisāb-ı ebcedle sekizdir. Ḥā ḥarfi Muḥammed lafẓında bulundıġıyçün ebvāb-ı cennet sekiz oldı. (E 10b/ S 7b)

Ör: Ber-āmed z’āngeheş nām-ı tamāmī: Andan ṣoñra aya tamāmlıḳ nāmı geldi. Bunda nükte budur ki dāġdan murād keydir. Key lafẓınıñ ‘adedi ebced ḥisābınca otuz olur.

Ya‘nī ol ḥażret ayıñ üzerine eyledüġi key anıñ tamāmına ba‘iṣ oldı, ya‘nī ḳurṣ-ı māh üzerine urdıġı dāġ anıñ tamām otuz gün olmasınıñ sebebi oldı. (E 15a/ S 10b)

6. Şârih geleneksel şerh anlayışına uygun olarak metinle ilgili gerekli bilgileri okuyucuya vermiştir; ancak anlaşılmayacağını düşündüğü yerlerde şerhini bu bilgilerle sınırlı tutmamış, mananın anlaşılmasına yardımcı olabilecek gerekli malumatı ve şahsi yorumlarını da şerh metnine ilave etmiştir.

Ör: Çihilrā sāḥt şaṣt-ı ū dü pencāh: Ḳırḳı anıñ altmışı iki elli eyledi. Ḥesāb-ı ebcedle mīm ḳırḳdır. Sīn altmışdır. Nūn ellidir. Çihilden murād ḥalḳa-i māhdır ki şaḳ olmazdan evvel mīm şeklinde idi. Altmışdan murād sebbābeniñ sīnidir ki ol lafẓıñ evvel ḥarfidir ve bunda işāret vardır ki aya işāret mübārek barmaġınıñ ucıyla olmuşdur. İki elliden murād māh şaḳ olup iki nūn şeklinde oldıġıdır ve bunda nükte oldur ki altmış ḳırḳa żam olunca iki elli olur. Gūyā sebbābe sīniyle mīm-i ḥalḳa-i māhıñ ictimā‘ından iki pencāh ḥuṣūle geldi. Hezārān āferīn ber-fikr-i Cāmī. (E 12a/ S 8b)

Ör: Girifte ṣan‘at-ı zencīr-bāzī: Zencīr-bāzlıḳ ṣan‘atını ṭutmuş idi. Ya‘nī yil esdikde ol ḳuzıların ḳuyruḳları ve arḳaları üzerinde olan tüyler bölük bölük olup zencīr şeklinde görinür, deryā yüzi gibi temevvüc eyler idi. Nitekim nev‘an anda daḫı bir ṣafā vardır. (E 117a/ S 83a)

7. Şârihin bazen de metnin aslına bağlı kalmaya çalışarak kelime kelime tercüme yaptığı görülmektedir. Şârihin bu tututmu onun tercüme ile şerh yapmak arasında kararsız kaldığını gösterebileceği gibi beytin izah edilecek bir yönü olmadığını düşünerek yaptığı bilinçli bir tercih olarak da yorumlanabilir.

Ör: Ḫorūs ez-ḫˇāb-ı şeb şüd gerden-efrāz: Ḫorūs gice uyḳusından boyun yüceldici oldı. (S 128a)

Ör: Ne rūy-ı ān ki der-zindān küned rūy: Ne o yüz ki zindāna yüz ide. (S 128b)

8. Metni şerh ederken kelimelerin cümle içindeki kullanımlarına ve görevlerine dikkat eden şârih, kelimelerin farklı anlamları hakkında bilgi verdikten sonra metnin anlam bütünlüğüne uygun olan mananın hangisi olduğunu belirtmeyi de ihmal etmemiştir.

Ör: Eger üfted ḳabūl-i himmeteş müft: Eger anıñ ḳabūli himmeti müft ü meccānen vāḳi‘ ola. Üfted fi‘l-i māżīdir. ‘Arabīde vaḳ‘a gibi iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri düşmek, suḳūṭ ma‘nāsına, biri de bir şeyiñ keynūnetinden ‘ibāretdir. Türkīde de müsta‘meldir. Meṣelā böyle vāḳi‘ oldı dirler. Bunda ikinci ma‘nā murāddır. Ya‘nī eger Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāh ḳabūl eyleye. (E 21a/S 14b)

Ör: Ḳımāṭ ez-perde-i dil kerdemet sāz: Yürek perdesinden saña yürak ben düzdüm ve ḳoşdum. Ḳımāṭ kesr-i ḳāfla yürek, ya‘nī şol nesne ki anıñla beşikde oğlanı bağlarlar, ba‘żı yirlerde bağırdağı dirler. Dil göñül ve yürek ma‘nālarında müşterekdir ki bunda murād ikincidir. (E 51b/ S 36b)

9. Şârih, metni şerh ederken başka nüshaları da kontrol etmiştir. Nüshalar arasındaki kelime, mısra ve beyit farklılıklarına değinirken hangi anlamın daha uygun olduğuyla ilgili izahta bulunmayı da ihmal etmemiştir.

Ör: Semen-ruḫsāregān sīmīn-cebīnān: Semen yañaḳlılar gümüş alınlılar. Ba‘żı nüsḫada cebīnān yerine *sürīnān* vāḳi‘ olmuş, ya‘nī ṣaġrıları gümüş. Ammā bu lafẓın çendān münāsebeti yoḳdur. (E 135b/ S 94b)

Ör: Ne-būdī vü zebān-dānī ne-būdet: Sen yoḳ idiñ ve dil biliciligiñ daḫı yoḳ idi.

Me-bāş imrūz k’ān hem nīst būdet: Olma bugün ki ol hem saña yoḳ olur. Ya‘nī iki ‘adem mā-beyninde ḫādiṯ olan bugün ki vücūdı daḫı rāh-ı ‘aṣḳda nā-būd eyle ki bi’ż-żarūr nā-būd olsa gerekdir. Bu beyt ba‘żı nüsḫada böylece vāḳi‘ olmuşdur: **نبودی و زیانی هم نبودست** Ne-būdī vü ziyānī hem ne-būdest: Sen yoḳ idiñ ve saña bir ziyān daḫı yoḳ idi. **مباش امروز هم کاینست سودت**Me-bāş imrūz hem k’īnest sūdet: Olma bugün hem ki saña fā’ide budur. Ya‘nī sen ma‘dūm idiñ ve muḳteżā-yı beşeriyyet ile senden bir ḫaṭā ṣādır olmamışdı tā ki üzerine bir żarār-ı uḫrevī terettüb ide bugün ki gün daḫı eyyām-ı mevcūdiyyetiñi farṭ-ı muḥabbet-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīde ṣarf ve beẕl eyle ki ancaḳ saña fā’ide budur. (S 131a)

10. Şârih, kelimelerin lügat anlamlarını verirken çeşitli kaynaklardan yararlanmış ve bazı durumlarda bu kaynakların ismini zikrederken, bazen de lügatde, lügat-ı Arabda gibi genel ifadeler kullanmıştır.

Ör: Zi-dest-endāzī-i āfāḳ restī: Āfāḳıñ ẓulminden ḳurtulur idi. Dest-endāz ıṣṭılāḥda ẓulm dimekdir. Lüġat-i Sünbül-zādede meẕkūrdur. (E 37a/ S 26a)

Ör: Gehī der-cilve-i eyvān ḫırāmī: Ba'żı vaḳit eyvānda ṣalınmışlıḳ cilvesinde idi. Cilve lüġat-i 'Arabda gelin yüzini āşikāre ḳılmaḳ. (E 43a/ S 31a)

Ör: Be-şeb çün nergis-i sīr-āb ḫuftī: Gice nergis-i sīr-āb gibi uyurdı. Sīr-āb lüġatde ṣuya ḳanmış ma'nāsınadır ammā mecāzen ṭarāvetden ve leṭāfetden ve ṣafāvetden 'ibāretdir. (E 31b/ S 43b)

11. Şârih daha önce verdiği bir bilgiyi tekrar etmekten kaçındığı noktalarda malumatın daha önce verildiğini ifade ederek sözü uzatmamayı tercih etmiştir.

Ör: Ġulāmān-ı ḳaṣab-pūş u kemer-bend: Ḳaṣab örtünüci ve kemer baġlayıcı, ya'nī nergisīn ḳabā cāmelü ġulāmlar. Nitekim bunuñ tafṣīli mürūr eyledi. (E 78a/ S56b)

Ör: Be-düzdī der-cihānem sāḫt bed-nām: Cihān ḫalḳı içinde uġrılıḳ ile beni bed-nām ve rüsvāy eyledi. Nitekim bunuñ tafṣīli sebḳat itdi. (E 126b/ S 88b)

Ör: Yekī ez-tīġ engüştān ḳalem kerd: Birisi tīġden barmaḳlarını ḳalem itdi. Tīġden murād gezlikdir ki ḳalem-tırāş şeklinde olan bıçaġa dirler. Nitekim mürūr itdi. (S 114b)

12. Şârihin, bazen de daha önce verdiği bir bilgiyi daha sonra birkaç kez yinelediği durumlar söz konusudur ki bu bir şerh kusuru sayılabilir.

Ör: Be-ber kerde ḳabāhā-yı ḳaṣab-reng: Ḳaṣab renkli ḳaftānları üzerlerine itmişler idi. Ya'nī açık yaşıl libāslar giyinmişler idi. Sūdī-i merḥūm Dīvān-ı Ḥāfıẓ şerḥinde buyurmuşdur ki: Bir cins ḳaftān var ki kendüye maḫṣūṣ ḳuşaġı olur ki kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçḳurı gibi. Kiminiñ uçları kilābedūnla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḫāṣ oda oġlanlarınıñ dest-mālleri gibi ṣāfī altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaṣṣı ṣarḳup ṭurur. 'Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu kuşaġa ḳaṣab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn dirler. Anıñçün ki yaḳası girih girih olur nergis yapraḳları gibi. Ve bu ḳabā 'ādeten beyāż cinsinden olur. Nergis şol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ var ve ḳadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıḳmış aḳçeye beñzer altı beyāż çiçegi var. 'Arab nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler. Ḥāṣılı bu maḳāmda ḳabāhā-yı ḳaṣab-rengden murād meẕkūr nergisīn ḳabā olmaḳ muḥtemeldir. (E 67b/ S 49a)

Be-her tāreş girih ṣad cān u ṣad dil: Ol ridānıñ her teline yüz cān ve yüz göñül dügüm idi. Sūdī-i merḥūm Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfıẓda buyurur kim: Bir cins ḳaftān vardır ki adına nergisīn ḳabā dirler. Kendüye maḫṣūṣ ḳuşaġı olur ki yine kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçḳurı gibi. Kiminiñ uçları kilābedūnla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḫāṣ oda oġlanlarınıñ dest-mālleri gibi ṣāfī altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaṣṣı ṣarḳup ṭurur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu kuşaġa ḳaṣab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn didikleri anıñçündür ki yaḳası girih girih olur nergis yapraḳları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāż cinsinden olur. Ḥāṣılı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu cins ḳaftānı giyinüp ol ḳuşaġı ḳuşandı ve gören ‘āşıḳ-ı bī-çāreleriñ cān u göñli aña ma‘ḳūd oldı. (S 114b)

Ör: Ḫatt maḥbūblarıñ ṣaḳal yerinde ḳarınca ayaġı gibi ürperen mūlardır. (E 34b/ S 24b)

Ḫatt maḥbūblarıñ ṣaḳal yerinde ḳarınca ayaġı gibi ürperen mūlardır. (E 26b/ S 18b)

Ör: Kūs ṭabl-ı kebīr ma‘nāsınadır. (E 35a/ S 24b)

Kūs ṭabl-ı kebīr ki kārbān ḫalḳı seḥerleyin göç vaḳtinde ururlar. (E 74b/ S 54a)

Kūs meşhūr büyük ṭabldır ki göç vaḳti ururlar. (S 144a)

13. Şerh metinlerinde çok sık kullanılan kalıplaşmış geçiş cümlelerine şârih de konunun akışına uygun devam etmek için yer verir.

Ör: Şeved ṭāli‘ zi-burc-ı delv māhī: Delv burcından bir ay ṭulū‘ idici ola. Delv lafẓında leṭāfet vardır. Nāẓım-ı merhūm bu iki beytle temhīdden ṣoñra maḳṣūda şürū‘ ider buyurur. (E 92b/ S 67a)

Ör: Küned ‘āşıḳ kesānrā ġā’ibāne: Ġayrıları ġā’ibāne ol zībā nigāra ‘āşıḳ ider. Nāẓım-ı merhūm bu dört beyt ile temhīdden ṣoñra ḳıṣṣāya şürū‘ ider buyurur. (E 104b/ S 75a)

Ör: Çü neb’ved ‘aşḳ-ı ‘āşıḳrā kemālī: Nāẓım-ı merhūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ ider buyurur ki çünki ‘āşıḳıñ ‘aşḳına bir kemāl olmaya. Ya‘nī çünki kemālde olmaya. (S 119b)

14. Metnin genelinde sanattan uzak, açık ve anlaşılır bir dil kullanan şârihin yer yer dilinin ağırlaştırdığı da görülmektedir.

Ör: Çü net'vāned ki bā-āteş sitīzed: Çünki ḳādir olmaya ki āteşe güc ide? Ya'nī ne ḫoşdur ol civān-ı pür-tavḳān ki teḳāzā-yı şehevātla mele'ān ve nīrān-ı iştiyāḳ ile sūzān iken mücānebet-i ışṭıfā ve āb-ı ṣabr ile anı teskīn ve itfā eyleye. (E 128b/ S 90a)

Ör: Cānānı pehlūsında iken envā'-ı ġunc u delāl ibrāz idüp ebrūları üzre çīn-efrāz ider idi. Elān viṣāl-i cānāndan me'yūs ve 'izz ü iḳbālden müdbir ü menkūs olup envā'-ı ālām u şedā'ide taḥammül ḥadd-i imkāndan dūr olmaġla kemāl-i ıżṭırāb u ıżṭırārdan ruḫsārı üzre büklümler ve ḳırışıḳlar 'ārıż olur idi. (S 140a)

15. Şârih, mısraın çevirisini yaptıktan sonra uygun gördüğü yerlerde edebî sanatlara değinmiş, edebî terimlerle ilgili bilgiler vermiştir.

Ör: Ve şefā'at nūrunı iḳtibāsa dürüşmek beyānındadır. İḳtibās nār-ı mu'aẓẓamdan şu'le-i nār almaḳdır. Bunda şefā'ati nūr-ı 'aẓīme ve ṭālib-i şefā'ati ol nūrdan muḳtebese teşbīh eylemişdir. (E 18a/ S 12b)

Ör: Zi-fikr-i ḳāfiye der-tengnā būd: Ḳāfiye fikrinden ṭar yerde idi. Kāfiye şol ḥarfdir ki ḳaṣīde anıñ üzerine binā olunur. Bunda murād iki mıṣrā'ıñ āḫiridir. (S 177a)

16. Şârih, şahsi yorumlarına destek sağlamak, manayı kuvvetlendirmek ve daha anlaşılır hale getirmek amacıyla ayet, hadis, kelam-ı kibar ve farklı dillerde manzum parçalardan iktibaslar yapmıştır.

Ör: Dem-i āḫir k'ez-ān kesrā güẕer nīst: Āḫirü'l-emr ki ol 'āmilden kimseye giçit yoḳdur. Nitekim {إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ} buyurulmuşdur. (E 7b/ S 5b)

Ör: Peder büg'ẕār u ferzend-i hüner bāş: Pederi terk eyle ve hüner oġlı ol, ya'nī kesb-i ma'ārif eyleyüp anıñla iftiḫār eyle. Beyt:

Kesb eyle hüner da'vā-yı merdāneyi boş ḳo

Leb-rīz-i mey ol na'ra-i mestāneyi boş ḳo (S 172b)

4.2.1.1. Göndermeler

Hâcibî, şerhi esnasında uygun gördüğü yerlerde açıklamalarını kuvvetlendirmek amacıyla farklı kaynaklara başvurmuş ve daha önce şerh ettiği birtakım hususların sonra yine karşısına çıkması neticesinde tekrara düşmekten kaçınmış ve bu bahislerin daha

evvel geçtiğine dair "tafsîli mürûr eyledi, tafsîli sebkat eyledi" gibi ifadeler kullanarak önce şerh ettiği yere göndermeler yapmıştır; ancak metin içi bu göndermeler esnasında şârih bahsin daha evvel nerede geçtiğine dair herhangi bir malumat vermemiştir.

Ör: Ġulāmān-ı ḳaṣab-pūş u kemer-bend: Ḳaṣeb örtünüci ve kemer bağlayıcı, ya'nī nergisīn ḳabā cāmelü ġulāmlar. Nitekim bunuñ tafṣīli mürūr eyledi. (E 78a/ S 56b)

Ör: Be-düzdī der-cihānem sāḫt bed-nām: Cihān ḫalḳı içinde uġrılıḳ ile beni bed-nām ve rüsvāy eyledi. Nitekim bunuñ tafṣīli sebḳat itdi. (E 126b/ S 88b)

Şârih genel olarak metin içi göndermelerde önceye işaret ederken bir örnekte, yaptığı bir açıklamayı ileriki bölümlerde yeri geldiğinde daha detaylı şerh edeceğini "nitekim tafsîli gelür" ifadesini kullanarak belirtmiştir.

Ör: Bi-'aynih ān yekī çün ān diger yek: Bi-'aynihi ḥavużuñ biri ol biri gibi idi. Ya'nī birisi ol birinden cüz'ī kiçirek idi. Nitekim ṣaġ göz ṣol gözden cüz'ī kiçirek olur. Bāḳī hey'etde biri, ol biri gibi idi, yāḫud ol iki ḥavużuñ beyninde ḳurbiyyetde cüz'ī farḳ var idi. Nitekim iki göz birbirine ḳarīb olup ara yerde enf taḫt gibi mürtefi' olur. Anlarıñ miyānında daḫı taḫt-ı bülend var idi. Nitekim tafṣīli gelür. (E 130b/ S 91b)

Şairihin, düşüncesini desteklemek, şerhini zenginleştirmek amacıyla yaptığı bu metin içi göndermeler, onun şerh metninin tamamına hâkim olduğunu göstermektedir.

4.2.1.2. İktibaslar

Sözlükte "ateşten köz almak" manasına gelen iktibas mecazi olarak "bilgiyi elde etmeye çalışmak, birinin ilminden istifade etmek" anlamındadır. Nesirden ziyade nazımda söz konusu olan iktibas, sözü pekiştirip güzelleştirir, ifadeye canlılık ve sıcaklık kazandırır (Durmuş, 2000: 52). Arap belâgatına bağlı olarak İran ve Türk edebiyatına da intikal eden iktibas, ilk olarak Kur'an veya hadisten yapılan alıntılar için kullanılsa da daha sonra ayet ve hadislerle beraber Arapça-Farsça-Türkçe özlü sözleri ve meşhur mısraları da kapsamıştır (Uzun, 2000: 53).

Hâcibî, şerhi esnasında uygun gördüğü yerlerde ifadeye canlılık kazandırmak, manayı kuvvetlendirmek ve daha anlaşılır hale getirmek amacıyla ayet, hadis, kelam-ı kibar ve manzum parçalardan yararlanmıştır. Şârihin şerh tekniği olarak da

değerlendirebileceğimiz ve şerh metnine zenginlik kazandıran bu iktibaslar aşağıdaki başlıklar altında değerlendirilmiştir.

4.2.1.2.1. Âyet-i Kerimeler

Şârihin, manayı zenginleştirmek, metin içerisindeki tercüme ve yorumlarına sağlam bir dayanak oluşturmak amacıyla Divan edebiyatının önemli kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim'den yaptığı tam ve kısmî iktibaslar şunlardır:

Ör: Te'āla'llāh zihī Ḳayyūm u Dānā: Nās arasında ta'accüb idecek yerde Te'āla'llāh ve Sübḥāneke dirler, 'örf olmuşdur ḳāla'llāhu te'ālā,

{سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَنٌ عَظِيمٌ} Ya'nī bu ne 'aceb 'aẕīm bühtāndır. Ya'nī Ḫudā-yı müte'āl ne 'aceb güzel Ḳayyūm ve Dānādır. (E 4a/ S 2b)

Ör: Nevā-yı **لا أُحِبُّ الآفِلِينَ** zen: **{لا أُحِبُّ الآفِلِينَ}** āvāzını ur. Ya'nī māsivādan münḳaṭı' olup Bār-ı Ḫudāya teveccüh-i te'emmüle teveccüh eyle. (E 6b/ S 5a)

Ör: Dem-i āḫir k'ez-ān kesrā güẕer nīst: Āḫirü'l-emr ki ol 'āmilden kimseye (S 5b) giçit yoḳdur. Nitekim,

{إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ} buyurulmuşdur. (E 7b/ S 5b)

Ör: Mesīḥ ez-maḳdem-i ū müjde'ī gūy: 'Īsā 'aleyhi's-selām anıñ ḳudūmından bir müjdeci idi. Nitekim İncīlde:

{يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ} buyuruldı. (E 11b/ S 8a)

Ör: Ki **{سُبْحانَ الَّذِي أَسْرَا بِعَبْدِهِ}**: Ya'nī melekler bu naẓm-ı celīliñ mā-ṣadaḳını diyici oldılar. (E 15a/ S 10b)

Ör: Eger bisyār eger kem her çi hest ūst: Eger çoḳ eger az her ne var ise odur. Ya'nī cümle mevcūdāt kāffe-i maḫlūḳāt anıñ emrine rām ve ḥükmine maḥkūmdurlar. Aṣla ḥükminden ḫāric nesne yoḳdur, yāḫud,

{كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَه} mışdāḳınca dükeli 'ālem ḫ̌āb ve ḫayāl meṣābesinde olup helāki ve fenāsı muḳarrer ve muṣaddaḳ ve Ḫudā-yı müte'āliñ ezelī ve ebedī olması ḥaḳ ve muḥaḳḳaḳ olmaġla hemān ki bir şey' yoḳdur. İllā Ḫudā-yı müte'āl vardır. Ma'lūm ola

ki bu ebyāt-ı erbaʻanıñ ẓāhir maʻnāları mezāliḳ-i aḳdāmdır. Baṣīret üzre olmaḳ gerekdir. (E 22a/ S 15b)

Ör: Çü şüd tedrīs-i İdrīs āsmānī: Çünki İdrīsiñ tedrīsi āsmānī oldı. Yaʻnī çünki semāya ṣuʻūd eyledi. Nitekim Bār-ı Ḫudā buyurmuşdur:

{ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا }(E 35a/ S 25a)

Ör: {أَرْسِلْهُ غَدًا يَرتَعْ وَ يَلْهَبْ}: Anı gönder yarın yiyüp içsün ve oynasun. Ḫāṣılı bizimle ṣaḥrāda tenaʻum ve ṣafā eylesün. (E 88a/ S 64a)

Ör: Zi-tü dil rīşter pīşet resānem: Göñülleri senden yaralurek öñiñe irişdürürüm. Yaʻnī anların ıżṭırāb ve ıżṭırārları seniñ bu şiddetinden daḫı ziyāde olup,

{يَا أَيُّهَا العَزِيزُ مَسَّنَا وَ أَهلَنَا الضُّرُّ و جِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَآ إِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتصَدِّقِين} diyerek saña iltiḥā itdürürüm. (E 92a/ S 67a)

Ör: Zi-cāneş bāng-ı yā büşrā ber-āmed: Ol merdiñ cānından {يَا بُشرى هَزَا غُلَامٌ} āvāzı ẓāhir oldı. (E 93b/ S 68a)

Ör: Ḫiṭāb-ı cümle evfu bil uḳūdest: Cümle ḫiṭāb-ı ʻizzet

{يَا أَيَّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقودِ}dur. (S 172b)

4.2.1.2.2. Hadis-i Şerifler

Hâcibî, ayetlerle birlikte Hz. peygamberin sözlerinden de iktibaslar yaparak yorumlarını kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. Metinde geçen hadis-i şerifler şunlardır:

Ör: Fürūbend ez-yekī leb v'ez füzūnī: Min-ciheti'l-ʻaded birlikden ve ziyādelikden ṭuṭaġını baġlaya yaḫūd keyfiyyet ve kemiyyetden baḥṣ idüp Ḫudā-yı müteʻāl ḥaḳḳında zīyāde ve noḳṣān söyleme. Zīrā ẓātu'llāhdan baḥṣ menhīdir. Nitekim,

تفكّروا فى الآء الله ولا تفكّروا فى ذات اللهbuyurulmuşdur. (E 17b-5 b/ S 12a-4a)

Ör: Be-muḳteżā-yı عند ذكرالصّالحين تنزّل الرحمةṢāliḥleri ẕikr vaḳtinde raḥmet nāzil olur bu ḥadīṯ-i şerīf muḳteżāsınca. (E 19b/ S 14a)

Ör: Ki zād-ı reften-i rāh-ı behiştest: Ki cennet yolına gitmek azığıdır. Ḥāṣılı Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhiñ ma‘īşeti zirā‘at ile idi. Zirā‘at ise efḍal-i envā‘-ı iktisābdır. Zīrā ḥaseneyni cāmi‘dir. Hem ma‘īşet-i dünyā hem zaḫr-ı āḫiret bu ebyātda

الّدنيا مزرعةالاخرة ḥadīṯ-i şerīfine daḫı telmīḥ vardır. (E 20b/ S 14b)

Ör: Nüḫust īn cünbiş ez-ḥüsn-i ezel ḫāst: Evvel bu depreniş ḥüsn-i ezelden ḳalḳdı. Ya‘nī

كنت كنزاً مخفياً فاحببت ان اعرف فخلقتالخلق muḳtażāsınca eñ evvel Ḫudā-yı müte‘āl kendüyi izhār eyledi. Ba‘deẕā ‘aksi sa’ir maḫlūḳāta düşdi. (E 27a/ S 19a)

Ör: Bi-güftā der-güneh fermān-berī nīst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Günahda fermān-berlik, ya‘nī buyruġa iṭā‘at idicilik yoḳdur. Nitekim

لا طاعة للمخلوق فى معصيته الخالق buyurulmuşdur. (E 146a/ S 101a)

Ör: Besī bihter zi-rūy-ı üst ḫūyeş: Anıñ yüzinden ḫuyı ziyāde eyürekdir. Nitekim ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmuşdur. **اطلبواالخير عند احسان الوجوه** (S 121a)

Ör: Ber-āmed neyyir-i eş-şeybu nūrī: Eş-şeybu nūrī ‘alāmeti ẓāhir oldı. Ya‘nī eyyām-ı şebābıñ zevāliyle ḳalbden körlüḳ ve ḳālıb ile rāh-ı Ḥaḳdan dūr u mehcūrluḳ nihāyet bulup ḥadiṯ-i ḳudsī **الشّيب نورى انااحيى ان اعذّب نورى بنارى** mażmūnı şerīfi üzre ‘alā’im-i maġfiret-i Yezdānī ẓāhir oldı. (S 175a)

4.2.1.2.3. Arapça-Farsça İbareler

Şârih, şerhi esnasında uygun gördüğü durumlarda Arapça-Farsça özlü ve meşhur sözlerden de yararlanmıştır. Metinde geçen bu ibareler şunlardır:

Ör: **عليه من الصّلوة افضلها و من التّحيّات اكملها** *‘Aleyhi mine’ṣ-ṣalavāt efḍaluhā ve mine’t-taḥiyyāt ekmeluhā*: Ṣalavātıñ efḍali ve taḥıyyātıñ ekmeli anıñ üzerine olsun. (E 10a/ S 7a)

Ör: ‘Alem ber-lā-mekān bī-ḫırḳa efrāşt: ‘Alem-i rūḥını lā-mekān üzerine ḫırḳasız yüceltdi. Ḥāṣılı mekāndan münezzeh ve muḳaddes olan Ḫudā-yı müte‘āle rūḥıyla vuṣūl buldı, *el-‘ilmu ‘inde’llāhi te‘ālā*. (E 17a/S 16b)

Ör: Ez-ū yek-ḳaṭre ez-meh tā be-māhī: Ol deñizden bir ḳaṭredir ḳamerden zīr-i zemindeki semege dek. *Veẕālike huve'l-ifrāṭu'l-mubīn*. (E 21b/ S 15a)

Ör: Zi-baḥreş key büved imkān-ı temyīz: Ol ḳaṭreyi deñizden ḳaçan temyīz imkānı olur. Ya'nī ḫ̌āce fenāfi'llāh olduḳda maḥv olup kendüden bir eṣer ḳalmaz dimekdir. Ma'lūm ola ki bu ebyāt-ı erba'anıñ ẓāhir ma'nāları ḫavf u ḫaṭardan ḫālī degildir. Ma'nā-yı ẓāhirden ḥaẕer üzre olmaḳ gerekdir. *Ve ille'l-vucūdī eşeddu kufran min 'ābidi'l-veṣeni* māṣadaḳınca ḫıẕlān-ı ebedī ve ḍalālet-i sermedī muḳarrer ve muḥaḳḳaḳ olur. (E 22a/ S 15b)

Ör: Şüdend ez-bī-ḫodī Subbūḥ-ġūyān: Bī-ḫodluḳdan *subbūhun kuddūsun rabbunā ve rabbu'l-melā'iketi ver'r-rūh* diyici oldılar. (E 27a/ S 19a)

Ör: Ber-āmed ġulġul-ı Sübḥāne ẕi'l-mülk: *Subḥāne ẕi'l-mulki ve'l-melekūt* ġulġulı ẓāhir oldı. (E 27b/ S 19a)

Ör: Tüyī pūşīde vü ū āşikārā: Sen mestūrsun, ol āşikāredir. Nitekim Ebū Bekir eṣ-ṣıddīḳ raḍıya'llāhu te'ālā 'anh ḥaẕretlerinden rivāyet olunmuşdur: *Mā-ra'eytu şey'en illā ra'eytu'llāhe ḳablehū*. (E 28a/ S 20a)

Ör: Zi-Ḳur'ān ders ḫ̌ānden key tüvānī: Ḳur'āndan ders oḳumaya ne vaḳit ḳādir olursun? Ya'nī ḥurūf oḳunmadıḳca mürekkebāt oḳunmaz. Keẕālik 'aşḳ-ı mecāzīsiz 'aşḳ-ı ḥaḳīḳīye de ulaşmaḳ olmaz. Nitekim buyurulmuşdur: *El-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳa*. (E 30a/ S 21a)

Ör: Pey-i rū pūş kerde Yūsufeş-nām: Yüz örtüsi içün nāmını Yūsuf eylemiş. Gūyā o bir melek idi. Kimesne bilmesün içün beşer ismiyle müsemmā olmuş. Ma'lūm ola ki ba'żı kec-reviş cāhil ve lā-ya'ḳıllar bu iki beyte ḥulūl ve ittiḥād ma'nāsı virmişler. *Ḥāşā, ṣumme ḥāşā. Te'āla'llāh 'an ẕālike 'uluvven kebirā*. (E 38a/ S 27a)

Ör: Be-endek vaḳt vird-i her zebān geşt: Az zamānda her lisānıñ virdi oldı. Ya'nī *kullu sırrın cāveze'l-iṣneyni şā'* mā-sadaḳına maẕhar oldı. (E 84a/ S 61a)

Ör: Ki ez-vey her çi mī-āyed ḫaṭā nīst: Ki andan her ne gelürse ḫaṭā degildir. Nitekim dinilmişdir: *Kullu fi'lin mine'l-melīhi melīḥun*. (E 121b/ S 85b)

Ör: Ki çeşm-i ḫ‘īşrā der-girye bīnem: Ki kendü gözimi aġlamada görem. Ya‘nī sen aġlarsan ben gülem. Gūyā ki göz aġlar, yüzüm güler bu ise *ictimā‘u’ḍ-ḍabb ve’n-nūndur*. (E 126a/ S 88b)

Ör: Berāy-ı ‘āşıḳān endūh zāyed: ‘Āşıḳlar ecliyçün ġuṣṣa ṭoġurur. Ya‘nī ‘uṣṣāḳ gündüzleri *el-leyletü ḥübla* feḥvāsına munṭaẓır olup gözedirler ki gice olsun baḳalım ne ḥālet ẓāhir olur ve derdimize ne güne dermān bulunur? Çünki gice olur ol yükli gice anlar içün ġuṣṣa ṭoġurur ve sūz-ı derūnları gündüzden ḳat ḳat ziyāde olur. (S 126a)

Ör: Ḳudūm-ı dūstrā ez-men me-pūşīd: Dostuñ ḳudūmını benden setr eylemeñiz. Ya‘nī *li’l-ḳalbi mine’-l-ḳalbi ile’l-ḳalbi sebīla* feḥvāsınca benim cānānım bu gürūh içinde olduġı peydā ve hüveydādır, benden iḫfā eylemeñiz. (S 144b)

Ör: Ki ber-gerden neyāyed bāret ez-vām: Ki bunıñ üzerine borcdan yük gelmeye. Ya‘nī aḥbāba iḥsān eyle vüs‘atiñ mikdārı ziyāde tekellüf eyle kendüñi medyūn eyleme. Nitekim dinilmişdir: *El-ulfetu bilā-kulfeti*. (S 169b)

Ör: Zi-endūh-ı cihān āzād bin’şīn: Cihān ġuṣṣasından fāriġ otur. Ya‘nī *el-‘izzetu fi’l-‘uzleti* muḳteżāsınca ‘alā-ḳaderi’l-imkān ‘uzlet eyle tā ki ‘izzet-i dāreyn ile mu‘azzez olasın. (S 170a)

Ör: Me-kün ḫālī ez-ān bārī tek ü pūy: Bārī ḫālī eyleme andan yilüp yüpürmegi. Ya‘nī *lā yudreku kulluhu velā yutreku kulluhu* muḳteżāsınca taḥsīl-i rıżā-yı Bārīyi birden terk eyleme. (S 171a)

Ör: Ki pīş-i kār-dānān īn büved kār: Ki iş bilicileriñ öñinde ‘amel bu olur. Ya‘nī ferāīż edādan ṣoñra aġniyā seḫā ile muttaṣıf olmaḳ ve *faḳru’l-kelimeṭi’ṭ-ṭayyibeti ve ḥarābu ṣadaḳatun* mışdaḳınca aḫlāḳ-ı ḥamīde ile müteḫallıḳ olup dil-nüvāzlıḳ ile nā-şād ve ḫarāb dilleri muṭṭayeb ve ābādān eylemek Ḫudā-yı müte‘āl ‘indinde bā‘iṯ-i maġfūriyyet ve mūcib-i maḳbūliyyet olur. (S 176b)

Ör: Ki īn bāşed be-dest āverden-i dil: Ki göñül ele getürmek bu olur ve maḳbūliyyet bunlar ile bulunur. *Va’llāhu te‘ālā a‘lemu bi’ṣ-ṣavāb ve ileyhi’l-murca‘ ve’l-me’āb.*(S 176b)

4.2.1.2.4. Türkçe Manzum Parçalar

Türkçe manzum parçalardan örnekleri de şerh esnasında metnine dâhil eden Hâcibî, genel tavır olarak bu manzum parçaların şairleri hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

Metin içerisinde manzum parçanın kime ait olduğunun şârih tarafından belirtildiği tek bir emsal bulunmaktadır. Hâcibî, Nahşeb kuyusu hakkında bilgi verdikten sonra Vehbī-i Sünbül-zāde buyurur diyerek Sünbül-zâde Vehbî'den (ö. 1809) bir beyitle açıklamasını örneklendirmiştir

Ör: Çü māh-ı Naḫşeb ender-çāh-ı Naḫşeb: Māh-ı Naḫşeb gibi çāh-ı Naḫşebde. Naḫşeb Māverāü'n-nehrde Tirmid yanında bir şehriñ adıdır. Rivāyet olunur ki anda bir ḳuyu vardır, dā'im anıñ içinde bir ay şekli görünür. Ol ayı İbn Muḳanna'-ı Ḫorāsānī siḥr ile göstermişdir. Çünki māh-ı felek ġurūb ider, ol ay ṭulū' idüp dört şehri rūşen eyler ve aña māh-ı Siyām daḫı dirler. *Vehbī-i Sünbül-zāde* buyurur:

Beyt:

İçinde ay görünmüş bir ḳuyudur çāh-ı Naḫşeb hem

Ol aydır māh-ı Naḫşeb İbn Muḳna' eylemiş īcād (E 93a/ S 67a)

Manzum parçalardan bazılarının kime ait olduğu ise parça içinde geçen mahlaslardan anlaşılmaktadır. Şârih metinde Hâzık, Necâtî Bey, Selanikli Sun'î ve Zârî'ye ait şiirlerle açıklamalarını örneklendirmiştir.

Hâzık (ö. 1763):

Ör: V'ez-ān nāme be-cüz nāmī ne-māndest: Ve ol nāmeden bir addan ġayrı ḳalmamışdır, ya'nī zamānede zebān-āver yoḳdur, ya'nī şā'ir-i belīġ ve mütekellim-i faṣīḥ yoḳdur ve 'aṣrımızda olanlara daḫı çendān raġbet ve i'tibār yoḳdur. Beyt:

Ḥāẕıḳ diyārımızda ya teşḫīṣ ider mi var

Murġ-ı hezār-naġmeyi zāġ [u] kelāġıla (E 3a/ S 2a - S 175b)

Necâtî (ö. 1509):

Ör: Me-keş ez-behr-i yek nān neng-i dūnān: Bir etmek eclinden alçaḳlarıñ ʻārını çekme. Yaʻnī saña taʻyīb ve taʻyīr teveccüh eylemesün içün kimesneden nesne isteme. Beyt:

Tek yerde gökde ẕerre ḳadar minnet olmasun

Örti döşek *Necātīye* bir būriyā yeter (S 174a)

Sunʻī (ö. ?/ XVI. yy):

Ör: Ki üfted raḫne der-sedd-i ġayūrī: Ki ġayūrluḳ seddine gedik düşer. Zīrā ġayūrluḳ deyyūṯluġa mübeddel olur. Nitekim şāʻir dimiş. Naẓm:

Her kişi ṭoġrı diyü besler evinde ḳarısın

Böyle ger bilmeyeler ṭutmayalardı birisin

Anı mestūre ṣanur ol daḫı mestūr işler

O sebebden evinüñ bilmez ötesin berisin

Siḥr ü mekrile eger gözlerini bağlamasa

Yā keserdi başını yāḫud üzerdi derisin

İʻtimād itme bulara ḳulaġuñ arduña ṭut

İlden işit göre bir ki nice ʻavrat erisin

Merḥamet eylemeyüp *Ṣunʻī* bulara hergiz

Urasın gencini ḳazıġa ḳırasın ḳarısın[91] (E 161b/ S 111a)

Zārī (ö.?):

[91] Selanikli Sunʻî'ye ait bu şiir Latîfî tezkiresinde şu şekilde geçmektedir: "Her kişi ṭoġrı diyü besler evinde ḳarısın/ Böyle ger bilmeyeler ṭutmayalardı birisin/ Anı mestūre ṣanur ol daḫī mestūr işler/ Bu sebebden ovma'uñ bilmez ötesin berisin/ Siḥr ü mekr ile eger gözlerini bağlamasa/ Ya keserdi başını yāḫūd üzerdi derisin/ Geyik olmak ne revādur kişi it nefsi içün/ İşbu hāl ile zebūn-ı zen olan er erisin/ Koyuna girse bular çok kuzı hāsıl eyler/ Kişi koyun gibi idinse revādur sürüsin/ İʻtikād itme bulara ḳulaġuñ arduña ṭut/ İlden işit göre bir ki nice ʻavret erisin/ Merḥamet eylemeyüp *Ṣunʻī* bulara hergiz/ Urasın gencini ḳazuġa ḳırasın ḳarısın" (Canım, 2000: 365).

Ör: Ki cüstī güm şüde sermāye-i ḫ̌īş: Ki kendünüñ żāyiʿ olmuş sermāye-i nūr-ı başarını ṭaleb ider idi. Beyt:

Ṣanmañuz kim ḳocalıḳ bükdi biliñ *Zārīniñ*

Naḳd-i ʿömrüñ itirübdür egilüp anı arar (S 141b)

Metinde şârih tarafından şairi hakkında bilgi verilmeyen ve mahlasın da bulunmadığı manzum parçalardan kime ait olduğu tarafımızca tespit edilenler şunlardır:

Necatî Bey (ö. 1509):

Ör: Ve ger bāşed naṣīb-i ādemī nīst: Ve eger ola ādemī naṣībi degildir. Beyt:

Cihānda ādem olan bī-ġam olmaz.

Anıñçün bī-ġam olan ādem olmaz. (S 165b) (Tarlan, 1992: 249)

Nureddin Ezherî (ö. ?/ XV. yy):

Ör: Zi-seng-endāz-ı ḫāmān kūşe'ī gīr: Çigleriñ ṭaş atmasından bir köşe ṭut. Yaʿnī puḫteleriñ re'yiyle ʿāmil ol ki cāhilleriñ ṭaʿn ve teşnīʿiden zaḥmet-keşīde olmayasın yāḫud ʿālem-i Rabbānī ve ʿārif-i Ṣamedānī olan ʿulemā-yı kibār ve meşāyıḫ-ı aḫbārıñ āṣār-ı cemīlelerine temessük ve teşebbüṣ eyleyüp ḍāll ve muḍill olan gürūh-ı mutasavvıfe-i ceheleden iḫtirāz ve ictināb ile ʿaẕāb-ı dūzāḫı ḫabīṣde olmayasın. Ḳıṭaʿ:

Fırṣat el virmiş iken vākti ġanīmet bilelüm

ʿÖmrimüz ḥāṣılını mihr ü muḥabbet bilelüm

Her ʿazīziñ ayaġı tozuna yüzler sürelüm

Ger ḳabūl eyler ise anı saʿādet bilelüm

Her denī minnetini çekmeyelüm nefse uyup

Dünlar minnetini nefse denā'et bilelüm (S 173b) (Canım, 2000: 170)

Üsküplü Atâ (ö. ?/ XVI. yy):

Ör: Küned faż̧l-ı Ḫudāyet kār-sāzī: Ḫudāy teʻālānıñ faż̧lı saña kār-sāzlıḳ eyleye. Yaʻnī Ḫudāy teʻālā seni ḫayra muvaffaḳ eylemedikce bizim pendimiz seni ṭarīḳa bend eylemez. Hemān aḥsen olan budur ki kendü ʻināyetiyle saña intizām-ı aḥvāl iḥsān eyleye. Beyt:

Ḫudānuñ olmasa tevfīḳi hem-rāh

Kimesne ḳurbetine bulımaz rāh (S 173a) (Canım, 2000: 398)

Hâzık (ö. 1763):

Ör: Peder büg'z̧ār u ferzend-i hüner bāş: Pederi terk eyle ve hüner oġlı ol, yaʻnī kesb-i maʻārif eyleyüp anıñla iftiḫār eyle. Dīger beyt:

Kesb eyle hüner daʻvā-yı merdāneyi boş ḳo

Leb-rīz-i mey ol naʻra-i mestāneyi boş ḳo (S 172b) (Güfta, 2001: 291)

Hamdullah Hamdî (ö. 1503)

Ör: Ne-dāred meyl-i zīnet her ki merdest: Zīnete meyl ṭutmaz her kimse ki erdir. [Beyt]:

Her ki ḥaz̧z̧ ide zeyn ü zīverden

ʻAdd olunmasa tañ degil erden.[92] (S 168b)

Lamiʻî Çelebi (ö. 1532)

Ör: Ki ol ḥulle nā-maḥremden anı mestūr ṭutar, yaʻnī zene ol miḳdār zīnet kifāyet eyler ki anı nā-maḥremden ṣaḳlaya yāḫud zene zīnet ol yeter ki kendüyi nā-maḥremden ṣaḳına. Ḥāṣılı ḫıṭbesine ṭālib oldıġıñ ḫāṭūnuñ ʻiffet ve ṣalāḥına rāġıb ol cemāl ve mālına mā'il olma. Ḫuṣūṣen ṭul ʻavratdan ḥaz̧er üzre olmaludur. Ḳıṭaʻ:

Māl içün çüft edinme pīrzenī

[Ger] kübünce batursa altuna

[92] Bu beyit Hamdullah Hamdî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* mesnevisinde şu şekilde geçmektedir: "Fahr eden kimse zeyn ü zîverden/ Add olunmasa tan degil erden" (Onur 1991: 262)

La‘net olsun aña vü mālına

Mālı mel‘ūn u kendi mel‘ūne[93] (S 172a)

Metinde kime ait olduğu belirtilmemiş ve tarafımızca da tespit edilememiş manzum parçalar bulunmaktadır.

Ör: Be-cāy-ı āb cüz āteş ne-bāred: Şu yerine āteşden ġayrı yaġdırmaz. Nitekim şā‘ir dimiş. Beyt:

Ṭāli‘im şol ḥaddedir kim ṭaşa baṣṣam iz olur

Yaz güni ḥammāma varsam balṭa kesmez buz olur (E 62b/ S 45a)

Ör: Ki gerded ez-dü-kec-rev kec-revī bīş: Zīrā iki egri yüriyişliden egri yüriyişlilik ziyāde olur. Beyt:

Çü ire ‘āḳile bir kār-ı müşkil

Ki düşvār ola andan kār-ı ‘āḳil

İde ‘aklına bir ‘aḳlın daḫı yār

K'ola āsān aña bu kār-ı düşvār

Çü rūşen olmaya bir şem‘le o

Uyar bir şem‘i daḫı k’arta pertev

Velī ḫayr umma tedbīr-i ‘avecden

Ki keclik artar ancaḳ iki kecden (E 85b/ S 62a)

Ör:

Te’ehhül idersen bikir al oġul

Zen-i bīveye olma meyyāl oġul

[93] Bu şiir Lâmi‘î Çelebi divanında şu şekilde geçmektedir: “Merdiseñ evde kahbeyi tutma/ Ger boyınca batarsa altuna/ La‘net olsun ana vü mâlına da/ Mâlı mel‘ûn ü kendü mel‘ûne” (Burmaoğlu, 1983: 351)

Çıḳarma eviñden zeni zīnhār

Çıḳarsa olur ‘ırż pā-māl oġul

Bu ‘amm u [bu] ḫāl u bu maḥrem dime

Eviñde ne ister bu cühhāl oġul (S 172a)

4.2.1.2.5. Arapça Manzum Parçalar

Şârih, metnine dâhil ettiği Arapça manzum parçaların kime ait olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Metinde geçen Arapça manzum parçalar şunlardır:

Ör: Ki ez-dilhā be-dilhā rāh bāşed: Ki göñüllerden göñüllere yol olur. Nitekim buyurulmuşdur:

Beyt:

Ed-dem‘u mine’l-‘ayni ile’l-ḥāli delīlun

Li’l-ḳalbi mine’l-ḳalbi ile’l-ḳalbi sebīlun (E 114b/ S 81b)

Ör: Zenānrā keydhā-yı bes ‘aẕīm est: Ziyāde ‘aẕīm ḥīleler ‘avrat içündür. Naẓm:

İnne’l-vefā ‘ani’n-nisā ‘adīmun

Ve cefāhunne ‘ale’r-ricāl ḳadīmun

Lā te’menū mekre’n-nisā ebeden

Ḳāla’llāhu te‘ālā {إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمٌ} (E 160a/ S 110b)

Ör: Peder büg’ẕār u ferzend-i hüner bāş: Pederi terk eyle ve hüner oġlı ol. Ya‘nī kesb-i ma‘ārif eyleyüp anıñla iftiḫār eyle. Beyt:

İnne’l-fetā men yeḳūluhā eneẕā

Leyse’l-fetā men yeḳūlu kāne lehu bīkeẕā (S 172b)[94]

[94] Bu beyit Hz. Ali Divanı’nda (Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi) “*İnne’-fetâ men yekûluhâ enezâ/ Leyse’l-fetâ men yekûlu kâne ebî”* şeklinde geçmektedir.

Ör: Ṭalebrā ez-tevekkül şāḫ ber-ken: Ṭa[l]ebiñ tevekkülden budaġını ḳopar. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āle mütevekkil olup taḥṣīl-i erzāḳ içün devrān-ı büldānı terk eyle. Beyt:

Meṣelu’r-rızḳ elleẕī taṭlebuhu

Meṣelu’ẓ-ẓıll elleẕī yemşī ma‘ak

Ente lā-tudrikuhu musta‘melen

Ve iẕā ve leytu anhu teb‘ak (S 174a)

4.2.1.2.6. Farsça Manzum Parçalar

Hâcibî şerhi esnasında yararlandığı Farsça manzum parçalardan bazılarının müellifi hakkında bilgi verirken bazılarıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemiştir. Şerhte geçen ve müellifi şârih tarafından belirtilen Farsça manzum iktibaslar Sa‘dî’ye, Mevlânâ’ya, Husrev-i Dihlevî’ye ve Molla Câmî’nin diğer eserlerinden biri olan muamma manzumesine ait manzum parçalardır.

Ör: Rumūz-ı ṣun‘-ı ḥayy-ı pāk-ḫ ̌ānān: Ḥayy-ı pāk celle şānuhu ḥażretleriniñ ṣun‘ı işāretlerin oḳuyıcı idiler. Nitekim Şeyh Sa‘dī es‘adehu’llāhu te‘ālā fi’d-dāreyn ḥażretleri buyurmuşdur:

Berg-i dıraḫtān-ı sebz der-naẓar-ı hūşyār

Her varaḳī defterīst ma‘rifet-i Kirdgār (E 130a/ S 91a)

Ör: Bih ez-Pehlū-yı zen ber-pister-i nerm: Eyüdür zen yanından yumuşaḳ döşek üzre. Ya‘nī mücerred olup külḫanda olmaḳ eyüdür müte’ehhil olup ḥarīr tüy döşekler üzre uyumaḳdan. Zīrā evli kimesne esīr-i bend-i ‘ıyāldir, ebedī rāḥat olması mutasavver degildir. Nitekim Şeyḫ Sa‘dī buyurur:

Ey giriftār-ı pāy-bend-i ‘ıyāl

Dīger āzādegī me-bend ḫayāl (S 171b)

Ör: Zi-tedbīr-i cihānbānī giriftest: Gönlüm pādişāhlıḳ tedbīrinden ditsinmişdir, ya‘nī igrenmişdir. Ḥāṣılı pādişāhlıḳ baña girye ve andan baña uṣan gelmişdir. Girift bu maḳāmda igrendi ma‘nāsınadır. Nitekim Ḫusreviñ bu beytinde daḫı öyledir. Beyt:

Zi-dünyā mī-reved Ḫusrev be-zīr-i leb hemī-güyed

Dilem big'rift der-ġurbet temennā-yı vaṭan dārem (S 156b)

Ör: Ki nüzhetgāh-ı ferdā bīnī imrūz: Ki yārınki şādlıḳ yerini bugün göresin. Ya'nī çalış ve dürüş ki emr-i ma'ād içün muḳalled ve müstedel olmayasın. Zīrā istidlāl, 'ayn-ı istihlākdır. Nitekim Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī buyurur:

Beyt:

Pāy-ı istidlāliyān çūpīn büved

Pāy-ı çūpīn saḫt bī-temkīn büved (S 167b)

Ör: Bi-nāmīzed çi ḫurrem nev-bahārīst: Bi-nāmīzed lafẓ-ı basīṭdir, ya'nī müfreddir, mürekkeb degildir. Allāhu te'ālā yavuz gözden ṣaḳlasun maḳāmında müsta'meldir. Edāt-ı taḥsīn degildir. Zīrā taḥsīn ifāde eylese bir edāt-ı taḥsīnle daḫı cem' olmaz idi. Niteki nāẓım-ı merḥūm ḳaddesa'llāhu Sübḥānehu ve te'ālā sırrahu'l-mektūm mu'ammā manẓūmesiniñ āḫirinde buyurur:

Beyt:

Bi-nāmīzed zihī dürr-i girāmī

Ki süft elmās-ı nūk-ı kilk-i Cāmī (S 177b)

Metinde şârih tarafından kime ait olduğu belirtilmeyen manzum parçalardan üçü Hâfız-ı Şirâzî'ye aittir.

Ör: Ya'nī dūn u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. Ya'nī maḳāmın 'ālem-i 'ulvī iken ne içün bu dünyā vīrānesine ḳalbiñi rabṭ eylediñ? Beyt:

Türā zi-küngüre-i 'arş mī zenend ṣafīr

Ne-dānemet ki bedīn dāmgeh çi üftādest (E 6a/ S 4a) (Kanar, 2011: 124)

Ör: Dihed der-ḫ'āhiş-i ū kāhiş-i ḫ'īş: Dostuñ isteyişinde kendüye eksiliş vire. Ya'nī dostuñ maṭlūbını taḥṣīlde ihtimām-ı belīġ idüp kendü maḳṣūdını külliyyen terk eyleye. Beyt:

Meyl-i men sūy-ı viṣāl ü ḳaṣd-ı ū sūy-ı firāḳ

Terk-i kām-ı ḫod giriftem tā ber-āyed kām-ı dūst (E 115b/ S 82a-119b) (Kanar, 2011: 178)

Ör: Ki ḫūrşīd-i dıraḫşāneş dihed reng: Ki ıldırıcı güneş aña renk virir. Ya‘nī la‘l didikleri cevher çoḳ müddet ṣulb-ı sengde şiddet ve miḥnet çekmelüdür ki güneşiñ te’ṯīriyle reng-i rummānīyi aḫz idüp beyne’l-enām ḥürmetlü ve ḳıymetlü ola. La‘l bir ma‘rūf ḳıymetli ṭaşdır, ḳırmızı olur. Eydürler ki ma‘denden çıḳınca beyāż çıḳarmış. Pes bunı tāze ḳanlu cigere yaturup güneşe ḳorlar böyle ḳızarır. Beyt:

Gūyend seng la‘l şeved der-maḳām-ı ṣabr

Ārī şeved velīk be-ḫūn-ı ciger şeved (S 136a) (Kanar, 2011: 540)

Metinde kime ait olduğu belirtilmemiş ve tarafımızca da tespit edilememiş Farsça manzum parçalar bulunmaktadır.

Ör: Vedī‘et der-güşādeş her murādī: Her bir murād açılışda vedī‘adır. Ya‘nī her ‘ameliñ ḥuṣūliniñ bir vaḳti vardır ve her ‘amel, vaḳtine merhūndur. Nitekim buyurmuşlardır. Beyt:

Enderīn kārgāh-ı būḳalemūn

Küllü emrin bi-vaḳtihi merhūn (S 133a)

Ör: La‘l bir ma‘rūf ḳıymetli ṭaşdır, ḳırmızı olur. Eydürler ki ma‘denden çıḳınca beyāż çıḳarmış. Pes bunı tāze ḳanlu cigere yaturup güneşe ḳorlar böyle ḳızarır.

Merā be-devr-i lebet şüd yaḳīn ki cevher-i la‘l

Bedīd mī-şeved ez-āftāb-ı ‘ālem-tāb (S 136a)

Ör: Küned faż̇l-ı Ḫudāyet kār-sāzī: Ḫudāy te‘ālānıñ faż̇lı saña kār-sāzlıḳ eyleye. Ya‘nī Ḫudāy te‘ālā seni ḫayra muvaffaḳ eylemedikce bizim pendimiz seni ṭarīḳa bend eylemez. Hemān aḥsen olan budur ki kendü ‘ināyetiyle saña intizām-ı aḥvāl iḥsān eyleye. Beyt:

Ger faż̇l-ı Ḫudā rehber-i cān-ı tü ne-bāşed

Sūdī ne-küned faż̈l-ı Maḳāmāt-ı Ḥarīrī (E 173a)

Ör: Ḳavī destān-ı gītīrā ḳafāyī: Dünyānıñ ḳavī ellülerine bir baş eñsesi ur. Ya‘nī anları ‘adem-i iltifāt depmesiyle depüp a‘rāż̈-ı tām ile a‘rāż̈ eyle. Ḥāṣılı anlar ile görüşme. İllā żarūret vaḳti buluş. Ḳıṭa‘:

Ey defter-i ehl-i faḳrrā dībāce

Meş‘ūf be-ṣoḥbet-i mīr ü ḫˇāce

Der-ḥükm-i halā cāy-ı Şimr meclisşān

Āncā me-rev illā li-ḳażā’i’l-ḥāce (S 174a)

4.2.1.2.7. Kaynak Eserlerden Yapılan İktibaslar

Hâcibî, şerhi esnasında gerekli gördüğü yerlerde şerh ettiği kısımla ilgili önceden gördüğü ve kaynak olarak kullandığı eserlerin bazılarından birtakım alıntılar yapmıştır. Şârihin kullandığı kaynak eserlerden yaptığı kısmî iktibaslar şunlardır:

Ör: Günāh-āmurz-ı rindān-ı ḳadeḥ-ḫˇār: Bāde nūş idici rindleriñ günāhını yarlıġıcıdır. Rind, Lāmi‘ī Çelebi, ḳorḳusuz dimişdir ammā ‘Acem bāde-nūşa ıṭlāḳ ider. (E 4b/ S 3a)

Ör: Zi-Refref ḥacle āyīn hevdeceş best: Refrefden ḥacle turalu aña hevdec baġladı. Refref şol yeşil ḳumaşdır ki andan meclis, ya‘nī perdeler ittiḫāẕ olunur. Beyżāvī “vesā’idün ev nemārıḳ” buyurmuşdur. Ba‘żılar ḍarbun mine’ṣ-ṣiyāb dimişler. Ḥāṣılı ḥaḳīḳatini Ḫudā-yı müte‘āl bilür. (E 16b/ S 11b)

Ör: Hemī-bürd ez-dil ü cān luṭf-ı ān hūş: Anıñ leṭāfeti göñülden ve cāndan ögi iletür idi. Hūş şol ḥāletdir ki Türkī dilde ol ḥāletden ögle ta‘bīr iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hūş dirler. Ol, ‘aḳlın verāsında bir ḥāletdir. ‘Aḳl ḫalḳīdir ki anıñ Türkīsi uṣdur. Ög ḫalḳī degildir. Kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfīsi şol ḥāletdir ki lisān-ı ‘Arabīde aña iġmā dirler. Kemāl Pāṣā-zāde, Daḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ-nām kitābında bu güne taḥḳīḳ eylemişdir ammā kütüb-i lüġātda hūş ‘aḳl ma‘nāsına dimişler. (E 43a/ S 30b)

Ör: Gehī der-‘işve-i mesned nişīnī: Ba‘żı vaḳit ṣadrda egleşmek ‘işvesin iderdi. ‘İşve ‘aynıñ fetḥi ve kesri cā’iz. Lāmi‘ī Çelebi manẓūmesinde buyurur: “‘İşve, göñül

aldamaḳ; cilve, ṣalınmaḳ durur ammā ‘Acem ekṣer nāz ve şīvede isti‘māl ider.” (E 43a/ S 31a)

Ör: Cāḥız dir ki cemī‘ ümem-i sālife ‘Anḳāyı ḍarb-ı meṣel eyler. Bir şeyde işidülür ammā görülmez kibrīt-i aḥmerde böyledir. (E 53a/ S 38a)

Ör: Be-ber kerde ḳabāhā-yı ḳaṣab-reng: Ḳaṣab renkli ḳaftānları üzerlerine itmişler idi. Ya‘nī açık yaşıl libāslar giyinmişler idi. Sūdī-i merḥūm Dīvān-ı Ḥāfız şerḥinde buyurmuşdur ki: “Bir cins ḳaftān var ki kendüye maḫṣūṣ ḳuşaġı olur ki kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçḳurı gibi. Kiminiñ uçları kilābedūnla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḫāṣ oda oġlanlarınıñ dest-mālleri gibi ṣāfī altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaṣṣı ṣarḳup ṭurur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu kuşaġa ḳaṣab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn dirler. Anıñçün ki yaḳası girih girih olur nergis yapraḳları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāż cinsinden olur.” (E 67b/ S 48b-49a)

Ör: Ber-īn minvāl-i mümkin nīst temyīz: Bu ṭarz-ı vāḥid üzre temyīz mümkin degildir. Ya‘nī sinīn ve şuhūr bir güne sür‘atle ‘ubūr iderler ki bu seneniñ ve bıldırki seneniñ ve evvelki seneniñ ḫazān ve ḫarīfi ve rūzān ve şebānı ve eyyām u sā‘āti temyīz ve tefrīḳ olunmaz, belki ḫ ̌āb u ḫayāl gibi nümāyān olur. Tercüme-i Ṣıḥāḥ-ı Cevherīde buyurur ki: Minvāl mīmiñ kesri ve nūnuñ sükūnıyla seremīn didikleri aġacdır ki cullāḥ aña ṭoḳuduġı bezi ṣarar ve ḳaçan bir ḳavm aḫlāḳda berāber olsalar anlara hem ‘alā-minvāli vāhid ve ramev ‘alā-minvāli vāhid dirler, ey ‘alā-rışḳı vāḥid. Ve rışḳ rānıñ kesri ve şīnıñ sükunıyla bir nev‘ atmaḳdır ve minvāl vech ma‘nāsına da gelür, egerçi ma‘nā-yı meẕkūr ma‘nā-yı vechi mutażammındır. Yuḳālu lā-edrī ‘alā-eyyi minvāli huve ey ‘alā-vechi huve. (S 174b)

Hâcibî’nin, metin içerisinde tercüme ve yorumlarını kuvvetlendirmek, rivayet ettiği bir kıssayı desteklendirmek, anlamını verdiği bir kelimenin diğer manalarını da zikrederek şerhini zenginleştirmek için verdiği malumatları bir kaynakla temellendirme ihtiyacı hissetmesi sonucunda çeşitli kaynaklardan yaptığı iktibaslar onun şerh tekniğinin belirleyici bir unsuru olmuştur. Ayet ve hadislerden, Arapça-Farsça-Türkçe manzum parçalardan ve özlü sözlerden oluşan bu iktibaslar şerhi zenginleştirmenin yanı sıra şerhe bilimsellik de kazandırmıştır.

4.2.1.3. Nüsha Farklılıklarının Değerlendirilmesi

Klasik şerh anlayışına uygun olarak yapılan metin şerhlerinde şârihler bazen ele aldıkları metni tek bir nüsha üzerinden değerlendirerek kelimelerin birbirleriyle olan anlamsal ilişkisi ve bu anlamsal ilişki neticesinde kazandıkları yeni manalar hakkında açıklamalarda bulunurlar. Tek bir nüsha üzerinden değil de birden fazla nüshayı değerlendiren ve nüsha karşılaştırması yapan şârihler ise kelime, mısra ve beyit değerlendirmelerini, belirledikleri ana nüshayla beraber ulaştıkları diğer bütün nüshalar üzerinden yaparlar ki bu anlayış günümüz edisyon kritik sistemiyle paralellik göstermektedir. Şârihin metni nasıl bir sistemle ele aldığı metin içerisinde kullandığı kalıp ifadelerden anlaşılmaktadır.

Hâcibî'nin metin şerhi içerisinde kullandığı "bazı nüshada / bazı nüsahda … vâki' olmuş" ifadelerinden, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin çeşitli kütüphanelerde bulunan pek çok nüshasını gördüğü ve gördüğü bu nüshaları karşılaştırarak şerh metnini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Şârih, esas aldığı nüsha ile karşılaştırma yaptığı diğer nüsha veya nüshalardaki kelime farklılıklarını anlamlarıyla birlikte vermiş ve bazı durumlarda ise bu farklılıkların beytin genel manasına uygun olup olmadığıyla ilgili değerlendirmeler yapmıştır.

Ör: Ba'żı nüsẖada *āb-bārī* vāḳi' olmuşdur, ya'nī şu yaġdırıcılıḳ ider. (E 4b/ S 3a)

Ba'żı nüsẖada *ez-ser* yerine *müşgīn* vāḳi' olmuş, ya'nī müşk ḳoḳulu zülfleriñi. (E 18a/ S 12b)

Ba'żı nüsẖada *zamāneş* vāḳi' olmuş, sehvdir. (E 25a/ S 17b)

Ba'żı nüsẖada *bülbül* yerine *sünbül* vāḳi' olmuşdur. (E 26a/ S 18b)

Ba'żı nüsẖada *bīdārī* vāḳi' olmuş. Ya'nī fā'idesizlikden ġayrı bir uyanıḳlıḳ ṭutmayuz, ġafletdeyüz. (E 28b/ S 20a)

Ba'żı nüsẖada *ḳıṣṣa* yir[in]e *nevbet* vāḳī' olmuş. (E 31b/ S 22a)

Ba'żı nüsẖada *ni'met* yerine *da'vet* vāḳi' olmuşdur. (E 35a/ S 25a)

Bu maḥalde ba‘żı nüsḫada *dīde* vāḳi‘ olmuş ammā çeşm münāsibdir. Zīrā dīde gözüñ içine dirler, çeşm eṭrāfına. (E 37b/ S 26b)

Ba‘żı nüsḫada *zīnet* yerine *nisbet* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī nesebini ẕikr beyānındadır. (E 38b/ S 27b)

Ba‘żı nüsḫada *be-yek* dil nī *be-ṣad* dil vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī aña esīr oldı bir göñül ile bir göñül degil belki yüz göñül ile. (E 46a/ S 33a)

Ba‘żı nüsḫada *çeşmeş* yerine *müjgān* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī kirpiklerinden açardı, ya‘nī dökülürdi. (E 50a/ S 36a)

Ba‘żı nüsḫada *şekker-bār* vāḳi‘ olmuşdur, ya‘nī şekker yaġdırıcı. (E 55b/ S 40a)

Ba‘żı nüsḫada *bīzed* vāḳi‘ olmuş, ya‘nī eleye. (E 61b/ S 44b)

Ba‘żı nüsḫada *çūn* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ne keyfiyyetde ḳādir olurum? (E 65b/ S 47a)

Ba‘żı nüsḫada *zerd* yirine *ez-derd* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ‘adem-i viṣāl-i cānān derdinden yüzini yirlere sürerdi. (E 73b/ S 53b)

Ba‘żı nüsḫada *āb-dār* yerine *bī-güdaz* vāḳi‘ olmuş, erimeyiciliġinden. (E 91b/ S 66b)

Ba‘żı nüsḫada *būdend* yerine *bürdend* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī intiẓārıñ iletürler idi. (E 94a/ S 68a)

Ba‘żı nüsḫada çi çārā yerine çi yārā vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ne ṭāḳati vardır? (E 99a/ S 71b)

Ba‘żı nüsḫada *sa‘ādet* yerine *ṣabāhat* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī anıñ yüzi güzellik ṣabāḥınıñ maṭla‘ıdır. (E 101b/ S 73a)

Ba‘żı nüsḫada *nā-pervā* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī şehriñ güzelleri andan ferāġatsız idiler ve ansız ṭāḳatleri yoḳ idi. (E 105b/ S 75b)

Ba‘żı nüsḫada *şem‘-i cān* yerine *şem‘-sān* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī anıñ dāġıyla yanar mūm gibi şu‘lelenmek nedir? (E 120b/ S 85a)

Ba‘żı nüsḫada ki *ser dādet* yerine ki *dāned ser* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ki bile baş secde virmekden ötüridir. (E 134b/ S 93b)

Baʿżı nüsḫada *cebīnān* yerine *sürīnān* vāḳiʿ olmuş, yaʿnī ṣaġrıları gümüş. Ammā bu lafẓın çendān münāsebeti yoḳdur. (E 135b/ S 94b)

Baʿżı nüsaḫda *hezārān* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī niçe bing nāz ve niʿmet ortada idi. (S 112a)

Baʿżı nüsḫada *zi-dil mihr-i cemālet* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī göñülden seniñ cemāliñ muḥabbetini yuya. (S 117b)

Baʿżı nüsḫada *ne-zāyed* vāḳiʿ olmuş, yaʿnī tevellüd itmez. (S 121a)

Baʿżı nüsḫada *ceyb-i cā*n vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī eger cān yaḳasına çāk ura ne bāk ola. (S 122b)

Baʿżı nüsḫada *āvāre* yerine *ṣad pāre* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī cāna gelmişim yüz parça yükümden. (S 123b)

Baʿżı nüsḫada *sūy-ı tedbīr* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī anıñ işiniñ tedbīri cānibine ḳaṣd eylerdi. (S 131b)

Baʿżı nüsḫada *key* yerine *kem* vāḳiʿ olmuşdur, yaʿnī az begenür. Ḳıllet-i ʿademden kināyedir, hīç begenmez dimekdir. (S 132b)

Baʿżı nüsḫada *sulṭānī* yerine *maʿşūḳī* vāḳiʿ olmuşdur. Yaʿnī Ḫudāy teʿālā kendü maʿşuḳını āḫeriñ rehīninde olmasına rāżı olmaz. (S 133a)

Baʿżı nüsḫada *revān* yerine *riyāż* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī ey cennet baḳçalarınıñ servi ḳalḳ! (S 134b)

Baʿżı nüsḫada *cān tāze kün* vāḳiʿ olmuşdur. Yaʿnī ol cān tāze idici cānāndan āgāh olur. (S 144b)

Baʿż-ı nüsaḫda *mühreeş* vāḳiʿ olmuşdur, gözleri murād olur. Yaʿnī müşk renkli siyāh gözlerinden beyāżlıḳ ıraḳ oldı. Yaʿnī gözleri siyāhına düşen aġ zā'il oldı. (S 149b)

Baʿż-ı nüsaḫda *tamāmī* yerine *temādī* vāḳiʿ olmuşdur. Yaʿnī uzatmaḳ buldı viṣāli günleri. (S 156a)

Baʿżı nüsḫada *būsīd* yerine *būyīd* vāḳiʿ olmuşdur. Yaʿnī ḳoḳuladı ve cān virdi. (S 158a)

Ba‘żı nüsẖada *‘ömr* yerine *‘aşḳ* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī esrār-ı ḥaḳīḳatden tehī olan kelām-ı efzūnı ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīye menāfīdir. (S 175a)

Ba‘żı nüsẖada *fehm ü idrāk* yerine *fehm-i derrāk* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī ve illā ne zamān ḳādir olur ol mu‘ammādan ziyādesiyle düşünüci fehmi? (S 179a)

Şârih sadece kelime farklılıklarını değil mısra ve beyit farklılıklarını da nüsha farkı olarak görmüş, bazı durumlarda da nüshalar arasındaki farklılıklara değindikten sonra hangi mısraın ya da beytin mana yönünden daha uygun olduğunu belirtmiştir.

Ör: Ba‘żı nüsẖada mıṣrā‘-ı ṯānī böylece vāḳi‘ olmuş **بمصر از خویشتن دادی نشانم** *Be-Mıṣr ez-ẖ ̌īşten dādī nişānem*: Mısrda kendüden baña nişān virdiñ ve ‘azīz-i Mısrım didiñ. (E 79a/ S 57b)

Ba‘żı nüsẖada bu beyt böylece vāḳi‘ olmuş. **زده بالا بسان سبزه دامان** *Zede bālā besān-ı sebze dāmān* **بسان کبك سازیمش خرامان** *Besān-ı kebk sāzīmeş ẖırāmān*, ya‘nī sebze gibi etegini biline urup keklik gibi anı ṣalınġan idelim. (E 88a/ S 64a)

Ba‘żı nüsẖada me̱zkūr iki beyt vāḳi‘ olmuşdur velākin bu maḳāma çendān münāsebeti yoḳdur. (E 113a/ S 80b)

Ba‘żı nüsẖada mıṣra‘-ı ṯānī böylece vāḳi‘ olmuş. **که ای مه پایهٔ خورشید مایه** *Ki ey meh-pāye-i hūrşīd-māye*: Ki ey güneş aṣıllu ay mertebelü! (E 113b/ S 80b)

Ba‘żı nüsẖada mıṣrā‘-ı ṯānī böylece vāḳi‘ olmuş. **بقدر بندگی فرمای کارم** *Be-ḳadr-i bendegī fermāy kārem*: Ḳulluḳ miḳdārı baña ‘amel buyur. (E 127b/ S 89b)

Ba‘żı nüsẖada mıṣrā‘-ı ṯānī böylece vāḳi‘ olmuş. **گرفت از قرص مه آیینه در دست** *Girift ez-ḳurṣ-ı meh āyīne der-dest*: Ay cirminden felek elinde āyīne ṭutdı. (E 132b/ S 92b)

Ba‘żı nüsẖada **چرا رختم سوی زندان کشیدند** *Çirā raẖtem sūy-ı zindān keşīdend* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī niçün metā‘-ı vücūdımı zindān cānibine çekdiler? (S 135a)

Ba‘żı nüsẖada mıṣrā‘-ı ṯānī böylece vāḳi‘ olmuş. **منم کشته تو جان جاودانی** *Menem küşte tü cān-ı cāvidānī*: Ben depelenmiş ve maḳtūlüm, sen ebedī cānsın. (E 148a/ S 102b)

Bu beyt ba‘żı nüsẖada böylece vāḳi‘ olmuşdur: **نبودی و زیانی هم نبودست** Ne-būdī vü ziyānī hem ne-būdest: Sen yoḳ idiñ ve saña bir ziyān daẖı yoḳ idi. **مباش امروز هم کاینست سودت** *Me-bāş imrūz hem k’īnest sūdet*: Olma bugün hem ki saña fā’ide budur. Ya‘nī sen ma‘dūm idiñ ve muḳteżā-yı beşeriyyet ile senden bir ẖaṭā ṣādır olmamışdı tā ki üzerine bir żarār-ı uẖrevī terettüb ide bugün ki gün daẖı eyyām-ı mevcūdiyyetiñi farṭ-ı muḥabbet-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīde ṣarf ve beẕl eyle ki ancaḳ saña fā’ide budur. (S 130b)

Ba‘żı nüsẖada **بتو فرخنده فر هم تاج و هم تخت** *Be-tü ferẖunde fer hem tāc u hem taẖt* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī saña ḳutlu olsun hem tāc hem taẖt. Ya‘nī ziyāde ḳutlu ve mübārek olsun dimekdir. (S 135b)

Bi-güft er ḥācetem erzed be-cānī: Didi: Eger benim ḥācetim bir cāna degerse. Ba‘ż-ı nüsaẖda öylece vāḳi‘ olmuşdur. **بگفت از حاجتم آزرده جانی** *Bi-güft ez-ḥācetem āzürde cānī*: Ya‘nī benim ḥācetimden bir cān incinmişdir. Evvelki ensebdir. (S 149a)

Ba‘żı nüsẖada böyle vāḳi‘ olmuşdur. **ز تن کش جان من با جان یوسف** *Zi-ten keş cān-ı men bā-cān-ı Yūsuf*: Cesedimden çek benim cānımı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cānıyla. Ya‘nī rūḥumuzı berāber ḳabż eyle. (S 157a)

Ba‘żı nüsẖada mıṣrā‘-ı evvel böylece vāḳi‘ olmuşdur. **چو عزمش کرد زین بر بارگی تنگ** *Çü ‘azmeş kerd z’īn ber-bāregī teng* (S 159b)

Ba‘żı nüsẖada bu beyt böylece vāḳi‘ olmuşdur. **به جای راه رفتن کردۀ ساز** *Be-cāy-ı rāh reften kerde’ī sāz*: Yol gitmek yerini düzen itdiñ **کز آنجا هیچگه ناید کسی باز** *K’ez-āncā hīç geh nāyed kesī bāz*: Ki ol yerden hīç vaḳit bir kimse gerü gelmez. Ya‘nī bir yola gitmek mihmānını tedārik eylediñ ki ebedī andan gelmek mümkin olmaz. (S 160b)

Ba‘ż-ı nüsaẖda **نزد نوریش سر در حاکم گل** *Ne-zed nūrīş ser der-‘ḥākim-i gil* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī balçıḳ ‘āleminde andan bir nūr baş urmadı. Ya‘nī ẓāhir olmadı, ya‘nī ‘ālem-i ma‘āda ve ḥaşr-ı ecsāda cezm-i yaḳīni olmadığından nūr-ı īmān ḳalbinde leme‘ān eylememiş idi. (S 167a)

Ba‘żı nüsẖada bu maḳāmda bu beyt daẖı vāḳi‘ olmuşdur. **بچشم تیره بینت هر چه نیکوست** *Be-çeşm-i tīre bīnet her çi nīkūst*: Seniñ bulanıḳ görüci göziñe her ne şey ki eyüdür. **چو نیکو بنگری عکس رخ اوست** *Çü nīkū bin’gerī ‘aks-i ruẖ-ı ūst*: Çünki eyü diḳḳatle baḳarsan

anıñ ḫalḳ eyledigi ruḫuñ ‘aksidir. Ya‘nī maṣnū‘un ḥüsni ṣāni‘e rāci‘dür. Anıñ kemāl-i ḳudretine dāldir. (E 28b/ S 20a)

Bu beyt ba‘żı nüsḫada böylece vāḳi‘ olmuşdur. **مکن یادش بجز تکبیر و اخلاص** *Me-kün yādeş be-cüz tekbīr ü iḫlāṣ*: Anı iḫlāṣ ve [te]kbīriñ ġayrıyla yād eyleme. **که سازی شادش اندر خلوت خاص** *Ki sāzī şādeş ender-ḫalvet-i ḫāṣ*: Ki anı şād eyleyesin ḫāṣ ḫalvetde, ya‘nī ḳabirde. (S 173a)

Bütün bu değerlendirmeler dikkate alındığında Hâcibî’nin, Molla Câmî’nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin pek çok nüshasını gördüğü, bu nüshaları baştan sona büyük bir ciddiyetle inceleyerek nüshalar arası farklılıkları ortaya koyduğu, yani bir nevî edisyon kritik yaptığı anlaşılmaktadır. Eserinde, esas aldığı nüsha üzerinden şerh metnini oluşturan ve diğer nüshalardaki kelime, mısra ve beyit farklılıklarını anlamlarıyla birlikte veren şârih, bazı durumlarda anlamın uygun olup olmadığı hususunda değerlendirmeler yaparken, bazen de herhangi bir fikir beyan etmeyerek her iki mananın da uygun düşebileceğini işaret etmiştir. Şârih bu tavrıyla şerhini hatasız bir metin üzerine kurmayı amaçlamıştır. Şârihin sahip olduğu bu anlayış onun şerh tekniğindeki sağlamlığı göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

BÖLÜM 5: ŞERH-İ YÛSUF U ZELÎHÂ'NIN METNİ

Yûsuf u Zelîhâ şerhi, Hacı Sâlih-zâde Halil Hâcibî tarafından kaleme alınmıştır. Elimizde eserin ne telif tarihine ne de nüshaların istinsah tarihine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır; ancak eserin müellifi olan Hâcibî'nin 1824 yılında ve 63 yaşında vefat ettiği göz önünde bulundurulduğunda eserin 18. yüzyıl sonu 19. yüzyıl başlarında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.

5.1. Eserin Nüshaları

Yapılan yurt içi ve yurt dışı katalog tarama çalışmaları neticesinde el yazması kütüphanelerinde Hâcibî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* şerhinin iki nüshası tespit edilmiştir.

1) Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi Nu: 596: Eserde müstensihin adına, telif ve istinsah tarihine rastlanmamaktadır. Eserin son kısmı noksandır. Bu eksiklik sayfa noksanlığından değil, müstensihin herhangi bir sebepten ötürü eseri tamamlayamamasından kaynaklanmaktadır. Bu nüshada diğer nüshadan farklı olarak bir giriş kısmı bulunmaktadır ve eserin Erzurum valisi Abdurrahman Paşa'ya takdim edildiği bilgisi yer almaktadır.[95]

Eser adı: Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ

Müellifi: Hâcibî

Cild: Sırtı ve kenarları açık kahverengi meşinden, çaharkuşe ebru, miklebli bir cilt içindedir.

Varak: 162 vr.

Ebat: 205X152, 160X90

Kâğıt: Âharlı, sarı ve krem renklerde, suyollu, filigranlı.

[95] 1750 Erzurum doğumludur. Şeyhler Medresesinin kurucusu olan Şeyh Mustafa Efendi'nin oğlu, Pir Muhammed'in torunlarındandır. Yirmi bir yaşında Erzurum müftüsü olmuştur. 21 sene müftülük yaptıktan sonra 1801 yılında Erzurum valisi olarak atanmıştır. Daha sonra Karahisar ve Van valiliğinde de bulunan Abdurrahman Paşa son olarak Ankara valiliğine getirilmiş ve 1820 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Oğlu dönemin Kars mutasarrıfı Emin Fehim Paşa'dır (Aktan ve diğerleri 1996: 368; Fidan 2005: 144).

Satır: 21 satır

Yazı: Nesih

2) Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Nu: 2829: Nüshada eserin müstensihine, telif ve istinsah tarihlerine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Eser tamdır.

Eser Adı: Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ

Müellifi: Hâcibî

Varak: 179 vr.

Ebat: 243X139, 177X79 mm

Satır: 25 satır

Yazı: Nesih

Fotokopi Nüsha Meselesi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesinde, sayfaların ortasında ta'lik hatla Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisinin Farsça metninin, derkenarda ise rik'a yazıyla tercümesinin yer aldığı fotokopi bir nüsha bulunmaktadır. Câmî'nin mesnevisinin bir nüshası üzerine tercüme yapılmış olması kuvvetle muhtemel olan nüshada, eserin kime ait olduğuna yahut aslının nerede olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır.[96] Kadir Turgut bu eserin Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sının bir nüshası olduğunu belirtmiştir; ancak bu fotokopi nüshanın, eldeki *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* nüshaları ile karşılaştırıldığında Hâcibî'nin şerhinden yola çıkılarak yapılan bir muhtasar olduğu anlaşılmaktadır. Müellifin Hâcibî'nin, şerhinde kaynak metnin tercümesini yaptığı kısımları alarak tercümesini oluşturduğu görülmektedir. Bu durum şu örneklerle izah edilebilir:

[96] Eserle ilgili bilgi almak için kütüphane yetkilileri ile yaptığımız görüşme neticesinde ulaşabildiğimiz tek bilgi eserin 2007 yılında kütüphaneye bağışlandığıdır. Bağışı yapan kişi veya eserin aslının nerede olduğuna dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Eserde bulunan müstensih ve istinsah tarihi bilgileri de eserin asıl nüshasına ulaşmamızı sağlayamamıştır.

Ör: Zi-taḳvīm-i ḫıred bih-rūziyem baḫş: ‘Aḳl taḳvīminden baña eyü günlük bağışla. Taḳvīm ‘ilm-i nücūmdan müstaḫrec bir ‘ilmdir ki eyyām u sā‘ātiñ sa‘d u naḥsı ve ṭāli‘lerin nīk ü bedi anıñla bilinür. Pes Ḥażret-i Mevlānā ‘aḳlı ‘ilm-i taḳvīme teşbīh idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i taḳvīm ki ‘aḳlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭāli‘-i sa‘d naṣīb eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āġāz içün sā‘at-i sa‘d ve mübārek gün ṭaleb ider tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i vech üzre ve āsānlıḳ ile ḥāṣıl ola.

Ber-iḳlīm-i süḫan fīrūziyem baḫş: Söz iḳlīmi üzerine baña muẓafferlik bağışla.” (Hâcibî*, Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* E 3a/ S 1b)

Zi-taḳvīm-i ḫıred bih-rūziyem baḫş/ Ber-iḳlīm-i süḫan fīrūziyem baḫş: Aḳl taḳvīminden baña eyülük bağışla ve söz iḳlīmi üzerine fīrūzluk bağışla ve beni muẓaffer eyle.”(Fotokopi nüsha 1b)

Ör: Çirā z’ān āşiyān bīgāne geştī: Niçün ol yuvadan bīgāne olduñ?

Çü dünān cuġd-ı īn vīrāne geştī: Cuġd żamm-ı cīm ve sükūn-ı ġayn-ı mu‘ceme ile şol ḳuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenüp gice ẓāhir olmada ve ḫālī yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada bayḳuşa müşābihdir ammā cüssede tefāvütleri fāḥişdir. Ya‘nī dün u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. Ya‘nī maḳāmın ‘ālem-i ‘ulvī iken ne içün bu dünyā vīrānesine ḳalbiñi rabṭ eylediñ? Beyt:

Türā zi-küngüre-i ‘arş mī-zenend ṣafīr

Ne-dānemet ki bedīn dāmgeh çi üftādest” (Hâcibî, *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* E 6a/ S 4a)

Çirā z’ān āşiyān bīgāne geştī/ Çü dünān cuġd-ı īn vīrāne geştī: Niçün ol āşīyāndan bīgāne olduñ? Alçaḳlar gibi bu vīrāneniñ bayḳuşı olduñ? (Fotokopi nüsha 3a)

Fotokopi nüshada eserin sahibine ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır, sadece son varağında Hâfız Ca‘fer Tayyâr bin Hasan Yahûza tarafından 1332 (M. 1913/1914) yılında istinsah edildiği bilgisi bulunmaktadır. Ayrıca *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*’da S 178 b’de şerhin Hâcibî’ye ait olduğunu bildiren kısım fotokopi nüshada yer almamaktadır.

Ör: Çü āred tāze gül-hārā der-āġūş: Çünki ol reh-rev bu bāġda olan tāze gülleri ḳucaġa getüre. Ya‘nī bu manẓūme-i dil-keşde münderic olan ebyātı çünki oḳuya.

Ne-gerded bāġbān ber-vey ferāmūş: Bāġcı anıñ üzerine ferāmūş olmaya. Ya‘nī nāẓırāndan maṭlūbumuz oldur ki bu manẓūmeye naẓar buyurduḳlarında nāẓımını unutmayup ḫayr ile yād ve du‘āyla dil-şād eyleyeler ve şāriḥ-i fāḳir-i müstaġraḳ-ı ‘işyān *Ḥācibī*-i bī-ḥicāb daḫı ümmīd ṭutar ki du‘ā-yı ḫayrdan ferāmūş olunmaya. (S 178b)

Çü āred tāze gül-hārā der-āġūş/ Ne-gerded bāġbān ber-vey ferāmūş: Çünki ol reh-rev bu bāġda olan tāze gülleri ḳucaġa getüre. Ya‘nī bu manẓūme-i dil-keşde münderic olan ebyātı çünki oḳuya. Bāġcı anıñ üzerine ferāmūş olmaya. Ya‘nī nāẓırāndan maṭlūbumuz oldur ki bu manẓūmeye naẓar buyurduḳları vakit nāẓımını unutmayup ḫayr ile yād ve du‘āyla dil-şād eyleyeler. (Fotokopi nüsha 138 a)

Fotokopi nüshadaki beyit sayısının S nüshası ile aynı olmaması, bazı beyitlerin bir nüshada bulunup diğerinde bulunmaması, bazı beyitlerin ise nüshalardaki yerlerinin farklı olması gibi durumlar ise şerh ve tercümenin farklı kaynak nüshalar üzerinden yapıldığını göstermektedir. Bütün bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda eserin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* nüshası değil; Hâcibî'nin şerhinden yola çıkılarak yapılan muhtasar bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

5.2. Metnin Kurulmasında İzlenen Yol

1. Hacibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* adlı eseri çalışma konusu olarak belirlendikten sonra, yurt içi ve yurt dışı kataloglar taranmış ve el yazması kütüphanelerde kayıtlı iki nüsha tespit edilmiştir. Çalışmamız edisyon kritikli bir çalışma olacağı için ilk önce ana nüsha olarak hangi nüshanın esas alınacağı belirlenmiştir. Ana nüshanın belirlenmesinde etkili olacak faktörlerden telif ve istinsah tarihi kaydı iki nüshada da mevcut olmadığı için ana nüsha tespitinde "kapsam" etkili olmuştur. Emel Esin Kütüphanesinde bulunan nüsha (E nüshası) her ne kadar eksik olsa da, Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan nüshaya (S nüshası) göre daha kapsamlı olması sebebiyle ana nüsha olarak belirlenmiştir.
   Ör: **بهر دانه رسد تیغش بر سر** Be-her dāne resed tīġeş-i ber-ser: Her dānesiyçün bir ḳılıç başı üstine irişür. Nitekim buġday ve arpa sünbülesi üzerinde bir ḳılçıḳ olur yāḫud murād göm taḫtesi dişleriyle sünbüle ufanup ḥabbeler dāne dāne dögülmekdir. Ḥāṣılı sünbüle yüz göñülli oldığıyçün başı üzerine yüz belā irişür. (E 9b)

بهر دانه رسد تیغش بر س Be-her dāne resed tīġeş-i ber-ser: Her dānesiyçün bir ḳılıç başı üstüne irişür. (S 6b)

Ör: **ز حرفش دست دلرا کوته انگشت** Zi-ḥarfeş dest-i dil-rā kūteh engüşt: Anıñ ḥarfinden göñül eliniñ barmaġı ḳışadır. Ya‘nī ḳulaḳ ol ḥarfi işitmekden ve göñül fehm eylemekden ‘ācizlerdir. (E 17b)

ز حرفش دست دلرا کوته انگشت Zi-ḥarfeş dest-i dil-rā kūteh engüşt: Anıñ ḥarfinden göñül eliniñ barmaġı ḳışadır (S 12b)

Ör: **سمند وهم در صحرای او لنگ** Semend-i vehm der-ṣaḥrā-yı ū leng: Vehm atı anıñ ṣaḥrāsında aḫsaḳdır. Ya‘nī ol ẕāt-ı ecell ü a‘lānıñ künh-i ḥaḳīḳati vehmiñ tevehhüminden ve ḫayāliñ taḫayyülinden münezzeh ve muḳaddesdir. Zīrā bunlar nakāyışı müstelzimdir. Ḫudā-yı müte‘āl naḳāyışdan ‘ulüvv-i kebīr ile müte‘ālīdir. (E 17b)

سمند وهم در صحرای او لنگ Semend-i vehm der-ṣaḥrā-yı ū leng: Vehm atı anıñ ṣaḥrāsında aḫsaḳdır. (S 12b)

2. Transkripsiyon çalışması genel olarak ana nüsha üzerinden yapılırken diğer nüshayla olan kelime ve bilgi farklılıkları dipnotta gösterilmiştir. E nüshasının bittiği kısımdan itibaren çalışma diğer nüsha üzerinden devam etmiştir.
3. Metinlerde geçen bazı eksik ve yanlış kısımlara yapılan müdahaleler […] ile gösterilmiştir.
4. Nüshalarda vezne uygunluk göstermeyen beyitler orijinal nüshalardaki beyitlerle karşılaştırılmış ve yapılan değişiklikler dipnotlar aracılığıyla gösterilmiştir. Orijinal nüsha olarak “the Walters Art Museum” W 644, W 646 ve W 647 numaralı el yazması eserlerden yararlanılmıştır.
5. Metnin yazımında Times New Roman fontu kullanılmıştır. Metni yazarken noktalama işaretleriyle birlikte büyük-küçük harf kullanımına riayet edilmiştir. Metin içerisinde şerh edilen beyitler Arapça ve Farsça yazı fontu kullanılarak Arap harfleriyle yazılmıştır.
6. Metinde geçen ayetler Arap harfli ve harekeli, hadisler ise Arap harfli harekesiz yazılmış, ayet ve hadislerin anlamları dipnotlar aracılığı ile verilmiştir.
7. Metinde geçen Arapça-Farsça manzum parçalar önce Arap harfli daha sonra çeviriyazıyla yazılmış, anlamları dipnotlar aracılığıyla verilmiştir.

8. Metinde geçen Arapça- Farsça ibareler çeviriyazıyla ve italik karakterde yazılmış ve anlamları dipnotlar aracılığıyla verilmiştir.
9. Metinde geçen Türkçe manzum parçalar sadece çeviriyazıyla yazılmıştır.
10. Farsça isim ve sıfat tamlamalarında tamlayan ve tamlanandan sonra ses uyumu dikkate alınarak ı-i/ yı-yi yazılmıştır.
11. Atıf vavları kalınlık-incelik uyumu dikkate alınarak "u-ü/ vü" şeklinde okunmuştur.
12. Metin tesisinde kullanılan nüshaların varak numaraları (E ..a/b) ve (S …a/b) şeklinde verilmiştir.

5.3. Metnin Hazırlanışında (Transkripsiyon, İmlâ ve Tespitinde) İzlenen Yol

Büyük ölçüde 18. yüzyıl olmak üzere 19. yüzyıla ait metinlerde, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerinin gösterilip gösterilmemesi hususunda metin neşrinde bulunan araştırmacılar arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Birtakım istisnalarla birlikte telaffuzla bağlantısı bulunmayan klişeleşmiş imlânın gerek yazma gerekse matbu metinlerde eski harflerin kullanımın bırakılmasına kadar devam ettiği; dolayısıyla da bu konuda metinlerden hareketle bir sonuca varmanın zor olduğu bilinmektedir. Bazı araştırmacılar, konuşma dilindeki değişikliklerin XVII. yüzyıldan sonraki metinlerde yazı dilini de etkilemiş olduğu düşüncesiyle özellikle eklerin seslendirilmesinde normalleştirme yoluna gitmişlerdir. Osman Horata, *Esrar Dede Dîvânı*'nın tenkitli neşrinde eklerdeki ünlüleri normalleştirme yoluna gittiğini buna karşılık ünsüzlerde metne bağlı kaldığını ifade etmiştir. (Horata, 1998: 157; Kaya, 2017: 295). Bunun yanı sıra bazı araştırmacıların da çalışmalarında (Muhammed Nur Doğan, *Şeyhülislâm Esad ve Dîvânı*) orijinal imlâya bağlı kalmakla birlikte, birtakım eklerde normalleştirme yoluna gittiği görülmektedir (Mum, 2003: 51).

Çalışma konumuz olan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'nın telif ve istinsah tarihlerine dair net bir bilgi bulunmasa da şârihin ölüm tarihinden eserin XVIII. yüzyıl sonu ya da XIX. yüzyıl başında yazıldığı tahmin edilmektedir. Yazıldığı tarih itibarıyla "geçiş dönemi eseri" olarak nitelendirebileceğimiz *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metninde kelimelerin ve eklerin yazımı esnasında ünlü-ünsüz harflerin gösterilmesinde nüshalar arasındaki farklılıkların yanı sıra nüshaların kendi içerisinde de tam bir tutarlılık bulunmamakta, aynı kelime ve

eklerin bazen nüsha içerisinde bazen de nüshaların kendi arasında farklı imlâlarına rastlanmaktadır.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ'nın transkripsiyon ve imlâsında eserin geçiş dönemine ait bir metin olduğu göz önünde tutularak, metin odaklı bir sistem tercih edilmiştir. Kelimelerin ve eklerin imlâsında gösterilen vokaller aynen yazılmıştır. Aynı ekin farklı vokallerle yazımı söz konusu olduğunda da geçiş dönemi özelliğini yansıtması bakımından metne müdahale edilmemiş, görüldüğü gibi yazılmıştır. Vokallerin gösterilmediği imlâlarda ise genellikle günümüz imlâsına yakınlaştırma yoluna gidilmiştir. Bu hususta bilhassa Yavuz Kartallıoğlu'nun çalışmasından faydalanılmıştır.[97]

Metnin hazırlanışı esnasında uyguladığımız imlâ hususiyetleri şu iki başlık altında sınıflandırılmıştır:

1. Arapça, Farsça bazı terkip, ek ve kelimelerin imlâsı
2. Türkçe bazı kelime ve eklerin imlâsı

5.2.1. Arapça, Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı

Arapça, Farsça ek, kelime ve birleşik kelimelerin yazımında ise genel olarak İsmail Ünver'in *"Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"* adlı makalesinden istifade edilmiştir.[98] Buna göre:

1. Arapça terkiplerin hepsi kesme işareti ve kısa çizgi kullanılarak yazılmıştır.
   Ör: Te'āla'llāh, ẕevi'l-ervāḥ, 'aleyhi's-selām, 'aẕīmü'ş-şān vb.

---

[97] Yavuz Kartallıoğlu, **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)**, 1. Basım, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011. Yararlanılan diğer kaynaklar için bk.; Mertol Tulum, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.; Marcel Erdal, **A Grammer of Old Turkic, Brill Leiden**, Boston, 2004.; Musa Duman, **Vasiyyet-name, Birgili Muhammed Efendi**, İstanbul: R Yayınları, 2000.; Vahit Türk, vd, **Eski Anadolu Türkçesi Dersleri**, 1. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.

[98] İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, C. XI, s.1 ss. 51-89, 1993. Yararlanılan diğer kaynaklar için bk.; Bayram Ali Kaya, **Osman Nevres ve Dîvânı İnceleme-Metin**, 3. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017; Rahşan Gürel, **Enderunlu Vâsıf Dîvânı**, 1. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları.; 2007; Ömür Ceylan, vd, **Hazâna Sürgün Bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr**, 1. Baskı, İstanbul: Kitap Sarayı, 2005.; Faruk Kadri Timurtaş, **Osmanlı Türkçesi Grameri III**, 12. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2009.; Hayati Develi, **Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2**, 8. Baskı, İstanbul: Kesit Yayınları, 2008.

2. Ön ekler, edatlar ve Farsça ikili tekrarlar eklendikleri kelimeden kısa çizgi ile ayrılmıştır; ancak ikili bitişik şekilleri günümüzde yaygınlaşmış örnekler bitişik yazılmış ve kısa çizgi kullanılmamıştır.
   Ör: ez-deryā, der-miḥnet, ber-‘ālem, be-maḳṣad, bī-nişān, nâ-çâr vb.
   Ör: dem-be-dem, gün-be-gün vb.
   Ör: berāber, rengāreng, nāgehān, nâgâh vb.
3. Farsça son eklerin yazımında; mastarın geniş zaman kökünden oluşan ekler kelimeden ayrı, diğerleri eklendikleri kelimeye bitişik yazılmıştır.
   Ör: ṣubḥ-ārāş, ḳalem-zen, nāḳe-keş, ḫūşe-çīn, āb-bār, zebān-dānī, ṣafā-baḫş vb.
   Ör: dergāh, ṣubḥgāh, gülistān, tābistān, gülzār, ġamgīn, gülbün, bütkede, nemekdān, cihānbān, behremend, ṭarabnāk, pedervār, siyehfām, cigergün, ‘işvekār, cihetrā vb.
4. Birleşik isimlerde arada kısa çizgi kullanılmadan bitişik yazma yoluna gidilmiştir.
   Ör: muḥabbetnāme, devletḫāne, miḥnetserā, bostānserāy vb.
5. Birleşik sıfatların yazımında kelimeler arasında kısa çizgi kullanılmıştır.
   Ör: gül-ruḫ, ġonce-leb, nīk-baḫtī, nīkū-bendegī, ḫūrşīd-peyker, ḫoş-nevāyān, telḫ-kām, şīrīn-fesāne, semen-ber vb.
6. Farsça vâv-ı ma’dûle (ˇ) biçiminde gösterilmiştir.
   Ör: ḫˇīş, ḫˇār, ḫˇāh, ḫˇān vb.
7. Arapça ve Farsça bazı kelimelerin imlâsında farklılıklar görülmektedir. Farklı imlâlara sahip bu kelimeler görüldüğü gibi yazılmıştır.
   Ör: پستر pister/ بستر bister vb.
8. Nüshalarda “dâ’im, mâ’il, şemâ’il” gibi kelimelerin yazımında nüshalar arasında ve nüshaların kendi içerisinde farklılıklar görülmektedir. Bir kısmında “hemze”, bir kısmında ise “y” kullanılan bu kelimeler çeviriyazılı metinde “dâ’im, mâ’il, şemâ’il” şeklinde okunmuştur.

5.2.2. Türkçe Bazı Kelime ve Eklerin İmlâsı

5.2.2.1. Kelimelerin Yazımı

Kelimelerin yazımı esnasında ünlü-ünsüz harflerin gösterilmesinde nüshalar arasındaki farklılıkların yanı sıra nüshaların kendi içinde de tam bir tutarlılık gösterdiği

söylenemez. Aynı kelimelerin bazen nüsha içinde bazen de nüshalar arasında farklı imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu kısımlarda genellikle "ب پ" "ت د" "ج چ" "ق ك" "ق غ" "س ص" "ط ت" "ق خ غ" seslerinin birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu tür yazım farklılıklarında metne müdahale edilmemiş kelimeler yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: باقجه دن baḳcadan (E 2b) / بقجه لرنده baḳcalarında (E 89a) / بقچه لرنده baḳçalarında (S 64b)

اخسقدر aḫsaḳdır (E 17b/ S 12b), اغسقدر aġsaḳdır (E 48b/ S 34b) / اقسق aḳsaḳ (S 152b)

بولت bulut (E 23b/ S 16b) بولطك buluṭuñ (E 23b) بولودك buluduñ (S 16b)

صاچدى ṣaçdı (E 58b/ S 42a) / ساچدى saçdı (E 107b/ S 77a)

طورمش ṭurmuş (E 82a/ S 59b) / دورمش durmuş (E 33a)

قانغى ḳangı (E 55b/ S 40a) / قانقى در ḳanḳıdır (E 55b/ S 40a)

بوغاغ buġaġ (E 64b/ S 46a)/ بوقاق buḳaḳ (E 107b/ S 76b)/ بوقاغى buḳaġı (E 122a/ S 86a)

طپراق ṭoprak (E 56b/ S 40b) / طبراق ṭobrak (E 154b/ S 106b)

اوخى oḫı (E 152b/ S 105b)/ اوق oḳ (E 159a S 109b)

"Yer" kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: يير (E 4a / S 2b) / يرلرده (E 5b/ S 4a)

"Yeşil" kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: يشل yeşil (E 4b) / ياشل yaşıl (E 4b/ S 3a)

"Yürek" kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: يوراك (E 51b/ S 36b) / يورك (E 51b/ S 36b)

"Bin" kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: بنك bing (E 7a/ S 5a) / بيك biñ (E 9b/ S 7a)

"Yel" kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: یل yel (E 49b/ S 35b) / ییل yil (E 61b/ S 44b)

“Tolu” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: طولو (E105b/ S 75b)/ طولی (E 105a/ S 75b)

“Buġday” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: بغدای (E 9b/ S 6b)/ بغدا (E 125a/ S 88a)

“Gömlek” kelimesi metinde iki farklı imlâ ile yazılmıştır.

Ör: کوکلکی gönlegi (E 160a/ S 110a)/ کوملکنده gömleginde (E 160a/ S 110a)

5.2.2.2. Eklerin Yazımı

5.2.2.1.1. Yapım Ekleri

5.2.2.1.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

-lı, -li, -lu, lü: Ekin metindeki imlâsı “لو - لی” şeklindedir. Bu ekin imlâsında nüshalar arasında ve nüshaların kendi içinde yazım farklılıkları görülmektedir. Metne müdahale etmemek adına ek görüldüğü gibi okunmuştur.

Ör) پیشه لو pīşelü (E 2b) پیشه لی pīşeli (S 1b); رایحه لو rāyiḥalu (E 3a), رایحه لی rāyiḥalı (S 2a); فکرلی fikirli (E 2b), فکرلو fikirlü (E 5a, S 3b); حکایه لو ḥikāyelü (E 3a), حکایه لی ḥikāyeli; (S 2a), عمللی ‘amelli (E 4b, S 3a), دللو dillü (E 3a, S 2a), طتلو ṭatlu (E 3a S 2a)

-lık, -lik, -luk, -lük: Ekin metindeki imlâsı “لك - لق” şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: یوقلق yoḳluḳ (E 7b/ S 5b), ایلرولك ilerülük (E 11a/ S 7b), آزلق azlıḳ (E 21b/ S 15a), هرمتسزلك hürmetsizlik (E 84a/ S 61a)

Ekin imlâsında kalınlık-incelik uyumunun gözetilmediği kullanımlar da mevcuttur.

یوجه لق yüceliḳ (E 8b, S 6a), بدبختلکدندر bed-baḫtlıkdandır (E 77b/ S 56a), رعنالك ra‘nālık (E 78a/ S 57a), راحتسزلك rāḥatsızlık (E 84a/ S 61a)

-cı, -ci: Ekin metindeki imlâsı “جی” şeklindedir.

Ör: اكنجي لك ekincilik (S 15a), افسونجى لر efsūncılar (E 88b/ S 64a)

-sız, -siz, -suz, -süz: Ekin metindeki imlâsı "سز" şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: تحملسز taḥammülsüz (E 55b/ S 40a), فراغتسز ferāġatsız (E 105b/ S 75a), سببسز sebebsiz (E 116a/ S 82b)

-daş: Ekin imlâsı metinde "داش " şeklindedir.

Ör: قرنداشنه ḳarındaşına (E 36b/ S 26a), ياش دشلرندن yaşdaşlarından (E 43b/ S 31b)

-ncı: Ekin imlâsı "نجى " şeklindedir. Bu ekin yardımcı ünlüsü XVIII. yüzyıldaki Arap harfli metinlerde, yuvarlak tabanlardan sonra daima uyumluyken, ek ünlüsü imlânın koruyuculuğu nedeniyle uyumsuzdur (Kartallıoğlu, 2011: 210). Çalışmamızda ekin yardımcı ünlüsü dudak uyumuna bağlı; ancak ünlüsü metne müdahale etmemek için göründüğü gibi okunmuştur.

Ör: اون دردنجى on dördünci (E 13b, S 9b), يدنجى yedinci (E 16a, S 11a)

-rak, -rek: Ekin metindeki imlâsı "رق - رك" şeklindedir.

Ör: تيزرك tīzrek (E 14b/ S 10a), يرمزرق yaramazraḳ (S 122b)

Ekin bazı kullanımlarında kalınlık-incelik uyumuna uyulmadığı görülmüştür.

Ör: يومشقرك yumuşaḳrek (E 91a/ S 66a), قره كورك ḳarañurek (S 122a)

-cağız, -cığız: Metinde tek örneğine rastladığımız ekin imlâsı "جى غز"şeklindedir.

Ör: قوشجى غز ḳuşcığız (E 129b/ S 90b)

5.2.2.1.1.2. İsimden Fiil Yapma Ekleri

-k: Ekin metindeki imlâsı "ك – ق" şeklindedir. Ek dil uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: كوزكيدى gözükeydi (S 167a)

5.2.2.1.1.3. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ıcı, -ici, -ucı, -üci: Bu ekin imlâsı metinde genel olarak "جی" şeklinde vokalsizdir. Ekin ilk ünlüsü dudak uyumuna bağlı okunmuş; ancak ikinci ünlüsü metne müdahale etmemek için yazıldığı gibi düz okunmuştur.

Ör: بسلنجی beslenici (E 2b/ S 1b), کورجی görüci (E 28b/ S 20a), یرتجی yırtıcı (85a/ S 62b), بولجی bulucı (E 103a/ S 74a), طاپجی ṭapıcı (E 133b/ S 93a), اوتورجی oturucı (E 75b/ S 54b), قاپجی ḳapıcı (E 132a/ S 92a)

Ekin metinde "وجی - یجی" şeklinde ilk ünlüsünün gösterildiği yazımlar da mevcuttur. Ekin bu şekildeki imlâlarında dudak uyumunun gözetilmediği görülmüştür. Metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: الیجی یوز alıcıyuz (E 85a/ S 61b), بولیجی bulıcı (E 100a/ S 72a), اتوریجیلرده oturıcılarda (E 85b/ S 62a)

Ör: یاتوجی yatucı (E 112b/ S 80b), یاپوجسنه yapucısına (S 149a), قاپوجی ḳapucı (E 16b/ S 11b), طاپوجیلق ṭapucılıḳ (E 29a/ S 20b)

-mak, -mek: Bu ekin imlâsı "مك – مق" şeklindedir.

Ör: کلمکله gelmekle (E 2b/ S 1b), صلنمق ṣalınmaḳ (E 43a/ S 31a)

-k: Ekin metindeki imlâsı "اق – ق - ك" şeklindedir.

Ör: بچاغیله bıçaġıyla (E 51a/ S 36b), ارتِق artıḳ (E 105a/ S 75b), قوجقلی ḳucaḳlı (E 133a/ S 93a), دوشك döşek (E 139b/ S 97a), بولك bölük (E 33a/ S 23b), اویانقلغه uyanıḳlıġa (E 44b/ S 32a)

-gın, -gin, -gun, -gün, -kin, -kün: Metinde bu ekin " کن – کون - غن – غون " şeklinde imlâları vardır. Ekin aynı kelimelerde farklı imlâlarına rastlamak mümkündür. Bu nedenle vokal kullanılmayan yazımlarda düzlük-yuvarlaklık uyumu gözetilmiş, vokallerin kullanıldığı yazımlarda metne müdahale etmemek için kelime yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: ازغونلغیمز azġunluġımız (E 19b/ S 13b), طشغون ṭaşġun (E 23b/ S 16b), دوزکنجی düzgünci (E 64b/ S 46b)

Ör: قزغندرلر ḳızġındırlar (E 6b/ S 4b), قزغونلغی ḳızġunlıġı (E 30b/ S 21b)

Ör: كسكون keskün (E 24a/ S 17a), كسكين keskin (E 102a/ S 73b)

-ş: Ekin metindeki imlâsı "ش" şeklinde vokalsizdir. Ek dil uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: كورش görüş (E 46a/ S 33a), بلش biliş (E 53b/ S 38b)

-ı, -i, -u -ü: Ekin imlâsı metinde "و – ى" şeklindedir. Metinde ekin dudak uyumuna tam bir bağlılık gösterdiği söylenemez. Bazı yazımlarda ekin dudak uyumuna uyarken bazı yazımlarda da uymadığı; hatta aynı kelimelerde farklı yazımların olduğu gözlemlenmiştir. Metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: يازى yazı (E 12a/ S 8b), قورقو ḳorḳu (E 24/ S 17b), قپو ḳapu (E 17a/ S 12a)

Ör: اولودن ölüden (E 86a/ S 62b), اولى öli (E 152a/ S 105a); طلى ṭolı (E 105a/ S 75b), طلو ṭolu (E 105b/ S 75b),

-m: Ekin metindeki imlâsı "م" şeklindedir.

Ör: اولوم ölüm (E 62b/ S 45a), آديم adım (E 73a/ S 53a), دوكم dügüm (E 105a/ S 75b)

-ma, -me: Ekin metindeki imlâsı "مه" şeklindedir. Ekin bazen vokalsiz yazıldığı da görülmektedir.

Ör: اقتمه سى aḳıtması (E 119b/ S 84b), كلمه سندن gelmesinden (E 70a/ S 50b)

Ör: كلمسى gelmesi (S 10a)

5.2.2.1.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ş: Ekin imlâsı metinde "ش" şeklindedir.

Ör: قارشقلق ḳarışıḳlıḳ (E 27b/ S 19a), كورشمك görüşmek (E 116b/ S 82b)

-d, -t: Ekin imlâsı metinde "د – ت" şeklindedir.

Ör: قورقتمق ḳorḳutmaḳ (S 115b), اوقوتمغه oḳutmaġa (E 35a/ S 25a)

Ör: اوينادجى oynadıcı (E 39b/ S 28b), قوپاردجى ḳopardıcı (E 67a/ S 48b)

-l: Ekin imlâsı metinde "ل" şeklindedir; ancak bazen vokalle de yazıldığı görülmektedir. Ekin vokalsiz yazımlarında dudak uyumu gözetilmiş; vokalle yazılan durumlarda ise metne müdahale edilmemiş ve yazıldığı gibi okunmuştur. Ekin aynı kelimelerde farklı yazımları da bulunmaktadır.

Ör: طارتلمش ṭartılmış (S 136a), بوزلوردی bozulurdı (E 75a/ S 54b), دوكلمك dögülmek (E 21a)

Ör: سوريلور sürilür (E 105b/ S 75b)

Ör: دوكلوردی dökülürdi (E 50a/ S 36a), دوكيلن dökilen (E 97b/ S 70b), كوريلوب görilüp (S 140a) كورلممشدر görülmemişdir (S 141a)

-n: Ekin imlâsı metinde "ن " şeklindedir; ancak bazen vokaller gösterilerek "ون - ين " şeklinde de yazılmıştır. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: بلنمك bilinmek (E 94b /S 68b), بولنمز bulunmaz (E 40b/ S 29a), بولونان bulunan (E 149a/ S 103a), سوينورلر sevinürler (E 75b/ S سوندیكندن sevindiginden (E 95a/ S 69a)

-dır, -dir, -dur, -dür: Ekin metindeki imlâsı "در " şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: قالدرمش ḳaldırmış (E 28a/ S 20a), دوندردی döndürdi (S 118b), اولدرمك öldürmek (E 86a/ S 62b)

-r: Ekin metindeki imlâsı "ر - ور " şeklindedir. Ekin düz tabanlardan sonra da yuvarlak ünlüyle kullanılması nedeniyle metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: طوغرمييدی ṭoġurmayaydı (E 62b/ 45a), دوشوريدی düşüreydi (S 144a)

Ör: ياتورب yaturup (S 136a), كچورجی geçürüci (E 4b/ S 3a), آرتورر arturur (E 94b/ S 68b), بشورسون bişürsün (S 112b), ايچريدی içüreydi (S 127b)

Metinde tek bir örnekte düz tabandan sonra ekin yardımcı ünlüsü harekelendirilerek düz yazıldığı görülmektedir.

Ör: بِشِردی bişirdi (E 116a/ S 82b)

5.2.2.1.1.5. Sıfat Fiil Ekleri

-dık, -dik, -duk, -dük: Bu ekin metin içerisindeki imlâsı "دوغ - دوك – دك - ديغ – ديك " şeklindedir. Metinde ekin dudak uyumuna uygun imlâlarını olduğu gibi uyumsuzluğun olduğu imlâlar da oldukça fazladır. Bu nedenle ekin yazımında metne müdahale edilmemiş ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: صالندیغی şalındığı (E 114b/ S 81a), اولدوغك olduġun (E 59a/ S 42b), ارشدیکی irişdigi (E 126b/ S 89a)

Ör: بیوردیغك buyurdığıñ (E 3a, S 1b), طوقودیغی ṭoḳudığı (S 179b), اوردیغی urdığı (E 15a/ S 11a)

Ekin, bazen düz tabanlardan sonra yuvarlak ünlüyle yazıldığı görülmektedir.

Ör: ویردوکی virdügi (E 6a/ S 4b), دلدوکی deldügi (E 48b/ S 35a)

Aynı kelimelerde ekin farklı yazımlarını görmek mümkündür.

Ör: کوردوکی gördügi (E 47b/ S 34a), کوردیکی gördigi (E 49a/ S 35a);

ایللدیکم eyledigim (E 2b/ S 1b), ایلدوکی eyledügi (E 51a/ S 36b)

-an, -en: Ekin metindeki imlâsı "ن - ان " şeklindedir.

Ör: بقان baḳan (E 32a/ S 22b), کلن gelen (E 54b/ 39a), آقن aḳan (E 10a/ S 7a)

-mış, -miş, -muş, -müş: Ekin imlâsı metinde "مش" şeklinde vokalsizdir. Ek dudak uyumuna uygun olarak okunmuştur.

Ör: بشمش bişmiş (E 3b/ S 2a), سکمش siñmiş (E 5b/ S 4a), النمش alınmış (E 11b/ S 8a), قونمش ḳonmuş (E 16a/ S 11b), اُزُلْمُش üzülmüş (E 155a/ S 106b)

-maz, -mez: Ekin metindeki imlâsı "مز " şeklinde vokalsizdir.

Ör: یرامز yaramaz (E 42a/ S 30a), بولنمز bulunmaz (E 148a/ S 102b), کسمز kesmez (E 62b/ S 45a)

-ar, er: Ekin metindeki imlâsı "ر - ار " şeklindedir.

Ör: ینار yanar (E 27b/ S 19b), اوچر uçar (E 139b/ S 97a)

-acaḳ, -ecek: Ekin imlâsı metinde "اجق - جق – جك" şeklindedir.

Ör: دوشجك döşecek (S 141b), ويرجك virecek (S 159b), طورجق ṭuracaḳ (E 90b/ S 65b), ييجك yiyecek (E 90b/ S 65b), اولاجق olacaḳ (S 171b)

5.2.2.1.1.6. Zarf Fiil Ekleri

-ıcak, -icek: Ekin metindeki imlâsı "يجق " şeklindedir.

Ör: اوليجق olıcaḳ (E 9a/ S 6b)

-arak, -erek: Ekin imlâsı metinde "رق – رك – ارق – ه رك" şeklindedir.

Ör: ديه رك diyerek (E 19b/ S 13a), ايليه رك eyleyerek (E 39a/ S 28a), ايدرك iderek (E 63a/ S 45b), قالقرق ḳalḳaraḳ (E 15a/ S 10b), اولارق olaraḳ (E 87b/ S 63b)

-ınca, -ince: Ekin imlâsı metinde "نجه " şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: چقرنجه çıḳarınca (E 97a/ S 70a), چقنجه çıḳınca (S 136a), ايدنجه idince (E 97b/ S 70b), اولنجه ölünce (E 109b/ S 78a), اولنجه olunca (E 25a/ S 17b)

-up, -üp: Ekin metindeki imlâsı "وب" şeklindedir. Ek yazıldığı gibi okunmuş, uyumlulaştırma yoluna gidilmemiştir.

Ör: اوفنوب ufanup (E 9b/ S 6b), كيدوب gidüp (E 74b/ S 54a), دوشوب düşüp (E 93a/ S 67b), قورتلوب ḳurtulup (E 103b/ S 74b)

-dıkca, -dikce, -dukca, -dükce: Ekin metindeki imlâsı "دكجه - دقجه " şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: دوكندكجه döküṅdükce (E 97a/ S 70b), طوردقجه ṭurduḳca (E 144b/ S 100a), طارلندقجه ṭarlandıḳca (E 81a/ S 59a), اتدكجه itdikce (E 54b/ S 39a)

-dıkda, -dikde, -dukda, -dükde: Ekin imlâsı metinde "دقده - دكده " şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: اقدقده aḳdıḳda (S 165a), ايلدكده eyledikde (S 165a), اولدقده olduḳda (E 10b/ S 7b)

5.2.2.1.2.Çekim Ekleri

5.2.2.1.2.1. Hâl Ekleri

5.2.2.1.2.1.1. Yükleme Hâli (-ı, -i)

Metinde yükleme hâli eki "ى" ile gösterilmiştir. Yükleme hâli eki Arap harfli metinlerin tamamında düz ünlüdür ve dudak uyumuna en son bağlanan eklerden biridir (Kartallıoğlu 2011: 161). Bu nedenle ekin okunuşunda uyumlulaştırma yoluna gidilmemiştir.

Ör) حکایتی ḥikāyeti (E 138b/ S 96a), التونی altunı (E 77a/ S 56a) کندویی kendüyi (E 116a/ S 82b)

5.2.2.1.2.1.2. Yönelme Hali (-a, -e)

Yönelme hali eki "ه" ile gösterilmiş, sonu vokalle biten kelimelerde bu ek bitişirken araya "ن" ve "ى" yardımcı sesleri girmiştir.

Ör: قوشغه kuşaġa (E 67b/ S 49a), انجویه incüye (E 77b/ S 56b), کوزنه gözine (E 119a/ S 84a),

5.2.2.1.2.1.3. Bulunma Hali (-da, -de)

Bu ekin metindeki imlâsı "ده" şeklindedir.

Ör: بوستانده bostānda (E 107a/ S76b), المده elimde (E 73a, S 53a)

5.2.2.1.2.1.4. Ayrılma Hali (-dan, den)

Bu ekin metindeki imlâsı "دن" şeklindedir.

خانه مدن ḫānemden (E 154b/ S 106b), نقطه دن noḳṭadan (E 15b/ S 11a)

5.2.2.1.2.1.5. İlgi Hâli Eki (-ıñ, -iñ, -uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ)

Ekin XVIII. yüzyılın son dönemlerinde büyük oranda dudak uyumuna bağlanması sebebiyle metinde de dudak uyumuna uygun olarak okunmuştur. İlgi hâli ekinin metindeki imlâsı yerine göre "م – ك – نك" şeklindedir.

Ör: بزم bizim (E 134a, S 93b), سنك seniñ (E 135b, S 94b), مجنونك Mecnūnuñ (E 115a, S 81b), خانمزينك ḫānımızıng (E 75b/ S 55a)

5.2.2.1.2.1.6. Vasıta Hali (-la, -le)

Ekin imlâsı "له" şeklindedir.

Ör: الماسله elmāsla (E 74a, S 53b), اشكله eşkle (E 116b/ S 82b)

5.2.2.1.2.1.7. Eşitlik Hali (-ca, -ce)

Ekin imlâsı "جه" şeklindedir.

Ör: آغرنجه aġırınca (E 102a/ S 73b), عددنجه ʻadedince (S 143a)

5.2.2.1.2.1.8. Yön Hali (–ra, -arı, -eri)

Ekin imlâsı "را" şeklindedir.

Ör: طشرا ṭaşra (E 8a/ S 6a), ايچرم içerim (E 88b/ S 64a)

5.2.2.1.2.2. İyelik Ekleri

5.2.2.1.2.2.1. I. Teklik Şahıs

Ekin XVIII. yüzyılın son dönemlerinde büyük oranda dudak uyumuna bağlanması sebebiyle metinde de dudak uyumuna uygun olarak okunmuştur.

Ör: معبودم maʻbūdum (S 1b/ E 2b), قلبم ḳalbim (E 30a/ S 21a)

Ekin yazımında yuvarlak tabandan sonra ters uyumsuzluğun görüldüğü örnekler de mevcuttur.

Ör: اموزيمك omuzımıñ (E 51b)

5.2.2.1.2.2.2. II. Teklik Şahıs

Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör) مقامك maḳāmıñ (E 5b/ S 4a), مرادك murādıñ (S 125a), يوزك yüzüñ ((E 160b/ S 110b)

Ekin yuvarlak tabandan sonra "يك" şeklinde imlâsı da metinde görülmektedir. Ekin bu şekildeki kullanımlarına müdahale edilmemiş, yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: يوزيكا yüziñe (E 34a/ S 24a)

5.2.2.1.2.2.3. III. Teklik Şahıs

XVIII. yüzyıldaki çeviri metinlerden yola çıkarak ekin dudak uyumuna bağlandığını söylemek mümkündür; ancak yazılışlarındaki tek şekillilik sebebiyle ek sadece düz ünlülü tabanlarda dudak uyumuna bağlı görülmektedir ve Arap harfli metinlere de genelde uyumlu yansımamıştır (Kartallıoğlu, 2011: 159; Duman, 2000: 40). Eldeki nüshalarda da ekin dudak uyumlu olmadığı gözlenmektedir. Bu sebeple ek dudak uyumuna bağlı olarak değil, yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: اموزى omuzı (E 89a/ S 64b), پارچه سى pārçası (E 155a/ S106b)

5.2.2.1.2.2.4. I. Çokluk Şahıs

I. çokluk şahıs iyelik eki ünlüsü ve yardımcı ünlüsünün XVIII. yüzyıl metinlerinde büyük oranda dudak uyumuna bağlandığı görülmektedir (Kartallıoğlu, 2011: 450), bu nedenle ek, metinde dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: بختمز baḫtımız (E 51a/ S 36a), عصيانمز ‘işyānımız (E 5a/ S3b), مطلوبمز maṭlūbumuz (S 178b)

Ekin yazımında nüshalarda yuvarlak tabandan sonra ters uyumsuzluğun olduğu örnekler de bulunmaktadır. Böyle durumlarda metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: كوزيمزك gözimiziñ (E 19a/ S13a), يوزيمزك yüzimiziñ (E 19b/ S 13b) اوكيمزه öñimize (E 29b/ S 21a), ازغونلغيمز azġunluġımız (E 19b/ S 13b)

Ekin yazımında bazen nüshaların kendi içinde, bazen de birbirleri arasında imlâ farklılıklarının olduğu gözlemlenmiştir.

Ör: قليجيمز ḳılıcımız (E 86b), قليجمز ḳılıcımız (S 63a)

Ör: روحيمزى rūḥımızı (E 8a), روحمزى rūḥumuzı (S 6a)

5.2.2.1.2.2.5. II. Çokluk Şahıs

XVIII. yüzyılda ekin yardımcı ünlüsü büyük oranda dudak uyumuna bağlıdır; ancak bu yüzyılda ekin yardımcı ünlüsünde bir düzleşme göze çarpmaktadır. Yuvarlak tabanlardan sonraki bu düzleşme eğilimi, diğer eklerde genellikle XVIII. yüzyılda bitmeye yüz tutarken bu ekte devam etmiştir. (Kartallıoğlu, 2011: 477). Bu sebeple ek düzleştirilerek okunmuştur.

Ör: رأیکزه re'yiñize (E 65a/ S 47a), کلامکزی kelāmıñızı (S 130a), کوزکزی göziñizi (S 113a)

5.2.2.1.2.2.6. III. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı "لری " şeklindedir.

Ör: قصّه لرنی ḳıṣṣalarını (E 31b/ S 22a), یرکلری yürekleri (E 91a/ S 66a)

5.2.2.1.2.3. Bildirme Ekleri

5.2.2.1.2.3.1. I. Teklik Şahıs

Ekin metindeki imlâsı "یم - م" şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: نصیبسزم naṣībsizim (E 79a/ S 57b), مخلوقیم maḫlūḳıyım (E 107b/ S 77a), لایقلویم lāyıḳluyum (E 125a/ S 88a), امّدلویم ümmīdlüyüm (E 95b/ S 69b), ایاقسزیم ayaḳsızım (E 133a/ S 93a), طاقتسزیم ṭāḳatsizim (E 151b/ S 104b)

5.2.2.1.2.3.2. II. Teklik Şahıs

Ekin metindeki imlâsı "سن" şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: بختیسن baḫtısın (E 14b/S 10a), سروسن servsin (E 51a/ S 36b), فکرلوسن fikirlüsün (E 53b/ S 38b), محرومسن maḥrūmsun (E 109b/ S 77b)

Metinde iki örnekte her iki nüshada da ekin "سِن" şeklinde harekeli imlâsı göze çarpmaktadır.

Ör: لایقسِن lāyıḳsın (E 144b/ S 100a), کوله سِن kölesin (E 144b/ S 100a)

Metinde bir örnekte ekin "سين" şeklinde yazımı bulunmaktadır. Bu örnekte ekin okunuşunda dudak uyumuna gidilmemiş ek göründüğü gibi okunmuştur.

Ör: قوشسين ḳuşsın (E 5b)

5.2.2.1.2.3.3. III. Teklik Şahıs

Ekin imlâsı "در" şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı okunmuştur.

Ör: قوشدر ḳuşdur (E 11b/ S 8a), گولدر güldür (E 107b/ S 77a), نمونه در nümünedir (E 111b/ S 79b), غرقدر ġarḳdır (E 113b/ S 80b)

5.2.2.1.2.3.4. I. Çokluk Şahıs

Ekin metindeki imlâsı iki şekildedir. "ز" şeklindeki vokalsiz imlâlarda ek dudak uyumuna bağlı okunmuş; "وز" şeklindeki vokalli imlâlarda metne müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: عاجزلرز ʻācizleriz (E 19b/ S 13b), مخلوقلرز maḫlūḳlarız (E 28b/ S 20a), حقيرز ḥaḳīriz (E 134a/ S 93b), قمرز ḳameriz (S 118a)

Ör: خروشده يوز ḫurūşdayuz (E 8a/ S 5b), طعامسزوز ṭaʻāmsızuz (E 96a/ S 69b), مسلمانوز müselmānuz (E 86a/ S 62b), بكجى يوز bekciyüz (E 85a/ S 61b), چوباني يوز çobanıyuz (E 85a/ S 61b)

5.2.2.1.2.3.5. III. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı "لر" şeklindedir.

Ör: muḥtācdırlar (E 8a/ S 5b), جومرددرلر cömerddirler (E 23a/ S 16a)

5.2.2.1.2.4. Şahıs Ekleri

5.2.2.1.2.4.1. I. Teklik Şahıs

Ekin imlâsı "م" şeklindedir. Ek metinde dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

Ör: چكمشم çekmişim (E 71b/ S 52a), كوندرم gönderem (E 65b/ S 47b), يرتارم yırtarım (E 122b/ S 86a)

5.2.2.1.2.4.2. II. Teklik Şahıs

Ekin imlâsı "سك – سين – سن - سون" şeklindedir.

Bu ekin imlâsında nüshalar arasında ve nüshaların kendi içinde yazım farklılıkları görülmektedir. Ek, dudak uyumuna bağlı okunmuş; ancak vokalin yazıldığı ve dudak uyumuna uymadığı durumlarda metne müdahale etmemek için yazıldığı gibi okunmuştur.

Ör: طوترسن ṭutarsın (E 62b/ S 45a), داغلنمشسون dāġlanmışsun (E 56a/ S 40a), ايومشسك uyumuşsuñ (S 165b)

Ör: بولورسين bulursın (E 76a), بولورسن bulursun (S 55a)

S nüshasında tek örnekte ekin "سنك" imlâsı ile yazıldığı görülmektedir.

Ör: بلورسنك bilürsing (S 131a)

Ekin, olumsuzluk ekinden sonraki imlâsı "سون" şeklindedir.

Ör: اولمسون olmasun (E 49a/ S 35a), بلمسون bilmesün (E 38a/ S 27a)

II. teklik şahıs ekinin görülen geçmiş zamanda imlâsı "ك" şeklindedir.

Ör: قورتردك ḳurtardıñ (E 7b/ S 5b), ايلتدك iletdiñ (E 59a/ S 42a)

5.2.2.1.2.4.3. I. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı "وز – ز" şeklindedir.

Ör: اولورز oluruz (E 19b), طوتميوز ṭutmayuz (E 28b/ S 20a), قالمشوز ḳalmışuz (E 47a/ S 33b)

I. çokluk şahıs ekinin görülen geçmiş zamanda imlâsı "ق - ك" şeklindedir.

Ör: قابلدق ḳabladıḳ (E 19a/ S 13b), ارشدك irişdik (E 18b/ S 13a)

5.2.2.1.2.4.4. II. Çokluk Şahıs

Ekin metindeki imlâsı "سز" şeklindedir.

Ör: اتوره سز oturasız (E 88b/ S 64a), كوره سز göresiz (S 113a)

II. çokluk şahıs ekinin görülen geçmiş zamanda imlâsı "كز" şeklindedir.

Ör: ايلديكز eylediñiz (S 135b)

5.2.2.1.2.4.5 III. Çokluk Şahıs

Ekin imlâsı "لر " şeklindedir.

Ör: بغلمشلردر bağlamışlar (E 66a/ S 47b), كتديلر gitdiler (E 87a/ 63a)

5.2.2.1.2.5. Zaman Ekleri

5.2.2.1.2.5.1. Geniş Zaman

Ekin metindeki imlâsı " ر – ور" şeklindedir.

I. Teklik Şahıs:

Ör: ايلرم eylerim (E 32b/ S 23a), طوترم ṭutarım (E 31b/ S 22a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: ويررسن virirsin (E 27a/ S 19a), بلورسن bilürsün (E 92b/ S 67a), بكنورسن begenürsün (E 156a/ S 107b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: كلور gelür (E 59a/ S 42b)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: قورتلوروز ḳurtuluruz (E 86b/ 62b)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: كورميه سز görmeyesiz (E 88b/ S 64a), طوته سز ṭutasız (S 113a)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: بلمزلر bilmezler (E 32b/ S 23a), ديرلر dirler (E 35b/ S 25a)

5.2.2.1.2.5.2. Şimdiki Zaman

Ekin imlâsı "یور" şeklindedir.

III. Teklik Şahıs:

Ör: الیور alıyor (S 166b)

5.2.2.1.2.5.3. Gelecek Zaman

Ekin metindeki imlâsı "جك" şeklindedir.

III. Teklik Şahıs:

Ör: كلجك gelecek (E 44a/ S 31b)

5.2.2.1.2.5.4. Görülen Geçmiş Zaman

Ek III. teklik ve III. çokluk şahıs dışında dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur. III. teklik ve çokluk şahıslarda uyumlulaştırma yoluna gidilmemesinin sebebi ise ekin metinde "دى" şeklinde düz ünlü ile yazılmasıdır. Muhtemel olarak imlânın kalıplaşması nedeniyle düz ünlü ile yazılan eke müdahale edilmemiş, ek yazıldığı gibi okunmuştur.

I. Teklik Şahıs:

Ör: یدم yidim (E 59a/ S 42b), اوردم urdum (E 108b/ S 77b)

II. Teklik Şahıs:

Ör: ویردك virdiñ (E 7b/ S 5b), كوتردك götürdüñ (E 55a/ S 39b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: آچدى açdı (E 53b/S 38a), طوغدى ṭogdı (E 30b/ 21b)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: ارشدك irişdik (E 18b/ S 13a), قودق ḳoduḳ (E 19a/ S 13a)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: ایلدیكز eylediñiz (S 135b)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: يجالتديلر yüceltdiler (E 60b/ S 43b), يوغرديلر yoğırdılar (E 65a/ S 47a)

5.2.2.1.2.5.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Ekin metindeki imlâsı "مش" şeklindedir. Ek dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur.

I. Teklik Şahıs:

Ör: اولمشم olmuşum (E 62b/ S 45a), بغلمشم bağlamışım (E 73b/ S 53a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: اشتمشسنكه işitmişsin ki (E 84a/ S 61a), ايومشسك uyumuşsuñ (S 165b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: اوركمش ürkmüş (E 59b/ S 42b), براقلمشدر bıraḳılmışdır (E 64a/ S 46a)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: دوشمشوز düşmüşüz (E 18b/ S 13a), صوسانمشوز ṣusanmışuz (E 18b/ S 13a)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: اوتورمشلردر oturmuşlardır (E 87a/ S 63a), ديمشلر dimişler (E 97b/ S 70b)

5.2.2.1.2.6. Kip Ekleri

5.2.2.1.2.6.1. İstek Kipi

I. Teklik şahıs:

Ör: استه يم isteyem (E 79b/ S 58a), سويليم söyleyem (E 159b/ S 110a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: بيلميه سن bilmeyesin (E 53b/ S 38a), اوخشيه سن oḫşayasın (E 59a/ S 42b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: كيوندره giyündüre (E 30b/ S 21a), واره vara (E 61b/ S 44a)

I. Çokluk Şahıs:

Ör: اینلوم inelüm (E 28b/ S 20), اوتوره لوم oturalum (E 5b/ S 4a)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: کورمیه سز görmeyesiz (E 88b/ S 64a), اوتره سز oturasız (E 88b/ S 64ab),

III. Çokluk Şahıs:

Ör: آچه لر açalar (E 53b/ S 38a), کتوره لر getüreler (E 66a/ S 47b)

5.2.2.1.2.6.2. Emir Kipi

II. Teklik Şahıs:

Ör: اوترمه oturma (E 110a/ S 78b), ایله eyle (E 132b/ S 92b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: کورسن görsün (E 73b/ S 53b)

II. Çokluk Şahıs:

Ör: ارشدریك irişdiriñ (E 60a/ S 43a), ایلکز eyleñiz (E 60a/ S 43a), طوتکز ṭutuñuz (S 116b), بیورمك buyurmañ (S 150b)

5.2.2.1.2.6.3. Şart Kipi

I. Tekil Şahıs:

Ör: بولسم bulsam (E 79a/ S 57b), اولدرسم öldürsem (E 152a/ S 105a)

II. Teklik Şahıs:

Ör: استرسن istersen (E 62b/ S 45a), اوزمزسك üzmezseñ (S 165b)

III. Teklik Şahıs:

Ör: کلسه gelse (E 57b/ S 41b)

III. Çokluk Şahıs:

Ör: استه سلر isteseler (E 55b/ S 39b), اولسه لر olsalar (E 37b/ S 27a)

5.2.2.1.2.6.4. Gereklilik Kipi

III. Teklik Şahıs:

Ör: ایتملی itmeli (E 85a/ S 62a), اولمالی olmalı (E 151b/ S 104b)

Telif ve istinsah tarihi net olarak bilinmese de şârihin ölüm yılından yola çıkılarak XVIII. yüzyıl sonu ila XIX. yüzyıl başlarına ait bir metin olduğu tahmin edilen eser, bir geçiş dönemi eseridir. Metnin bünyesindeki karışık imlâ özellikleri, kalın ve ince seslerde tam bir imlâ birliği olmaması da eserin geçiş dönemine ait olmasıyla açıklanabilir. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metnindeki imlâ farklılıkları her ne kadar tutarsızlık gibi görünse de XVIII-XIX. yüzyıl Türk yazı dilinin tarihi gelişimini göstermesi bakımından önemlidir.

5.3. Transkripsiyon Alfabesi

Metinde aşağıdaki çeviriyazı işaretleri kullanılmıştır.

Tablo 1: Transkripsiyon Alfabesi

ا, آ	A, a, Ā, ā, E, e	ش	Ş, ş
ء	ʾ	ص	Ṣ, ṣ
ب	B, b	ض	Ż, ż / Ḍ, ḍ
پ	P, p	ط	Ṭ, ṭ
ت	T, t	ظ	Ẓ, ẓ
ث	S̱, s̱	ع	ʿ
ج	C, c	غ	Ġ, ġ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	Ḥ, ḥ	ق	Ḳ, ḳ
خ	Ḫ, ḫ	ك	G,g, K, k, Ñ, ñ
د	D, d	ل	L, l
ذ	Ẕ, ẕ	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	Ū, ū, Ü, ü, V, v
ژ	J, j	ه	H, h, e, i
س	S, s	ى	Ī, ī, I, ı, İ, i, Y, y

5.4. Karşılaştırmalı Metin

Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Ḥamd-i bī maḥdūd ve ṣenā-yi nā-ma'dūd ol vācibü'l-vücūd ve müfîżü'l-ḫayr ve'l-cūd ḥażretlerine olsun kim anuñ raḥmet-i 'amīmesi ve ni'met-i cesīmesi cemī'-i 'ibāda muṭī' ve ehl-i 'ināda vāṣıl ḫuṣūṣā şükrānesin 'alā-vechi'l-itmām ve'l-ikmāl edā idenlere envā'-ı feyeżān-ı mā-lā-beyānı ḥāṣıldır. Ve salavāt-ı bī-nihāye ve tāḥiyyāt-ı bī-ġāye ol server-i ḫayl-i enbiyā ve güzīde-i zümre-i aṣfīyā nūr-ı Muḥammed Muṣṭafā ḥażretlerine olsun kim {وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ}[99] naẓm-ı celīlī anuñ şān-ı cemīlinde nāzil ve ḫavāṣ u 'avām-ı mü'minīn lā-siyyemā iḥyā-yı aḥkām-ı şerī'at ve icrā-yı āṯār-ı tarīḳat ṣadedinde olan ḥükkām-ı ẕevi'l-iḥtirām anuñ nūr-ı ḥimāyesine nā'il ve ḫil'at-i ridā'-i şefā'atini ḥāmildir. Ṣalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve 'alā-ālihi ve aṣḥābihi ve etbā'ihi ve eşyā'ihi'l-kirām mādāme'l-leyālī ve'l-eyyām. Ve ba'd. Bu faḳīr-i pür-taḳsīr Ḥalīl Ḥācibī ibtidā-i zamān-ı cüvānī ve reye'ān-ı hengām-ı kām-rānīden ile'l-ān iktisāb-ı feżā'il ile teşmīr-i sāḳ-ı ictihād idüp ve mā 'inde'llāhi efḍalu min 'ilmin ve efḍalu'l-'ibād el-ulemāun feḥvāsı ile 'ilm ü ma'rifete raġbetim ziyāde olup leyl ü nehār yār-ı ġārım kitāb ve enīs ü celīsim faṣl u bāb olup lākin li-külli şeyin mā'niun ve li'l-'ilmi mevāni'un maẓmūnı üzre 'avāīḳ-i dünyeviyye telāṭum-ı emvāc-ı biḥār gibi birbirini te'ākub belki ṭabaḳāt-ı eflāk gibi birbiri üstine terāküb idip gāh emr-i ma'āş gāh evcā' u 'ilel ḫuṣūṣā mānend-i la'l-i nā-yāb ve lü'lü-yi ḫoş-āb üstād-ı ṣāḥib-irşādı ṭalebde ḫiḍmet-i mādere mülāzemet gibi bir 'azīm ḫalel 'avḳ u men' idīp ve ma'a-hāzā 'alā-ḳaderi'l-imkān ta'līm ü ta'allüm çevgānıyla ġalṭān iken ehlü'l-baġy ve'ṭ-ṭuġyān ve aṣḥābu'l-fiten ve'l-udvān ġalebesiyle taḥṣīle tevaġġul-ı ẕenb belki taḥṣīl külliyyen selb olup fel tebīsī'd-dürrü bi'z-zücāci ve'ş-tebihi'l-'aẕabi bi'l-'icāc ve'l-müştekī ila'llāhi'l-meliki'l-cebbār min teġālubi'l-eşrāri ale'l-aḫyār ve tasalluṭi'l-füccāri ale'l-ebrār ve tevelliyeti'l-'ubeydi 'ale'l-aḥrār ve teḳaddümi'ṣ-ṣiġāri 'ale'l-kibār ve tefaḍḍuli'l-eraẕili ve'l-erācīf 'alā-aṣḥābi'l-'ulūmi ve'l-ma'ārif diyārımızda ḥussād u füssādın ẓuhūrından ṭalebe-i 'ulūm perāgende vü perīşān olup ve bu faḳīr vālih ve ḫayrān ḳalmış iken nā-gāh bi-tevfiḳi'llāh el-müntesibü ilā ehli beyti Resūli'llāh güzīde-i aḥfād-ı ḫānedān-ı nübüvvet ve zübde-i zümre-i sülāle-i aṣḥāb-ı fütüvvet ḥażret-i rāfi'u a'lāmi'd-dīn

[99] Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ Suresi, Ayet 107: "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."

yenbū‘u’l-faẓl ve’l-yaḳīn tenvīrü’l-ebṣār baḥrü’l-efkār ma‘denü’l-‘ilm ve’l-irfān maẓhar ve’l-iḥsān müfti’l-enām ḳāḍi’l-ḥavāṣ ve’l-avām fāiz bi’l-ḥikmeteyni’l-‘ilmiyyeti ve’l-‘ameliyyeti cā’iz bi’r-riyāseteyni’d-diniyyet ve’d-dünyeviyye bedī‘u’l-faẓl fi’l-a‘ṣār mārā’et miṣluhu’l-ebsār. **Naẓm:**

سلالة الاكابرالعظام

نتيجة الا ماجد الفخام

لتف الاله الملك العلام

فضل اكريم الصمد السلام

لا زالت فى عز و فى كرام

مدى الليالى و مدى الايام

ما اصبحت السمأ بالغمام

واختلط الضياء بالظلام

Sulāletu’l-ekābiri’l-‘iẓām

Neticetu’l-emācidi’l-fiẖām

Luṭfu’l-ilāhi’l-meliki’l-‘allām

Fażlu’l-kerīmi’ṣ-ṣamedu’s-selām

Lā-zālet fī izzi ve fī kirām

Mede’l-leyālī ve mede’l-eyyām

Mā eṣbaḥtu’s-semāu bi’l-ġamam

Ve iẖtilāṭu’ż-żiyāu bi’ẓ-ẓalam.[100]

Neşr A‘nī bihi eṣ-ṣadru’l-imām ve’l-ḥibru’l-hümām es-Seyyid el-Ḥāc ‘Abdu’r-raḥmān Paşa yesserehu’llāhu te‘ālā bi’l-ḥayri mā yürīdu mā yeşā’u ve yaşību ‘aleyhi şe’ābīb fażluhu ve ‘avnuhu ‘alā-rıżā’ihi küllü ‘adātin ve ‘aşā ḥażretlerine cānib-i şāhenşāh-ı ẓıllu’llāhi fi’l-arḍdan rütbe-i vezāret tevcīh ma‘denü’l-faẓl ve’l-‘ulūm medīne-i Erżurūm iḥsān olunup bu aḫbār-ı meserret-āṣār ile dimāġ cān mu‘aṭṭar ve bāġ-ı ḫāṭır u fāṭırda nihāl-i sürūr bār-āver olup fi’l-ḥāl ol şevḳle sulṭānü’ş-şu‘arā bürhānü’ẓ-ẓurefā Nūre’d-dīn ‘Abdu’r-raḥmān el-Cāmī ḳaddesa’llāhu te‘ālā sırrahu’s-sāmī ḥażretleriniñ Yūsuf [u]

[100] Yüce büyüklerinin nesli/ Muhteşem şanlılarının torunları/ Padişah ve Allam olan İlah’ın lütfu/ Kerim, Samed ve Selam’ın keremi/ Siz daima izzet ü ikramda bulunasınız/ Gece gündüz demeden/ Gökyüzü bulutlar kaptıkça/ Aydınlık karanlığa karıştıkça.

Zelīḥā-nām kitābı lisān-ı Türkī ile ‘alā-ḳaderi’l-imkān şerḥ ü beyān olunup sāye-i ḥimāyetinde vesīle-i rāḥat ve ẓıll-ı emānında vāsıṭa-i emniyet olmaḳ ricāsıyla ḥużūr-ı hümāyunlarına tuḥfe-i nā-çīz ḳılındı. **‘Arż-ı i‘tiẕār:**

نملة جأت برجل من جراد

تو سلیمانی کن ای عالی نهاد

Nemletü cā’et biriclin min cerād

Tü Süleymānī kün ey ‘ālī-nihād[101]

بِسْمِ اللهِ الرَّ حْمَنِ الرَّ حِيم

(S 1b) (E 2b) **الهی غنجهٔ امید بگشای** İlāhī ġonce-i ümmīd büg’şāy: Ey benim ma‘būdum ümīdim ġoncesini aç!

گلی از روضهٔ جاوید بنمای Gülī ez-ravża-i cāvīd bün’māy: Ebedī baḳçadan[102] bir gül göster. Ya‘nī ‘azm eyledigim kitābıñ te’līfini ẓuhūra getür.

بخندان از لب اَن غنجه باغم Bi-ḫandān ez-leb-i ān ġonce bāġem: Ol ġonce lebinden[103] bāġ-ı ṭab‘ımı güldür.

وزان گل عطر پرور کن دماغم V’ez-ān gül ‘ıṭr-perver kün demāġem: Ve ol gülden[104] ḫoş ḳoḳular[105] ile beslenici eyle dimāġımı. Ya‘nī ol te’līf ẓuhūra gelmekle beni şādān[106] ve ḫandān eyle.

درین محنت سرای بی مواسا Der-īn miḥnetserāy-ı bī-muvāsā: Bu muvāfaḳatsız miḥnet evinde, ya‘nī dünyāda.[107]

بنعمتهای خویشم کن شناسا Be-ni‘methā-yı ḫ̆īşem kün şināsā: Kendü ni‘metleriñe[108] beni bilici eyle. Ya‘nī bunuñ ẓuhūrıyla baña virdigiñ ḳudret-i feṣāḥatiñ ‘uhdesinden beni çıḳar.

ضمیرم را سپاس اندیشه گردان Żamīremrā sipās-endīşe gerdān: Ḳalbimi şükr fikirli[109] eyle.

---

[101] Bir karınca çekirge buduyla geldi, ey yüce tabiatlı sen de Süleyman gibi ol (davran)!

[102] ebedi baḳçadan: ravża-i ebedīden (S)

[103] lebiñden: - (S)

[104] gülden: gülüñ (S)

[105] ḫoş ḳoḳular: - (S)

[106] şādān: şād (S)

[107] ya‘nī dünyāda: - (S)

[108] ni‘metleriñe: ni‘metiñle

زبانم را ستایش پیشه گردان Zebānemrā sitāyiş-pīşe gerdān: Dilimi medḥ pīşelü eyle. Ya‘nī bu ni‘am-ı te’līfe[110] beni mu‘terif ve şākir eyle.

ز تقویم خرد به روزیم بخش Zi-taḳvīm-i ḫıred bih-rūziyem baḫş: ‘Aḳl taḳvīminden baña eyü günlük bağışla. *Taḳvīm* ‘ilm-i nücūmdan müstaḫrec bir ‘ilmdir ki eyyām ve sā‘ātiñ sa‘d u naḥsı ve ṭāli‘lerin nīk ü bedi anıñla bilinür. Pes *Ḥażret-i Mevlānā* ‘aḳlı ‘ilm-i taḳvīme teşbīh idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i taḳvīm ki ‘aḳlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭāli‘-i sa‘d naṣīb eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āġāz içün sā‘at-i sa‘d ve mübārek gün ṭaleb ider tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i **(E 3a)** vech üzre ve āsānlıḳ ile ḥāṣıl ola.[111]

بر اقلیم سخن فیروزیم بخش Ber-iḳlīm-i süḫan fīrūziyem baḫş: Söz iḳlīmi üzerine baña muẓafferlik bağışla.[112]

دلی دادی ز گوهر گنج بر گنج Dilī dādī zi-gevher genc-ber-genc: Bir göñül virdiñ söz[113] gevherinden ḫazīne ḫazīne üzerine.

ز گنج دل زبانرا کن گهر سنج Zi-genc-i dil zebānrā kün güher-senc: Göñül ḫazīnesinden dilimi güher ṭartıcı eyle. Ya‘nī baña iḥsān buyurdığıñ ma‘ārifi ẓuhūra getür.

گشادی نافۀ طبع مرا ناف Güşādī nāfe-i ṭab‘-ı merā nāf: **(S 2a)** Benim ṭab‘ım göbegini müşk açdıñ. Ya‘nī ṭab‘ımı müşk gibi ṭayyib rāyiḥalu eylediñ. *Nāfe* hā ile müşk göbegidir[114] ki ‘Arabīde nāfce[115] dirler.

---

[109] fikirli: endīşeli (S)

[110] bu ni‘am-ı te’līfe: virdigiñ ni‘mete (S)

[111] *takvīm* ‘ilm-i nücūmdan müstaḫrec bir ‘ılmdir ki eyyām ve sā‘ātiñ sa‘d u naḥsı ve ṭāli‘lerin nīk ü bedi anıñla bilinür. Pes Ḥażret-i Mevlānā ‘aḳlı ‘ilm-i taḳvīme teşbīh idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i taḳvīm ki ‘aḳlımdır, andan baña eyü günlük bağışla ve ṭāli‘-i sa‘d naṣīb eyle. Zīrā bir kimesne bir işe āġāz içün sā‘at-i sa‘d ve mübārek gün ṭaleb ider. Tā ol[a] ki ol iş aḥsen-i vech üzre ve āsānlıḳ ile ḥāṣıl ola: *takvīm* bir ‘ilmdir ki ‘ilm-i nücūmdan müstaḫrecdir eyyām ve sā‘ātiñ sa‘d u naḥsı anıñ ile bilinir ve her kimseniñ ṭāli‘i nīk ü bed oldığın anıñ ile ḥükm iderler. Pes Ḥażret-i Mevlānā Cāmī ḳaddesa’llāhu sırrahu’s-sāmī ‘aḳlı ‘ilm-i taḳvīme teşbīh ile isti‘are idüp dir ki: Yā Rab ol ‘ilm-i taḳvīm ‘aḳlım oldığıdır. Andan baña eyü günlük bağışla ve ṭāli‘-i sa‘d baña naṣīb eyle. Zīrā ki bir kimse bir işe bed’ itdikde sa‘d ve mübārek sā‘atde ve eyü günde başlar tā ola kim iş aḥsen-i vech üzre āsānlıḳ ile ḥāṣıl ola. (S) // [ve inne kāne ma‘nā haze’l-mıṣrā‘: Allāhumme urzuḳnī ‘aḳlen mustaḳīmen yestaḳīmu el-ma‘nā bilā-tekellufi fe’fhem (Ve bu mısraın manası idi: Allah’ım beni doğru yolda giden ve mananın külfetsizce yöneldiği akılla rızklandır. E 2b derkenar)]

[112] baña muẓafferlik bağışla: fīrūzluk bağışla ve beni muẓaffer eyle. (S)

[113] söz: süḫan (S)

[114] müşk göbegidir: misk göbegi (S)

[115] nāfce: nāfe (E)

معطر کن ز مشگم قاف تا قاف Muʻaṭṭar kün zi-müşkem Ḳāf-tā-Ḳāf: Ḳoḳulanmış eyle [116] müşkümden Ḳāfdan Ḳāfa dek. Yaʻnī bu kitābımı tamām-ı dünyāya irişdir.

ز شعرم خامه را شکر زبان کن Zi-şiʻrem ḫāmerā şekker-zebān kün: Şiʻrimden ḳalemimi şeker dillü eyle.

ز عطرم نامه را عنبر فشان کن Zi-ʻıṭrem nāmerā ʻanber-feşān kün: Ṭayyib rāyiḥalu[117] sözlerimden nāmemi ʻanber ṣaçıcı eyle.

سخن را خود سرانجامی نماندست Süḫanrā ḫod serencāmī ne-māndest: *Ḫod* böyle maḳāmlarda muḫḥemdir. Yaʻnī[118] sözüñ ḥaḳīḳat-i serencāmı ḳalmamışdır.

وزان نامه بجز نامی نماندست V'ez-ān nāme be-cüz nāmī ne-māndest: Ve ol nāmeden bir addan ġayrı ḳalmamışdır. Yaʻnī zamānede zebān-āver yoḳdur. Yaʻnī şāʻir-i belīġ ve mütekellim-i faṣīḥ yoḳdur ve ʻaṣrımızda olanlara daḫı çendān raġbet ve[119] iʻtibār yoḳdur. Beyt:

Ḥāẕıḳ diyārımızda ya teşḫīṣ ider mi var
Murġ-ı hezār-naġmeyi zāġ [u] kelāġıla

درین خمخانهٔ شیرین فسانه Der-īn ḫumḫāne-i şīrīn-fesāne: Bu ṭatlu ḥikāyelü küb evinde,[120] yaʻnī dünyāda. *Ḫumḫāne* meyḫāneden kināyedir, murād dünyādır.[121]

نمی یابم صدایی زان ترانه Nemī-yābem ṣadā'ī z'ān terāne: Ol terāneden bir ṣadā bulamam. *Terāne* ır içinde tene ten ten dimege dirler. Ol da bir ḳaç nevʻdir ki yine ehli bilür. Yaʻnī şuʻarā-yı selef gibi ehl-i ḥāl ve ṣāḥib-i maḳāl kimesne bu zamānede yoḳdur dimekdir.[122]

حریفان بادها خوردند رفتند Ḥarīfān bādehā ḫordend reftend: Ḥarīfler bādeler nūş itdiler, gitdiler .

تهی خمخانها کردند رفتند Tehī ḫumḫānehā kerdend reftend: Ḫumḫāneleri boşaltdılar, gitdiler. Yaʻnī şuʻarā-yı[123] selef ṭarabnāk ve ṣafā-baḫş şiʻrler diyüp kendüler āḫirete rıḥlet itdiler.

---

[116] ḳoḳulanmış eyle: ḳoḳulandır (S)

[117] rāyiḥalu: - (S)

[118] ḫod böyle maḳāmlarda muḫḥemdir. Yaʻnī: - (E)

[119] raġbet ve: - (E)

[120] küb evinde: ḫumḫānede (S)

[121] ḫumḫāne meyḫāneden kināyedir, murad dünyādır: - (S)

[122] şuʻarā-yı selef gibi ehl-i ḥāl ve ṣāḥib-i maḳāl kimesne bu zamānede yoḳdur dimekdir: şuʻarā-yı selefden kimse ḳalmamışdır. (S)

نه بینم پختهٔ زین بزم خامی Ne-bīnem puḫte'ī z'īn bezm-i ḫāmī: Bu çiglik meclisinden **(E 3b)** bir bişmiş ve kemāle irişmiş kimesneyi[124] görmem.

که باشد بر کفش زان باده جامی Ki bāşed ber-kefeş z'ān bāde cāmī: Ki ola eli üzre ol bādeden bir ḳadeḥ. Ya'nī anlar gibi bir fāżıl kimesne[125] ḳalmadı.

بیا جامی رها کن شرمساری Biyā Cāmī rehā kün şermsārī: Gel ey Cāmī ḫacil olmaḳlıġı [126] terk eyle!

ز صاف و درد پیش آر آنچه داری Zi-ṣāf u dürd pīş ār ānçi dārī : Ṣāfdan ve dürdden öñe getür anı ki ṭutarsın. *Ṣāf* şarābıñ üstine dirler. *Dürd* żamm-ı dāl ile altına dirler. Ya'nī şi'r-i mecāzī ve ḥaḳīḳīden her ne ki sende var ise söyle.

چه باشد پختگی آزاده بودن Çi bāşed puḫtegī āzāde būden: Puḫtelik ne olur, āzāde olup ta'alluḳāt-ı dünyādan fāriġ olmaḳ olur.

بخاك نیستی افتاده بودن Be-ḫāk-i nīstī üftāde būden: Yoḳluḳ ṭopraġına düşmüş olmaḳ olur. Ya'nī puḫtelik gūşe-nişīn olup 'adem meṣābesinde olmaḳdır. Mışrā'-ı evvelde muḥassenāt-ı bedī'den ṣan'at-ı **(S 2b)** su'āl ü cevāb vardır.

Ḳıṭ'a-i dīger neṣr[127] **افتتاح نامه** iftitāḥnāme: Bu kitābıñ ibtidāsı **بنام یگانه** Be-nām-ı yegāne: Birlige mevṣūf ve muttaṣıf olan Ḫudā-yı müte'āliñ nāmıyladır. **که چشمهٔ روشن مهر** Ki çeşme-i rūşen-i mihr: Ancılayın[128] Ḫudā ki güneşiñ aydın puñarı[129] **از دریای نوالش** Ez-deryā-yı nevāleş: Anıñ 'aṭāsı deryāsından **یك نمست** Yek nemest: Bir ḳaṭredir. **و دفتر ماه سپهر** Ve defter-i māh-ı sipihr: Felek ayınıñ defteri **از آثار کمالش** Ez-āṣār-ı kemāleş: Anıñ kemālī eṣerlerinden **یك رقم** Yek raḳam: Bir ḫaṭdır. Naẓm:[130]

بنام آن که نامش حرز جانهاست Be-nām-ı ān ki nāmeş ḥırz-ı cānhāst: Ol Ḫudānıñ nāmıyla şürū' eylerim ki anıñ nāmı cānları mübālaġa ile ḥāfiẓdır.

---

[123] şu'arā: - (E)

[124] pişmiş ve kemāle irişmiş kimesneyi: puḫte (S)

[125] anlar gibi bir fażıl kimesne: dünyāda bir ehl-i ḥāl (S)

[126] ḫacil olmaḳlıġı: ḥayā itmeġi (S)

[127] ḳıṭ'a-i dīger neṣr: - (E)

[128] ancılayın: öyle (S)

[129] puñarı: çeşmesi (S)

[130] naẓm: - (S)

ثنایش جوهر تیغ زبانهاست Ṣenāyeş cevher-i tīġ-i zebānhāst: Aña ṣenā itmek diller ḳılıcınıñ cevheridir. Ya‘ni lisānıñ muḥterem ve mu‘teber olması[131] ẕikru’llāh iledir.

زبان در کام کام از نام او یافت Zebān der-kām kām ez-nām-ı ū yāft: Zebān dimāġda murādı anıñ nāmından buldı.

نم از سر چشمهٔ انعام او یافت Nem ez-ser-çeşme-i in‘ām-ı ū yāft: Zebān nemi anıñ in‘āmı kūzesinden buldı. Ya‘nī her devleti[132] ẕikru’llāh itmeden buldı.

خردرا زو نموده دمبدم روی Ḫıredrā z’ū nümūde dem-be-dem rūy: ‘Aḳla Ḫudāy te‘ālādan nefes-be-nefes[133] yüz göstermiş.

هزاران نکتهٔ باریك چون موی Hezārān nükte-i bārīk çün mūy: Ḳıl gibi niçe bing ince nükteler. *Hezārān* nümūdeniñ fā‘ilidir. *Nükte-i bārīk*den murād şi‘riñ daḳāyıḳıdır. **(E 4a)** *Nükte* lüġat-i ‘Arabda bir çubuḳ ucıyla yire ura ura bir nişān peydā eylemekdir. Bu ma‘nā ekṣer tefekkür ve taḥayyür vaḳitlerinde olur ki insān bir nesneye düşünür ve bī-şu‘ūr bir iş işler. Aṣlında maṣdardır, naṣara bābından kedere gibi, soñra ḳulūbda mü‘eṣṣir olan kelām-ı laṭīfe ıṭlāḳ eylediler.

پی آن مو زبانرا شانه کرده Pey-i ān mū zebānrā şāne kerde: Ol mū gibi daḳīḳ nükteler içün dilimizi ṭaraḳ eylemiş.[134]

ز دندان شانه را دندانه کرده Zi-dendān şānerā dendāne kerde: Ol ṭaraḳ içün dişlerimizden diş eylemiş. Ya‘nī ol daḳīḳ ma‘nālar[135] dendān ve zebān vāsıṭasıyla ẓuhūra gelür.

تعالی الله زهی قیوم و دانا Te‘āla’llāh zihī Ḳayyūm u Dānā: Nās arasında ta‘accüb idecek yerde Te‘āla’llāh ve Sübḥāneke dirler, ‘örf olmuşdur ḳāla’llāhu te‘ālā, müte‘āl ne yı-udāḪ a‘nī. Yrbühtāndıīm ẓbu ne ‘aceb ‘a a‘nīY [136]**{سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ}** ‘aceb güzel Ḳayyūm ve Dānādır.

توانایی ده هر ناتوانا Tüvānāyī-dih-i her nā-tüvānā: Her ḳuvvetsizlere ḳuvvetlülük viricidir.

فلك را انجمن افروز از انجم Felekrā encümen-efrūz ez-encüm: Feleğiñ yıġanaġını yıldızlardan[137] ışıḳlandırıcıdır.

---

[131] muḥterem ve mu‘teber olması: ḥürmet ve i‘tibārı (S)

[132] her devleti: ‘izz-i devleti (S)

[133] ‘aḳla Ḫudāy te‘ālādan nefes-be-nefes: nefes-be-nefes ‘aḳla Ḫudāy te‘ālānıñ cānibinden (S)

[134] eylemiş: eylemişdir (S)

[135] daḳīḳ ma‘nālar: daḳāyıḳ (S)

[136] Kur‘an-ı Kerim, Nûr Suresi, Ayet 16: “…bu büyük bir iftiradır.”

زمین را زیب انجم ده بمردم Zemīnrā zīb-i encüm-dih be-merdüm: Yire yıldız zīnetiñi viricidir ḫalḳ ile. **(S 3a)** Ya‘nī gökleri yıldızlar ile ve yerleri ādem oġlanları ile zīnetlendiricidir.[138]

مرتّب ساز سقف چرخ دائر Müretteb-sāz-ı saḳf-ı çarḫ-ı dā’ir: Devr idici çarḫıñ saḳfını müretteb idicidir.

فراز چار دیوار عناصر Firāz-ı çār dīvār-ı ‘anāṣır: ‘Anāṣır-ı erba‘anıñ dört dīvārı üstine. *‘Anāṣır-ı erba‘a* āb u āteş, ḫāk ü bāddır ki yer yüzinde olan cemī‘ maḫlūkāt bu dört aṣıldan yaradılmışdır. Ḥāṣılı ẕevi’l-ervāḥ ve eşcār ve nebātātıñ bekāsı[139] bu uṣūl-i erba‘a iledir.

بناف غنجه گل را نافه پیوند Be-nāf-ı ġonce gülrā nāfe-peyvend: Ġonceniñ göbegine gülüñ ḳoḳusını bağlayıcıdır.

ز گل بر شاهد گلبن حلی بند Zi-gül ber-şāhid-i gülbün ḥuliy-bend: Gülden gül ağacı maḥbūbı üzerine bezek bağlayıcıdır.

بلندی بخش هر همت بلندی Bülendī-baḫş-ı her himmet-bülendī: Her himmeti ‘ālī olan kimesneye yüceliḳ bağışlayıcıdır.

به پستی افکنی هر خود پسندی Be-pestī-efkenī her ḫod-pesendī: Her kendüyi begenici[140] mu‘cib ve mütekebbiri alçaḳlıġa bıraḳıcıdır.

قصب باف عروسان بهاری Ḳaṣab-bāf-ı ‘arūsān-ı bahārī: Bahār gelinlerini ve güyegülerini ḫil‘atlendiricidir.

قیام آموز سرو جویباری Ḳıyām-āmūz-ı serv-i cūybārī: Aḳıcı ırmaḳ kenārında ṣalınıcı serv ağacına ḳıyām ögredicidir.

گناه آمرز رندان قدح خوار Günāh-āmurz-ı rindān-ı ḳadeḥ-ḫˇār: Bāde nūş idici **(E 4b)** rindleriñ günāhını[141] yarlıġayıcıdır. Rind, *Lāmi‘ī Çelebi*,[142] ḳorḳusuz dimişdir ammā ‘Acem bāde-nūşa ıṭlāḳ ider.

---

[137] yıġanaġını yıldızlardan: yıġanaġıñ yılduzdan (S)

[138] ya‘nī gökleri yıldızlar ile yirleri ādem oġlanları ile zīnetlendiricidir: - (S)

[139] ẕevi’l-ervāḥ ve eşcār ve nebātātıñ bekāsı: beḳā-yı ‘ālem (S)

[140] kendüyi begenici: ḫod-pesend (S)

[141] günāhıñı: günāhıñ (S)

[142] çelebi: merḥūm (S)

بطاعت گیر پیران ریاکار Be-ṭā‘at-gīr-i pīrān-ı riyākār: Riyā ‘amellileri[143] ṭā‘atleri sebebiyle mu’āḫaẕe idicidir.

انیس خلوت شب زنده داران Enīs-i ḫalvet-i şeb-zinde-dārān: Giceyi diri ṭutucı zāhidleriñ ḫalvet yoldaşıdır.

رفیق روز در محنت گذاران Refīḳ-i rūz der-miḥnet-güẕārān: Gündüzlerini[144] miḥnetde geçürüci ṣā’imleriñ refīḳidir.

ز بحر لطف او ابر بهاری Zi-baḥr-i luṭf-ı ū ebr-i bahārī: Ḫudā-yı müte‘āliñ luṭfı deryāsından bahār buluṭı.

کند خار و سمن را آبداری Küned ḫār u semenrā āb-dārī: Dikene ve güle āb-dārlıḳ ider. Ya‘nī nebātātıñ küllīsini ṣuvarır. Ba‘żı nüsḫada *āb-bārī* vāḳi‘ olmuşdur,[145] ya‘nī ṣu yaġdırıcılıḳ ider.[146]

ز کان جود او باد خزانی Zi-kān-ı cūd-ı ū bād-ı ḫazānī: Ḫudā-yı müte‘āliñ[147] cömerdligi[148] ma‘deninden güz yili.

کند فرش چمن را زر فشانی Küned ferş-i çemenrā zer-feşānī: Çemeniñ yeşil döşegini altun saçıcı ider. Ya‘nī yaşıl yapraḳlar zerd renk olup ṣarı altun gibi eṭrāfa saçılur.

ز شکرش پر شکر کام شگرفان Zi-şükreş pür-şeker kām-ı şigerfān: Ḫudāy te‘ālāya şükrden ulularıñ dimāġı şeker ile ṭoludur.

ز قهرش زهر عیش تلخ حرفان Zi-ḳahreş zehr ‘ayş-ı telḫ-ḥarfān: Acı ḥarflüleriñ,[149] ya‘nī ma‘ṣiyet pīşelüleriñ ḥużūrı Ḫudānıñ ḳahrından zehirdir.

وجودش آن فروزان آفتابست / که ذره ذره از وی نور یابست Vücūdeş ān fürūzān āftābest / Ki ẕerre ẕerre ez-vey nūr-yābest: Beyitte taḳdīm ve te’ḫīr vardır. Taḳdīr-i kelām: *Vücūdeş ānest ki fürūzān āftāb ẕerre ẕerre ez-vey nūr-yābest*. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āliñ vücūdı ol

---

[143] ‘amellileri: ‘amelli pīrleri (S)

[144] gündüzlerini: gündüzleriñ (S)

[145] vāḳi‘ olmuşdur: vāḳi‘dir. (S)

[146] ider: dimekdir (S)

[147] müte‘āliñ: te‘ālānıñ (S)

[148] cömerdligi: cūdı (S)

[149] acı ḥarflüleriñ: acı ḥarflü ma‘ṣiyet pīşelüleriñ (S)

müfīżu'l-ẖayr v'el-cūd olan vücūddur ki żiyālanıcı güneş **(S 3b)** ol vücūddan ẕerre ẕerre nūr bulucıdır. Ḥāṣılı güneşi buncılayın żiyālu ve nūrlu[150] idici feyyāż-ı Lem-yezeldir.

گر از خورشید و مه دارد نهان روی Ger ez-ẖūrşīd ü meh dāred nihān rūy: Eger Ḫudā-yı müte'āl vechini ẖūrşīd ve mehden gizlü ṭuta. Ya'nī eger[151] anlara nūr ve żiyā[152] virmeye.

فتد در عرصهٔ نا بوده شان گوی Füted der-'arṣa-i nā-būdeşān gūy: 'Adem meydānına düşer anlarıñ ṭopı. Ya'nī bi'l-külliyye ma'dūm olurlar.

بما زان منت هستی نه آمد Be-mā z'ān minnet-i hestī-nih āmed: Bize ol sebebden varlıḳ ḳoyucı Ḫudāy te'ālānıñ minneti ve ta'dād-ı ni'meti geldi. Ya'nī üzerimize vācib oldı.

که هست و هستی وهستی ده آمد Ki hest ü hestī vü hestī-dih āmed: Ki ol ẕāt-ı ecell ü a'lā var **(E 5a)** ve varlıḳ ile mevṣūf ve varlıḳ virici geldi. Ya'nī vācibü'l-vücūddur ve vācibü'l-vücūd olmaḳ ṣıfatıyla muttaṣıfdır ve bu mevcūdāta ẓuhūr virici oldur.[153]

ز بام آسمان تا مرکز خاك Zi-bām-ı āsmān tā merkez-i ẖāk: Saḳf-ı āsmāndan nihāyet-i arża dek.

اگر صد ره بپای وهم و ادراك Eger ṣad reh be-pāy-ı vehm ü idrāk: Eger yüz kerre vehm ve idrāk ayaġıyla. Bu beyt, beyt-i ṣānīye merhūndur.

فرود آیم و یا بالا شتابیم Fürūd āyim ü yā bālā şitābīm: Aşaġa inelüm veyā yuḳaru şitāb idelüm. Ya'nī 'acele ile 'urūc idelüm.

ز حکمش ذرّهٔ بیرون نیابیم Zi-ḥükmeş ẕerre'ī bīrūn ne-yābīm: Ḫudāy te'ālānıñ ḥükminden bir ẕerre miḳdārı nesneyi ẖāric bulmayalum. Ya'nī ḥükminden ẖāric bir nesne yoḳdur ki bulalum.

مبرّا ذاتش از چونی و چندی Müberrā ẕāteş ez-çūnī vü çendī: Anıñ ẕāt-ı pāki keyfiyyetden ve kemmiyyetden müberrādır .

مبرّاتر ز پستی و بلندی Müberrāter zi-pestī vü bülendī: Alçaḳlıḳdan ve yükseklikden ziyāde müberrādır.

---

[150] güneşi buncalayın żiyālı ve nūrlu: güneş fürūzān (S)

[151] eger: - (S)

[152] żiyā: - (S)

[153] varlıḳ virici geldi. Ya'nī vācibü'l-vücūddur ve vācibü'l-vücūd olmaḳ ṣıfatıyla muttaṣıfdır ve bu mevcūdāta ẓuhūr virici oldur: - (S)

ز بیچونیش چون چندها هست Zi-bī-çūnīş çūn u çendhā hest: Anıñ bī-çūnluġından çūn u çendler vardır. Ya‘nī keyfiyyetler ve kemmiyyetler anıñ niteliksiz oldıġındandır ve bu mevcūdātı münşī oldur.[154]

بلندان با علوّ قدر او پست Bülendān bā-‘ulüvv-i ḳadr-i ū pest: Rütbesi yüceler anıñ ‘ulüvv-i ḳadriyle alçaḳdırlar.

خرد در ذات او آشفته رایی Ḫıred der-ẕāt-ı ū āşufte-rāyī : ‘Aḳl anıñ ẕātını idrākde ḳarış muruş fikirlüdür. Ya‘nī Ḫudā-yı müte’āliñ künh-i ẕātını tefekkürde ‘aḳlıñ kemāl-i ‘aczi vardır.

طلب در راه او بی دست و پایی Ṭaleb der-rāh-ı ū bī-dest ü pāyī: Ṭaleb anıñ yolında elsiz ve ayaksızdır. Ya‘nī ṭaleb ki aramaḳdır,[155] anıñ daḫı kemāl-i ‘aczi vardır.

اگر ننهد بلطف خود قدم پیش Eger nen’hed be-luṭf-ı ḫod ḳadem pīş: Eger kendü luṭfıyla ḳadem ilerü ḳomaya.

شود زو دوری ما دمبدم بیش Şeved z’ū dūrī-i mā dem-be-dem bīş: Andan bizim uzaḳlıġımız dem-be-dem ziyāde olur. Ya‘nī Ḫudāy te‘ālā eger kendü luṭfıyla bizi raḥmetine ḳarīb eylemezse ‘işyānımız bizi andan ba‘īd eyler.

چو خیزد صدمت صیت جلالش Çü ḫīzed ṣadmet-i ṣīt-ı celāleş: Çünki anıñ ‘aẓametiniñ āvāzınıñ[156] heybeti ḳalḳa, ya‘nī ẓāhir ola.

بود در بارگاه لا یزالش Büved der-bārgāh-ı lā-yezāleş: Anıñ zevāli olmayan[157] bārgāhında olur. Bu beyt mā-ba‘dına merḥūndur.

ملك شرمنده از نادانی خویش Melek şermende ez-nādānī-i ḫ̌īş: Melek beyt-i evveldeki büved lafẓınıñ fā‘ilidir. Ya‘nī melek kendü **(S 4a)** nādānlıġından ḫacil **(E 5b)** olur.

فلك حیران ز سرگردانی خویش Felek ḥayrān zi-ser-gerdānī-i ḫ̌īş: Felek kendü dönegenliginden müteḥayyir olur. Ya‘nī Ḫudāy te‘ālānıñ ‘aẓameti ‘indinde[158] ekber-i maḫlūḳāt aṣġardır.[159]

---

[154] keyfiyyetler ve kemmiyyetler anıñ niteliksiz oldıġındandır ve bu mevcūdāt-ı münşī oldur: niteliksiz oldıġıyçün maḫlūḳāt-ı ḥalḳa ṣāliḥdir. (S)

[155] aramaḳdır: almaḳdır (S)

[156] aẓametiniñ āvāzınıñ: aẓamet-i āvāzınıñ (S)

[157] zevāli olmayan: lā-yezāl (S)

[158] ‘indinde:‘inde (E)

[159] aṣġardır: aṣġardırlar (S)

همان بهتر که ما هشتی هوسناك Hemān bihter ki mā heştī hevesnāk: *Heves* ārzūnāk, iẖtilāṭdan ‘ibāretdir ki işrāb ṭarīḳı ile ola. *Hevesnāk* içine ārzū siñmiş nesnedir. Kemāl-i tekeyyüften nākla ta‘bīr iderler. Meṣelā ġamnāk, afyonnāk dirler. Ya‘nī hemān eyürek budur ki biz bir avuç heveslü.

کنیم آیینه از ژنگ هوس پاك Künīm āyīne ez-jeng-i heves pāk: Āyīne-i ḳalbimizi heves pasından pāk idelüm. Hevesden murād heves-i ‘ilm-i künh-i Bārī te‘ālādır ki,

تفکّروا فی الآء الله ولا تفکّروا فی ذات الله[160] tefekkür yı idrākdelāte‘ā udāyẖı -ātẕteżāsınca ḳmu ve tekellümi terk idelüm dimekdir.

ز بود خود فراموشی گزینیم Zi-būd-ı ẖod ferāmūşī güzīnīm: Kendü varlıġımızdan ferāmūşluḳ iẖtiyār eyleyelüm.

پس زانوی خاموشی نشینیم Pes-i zānū-yı ẖāmūşī nişīnīm: Sükūtluḳ[161] dizi ardında oturalum. Ya‘nī eyü budur ki ẕāt-ı Bārī te‘ālāda nuṭḳ eylemeyelüm.

Ḳıṭ‘a-i dīger[162] **ترتیب دلائل هستی واجب تعالی نمودن** Tertīb-i delā’il-i hestī vācib-i te‘ālā nümūden: Vācib-i te‘ālānıñ varlıġı delīlleriniñ tertībini göstermek **و ترغیب بتأمل درآن فرمودن** Ve terġīb be-te’emmül der-ān fermūden: Ve ol delā’ilde te’emmüle terġīb buyurmaḳ beyānındadır.

دلا تا کی درین کاخ مجازی Dilā tā key der-īn kāẖ-ı mecāzī: Ey gönül! Ne vaḳte dek bu mecāzī köşkde, ya‘nī dünyāda.

کنی مانند طفلان خاکبازی Künī mānend-i ṭıflān ẖāk-bāzī: Çocuḳlar gibi ẖāk-bāzlıḳ idersin. Ya‘nī tīn ve türābdan maẖlūḳ olan meḥābībe meyl yāẖud kendü cesediñ terbiyesine taḳayyüd idersin.

توی آن دست پرور مرغ کستاخ Tüyī ān dest-perver murġ-ı küstāh: Sen ol elde beslenici murġ-ı küstāẖsın. Ya‘nī bī-tekellüf cerā’etli yāẖud bī-ḥayā bir ḳuşsın.[163]

که بودت آشیان بیرون ازین کاخ Ki būdet āşiyān bīrūn ez-īn kāẖ: Ki seniñ āşiyānıñ bu mecāzī eyvāndan ṭaşra idi. Ya‘nī seniñ maḳāmıñ ‘ālem-i ‘ulvī idi.

چرا زان آشیان بیگانه گشتی Çirā z’ān āşiyān bīgāne geştī: Niçün ol yuvadan[164] bīgāne olduñ?

---

[160] Hadîs-i şerîf: “Allah’ın nimetlerini düşünün ama zatını düşünmeye kalkışmayın.” (Aclûnî, Keşfü’l-hafā, CI, 311.)

[161] sükūtluk: sükūt (S)

[162] ḳıṭ‘a-i dīger: - (E)

[163] ya‘nī bī-tekellüf cerā’etli yāẖūd bī-ḥayā bir ḳuşsın: - (S)

چو دونان جغد این ویرانه گشتیی Çü dünān cuġd-ı īn vīrāne geştī: *Cuġd* żamm-ı cīm ve sükūn-ı ġayn-ı mu‘ceme ile şol ḳuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenüp gice ẓāhir olmada ve ḫālī yirlerde olmada **(E 6a)** ve şūmluġla meşhūr olmada bayḳuşa müşābihdir ammā cüṣṣede tefāvütleri fāḥişdir. Ya‘nī dün u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. Ya‘nī maḳāmıñ ‘ālem-i ‘ulvī iken ne içün bu dünyā vīrānesine ḳalbiñi rabṭ eylediñ?[165] Beyt:

ترا ز کنگرهٔ عرش می زنند صفیر

ندانمت که بدین دامگه چه افتادست

Türā zi-küngüre-i ‘arş mī-zenend ṣafīr

Ne-dānemet ki bedīn dāmgeh çi üftādest[166]

بیفشان بال و پر ز امیزش خاك Biyefşān bāl ü per z’āmīziş-i ḫāk: Aç ve silk ḳol ve ḳanadıñı ṭopraġa bulaşmaḳdan.

به پر تا کنگر ایوان افلاك Bi-per tā küngür-i eyvān-ı eflāk: Uç eflākıñ eyvānı ḳorḳuluġına dek.[167]

ببین در رقص ازرق طیلسانان Bi-bīn der-raḳṣ ezraḳ-ṭaylesānān: Gök ṭaylesānluları raḳṣda gör. Ya‘nī[168] ey gönül **(S 4b)** ‘ālem-i süflīden bi’l-külliyye münḳaṭı‘ olup Bār-ı Ḫudānıñ emrine kemāl-i imtiṣālle teşebbüṣ eyleyüp[169] eflākıñ ve eflākda olan şems ve ḳameriñ vesā’ir kevākib-i seyyāreniñ sür‘at-i ḥareketlerine im‘ān-ı[170] naẓar eyle!

---

[164] yuvadan: āşiyāndan (S)

[165] *cuġd* żamm-ı cīm ü sükūn-ı ġayn-ı mu‘ceme ile şol ḳuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenip gice ẓāhir olmada ve ḫālī yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada bayḳuşa müşābihdir ammā cüṣṣede tefāvütleri fāḥişdir. Ya‘nī dün u denīler gibi bu vīrāneniñ cuġdı olduñ. Ya‘nī maḳāmıñ ‘ālem-i ‘ulvī iken ne içün bu dünyā vīrānesine ḳalbiñi rabṭ eylediñ: Dūn u denīler gibi bu virāneniñ cuġdı olduñ. *Cuġd* żamm-ı cīm ü ġayn-ı mu‘ceme ile şol ḳuşdur ki Türkī dilinde ügi dirler. Gündüz gizlenip gice ẓāhir olmada ve ḫālī yirlerde olmada ve şūmluġla meşhūr olmada bayḳuşa müşābihdir ammā cüṣṣede tefāvütleri fāḥişdir. (S)

[166] Aşk şerefesinden ıslık çalıyorlar sana, şu tuzakta başına neler geldi bilmem ki! (Bu beyit S nüshasında bulunmamaktadır.)

[167] dek: - (E)

[168] ya‘nī: ḫāṣılı (S)

[169] teşebbüṣ eyleyüp: - (S)

[170] im‘ān: - (S)

ردای نور برعالم فشانان Ridā-yı nūr ber-ʻālem-feşānān: Ancılayın[171] meh ve ḫūrşīd ve kevākib ki nūr libāsını ʻālem üstine saçıcılardır.

همه دور شبانروزی گرفته Heme devr-i şebān-rūzī girifte: Cümlesi gice ve gündüz devrini ṭutmuşlar.

بمقصد راه فیروزی گرفته Be-maḳṣad rāh-ı fīrūzī girifte: Maḥall-i maḳṣūda muẓafferlik yolını ṭutmuşlar.[172]

ولی هر یك چو گوی از جنبش خاص Velī her yek çü güy ez-cünbiş-i ḫāṣ: Velākin her biri ṭob gibi kendüye ḫāṣ olan ḥareketden.

بچوگان ارادت گشته رقّاص Be-çevgān-ı irādet geşte raḳḳāṣ: İrādetleri çevgānıyla oynayıcı ve ṭolanıcı olmuşlardır. Yaʻnī Bār-ı Ḫudā kendülere virdügi ḥareket-i ḫāṣṣadan irādet ve muḥabbetleriyle devrān ve cevelān[173] iderler. Yaʻnī devrānları ṭavʻandır kerhen degildir.[174]

یکی از غرب رو در شرق کرده Yekī ez-ġarb rū der-şarḳ kerde: Birisi ġarbdan yüzini şarḳa eylemişdir. Ol felek-i ṣevābitdir ki kevākib-i seyyāreden māʻadā yıldızlar andadır. Lisān-ı şerʻde aña Kürsī dirler, ḥareketi şarḳ ṭarafınadır. Yāḫud Ḫūrşīddir ki şarḳa teveccühinden murād ṭulūʻıdır.

یکی در غرب کشتی غرق کرده Yekī der-ġarb keştī ġarḳ kerde: Birisi ġarbda gemisini ġarḳ eylemişdir. Murād felek-i Ḳamerdir ki ayıñ ġurresinde hilāli gemi şeklinde görünür. Ve ġarḳdan murād aḫşam vaḳti görünüp der-ʻaḳab ġurūb itmesidir.

شده گرم از یکی هنگامهٔ روز Şüde germ ez-yekī hengāme-i rūz: Birisinden gündüz meclisi germ ve issi olmuşdur ki o Ḫūrşīddir.

یکی شب را شده هنگامه افروز Yekī şebrā şüde hengāme-efrūz: Birisi giceye meclis ışıḳlandırıcı olmuşdur ki ol Ḳamerdir.

یکی حرف سعادت نقش بسته Yekī ḥarf-i saʻādet naḳş beste: Birisi **(E 6b)** saʻādet ḥarfi naḳşını bağlamışdır kim[175] ol Müşterī yıldızıdır.

---

[171] ancılayın: öyle (S)

[172] muẓafferlik yolını ṭutmuşlar: ẓafere mensūb yolı ṭutmuşlardır. (S)

[173] devrān ve cevelān: devr (S)

[174] yaʻnī devrānları ṭavʻandır kerhen degildir: - (E)

[175] kim: ki (S)

یکی سر رشتهٔ دولت گسسته Yekī ser-rişte-i devlet güsiste: Birisi devlet ipi ucını ḳırmışdır ki ol Züḥal yıldızıdır. Bu ḫod ma‘lūmdur ki Müşterīye Sa‘d-ı Ekber ve Züḥale Naḥs-ı Ekber dirler.

چنان گرمند در منزل بریدن Çünān germend der-menzil bürīden: Menzil ḳaṭ‘ itmede ancılayın[176] ḳızġındırlar.

کزین جنبش ندارند آرمیدن K’ez-īn cünbiş ne-dārend āremīden: Ki bu[177] ḥareketden ārām ve ḳarār itmek ṭutmazlar ve bir laḥẓa ḳarār itmezler.

ز رنج راه شان فرسودگی نی Zi-renc-i rāheşān fersūdegī nī: *Fersūde* lafẓındaki hā-yı resmī yā-yı maṣdariyye sebebiyle kāfa ḳalb olmuşdur. Ya‘nī anlara yol rencinden yıpranmaḳ ve çürimek yoḳdur.

میان را درد و پارا سودگی نی Miyānrā derd ü pārā sūdegī nī: Bellerine aġrı ve ayaḳlarına sürtünmek yoḳdur.

چه داند کس که چندین در چه کارند Çi dāned kes ki çendīn der-çi kārend: Ne bilür kimse ki bu ḳadar ne ‘ameldedirler?

همه تن رو شده رو در که دارند Heme ten rū şüde rū der-ki dārend: Cümle tenleri yüz olmuş yüzlerini ve teveccühlerini kime ṭutarlar?

بهر دم تازه نقشی می نمایند Be-her dem tāze naḳşī mī-nümāyend: Her nefesde bir tāze naḳş gösterirler.

ولیکن نقشبندی را نشایند Velīkin naḳş-bendīrā ne-şāyend: Velīkīn naḳş-bendlige, ya‘nī göñül bağlamaġa yaramazlar, zīrā maḫlūḳdurlar.

عنان تا کی بدست شك سپاری ‘İnān tā key be-dest-i şek sipārī: *‘İnān* uyan dizgini. Bunuñ **(S 5a)** gibi yerlerde iḫtiyārdan kināyetdir. Ya‘nī ‘inān-ı iḫtiyārıñı[178] ne vaḳte dek şek eline teslīm idersin?

بهر یك روی هذا ربی آری Be-her yek rūy-ı hāẕā Rabbī ārī: Her birisine hāẕā Rabbī yüzini getürürsün. Ya‘nī anları mü’eṣṣir-i ḥaḳīḳī bilürsün.

خلیل آسا در ملك یقین زن Ḫalīlāsā der-i mülk-i yakīn zen: İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gibi yaḳīn mülkiniñ[179] ḳapusını ur.

---

[176] ancılayın: öyle (S)

[177] ki bu: bu ki (S)

[178] iḫtiyārıñı: iḫtiyārıñ (S)

[179] mülkiniñ: mülkini (S)

نوای لا احب الآ فلین زن Nevā-yı **لا أُحِبُّ الآفِلِينَ** zen: **{لا أُحِبُّ الآفِلِينَ}**[180] āvāzını ur. Ya‘nī māsivādan münḳaṭı‘ olup Bār-ı Ḫudāya teveccüh-i te’emmüle teveccüh eyle.

گم هر وهم و ترك هر شكی كن Güm-i her vehm ü terk her şekī kün: Her ḍalālet olan vehmi ve her bir şeki terk eyle.

رخ وجهت وجهی در یکی كن Ruḫ-ı vecceht vechī der-yekī kün: Vecceht vechi ruḫıñı birlikle muttaṣıf[181] olan ẕāt-ı ecell ü a‘lā ḥażretlerine eyle İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyledigi gibi.

یکی بین و یکی دان و یکی گوی Yekī bīn u yekī dān u yekī gūy: Biri gör ve biri bil ve biri söyle. Ya‘nī bir olan Bār-ı Ḫudāyı gör ve bil ve söyle.

یکی خواه و یکی خوان و یکی جوی (E 7a) Yekī ḫˇāh u yekī ḫˇān u yekī cūy: Biri dile ve biri oḳu ve biri iste. Ya‘nī bir olan Mevlāyı iste ve oḳu ve ṭaleb eyle. Ḥāṣılı ẓāhir ve bāṭınıñı Ḫudā-yı müte‘āliñ rıżāsına ḥaṣr u ḳaṣr eyle. *Yekī* yāy-ı nisbetle şol ma‘dūddur ki ma‘nā-yı yek ile mevṣūfdur. Bunda murād vaḥdetle mevṣūf olan Ḫudāy te‘ālādır.

ز هر ذره بدو رویی و راهست Zi-her ẕerre bedū rūyī vü rāhest: Her ẕerreden Ḫudā-yı müte‘āle bir yüz ve yol vardır.

بر اثبات وجود او گواهست Ber-iṣbāt-ı vücūd-ı ū güvāhest: Anıñ vücūdını iṣbāt üzerine şāhiddir. Ya‘nī her nesne Bār-ı Ḫudānıñ ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine dāldir.

بود نقش دل هر هوشمندی Büved naḳş-ı dil-i her hūşmendī: Her bir ‘āḳiliñ göñliniñ naḳşı[182] olur.

كه باشد نقشهارا نقشبندی Ki bāşed naḳşhārā naḳş-bendī: Ki naḳşlara bir naḳş baġlayıcı olur. Ya‘nī ‘uḳalā ‘indinde ḥaḳ ve ṣābitdir ki her mevżū‘uñ bir ṣāni‘i vardır.

بلوحی گر هزاران حرف پیداست Be-levḥī ger hezārān ḥarf peydāst: Bir levḥde eger niçe bing ḥarf āşikāredir.

نیابی بی قلم زن یك الف راست Ne-yābī bī-ḳalem-zen yek elif rāst: Kātibsiz[183] bir elifi ṭoġrı bulamazsın. Ya‘nī her ḥarfiñ bir kātibi ve her naḳşıñ bir naḳḳāşı vardır.

درین ویرانه نتوان یافت خشتی Der-īn vīrāne net’vān yāft ḫıştī: Bu vīrānede, ya‘nī dünyāda bir kerpiç bulmaḳ olmaz.

---

[180] Kur‘an-ı Kerim, En‘âm Suresi, Ayet 76: “… ben batanları sevmem, dedi.”

[181] muttaşıf: mevṣūf (S)

[182] göñlüniñ naḳşı: göñli naḳş (S)

[183] kātibsiz: ḳalem-zensiz (S)

برون از قالب نیکو سرشتی Birūn ez-ḳālıb-ı nīkū-sirişтī: Bir eyü yoġurucı ḳālıbından ḫāric. Ya‘nī elbetde anı ol ḳālıba bir ifrāġ idici vardır.

بخشت از کلك انگشتان نوشته است Be-ḫışt ez-kilk-i engüştān nüviştest**:** Kerpiçe barmaḳlar ḳaleminden yazılmışdır.

که آنرا دست دانایی سرشته است Ki ānrā dest-i dānāyī siriştest: Ki anı bir biliciniñ eli yoġurmuşdur. Ya‘nī ulūhiyyet dāldir ki anıñ bir ṣāni‘i vardır.

ز لوح خشت چون این حرف خوانی Zi-levḥ-i ḫışt çün īn ḥarf ḫ̌ānī: Kerpiç levḥinden çünki bu ḥarfi oḳuyasın.

ز حال خشت زن غافل نمانی Zi-ḥāl-i ḫışt-zen ġāfil ne-mānī: Kerpiç urucınıñ ḥālinden ġāfil ḳalmayasın.

بعالم این همه مصنوع ظاهر Be-‘ālem īn heme maṣnū‘-ı ẓāhir: Bu deñli maṣnū‘ ki ‘ālemde ẓāhirdir.

بصانع چون نهٔ مشغول خاطر Be-ṣāni‘ çün ne’ī meşġūl-i ḫāṭır: Ṣāni‘ne nite degilsin meşġūl-i ḫāṭır? Ya‘nī anıñ mücidine niçün ḫāṭırıñ meşgūl degildir?

چو دیدی کار رو درکارگر دار Çü dīdī kār rū der-kārger dār: Çünki ‘amel göresin yüzüñi ‘amelciye ṭut.

قیاس کارگر از کار بردار Ḳıyās-ı kārger ez-kār ber-dār **(E 7b)**: ‘Āmiliñ ḳıyāsını ‘amelinden ḳaldır. Ḥāṣılı naḳṣı terk idüp naḳḳāṣı ṭaleb eyle.

دَمِ آخر کزان کس را گذر نیست Dem-i āḫir k’ez-ān kesrā güẕer nīst: Āḫirü’l-emr ki ol ‘āmilden kimseye **(S 5b)** giçit[184] yoḳdur. Nitekim {**إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ**}[185] buyurulmuşdur.

سرِ کار تو جز با کارگر نیست Ser-i kār-ı tü cüz bā-kārger nīst: Seniñ işiñ başı işciniñ ġayrıyla degildir. Ya‘nī elbetde ol iş ṣāḥibine muḥtācsın.

بدو آر از همه روی ارادت Bedū ār ez-heme rūy-ı irādet: *Bedū* aṣlında be-ūdur ki hemze dāla ḳalb olmuşdur. Ya‘nī aña getür cümleden irādet yüzini. Ḥāṣılı irādetiñi ancaḳ Ḫudāya ḥaṣr eyle.

وزو جو ختم کارت بر سعادت V’ez-ū cū ḫatm-i kāret ber-sa‘ādet: Ḫudādan ṭaleb eyle sa‘ādet üzerine işiñ ḫatmini.

---

[184] giçit: server (S)

[185] Kur‘an-ı Kerim, Fecr Suresi, Ayet 14: “Doğrusu Rabbin hep gözetlemektedir.”

Münācāt-ı neṣr[186] **دست بر داشتن بمناجات** Dest ber-dāşten be-münācāt: Münācāt-ı Bār-ı Ḫudāya el ḳaldırmaḳ beyānında[187] **بدست یاری ارباب حاجات** Be-destyārī-i erbāb-ı ḥācāt: Aṣḥāb-ı ḥācātıñ mu‘āvenetiyle.

Naẓm[188] **خداوندا ز هستی ساده بودیم** Ḫudāvendā zi-hestī sāde būdīm: Ey Ḫudāvend varlıḳdan sāde idik. Ya‘nī bu ża‘īf ḳullar mevcūd degil idik.

ز بیم نیستی آزاده بودیم Zi-bīm-i nistī āzāde būdīm: Yoḳluḳ ḫavfından fāriġ idik.

نخست از نیست ما را هست کردی Nüḫust ez-nīst mārā hest kerdī: Evvel yoḳdan bizi var eylediñ.

بقید آب و گل پا بست کردی Be-ḳayd-ı āb u gil pā-best kerdī: *Pā-best* esās ve temel ma‘nāsına. Ya‘nī bizim bināmızı şu ve çamur ḳaydıyla eylediñ. Ḥāṣılı bizi mā’la ṭīnden ḫalḳ eylediñ.

ز ضعف و ناتوانایی رهاندی Zi-ża‘f u nā-tüvānāyī rehāndī: Ża‘īflikden ve ḳuvvetsizlikden bizi ḳurtardıñ. Ya‘nī ṣabāvetden ṣoñra şebāvet virdiñ.

ز نادانی بدانایی رساندی Zi-nādānī be-dānāyī resāndī: Cāhillikden[189] ṣoñra ‘ālimlige[190] irişdirdiñ. Ya‘nī bir şeyi bilmez iken bize ‘ilm ve idrāk virdiñ.

فرستادی بما روشن کتابی Firistādī be-mā rūşen kitābī: Bize bir rūşen kitāb, ya‘nī Ḳur’ān-ı ‘aẓīmu’ş-şānı gönderdiñ.

بامر و نهی فرمودی خطابی Be-emr ü nehy fermūdī ḫiṭābī: Emr ve nehy ile ḫiṭāb buyurduñ.

میان نیك و بد تخلیط کردیم Miyān-ı nīk ü bed taḫlīṭ kerdīm: Eyü ile yaramaz a‘māl beynini ḫalṭ eyledik.

گهی افراط و گه تفریط کردیم Gehī ifrāṭ u geh tefrīṭ kerdīm: Ba‘żı[191] ‘işyānda ziyāde ve ba‘żı ‘ibādetde noḳṣān eyledik.

ره فرمودنیها کم سپردیم Reh-i fermūdenīhā kem sipürdīm: Buyurdıġıñ yollara az inḳıyād eyledik.[192]

---

[186] münācāt-ı neṣr: - (E)

[187] beyānında: beyānındadır (S)

[188] naẓm: - (S)

[189] cāhillikden: cehāletden (S)

[190] ‘ālimlige: dānālık (S)

[191] ba‘żı: ya‘nī (S)

[192] inḳıyād eyledik: inkıyādıñ (E)

بنا فرمودنیها یا فشردیم Be-nā-fermūdenīhā pā füşürdīm: Buyurmadıḳlarıñda ayaḳ ıpratdıḳ.

تو نگذشتی ز دستور عنایت Tü neg'ẕeştī zi-destūr-ı 'ināyet: Sen 'ināyet ḳānūnından giçmediñ. Ya'nī bizlere luṭf ve iḥsānıñı terk eylemediñ. [193]

نپوشیدی ز ما نور هدایت Ne-pūşīdī zi-mā nūr-ı hidāyet: Ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa irşād **(E 8a)** yolını bizden setr eylemediñ.

بر آن نور از تو گیرم پوششی نیست Ber-ān nūr ez-tü gīrem pūşişī nīst: Ol hidāyet nūrı üzerine ṭutalum. Ya'nī farż idelüm ki senden örtünüş yoḳdur.

چه حاصل زانچه از ما کوششی نیست Çi ḥāṣıl z'ān çi ez-mā kūşişī nīst: Ne ḥāṣıl ol sebebden ki bizden dürüşüş yoḳdur. Ya'nī bizlerde ol nūr-ı hidāyeti kesbe sa'y ve himmet[194] yoḳ. Murād ḳuṣūrını i'tirāfdır. *Pūşiş* ve *kūşiş* ism-i maṣdardırlar cünbiş gibi ki Türkīde andan ta'bir deprenişdir.

ز نا کوشیدن خود در خروشیم Zi-nā-kūşīden-i hod der-ḫurūşīm: Kendü 'adem-i sa'yımızdan ḫurūşdayuz. Ya'nī feryād u fiġān ve tażarru' u niyāz iderüz.

بده توفیق کوشش تا بکوشیم Bi-dih tevfīḳ-ı kūşiş tā bi-kūşīm: Dürüşüş[195] tevfīḳını vir tā ki dürüşelüm. Ya'nī tevfīḳıñı bize terfīḳ eyle. Anı niyāz eylerüz tā ki 'ibādātda çāpük ü çālāk olalum.

چو دانا همچو نادان گشته غرقست Çü dānā hemçü nādān geşte ġarḳest: Çünki 'ālim cāhil gibi ġarḳ olmuşdur, ya'nī müteḥayyirdir.

ز دانش تا بنادانی چه فرقست Zi-dāniş tā be-nādānī çi farḳest: Anıñ 'ilminden 'acabā cehālet **(S 6a)** ile ne farḳ vardır. Ya'nī ikisi daḫı tevfīḳıña muḥtācdırlar.

ز دستانهای نفس ناخوش آهنگ Zi-destānhā-yı nefs-i nā-ḫoş-āheng: Ḳabīḥ ḳaṣdlu nefsiñ ḫīlelerinden.

مکن بر ما ره حسن عمل تنگ Me-kün ber-mā reh-i ḥüsn-i 'amel teng: Güzel 'amel yolını bizim üzerimize ṭar eyleme. Ya'nī sū'-yı a'mālimiz sebebiyle rāh-ı 'ibādātı üzerimize sed eyleme.[196]

درآن تنگی که ما باشیم و آهی Der-ān tengī ki mā bāşīm ü āhī: Ol ṭarlıḳda ve āhlıḳda ki biz oluruz.

---

[193] bizlere luṭf ve iḥsānıñı terk eylemediñ: her 'ināyeti bizlere eylediñ (S)

[194] ve himmet: - (S)

[195] dürüşüş: kūşiş (S)

[196] ya'nī sū'-yı ā'mālimiz sebebiyle rāh-ı 'ibādātı üzerimize sed eyleme: - (S)

ز رحمت سوی ما بگشای راهی Zi-raḥmet sūy-ı mā büg’şāy rāhī: Raḥmetden bizim ṭarafımıza bir yol aç, ya‘nī oldığımız mużāyaḳadan bize ḫalāṣ iḥsān eyle.

ازآن ره خوان سوی درگاه مارا Ez-ān reh ḫ̆ān sūy-ı dergāh mārā: Ol raḥmet yolından dergāhıñ ṭarafına oḳu bizi.

بایمان بر برون همراه مارا Be-īmān ber-birūn hem-rāh mārā: Īmānla getür ṭaşra yoldaş bizi.[197] Ya‘nī rūḥımızı īmānla ḳabż eyle.

Münācāt-ı neṣr[198] **تخصیص مناجات بناظم** Taḫṣīṣ-i münācāt be-nāẓım: Münācātı nāẓım-ı merḥūm kendüsine taḫṣīṣdir. **بی دستیاری مشارك و مساهم** Bī-destyārī-i müşārik ü müsāhim: Kimesneniñ[199] sehm ve şirketi mu‘āveneti olmaḳsızın.

Naẓm[200] **من آن مرغم که دامم دانهٔ تست** Men ān murġem ki dāmem dāne-i tüst: Ben ān[201] ṭayrım ki ṭuzaġım seniñ dāneñdir. Ya‘nī seniñ ni‘metleriñ esīriyim.

فسون وحشتم افسانهٔ تست (E 8b) Füsūn-ı vaḥşetem efsāne-i tüst: Vaḥşetim efsūnı[202] seniñ efsāneñdir. Ya‘nī senden vaḥşīleñmek efsūnı var[203] ve ruḳyesi seniñ ẕikriñdir. Ya‘nī seni ẕikr eyledikde nefs-i emmāreniñ ḫuşūneti zā’il olur.[204]

توی کاساب کارم ساز کردی Tüyī k’esbāb-ı kārem sāz kerdī: Sen ol ẕāt-ı ecell ü a‘lāsın ki benim işimiñ esbābını düzdüñ ve ḳoşduñ.

در نعمت برویم باز کردی Der-i ni‘met be-rūyem bāz kerdī: Ni‘met ḳapusını benim yüzime açdıñ.

کرامت کردی از خدمت پسندی Kerāmet kerdī ez-ḫiẕmet pesendī: Kerāmet eylediñ ḫiẕmetiñe begenmekden. Ya‘nī beni kendüñe ḫādım eyleyüp bu kerāmete beni nā’il eylediñ.

بتوفیق سجودم سر بلندی Be-tevfīḳ-ı sücūdem ser-bülendī: Sücūd tevfīḳıyla baş yüceliḳ kerāmetini baña eylediñ.

---

[197] bizi: bize (S)

[198] münācāt-ı neṣr: - (E)

[199] kimesneniñ: kimseniñ (S)

[200] naẓm: - (E)

[201] ān: o (S)

[202] efsūnı: füsūnı (S)

[203] efsūnı var: efsūnı seniñ ẕikriñdir (S)

[204] ya‘nī seni ẕikr eyledikde nefs-i emmāreniñ ḫuşūneti zā’il olur: - (S)

براهت سرمه سا کردی جبینم Be-rāhet sürme-sā kerdī cebīnem: Seniñ yoluñda sürme ezici eylediñ alnımı. Ya‘nī keṣret-i sücūd baña iḥsān eylediñ.

کشیدی سرمه چشم راه بینم Keşīdī sürme çeşm-i rāh-bīnem: Sürme çekdiñ yol görüci gözüme. Ya‘nī ‘ibādetiñ sebebiyle çeşmimi münevver eylediñ.[205]

زبانمرا بذکر خود گشادی Zebānemrā be-ẕikr-i ḫod güşādī: Dilimi kendü ẕikriñle açdıñ.

دلم را ذوق یاد خویش دادی Dilemrā ẕevḳ-i yād-ı ḫ‘īş dādī: Gönlüme kendüñi ẕikr ẕevḳini virdiñ.

بشیرینی و چربی از زبانم Be-şīrīnī vü çerbī ez-zebānem: Ṭatluluḳ ve semizlik ile dilimden.

نهادی لقمهٔ خوش در دهانم Nihādī loḳma-i ḫoş der-dehānem: Bir ḫoş[206] loḳma aġzıma[207] ḳoduñ. Ya‘nī lisānımı buncılayın[208] laṭīf ve ẓarīf ḫalḳ eylediñ.

نه بر دندان ازو کوبی رسیده Ne ber-dendān ez-ū kūbī resīde: Ne diş üzerine ol lisāndan bir zaḥmet ve cefā irişmiş.

نه از خوردن گلو رنجش کشیده Ne ez-ḫorden gelū renciş keşīde: Ne ṭa‘ām yemekden boġaz anıñ rencini çekmiş.

بشکر آن شکر گفتاریم ده Be-şükr-i ān şeker-güftāriyem dih: Ol loḳma şükrānesiyçün baña şeker-güftārlıḳ vir. *Güftār*ıñ ma‘nā-yı terkībīsi söz getürücidir. Naẓm, kelāma sözi getürmege bā‘iṣ oldıġından ötüri güftār didiler.

ز تلخی رسته شیرین کاریم ده Zi-telḫī reste şīrīn-kāriyem dih: Acılıḳdan ḳurtulmuş şīrīn-kārlıḳ baña vir. Ya‘nī eş‘ārımdan sāmi‘ān teleẕẕüẕ eylesünler.

به بد گفتن زبان من مگردان Be-bed güften zebān-ı men me-gerdān: Lisānımı yaramaz söylemege ṭolandırma.

زبان من زیان من مگردان Zebān-ı men ziyān-ı men me-gerdān: Lisānımı baña ziyān eyleme. Ya‘nī dilimi[209] ḫüsrānıma bā‘iṣ eyleme.

ز کلکم گر جهد حرفی خطایی (S 6b) Zi-kilkem ger cehed ḥarfī ḫatāyī: Ḳalemimden **(E 9a)** eger bir ḫaṭā ḥarf sıçraya.

---

[205] eylediñ: ḳıldıñ (S)

[206] ḫoş: - (E)

[207] aġzıma: dehānıma (S)

[208] buncılayın: böylece (S)

[209] dilimi: lisānımı (S)

کزان پیش آیدم چون و چرایی K’ez-ān pīş āyedem çūn u çirāyī: Ki[210] andan benim öñüme çūn u çirā gele. Ya‘nī nite ve niçün böyle eylediñ diyü üzerime[211] ‘itāb terettüb ide.

خط عفوم برآن حرف خطاکش Ḫaṭ-ı ‘afvem ber-ān ḫarf-i ḫaṭā keş: Ol ḫaṭā ḥarfim üzerine ‘afv ḫaṭṭını çek, ya‘nī ‘afv eyle.

چو کلکم زان میفکن در کشاکش Çü kilkem z’ān meyefken der-keş-ā-keş: O ḫaṭā ḥarfi[212] içün ḳalem gibi beni çekme çeke[213] bıraḳma. Ya‘nī mu’āḫaẕe buyurma.[214]

گیاهی ام وفا پروردهٔ تو Giyāhīyem vefā-perverde-i tü: Seniñ vefāñ ile beslenmiş bir otum.[215]

ز آب و گل برون آوردهٔ تو Zi-āb u gil birūn āverde-i tü: Ṣudan ve balçıḳdan[216] ṭaşra seniñ getürmüşüñüm. Ya‘nī ṭīn ve türābdan buncılayın[217] aḥsen-i taḳvīmde beni sen ḫalḳ eylediñ.

سرم هست از هوا هر سوی مایل Serem hest ez-hevā her sūy-ı mā’il: Başım ārzū-yı nefs-i emmāreden her cānibe mā’ildir. *Est* evvel-i kelāmda vāḳi‘ olıcaḳ evveline bir hā ziyāde idüp hest dirler. Ma‘nā hemān yine est ma‘nāsı olur[218] ki edāt-ı ḫaberdir. Bu maḳāmda oldığı gibi *serem ez-hevā her sūy-ı mā’ilest* dimekdir.

ولی پایم بکوی تست در گل Velī pāyem be-kūy-ı tüst der-gil: Velākin ayaġım seniñ kūyuñdadır balçıḳda. *Kūy* maḥalleye dirler. Murād bunda şerī‘atdir. Ya‘nī egerçi nefs-i emmārem her fısḳa mā’ildir. Velākin irsāl buyurdığıñ şerī‘at-ı ġarrāya teşebbüṣde ṯābit ḳademim dimekdir.[219]

گلی کان پای من گیرد بکویت Gilī k’ān pāy-ı men gīred be-kūyet: Bir balçıḳ ki ol ayaġım ṭuta seniñ kūyuñda.

---

[210] ki: öyle ḫaṭā ḥarfiñ (S)

[211] üzerime: - (S)

[212] ḥarfi: ḥarf (S)

[213] çekme çeke: keş-ā-keşe (S)

[214] buyurma: eyleme (S)

[215] otum: giyāhım (S)

[216] şudan ve balçıḳdan: āb u gilden (S)

[217] buncılayın: böyle (S)

[218] ma‘nāsı olur: ma‘nāsıdır: (E)

[219] dimekdir: - (S)

ازآن گل به که ندهد رنگ بویت Ez-ān gül bih ki ned'hed reng-i būyet: O çiçekden eyüdür ki seniñ rengiñi ve ḳokuñı[220] virmeye. Ya'nī nefse güç gelen 'ibādāt-ı şāḳḳa eyüdür ol hevā ve hevesden ki seniñ rıżāña muḫālif ola.

چو غنچه یك دلم گردان درین باغ Çü ġonce yek-dilem gerdān der-īn bāġ: Açılmadıḳ[221] gül gibi bir göñülli eyle beni bu bāġda.

چو لاله کن نشانمندم بیك داغ Çü lāle kün nişānmendem be-yek dāġ: Lāle gibi nişānlu eyle beni bir dāġ ilen. Ya'nī ḳalbimi māsivādan ḳaṭ' eyleyüp kendü rıżāña ve muḥabbetiñe rabṭ eyle.

درین ره حاصلی جوز یك دلی نیست Der-īn reh ḥāṣılī cüz yek-dilī nīst: Bu yolda yek-dillikden ġayrı bir ḥāṣıl yoḳdur.

دو دل بودن بجز بیحاصلی نیست Dü-dil būden be-cüz bī-ḥāṣılī nīst: İki göñülli olmaḳ ḥāṣılsızlık ġayrı degildir. Ya'nī māsivāya meyliñ ḥuṣūli yoḳdur ve belāsı çoḳdur. Nitekim irsāl-i meṣelden **(E 9b)** ẓāhir olur.

نه بیند پستهٔ یك مغز خندان Ne-bīned piste-i yek-maġz ḫandān: Tebessümlü olan bir beyünlü fıstıḳ görmez.

چو بادام دو مغز آزار دندان Çü bādām-ı dü-maġz āzār-ı dendān: İki içlü bādām gibi diş eẕiyyetini. Ya'nī fıstıḳ bir içlü ve laṭīf oldıġıyçün çinemeksiz yuṭulur ammā bādām iki içlü ve ḳatı oldıġıyçün dendān anı ezer ve incidir. Keẕālik her iki göñülliñiñ cezāsı miḥnet-keşīde olmaḳdır.

چو خوشه پرورد صد دانه در بر Çü ḫūşe pervered ṣad dāne der-ber: *Ber* gögüs ma'nāsına. Sīne ile beriñ farḳı oldur ki *sīne* muṭlaḳ gögse dirler. *Ber* gögsüñ iki cānibine dirler. Ya'nī çünki sünbüle yüz dāneyi gögsinde besleye. Ya'nī gögsiniñ iki cānibinde besleye.

بهر دانه رسد تیغش بر سر Be-her dāne resed tīġeş ber-i ser: Her dānesiyçün bir ḳılıç, başı üstine irişür. Nitekim buġday ve arpa sünbülesi üzerinde bir ḳılçıḳ olur yāḫud murād göm taḫtesi dişleriyle sünbüle ufanup ḥabbeler dāne dāne dögülmekdir. Ḥāṣılı sünbüle yüz göñülli oldıġıyçün başı üzerine yüz belā irişür.[222]

---

[220] rengiñi ve ḳokuñı: rengiñ ve ḳokuñ (S)

[221] açılmadıḳ: ṭomurcuḳ (S)

[222] nitekim buġday ve arpa sünbülesi üzerinde bir ḳılçıḳ olur yāḫūd murād göm taḫtesi dişleriyle sünbüle ufanup ḥabbeler dāne dāne dögülmekdir. Ḥāṣılı sünbüle yüz göñülli oldıġıyçün başı üzerine yüz belā irişür: - (S)

چو غنجه يك دل آمد بر وى از خار Çü ġonce yek-dil āmed ber-vey ez-ḫār: Çünki ṭomurcuḳ[223] gül dikmesi bir göñülli geldi anıñ üstine dikenden.

نيايد با هزاران تيغ آزار Neyāyed bā-hezārān tīġ āzār: **(S 7a)** Niçe biñ ḳılıç ile aña rāḥatsızlık gelmez. Ya‘nī gül çubuġında ḥadden bīrūn ḳılıç gibi dikenler vardır ammā gül ġoncesi yek-dil oldıġıyçün aña bir ziyān irişmez.[224]

گناه من اگر از حد برونست Günāh-ı men eger ez-ḥad birūnest: Benim günāhım eger ḥadden ṭaşradır.

هزاران بار ازآن فضلت فزونست Hezārān bār ez-ān faẕlet füzūnest: Niçe biñ[225] kerre ol günāhdan seniñ faẕlıñ artıḳdır.

اگر باشد ز عصيان صد كتابم Eger bāşed zi-‘işyān ṣad kitābem: Eger ‘işyāndan yüz kitābım ola.

توانى شستن از چشم پر آبم Tüvānī şüsten ez-çeşm-i pür-ābem: Gözyaşı ṣuyıyla[226] ṭolu gözümden yumaġa ḳādir olursun.[227]

و گر باشد دو صد خرمن گناهم Ve ger bāşed dü ṣad ḫarmen günāhem: Ve eger iki yüz ḫarmen günāhım ola.

توانى سوختن از برق آهم Tüvānī sūḫten ez-berḳ-ı āhem: Āhımıñ yıldırımından o günāhı yaḳmaġa ḳādir olursun.[228]

بهر گلرخ كه كردم سرخ ديده Be-her gül-ruḫ ki kerdem sürḫ dīde: Her gül yañaḳlı maḥbūba ki gözümi ḳızıl itdim ve muḥabbetle baḳdım.

كنون از هر مژه خونم چكيده Künūn ez-her müje ḫūnem çekīde: Şimdi her bir kirpigimden **(E 10a)** ḳanım teḳāṭur ider. Ya‘nī nādim olup keṣretle bükā eylerim.

خيال روى او از ديده شويم Ḫayāl-i rūy-ı ū ez-dīde şūyem: Anıñ yüzi ḫayālini gözümden yurum.

---

[223] ṭomurcuḳ: açılmadıḳ (S)

[224] ya‘nī gül çubuġında ḥadden bīrūn ḳılıç gibi dikenler vardır ammā gül ġoncesi yek-dil oldıġıyçün aña bir ziyān irişmez: - (S)

[225] biñ: biñg (S)

[226] gözyaşı ṣuyıyla: ṣuyla (S)

[227] ḳādir olursun: ḳādirsin (S)

[228] āhımıñ yıldırımından o günāhı yaḳmaġa ḳādir olursun: günāhım ecliyçün olan āhım yıldırımından yaḳmaġa ḳādirsin (S)

ازآن رو اشك سرخ آید برویم Ez-ān rū eşk-i sürḫ āyed be-rūyem: Ol yüzden, ya‘nī ol sebebden gözyaşı ḳızıl gelür yüzime.

نظر گر سعی در بی آبیم کرد Naẓar ger sa‘y der-bī-ābiyem kerd: Maḥbūbān yüzine naẓar eger sa‘yımı yüzi ṣusuzluḳda eylediyse ve beni bī-ḥayā itdiyse.

سرشك آبی بروی کارم آورد Sirişk ābī be-rūy-ı kārem āverd: Gözüm yaşı ṣuyı işim[229] yüzine getürdi. Murād keşret-i bükā ile i‘tiẕārını beyāndır.

دو چشم من دو رودست از ندامت Dü çeşm-i men dü rūdest ez-nedāmet: *Rūd* ırmaḳ. Cüyla rūduñ farḳı oldur ki *cūy* ḥaḳīḳatde ırmaġıñ yerine dirler, *rūd* aḳan ṣuyına dirler.[230] Ya‘nī iki gözüm iki ırmaḳdır peşīmānlıḳdan.

همین بس آب رویم تا قیامت Hemīn bes āb-ı rūyem tā ḳıyāmet: Hemān[231] bu yeter baña yüz ṣuyı ḳıyāmete dek.

ازین سودا رسم شاید بسودی Ez-īn sevdā resem şāyed be-sūdī: Bu sevdādan,[232] ya‘ni bu keşret-i bükā sebebiyle şāyed bir fā’ideye irişem.

رسان از من به پیغمبر درودی Resān ez-men be-peyġamber dürūdī: İrişdir benden peyġambere bir selām.

Ḳıṭ‘a-i dīger[233] **نعت خواجهٔ عالم** Na‘t-ı ḫˇāce-i ‘ālem: ‘Ālem ulusınıñ na‘tı beyānındadır. **که خاتم ختمیّت در انگشت داشت** Ki ḫātem-i ḫatmiyyet der-engüşt dāşt: Ki ḫatmiyyet yüzügini, ya‘nī[234] nübüvvet aña ḫatm olmaḳ yüzügini barmaġında ṭutdı. **و مهر خاتمیّت بر پشت اوست** Ve mühr-i ḫātemiyyet ber-püşt-i üst: Ve ḫātemü’l-enbiyā olmaḳ mühri arḳası üstindedir. Ḥāṣılı nübüvvet aña ḫatm olmuşdur. Andan ṣoñra peyġamber gelmese gerekdir.[235] **علیه من الصّلوة افضلها و من التّحیّات اکملها** *‘Aleyhi mine’ṣ-ṣalavāt efḍaluhā ve mine’t-taḥiyyāt ekmeluhā:* Ṣalavātıñ efḍali ve taḥiyyātıñ ekmeli anıñ üzerine olsun.

محمّد کش قلم چون نامور ساخت Muḥammed k’eş ḳalem çün nāmver sāḫt: Muḥammed ṣalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem ki ḳalem anı çünki adlu ve meşhūr eyledi.

---

[229] işim: - (E)

[230] dirler: - (S)

[231] hemān: hümāyūn (S)

[232] bu sevdādan: - (S)

[233] ḳıṭ‘a-i dīger: - (E)

[234] ḫatemiyyet yüzügüni ya‘nī: ki (S)

[235] ḥāṣılı nübüvvet aña ḫatm olmuşdur. Andan ṣoñra peyġamber gelmese gerekdir: - (S)

ز میمش حلقهٔ طوق کمر ساخت Zi-mīmeş ḥalḳa-i ṭavḳ-ı kemer sāḫt: Lafẓ-ı Muḥammediñ mīminden kemer dā'iresiniñ ḥalḳasını eyledi. *Tavḳ*dan murād kemeriñ beli iḥāṭa itdigi ḥalḳadır. *Halḳa*dan murād iki ucında dügmelerdir, ya'nī cümle enbiyāyı muḥīṭ oldı. Zīrā Resūl-i Ekrem ṣalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem cümleniñ evvelidir ḫilḳaten ve cümleniñ āḫiridir nübüvveten. Bu beyt ikinci beyte merhūndur. Ya'nī **(E 10b)** Muḥammediñ mīminden çünki kemer dā'iresiniñ ḥalḳasını eyledi.

خط لوح عدم زان حرف حك شد Ḫaṭ-ı levḥ-i 'adem z'ān ḥarf ḥak şüd: 'Adem levḥiniñ ḫaṭṭı ol **(S 7b)** mīmden ḥak oldı ve mevcūdāt ẓuhūra geldi.

ازآن سر حلقهٔ ملك و ملك شد Ez-ān ser-ḥalḳa-i mülk ü melek şüd: Ol mīm ḥarfi mevcūdātıñ ẓuhūrına bā'iṣ oldıġı sebebden mülküñ ve melekiñ ser-ḥalḳası oldı. Ya'nī bunlar anıñla şeref-yāb oldılar. Bunda nükte oldur ki bu isimleriñ ibtidā ḥarfleri daḫı mīmdir.

تواند شد ز سرّ حاش اگاه Tüvāned şüd zi-sırr-ı ḥāş āgāh: Muḥammed lafẓındaki ḥānıñ sırrına vuḳūfa ḳādir olur mı?! İstifhām 'alā-sebīli'l-inkār, ya'nī olmaz.

خرد با جمله دانش حاش الله Ḫıred bā-cümle dāniş ḥāşe li'llāh: *Ḫıred* tüvānediñ fā'ilidir. *Hāşā* kelime-i tenzīhdir. Ya'nī ayrılıḳ istemek filān kişi teḥāşī itdi dirler, ya'nī ayrıldı. Lafẓa-i Celāle muḳārin olduḳda elifi ḥaẕf idüp bir hā-yı resm getürüp ma'āẕa'llāh maḳāmında ḥāşe li'llāh dirler. Ya'nī 'aḳıl cümle 'ilmle ol ḥānıñ sırrına āgāh olur mı, ma'āẕa'llāh olamaz. Nāẓım-ı merḥūm ol sırra nev'an īmā ider buyurur ki.

درین دیر مسدّس زوست روشن Der-īn deyr-i müseddes z'ūst rūşen: *Deyr* feṭḥ-i dāl ile ma'bed-i Yehūddur. Deyr-i müseddesden murād dünyādır ki altı cihetlüdür. Ya'nī bu dünyada ol[236] ḥādan rūşen ve ẓāhirdir.

مثمّن روزنی از هشت گلشن Müṣemmen revzenī ez-heşt gülşen: Sekizlenmiş pencere sekiz gülşenden. Bunda nükte oldur ki ḥā ḥisāb-ı ebcedle sekizdir. Ḫā ḥarfi Muḥammed lafẓında bulundıġıyçün ebvāb-ı cennet sekiz oldı.

چو پای آراست از خلخال دالش Çü pāy ārāst ez-ḫalḫāl-ı dāleş: Ḫalḫāl-ı dāl iżāfet-i beyāniyyedir. *Halḫāl* şol ẕerrīn veyā sīmīn ḥalḳadır ki 'avratlar ṭopuḳlarına ṭaḳarlar. Ya'nī çünki Ḫudā-yı müte'āl Muḥammed lafẓınıñ ayaġını ki dāl ḫalḫālından bezedi.

سر دین پروران شد پایمالش Ser-i dīn-perverān şüd pāy-māleş: Din besleyicileriñ başı anıñ ayaġı altı oldı. Bunda nükte oldur ki din-perverān lafẓınıñ ibtidā ḥarfi dāldır ki ol ḥarf Muḥammediñ āḫir ḥarfidir.

---

[236] ol: olan (S)

چه نامست این که در دیوان هستی Çi nāmest īn ki der-dīvān-ı hestī: Bu **(E 11a)** ne mübārek addır ki varlıḳ divānında.

برو نگرفته نامی پیش دستی Be-rū neg'rifte nāmī pīş-destī: Ol ad üzerine hīç bir ad pīş-destlik ve ilerülük ṭutmamışdır.

چو نام اینست نام آور چه باشد Çü nām īnest nām-āver çi bāşed: Çünki nām budur, nām ṣāḥibi ne olur?

مکرّم تر بود از هر چه باشد Mükerremter büved ez-her çi bāşed: Ziyāde mükerrem olur, her neden ola. Ya'nī cemī' māsiva'llāhdan mükerremdir. Mıṣra'-ı evvel su'āl, mıṣrā'-ı s̱ānī cevābdır.

زبانم چون زوی حرفی سراید Zebānem çün zi-vey ḥarfī serāyed: Dilim çünki ol nām-ı Muḥammedden bir ḥarf ırlaya, ya'nī ẕikr ide.

دل و جانم ز لذّت پر بر آید Dil ü cānem zi-le̱ẕzet pür ber-āyed: Cānım ve göñlüm le̱ẕzetden ṭolu gelür.

مکرّم شد ز عالم نسل آدم Mükerrem şüd zi-'ālem nesl-i Ādem: 'Ālemden evlād-ı Ādem mükerrem oldı.

مکرّم تر ویست از هر مکرّم Mükerremter veyest ez-her mükerrem: Her mükerremden ziyāde mükerrem odur, ya'nī Muḥammed 'aleyhi's-selāmdır.

خدا بر سروران سرداریش داد Ḫudā ber-serverān serdāriyeş dād: Ḫudā-yı müte'āl serverler üzerine aña serdārlıḳ ve ululuk virdi.

ز خیل انبیا سالاریش داد Zi-ḫayl-i enbiyā sālāriyeş dād: Enbiyā gürūhından aña serleşkerlik virdi.

چو آدم در ره هستی قدم زد Çü Ādem der-reh-i hestī ḳadem zed: **(S 8a)** Çünki 'Ādem 'aleyhi's-selām varlıḳ yolına ḳadem urdı.

ز مهر روی صبح آراش دم زد Zi-mihr-i rūy-ı ṣubḥ-ārāş dem zed: Muḥammed 'aleyhi's-selāmıñ ṣabāḥ bezeyici yüziniñ muḥabbetinden nefes urdı. Ya'nī ism-i şerīfini bāb-ı cennetde mektūb görüp ol ismin ṣāḥibi bir ẕāt-ı muḥterem oldığın bilüp aña muḥabbet eyledi.

ز جودش گر نگشتی راه مفتوح Zi-cūdeş ger ne-geştī rāh meftūḥ: Anıñ cūdı ve feyżinden eger yol meftūḥ olmasaydı.

نبردی ره بجودی کشتی نوح Ne-bürdī reh be-Cūdī keştī-i Nūḥ: Cūdī ismiyle müsemmā olan cebele Nūḥ 'aleyhi's-selāmıñ gemisi yol iletmez idi. Ya'nī necāt-ı Nūḥa bā'iṣ Muḥammed 'aleyhi's-selām oldı. Zīrā anıñ neslinden gelse gerek idi.

خلیل از وی نسیمی یافت کآتش Ḫalīl ez-vey nesīmī yāft k'āteş: İbrāhīm 'aleyhi's-selām andan bir ḳoḳu buldı ki āteş.

برو شد همچو خرّم گلستان خوش Ber-ū şüd hemçü ḫurrem gülsitān ḫaş: Anıñ üzerine ḫūb-ı gülistān gibi ḫoş oldı. Ḫaş, āteş lafẓına ri'āyeten feṯḥ-i ḫā ile oḳunur. Ya'nī Muhammed 'aleyhi's-selām anıñ neslinden ẓuhūra gelse gerek idi, anıñçün oddan necāt buldı.

مسیح از مقدم او مژدهٔ گوی Mesīḥ ez-maḳdem-i ū müjde'ī-gūy: 'Īsā **(E 11b)** 'aleyhi's-selām anıñ ḳudūmından bir müjdeci idi. Nitekim İncīlde:

{يَأْتِي مِن بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ}[237] buyuruldı.

کلیم از مشعل او شعلهٔ جوی Kelīm ez-müş'al-i ū şu'le'ī-cūy: Mūsā 'aleyhi's-selām anıñ müş'alinden şu'le ṭaleb idici idi. Nitekim ümmetinden olmasını temennā eyledi. *Müş'al* mīmiñ żammı ve 'aynıñ feṯḥiyle şu'le-dār ḳılınan nesnedir.[238]

بمصر جاهش از کنعان رسیده Be-Mıṣr-ı cāheş ez-Ken'ān resīde: Anıñ mertebesi Mıṣrına Ken'āndan irişmiş.

غلامی بود یوسف زر خریده Ġulāmī būd Yūsuf zer-ḫarīde: Yūsuf 'aleyhi's-selām aḳçe ile alınmış bir ġulām idi. Murād Resūl-i Ekremiñ 'ulüvv-i cāhını beyāndır.

درآن وادی که صالح ناقه کش بود Der-ān vādī ki Ṣālih nāḳa-keş būd: Ol vādīde ki Ṣāliḥ 'aleyhi's-selām nāḳa çekici idi.

بیاد محملش با ناقه خوش بود Be-yād-ı maḥmileş bā-nāḳa ḫoş būd: Anıñ maḥmili yādına[239] nāḳa ile ḫoş idi. Ya'nī Ṣāliḥ 'aleyhi's-selāmıñ ārzūsı bu idi ki nākası Muḥammed 'aleyhi's-selāma maḥmil ola. *Maḥmil* sefer devesine dirler.

ز بوستان وفا آزاده سروی Zi-būstān-ı vefā āzāde servī: Vefā bostānından bir āzāde serv idi. *Serv* sā'ir eşcār gibi bād-ı ḫazānla ṣolmayup, evrāḳ-ı perīşān olmayup, her bār sebze-dār oldıġından āzādelik ile vaṣıflarlar.

ز باغ اصطفا رعنا تذروی Zi-bāġ-ı ıṣṭıfā ra'nā teẕervī: Cennet bāġından bir güzel dürrāc idi. *Teẕerv* feṯḥ-i tā ile bir ḳuşdur keklik gibi. 'Arabīde żamm-ı dāl ve teşdīd-i rā ile dürrāc dirler. Türkīde tā ile türrac ve süglün ve mezgeldek dirler ve ba'żı yirlerde ḳırġavul dirler.

---

[237] Kur'an-ı Kerim, Saff Suresi, Ayet 6: Meryem oğlu İsa: "…benden sonra gelecek ve adı Ahmet olacak…"

[238] müş'al mīmiñ ẓammı ve 'aynıñ feṯḥiyle şu'le-dār ḳılınan nesnedir: - (S)

[239] yādına: yādıyla (S)

قدش را پایهٔ گردون خرامی Ḳadeşrā pāye-i gerdūn ḫırāmī: Mübārek ḳāmetine gerdūn mertebesi gibi ṣalınmaḳ var idi. Mi‘rācına işāretdir.

لبش را مایهٔ یحی العظامی Lebeşrā māye-i yuḥyi’l-‘iẓāmī: Mübārek lebine kemük dirildicilik māyesi var idi. Du‘āsıyla mevtā ḥayy olurdı. *Māye* her nesneniñ aṣlına dirler.

به بالا سایبان چتر سحابش Be-bālā sāyebān çetr-i seḥābeş: Bulut çadırı anıñ başı üstinde gölgelik idi.

چو زرّین قبّه بر چتر آفتابش Çü zerrīn ḳubbe ber-çetr āftābeş: Güneş ol çadır üstinde zerrīn ḳubbe gibi idi. Nitekim selāṭīn çadırlarında olur.

چو مه را بر سر تیر اشارت زد از سبّابهٔ معجز بشارت Çü mehrā ber-ser-i tīr-i işāret/ Zed ez-sebbābe-i mu‘ciz-beşāret: **(E 12a/ S 8b)** Bu beyt ikinci beyte merhūndur ve bunda taḳdīm ve te‘ḫīr vardır. *Çü ber-ser-i mehrā tīr-i işāret ez-sebbābe-i mu‘ciz-beşāret zed* dimekdir. Ya‘nī çünki mehiñ başı üzre işāret oḳunı mu‘ciz beşāretlü sebbābesinden urdı. Ḥāṣılı şehādet barmaġıyla çünki aya işāret buyurdı.

دو نون شد دور میم حلقهٔ ماه Dü nūn şüd devr-i mīm-i ḥalḳa-i māh: İki nūn oldı ay ḥalḳasınıñ mīm devri. Ya‘nī ḥalḳa-i māh ki mīme müşābihdir. Şaḳ olduḳda iki nūn şeklinde oldı.

چهل را ساخت شصت او دو پنجاه Çihilrā sāḫt şaṣt-ı ū dü pencāh: Ḳırḳı anıñ altmışı iki elli eyledi. Ḥesāb-ı ebcedle mīm ḳırḳdır. Sīn altmışdır. Nūn ellidir. Çihilden murād ḥalḳa-i māhdır ki şaḳ olmazdan evvel mīm şeklinde idi. Altmışdan murād sebbābeniñ sīnidir ki ol lafẓıñ evvel ḥarfidir ve bunda işāret vardır ki aya işāret mübārek barmaġınıñ ucıyla olmuşdur. İki elliden murād māh şaḳ olup iki nūn şeklinde oldıġıdır ve bunda nükte oldur ki altmış ḳırḳa żam olunca[240] iki elli olur. Gūyā sebbābe sīniyle mīm-i ḥalḳa-i māhıñ ictimā‘ından iki pencāh ḥuṣūle geldi. *Hezārān āferīn ber-fikr-i Cāmī.*[241]

بلی چون داشت دستش بر قلم پشت Belī çün dāşt desteş ber-ḳalem püşt: *Belī* ḥarf-i taṣdīḳdir. Ya‘nī mā-ẕikr vāḳi‘dir. *Zīrā* çünki mübārek eli ḳalem üzerine arḳa ṭutar idi[242] ve ḫaṭ bilmez idi.[243]

رقم زد حرف شق بر مه بانگشت Raḳam zed ḥarf-i şaḳ ber-meh be-engüşt: Şaḳ ḥarfini raḳam urdı ay üzerine barmaġıyla. Ḥāṣılı ayı engüştiyle şaḳ eyledi. Gūyā ol şīn ve ḳāf ḥarfini

---

[240] olunca: olunsa (S)

[241] hezārān āferīn ber-fikr-i Cāmī: - (E)

[242] ṭutar idi: ṭutardı (S)

[243] bilmez idi: bilmezdi (S)

anıñ üzerine naḳş eyledi yāḫud yazı yazmaḳ ṭavr u ṭarzına ʻadem-i şuʻūrından engüşti semtsiz ṭoḳunup ṣaḥīfe-i māh münşaḳ oldı.[244]

نبودش خط ولی زد خط تخجیل Ne-būdeş ḫaṭ velī zed ḫaṭṭ-ı taḫcīl: Aña ḫaṭ olmadı velākin ḫacil itmek ḫaṭṭını urdı.

به کلك نسخ بر توریت و انجیل Be-kilk-i nesḫ ber-Tevrāt u İncīl: Nesḫ ḳalemiyle Tevrāt ve Īncīl üzerine. Yaʻnī bunun şerīʻatı[245] anlarıñ ḥükümlerini nesḫ eyledi.

خرامان سرو وی از سایه آزاد Ḫırāmān serv-i vey ez-sāye āzād: Anıñ serv gibi ṣalınıcı ḳāmeti gölgeden fāriġ idi.

جهان از سایهٔ سرو وی آباد Cihān ez-sāye-i serv-i vey ābād: Cihān anıñ sāye-i servinden maʻmūr idi. Yaʻnī cümle ḫalḳ anıñ sāye-i ḥimāyesinde ārām idicidirler.

ز سایه بود بر تر پایهٔ او (E 12b) Zi-sāye būd ber-ter pāye-i ū: Anıñ mertebesi sāyeden ziyāde yüce idi.

زمین و آسمان در سایهٔ او Zemīn u āsmān der-sāye-i ū: Yir ve gök anıñ sāyesinde idi. Yaʻnī kimesneniñ ḥimāyesine anıñ iḥtiyācı yoḳ ve herkes anıñ ḥimāyesine muḥtāc idi.

تنش را بود از جان پاك مایه Teneşrā būd ez-cān pāk māye: Mübārek tenine cāndan pāk māye var idi. *Māye* her nesneniñ aṣlına dirler.[246] Yaʻnī ṣadrı münşeriḥ olup kendüden küdūrāt-ı nefsāniyye gitmek ile teni daḫı cān olmuş idi.

ندید از جان کسی بر خاك سایه Ne-dīd ez-cān kesī ber-ḫāk sāye: Cāndan bir kimesne ṭopraḳ üstinde sāye görmedi.

فلك همچون زمین چون سایه دارش ندید افتاد در پا سایه وارش Felek hemçün zemīn çün sāye dāreş/ Ne-dīd üftād der-pā sāyevāreş: Bu beytiñ taḳdīri budur ki *felek çün ḫodrā hemçü zemīn sāye dāreş ne-dīd ez-ān sebeb sāyevār der-pāyeş üftād*. **(S 9a)** Yaʻnī felek çünki kendüyi yir gibi anıñ sāyesi ṭutucı[247] görmedi. Yaʻnī felek gördi ki anıñ sāye-i nūrı

[244] ṣaḳ ḥarfini raḳam urdı ay üzerine barmaġıyla. Ḥāṣılı ayı engüştüyle ṣaḳ eyledi. Gūyā ol ṣīn ve ḳāf ḥarfini anıñ üzerine naḳş eyledi yāhūd yazı yazmaḳ ṭavr u ṭarzına ʻadem-i şuʻūrından engüşti semtsiz ṭoḳunup ṣaḥīfe-i māh münşaḳ oldı: ṣaḳ ḥarfini raḳam urdı, yāhūd yazı yazmaḳ ṭavr u ṭarzına ʻadem-i şuʻūrından engüşti semtsiz ṭoḳunup ṣaḥīfe-i māh münşaḳ oldı ay üzerine barmaġıyla. Ḥāṣılı ayı engüştüyle ṣaḳ eyledi. Gūyā ol ṣīn ve ḳāf ḥarfini anıñ üzerine naḳş eyledi (S)

[245] bunun şerīʻatı: - (S)

[246] māye her nesneniñ aṣlına dirler: - (S)

[247] anıñ sāyesi ṭutucı: aña sāye-dār (S)

zemīn üzre vāḳi‘ olup kendüsi ol devletden maḥrūm olur,[248] ol sebebden sāye gibi mübārek ayaġı altına düşdi leyle-i mi‘rācda.

بسنگ از دست دوشمن لعل او خست Be-seng ez-dest-i düşmen la‘l-i ū ḫast: Ṭaş ile düşmān elinden anıñ mübārek la‘l gibi lebi mecrūḥ oldı, ya‘nī Uḥud ġazāsında.

بمشتی ریگ پشت جمله بشکست Be-müşt rīg püşt-i cümle biş’kest: Bir avuç ḳum ile cümle düşmānlarıñ arḳasını ufatdı,[249] ya‘nī hicret gicesinde.[250]

اگر چه کور شد زان چشم هر خام Egerçi kūr şüd z’ān çeşm-i her ḫām: Egerçi ol bir avuç ḳumdan her ḫām kāfiriñ gözi görmez oldı. *Ḫām* dibāġat olunmamış deriye dirler. Murād bunda çirk-i küfrden taṭhīr olunmamış kāfirlerdir.

چو سرمه ساخت روشن چشم اسلام Çü sürme sāḫt rūşen çeşm-i İslām: Ol bir avuç ḳum sürme gibi İslām gözini aydın[251] eyledi. Ya‘nī ol mu‘cize-i bāhire ile egerçi[252] küffār münhezim oldı,[253] velākin[254] niçe kimesneler İslām ile müşerref oldılar.

دهانش بود از در حقهٔ پر Dehāneş būd ez-dür ḥoḳḳa-i pür: Anıñ mübārek aġzı[255] incüden ṭolu bir ḳutı[256] idi.

شد از خون درج مرجان حقهٔ در Şüd ez-ḫūn dürc-i mercān ḥoḳḳa-i dür: İncü ḳutusı[257] ḳandan mercān ḳutusı[258] oldı mübārek dendānı şehīd **(E 13a)** oldıġı ḥīnde.

یکی دینار بود از علم و فرهنگ Yekī dīnār būd ez-‘ilm ü ferheng: ‘Aleyhi’ṣ-ṣalavāt ve’s-selām ‘ilm ü ferhengden bir dīnār idi. *Ferheng* hüner ve ‘aḳl ve edeb ma‘nālarına.[259]

---

[248] ya‘nī felek gördi ki anıñ sāye-i nūrı zemīn üzre vāḳi‘ olup kendüsi ol devletden maḥrūm olur: - (S)

[249] ufatdı: ḳırdı (S)

[250] ya‘nī hicret gicesinde: leyle-i hicretde (S)

[251] aydın: rūşen (S)

[252] egerçi: - (S)

[253] oldı: olup (S)

[254] velākin: - (S)

[255] aġzı: dehānı (S)

[256] ḳutı: ḥoḳḳa (S)

[257] ḳutısı: ḳoḳısı (S)

[258] ḳutısı: ḳoḳısı (S)

[259] ma‘nālarına: ma‘nāsına (S)

محك آمد پی دینارش آن سنگ Miḥek āmed pey-i dīnārş ān seng: Dendānına ṭoḳunan ṭaş ol dīnāra miḥek ṭaşı geldi. Ya‘nī ḳażā-yı Bārī te‘ālāya[260] rıżāsı[261] ve teslīmi ẓāhir oldı.

چو شد معیار او آن سنگ کاری نشد ظاهر بجز کامل عیاری Çü şüd mi‘yār-ı ū ān seng kārī / Ne-şüd ẓāhir be-cüz kāmil-‘ıyārī: *Mi‘yār* ‘ıyār āleti. *‘Iyār* ‘aynıñ kesriyle mekā’il ve mevāzīniñ ḫıffet ve ṣıḳletini almaḳ. Türkice aña dar[a] dimekle ta‘bīr iderler. Ḥāṣılı bir nesneniñ vezniñ alurlar tā ki bir ġayrı nesneyi anıñla ne miḳdār idügün bileler. Ya‘nī çünki ol ṭaş ol ḥażretiñ mi‘yārı oldı, kāmil-‘ıyārlıḳdan ġayrı bir iş ẓāhir olmadı.

پی دیوار ایمان بود کارش Pey-i dīvār-ı īmān būd kāreş: Anıñ işi dīn dīvārı ecliyçün idi.

ولی شد چار دای از چار یارش Velī şüd çār dāy ez-çār yāreş: Velākin çār yār-ı güzīnden çār dāy oldı, ya‘nī dīvār-ı ‘īmān ol dört ḫalīfe ile taḳviyet buldı. *Dāy* şol aġacdır ki iki ẕirā‘ miḳdārı dīvār ardından vaż‘ iderler dīvāra taḳviye içün.

کجا در راه دین درد آزمایی Kücā der-rāh-ı dīn derd-āzmāyī: Ḳandadır dīn yolında bir derd şınamış.

که تا یابد بهر دردی دوایی Ki tā yābed be-her derdī devāyī: Tā ki ol derde taḥammül ile her derdine devā bula.

دوای جان جامی درد او باد Devā-yı cān-ı Cāmī derd-i ū bād: Ol ḥażretiñ derdi Cāmīniñ cānına dermān olsun.

دلش همواره غم پرورد او باد Dileş hemvāre ġam-perverd-i ū bād: Hemīşe Cāmīniñ gönli ol ḥażretiñ ġamıyla beslenici olsun. Ṣalavātu’llāhu te‘ālā ve’s-selāmuhu ‘aleyhi ve ‘alā-sā’iri’l-enbiyā ve’l-mürselīn ve’l-ḥamdu li’llāhi rabbi’l-ālemīn.

Mi‘rāciyye[262] **در صفت معراج وی که** Der-ṣıfat-ı mi‘rāc-ı vey ki: Ol ẕāt-ı muḫteremiñ[263] mi‘rācınıñ ṣıfatı beyānındadır ki **آفتاب رفیع الدرجات ذوالعرش سایهٔ اوست** Āftāb-ı refī‘u’d-derecāt-ı ẕü’l-‘arş sāye-i üst: ‘Arş ṣāḥibi ẕāt-ı ecell ü a‘lānıñ refī‘u’d-derecāt güneşi anıñ sāyesidir. **واز معارج قدر آن** Ve ez-ma‘āric-i ḳadr-i ān: Ol ḥażretiñ ḳadri yüceliginden **از ذروهٔ عرش تا حضیض فرش پایه** Ez-ẕirve-i ‘arş tā ḥażīż-i ferş pāye: **(S 9b)** ‘Arş örgücinden ferş intiḥāsına dek bir başamaḳdır. Ya‘nī anıñ ‘ulüvv-i ḳadrine nisbet ‘arş **(E 13b)** ve ferşiñ ‘ulüvv-i cüz’idir.

---

[260] Bārī te‘ālāya: - (S)

[261] rıżāsı: rıżā (S)

[262] mi‘rāciyye: - (E)

[263] muḫteremiñ: şerīfiñ (S)

شبی دیباجهٔ صبح سعادت Şebī dībāce-i ṣubḥ-ı ṣa‘ādet: Bir gice ki sa‘ādet ṣabāḥınıñ ibtidāsı idi.

ز دولت های روز افزون زیادت Zi-devlethā-yı rūz efzūn ziyādet: Ol güne[264] ṣubḥ-ı ṣa‘ādet ki gün-be-gün ziyāde olan devletden ziyāde idi.

ز قدر او مثالی لیلةالقدر Zi-ḳadr-i ū miṣālī leyletü’l-ḳadr: Ḳadir gicesi ol giceniñ ‘ulüvv-i ḳadrinden bir miṣāl idi.

ز نور او براتی لیلةالبدر Zi-nūr-ı ū berātī leyletü’l-bedr: Ayıñ on dördünci gicesi anıñ nūrından bir nişān idi.

سواد طرّه اش خجلت ده حور Sevād-ı ṭurreeş ḫaclet-dih-i ḥūr: Anıñ ṭurresiniñ sevādı ḥūra ḫacālet virici idi. *Sevād* bunda müsvedde ma‘nāsına isimdir. Ya‘nī ṭurre müsveddesi ki envā‘-ı ṭurre anda tesvīd oluna yāḫud sevāddan murād siyāhlıḳ ola ki beyāż muḳābilidir. *Ṭurre* alından yuḳarı başıñ öñidir ki ‘Arabīde aña nāṣıye dirler, soñra nāṣıyeden alın üzerine inen ṣaçlarda isti‘māl eylediler. Ẕikr-i maḥal ve irāde-i ḥāl ḳabīlindendir. *Hūr* ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrāniñ[265] cem‘idir. Ammā ‘Acem müfred maḳāmında isti‘māl ider ve üslūbları üzere elif ve nūnla cem‘ iderler.

بیاض غرّه اش نور علی نور Beyāż-ı ġurreeş nūrun ‘alā nūr: Ol giceniñ ġurresiniñ beyāżı nūrun ‘alā nūr idi. *Ġurre* żamm-ı ġaynla feresiñ cebhesindeki beyāżdır. Murād ol giceniñ evvelidir.

نسیمش جعد سنبل شانه کرده Nesīmeş ca‘d-ı sünbül şāne kerde: Ol giceniñ nesīmi sünbülüñ ḳıvırcıḳ ṣaçını ṭaramış idi. Ya‘nī ḥulūl eylemiş idi. Murād ol gicede bād-ı nesīm eserdi.[266] *Ca‘d* feṭḥ-i cīm ile ṣıfat-ı müşebbehedir. Ṣa‘ra, ya‘nī ḳıla ṣıfat olur. Ṣa‘ra ca‘d dirler müca‘ad ma‘nāsına zencīr şeklinde olan ṣaçda müsta‘meldir. *Sünbül* siyāh ṣaç gibi bir otdur. Hindden gelür, meşhūr edviyedendir. Maḥbūblarıñ ṣaçını aña benzedirler. Aṣılda ‘Arabīdir.

هوایش اشك شبنم دانه کرده Hevāyeş eşk-i şebnem dāne kerde: Ol şebiñ hevāsı göz yaşı gibi olan çiseyi ḳaṭre ḳaṭre eylemişdi. Ya‘nī hevānıñ i‘tidāl ve leṭāfetinden otlar üzerine şebnem vāḳi‘ olmuşdı.

---

[264] ol güne: öyle (S)

[265] ḥavrānıñ: sevdānıñ (S)

[266] ya‘nī ḥulūl eylemiş idi. Murād ol gicede bād-ı nesīm eserdi: - (S)

بمسمار ثوابت چرخ سیّار Be-mismār-ı ṣevābit çarḫ-ı seyyār: Mübālaġa sür‘atle yüriyici çarḫ-ı ṣevābit olan yıldızlar mismārıyla. *Sevābit*den murād felek-i ṣāmindeki kevākibdir ki seyrleri baṭī oldığından ṣevābit dirler.

ببسته بر جهان درهای ادبار (E 14a) Bi-beste ber-cihān derhā-yı idbār: Cihān ḫalḳı üzerine devletsizlik ḳapularını bağlamışdı.

گرفته گرك و میش آرام دروی Girifte gürg ü mīş ārām der-vey: Ḳurd ve ḳoyun ol gicede ḳarār ṭutmuşdı.

گوزن و شیر با هم رام دروی Gevezn ü şīr bā-hem rām der-vey: Ṣığın ve arslan ol gicede birbiriyle mülāyim idi.

طرب را چون سحر خندان ازو لب Ṭarabrā çün seḥer ḫandān ez-ū leb: Sürūr ṭuṭağı seḥer gibi ḫandān idi ol giceden. Leb lafẓı min-ciheti’l-ma‘nā ṭarab lafẓına muḳayyeddir.

گریزان روز محنت زو شباشب Gürīzān rūz-ı miḥnet z’ū şeb-ā-şeb: Miḥnet gündüzi ol giceden ḳaçıcı idi gice-be-gice.[267] Ya‘nī ol gice içinde cins-i meşā’ib ma‘dūm idi.

درین شب آن چراغ چشم بینش Der-īn şeb ān çerāġ-ı çeşm-i bīniṣ: Bu evṣāfla mevṣūf gicede ol başīret gözüniñ **(S 10a)** çerāġı, ya‘nī Resūl-i Ekrem ḥażretleri.

سزای آفرین از آفرینش Sezā-yı āferīn ez-āferīniş: Ancılayın[268] Resūl ki[269] Ḫālıḳ te‘ālādan taḥsīne sezādır. Evvelki āferīn edāt-ı taḥsīndir. İkinci āferīn āferīden lafẓından müştaḳdır[270] yaradıcı ma‘nāsına.

چو دولت شد ز بد خواهان نهانی Çü devlet şüd zi-bed-ḫᵛāhān nihānī: Devlet gibi yavuz şanıcılardan gizli gitdi. *Şüd* bunda reft ma‘nāsınadır.

سوی دولت سرای امّهانی Sūy-ı devletserāy-ı Ümmühānī: ‘Ammesi Ümmühān Ḫātūnuñ[271] devletḫānesi ṭarafına.

بپهلو تکیه بر مهد زمین کرد Be-pehlū tekye ber-mehd-i zemīn kerd: Mübārek eyegüsiyle yer beşigi üzerine tekye eyledi. Ya‘nī yere iżṭicā‘ eyledi.

---

[267] gice-be-gice: - (S)

[268] ancılayın: öyle (S)

[269] Resūl ki: Resūl-i Ekrem ki (S)

[270] müştaḳdır: müştāḳ (S)

[271] Ümmühān Ḫātūnuñ: Ümmühānıñ (S)

زمین را مهد جان نازنین کرد Zemīnrā mehd-i cān-ı nāzenīn kerd: Yeri nāzenīn cānına beşik eyledi. *Nāz* faḫr ma‘nāsına. *Nāzenīn* ism-i menşūb ḫilāf-ı ḳıyās üzre zīrā nūn-ı evveliñ nisbete daḫli yoḳdur ammā nūn-ı ṣānī te’kīd-i nisbet içündür.

دلش بیدار و چشمش در شکر خواب Dileş bīdār u çeşmeş der-şeker ḫˇāb: Göñli uyanıḳ ve gözi ṭatlu şeker uyḳuda idi.

ندیده چشم بخت این خواب در خواب Ne-dīde çeşm-i baḫt īn ḫˇāb der-ḫˇāb: Baḫt gözi bu düşi uyḳuda görmemiş yāḫud bu uyḳuyı düşde görmemiş idi. İkinci ma‘nā aḳrebdir.

در آمد ناگهان ناموس اکبر Der-āmed nāgehān nāmūs-ı ekber: Añsuzın,[272] ya‘nī ḫaberi olmaḳsızın füc’eten[273] Cibrīl-i ekber geldi. Der-āmedde *der* te’kīd ifāde ider. *Nāmūs* lüġat-i ‘Arabda şol kimesnedir ki ġayrıdan ḥıfẓ eyledigiñ sırrı aña iẓhār eyleyesin kimesneye dimemek şarṭıyla, anıñçün Cibrīl-i Emīne “nāmūs” didiler.

سبکرو تر ازین طاوس اخضر Sebük-revter ez-īn ṭāvus-ı aḫḍar: **(E 14b)** Tīzrek yürişlü[274] bu yeşil felekden. Lafẓ-ı *ez* mıṣrā‘-ı evveldeki *der-āmed*e müte‘allıḳ yāḫud sebük-revter lafẓına müte‘allıḳdır. Ya‘nī gelmesi felek cānibinden yāḫud sür‘ati ziyāde.

برو مالید پر کای خواجه بر خیز Ber-ū mālīd per k’ey ḫˇāce ber-ḫīz: Ol ḥażret üzerine ḳanad sürtdi ki ey ulu ḳalḳ!

که امشب خوابت آمد دولت انگیز Ki imşeb ḫˇābet āmed devlet-engīz: Ki bu gice seniñ uykuñ devlet ḳoparıcı geldi.

برون بر یك زمان زین خوابگه رخت Birūn ber-yek zamān z’īn ḫˇābgeh raḫt: Bu ḫˇābgehden raḫtı ya‘nī meta‘-ı vücūduñı[275] bir zamān ṭaşra getür.

تو بخت عالمی بیخواب به بخت Tü baḫt-ı ālemī bī-ḫˇāb bih baḫt: Sen ‘ālemiñ baḫtısın baḫt[ı] uyḳusuz olmaḳ eyüdür.

بسیج راه عرشت کردم اینك Besīc-i rāh-ı ‘arşet kerdem īnek: ‘Arş yolı içün tertīb-i sefer saña itdim işte.

براق برق سیر آوردم اینك Burāḳ-ı berḳ-seyr āverdem īnek: Yıldırım yürişli[276] Burāḳ getürdüm işte.

---

[272] ansuzın: nāgehan (S)

[273] ya‘nī ḫaberi olmaḳsızın füc’eten : - (S)

[274] yürişlü: yüriyişlü (S)

[275] ya‘nī meta‘-ı vücūduñı: - (S)

[276] yürişli: yüriyişlü (S)

چهنده بر زمین خوش باد پایی Çehende ber-zemīn ḫoş bād-pāyī: Ol güne[277] Burāḳ ki yir üzerinde sıçrayıcı ḫoş bir yil ayaḳlu idi.[278]

پرنده در هوا فرّخ همایی Perende der-hevā ferruḫ Hümāyī: Hevāda uçucı bir mübārek Hümā ḳuşı idi.[279]

چو عقل هیئوی افلاك گردی Çü ‘aḳl-ı hey’evī eflāk-gerdī: Hey’etciniñ ‘aḳlı[280] gibi eflākı ṭolanıcı idi.

چو فکر هندسی گیتی نوردی Çü fikr-i hendesī gītī-neverdī: Hendesī fikri gibi dünyāyı ṭayy idici idi.

نه دست کس عنان او گشوده Ne dest-i kes ‘inān-ı ū güşūde: Ne kimseniñ[281] eli anıñ dizginini açmış idi.

نه از پایی رکابش گشته سوده Ne ez-pāyī rikābeş geşte sūde: Ne[282] bir ayaḳdan anıñ üzengisi dürtülmüş idi. Zīrā aña kimesne henüz binmemiş idi.

چو آن دل کز بتان دارد فراغی Çü ān dil k’ez-bütān dāred ferāġī: Ol göñül gibi idi ki maḥbūblardan ferāġ ṭutar ve anlarıñ ḳahrların çekmemişdir.

ندیده ران او آسیب داغی Ne-dīde rān-ı ū āsīb-i dāġī: Anıñ uyluġı bir dāġ zaḥmetini görmemişdir. Ḥāṣılı kimesne anı mess itmemiş idi.

گرش بایستی آخور بهر خوردن (S 10b) Gereş bāyistī āḫūr behr-i ḫorden: Eger ol Burāḳa āḫūr gerek olaydı ‘alef yemek ecliyçün.

گرفتی شغل آن گردون بگردن Giriftī şuġl-ı ān gerdūn be-gerden: Felek anıñ şuġlını boynı ile ṭutardı. Ya‘nī gerdūn boyun virüp aña āḫūr olurdı.

ز زین بی رنج پشت نازنینش Zi-zīn bī-renc püşt-i nāzenīneş: Ol Burāḳıñ nāzenīn arḳası eyerden rencsiz idi.

ندیده رنجی از کس پشت زینش Ne-dīde rencī ez-kes püşt-i zīneş: Anıñ eyeriniñ[283] arḳası kimesneden bir renc görmemiş idi.

---

[277] ol güne: öyle (S)

[278] ayaḳlu idi: ayaḳlıdır (S)

[279] hümā ḳuşı idi: hümādır (S)

[280] hey’etciniñ ‘aḳlı: hey’etci ‘aḳl (S)

[281] kimseniñ: kimesneniñ (S)

[282] ne: - (S)

[283] eyeriniñ: eyeri (S)

ازآن دولت سرا چون خواجهٔ دین Ez-ān devletserā çün ẖˇāce-i dīn: Ol Ümmühānıñ devlet evinden çünki dīn ulusı, ya‘nī Resūl-i Ekrem ṣalla’llāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem.

خرامان شد بعزم خانهٔ زین Ḫırāmān şüd be-‘azm-i ẖāne-i zīn: **(E 15a)** Eyer evi ḳaṣdına ṣalınıcı oldı. Ya‘nī çünki Burāḳ üstine oturdı.

شد از سبّوحیان گردون صدا ده Şüd ez-sübbūḥiyān gerdūn ṣadā-dih: Meleklerden felekler ṣadā virici oldı.

کی سبحانالّذی اسری بعبده Ki {سُبْحانَ الَّذِي أَسْرَا بِعَبْدِهِ}:[284] Ya‘nī melekler bu naẓm-ı celīliñ mā-ṣadaḳını diyici oldılar. *Sübbūḥ* Ḫudāy te‘ālā ḥażretleriniñ şol ism-i şerīflerindendir ki ‘uyūb-ı naḳāyısdan berī olmaġla delālet ider. Āḫirinde yā nisbiyye, elif ve nūn edāt-ı cem‘dir. Murād melā’ikedir.

زد از سم آن براق برق رفتار Zed ez-süm ān Burāḳ-ı berḳ-reftār: Ol yıldırım yürişli Burāḳ ṭırnaġından urdı.

ز مکّه سکّه بر اقصی درموار Zi-Mekke sikke ber-Aḳṣā diremvār: Mekkeden sikke Mescid-i Aḳṣā üzerine direm gibi. Ya‘nī bir laḥẓada Mekke-i Mükerremeden Mescid-i Aḳṣāya vāṣıl oldı. *Sikke zed* ışṭılāḥda ġālib olduḳda dinilür.

زدش در نیم لحظه بلکه کمتر Zedeş der-nīm laḥẕa belki kemter: Ol Burāḳ yarım laḥẓada belki azraḳda urdı.

زدور کاسهٔ سم حلقه بردر Zi-devr-i kāse-i süm ḥalḳa ber-der: Ṭırnaġı kāsesi devrinden Mescid-i Aḳṣā ḳapusı üzerine ḥalḳa. Ya‘nī nīm laḥẓadan kemterde mescid ḳapusı ḥalḳasına baġlandı.

درآن مسجد امام انبیا شد Der-ān mescid imām-ı enbiyā şüd: Ol ḥażret o mescidde enbiyā ervāḥına imām oldı.

صف پیشینیان را پیشوا شد Ṣaf-ı pīşīniyānrā pīşvā şüd: Sābiḳūn ṣaffına muḳtedā bih oldı.

وز آنجا شد بر ین فیروزه خرگاه V’ez-āncā şüd ber-īn firūze ẖargāh: Ve ol mescidden gitdi bu yeşil köşk üzerine. Ya‘nī ‘urūc eyledi āsmāna.

چو هاله خیمه زد پیرامن ماه Çü hāle ẖayme zed pīrāmen-i māh: Ay aġılı gibi çadır ḳurdı ay eṭrāfına. Ya‘nī semā-i dünyā ki felek-i Ḳamerdir, evvel aña vāṣıl oldı.

کشیدش بر جبین داغ غلامی Keşīdeş ber-cebīn dāġ-ı ġulāmī: Ol ḥażret ayıñ alnı üzerine ġulāmlıḳ dāġını çekdi.

---

[284] Kur‘an-ı Kerim, İsrâ Suresi, Ayet 1: “Kulunu (Muhammed’i) bir gece götüren Allah’ın şanı yücedir…”

بر آمد ز آنگهش نام تمامی Ber-āmed z’āngeheş nām-ı tamāmī: Andan şoñra aya tamāmlıḳ nāmı geldi. Bunda nükte budur ki dāġdan murād keydir. Key lafẓınıñ ‘adedi ebced ḥisābınca otuz olur. Ya‘nī ol ḥażret ayıñ üzerine eyledüġi key anıñ tamāmına ba‘iş oldı. Ya‘nī ḳurṣ-ı māh üzerine urdığı dāġ anıñ tamām otuz gün olmasınıñ sebebi oldı.[285]

وز آنجا شد ببالاتر سبك خیز V’ez-āncā şüd be-bālāter sebük ḫīz: Ve ol yerden, ya‘nī felek-i Ḳamerden sür‘atle ḳalḳaraḳ ziyāde yuḳaru gitdi.

عطارد را بفرق سرعطا ریز ‘Uṭāridrā be-farḳ-ı ser ‘aṭā-rīz: ‘Uṭārid-nām yıldızıñ başı üzerine ‘aṭā ve iḥsān döküci oldığı ḥālde. Ya‘nī ol ḥażretiñ ikinci felege **(E 15b)** teşrīfiyle ‘Uṭārid şeref-yāb oldı. Bunda nükte oldur ki ‘Uṭārid lafẓınıñ **(S 11a)** başı ‘aṭā oldığı ol ḥażretiñ aña ‘aṭā baḫşındandır.

وز آنجا کرد سوی زهره آهنگ V’ez-āncā kerd sūy-ı Zühre āheng: Ve ol yerden Zühre cānibine ḳaṣd eyledi. Ya‘nī felek-i şāliṣe[286] ‘urūc eyledi ki Zühre-nām yıldız andadır.

بدامان وفایش زهره زد چنگ Be-dāmān-ı vefāyeş Zühre zed çeng: Anıñ vefā dāmeni sebebiyle Zühre sāzını urdı. Zīrā Zühre sāzende-i eflākdır. Beytde isti‘āre vardır. Zīrā Zühre yıldızını bir sāz çalar ‘āşıḳa teşbīh ve ḥażret-i peyġamberi anıñ ma‘şūḳına teşbīh ve felek-i Zühreye ‘urūcını vefā dāmenine teşbīh itmekle isti‘āre-i mekniyye ider,[287] egerçi *çeng* lüġat-i Fārsīde[288] ḳuş ḳaynaġı ve yırtıcı cānver pençesine ıṭlāḳ itmişlerdir. Yāḫud ānıñ vefāsı etegine Zühre el urdı. Ḥāṣılı[289] dāmen-i pākīzesi[290] Zühre felegi[291] üzerine ṭoḳundı.

بقصد شستن پا زین گلابه Be-ḳaṣd-ı şüsten-i pā z’īn gil-ābe: Ol ḥażretiñ ayaġını bu dünyā balçıḳından yumaḳ ḳaṣdıyla.

چهارم چرخش آورد آفتابه Çehārüm çarḫeş āverd āftābe: Dördünci ḳat gök aña ibrīḳ getürdi. Ya‘nī felek-i rābi‘e ‘urūc eyledi ki āftāb andadır. Bunda nükte oldur ki āftāb lafẓınıñ

---

[285] ya‘nī ḳurş-ı māh üzerine urdığı dāġ anıñ tamām otuz gün olmasınıñ sebebi oldı: - (S)

[286] şaliṣe: - (S)

[287] ider: olmaḳ gerek (S)

[288] lüġat-i Fārsīde: lüġatde (E)

[289] ḥāṣılı: ya‘nī (S)

[290] pākīzesi: pāki (S)

[291] felegi: - (S)

āḫirine bir hā zīyādesiyle āftābe olur. *Āftābe* ibrīḳ ma‘nāsınadır.[292] Ḥāṣılı anıñ ‘ulüvv-i rütbesi ‘indinde güneş bir ibrīḳ idi dimekdir.[293]

چو زد بر کاخ پنجم اشهبش کام Çü zed ber-kāḫ-ı pencüm eşhebeş kām: Çünki beşinci köşk üzerine ol ḥażretiñ ḳıratı, ya‘nī Burāḳı[294] adım urdı. Ya‘nī çünki felek-i ḫāmise[295] ‘urūc eyledi ki Mirrīḫ-nām yıldız andadır. Fārsīde aña[296] Behrām dirler. *Eşheb* ḳır at ma’nāsınadır. Murād Burāḳdır.[297]

گرفت از نعل بوسش بهره بهرام Girift ez-na‘l-ı būseş behre Behrām: Ol atıñ na‘lını öpmekden Behrām naṣīb ṭutdı ve ol devlete nā’il oldı.

فشاند از لعل لب بر مشتری در Feşānd ez-la‘l-i leb ber-Müşterī dür: Ol ḥażret la‘l lebinden Müşterī-nām yıldız üzerine incü[298] saçdı. Ya‘nī felek-i sādise ‘urūc eyledi ki Müşterī andadır.

شد از گوهر چو نقطه مشت او پر Şüd ez-gevher çü noḳṭa müşt-i ū pür: Anıñ yumruġı[299] gevherden[300] ṭolu oldı noḳṭadan ṭolu olan gibi. Ya‘nī Müşterī lafẓınıñ ibtidāsındaki müşt lafẓı noḳṭadan ṭolu oldıġı gibi anıñ müşti de cevāhir-i süḫan-ı nebīden ṭoldı. **(E 16a)** Anıñçün cümle kevākibden berrāḳdır.

بهفتم چرخ چون نعلین سودش Be-heftüm çarḫ çün na‘leyn sūdeş: Yedinci felege çünki na‘leynini sürdi. Ya‘nī çünki felek-i sābi‘a[301] urūc eyledi ki Züḥal-nām yıldız andadır.[302]

زحل حل یافت هر مشکل که بودش Züḥal ḥal yāft her müşkil ki būdeş: Züḥal-nām yıldızıñ her müşkili ki var idi, ḥal buldı. Bu iki beytde nükte oldur ki müneccimīn devlet ve sa‘ādeti

---

[292] āftābe ibrīḳ ma‘nāsınadır: - (S)

[293] dimekdir: - (S)

[294] ḳıratı, ya‘nī Burāḳı: eşhebi (S)

[295] ḫāmise: ḫāma (E)

[296] aña: - (S)

[297] eşheb ḳır at ma’nāsınadır. Murād Burāḳdır: - (E)

[298] incü: dür (S)

[299] yumruġı: müşti (S)

[300] gevherden: incü ve gevherden (S)

[301] çünki felek-i sābi‘a: - (S)

[302] ki Züḥal-nām yıldız andadır: - (S)

Müşterīye nisbet idüp Sa‘d-ı Ekber dirler. Ve müşkilāt-ı nuḥūseti ve meṣā’ibi Züḥale nisbet idüp Naḥs-ı Ekber dirler. Bu meẕkūr eflākda olan seb‘a-i seyyāreniñ esāmisi ‘Arabīde budur. Beyt:

قمرست و عطارد و زهره

شمس و مرّیخ و مشتری و زحا

Ḳamerest ü ‘Utārid ü Zühre

Şems ü Mirrīḫ ü Müşterī vü Züḥal

Ve Fārsīde esāmisi budur. Beyt:

کواکب مه و تیر و ناهید می دان

چو خورشید و بهرام برجیس و کیوان

Kevākib Meh ü Tīr ü Nāhīd mī-dān

Çü Ḫūrşīd u Behrām Bercīs u Keyvān

Meẕkūr yedi yıldızdan mā‘adā kevākibiñ cümlesi felek-i s̱āmindedir ki anlara s̱evābit dirler seyrleri ġāyet baṭī oldıġıyçün.

وزان پس قصر هشتم ساخت مسکن V’ez-ān pes ḳaṣr-ı heştüm sāḫt mesken: Ve ol ḥażret bu yedi eflākdan ṣoñra sekizinci felegi mesken **(S 11b)** eyledi. Ya‘nī felek-i s̱āmin ki lisān-ı şer‘de Kürsī dirler, aña ‘urūc eyledi.

ثوابت را بدو شد چشم روشن Ṣevābitrā bedū ṣüd çeşm rūşen: Ol felekde olan yıldızlarıñ gözi anıñla rūşen oldı.

بنات النعش و پروین لب گشودند Benātu’n-Na‘ş u Pervīn leb güşūdend: Benātu’n-N‘aş ve Ülker lebleriñ açdılar.

بنظم ونثر خود او را ستودند Be-nazm u neṣr-i ḫod ūrā sütūdend: Kendü naẓm ve neṣirleriyle ol ḥażreti ögdiler. *Benātu’n-Na‘ş* nūnuñ fetḥi ve ‘aynıñ sükūnıyla iki nev‘ yıldızdır. Biri Benāt-ı Na‘şu’l-Kübrādır ve bu yedi yıldızdır. Dördi Na‘ş ve üçi Benāt-ı Na‘şu’ṣ-Ṣuġrādır, ẕikr olunan gibi. Ve *na‘ş* lüġatde meyyitiñ taḫtına dirler, ḳaçan üzerinde meyyit olsa. Meẕkūr dört kevkeb Na‘ş miṣālindedir ve Benāt anlara tābi‘dir.

ز مهر شمع رویش نسر طائر Zi-mihr-i şem‘ rūyeş Nesr-i Ṭā’ir: Ol ḥażretiñ şem‘ miṣāli berrāḳ olan yüzi muḥabbetinden Nesr-i Ṭā’ir-nām yıldızdır.

چو پروانه بگردش گشت دایر Çü pervāne be-gerdeş geşt dā’ir: Pervāne gibi anıñ etrāfına ṭolanıcı oldı. *Nesr* yıldızlar içinde iki yıldızdır ki birine Nesr-i Ṭā’ir dirler uçar kerkese beñzedüġi içün ve birine Nesr-i Vāḳi‘ dirler ḳonmuş kerkese benzedüġi **(E 16b)** içün.

فتاد از شوق سرو دلربایش Fütād ez-şevḳ serv-i dil-rübāyeş: Ol ḥażretiñ göñül ḳapucı[303] serv gibi ḳameti şevḳinden düşdi.

چو سایه نسر واقع زیر پایش Çü sāye Nesr-i Vāḳi‘ zīr-i payeş: Nesr-i Vāḳi‘-nām yıldız gölge gibi anıñ ayaġı altına, ḥāṣılı Kürsī üzerine ‘urūc eyledi.

چو شد بر چرخ اطلس عشرت اندیش Çü şüd ber-çarḫ-ı Aṭlaş ‘işret-endīş: Çünki ol ḥażret felek-i Aṭlas üzerinde ḥużūr fikr eyleyici oldı.

بپایندازش افکند اطلس خویش Be-pāy-endāzeş efkend Aṭlas-ı ḫ‘īş: Ol felek kendü aṭlasını ol ḥażrete pāy-endāz ṣaldı. *Pāy-endāz* pādişāh ayaġına çekilen pīş-keşe dirler. *Felek-i Aṭlas* ‘arş-ı aẓīmdir ki yıldızdan sāde olup anda yıldız olmadıġından ḥükemā Aṭlas dirler. Ya‘nī ‘arş ki kendi Aṭlasdır, ol ḥażretiñ mübārek ayaġı altına döşendi ve ol kevneyniñ ‘urūcına munṭaẓır oldı.

وز آنجا چون بشاخ سدره ره جست V’ez-āncā çün be-şāḫ-ı sidre reh cüst: Ve[304] ol yerden, ya‘nī[305] felek-i s̱āminden çünki[306] Sidretü’l-Müntehā budaġına yol istedi.

ز پرّیدن پر جبریل شد سست Zi-perrīden per-i Cibrīl şüd süst: Uçmaḳdan Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳanadı süst ve geñşek oldı. Ya‘nī ṭayerāndan ‘āciz oldı.

بتدبیرش سرافیل از کمین جست Be-tedbīreş Sirāfīl ez-kemīn cüst: Ol ḥażrete tedbīr ile İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām pusudan ṣıçradı.

ز رفرف حجله آیین هودجش بست Zi-Refref ḥacle āyīn hevdeceş best: Refrefden ḥacle turalu aña hevdec baġladı. *Refref* şol yeşil ḳumāşdır ki andan meclis, ya‘nī perdeler ittiḫāẕ olunur. Beyżāvī “vesā’idün ev nemārıḳ” buyurmuşdur. Ba‘żılar ḍarbun mine’s̱-s̱iyāb dimişler. Ḥāṣılı ḥaḳīḳatini Ḫudā-yı müte‘āl bilür. *Ḫacle* gelin evi, ya‘nī şol ev ki ḳumaşlarla ve taḫtlarla ve perdelerle tezyīn oluna. *Hevdec* seferde ‘avratlar binmek içün itdikleri miḥaffe ki muḳabbebe ola. Ya‘nī üzerinde örtüsi ola ḳubbe miṣālinde. Ḥāṣılı Resūl-i Ekrem Refref üstine cülūs buyurdılar.

چو رفرف شد مشرّف از وجودش Çü Refref şüd müşerref ez-vücūdeş: Çünki Refref ol ḥażretiñ vücūd-ı hümāyūnlarından müşerref oldı.

---

[303] ḳapucı: ḳapucısı (S)

[304] ve: çünkü (S)

[305] yerden, ya‘nī: - (S)

[306] çünki: - (S)

گرفت از دست رفرف عرش زودش (S 12a) Girift ez-dest-i Refref ‘arş zūdeş: ‘Arş-ı ‘aẓīm Refref elinden ol ḥażreti tīz aldı.

بدست عرش تن چون خرقه بگذاشت Be-dest-i ‘arş ten çün ḫırḳa büg’zāşt: ‘Arş **(E 17a)** elinde tenini çünki ḫırḳa gibi ḳodı.

علم بر لامکان بی خرقه افراشت ‘Alem ber-lā-mekān bī-ḫırḳa efrāşt: ‘Alem-i rūḥını lā-mekān üzerine ḫırḳasız yüceltdi. Ḥāṣılı mekāndan münezzeh ve muḳaddes[307] olan Ḫudā-yı müte‘āle rūḥıyla vuṣūl buldı, *el-‘ilmu ‘inde’llāhi te‘ālā*.[308]

گلی بردند ازین دهلیزهٔ پست Gülī bürdend ez-īn dehlīze-i pest: Ol ḥażret bir gül idi bu alçaḳ iki ḳapu aralıġından. Ya‘nī dünyādan götürdiler.

بدان درگاه والا دست بر دست Bedān dergāh-ı vālā dest-ber-dest: Ol yüce dergāha el el üzerinde.[309]

جهت را مهره از ششدر رهانید Cihetrā mühre ez-şeşder rehānīd: ‘İnde’llāh cihet-i ‘ulyā bulmaḳ içün mühre-i vücūdunı şeşder-i dünyādan ḳurtardı. *Şeş-der* nerd ṭasıdır. *Mühre* ma‘hūd āletlerdir ki anıñla nerd ve saṭranç oynarlar.[310]

مکانرا مرکب از تنگی چهانید Mekānrā merkeb ez-tengī çehānīd: Menzilet-i ‘aẓmi bulmaḳ içün merkeb-i rūḥını ṭarlıḳdan sıçratdı.

مکانی یافت خالی از مکان نیز Mekānī yāft ḫālī ez-mekān nīz: Bir mekān buldı mekāndan daḫı ḫālī idi. Ya‘nī kimesne anda temekkün eylememiş idi.

که تن محرم نبود آنجا و جان نیز Ki ten maḥrem ne-būd āncā vü cān nīz: Ki ol yerde ten ve cān daḫı maḥrem degil idi.

قدم ژنگ حدوث از جان او شست Ḳıdem jeng-i ḥudūṯ ez-cān-ı ū şüst: Ḫudā-yı müte‘āl rūḥ-ı Resūlden ḥudūṯ pāsını yudı. Ya‘nī ebedī ol rūḥa zevāl ṭārī olmaz. Zīrā cennetde muḫalled olur.

وجوب آلایش امکان ازو شست Vücūb ālāyiş-i imkān ez-ū şüst: Ḫudā-yı müte‘āl mümkināt bulaşıġını andan yudı. Ya‘nī Resūl-i Ekremden zevāl zā’il oldı.

یکی ماند او هم از نعت یکی پاك Yekī māned ū hem ez-na‘t yekī pāk: Birlik ile mevṣūf olan Ḫudā-yı müte‘āl ḳaldı. O daḫı birlik ṣıfatından münezzehdir. Ya‘nī ḥażret-i Bārī te‘ālā

---

[307] ve muḳaddes: - (E)

[308] Gerçek bilgi ancak Allah katındadır.

[309] el el üzerinde: el-be-el (S)

[310] şeş-der nerd ṭasıdır. Mühre ma‘hūd āletlerdir ki anıñla nerd ve saṭranç oynarlar: - (S)

birdir ammā[311] min-ciheti'l-'aded bir degil. Zīrā ḳılleti müstelzimdir. Belki birdir, *lā-şerike leh*[312] ma'nāsınca.

ز بسیاری برون و زاندکی پاك Zi-bisyārī birūn u z'endekī pāk: Keṣretden ṭaşra ḳılletden pākdir. Ya'nī ḳıllet ve keṣretden münezzehdir.

بدید آنچه ز حد دیدن برون بود Bi-dīd ānçi zi-ḥad dīden birūn būd: Ol şey'i gördi. Ya'nī[313] ol ẕāt-ı ecell ü 'alā ḥażretlerini gördi ki görmek ḥaddinden ṭaşra idi.

میرس از ما ز کیفیّت که چون بود Me-pürs ez-mā zi-keyfiyyet ki çūn būd: Ṣorma bizden keyfiyyetden ki nice idi.

نه چندی کنجد آنجا و نه چونی Ne çendī künced āncā vü ne çūnī: Ol yire ne kemiyyet ṣıġar ve ne keyfiyyet.

فرو بند از یکی لب وز فروزنی Fürū bend ez-yekī leb v'ez füzūnī: **(E 17b)** Min-ciheti'l-'aded birlikden ve ziyādelikden ṭuṭaġını baġlaya yaḫūd keyfiyyet ve kemmiyetden baḥṣ idüp Ḫudā-yı müte'āl ḥaḳḳında zīyāde ve noḳṣān söyleme. Zīrā ẕātu'llāhdan baḥṣ menhīdir. Nitekim,

تفکّروا فی الآء الله ولا تفکّروا فی ذات الله[314] dur.buyurulmuş

شنید آنگه کلامی نی بآواز Şenīd āngeh kelāmī nī be-āvāz: Ol vaḳit ol ḥażret kelām işitdi, ve āvāz ile değil. Zīrā kelāmu'llāh bizim kelāmımız gibi ḥarfle ve ṣavtla degildir.

معانی در معانی راز در راز Ma'ānī-der-ma'ānī rāz-der-rāz: Ma'ānī ma'ānī içinde sır sır içinde.

نه آگاهی ازو کام و زبان را Ne āgāhī ez-ū kām u zebānrā: Ne dimāġıñ ve lisānıñ ol kelāmdan ıṭṭılā'ı vardır.[315]

نه همراهی باو نطق و بیانرا Ne hem-rāhī be-ū nuṭḳ u beyānrā: Ne[316] nuṭḳ u beyānıñ ol kelāma yoldaşlıġı vardır.[317] Ya'nī[318] dil ü dimāġla ve nuṭḳ u beyānla andan ḫaber virmek mümkin değildir.

---

[311] te'ālā birdir ammā: - (S)

[312] Allah'ın şeriki, naziri yoktur. O eşsiz ve tektir.

[313] ol şeyi' gördi. Ya'nī: - (S)

[314] Hadîs-i şerîf: "Allah'ın nimetlerini düşünün ama zatını düşünmeye kalkışmayın." (Aclūnī, Keşfü'l-hafā, CI, 311.)

[315] vardır: yoḳ (S)

[316] ne: - (S)

ز درکش گوش جانرا باد در مشت Zi-derkeş gūş-ı cānrā bād der-müşt: Ol kelāmıñ keyfiyyetini derk ü fehmden cān ḳulaġınıñ yumruġında yil **(S 12b)** vardır. Ya‘nī cān ḳulaġı ol kelāmı derke ḳādir degildir.

ز حرفش دست دلرا کوته انگشت Zi-ḥarfeş dest-i dilrā kūteh engüşt: Anıñ ḥarfinden göñül eliniñ barmaġı ḳışadır. Ya‘nī ḳulaḳ ol ḥarfi işitmekden ve göñül fehm eylemekden ‘ācizlerdir.[319]

لباس فهم بر بالای او تنگ Libās-ı fehm ber-bālā-yı ū teng: Fehm libāsı anıñ yüceliġi[320] üzerine tardır. Ya‘nī fehm-i insān anıñ ‘ulüvvine irişmez.[321]

سمند وهم در صحرای او لنگ Semend-i vehm der-ṣaḥrā-yı ū leng: Vehm atı anıñ ṣaḥrāsında aḫsaḳdır. Ya‘nī ol ẕāt-ı ecell ü a‘lānıñ künh-i ḥaḳīḳati vehmiñ tevehhüminden ve ḫayāliñ taḫayyülinden münezzeh ve muḳaddesdir. Zīrā bunlar nakāyışı müstelzimdir. Ḫudā-yı müte‘āl naḳāyışdan ‘ulüvv-i kebīr ile müte‘ālīdir.[322]

ز گفتن بر ترست آن وز شنیدن Zi-güften ber-terest ān v’ez-şenīden: Söylemekden ve işitmekden ol kelām a‘lādır. Ya‘nī bizim güft ü şenīdimizden kelām-ı Bārīniñ ‘ulüvv-i şānı vardır.[323]

زبان زین گفت و گو باید بریدن Zebān z’īn güft ü gū bāyed bürīden: Lisānı bu ḳīl u ḳālden[324] kesmek gerek ve keyfiyyet-i kelām-ı Bārīde söz söylememek gerek.[325] *Güft ü gūy* a‘dād-ı esmādandır. Ol cihetden *bī* dāḫil olmaġa ṣāliḥ olmuşdur. Meṣelā bī-güft ü gūy dirler. Ma‘nāsı dime ḳoma, ya‘nī söz sav dimekdir. Zīrā *bī* cevāmide dāḫil olur, müştaḳḳāta dāḫil olmaz.[326]

---

[317] vardır: yoḳ (S)

[318] ya‘nī: ḥāṣılı (S)

[319] ya‘nī ḳulaḳ ol ḥarfi işitmekden ve göñül fehm eylemekden ‘ācizlerdir: - (S)

[320] yüceliġi: boyı (S)

[321] ya‘nī fehm-i insān anıñ ‘ulüvvine irişmez: - (S)

[322] ya‘nī ol ẕāt-ı ecell ü a‘lānıñ künh-i ḥaḳīḳati vehmiñ tevehhüminden ve ḫayāliñ taḫayyülinden münezzeh ve muḳaddesdir. Zīrā bunlar nakāyışı müstelzimdir. Ḫudā-yı müte‘āl naḳāyısdan ‘ulüvv-i kebīr ile müte‘ālīdir: - (S)

[323] ya‘nī bizim güft ü şenīdimizden kelām-ı Bārīniñ ‘ulüvv-i şānı vardır: - (S)

[324] ḳīl u ḳālden: güft ü gūdan (S)

[325] ve keyfiyyet-i kelām-ı Bārīde söz söylememek gerek: - (S)

[326] olur, müştaḳḳāta dāḫil olmaz: olmaz. (E)

منه جامی زحدّ خود برون پای Me-nih Cāmī zi-ḥadd-i ḫod birūn pāy: Ey Cāmī kendü ḥaddiñden ṭaşra ayaḳ ḳoma!

وزین دریای جان فرسا برون آی V'ez-īn deryā-yı cān-fersā birūn āy: Ve bu cān yıpradıcı deryādan ṭaşra gel. Ya'nī ẕāt-ı Bārīden tekellüm eyleme.

درین مشهد ز دانایی مزن دم (E 18a) Der-īn meşhed zi-dānāyī me-zen dem: Bu maḳāmda 'ālimlikden nefes urma.

سخن را ختم کن والله اعلم Süḫanrā ḫatm kün va'llāhu a'lem: Sözi ḫatm eyle ancaḳ a'lem Allāhu te'ālādır.

İstişfā'[327] **لباس ضراعت پوشیدن** Libās-ı żarā'et pūşīden: Tażarru' ve zārīliḳ libāsını giyinmek **و در اقتباس نور شفاعت کوشیدن** Ve der-iḳtibās-ı nūr-ı şefā'at kūşīden: Ve şefā'at nūrunı iḳtibāsa dürüşmek beyānındadır. *İḳtibās* nār-ı mu'aẓẓamdan şu'le-i nār almaḳdır. Bunda şefā'ati nūr-ı 'aẓīme ve ṭālib-i şefā'ati ol nūrdan muḳtebese teşbīh eylemişdir.[328]

ز مهجوری بر آمد جان عالم Zi-mehcūrī ber-āmed cān-ı 'ālem: Ayruluḳdan 'ālemiñ cānı geldi ve çıḳmaġa ḳarīb oldı.

ترحّم یا نبی الله ترحّم Teraḥḥum yā nebiyya'llāh teraḥḥum: Ey Allāhıñ nebīsi! 'Āṣī ümmetlere[329] merḥamet eyle merḥamet!

نه آخر رحمة للعالمینی Ne āḫir raḥmeten li'l-'ālemīnī: Āḫir raḥmeten li'l-'ālemīn değil misin?!

ز مهجوران چرا فارغ نشینی Zi-mehcūrān çirā fāriġ nişīnī: Mehcūr ve maḥrūmlardan niçün fāriġ otursun?!

ز خاك ای لالهٔ سیراب بر خیز Zi-ḫāk ey lāle-i sīr-āb ber-ḫīz: Ey ṣuya ḳanmış ve kemālini bulmuş lāle, ḳalḳ ṭopraḳdan![330]

چو نرکس خواب چند از خواب برخیز Çü nergis ḫˇāb çend ez-ḫˇāb ber-ḫīz: Nergis gibi uyḳu niçe bir uyḳudan ḳalḳ! *Nergis* şol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ vardır ve ḳadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıḳmış aḳçeye beñzer altı beyāż çiçegi var. Gözi şu'arā aña teşbīh iderler, teşbīh-i kināye ṭarīḳıyla. 'Arap nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler.

---

[327] istişfā: - (E)

[328] iḳtibās nār-ı mu'aẓẓamdan şu'le-i nār almaḳdır. Bunda şefā'ati nūr-ı 'aẓīme ve ṭālib-i şefā'ati ol nūrdan muḳtebese teşbīh eylemişdir: iḳtibās āteş almaḳ. Yuḳālu iktebeset minhū nāren (S)

[329] ümmetlere: ümmetiñe (S)

[330] ṭoprakdan: - (S)

برون آور سر از بُرْدِ یمانی Birūn āver ser ez-bürd-i Yemānī: Ṭaşra getür mübārek başıñı Yemene mensūb olan aḳ kefenden.

که رویِ تست صبح زندگانی Ki rūy-ı tüst ṣubḥ-ı zindegānī: Ki dirilik ṣubḥı seniñ yüzüñdür.

شب اندوه ما را روز گردان Şeb-i endūh-ı mārā rūz gerdān: Bizim ġuṣṣa gicemizi gündüz eyle.

ز رویت روزِ ما فیروز گردان Zi-rūyet rūz-ı mā fīrūz gerdān: Seniñ yüzüñden gündüzimizi muẓaffer eyle.

بتن در پوش عنبر بوی جامه Be-ten der-pūş ‘anber-būy cāme: Mübārek cesediñe[331] örtün ‘anber ḳoḳulu cāmeyi.

بسر بر بند کافوری عمامه Be-ser ber-bend kāfūrī ‘amāme: Başıña bağla kāfūr rebāḥı gibi beyāż ‘amāmeyi.

فرو آویز از سر گیسوانرا Fürū āvīz ez-ser gīsuvānrā: Aşaġa ṣal başından zülfleriñi. Ba‘żı nüsḫada ez-ser yerine *müşgīn* vāḳi‘ olmuş, ya‘nī müşk ḳoḳulu zülfleriñi.[332]

فکن سایه به پا سرو روانرا Feken sāye be-pā serv-i revānrā: Gölge ṣal,[333] ya‘nī uzun boylu zülfleriñ gölgesini ayaġa[334] ṣal. *Serv-i revān* ıṣtılāḥda pek uzun boylu dimekdir.

ادیم طائفی نعلین پا کن Edīm-i Ṭā’ifī na‘leyn-i pā kün: **(E 18b)** Ṭā’if-nām maḥalliñ saḫtiyānından mübārek ayaġıña na‘leyn eyle.

شراك از رشتهٔ جانهای ما کن (S 13a) Şirāk ez-rişte-i cānhā-yı mā kün: Anıñ taşmasını bizim cānımızıñ ipliginden eyle.

جهانی دیده کرده فرش راهند Cihānī dīde kerde ferş-i rāhend: Bunuñ taḳdīri *ferş-i rāh kerde endir*. Ya‘nī cihān ḫalḳı gözini saña yol döşemesi[335] eylemişlerdir. Nitekim ṣāḥib-i vālā-yı ẕāt-ı muḥterem geldikde ayaġı altına ḳumaş döşerler.[336]

چو فرش اقبال پا بوس تو خواهند Çü ferş iḳbāl-i pā-būs-ı tü ḫ̌āhend: Kürsī gibi seniñ ayaġıñı öpmek devletini isterler.

---

[331] mübārek cesediñe: teniñe (S)

[332] ba‘żı nüsḫada ez-ser yerine müşgīn vāḳi‘ olmuş, ya‘nī müşk ḳoḳulu zülfleriñi: - (S)

[333] gölge ṣal: - (S)

[334] ayaġa: ayaġıña (S)

[335] döşemesi: döşeġi (S)

[336] nitekim ṣāḥib-i vālā-yı ẕāt-ı muḥterem geldikde ayaġı altına ḳumaş döşerler: - (S)

ز حجره پای بر صحن حرم نه Zi-ḥücre pāy ber-ṣaḥn-ı Ḥarem nih: Ravża-yı Muṭṭahharadan ayaġıñı Ḥaremiñ ortasına ḳoy.

بفرق خاك ره بوسان قدم نه Be-farḳ-ı ḫāk-i reh-būsān ḳadem nih: Seniñ[337] yoluñ ṭopraġını öpen gedālarıñ başına ayaḳ ḳoy.

بده دستی ز پا افتادگانرا Bi-dih destī zi-pā-üftādegānrā: Ayaḳdan düşmüş bī-çārelere bir el vir.

بکن دلداریی دلدادگانرا Bi-kün dil-dāriyī dil-dādegānrā: Dil-dāde ʻāşıḳlara bir muḥabbet idicilik eyle. *Dil-dār* vaṣf-ı terkībīdir.[338] Gönül ṭutucı maʻnāsına. Aṣlında dārende-i dil idi. Pes edāt-ı fāʻili ki nūn ve dāl ve hā-yı resmīdir, ḥaẕf idüp maʻnā-yı ʻām-ı terkībīden maʻnā-yı ḫāṣ-ı ʻalemiyyeye naḳl eylemek içün mużāfu'n-ileyhi taḳdīm idüp dil-dār dirler. Cemīʻen müştaḳḳātdan olan vaṣf-ı terkīblerde bu ḳāʻide cārīdir, māl-dār ve diz-dār ve ser-dār gibi.

اگرچی غرق دریای گناهیم Egerçi ġarḳ-ı deryā-yı günāhīm: Egerçi günāh deryāsına ġarḳ olmuşuz.

فتاده خشك لب بر خاك راهیم Fütāde ḫuşk leb ber-ḫāk-i rāhīm: Seniñ yoluñ ṭopraġı üzerine ṭutaġı ḳurı[339] düşmüşüz. Yaʻnī āb-ı raḥmetiñe ṣusanmışuz.

تو ابر رحمتی آن به که گاهی Tü ebr-i raḥmetī ān bih ki gāhī: Sen raḥmet buluṭısın. Eyü budur ki baʻżı vaḳiṭ.

کنی بر حال لب خشکان نگاهی Künī ber-ḥāl-i leb-ḫuşkān nigāhī: Ṭuṭaḳları ḳurı,[340] yaʻnī ṣusuz ʻāṣīler ḥāline naẕar idesin.

خوش آن کز گرد ره سویت رسیدیم Ḫoş ān kʼez gerd-i reh sūyet resīdīm: Nāẕım-ı merḥūm ḥacc-ı şerīfe varup[341] merḳad-ı pāk-i Resūli ziyāretini beyān idüp buyurur ki: Ne ḫoş idi ol vaḳit ki yol ṭolanmaḳdan seniñ cānibiñe irişdik.

بدیده گردی از کویت کشیدیم Be-dīde gerdī ez-kūyet keşīdīm: Gözimize seniñ maḥalleñden bir toz çektik. Yaʻnī ġubār-ı kuyıñı gözimize tūtiyā eyledik.

---

[337] seniñ: - (S)

[338] vaṣf-ı terkībīdir: vaṣf-ı terkībdir. (S)

[339] ṭutaġı ḳurı: ḫuşk-leb (S)

[340] ṭuṭaḳları ḳurı: - (S)

[341] varup: vardıḳda (S)

بمسجد سجدۂ شکرانه کردیم Be-mescid secde-i şükrāne kerdīm: Mescid-i şerīfiñde şükrāne secde eyledik.

چراغت را ز جان پروانه کردیم (E 19a) Çerāġetrā zi-cān pervāne kerdīm: Çerāġ mescidiñe cānımızdan pervāne eyledik.

بگرد روضه أت گشتیم کستاخ Be-gird-i ravżaet geştīm küstāḫ: Ravża-i Muṭahharanıñ çevresinde edebsiz olduḳ. Ya‘nī kemāl-i ṭa‘ẓīm idemedik.

دلی چون پنجره سوراخ سوراخ Dilī çün pencere sūrāḫ sūrāḫ: Pencere gibi delük delük göñül ile. *Be-dilī* taḳdīrindedir.

زدیم از ابر اشك چشم بیخواب Zedīm ez-ebr-i eşk-i çeşm-i bī-ḫˇāb: Uyḳusuz olan gözimiziñ buludı eşkinden[342] urduḳ.

حریم آستان روضه أت آب Ḥarīm-i āsitān-ı ravżaet āb: Seniñ ravżañ eşiginiñ etrāfına şu. Ya‘nī şefā‘atiñi ricā idüp giryān u nālān olduḳ.[343]

گهی رُفْتیم ازآن ساحت غباری Gehī ruftīm ez-ān sāḥet ġubārī: Ba‘żı vaḳit ol meydān-ı ḥarīmden toz süpürdük.

گهی چیدیم ازو خاشاك و خاری Gehī çīdīm ez-ū ḫāşāk ü ḫārī: Ba‘żı vaḳit ol meydāndan çörçöp devşirdik.

ازآن نور سواد دیده دادیم Ez-ān nūr sevād-ı dīde dādīm: Ol ġubārdan gözimiziñ sevādına nūr virdik.

وزین بر ریش دل مرهم نهادیم V’ez-īn ber-rīş-i dil merhem nihādīm: Ve bu çörçöpden göñlümüzüñ yarasına merhem ḳoduḳ.

بسوی منبرت ره بر گرفتیم Be-sūy-ı minberet reh ber-giriftīm: Seniñ[344] minberiñ cānibine yol ṭutduḳ.

ز چهره پایه اش در زر گرفتیم Zi-çihre pāyeeş der-zer giriftīm: **(S 13b)** Çehremizden anıñ başamaḳlarını altuna ḳabladıḳ. Ya‘nī yüzimizi ve yañaġımızı ol minberiñ ayaḳlarına sürdük. *Zer giriften* ışṭılāḥda ḳablamaḳda isti‘māl olunur.

ز محرابت بسجده کام جستیم Zi-miḥrābet be-secde kām cüstīm: Seniñ miḥrābıñdan secdede murād istedik.

---

[342] eşkinden: eşkden (E)

[343] şefā‘atiñi ricā idüp giryān u nālān olduḳ: şefā‘atiñ umaraḳ aġladıḳ. (S)

[344] seniñ: - (S)

قدمگاهت بخون دیده شستیم Ḳademgāhet be-ḫūn-ı dīde şüstīm: Seniñ ḳademgāhıñı,[345] ya‘nī merḳad-i şerīfiñ ayaḳ ṭarafını göz ḳanıyla yuduḳ.

بپای هر ستون قد راست کردیم Be-pāy-ı her sütūn ḳad rāst kerdīm: Her direk dibinde ḳāmetimizi ṭoġru eyledik.

مقام راستان در خواست کردیم Maḳām-ı rāstān der-ḫˇāst kerdīm: Ṭoġrılar maḳāmını ṭalebde olduḳ. Ya‘nī aṣḥāb-ı güzīn ve selef-i ṣāliḥīn maḳāmlarını veyā maẓınne-i icābet olan maḳāmları veyāḫud anlarıñ rütbesini ṭalebde olduḳ.

ز داغِ آرزویت با دل خوش Zi-dāġ-ı ārzūyet bā-dil-i ḫoş: Seni ārzū dāġından ḫoş göñül ile.

زدیم از دل بهر قندیل آتش Zedīm ez-dil be-her ḳandīl āteş: Yürekden her ḳandīle āteş urduḳ. Ya‘nī yüregimizi ḳandīl eyleyüp göñül ḫoşluġıyla mescidiñde seni ārzū dāġıyla yaḳdıḳ. *Dil* göñül ve yürek ma‘nālarında müşterekdir. Mıṣra‘-ı evvelde göñül murāddır, mıṣra‘-ı ṣānīde yürek **(E 19b)** murāddır. Zīrā yürek ḳandīl şeklindedir.

کنون گر تن نه خاك آن حریمست Künūn ger ten ne ḫāk-i ān ḥarīmest: Şimdi cism eger ol ḥarīmiñ ṭopraġı deġil ise.

بحمدالله که جان آنجا مقیمست Biḥamdi’llāh ki cān āncā muḳīmest: Ḥamd olsun Ḫudā-yı müte‘āle ki cān ol yirde muḳīmdir. Ya‘nī egerçi ravżadan müfāraḳat idüp kendü beldemizde sākin oluruz[346] velīkin cān u göñlümüz andadır.

بخود درمانده ایم از نفس خودرای Be-ḫod dermāndeīm ez-nefs-i ḫod-rāy: Kendüyi görüci nefsden ‘ācizleriz. Be-ḫod lafẓı muḳḥemdir.

به بین درماندهٔ چند و ببخشای Bi-bīn dermānde-i çend ü bi-baḫṣāy: Bir niçe ‘ācizleri gör ve merḥamet eyleyüp luṭf eyle.

اگر نبود چو لطفت دستیاری Eger neb’ved çü luṭfet destyārī: Eger seniñ luṭfuñ gibi bir yardımcı[347] olmaya.

ز دست ما نیاید هیچ کاری Zi-dest-i mā neyāyed hīç kārī: Bizim elimizden hīç bir ‘amel gelmez.[348]

قضا می افکند از راه ما را Ḳażā mī-efkened ez-rāh mā rā: Ḳażā bizi yoldan bıraḳur ve ṭoġrı yoldan[349] ṭaşra ṣalur.

---

[345] ḳademgāhıñı: ḳademgāhıñ (S)

[346] sākin oluruz: sākinüz (S)

[347] yardımcı: mu‘ayyin (S)

[348] gelmez: gelmeye (S)

خدا را از خدا در خواه ما را Ḫudārā ez-Ḫudā der-ḫ̌āh mārā: Ḫudā rıżāsıyçün bizi Ḫudādan iste.

که بخشد از یقین اوّل حیاتی Ki baḫşed ez-yaḳīn evvel ḥayātī: Ki yaḳīnden evvel ḥayāt bağışlaya. Ya‘nī żarūret-i dīniyye içün ḥaḳḳe’l-yaḳīn bize ‘ilm iḥsān eyleye.

دهد آنگه بکار دین ثباتی Dihed āngeh be-kār-ı dīn ṣebātī: Andan soñra dīn ‘amelinde ṣebāt vire.

چو هول روز رستأخیز خیزد Çü hevl-i rūz-ı rüstāḫīz ḫīzed: Çünki ḳıyāmet güniniñ şiddeti ẓāhir ola.

باتش آب روی ما نریزد Be-āteş āb-ı rūy-ı mā ne-rīzed: Cehennem āteşiyle[350] bizim yüzimiziñ ṣuyını dökmeye ve rüsvāy eylemeye.

کند با این همه گمراهی ما ترا اذن شفاعت خواهی ما Küned bā-īn heme güm-rāhī-i mā/ Türā iẕn-i şefā‘at-ḫ̌āhī-i mā: Bu cümle azġunluġımız ile bile bizim içün şefā‘at isteyicilige saña iẕn eyleye. Ya‘nī yine iẕn-i Ḫudā ile şefā‘at idesin.

چو چوگان سرفکنده آوری روی Çü çevgān ser-fekende āverī rūy: Çevgān gibi mübārek başıñı aşaġa ṣaldıġıñ ḥālde yüz getüresin.[351]

بمیدان شفاعت امّتی گوی Be-meydān-ı şefā‘at ümmetī gūy: Şefā‘at meydānında ümmetī diyerek.

بحسن اهتمامت کار جامی Be-ḥüsn-i ihtimāmet kār-ı Cāmī: Senin ḥüsn-i ihtimāmıñla Cāminiñ işi.

طفیل دیگران یابد تمامی (S 14a) Ṭufeyl-i dīgerān yābed tamāmī: Ġayrılara tābi‘lik ile tamāmlıḳ[352] bulur. Ya‘nī eyüler ḥürmetine bunuñ daḫı a‘māli maḳbūl olur. *Tufeyl* ism-i taṣġīr vezni üzre tābi‘ ma‘nāsına.

Ḳıṭ‘a-i diger naẓm[353] **در تبرّك جستن بذکر خواجهٔ که** Der-teberrük cüsten-i be-ẕikr-i ḫ̌āce’ī ki: Bir ulunuñ[354] ẕikriyle teberrüki ṭaleb beyānındadır ki **بمقتضای عند ذکراصالحین تنزل ارحمتة**

---

[349] ṭoġrı yoldan: rāh-ı rāstdan (S)

[350] cehennem āteşiyle: āteş-i dūzaḫ ile (S)

[351] mübārek başıñı aşaġa ṣaldıġıñ ḥālde yüz getüresin: ser-fekende yüz getüresin ve mübārek başıñı aşaġa idesin.(S)

[352] tābi‘lik ile tamāmlıḳ: tāmāmlıḳ tābi‘lik (S)

[353] ḳıṭ‘a-i diger naẓm: - (E)

[354] ulunuñ: ḫ̌āceniñ (S)

Be-muḳteżā-yı met nāzil ḥtinde raḳikr vaẕleri ḥāliṢ **(E 20a)** **عند ذكرالصّالحين تنزّل الرحمة**[355] olur bu ḥadīṯ-i şerīf muḳteżāsınca. **ذكر او سرمايۀ استنزال نور رحمت شهودست** Ẕikr-i ū sermāye-i istinzāl-i nūr-ı raḥmet şühūdest: Anıñ ẕikri nūr-ı ḥużūr[356] nüzūlıñı ṭaleb sermayesidir. **و پيرايۀ استخلاص از زحمت ظهور وجود** Ve pīrāye-i istiḫlāṣ ez-zaḥmet-i ẓuhūr-ı vücūd: Ve anıñ ẕikri, ya‘nī anı añmak[357] ẓuhūr-ı vücūd ẓaḥmetinden ḫalāṣ ṭaleb itmek bezegidir. Murād *Ḫ ̌āce ‘Ubeydu’llāh en-Naḳş-bendī*dir ki[358] nāẓım-ı merḥūmuñ üstādı ve şeyḫidir.[359] Bir ṣāliḥ çiftci kişi imiş. Bir ḳalender andan du‘ā ṭaleb idüp du‘ā eylemiş, ‘aḳabince ḫalḳdan raġbet peydā olup bī‘at itmişler, pādişāh olmuş.

كتاب فقررا دباجۀ راست Kitāb-ı faḳrrā dībāce-i rāst: Taṣavvuf kitābınıñ[360] ṭoġrı dībācesi. Bu mışrā‘ mübtedādır. Mışrā‘-ı ṣānī ḫaberdir. *Faḳr* ışṭılāḥ-ı meşāyıḫda taṣavvuf, ya‘nī ṭuruḳ-ı meşāyıḫ-ı ‘iẓāmdan[361] bir ṭarīḳa sülūk eylemek[362] dimekdir. *Dībāce* kitābıñ evvelidir.

سواد نوك كلك خواجۀ ماست Sevād-ı nūk-ı kilk-i ḫ ̌āce-i māst: Bizim Ḫ ̌āce ‘Ubeydu’llāhıñ ḳaddesa’llāhu te‘ālā sırrahu’l-‘aẓīẓ ḳalemi ucınıñ ḳarasıdır. *Kilk* kāf-ı ‘Arabīniñ kesri ve lāmıñ sükūnıyla aṣlında ḳamış oḳa dirler ammā ḳalem murād olur.

كسى چون او بلوح ارجمندى Kesī çün ū be-levḥ-i ercümendī: Bir kimse anıñ gibi ‘aẓīẓlik ve ululuḳ levḥinde.

نزد نقشى بديع از نقشبندى Ne-zed naḳşī bedī‘ ez-naḳş-bendī: Ṭarīḳ-ı naḳş-bendīden bedī‘ ve ‘acīb naḳş urmadı. Ya‘nī āyīn-i naḳş-bendīyi icrāda[363] anıñ gibi ol güzel üslūb üzere bir kimesne ‘amel eyleyemedi.

---

[355] Hadîs-i şerîf: “Salih insanlar anıldığı zaman oraya rahmet iner.” (Aclūnī, Keşfü’l-hafā, CII, 70.)

[356] nūr-ı ḥużūr: nūr-ı raḥmet-i şühūd (S)

[357] ya‘nī anı añmak: - (S)

[358] Ḫ ̌āce ‘Ubeydu’llāh el-naḳşibendīdir ki: Ḫ ̌āce ‘Ubeydu’llāh-nām kimesnedir ki (S)

[359] nāẓım-ı merḥūmuñ üstādı ve şeyḫidir: - (S)

[360] taṣavvūf kitābınıñ: kitāb-ı taṣavvūfuñ (S)

[361] meşāyıḫ-ı ‘iẓāmdan: meşāyıḫdan (S)

[362] eylemek: - (S)

[363] icrāda: - (S)

چو فقر اندر قبای شاهی آمد Çü faḳr ender-ḳabā-yı şāhī āmed: Çünki faḳr pādişāhlıḳ ḳaftānına geldi.

به تدبیر عبیدالله آمد Be-tedbīr-i ‘Ubeydu’llāh āmed: Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ tedbīriyle vücūda geldi.[364] Ya‘nī faḳīr kimesne pādişāh olmaḳ ancaḳ anıñ du‘āsıyla olur.[365] Bir veliyu’llāhıñ kerāmetiñe muḥtāc ve ol kerāmet anıñ elinde ẓuhūra geldi.

بفقر آنراکه لطفش آشنا کرد Be-faḳr ānrā ki luṭfeş āşinā kerd: Faḳr ile ol kimesneyi ki Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ luṭfı kendüye[366] āşinā eyledi.

ببر گر خرقهٔ بودش قبا کرد Be-ber ger ḫırḳa’ī būdeş ḳabā kerd: Eger ol kimesneniñ üzerinde bir ḫırḳa olaydı anıñ luṭfı ol ḫırḳayı ḳaftān eylerdi ve faḳīr iken pādişāh olurdı.

زدرویشیش هر کس را نشانیست Zi-dervīşīş her kesrā nişānīst: Anıñ dervīşliginden herkese bir ‘alāmet vardır.

ردای خواجگی در پاکشانیست Ridā-yı ḫˇācegī der-pāk şānīst: Ululuḳ libāsı **(E 20b)** anıñ pāk şānıñdadır, yāḫud ululuḳ libāsı aña ayaḳ çekmekdedir ve mürīd olmaḳdadır.

جهان باشد بچشمش کشت زاری Cihān bāşed be-çeşmeş kişţzārī: Cihān anıñ gözinde bir ekinlik olur.

نمی خواهد در و جز کشت کاری Ne-mī-ḫˇāhed der-ū cüz kişt kārī: Ol[367] cihānda ekinden ġayrı bir ‘amel istemez.

ازآن دانه کزو آدم بنا کام Ez-ān dāne k’ez-ū Ādem be-nā-kām: Ol dāneden ki Ādem ‘aleyhi’s-selām bi’ż-żarūr ol dāne ecliyçün.

ز بستان بهشت آمد بدین دام Zi-bostān-ı behişt āmed bedīn dām: Cennet bostānından bu dünyā ṭuzaġına geldi. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

هزاران مزرعه در زیر کشت است Hezārān mezra‘a der-zīr-i kişt est: Niçe biñ mezra‘a ekin altındadır.

که زاد رفتن راه بهشتست Ki zād-ı reften-i rāh-ı behiştest: Ki cennet yolına **(S 14b)** gitmek azıġıdır. Ḫāşılı Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ ma‘īşeti zirā‘at ile idi. Zirā‘at ise efḍal-i envā‘-ı

---

[364] geldi: gele (S)

[365] ancaḳ anıñ du‘āsıyla olur: - (E)

[366] kendüye:- (E)

[367] ol: - (S)

iktisābdır. Zīrā ḥaseneyni cāmi‘dir. Hem ma‘īşet-i dünyā hem zaḫr-ı āḫiret. Bu ebyātda vardır. ḥı telmīḫi şerīfine da-ṣadīḥ [368]**الّدنيا مزرعةالاخرة**

درين مزرع فشاند تخم دانه Der-īn mezra‘ feşāned tuḫm-ı dāne: Bu dünyā mezra‘ında[369] dāne toḫumını[370] ṣaçar. Ya‘nī zirā‘at sebebiyle ecr-i ‘aẕīme nā’il olur.

درآن عالم نهد انبار خانه Der-ān ‘ālem nihed enbārḫāne: Ol[371] āḫiret ‘ālemiñde anbārḫāne ḳor.

زمين با همّتش يكمشت خاكست Zemīn bā-himmeteş yek müşt ḫākest: Yer anıñ ‘ulüvv-i himmeti ‘indinde bir avuç ṭopraḳdır.

زمشت خاكش اندر ره چه باكست Zi-müşt-i ḫākeş ender-reh çi bākest: Bir avuç ṭopraḳdan yolda ne ḫavfı vardır. Ya‘nī velāyetine ḫalel virmez.

ز مشت خاك كاندر راه بيند Zi-müşt-i ḫāk k’ender-rāh bīned: Bir avuç ṭopraḳdan ki yolda görür.

بدامانش كجا گردى نشيند Be-dāmāneş kücā gerdī nişīned: Anıñ[372] etegine ḳanda bir toz oturur.

اگر قيصر وگر فغفور چين است Eger ḳayṣer veger faġfūr-ı Çīn est: Eger Rūm pādişāhı ve eger Çīn pādişāhıdır.

بگرد خرمن او خوشه چين است Be-gird-i ḫarmen-i ū ḫūşe-çīn est: Anıñ ḫarmeni çevresinde başaḳ devşiricidir. Ya‘nī anıñ du‘āsına ve himmetine pādişāhlar daḫı muḥtācdır. *Başaḳ* buġday ve arpa biçildiginden ṣoñra ki devşirirler, aña dirler.[373]

بهر جا افكند طرح زراعت Be-her cā efkened ṭarḥ-ı zirā‘at: Her yerde ki zirā‘at bünyādını bıraḳur.[374]

برسم گاوها دارد قناعت Be-resm-i gāvhā dāred ḳanā‘at: Öküzler ḳānūnıyla ḳanā‘at ṭutar. Ya‘nī öküzler ‘amel idüp yemezler, keẕālik[375] ḫˇāce daḫı ‘amel idüp yemez, belki iḥsān ider.

---

[368] Hadîs-i şerîf: “Dünya ahiretin tarlasıdır.” (Aclūnī, Keşfü’l-hafā, CI, 412.)

[369] mezrā‘ında: mezrā‘ınıñ (S)

[370] toḫumını: toḫumı (S)

[371] ol: - (S)

[372] anıñ: - (S)

[373] başaḳ buġday ve arpa biçildiginden ṣoñra ki devşirirler, aña dirler: - (S)

[374] bıraḳur: bıraḳa (S)

اگر افتد قبول همّتش مفت Eger üfted ḳabūl-i himmeteş müft: Eger anıñ ḳabūli himmeti müft ü meccānen vāḳi‘ ola. *Üfted* fi‘l-i māżīdir. ‘Arabīde **(E 21a)** vaḳ‘a gibi iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri düşmek, suḳūṭ ma‘nāsına, biri de bir şey’iñ keynūnetinden ‘ibāretdir. Türkīde de müsta‘meldir. Meṣelā böyle vāḳi‘ oldı dirler. Bunda ikinci ma‘nā murāddır. Ya‘nī eger Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāh ḳabūl eyleye.

شود گاو زمین و آسمان جفت Şeved gāv-ı zemīn u āsmān cüft: Yer öküzi ve gök öküzi çift olur ve anıñ zirā‘atinde ‘amel iderler bilā-‘ivaż. *Gāv-ı zemīn*den murād taḥte’ṣ-ṣerādaki ḳızıl öküzdür ki adı Liyūsāndır.[376] *Gāv-ı semā*dan[377] murād Ṣevr burcıdır.

بخرمن کوبی او فضل بیچون Be-ḫarmen-kūbī-i ū fażl-ı bī-çūn: Bī-miṣl ve bī-naẓīr olan Ḫudā-yı müte‘āl ḥażretleriniñ fażlı ve iḥsānı Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ ḫarmeni dögülmek içün yāḫud Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāh ḫarmenini dögmek içün.[378]

ز ثور آورده گاو از چرخ گردون Zi-Ṣevr āverde gāv ez-çarḫ-ı gerdūn: Ṣevr burcından öküz getürmüş çarḫdan[379] ‘arabasıyçün çıġrıḳ. Ya‘nī zemīn ve āsmānı aña ḫādim eylemiş dimekdür. *Çıġrıḳ*dan murād ‘araba tekeridir.[380]

فلك را بین کواکب در میانه Felekrā bīn kevākib der-miyāne: Mışrā‘da taḳdīm ve te’ḫīr vardır. *Der-miyāne-i felekrā kevākib bīn* taḳdīrindedir. Ya‘nī felek ortasında olan yıldızları gör.

ز خرمنهاش یك غربال دانه Zi-ḫarmenhāş yek ġirbāl dāne: Anıñ ḫarmenlerinden bir[381] ḳalbur dānedir.

بدهقانیش چون دارای مسلّم Be-dihḳānīş çün dārī müsellem: Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ çünki ekinciligini ki müsellem ṭutarsıñ.

بدان ماند که گویی روح اعظم Bedān māned ki gūyī rūh-ı a‘ẓam: Aña beñzer ki diyesin Cībrīl ‘aleyhi’s-selāmdır.

---

[375] keẕālik: - (S)

[376] ki adı Liyūsāndır: - (S)

[377] semādan: āsmāndan (S)

[378] bī-miṣl ve bī-naẓīr olan Ḫudā-yı müte‘al ḥażretleriniñ fażlı ve iḥsānı Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ ḫarmeni dögülmek içün yāḫūd Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāh ḫarmenini dögmek içün: Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāh ḫarmeni dögmek içün bī-miṣl ve bī-naẓīr olan Ḫudā-yı müte‘alin fażlı ve iḥsānı. (S)

[379] çarḫdan: çarḫ-ı felekden (S)

[380] çıġrıḳdan murād ‘araba tekeridir: - (S)

[381] bir: - (S)

که گر حال مرکّب یا بسیط است Ki ger ḥāl-i mürekkeb yā basīṭ est: Ki eger mürekkeb ḥālidir veyā basīṭ ḥālidir. Ya‘nī cümle mevcūdāt; mürekkebāt olsun ẕevi’l-ervāḥ gibi, basīṭāt olsun ‘anāṣır-ı erbā‘a gibi.

بجمله فیض احسانش محیط است Be-cümle feyż-i iḥsāneş muḥīṭ est: **(S 15a)** Cümleyi anıñ iḥsānınıñ feyżi muḥīṭdir. *Feyż* lüġatde ırmaḳ ṭaşup iki kenārını ḳaplamaġa dirler ammā ıṣṭılāḥda bir kese bir iyilik gelmege dirler. Ya‘nī Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ iyiligi herkese irişmişdir. Küllīden biri nāẓım-ı merḥūmdur. Nitekim buyurur.

گیاهی بهره ور شد از نوالش Giyāhī behrever şüd ez-nevāleş: Bir ot naşīblü oldı anıñ ‘aṭāsından.

ز قوّت سوی فعل آمد کمالش Zi-ḳuvvet sūy-ı fi‘l āmed kemāleş: Ol otuñ kemāli ḳuvvetden fi‘l ṭarafına geldi. *Giyāh*dan murād nāẓım-ı merḥūmuñ kendüdür. Ya‘nī anıñ enfāsı berekātıyla bu miṣillü ḥüsn-i maḳāl ṣāḥibi oldum. Bi’l-ḳuvve ḳābil-i kemāl iken bi’l-fi‘l daḫı oldum.

کمال روح اعظم زین چه باشد Kemāl-i ruḥ-ı a‘ẓam z’īn çi bāşed: **(E 21b)** Rūḥ-ı a‘ẓamıñ kemāli bundan ne olur? Ya‘nī rūḥ-ı a‘ẓamıñ cümleye feyeżānı vāṣıl iken bir otı besledi diyü vaṣf itmek ẕem olur.

بجز ذمّ وی این تحسین چه باشد Be-cüz ẕemm-i vey īn taḥsīn çi bāşed: Ḫˇāceyi ẕemden ġayrı bu taḥsīn ne olur? Ya‘nī anı köylülük ve ekincilik[382] ile vaṣf itmek medḥ degil belki ẕemdir zīrā.

مقام خواجه بر تر از گمانست Maḳām-ı ḫˇāce ber-ter ez-gümānest: Ḫˇāce[383] maḳāmı ẓandan a‘lādır.

برون از حدّ تقریر زبانست Birūn ez-ḥadd-i taḳrīr-i zebānest: Lisān taḳrīriniñ nihāyetinden ḫāricdir.

دلش بحریست ز اسرار الهی Dileş baḥrīst z’esrār-ı İlāhī: Anıñ göñli esrār-ı İlāhīden bir baḥrdir.

ازو یك قطره از مه تا بماهی Ez-ū yek ḳaṭre ez-meh tā be-māhī: Ol deñizden[384] bir ḳaṭredir[385] ḳamerden zīr-i zemindeki semege dek. *Veẕālike huve’l-iṭfāṭu’l-mubīn.*[386]

---

[382] ekincilik: - (E)

[383] ḫˇāce: ḫˇāceniñ (S)

[384] deñizden: baḥrden (S)

[385] ḳatre: - (S)

بجنبش چون در آید بحر زخّار Be-cünbiş çün der-āyed baḥr-i zeḫḫār: Ziyāde ile temevvüc iden deryā eger cünbişe ve debrenişe gelür.[387]

بجنبش قطره چون آید بدیدار Be-cenbeş ḳaṭre çün āyed be-dīdār: Anıñ cenbinde ḳaṭre nice ẓuhūra gelür. Ya‘nī Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ[388] ‘ilmi ve faẕlı sā’ir meşāyıḫdan tezāyüd üzredir.

چو بنشیند مراقب دیده برهم Çü bin’şīned murāḳıb dīde ber-hem: Çünki ḫˇāce ḥażretleri[389] murāḳıb otura, gözleri örtüli oldıġı ḥālde.[390]

به بندد دیده و دل از دو عالم Bi-bended dīde vü dil ez-dü ‘ālem: Gözini ve göñlini iki ‘ālemden baġlar,[391] ya‘nī māsiva’llāhdan münḳaṭı‘ olur.[392] *Murāḳabe* iki dizin[393] devşürüp ve elini dizlerinden ḳavuşdurup ve başını aşaġa ṣalup fikre ṭalmaḳdır.

یکی بیند که در قید یکی نیست Yekī bīned ki der-ḳayd-ı yekī nīst: Birlik ile muttaṣıf olan ẕāt-ı ecell ü a‘lā ḥażretlerini görür ki birlik ḳaydında degildir. Ya‘nī anıñ birligi min-ciheti’l-‘aded degil belki lā-şerike leh ma‘nāsınca birdir. *Rü’yetden* murād ‘ilme’l-yaḳīn ve ḥaḳḳe’l-yaḳīndir. [394]

وزان در تنگنای اندکی نیست V’ez-ān der-tengnā-yı endekī nīst: Ol birlik ḳaydında olmamadan azlıḳ tengnāsında ve ṭar yirinde degildir. Ya‘nī min-ciheti’l-‘aded bir olmamadan ḳılleti müstelzim olmaz. Zīrā Ḫudā-yı müte‘āl ḳılletden ve keṣretden münezzeh ve muḳaddesdir.

نموده روی در بالا و پست اوست Nümūde rūy der-bālā vü pest ūst: Zīr ü bālāda yüz göstermiş odur. Ya‘nī cümle mevcūdāt anıñ ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine dāldir.

---

386 Bu apaçık bir aşırıya kaçmadır.

387 cünbişe ve debrenişe gelür: cünbişe gele (S)

388 Ḫˇāce ‘Ubeydu’llāhıñ: anıñ (S)

389 ḥażretleri: - (S)

390 oldıġı ḥālde: - (S)

391 baġlar: baġlaya (S)

392 olur: ola (S)

393 dizin: dizden (S)

394 ‘ilme’l-yaḳīn ve ḥaḳḳe’l-yaḳīndir: rü’yet-i ḳalb ve‘ilme’l-yaḳīndir. (S)

اگر بسیار اگر کم هر چه هست اوست Eger bisyār eger kem her çi hest ūst: Eger çoḳ eger az her ne var ise odur. Ya‘nī cümle mevcūdāt kāffe-i maḫlūḳāt anıñ emrine rām ve ḥükmine maḥkūmdurlar.[395] Aṣla **(E 22a)** ḥükminden ḫāric nesne yoḳdur, yāḫud,

{كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَه}[396] mışdāḳınca **(S 15b)** dükeli ‘ālem ḫ˘āb ve ḫayāl meṣābesinde olup helāki ve fenāsı muḳarrer ve muṣaddaḳ ve Ḫudā-yı müte‘āliñ ezelī ve ebedī olması ḥaḳ ve muḥaḳḳaḳ olmaġla hemān ki bir şey’ yoḳdur, illā Ḫudā-yı müte‘āl vardır. Ma‘lūm ola ki bu ebyāt-ı erba‘anıñ[397] ẓāhir ma‘nāları mezāliḳ-i aḳdāmdır. Baṣīret üzre olmaḳ gerekdir.

کند در هستی او خویش را گم Küned der-hestī-i ū ḫ˘īşrā güm: Ḫudā-yı müte‘āliñ varlığında Ḫ˘āce ‘Ubeyd kendüyi belürsüz ider. Ya‘nī fenāfi’llāh olup, kendüyi maḥv ider.

به بندد از دوی چشم توهّم Bi-bended ez-düyī çeşm-i tevehhüm: İkilikden tevehhüm gözini baġlar. Ya‘nī kendü vücūdı ḳaydını ḳalbinden iḫrāc idüp hemān Bār-ı Ḫudānıñ ẕikri ve fikri ḳalur.

چو گردد قطره اندر بحر ناچیز Çü gerded ḳaṭre ender-baḥr nā-çīz: Çünki ḳaṭre deñizde lā-şey’ olur.

ز بحرش کی بود امکان تمییز Zi-baḥreş key büved imkān-ı temyīz: Ol ḳaṭreyi deñizden ḳaçan temyīz imkānı olur. Ya‘nī Ḫ˘āce, fenāfi’llāh olduḳda maḥv olup kendüden bir eṯer ḳalmaz dimekdir. Ma‘lūm ola ki bu ebyāt-ı erba‘anıñ ẓāhir ma‘nāları ḫavf u ḫaṭardan ḫālī degildir. Ma‘nā-yı ẓāhirden ḥaẕer üzre olmaḳ gerekdir. *Ve ille’l-vucūdī eşeddu kufran min ‘ābidi’l-veṯeni*[398] māṣadaḳınca ḫıẕlān-ı ebedī ve ḍalālet-i sermedī muḳarrer ve muḥaḳḳaḳ olur.[399]

خوش آنانی که سر بر خاك اویند Ḫoş ānānī ki ser ber-ḫāk-i üyend: Ḫoş ol kimseler ki anlarıñ başı ol ḫ˘āceniñ ṭopraġı üzerindedir.

---

[395] cümle mevcūdāt kāffe-i maḫlūḳāt anıñ emrine rām ve ḥükmine maḥḳūmdurlar: cümlesi Ḫudā-yı müte‘ālin emrinde ve ḥükmindedir.(S)

[396] Kur’an-ı Kerim, Kasas 28/88: “O’nun zatından başka her şey yok olacaktır.”

[397] ebyāt-ı erba‘anıñ: dört beytin (S)

[398] Sadece varlığıma, vücuduma tapınmam puta kulluk yapandan daha şidedetli bir küfürdür.

[399] ma‘lūm ola ki bu ebyāt-ı erba‘anıñ ẓāhir ma‘nāları ḫavf u ḫaṭardan ḫālī degildir. Ma‘nā-yı ẓāhirden ḥaẕer üzre olmaḳ gerekdir. *Ve ille’l-vucūdī eşeddu kufran min ‘ābidi’l-veṯeni* māṣadaḳınca ḫıẕlān-ı ebedī ve ḍalālet-i sermedī muḳarrer ve muḥaḳḳaḳ olur: ma‘lūm ola ki Ḫudā-yı müte‘āli baḥre teşbīhe ḫavf [ve] ḫaṭardan ḫālī degildir ve ehl-i şer‘iñ buña iẕni yoḳdur. ‘Afa’llāhu te‘ālā ‘anā ve ‘anhu. (S)

دل و جان بستهٔ فتراك اويند Dil ü cān beste-i fitrāk-ı ūyend: Anlarıñ cān u göñülleri ol ḫˇāceniñ terkisine baġludur.

همه پرمايه از سرمايهٔ او Heme pür-māye ez-sermāye-i ū: Cümle aṣḥāb-ı kemāl anıñ kemāli sermāyesinden māye ile ve kemāl ile ṭoludur.

همه در نور محو از سايهٔ او Heme der-nūr maḥv ez-sāye-i ū: Anıñ sāyesinden cümlesi nūrda maḥv olmuşlardır. Ya‘nī anıñ enfāsı berekātından ḫizmetinde müstefīd olanlarıñ bi’l-cümle ẓāhir ve bāṭınları nūra ġarḳ olmuşdur.

مبادا سايهٔ او از جهان دور Me-bādā sāye-i ū ez-cihān dūr: Anıñ sāyesi cihāndan dūr olmasun.

ز فقدش ديدهٔ ايّام بى نور Zi-faḳdeş dīde-i eyyām bī-nūr: Ol sāye mefḳūd olmaḳdan eyyāmıñ gözi nūrsuz olmasun.

سنين عمر احرار ملك كيش Sinīn-i ‘ömr-i aḥrār-ı melek-kīş: Ol ḫˇāceniñ melek sīretlü mürīdleriniñ ‘ömri seneleri.

به پيشش باد از دور فلك پيش Be-pīşeş bād ez-devr-i felek pīş: Anıñ ‘izzeti ve[400] ḥürmetiyle devr-i felekden ziyāde olsun. *Pīş* bu maḳāmda kesr-i bā-yı Fārsīyle ‘izzetlü **(E 22b)** ve ḥürmetlü ma‘nāsınadır. *Bīş* bā-yı ‘Arabīyle artıḳ dimekdür.

خصوصا عمر فرزندان ناميش Ḫuṣūṣā ‘ömr-i ferzendān-ı nāmīş: Bā-ḫuṣūṣ anıñ adlu ve sanlu evlādınıñ ‘ömri ziyāde olsun.

مفضّل دار اخلاق كراميش Mufaḍḍal-dār aḫlāḳ-ı kirāmīş: Ol güne evlād ki[401] ol ḫˇāceniñ ḥürmetlü aḫlāḳıyla mufaḍḍal-dārdırlar. Ya‘nī anıñ aḫlāḳ-ı ḥamīdesiyle faẓīlet ṭutucıdırlar.

درين ژنكار كون كاخ زر اندود Der-īn jengārgūn kāḫ-ı zer-endūd: Bu gök renklü altun yaldızlu köşkde, ya‘nī dünyāda.

بهم يحيى رسوم الفضل والجود Be-hem yuḥyī rüsūmü’l-faẓl ve’l-cūd: Cömerdlik ve faẓīlet ‘ādetleri anlar ile diri olur.

جهان آيينهٔ مقصودشان باد Cihān āyīne-i maḳṣūdeşān bād: Cihān anlarıñ maḳṣūdı āyīnesi olsun. *Maḳṣūdeşān* feṭḥ-i dāl iledir. Zīrā żamā’ire mużāf olan meftūḥ oḳunur.

درآن نور قدم مشهودشان باد Der-ān nūr-ı ḳadem meşhūdeşān bād: Ol cihānda Bār-ı Ḫudānıñ nūrı **(S 16a)** anlarıñ meşhūdı olsun. *Meşhūd* ḥāżır ḳılınmış ma‘nāsına.[402]

---

[400] ve: - (S)

[401] ol güne evlād ki: öyle ferzendān ki (S)

Ḳıṭ‘a-i dīger[403] **در تمدّح سلطانی که** Der-temeddüḥ-i sulṭānī ki: Bir pādişāhı ögmek beyānındadır ki **بموجب مدح السّلطان یستنزل الامان** Be-mūceb-i medḥü’s-sulṭān yestenzilü’l-emān: Sulṭānı medḥ sebebiyle emān nüzūlı ṭaleb olunur. **و مدحت او طیب زندکانی را ضمانست** Ve midḥat-ı ū tayyib-i zindegānīrā żimānest: Ve anı medḥ eylemek ṭayyib-i ma‘işeti żāmindir. **و مادح او از فوت امانی در امان** Ve mādiḥ-i ū ez-fevt-i emānī der-emān: Ve anı medḥ idici[404] maḳṣūdlarıñ fevtinden emāndadır.

جهان یکسر چه ارواح و چه اجسام Cihān yek-ser çi ervāḥ u çi ecsām: Cihān bir uġurdan eger ervāḥ ve eger ecsām.

بود شخص معیّن عالمش نام Büved şaḥṣ-ı mu‘ayyen ‘ālemeş nām: Bir mu‘ayyen şaḥṣ[405] olur, anıñ adı ‘ālem olur.[406]

بود انسان درین شخص معیّن Büved insān der-īn şaḥṣ-ı mu‘ayyen: Nev‘-i insān bu şaḫṣ-ı mu‘ayyende olur.

چو عین باصره بشناس روشن Çü ‘ayn-ı bāṣıra biş’nās rūşen: Görüci göz gibi rūşen añla. Ya‘nī eyüce diḳḳat eyle tā ki bu ma‘nā saña ẓāhir ve vāżıḥ olsun.

درین عین آنکه چون انسان عین است Der-īn ‘ayn ān ki çün insān-ı ‘ayn est: Bu ‘ayn-ı bāṣırada ol kimesne ki göz bebegi gibidir.

جهان مردمی سلطان حسین است Cihān-ı merdümī sulṭān Ḥüseyn est: Merdümlük ‘ālemi Sulṭān Ḥüseyndir, ya‘nī Sulṭān Ḥüseyn ‘ālemiñ gözidir. Gūyā ‘āmme-i maḫlūḳāt-ı mebṣūrātı anıñla görürler ve ādemiyyet ‘ālemidir. Ya‘nī ādemiyyet ve cömerdlik añа münḥaṣırdır. Kimesnede yoḳdur yāḫud göz bebegi olmaḳ ‘ālemi Sulṭān Ḥüseyndir.

بزیر این خمیده طاق مینا Be-zīr-i īn ḫamīde ṭāḳ-ı mīnā: Bu egri olan gök felek altında.

دو چشم آدمیّت زوست بینا Dü çeşm-i ādemiyyet z’ūst bīnā: Ādemiyyetiñ iki gözi ol **(E 23a)** Sulṭān Ḥüseynden görücidir. Bunda nükte var kim[407] göz hem ṭāḳ altında olur.

خوشا چشمی که بینایی ازو یافت Ḫoşā çeşmī ki bīnāyī ez-ū yāft: Pek ḫoşdur bir göz ki görüciligi andan buldı.

---

[402] ma‘nāsına: - (S)

[403] ḳıṭ‘a-i dīger: - (E)

[404] idici: iden (S)

[405] mu‘ayyen şaḥṣ: şaḥṣ-ı mu‘ayyen (S)

[406] olur: - (E)

[407] kim: ki (S)

به بینایی توانایی ازو یافت Be-bīnāyī tüvānāyī ez-ū yāft: Görücilik sebebiyle ḳudreti andan buldı. Ya‘nī Sulṭān Ḥüseyn sāyesinde her maṭlūba muẓaffer oldı. *Ḫoşā* ve *bīnā* ve *tüvānā*da elifler mübālaġa ma‘nāsını ifade ider.[408]

فلك صد چشم دارد در ره او Felek ṣad çeşm dāred der-reh-i ū: Felek yüz göz ṭutar anıñ yolında.

كه چشم خود كند منزلگه او Ki çeşm-i ḫod küned menzilgeh-i ū: Ki kendü gözini aña menzilgeh ide. *Yüz* ‘aded-i keṣretden[409] kināyedir. Ya‘nī felek niçe[410] yüz biñ göz ile anıñ yolına baḳıcıdır, tā ki anıñ gözleri sulṭān Ḥüseyniñ ḳarārgāhı ola.[411] *Gözden* murād yıldızlardır.

ز روی اوست روشن چشم عالم Zi-rūy-ı üst rūşen çeşm-i ‘ālem: Anıñ yüzin[de]dir aydın[412] ‘ālemiñ gözi.

ببوی اوست كلشن خاك آدم Be-būy-ı üst gülşen ḫāk-i Ādem: Anıñ ḳoḳusıyladır gülistān Ādemiñ ṭopraġı, ya‘nī dünyā.[413]

بحسن خلق و لطف خلق بی قیل Be-ḥüsn-i ḫulḳ u luṭf-ı ḫalḳ bī-ḳīl: Güzel ḫuyıyla ve ḫalḳa luṭf[414] ve iḥsānıyla ḳīl u ḳālsiz ve şekk ü şübhesiz.

بود یوسف درین مصر فلك نیل Büved Yūsuf der-īn Mışr-ı felek-Nīl: Bu felek deryāsı Mışrında Yūsuf olur. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aḫlāḳ-ı ḥamīdesi ve luṭf ve iḥsānı sebebiyle ahālī-i Mışrıñ göñüllerini ceẕb idüp kendüye ‘abd-ı memlūk eyledügi gibi Sulṭān Ḥüseyn daḫı ahālī-i dünyāyı kendüye ḳul idinmişdir.

در اصلابش كرم رسم قدیمست Der-aṣlābeş kerem resm-i ḳadīmest: Anıñ aṣlābında, ya‘nī ābā ve ecdādınıñ aṣlābında cömerdlik ḳānūn-ı ḳadīmdir. Ya‘nī eben ‘an-ceddin cömerddirler.

---

[408] ma‘nāsını ifade ider: içündür. (S)

[409] ‘aded-i keṣretden: keṣretden (S)

[410] niçe: niçün (S)

[411] anıñ gözleri Sulṭān Ḥüseyniñ ḳarārgāhı ola: Sulṭān Ḥüseyniñ eglencegi ve ḳarārgāhı anıñ gözi ola. (S)

[412] yüzin[de]dir aydın: yüzinden rūşendir (S)

[413] anıñ ḳoḳusıyladır gülistān ādemiñ ṭopraġı, ya‘nī dünyā: Ādemiñ ṭopraġı, ya‘nī dünyā anın ḳoḳusıyla gülistāndır. (S)

[414] luṭf: - (S)

كريم ابن الكريم ابن الكريمست Kerīm ibni'l-kerīm ibni'l-kerīmest: Cömerd oġlı cömerd oġlı cömerddir. **(S 16b)** Bunda telmīḥ vardır ol ḫaber-i laṭīfe ki buyurulmuşdur:[415] *El-kerīm, ibni'l-kerīm, ibni'l-kerīm, ibni'l-kerīm. Yūsuf bin Ya'ḳūb bin İsḥāḳ bin İbrāhīm.*[416]

سزد گر از كمال حوبى او Sezed ger ez-kemāl-i ḥūbī-i ū: Lāyıḳ olur eger Sulṭān Ḥüseyniñ kemāl-i ḫūbluġından ve nihāyet-i cūdından.

كند پير فلك يعقوبى او Küned pīr-i felek Ya'ḳūbī-i ū: Ḳoca felek aña Ya'ḳūbluḳ ide. Ya'nī feleginiñ muḥabbeti aña ḥadd-i nihāyetde olsa sezādır.[417]

ز كف بحر نوال آورده در مشت Zi-kef baḥr-i nevāl āverde der-müşt: Eli ayasından 'aṭā deryāsını yumrıġına getürmüş. Ya'nī anıñ virgisi eli içinde[418] bir deñiz olmuş.

كشيده جويبارى از هر انگشت Keşīde cūybārī ez-her engüşt: Her barmaġından bir aḳıcı ırmaḳ çekmiş. **(E 23b)**

دو صد كشت امل در هر ديارى Dü ṣad kişt-i emel der-her diyārī: Her bir diyārda iki yüz ümīd ekini.

شده سر سبز از هر جويبارى Şüde ser-sebz ez-her cūybārī: Her bir ırmaḳdan yaşıl başlu olmuş, ya'nī gögermiş. Ḥāṣılı eṭrāf u eknāf in'ām u iḥsānına ġarḳ olmuş.

ز دستش كابر و يم هستند ازآن كم خروشان باشد ابر و كف ز نان يم Zi-desteş k'ebr u yem hestend ez-ān kem / Ḫurūşān bāşed ebr u kef zenān yem: Bu beytiñ taḳdīri böyledir ki *ez-ān ebr ḫurūşān bāşed u yem kef-zenān ki ebr u yem zi-desteş kemend.* Ya'nī ol sebebden bulut cūşa gelüp ḫayḳırıcı olur ve deñiz köbük atıcı olur ki anlar sulṭān Ḥüseyniñ elinden eksikdirler. Ya'nī 'aṭāda aña bāliġ olamazlar. Gūyā deryānıñ ve buluṭuñ 'aṭā-yı cezīlelerine 'ālem ġarḳ olmuş iken ol 'aṭālar sulṭān Ḥüseyniñ 'aṭāsı 'indinde dūndan dūn[419] ve bunuñ 'aṭāsı be-ġāyet ṭaşġun ve coşġundur. Ol ġayretden deryā cūş u ḫurūş idüp ġażabından aġzı köpürür ve buluṭuñ içerüsi güm güm gümülder.

نموده لمعهٔ از زر فشان تيغ Nümūde lem'a'ī ez-zer-feşān tīġ: Altun saçıcı ḳılıcından bir pāre göstermiş.

---

[415] bunda telmīḥ vardır ol ḫaber-i laṭīfe ki buyurulmuşdur: nitekim buyurulmuşdur.(S)

[416] Kerimoğlu, kerimoğlu, kerimoğlu, kerim; İbrahimoğlu, İshakoğlu Yakuboğlu Yusuf'tur. (Kütüb-i Sitte, 2009; 341). (Hz. Peygamber'in Hz. Yusuf'la ilgili söylediği bir söz.)

[417] olsa sezādır: ola (S)

[418] anıñ virgisi eli içinde: eli içinde anıñ virgisi (S)

[419] dūn: dūndur (S)

نهفته تیغ خود خورشید در میغ Nühüfte tīġ-i ḫod ḫūrşīd der-mīġ: Kendü ḳılıcını güneş bulutda gizlemiş. Ya‘nī güneş Sulṭān Ḥüseyniñ ḳılıcı nūrından bulutda mestūr olmuş.

چو گشته برق تیغش پرتو افکن Çü geşte berḳ-ı tīġeş pertev-efken: Çünki anıñ ḳılıcı yıldırımı ışıḳ ṣalıcı ola, ya‘nī ġazāda.

جهانرا کرده چون خورشید روشن Cihānrā kerde çün ḫūrşīd rūşen: Cihānı güneş gibi aydın ider. ya‘nī keşret-i İslām ve ref‘-i ẓalām ile cihānı żiyālandırır.

دو دم یك برقرا گرچه بقا نیست Dü dem yek berḳrā gerçi beḳā nīst: Bir yıldırımıñ iki nefes[420] egerçi beḳāsı yoḳdur.

بقا از تیغ او یکدم جدا نیست Beḳā ez-tīġ-i ū yek dem cüdā nīst: Beḳā[421] anıñ ḳılıcından bir nefes ayru degildir, ya‘nī dā’imu’d-dehr[422] ġazā ider.

بقای او فنای تیرگیهاست Beḳā-yı ū fenā-yı tīregīhāst: Anıñ beḳāsı bulanuḳlarıñ fenāsıdır. Ya‘nī yaramazlarıñ fenāsına sebebdir.

نیاید تیرگی باروشنی راست Neyāyed tīregī bā-rūşenī rāst: Bulanıḳlıḳ aydınlıḳ ile ṭoġrı gelmez ve iki żıd bir yerde cem‘ olmaz.

ز عدل او بوقت خواب شبگیر Zi-‘adl-i ū be-vaḳt-i ḫˇāb-ı şeb-gīr: Ma‘lūm ola ki ‘ulemā-i dīn raḥimehumu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ḥażarātları[423] buyurmuşlardır: Bir kimesne zamānemiz padişāhı veyā emīri[424] ‘ādildir dir ise[425] kāfir olur, meger ki te’vīl eyleye. *Şeb-gīr* gicede vāḳi‘ olan aḥvāle dirler. Meşelā āh-ı şeb-gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāḳi‘ oldıġı **(E 24a)** taḳdīrce. Vaṣf-ı terkībīdir, giceyi ṭutucı ma‘nāsına gice ile işlendigiyçün gūyā ki giceyi ṭutar. Nitekim āh u nālesi cihānı **(S 17a)** ṭutdı dirler. Ya‘nī Sulṭān Ḥüseyniñ ‘adlinden gice içinde uyḳu vaḳtinde.

کند نطع از پلنگ خفته نخجیر Küned na‘ṭ ez-peleng-i ḫufte naḫcīr: Uyumuş ḳaplandan av döşek ider. Ya‘nī dilkü ve ṭavşan ve bu maḳūle sā’ir şikārlar ḳaplana söykenüp uyurlar ve hīç ziyān görmezler.

---

[420] nefes: nefesi (S)

[421] beḳā: - (S)

[422] dā’imu’d-dehr: ‘ale’d-devām (S)

[423] ola ki ‘ulemā-i dīn raḥimehumu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn ḥażarātları: ol ki ‘ulemā (S)

[424] zamānemiz padişāhı veyā emīri: zamāne ḥākimine (S)

[425] ‘adildir dir ise: ‘adil dise (S)

ز شب گردی چو یابد کرگ مالش Zi-şeb-gerdī çü yābed gürg māliş: Gice ṭolaşmaḳdan[426] çünki ḳurt ovuş bula, ya‘nī ‘āciz ḳala.

نهد از دنبه میشش کرد بالشن Nihed ez-dünbe mīşeş kerd bāliş: Ḳoyun ḳuyruġından aña degirmi yaṣdıḳ ḳor. Ya‘nī ḳurt başını ḳoyunuñ ḳuyruġı üzerine koyup uyur ve hīç tasalluṭ eylemez.

پی جذب محبّت چنگل باز Pey-i ceẕb-i muḥabbet çengel-i bāz: Ṭoġanıñ burnı ve ḳıynaġı muḥabbet ceẕbi içün.

شود قلّاب مرغ تیز پرواز Şeved ḳullāb murġ-ı tīz-pervāz: Keskün uçıcı ḳuşa ḳullāb olur. Ya‘nī ṭoġan ḳuşları çengālıyla ṭutar muḥabbet itdügünden içün, yoḫsa buġż ve ekl içün degil, yāḫud tīz pervāzlıġından murġ helāk olacaḳ yirde bāz çengelini aña ḳullāb idüp ṭutup, helākden ḥıfẓ eyler.

درخت بیشهٔ پرشاخ و پیوند Dıraḫt-ı bīşe-i pür-şāḫ u peyvend: Mīşenin budaḳ ve ulaşıḳ ile[427] ṭolu olan aġacı.

اگر شاخ گوزنی را کند بند Eger şāḫ-ı geveznīrā küned bend: Eger bir[428] ṣıġınıñ boynuzını bend ide. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

کند شیر ژیان مشکل گشایی Küned şīr-i jiyān müşkil-güşāyī: Derrende ve ġurrende olan arṣlan müşkil açıcılıḳ eyler. Ya‘nī ol müşkili açar. Ya‘nī ṣıġının boynuzı üzre budaḳlardan vāḳi‘ olan bendi ḥall eyler.[429]

به پنچه بخشد از بندش رهایی Be-pençe baḫşed ez-bendeş rehāyī: Pençesiyle bendden aña ḫalāṣ baġışlar ve hīç tasalluṭ eylemez.[430]

کمین گاه بد اندیشان بی باك Kemīngāh-ı bed-endīşān-ı bī-bāk: Yaramaz fikirlü ḳorḳusuz ḥarāmīleriñ pusu yiri.

بود ز اندیشهٔ نا ایمنی پاك Büved z’endīşe-i nā-īminī pāk: Emīnsizlik endīşesinden pāk olur. Ya‘nī kārvāniyān ve bāzergānān ḥarāmīleriñ kemīngāhları ḳurbından geçdükleri vaḳitde ḫāṭırlarına ḳorḳu gelmeyüp āminen ve sālimen mürūr eylerler.[431]

---

[426] ṭolaşmaḳdan: ṭolaşmadan (S)

[427] ile: - (S)

[428] eger bir: - (S)

[429] ya‘nī ṣıġının boynuzı üzre budaḳlardan vāḳi‘ olan bendi ḥall eyler: - (S)

[430] eylemez: idemez (S)

[431] ya‘nī kārvānīyān ve bāzergānān ḥarāmīleriñ kemīngāhları ḳurbından geçdükleri vaḳitde ḫāṭırlarına ḳorḳu gelmeyüp āminen ve sālimen mürūr eylerler: - (S)

اگر يك تن برد چون مهر انور Eger yek ten bered çün mihr-i enver: Eger bir kimesne ziyāde nūrlu güneş gibi götüre.

ز مشرق تا بمغرب طشتی از زر Zi-maşrıḳ tā be-maġrib ṭaştī ez-zer: Maşrıḳdan maġribe dek altundan bir ṭaşt ṭolusı altun.

نيارد هيچ عور از درع پرهيز Ne-yāred hīç ʻūr ez-dirʻ-i perhīz: Ṣaḳınmaḳ göñleginden ʻārī olan kimesne aṣla **(E 24b)** ḳādir olmaya.[432]

كه بر طشت زر او بنكرد تيز Ki ber-ṭaşt-ı zer-i ū bin'gered tīz: Ki anıñ altun ṭaştı üzerine keskün naẓar ide. Yaʻnī eyyām-ı devletinde emniyyet bir mertebededir ki sāriḳ ve ḥarāmīniñ nām ve nişānı yoḳdur, belki yaramazlıḳ ile mevṣūf kimesne yoḳdur. Herkes ẓāhiren bāṭınen[433] ṣalāḥ ve taḳvā ile ārāstedir.[434]

چو صبح آنجا كه لطف او بخندد Çü ṣubḥ āncā ki luṭf-ı ū bi-ḫanded: Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi ol yerde ki[435] Sulṭān Ḥüseyniñ luṭfı ḫande ider.

چو ظلمت ظلم ز آنجا رخت بندد Çü ẓulmet ẓulm z'āncā raḫt bended: Ḳarañuluḳ[436] gibi ẓulm ol yerden[437] metaʻını baġlar. Yaʻnī ṣubḥ-ı ṣādıḳıñ ẓuhurıyla ẓulmet ne güne[438] refʻ olursa anıñ luṭfıyla ẓulm daḫı ol güne[439] refʻ olur. Güyā zamānında hīç kimesneniñ kimesneye ẕerre mā-taʻaddīsi yoḳdur.

چو برق آنجا كه قهرش بر فروزد Çü berḳ āncā ki ḳahreş ber-fürūzed: Yıldırım gibi ol[440] yerde ki anıñ ḳahrı yalıñlanur.

بيك شعله جهانی را بسوزد Be-yek şuʻle cihānīrā bi-sūzed: Bir şuʻlesiyle bir cihānı yaḳar. Yaʻnī helākini murād eyledügi ḳavmiñ memālikini ve kendülerini zīr ü zeber ve tārūmār eyler. Ḥāṣılı ʻaṣrında olan pādişāhāndan hīç birisiniñ aña muḳābele ve muḥārebeye **(S**

---

[432] ṣaḳınmaḳ göñleginden ʻārī olan kimesne aṣla ḳādir olmaya: ḳādir olmaz hīç perhīz gömleginden ʻārī olan kimesne. (S)

[433] ẓāhiren bāṭınen: - (S)

[434] ārāstedir: me'lūfdur (S)

[435] ol yerde ki: her maḥalde ki (S)

[436] ḳaranuluḳ: ẓulmet (S)

[437] yerden: maḥalden (S)

[438] ne güne: niçe (S)

[439] ol güne: öylece (S)

[440] ol: her (S)

17b) ḳudreti yoḳdur. Belki selāṭīn bi-esrihim anıñ ḳahrından zebūn ve ser-nigūn[441] sā'ir ʻavām-ı nāsla yeksündurlar.

خداوندا به پیران جوان بخت Ḫudāvendā be-pīrān-ı cüvān-baḫt: Ey mālikī-i[442] ḥaḳīḳī olan ẕāt-ı ecell ü aʻlā, genc ṭāliʻlü olan pīrler ḥürmetiyçün.

که تا هست آسمان تاج و زمین تخت Ki tā hest āsmān tāc u zemīn taḫt: Ki mādām āsmān anıñ başına tācdır ve zemīn taḫtdır. Yaʻnī mādām ki arż ve semā bāḳīdir.

بزیر پای تخت شاهیش باد Be-zīr-i pāy taḫt-ı şāhiyeş bād: Anıñ ayaġı[443] altında pādişāhlıḳ taḫtı olsun.

بتارك چتر ظلّ اللهیش باد Be-tārek çetr-i ẓıllu'llāhiyeş bād: Anıñ[444] başınıñ üstinde ẓıllu'llāhlıḳ çadırı olsun. Yaʻnī dünyā ṭurduḳca ṭursun.

فلك با چتر او در چاپلوسی Felek bā-çetr-i ū der-çāplūsī: Felek aña çadır oldıġıyla bile yaltaḳlanmaḳda olsun.

زمین با تخت او در خاك بوسی Zemīn bā-taḫt-ı ū der-ḫāk-būsī: Zemīn aña taḫt oldıġıyla bile ṭopraġını öpücilikde olsun.

خراب آباد عالم باد معمور Ḫarāb-ābād-ı ʻālem bād maʻmūr: Vīrān şenlüglü ʻālem maʻmūr olsun. *Ḫarāb-ābād* vaṣf-ı terkībīdir. Maʻmūrlarıñ nihāyeti vīrān oldıġından ḫarāb-ābād dirler. Yaʻnī bu şenlügüñ vīrān olması muḥaḳḳaḳdır.

با اولاد کرامش تا دم صور Be-evlād-ı kirāmeş tā dem-i ṣūr: Anıñ kerīm olan evlādıyla nefḫ-i ṣūra dek. Yaʻnī salṭanatı ḳıyāmete dek anlarda bāḳī **(E 25a)** olsun.[445]

بتخصیص آنکه چرخ آمد مطیعش Be-taḫṣīṣ ān ki çarḫ āmed muṭīʻeş: Bā-ḫuṣūṣ ol veledi ki felek aña muṭīʻ geldi.

زمان را تاج سر نام بدیعش Zamānrā tāc-ı ser nām-ı bedīʻeş: Anıñ bedīʻ ve ʻacīb, yaʻnī güzel nāmı zamāneye baş tācı geldi.

زنامش آن عجم از وی مشرّف Zi-nāmeş ān ʻAcem ez-vey müşerref: Anıñ nāmından ki ʻAcem ol nāmdan müşerrefdir. Baʻżı nüsḫada *zamāneş* vāḳiʻ olmuş, sehvdir.

---

[441] ve ser-nigūn: - (S)

[442] mālikī-i: mālik-i (S)

[443] anıñ ayaġı: ayaġınıñ (S)

[444] anıñ: - (S)

[445] yaʻnī salṭanatı ḳıyāmete dek anlarda bāḳī olsun: - (S)

بتعریف عرب بادا معرّف Be-taʿrīf-i ʿArab bādā muʿarref: ʿArabıñ taʿrīfiyle de muʿarref olsun. Yaʿnī anıñ mübārek nāmı ʿAcemde[446] meşhūr oldıġı gibi ʿArabda daḫı meşhūr olsun. Bu beytde nükte oldur ki şehzādeniñ nāmı bedīʿu'z-zamāndır, yaʿnī bedīʿ lafẓı zamān lafẓınıñ fevḳında olunca bedīʿ-i zamān olur, gūyā baş tācı oldı. ʿArabıñ edāt-ı taʿrīfi ki lām-ı taʿrīfdir. Anıñla muʿarref olunca bedīʿu'z-zamān olur.

جهانرا تا بلندی هست و پستی Cihānrā tā bülendī hest ü pestī: Cihāna tā ki yüceliḳ ve alçaḳlıḳ vardır.

مباد این نام پاك از لوح هستی Me-bād īn nām pāk ez-levḥ-i hestī: Bu nām varlıḳ levḥinden pāk olmasun, yaʿnī silinmesün. Ḥāṣılı nāmı ḳıyāmete dek dillerde söylensün.

دگر شهزاده کز بخت مظفّر Diger şehzāde kʾez-baḫt-ı muẓaffer: Ol bir şehzāde ile daḫı dünyā maʿmūr olsun ki anıñ muẓaffer ve ḳuvvetlü ṭāliʿinden.

بطفلی شد طفیلش تخت افسر Be-ṭıflī şüd ṭufeyleş taḫt [u] efser: Çocuḳluġı[447] zamānında taḫt ve tāc aña tābiʿ ve musaḫḫar oldı.

خرد چون دید جاه و احترامش Ḫıred çün dīd cāh u iḥtirāmeş: ʿAḳl çünki anıñ manṣıb ve iḥtirāmını gördi.

همی کرد آرزو نقشی زنامش Hemī-kerd ārzū-yı naḳşī zi-nāmeş: Anıñ nāmından bir naḳş ārzū eyledi. Yaʿnī anıñ nāmını daḫı taʿmiye ṭarīḳıyla ẕikr itmek istedi. *Hemī*de hā teʾkīd ifāde ider, mī ḥāliyyedir.

درین میدانکه بادا خالی از درد Der-īn meydān ki bādā ḫālī ez-derd: Bu dünyā meydānındaki derdden ḫālī olsun.

فلك طاس تهی را پر فرح کرد Felek ṭās-ı tehīrā pür-feraḥ kerd: Felek boş ṭās[ı] feraḥ ile ṭolu eyledi. Yaʿnī ol şehzādeniñ güzel nāmı sebebiyle ʿarṣa-i dünyā ki derd ve kederden ḫālī olmaġla bir boş ṭās[448] idi, felek anı feraḥ ile ṭobṭolu eyledi.[449] Ḫāṣılı ʿarṣa-i ʿālemde olan ahālī anıñ nāmıyla ve vücūdıyla mesrūr ve şād u ḫandān oldılar. Beytde nükte oldur ki şehzādeniñ nāmı Muẓaffer Ḥüseyndir, iḫrācıñ ṭarīḳı oldur ki *derd* ki **(S 18a)** maʿnāsı aġrı ve ṣızı ve burıdır, ʿArabīsi dāʾdır, elif-i memdūde ile, keṣret-i istiʿmāl ile hemze sāḳıt olup dā ḳalmışdır. Meydān **(E 25b)** lafẓından dā ṭarḥ olunca meyn ḳalur. *Tās-ı*

---

[446] ʿAcemde: - (S)

[447] çocuḳluġı: ṭıfl (S)

[448] -: gibi (S)

[449] felek anı feraḥ ile ṭobṭolu eyledi: - (S)

*tehī*den murād ṭās lafẓından elifi ısḳāṭdır, ṭas ḳalur. Feraḥ lafẓı ṭas lafẓınıñ miyānına vaż‘ olunca ṭafarḥas olur. Ṭās-ı tehī feraḥ ile ṭolu olmaḳdan murād budur. Pes meydān ki dādan ḫālī olup meyn ḳalmışdı, ṭafarḥas lafẓını meyn lafẓındaki mīm ile yānıñ miyānına vaż‘ idince muṭaffer Ḥüseyn olur. Beyt-i ātīdeki zerrīn ḳadeḥden noḳtaya işāret vardır, pes ol noḳṭayı ṭāya vaż‘ idince ẓā olup muẓaffer Ḥüseyn olur. Beyt:[450]

هزاران آفرین بر ذهن جامی
معمّا یافت از وضعش تمامی
خدایا عفو کن او را و ما را
ز خامه گر جهد حرفی خطارا

Hezārān āferīn ber-ẕihn-i Cāmī
Mu‘ammā yāft ez-vaż‘eş tamāmī
Ḫudāyā ‘afv kün ūrā vü mārā
Zi-ḫāme ger cehed ḥarfī ḫaṭārā[451]

ز بزمش خور یکی زرّین قدح باد Zi-bezmeş ḫūr yekī zerrīn ḳadeḥ bād: Ol Muẓaffer Ḥüseyn-nām şehzādeniñ meclisinden güneş bir altun ḳadeḥ olsun.

دلش چون نام دائم پر فرح باد Dileş çün nām dā’im pür-feraḥ bād: Göñli nāmı gibi dā’im feraḥ ile ṭolu olsun.

Dāstān[452] **در بیان آنکه** Der beyān-ı ān ki: Anıñ[453] beyānındadır ki **هر یك از جمال و عشق** Her yek ez-cemāl u ‘aşk: Güzellik ve farṭ-ı muḥabbetden her birisi **مرغیست از آشیانهٔ وحدت پریده** Murġīst ez-āşiyāne-i vaḥdet-perīde: Vaḥdet yuvasından uçmuş bir ḳuşdur. **و بر شاخسار مظاهر کثرت آرمیده** Ve ber-şāḫsār-ı meẓāhir-i keṯret āremīde: Ve keṯret ẓāhir olacaḳ mekān budaḳları üzre diñlenmiş ve ḳarār ṭutmuş. **اگر نوای عزّت معشوقیست از آنجاست** Eger nevā-yı ‘izzet ma‘şūḳīst ez-āncāst: Eger ma‘şūḳluḳ ‘izzetiniñ ni‘meti ve revnaḳıdır, ol vaḥdet āşiyānındandır. **و اگر نالهٔ محنت عاشقیست هم از آنجاست** Ve eger nāle-i miḥnet ‘āşıḳīst hem ez-āncāst: Ve eger ‘āşıḳlıḳ miḥneti feryād u fiġānıdır, yine ol vaḥdet āşiyānındandır.

---

[450] beyt: - (E)

[451] Câmî’nin zihnine binlerce aferin ki muamma onun ilavesiyle tamamlandı. Allah’ım eğer kalemden hatalı bir söz çıkarsa onu da bizi de affet.

[452] dāstān: - (E)

[453] anıñ: ol nesneniñ (S)

درآن خلوت که هستی بی نشان بود Der-ān ḫalvet ki hestī bī-nişān būd: Ol ḫalvetde ki varlıḳ nişānsız idi.

بکنج نیستی عالم نهان بود Be-künc-i nīstī ʻālem nihān būd: Yoḳluḳ köşesinde ʻālem gizlü idi. Yaʻnī māsivaʾllāh ʻademde idi ve hīç nesne yaradılmamış idi. Maʻlūm ola ki bu dāstānda mezāliḳ-i aḳdām çoḳdur, ġaflet olunmaya.

وجودی بود از نقش دوی دور Vücūdī būd ez-naḳş-ı düyī dūr: Bir vücūd idi ikilik naḳşından ıraḳ.[454] Yaʻnī Ḫudā-yı müteʻāl kenz-i maḫfī idi.

ز گفت و گوی مایی و توی دور Zi-güft ü güy-i māyī vü tüyī dūr: Bizlik ve senlik güft ü gūsından ıraḳ[455] idi. Yaʻnī bizlik ve senlik taʻaddüd ister ol vaḳit Allahü teʻālādan ġayrı kimesne **(E 26a)** yoḳ idi.

جمالی مطلق از قید مظاهر Cemālī muṭlaḳ ez-ḳayd-ı meẓāhir: Ḳayd-ı meẓāhirden mücerred bir cemāl idi.

بنور خویش هم بر خویش ظاهر Be-nūr-ı ḫ̆īş hem ber-ḫ̆īş ẓāhir: Kendi nūrı yine kendü üzerine ẓāhir idi. Yaʻnī hīç nesne yaradılmamışdı,[456] kendü ulūhiyyet ve vaḥdāniyyetini yine kendü bilür idi.

دلارا شاهدی در حجلهٔ غیب Dil-ārā şāhidī der-ḥacle-i ġayb: Göñül bezeyici bir maḥbūb idi ġayb ḥücresinde.

مبرّا دامنش از تهمت عیب Müberrā dāmeneş ez-töhmet-i ʻayb: Anıñ dāmeni ʻayb töhmetinden müberrā idi ve ẕāt-ı pāki naḳāyışdan[457] münezzeh idi. Dāmen lafẓını Ḫudā-yı müteʻāl[e] ıṭlāḳ caʾiz degildir.[458] Yaʻnī ol ẕāt-ı ecell ü aʻlāya lāyıḳsız nesneyi ider kimesne yoḳ idi. Zīrā henüz küffār maḫlūḳ degil idi. Yāḫud anıñ ḫalḳ eyledügi dāmenler töhmetden berī idiler. Yaʻnī nevʻ-i beşer henüz maḫlūḳ degil idi ki biri birlerine ḫabāṣet ve faḥşā isnādıyla müttehim ideler.[459]

نه با آیینه رویش در میانه Ne bā-āyīne rūyeş der-miyāne: Ne āyīne ile anıñ yüzi ortada idi.

---

[454] bir vücūd idi ikilik naḳşından ıraḳ: ikilik naḳşından ıraḳ bir vücūd var idi. (S)

[455] ıraḳ: dūr (S)

[456] nesne yaradılmamışdı: maḫlūḳ yoḳ idi. (S)

[457] idi ve ẕāt-ı pāki naḳāyışdan (S): - (E)

[458] dāmen lafẓını Ḫudā-yı müteʻāl[e] ıṭlāḳ caʾiz degildir: - (E)

[459] yaʻnī ol ẕāt-ı ecell ü aʻlāya lāyıḳsız nesneyi ider kimesne yoḳ idi. Zīrā henüz küffār maḫlūḳ degil idi. Yāḫūd anıñ ḫalḳ eyledügi dāmenler töhmetden berī idiler. Yaʻnī nevʻ-i beşer henüz maḫlūḳ degil idi ki biribirlerine ḫabāṣet ve faḥşā isnādıyla müttehim ideler: - (S)

نه زلفش را کشیده دست شانه Ne zülfeşrā keşīde dest şāne: Ne zülfine ṭaraḳ el çekmiş idi. Çünki maḫbūb-ı ḥaḳīḳī ancaḳ Ḫudā-yı müteʿāldir. Rūy ve zülf **(S 18b)** ve şāne ve āyīne ve bundan ṣoñra ẕikr olunacak ṭurre ve çeşm ve sürme ve ruḥ ve ḫaṭ ve ḫāl ve sāʿir esbāb-ı ḥüsn ki dünyā dil-berleriniñ mālzemesidir, ol münāsebetle ẕikr ider. Ve illā Ḫudā-yı müteʿāl naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddesdir. Yāḫud āyīne ve yüz ve zülf ve ṭaraḳ maḫlūḳa degil idiler ki istiʿmāl olunalar.[460]

صبا از طرّه اش نگسسته تاری Ṣabā ez-ṭurreeş neg'siste tārī: Ṣabā anıñ ṭurresinden bir tel üzmemiş idi. *Ṣabā* günle gice berāber olduḳda şarḳdan esen yile dirler ammā şuʿarā lisānında kūy-ı cānān ḳablinden hübūb iden rīḥe dirler her ne eserse. *Ṭurre* alından yuḳaru başıñ öñidir. ʿArabīde aña nāṣıye dirler. Ṣoñra nāṣıyeniñ alın üzerine inen ṣaçlarda istiʿmāl eylediler. Ẕikr-i maḥal ve irāde-i ḥāl ḳabīlindendir. Cemʿi ṭurer gelür ṭānıñ żammı ve rānıñ fetḥiyle.

ندیده چشمش از سرمه غباری Ne-dīde çeşmeş ez-sürme ġubārī: Anıñ gözi sürmeden bir toz görmemiş idi, yaʿnī bu meẕkūrāt henüz ḫalḳ olmamış idi.

نگشته با گلش همسایه بلبل Ne-geşte bā-güleş hem-sāye bülbül: Anıñ güline bülbül ḳoñşı[461] degil idi. Baʿżı nüsḫada bülbül yerine *sünbül* vāḳiʿ olmuşdur. Yaʿnī gül ve bülbül maḫlūḳ degil idi, yaḫūd gül gibi yüzler ve sünbül gibi ṣaçlar henüz maḫlūḳ degil idi.[462]

نبسته سبزه اش پیرایه بر گل Ne-beste sebzeeş pīrāye ber-gül: **(E 26b)** Anıñ sebzesi gül üzre bezek baġlamamış idi. Yaʿnī henüz gül ve sebzevāt yaradılmamış idi. Yāḫud dil-ārām dil-berler henüz maḫlūḳ degil idi ki anlarıñ gül yüzleri üzre kākülleri dökülüp ve sebzevāt ürperüp ve sāʾir zīb ü zīnet ile müzeyyen olalar.[463]

رخش ساده زهر خطّی و خالی Ruḫeş sāde zi-her ḫaṭṭī vü ḫālī: Anıñ ruḫı[464] ḫaṭ ve ḫālden sāde idi. Zīrā ruḥ henüz[465] maḫlūḳ degil idi ki ḫaṭ ve ḫāl mutaṣavver ola idi.[466] *Ḫaṭṭ*

---

[460] yāḫūd āyīne ve yüz ve zülf ve ṭaraḳ maḫlūḳa degil idiler ki istiʿmāl olunalar: - (S)

[461] anıñ güline bülbül ḳonşı: anıñ ḫalḳ eylediġi gülse bülbül hem-sāye (S)

[462] baʿżı nüsḫada bülbül yerine sünbül vāḳiʿ olmuşdur. Yaʿnī gül ve bülbül maḫlūḳ degil idi, yaḫūd gül gibi yüzler ve sünbül gibi ṣaçlar henüz maḫlūḳ degil idi: yaʿnī gül ve bülbül maḫlūḳ degil idi. Baʿżı nüsḫada bülbül yerine sünbül vāḳiʿ olmuşdur. (S)

[463] anıñ sebzesi gül üzere bezek baġlamamış idi. Yaʿnī henüz gül ve sebzevāt yaradılmamış idi. Yāḫūd dilārām dil-berler henüz maḫlūḳ degil idi ki anlarıñ gül yüzleri üzere kākülleri dökülüp ve sebzevāt ürperüp ve sāʾir zīb ü zīnet ile müzeyyen olalar: anıñ ḫalḳ eyledigi sebze gül üzerine bezek baġlamamış idi. Yaʿnī sebzevāt daḫı yaradılmamış idi. (S)

[464] ruḫı: ḫalḳ eyledigi ruḫ (S)

maḥbūblarıñ ṣaḳal yerinde ḳarınca ayaġı gibi ürperen mülardır. *Ḫāl* beñ ma‘nāsına, ‘Arabīde şāme dirler.

ندیده هیچ چشمی زو خیالی Ne-dīde hīç çeşmī z’ū ḫayālī: Hīç bir göz andan bir ḫayāl görmemiş idi. Zīrā göz henüz[467] maḫlūḳ degil idi ki ḫayāl taṣavvur oluna.[468]

نوای دلبری با خویش می ساخت Nevā-yı dil-berī bā-ḫ˘īş mī-sāḫt: Dil-berlik revnaḳı veyā ṣadāsını kendü ile eylerdi.

قمار عاشقی یا خویش می باخت Ḳumār-ı ‘āşıḳī yā ḫ˘īş mī-bāḫt: ‘Āşıḳlıḳ ḳumārını kendü ile oynardı. Ya‘nī Bār-ı Ḫudādan ġayrı kimesne yoḳ idi,[469] henüz[470] dil-berler maḫlūḳ degil idi ki ‘aşḳ ve ḳumār taṣavvur oluna. Nāẓım-ı merḥūm ḳaddesa’llāhu sübhānehu ve te‘ālā sırrahu’l-‘azīz[471] ‘aşḳ ve cemāliñ ẓuhūrına temhīd ider buyurur ki.

ولی ز آنجا که حکم خوبروییست Velī z’āncā ki ḥükm-i ḫūb-rūyīst: Velākīn ol sebebden ki güzel yüzlülük ḥükmidir.

ز پرده خوبرو در تنگ خوییست Zi-perde ḫūb-rū der-teng-ḫūyīst: Perde eñsesinde olmaḳdan ḫūb-rū olan kimesne ṭar ḫūyluḳdadır.

نکو رو تاب مستوری ندارد Nikū-rū tāb-ı mestūrī ne-dāred: Eyü yüzlü mestūrluḳ ṭāḳatini ṭutmaz.

به بندی در ز روزن سربر آرد Bi-bendī der zi-revzen ser ber-āred: Ḳapuyı baġlarsan pencereden baş getürür.

نظر کن لاله را در کوهساران Naẓar kün lālerā der-kūhsārān: Naẓar eyle lāleye büyük ṭaġlarda. *Sār* lafẓı bunda keṣretden ve büyüklükden kināyedir. Elif ve nūn edāt-ı cem‘dir.

که چون خرم شود فصل بهاران Ki çūn ḫurrem ṣeved faṣl-ı bahārān: Ki niçe ṣād ve ḫūb olur bahār faṣıllarında. Ya‘nī perdeden çıḳup[472] ḥüsn ü cemālini iẓhār ider.

---

[465] henüz: - (S)

[466] idi: - (S)

[467] henüz: - (S)

[468] ki ḫayāl taṣavvur oluna: - (E)

[469] Bār-ı Ḫudādan ġayrı kimesne yoḳ idi: - (E)

[470] henüz: - (S)

[471] ḳaddesa’llāhu subhānehu ve te‘ālā sırrahu’l-‘azīz: - (S)

[472] çıḳup: bīrūn olup (S)

کند شق شقّهٔ گل زیر خارا Küned şaḳ şuḳḳa-i gül zīr-i ḫārā: Gül şuḳḳası ḳatı ṭaş altını şaḳ ider.

جمال خود کند زان آشکارا Cemāl-i ḫod küned z'ān āşikārā: Kendü cemālini andan[473] āşikāre **(S 19a)** ider.

ترا چون معنیی در خاطر افتد Türā çün ma'niyī der-ḫāṭır üfted: Bir ma'nā çünki seniñ ḫāṭırıña düşe.[474]

که در سلك معانی نادر افتد Ki der-silk-i ma'ānī nādir üfted: Ki ma'ānī diziminde nādir ve ḫūb vāḳi' ola.[475] Ya'nī ḫāṭırıña naẓm ve neṣrden çünki laṭīf nesne ḫuṭūr ide.[476] Bu **(E 27a)** beyt mā-ba'dına merhūndur.

نیاری از خیال او گزشتن Ne-yārī ez-ḫayāl-i ū güzeşten: Ol ma'nā ḫayālinden vaz gelmege ḳādir olamazsın.

دهی بیرون بگفتن یا نوشتن Dihī bīrūn be-güften yā nüvişten: O ma'nāyı ṭaşra virirsin söylemekle yā yazmaḳ ile. Ya'nī elbetde anı pinhān eylemezsin.

چو هرجا هست حسن اینش تقاضاست Çü her cāhest ḥüsn īneş taḳāżāst: Çünki her yerde ḥüsn vardır, taḳāżāsı budur. Ya'nī mestūrluġı ḳabūl itmemek anıñ iḳtiżāsıdır.

نخست این جنبش از حسن ازل خاست Nuḫust īn cünbiş ez-ḥüsn-i ezel ḫāst: Evvel bu depreniş ḥüsn-i ezelden ḳalḳdı. Ya'nī müte'āl kendüyi yı-udāḪżāsınca eñ evvel teḳmu [477]**کنت کنزاً مخفیاً فاحببت ان اعرف فخلقتالخلق** izhār eyledi. Ba'deẕā 'aksi sā'ir maḫlūḳāta düşdi.

برون زد خیمه زاقلیم تقدّس Birūn zed ḫayme z'iḳlīm-i taḳaddüs: Naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddes olmaḳ iḳlīminden çadırı ṭaşra ḳurdı. Ya'nī mevcūdātı yaradup kendüniñ vaḥdāniyyet ve ulūhiyyetini anlara bildirdi. Fārsīde[478] ba'żı elfāẓ var ki *zed* ta'bīriyle[479]

---

[473] andan: ol zīr-i ḫārādan (S)

[474] düşe: vāḳi' ola (S)

[475] ola: oldı (S)

[476] ya'nī ḫāṭırıña naẓm ve neṣrden çünki laṭīf nesne ḫuṭūr ide: - (S)

[477] Hadîs-i şerîf: "Ben gizli hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için yaratıkları yarattım." (Aclûnî, Keşfü'l-hafâ, CII, 132.)

[478] Fārsīde: - (S)

[479] ta'bīriyle: 'ibāretiyle (S)

müsta‘meldir ki Türkīde anı zediñ ma‘nāsıyla ta‘bir ḳābil degildir. Meṣelā būse zed ve ṣalā zed ve ḫayme zed. Öpdi ve ṣalā virdi ve çadır ḳurdı dimekdir.

تجلّى كرد بر آفاق و انفس Tecellī kerd ber-āfāḳ u enfüs: Cemādāt ve ẕevi’l-ervāḥ[480] üzerine tecellī eyledi. Ya‘nī cümle mevcūdātı yaratdı gerek cemādāt ve gerek ẕevi’l-ervāḥ.[481]

ز هر آيينهٔ بنمود رويى Zi-her āyīne’ī bün’mūd rūyī: Her āyīneden bir yüz gösterdi, ya‘nī envā‘-ı basīṭātı ve mürekkebātı ḫalḳ eyledi.[482]

بهر جا خاست از وى گفت و گويى Be-her cā ḫāst ez-vey güft ü gūyī: Her mevżi‘de andan güft ü gū ḳalḳdı. Ya‘nī bi-esrihim mevcūdāt anı ẕikr ü tesbīḥ ve taḳdīs eylediler.

ازو يك لمعه بر ملك و ملك تافت Ez-ū yek lem‘a ber-mülk ü melek tāft: Ol Bār-ı Ḫudādan mülk ve melek üzerine bir pāre aydın eyledirdi. Evvelki *mülk* mīmiñ żammı ve lāmıñ sükūnıyla memleket ve pādişāhlıḳ ma‘nāsına, ikinci *melek* ki[483] fetḥateynle[484] firişte ma‘nāsınadır.

ملك سر گشته خودرا چون فلك يافت Melek ser-geşte ḫodrā çün felek yāft: Melek kendüyi felek gibi vālih ve ḫayrān buldı.

همه سبّوحيان سبّوح جويان Heme subbūḥiyān Subbūḥ-cūyān: Dükeli melā’ike-i kirām ẕāt-ı ecell ü a‘lāyı ṭaleb idici olduḳları ḥālde.

شدند از بيخودى سبّوح گويان Şüdend ez-bī-ḫodī Subbūḥ-ġūyān: Bī-ḫodluḳdan *subbūhun kuddūsun rabbunā ve rabbu’l-melā’iketi ver’r-rūh*[485] diyici oldılar.

ز غوّاصان اين بحر فلك فلك Zi-ġavvāṣān-ı īn baḥr-i felek-fülk: Bu felek gemilü olan deryānıñ üzücilerinden, ya‘nī bu dünyāda olan melā’ikeden.[486]

بر آمد غلغل سبحان ذى الملك Ber-āmed ġulġul-ı *Subḥāne ẕi’l-mulk*: *Subḥāne ẕi’l-mulki ve’l-melekūt*[487] **(E 27b)** ġulġulı ẓāhir oldı. *Ġulġul* bir aġzı ṭar ḳabdan bir nesne dökilürken çıḳan ṣavta dirler.

---

[480] cemādāt ve ẕevi’l-ervāḥ: āfāḳ ve enfüs (S)

[481] gerek cemādāt ve gerek ẕevi’l-ervāḥ: - (E)

[482] ḫalḳ eyledi: yaratdı (S)

[483] melek ki: - (E)

[484] fetḥateynle: - (S)

[485] Münezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve ruhun Rabbisin.

[486] melā’ikeden: melā’ikelerden (S)

[487] Mülkün ve melekûtun sahibi olan Allah her türlü noksandan münezzehdir.

ازآن لمعه فروغی بر گل افتاد Ez-ān lem‘a fürūġī ber-gül üftād: [488] Ol lem‘adan[489] bir şu‘le, gül üzerine düşdi.

ز گل شوری بجان بلبل افتاد Zi-gül şūrī be-cān-ı bülbül üftād: Gülden bir ḳarışıḳlıḳ[490] bülbülüñ cānına düşdi. Ya‘nī Bār-ı Ḫudā güli ḥüsn-dār ḫalḳ eyledi ve ol **(S 19b)** ḥüsn içün bülbüle farṭ-ı muḥabbet virüp ‘āşıḳ ve zār eyledi.

رخ خود شمع ازآن آتش بر افروخت Ruḫ-ı ḫod şem‘ ez-ān āteş ber-efrūḫt: Şem‘ kendü yañaġını ol lem‘a āteşden ışıḳlandırdı. *Şem‘* yanar mūm ma‘nāsına.

بهر کاشانه صد پروانه را سوخت Be-her kāşāne ṣad pervānerā sūḫt: Her şeh-nişīnde yüz pervāneyi yaḳdı. Ya‘nī ol lem‘adan şem‘iñ şu‘le-dār olması pervāneniñ ‘aşḳ ve helākine bā‘iṣ oldı.

ز نورش تافت بر خرشید یکتاب Zi-nūreş tāft ber-ḫūrşīd yek tāb: Ol nūr-ı Ḫudādan güneş üzerine bir şu‘le ıldıradı.

برون آورد سر نیلوفر از اب Birūn āverd ser-i nīlūfer ez-āb: Nīlūfer başını ṣudan ṭaşra getürdi. *Nīlūfer* bir çiçekdir ki ṣu içinde olup gün ile devrān ider. Güneş maşrıḳdan ṭulū‘ idince ol daḫı tedrīcle ṣudan çıḳup, güneş mürtefi‘ olduḳca ol daḫı mürtefi‘ olup vaḳt-i istivāda ḫūb açılur. Güneş ġurūba vardıḳca ol daḫı tedrīcle ġonce olup güneş tamām-ı ġurūb itdikde ol daḫı ṣuda ġā’ib olur. Ya‘nī ol lem‘adan güneş üzerine bir şu‘le düşdigiyçün nīlūfer ansız ḳarār idemez oldı.

ز رویش روی خویش آراست لیلی Zi-rūyeş rūy-ı ḫ̆īş ārāst Leylī: Anıñ yüzinden Leylā kendü yüzini bezedi. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl Leylā-nām maḥbūbeyi ḥüsn-dār ḫalḳ eyledi.

بهر مویش ز مجنون خاست میلی Be-her müyeş zi-Mecnūn ḫāst meylī: Her tüyine Mecnūndan bir meyl ḳalḳdı.

لب شیرین بشکر ریز بگشاد Leb-i Şīrīn be-şekker-rīz büg’şād: Ḫudā-yı müte‘āl Şīrīn-nām maḥbūbeniñ ṭuṭaġını şeker dökücilik ile açdı.

دل از پرویز برد و جان ز فرهاد Dil ez-Pervīz bürd ü cān zi-Ferhād: Pervīzden göñül ḳapdı ve Ferhāddan cān. Ya‘nī Ḥüsrev-i[491] Pervīz anıñ meftūnı oldı ve Ferhād-ı nā-şād[492] niçe

---

[488] -: ol lem‘adan ki mülk ve melek üzerine düşmüşdi. (S)

[489] ol lem‘adan: Andan (S)

[490] ḳarışıḳlıḳ: dīvānelik (S)

[491] ḫüsrev: sulṭān (S)

[492] nā-şād: - (S)

müddet anıñ rāh-ı ‘aşḳında[493] kūh-kenlik idüp ‘āḳıbet ol sevdāda ḍarbe-i külüng ile[494] helāk oldı.

سر از جیب مه کنعان بر آورد Ser ez-ceyb-i meh-i Ken‘ān ber-āverd: Ol bir pāre aydın[495] Ken‘ān ayınıñ yaḳasından baş getürdi, yāḫud Ken‘ān ayınıñ başını yaḳasından getürdi. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl dīdār-ı[496] **(E 28a)** Yūsuf ‘aleyḥi’s-selāmı aḥsen-i ṣūretde ḫalḳ eyledi.

زلیخا را دمار از جان بر آورد Zelīḫārā demār ez-cān ber-āverd: Zelīḫānıñ cānından helāk getürdi.

جمال اوست هرجا جلوه کرده Cemāl-i ūst her cā cilve kerde: Anıñ[497] cemālidir her yerde cilve eylemiş ve āşikāre olmuş, ya‘nī her maṣnū‘ anıñ ṣāni‘iyyetine dāldir.

ز معشوقان عالم بسته پرده Zi-ma‘şūḳān-ı ‘ālem beste perde: ‘Ālem ma‘şūḳlarından perde baġlamış. Zīrā dünyā ve mā-fīhā likā’ullāha ḥicābdır.

بهر پرده که بینی پردگی اوست Be-her perde ki bīnī perdegī ūst: Her perde ki görürsün perde ile mestūr odur. Zīrā bu maḫlūḳāt kendüye ḥicābdır. Vuṣlat cennetde olur.

قضا جنبان هر دل بردگی اوست Ḳażā cünbān-ı her dil-bürdegī ūst: Her göñül ḳapıcı maḥbūbuñ ḳażāsını depredici odur. Ya‘nī ‘āşıḳıñ ‘aşḳına bā‘iṣ maḥbūb-ı ḥaḳīḳī olan Ḫudā-yı müte‘āldir, maḥbūb-ı mecāzī ara yerde bir vāṣıṭadır. Ḥaṣılı ‘aşḳ-ı mecāzīniñ nihāyeti yine ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīye[498] rāci‘dir.

بعشق اوست دلرا زنده گانی Be-‘aşḳ-ı ūst dilrā zindegānī: Anıñ ‘aşḳıyladır göñüle dirilik.

بعشق اوست جانرا کامرانی Be-‘aşḳ-ı ūst cānrā kām-rānī: Anıñ ‘aşḳıyladır cāna murād sürücilik.

دلی کو عاشق خوبان دلجوست Dilī k’ū ‘āşıḳ-ı ḫūbān-ı dil-cūst: Bir göñül ki **(S 20a)** o göñül alıcı ḫūb maḥbūblarıñ ‘āşıḳıdır.

اگر داند وگرنه عاشق اوست Eger dāned vegerne ‘āşıḳ-ı ūst: Eger bilür ve eger bilmez ol Bār-ı Ḫudānıñ ‘āşıḳıdır.

---

[493] rāh-ı ‘aşḳında: yolında (S)

[494] ol sevdāda ḍarbe-i külüng ile: vuṣlat naṣīb olmayup (S)

[495] ol bir pāre aydın: Bār-ı Ḫudā (S)

[496] Ḫudā-yı müte‘āl dīdār-ı: - (S)

[497] anıñ: - (S)

[498] ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīye: Bār-ı Ḫudāya (S)

هلا تا نغلطی ناگه نگویی Helā tā naġ'laṭī nāgeh ne-gūyī: Agāh ol tā ġalaṭ itmeyesin, nāgeh dimeyesin.[499]

که از ما عاشقی از وی نکویی Ki ez-mā 'āşıḳī ez-vey nikūyī: Ki bizden 'āşıḳlıḳ Bār-ı Ḫudādan eyülük.

که همچو نیکوی عشقی ستوده Ki hemçü nīkū-yı 'aşḳī sütūde: Ki eyülügi gibi bir memdūḥ olan 'aşḳ.

ازو سر بر زده در تو نموده Ez-ū ser ber-zede der-tū nümūde: Andan baş ḳaldırmış sende görünmüş. Ḥāşılı 'āşıḳlıḳ ve ma'şūḳluḳ ikisi daḫı Bār-ı Ḫudādandır.

تویی آیینه او آیینه آرا Tüyī āyīne ū āyīne-ārā: Sen āyīnesin ol Bār-ı Ḫudā āyīne bezeyicidir. Ya'nī sen anıñ maṣnū'ısın, anıñ vaḥdāniyyet ve ulūhiyyetini istidlāl sende ẓāhir ve nümāyāndır.

توی پوشیده و او آشکارا Tüyī pūşīde vü ū āşikārā: Sen mestūrsun, ol āşikāredir. Nitekim Ebū Bekir eṣ-ṣıddīḳ raḍıya'llāhu te'ālā 'anh ḥaẓretlerinden rivāyet olunmuşdur:[500] *Mā-ra'eytu şey'en illā ra'eytu'llāhe ḳablehū.* [501]

چو نیکو بنگری آیینه هم اوست Çü nīkū bin'gerī āyīne hem ūst: Çünki eyü diḳḳatle baḳarsan āyīne daḫı odur. Ya'nī vaḥdāniyyet ve ulūhiyyetini saña i'lām idüp bildüren yine odur. Ḥāṣılı Bār-ı Ḫudā saña tevfīḳ eylemeseydi[502] anıñ varlığını ve birliğini bilmezdiñ, ol bildirdi. **(E 28b)**

نه تنها گنج او گنجینه هم اوست Ne tenhā genc ū gencīne hem ūst: Yalñuz ḫazīne o degil ḫazīne-dār daḫı odur. Zīrā her bār feyż ve iḥsānına müstaġraḳsın. Ba'żı nüsḫada bu maḳāmda bu beyt daḫı vāḳi' olmuşdur. **بچشم تیره بینت هر چه نیکوست** *Be-çeşm-i tīre bīnet her çi nīkūst*: Seniñ bulanıḳ görüci göziñe her ne şey ki eyüdür. **چو نیکو بنگری عکس رخ اوست** *Çü nīkū bin'gerī 'aks-i ruḫ-ı ūst*: Çünki eyü diḳḳatle baḳarsan anıñ ḫalḳ eyledigi ruḫuñ 'aksidir. Ya'nī maṣnū'ın ḥüsni ṣāni'e rāci'dür. Anıñ kemāl-i ḳudretine dāldir.

من و تو در میان کاری نداریم Men ü tū der-miyān kārī ne-dārīm: Ben ve sen ortada bir iş ṭutmayuz. Zīrā 'āciz maḫlūḳlarız.

---

[499] nāgeh dimeyesin:- (E)

[500] ḥaẓretlerinden rivāyet olunmuşdur: - (S)

[501] Her ne gördümse, gördüğüm o şeyden önce Allah'ı gördüm.

[502] eylemeseydi: eylemesidür (S)

بجز بیهوده پنداری نداریم Be-cüz beyhūde pindārī ne-dārīm: ‘Abeş ẓann idicilikden ġayrı ṭutmayuz. Ba‘żı nüsẖada *bīdārī* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī fā’idesizlikden ġayrı bir uyanıḳlıḳ ṭutmayuz, ġafletdeyüz.

خمش کین قصّا پایانی ندارد Ḫamūş k’īn ḳıṣṣa pāyānī ne-dāred: Sākit ol ki bu ḳıṣṣa intihā ṭutmaz. Her ḳaçan eşcār aḳlām olsa ve ẕevi’l-ervāḥ küttāb olsa ve bihār mürekkeb olsa.

زبانی و زبان دانی ندارد Zebānī vü zebān-dānī ne-dāred: Bir dil ve bir dil bilici ṣāḥib-i tekellüm ve ṣāḥib-i beyān[503] ṭutmaz. Ya‘nī ḳābil-i taḥrīr ve taḳrīr degildir.

همان بهتر که ما در عشق پیچیم Hemān bihter ki mā der-‘aşḳ pīçīm: Hemān yigrek budur ki biz ‘aşḳa ṣarmaşalum ve ‘aşḳı kendümüze pīşe idelüm.[504]

که بی این گفت و گو هیچیم و هیچیم Ki bī īn güft ü gū hīçīm ü hīçīm: Ki bu ‘aşḳ sözi ve savı[505] olmaḳsızın hīçüz, nesne degülüz.

Dāstān[506] **نخل بیان فضیلت عشق بستن** Naẖl-ı beyān-ı faẓīlet-i ‘aşḳ besten: Faẓīlet-i ‘aşḳı beyān aġacını baġlamaḳ ve dügmek[507] beyānındadır. **و شاخچه آغاز سبب نظم کتاب بآن پیوستن** Ve şāẖçe-i āġāz-ı sebeb-i naẓm-ı kitāb be-ān peyvesten: Ve[508] sebeb-i naẓm-ı kitābıñ şürū‘ı budaḳcıġını ol naẖle ulaşdırmaḳ beyānındadır.

دل فارغ ز درد عشق دل نیسن Dil-i fāriġ zi-derd-i ‘aşḳ dil nīst: ‘Aşḳ derdinden fāriġ olan göñül, göñül degildir.

تن بی درد دل جز اب و گل نیست Ten-i bī-derd-i dil cüz āb u gil nīst: Derd-i dilsiz olan ten āb u giliñ ġayrı degildir, ya‘nī bir ten ki göñül derdini çekmeye şu ile balçıḳdır, **(S 20b)** mu‘temedün-bih bir nesne degildir.

ز عالم رویت آور در غم عشق Zi-‘ālem rūyet āver der-ġam-ı ‘aşḳ: ‘Ālemden yüzüñi, ya‘nī teveccühiñi ‘aşḳ ġamına getür.

که باشد عالم خوش عالم عشق Ki bāşed ‘ālem-i ẖoş ‘ālem-i ‘aşḳ: Ki ‘aşḳ ‘ālemi ẖoş ‘ālem olur. Zīrā bā‘iş-i ‘aşḳ-ı ẖaḳīḳī olur. Bu[509] ise devlet-i sermediyyedir.

---

[503] şaḥib-i beyān: - (S)

[504] ve ‘aşḳı kendümüze pīşe idelüm: - (S)

[505] sözi ve savı: güft ü gūsı (S)

[506] dāstān: - (E)

[507] dügmek: - (E)

[508] ve: - (S)

[509] bu: ol (S)

غم عشق از دل کس کم مبادا Ġam-ı ‘aşḳ ez-dil-i kes kem me-bādā: ‘Aşḳ ġamı kimseniñ gönlinden eksiḳ[510] olmasun.

دل بی عشق در عالم مبادا Dil-i bī-‘aşḳ der-‘ālem me-bādā: **(E 29a)** ‘Aşḳsız göñül ‘ālemde olmasun. *Me-bādā*nıñ āḫirindeki elif mübālaġa ifāde ider.

فلك سر گشته از سودای عشقست Felek ser-geşte ez-sevdā-yı ‘aşḳest: Felek aşḳ sevdāsından vālih ve ḥayrāndır.

جهان پر فتنه از غوغای عشقست Cihān pür-fitne ez-ġavġā-yı ‘aşḳest: Cihān ‘aşḳ ġavġāsından fitne ile ṭoludur.

اسیر عسق شو کآزاد باشی Esīr-i aşḳ şev k’āzād bāşī: ‘Aşḳa esīr ol ki āzād olasın.

غمش بر سینه نه تا شاد باشی Ġameş ber-sīne nih tā şād bāşī: ‘Aşḳıñ ġamını sīne üzerine ḳoy tā şād olasın.

می عشقت دهد گر می و مستی Mey-i ‘aşḳet dihed germī vü mestī: Taḳdīr-i kelām *mey-i*[511] *‘aşḳ dihedet*, ya‘nī ‘aşḳ şarābı saña ḳızgunluḳ ve esirişlik virir.

دگر افسردگی و خودپرستی Diger efsürdegī vü ḫod-perestī: ‘Aşḳıñ ġayrı saña ṭoñmaḳ ve kendüye ṭapucılıḳ virir.

زیاد عشق عاشق تازگی یافت Ziyād-ı ‘aşḳ ‘āşıḳ tāzegī yāft: ‘Aşḳı añmaḳdan ‘āşıḳ tāzelik buldı.

ز ذکر او بلند آوازگی یافت Zi-ẕikr-i ū bülend-āvāzegī yaft: ‘Aşḳı ẕikirden bülend-āvāzelik buldı.

اگر مجنون نه می زین جام خوردی Eger Mecnūn ne mey z’īn cām ḫordī: Taḳdīr-i kelāmı *mey z’īn cām ne-ḫordī*, ya‘nī eger Mecnūn şarābı bu ‘aşḳ ḳadeḥinden içmeye idi.[512]

که او را در دو عالم نام بردی Ki ūrā der-dü ‘ālem nām bürdī: Kim anıñ iki ‘ālemde nāmını iletür idi.[513] Ya‘nī kimesne anı añmaz idi.

هزاران عاقل و فرزانه رفتند Hezārān ‘āḳil ü ferzāne reftend: Niçe biñ ‘āḳil ve ferzāne gitdiler. *Ferzāne* ḥikmet ve ‘ilm ṣāḥibi ve mu‘teber ve ḳuvvetlü ve mübārek ve ulu ma‘nālarına.

---

[510] eksik: kem (S)

[511] mey-i: - (E)

[512] içmeye idi: içmeseydi (S)

[513] iletür idi: iletürdi (S)

ولی از عاشقی بیگانه رفتند Velī ez-ʻāşıḳī bīgāne reftend: Velīkin ʻāşıḳlıḳdan yabancı gitdiler. Bu beyt mā-baʻdına merhūndur.

نه نامی ماند از ایشان نه نشانی Ne nāmī mānd ez-īşān ne nişānī: Ne bir nām ḳaldı anlardan ne bir nişān.

نه در دست زمانه داستانی Ne der-dest-i zamāne dāstānī: Ne zamāne elinde anlardan ḥikāye ḳaldı. Yaʻnī adları külliyyen unuduldı kendülerde ʻaşḳ olmadıġıyçün.

بسا مرغان خوش پیکر که هستند Besā murġān-ı ḫoş-peyker ki hestend: Çoḳ ḫoş ṣūretlü ḳuşlar ki vardır.

که خلق از ذکر ایشان لب به بستند Ki ḫalḳ ez-ẕikr-i īşān leb bi-bestend: Ki ḫalḳ anları añmaḳdan[514] ṭuṭaḳ baġlamışlardır.

چو اهل دل ز عشق افسانه گویند Çü ehl-i dil zi-ʻaşḳ efsāne gūyend: Çünki ehl-i ḥāl olan kimesneler ʻaşḳdan ḥikāye söyleyeler.

حدیث بلبل و پروانه گویند Ḥadīṯ-i bülbül ü pervāne gūyend: Bülbül ve pervāneniñ ḫaberini söylerler anlarda ʻaşḳ oldıġıyçün.

بگیتی گرچه صد کار آزمایی Be-gītī gerçi ṣad kār āzmāyī: Dünyāda egerçi yüz iş ṣınamaḳlıḳ vardır.

همین عشقت دهد از خود رهایی Hemīn ʻaşḳet dihed ez-ḫod-rehāyī: Ancaḳ ʻaşḳ saña virir keñdiñden ḳurtuluş. Yaʻnī ancaḳ necāta bāʻiṯ ʻaşḳdır.

متاب از عشق رو گرچه مجازیست Me-tāb ez-ʻaşḳ rū gerçi mecāzīst: **(E 29b)** ʻAşḳdan yüz bükme ve iʻrāż eyleme egerçi mecāzīdir.

که آن بهر حقیقی کار سازیست Ki ān behr-i ḫaḳīḳī kār-sāzīst: Ki ol ʻaşḳ-ı mecāzī ʻaşḳ-ı ḥaḳīḳī ecliyçün iş düzüci ve ḳoşıcıdır.

بلوح اولّ الف بی تا نخوانی Be-levḥ evvel elif bī tā ne-ḫˇānī: Levḥde evvel elif bī tā ki oḳumayasın.

ز قران درس خواندن کی توانی Zi-Ḳur'ān ders ḫˇānden key tüvānī: Ḳur'āndan **(S 21a)** ders oḳumaya ne vaḳit ḳādir olursun? Yaʻnī ḥurūf[515] oḳunmadıḳca mürekkebāt oḳunmaz. Keẕālik ʻaşḳ-ı mecāzīsiz ʻaşḳ-ı ḥaḳīḳīye de ulaşmaḳ olmaz. Nitekim buyurulmuşdur: *El-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳa*.[516]

---

[514] añmaḳdan: ẕikrden (S)

[515] ḥurūf: ḥurūf-ı hecā (S)

[516] Mecaz hakikate ulaştıran köprüdür.

شنیدم شد مریدی پیش پیری Şenīdem şüd mürīdī pīş-i pīrī: İşitdim ki[517] bir mürīd bir pīriñ öñine gitdi.

که باشد در سلوکش دستگیری Ki bāşed der-sülūkeş dest-gīrī: Ki ol pīr sülūkda ol mürīdiñ el tutucısı ola.

بگفت از پا نشد در عشقت از جای Bi-güft ez-pā ne-şüd der-ʿaşḳet ez-cāy: Ol pīr didi: Eger ayagıñ ʿaşḳda yerinden gitmediyse. Yaʿnī eger kimesneye ʿāşıḳ olmadıñ ise.[518]

برو عاشق شو آنگه پیش ما ای Bi-rev ʿāşıḳ şev ān geh pīş-i mā āy: Git, ʿāşıḳ ol andan ṣoñra bizim öñimize gel.

که بی جام می صورت کشیدن Ki bī-cām-ı mey-i ṣüret keşīden: Zīrā ṣüret şarābı ḳadeḥini çekmeksizin.

نیاری جرعهٔ معنی چشیدن Ne-yārī cürʿa-i maʿnī çeşīden: Maʿnā cürʿasını ṭatmaḳa ḳādir olamazsın. Ḥāṣılı mecāzīsiz ḥaḳīḳīyi bulamazsın.[519]

ولی باید که در صورت نمانی Velī bāyed ki der-ṣüret ne-mānī: Velīkin gerekiñ ṣüretde ḳalmayasın.

وزین پل زود خود را بگذرانی V'ez-īn pul zūd ḫodrā büg'ẕerānī: Bu köpriden kendüñi tīz mürūr itdüresin.

چو خواهی رخت در منزل نهادن Çü ḫ̌āhī raḫt der-menzil nihāden: Taḳdīr-i kelām *çü raḫt der-menzil ḫ̌āhī nihāden* dimekdir. Işṭılāḥda *ḫ̌āhī nihāden* ḳoysañ gerek dimekdir. Yaʿnī çünki āḫirü'l-emr metāʿıñı ḳonaḳda[520] ḳoysan gerek. Yaʿnī menzile vāṣıl olmaḳ çünki ʿazm-i muṣammemiñdir.[521]

نباید بر سر پل ایستادن Ne-bāyed ber-ser-i pul īstāden: Köpri başı üzerinde ṭurmaḳ gerekmez.

بحمدالله که تا بودم درین دیر Bi-ḥamdi'llāh ki tā būdem der-īn deyr: Ḥamd olsun Ḫudā-yı müteʿāle[522] ki tā ben bu deyr-i dünyāda oldum. *Deyr* maʿbed-i Yehūda dirler, murād dünyādır.

---

[517] ki: - (S)

[518] yaʿnī eger kimesneye ʿāşıḳ olmadıñ ise: - (S)

[519] bulamazsın: vāṣıl olamazsın (S)

[520] ḳonaḳda: menzilde (S)

[521] yaʿnī menzile vāṣıl olmaḳ çünki ʿazm-i muṣammemiñdir: yaʿnī çünki ʿazm-i muṣammemiñ ḳonaġa vāṣıl olmaḳdır.(S)

[522] müteʿale: - (S)

براه عاشقی بودم سبك سیر Be-rāh-ı ʻāşıḳī būdem sebük-seyr: ʻĀşıḳlıḳ yolında ḫafīf yürişli oldum, yaʻnī ḥīn-i vilādetimden bu āna dek ʻömrümi ʻaşḳla giçürdüm.[523]

چو دایه مشگ من بی نافه دیده Çü dāye müşk-i men bī-nāfe dīde: Çünki dāye benim müşkümi, yaʻnī müşk gibi[524] cesedimi ḳabsız görmüş.

به تیغ عاشقی نافم بریده Be-tīġ-i ʻāşıḳī nāfem bürīde: ʻĀşıḳlıḳ ḳılıcıyla göbegimi kesmiş. *Dāye* **(E 30a)** ḳābile maʻnāsına ki ebe ḳadın dirler.[525]

چو مادر بر لبم پستان نهاده Çü māder ber-lebem pistān nihāde: Çünkü ana [526] ṭuṭaġım üstine meme ḳomuş.

ز خونخواریی عشقم شیر داده Zi-ḫūn-ḫˇārī-i ʻaşḳem şīr dāde: ʻAşḳ ḳanı içicilikden[527] bana süd virmiş.

اگرچه موی من اکنون چو شیراست Egerçi mūy-ı men eknūn çü şīrest: Egerçi benim tüyüm şimdi süd gibi beyāżdır.

هنوز آن ذوق شیرم در ضمیرست Henūz ān ẕevḳ-i şīrem der-żamīrest: Elān ol südün ẕevḳi benim ḳalbimdedir.

به پیری و جوانی نیست چون عشق Be-pīrī vü cüvānī nīst çün ʻaşḳ: Ḳocalıḳda[528] ve genclikde ʻaşḳ gibi yoḳdur.

دمد بر من دمادم این فسون عشق Demed ber-men dem-ā-dem īn füsūn ʻaşḳ: Nefes-be-nefes[529] ʻaşḳ benim üzerime bu mekr ve ḥīleyi üfürür. Ol füsūnı beyān idüp buyurur ki.

که جامی چون شدی در عاشقی پیر Ki Cāmī çün şüdī der-ʻāşıḳī pīr: Yaʻnī ʻaşḳ eyder ki:[530] Ey Cāmī! Çünki ʻāşıḳlıḳda pīr olduñ.

سبك روحی کن و در عاشقی میر Sebük-rūḥī kün ü der-ʻāşıḳī mīr: Ḫafīf cānlıḳ ile ve ʻāşıḳlıḳda ol. Yaʻnī ancaḳ ʻaşḳ yolında teslīm-i rūḥ eyle.

بنه در عشقبازی داستانی Bi-nih der-ʻaşḳ-bāzī dāstānī: ʻAşḳ-bāzīliḳde bir dāstān vaż‘ eyle.

---

[523] giçürdüm: mürūr eyledim. (S)

[524] müşk gibi: - (E)

[525] dāye ḳābile maʻnāsına ki ebe ḳadın dirler: - (S)

[526] -: benim (S)

[527] içicilikden: içiciliginden (S)

[528] ḳocalıḳda: pīrlikde (S)

[529] nefes-be-nefes: vaḳt-be-vaḳt (S)

[530] eyder ki: dir ki (S)

که ماند از تو در عالم نشانی Ki māned ez-tü der-‘ālem nişānī: Ki senden ‘ālemde bir nişān ḳala.

بکش نقشی ز کلك نکته زایت Bi-keş naḳşī zi-kilk-i nükte-zāyet: Nükte ṭogırıcı ḳalemiñden bir naḳş çek. Ya‘nī ḳulūbda müeṣṣer olan laṭīf kelimātı mü‘şir bir kitāb te’līf eyle.

که چون از جا روی ماند بجایت Ki çün ez-cā revī māned be-cāyet: Çünki yerden gidesin, yeriñde ḳala, **(S 21b)** ya‘nī senden ṣoñra yādigār ola.

چو از عشق این صدا آمد بگوشم Çü ez-‘aşḳ īn ṣadā āmed be-gūşem: Çünki ‘aşḳdan bu ṣadā benim ḳulaġıma geldi. *Īn ṣadā*dan murād bundan evvel ẕikr olunan üç beytdir.

باستقبال بیرون رفت هوشم Be-istiḳbāl bīrūn reft hūşem: Bu ṣadāya istiḳbāle ‘aḳlım ṭaşra gitdi, ya ‘nī ‘an-ṣamīmi’l-bāl teveccüh eyledim ve naẓma şürū‘ eyledim.

بجان گشتم گرو فرمان بری را Be-cān geştem girev fermān-berīrā: Cānla buyruḳ ṭutucılıġa rehīn oldum.

نهادم رسم نو سحر آوریرا Nihādem resm-i nev siḥr-āverīrā: Siḥr getürücilige, ya‘nī naẓm-ı eş‘āra yengi ḳānūn ḳodum.

بر آنم گر خدا توفیق بخشد Ber-ānem ger Ḫudā tevfīḳ baḫşed: Bunun üzerineyim eger Ḫudā tevfīḳ baġışlaya.

که نخلم میوهٔ تحقیق بخشد Ki naḫlem mīve-i taḥḳīḳ baḫşed: Bu ġars eyledügüm[531] ḫurma aġacı taḥḳīḳ meyvesini baġışlaya. Ya‘nī bundan ḫalḳ intifā‘ ideler.[532]

کنم از سوز عشق آن نکته رانی Künem ez-sūz-ı ‘aşḳ ān nükte-rānī: Sūz-ı ‘aşḳdan, ya‘nī ‘aşḳla yanup yaḳılmaḳdan ol nükte sürüciligi eyleyem.

که سوزد عقل رخت نکته دانی Ki sūzed ‘aḳl-ı raḫt-ı nükte-dānī: **(E 30b)** Ki ol ‘aşḳıñ ḳızġunluġı ‘aḳlıñ nükte bilicilik metā‘ını göyündüre, ya‘nī yaḳa.

درین فیروزه گنبد افکنم دود Der-īn fīrūze günbed efkenem dūd: Bu gök renkli künbede tütün ṣalam.

کنم چشم کواکب گریه آلود Künem çeşm-i kevākib girye-ālūd: Yıldızlarıñ gözlerini aġlamaya bulaşıcı eyleyem.

سخن را پایه بر جایی رسانم Süḫanrā pāye ber-cāyī resānem: Sözüñ pāyesini bir yere irişdirem.

---

[531] eyledügüm: itdügüm (S)

[532] baġışlaya. Ya‘nī bundan ḫalḳ intifā‘ ideler: -(S)

که بنوازد باحسنت آسمانم Ki bin'vāzed bi-aḥsent āsmānem: Ki aḥsent dimekle āsmān beni oḫşaya.

Dāstān[533] **دستهٔ گل از چمن فضایل صدق چیدن** Deste'ī gül çemen-i feżā'il-i ṣıdḳ çīden: Bir deste gül ṣıdḳıñ fażīletleri yaşıllıgından devşirmek beyānındadır. **و رشتهٔ اتمام سبب نظم کتاب بآن پیچیدن** Ve rişte-i itmām-ı sebeb-i naẓm-ı kitāb be-ān pīçīden: Ve kitābıñ sebeb-i naẓmı itmāmınıñ ipligini ol bir ḳabża güle ṣarmaḳ beyānındadır.

سخن دیباجهٔ دیوان عشقست Süḫan dībāce-i dīvān-ı 'aşḳest: Söz 'aşḳ dīvānının evvelidir.

سخن نو باوهٔ بستان عشقست Süḫan nev-bāve-i bostān-ı 'aşḳest: Söz 'aşḳ bostānınıñ turfanda yemişidir. Ya'nī 'aşḳıñ sebeb-i evveli süḫandır.

خرد را کار و باری چون سخن نیست Ḫıredrā kār u bārī çün süḫan nīst: 'Aḳla bir iş güc söz gibi yoḳdur.

جهان را یادگاری چون سخن نیست Cihānrā yādgārī çün süḫan nīst: Cihāna bir yādigār söz gibi yokdur.

بعالم هر چه از نو و کهن زاد Be-'ālem her çi ez-nev ü kühen zād: 'Ālemde her ne şey ki yengiden ve eskiden ṭogdı.

چنین گوید سخندان کز سخن زاد Çünīn gūyed süḫan-dān k'ez süḫan zād: Söz bilici buncılayın didi ki: Sözden toġdı. Ya'nī Bār-ı Ḫudānıñ kün dimesiyle vücūda geldi. [534] Nitekim beyān ider.

سخن از کاف و نون دم بر قلم زد Süḫan ez-kāf u nūn dem ber-ḳalem zed: Söz kāf ve nūndan nefesini ḳalem üzre urdı. Ya'nī Bār-ı Ḫudā ḳaleme kün didi.

قلم بر صفحهٔ هستی رقم زد Ḳalem ber-ṣafḥa-i hestī raḳam zed: Ḳalem[535] varlıḳ ṣafḥası üstine raḳam urdı. Ya'nī kün dimesiyle ḳalem hāṣıl oldı.

چو شد قاف قلم زان کاف موجود Çü şüd ḳāf-ı ḳalem z'ān kāf mevcūd: Çünkü ḳalem ḳāfı ol kāfdan mevcūd oldı. Ya'nī çünki ḳalem ẓuhūra geldi.

گشاد از چشمه اش فوّارهٔ جود Güşād ez-çeşmeeş fevvāre-i cūd: Anıñ puñarından cömerdlik fevvāresi açıldı. *Fevvāre* fānıñ fetḥi ve vāvıñ teşdīdiyle oma didikleri kemigiñ deligi ki cān kemigidir ammā bunda murād puñarıñ ḳaynamasıdır. Ya'nī ḳalem olup olacaġı

[533] dāstān: - (E)

[534] vücūda geldi: ḥāṣıl oldu. (S)

[535] ḳalem: - (S)

cümle yazdı ve bu kā'ināt ẓuhūra geldi ve alā yevmi'l-ḳıyām cömerdlik çeşmesi ḳaynayup muḳadder olan kāināt ẓuhūra **(E 31a)** gelmekdedir.[536]

جهان باشآن كه در بالا و پستند Cihān-bāşān ki der-bālā vü pestend: Cihānda olıcılar ki yuḳaruda ve aşaġıdadırlar. **(S 22a)** Ya'nī ins ve melek ve sā'ir mevcūdāt.

زجوششهای آن فواره مستند Zi-cūşişhā-yı ān fevvāre hestend: Ol fevvāre ḳaynayışlarından mest ve lā-ya'ḳıldırlar. Ḥaṣılı bu kāināt̄ıñ[537] sırrına ve günāhına kimesne vāḳıf degildir.

چو زان جوشش كند لب تكته رانی Çü z'ān cūşiş küned leb nükte-rānī: Çünki ol ḳaynayışdan bir nükte sürüci söyleye. *Leb küned* ıṣṭılāḥda söyleye dimekdir, yāḫud çünki ol ḳaynayışdan ṭuṭaḳ nükte sürücilik eyleye.

گلی باشد ز گلزار معانی Gülī bāşed zi-gülzār-ı ma'ānī: Ol söz ma'ānī gülistānından bir gül olur.

زند باد نفس دستش بدامان Zened bād-ı nefes desteş be-dāmān: Nefes yili, ya'nī nefes-i nāṭıḳa elini o gülüñ etegine urur.

برون آرد ز گلزارش خرامان Birūn āred zi-gülzāreş ḫırāmān: Güllükden ol güli ṣalınıcı ve laṭīf oldıġı ḥālde ṭaşra getürür.

كند ره بر در دروازۂ گوش Küned reh ber-der-i dervāze-i gūş: Yol ider ḳulaḳ dervāzesi ḳapusına. Ya'nī gül getürüci bād-ı nefes ḳulaḳ dervāzesi ḳapusına yol ider. Ya'nī diñleyenler ol gül-i ma'nāyı işidirler. *Dervāze* büyük açıḳ ḳapu dimekdir.

فتد از مقدم او هوش مدهوش Füted ez-maḳdem-i ū hūş medhūş: Ol gülüñ gelmesinden 'aḳl 'aḳılsız olur. Ya'nī ol kelāmıñ ḥüsniñden ve ḳulūbda te'ṯīrinden 'aḳl bī-iḫtiyār olur.

كند خاطر باستقبالش اهنگ Küned ḫāṭır be-istiḳbāleş āheng: Ḫāṭır ol güli istiḳbāle ḳaṣd ider. Ya'nī aña meyl-i küllī ile meyl ider.

در آرد دل ببر چون غنچه اش تنگ Der-āred dil be-ber çün ġonceeş teng: Göñül anı sīnesine ġonce gibi ṭar getürür. Ya'nī ol kelām ḳulūb-ı sāmi'īnde te'ṯīr-i tām ile te'ṯīr ider.

گهی لب را نشاط و خنده آرد Gehī lebrā neşāṭ u ḫande āred: Ba'żı vaḳiṭ ṭuṭaġa sürür ve tebessüm getürür.

گه از دیده نم اندوه بارد Geh ez-dīde nem-i endūh bāred: Ba'żı vaḳiṭ gözden ġuṣṣa yaşını yaġdurur.

---

[536] ve alā yevmi'l-ḳıyām cömerdlik çeşmesi ḳaynayup muḳadder olan kā'ināt ẓuhūra gelmekdedir: Gūyā cömerdlik puñarı oldı. (S)

[537] kāināt̄ıñ: ẓuhūrāt̄ıñ (S)

ازو خندد لب اندوه مندان Ez-ū ḫanded leb-i endūhmendān: Ol sözden ḫandeye gelür ġuṣṣalularıñ ṭuṭaġı.

وزو گریان شود لبهای خندان V'ez-ū giryān şeved lebhā-yı ḫandān: Ve ol sözden aġlayıcı olur gülegen[538] ṭuṭaḳlar.

چو این شان الهی بینم ازوی Çü īn şān-ı İlāhī bīnem ez-vey: Çünki bu İlāha mensūb ḥāli ol süḫandan görem.

معاذالله که دامن چینم ازوی Ma'āẕa'llāh ki dāmen çīnem ez-vey: Ṣıġınurum Allāha ki etegimi devşürem ol sözden. Ya'nī bāb-ı 'aşḳda 'alā-ḳaderi'l-ḥāl kelām söylerim ve söylememekden Ḫudā-yı müte'āle i'āẕe eylerim.

بدین می شغل گیری ساخت پیرم (E 31b) Bedīn mey şuġl-gīrī sāḫt pīrem: Bu 'aşḳ şarābıyla şuġl ṭutucılıḳ düzdi ve ḳoşdı pīr-i ṭarīḳatim bāña.

به پیر افشانی اکنون شغل گیرم Be-pīr-efşānī eknūn şuġl gīrem: Pīrlik şaçmaġa şimdi şuġl ṭutarım. Ya'nī ḳocalıḳ vaḳtimde[539] 'aşḳ ve civānlıḳ muḳteżāsını beyān iderim.

دهم از دل برون راز نهانرا Dihem ez-dil birūn rāz-ı nihānrā: Göñlümden ṭaşra viririm[540] gizlü sırrı.

بخندانم بگریانم جهانرا Bi-ḫandānem bi-giryānem cihānrā: [541] Güldürürüm ve [542] aġladırım cihānı, ya'nī bu kitābı oḳuyanları.[543]

کهن شد دولت شیرین و خسرو Kühen şüd devlet-i Şīrīn ü Ḫusrev: Şīrīn ve Ḫusreviñ devleti. Ya'nī anlarıñ ḳıṣṣalarını beyānda te'līf olunan kitāb eskidi.

به شیرینی نشانم خسرو نو Be-şīrīnī nişānem Ḫusrev-i nev: Ṭatluluḳ ile bir yengi Ḫusrev dökerim. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selām ḳıṣṣasını beyān iderim.

سر آمد قصهٔ لیلی و مجنون Ser āmed ḳıṣṣa-i Leylī vü Mecnūn: Leylā ve Mecnūn ḳıṣṣası başa geldi,[544] ya'nī tamām oldı ve herkes anlarıñ 'aşḳını beyānda te'līf eyledigim kitābı oḳuyup istediler. Ba'żı nüsḫada ḳıṣṣa yir[in]e *nevbet* vāḳī' olmuş.[545]

---

[538] gülegen: gülici (S)

[539] vaḳtimde: ḥālimde (S)

[540] viririm: virdim (S)

[541] -: gāhī (S)

[542] -: gāhī (S)

[543] ya'nī bu kitābı oḳuyanları: -(S)

[544] başa geldi: - (S)

کسی دیگر سر آمد سازم اکنون Kesī dīger ser āmed sāzem eknūn: **(S 22b)** Şimdi bir ġayrı kimesneyi başa gelmek yasayam. Ya‘nī āḫir kimesneniñ ‘aşḳını beyānda daḫı bir dāstān söyleyem. Murād Zelīḫādır.

چو طوطی طبع را سازم شکرخا Çü ṭūṭī ṭab‘rā sāzem şeker-ḫā: Ṭūṭī ḳuşı gibi tab‘ımı şeker çiyneyici eyleyem.

ز حسن یوسف و عشق زلیخا Zi-ḥüsn-i Yūsuf u ‘aşḳ-ı Zelīḫā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥüsniñden ve Zelīḫānıñ ‘aşḳından.

خدا از قصها چون احسنش خواند Ḫudā ez-ḳıṣṣahā çün aḥseneş ḫˇānd: Ḫudāy te‘ālā ḥażretleri çünki ḳıṣṣalardan aña aḥsen oḳudı. Nitekim aḥsenü’l-ḳıṣaṣ buyurdı.

باحسن وجه ازآن خواهم سخن راند Be-ḥüsn-i vech ez-ān ḫˇāhem süḫān rānd: Aḥsen-i vech ile ol ḳıṣṣadan söz sürsem gerek.

چو باشد شاهد آن وحی منزل Çü bāşed şāhid-i ān vaḥy-i menzil: Çünki evvel ḳıṣṣanıñ şāhidi vaḥy-i menzil oldı.[546]

نباشد کذب را امکان مدخل Ne-bāşed kiẕbrā imkān-ı medḫal: Yalanıñ aña dāḫil olmaḳ imkānı olmaz.[547]

نگردد خاطر از ناراست خرسند Ne-gerded ḫāṭır ez-nā-rāst ḫursend: Ḫāṭır ṭoġrı olmayan sözden ḳāni‘ olmaz.

و گر خود گویی آنرا راست مانند Ve ger ḫod gūyī ānrā rāst-mānend: Her ḳaçan ḥaḳīḳatde anı ṭoġrı gibi diyesin.

سخن را زیوری چون راستی نیست Süḫanrā zīverī çün rāstī nīst: Söze bezek ve zīnet ṭoġrılıḳ gibi degildir.[548]

جمال مه بجز نا کاستی نیست Cemāl-i meh be-cüz nā-kāstī nīst: Ayıñ ḥüsn ü cemāli tamām olmagıñ ġayrıyla degildir. Ya‘nī ay ki on beşler cemāli tamām olur, keẕālik sözdeki ṭoġrı **(E 32a)** olur, kemālini bulur. *Kāst* eksilmekdir, *nā-kāst* eksilmemek. Murād ay tamāmını bulmaḳdır.

---

[545] herkes anlarıñ ‘aşḳını beyānda te’līf eyledigim kitābı oḳuyup istediler. Ba‘żı nüsḫada ḳıṣṣa yire nevbet vāḳī‘ olmuş: ehl-i diller ol ḳıṣṣayı gūş eyledi. (E)

[546] oldı: ola (S)

[547] dāḫil olmaḳ imkānı olmaz: imkān-ı medḫali olmaya, ya‘nī aña yalandan dāḫil olmaḳ mümkin olmaya (S)

[548] degildir: yoḳdur (S)

ازآن صبح نخستین بی فروغست Ez-ān ṣubḫ-ı nuḫūstīn bī-fürūġest: Ol sebebden ṣubḥ-ı evveliñ aydınlığı yoḳdur.

که لاف روشنی ازوی دروغست Ki lāf-ı rūşenī ez-vey dürūġest: Ki aydınlıḳ lāfı andan yalandır.

چو صبح راستین از صدق دم زد Çü ṣubḥ-ı rāstīn ez-ṣıdḳ dem zed: Çünki ṣubḥ-ı ṣādıḳ ṣıdḳından nefes urdı.

زخور بر آسمان زرین علم زد Zi-ḫūr ber-āsmān zerrīn ‘alem zed: Güneşden gök üstine altun ‘alem urdı.

بصنعت گر بیارایی دروغی Be-ṣan‘at ger biyārāyī dürūġī: Ṣan‘atla eger bir yalanı bezeyesin.

نگیرد زان چراغ وی فروغی Ne-gīred z’ān çerāġ-ı vey fürūġī: Ol tezyīnden yalanıñ çerāġı bir aydınlıḳ ṭutmaz.

چرا دوزی بقد زشت دیبا Çirā dūzī be-ḳadd-i zişt dībā: Niçün dikersin çirkīn kimesneniñ ḳaddine dībā kaftān.

چو از دیبا نگردد زشت زیبا Çü ez-dībā ne-gerded zişt zībā: Çünki dībā ḳaftāndan çirkīn yaraşıḳlı olmaz.

ز دیبا زشت زیبایی نیابد Zi-dībā zişt zībāyī ne-yābed: Dībā ḳaftānından çirkīn yaraşıḳlıḳ bulamaz.

ولی دیبا سوی زشتی شتابد Velī dībā sūy-ı zişt̄ī şitābed: Velīkin dībā çirkīnlik ṭarafına iver. Ya‘nī yaraşıḳsız kimesne üzerinde dībā ‘abā görünür.[549]

رخ گلرنگرا گلگونه باید Ruḫ-ı gül-rengrā gülgüne bāyed: Gül renkli yañaġa englik gerek. Ya‘nī şol ḳızılca nesne ki ‘avratlar yüzlerine sürünürler, anı gül gibi ḳızıl yañaġa sürmek gerek.

کش از گلگونه گلرنگی فزاید K’eş ez-gülgüne gül-rengī fezāyed: Ki ol yañaġıñ englikden gül renkligi arta.

چو گلگونه بروی تیره مالی Çü gülgüne be-rūy-ı tīre mālī: Çü gülgüneyi bulanıḳ ve ḳabīḥ yüze sürtesin.

نه بیند دیده زان جز تیره حالی Ne-bīned dīde z’ān cüz tīre ḥālī: Göz görmez ol yüzden bulanıḳ ḥāllıḳdan ġayrı. Ya‘nī baḳan kimesnelere ḳabīḥ görünür. Ḥāṣılı kiẕb olan ḥikāyeler her ne ḳadar revnaḳlı ve leṭāfetli söylense yine sāmi‘īne andan nefret gelür.

[549] yaraşıḳsız kimesne üzerinde dībā ‘abā görünür: zişt rūsıyla ḳaftan daḫı ḳabīḥ görinür. (S)

ز معشوقان چو یوسف کس نبوده Zi-ma‘şūḳān çü Yūsuf kes ne-būde: Ma‘şūḳlarda Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi kimesne olmamışdır. Zīrā pederi ve ‘ammesi ve Zelīḫā anı ma‘şūḳ idindiler. Belki ahālī-i **(S 23a)** Mışrıñ küllīsi anı ma‘şūḳ idindi. Belki Ādem ‘aleyhi’s-selām daḫı ‘ālem-i ervāḥda anı ma‘şūḳ idindi.

جمالش از همه خوبان فزوده Cemāleş ez-heme ḫūbān füzūde: Anıñ cemāli dükeli güzellerden artıḳ idi. Nitekim ḥüsni naṣṣ-ı Ḳur’ānla ṣābitdir. Bu iki mışrā‘ıñ āḫirinde edāt-ı ḫaber yāḫud būd lafẓı muḳadderdir.

ز خوبان هر که را ثانی ندانند Zi-ḫūbān her kirā ṣānī ne-dānend: Güzellerden[550] her kimiñ ki ikincisini **(E 32b)** bilmezler.

ز اوّل یوسف ثانیش خوانند Zi-evvel Yūsuf-ı ṣānīş ḫˇānend: Evvel emrden aña Yūsuf-ı ṣānī oḳurlar.

نبود از عاشقان کس چون زلیخا Ne-būd ez-‘āşıḳān kes çün Zelīḫā: ‘Āşıḳlardan kimesne Zelīḫā gibi olmadı.

بعشق از جمله بود افزون زلیخا Be-‘aşḳ ez-cümle būd efzūn Zelīḫā: ‘Aşḳda cümleden[551] artıḳ idi Zelīḫā.

ز طفلی تا به پیری عشق ورزید Zi-ṭıflī tā be-pīrī ‘aşḳ verzīd: Çocuḳluḳdan pīrlige dek ‘aşḳa öyküdi ve ‘aşḳı kendüye ‘ādet idindi.

بشاهی و اسیری عشق ورزید Be-şāhī vü esīrī ‘aşḳ verzīd: Şāhlıḳ ḥālinde ve esīrlik ḥālinde ‘aşḳı pīşe idindi.

پس از پیری و عجز و ناتوانی Pes ez-pīrī vü ‘acz ü nā-tüvānī: Pīrlikden ve ‘aczden[552] ve ḳādirsizlikden ṣoñra.

چو بازش تازه شد عهد و جوانی Çü bāzeş tāze şüd ‘ahd ü cüvānī: Çünki yine civānlıḳ zamānı tāze oldı. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

بجز راه وفا و عشق نسپرد Be-cüz rāh-ı vefā vü ‘aşḳ nes’purd: Vefā ve ‘aşḳ yolından ġayrıya ışmarlanmadı.

برآن زاد و برآن بود و برآن مرد Ber-ān zād u ber-ān būd u ber-ān mürd: Anıñ[553] üzerine ṭoġdı ve anıñ[554] üzerine idi eyyām-ı ‘ömri ve anıñ[555] üzerine öldi. Ya‘nī bā‘iṣ-i fevti[556] yine ‘aşḳ oldı.

---

[550] güzellerden: ḫūblardan (S)

[551] cümleden: cümle (E)

[552] ‘aczden: ‘aczlikden (S)

درین نامه سخن رانم زهر یك Der-īn nāme süḫan rānem zi-her yek: Bu nāmede söz sürerim her birinden sevḳ-i kelām eylerim.

بخامه گوهر افشانم زهر یك Be-ḫāme gevher-efşānem zi-her yek: Her birinden ḳalem ile cevher ṣaçarım.

بهر نقدی کز ایشان خرج سازم Be-her naḳdī k'ez-īşān ḫarc sāzem: Her bir naḳdī ki anlardan ḫarc eyleyem. Ya'nī her bir ḥāżır olan kelāmı ki anlarıñ ḥālini beyānda ḫarc eyleyem.

ز حکمت تازه گنجی درج سازم Zi-ḥikmet tāze gencī derc sāzem: Ḥikmetden bir tāze ḫazīne cem' eyleyem.

طمع دارم که ناگه گر شکرفی Ṭama' dārem ki nāgeh ger şigerfī: Ṭama' ṭutarım ki nāgeh[557] bir ulu kimesne. *Şigerf* şīn-ı mu'cemeniñ kesri ve kāfıñ fetḥiyledir.

بخواند زین محبّت نامه حرفی Bi-ḫ̌āned z'īn muḥabbetnāme ḥarfī: Bu muḥabbetnāmeden bir ḥarf oḳuya.

نتابد نامه سان بر روی من پشت Ne-tābed nāmesān ber-rūy-ı men püşt: Benim yüzüm üzerine nāme gibi arḳa bükmeye. Ya'nī nāme ṭayy olundığı gibi üslūbla ol daḫı bu kitābdan i'rāż eylemeye.

نساید خامه سان بر خرفم انگشت Ne-sāyed ḫāmesān ber-ḫarfem engüşt: Ḳalem gibi ḥarfim üzerine barmaḳ sürmeye ve kelāmıma ta'arruż eylemeye.

بدورا دور اگر بیند خطایی Be-dūr-ā-dūr eger bīned ḫaṭāyī: Iraḳdan ıraġa[558] eger bir ḫaṭā göre.

نیارد بر سر من ماجرایی Ne-yāred ber-ser-i men mācerāyī: Benim başım üzerine bir mācerā getürmeye ve bu ḫaṭāsı var dimeye.

بقدر وسع در اصلاح کوشد Be-ḳadr-i vüs' der-ıṣlāḥ kūşed: Vüs'i miḳdārı ıṣlāḥa dürüşe. Ya'nī ḫaṭā ve ḫalel īhām iden mevāżı'ı bi-ḳaderi'l-imkān te'vīl eyleye. **(E 33a)**

و گر اصلاح نتواند بپوشد Ve ger ıṣlāḥ net'vāned bi-pūşed: Ve eger ıṣlāḥ mümkin[559] olmazsa setr eyleye ve ol ḫaṭāyı iẓhār eylemeye.

---

[553] anıñ: 'aşḳ (S)

[554] anıñ: 'aşḳ (S)

[555] anıñ: 'aşḳ (S)

[556] fevti: helāki (S)

[557] nāgeh: - (S)

[558] ıraḳdan ıraġa: uzaḳdan uzaġa (S)

[559] mümkin: ḳādir (S)

Dāstān-ı neṣr[560] **داستان شمع جمال یوسفی** Dāstān-ı şem‘-i cemāl-i Yūsufī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma menṣūb olan cemāliñ şem‘i ḥikāyesini **در شبستان غیب افروختن** Der-şebistān-ı ġayb efrūḫten: Ġayb câme-ḫˇābında ışıḳlandırmaḳ beyānındadır.[561] *Der-şebistān-ı ġayb*dan murād ‘ālem-i ervāḥdır. **و به پروانهٔ آدمرا** Ve be-pervāne-i ādemrā: **(S 23b)** Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli pervānesi **بمشاهدهٔ فروغ آن سوختن** Be-müşāhede-i fürūġ-ı ān sūḫten: Ol cemāliñ aydınlıġını görmek ile göyünmek beyānındadır. V’allāhu te‘ālā a‘lem.

Naẓm[562] **گهر سنجان دریای معانی** Güher-sencān-ı deryā-yı ma‘ānī: Ma‘ānī deryāsınıñ cevherini ṭartıcılar.

ورق خوانان وحی آسمانی Varaḳ-ḫˇānān-ı vaḥy-i āsmānī: Vaḥy-i āsmānīniñ varaḳını oḳuyıcılar. Ya‘nī müfessirīn ve muḥaddiṯīn ve mu’aḫḫirīn raḥmetu’llāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘īn.

چو تاریخ جهان کردند آغاز Çü tārīḫ-i cihān kerdend āġāz: Çünki cihānıñ tārīḫine şürū‘ eylediler.

چنین دادند از آدم خبر باز Çünīn dādend ez-Ādem ḫaber bāz: Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan ḫaberi buncılayın virdiler. *Bāz* böyle maḳāmlarda te‘kīd ifāde ider ancaḳ.

که چون چشم جهان بینش گشادند Ki çün çeşm-i cihān-bīneş güşādend: Çünki Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ cihān görüci gözini açdılar. Edāt-ı cem‘ ta‘ẓīm içündür. Ya‘nī Bār-ı Ḫudā ki aña baṣar virdi.

برو اولاد اورا جلوه دادند Ber-ū evlād-ı ūrā cilve dādend: Anıñ üzerine evlādı [563] ‘arż-ı cemāl eylediler.

صفوف انبیا یکجا پس و پیش Ṣufūf-ı enbiyā yek cā pes ü pīş: Enbiyā ‘aleyhimu’s-selām ṣafları bir yerde ‘inda’llāh rütbelerine göre kimi gerü ve kimi ilerü.

ستاده هر صفی در پایهٔ خویش Sitāde her ṣafī der-pāye-i ḫˇīş: Her bir ṣaf kendü mertebesinde durmuş idi.

صفوف اولیا قائم دگر جا Ṣufūf-ı evliyā ḳā’im diger cā: Evliyā-yı kirām ṣafları ṭurıcı bir ġayrı yerde.[564]

---

[560] dāstān-ı neṣr: - (E)

[561] beyānındadır: beyānında (E)

[562] naẓm: - (E)

[563] anıñ üzerine evlādı: Ādem ‘aleyhi’s-selām üzerine evlādı ya‘nī ervāḥ-ı evlādı (S)

نهاده در مقام پیروی پا Nihāde der-maḳām-ı pey-revī pā: Enbiyā ‘aleyhimu’s-selām[565] ardınca gidicilik maḳāmında ayaḳ ḳomuşlar idi.

گروهی با شکوه پادشاهی Gürūhī bā-şükūh-ı pādşāhī: Bir bölük kimesne pādişāhlıḳ heybet ve ‘aẓametiyle.

بتاج شوکت و شاهی مباهی Be-tāc-ı şevket ü şāhī mübāhī: ‘Aẓamet tācıyla ve şāhlıġıyla güvenici ve iftiḫār idici olduḳları ḥālde,[566] ya‘nī bir ṭarafda daḫı pādişāhān gürūhı ṭurmuş idi.

ستاده صف بصف دیگر خلایق Sitāde ṣaf-be-ṣaf dīger ḫalāyıḳ: Ġayrı ḫalāyıḳ daḫı ṣaf-be-ṣaf ṭurmuş.

به ترتیب خوش و دستور لایق Be-tertīb-i ḫoş u düstūr-ı lāyıḳ: Ḫoş tertīb ile ve herkesiñ ḥāline lāyıḳ ḳānūnla.

چو آدم سوی آن مجمع نظر کرد Çü Ādem sūy-ı ān mecma‘ naẓar kerd: Çünki Ādem ‘aleyhi’s-selām **(E 33b)** ol mecma‘ ṭarafına naẓar eyledi.

ز هر جمعی تماشای دگر کرد Zi-her cem‘ī temāşā-yı diger kerd: Her bir cem‘den bir güne seyr eylemek eyledi.

بچشمش یوسف آمد چون یکی ماه Be-çeşmeş Yūsuf āmed çün yekī māh: Anıñ gözine Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bir ay gibi geldi.

نه مه خورشید اوج عزّت و جاه Ne meh ḫūrşīd-i evc-i ‘izzet ü cāh: Ay degil mertebe ve ‘izzet burcınıñ güneşi idi.

چو شمع انجمن زان جمع ممتاز Çü şem‘-i encümen z’ān cem‘-i mümtāz: Meclisi çerāġı gibi ol güzīde cem‘den.

میان جمع شمع آسا سر افراز Miyān-ı cem‘ şem‘āsā ser-efrāz: Cem‘ ortasında çerāġ gibi baş yüceldici idi.

جمال نیکوان در پیشت او گم Cemāl-i nīkuvān der-pīş-i ū güm: İyüleriñ cemāli anıñ ḥüsni öñinde belürsüz idi.

چنان کز پرتو خورشید انجم Çünān k’ez-pertev-i ḫūrşīd encüm: Ancılayın ki[567] güneşiñ pertevinden yıldızlar.[568]

---

[564] evliyā-yı kirām şafları ṭurıcı bir ġayrı yerde: bir ġayrı yerde evliyā şafları ṭurıcıdur. (S)

[565] ‘aleyhimu’s-selām: - (S)

[566] idici olduḳlar ḥālde: idiciligiyle (S)

[567] ancılayın ki: - (S)

ردای دلبری افکنده بر دوش Ridā-yı dil-berī efkende ber-dūş: Dil-berlik ḫil‘atini omuzı üzerine ṣalmış idi.

فدای خاکپایش صد ردا پوش Fedā-yı ḫāk-i pāyeş ṣad ridā pūş: Anıñ ayaġı toprağına fedā olsun yüz ridā örtinici.[569]

کمال حسنش از اندیشه بیرون Kemāl-i ḥüsneş ez-endīşe bīrūn: Anıñ ḥüsniniñ kemāli endīşeden ṭaşra idi.

ز حدّ عقل فکرت یشه بیرون Zi-ḥadd-i ‘aḳl-ı fikret-pīşe bīrūn: Fikr-pīşelü ‘aḳlıñ ḥaddinden ṭaşra idi. *Fikret*de tā ‘alāmet-i naḳldir. Ya‘nī bir **(S 24a)** lafẓ ‘Arabīden Fārsīye naḳl olunmaḳ murād olunsa āḫirine bir hā-yı resm veyā bir tā getürürler.

به پشتش خلعت لطف الهی Be-püşteş ḫil‘at-i luṭf-ı İlāhī: Anıñ arḳasında Bār-ı Ḫudānıñ luṭfı ḫil‘ati var idi.

به فرقش تاج فرّ پادشاهی Be-farḳeş tāc-ı ferr-i pādşāhī: Anıñ mübārek başında pādişāhlıḳ devleti tācı. Ya‘nī arḳasında ḫil‘at-i luṭf-ı İlāhī başında tāc-ı pādişāhī[570] var idi.

جبینش مطلع نور سعادت Cebīneş maṭla‘-ı nūr-ı sa‘ādet: Anıñ mübārek alnı sa‘ādet ṣubḥınıñ maḥall-i ṭulū‘ı idi.

شب غیب از رخش روز شهادت Şeb-i ġayb ez-ruḫeş rūz-ı şehādet: Ġayb gicesi anıñ mübārek yañaġından şehādet gündüzi idi. Nūre’d-dīn nevvera’llāhu merḳadehu ḥażretleri bu beytin hāmişinde buyurmuşlar:[571] *Fīhi innehū yufhemu min haẕā en yekūne efḍalu min-ḥātemi’n-nebiyyīn ve seyyidi’l-mürselīn fi’l-mertebeti ve’l-‘izzeti lākinne leyse keẕālik bel hüve efḍalu min Yūsufe ve mimmen hüve efḍalu min Yūsufe fel-medḥu bīmā lā-yunāsibu lil-mubālaġati illā en yeḫuṣṣu’l-murādu bi-ḳarineti’l-maḳāmi.*[572]

همه پیغمبران از پیش و از پس Heme peyġamberān ez-pīş ü ez-pes: Dükeli peyġamberler ilerüden ve gerüden. Ya‘nī herkes kendü maḳāmında ṭururlar.

ز ظلمتهای جسمانی مقدّس Zi-ẓulmethā-yı cismānī muḳaddes: Żulemāt-ı cismāniyyeden. Ya‘nī ma‘āṣīden muḳaddes ve ma‘ṣūmdurlar.

---

568 - : belürsüz olan gibi (S)

569 anıñ ayaġı toprağına fedā olsun yüz ridā örtinici: yüz ridā örtünüci anıñ ḫāk-i pāyına fedā olsun. (S)

570 ya‘nī arḳasında ḫil‘at-i luṭf-ı İlāhī başında tāc-ı pādişāhī : - (E)

571 buyurmuşlar: buyurmuş (S)

572 Bundan anlaşılır ki muhakkak ki o nebilerin sonuncusundan ve gönderilenlerin efendisinden mertebe ve izzette daha faziletlidir ama böyle değildir. Aksine O (Hz. Peygamber), Yusuf’tan ve Yusuf’tan faziletli olanlardan daha faziletlidir. Münasip olmayan ifadelerle medh, amaç bulunduğu yer karinesiyle sınırlanmadıkça mübalağa içindir.

همه ارواح قدس بی کم و کاست Heme ervāḥ-ı ḳuds-i bī-kem ü kāst: **(E 34a)** Dükeli pāk rūḥlar. Ya‘nī ervāḥ-ı evliyā noḳṣānsız.

علمها بر کشیده از چپ و راست ‘Alemhā ber-keşīde ez-çep ü rāst: Sancaḳlar çekilmiş[573] ṣaġdan ve ṣoldan.

درین محرابهٔ خورشید قندیل Der-īn mihrābe-i ḫūrşīd-ḳandīl: Bu güneş ḳandīlli miḥrāb şekilli āsmānda.

فکنده غلغل تسبیح و تهلیل Fekende ġulġul-ı tesbīh ü tehlīl: Ol ervāḥ tesbīḥ ve tehlīl āvāzını ṣalmış idi.

ازآن جاه و جلال آدم عجب ماند Ez-ān cāh u celāl Ādem ‘aceb mānd: Ol mertebe ve ‘aẓametden Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘aceb ḳaldı.

بعنوان تعجب زیر لب راند Be-‘unvān-ı ta‘accüb zīr-i leb rānd: Ta‘accüb üslūbıyla ṭuṭaḳ altında sürdi. Ya‘nī āheste didi.

که یارب این درخت از گلشن کیست Ki yā Rāb īn dıraḫt ez-gülşen-i kīst: Ki yā Rab bu aġac kimiñ güllügin[den]dir?[574]

تماشاگاه چشم روشن کیست Temāşāgāh-ı çeşm-i rūşen-i kīst: Kimiñ aydın gözüniñ seyrāngāhıdır?

برو این پرتو دولت چرا تافت Ber-ū īn pertev-i devlet çirā tāft: Anıñ üzerine bu devlet şu‘lesi niçün ıldıradı?

جمال و جاه چندین از کجا یافت Cemāl ü cāh çendīn ez-kücā yāft: Bu ḳadar cāh u cemāli ḳandan buldı?

خطاب آمد که نور دیدهٔ تست Ḫiṭāb āmed ki nūr-ı dīde-i tüst: Ḫiṭāb-ı ‘izzet geldi ki seniñ gözüñ nūrıdır.

فرح بخش دل غم دیدهٔ تست Feraḥ-baḫş-ı dil-i ġam-dīde-i tüst: Senin ġamıñ görmüş göñlüñe şādlıḳ bağışlayıcıdır.

ز باغستان یعقوبی نهالیست Zi-bāġistān-ı Ya‘ḳūbī nihālīst: Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāma mensūb bāġistāndan bir fidāndır.

ز صحرای خلیل الله غزالیست Zi-ṣaḥrā-yı Ḫalīlu’llāh ġazālīst: İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ṣaḥrāsından bir ceyrān ḳuzısıdır.[575]

---

[573] çekilmiş: çekmişler (S)

[574] güllügin[den]dir: gülistānındandır (S)

[575] ceyrān ḳuzusıdır: geyik yavrusı idi. (S)

ز کیوان بگذرد ایوان جاهش Zi-Keyvān büg’z̲ered eyvān-ı cāheş: Anıñ mertebesiniñ eyvānı Züḥāl yıldızını geçer[576] ve ḳadri felek-i sābi‘den a‘lā olur.

زمین مصر باشد تختگاهش Zemīn-i Mışr bāşed taḫtgāheş: Mışr zemīni anıñ taḫtgāhı olur.

ز بس خوبی که در رویش عیانست Zi-bes ḫūbī ki der-rūyeş ‘ayānest: Güzellik keş̲retinden ki anıñ yüzinde ‘ayāndır.

حسدانگیز خوبان جهانست Ḥased-engīz-i ḫūbān-ı cihānest: Dünyā güzelleriniñ ḥased ḳoparıcısıdır. Ya‘nī anıñ ḥüsni cümle güzelleriñ ḥasedine bā‘iş̲ olur.

کند روی ترا آیینه داری Küned rūy-ı türā āyīne-dārī: Ey Ādem seniñ yüziñe āyīne ṭuṭucılıḳ ider.

ببخشش زانچه در گنجینه داری Bi-baḫşeş z’ānçi der-gencīne dārī: Aña[577] baḫş eyle ol ḥüsnden ki **(S 24b)** ḫazīneñde ṭutarsın. Bu kelamdan müstefād olan oldur ki Bār-ı Ḫudā taḳsīm-i cemali Ādem ‘aleyhi’s-selāma tefvīż eyledi. *Va’llāhu a‘lem bi-hakīkati’l-ḥāl*.[578]

بگفت اینك در احسان گشادم Bi-güft īnek der-i iḥsān güşādem: Ādem ‘aleyhi’s-selām didi: İşte iḥsān ḳapusını açdım.

ز شش دانگ جمالش چار دادم Zi-şeş dāneg cemāleş çār dādem: Altı **(E 34b)** dāneg cemālden aña dördini virdim. *Dāneg* ‘ām ḳatında bir dirhemin rub‘ıdır ve ehl-i ḥisāb ḳatında bir miş̲ḳāliñ südüsidir. Ta‘rīb idüp dānḳ dirler. Bu maḳāmda murād muṭlaḳ ḥişşedir. Ḥāṣılı ḥüsnün[579] altı cüz’inden dört cüz’ini Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ve iki cüz’ini sā’ir dünya güzellerine virdim.

ازآن خوبی که باشد دلبرانرا Ez-ān ḫūbī ki bāşed dil-berānrā: Ol güzellikden ki dil-berler içün olur.

دو بخش اورا یکی مر دیگرانرا Dü baḫş ūrā yekī mer dīgerānrā: İki ḥişşe aña bir ḥişşe sā’ir dil-berlere. *Mer* lām-ı cārre ma‘nāsınadır. Meş̲elā mer fülān, fülāna ve fülānıñ dimekdir.

پی نسخ بتان درج ار گشاید Pey-i nesḫ-i bütān dürc er güşāyed: Maḥbūblarıñ ḥüsnini bozmaḳ içün eger güzellik ḥoḳḳasını aça. Ya‘nī ‘ālem-i eşbāḥda ki ẓuhūra gele.

---

[576] geçer: mürūr eyler. (S)

[577] aña: Yūsuf (S)

[578] Doğrusunu Allah bilir.

[579] ḥüsnün: seniñ (S)

خط حسن همه ثلثش نماید Ḫaṭ-ı ḥüsn-i heme s̱ülṡeṣ nümāyed: Dükeli maḥbūblarıñ ḫaṭlarınıñ ḥüsni aña üç ḥiṣṣeden bir ḥiṣṣe görünür. *Ḫaṭṭ* maḥbūblarıñ ṣaḳal yerinde ḳarınca ayaġı gibi ürperen mülardır ki ‘uṣṣāḳ beyninde sevgilidir. Ẕikrü’l-cüz’ ve irādetü’l-kül ḳabīlindendir yāḫud anıñ ḫaṭṭ-ı nesḫisi ‘indinde sā’ir maḥbūblarıñ[580] ḥüsn-i ḫaṭları s̱ülüs̱ ḫaṭṭı görünür. Ḫaṭṭ-ı s̱ülüs̱ ise ḫaṭṭ-ı nesiḫden be-ġāyet dündur.

پس آوردش بسوی سینهٔ خویش Pes āverdeṣ be-sūy-ı sīne-i ḫ̌īṣ: Andan ṣoñra Ādem ‘aleyhi’s-selām anı kendü sīnesi ṭarafına getürdi.

صفا بخش از دل بی کینهٔ خویش Ṣafā-baḫṣ ez-dil-i bī-kīne-i ḫ̌īṣ: Kendü kinsiz göñlinden ṣafā-baḫṣ itdigi ḥālde. Ya‘nī iḫlāṣ ile muḥabbet iẓhār eyleyerek.[581]

زمهر خویشتن کردش خبردار Zi-mihr-i ḫ̌īṣten kerdeṣ ḫaber-dār: Ādem ‘aleyhi’s-selām[582] kendü muḥabbetinden anı ḫaber-dār eyledi.

به پیشانی زدش بوسه پدروار Be-pīṣānī zedeṣ būse pedervār: Alnını öpdi peder gibi. *Būse zed* öpdi dimekdir.

چو گل از ذوق فرزندیش بشگفت Çü gül ez-ẕevḳ-i ferzendīṣ büṣ’güft: Anıñ oġulluġı[583] ẕevḳinden gül gibi açıldı. Ya‘nī be-ġāyet mesrūr oldı.

چو بلبل بر گل رویش دعا گفت Çü bülbül ber-gül-i rūyeṣ du‘ā güft: Bülbül gibi anıñ[584] gül yüzine du‘ā didi.

نهال جمال یوسف را از بهارستان غیب بباغستان شهادت آوردن Dāstān-ı dīger neṣr[585] Nihāl-i cemāl-i Yūsufrā ez-bahāristān-ı ġayb be-bāġistān-ı şehādet āverden: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cemāli fidānını ġayb bahāristānından şehādet bāġistānına getürmek.

و بآب دیدهٔ یعقوب و هوای دل زلیخا پروردن Ve be-āb-ı dīde-i Ya‘ḳūb ve hevā-yı dil-i Zelīḫā perverden: Ve Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāmıñ gözi ṣuyıyla ve Zelīḫānıñ göñli hevāsıyla ol fidānı beslemek beyānındadır.

---

[580] maḥūblarıñ: - (E)

[581] eylerek: iderek (S)

[582] Ādem ‘aleyhi’s-selām: - (E)

[583] oġulluġı: oġulları (S)

[584] anıñ: - (S)

[585] dāstān-ı dīger neṣr: - (S)

Naẓm[586] **درین نوبتگه صورت پرستی** Der-īn nevbetgeh-i ṣūret-perestī: Bu **(E 35a)** ṣūrete ṭapıcılıḳ nevbet yerinde, ya‘nī dünyāda.

زند هر کس بنوبت کوس هستی Zened her kes be-nevbet kūs-ı hestī: Herkes nevbetle varlıḳ kūsını urur. *Kūs* ṭabl-ı kebīr ma‘nāsınadır.

خقیقت را بهر دوری ظهور است Ḫaḳīḳatrā be-her devrī ẓuhūr est: Bulunmaġıñ her bir devrde ẓuhūrı vardır.

ز اسمی در جهان افتاده نور است Zi-ismī der-cihān üftāde nūr est: Bir isimden cihānda nūr vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī her ‘aṣırda bir nebīniñ ism-i şerīfi dünyāyı ġarḳ-ı nūr[587] eylemişdir.

اگر عالم بیك دستور ماندی Eger ‘ālem be-yek düstūr māndī: Eger ‘ālem bir ḳānūnla ḳalaydı.

بسا انوارگان مستور ماندی Besā envāregān mestūr māndī: **(S 25a)** Çok nūrlu laṭīf maḥbūblar örtülü[588] ḳalaydı, vücūda gelmeye idi. *Envāregān* aṣlı envāre āndır. Envār cem‘-i nūrdur. Āḫirindeki hā edāt-ı naḳldir. Ya‘nī ‘Arabīden ‘Acemīye naḳle nişāndır. Elif nūn edāt-ı cem‘dir. Āḫirinde[589] hā-yı resmī olan kelimeye elif ü nūn-ı cem‘ dāḫil olmalı olsa hā-yı resmīyi kāf-ı ‘Acemīyle ibdāl iderler ḫˇācegān ve bendegān gibi.

گر از گردون نگردد نور خور گم Ger ez-gerdūn ne-gerded nūr-ı ḫūr güm: Eger felekden güneşiñ nūrı belürsüz olmaya.

نگیرد رونقی بازار انجم Ne-gīred revnaḳī bāzār-ı encüm: Yıldız bāzārı bir revnaḳ ṭutmaz.

زمستان از چمنن بار ار نه بندد Zemistān ez-çemen bār er ne-bended: Ḳış eger çemenden yükini bağlamaya.

ز تأثیر بهاران گل نخندد Zi-te’ṯīr-i bahārān gül ne-ḫanded: Bahārlar te’ṯīrinden gül tebessüm itmez, ya‘nī açılmaz.

چو آدم رخت ازین محرابگه بست Çü Ādem raḫt ez-īn miḥrābgeh best: Çünki Ādem ‘aleyhi’s-selām raḫtını bu miḥrāb yerinden baġladı. Ya‘nī āḫirete rıḥlet eyledi.

بجایش شیت در محراب بنشست Be-cāyeş Şīt der-miḥrāb bin’şest: Miḥrābda anıñ yerinde Şīt ‘aleyhi’s-selām oturdı.

---

[586] naẓm: - (E)

[587] nūr: - (S)

[588] örtülü: mestūr (S)

[589] āḫirinde: āḫirindeki (S)

چو وی هم رفت کرد آغاز ادریس Çü vey hem reft kerd āġāz İdrīs: Çünki o daḫı [590] gitdi İdrīs ‘aleyhi’s-selām şürū‘ itdi.

درین تلبیس خانه درس تدریس Der-īn telbīsḫāne ders-i tedrīs: Bu telbīsḫānede ders oḳutmaġa ‘alā-ṭarīḳi’t-tecrīd,[591] ya‘nī iẓhār-ı nübüvvet idüp teblīġ-i aḥkāma.

چو شد تدریس ادریس آسمانی Çü şüd tedrīs-i İdrīs āsmānī: Çünki İdrīsiñ tedrīsi āsmānī oldı. Ya‘nī çünki[592] semāya ṣu‘ūd eyledi. Nitekim Bār-ı Ḫudā buyurmuşdur:

{وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا }[593]

بنوح افتاد دین را پاسبانی Be-Nūḥ üftād dīnrā pāsbānī: Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma düşdi dīne ḥıfẓ idicilik.[594]

بطوفان فنا چون غرقه شد نوح Be-ṭūfān-ı fenā çün ġarḳa şüd Nūḥ: Çünki Nūḥ ‘aleyhi’s-selām fenā ṭūfānına ġarḳ oldı. Ya‘nī çünki[595] fānī oldı. *Ġarḳa*daki hā ‘alāmet-i naḳldir.

شد این در بر خلیل الله مفتوح Şüd īn der ber-Ḫalīlu’llāh meftūḥ: **(E 35b)** Bu bāb-ı nübüvvet Ḫalīlu’llāh üzerine açılmış[596] oldı.

چو خوان نعمتش چیدند از آفاق Çü ḫ̌ān-ı ni‘meteş çīdend ez-āfāḳ: Çünki anıñ ni‘meti ṣofrasını eṭrāfdan devşirdiler. Ba‘żı nüsḫada ni‘met yerine *da‘vet* vāḳi‘ olmuşdur.

موفق شد بآن انفاق اسحاق Muvaffaḳ şüd be-ān infāḳ İsḥāḳ: Ol ni‘meti infāḳa İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selām[597] muvaffaḳ oldı.

ازین هامون شد او راه عدم کوب Ez-īn hāmūn şüd ū rāh-ı ‘adem-kūb: Bu dünyā ṣaḥrāsından ol daḫı[598] ‘adem yolını dögüci oldı. Ḍarb-ı seyrinden kināyedir. Ya‘nī çünki mürteḥil-i dār-ı beḳā oldı.

زد از کوسی هدی کلبانك یعقوب Zed ez-kūs-ı hüdā gülbang-ı Ya‘ḳūb: Hidāyet kūsından Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām āvāz urdı.

---

[590] o daḫı: İdrīs ‘aleyhi’s-selām (S)

[591] ‘alā-ṭarīki’t-tecrīd: - (S)

[592] çünki: - (S)

[593] Kur‘an-ı Kerim, Meryem Suresi, Ayet 57: “Biz onu yüce bir yere yükselttik.”

[594] Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma düşdi dīne ḥıfẓ idicilik: dīne ḥıfẓ idicilik Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma düşdi. (S)

[595] çünki: - (S)

[596] açılmış: meftūḥ (S)

[597] ol ni‘meti infāḳa İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selām: ol infāḳ-ı ni‘mete veyā infāḳ-ı da‘vete İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selām (S)

[598] ol daḫı: İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selām (S)

چو یعقوب از عقب زین کار دم زد Çü Ya‘ḳūb ez-‘aḳab z’īn kār dem zed: Çünki Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selāmdan ṣoñra bu nübüvvet ‘amelinden nefes urdı.

ز حدّ شام بر کنعان علم زد Zi-ḥadd-i Şām ber-Ken‘ān ‘alem zed: Şām ḥaddinden Ken‘ān üzerine ‘alem urdı. Ya‘nī Şāmdan rıḥlet idüp Ken‘ānda temekkün eyledi.

اقامت را بکنعان محمل افکند İḳāmetrā be-Ken‘ān maḥmil efkend: Muḳīm olmaḳ içün Ken‘āndan maḥmil ṣaldı. *Maḥmil* sefer devesine dirler.

فتادش در فزایش مال و فرزند Fütādeş der-fezāyeş māl u ferzend: Anıñ[599] māl ve veledi artınışa düşdi. Ya‘nī gün-be-gün māl ve evlādı teraḳḳīde oldı.

شمار کوسفندش از بز و میش Şumār-ı gūsfendeş ez-büz ü mīş: Anıñ ṭavarınıñ ‘adedi keçiden ve ḳoyundan.

درآن وادی شد از مور و ملخ بیش Der-ān vādī şüd ez-mūr u melaḫ bīş: Ol Ken‘ān deresinde ḳarınca ve çekirgeden ziyāde oldı. **(S 25b)**

پسر بیرون ز یوسف یازده داشت Püser bīrūn zi-Yūsuf yāzdeh dāşt: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan[600] ṭaşra on bir oġul ṭutdı.

ولی یوسف درون جانش ره داشت Velī Yūsuf derūn-ı cānş reh dāşt: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām derūn-ı cānında yol ṭutdı.

چو یوسف بر زمین آمد ز مادر Çü Yūsuf ber-zemīn āmed zi-māder: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anadan yer yüzine geldi.

برخ شد ماه گردونرا برابر Be-ruḫ şüd māh-ı gerdūnrā ber-ā-ber: Yañaḳda felek ayına berāber oldı.

دمید از بوستان دل نهالی Demīd ez-būstān-ı dil nihālī: Göñül bostānından bir fidān ẓāhir oldı.

نمود از آسمان جان هلالی Nümūd ez-āsmān-ı cān hilālī: Cān göginden bir hilāl göründi.

ز گلزار خلیل الله گلی رست Zi-gülzār-ı Ḫalīlu’llāh gülī rüst: Ḫalīlu’llāh gülistānından bir gül bitdi.

قبای نازك اندامی بر و چست Ḳabā-yı nāzik-endāmī ber-ū çüst: Nāzik endāmlıḳ ḳaftānı anıñ üzerine çüst idi. *Çüst* żamm-ı cīm-i ‘Acemī ile biribiri üzerine muṭabbaḳ yıġmaḳdır.

بر آمد اختری از برج اسحاق Ber-āmed aḫterī ez-burc-ı İsḥāḳ: İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selām burcından bir yıldız ẓāhir **(E 36a)** oldı.

---

[599] anıñ: - (S)

[600] ‘aleyhi’s-selāmdan: - (S)

ز روی او منوّر چشم آفاق Zi-rūy-ı ū münevver çeşm-i āfāḳ: Anıñ yüzinden āfāḳda olan ahālīniñ gözi münevver oldı.

علم زد لالهٔ از باغ یعقوب ʻAlem zed lāle'ī ez-bāġ-ı Yaʻḳūb: Bir lāle Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām bāġından ʻalem urdı ve ẓāhir oldı.

از و هم مرهم و هم داغ یعقوب Ez-ū hem merhem ü hem dāġ-ı Yaʻḳūb: O lāleden idi Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selāmıñ merhemi ve hem dāġı. Yaʻnī hicrānile dāġlandı ve vişāliyle merhemlendi.

غزالی شد شمیم افزای کنعان Ġazālī şüd şemīm-efzā-yı Kenʻān: Kenʻānıñ ḫoş ḳoḳusını arturıcı bir geyik yavrısı ceyrān ḳuzısı[601] oldı.

وزو رشك ختن صحرای کنعان V'ez-ū reşk-i Ḫoten ṣaḥrā-yı Kenʻān: Ve ol ġazāliñ[602] ṭayyib rāyiḥasından Kenʻān ṣaḥrāsı Ḫoten memleketinin maḥsūdı idi.[603] *Ḫoten* żamm-ı ḫā ile müşki çok bir memleketdir.

ز جان تا بود بهره مادرش را Zi-cān tā būd behre mādereşrā: Yūsuf ʻaleyhi's-selāmıñ annesine tā ki cāndan naṣīb var idi.

ز شیر خویش شستی شکّرش را Zi-şīr-i ḫ̆īş şüstī şekkereşrā: Kendü südinden anıñ şekker gibi ṭuṭağını yurdı. Yaʻnī emzürür idi.

چو دیدش در کنار خود دو ساله Çü dīdeş der-kinār-ı hod dü sāle: Çünki anı[604] kendü ḳucağında iki senelik gördi.

دمید ایّام زهرش در نواله Demīd eyyām zehreş der-nevāle: Zamāne anıñ loḳmasına ağu üfürdi. Yaʻnī vefāt eyledi.

گرامی درّی از بحر کریمی Girāmī dürrī ez-baḥr-i kerīmī: Kerīmlik deryāsından bir ḳıymetlü incü.

ز مادر ماند با اشك یتیمی Zi-māder mānd bā-eşk-i yetīmī: Anadan ḳaldı yetīmlik gözyaşıyla.

پدر چون دید حال گوهر خویش Peder çün dīd ḥāl-i gevher-i ḫ̆īş: Babası[605] çünki kendü gevheri ḥālin[606] gördi.

---

[601] ceyrān ḳuzısı: - (S)

[602] ġazāliñ: ġazānıñ (S)

[603] idi: oldı (S)

[604] anı: - (S)

[605] babası: Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām (S)

[606] ḥālin: ḥālini (S)

صدف کردش کنار خواهر خویش Ṣadef kerdeş kinār-ı ḫˇāher-i ḫˇīş: Kendü ḳız ḳardaşı ḳucaġını aña ṣadef eyledi. Yaʿnī Yūsuf ʿaleyhiʾs-selāmı ʿammesine virdi ki besleye.

ز عمّه مرغ جانش پرورش یافت Zi-ʿamme murġ-ı cāneş perveriş yāft: ʿAmmeden Yūsuf ʿaleyhiʾs-selāmıñ[607] cānınıñ ḳuşı besleniş buldı.

ز گلزار خوشی بال و پرش یافت Zi-gülzār-ı ḫoşī bāl ü pereş yāft: Eylük[608] gülistānından ḳol ve ḳanad buldı. Yaʿnī baṭş u meşye ḳādir oldı.

قدش آیین خوش رفتاری آورد Ḳadeş āyīn-i ḫoş-reftārī āverd: Anıñ mübārek boyı[609] ḫoş yürişlik ḳānūnını getürdi.

لبش رسم شکر گفتاری آورد Lebeş resm-i şeker-güftārī āverd: Anıñ laṭīf ṭuṭaġı şeker söyleyişlülük resmini getürdi.

دل عمّه بمهرش شد چنان بند Dil-i ʿamme be-mihreş şüd çünān bend: Bībīsiniñ[610] göñli anıñ muḥabbetine ancılayın bend oldı.

که نگسستی ازو یك لحظه پیوند Ki negʾsüstī ez-ū yek laḥẓa peyvend: Ki ol Yūsufdan bir laḥẓa ittiṣāli üzmezdi.

بهر شب خفته چون جان در برش بود Be-her şeb ḫufte çün cān der-bereş būd: Her gice cān gibi yanında **(S 26a)** uyumuş idi.

بهر روز آفتاب منظرش بود Be-her rūz āftāb manẓareş būd: Her gün naẓargāhı güneş **(E 36b)** idi. Yaʿnī Yūsuf ʿaleyhiʾs-selāmıñ yüzi bir güneş idi ki ʿammesiniñ naẓargāhı idi.

پدر هم آرزوی روی او داشت Peder hem ārzū-yı rūy-ı ū dāşt: Peder[611] daḫı anıñ yüzini görmek ārzū ṭutar idi.

ز هر سو میل خاطر سوی او داشت Zi-her sū meyl-i ḫāṭır sūy-ı ū dāşt: Her ṭarafdan ḫāṭırı meylini Yūsuf cānibine ṭutar idi.

جز او کس در دل غمگین نمی یاغت Cüz ū kes der-dil-i ġamgīn nemī-yāft: Ġam ile ṭolu göñlinde Yūsufdan ġayrı kimesne[612] bulamaz idi. *Ġamgīn* aṣlı *ġamāgīn*dir. Āgīn

---

[607] ʿaleyhiʾs-selāmıñ: - (S)

[608] eylük: ḫoşluḳ (S)

[609] boyı: ḳaddi (S)

[610] bībīsiniñ: ʿammesiniñ (S)

[611] peder: pederi (S)

[612] kimesne: kimesneyi (S)

hemzeniñ meddi[613] ve kāf-ı ʻAcemīyle yaṣdıḳ içi ve her nesneniñ içi ṭolmuş ola ol içinde olan nesneye dirler taḫfīf içün hemze düşüp ġamgīn ḳalmışdır.

بگه گه دیدنش تسکین نمی یافت Be-geh geh dīdeneş teskīn nemī-yāft: Anı vaḳit vaḳit görmekle teskīn bulamaz idi.

چنان میخواست کان ماه دل افروز Çünān mī-ẖˇāst kʼān māh-ı dil-efrūz: Yaʻḳūb ʻaleyhiʼs-selām ancılayın ister idi[614] ki ol göñül ışıḳlandırıcı ay, yaʻnī Yūsuf.

به پیش چشم او باشد شب و روز Be-pīş-i çeşm-i ū bāşed şeb ü rūz: Anıñ gözi öñinde ola gice ve gündüz.

بخواهر گفت ای کز مهرورزی Be-ẖˇāher güft ey kʼez-mihr-verzī: Ḳız ḳarındaşına didi: Ey ol ki sevgiye öyküniciliginden, yaʻnī muḥabbet-pīşelikden.

بفرقم چون درخت بید لرزی Be-farḳem çün dıraḫt-ı bīd lerzī: Başım üzerinde sögüt aġacı gibi ditrersin.

ندارم طاقت دوری ز یوسف Ne-dārem ṭāḳat-ı dūrī zi-Yūsuf: Ṭāḳat ṭutamam Yūsufuñ ıraḳlığına.

خلاصم ده زمهجوریی یوسف Ḫalāṣem dih zi-mehcūrī-i Yūsuf: Baña ḫalāṣ vir Yūsufuñ ayruluġından.

بخلوتگاه راز من فرستش Be-ḫalvetgāh-ı rāz-ı men firisteş: Anı benim sır ḫalvetgāhıma gönder.

بمحراب نیاز من فرستش Be-miḥrāb-ı niyāz-ı men firisteş: Benim niyāzım miḥrābına gönder.

ز یعقوب این سخن خواهر چو بشنید Zi-Yaʻḳūb īn süḫan ẖˇāher çü biş'nīd: Yaʻḳūb ʻaleyhiʼs-selāmdan ẖˇāheri çünki bu sözi işitdi.

ز فرمانش بصورت سر نه پیچید Zi-fermāneş be-ṣūret ser ne-pīçīd: Ṣūretde anıñ buyruġından baş bükmedi.

ولیکن کرد با خود حیلهٔ ساز Velīkin kerd bā-ẖod ḥīleʼī sāz: Velīkin kendü ile bir ḥīle sāz eyledi. Yaʻnī düzdi ve ḳoşdı.

که تا گیرد ز یعقوبش بآن باز Ki tā gīred zi-Yaʻḳūbeş be-ān bāz: Ki tā ol ḥīle ile anı Yaʻḳūb ʻaleyhiʼs-selāmdan gerü ṭuta.

بکف ز اسحاق بودش یك کمربند Be-kef zʼİsḥāḳ būdeş yek kemer-bend: Ol ẖˇāheriñ elinde İsḥāḳ ʻaleyhiʼs-selāmdan bir ḳurşaḳ var idi.

---

[613] meddi: meddiyle (S)

[614] ister idi: isterdi (S)

بخدمت سوده در راه خداوند Be-ḫidmet sūde der-rāh-ı Ḫudāvend: Ḫiẕmetle Bār-ı Ḫudānıñ yolında sürtülmüş idi.

کمر بندی که هر دستش که بستی Kemer-bendī ki her desteş ki bestī: Bir ḳurşaḳ idi ki her el ki anı bağlayaydı.

ز دست اندازی آفاق رستی Zi-dest-endāzī-i āfāḳ restī: Āfāḳıñ ẓulminden ḳurtulur idi. *Dest-endāz* ışṭılāḥda ẓulm **(E 37a)** dimekdir. *Lügat-i Sünbül-zāded*e meẕkūrdur.

چو یوسف را ز خود رو در پدر کرد Çü Yūsufrā zi-hod rū der-peder kerd: Çünki ḫ̌āher Yūsufuñ teveccühini kendüden pederine itdi.

میان بندش نهانی زان کمر کرد Miyān-bendeş nihānī z'ān kemer kerd: Anıñ ḳurşağını gizlü ol kemerden itdi. Ya'nī ḥufyeten kemeri biline bağladı. *Kemer-bend* ve *miyān-bend* ḳurşaḳ ma'nālarınadır.

چونان بست آن کمررا در میانش Çünān best ān kemerrā der-miyāneş: Ancılayın bağladı ol kemer biline.

که آگاهی نشد قطعا ازآنش Ki āgāhī ne-şüd ḳaṭ'ā ez-āneş: **(S 26b)** Ki aṣlā ol bağlamadan ḫaber-dārlığı olmadı. Ḥāṣılı 'ammesi kemeri biline ḳuşatdığını Yūsuf 'aleyhi's-selām[615] bilmedi.

کمر بسته به یعقوبش فرستاد Kemer beste be-Ya'ḳūbeş firistād: Kemer biline bağlu Ya'ḳūb 'aleyhi's-selāma gönderdi.

وزان پس در میان آوازه درداد Ve'z-ān pes der-miyān āvāze der-dād: Andan ṣoñra ortada ṣadā virdi ve feryād eyledi.

که گشتست آن کمربند از میان گم Ki geştest ān kemer-bend ez-miyān güm: Ki ol ḳurşaḳ ortadan belürsüz olmuşdur.

گرفتی هر کسی را زان توهّم Giriftī her kesīrā z'ān tevehhüm: Her bir kimesneyi andan tevehhüm ṭutar idi. Ya'nī herkes vehme düşdi yāḫud[616] her bir ādeme ol kemeriñ belürsüz olmasından gümān ṭutar idi.

بزیر جامه جست و جوی کردی Be-zīr-i cāme cüst ü cūy kerdī: Herkesiñ ṭonı altında cüst ü cū eylerdi. Ya'nī arar ve isterdi.

پس آنگه در دگر کس روی کردی Pes āngeh der-diger kes rūy kerdī: Pes andan ṣoñra ġayrı kese yüz eylerdi. Ya'nī ġayrı kimesneniñ eṣvābı arasın arardı.

---

[615] 'aleyhi's-selām: - (S)

[616] her bir kimesneyi andan tevehhüm ṭutar idi. Ya'nī herkes vehme düşdi yāḫūd: - (S)

چو در آخر به یوسف نوبت افتاد Çü der-āḫir be-Yūsuf nevbet üftād: Çünki āḫirde Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma nevbet düşti.

کمر را از میانش جست بگشاد Kemerrā ez-miyāneş cüst büg’şād: Kemeri anıñ[617] belinden çābük açdı.

درآن ایّام هر کس اهل دین بود Der-ān eyyām her kes ehl-i dīn būd: Ol eyyāmda her kimesne ki ehl-i dīn idi.

بر و حکم شریعت اینچنین بود Ber-ū ḥükm-i şerī‘at īnçünīn būd: Anıñ üzerine şerī‘at[618] buncılayın idi. Bu beyt ma-bā‘dına merḥūndur.

که دزدی هر که گشتی پای گیرش Ki düzdī her ki geştī pāy-gīreş: Bu mışrā‘ıñ taḳdīri böyledir[619] ki *ki her ki düzdī pāy-gīreş geştī*. Ya‘nī her kimesne ki bir uġrı anıñ pāy-gīri olaydı, ya‘nī[620] ṭutsaġı olaydı.

گرفتی صاحب کالا اسیرش Giriftī ṣāḥib-i kālā esīreş: Metā‘ ṣāḥibi anı esīr ṭutardı.

دگر باره به تزویر این بهانه Diger bāre be-tezvīr īn behāne: Bir kerre daḫı ḥīle ile bu bahāneyi.

چو کرد آماده بردش سوی خانه Çü kerd āmāde bürdeş sūy-ı ḫāne: Çünki sāḫte eyledi ḫānesi ṭarafına Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı[621] götürdi.

برویش چشم روشن شاد بنشست Be-rūyeş çeşm-i rūşen şād bin’şest: Anıñ yüziyle gözi aydın **(E 37b)** oldığı ḥālde şād oturdı.

پس از یکچند اجل چشمش فروبست Pes ez-yek çend ecel çeşmeş fürū best: Bir niçe zamāndan soñra ecel gözini baġladı. Ya‘nī ‘ammesi vefāt eyledi. Lafẓ-ı *fürū* te’kīd ifāde eder ancaḳ.

بدو شد خاطر یعقوب خرّم Bedū şüd ḫāṭır-ı Ya‘ḳūb ḫurrem: Anıñ vefātıyla Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫāṭırı şād oldı.

ز دیدارش نه بستی چشم بر هم Zi-dīdāreş ne-bestī çeşm ber-hem: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ[622] dīdārından gözini birbirine baġlamaz idi.[623] Bu maḥalde ba‘żı nüsḫada *dīde* vāḳi‘ olmuş ammā çeşm münāsibdir. Zīrā *dīde* gözüñ içine dirler, *çeşm* eṭrāfına.

---

[617] anıñ: - (S)

[618] şerī‘at: ḥükm-i şerī‘at (S)

[619] böyledir: dimekdir (S)

[620] pāy-gīri olaydı, ya‘nī: - (E)

[621] Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı: Yūsufı (S)

به پیش رو چو یوسف قبلهٔ یافت Be-pīş-i rū çü Yūsuf ḳıble'ī yāft: Yüzi öñinde çünki Yūsufı bir ḳıble buldı.

ز فرزندان دیگر روی بر تافت Zi-ferzendān-ı dīger rūy ber-tāft: Ġayrı oġullarından yüz bükdi.

به یوسف بود هر کاری که بودش Be-Yūsuf būd her kārī ki būdeş: Yūsuf ile idi her bir işi ki var idi.

به یوسف بود بازاری که بودش Be-Yūsuf būd bāzārī ki būdeş: Yūsuf ile idi bir bāzārı ki var idi.

به یوسف بود روحش راحت اندوز Be-Yūsuf būd rūḥeş rāhat-endūz: Anıñ rūḥı Yūsuf ile rāḥat ḳazanıcı idi.

بیسف بود چشمش دیده افروز Be-Yūsuf būd çeşmeş dīde-efrūz: Yūsuf ile idi anıñ çeşmi dīde ışıḳlandırıcı. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ vücūdı anıñ nūr-ı başarına bir ḳuvvet idi.

بلی هر جا کزین سان مه بتابد Belī her cā k'ez-īn sān meh bi-tābed: Belī öyledir,[624] ya'nī bu meẕkūr vāḳi'dir. Zīrā her yerde ki buncılayın ay yalıñlana. Ya'nī güneş gibi żiyālana.

اگر خورشید باشد ره نیابد Eger ḫūrşīd bāşed reh ne-yābed: **(S 27a)** Eger güneş ola yol bulamaya. Ya'nī sā'ir evlād-ı Ya'ḳūb eger güneş daḥı olsalar bunuñ cāh-ı ḥüsnine ve ḳadrine vāṣıl olamazlar.

چه گویم کان چه حسن و دلبری بود Çi gūyem k'ān çi ḥüsn ü dil-berī būd: Ne diyem ki ol ḥüsn ne ḥüsn ve ne dil-berlik idi.

که بیرون از حد حور و پری بود Ki bīrūn ez-ḥad-i ḥūr u perī būd: Ḥūr[625] ve perī ḥaddinden ṭaşra idi.

مهی بود از سپهر آشنایی Mehī būd ez-sipihr-i āşināyī: Bir ay idi āşinālıḳ göginden. Ya'nī herkes ile ḥüsn-i imtizācı var idi.

ازو کون و مکانرا روشنایی Ez-ū kevn ü mekānrā rūşenāyī: Andan kevn ü mekāna, ya'nī dünyāya aydınlıḳ var idi.

نه مه هیهات روشن آفتابی Ne meh heyhāt rūşen āftābī: Ay degil. Ay olmaḳ ba'īd oldı, ışıḳlı bir güneş[626] idi.

---

[622] Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ: Yūsufuñ (S)

[623] baġlamaz idi: baġlamazdı (S)

[624] öyledir: - (S)

[625] ḫūr: ḫūrī (S)

[626] ışıḳlı bir güneş: rūşen bir gün (S)

مه ازوی بر فلك افتاده تابی Meh ez-vey ber-felek üftāde tābī: Ay ol günden felek üzerine düşmüş bir şu‘le idi.

چه می گویم چه جای آفتابست Çi mī-güyem çi cāy-ı āftābest: Ne söylerim[627] güneşiñ ne yeridir. Ya‘nī anı güneşe ki teşbīh iderim ḫaṭā söylerim. Zīrā beynlerinde **(E 38a)** ḫaṭā-yı fāḥiş vardır.[628]

که رخشان چشمه اش اینجا سرابست Ki raḫşān çeşmeeş īncā serābest: Ki güneşiñ yaldıraġan çeşmesi bu yerde serābdır. Ya‘nī güneşiñ żiyāsı ve rif‘ati[629] Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥüsnine ve ‘ulüvv-i şānına nisbet, sıcaḳ günde ıraḳdan şu gibi görüken şoraḳ yeri deryā-yı ‘ummāna nisbet gibidir. Zīrā güneş cemāddir. Yūsuf ‘aleyhi’s-selām nebīyy-i ẕī-şān[630] ve ḥüccet ve bürhāndır.[631]

مقدّس نوری از قید چه و چون Muḳaddes nūrī ez-ḳayd-ı çi vü çūn: Ne ve niçe ḳaydından muṭahhar bir nūr idi. Ya‘nī anıñ ḥüsniniñ keyfiyyeti ḳābil-i ta‘bīr degil idi.

سر از جلباب چون آورده بیرون Ser ez-cilbāb çün āverde bīrūn: Başını keyfiyyet çārşebinden ṭaşra getürmüş idi. Ya‘nī hüsniniñ keyfiyyeti nā-ma‘lūm idi, egerçi ṣūretde beşer idi.

چو آن بیچون درین چون کرده آرام Çü ān bī-çūn der-īn çün kerde ārām: Çünki ol keyfiyyetsiz ḥüsn[632] bu keyfiyyetde ārām eylemiş. Ya‘nī ol nā-ma‘lūm ve nā-maḥdūd ḥüsn bu beşerde ḳarār eylemiş.

پی رو پوش کرده یوسفش نام Pey-i rū pūş kerde Yūsufeş-nām: Yüz örtüsi içün nāmını Yūsuf eylemiş. Gūyā o bir melek idi. Kimesne bilmesün içün beşer ismiyle müsemmā olmuş. Ma‘lūm ola ki ba‘żı kec-reviş cāhil ve lā-ya‘ḳıllar bu iki beyte ḥulūl ve ittiḥād ma‘nāsı virmişler. *Ḥāşā, s̱umme ḥāşā. Te‘āla’llāh ‘an ẕālike ‘uluvven kebirā.*[633]

---

[627] söylerim: dirim (S)

[628] zīrā beynlerinde ḫaṭā-yı fāḥiş vardır: - (S)

[629] żiyāsı ve rif‘ati: żiyāsını ve rif‘atini (S)

[630] ẕī-şān: ẕī-şāndır (S)

[631] ve ḥüccet ve bürhāndır: - (S)

[632] ḥüsn: - (S)

[633] ma‘lūm ola ki ba‘żı kec-reviş cāhil ve lā-ya‘ḳıllar bu iki beyte ḥulūl ve ittiḥād ma‘nāsı virmişler. *Ḥāşā, s̱umme ḥāşā. Te‘āla’llāh ‘an ẕālike ‘uluvven kebirā*: - (S)/ (Öyle olmasına olanak yok. Allah bunlardan yücedir, büyüktür.)

بدل یعقوب اگر مهرش نهان داشت Be-dil Ya‘ḳūb eger mihreş nihān dāşt: Egerçi Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām Yūsufa muḥabbeti göñlinde[634] gizlü ṭutdı.

و گر کردش بجان جا جای آن داشت Ve ger kerdeş be-cān cā cāy-ı ān dāşt: Ve eger cānında aña[635] yer itdi. Anıñ yerini ṭutdı. Ya‘nī Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām muḥabbet-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı göñlinden pinhān eylemesiniñ ve cānını aña mekān eylemesiniñ vechi vardır, belki sezāvār olan daḫı odur.

زلیخایی که رشك حور عین بود Zelīḫāyī ki reşk-i ḥūr-ı ‘īn būd: Bir Zelīḫā ki ḥūr-ı ‘īnin ġayreti idi. Ya‘nī ḥur-ı ‘īn aña ġayret ve ḥasret çekerdi. *Hūr* ‘Arabīde aḥveriñ ve ḥavrāniñ cem‘idir. Ve ḥavrā şol ‘avratdır ki göziniñ aġı ziyāde aḳ ve ḳarası zīyāde ḳara ola. Ammā ‘Acem müfred maḳāmında isti‘māl ider ve üslūbları üzre elif ve nūnla cem‘ idüp ḥavrān dirler. *‘Īn* ‘aynıñ kesriyle[636] gözi büyük kimesneler. A‘yeniñ cem‘idir ve a‘yen ‘aynın cem‘idir ‘aynıñ fetḥi ve yānıñ sükūnıyla.

بمغرب پردهٔ عصمت نشین بود Be-maġrib perde-i ‘işmet-nişīn būd: **(E 38b/ S 27b)** Maġrib diyārında ‘işmet perdesinde oturıcı idi.

ز خورشید رخش نا دیده تابی Zi-ḫūrşīd-i ruḫeş nā-dīde tābī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ güneş yüzinden bir ışıḳ görmemiş idi.

گرفتار خیالش شد بخوابی Giriftār-ı ḫayāleş şüd be-ḫˇābī: Bir düş ile anıñ ḫayāline giriftār oldı.

چو بر دوران غم عشق آورد زور Çü ber-dūrān ġam-ı ‘aşḳ āvered zūr: Çünki uzaḳlar üzerine ‘aşḳ ġamı zor getüre.

ز نزدیکان نباشد عاشقی دور Zi-nezdīkān ne-bāşed ‘āşıḳī dūr: Yaḳın olanlardan ‘āşıḳlıḳ ıraḳ olmaz. Ya‘nī Zelīḫā ki bir hˇāb ile ‘āşıḳ oldı, Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāma ‘aşḳ evlā bi’t-ṭarīḳ sezādır.

در صفات زینت زلیخا Der-şıfāt-ı zīnet-i Zelīḫā: Zelīḫānıñ zīnetini vaṣf beyānındadır. Ba‘żı nüsḫada zīnet yerine *nisbet* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī nesebini ẕikr beyānındadır. **که مغرب از طلوع آفتاب جمالش مشرق گشته بود** Ki maġrib ez-ṭulū‘-ı āftāb-ı

---

[634] göñlinde: göñlinden (S)

[635] aña: Yūsufa (S)

[636] kesriyle: kesri ve meddiyle (S)

[637] dāstān-ı diger neṣr: - (E)

cemāleş maşrıḳ geşte būd: Ki[638] maġrib diyārı[639] anıñ güneş gibi cemāli ṭulū‘ından maşrıḳ olmuş idi. **بلکه بهزار درجه ازآن در گذشته** Belki be-hezār derece ez-ān der-güẕeşte: Belki anıñ cemāliniñ[640] żiyāsı maşrıḳ żiyāsından biñ derece geçmiş idi.

Naẓm[641] **چنین گفت آن سخن دان و سخن سنج** Çünīn güft ān süḫan-dān u süḫan-senc: Buncılayın didi ol söz bilici ve söz ṭartıcı. Ya‘nī şeyḫ Niẓāmī raḥmetu’llāhu te‘ālā[642] Ḫamse adlu kitābında.

که در گنجینه بودش از سخن گنج Ki der-gencīne būdeş ez-süḫan genc: Ol güne[643] süḫan-dān ki ḫazīne evinde sözden ḫazīne var idi.

که در مغرب زمین شاهی بناموس Ki der-maġrib zemīn şāhī be-nāmūs: Ki maġrib diyārında adlu ve şanlu bir pādişāh.

همی زد کوس شاهی نام طیموس Hemī-zed kūs-ı şāhī nām-Ṭaymūs: Pādişāhlıḳ kūsını urur idi[644] ve nāmı Ṭaymūs idi.

همه اسباب شاهی حاصل او Heme esbāb-ı şāhī ḥāṣıl-ı ū: Dükeli pādişāhlıḳ sebebleri aña ḥāṣıl idi.

نمانده آرزویی در دل او Ne-mānde ārzūyī der-dil-i ū: Anıñ göñlinde bir ārzū ḳalmamış idi.

ز فرقش تاج را اقبالمندی Zi-farḳeş tācrā iḳbālmendī: Anıñ başından tāca devletlülük var idi.

ز پایش تخت را پایه بلندی Zi-pāyeş taḫtrā pāye-bülendī: Anıñ ayaġından taḫta yüce mertebelik var idi.

فلك در خیلش از جوزا کمربند Felek der-ḫayleş ez-Cevzā kemer-bend: Felek anıñ ‘askeri içinde Cevzādan kemer baġlamış idi.[645] *Cevzā* vaṣaṭ-ı semāda bir yıldızıñ ismidir. Gūyā felek meẕkūr şāha ḫiẕmet içün Cevzā-nām yıldızı biline kemer gibi ḳuşanmış idi.[646]

---

[638] ki: öyle Zelīḫā ki (S)

[639] diyārı: deryāsı (S)

[640] anıñ cemāliniñ: Zelīḫānıñ cemāli güneşiniñ (S)

[641] naẓm: - (E)

[642] raḥmetu’llāhu te‘ālā: - (S)

[643] ol güne: öyle (S)

[644] urur idi: ururdı (S)

[645] baġlamış idi: baġlamışdı (S)

[646] ḳuşanmış idi: ḳuşanmışdı (S)

ظفر با بند تیغش سخت پیوند Ẓafer bā-bend-i tīġeş saḫt peyvend: Ẓafer anıñ ḳılıcı bendine muḥkem muttaṣıl idi.[647]

زلیخا نام زیبا دختری داشت Zelīḫā-nām zībā duḫterī dāşt: Zelīḫā adlu bir **(E 39a)** yaraşuḳlu ḳız ṭutar idi.[648] *Zelīḫā* zānıñ fetḥi ve lāmıñ kesriyle güzel dimekdir, ṣıfatıdır. İsmi Rāyīldir.

که با او از همه عالم سری داشت Ki bā-ū ez-heme ʻālem serī dāşt: Ki anıñla[649] cümle ʻālemden şādlıḳ ṭutar idi.[650]

نه دختر اختری از برج شاهی Ne duḫter aḫterī ez-burc-ı şāhī: Ḳız degil pādişāhlıḳ burcından bir yıldız idi.

فروزان گوهری از درج شاهی Fürūzān gevherī ez-dürc-i şāhī: Pādişāhlıḳ ḥoḳḳasından ışıḳlanıcı bir gevher idi.

نگنجد در بیان وصف جمالش Ne-günced der-beyān vaṣf-ı cemāleş: Anıñ cemālini vaṣf yāḫud anıñ cemāliniñ vaṣfı[651] beyāna ṣıġmaz.

کنم طبع آزمایی با خیالش Künem ṭabʻ-āzmāyī bā-ḫayāleş: Anıñ ḫayāliyle ṭabʻ ṣınamaḳ eylerim. Yaʻnī **(S 28a)** anıñ ḥüsnini vaṣf ḳābil-i taʻbīr degil ammā ben ṭabʻımı ṣınarım ki nevʻanmā anı medḥe ḳādir miyim?

ز سر تا پا فرود آیم چو مویش Zi-ser-tā-pā fürūd āyem çü müyeş: Başından[652] ayaġına dek gelürüm anıñ müyı gibi. Yaʻnī mine'l-ḳurūni ile'l-ḳadem anı vaṣf eylerim. Ḥāṣılı Zelīḫānıñ ṣaçı başından[653] nāzil olup ayaġına vāṣıl oldıġı gibi ben daḥı her bir ʻużvunı müstaḳillen medḥ eyleyerek başından başlayup ayaġına dek inerim.

شوم روشن ضمیر از عکس رویش Şevem rūşen-żamīr ez-ʻaks-i rūyeş: Rūşen żamīrlü olurum[654] anıñ yüzi ʻaksinden. Yaʻnī ḳalbimde gizlü olan medḥi iẓhār eylerim tā ki ol medḥle ḳalbim aydınlana.

---

[647] muttaşıl idi: muttaşıldı (S)

[648] ṭutar idi: ṭutardı (S)

[649] anıñla: ol Zelīḫā ile (S)

[650] ṭutar idi: ṭutardı (S)

[651] yāḫūd anıñ cemāliniñ vaṣfı: - (S)

[652] başından: başdan (S)

[653] başdan: başından (S)

[654] olurum: - (S)

ز نوشین لعلش استمداد جویم Zi-nūşīn la‘leş istimdād cūyem: Anıñ la‘l renkli leẕīẕ ṭuṭaġından meded isterim.

ز وصفش آنچه در گنجد بگویم Zi-vaṣfeş ānçi der-günced bi-gūyem: Anıñ[655] vaṣfından ol nesne ki medhe ṣıġar söylerim.

قدش نخلی زرحمت آفریده Ḳadeş naḫlī zi-raḥmet āferīde: Anıñ ḳāmeti bir ḫurmā aġacı gibi idi ki raḥmetden yaradılmış idi.[656]

ز بستان لطافت سر کشیده Zi-bostān-ı leṭāfet ser keşīde: Leṭāfet bostānından baş çekmiş. Ya‘nī ḳāmeti laṭīf ve[657] mevzūn idi.[658] Ḥāṣılı bedī‘u’l-cemāl laṭīfu’l-i‘tidāl idi.[659]

ز جوی شهریاری آب خورده Zi-cūy-ı şehryārī āb ḫorde: Pādişāhlıḳ ırmaġından ṣu içmiş idi.

ز سرو جویباری آب برده Zi-serv-i cūybārī āb bürde: Aḳıcı[660] ırmaḳ kenārındaki servden yüz ṣuyı iletmiş idi. Ya‘nī anıñ ḳāmeti ‘indinde serviñ i‘tibārı yoḳ idi.

بفرقش موی دام هوشمندان Be-farḳeş mūy dām-ı hūşmendān: Anıñ başında tüyi ‘āḳilleriñ ṭuzaġı idi.

ازو تا مشگ فرق امّا نه چندان Ez-ū tā müşk farḳ ammā ne çendān: Ol mūdan müşke dek farḳ var ammā ol ḳadar degil. Ya‘nī siyāhlıḳda ve ḫoş ḳoḳuda birdirler ammā beynlerinde farḳ ṣūretā mūlarında ḥüsn ü leṭāfet var, müşkde yoḳdur, yāḫud beynlerinde farḳ var ammā herkes tefrīḳ **(E 39b)** idemez.

فراوان مو شکافی کرده شانه Firāvān mū-şikāfī kerde şāne: Ṭaraḳ çoḳ mū yarıcılıḳ eyleyüp.

نهاده فرق نازك در میانه Nihāde farḳ-ı nāzik der-miyāne: Ortada nāzik farḳ ḳomuş idi. *Fark* bölük ma‘nāsınadır. Tebe ma‘nāsını da īhām ider. Mıṣrā‘-ı evvelde kerde lafẓındaki hā-yı resmiyyeye hā-yı terettüb dirler. Meṣelā şarāb ḫorde ve ḫoy kerde. Ma‘nāsı şarāb içüp, derleyüp dimekdir. Ḥāṣılı Zelīḫānıñ başınıñ tüyleri iki ṭarafa bölünmesi ve tebede ḥāṣıl olan farḳ-ı nāzik ṭaraḳ anı çoḳ ṭaramaḳdandır.

ز فرق او دو نیمه نافه را دل Zi-farḳ-ı ū dü nīme nāferā dil: Anıñ[661] başında olan farḳ-ı nāzikden müşk ḳabınıñ göñli iki yarım idi. Ya‘nī nāfe-i müşkde aña taḳlīd idüp münşaḳ

---

[655] anıñ: - (S)

[656] yaradılmış idi: yaradılmış (S)

[657] laṭif ve: - (E)

[658] mevzūn idi: mevzūn olmuş idi (S)

[659] ḥāṣılı bedī‘u’l-cemāl laṭīfu’l-i‘tidāl idi: - (S)

[660] aḳıcı: - (S)

olmuş, yāḫud anıñ ṣaçlarında olan nükhet ve leṭāfete ġayret ve ḥasret çeküp nāfe-i müşkün yüregi iki şaḳ olmuş idi.[662]

وزو در نافه کار مشگ مشکل V'ez-ū der-nāfe kār-ı müşk müşkil: Ve andan[663] müşkün işi müşkil idi. Zīrā nezāketde ve ḫoş ḳoḳuda aña mānend olamaz idi.

فرو آویخته زلف سمن سای Fürū āvīḫte zülf-i semen-sāy: Semen ḳoḳulu[664] zülfini aşaġa aşmış idi.[665] *Semen* ḫoş ḳoḳulu bir aġ çiçekdir. *Sāy* bir ḫoş ḳoḳulu nesneyi ezmeyle neşr olan rāyiḥaya[666] dirler.

فکنده شاخ گلرا سایه در پای Fekende şāḫ-ı gülrā sāye der-pāy: Gül budaġı gibi ḳāmetiniñ ayaġına ol zülfden sāye ṣalmış idi.[667]

دو گیسویش دو هندوی رسن ساز Dü gīsūyeş dü hindūyī resen-sāz: **(S 28b)** Zelīḫānıñ iki zülfleri ip düzüci iki hindū idi.

ز شمشاد سر افرازش رسنباز Zi-şimşād-ı ser-efrāzeş resen-bāz: Anıñ baş[668] yüceldici şimşād ḳāmetinden ip oynadıcı idi, ya'nī cān-bāz idi. Ḥāṣılı nitekim *cān-bāz*[669] bir yüksek maḥalden ip düzüp ve ḳoşup üzerinde oynar, keẕālik Zelīḫānıñ gīsūları daḫı ip düzüci ve üzerinde oynayıcı iki zengī cān-bāz idiler. Gūyā bād-ı ṣabā anlara ṭoḳunduḳca hevāda cān-bāz gibi oynarlar idi.

فلك درس جمالش کرده تللقین Felek ders-i cemāleş kerde telḳīn: Felek aña güzellik dersini telḳīn eyleyüp.

نهاده از جبینش لوح سیمین Nihāde ez-cebīneş levḥ-i sīmīn: Alnından gümüş ile muḥallā levḥ ḳomuş idi. Ya'nī nitekim eṭfāl-i mekteb derslerin levḥde oḳurlar, Zelīḫānın mekteb levḥası alnı taḫtası idi.

---

[661] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[662] ya'nī nāfe-yi müşkde aña taḳlīd idüp münşaḳ olmuş, yāḫūd anıñ ṣaçlarında olan nükhet ve leṭāfete ġayret ve ḥasret çeküp nāfe-yi müşkün yüregi iki şaḳ olmuş idi: gūyā Zelīḫānıñ tüyleri tepeden iki şaḳ oldığıyçün nāfe-i müşkde aña taḳlīden münşaḳ oldı. (S)

[663] ve andan: ve ol farḳ-ı nāzikden nāfede (S)

[664] ḳoḳulu: ḳoḳu (S)

[665] aşmış idi: aşmışdı (S)

[666] rāyiḥa: ḳoḳuya (S)

[667] ṣalmış idi: ṣalmışdı (S)

[668] baş: başı (S)

[669] cān-bāz: cān-bāzlar (S)

ز طرف لوح سیمینش نموده Zi-tarf-ı levḥ-i sīmīneş nümūde: Anıñ gümüşli levḥi ṭarafından, ya‘nī alnı cānibinden[670] göstermiş idi.

دو نون سر نگون از مشگ سوده Dü nūn-ı ser-nigūn ez-müşk sūde: **(E 40a)** Müşkden şıvanmış baş aşaġa iki nūn. Ya‘nī ḳaşları müşkle ‘aksine[671] yazılmış iki nūn gibi idi.

بزیر آن دو نون طرفه دو صادش Be-zīr-i ān dü nūn ṭurfe dü ṣādeş: Anıñ[672] iki nūn gibi ‘acīb ḳaşları altında iki ṣād.

نوشته کلك صنع اوستادش Nüvişte kilk-i ṣun‘-ı üstādeş: Anı üstād-ı ḥaḳīḳīniñ ṣun‘ı ḳalemi yazmış idi. Ya‘nī Bār-ı Ḫudā gözlerini ṣād şeklinde yaratmış idi.[673]

ز حد نون او تا حلقهٔ میم Zi-ḥadd-i nūn-ı ū tā ḥalḳa-i mīm: Anıñ nūn gibi ḳaşınıñ intihāsından mīm ḥalḳasına[674] dek, ya‘nī dehānına dek. Şu‘arā maḥābīb cinsiniñ dehānını mīme ve nigīne ve ḫāteme teşbīh iderler. Zīrā dehānda ḫurdelik ve müdevverlik mu‘teberdir. Dehāna ḫod ṣīrīnlik lāzım oldıġıyçün meẕkūrları ṣīrīnlikle cem‘ iderler.

الف واری کشیده بینی از سیم Elifvārī keşīde bīnī ez-sīm: Elif gibi ṭoġrı[675] gümüşden burun çekilmiş idi. Ya‘nī Bār-ı Ḫudā anı beyāż ve laṭīf ḫalḳ eylemiş idi.

فزوده بر الف صفر دهانرا Füzūde ber-elif ṣıfr-ı dehānrā: Elif üzerine dehānı ṣıfrını arturmuş idi. Ya‘nī[676] anıñ enfi bir elif ve dehānı bir ṣıfr idi. Ṣıfr ise elif ‘indinde olunca ‘adedi on olur.

یکی ده کرده آشوب جهانرا Yekī deh kerde āşūb-ı cihānrā: Cihānıñ fitnesi ve ḳarışıḳlıġı bir iken on olsun içün eylemiş idi.

شده سینش عیان از لعل خندان Şüde sīneş ‘ayān ez-la‘l-i ḫandān: Zelīḫānıñ la‘l gibi ḳırmızı gülegen ṭuṭaḳlarından sīn gibi dişleri āşikāre olmuş idi.

گشاده میم را عقده بدندان Güşāde mīmrā ‘uḳde be-dendān: Mīmiñ ‘uḳdesini dendānıyla açmış idi. Gūyā anıñ dendānı bir sīn idi ve dehānı bir mīm idi.[677] Ṭatlu gülüşinden[678] ol

---

[670] anıñ gümüşli levḥi ṭarfından, ya‘nī alnı cānibinden: Zelīḫā sīm ile müzeyyen olan levḥ gibi alnı ṭarafından (S)

[671] ‘aksine: mün‘akis (S)

[672] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[673] yaratmış idi: yaratmış (S)

[674] mīm ḥalḳasına: ḥalḳa-i mīme (S)

[675] ṭoġrı: müstaḳīm (S)

[676] ya‘nī: gūyā (S)

[677] mīm idi: mīm (S)

sīniñ dişleriyle mīmiñ ‘uḳdesini gidermiş idi. Ḥāṣılı tebessüm vaḳtinde[679] la‘l lebleri açılup, dendānı berḳ ururaḳ ẓāhir olur[680] idi.

ز بستان ارم رویش نمونه Zi-bostān-ı İrem rūyeş nümūne: İrem bāġından anıñ yüzi bir çāşnī idi.

در و گلها شکفته گونه گونه Der-ū gülhā şüküfte güne güne: Anda dürlü dürlü güller açılmış idi. Ya‘nī yüzi envā‘-ı ḥüsnle müzeyyen idi.

بر و هر جانب از خالی نشانی Ber-ū her cānib ez-ḫālī nişānī: Yüzi **(S 29a)** üzerinde her cānibde bir beñden bir nişān var idi. Ya‘nī yüzinde yer yer beñler ṭopṭolu[681] idi.

چو زنگی بچّگان در گلستانی Çü zengī-beççegān der-gülsitānī: Ol beñler gülistānda zengī yavrıları gibi idi. Ya‘nī siyāh ammā laṭīf ve merġūb[682] idi. *Beççeġān* beççeniñ cem‘idir. Edāt-ı cem‘iñ duḫulıyla hā-yı resmī kāf-ı ‘Acemīye ibdāl olmuşdur.

زنخدانش که سیم بی زکات است Zenaḫdāneş ki sīm-i bī-zekāt est: **(E 40b)** Anıñ eñegi ki zekātı virilmemiş bir gümüş[683] idi. Ya‘nī kimesne andan büse almamış idi.

در و چاهی پر از آب حیاتست Der-ū çāhī pür ez-āb-ı ḥayātest: Anda ḥayāt şuyıyla ṭolu bir ḳuyu var idi. Ya‘nī anıñ çeñesindeki çuḳuruñ büsesi ḥayāt virir idi.

بزیر غبغب ار دانا برد راه Be-zīr-i ġabgab er dānā bered rāh: Buḳaġı altına eger bilici yol ilete idi. Ya‘nī eger bir ḥurde-dān anıñ buḳaġısınıñ sırrına vāṣıl olmaḳ isteye idi.

بود کرد آمده رشحی ازآن چاه Büved kerd āmede reşhī ez-ān çāh: Ol çeñedeki ḳuyudan yıġılmış bir ṣızıntı olur idi,[684] ya‘nī buḳaġı bir ḳaṭre ṣu idi ki billūr çeñesi altında aṣılmış ṭurur idi.

قرار دل بود نایاب آنجا Ḳarār-ı dil büved nā-yāb āncā: Göñlüñ ḳarārı ol yerde. Ya‘nī çeñede bulunmaz olur idi. Ḥāṣılı göñül ḳarār tutmaz idi.

---

[678] ṭatlu gülüşinden: şīrīn tebessüminden (S)

[679] tebessüm vaḳtinde: sīn tebessüminde (S)

[680] olur: olmuş (S)

[681] yer yer beñler ṭopṭolu: beñleri çoḳ (S)

[682] ammā laṭīf ve merġūb: ve laṭīf (S)

[683] gümüş: kişi (S)

[684] idi: - (S)

که هم چاهست وهم گرداب آنجا Ki hem çāhest ü hem girdāb āncā: Zīrā ol yerde hem ḳuyu vardır[685] ve hem girdāb. Ḥāṣılı çeñesiniñ nezāketi ve leṭāfeti ṣabrı giderüp göñli ḳarārsız[686] eyler idi.

بیاض گردنش صافی تر ازعاج Beyāż-ı gerdeneş ṣāfīter ez-ʿāc: Boynınıñ beyāżı fil kemiginden ṣāfīrek idi.

بگردن آورندش آهوان باج Be-gerden āverendeş āhuvān bāc: Geyikler yāḫud geyik gibi maḥbūblar anıñ boynına yāḫud boyunlarıyla aña ḫarāc getürürler idi.

برو دوشش زده طعنه سمنرا Ber-ū dūşeş zede ṭaʿne semenrā: Anıñ gögsi ve omzı aġ güle ṭaʿne urmuş idi. Yaʿnī sīnesi ve dūşı semenden beyāż ve laṭīf idi.

گل اندر جیب کرده پیرهنرا Gül ender-ceyb kerde pīrehenrā: Göñlegi gül cebine ve ḳoynına itmiş idi. Yaʿnī Zelīḫānıñ endāmı beyāż güller[687] idi ki pīrāhen anı bürüyüp gūyā cebini gül ile ṭolu eylemiş idi.

دو پستان هر یکی چون قبّهٔ نور Dü pistān her yekī çün ḳubbe-i nūr: Zelīḫānıñ iki memesi her biri bir nūr ḳubbesi idi.

حبابی خواسته از عین کافور Ḥabābī ḫˇāste ez-ʿayn-ı kāfūr: Kāfūr pıñarından ḳalkmış bir ḳabarcıḳ idi. *Habāb* feṭḥ-i ḥā ile ṣol ḳabarcıḳlardır ki ṣuyuñ üzerinde ẓāhir olur.

دو نار تازه بر رسته ز یك شاخ Dü nār-ı tāze ber-rüste zi-yek şāḫ: Ol iki memeler bir budaḳdan iki tāze bitmiş nār idiler.

کف امّید شان نیسوده کستاخ Kef-i ümmīdeşān neysūde küstāḫ: Ümmīd eli anları sürtmemiş idi, edebsizlik ile. Yaʿnī hīç bir el anlara degmemiş idi.

ز بازو گنج سیمش در بغل بود Zi-bāzū genc-i sīmeş der-baġal būd: Ḳoldan gümüş ḫazīnesi ḳoltuġında idi. Yaʿnī bāzūları gümüş ḫazīnesi idi.

عیار سیم پیش آن دغل بود ʿIyār-ı sīm pīş-ī ān daġal būd: **(E 41a)** Gümüşüñ ʿıyārı anıñ öñinde ḳalb idi. Yaʿnī nās beyninde mütedāvil olan gümüş Zeliḫānıñ sīm bāzūlarına nisbet baḳır idi.

پی تعویذ آن پاکیزه چون در Pey-i taʿvīẕ-i ān pākīze çün dür: O incü gibi muṭahhara Zelīḫāya heykel ecliyçün.

---

[685] vardır: var (S)

[686] ḳarārsız: bī-ḳarār (S)

[687] güller: göñüller (S)

دل پاکان عالم از دعا پر Dil-i pākān-ı ʿālem ez-duʿā pür: Pākān-ı ʿālemiñ, yaʿnī müstecābü'd-daʿve olan eyü kimesneleriñ gönli duʿādan ṭolu idi. Güyā **(S 29b)** anlarıñ gönli Zelīḫāya heykel idi. Nitekim yürek heykel şeklindedir.

پری رویان بجان کرده پسندش Perī-rūyān be-cān kerde pesendeş: Perī yüzlü maḥbūblar anı cān ile begenmişler idi.

رك جان ساخته تعویذ بندش Reg-i cān sāḫte taʿvīẕ-bendeş: Cān ṭamarlarını aña heykel bağı eylemişler idi.

ز تاراج سران تاج و دیهیم Zi-tārāc-ı serān-ı tāc u dīhīm: Pādişāhānıñ muraṣṣaʿ tācları yağmasından. *Dīhīm* daḫı tāc maʿnāsınadır.

دو ساعد آستینش کرده پرسیم Dü sāʿid āstīneş kerde pür-sīm: Zelīḫānıñ ḳaftānınıñ yeñi iki bilegini gümüş ile ṭolu eylemiş idi. Güyā bilekleri sīm-i sāde idi.

کفش راحت ده هرمحنت اندیش Kefeş rāḥat-dih-i her miḥnet-endīş: Zelīḫānın eli ayası her miḥnet fikirlüye rāḥat virici idi. Yaʿnī cömerd idi.

نهاده مرهمی بر هر دل ریش Nihāde merhemī ber-her dil-i rīş: Her yaralu gönül üzerine bir merhem ḳomuş idi. Yaʿnī her bir ṣāḥib-i iḫtiyācıñ iḫtiyācını refʿ eyler idi.

بدست آورده ز انگشتان قلمها Be-dest āverde z'engüştān ḳalemhā: Barmaḳlardan eline ḳalemler getürmüş idi. Yaʿnī her barmağı bir ḳalem idi.

زده از مهر بر دلها رقمها Zede ez-mihr ber-dilhā raḳamhā: Muḥabbetden gönüller üzerine raḳamlar urmuş idi. Yaʿnī ḳalem barmaḳlarıyla ʿuşşāḳıñ gönline muḥabbetini yazup ol muḥabbet ḫaṭṭı[688] ḳılup ʿuşşāḳa ke'n-naḳşi fi'l-ḥacer te'ṯīr eylemiş idi.[689]

زدستینه دو ساعد کرده رونق Zi-destīne dü sāʿid kerde revnaḳ: Bilezikden iki bilegini revnaḳlandırmış idi.[690]

ز زر کرده دو ماریرا مطوق Zi-zer kerde dü mārīrā muṭavvaḳ: Altundan iki ılanı muṭavvaḳ eylemiş idi. Yaʿnī ḳollarına iki altun bilezik ṭaḳınmış idi.[691]

دل از هر ناخنش بسته خیالی Dil ez-her nāḫuneş beste ḫayālī: Gönül Zelīḫānıñ her ṭırnağından bir ḫayāl bağlamış,[692] yaʿnī gönlüm anıñ ṭırnağı medḥinde taḫayyül eylemiş.

---

[688] muḥabbet ḫaṭṭı: ḫaṭṭ-ı muḥabbet (S)

[689] eylemiş idi: eylemişdi. (S)

[690] revnaḳlandırmış idi: revnaḳlandırmışdı (S)

[691] ṭaḳınmış idi: ṭaḳınmışdı (S)

[692] bağlamış: bağlamış idi (S)

فزوده بر سر بدری هلالی Füzūde ber-ser-i bedrī hilālī: Bedrlenmiş ayıñ başı üzerine bir hilāl artmış. Güyā ṭırnaḳları bedr-ay ve ṭırnaḳ başları hilāl olmuş idi.

به پنج انگشت مه را برده پنچه Be-penç engüşt mehrā bürde pençe: Beş barmağıyla aya pençe iletmiş.

ز زور پنچه مه را کرده رنجه Zi-zūr-ı pençe mehrā kerde rence: Pençesi zūrından ayı rence itmiş. Güyā Zelīḫā pençesiyle **(E 41b)** aya urmuş. Ayıñ zerdfām ve tīre-endām[693] olması andan imiş.

میانش موی بل کز موی نیمی Miyāneş mūy bel k'ez-mūy nīmī: Zelīḫānıñ bili bir ḳıl[694] idi, belki ḳıldan[695] yarım idi. Ya'nī bili incelikde yarım ḳılca idi.

ز باریکی بر و از موی بیمی Zi-bārīkī ber-ū ez-mūy bīmī: İncelikden anıñ üzerine mūydan ḳorḳu var idi.

نیارستی کمر از موی بستن Ne-yārestī kemer ez-mūy besten: Miyānına mūdan kemer bağlamağa ḳādir olmaz idi.[696]

کزان مو بودیش بیم گسستن K'ez-ān mū būdiyeş bīm-i güsisten: Zīrā ol ḳıl kemerden biline üzülmek ḳorḳusı var idi. Ya'nī eger ḳıldan kemer ḳuşansa bili üzülür idi.[697]

شکم چون تختهٔ قاقم کشیده Şikem çün taḫte-i ḳāḳum keşīde: Anıñ[698] ḳarnı ḳāḳum kürk taḫtesi gibi çekilmiş idi. Ya'nī ġāyet aḳ[699] ve yumuşaḳ idi.

به نرمی دایه ناف او بریده Be-nermī dāye nāf-ı ū bürīde: Yumuşaḳlıḳ ile dāye anıñ göbegini kesmiş idi.

سرینش کوهی امّا سیم ساده Sürīneş kūhī ammā sīm-i sāde: İlyeteyni bir ṭaġ idi ammā sāde gümüş idi.

چو کوهی کز کمر زیر اوفتاده Çü kūhī k'ez-kemer zīr ūftāde: Bir taġ gibi ki kemerden aşaġa vāḳi' olmuş idi. Ya'nī nitekim ba'żı ṭaġıñ orta yeri kemerlīn olup aşağı şarḳup ṭurur. Zelīḫānıñ ucası daḥı ol güne[700] şarḳup ṭurur idi.

---

[693] tīre-endām: tīre-rū (S)

[694] ḳıl: mū (S)

[695] ḳıldan: bir mūdan (S)

[696] olmaz idi: olmazdı (S)

[697] üzülür idi: üzülürdi (S)

[698] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[699] aḳ: beyāż (S)

بدان نرمی که گر افشردیش مشت Bedān nermī ki ger efşurdiyeş müşt: Anıñ ucası[701] ol yumuşaḳlıḳda **(S 30a)** idi ki eger anı yumruḳ ṣıḳaydı.

برون رفتی خمیر آسا زانگشت Birūn reftī ḫamīrāsā zi-engüşt: Ṭaşra giderdi ḫamīr gibi barmaḳ arasından. Ḥāṣılı anıñ ucası ancılayın yumuşaḳ idi ki eger anı yumruḳ ṣıḳaydı ḫamīr gibi barmaḳlar arasından çıḳardı veyāḫud loḫum gibi ḳabarup ḳalḳaydı.[702]

زدست افشار زر اکنون خمش شو Zi-dest-efşār-ı zer eknūn ḫamuş şev: Ey Cāmī şimdi anıñ altun dest-efşārından sākit[703] ol! *Dest-efşār* ol nesnedir ki altundan dizüp turunç şeklinde pādişāhlar ve ulular ellerinde oynadırlar,[704] ya‘nī anıñ ḥoḳḳa-i gevherini[705] vaṣfdan epsem ol.[706] Zīrā ne cevher idügi ma‘lūmuñ degildir. Şu ḳadar ki dest-efşār-ı māh-ı Ken‘ān olsa gerekdir.

بیا وین سیم دست افشار بشنو Biyā v’īn sīm dest-efşār biş’nev: Gel ve bu gümüş dest-efşārı işit! Īn[707] işāreti sürīnedir, sāḳa da[708] iḥtimāli var.

ز زیر ناف تا با لای زانو Zi-zīr-i nāf tā bālā-yı zānū: Göbegi altından dizi üzerine dek.

نگویم هیچ نکته کهنه یا نو Ne-güyem hīç nükte köhne yā nüv: Hīç nükte söylemem eski **(E 42a)** ya yeñi. *Nüv* żamm-ı nūnla cedīd ma‘nāsınadır. Feṯḥ-i nūnla da olur. Bu maḳāmda żamme iledir.

نداده در حریم آن حرمگاه حصار عصمتش اندیشه را راه Ne-dāde der-ḥarīm-i ān ḥaremgāh / Ḥiṣār-ı ‘işmeteş endīşerā rāh: Zelīḫānıñ ḥarem yeriniñ içerüsine ‘işmeti ḳal‘ası fikre yol virmemiş. Ya‘nī kemāl-i afīfeliginden fikrim anıñ ḥarīm-i ḥaramgāhına muṭṭali‘ olmaġa yol bulamaz ki vechemā anı taṣavvur eyleyüp vaṣf eyleye.

---

[700] gūne: öylece (S)

[701] anıñ ucası: Zelīḫānıñ ucaları (S)

[702] ḫāṣılı anıñ ucası ancılayın yumuşaḳ idi ki eger anı yumruḳ ṣıḳaydı ḫamīr gibi barmaḳlar arasından çıḳardı veyāḫūd loḫum gibi ḳabarup ḳalḳaydı: - (S)

[703] sākit: sükūt (S)

[704] oynadırlar: oynadırlar imiş (S)

[705] ḥoḳḳa-i gevherini: fercini (S)

[706] vaṣfdan epsem ol: vaṣf eyleme (S)

[707] īn: v’īn (S)

[708] sāḳa da: sāḳa (E)

سخن رانم ز ساق او که چونست Süḫan rānem zi-sāḳ-ı ū ki çūnest: Anıñ baldırından söz sevḳ eylerim ki nicedir.

بنای حسن را سیمین ستونست Binā-yı ḥüsnrā sīmīn sütūnest: Güzellik bināsına gümüşli direkdir. Ya‘nī baldırları gümüş ile muḥallā ve muṣayḳal direk gibi idiler.[709]

بنا میزد زهی گلدستهٔ نور Bi-nāmīzed zihī güldeste-i nūr: *Bi-nāmīzed* lafẓ-ı basīṭdir,[710] ya‘nī müfreddir, mürekkeb degildir.[711] Allāhu te‘ālā[712] yavuz gözden ṣaḳlasun maḳāmında müsta‘meldir, edāt-ı taḥsīn degildir. Zīrā taḥsīn ifāde eylese bir edāt-ı taḥsīn ile daḫı cem‘ olmazdı. *Zihī* bunda taḥsīn ifāde ider. Nitekim ḫātimede daḫı[713] gelür, inşa‘llāhu te‘ālā. Ya‘nī Allāh yaramaz gözden ṣaḳlasun, ne güzel nūr destesidir.[714]

ولی از چشم هر بی نور مستور Velī ez-çeşm-i her bī-nūr mestūr: Ammā her nūrsuz gözden mestūrdur. Ya‘nī anıñ ḥüsni ḳadrini ancaḳ müstaḥaḳḳı bilür.

صفای او نمود آیینه را رو Ṣafā-yı ū nümūd āyīnerā rū: Anıñ[715] ṣafāsı āyīneye yüz gösterdi.

در آمد از ادب پیشش بزانو Der-āmed ez-edeb pīşeş be-zānū: Āyīne edebden Zelīḫānıñ öñinde dize geldi. Bu ḫod ma‘lūmdur ki tezyīn vaḳti āyīneyi diz öñine ḳorlar.

ازآن آیینه هم زانوی او شد Ez-ān āyīne hem-zānū-yı ū şüd: Ol sebebden āyīne Zelīḫāya diz-be-diz oldı.[716]

که فیض نور یاب از روی او شد Ki feyż-i nūr-yāb ez-rūy-ı ū şüd: Ki āyīneye nūr bulucılıḳ feyżi[717] Zelīḫā yüzinden oldı. Ya‘nī Zelīḫā āyīneye yüz ṭutmaġla āyīne münevver oldı.

بوی هرکس که هم زانو نشیند Be-vey her kes ki hem-zānū nişīned: Anıñla[718] her kimse ki diz-be-diz otura.

---

[709] güzellik bināsına gümüşli direkdir. Ya‘nī baldırları gümüş ile muḥallā ve muṣayḳal direk gibi idiler: güzelligiñ bināsına gümüş ile muḥallā ve muṣayḳal direkdir. (S)

[710] basīṭdir: basīṭ (S)

[711] degildir: degil (S)

[712] te‘ālā: - (S)

[713] daḫı: - (S)

[714] nūr destesidir: gül destesidir (S)

[715] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[716] diz-be-diz oldı: hem-zānū oldı, ya‘nī diz-be-diz (S)

[717] feyżi: feyż (E)

[718] anıñla: Zelīḫā ile (S)

رخ دولت درآن آیینه بیند Ruḫ-ı devlet der-ān āyīne bīned: Devlet yüzini Zelīḫānıñ yüzi āyīnesinden görür.

قدم در لطف نیز از ساق کم نیست Ḳadem der-luṭf nīz ez-sāḳ kem nīst: Anıñ[719] ayaġı leṭāfetde baldırından kem degildir.

چو او در لطف کس صاحب قدم نیست Çü ū der-luṭf kes ṣāḥib ḳadem nīst: Anıñ[720] ayaġı gibi iḥsānda hīçbir kimesne āṣār-ı ḥasene ṣāḥibi degildir. *Ḳadem* lüġat-i ʻArabda[721] ayaġıñ tabanıdır. Gāh olur ki ḳadem ẕikr idüp ricl murād iderler ẕikr-i cüz' **(E 42b)** ve irāde-i kül ṭarīḳıyla mışrāʻ-ı evveldeki gibi. Gāh olur ki ḳadem bir eyü işde **(S 30b)** ilerü olmaġa dirler. Meṣelā ḳadem-i ṣıdḳ dirler. Yaʻnī bu işde āṣār-ı ḥasenesi var dimekdir mışrāʻ-ı ṣānīdeki gibi.

چونان بودی چو رفتی جست و چابك قدم از پاشنه تا پنچه نازك Çünān būdī çü reftī cüst ü çābük / Ḳadem ez-pāşne tā pençe-i nāzik: Beytde taḳdīm ve teʻḫīr var. Taḳdīr-i kelām *çü reftī cüst ü çābük ḳadem çünān nāzik būdī ez-pāşne tā pençe*. Yaʻnī Zelīḫā eger cüst ü çāpük gideydi ayaġı ancılayın nāzik olurdı ökçesinden barmaḳları ucına dek. Bu beyt mā-baʻdına merhūndur.

که گر بر چشم عاشق کردیش جای Ki ger ber-çeşm-i ʻāşıḳ kerdiyeş cāy: Ki eger ʻāşıḳıñ gözi üzerine ayaġı yer ideydi.

شدی پر آبله زاشکش کف پای Şüdī pür-ābile z'eşkeş kef-i pāy: Ayaġı altı ʻāşıḳıñ gözi yaşından ṭolu olur idi ḳabarcıḳ ile. Yaʻnī kemāl-i nezāketinden göze ṭoḳunsa āzürde olurdı.

ندانم از زر و زیور چه گویم Ne-dānem ez-zer ü zīver çi gūyem: Bilmem anıñ altınından ve bezeginden ne diyem?

که خواهد بود قاصر هر چه گویم Ki ḫˇāhed būd ḳāṣır her çi gūyem: Ki ḳāṣır olsa gerek her ne disem,[722] yaʻnī anıñ zer ü zīveri ḳābil-i taʻbīr degildir.[723] *Ḫˇāhed būd* ışṭılāḥda olsa gerek dimekdir.

---

[719] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[720] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[721] lüġat-i ʻArabda: lüġatde (E)

[722] ki ḳāṣır olsa gerek her ne disem: her ne disem ḳāṣır olsa gerek (S)

[723] degildir: degil (S)

بزیور خود که وصف آن پری کرد Be-zīver ḫod ki vaṣf-ı ān perī kerd: Bezek ile ḥaḳīḳat ol perīyi kim vaṣf eyledi?

که زیوررا جمالش زیوری کرد Ki zīverrā cemāleş zīverī kerd: Zīrā anıñ cemāl ve ḥüsni bezege bezeklik eyledi. Ya‘nī zīver zīneti anıñ cemālinden buldı.

پر از گوهر بتارك افسری داشت Pür ez-gevher be-tārek efserī dāşt: Cevherden ṭolu tepesinde bir tāc ṭutar idi. Ya‘nī cevāhirle muraṣṣa‘ bir tāc var idi.

که در هر یك خراج کشوری داشت Ki der-her yek ḫarāc-ı kişverī dāşt: Ki her birinde bir iḳlīm ḫarācı ṭutar idi. Ya‘nī bahāda.

در و لعلش که بود آویزهٔ گوش Dür ü la‘leş ki būd āvīze-i güş: Ol incü ve la‘l ki anıñ ḳulaġına aşılmış idi.

همی برد از دل و جان لطف آن هوش Hemī-bürd ez-dil ü cān luṭf-ı ān hūş: Anıñ leṭāfeti göñülden ve cāndan ögi iletür idi.[724] *Hūş* şol ḥāletdir ki Türkī dilde ol ḥāletden ögle ta‘bīr iderler. Ögi gitmiş kimseye bī-hūş dirler. Ol, ‘aḳlın verāsında bir ḥāletdir. ‘Aḳl ḫalḳīdir ki anıñ Türkīsi uṣdur. Ög ḫalḳī degildir, kesble mütezāyid olur. Anıñ münāfīsi şol ḥāletdir ki lisān-ı ‘Arabīde aña **(E 43a)** iġmā dirler. Kemāl Pāşā-zāde, Daḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ-nām kitābında bu güne[725] taḥḳīḳ eylemişdir ammā kütüb-i lüġātde hūş ‘aḳl ma‘nāsına dimişler.

اگر بگسستیش گوهر ز گردن Eger büg’sistiyeş gevher zi-gerden: Eger anıñ gerdeninden gevher üzüleydi.

شدی گنج جواهر جیب و دامن Şüdī genc-i cevāhir ceyb ü dāmen: Anıñ yaḳası ve etegi cevāhir ḫazīnesi olurdı.

مرضع موی بندش کز قفا بود Muraṣṣa‘ mūy-ı bendeş k’ez-ḳafā būd: Anıñ cevāhirle müzeyyen ve muḥallā ṣaç bağı ki eñsesinden var idi.

هزاران عقد گوهررا بها بود Hezārān ‘ıḳd-ı gevherrā bahā būd: Niçe biñ gevher dizimine bahā idi.

نه گر لطفش گرفتی یاره را دست Ne ger luṭfeş giriftī yārerā dest: Eger Zelīḫānıñ luṭfı bilezige el ṭutmayaydı.

که یارستی بدستانش بر و بست Ki yārestī be-destāneş ber-ū best: Kim ḳādir olurdı ḥīle ile anıñ üzerine bağlaya yāḫud kim ḳādir olurdı ki elleriyle bağlaya. Ya‘nī kimesne ḳādir

[724] iletür idi: iletürdi (S)

[725] bu güne: böylece (S)

olmaz idi. *Yāre* aṣılda bilezik yeridir ki ‘Arapca mi‘ṣam dirler ammā bunda bileziginiñ kendi murāddır.

نیارم بیش ازین از زر خبرداد Ne-yārem bīş ez-īn ez-zer ḫaber dād: Zelīḫānıñ altınından bundan ziyāde ḫaber virmeye ḳādir olamam.

که شد خلخال اندر پایش افتاد Ki şüd ḫalḫāl ender-pāyeş üftād: Ki ḫalḫāl **(S 31a)** oldı anıñ[726] ayaġına düşdi.

گهی در عشوهٔ مسند نشینی Gehī der-‘işve-i mesned nişīnī: Ba‘żı vaḳit ṣadrda egleşmek ‘işvesin iderdi. *‘İşve* ‘aynıñ fetḥi ve kesri cā’iz. Lāmi‘ī Çelebi manẓūmesinde buyurur: “‘İşve, göñül aldamaḳ; cilve, ṣalınmaḳ durur ammā ‘Acem ekṣer nāz ve şīvede isti‘māl ider.”

بزیبا دیبهٔ رومی و چینی Be-zībā dībeh-i Rūmī vü Çīnī: Rūm ve Çīn diyārına mensūb ḥarīr ṭonlar ile bezeklü oldıġı ḥālde.

گهی در جلوهٔ ایوان خرامی Gehī der-cilve-i eyvān ḫırāmī: Ba‘żı vaḳit eyvānda ṣalınmışlıḳ cilvesinde idi. *Cilve* lüġat-i ‘Arabda[727] gelin yüzini āşikāre ḳılmaḳ. Ya‘nī ere varacaḳ ḳız ve gelin ṭonanur ve dügün ḫalḳına kendüni yüzi açıḳ seyr itdürür. Anıñ ol vaż‘ına cilve dirler. Diyār-ı ‘Araba[728] maḫṣūṣdur. Āl-i Oṣmān feṭḥinden evvel bu vaż‘ aralarında āşikāre imiş ammā ṣoñra yasaġı sebebiyle maḫfī[729] ider olmuşlar ve bu zamānda Mıṣrdan ġayrı yerde bu vaż‘ ḳalmamış, anda da ziyāde hafā ile iderler imiş.

ز زر کش حلّهٔ مصری و شامی Zi-zer-keş ḥulle-i Mıṣrī vü Şāmī: Mıṣr ve Şām diyārına menṣūb altunla işlenmiş ḫulleden. Ya‘nī **(E 43b)** bunlarla ṭonandıġı ḥālde ṣalınurdı.

بهر روز نوی کافکنده پرتو Be-her rūz-ı nevī k’efkende pertev: Her yengi gün ki ışıḳ ṣalmış olaydı.

نبوده بر تنش جز خلعت نو Ne-būde ber-teneş cüz ḫil‘at-i nev: Zelīḫānıñ teni üzerinde olmaz idi cedīd ḫil‘atden ġayrı.

ببك جیبش دو باره سر نسوده Be-yek ceybeş dü bāre ser ne-sūde: Bir yaḳaya iki kerre baş dürtmemiş idi.

---

[726] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[727] ‘Arabda: Arabīde (S)

[728] ‘Araba: ‘Arabda (S)

[729] maḫfī: - (S)

چو مه هر روز از برجی نموده Çü meh her rūz ez-burcī nümūde: Ay gibi her gün bir burcdan yüz göstermiş idi.

ز پابوس سران دامن کشیدی Zi-pābūs-ı serān dāmen keşīdī: Ulular anıñ ayaġını öpmekden etek çekerdi. Ya‘nī Zelīḫā anlara etek öpdürmez idi.

بدین دولت مگر دامن رسیدی Bedīn devlet meger dāmen resīdī: Bu devlete, ya‘nī Zelīḫānıñ ayaġını öpmege etek mi irişirdi?

نداری دست جز پیراهنش را Ne-dādī dest cüz pīrāheneşrā: Zelīḫā göñleginden ġayrıya el virmez idi.

که در آغوش خود دیدی تنشرا Ki der-āġūş-ı ḫod dīdī teneşrā: Ki ġayrısı kendü ḳucaġında göre idi Zelīḫānıñ tenini. Ḥāṣılı anıñ tenini ḳucmaḳ göñliñe maḳṣūre idi.

سهی سروان هواداریش کردی Sehī servān hevā-dārīş kerdī: Serv gibi ṭoġrı ḳāmetli maḥbūblar aña muḥiblik ve dostluḳ eylerdi.

پری رویان پرستاریش کردی Perī-rūyān perestārīş kerdī: Perī yüzlü maḥbūblar aña ḳulluḳ ve ḳaravaşlık eylerdi. *Perī* cin ḳızına dirler. Anlar ġāyet güzel olurlar imiş.

ز همزادان هزاران حور زاده Zi-hem-zādān hezārān ḥūr-zāde: Yaşdaşlarından niçe biñ[730] ḥūrī-zāde.

بخذمت روز شب پیشش ستاده Be-ḫiẕmet rūz u şeb pīşeş sitāde: Ḫiẕmetle gice ve gündüz Zelīḫānıñ öñinde ṭururlar idi.

نه هر گز بر دلش باری نشسته Ne hergiz ber-dileş bārī nişeste: Ne aşlā anıñ göñli üzerine bir yük oturmuş idi.

نه یکبارش بپا خاری شکسته Ne yek bāreş be-pā ḫārī şikeste: Ne bir kerre anıñ ayaġında bir tiken şınmış idi. Ya‘nī ‘ömri içinde bir ġam görmemiş idi.

نبوده عاشق و معشوق کس را Ne-būde ‘āşıḳ u ma‘şūḳ kesrā: Kimesneye ‘āşıḳ ve ma‘şūḳ olmamış idi.

نداده ره بخاطر این هوس را Ne-dāde reh be-ḫāṭır īn hevesrā: Bu ‘aşḳ hevesi içün ḫāṭırına yol virmemiş idi. Ya‘nī ‘aşḳ ne oldıġı ḫāṭırına **(S 31b**) ḫuṭūr eylememiş idi. Ma‘lūm ola ki bir nesne ḳalbe vāḳi‘ olsa aña hācis dirler, egleşse vācis dirler, ḳavī olsa ḫāṭır dirler, müstaḳır olsa fikr dirler.

[730] biñ: - (S)

بسب چون نرگس سیراب خفتی Be-şeb çün nergis-i sīr-āb ḫuftī: Gice nergis-i sīr-āb gibi uyurdı. *Sīr-āb* lüġatde ṣuya ḳanmış ma‘nāsınadır ammā mecāzen ṭarāvetden ve leṭāfetden ve ṣafāvetden ‘ibāretdir.

سهر چون غنچهٔ خندان شکفتی Seher çün ġonce-i ḫandān şüküftī: **(E 44a)** Ṣabāḥ vaḳti gülegen gül dikmesi gibi açılurdı.

به سیمین لعبتان از خورد سالان Be-sīmīn lu‘betān ez-ḫurd-sālān: Küçük yaşlulardan gümüş endāmlı güzel gelincikler ile idi.[731] *Lu‘bet* lüġatde[732] żamm-ı lām ile aṣlında saṭranc ve nerd oyunı ve her mel‘ūbun bihi olan nesneye dirler ammā şi‘rde şol güzel murāddır ki gören aldana.

بصحن خانه در رعنا غزالان Be-ṣaḥn-ı ḫāne der-ra‘nā ġazālān: Ḫāne ortasında geyik buzagusı gibi güzel maḥbūblar içinde idi.

ولی فارغ ز لعب چرخ دوّار Velī fāriġ zi-lu‘b-ı çarḫ-ı devvār: Velīkin dönegen çarḫıñ oyunından fāriġ idi.

نبودی غیر لعبت بازیش کار Ne-būdī ġayr-ı lu‘bet-bāziyeş kār: Oyuncılıḳdan ġayrı kārı olmaz idi.[733]

بدینسان خرّم و دلشاد بودی Bedīn sān ḫurrem ü dil-şād būdī: Bu üslūbla ḫurrem ve göñli şād olurdı.

وزان غم خاطرش آزاد بودی V’ez-ān ġam ḫāṭıreş āzād būdī: Ve ol ġamdan ḫāṭırı āzād ve fāriġ idi. V’ez-ān lafẓınıñ müşārun-ileyhi beyt-i ātīdir.

کش از ایّام بر گردن چه آید K’eş ez-eyyām ber-gerden çi āyed: Ki[734] aña eyyāmdan boynı üzerine ne gelür. Ya‘nī Zelīḫā bilmezdi ki eyyāmıñ devrānıyla ne ḳadar belā-yı ‘aşḳa giriftār olsa gerek.

وزین شبهای آبستن چه زاید V’ez-īn şebhā-yı ābisten çi zāyed: Bu yüklü gicelerden ne ṭogar?

در نیام منام دیدن زلیخا نبوت اوّل تیغ آفتاب جمال یوسف علیه السّلام را Der-niyām-ı menām dīden-i Zelīḫā nevbet-i evvel tīġ-i āftāb-ı cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā: Zelīḫā uyḳu ġılāfında ibtidā-i nevbet Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ güneş gibi

[731] idi: - (S)

[732] lüġatde: - (S)

[733] olmaz idi: olmazdı (S)

[734] ki: - (E)

[735] dāstān-ı diger neṣr: - (E)

cemāli ḳılıcını görmek beyānındadır. **و کشتهٔ عشق شدن وی بآن تیغ نهفته در نیام** Ve küşte-i ʻaşḳ şüden vey be-ān tīġ-i nühüfte der-niyām: Ve ol ġılāfda mestūr ḳılıc ile Zelīḫā ʻaşḳın tepelenmiş olmak beyānındadır.

Naẓm[736] **شبی خوش همچوصبخ زندگانی** Şebī ḫoş hemçü ṣubḫ-ı zindegānī: Bu beyt mübtedādır, ḫaberi on birinci *Zelīḫā ān be-lebhā-yı şeker-nāb* beytidir. Yaʻnī dirilik ṣabāḥı gibi bir ḫoş gice.

نشاط افزا چو ایّام جوانی Neşāṭ-efzā çü eyyām-ı cüvānī: Genclik günleri gibi neşāṭ arturıcı,[737] yaʻnī ḫaberi gelecek ki bu evṣāf ile mevṣūf gice içinde Zelīḫā uyumuş idi.

زجنبش مرغ و ماهی آرمیده Zi-cünbiş murġ u māhī āremīde: Deprenişden ḳuş ve balıḳ rāḥat eylemiş idi.

حوادث پای در دامن کشیده Ḥavādiṯ pāy der-dāmen keşīde: Ḥavādiṯ ayaġını etegine çekmiş idi,[738] yaʻnī ol gice meṣā'ibden maṣūn idi.

درین بستان سرای پر نظاره Der-īn bostānserāy-ı pür-naẓāre: Bu naẓār idicilik ile ṭolu bostān evinde, yaʻnī dünyāda. *Naẓāre* ẓānıñ taḥfīfiyle naẓār idici ḳavm maʻnāsına, aṣlında müşedded idi.

نمانده باز جز چشم ستاره Ne-mānde bāz cüz çeşm-i sitāre: Yıldız **(E 44b)** gözinden ġayrı açıḳ ḳalmamış idi.

ر بوده دزد شب هوش عسس را Rubūde düzd-i şeb hūş-ı ʻasesrā: Gice uġrısı gice bekcisiniñ[739] ʻaḳlını ḳapmış idi. Yaʻnī gice bekcisi uyumuş idi.

زبان بسته جرس جنبان جرس را Zebān beste ceres-cünbān ceresrā: Ceres oynadıcı ceresiñ dilini baġlamış idi. *Ceres* deve çañıdır. Yaʻnī ʻasesiñ şākirdleri ceres dügerler tā ḫalḳ iḥtiyāṭ üzre olsun içün. Ṣabāḥ ḳarīb oldıġından uyumuşlar idi.

سگانرا طوق گشته خلقهٔ دم Segānrā ṭavḳ geşte ḫalḳa-i düm: **(S 32a)** Kelblere ḳuyruḳ ḫalḳası ṭavḳ olmuş idi. Yaʻnī ḳuyruḳlarını boyunlarına ṭolayup[740] uyumuşlar idi.

درآن حلقه ره فریاد شان گم Der-ān ḫalḳa reh-i feryādeşān güm: Ol ḫalḳada anlarıñ feryādı belürsüz idi. Yaʻnī ṣadalanmazlar idi.

---

[736] naẓm: - (E)

[737] arturıcı: artucı (S)

[738] çekmiş idi: çekmişdi (S)

[739] gice bekcisinin: ʻasesin (S)

[740] ṭolayup: ṣarup (S)

ز شهپر مرغ شب خنجر کشیده Zi-şehper murġ-ı şeb ḫancer keşīde: Gice ḳuşı ḳanad çelengiñden ḫançer çekmiş idi.

ز بانگ صبح نای خود بریده Zi-bāng-ı ṣubḥ nāy-ı ḫod bürīde: Ṣabaḥ āvāzından. Ya‘nī[741] ṣabāḥ vaḳti ötmekden boġazını kesmiş idi. Ya‘nī başı ḳanadı altına ḳoyup uyumuş idi. Nitekim ḫorūs uyudığı vaḳit başını[742] ḳanadı altına ḳoyup uyur, başı kesilmiş gibi görünür.

ز کنگر دار کاخ شهر یاری Zi-küngür-dār-ı ḳāḫ-ı şehryārī: Pādişāhıñ küngür ṭutucı köşkinden. *Küngür* eyvān ṣaçaġı ma‘nāsına.

چو حارس دیده شکل کوکناری Çü ḥāris dīde şekl-i kūknārī: Çünki bekci ḫaşḫāş şekli gördi. Nitekim ḫaşḫāş kellesi saçaḳlı eyvāna beñzer. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

به بیداری نمانده دیگرش تاب Be-bīdārī ne-mānde dīgereş tāb: Uyanıḳlıġa bir daḫı anıñ ṭāḳāti ḳalmayup.

خواص کوکنارش کرده در خواب Ḫavāṣṣ-ı kūknāreş kerde der-ḫˇāb: Ḫaşḫāşıñ ḫāṣṣası anı uyḳuda eylemiş idi. Nitekim ḫaşḫāşıñ ḫāṣṣası oldur kim[743] uyḳu īrāṣ ider.

ستاده از دهل کوبی دهل کوب Sitāde ez-dühül-kūbī dühül-kūb: Ṭavul[744] dögüciler ṭavul[745] dögücilikden ṭurmuş idi.

هجوم خواب دستش بسته بر چوب Ḥücūm-ı ḫˇāb desteş beste ber-çūb: Uyḳu hücūmı çubuḳ üzerine ṭavulcınıñ[746] elini baġlamış idi. Nitekim selāṭīn-i ‘Acemde[747] giceler ṣülṣ-i aḫīre dek ṭavul[748] dögüp andan ṣoñra ferāġat idüp uyurlar idi.[749]

نکرده مؤذن از گابانگ یا حی Ne-kerde mü’ẕin ez-gülbāng yā ḥay**:** Mü’eẕẕin eẕān içün āvāzdan yā ḥayy eylememiş idi. Ya‘nī eẕān vaḳti olmamış idi.

---

[741] ṣabaḥ āvāzından. Ya‘nī: - (S)

[742] başını: başı (S)

[743] ḫaşḫāşıñ ḫāṣṣası oldur kim: - (E)

[744] ṭavul: ṭabl (S)

[745] ṭavul: ṭabl (S)

[746] ṭavulcınıñ: ṭablcınıñ (S)

[747] selātin-i ‘Acemde: pādişāh sarāyında (S)

[748] ṭavul: ṭabl (S)

[749] uyurlar idi: uyurlar (S)

فراش غفلت شب مردگان طی Firāş-ı ġaflet-i şeb mürdegān ṭay: Gice ölüleriniñ. Ya‘nī nā’imleriñ[750] ġaflet döşegini mü’ezzin bükmüş idi. Ya‘nī herkes uyurlar idi.

زلیجا آن بلبهای شکرناب Zelīḫā ān be-lebhā-yı şeker-nāb: **(E 45a)** Zelīḫā ol ḫāliş şeker ṭutaḳlarıyla.

شده بر نرگسش شیرین شکرخواب Şüde ber-nergiseş şīrīn şeker-ḫˇāb: Nergis gözleri üzerine ṭatlu şeker uyḳu olmuş idi. Ya‘nī ṭatlu uyḳu ile uyurdı.

سرش سوده ببالین جعد سنبل Sereş sūde be-bālīn ca‘d-ı sünbül: Anıñ başı yaṣdıġa sünbül gibi ḳıvırcıḳ ṣaçlarını ṣıvamış idi. *Ca‘d* ṣıfat-ı müşebbehedir. Ṣa‘ra ca‘d dirler müca‘ad ma‘nāsına zencīr şeklinde olan ṣaçda müsta‘meldir. *Sünbül* siyāh ṣaç gibi bir otdur. Hindden gelür, ḫoş ḳoḳusı vardır. Maḥbūblarıñ ṣaçlarını aña beñzedirler.

تنش داده به بستر خرمن گل Teneş dāde be-bister ḫarmen-i gül: Zelīḫānıñ teni döşege gül ḫarmeni virmiş idi. Gūyā Zelīḫānıñ endāmı güller idi ki ḫarmen gibi yayılmış idi.

ز بالین سنبلش درهم شکسته Zi-bālīn sünbüleş derhem şikeste: Yaṣdıḳdan anıñ sünbül ṣaçları birbirine ṣınmış ve ḳarış muruş[751] olmuş idi.

بگل تار حریرش نقش بسته Be-gül tār-ı ḥarīreş naḳş beste: Anıñ ḥarīr ṣaçınıñ teli gül yüzine naḳş bağlamış idi. [752]

بخوابش چشم صورت بین غنوده Be-ḫˇābeş çeşm-i ṣūret-bīn gunūde: Anıñ ṣūret görüci gözi uyḳuya ımızġanmış idi. Ya‘nī çeşm-i ẓāhiri uyumuş idi.

ولی چشم دگر از دل گشوده Velī çeşm-i diger ez-dil güşūde: Ammā göñlinden ġayrı göz açılmış idi.[753]

در آمد ناگهش از در جوانی Der-āmed nā-geheş ez-der cüvānī: Nā-gāh ḳapudan bir civān geldi. Ya‘nī rü’yāda bu güne[754] gördi.

چه می گویم جوانی نی که جانی Çi mī-ġüyem cüvānī nī ki cānī: Ne civān diyem civān degil belki **(S 32b)** cān idi.

همایون پیکری از عالم نور Hümāyūn peykerī ez-ālem-i nūr: Nūr ‘āleminden bir mübārek ṣūret idi.

---

[750] nā’imleriñ: uyuyanlarıñ (S)

[751] ḳarış muruş: perākende (S)

[752] bağlamış idi: bağlamışdı (S)

[753] açılmış idi: açılmışdı (S)

[754] güne: böyle (S)

بباغ خلد کرده غارت حور Be-bāġ-ı ḫuld kerde ġāret-i ḥūr: Cennet bāğında ḥūrīleri yağma eylemiş idi.

ربوده سربسر حسن و جمالش Rubūde ser-be-ser ḥüsn ü cemāleş: Ḥüsn ü cemāl anı başdan başa ḳapmış idi.

گرفته یك بیك غنج و دلالش Girifte yek-be-yek ġunc u delāleş: Nāz ve şīve anı bir bir ṭutmuş idi.

کشیده قامتی چون تازه شمشاد Keşīde ḳāmetī çün tāze şimşād: Tāze şemşīr ağacı gibi bir ḳāmet çekmiş.

بآزادی غلامش سر و آزاد Be-āzādī ġulāmeş serv-i āzād: Āzādlıḳ ile serv-i āzād aña ġulām idi. Servi āzādelik ile vaṣflarlar, dā'imu'd-dehr tāze olup bād-ı ḫazān ile berg-rīz olmadığıyçün.

ز بر آویخته زلف چو ز زنجیر Zi-ber-āviḫte zülf-i çü zi-zencīr: Zencīr gibi zülfini gögsiniñ iki ṭarafından aşmış idi.

خرد را بسته دست و پای تدبیر Ḫıredrā beste dest ü pāy-ı tedbīr: 'Aḳlıñ tedbīr elini ve ayağını bağlamış idi. Ya'nī ol zülfi gören 'āḳiliñ 'aḳlı anıñ ḥüsni ile bağlu olup ḫalāṣ tedbīrine ḳādir olmaz idi.

مقوش ابرویش محراب پاکان Muḳavves ebruyeş miḥrāb-ı pākān: **(E 45b)** Anıñ ḳavslenmiş ḳaşı pākleriñ miḥrābı idi.

معنبر سایبان بر خواب ناکان Mu'anber sāyebān ber-ḫ̆ābnākān: Anıñ ḳaşı 'anberlenmiş bir gölgelik idi uyḳulu olanlar üzerine. Bunda nükte oldur ki ḳaş göz üzerinde olur göz ise uyḳuludur. Gūyā gözi uyḳuda ḳaşı aña sāyebān idi.

فروزان لمعهٔ نور از جبینش Fürūzān lem'a-i nūr ez-cebīneş: Alnından nūr pārçası ışıḳlanıcı idi.

مه و خورشید را رو بر زمینش Meh ü ḫūrşīdrā rū ber-zemīneş: Ayıñ ve güneşiñ yüzi anıñ yeri üzerinde idi.

رخش ماهی زاوج برج فردوس Ruḫeş māhī zi-evc-i burc-ı firdevs: Anıñ yañağı bir ay idi cennet burcınıñ üstinden.

ز ابرو کرده آن مه خانه در قوس Zi-ebrū kerde ān meh ḫāne der-Ḳavs: O meh ḳaşından Ḳavs burcında ḫāne eylemiş idi. [755] Nitekim *Kavs* menāzil-i Ḳamerden bir menziliñ ismidir.

[755] o meh ḳaşından Ḳavs burcında ḫāne eylemiş idi. Nitekim Ḳavs menāzil-i Ḳamerden bir menziliñ ismidir: - (S)

Ya‘nī anıñ yañağı bir ay idi ve ḳaşı Ḳavs burcı idi yañağı ḳaş altında olmaġla[756] gūyā Ḳamer Ḳavs burcını menzil idinmiş idi.

مکحّل نرکسش از سرمهٔ ناز Mükeḥḥal nergiseş ez-sürme-i nāz: Anıñ nergis gözi nāz sürmesinden sürmelenmiş idi.

ز مژکان بر جگرها ناوك انداز Zi-müjgān ber-cigerhā nāvek-endāz: Kipriklerinden cigerler[757] üzerine oḳ atıcı idi.

دو لعلش از تبسّم در شکر ریز Dü la‘leş ez-tebessüm der-şeker-rīz: Anıñ iki leb-i la‘li şeker dökücilikden tebessümde idi.

دهانش در تکلّم شکّر آمیز Dehāneş der-tekellüm şekker āmīz: Tekellüm vaḳtinde dehānı şeker ile ḳarışmış idi.

بریق درش از لعل در افشان Barīk-i dürş ez-la‘l-i dür-efşān: Dür ṣaçıcı leb-i la‘linden incü gibi dendānınıñ yaldıraması.

چو از کلگون شفق برق درخشان Çü ez-gülgūn şafaḳ berḳ-i dıraḫşān: Gül renkli şafaḳdan yalabılanıcı şimşek gibi idi.

بخنده از ثریا نور می ریخت Be-ḫande ez-Ṣüreyyā nūr mī-rīḫt: Ḫande ile anıñ dendānı Ülkerden nūr döker idi.[758]

نمك از پستهٔ پر شور می رخت Nemek ez-piste-i pür-şūr mī-riḫt: Şūr ile ṭolu olan fıstıḳ gibi aġzından ṭuz dökerdi. Ḥāṣılı dendānı[759] Ülkeriñ revnaḳını ve dehānı[760] fıstıġıñ leẕẕetini giderir idi.

ذقن چون سیب از غبغب مطوّق Ẕeḳan çün sīb ez-ġabġab muṭavvaḳ: *Ġabġab* buḳaḳ ki eñek altında olur,[761] ya‘nī çeñesi elma gibi buḳaḳdan tavḳlanmış idi. Ya‘nī çeñesi[762] altında buḳağı ṣarḳup ṭurur idi.

ز سیب آویخته آبی معلّق Zi-sīb āvīḫte ābī-i mu‘allaḳ: Gūya elmadan aşılmış bir mu‘allaḳ şu idi.

---

[756] olmaġla: olup (S)

[757] cigerler: ciger (E)

[758] döker idi: dökerdi (S)

[759] dendānı: dendānı ve dehānı (S)

[760] dehānı: - (S)

[761] eñek altında olur: maḥbūbıñ eñegi altında ṣarḳar (S)

[762] çenesi: çene (S)

بگل خال رخش از مشگ داغی Be-gül ẖāl-i ruẖeş ez-müşk-dāġī: Taḳdīr-i kelām *be-gül-raẖ ẖāleş* dimekdir. Ya‘nī anıñ[763] gül yañaġında beñi müşkden bir dāġ idi.

گرفته آشیان زاغی بباغی Girifte āşiyān zāġī be-bāġī: Güyā ḳarġa bāġda yuva ṭutmuş **(S 33a)** idi. **(E 46a)**

ز سیمش ساعد و بازو توانگر Zi-sīmeş sā‘id ü bāzū tüvānger: Gümüşden anıñ bilegi ve ḳolı ġanī idi. Zīrā anlar sāde gümüş idi āẖer gümüşe iḥtiyācları yoḳ idi.

ز بی سیمی میان چون موی لاغر Zi-bī-sīmī miyān çün mūy-ı lāgar: Gümüşsüzlükden bili ḳıl gibi arıḳ idi. Ya‘nī ince billü idi.

زلیخا چون برویش دیده بگشاد Zelīẖā çün be-rūyeş dīde büg’şād: Zelīẖā çünki ol rü’yāda gördügi bu ḳadar evṣāfla mevṣūf civānıñ yüzine gözini açdı.

بیك دیدارش افتاد آنچه افتاد Be-yek dīdāreş üftād ançi üftād: Anıñ bir didārıyla düşdi ol nesneye ki düşdi. Ya‘nī ol görüş anıñ ‘aşḳa giriftārına[764] bā‘īṣ oldı.

جمالی دید از حدّ بشر دور Cemālī dīd ez-ḥadd-i beşer dūr: Bir cemāl gördi ki ḥadd-i beşerden ırāḳ.[765]

ندیده از پری نشنیده از حور Ne-dīde ez-perī neş’nīde ez-ḥūr: Perīden görmemiş ve ḥūrīden işitmemiş idi.

ز حسن صورت و لطف شمائل Zi-ḥüsn-i ṣūret ü luṭf-ı şemā’il: Anıñ ṣūretiniñ güzelliginden ve aḫlāḳınıñ laṭīfliginden.

اسیرش شد بصد دل نی بیك دل Esīreş şüd be-ṣad dil nī be-yek dil: Aña esīr oldı yüz göñül ile degil ki bir göñül ile. Ba‘żı nüsẖada *be-yek dil nī be-ṣad dil* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī aña esīr oldı bir göñül ile bir göñül degil belki yüz göñül ile.

گرفت از قامتش در دل خیالی Girift ez-ḳāmeteş der-dil ẖayālī: Anıñ ḳāmetinden göñülde bir ẖayāl ṭutdı.

نشاند از دوستی در جان نهالی Nişānd ez-dūstī der-cān nihālī: Cānında dostluḳdan bir fidān dikdi.

زرویش آتشی در سینه افروخت Zi-rūyeş āteşī der-sīne efrūẖt: Anıñ yüzinden sīnesinden bir āteş yalıñlandurdı.

---

[763] ya‘nī anıñ: - (S)

[764] ‘aşḳa giriftārına: [giri]ftār-ı ‘aşḳına (S)

[765] ırāḳ: uzaḳ (S)

وزان آتش متاع صبر و دین سوخت V’ez-ān āteş metā‘-ı ṣabr u dīn sūḫt: Ve ol āteşden ṣabır ve dīn metā‘ını yaḳdı.

وزان عنبر فشان گیسوی دلبند V’ez-ān ‘anber-feşān gīsū-yı dil-bend: Ve ol civānıñ ‘anber ṣaçıcı göñül bend idici maḳbūl zülflerinden.

بهر مو رشتهٔ جان کرد پیوند Be-her mū rişte-i cān kerd peyvend: Her bir ḳılına cānınıñ ipligini ittiṣāl eyledi. Ya‘nī ol civānıñ vücūdında olan mūlardan[766] her biriyle Zelīḫānıñ cānı baġlandı.

ز طاق ابرویش بانا له شد جفت Zi-ṭāḳ-ı ebruyeş bā-nāle şüd cüft: Ol civānıñ ḳaşı kemerinden Zelīḫā nāleye cüft oldı. Ya‘nī muḳavves ḳaşı ‘aşḳından nālān oldı.

ز خواب آلوده چشمش غرق خون خفت Zi-ḫˇāb-ālūde çeşmeş ġarḳ-ı ḫūn ḫuft: Ol civānıñ uyḳuya bulaşıḳ gözinden ḳana ġarḳ oldığı ḥālde uyudı.

دل تنگ از لبش تنگ شکر ساخت Dil-i teng ez-lebeş teng-i şeker sāḫt: Zelīḫānıñ ṭar göñli ol civānıñ leẕīẕ lebinden şeker tāyı düzdi.

زدندانش مژه عقد گهر ساخت Zi-dendāneş müje ‘aḳd-i güher sāḫt: Anıñ dendānından Zelīḫānıñ **(E 46b)** kirpigi cevher ḳılādesini düzdi. Ya‘nī ol civānıñ şīrīn lebi ‘aşḳından göñli leẕẕetle ṭoldı ve incü gibi dendānı ‘aşḳından kirpigi dür dāneleri dökdi.

زسیمین ساعدش شست از خرد دست Zi-sīmīn sā‘ideş şüst ez-ḫıred dest: Anıñ gümüşli bilegi ‘aşḳından ‘aḳıldan el yudı. Ya‘nī sīmīn sā‘idini görüp ‘aḳlı külliyyen maḥv oldı.

میانش را کمر در بندگی بست Miyāneşrā kemer der-bendegī best: Ol civānıñ bili içün Zelīḫā ḳulluġa kemer baġladı. Ya‘nī cāndan ‘āşıḳı oldı.

برویش دید مشگین خال دلکش Be-rūyeş dīd müşgīn ḥāl-i dil-keş: Ol civānıñ yüzinde müşk ḳoḳulu göñül ceẕb idici veyā göñül aña münceẕib olıcı beg gördi.

نشست ازوی سپندآسا بر آتش Nişest ez-vey sipendāsā ber-āteş: Zelīḫā oturdı ol beg ‘aşḳından üzerlik toḫımı gibi ‘aşḳ āteşi üzerine yāḫud āteş gibi **(S 33b)** ruḫsārı üzerine. Ya‘nī sipend āteş üzerinde ‘ale’l-fevr yanduġı gibi Zelīḫā daḫı ‘ale’l-fevr aña ‘āşıḳ oldı ve āteş-i ‘aşḳıyla göyündi.

زسیب غبغبش آسیب جان دید Zi-sīb ġabġabeş āsīb-i cān dīd: Anıñ elma gibi buḳaġı ‘aşḳından cānına zaḥmet gördi.

بدان سان سیب آسان کی توان چند Bedān sān sīb āsān key tüvān çīd: Bu üslūbla elmayı ḳolay dürmek ḳaçan mümkin olur. Ya‘nī āsān vecḫle sīb ġabġabını öpmek mümkin olmaz.

---

[766] mūlardan: m”ūlarıñ (S)

بنامیزد چه زیبا صورتی بود Bi-nāmīzed çi zībā ṣūretī būd: Allāhu teʿālā yaramaz gözden saḳlasun ne[767] yaraşıḳlı ṣūret idi.

که صورت کاست اندر معنی افزود Ki ṣūret kāst ender maʿnī efzūd: Ki ṣūret-i ẓāhireyi eksiltdi ve maʿnāda arturdı. Yaʿnī ʿaşḳ ki devlet-i sermediyyedir[768] aña bāʿiṣ oldı.

زلیخا از زلیخایی رمیده Zelīḫā ez-Zelīḫāyī remīde: Zelīḫā Zelīḫālıkdan. Yaʿnī kendü ḥüsniñden ürkmüş oldı.

ازآن صورت بمعنی آرمیده Ez-ān ṣūret be-maʿnī āremīde: Ol ṣūret-i ẓāhireden maʿnāda ḳarār ṭutmuş oldı. Yaʿnī āḫirü'l-emr bāʿiṣ-i ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳī oldı.

ازآن معنی اگر آگاه بودی Ez-ān maʿnī eger āgāh būdī: Evvel emr ol maʿnādan eger āgāh olaydı.

یکی از واصلان راه بودی Yekī ez-vāṣılān-ı rāh būdī: Rāḥ-ı Ḥaḳḳa vāṣıl olanlardan biri olurdı.

ولی چون بود در صورت گرفتار Velī çün būd der-ṣūret giriftār: Ammā çünki ṣūret-i ẓāhirede giriftār idi.

نشد در اوّل از معنی خبردار Ne-şüd der-evvel ez-maʿnī ḫaber-dār: Evvel emirde maʿnādan ḫaber-dār olmadı. Belki niçe biñ miḥnetden ṣoñra ḫaber-dār olup īmānla müşerref olup zevce-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām oldı.

همه در بند پنداریم مانده Heme der-bend pindārīm mānde: Nāẓım-ı merḥūm maʿrifet beyānına **(E 47a)** şürūʿ idüp[769] buyurur ki: Cümlemiz ẓann eylemek bendinde ḳalmışuz.

بصورتها گرفتاریم مانده Be-ṣūrethā giriftārīm mānde: Ṣūretlere giriftār ḳalmışuz, yaʿnī ḳışrdayuz lübbe ve aṣl olmuşuz.[770] Ḥāṣılı maṣnūʿuñ ẓāhirine baḳup ṣāniʿne rabṭ-ı ḳalb eylemeyüz.[771] Nefs-i mütekellim żamīrleri min-ciheti'l-maʿnā mānde lafẓına muḳayyeddir, yaʿnī *pindār māndeīm giriftār māndeīm*.

ز صورت گر نه معنی رو نماید Zi-ṣūret ger ne maʿnī rū nümāyed: Taḳdīr-i beyt *zi-ṣūret eger maʿnī rū ne nümāyed*. Yaʿnī ṣūretden eger maʿnā yüz göstermeye. Yaʿnī eger ʿaşḳ-ı mecāzīden ʿaşḳ-ı ḥaḳīḳīye ulaşmaḳ olmaya.

---

[767] ne: - (S)

[768] sermediyyedir: sermeddir (S)

[769] maʿrifet beyānına şürūʿ idüp: - (S)

[770] olmuşuz: oldıġımız yoḳdur (S)

[771] rabṭ-ı ḳalb eylemeyüz: meyl-i küllīmiz yoḳdur (S)

کجا یك دل سوی صورت گر آید Kücā yek-dil sūy-ı ṣūretger āyed: Ehl-i ḥāl ḳaçan ṣūret ṭarafına meyl eyler. Ya‘nī eylemez ammā *el-mecāzu ḳanṭaratu’l-ḥaḳīḳa*[772] feḥvāsınca ṣūret-i ẓāhireyi ḥaḳīḳīye vesīle eyler. Nitekim irsāl-i meṣelden ẓāhir olur.

یقین داند که در کوزه نمی هست Yaḳīn dāned ki der-kūze nemī-hest: Dāned lafẓınıñ fā‘ili mıṣrā‘-ı ṣānīdeki teşnedir. Ya‘nī ṣusuz yaḳīnen bilür ki bardaḳda bir nem. Ya‘nī mā’-i ḳalīl vardır.

ازآن در گردن آرد تشنه اش دست Ez-ān der-gerden āred teşneeş dest: Ol sebebden teşne ol bardaġıñ gerdenine el getürür ve boyunından ṭutar.

چو سازد غرق دریای زلالش Çü sāzed ġarḳ-ı deryā-yı zülāleş: Çünki ol ṣusuz kimesne[773] deryā-yı zülāle ġarḳ ola.

نیاید یاد نم دیده صفالش Neyāyed yād nem-dīde ṣifāleş: Nem görmüş ṣaḳsı anıñ ḫāṭırına gelmez. Keẕālik ‘āşıḳ-ı ṣādıḳ[774] ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl olduḳda ‘aşḳ-ı mecāzīyi külliyyen terk ider.

Dāstān-ı diger neṣr[775] **وزیدن نسیم سحری بر زلیخا و نرکس خوابناکش را گشادن** Vezīden-i nesīm-i seḥerī ber-Zelīḫā ve nergis-i ḫˇāb-nāḳeşrā güşāden: Zelīḫā üzerine seḥer yili esmek ve uyḳulu nergis gözini uyḳudan açmaḳ beyānındadır. **واز خیال شبانه غنچه وار خون دل فرو خردن و مهر بر لب نهادن** V’ez-ḥayāl-i şebāne ġoncevār hūn-ı dil-fürū ḫorden ve mühr ber-leb nihāden: Ve giceye mensūb ḥayālden ġonce gibi yürek ḳanını yemek ve ṭuṭaġı üzerine mühr ḳomaḳ. Ya‘nī sırrı ketm idüp kimseye bildirmemek beyānındadır. **(S 34a)** *Şebāne*de elif ve nūn ve hā-yı resmī nisbet ve taḫṣīṣ ifade ider.

Naẓm[776] **سحر چون زاغ شب پرواز بر داشت** Seḥer çün zāġ-ı şeb pervāz ber-dāşt: Seher vaḳti çünki gice ḳarġası pervāz ḳaldırdı, ya‘nī uçdı. Ḥāṣılı çünki gice gidüp seḥer oldı.

خروس صبح گاه آواز بر داشت Ḫorūs-ı ṣubḥgāh āvāz ber-dāşt: Ṣabāḥ vaḳti ḫorūs āvāz ḳaldırdı.

---

[772] Mecaz hakikate ulaştıran köprüdür.

[773] ṣusuz kimesne: teşne (S)

[774] ṣādıḳ: - (S)

[775] dāstān-ı diger neṣr: - (E)

[776] naẓm: - (E)

عنادل لحن دلکش بر کشیدند ʻAnādil laḥn-ı dil-keş ber-keşīdend: *ʻAnādil* ʻandelībiñ cemʻidir. *ʻAndelīb* bülbül ki hezār daḫı dirler. Rubāʻiyye **(E 47b)** redd olunup andan şoñra cemʻlenmişdir. Yaʻnī bülbüller göñül ceẕb idici laḥn çekdiler. Yaʻnī envāʻ-ı naġamāt ile şadālandılar.

لحاف غنچه از گل در کشیدند Liḥāf-ı ġonce ez-gül der-keşīdend: Ġonceniñ liḥāfını[777] gülden çekdiler. Yaʻnī ṭomurcuḳ güller açıldılar. *Liḥāf* çārşeb maʻnāsına. Murād ġonceniñ ṭarafı olan yeşil yapraḳlardır.[778]

سمن از آب شبنم روی خود شست Semen ez-āb-ı şebnem rūy-ı ḫod şüst: Aḳ gül çiseden kendü yüzini yudı.

بنفشه جعد عنبر بوی خود شست Benefşe caʻd-ı ʻanber-būy-ı ḫod şüst: Benefşe kendüniñ ʻanber ḳoḳulu ḳıvırcıḳ zülfini yudı. Yaʻnī seḥerleyin üzerlerine çise vāḳiʻ oldı.

زلیخا همچونان در خواب نوشین Zelīḫā hemçünān der-ḫˇāb-ı nūşīn: Zelīḫā kemākān ṭatlu uyḳuda idi.

دلش را روی در محراب دوشین Dileşrā rūy der-miḥrāb-ı dūşīn: Göñliniñ teveccühi giceleyin vāḳiʻ olan rü'yā miḥrābına idi. Yaʻnī ḫāṭırı ol rü'yāda gördügi civānıñ şūreti ḫayāliyle idi. *Dūş* lüġatde[779] dün gice dimekdir ammā eşʻārda zamān-ı sābıḳ murād olur ḳarīb, olsun baʻīd olsun.

نبود آن خواب بل بیهوشئ بود Ne-būd ān ḫˇāb bel bī-hūş'ī būd: Ol uyḳu degil idi belki bī-hūşluḳ idi.

ز سودای شبش مدهوشئ بود Zi-sevdā-yı şebeş medhūş'ī būd: Gice sevdāsından,[780] yaʻnī gicede vāḳiʻ olan rü'yā sevdāsından medhūşluḳ, yaʻnī iġmā idi.

کنیزان روی بر پایش نهادند Kenīzān rūy ber-pāyeş nihādend: Cāriyeler yüzini Zelīḫānıñ ayaġı üstine ḳodılar anı uyandırma içün.

پرستاران بدستش بوسه دادند Perestārān be-desteş būse dādend: Ṭapucılar eline büse virdiler. *Perestār* taʻẓīmen gelüp ekābiri selāmlayan kimseye dirler.

نقاب از لالهٔ سیراب بگشاد Niḳāb ez-lāle-i sīr-āb büg'şād: Ṣuya ḳanup yaraşup kemālini bulan lāle yüzinden niḳābı açdı.

---

[777] liḥāfını: çārşebini (S)

[778] liḥāf çārşeb maʻnāsına. Murād ġonceniñ ṭarafı olan yeşil yapraḳlardır: - (S)

[779] lüġatde: - (S)

[780] sevdādan: - (S)

خمار آلوده چشم از خواب بگشاد Ḫumār- ālūde çeşm ez-ḫˇāb büg'şād: Ḫumāra bulaşıḳ gözini uyḳudan açdı. *Ḫumār* sarḫoşluḳdan bāḳī ḳalan eşere dirler.

گریبان مطلع خورشید و مه کرد Girībān maṭla'-ı ḫūrşīd ü meh kerd: Yaḳasını güneşe ve aya maṭla' eyledi. Ya'nī başını libāsı[781] yaḳasından çıḳarup güneş ve ay gibi yüzine libāsınıñ[782] yaḳası maṭla' oldı.

ز مطلع سر زده هر سو نگه کرد Zi-maṭla' ser zede her sū nigeh kerd: Maṭla'dan baş urup her ṭarafa naẓar eyledi. Ya'nī eṣvābını[783] giyüp eṭrāfa baḳdı.

ندید از گلرخ دوشین نشانی Ne-dīd ez-gül-ruḫ-ı dūşīn nişānī: Gice içinde rü'yāda gördügi gül yañaḳlı civāndan bir nişān görmedi.

چو غنجه شد فرو در خود زمانی Çü ġonce şüd fürū der-ḫod zemānī: Bir zamān kendüde ġonce gibi aşaġa oldı. Ya'nī fikr **(E 48a)** eyledi.

برآن شد کز غم آن سرو چالاك Ber-ān şüd k'ez ġam-ı ān serv-i çālāk: Ol serv-i çālāk civānıñ ġamından Zelīḫā bu niyyet üzre oldı ki.

گریبان همچوگل بر تن زند چاك Girībān hemçü gül ber-ten zened çāk: Yaḳasını gül gibi teni üzerine çāk ura. Ya'nī gül yaḳası[784] bād-ı ṣabā ile çāk oldıġı gibi ol daḫı yaḳasını çāk itmek istedi.

ولی شرم از کسان بگرفت دستش Velī şerm ez-kesān big'rift desteş: Velīkin yanında olan kimesnelerden utanmaḳ elini ṭutdı.

بدامان صبوری پای بستش Be-dāmān-ı ṣabūrī pāy besteş: Ṣabr idicilik etegiyle ayaġını baġladı. **(S 34b)**

نهان میداشت رازش در دل تنگ Nihān mī-dāşt rāzeş der-dil-i teng: Gizlü ṭutardı ol civānıñ sırrını tar göñlinde.

چو کان لعل لعل اندر دل سنگ Çü kān-ı la'l la'l ender dil-i seng: La'l ma'deni nihān ṭutdıġı gibi la'li ṭaşıñ yüreginde, ya'nī[785] ṭaş içinde.

---

[781] libāsı: eṣvābını (S)

[782] libāsınıñ: eṣvābınıñ (S)

[783] eṣvābını: libāsını (S)

[784] gül yaḳası: gülün giribānı (S)

[785] ṭaşıñ yüreginde, ya'nī: - (S)

فرو می خورد چون غنچه بدل خون Fürū mī-hord çün ġonce be-dil ḫūn: Ġonca gibi yüregi içinde ḳan yutardı.[786]

نمی داد از درون یك شمّه بیرون Nemī-dād ez-derūn yek şemme bīrūn: Derūnında mużmer olan ḥāletden bir ẕerre ve şemme ṭaşra virmedi ve ol sırrı iẓhār eylemedi. *Şemme* lüġatde ḳoḳı ma‘nāsınadır ammā isti‘mālde cüz‘i murād olur.

لب او با کنیزان در حکایت Leb-i ū bā kenīzān der-ḥikāyet: Anıñ lebi ḳırnaḳlar ile söyleşmede idi.

دل او زان حکایت در شکایت Dil-i ū z’ān ḥikāyet der-şikāyet: Anıñ göñli ol söyleşmeden şikāyetde idi.

دهانش با رفیقان در شکر خند Dehāneş bā-refīḳān der-şeker-ḫand: Anıñ dehānı refīḳleriyle ṭatlı gülüşde idi.

دلش چون نی شکر در صد گره بند Dileş çün neyşeker der-ṣad girih bend: Göñli şeker ḳamışı gibi yüz düğümde baġlu idi.

زبانش با حریفان در فسانه Zebāneş bā-ḥarīfān der-fesāne: Anıñ[787] dili muṣāḥibleriyle ḥikāye söyleşmede idi.

بدل از داغ عشقش صد زبانه Be-dil ez-dāġ-ı ‘aşḳeş ṣad zebāne: Yüreginde ol civānın ‘aşḳı dāġından yüz şerāre var idi. *Zebāne* ve *şerāre* ḳıġılcım ma‘nālarına.

نظر بر صورت آغیار می داشت Naẓar ber-ṣūret-i āġyār mī-dāşt: Ẓāhirde aġyār ṣūreti üzerine naẓar eylerdi.

ولی پیوسته دل با یار می داشت Velī peyveste dil bā-yār mī-dāşt: Ammā hemīşe göñlini yār ile ṭutar idi.

عنان دل بدست خود کجا بود ‘İnān-ı dil be-dest-i ḫod kücā būd: Anıñ göñli ‘inānı ḳanda kendü elinde idi. *‘İnān* uyan dizgini ammā bunuñ gibi yerlerde iḫtiyārdan kināyetdir. Ya‘nī iḫtiyārı elde degil idi.

که هر جا بود با آن دلربا بود Ki her cā būd bā-ān dil-rübā būd: Ki her yerde ki olurdı, ol göñül ḳapucı civānla olurdı. Ya‘nī her bār fikr ve ḫayāli anıñla idi.

دلی کز عشق در کام نهنگ است Dilī k’ez-‘aşḳ der-kām-ı neheng est: Bir göñül ki ‘aşḳdan timsāḥıñ dimāġında ola.

---

[786] yutardı: yirdi (S)

[787] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

زجست و جوی کامش پای لنگست Zi-cüst ü cūy-ı kāmeş pāy lengest: **(E 48b)** Ol göñül murādını arayup istemekden ayaġı aġsaḳdır. Ya‘nī ‘aşḳ bir timsāḥdır ve andan ḥalāṣ mutaṣavver degildir ki ‘āşıḳ irādetini deldügi maḥalde ṣarf eyleye. *Neheng* şol büyük cānverdir ki deryālarda olur, ādem yuṭar. ‘Arabīde timsāḥ dirler, ma‘rūfdur.

برون از یار حود کامی ندارد Birūn ez-yār-ı ḥod kāmī ne-dāred: Ol ‘aşḳa mübtelā olan göñül kendü yārinden ṭaşra bir murād ṭutmaz.

درونش باکس آرامی ندارد Derūneş bā-kes ārāmī ne-dāred: Anıñ derūnı kimesne ile bir ḳarār ṭutmaz.

اگر گوید سخن بایار گوید Eger gūyed süḫan bā-yār gūyed: Eger söz söyleye yār ile söyler.

و گر جوید مراد از یار جوید Ve ger cūyed murād ez-yār cūyed: Ve eger murād isteye kendü yārinden ister.

هزاران بار جانش بر لب آمد Hezārān bār cāneş ber-leb āmed: Niçe biñ kerre Zelīḫānıñ cānı ṭuṭaġına geldi.

که تا آن روز محنت را شب آمد Ki tā ān rūz-ı miḥnetrā şeb āmed: Ki tā ol miḥnet gündüzine gice[788] geldi. Ya‘nī ol gün gice oluncaya dek Zelīḫā niçe biñ kerre helāke ḳarīb oldı.

شب آمد سازکار عشق بازان Şeb āmed sāz-kār-ı ‘aşḳ-bāzān: Gice geldi ‘aşḳ oynayıcılarıñ işini düzüp ḳoşucı. Ya‘nī ‘āşıḳlarıñ işi gice içinde muntaẓam olur.

شب آمد رازدار کار سازان Şeb āmed rāz-dār-ı kār-sāzān: ‘Aşḳ işi intiẓāmını viricileriñ serdārı gice geldi.

ازآن بر روزشان شب اختیارست Ez-ān ber-rūzeşān şeb iḫtiyārest: Ol sebebden ‘āşıḳlarıñ gündüzi üzerine gice iḫtiyārdır.

که آن یك پرده درویں پرده دارست Ki ān yek perde-der v’īn perde-dārest: **(S 35a)** Ki ol bir, ya‘nī gündüz perde yırtıcıdır ve bu, ya‘nī gice perde ṭutucıdır.

چو شب شد روی در دیوار غم کرد Çü şeb şüd rūy der-dīvār-ı ġam kerd: Çünki gice oldı, yüzini ġam divārına eyledi. Ya‘nī divāra teveccüh eyleyüp ġamını ve ḥüznini ‘arż eyledi.

بزاری پشت خد چون چنگ خم کرد Be-zārī püşt-i ḫod çün çeng ḫam kerd: İñildiyle arḳasını çeng gibi egri eyledi. *Çeng* bir meşhūr sazdır ki iki ḳat egri olur.

زتار اشك بست اوتار بر چنگ Zi-tār-ı eşk best evtār ber-çeng: Ol saz üzerine kirişleri gözyaşı telinden baġladı.

---

[788] gündüzine gice: gündüziniñ gicesi (S)

بدل پردازی خود ساخت آهنگ Be-dil-perdāzī-i ḫod sāḫt āheng: Kendü göñli işine ṣūret virmege maḳām-ı inṭizām eyledi. Ḥāṣılı arḳasını çeng-nām saz gibi iki ḳat büküp gözyaşından aña teller bağlayup feryād ve fiġān ile ol saza maḳām-ı inṭizām eyledi ya‘nī zār zār iñledi.

زناله نغمهٔ جانکاه بر داشت Zi-nāle naġme-i cān-kāh ber-dāşt: **(E 49a)** İñildüden cān eksidici naġme ḳaldırdı.

بزیر و بم فغان و آه برداشت Be-zīr ü bem fiġān u āh ber-dāşt: Tīz āvāz ile ve ḳalın āvāz ile fiġān ve āh ḳaldırdı. *Cankāh* ve *zīr* ve *bem* ‘ilm-i mūsiḳīde her biri bir maḳāmıñ ismidir. Ḥaṣılı envā‘la feryād ve fiġānlar idüp aġladı.

خیال یار پیش دیده بنشاد Ḫayāl-i yār pīş-i dīde bin’şād: Rü’yāda gördigi civānıñ ḫayālini gözi öñine dikdi.

هم از دیده هم از لب گوهر افشاند Hem ez-dīde hem ez-leb gevher efşānd: Hem gözinden ve hem ṭuṭaġından gevher saçdı.

که ای پاکیزه گوهر از چه کانی Ki ey pākīze-gevher ez-çi kānī: Ya‘nī bu gūne[789] didi ki: Ey pāk aṣullu ne ma‘dendensin?

که از تو دارم این گوهر فشانی Ki ez-tü dārem īn gevher-feşānī: Ki bu gevher saçıcılıgı seniñçün ṭutarım. Ya‘nī bu ḳadar gözyaşı dökdügüm ancaḳ seniñçündür.

دلم بردی و نام خود نگفتی Dilem bürdī vü nām-ı ḫod ne-güftī: Göñlümi ḳapduñ ve kendü adıñı dimediñ.

نشانی از مقام خود نگفتی Nişānī ez-maḳām-ı ḫod ne-güftī: Kendü maḳāmıñdan bir nişān dimediñ.

نمیدانم که نامت از که پرسم Nemī-dānem ki nāmet ez-ki pürsem: Bilmem ki adıñı[790] kimden su’āl idem?

کجا آیم مقامت از که پرسم Kücā āyem maḳāmet ez-ki pürsem: Ḳanda gelem maḳāmıñı kimden ṣoram?

اگر شاهی ترا آخر چه نامست Eger şāhī türā āḫer çi nāmest: Eger pādişāh iseñ āḫer seniñ nāmıñ nedir?

اگر ماهی ترا منزل کدامست Eger māhī türā menzil küdāmest: Ve eger ay iseñ saña menzil ḳanḳı burcdur?

---

[789] bu gūne: böyle (S)

[790] adıñı: nāmıñı (S)

مبادا هیچ کس چون من گرفتار Me-bādā hīç kes çün men giriftār: Benim gibi hīç kimse giriftār olmasun.

که نه دل دارم اندر بر نه دلدار Ki ne dil-dārem ender-ber ne dil-dār: Ki sīnede ne göñül ṭutarım ne maḥbūb. Ya‘nī göñlüm de elde degil göñül ṭutucı maḥbūbum da elde degil.

خیالت دیدم و بربود خوابم Ḫayālet dīdem ü bür’būd ḫ˘ābem: Ḫayāliñi gördüm ve ḫayāliñ uyḳumı gözümden ḳapdı.

گشاد از دیده و دل خون نابم Güşād ez-dīde vü dil ḫūn-ı nābem: Ḫayāliñ gözümden ve göñlümden ṣāfī ḳan açdı.

کنون دارم من بیخواب مانده Künün dārem men-i bī-ḫ˘āb-mānde: Şimdi ben uyḳusuz ḳalmış ṭutarım.

دلی از آتشت در تاب مانده Dilī ez-āteşet der-tāb mānde: Seniñ āteş-i ‘aşḳıñdan ḥarāretde ḳalmış bir göñül. Ya‘nī benim göñlüm seniñ āteş-i ‘aşḳıñla ḳızġundur. *Dilī* mıṣrā‘-ı evveldeki dārem lafẓınıñ mef‘ūlidir.

چه باشد گر زنی آبم بر آتش Çi bāşed ger zenī ābem ber-āteş: Ne olur eger benim āteş-i ‘aşḳım üzerine bir ṣu ursan.

نباشی همچو اتش گرم و سرکش Ne-bāşī hemçü āteş germ ü ser-keş: Āteş gibi issi ve baş çekici olmasan.

گلی بودم ز گلزار جوانی Gülī būdem zi-gülzār-ı cüvānī: Gençlik gülistānıñdan bir gül idim.

تر و تازه چون اب زندگانی Ter ü tāze çün āb-ı zindegānī: Laṭīf ve tāze dirilik ṣuyı gibi.

نه برسر هرگزم بادی وزیده Ne ber-ser hergizem bādī vezīde: Ne başım üzerine aṣlā **(E 49b)** bir yel esmişdi. **(S 35b)**

نه در پا هرگزم خاری خلیده Ne der-pā hergizem ḫārī ḫalīde: Ne aṣlā ayaġıma bir diken batmış idi.

بیك عشوه مرا بر باد دادی Be-yek ‘işve merā ber-bād dādī: Bir göñül aldama ile beni yel üzerine virdiñ.

هزاران خار بر پستر نهادی Hezārān ḫār ber-pister nihādī: Döşegim üzerine niçe biñ diken ḳoduñ.

تنی نازکتر از کلبرگ صد بار Tenī nāzikter ez-gülberg ṣad bār: Yüz mertebe gül yapraġından nāzikter bir ten. Ya‘nī vücūdum ol güne[791] nāzik iken.

[791] ol güne: öyle (S)

چه سان خواب آیدم بر بستر خار Çi sān ḫˇāb āyedem ber-pister-i ḫār: Ne üslūbla uyḳu gele baña[792] diken döşek üzerinde, ya‘nī gelmez.

همه شب تا سحر گه کارش این بود Heme şeb tā seḥer geh kāreş īn būd: Dükeli gice ṣabāḥa dek Zelīḫānıñ işi bu idi.

شکایت باخیال یارش این بود Şikāyet bā-ḫayāl-i yāreş īn būd: Yāriniñ ḫayāliyle şikāyeti bu idi.

چوشب بگذشت دفع هر گمانرا Çü şeb büg’ẕeşt def‘-i her gümānrā: Çünki gice geçdi her ẓannı def‘ içün. Ya‘nī kimesne ḥāline vāḳıf olmasun içün.

بشست از گریه چشم خون فشانرا Bi-şüst ez-girye çeşm-i ḫūn-feşānrā: Ḳan saçıcı gözini ağlamadan yudı. Ya‘nī gözi yaşını sildi.

لبش تر بود از خون خردن شب Lebeş ter būd ez-ḫūn ḫorden-i şeb: Zelīḫānıñ lebi tāze idi gice ḳan yimekden.

کلوخ خشك را مالید بر لب Külūḫ-ı ḫuşkrā mālīd ber-leb: Ḳurı kesegi ṭuṭağı üzerine sürterdi. Ya‘nī diliyle ṭuṭağını yalardı ṭuṭağınıñ ḳanını gidermek içün.

ببالین رونق از گلبرگ تر داد Be-bālīn revnaḳ ez-gülberg-i ter dād: Gül yapraḳlı tāze yañağından yaşdığa revnaḳ virdi. Ya‘nī çehresiniñ taġayyürinden kimesne ḥāline vāḳıf olmasun içün yaşdığa ḳapandı.

به پستر جان ز سرو سیم بر داد Be-pister cān zi-serv-i sīm-ber dād: Sīm gögüslü serv ḳāmetinden döşege cān virdi. Gūyā Zelīḫā[793] bir rūḥ idi gögsi üstine döşek üzre düşdiginden döşek ẕī-rūḥ[794] oldu.

شب و روزش بدین ایین گذشتی Şeb ü rūzeş bedīn āyīn güẕeştī: Anıñ[795] gice ve gündüzi bu üslūb ile[796] giçer idi.

سر موی ازین آیین نه گشتی Ser-i mūyī ez-īn āyīn ne-geştī: Bir ḳıl başı ḳadar bu üslūbdan[797] dönmez idi.

Dāstān-ı diger neẕr[798] **در مشاهدهٔ تغیّر حال زلیخا گره تحیّر بر رشتهٔ تفکّر کنیزان افتادن** Der-müşāhede-i taġayyür-i ḥāl-i Zelīḫā girih-i taḥayyür ber-rişte-i tefekkür-i kenīzān

---

[792] uyḳu gele baña: uyḳum gele (S)

[793] Zelīḫā: ol (S)

[794] ẕī-rūḥ: rūḥ ṣāḥibi (S)

[795] anıñ: Zelīḫānıñ (S)

[796] üslūb ile: ḳānūnla (S)

[797] üslūbdan: ḳānūndan (S)

üftāden: Zelīḫānıñ ḥāliniñ taġayyürini görmekde taḥayyür dügümi ḳırnaḳlarıñ tefekkür ipligi üzerine vāḳi‘ olmaḳ beyānındadır. **و دایه بسرانگشت استفسار ازآن رشته گره را کشادن** Ve dāye be-ser-engüşt-i istifsār ez-ān rişte girihrā güşāden: Ve dāye istifsār barmaġı ucıyla ol ipligden dügümi açmaḳ beyānındadır. *İstifsār* **(E 50a)** bir nesneyi bilmek, ṭaleb itmek ma‘nāsına.

Naẓm[799] **کمان عشق هر جا افکند تیر** Kemān-ı ‘aşḳ her cā efkened tīr: ‘Aşḳ yayı her ne maḥalle ki oḳ ṣala.

سپرداری نباشد کار تدبیر Siper-dārī ne-bāşed kār-ı tedbīr: Ḳalḳan ṭutıcılıḳ olmaz ol tīre tedbīr işi,[800] ya‘nī tedbīr anı def‘ idemez.

چو سازد در درون آن تیر خانه Çü sāzed der-derūn ān tīr ḫāne: Çünki içerüde ol tīr ḫāne eyleye, ya‘nī yerleşe.

زبیرون باشد آنرا صد نشانه Zi-bīrūn bāşed ānrā ṣad nişāne: Ṭaşradan ol oḳa yüz nişāne olur. Ya‘nī ‘aşḳ ki bir kimseniñ derūnında ḳararlaşa ḫāricden yüz dürlü ‘alāmet ẓāhir olur. Efgān eylemek ve giryān u nālān ve zerd-rū olmaḳ gibi.[801]

خوشست از بخردان این نکته کفتن Ḫoşest ez-beḫredān īn nükte güften: Ḫoşdur ‘āḳillerden bu nükteyi dimek. Ya‘nī bu kelāmları eyüdür.[802]

که مشگ و عشق را نتوان نهفتن Ki müşk ü ‘aşḳrā net’vān nühüften: Ki müşki ve ‘aşḳı gizlemek mümkin olmaz.

اگر بر مشگ گردد پرده صد توی Eger ber-müşk gerded perde ṣad tūy: Eger müşk üzerine yüz ḳat perde ola.

کند غمّازی از صد پرده اش بوی Küned ġammāzī ez-ṣad perdeeş būy: Yüz perdeden anıñ ḳoḳusı ġammāzlıḳ ider ve kendüyi iẓhār ider.

زلیخا عشق را پوشیده می داشت Zelīḫā ‘aşḳrā pūşīde mī-dāşt: Zelīḫā ‘aşḳı mestūr ṭutar **(S 36a)** idi.

---

[798] dāstān-ı diger neṣr: - (E)

[799] naẓm: - (E)

[800] ḳalḳan ṭutıcılıḳ olmaz ol tīre tedbīr işi: tedbīr işi ol tīre ḳalḳan ṭutıcılıḳ olmaz (S)

[801] ‘aşḳ ki bir kimseniñ derūnında ḳararlaşa ḫāricden yüz dürlü ‘alāmet ẓāhir olur. Efgān eylemek ve giryān u nālān ve zerd-rū olmaḳ gibi: efgān eylemek ve giryān u nālān ve zerd-rū olmaḳ ve sā’irleri gibi ḫāricden bu dürlü ‘alāmet ẓāhir olur (S)

[802] ya‘nī bu kelāmları eyüdür: - (S)

بسینه تخم غم پوشیده می کاشت Be-sīne toḫm-ı ġam pūşīde mī-kāşt: Sīnesine ġam toḫmını gizlü eker idi.

ولی سر می زد آن هر دم ز جایی Velī ser mī-zed ān her dem zi-cāyī: Velīkin ol ‘aşḳ her nefes bir yerden baş urdı.[803]

همی کرد از درون نشو و نمایی Hemī-kerd ez-derūn neşv ü nemāyī: İçerüden neşv ü nümā eylerdi. *Neşv* feṯḥ-i nūnla ḫoş ḳoḳu ma‘nāsına. Murād derūndan āşār-ı ‘aşḳıñ ẓuhūrıdır. *Nemā* feṯḥ-i nūnla ziyāde olmaḳ ma‘nāsına yāḫud żamm-ı nūnla gösteriş ma‘nāsına, yine murād ẓuhūr-ı ‘aşḳdır.[804]

گهی از دیده چشمش آب می ریخت Gehī ez-dīde çeşmeş āb mī-rīḫt: Ba‘żı vaḳit aġlamadan gözi şu dökerdi.

چه جای آب خون ناب می ریخت Çi cāy-ı āb ḫūn-ı nāb mī-rīḫt: Ne şu! Ḫāliş ḳan dökerdi. Lafẓ-ı *cāy* muḳahḥamdır, yāḫud şu dökerdi ne dimek? Şu yerine ṣāfī ḳan dökerdi.

بهر قطره که از چشمش گشادی Be-her ḳaṭre ki ez-çeşmeş güşādī: Her ḳaṭreyi ki çeşminden açardı. Ba‘żı nüsḫada çeşmeş yerine *müjgān* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī kirpiklerinden açardı, ya‘nī dökülürdi.

نهانی راز او بیرون فتادی Nihānī rāz-ı ū bīrūn fütādī: Anıñ gizlü[805] olan sırrı ṭaşra düşerdi.

گهی از آتش دل آه می کرد Gehī ez āteş-i dil āh mī-kerd: Ba‘żı vaḳit göñli āteşinden āh eylerdi.

بگردون دود آهش راه می کرد Be-gerdūn dūd-ı āheş rāh mī-kerd: Anıñ āhınıñ tütüni felege yol eylerdi.

بهر آهی که از دل بر کشیدی Be-her āhī ki ez-dil ber-keşīdī: **(E 50b)** Her bir āhı ki göñlinden çekerdi.

کسان بوی کباب دل شنیدی Kesān būy-ı kebāb-ı dil şenīdī: Ḫalḳ yüreginiñ kebābı ḳoḳusını işidir idi.

گهی از روز و شب بیخواب و بیخرد Gehī ez-rūz u şeb bī-ḫ˘āb u bī-ḫord: Ba‘żı vaḳit gice ve gündüz uyḳusuzluḳ ve ṭa‘āmsızlıḳdan.[806]

---

[803] urdı: ururdı (S)

[804] ẓuhūr-ı ‘aşḳdır: aşḳıñ ẓuhūrıdır (S)

[805] gizlü: maḫfī (S)

[806] uyḳusuzluḳ ve ṭa‘āmsızlıḳdan: yemeden ve uyumadan, ya‘nī yemeden ve uyumadan (S)

گل سرخش نمودی لالهٔ زرد Gül-i sürḫeş nümūdī lāle-i zerd: Anıñ ḳırmızı gül gibi yañaġı şaru lāle görünür idi.

بدانستی همه کز هیچ باغی Bi-dānistī heme k'ez-hīç bāġī: Dükeli ḫalḳ bilürdi ki hīç bir bāġdan.

نورید لالهٔ خالی ز داغی Ne-rūyed lāle-i ḫālī zi-dāġī: Bitmez her lāle ki ḫālī ola dāġdan. Ya'nī herkes bilür ki lāle-nām çiçegiñ her yapraġında bir dāġ olur ve dāġsız lāle olmaz pes çünki Zelīḫā da lāle gibi idi aña dāġ lāzım oldı ve 'aşḳ dāġıyla daġlandı.

کنیزان این نشانها چونکه دیدند Kenīzān īn nişānhā çünki dīdend: Cāriyeler çünki bu 'alāmetleri gördiler.

خط آشفتگی بر وی کشیدند Ḫaṭ-ı āşüftegī ber-vey keşīdend: Delülük ve serāsimelik ḫaṭṭını anıñ üstine çekdiler. Ya'nī āşüfteligiyle[807] ḥükm itdiler. *Āşüfte* delü ve serāsime ve 'aḳl[ı] żāyī' olmuş ma'nāsına.[808]

ولی روشن نشد کانرا سبب چیست Velī rūşen ne-şüd k'ānrā sebeb çīst: Velīkin ẓāhir olmadı ki aña sebeb nedir?

قضا جنبان این حال عجب کیست Ḳażā-cünbān-ı īn ḥāl-i 'aceb kīst: Bu 'acīb ve ġarīb ḥāliñ ḳażāsını depredici kimdir?

یکی گفتا کسی مثلش ندیده است Yekī güftā kesī miṯleş ne-dīdest: Ḳırnaḳlarıñ biri aytdı: Bir kimesne bunuñ miṯlini görmemişdir.

همانا کز کسی چشمش رسیده است Hemānā k'ez-kesī çeşmeş resīdest: Beñzer ki bir kimesneden aña göz irişmişdir.

یکی افتاد این معنی پسندش Yekī üftād īn ma'nī pesendeş: Bu ma'nā cāriyeleriñ birine begenilmiş düşdi.

که از دیو و پری امد گزندش Ki ez-dīv ü perī āmed gezendeş: Ki şeyṭāndan ve cinden aña żarar geldi.

یکی گفتا همانا سحر سازی Yekī güftā hemānā siḥr-sāzī: Biri aytdı: Beñzer ki bir siḥir düzüci.

ز سحرش بسته بر دامن طرازی Zi-siḥreş beste ber-dāmen ṭırāzī: Siḥrden anıñ etegi üstine bir 'alāmet baġlamış.

یکی گفت این همه آثار عشقست Yekī güft īn heme āṯār-ı 'aşḳest: Biri aytdı: Bu dükelü 'aşḳ 'alāmetleridir.

---

[807] āşüfteligiyle: āşüftelik ile (S)

[808] āşüfte delü ve serāsime ve 'aḳl[ı] żāyī' olmuş ma'nāsına: - (S)

دلش بی شك بزیر بار عشقست Dileş bī-şek be-zīr-i bār-ı ʻaşḳest: Göñli şeksiz ʻaşḳ yüki altındadır.

ولی کس را به بیداری ندیده Velī kesrā be-bīdārī ne-dīde: Velīkin kimesneyi **(S 36b)** uyanıḳlıḳda görmemişdir. Edāt-ı ḫaber maḥẕūfdur.

ز خوابش گویی این آفت رسیده Zi-ḫ̌ābeş gūyī īn āfet resīde: Ẓann idersin uyḳudan bu āfet aña irişmişdir.

همی بست از گمان هر کس خیالی Hemī-best ez-gümān her kes ḫayālī: Ẓanndan herkes bir ḫayāl baġladı.

همی کردند با هم قیل و قالی Hemī-kerdend bā-hem ḳīl ü ḳālī: Birbiriyle ḳīl ü ḳāl yaʻnī dime **(E 51a)** ve ḳoma ve söz sav eylediler.

ولی سرّ دلش ظاهر نمی شد Velī sırr-ı dileş ẓāhir nemī-şüd: Velīkin gönliniñ sırrı ẓāhir olmadı.

سخن بر هیچ چیز آخر نمی شد Süḫan ber-hīç çīz āḫir nemī-şüd: Hīç bir nesne üzerine söz āḫir olmadı.

ازآن جمله فسونگر دایهٔ داشت Ez-ān cümle füsünger dāye'ī dāşt: Ol ḳırnaḳlar bölüġinden[809] bir ḥīleci dāye ṭutar idi. Yaʻnī bir muḥīle dāyesi var idi.

که از افسوگری سرمایهٔ داشت Ki ez-efsüngerī sermāye'ī dāşt: Ol güne[810] dāye ki efsun idicilikden bir sermaye ṭutar idi.

براه عاشقی کار آزموده Be-rāh-ı ʻāşıḳī ḳār-āzmūde: ʻĀşıḳlıḳ yolında iş şınamış idi.

گهی عاشق گهی معشوق بوده Gehī ʻāşıḳ gehī maʻşūḳ būde: Gāh[811] ʻāşık gāh[812] maʻşūḳ olmuş idi.

بهم وصلت ده معشوق وعاشق Be-hem vuṣlat-dih-i maʻşūḳ u ʻāşıḳ: Biribirlerine vuṣlat virici idi ʻāşıḳ ve maʻşūḳı, yaʻni vuṣlata bāʻiṣ idi.

موافق ساز یار نا موافق Muvāfıḳ-sāz-ı yār-ı nā-muvāfıḳ: Muvafakatsız yāri muvafıḳ idici idi.

شبی آمد زمین بوسیده پیشش Şebī āmed zemīn-būsīde pīşeş: Bir gice yer öpüp Zelīḫānıñ öñine geldi.

---

[809] ḳırnaḳlar bölüġinden: kenīzān cümlesinden (S)

[810] ol güne: öyle (S)

[811] gāh: baʻżı (S)

[812] gāh: baʻżı (S)

بیاد اورد خذمتهای خویشش Be-yād āverd ḫizmethā-yı ḫ̌īşeş: Aña eyledügi ḫizmetleri yāda[813] getürdi. Ya‘nī z̲ikr eyledi.[814]

بگفت ای غنچهٔ بستان شاهی Bi-güft ey ġonce-i bostān-ı şāhī: Dāye didi: Ey pādişāh bostānına mensūb olan ġonce!

بخواری از تو گلرویان مباهی Be-ḫ̌ārī ez-tü gül-rūyān mübāhī: Ḥaḳīrlik iledir tefāḫür idici gül yüzlüler. Ya‘nī saña nisbet sā’ir dil-berler ḫor ve ḥaḳīrdirler.[815]

دلت خرّم لبت پرخنده بادا Dilet ḫurrem lebet pür-ḫande bādā: Göñlüñ şād ṭuṭaġıñ ḫande ile ṭolu olsun.

زفرت بخت ما فرخنده بادا Zi-ferret baḫt-ı mā ferḫunde bādā: Seniñ devlet ve siyādetiñden bizim baḫtımız baḫtlu[816] olsun.

تو در باغ جمال آن تازه سروی Tü der-bāġ-ı cemāl ān tāze servī: Sen güzellik bāġından ol tāze servsin.

که گردت طوطی جانم تذروی Ki girdet ṭūtī-i cānem teẕervī: Ki seniñ çevreñde benim cānımıñ ṭūṭīsi bir mezgeldekdir. Mezgeldek-nām ṭayr ise serve mülāzımdır.[817]

من از بهر وفا آن جویبارم Men ez-baḥr-i vefā ān cūybārem: Ben vefā deñizinden[818] ol aḳar ṣuyum.

که پروردت زمانه در کنارم Ki perverdet zamāne der-kinārem: Ki zamāne seni benim kinārımda besledi. Ya‘nī ḥāl-i velādetiñden bu ana dek seni ḳucaġımda besledim.

رخت زآغاز من بودم که دیدم Ruḫet z’āġāz men būdem ki dīdem: Seniñ yañaġıñı evvelden ben idim ki gördüm. Ya‘nī velādetiñ vaḳtinde yanıñda ben bulundum.

به تیغ مهر نافت من بریدم Be-tīġ-i mihr nāfet men bürīdem: Muḥabbet bıçaġıyla seniñ göbegiñi ben kesdim.

سر و تن شستم از مشگ و گلابت Ser ü ten şüstem ez-müşk ü gül-ābet: Başıñı ve cesediñi müşkden ve gül ṣuyından ben yudum.

---

[813] yādā: ḫāṭırına (S)

[814] ya‘nī z̲ikr eyledi: - (S)

[815] ḥaḳīrlik iledir tefāḫür idici gül yüzlüler. Ya‘nī saña nisbet sā’ir dil-berler ḫor ve ḥaḳīrdirler: tefāḫür idici gül yüzli maḥbūblar z̲elīllik iledir, ya‘nī saña nisbet (S)

[816] baḫtlu: baḫtlu ve ḳutlu (S)

[817] mezgeldek-nām ṭayr ise serve mülāzımdır: mezgeldek ise servden müfāraḳat istemez. (S)

[818] deñizinden: deñizden (E)

گلاب مشگبو کردم خضابت Gül-āb-ı müşk-bū kerdem ḫiżābet: Seniñ boyañı. Ya‘nī ḥınnāñı müşk ḳoḳulu **(E 51b)** gül ṣuyuyla ben eyledim.

قماط از پردۀ دل کردمت ساز Ḳımāṭ ez-perde-i dil kerdemet sāz: Yürek perdesinden saña yürek ben düzdüm ve ḳoşdum. *Ḳımāṭ* kesr-i ḳāfla yürek, ya‘nī şol nesne ki anıñla beşikde oġlanı bağlarlar, ba‘żı yirlerde bağırdağı dirler. *Dil* göñül ve yürek ma‘nālarında müşterekdir ki bunda murād ikincidir. *Sāz kerdem* düzdüm ve ḳoşdum dimekdir.

ز جانش رشته پیچیدم بصد ناز Zi-cāneş rişte pīçīdem be-ṣad nāz: *Zi-cāneş*, **(S 37a)** zi-cānemeş taḳdīrindedir. Ya‘nī cānımdan ol yürege iplik ṣardım yüz nāz ile. Ya‘nī cānım riştesini ol ḳımāṭa ṣarġı eyledim.

غذا از شیر دادم شکرّت را Ġaẕā ez-şīr dādem şekkeretrā: Südümden ġaẕā virdim seniñ şeker ṭuṭağıña. Ya‘nī saña emzikci idim.[819]

به پروردم تن جان پرورت را Bi-perverdem ten-i cān-perveretrā: Seniñ cān beslenici teniñi besledim.

شب آمد خواب در کار تو کردم Şeb āmed ḫˇāb der-kār-ı tü kerdem: Gice geldi[820] uyḳumu seniñ işiñde eylerdim.

سحر شد زیب رخسار تو کردم Seḥer şüd zīb-i ruḫsār-ı tü kerdem: Ṣabāḥ oldı[821] seniñ ruḫsārıña zīnet eylerdim. *Sār* lafẓı ma‘nā-yı keṯret ifāde ider. Pes yañaġa ruḫsār dimek[822] ziyāde ‘aẓīm ve müdevver oldığından kināyedir.

اگر رفتم طراز دوش بودی Eger reftem ṭırāz-ı dūş būdī: Eger bir yire gideydim omuzımıñ sancağı olurduñ. Ya‘nī seni omuzumla götürürdüm.

چو خفتم خفته در آغوش بودی Çü ḫuftem ḫufte der-āġūş būdī: Çünki uyuyaydım ḳucaġımda uyumuş olurduñ.

چو شد شاخ گلت سرو خرامان Çü şüd şāḫ-ı gület serv-i ḫırāmān: Çünki seniñ gül budaġıñ. Ya‘nī ḳāmetiñ ṣalınıcı serv oldı.

هنوزت دست نگسستم ز دامان Henūzet dest neg’sistem zi-dāmān: Henüz seniñ eteginden el[823] üzmemişim, ya‘nī el’ān yine ḫiẕmetindeyim.

---

[819] ya‘nī saña emzikci idim: - (S)

[820] geldi: geldikde (S)

[821] oldı: olduḳda (S)

[822] dimek: dimekdir (S)

بهر کاریت خذمتکار بودم Be-her ḳārīt ḫiẕmetkār būdem: Seniñ her işiñe ḫiẕmetkār oldum.

بخذمتکاریت درکار بودم Be-ḫiẕmetkāriyet der-kār būdem: Saña ḫiẕmetkārlıḳda der-kār oldum. Ya‘nī hemān ḫiẕmetiñle düzüldüm ve ḳoşuldum.[824]

بهر جا رفت سرو دلربایت Be-her cā reft serv-i dil-rübāyet: Her ne yire gideydi seniñ göñül ḳapucı ḳāmetiñ.

فتادم همچو سایه زیر پایت Fütādem hemçü sāye zīr-i pāyet: Düşer idim gölge gibi ayagıñ altına.[825]

چو بنشستی بخذمت ایستادم Çü bin’şestī be-ḫiẕmet īstādem: Çünki otura idiñ ḫiẕmete ṭurur idim.

چو خسبیدی بپایت سر نهادم Çü ḫusbīdī be-pāyet ser nihādem: Çünki uyuya idiñ seniñ ayaġıña baş ḳordum.

کنون هم در همان کارم که بودم Künūn hem der-hemān kārem ki būdem: Şimdi daḫı ol işdeyim ki oldum. Ya‘nī kemākān yine ḫiẕmetiñdeyim.

برآن خذمت گرفتارم که بودم Ber-ān ḫiẕmet giriftārem ki būdem: Ol ḫiẕmet üzerine **(E 52a)** mübtelāyım ki oldum.

ز من راز دلت پنهان چه داری Zi-men rāz-ı dilet pinhān çi dārī: Göñlüñ sırrını benden gizlü ne ṭutarsın?

ز خود بیگانه ام ز ینسان چه داری Zi-ḫod bīgāneem z’īn sān çi dārī: Kendünden beni bīgāne bu üslūbdan ne ṭutarsın? Ya‘nī beni yād bilüp sırrıñı niçün[826] bildürmezsin?

بگو آخر درین کارت که انداخت Bi-gū āḫir der-īn kāret ki endāḫt: Söyle āḫir seni bu ‘aşḳ işine kim atdı?

که برد اینسان خرد بارت که انداخت Ki bürd īn sān ḫıred bāret ki endāḫt: Bu üslūb ‘aḳlıñı kim iletdi ve ‘aşḳ yükini saña[827] kim atdı?

چنین آشفته و درهم چرایی Çünīn āşüfte vü derhem çirāyī: Buncılayın ‘aḳlı ṭaġılmış ḥayrān ve ṭarṭaġan niçünsün? Ya‘nī ne içün bu güne[828] sezer mezer ve ehl-i kedersin?

---

[823] seniñ eteginden el: eli seniñ eteginden (S)

[824] ya‘nī hemān ḫiẕmetiñle düzüldüm ve ḳoşuldum: ya‘nī vücūdumı şarf eyledim. (S)

[825] düşer idim gölge gibi ayagıñ altına: gölge gibi seniñ ayaġıñ altına düşer idim. (S)

[826] niçün: - (S)

[827] saña: - (E)

[828] bu güne: buncılayın (S)

چنین با درد و غم هر دم چرایی Çünīn bā-derd ü ġam hem-dem[829] çirāyī: Buncılayın derd ve ġama muṣāḥib niçünsün?

گل سرخت چرا زردست از ینسان Gül-i sürḫet çirā zerdest ez-īn sān: Seniñ ḳırmızı gül yañaġıñ niçün ṣarudur bu üslūbdan?[830]

دم گرمت چرا سردست از ینسان Dem-i germet çirā serdest ez-īn sān: Seniñ issi nefesiñ niçün ṣavuḳdur bu üslūbdan? *Sān* lafẓınıñ ʻArabīsi üslūb ve Türkīsi düzedir.

تو خورشیدی چو ماهت کاستن چیست Tü ḫūrşīdī çü māhet kāsten çīst: Sen güneşsin ay gibi eksilmek nedir?

زوال چاشتگاهت خاستن چیست Zevāl-i çāşţgāhet ḫāsten çīst: Ḳuşluḳ vaḳti zevāl istemek nedir? Zīrā zevāl istivādan ṣoñra olur. Ḥāṣılı **(S 37b)** sen ṭıflsın derd ve ġam ise ḳocalarıñ[831] şānıdır ve ḳocalıḳ nişānıdır, saña münāsib degildir.

یقین دانم که ماهی زد ترا راه Yaḳīn dānem ki māhī zed türā rāh: Yaḳīn bilürüm ki bu ay yüzlü maḥbūb seniñ yoluñ urdı.

بگو روشن مرا تا کیست آن ماه Bi-gū rūşen merā tā kīst ān māh: Āşikāre söyle baña[832] ʻacabā kimdir o māh?

اگر بر آسمان باشد فرشته Eger ber-āsmān bāşed firişte: Eger gök üzerinde firişte ola.

ز نور قدسیان ذاتش سرشته Zi-nūr-ı ḳudsiyān ẕāteş sirişte: Pāklar nūrından anıñ ẕātı yoġrulmuş ola. Bu beyt mā-baʻdına merhūndur.

به تسبیح و دعا خوانم چنانش Be-tesbīḥ ü duʻā ḫˇānem çünāneş: Anı tesbīḥ ve duʻā ile ancılayın daʻvet eyledim.[833]

که آرم بر زمین از آسمانش Ki ārem ber-zemīn ez-āsmāneş: Ki gökden anı yir üzerine getürem ve seni maṭlūbuña irişdürem. Yaʻnī evliyālıḳ eyleyem.

و گر باشد پری در کوه و بیشه Ve ger bāşed perī der-kūh u bīşe: Ve eger ol māh ṭaġda ve mīşede perī ve cin maḳūlesi ola.

عزایم خوانیم کارست و پیشه ʻAzāyim-ḫˇāniyem kārest ü pīşe: Efsūnlar oḳumaḳ benim kārım ve pīşemdir.

---

[829] hem-dem: her dem (E)

[830] üslūbdan: düzeden (S)

[831] ḳocalarıñ: ḳocalar (E)

[832] baña: - (S)

[833] eyledim: iderim (S)

به تسخیرش عزایمها بخوانم Be-tesḫīreş ʿazāyimhā bi-ḫ̌ānem: Anı tesḫīre efsūnlar oḳuyam.
کنم در شیشه و پیشت نشانم Künem der-şīşe vü pīşet nişānem: **(E 52b)** Şīşeye eyleyem ve seniñ öñünde dikem. Yaʿnī cin-dārlıḳ eyleyem.
و گر باشد زجنس آدمی زاد Ve ger bāşed zi-cins-i ādemī-zād: Ve eger ol māh ādemī-zāde cinsinden ola.
بزودی سازم ازوی خاطرت شاد Be-zūdī sāzem ez-vey ḫāṭıret şād: Andan seniñ ḫāṭırıñı tīzlik ile şād eyleyem. Yaʿnī anıñ ḳalbini ceẕb idüp seniñ muḥabbetiñe rabṭ eyleyem.[834] Yaʿnī cāzūluḳ eyleyem.
که باشد آنکه پیوندت نخواهد Ki bāşed ān ki peyvendet ne-ḫ̌āhed: Kim olur ol kimesne ki saña ulaşmaḳ istemeye ve sen gibi ẕāta muḥabbet eylemeye.
نه بنده بل خداوندت نخواهد Ne bende bel ḫudāvendet ne-ḫ̌āhed: Bende degil belki seni ḫudāvend istemeye. Yaʿnī ʿavāmdan ḳaṭʿ-ı naẓar-ı pādişāhān saña ṭālib ve rāġıb olur, senden kim rāġıb olur.
زلیخا چون بدید آن مهربانی Zelīḫā çün bi-dīd ān mihrbānī: Zelīḫā çünki dāyeniñ ol muḥabbet idiciligini gördi.
فسون پردازی و افسانه خوانی Füsūn-perdāzī vü efsāne-ḫ̌ānī: Efsūna ṣūret viriciligini ve ḥikāye oḳuyuculuġunı.
ندید از راست گفتن هیچ چاره Ne-dīd ez-rāst güften hīç çāre: Ṭoġrı söylemekden hīç çāre bulamadı. Yaʿnī bir ḥīle yolı bulamadı ki ṭoġrıyı terk idüp ol yola sülūk ide.
گرفت از گریه مه را در ستاره Girift ez-girye mehrā der-sitāre: Aġlamadan ayı yıldıza ṭutdı. Yaʿnī ay gibi yüzini yıldız gibi gözyaşı ḳaṭarātına ḳabladı.
که گنج مقصدم بس نا بدیداسن Ki genc-i maḳṣadem bes nā-bedīdest: Yaʿnī aġlayuraḳ didi ki: Murādım ḫazīnesi çoḳ belürsüzdür.
در آن کنج ناپیدا کلید است Der-i ān genc nā-peydā kilīd est: Ol ḫazīne ḳapusınıñ miftāḥı āşikāre degildir.
چه گویم با تو از مرغی نشانه Çi güyem bā-tü ez-murġī nişāne: Bir ḳuşdan saña ne ʿalāmet diyem.
که با عنقا بود هم آشیانه Ki bā-ʿAnḳā büved hem-āşiyāne: Ki ʿAnḳā ile bir yuvalu ola. *ʿAnḳā* bir ulu ḳuşdur mevcūdü'l-ism mecḥūlü'l-cism. ʿAnḳānın ẓuhūrında iḫtilāf eylediler. Kimi didi ki: Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām zamānında Allāhu teʿālā bir çift ḳuş yaratdı

[834] eyleyem: eylerim (S)

Ḳudüs-i mübārek eṭrāfında. Ḥażret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām müteveffā olunca Mekke ṭaġlarına gitdiler. Ve kimi didi ki: Ress ḳavminiñ zamānında geldi ki anlarıñ peyġamberi Ḥanẓale bin Ṣafvān idi ‘aleyhi’s-selām. Ba‘żılar didi ki: Müddet-i ‘ömri ḥażret-i Ḫālid bin **(S 38a)** Sinān ‘aleyhi’s-selām zamānına dek sürdi ki ol bir peyġamber idi ḥażret-i ‘Īsā ile ḥażret-i **(E 53a)** Muḥammed mā-beyninde geldi ṣalavatu’llāhi ‘aleyhim ecma‘īn. Cāḥiẓ dir ki cem‘i ümem-i sālife ‘Anḳāyı ḍarb-ı meṯel eyler bir şeyde, işidülür ammā görülmez. Kibrīt-i aḥmer de böyledir dir. Ve didiler ‘Anḳā anıñçün. Ve didiler ki boynında aḳ ṭavḳ var idi. Ve ba‘żılar didiler ki boynı uzun oldığıyçün. Ve didiler ki: Fārsīce Sīmurġ didiler, kemāl-i ‘aẓametinden gūyā ki otuz murġdur.

ز عنقا هست نامی پیش مردم Zi-‘Anḳā hest nāmī pīş-i merdüm: ‘Anḳādan bir ad vardır ḫalḳıñ öninde.

ز مرغ من بود آن نام هم گم Zi-murġ-ı men büved ān nām hem güm: Benim maḥbūbum olan murġdan ol ad daḫı belürsüzdür.

چه شیرینست عیش تلخ کامی Çi şīrīnest ‘ayş-ı telḫ-kāmī: Bir bī-ḥużūr olan ‘āşıḳıñ ẕevḳ ve ṣafāsı ne ṭatludur. *‘Ayş* feṭḥ-i ‘aynla lüġatde dirilikdir ammā bunuñ gibi yerlerde ẕevḳ ve ṣafā murāddır. *Telḫ-kām* acı dimāġlı, ya‘nī ḥużūrsuz.

که می داند ز کام خویش نامی Ki mī-dāned zi-kām-ı ḫ̆īş nāmī: Ki kendünüñ maḳṣūdı olan maḥbūbdan bir ad bile.

ز دوری گر چه باشد تلخ کامش Zi-dūrī ger çi bāşed telḫ-kāmeş: Maḥbūbından uzaḳ oldığıyçün egerçi dimāġı acı ve rāḥatsız olur.

کند باری زبان شیرین بنامش Küned bārī zebān şīrīn be-nāmeş: Bārī anıñ nāmıyla dilini ṭatlu eyler.

ز بان بگشاد آنکه پیش دایه Zebān büg’şād ān ki pīş-i dāye: Dilini açdı andan ṣoñra dāye öñinde.

ز همرازی بلندش ساخت پایه Zi-hem-rāzī bülendeş sāḫt pāye: Sırdaşlıḳdan anıñ mertebesini bülend eyledi. Ya‘nī sırrını iẓhār eyledi.

ز خواب خویشتن بیداریش داد Zi-ḫ̆āb-ı ḫ̆īşten bīdāriyeş dād: Kendü uyḳusundan añа uyanıḳlıḳ virdi.

ز بیهوشی خود هشیاریش داد Zi-bī-hūşī-i ḫod huşyāriyeş dād: Kendü bī-hoşluġundan añа ayıḳlıḳ virdi.

چو دایه حرفی از طومار او خواند Çü dāye ḥarfī ez-ṭūmār-ı ū ḫˇānd: Çünki dāye anıñ ṭūmārından bir ḥarf oḳudı ve sırrına vāḳıf oldı.

ز چاره سازیش حیران فروماند Zi-çāre-sāziyeş ḥayrān fürū mānd: Aña çāre düzmekden müteḥayyire ḳaldı. *Fürū* aşaġa ma‘nāsınadır ammā böyle yirlerde te’kīd ifāde ider.

بلی این حرف نقش هر خیالست Belī īn ḥarf naḳş-ı her ḫayālest: Nāẓım-ı merḥūm buyurur ki: Belī, ya‘nī anın müteḥayyir olması yerindedir. Zīrā bu ḥarf. Ya‘nī mışrā‘-ı ṣānīniñ feḥvāsı her ḫayāliñ naḳşı ve ma‘lūmıdır.

که نادانسته را جستن محالست Ki nā-dānisterā cüsten muḥālest: Ki nā-ma‘lūm şey’i istemek muḥāldir.

مرادی راز اوّل تا ندانی Murādīrā zi-evvel tā ne-dānī: Bir murādı evvelden tā **(E 53b)** bilmeyesin.

کجا در آخرش جستن توانی Kücā der-āḫireş cüsten tüvānī: Ne vaḳit anı āḫirde istemege ḳādir olursun?

نیارست از دلش چون بند بگشاد Ne-yārest ez-dileş çün bend büg’şād: Dāye ol Zelīḫānıñ gönlinden çünki ‘aşḳ bendini açmaġa ḳādir olamadı.

با صلاحش زبان پند بگشاد Be-ıṣlāḥeş zebān-ı pend büg’şād: Anı ıṣlāḥ içün naṣīḥat dilini açdı.

نخستین گفت اینها کار دیو است Nuḫūstīn güft īnhā kār-ı dīvest: Evvelā dāye didi: Bunlar şeyṭān ‘amelidir.

همیشه کار دیوان مکر و ریو است Hemīşe kār-ı dīvān mekr ü rīvest: Dā’imā şeyṭānlarıng kārı mekr ve ḥīledir.

بمردم صورت زیبا نمایند Be-merdüm ṣūret-i zībā nümāyend: Ḫalḳa yaraşıḳlu ṣūret gösterirler.

که تا بروی در سودا گشایند Ki tā ber-vey der-i sevdā güşāyend: Tā ki anıñ üzerine ‘aşḳ ḳapusını açalar.

زلیخا گفت دیوی را چه یارا Zelīḫā güft dīvīrā çi yārā: Zelīḫā didi ki: Şeyṭānıñ ne mecāli vardır?

که بنماید چنان شکل دلآرا Ki bün’māyed çünān şekl-i dil-ārā: Ki **(S 38b)** ancılayın göñül bezeyici ṣūret göstere.

تنی کز شور و شر باشد سرشته Tenī k’ez-şūr u şer bāşed sirişte: Bir ten ki şūr ve şerden yoġrulmuş ola.

معاذالله کزو زاید فرشته Ma‘āẕa’llāh k’ez-ū ẓāyed firişte: Ma‘āẕa’llāh ki ol tenden firişte ṭoġa.

دگر گفتا که این خوابیست ناراست Diger güftā ki īn ḫ̆ābīst nā-rāst: Dāye bir daḫı didi ki: Bu bir rü’yādır ki ṭoġrı degildir.

چرا باید بهر ناراست جان کاست Çirā bāyed be-her nā-rāst cān kāst: Her ṭoġrı olmayan şey’ ile cān eksiltmek niçün gerek, ya‘nī lāyıḳ degil.

بگفت این خواب اگر ناراست بودی Bi-güft īn h̆āb eger nā-rāst būdī: Zelīḫā didi: Bu rü’yā eger nā-rāst olaydı.

بدینسان راستانرا کی ربودی Bedīn sān rāstānrā key rübūdī: Bu üslūb ile ṭoġrıları ne vaḳit ḳopardı. Ya‘nī bāṭıl nesne benim ‘aḳlımı ve edeb ve ḥayāmı gidermez idi.

شمارند اهل دل این نکته را راست Şumārend ehl-i dil īn nükterā rāst: Ehl-i ḥāl bu nükteyi ṭoġrı ‘add eylediler.

که کج با کج گر آید راست باراست Ki kec bā-kec ger āyed rāst bā-rāst: Ki egri egriye meyl ider ṭoġrı ṭoġrıya.

دگر گفتا که هستی دانش اندیش Diger güftā ki hestī dāniş-endīş: Dāye bir daḫı didi ki: Sen biliş fikirlüsün, ya‘nī zeyrek ve ẕekīsin.

برون کن این محال از خاطر خویش Birūn kün īn muḥāl ez-ḫāṭır-ı ḫ̆īş: Ṭaşra eyle bu muḥāl ḫayāli kendü ḫāṭırıñdan.

بگفتا کار اگر بودی بدستم Bi-güftā kār eger būdī be-destem: Zelīḫā didi: Eger iş benim elimde olaydı.

کی این بار گران دادی شکستم Key īn bār-ı girān dādī şikestem: Ne zamān bu aġır yük baña şınıḳlıḳ vireydi?

مرا تدبیر کار از دست رفتست Merā tedbīr-i kār ez-dest reftest: İḫtiyārım tedbīri[835] elden **(E 54a)** gitmişdir.

عنان اختیار از دست رفتست ‘İnān-ı iḫtiyār ez-dest reftest: İḫtiyārım dizgini elden gitmişdir.

مرا نقشی نشسته در دل تنگ Merā naḳşī nişeste der-dil-i teng: Bir naḳş benim ṭar göñlüme oturmuşdur.

که بس محکم تراست از نقش در سنگ Ki bes muḥkemterest ez-naḳş der-seng: Ki[836] ṭaşdaki naḳşdan çoḳ muḥkemrekdir.

---

[835] iḫtiyārım tedbīri: benim için iş tedbīri (S)

[836] ki: - (S)

اگر بادی وزد یا آبی آید Eger bādī vezed yā ābī āyed: Eger bir yel ese ya bir ṣu gele.

ز سنگ آن نقش محکم کی زداید Zi-seng ān naḳş-ı muḥkem key zedāyed: Ol muḥkem naḳş[837] ṭaşdan ne zamān siler ve ṣayḳallayup düzler.

چو دایه دیدش اندر عشق محکم Çü dāye dīdeş ender ‘aşḳ muḥkem: Çünki dāye Zelīḫāyı ‘aşḳda muḥkem gördi.

فروبست از نصیحت گوییش دم Fürū best ez-naṣīḥat-gūyiyeş dem: Ana naṣīḥat diyicilikden nefesini baġladı.

نهانی رفت حالش با پدر گفت Nihānī reft ḥāleş bā-peder güft: Gizli gitdi Zelīḫānıñ ḥālini pederi ṣāh Ṭaymūsa söyledi.

پدر زان مشکل دختر بر آشفت Peder z’ān müşkil-i duḫter ber-āşüft: Peder ḳızınıñ o müşkilinden ‘aḳlı ṭaġılup ḥayrān oldı.

ولی چون بود عاجز دست تدبیر Velī çün būd ‘āciz dest-i tedbīr: Ammā çünki tedbīr eli ‘āciz idi.

حوالت کرد کارش را بتقدیر Ḥavālet kerd kāreşrā be-taḳdīr: Ḳızınıñ ḥālini[838] taḳdīre ḥavāle eyledi.

Dāstān-ı dīger neṣr **در خواب دیدن زلیخا نوبت دوم یوسف را علیه السّلام** Der-ḫˇāb dīden-i Zelīḫā nevbet-i düvvüm Yūsufrā ‘aleyhi’s-selām: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ikinci nevbet rü’yāda görmek beyānındadır. **و سلسلهٔ عشق وی جنبانیدن** Ve silsile-i ‘aşḳ-ı vey cünbānīden: Ve Zelīḫānıñ ‘aşḳı zencīrini depretmek beyānındadır. **و ویرا در ورطهٔ جنونی کشیدن** Ve veyrā der-varṭa-i cünūnī keşīden: Ve Zelīḫāyı delülük helākine çekmek beyānındadır.

Naẓm **خوش آن دل کاندر و منزل کند عشق** Ḫoş ān dil k’ender-ū menzil küned ‘aşḳ: Ne ḫoş olur ol göñül ki anda ‘aşḳ menzil eyleye.

ز کار عالمش غافل کند عشق Zi-kār-ı ‘ālemeş ġāfil küned ‘aşḳ: Kār-ı ‘ālemden ‘aşḳ anı ġāfil eyleye.

درو رخشنده برقی بر فروزد Der-ū raḫşende berḳī ber-fürūzed: Ol gönülde yalıñlanıcı **(S 39a)** bir yıldırım ṣu‘lelene veyāḫud yāna.

که صبر و هوش را خرمن بسوزد Ki ṣabr u hūşrā ḫarmen bi-sūzed: Öyle yıldırım ki ṣabır ve ‘aḳlıñ ḫarmenini yaḳa. Ya‘nī bil-külliyye gidere.

---

[837] naḳş: naḳşı (S)

[838] ḥālini: kārını (S)

نماند در وی اندوه سلامت Ne-māned der-vey endūh-ı selāmet: Ol göñülde selāmet fikri[839] ḳalmaya.

شود کاهی برو کوه ملامت Şeved kāhī ber-ū kūh-ı melāmet: Levm ve tevbīḫ taġı anıñ üzerine bir şamān ola. Ya‘nī melāmet ve rüsvāylıḳ anıñ ‘indinde lā-şey ola.

چونان جانش ملامت کیش گردد Çünān cāneş melāmet-kīş gerded: Ancılayın anıñ cānı melāmet ṭabī‘atlu ola.

که عشقست از ملامت بیش گردد Ki ‘aşḳest ez-melāmet bīş gerded: Ki **(E 54b)** ‘aşḳı melāmetden ziyāde ola, ya ‘nī levm itdikce ‘aşḳı arta.

زلیخا همچو مه میکاست سالی Zelīḫā hemçü meh mī-kāst sālī: Zelīḫā ay gibi bir sene eksildi. Ya‘nī gün-be-gün tenezzülde oldı.

پس از سالی که شد بدرش هلالی Pes ez-sālī ki şüd bedreş hilālī: Bir seneden ṣoñra ki anıñ bedr-i cemāli hilāl oldı.

هلال آسا شبی پشت خمیده Hilālāsā şebī püşt-i ḫamīde: Hilāl gibi bir gice arḳası egri oldığı ḥālde.

نشسته در شفق از خون دیده Nişeste der-şafaḳ ez-ḫūn-ı dīde: Gözi ḳanından şafaḳda oturmuş idi.

همی گفت ای فلك با من چه کردی Hemī-güft ey felek bā-men çi kerdī: Dir idi: Ey felek baña ne eylediñ?

رساندی آفتابم را بزردی Resāndī āftābemrā be-zerdī: Güneş gibi ruḫsārımı ṣaruluġa irişdirdiñ.

فکندی چون کمانم ز استقامت Fekendī çün kemānem z’istikāmet: Yay gibi beni ṭoġrılıḳdan ṣaldıñ. Ya‘nī ḳaddimi iki ḳat eylediñ.

نشانم کردی از تیر ملامت Nişānem kerdī ez-tīr-i melāmet: Melāmet oḳından sen beni nişān eylediñ. Ya‘nī herkes baña levm ider yāḫud senden gelen belā oḳları cümlesi benim yüregime ṣaplanur.

بدستی سرکشی دادی عنانم Be-destī ser-keşī dādī ‘inānem: Bir iṭā‘atsiziñ eline virdiñ iḫtiyārımı.

کزو جز سرکشی چیزی ندانم K’ez-ū cüz ser-keşī çīzī ne-dānem: Andan ser-keşlikden ġayrı bir nesne bilmem. Ya‘nī ol maḥbūb hemān ‘adem-i ‘iṭā‘atden ‘ibāretdir.

---

[839] fikri: fikr (E)

نهادی در دلم از مهر تابی Nihādī der-dilem ez-mihr tābī: Muḥabbetden göñlüme bir ḥarāret koduñ.

بخیلی میکند با من بخوابی Baḫīlī mī-küned bā men be-ḫˇābī: Baḫīlilik eyler uyḳuda. Ya‘nī cemālini rü’yāda daḫı göstermez.

به بیداری نگردد همنشینم Be-bīdārī ne-gerded hem-nişīnem: Uyanıḳlıḳda baña hem-nişīn olmaz.

نیاید هم که درخوابش به بینم Neyāyed hem ki der-ḫˇābeş bi-bīnem: Daḫı gelmez ki anı rü’yāda görem.

نشان بخت بیداریست آن خواب Nişān-ı baḫt-ı bīdārīst ān ḫˇāb: Ol rü’yā ṭāli‘niñ uyanıḳlıġınıñ nişānıdır.

که بینم در وی آن ماه جهانتاب Ki bīnem der-vey ān māh-ı cihān-tāb: Ki ol rü’yāda görem cihānı ışıḳlandırıcı māh gibi maḥbūbı.

نگیرد چشم من در خفتم آرام Ne-gīred çeşm-i men der-ḫuftem ārām: Benim gözüm uyumaḳda diñleniş ṭutmaz. Ya‘nī kemāl-i ḥüznden gözüme uyḳu gelmez.

ز بخت خویشتن خوابش دهم وام Zi-baḫt-ı ḫˇīşten ḫˇābeş dihem vām: Kendü tāli‘imden aña uyḳu borc virdürem. Ya‘nī gözüm uyanıḳlıḳda, ṭāli‘im uyḳuda gözüme ṭāli‘imden biraz uyḳu borc virdirem. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

بود بختم شود از خواب بیدار Büved baḫtem şeved ez-ḫˇāb bīdār: Ola ki ṭāli‘im uyḳudan bīdār **(E 55a)** ola, ya‘nī uyāna. Ḥāṣılı ola ki ṭāli‘imiñ uyḳusından gözüme biraz uyḳu borc virmek sebebiyle uyḳusı noḳṣān olup baḫtım uyana.

نماید یارم اندر خواب دیدار Nümāyed yārem ender-ḫˇāb dīdār: Yārim uyḳuda dīdārını göstere.

همی گفت این سخن تا پاسی از شب Hemī-güft īn süḫan tā pāsī ez-şeb: Bu sözi dir idi giceden bir miḳdāra dek.

رسیده جانش از اندوه بر لب Resīde cāneş ez-endūh ber-leb: Ḥālbuki cānı ġuṣṣadan **(S 39b)** ṭuṭaġına irişmiş idi.

که ناگه زین خیالش خواب بربود Ki nāgeh z’īn ḫayāleş ḫˇāb bür’būd: Ki der-‘aḳab bu ḫayālden Zelīḫāyı uyḳu ḳapdı.

نبود آن خواب بل بیهوشیی بود Ne-būd ān ḫˇāb bel bī-hūşiyī būd: Ol uyḳu olmadı belki bī-hūşluḳ idi.

هنوزش تن نیاسوده به پستر Henūzeş ten neyāsūde be-pister: Henüz Zelīḫānıñ teni döşekde rāḥat itmemiş idi.

در آمد آرزوی جانش ازدر Der-āmed ārzū-yı cāneş ez-der: Anıñ cānınıñ ārzūsı olan maḥbūb ḳapudan geldi.

همان صورت کز اوّل زد برو راه Hemān ṣūret k'ez-evvel zed ber-ū rāh: Hemān ol ṣūret ki evvelden Zelīḫā üzerine yol urmuş idi. Ya'nī evvel nevbet rü'yāda görünmüş idi.

در آمد با رخی روشن تر از ماه Der-āmed bā-ruḫī rūşenter ez-māh: Bir yañaḳ ile duḫūl eyledi ki aydan ziyāde aydın idi.

نظر چون بر رخ زیبایش انداخت Naẓar çün ber-ruḫ-ı zībāyeş endāḫt: Çünki Zelīḫā ol maḥbūbuñ zībā yañaġı üzerine naẓar atdı.

زجا بر جست و سر در پایش انداخت Zi-cā ber-cest ü ser der-pāyeş endāḫt: Yerden ṣıçradı ve başını ol maḥbūbuñ ayaġına atdı.

زمین بوسیده کای سرو گل اندام Zemīn būsīde k'ey serv-i gül-endām: Yer öpdi didi ki: Ey gül endāmlı serv ḳāmetli!

که هم صبرم ز دل بوردی هم آرام Ki hem ṣabrem zi-dil bürdī hem ārām: Ki hem ṣabrımı göñlümden götürdüñ hem ḳarārımı.

بآن صانع که از نور آفریدت Be-ān Ṣāni' ki ez-nūr āferīdet: Ol Ṣāni' ḥaḳḳıyçün ki seni nūrdan yaratdı.

ز هر آلایشی دور افریدت Zi-her ālāyişī dūr āferīdet: Her bulaşıḳdan seni ıraḳ yaratdı.

ترا بر خیل خوبان سروری داد Türā ber-ḫayl-i ḫūbān serverī dād: Ol Ṣani' ḥaḳḳıyçün ki güzeller gürūhı üzerine saña ululuḳ virdi.

بلطف از آب حیوان برتری داد Be-luṭf ez-āb-ı ḥayvān berterī dād: Luṭf ile āb-ı ḥayvāndan saña yüceliḳ virdi ve seni andan sevgilü eyledi.

قدت را گلبن بستان جان ساخت Ḳadetrā gülbün-i bostān-ı cān sāḫt: Seniñ ḳaddiñi cān bostānınıñ gül aġacı eyledi.

لبت را مایهٔ قوّت روان ساخت Lebetrā māye-i ḳūt-ı revān sāḫt: Seniñ ṭuṭaġıñı cān yiyeceginiñ māyesi ve aṣlı eyledi. *Cān* rūḥ-ı ḥayvānīde ve revān, insānīde müsta'meldir. Gāh olur ki cānı revān **(E 55b)** maḳāmında isti'māl iderler.

زروی دلفروزت شمعی افروخت Zi-rūy-ı dil-firūzet şem'ī efrūḫt: Ol Ṣāni' ḥaḳḳıyçün ki seniñ göñül ışıḳlandırıcı yüzinden bir mum yaḳdı.

که چون پروانه مرغ جان من سوخت Ki çün pervāne murġ-ı cān-ı men sūḫt: Ki pervāne gibi ol şem' benim cānım ḳuşını yaḳdı. *Şem'* yanar mūma dirler. Ya'nī seniñ yüzüñi yanar mum gibi eyledi ve cānım pervāne gibi anıñ meftūnı oldı.

زمشگین گیسوان دادت کمندی Zi-müşgīn gīsuvān dādet kemendī: Müşk ḳoḳulu[840] zülflerinden saña bir kemend virdi.

که بر من زان بهر مویست بندی Ki ber-men z'ān be-her mūyest bendī: Ki benim üzerime ol zülfden her ḳıl bir baġdır. Ba'żı nüsḫada bu beyt böylecedir: **زمشگین گیسوان داد او کمندت** Zi-müşgīn gīsuvān dād ū kemendet: Müşgīn zülflerinden ol Ṣāni' saña kemend virdi. *Kemend* ol ipdir ki ucında ḳullābı olur. Bir ḥayvānı yāḫud bir ādemi ṭutmaḳ isteseler ol ipi atarlar varır boynına ḳullābı geçer ṭutarlar. **ز خیل مهوشان کرد ارجمندت** Zi-ḫayl-i mehveşān kerd ercmendet: Mehveşler bölügünden seni 'azīz ḳıldı.

تنم را ساخت چون موی میانت Tenemrā sāḫt çün mūy-ı miyānet: Ol Ṣāni' ḥaḳḳıyçün ki benim tenimi seniñ mūy-ı miyānıñ gibi eyledi. Ya'nī biliñ ḳıl gibi niçe ince ise benim tenimi daḫı öylece ince eyledi farṭ-ı muḥabbetiñden.

دلم را تنگ چون میم دهانت Dilemrā teng çün mīm-i dehānet: Göñlümi seniñ mīm dehānıñ. Ya'nī mīm gibi müdevver ve laṭīf aġzıñ **(S 40a)** gibi ṭar eyledi. Ya'nī bār-ı 'aşḳa taḥammülsüz eyledi.

که بر حال من بیدل ببخشای Ki ber-ḥāl-i men-i bī-dil bi-baḫşāy: Ki ben 'āşıḳıñ ḥāli üzerine merḥamet eyle. *Bī-dil* göñülsüz, ya'nī 'āşıḳ.

بیا سنح لعل گوهر بار بگشای Be-pāsuḥ la'l-i gevher-bār büg'şāy: Cevābla cevāhir yaġdırıcı ṭutaġıñı aç. Ya'nī baña bir cevāb vir. Ba'żı nüsḫada *şekker-bār* vāḳi' olmuşdur, ya'nī şekker yaġdırıcı.

بگو با این جمال دلستانی Bi-gū bā-īn cemāl-i dil-sitānī: Söyle ve baña beyān eyle bu göñül alıcı cemāl ile.

که تو نور کدامین خاندانی Ki tü nūr-ı küdāmīn ḫānedānī: Ki sen ḳanġı ḫānedānıñ nūrısıñ?

درخشان گوهری کانت کدامست Dıraḫşān gevherī kānet küdāmest: Bir yaldırıcı gevhersin, ma'deniñ ḳanḳıdır?

گرامی شاهی ایوانت کدامست Girāmī şāhī eyvānet küdāmest: Bir ḥürmetli pādişāhsın seniñ eyvānıñ ḳanḳıdır? Ya'nī mekānıñ ne maḥaldir?

تو حوری با چنین روی دلآرا Tü ḥūrī bā-çünīn rūy-ı dil-ārā: Buncılayın göñli rāḥatlandırıcı yüz ile sen ḫūr mısın?

بگو احوال خود با من خدارا Bi-gū āḥvāl-i ḫod bā-men Ḫudārā: Kendü aḥvāliñi baña söyle Allāh içün.

---

[840] müşk ḳoḳulu: müşgīn (S)

بگفتا از نژاد آدمم من Bi-güftā ez-nijād-ı ādemem men: **(E 56a)** Ol maḥbūb Zelīḫāya cevābda didi: Ben Ādem aşlındanım.

ز جنس اب و خاك عالمم من Zi-cins-i āb u ḫāk-i ‘ālemem men: Şu cinsinden ve ‘ālem ṭopraġındanım ben. Ya‘nī ‘anāşır-ı erba‘adan maḫlūḳum.

کنی دعوی که هستم بر تو عاشق Künī da‘vā ki hestem ber-tü ‘āşıḳ: Da‘vā eylersiñ ki ben seniñ üzerine ‘āşıḳım.

اگر هستی درین گفتار صادق Eger hestī der-īn güftār ṣādıḳ: Bu tekellümde eger ṣādıḳ iseñ.

حق مهر و وفای من نگهدار Ḥaḳ-ı mihr ü vefā-yı men nigeh dār: Baña muhabbet ve vefā ḥakkını hıfẓ eyle. Ya‘nī muḥabbetde ve vefāda ṯābit-ḳadem ol.

به بی جفتی رضای من نگهدار Be-bī-cüftī rıżā-yı men nigeh dār: Cüftsüzlük ile benim rıżāmı ḫıfẓ eyle. Ya‘nī ere varma ve bir āḫer kimesneniñ medḫūl bahāsı olma.

مکن دندان رسیده شکّرت را Me-kün dendān-resīde şekkeretrā: Şeker lebiñi dendān irişmiş eyleme. Ya‘nī kimesne ṭuṭaġıñı ışırmasun. Ḥāşılı kimesne lebinden büse almasun.

مساز الماس دیده گوهرت را Me-sāz elmās-dīde gevheretrā: Gevheriñi elmās görmüş eyleme. Ya‘nī fercüñe ẕeker ṭoḳunmasun.

ترا بر سینه از من گرچه داغست Türā ber-sīne ez-men gerçi dāġest: Egerçi seniñ sīneñ üzre benden dāġ vardır. Ya‘nī egerçi benim ‘aşḳımla dāġlanmışsun.

نه پنداری کزان داغم فراغست Ne pindārī k’ez-ān dāġem ferāġest: Ẓann eylemeyesin ki ol dāġdan baña ferāġ vardır. Ya‘nī ben daḫı saña ‘āşıḳım.

مرا هم دل بدام تست در بند Merā hem dil be-dām-ı tüst der-bend: Benim daḫı göñlüm seniñ ‘aşḳıñ ṭuzaġıyla benddedir.

زداغ عشق تو هستم نشانمند Zi-dāġ-ı ‘aşḳ-ı tü hestem nişānmend: Seniñ ‘aşḳıñ dāġından nişānluvārım. Ya‘nī ben daḫı seniñ ‘aşḳıñ dāġıyla daġlanmışım.

زلیخا چون بدید آن مهربانی Zelīḫā çün be-dīd ān mihrbānī: Zelīḫā çünki ol muḥabbet idiciligi gördi.

زلعل او شنید آن نکته رانی Zi-la‘l-i ū şenīd ān nükte-rānī: Anıñ la‘l lebinden ol nükte sürüciligi işitdi.

گرفت از نو پری دیوانهٔ را Girift ez-nev perī dīvāne’īrā: Güyā yengiden cin bir dīvāneyi ṭutdı.

فتاد آتش بجان پروانهٔ را Fütād āteş be-cān pervāne’īrā: Bir pervāneniñ cānına āteş düşdi. Ya‘nī feryād ve fiġānı evvelkinden teraḳḳīde oldı.

سر مست از خیال خواب بر خاست Ser-i mest ez-ḫayāl-i ḫˇāb ber-ḫāst: Geçgin sarḫoş oldığı ḥālde uyḳu ḫayālinden ḳalkdı. Ya‘nī uyḳudan uyandı.

جگر پر سوز و جان پرتاب بر خواست Ciger pür-sūz u cān pür-tāb ber-ḫˇāst: **(S 40b)** Ciger yanma ile ṭolu ve cān ḥarāret ile ṭolu oldıġı ḥālde ḳalḳdı.

بدل اندوه او انبوه تر شد Be-dil endūh-ı ū enbūhter şüd: Göñülde anıñ ġuṣṣası ziyāderek oldı.

بگردون دودش از اندوه بر شد Be-gerdūn dūdeş ez-endūh ber-şüd: **(E 56b)** Göñli tütini ġuṣṣadan göklere gitdi.

یکی صد گشت سودایی که بودش Yekī ṣad geşt sevdāyī ki būdeş: Bir iken yüz oldı bir sevdā ki Zelīḫāya var idi.

ز حد بگذشت غوغایی که بودش Zi-ḥad büg’ẕeşt ġavġāyī ki būdeş: Ḥadden geçdi bir ġavġāsı ki var idi.

زمام عقل بیرون رفتش از دست Zimām-ı ‘aḳl bīrūn refteş ez-dest: ‘Aḳlı yuları elinden ṭaşra gitdi.

زبند پند و قید مصلحت رست Zi-bend-i pend ü ḳayd-ı maṣlaḥat rest: Naṣīḥat bendinden ve maṣlaḥat ḳaydından ḳurtuldı.

همی زد همچو غنجه جیب جان چاك Hemī-zed hemçü ġonce ceyb-i cān çāk: Ġonce gibi cān yaḳasına çāk ururdı, yaḳasını yırtardı.

چو لاله خون دل میریخت بر حاك Çü lāle ḫūn-ı dil mī-rīḫt ber-ḥāk: Lāle gibi yüregi ḳanını ṭopraḳ üzerine dökerdi.

گهی از مهر رویش روی میکند Gehī ez-mihr-i rūyeş rūy mī-kend:[841] Ol maḥbūbuñ yüzi muḥabetinden yüzini yolardı.

گهی بریاد زلفش موی می کند Gehī ber-yād-ı zülfeş mūy mī-kend: Ba‘żı vaḳit anıñ zülfini añmaḳ üzerine saçını yolardı.

پرستاران بهر سویش نشستند Perestārān be-her sūyeş nişestend: Perestārlar anıñ her ṭarafına oturdılar.

بگرد مه چو هاله حلقه بستند Be-gerd-i meh çü hāle ḥalḳa bestend: Ay eṭrāfına hāle gibi ḥalḳa baġladılar. Ya‘nī Zelīḫā bedr-ay idi, ḫiẕmetinde olanlar ay aġılı gibi anı iḥāṭa eylediler.

اگر زان حلقه بودی هیچ تقصیر Eger z’ān ḥalḳa būdī hīç taḳṣīr: Eger ol ḥalḳa-i peresterāndan cüz’ī taḳṣīr olaydı.

برون جستی ز حلقه راست چون تیر Birūn cestī zi-ḥalḳa rāst çün tīr: Ṭaşra şıçrayup çıḳardı ḥalḳadan ṭoġrı oḳ gibi.

[841] ba‘żı vaḳt: - (S)

و گر نگرفتیش آن حلقه دامان Vü ger neg'riftiyeş ān ḥalḳa dāmān: Ve eger ol ḥalḳa-i perestārān anıñ etegini ṭutmayaydı. Ya'nī ol kenīzān Zelīḫāya eger māni' olmayaydı.

سوی بیرون شدی سروش خرامان Sūy-ı bīrūn şüdī serveş ḫırāmān: Anıñ salınġan serv ḳāmeti ṭaşra ṭarafına giderdi. Ya'nī dīvāneler gibi şoḳaḳlara düşerdi.

و گر بندش نکردی غنجه کردار Vü ger bendeş ne-kerdī ġonce-kerdār: Ve eger ol perestārān ġonce şan'atlu anı bend itmeyelerdi. Ya'nī ġonceniñ yapraḳları gibi yanında olanlar Zelīḫānıñ eṭrāfını şıḳıca ṭutmayalardı.

چو گل بی پرده کردی روی ببازار Çü gül bī-perde kerdī rūy be-bāzār: Gül gibi perdesiz yüzi bāzāra olurdı. Ya'nī baş açıḳ çārsuya teveccüh eylerdi.

پدر زان واقعه چون گشت آگاه Peder z'ān vāḳı'a çün geşt āgāh: Zelīḫānıñ pederi çünki bu vāḳı'adan āġāh oldı.

دواجو شد زدانایان درگاه Devā-cū şüd zi-dānāyān-ı dergāh: Ḥużūrında olan dānālardan devā isteyici oldı.

بتدبیرش بهر راهی دویدند Be-tedbīreş be-her rāhī devīdend: Aña tedbīr içün her bir yola yilüp segirtdiler.

به از زنجیر تدبیری ندیدند Bih ez-zencīr tedbīrī ne-dīdend: **(E 57a)** Zencīrden yeg bir tedbīr görmediler.

بفرمودند پیچان مارى از زر Be-fermūdend pīçān mārī ez-zer: *Pīçān* bā-yı Fārsī ve cīm-i Fārsīyle şıfat-ı müşebbehedir, yāḫud bā-yı 'Arabī ve cīm-i 'Arabīyle cānsız dimekdir. Ya'nī buyurdılar altundan ḳıvrılıcı bir yılan yāḫud cānsız bir yılan.

که باشد مهره دار از لعل و گوهر Ki bāşed mühre-dār ez-la'l ü gevher: Ancılayın yılan ki **(S 41a)** la'l ve gevherden boncuḳ tutucı ola. Ya'nī şāh Ṭaymūsuñ vüzerā ve vükelāsı buyurdılar ki cevāhirle muraṣṣa' bir zencīr peydā eylediler.

به سیمین ساقش ان مار گوهر سنج Be-sīmīn sāḳeş ān mār-ı güher-senc: Anıñ gümüşden ola sāḳına ol cevher ṭartıcı yılan.

در آمد حلقه زن چون مار بر گنج Der-āmed ḥalḳa-zen çün mār ber-genc: Ḥalḳa urıcı geldi ḫazīne üzerine yılan gibi. Ḥāṣılı anı zencīre bend itdiler.

زلیخا بود گنج خوبی اری Zelīḫā būd genc-i ḫūbī ārī: Belī, ya'nī anı zencīre bend eyledikleri[842] yerindedir. Zīrā Zelīḫā güzellik ḫazīnesi idi.

[842] eyledikleri: itdikleri (S)

بود هر گنج را نا چار ماری Büved her gencrā nā-çār mārī: Her ḫazīne içün bi'ż-żarūr bir yılan olur.

چو زرّین مار زیر دامنش خفت Çü zerrīn mār zīr-i dāmeneş ḫuft: Çünki altunlı yılan anıñ etegi altında uyudı. Ya'nī çünki anı zencīre bend itdiler.

زدیده مهره می بارید و می گفت Zi-dīde mühre mī-bārīd ü mī-güft: Gözinden boncuḳ gibi yaş aḳıdır ve dir idi.

مرا پای دل اندر عشق بندست Merā pāy-ı dil ender-'aşḳ bendest: Benim gönlüm ayaġı 'aşḳda baġludur.

همان بندم درین عالم پسندست Hemān bendem der-īn 'ālem pesendest: Bu 'ālemde hemān 'aşḳa bend olmaḳ baña begenilmişdir.

سبك دستی چرخ عمر فرسای Sebük-destī-i çarḫ-ı 'ömr-fersāy: 'Ömr[843] çürüdüp yıpradıcı çarḫıñ yeyni ya'nī ḫafīf eli. Ḥāṣılı 'ale'l-fevr mu'āḫaẕesi.

بدین بندم چرا سازد گران پای Bedīn bendem çirā sāzed girān-pāy: Beni bu bendile niçün aġır ayaḳlu eyler. Ya'nī 'aşḳ zencīri baña ḳāfīdir, āḫer zencīre niçün bend eyler?

مرا خود قوّت پایی نماندست Merā ḫod ḳuvvet-i pāyī ne-māndest: Benim içün ḫoş ayaḳ ḳuvveti ḳalmamışdır.

بهیچ آمد شدن رایی نماندست Be-hīç āmed şüden rāyī ne-māndest: Aşlā gelüp gitmeye bir fikr ḳalmamışdır.

با ین بند گران پا بستیم چیست Be-īn bend-i girān pā-besteyem çīst: Bu aġır bend ile ayaġım baġlamaḳ nedir?

بدین تیغ جفا دل خستیم چیست Bedīn tīġ-i cefā dil-ḫasteyem çīst: Bu cefā ḳılıcıyla gönlümi yaralamaḳ nedir? Zelīḫā kendü ḥāline irsāl-i meṣel ider buyurur ki.

فرو رفتست پای سرو در گل Fürū reftest pāy-i serv der-gil: Serv aġacınıñ ayaġı balçıġa batmışdır.

ره جنبش بر و گشتست مشکل Reh-i cünbiş ber-ū geştest müşkil: Ḥareket yolı anıñ üzerine müşkil olmuşdur, ya'nī kökleşmişdir. Bir yere gitmeye mecālī yoḳdur, ma'a-hāzā.

چه حکمت باغبان بیند درین باب Çi ḥikmet bāġbān bīned der-īn bāb: **(E 57b)** Bāġbān ne ḥikmet görür bu bābda?

---

[843] 'ömr: 'ömri (S)

که زنجیرش نهد بر پای از آب Ki zencīreş nihed ber-pāy ez-āb: Ki ṣudan serviñ ayaġı üzerine zencīr ḳor. Nitekim serviñ ayaġında kökleri üzerinden ṣu aḳduġı vaḳitde zencīr şeklinde görünür.

بپای دلبری زنجیر باید Be-pāy-ı dil-berī zencīr bāyed: Bir dil-beriñ ayaġına zencīr gerek.

که دریك لحظه هوش از من رباید Ki der-yek laḥẓa hūş ez-men rübāyed: Ki bir laḥẓada ʻaḳlı benden ḳapdı. Yaʻnī rü'yāda gördügüm civānıñ ayaġına zencīr urmaḳ gerek.

نباشد در نظر چندان درنگش Ne-bāşed der-naẓar çendān direngeş: Benim naẓarımda ol civānıñ ol ḳadar eglenmesi olmaz.

که بینم سیر روی لاله رنگش Ki bīnem sīr rūy-ı lāle-rengeş: Ki ṭoyunca görem anıñ lāle renkli yüzini.

ز من چون برق رخشان بگذرد زود Zi-men çün berḳ-i raḫşān büg'ẕered zūd: Ol civān benden yaldırıcı şimşek gibi tīz geçer.

بر آرد از دل پر آتشم دود Ber-āred ez-dil-i pür-āteşem dūd: Āteş ile ṭolu olan göñlümden tütün getürür.

اگر یاری دهد بخت بلندم Eger yārī dihed baḫt-ı bülendem: Eger benim yüce ṭālī'im baña yārlıḳ vire, yaʻnī yārdım ide.

بدین زنجیر در پایش به بندم Bedīn zencīr der-pāyeş bi-bendem: **(S 41b)** Bu zencīri anıñ ayaġına baġlayam.

به بینم روی او چندان که خواهم Bi-bīnem rūy-ı ū çendān ki ḫ̌āhem: Anıñ yüzini görem ol ḳadar ki isterim. Yaʻnī ayaġına zencīr urup ṭoyunca yüzine seyr eyleyem.

بدو رویش شود روز سیاهم Bedū rūşen şeved rūz-ı siyāhem: Benim ḳara günüm anıñ yüziyle aydın ola.

چه می گویم نگار ناز پرورد Çi mī-gūyem nigār-ı nāz-perverd: Ne söylerim ey benim nāzile besli maḥbūbum! Yaʻnī yabana söylerim zencīr saña lāyıḳ degil.

که گر بر پشت پا بنشیندش گرد Ki ger ber-püşt-i pā bin'şīnedeş gerd: Eger anıñ ayaġı arḳasına toz otura. Bu beyt mā-baʻdına merhūndur.

بروی جان نشیند کوه در دم Be-rūy-ı cān nişīned kūh-ı derdem: Cānımıñ yüzi üzerine derd ṭaġı oturur.

بساط شادمانی در نوردم Bisāt-ı şādmānī der-neverdem: Mesrūr olmaḳ döşegini dürerim, yaʻnī bükerim. Ḥāṣılı eger seniñ ayaġıñ arḳası üzerinde toz otursa. Yaʻnī ḫāṭır-ı şerīfiñe cüz'ī ġubār ve keder gelse ol keder baña bir ʻaẓīm ṭaġ olup sürūr benden bi'l-külliyye meslūb olur.

پسندم کی فتد بر خاطرش بار Pesendem key füted ber-ḫāṭıreş bār: Ol civānıñ ḫāṭırıña yük baña ne zamān begenilmiş vāḳi‘ olur?

بسیمین ساق او از بند آزار Be-sīmīn sāḳ-ı ū ez-bend āzār: Anıñ gümüşli baldırına bend ve zencīrden ḥürmetsizlik ve rāḥatsızlık. Ya‘nī ben buña ḳāni‘ ve rāżı degilim.

مرا صد تیغ خوشتر بر دل تنگ Merā ṣad tīġ ḫūşter ber-dil-i teng: Benim ṭar göñlüm üzerine yüz ḳılıç işābet itmek zīyāde ḫoşdur.

که در دامان او خاری زند جنگ Ki der-dāmān-ı ū ḫārī zened ceng: Ki **(E 58a)** ol civānıñ etegine bir diken el ura.

ازین افسانهای عاشقانه Ez-īn efsānehā-yı ‘āşıḳāne: Bu ‘āşıḳāne ḥikāyelerden.

یکی افتاد ناگه در نشانه Yekī üftād nāgeh der-nişāne: Nāgeh biri nişāneye vāḳi‘ oldı. Ya‘nī kendünüñ ‘āşıḳāne sözlerinden biri kendüye te’s̱īr eyledi.

فتاد از زخم او بر سینه اش چاك Fütād ez-zaḫm-ı ū ber-sīneeş çāk: Ol bir söz yarasından sīnesi üzerine çāk vāḳi‘ oldı. Ya‘nī ḫāṭırı mecrūḥ oldı.

چو صید زخمناك افتاد بر خاك Çü ṣayd-ı zaḫmnāk üftād ber-ḫāk: Yaralı av gibi ṭopraḳ üzerine düşdi. Ya‘nī bī-hūş olup düşdi.

به بیهوشی زمانی گشت دمساز Be-bī-hūşī zamānī geşt dem-sāz: Bī-hūşluġa bir zamān muṣāḥib oldı. Ya‘nī biraz vaḳit muġmā ‘aleyhā oldı.

دگر امد بحال خویشتن باز Diger āmed be-ḥāl-i ḫ̆īşten bāz: Ṣoñra bir daḫı kendü ḥāline geldi, ya‘nī ayıldı.

با فسون دل دیوانهٔ خویش Be-efsūn-ı dil-i dīvāne-i ḫ̆īş: Kendü dīvāne göñline efsūn içün. Ya‘nī göñlini kendüye rām itmek içün.

ز سر آغاز کرد افسانهٔ خویش Zi-ser āġāz kerd efsāne-i ḫ̆īş: İbtidādan şürū‘ eyledi kendü ḥikāyesine. Ya‘nī me̱zkūr ‘āşıḳāne sözlerini yine tekrār eyledi.

گهی در گریه که در خنده می شد Gehī der-girye geh der-ḫande mī-şüd: Ba‘żı vaḳit aġlamada ve ba‘żı gülmede olurdı.

گهی می مرد و گاهی زنده می شد Gehī mī-mürd ü gāhī zinde mī-şüd: Ba‘żı vaḳit ölürdi ve ba‘żı diri olurdı. Ya‘nī gāhī meyyit gibi bī-rūḥ olurdı ve gāhī cāna gelürdi.

همی شد هر دم از حالی بحالی Hemī-şüd her dem ez-ḥālī be-ḥālī: Her nefes bir ḥālden bir ḥāle giderdi.

بدینسان بود حالش تا به سالی Bedīn sān būd ḫāleş tā be-sālī: Bu üslūb ile idi ḥāli bir seneye dek.

Dāstān-ı dīger neṣr **بخواب آمدن یسوف علیه السلام زلیخا را نوبت سیوم** Be-ḫˇāb āmeden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḫārā nevbet-i sīvüm: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üçünci nevbet uyḳuda **(S 42a)** Zelīḫāya gelmek beyānındadır. **و نام و مقام وی دانستن و بعقل و هوش باز آمدن** Ve nām u maḳām-ı vey dānisten ü be-‘aḳl u hūş bāz āmeden: Ve Zelīḫānıñ nām ve maḳāmını bilmek ve ‘aḳl ve ḥūşı. Ya‘nī uṣṣısı ve ögi gerü gelmek beyānındadır.

Naẓm **بیا ای عشق پر افسون و نیرنگ** Biyā ey ‘aşḳ-ı pür-efsūn-ı nīreng: Gel ey efsūnla ve cāz̲ūluḳ ile ṭolu ‘aşḳ!

که باشد کار تو گه صلح و گه جنگ Ki bāşed kār-ı tü geh ṣulḥ geh ceng: Ki seniñ işin gāh ṣulḥ ve gāh ceng olur.

گهی فرزانه را دیوانه سازی Gehī ferzānerā dīvāne sāzī: Ba‘żı vaḳit ṣāḥib-i ḥikmet ü ‘ilm olan kimesneyi dīvāne eylersin.

گهی دیوانه را فرزانه سازی Gehī dīvānerā ferzāne sāzī: Ba‘żı vaḳit dīvāneyi ‘ilm ve ḥikmet ṣāḥibi eylersin.

چو بر زلف پری رویان نهی بند Çü ber-zülf-i perī-rūyān nihī bend: Çünki perī yüzli maḥbūblarıñ zülfi **(E 58b)** üzerine bend ḳorsun.

بزنجیر جنون افتد خردمند Be-zencīr-i cünūn üfted ḫıredmend: ‘Aḳıl ṣāḥibi delülük zencīrine düşer. Ya‘nī anlar zülflerini tezyīn eyledikde gören ṣāḥib-i ‘aḳl iken dīvāne olur.

و گر زان زلف بندی بر گشایی Ve ger z’ān zülf bendī ber-güşāyī: Ey ‘aşḳ! Ve eger ol zülfden bendi açarsan ve müşkilin gidersen.

چراغ عقل یابد روشنایی Çerāġ-ı ‘aḳl yābed rūşenāyī: ‘Aḳıl çerāġı aydınlıḳ bulur. Ya‘nī ol zā’il olan ‘aḳıl yerine gelür.

زلیخا یك شبی بی صبر و بیهوش Zelīḫā yek şebī bī-ṣabr u bī-hūş: Zelīḫā bir gece ṣabırsız ve ‘aḳılsız oldıġı ḥālde.

بغم همراز و بامحنت هم آغوش Be-ġam hem rāz u bā-miḥnet hem-āġūş: Ġama muṣāḥib ve miḥnetle hem-āġūş idi güyā miḥnetle Zelīḫā birbirini ḳucmuşlar idi.

زجام درد درد آشامیِ کرد Zi-cām-ı derd dürd-āşāmi’ī kerd: Derd ḳadeḥinden dürd içicilik eylerdi. *Dürd* żamm-ı dāl ile şarābıñ balçıġına dirler. *Derd* feṯḥ-i dāl ile aġrı ve sızı ma‘nāsınadır.

ز سوز عشق بی آرامیِ کرد Zi-sūz-ı ‘aşḳ bī-ārāmi’ī kerd: ‘Aşḳ ḥarāretinden rāḥatsızlık eylerdi.

کشید از مقنعه موی معنبر Keşīd ez-mıḳna‘a mūy-ı mu‘anber: Bürünceginden ‘anberlenmiş şaçını çekdi.

فشاند از اتش دل خاك بر سر Feşānd ez-āteş-i dil ḫāk ber-ser: Gönlinde olan ‘aşḳ āteşinden başı üstine ṭopraḳ ṣaçdı.

به سجده پشت سرو ناز خم کرد Be-secde püşt-i serv-i nāz ḫam kerd: Secde ile nāzlı serv ḳāmetiniñ arḳasını egri eyledi.

زمین راز اشك گلزار ارم کرد Zemīnrā z’eşk gülzār-ı İrem kerd: Yeri göz yaşından İrem gülistānı eyledi. Ya‘nī aġlayup gözinden ḳanlu yaşlar aḳıtdı.

ز نرگس ریخت اشك ارغوانی Zi-nergis rīḫt eşk-i erguvānī: Nergis gözlerinden ḳızıl gül renkli göz yaşını dökdi.

چو سوسن کرد ساز خوش زبانی Çü sūsen kerd sāz-ı ḫoş-zebānī: Sūsen gibi ḫoş zebānlıḳ sāzını eyledi. *Sūsen* ma‘rūf çiçekdir ki yapraḳları zebāna beñzer. Ya‘nī sūsen yapraġı gibi dilini uzadup envā‘-ı naġamāt ile sāzlanup feryād ve fiġānlar eyledi.

شد از غمکین دل خود غصّه پرداز Şüd ez-ġamgīn dil-i ḫod ġuṣṣa-perdāz: Zelīḫā kendünüñ ġam ile ṭolu gönlinden ġuṣṣaya ṣūret virici oldı.

بیار خویش کرد این قصّه آغاز Be-yār-ı ḫ̌īş kerd īn ḳıṣṣa āġāz: Kendü yāriyle bu ḳıṣṣaya şürū‘ eyledi ve bu sūznāk kelimātı söyledi.

که ای تاراج تو هوش و قرارم Ki ey tārāc-ı tü hūş u ḳarārem: Ki ey ol maḥbūb ki benim hūş ve ḳarārım seniñ yaġmañdır. Ya‘nī anlar seniñ ‘aşḳıñ evcinden ġārāt olundılar.

پریشان کردهٔ تو رزکارم Perīşān-kerde-i tü rūzgārem: Benim eyyām ve sā‘atim **(E 59a)** seniñ perīşān olmuşuñdur.

غمم دادی و غم خواری نکردی Ġamem dādī vü ġam-ḫ̌ārī ne-kerdī: Baña ġam virdiñ ve ġam yiyicilik eylemediñ.

دلم بردی و دلداری نکردی Dilem bürdī vü dil-dārī ne-kerdī: Gönlümi iletdiñ ve dil-dārlıḳ eylemediñ. Ya‘nī gönlümi ele almadıñ.

ندانم نام تو تا سازمش ورد Ne-dānem nām-ı tü tā sāzemeş vird: Bilmem seniñ nāmıñı **(S 42b)** tā ki anı vird eyleyem.

نیابم جای تو تا گردمش گرد Ne-yābem cāy-ı tü tā girdemeş gird: Seniñ olduġuñ yeri bulamam tā anıñ çevresine ṭolanam.

بکام خویش می کردم شکر خند Be-kām-ı ḫ̌īş mī-kerdem şeker-ḫand: Kendü murādım ile şeker gülüşlük eylerdim. Ya‘nī murāda vāsıl olurum diyü mesrūr olurdum.

کنون دربندم از تو چون نی قند Künün der-bendem ez-tü çün ney-i ḳand: Şimdi benddeydim senden şeker ḳamışı gibi.

چو غنچه بس که خوردم از غمت خون Çü ġonce bes ki ḫordem ez-ġamet ḫūn: Ġonce gibi çoḳ ki seniñ ġamıñdan ḳan yidim.

فتادم همچو گل از پرده بیرون Fütādem hemçü gül ez-perde bīrūn: Gül gibi perdeden ṭaşra düşdüm. Ya‘nī sırr-ı ‘aşḳıñı çoḳ müddet ketm eyledim ammā ‘aḳıbet rüsvāy-ı ‘ām oldum.

نمیگویم که در چشمت عزیزم Nemī-gūyem ki der-çeşmet ‘azīzem: Dimem ki seniñ gözüñde ‘azīz ve muḥteremim.

نه اخر مر ترا کمتر کنیزم Ne āḫir mer türā kemter kenīzem: Öyle degil mi ben seniñçün kemter ḳırnaġım ve ḳapuñda bir alçaḳ cāriyeyim?!

چه باشد گر کنیزی را نوازی Çi bāşed ger kenīzīrā nevāzī: Ne olur eger bir ḳırnaġı oḫşayasın.

ز بند محنتش آزاد سازی Zi-bend-i miḥneteş āzād sāzī: Ol ḳırnaġı miḥnet bendinden āzād eyleyesin.

مبادا کس بخون آغشته چون من Me-bādā kes be-ḫūn-āġaşte çün men: Benim gibi kimesne ḳana bulaşmış olmasun.

میان خلق رسوا گشته چون من Miyān-ı ḫalḳ rüsvā-geşte çün men: Benim gibi ḫalḳ arasında rüsvā olmuş olmasun.

دل مادر ز بد پیوندیم تنگ Dil-i māder zi-bed-peyvendiyem teng: Anamıñ göñli yaramaz ittiṣālluluġumdan ṭardır.

پدر را آید از فرزندیم ننگ Pederrā āyed ez-ferzendiyem neng: Pederime baña oġulluḳdan ‘ār gelür.

پرستاران مرا بدرود کردند Perestārān merā bedrūd kerdend: Ḫizmetçiler baña vedā‘ eylediler.

به تنهاییم غم فر سود کردن Be-tenhāyīm ġam-fersūd kerdend: Yalñızlıḳda beni ġam yıpradıcı itdiler.

زدی آتش بجان چون من خسی را Zedī āteş be-cān çün men ḫasīrā: Ben gibi çörçöpüñ cānına āteş urduñ.

نه سوزد کس بدینسان بی کسی را Ne-sūzed kes bedīn sān bī-kesīrā: Kimesne bu üslūb ile bir bī-kimesneyi yaḳmaz.

بآن مقصود جان و دل خطابش Be-ān maḳṣūd-ı cān u dil ḫitābeş: Ol cān u göñlüñ maḳṣūdına Zelīḫānıñ ḫitābı.

بدینسان بود تا بربود خوابش Bedīn sān būd tā bür’būd ḫ̆ābeş: Bu üslūb ile oldı tā ki uyḳu anı ḳapdı.

چو چشمش مست گشت از ساغر خواب Çü çeşmeş mest geşt ez-sāġar-ı ḫ̆āb: Çünki Zelīḫānıñ gözi mest oldı uyḳu **(E 59b)** ḳadeḥinden.

بخوابش آمد آن غارتگر خواب Be-ḫ̆ābeş āmed ān ġāretger-i ḫ̆āb: Rü'yāsına geldi ol uyḳu yaġmacısı, ya'nī Yusūf 'aleyhi's-selām.

بشکلی خوبتر از هر چه گویم Be-şeklī ḫūbter ez-her çi gūyem: Bir şekil ile ki zīyāde güzel her neden dersem.

ندانم بعدازین دیگر چه گویم Ne-dānem ba'd-ez-īn dīger çi gūyem: Bilmem bundan ṣoñra bir daḫı ne diyem. Ya'nī ḳanḳı maḥāsin ile anı vaṣf eyleyem.

بزاری دست در دامنش آویخت Be-zārī dest der-dāmāeeş āvīḫt: Zelīḫā zārīliḳ ile elini ol civānın etegine aṣdı.

بپایش از مژه خون جگر ریخت Be-pāyeş ez-müje ḫūn-ı ciger rīḫt: Anıñ ayaġına kirpiginden ciger ḳanını dökdi.

که ای در محنت عشقت رمیده Ki ey der-miḥnet-i 'aşḳet remīde: Ya'nī Zelīḫā didi: Ey ol civān ki seniñ 'aşḳıñ miḥnetinde ürkmüş.

قرارم از دل و خوابم زدیده Ḳarārem ez-dil ü ḫ̆ābem zi-dīde: Göñülden ḳārārım ve gözden uyḳum.

بپاکی کین چنین پاك آفریدت Be-pākī k'īn çünīn pāk āferīdet: Ol naḳāyışdan muḳaddes olan ẕāt-ı ecell ü a'lā ḥaḳḳıyçün ki seni buncılayın pāk yaratdı.

زخوبان دو عالم بر گزیدت Zi-ḫūbān-ı dü 'ālem ber-güzīdet: İki 'ālem güzellerinden seni üründüledi ve iḫtiyār eyledi.

که اندوه مرا کتاهیِ ده Ki endūh-ı merā kütāhi'ī dih: Ki benim ġuṣṣama ḳıṣalıḳ vir.

زنام و شهر خویش آکاهیِ ده Zi-nām u şehr-i ḫ̆īş āgāhi'ī dih: **(S 43a)** Kendü adındañ ve kendü şehrinden baña āgāhlıḳ vir.

بگفتا گر بدین کارت تمامست Bi-güftā ger bedīn kāret tamāmest: Ol civān didi: Eger bunuñla seniñ kārıñ tamāmdır. Ya'nī nām ve şehrimi dimekle seniñ maḳṣūduñ ḥāṣıl olursa beyān eyleyem.

عزیز مصرم و مصرم مقامست 'Azīz-i Mıṣrem ü Mıṣrem maḳāmest: Mıṣrıñ 'azīziyim ve Mıṣr benim maḳāmımdır.

بمصر از خاصگان شاه مصرم Be-Mıṣr ez-ḫāṣgān-ı şāh-ı Mıṣrem: Mıṣrda sulṭān-ı Mıṣrıñ meclisine ḫāṣ olan ululardanım.

عزیزی داد عزّ و جاه مصرم 'Azīzī dād 'izz ü cāh-ı Mıṣrem: Mıṣrıñ 'izz ü cāhı baña 'azīzlik virdi tā ki cümleden ulu oldum, yāḫud taḳdīr dimek ola ki *'Azīzī dād 'izz ü cāhem*

Mışrrā. Ya‘nī benim ‘ulüvv-i cāhım Mışra ‘azīzlik virdi ve Mışrıñ ‘izzet ve rif‘ati benimle oldı.

زلیخا چون ز جانان این نشان یافت Zelīḫā çün zi-cānān īn nişān yāft: Zelīḫā çünki cānānından bu nişānı buldı.

تو گویی مردۀ صد ساله جان یافت Tü güyī mürde-i ṣad sāle cān yāft: Sen ẓann eylersin ki yüz senelik öli cān buldı.

رسیدش باز ازآن گفتار چون نوش Resīdeş bāz ez-ān güftār çün nūş: Zelīḫāya gerü ol bal gibi tekellümden irişdi.

به تن زور و بجان صبر و بدل هوش Be-ten zūr u be-cān ṣabr u be-dil hūş: Gövdesine **(E 60a)** ḳuvvet ve cānına ṣabır ve göñline ‘aḳl. Ya‘nī cünün ve ża‘f kendüden zā’il oldı.

ازآن خوبی که دید از بخت بیدار Ez-ān ḫūbī ki dīd ez-baḫt-ı bīdār: Ol düş sebebiyle ki kendünüñ uyanıḳ ṭāli‘inden gördi.

اگر چه خفت و مجنون خاست هوشیار Egerçi ḫuft u mecnūn ḫāst hūşyār: Egerçi mecnūn olarak uyurdı velākin ayuḳ ḳaldı ve şeydālıġı zā’il oldı.

خبر زان مه که دردل جوشش آورد Ḫaber z’ān meh ki der-dil cūşeş āverd: Ol ay yüzli civāndan ḫaber ki Zelīḫānıñ göñline cūş u ḫurūş getürdi.

دگر باره بعقل و هوشش آورد Diger bāre be-‘aḳl u hūşeş āverd: Bir kerre daḫı anı ‘aḳl ve hūşa getürdi.

کنیزانرا زهر سو داد آواز Kenīzānrā zi-her sū dād āvāz: Ḳırnaḳlara her ṭarafdan āvāz virdi.

که ای با من درین اندوه دمساز Ki ey bā-men der-īn endūh dem-sāz: Ya‘nī didi: Ey cāriyeler ki benimle bu ġuṣṣada muṣāḥibdirler.

پدررا مژدۀ دولت رسانید Pederrā müjde-i devlet resānīd: Pederime devlet müjdesini irişdiriñ.

دلش را ز آتش محنت رهانید Dileşrā z’āteş-i miḥnet rehānīd: Göñlini miḥnet āteşinden ḳurtarıñ.

که آمد عقل و دانش سوی من باز Ki āmed ‘aḳl u dāniş sūy-ı men bāz: Ya‘nī beyān eyleñiz ki ‘aḳl ve ‘ilm benim cānibime gerü geldi.

روان شد آب رفته جوی من باز Revān şüd āb-ı refte cūy-ı men bāz: Aḳıcı oldı gitmiş şu benim ırmaġa.

بیا بر دار بند زر ز سیمم Biyā ber-dār bend-i zer zi-sīmem: Gel ḳaldır altun zencīri benim gümüş sāḳımdan.

که نبود از جنون من بعد بیمم Ki neb’ved ez-cünūn min-ba‘d bīmem: Ki bundan şoñra delülükden baña ḫavf olmaz.

چو مدخل سیم را در بند مگذار Çü müdḫal sīmrā der-bend meg’ẕār: Müdḫal gibi gümüşi bendde ḳoma. *Müdḫal* mīmiñ żammı ve ḫānıñ fetḥiyle aġzı ṭar kiseye dirler, baḫīl ma‘nāsına da gelür mecāzen.

بدست جود بند از سیم بردار Be-dest-i cūd bend ez-sīm ber-dār: Cömerdlik eliyle bendi gümüşden ḳaldır. Ya‘nī gümüş sāḳlarımdan zencīri gideriñ.

پدررا چون رسید این مژده در گوش Pederrā çün resīd īn müjde der-gūş: Pederiniñ çünki bu müjde ḳulaġına irişdi.

باستقبال آن رفت از سرش هوش Be-istiḳbāl-i ān reft ez-sereş hūş: Ol müjdeye istiḳbāl ile ‘aḳlı başından gitdi.

برسم عاشق اول ترك خود كرد Be-resm-i ‘āşıḳ evvel terk-i ḫod kerd: ‘Āşıḳ ḳānūnıyla evvel kendüyi **(S 43b)** terk eyledi.

وزان پس ره سوی آن سرو قد كرد V’ez-ān pes reh sūy-ı ān serv-ḳad kerd: Andan ṣoñra yolı ol serv ḳametli Zelīḫā cānibine eyledi. Ya‘nī pederi bi’ẕ-ẕāt anıñ cānibine geldi.

دهان بگشاد آن مار دو سررا Dehān büg’şād ān mār-ı dü serrā: Ol iki başlı yılanıñ aġzını açdı. Ya‘nī ḳaydı ayaġından giderdi.

رهاند از بند زر آن سیمبر را Rehānd ez-bend-i zer ān sīm-berrā: Altun **(E 60b)** bendden ol gümüş sīneli maḥbūbı ḳurtardı.

پرستاران بپایش سر نهادند Perestārān be-pāyeş ser nihādend: Perestārlar ayaġına baş ḳodılar.

بزیر پاش تخت زر نهادند Be-zīr-i pāş taḫt-ı zer nihādend: Ayaġı altına altun taḫt ḳodılar.

نشاندندش فراز مسند ناز Nişāndendeş firāz-ı mesned-i nāz: Zelīḫāyı nāz söykenceginiñ, ya‘nī taḫtıñ yuḳarusında oturtdılar.

به زرّین تاج كردندش سر افراز Be-zerrīn tāc kerdendeş ser efrāz: Altunlı tāc ile anıñ başını yüceltdiler.

پری رویان ز هر جا جمع گشتند Perī-rūyān zi-her cā cem‘ geştend: Perī yüzli maḥbūblar her yirden cem‘ oldılar.

همه پروانهٔ آن شمع گشتند Heme pervāne-i ān şem‘ geştend: Cümlesi ol şem‘e pervāne oldılar.

بهمزادان چو در مجلس نشستی Be-hem-zādān çü der-meclis nişestī: Yaşdaşlarıyla çünki meclisde otururdı.

چو طوطی لعل او شکّر شکستی Çü ṭūṭī la‘l-i ū şekker şikestī: Ṭūṭī ḳuşı gibi anıñ la‘l ṭuṭaḳları şekker[844] ufadırdı.

سر درج حکایت باز کردی Ser-i dürc-i ḥikāyet bāz kerdī: Ḥikāyet ḥoḳḳası başını açıḳ eylerdi. Ya‘nī anlarla dehānını açup söylerdi.

ز هر شهری سخن آغاز کردی Zi-her şehrī süḫan āġāz kerdī: Her bir şehirden söze şürū‘ eylerdi.

ز روم و شام گشتی نکته انگیز Zi-Rūm u Şām geştī nükte-engīz: Rūmdan ve Şāmdan nükte ḳoparıcı olurdı.

شدی از ذکر مصر اندر شکر ریز Şüdī ez-ẕikr-i Mıṣr ender-şeker-rīz: Mıṣr şehrini añmaḳdan şeker döküci olurdı.

حدیث مصریان کردی سرنجام Ḥadīṯ-i Mıṣriyān kerdī ser-encām: Āḫir-i kār Mıṣrīler sözini eylerdi.

که تا بردی عزیز مصر را نام Ki tā bürdī ‘azīz-i Mıṣrrā nām: Tā ki ‘azīz-i Mıṣrıñ nāmını iletürdi.

چو این نامش گرفتی بر زبان جای Çü īn nāmeş giriftī ber-zebān cāy: Çünki ‘azīz-i Mıṣrıñ nāmı Zelīḫānıñ dili üzerinde yir ṭutardı.

در افتادی بسان سایه از پای Der-üftādī besān-ı sāye ez-pāy: Gölge gibi ayaḳdan düşerdi.

ز ابر دیده سیل خون فشاندی Zi-ebr-i dīde seyl-i ḫūn feşāndī: Gözi buludından ḳan seyli ṣaçardı.

نوای ناله بر گردون رساندی Nevā-yı nāle ber-gerdūn resāndī: İñildi āvāzını eflāka irişdirirdi.

بروز و شب همه این بود کارش Be-rūz u şeb heme īn būd kāreş: Dükeli gice ve gündüz işi bu idi.

سخن از یار راندی وز دیارش Süḫan ez-yār rāndī v’ez-diyāreş: Yārinden ve diyārından söz sevḳ eylerdi.

بدین گفتار خوش بودی سخن کوش Bedīn güftār hoş būdī süḫan-kūş: Bu ḫoş tekellüm ile söze dürüşüci olurdı. *Kūş* żamm-ı kāf-ı ‘Arabīyle vaṣf-ı terkībīdir, kūşīden lafẓından çalışmaḳ ve dürüşmeḳ ma‘nāsına.

و گر نه بودی از گفتار خاموش Ve ger ne būdī ez-güftār ḫāmūş: Yoḫsa tekellümden ḫāmūş olurdı. Ya‘nī ‘azīz-i Mıṣra müte‘allıḳ nesne söylenmezse sükūt olurdı.

---

[844] şekker: - (S)

Dāstān-ı dīger neṣr **آمدن رسولان پادشاهان از اطراف غیر از مصر بخواستگاری زلیخا** Āmeden-i resūlān-ı pādişāhān ez-eṭrāf-ı ġayr ez-Mışr be-ḫˇāstgārī-i Zelīḫā: **(E 61a)** Zelīḫāyı istemeye Mışrdan ġayrı eṭrāfdan pādişāhlarıñ elçileri gelmek beyānındadır. **و تنگ دل گشتن وی از نا امیدئ آن** Ve teng-dil geşten-i vey ez-nā-ümīdī-i ān: Ve Zelīḫā ‘azīz-i Mışrdan ümīdsiz olup göñli ṭar olmaḳ beyānındadır. **(S 44a)**

Naẓm **زلیخا گرچه عشق آشفت حالش** Zelīḫā gerçi ‘aşḳ āşüft ḥāleş: Egerçi ‘aşḳ Zelīḫānıñ ḥālini ḳarış muruş eylemişdi. Ya‘nī ‘aşḳdan ḥāli perīşān ve ṭarṭaġan olmuş idi.

جهان پر بود از صیت جمالش Cihān pür būd ez-ṣıyt-ı cemāleş: Cihān ṭolu idi anıñ güzelligi āvāzından.

بهرجا قصّه حسنش رسیدی Be-her cā ḳıṣṣa-i ḥüsneş resīdī: Her ne yire anıñ ḥüsniniñ ḳıṣṣası irişdi.

شدی مفتون او هر کس شنیدی Şüdī meftūn-ı ū her kes şenīdī: Anıñ meftūnı olurdı her kimesne ki işideydi.

سر ان ملك را سودای او بود Serān-ı mülkrā sevdā-yı ū būd: Mülk ululaı içün anıñ sevdāsı var idi. Ya‘nī pādişāhān aña ‘āşıḳ idi.

ببزم خسروان غوغای او بود Be-bezm-i ḫusrevān ġavġā-yı ū būd: Pādişāhlar meclisinde anıñ ġavġāsı [var] idi.

بهر وقت آمدی از شهریاری Be-her vaḳt āmedī ez-şehryārī: Her vaḳit bir pādişāhdan gelürdi.

بامّید وصالش خواستگاری Be-ümmīd-i viṣāleş ḫˇāstgārī: Anıñ viṣāli ümmīdiyle bir isteyici.

درین فرصت که از قید جنون رست Der-īn furṣat ki ez-ḳayd-ı cünūn rest: Bu fırṣatda. Ya‘nī ol vaḳitde ki delülük ḳaydından ḳurtuldı.

بتخت دلبری هشیار بنشست Be-taḫt-ı dil-berī huşyār bin’şest: Dil-berlik taḫtında ayıḳ oturdı.

رسولان از شه هر مرز و هر بوم Resūlān ez-şeh-i her merz ü her būm: Her serḥaddiñ ve her memleketiñ pādişāhından elçiler.

چو شاه ملك شام و کشور روم Çü şāh-ı mülk-i Şām u kişver-i Rūm: Şām mülki ve Rūm iḳlīmi pādişāhı gibi.

فزون از ده تن از ره در رسیدند Füzūn ez-deh ten ez-reh der-resīdend: On kimesneden ziyāde yoldan irişdiler.

بدرگاه جلالش آرمیدند Be-dergāh-ı celāleş āremīdend: Şāh Ṭaymūsuñ ululuġı dergāhında ḳarār eylediler.

یکی منشور ملك و مال در مشت Yekī menşūr-ı mülk ü māl der-müşt: Biriniñ mülk ve māl berātı elinde idi.

یکی مهری سلیمانی در انگشت Yekī mührī Süleymānī der-engüşt: Biriniñ Süleymān ʻaleyhi's-selāma mensūb mühr barmaġında idi.

که هر یك تحفهٔ کشور ستانیست Ki her yek tuḫfe-i kişver-sitānīst: Ki ol getürdükleri eşyānıñ her biri bir iḳlīm alıcı pādişāhıñ tuhfesidir.

زشاهی خواستگاریرا نشانیست Zi-şāhī ḫˇastgārīrā nişānīst: Pādişāhdan Zelīḫāyı istemeklige bir nişāndır.

بهر جا رو نهد آن غیرت خور Be-her cā rū nihed ān ġayret-i ḫ*a*r: Her ne yere yüz ḳoya ol güneşiñ ġayreti. Yaʻnī Zelīḫā ki güneş anıñ ḥüsnine ġayret[845] çeker her ne memleketiñ pādişāhına varsa. *Har* feṯḥ-i ḫā ile oḳunur **(E 61b)** mıṣrāʻ-ı ṣānīdeki *ser* ḳāfiyesine riʻāyet içün.

بود تخت آن او و تاج بر سر Büved taḫt ān-ı ū vü tāc ber-ser: Taḫt anın ecliyçün olur. Yaʻnī aña ḫāṣ olur ve tāc anın başına olur.

بهر کشور که گردد جلوه گاهش Be-her kişver ki gerded cilvegāheş: Her iḳlīme[846] ki anıñ cilvegāhı ve ʻarż-ı cemāli yeri olur.

بود دیهیم شاهی خاك راهش Büved dīhīm-i şāhī ḫāk-i rāheş: Padişāha mensūb muraṣṣaʻ tāc anıñ ḫāk-i rāhı olur.

اگر گیرد چو مه در شام آرام Eger gīred çü meh der-Şām ārām: Eger ay gibi Şāmda ḳarār ṭuta. Yaʻnī Şām pādişāhına vara.

دعای او کنند از صبح تا شام Duʻā-yı ū künend ez-ṣubḥ tā şām: Aña duʻā eylerler ṣabāḥdan aḫşama dek.

و گر آرد بسوی روم آهنگ Ve ger āred be-sūy-ı Rūm āheng: Ve eger Rūm ṭarafına ḳaṣd getüre. Yaʻnī Rūm pādişāhına vara.

غلام وی شوند از روم تا زنگ Ġulām-ı vey şevend ez-Rūm tā Zeng: Aña ġulām olurlar Rūm iḳlīminden Zeng iḳlīmine dek. Yaʻnī Ḥabeş iḳlīmine dek.

بدین دستور هر قاصد پیامی Bedīn destūr her ḳāṣid peyāmī: Bu ḳanūnla her elçi bir ḫaber.

همی گفت از لب فرخنده نامی Hemī-güft ez-leb-i ferḫunde-nāmī: **(S 44b)** Bir mübārek adlu pādişāhıñ ṭuṭağından dir idi. Yaʻnī pādişāhlar ne didiler ise ḳāsidler anı söylerler idi.

زلیخارا ازین معنی خبر شد Zelīḫārā ez-īn maʻnī ḫaber şüd: Zelīḫāya bu maʻnādan ḫaber oldı.

ز اندیشه دلش زیر و زبر شد Zi-endīşe dileş zīr ü zeber şüd: Endīşeden göñli zīr ü zeber oldı.

---

[845] ġayret: ġayr (E)

[846] iḳlīme: iḳlīm (S)

که با اینان ز مصر آیا کسی هست Ki bā-īnān zi-Mıṣr āyā kesī hest: Ki bunlar ile Mıṣrdan ‘acabā kimesne var mıdır?

که عشق مصریانم پشت بشکست Ki ‘aşḳ-ı Mıṣriyānem püşt biş’kest: Ki Mıṣrīleriñ ‘aşḳı benim arḳamı şındırdı.

بسوی مصریانم می کشد دل Be-sūy-ı Mıṣriyānem mī-keşed dil: Göñül beni Mıṣrīler cānibine çeker.

ز مصر ار قاصدی نبود چه حاصل Zi-Mıṣr er ḳāsidī neb’ved çi ḥāṣıl: Mıṣrdan eger bir ḳāsid olmaya ne ḥāṣıl.

نسیمی کز دیار مصر خیزد Nesīmī k’ez diyār-ı Mıṣr ḫīzed: Bir yil ki Mıṣr diyārından ẓuhūr ide.

که در چشمم غبار مصر ریزد Ki der-çeşmem ġubār-ı Mıṣr rīzed: Ki benim gözime Mıṣr tozını döke. Ba‘żı nüsḫada *bīzed* vāḳi‘ olmuş, ya‘nī eleye.

مرا خوشتر ازآن بادست صد بار Merā ḫoşter ez-ān bādest ṣad bār: Diyār-ı Mıṣrdan gelen nesīm baña ziyāde ḫoşdur ol yilden yüz kerre.

که آرد نافه از صحرای تاتار Ki āred nāfe ez-ṣaḥrā-yı Tātār: Ki müşk getüre. Ya‘nī müşk ḳoḳısını getüre ṣaḥrā-yı Tātārdan.

درین اندیشه بود او کش پدر خواند Der-īn endīşe būd ū k’eş peder ḫ̌and: Zelīḫā bu endīşede idi ki anı pederi oḳudı.

پدروارش به پیش چشم بنشاند Pedervāreş be-pīş-i çeşm bin’şānd: Peder gibi anı gözi öñine dikdi. Ya‘nī kemāl-i ta‘ẓīm eyledi.

بگفت ای نور چشم و شادی دل Bi-güft ey nūr-ı çeşm ü şādī-i dil: Didi: Ey gözüm nūrı ve göñlüm sürūrı!

زبند غم خط آزادی دل Zi-bend-i ġam ḫaṭ-ı āzādī-i dil **(E 62a)** Ġam bendinden göñlümüñ āzādeliginiñ ḫaṭṭı, ya‘nī sebebi.

بدارالملك گیتی شهریاران Be-dārü’l-mülk-i gītī şehryārān: Dünyānıñ dārü’l-mülkinde. Ya‘nī salṭanat maḳāmında olan pādişāhlar.

بتخت شهریاری تاجداران Be-taḫt-ı şehryārī tāc-dārān: Pādişāhlıḳ taḫtında tāc ṭutıcılar, ya‘nī tāc ṣāḥibleri.

بدل داغ تمنّای تو دارند Be-dil dāġ-ı temennā-yı tü dārend: Gönüllerinde seni ārzū dāġını ṭutarlar.

بسینه تخم سودای تو کارند Be-sīne toḫm-ı sevdā-yı tü kārend: Sīnede seniñ ‘aşḳıñ toḫumını ekerler.

بسوی ما بامّید قبولی Be-sūy-ı mā be-ümmīd-i ḳabūlī: Bizim cānımıza anlarıñ temennālarını ḳabūl itmek ümmīdiyle.

رسیدست اینك از هر یك رسولی Resīdest īnek ez-her yek resūlī: İrişmişdir işte her birinden bir elçi.

بگویم داستان هر رسولت Bi-gūyem dāstān-ı her resūlet: Her elçiniñ ḥikāyesini saña diyem.

به بینم تا که می افتد قبولت Bi-bīnem tā ki mī-üfted ḳabūlī: Görem ʻacabā kim saña ḳabūl düşer, pādişāhāndan kimi iḫtiyār eylersin?

بهر کشور که افتد در دلت میل Be-her kişver ki üfted der-dilet meyl: Her iḳlīme ki seniñ gönlüñde meyl düşer.

ترا سازم بزودی شاه آن خیل Türā sāzem be-zūdī şāh-ı ān ḫayl: Ol ḥaşmete tīzlik ile seni pādişāh eyleyem. Yaʻnī seni ol iḳlīmiñ pādişāhına virem.

پدر می گفت او خاموش می بود Peder mī-güft ū ḫāmūş mī-būd: Pederi ol elçileri kim idügün didi ve Zelīḫā ḫāmūş oldı.

ببوی آشنایی گوش می بود Be-būy-ı āşināyī gūş mī-būd: Bir biliş ümmīdiyle ḳulaḳ oldı. Yaʻnī ẓāhir ve bāṭınıyla teveccüh eyledi ki kendünüñ āşināsı daḫı anlarıñ aʻdādına maʻdūmıdur.

خوشا گوش سخن کردن زجایی Ḫoşā gūş-ı süḫan kerden zi-cāyī: Ne ḫoşdur söze ḳulaḳ eylesen bir yerden.

بامّیدی حدیث آشنایی Be-ümmīdī ḥadīṯ-i āşināyī: Bir āşinānıñ ḫaberi ümmīdiyle.

ز شاهان قصّها پی در پی آورد Zi-şāhān ḳıṣṣahā pey-der-pey āverd: Pādişāhlardan ḳıṣṣaları birbiri ʻaḳabince getürdi ve ẕikr eyledi.

ولی از مصریان دم بر نیاورد Velī ez-Mıṣriyān dem ber-neyāverd: Velīkin Mıṣrīlerden **(S 45a)** nefes getürmedi. Yaʻnī ʻazīz-i Mıṣrdan elçi ẕikr eylemedi.

زلیخا دید کز مصر و دیارش Zelīḫā dīd kʼez Mıṣr u diyāreş: Zelīḫā gördi ki Mıṣrdan ve Mıṣr diyārından.

نیامد هیچ قاصد خواستگارش Neyāmed hīç ḳāṣid ḫˇāstgāreş: Anı istemege hīç ḳāṣid gelmedi.

ز دیدار پدر نومید بر خواست Zi-dīdār-ı peder nevmīd ber-ḫˇāst: Pederi dīdārından ümīdsiz ḳalḳdı.[847]

ز غم لرزان چو شاخ بید بر خواست Zi-ġam lerzān çü şāh-ı bīd ber-ḫˇāst: Sögüt agacı gibi ġamdan ditreyerek ḳalḳdı.

---

[847] E nüshasında bu mısraın tercümesi yapılmamış, bir sonraki mısraın açıklaması bu mısraın tercümesi olarak verilmiştir.

بنوك دیده مروارید می سفت Be-nūk-ı dīde mürvārīd mī-süft: Göz oḳıyla incüler deldi. Ya‘nī kirpiginden ḳaṭarāt dökdi.

زدل خون آبه می بارید و می گفت Zi-dil ḫūn-ābe mī-bārīd ü mī-güft: Yürekden ḳanlu ṣu yaġdurdı. Ya‘nī yüreginiñ ḳanlu ṣuyını gözinden aḳıtdı ve didi.

مرا ای کاشکی مادر نمی زاد Merā ey kāşkī māder nemī-zād: Ey kāşkī beni māder **(E 62b)** ṭoġurmayaydı.

و گر می زاد کس شیرم نمی داد Ve ger mī-zād kes şīrem nemī-dād: Ve eger ṭoġurdı kimesne baña süd virmeyeydi.

ندانم بر چه طالع زاده ام من Ne-dānem ber-çi ṭālı‘ zādeem men: Bilmem ne ṭālı‘ üzerine ṭoġmuşum ben.

بدین طالع کجا افتاده ام من Bedīn ṭālı‘ kücā üftādeem men: Bu yaramaz ṭālı‘e ḳanda vāḳı‘ olmuşum ben.

اگر بر خیزد از دریا سحابی Eger ber-ḫīzed ez-deryā seḥābī: Eger deryādan bir bulut ḳalḳa.

که ریزد بر لب هر تشنه آبی Ki rīzed ber-leb-i her teşne ābī: Ki her ṣusuz kimesneniñ ṭuṭaġı üzerine bir ṣu döke. Ya‘nī ṣusuzları ṣuvarmaḳ içün eger bir bulut ẓāhir ola.

چو ره سوی من لب تشنه آرد Çü reh sūy-ı men-i leb-teşne āred: Çünki ol bulut yolı ben ṭuṭaġı ṣusuzıñ cānibine getüre.

بجای آب جز آتش نبارد Be-cāy-ı āb cüz āteş ne-bāred: Ṣu yerine āteşden ġayrı yaġdırmaz. Nitekim şā‘ir dimiş. Beyt:

Ṭālı‘im şol ḥaddedir kim ṭaşa başşam iz olur
Yaz güni ḥammāma varsam balṭa kesmez buz olur

ندانم ای فلك با من چه داری Ne-dānem ey felek bā-men çi dārī: Bilmem ey felek benimle ne ṭutarsın ne ziyānım ṭoḳundı saña?

چو خویشم غرق خون دامن چه داری Çü ḫ‘īşem ġarḳ-ı ḫūn dāmen çi dārī: Kendiñ gibi etegimi ḳana ġarḳ ne ṭutarsın. Ya‘nī ḥumret-i[848] şafaḳ ile dāmeniñ ḫūn-ālūd oldıġı gibi beni daḫı ancılayın eylersin.

گرم ندهی بسوی دوست پرواز Gerem ned’hī be-sūy-ı dūst pervāz: Eger baña dost ṭarafına pervāz virmeyesin.

زوی باری چنین دورم میانداز Zi-vey bārī çünīn dūrem meyendāz: Ol dostdan bārī buncılayın beni uzaḳ atma.

---

[848] ḥumret: ḥürmet (S)

گر از من مرگ خواهی مردم اینك Ger ez-men merg ḫ̌āhī mürdem īnek: Eger benden ölüm istersen işte öldüm.

ز بیداد تو جان بسپردم اینك Zi-bī-dād-ı tü cān büs’pürdem īnek: Seniñ ẓulmüñden cān teslīm eyledim işte.

و گر خواهی مرا در رنج و اندوه Ve ger ḫ̌āhī merā der-renc ü endūh: Ve eger beni renc ve ġuṣṣada istersen. Ya‘nī her bār ġuṣṣa-dār oldıġımı istersen.

نهادی بر دلم صد رنج چون کوه Nihādī ber-dilem ṣad renc çün kūh: Gönlüm üzerine ṭaġ gibi yüz renc ḳoduñ daḥı ne istersin?

بزیر کوه کاهی چند باشد Be-zīr-i kūh kāhī çend bāşed: Ṭaġ altında bir ṣamān niçe bir olur. Ya‘nī taḥammül idemeyüp ölür.

بموج غم گیاهی چند باشد Be-mevc-i ġam giyāhī çend bāşed: Ġam ṭalġasıyla bir ot niçe bir olur. Ya‘nī ṭāḳat getüremeyüp ṭalġa anı alt ḳılur.

دلم از زخم تو صد جای ریش است Dilem ez-zaḫm-ı tü ṣad cāy rīşest: Ey felek göñlüm seniñ zaḫmından yüz yerde yaraludur.

اگر رحمی کنی بر جای خویش است Eger raḥmī künī ber-cāy-ı ḫ̌īşest: Eger bir merḥamet eylersen kendü yerindedir ve ol gönül merḥamete sezādır.

اگر من شاد اگر غمغین ترا چه Eger men ṣād eger ġamġīn türā çi: **(E 63a)** Eger ben mesrūr ve eger maḥzūn saña ne?

و گر من تلخ اگر شیرین ترا چه Ve ger men telḫ eger şīrīn türā çi: Ve eger ben acı eger ṭatlı saña ne. Ya‘nī firḳatde pāy-dār olup viṣāle bā‘iṣ olmazsın sebeb ne?

کیم من وز وجود من چه خیزد Kiyem men v’ez-vücūd-ı men çi ḫīzed: Ben kimim ve benim vücūdumdan ne ḳalḳar. Ya‘nī beni tekdīr ile saña ne fā’ide ḥāṣıl **(S 45b)** olur?

وزین بود و نبود من چه خیزد V’ez-īn būd u ne-būd-ı men çi ḫīzed: Ve benim bu vücūd ve ‘ademimden ne ḥāṣıl olur?

اگر شد خرمنم برباد گوشو Eger şüd ḫarmenem berbād gū şev: Eger ḫarmen-i vücūdum berbād olup. Ya‘nī seyl üzre olup ṣavruldı di olsun.

دو صد خرمن ازین بر تو بیك جو Dü ṣad ḫarmen ez-īn ber-tü be-yek cev: Buncılayın iki yüz ḫarmen seniñ üzeriñe bir arpa. Ya‘nī benim gibi iki yüz kimesne helāk olmuş, bir arpa ḳadar seniñ ‘aynıña gelmez.

هزاران تازه گل برباد دادی Hezārān tāze gül ber-bād dādī: Niçe biñ tāze gül yüzli maḥbūbları yile virdiñ.

ز داغ مرگ بر آتش نهادی Zi-dāġ-ı merg ber-āteş nihādī: Ölüm dāğından āteş üzerine ḳoduñ? Nitekim gülüñ ʻırḳını aḫz eyledikde āteş üzerine ḳorlar.

کجا گردد ترا خاطر پریشان Kücā gerded türā ḫāṭır-perīşān: Seniñ ḫāṭırıñ ey felek ḳanda perīşān olur?

که من باشم یکه دیگر از ایشان Ki men bāşem yekī dīger ez-īşān: Ki anlardan biri daḫı ben olam.

بصد افغان و درد آن روز تا شب Be-ṣad efġān u derd ān rūz tā şeb: Yüz efġān ve derdle ol gün giceye dek.

درونش غنچه وار از خون لبالب Derūneş ġoncevār ez-ḫūn leb-ā-leb: İçerüsi ġonce gibi ḳandan ṭobṭolu.

سرشك از دیدهٔ نمناك می ریخت Sirişk ez-dīde-i nemnāk mī-rīḫt: Ḳanlu göz yaşını nemlü dīdesinden dökerdi.

بدست غصّه بر سر خاك می ریخت Be-dest-i ġuṣṣa ber-ser ḫāk mī-riḫt: Ġuṣṣa eliyle başı üzerine ṭopraḳ dökerdi.

پدر چون دید و شوق و بیقراریش Peder çün dīd ü şevḳ ü bī-ḳarārīş: Peder çünki Zelīḫānıñ şevḳini ve ḳarārsızlıġını gördi.

ز سودای عزیزی مصر زاریش Zi-sevdā-yı ʻazīz-i Mıṣr zārīş: ʻAzīz-i Mıṣrıñ sevdāsından zārlıġını gördi.

رسولانرا بخلعتهای شاهی Resūlānrā be-ḫilʻathā-yı şāhī: Elçilere pādişāhāne ḫilʻatler ile.

اجازت داد لب بر عذر خواهی İcāzet dād leb ber-ʻöẕr-ḫˇāhī: İcāzet virdi ḥālbuki ṭuṭaġı ʻöẕr-ḫˇāhlıḳ üzerine idi. Yaʻnī iʻtiẕār iderek anlara iẕin virdi.

که هست از بهر این فرزانه فرزند Ki hest ez-behr-i īn ferzāne ferzend: Yaʻnī ʻöẕrini beyān eyleyüp didi ki: Bu ʻaḳıllu veled içündür.

زبانم با عزیز مصر در بند Zebānem bā-ʻazīz-i Mıṣr der-bend: Dilim ʻazīz-i Mıṣr ile bendde. Yaʻnī ʻazīz-i Mıṣra virmek içün īḳrār eylemişim. *Hest* edāt-ı ḫaberdir ki taḳdīm ile hemze hāya ḳalb olmuşdur, taḳdīr-i **(E 63b)** kelām *der-bend est* dimekdir.

بود روشن بر دانش پرستان Büved rūşen ber-i dāniş-perestān: Dāniş-perestler ʻindinde āşikāre olur. Yaʻnī ehl-i ʻilmiñ ʻindinde bu ẓāhirdir.

که باشد دست دست پیش دستان Ki bāşed dest dest-i pīş-destān: İlerüleriñ ve yollularıñ eli el olur. Yaʻnī sābıḳ evlādır.

زبان دهر را زین به مثل نیست Zebān-ı dehrrā z'īn bih meṣel nīst: Lisān-ı ʻaṣr içün bundan eyü meṣel yoḳdur.

که گوید دست پیشینرا بدل نیست Ki gūyed dest-i pīşīnrā bedel nīst: Ki diye öñdül ile bedel yoḳdur. Ya‘nī ‘azīz-i Mıṣra iḳrār olunmuşdur. Ḥālbuki iḳrārdan dönmek olmaz.

رسولان زان تمنّا در گذشتند Resūlān z’ān temennā der-güẕeştend: Elçiler ol temennādan geçdiler.

ز پیشش باد بر کف باز گشتند Zi-pīşeş bād ber-kef bāz geştend: Ellerinde yel anıñ öñinden rücū‘ eylediler. Ya‘nī ṣıfru’l-yed ve me’yūs ve maḥrūm olup gitdiler.

Dāstān-ı dīger neṣr **فرستادن پدر زلیخا قاصدی پیش عزیز مصر** Firistāden-i peder-i Zelīḫā ḳāṣidī pīş-i ‘azīz-i Mıṣr: Zelīḫānıñ pederi ‘azīz-i Mıṣr cānibine bir ḳāṣid göndermek beyānındadır. **و عرض کردن زلیخارا بر وی** Ve ‘arż kerden-i Zelīḫārā ber-vey: Ve Zelīḫāyı ‘azīz-i Mıṣra ‘arż eylemek. **و قبول نمودن عزیز استادعای پدر زلیخارا** Ve ḳabūl nümūden-i ‘azīz istid‘āyī peder-i Zelīḫārā: Ve ‘azīz-i Mıṣr peder-i **(S 46a)** Zelīḫānıñ istid‘āsını ḳabūl göstermek beyānındadır.

Naẓm **زلیخا داشت از دل بر جگر داغ** Zelīḫā dāşt ez-dil ber-ciger dāġ: Zelīḫā göñlinden. Ya‘nī göñli ‘azīz-i Mıṣr cānibine meylinden cigeri üzerine dāġ ṭutardı.

ز نومیدی فزودش داغ بر داغ Zi-nevmīdī füzūdeş dāġ-ber-dāġ: Me’yūsluḳdan ol cigere dāġ dāġ üzerine artdı.

بود هر روزرا رو در سفیدی Büved her rūzrā rū der-sefīdī: Her gündüzün yüzi. Ya‘nī teveccühi beyāżlıġa olur.

بجز روز سیاه نا امیدی Be-cüz rūz-ı siyāh-ı nā-ümīdī: Maḥrūmluḳ ḳara güninden ġayrı. Ya‘nī anıñ aydınlıġa meyli yoḳdur.

پدر چون بهر مصرش خسته جان دید Peder çün behr-i Mıṣreş ḫaste-cān dīd: Peder çünki Mıṣr ecliyçün anı ḫaste-cān gördi.

علاج خسته جانش اندر آن دید ‘İlāc-ı ḫaste-cāneş ender-ān dīd: Anıñ ḫaste cānınıñ ‘ilācını anda gördi. Bu beyt ma‘bādına merḥūndur.

که دانایی براه مصر پوید Ki dānāyī be-rāh-ı Mıṣr pūyed: Ki bir umūr-ı maṣlaḥatı bilen ‘ālim yolına yile.

علاجش از عزیز مصر جوید ‘İlāceş ez-‘azīz-i Mıṣr cūyed: ‘Azīz-i Mıṣrdan aña ‘ilāc isteye.

برد از وی پیام چند با او Büred ez-vey peyām-ı çend bā-ū: Getüre şāh Ṭaymūsdan bir niçe ḫaber ‘azīz-i Mıṣra.

زلیخارا دهد پیوند با او Zelīḫārā dihed peyvend bā-ū: Zelīḫāya ‘azīz-i Mıṣr ile ittiṣāl vire. Ya‘nī ‘aḳd u muvāṣalaya bā‘iṣ ola.

ز نزدیکان یکی دانا گزین کرد Zi-nezdīkān yekī dānā güzīn kerd: Aḳrabādan **(E 64a)** bir ehl-i ʻilm ü idrāki iḫtiyār eyledi.

بدانایی هزارش آفرین کرد Be-dānāyī hezāreş āferīn kerd: Vücūhla umūr ve ḥuşūş-ı mülūka[849] vāḳıf ve ʻārifligine biñ taḥsīn eyledi.

بداد از تحفها صد گونه چیزش Be-dād ez-tuḥfehā ṣad güne çīzeş: Tuḥfelerden yüz dürlü nesne aña virdi.

برفتن رای زد سوی عزیزش Be-reften rāy zed suy-ı ʻazīzeş: ʻAzīz-i Mıṣr cānibine gitmege re'y urdı. Yaʻnī re'y eyledi ve münāsib gördi.

پیامش داد کای دور زمانه Peyāmeş dād k'ey devr-i zemāne: Şāh Ṭaymūs aña ḫaber virdi. Yaʻnī nāme yazdı ki ey ol kimesne ki devr-i zamāne.

ترا بوسیده خاك آستانه Türā būsīde ḫāk-i āstāne: Seniñ işigiñ ṭoprağını öpmüş.

بهر روز از نوازشهای گردون Be-her rūz ez-nüvāziṣhā-yı gerdūn: Her gün felegiñ nüvāzişlerinden.

عزیزی بر عزیزی بادت افزون ʻAzīzī ber-ʻazīzī bādet efzūn: ʻAzīzlik ʻazīzlik üzerine saña ziyāde olsun.

مرا در برج عصمت آفتابست Merā der-burc-ı ʻişmet āftābest: Benim burc-ı ʻişmetde bir güneşim vardır.

که مه را در جگر افکنده تابیست Ki mehrā der-ciger efkende tābīst: Ki anıñ ḥüsniñden ayıñ cigerine ḥarāret bıraḳılmışdır.

ز اوج ماه بر تر پایهٔ او Zi-evc-i māh ber-ter pāye-i ū: Anıñ pāyesi ay burcından aʻlādır.

ندیده دیدهٔ خور سایهٔ او Ne-dīde dīde-i ḫūr sāye-i ū: Güneşiñ gözi anıñ sāyesini görmemişdir.

ز گوهر در صدف صافی بدن تر Zi-gevher der-ṣadef ṣāfī bedenter: Ṣadef içinde olan gevherden bedeni ṣāfīrekdir. Taḳdīr-i kelām *ṣafīter beden* dimekdir.

ز اختر در شرف پرتو فکن تر Zi-aḫter der-şeref pertev-fekenter: Şerefde yıldızdan pertev ṣalıcırekdir. Yaʻnī kevkeb-i Saʻd-ı Ekber gibi ḳuvvetlü te'sīri vardır. Bulundığı menziliñ ahālisini saʻādete ġarḳ ider.

کند پوشیده رخ مه را نظاره Küned pūşīde ruḫ mehrā neẓāre: Yüzi örtülü aya neẓāre ider, yaʻnī baḳar.

که ترسد بیندش چشم ستاره Ki tersed bīnedeş çeşm-i sitāre: Ḳorḳar ki yıldız gözi anı göre. Yaʻnī kemāl-i ʻişmetinden yıldızdan iḫtirāz ider.

---

[849] vücūhla umūr ve ḥuşūş-ı mülūka: - (S)

بجز آیینه کس کم دیده رویش Be-cüz āyīne kes kem dīde rūyeş: Āyīneden ġayrı yüzini kimesne az görmüşdür. Ḳıllet-i ʻademden kināyedir. Yaʻnī hīç kimesne yüzini görmemişdir, faḳaṭ āyīne görmüşdür.

بجز شانه کسی نی سوده مویش Be-cüz şāne kesī nī sūde mūyeş: Ṭaraḳdan **(S 46b)** ġayrı kimesne anıñ mūyını mess itmemişdir.

نباشد غیر زلفش را میسّر Ne-bāşed ġayr zülfeşrā müyesser: Anıñ zülfünüñ ġayrıya müyesser olmaz.

که گاهی افکند در پای او سر Ki gāhī efkened der-pāy-ı ū ser: Ki baʻżı vaḳit anıñ ayaġına baş ṣala. Yaʻnī kimesne anı gördügi yoḳ ki ayaġına baş ḳoya.

بصحن خانه چون گردد خرامان Be-ṣaḥn-ı ḫāne çün gerded ḥırāmān: Ḫāne ortasında çünki **(E 64b)** ṣalınıcı olur.

نیارد پای بوسش غیر دامان Ne-yāred pāy-būseş ġayr-ı dāmān: Eteginden ġayrı kimesne anıñ ayaġını öpmege ḳādir olamaz. Yaʻnī kimesne anıñ ʻindinde bulunmaġa ḳādir olmaz ki ayaġın öpe.

ندیده سیب او مشّاطه در مشت Ne-dīde sīb-i ū meşşāṭa der-müşt: *Meşşāta* māşitānıñ mübālāġasıdır, düzgünci ḫaṭun dimekdir. Zīrā *müşt* ṭaraġa dirler ve düzgüncileriñ işi ekṣerī ṭaraġıyla oldığıyçün meşşāṭa dirler. Yaʻnī meşşāṭa anıñ elma gibi buġaġını yumruġında görmemiş. Yaʻnī henüz gelinlik zamānına irişmemişdir ki meşşāṭa anı tezyīn eyleye.

نسوده بر لبش نی شکّر انگشت Ne-sūde ber-lebeş neyşekker engüşt: Anıñ ṭuṭaġı üzerine şeker ḳamışı barmaḳ ṭoḳundurmamışdır. Yaʻnī şeker ḳamışı yiyecek vaḳti henüz olmamışdır. Bundan böyle olacaḳ.

جمال او ز گل دامن کشیده Cemāl-i ū zi-gül dāmen keşīde: Anıñ cemāli gülden etek çekmiş ve iʻrāż eylemişdir.

که پیراهن به بدنامی دریده Ki pīrāhen be-bed-nāmī derīde: Zīrā gül göñlegiñ rüsvāylıḳ ile yırtmışdır.[850] Nitekim açılup muṭabbaḳ olduḳda dükkānlarda ve sarāylarda elden ele gezdürüp ḳoḳlarlar. Zelīḫā ise henüz açılmadıḳ güldür, ol rüsvāy ile hem-sāz olmaḳ müşkildir.

ز نرگس حسن او پوشیده رخسار Zi-nergis ḥüsn-i ū pūşīde ruḫsār: Nergisden anıñ ḥüsni ruḫsārını örtmüşdür. Yaʻnī nergis göze beñzedigiyçün Zelīḫā yañaġını göstermemişdir.

[850] yırtmışdır: yaratmışdır (E)

که نرگس خیره چشمست قدح خوار Ki nergis ẖīre-çeşmest [ü] ḳadeḥ-ẖˇār: Zīrā nergis bāde-nūşdur ve gözi yaramaz endīşelidür. *Nergis* Rūmda zerrīn ḳadeḥ didikleri çiçekdir. Gözi şu'arā aña teşbīh iderler. Ḳadeḥe daḫı beñzer, yoḳsa ma'hūd ṣarı çiçek murād degildir. Nitekim mürūr eyledi.

نپوید در فروغ مهر و یا ماه Ne-pūyed der-fürūġ-ı mihr ü yā māh: Ayıñ veyā güneşiñ şu'lesinde yilmez, ya'nī gezmez.

که تا با او نگردد سایه همراه Ki tā bā-ū ne-gerded sāye hem-rāh: Tā ki anıñla bile gölgesi yürici olmaya. Ya'nī güneş aña ṭoḳunduġı yoḳ ki gölgesi yire düşe.

گذر بر چشمه و جویش نیفتد Güẕer ber-çeşme vü cūyeş neyüfted: Pıñar üzerine ve ırmaḳ üzerine anıñ mürūrı vāḳi' olmaz.

که چشمش عکس بر رویش نیفتد Ki çeşmeş 'aks ber-rūyeş neyüfted: Ki 'aks gözi anıñ yüzi üzerine düşmeye. Ya'nī 'aksi şu içinden kendüye baḳmaya.

درون پرده منزلگاه کرده Derūn-ı perde menzilgāh kerde: Perde içinde menzilgāh eylemişdir.

ولی صد شور ازو بیرون پرده Velī ṣad şūr ez-ū bīrūn-ı perde: Velīkin yüz ġavġā ve ġalebe andan perde **(E 65a)** ṭaşrasındadır. Ya'nī anıñ ḥüsninden yüz dürlü fitne 'uşşāḳıñ miyānına vāḳi' olmuşdur.

همه شاهان خواخواهان اویند Heme şāhān ẖevā-hˇāhān-ı üyend: Dükeli pādişāhlar anıñ hevā-ẖˇāhı ve ṭālibidirler.

خراب لطف ناطاهان اویند Ḫarāb-ı luṭf-ı nāgāhān-ı üyend: Anın fevri luṭfınıñ ḫarābıdırlar.

سر افرازان ز حدّ روم تا شام Ser-efrāzān zi-ẖadd-i Rūm tā Şām: Ulular Rūm nihāyetinden Şāma dek.

همه از شوق او خون دل آشام Heme ez-şevḳ-i ū ẖūn-ı dil-āşām: **(S 47a)** Dükeli anıñ şevḳinden yürek ḳanı içicilerdir.

ولی وی در نیارد سر بهر کس Velī vey der-neyāred ser be-her kes: Velīkin o herkese baş getürmez ve tenezzül eylemez.

هوای مصر در سر دارد و بس Hevā-yı Mıṣr der-ser dāred ü bes: Mıṣr ārzūsını başında ṭutar ancaḳ.

نگردد خاطر او رام با روم Ne-gerded ẖāṭır-ı ū rām bā-Rūm: Anıñ ẖāṭırı Rūm memleketine rām ve münḳād olmaz.

شمارد آب و خاك شام را شوم Şumāred āb u ẖāk-i Şāmrā şūm: Şām memleketiniñ ṣuyını ve ṭoprağını şūm ve ḳuvvetsiz 'add ider.

براه مصر چشم او سبیل است Be-rāh-ı Mışr çeşm-i ū sebīl est: Anıñ gözi Mışr yolına sebīldir.
برای مصر اشکش رود نیل است Berāy-ı Mışr-ı eşkeş rūd-ı Nīl est: Mışrdan ötüri anıñ gözi yaşı Nīl ırmaġıdır.
ندانم سوی مصرش این شعف چیست Ne-dānem sūy-ı Mışreş īn şa‘af çīst: Bilmem Mışr cānibine anıñ bu[851] farṭ-ı muḥabbeti nedir?
هوا انگیز طبعش آن طرف کیست Hevā-engīz-i ṭab‘eş ān ṭaraf kīst: Ol ṭarafa anıñ ṭab‘ı hevāsını ḳoparıcı kimdir?
همانا خاك او زآنجا سرشتند Hemānā ḫāk-i ū z’āncā sirişţend: Beñzer ki anıñ ṭopraġını ol maḳāmdan yoġırdılar.
برات رزق او آنجا نوشتند Berāt-ı rızḳ-ı ū āncā nüviştend: Anıñ rızḳ berātını ol maḳāmda yazdılar.
اگر افتد قبولی رای عالی Eger üfted ḳabūlī re’y-i ‘ālī: Ey ‘azīz-i Mışr! Eger siziñ ‘ālī re’yiñize ḳabūl düşerse.
فرستیمش بدان دلکش حوالی Firistīmeş bedān dil-keş-ḥavālī: Anı gönderelim ol göñül ceẕb idici ḥavālīye.
اگر نبود بصدرخانه خوبی Eger neb’ved be-ṣadrḫāne-i ḫūbī: Eger güzellik ṣadrḫānesinde olmazsa.
بود خذمتگریرا خانه روبی Büved ḫiẕmetgerīrā ḫāne-rūbī: Ḫiẕmet idicilige bir ev süpürüci olur. Ya‘nī ḫanımlıġa lāyıḳ olmazsa ḫalāyıḳlıġa olur.
عزیز مصر چون این قصّا بشنود’Azīz-i Mışr çün īn ḳışṣa biş’nūd: ‘Azīz-i Mışr çünki bu ḳışṣayı işitdi.
کلاه فخر بر اوج فلك سود Külāh-ı faḫr ber-evc-i felek sūd: Güvenmek börkini felek burcı üstine sürtdi. Ya‘nī iftiḫār-ı tām ile iftiḫār eyledi.
تواضع کرد گفتا من که باشم Tevāżū kerd güftā men ki bāşem: Tevāżū eyledi didi, ben kim olurum?!
که در دل تخم این اندیشه پاشم Ki der-dil toḫm-ı īn endīşe pāşem: Ki göñülde bu endīşe toḫumıñ ṣaçam. Ya‘nī bu devlet-i ‘uẓmā benim ḫāṭırıma mı gelürdi?! **(E 65b)**
ولی چون شه مرا برداشت از خاك Velī çün şeh merā ber-dāşt ez-ḫāk: Velīkin çünki şeh beni ṭopraḳdan ḳaldırdı.

[851] bu: - (E)

سزد گر بگذرانم سر ز افلاق Sezed ger büg’z̧erānem ser zi-eflāḳ: Lāyıḳ olur eger başımı eflākdan geçürem.

من آن خاکم که ابر نو بهاری Men ān ḫākem ki ebr-i nev bahārī: Ben ol ṭoprağım ki yengi bahar buludı.

کند از لطف بر من قطره باری Küned ez-luṭf ber-men ḳaṭre-bārī: Luṭfından benim üzerime ḳaṭre yağdırıcılık idem.[852]

اگر بر روید از تن صد زبانم Eger ber-rūyed ez-ten ṣad zebānem: Eger gövdemden yüz dil bite.

چو سبزه شکر لطفش کی توانم Çü sebze şükr-i luṭfeş key tüvānem: Sebze gibi. Ya‘nī yerden sebze ve ot bitdigi gibi eger benim gövdemden yüz dil bite anıñ iḥsānı şükrine ne zamān ḳādir olurum? Ba‘żı nüsḫada *çūn* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ne keyfiyyetde ḳādir olurum?

بدین لطفی که شه کردست اظهار Bedīn luṭfī ki şeh kerdest izhār: Bu bir luṭfı ki pādişāh iẓhār eylemişdir.

کند واجب که گر بختم شود یار Küned vācib ki ger baḫtem şeved yār: Vācib olur ki eger baḫtım baña yār ola. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

کنم از فرق پا وز دیده نعلین Künem ez-farḳ pā v’ez-dīde na‘leyn: Başımdan ayaḳ eyleyem ve gözümden na‘leyn. Ya‘nī başımı ayaḳ ve gözlerimi na‘leyn eyleyem.

شوم سویش روان بالّرأس والعین Şevem sūyeş revān bi’r-re’s ve’l-‘ayn: Anıñ **(S 47b)** cānibine yürici olam başım ile ve gözüm ile.

ولی با شاه مصر آن کان فرهنگ Velī bā-şāh-ı Mışr ān kān-ı ferheng: Velīkin ol ‘aḳıl ve edeb ma‘deni şāh-ı Mışr ile.

چنانم در گرفته خذمتی تنگ Çünānem der-girifte ḫiẓmetī teng: Ancılayın ḫiẓmete ṭar ṭutulmuşum. *Çünān der-girifteem* taḳdīrindedir ve ma-ba‘dına merhūndur.

که گر یك ساعت ازوی دور باشم Ki ger yek sā‘at ez-vey dūr bāşem: Ki eger bir sā‘at andan uzaḳ olam.

ز تیغ سطوتش رنجور باشم Zi-tīġ-i saṭveteş rencūr bāşem: Anıñ ḳahrı ḳılıcından rencūr ve ḫaste olurum.

درین خذمت مرا معذور دارد Der-īn ḫiẓmet merā ma‘zūr dāred: Şāh Ṭaymūs bu ḫiẓmetde beni ma‘z̧ūr ṭutar.

---

[852] idem: ider (S)

گمان نخوت از من دور دارد Gümān-ı naḫvet ez-men dūr dāred: Tekebbürlük gümānını benden ıraḳ ṭutar, ya‘nī ṭutsun.

اگر گوید برای خق گذاری Eger güyed berāy-ı ḥaḳ-güẕārī: Eger dirse ḥaḳ-güẕārlıḳ ecliyçün. Ya‘nī anıñ ḥaḳḳını ödemek içün.

روان سازم دو صد زرّین عماری Revān sāzem dü ṣad zerrīn ‘amārī: Yürici eyleyem. Ya‘nī gönderem iki yüz altunlı miḥaffe.

هزاران از کنیزان و غلامان Hezārān ez-kenīzān u ġulāmān: Cāriyelerden ve kölelerden bing.

صنوبر قامتان طوبی خرامان Ṣanevber-ḳāmetān ṭūbī-ḫırāmān: Ṣanevber ḳāmetlüler ṭūbā ṣalınışlılar.

غلامانی ز بس نیکو سرشتی Ġulāmānī zi-bes nīkū siriştī: Ancılayın ġulāmlar ki çoḳ eyü[853] yoġrulmaḳdan ve kemāl-i nezāfetlerinden.

مصفّا تر ز حوران بهشتی Muṣaffāter zi-hūrān-ı behiştī: Cennet **(E 66a)** hūrīlerinden veyā ġılmānlarından ṣafīrek ola.

ز شیرینی دهانشان در شکر خند Zi-şīrīnī dehānşān der-şeker-ḫand: Ṭatluluḳdan anlarıng aġızları şeker gülüşlükde ola.

ز لعل و زر همه بر مو کمر بند Zi-la‘l ü zer heme ber-mū kemer-bend: La‘lden ve altundan cümlesi billeri üzerine kemer baġlayıcı ola.

قبا بسته کله گوشه شکسته Ḳabā beste küleh gūşe şikeste: Ḳaftān baġlamışlar ve külāhların köşesin kec eylemişler. Ya‘nī libāsları ve külāhları müzeyyen ola.

بزرّین خانه های زین نشسته Be-zerrīn ḫānehā-yı zīn nişeste: Altunlı eyer evlerinde oturmuş olalar.

کنیزانی همه در حلیهٔ حور Kenīzānī heme der-ḥīlye-i ḥūr: Bir ḳırnaḳlar ki dükelisi ḥūrī bezeginde olalar.

چو حوران از قصور آب و گل دور Çü ḥūrān ez-ḳuṣūr-ı āb u gil dūr: Cennet ḥūrileri gibi ṣu ve balçıḳ ḳuṣūrından ıraḳ olalar. Gūyā āb u gilden maḫlūḳ degil belki nūrdan maḫlūḳ.

معنبر طرّه ها بر گل گشاده Mu‘anber ṭurrehā ber-gül güşāde: Mu‘anber zülfleri gül yüzleri üzerine açılmış olalar.[854]

مقوّس طاکها بر مه نهاده Muḳavves ṭākhā ber-meh nihāde: Yay gibi egri ḳaşları ay gibi yañaḳ üzerine ḳomuş olalar.

---

[853] eyü: - (S)

[854] olalar: ola (S)

ز هر گوهر بخود بر بسته زیور Zi-her gevher be-ḫod ber-beste zīver: Envā‘-ı cevāhirden üzerlerine zīnet bağlamış olalar.

نشسته جلوه گر در هودج زر Nişeste cilveger der-hevdec-i zer: ‘Arż-ı cemāl iderek altun miḥaffede oturmuş olalar.

ز ارباب کیاست هر چه باید Zi-erbāb-ı kiyāset her çi bāyed: Erbāb-ı kiyāsetden her ne gerek ise.

ز ارکان ریاست هر که شاید Zi-erkān-ı riyāset her ki şāyed: Erkān-ı riyāsetden her kim lāyıḳ ise. Ya‘nī ‘uḳalādan ve müdebbirīnden kim lāzım ise.

فرستم تا بصدا غرازش آرند Firistem tā be-ṣad i‘zāzeş ārend: Gönderem tā yüz i‘zāz ile anı getüreler.

بدین خلوت سرای نازش آرند Bedīn ḫalvetserāy-ı nāzeş ārend: Anı bu serāy-ı nāz ḫalvetine getüreler.

چو دانا قاصد این اندیشه بشنید Çü dānā ḳāṣid īn endīşe biş’nīd: Çünki dānā ḳāṣid bu endīşeyi işitdi.

بسجده سر نهاد و خاك بوسید Be-secde ser nihād u ḫāk būsīd: Secdeye baş ḳodı ve **(S 48a)** ṭopraḳ öpdi.

که ای مصر از تو دیده صد عزیزی Ki ey Mışr ez-tü dīde ṣad ‘azīzī: Ya‘nī didi ki: Ey ol kimesne ki Mışr senden yüz ‘azīzlik görmüş.

ز تو کشت کرم در تازه خیزی Zi-tü kişt-i kerem der-tāze ḫīzī: Kerem ekini senden tāze ẓuhūrdadır.

شه مارا سر خیل و حشم نیست Şeh-i mārā ser-i ḫayl u haşem nīst: Bizim pādişāhımız içün ḫayl ve ḥaşem hevesi yoḳdur.

به پیشش زانچه گفتی هیچ کم نیست Be-pīşeş z’ānçi güftī hīç kem nīst: Anıñ öñinde ol nesnelerden ki didiñ hīç nesne noḳṣān degildir.

غلامان و کنیزانی که دارد Ġulāmān u kenīzānī ki dāred: Ġulāmlar ve cāriyeler ki ṭutar. Ya‘nī ‘indinde olan **(E 66b)** ġılmān ve cevārī.

نکنجد در شماره گر شمارد Ne-künced der-şumāre ger şumāred: Ḥisāba ṣığmaz eger ḥisāb oluna.

به بزمش خلعت فرخنده بختان Be-bezmeş ḫil‘at-i ferḫunde-baḫtān: Anın meclisinde mübārek baḫtlular ḫil‘ati. Ya‘nī pādişāhāne ḫil‘atler.

بود افزونتر از برگ درختان Büved efzūnter ez-berg-i dıraḫtān: Aġaç yapraḳlarından ziyāderek olur.

ز دستش بذل گوهرهای تابان Zi-desteş beẕl-i gevherhā-yı tābān: Anıñ[855] elinden şu‘leli cevherleri[856] baḫş.

بود افزونتر از ریگ بیان Büved efzūnter ez-rīg-i beyābān: Ṣaḥrādaki ḳumdan ziyāderek olur.

مراد وی قبول خاطر تست Murād-ı vey ḳabūl-i ḫāṭır-ı tüst: Anıñ murādı seniñ ḫāṭırıñ ḳabūlini istedi.

خوش آن کس کو قبول خاطرت جست Ḫoş ān kes k’ū ḳabūl-i ḫāṭıret cüst: Ḫoş ol kimesne ki o seniñ ḫāṭırıñ ḳabūlini istedi.

چو آن میوه خور این خانت افتاد Çü ān mīve ḫor-ı īn ḫānet üftād: Çünki ol meyve seniñ sofraña lāyıḳ düşdi. Ya‘nī çünki Zelīḫāyı sen ḳabūl eylediñ. Ba‘żı nüsḫada *ḫorā-yı ḫānet* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī çünki ol meyve seniñ ṣofrañ yiygisi düşdi.

بزودی پیش تو خواهد فرستاد Be-zūdī pīş-i tü ḫˇāhed firistād: Tīzlik ile anı seniñ öñüñe gönderse gerek.

Dāstān-ı dīger neṣr **نسیم قبول از جانب مصر وزیدن** Nesīm-i ḳabūl ez-cānib-i Mıṣr vezīden: Ḳabūl yili Mıṣr cānibinden esmek beyānındadır. **و محمل زلیخا را چون عماری گل بجانب مصر کشیدن** Ve maḥmil-i Zelīḫārā çün ‘amārī gül be-cānib-i Mıṣr keşīden: [Ve] Zelīḫānıñ maḥmilini gül miḥaffesi gibi Mıṣr cānibine çekmek beyānındadır.

Naẓm **چو از مصر آمد آن مرد خردمند** Çü ez-Mıṣr āmed ān merd-i ḫıredmend: Çünki ‘akıllu merd ya‘nī kāsid Mıṣrdan geldi.

که از جان زلیخا بگسلند بند Ki ez-cān-ı Zelīḫā büg’silend bend: Ki Zelīḫānıñ cānından bendi üze.

خبرهای خوش آورد از عزیزش Ḫaberhā-yı hoş āverd ez-‘azīzeş: ‘Azīzden aña ḫoş ḫaberler getürdi.

تهی از خویش پر کرد از عزیزش Tehī ez-ḫˇīş pür kerd ez-‘azīzeş: ‘Azīzden olan ḫaberleri kendülerden boşaldıp Zelīḫāya ṭoldurdı.

گل بختش شکفتن کرد آغاز Gül-i baḫteş şüküften kerd āġāz: Zelīḫānıñ gül gibi tāli‘i açılmaġa şürū‘ itdi.

همای دولتش آمد به پرواز Hümā-yı devleteş āmed be-pervāz: Anıñ hümā-yı devleti pervāza geldi.

---

[855] anıñ: - (S)

[856] cevherleri: cevherler (S)

ز خوابی بندهه در کارش افتاد Zi-ḫ̌ābī bendhā der-kāreş üftād: Uyḳudan anıñ kārlarına[857] bendler ve ġamlar düşdi.

خیالی آمد و آن بند بگشاد Ḫayālī āmed ü ān bend büg'şād: Bir ḫayāl geldi ve ol bendi açdı. Ya'nī 'azīz-i Mışrı rü'yāda gördügi civān ẓann eyleyüp o ḫayāl ile müşkili ḥall ve ḥüzni sürūra mübeddel oldı.

بلی هر جا نشاطی یا ملالیست Belī her cā neşāṭī yā melālist: Belī, **(E 67a)** ya'nī Zelīḫānıñ[858] ḥüzni sürūra tebdīl olması yerindedir, zīrā her yerde[859] neşāṭ veyā melāl vardır.

بگیتی در ز خوابی یا خیالیست Be-gītī der zi-ḫ̌ābī yā ḫayālīst: Dünyāda **(S 48b)** ya düşdendir yā ḫayāldendir.

خوش آنکس کز خیال و خواب بگذشت Ḫoş ān kes k'ez-ḫayāl u ḫ̌āb büg'ẕeşt: Ḫoş ol kimesne ki ḫ̌āb u ḫayālden geçdi.

سبکبار از چنین گرداب بگذشت Sebük-bār ez-çünīn girdāb büg'ẕeşt: Fevrī bu girdābdan geçdi. *Sebük-bār* lüġātde yüki yeyni dimekdir ammā bu maḳāmda fevrī, ya'nī tīz ma'nāsınadır.

زلیخا را پدر چون شادمان یافت Zelīḫārā peder çün şādmān yāft: Zelīḫāyı pederi çünki şādmān buldı.

بترتیب جهاز او عنان تافت Be-tertīb-i cihāz-ı ū 'ınān tāft: Anıñ cihāzı tertībine 'ınān bükdi ve iḫtiyārını ṣarf eyledi.

مهیّا ساخت بهر آن عروسی Müheyyā sāḫt behr-i ān 'arūsī: O gelinlik ecliyçün müheyyā eyledi.

هزاران لعبت رومی و روسی Hezārān lu'bet-i Rūmī vü Rūsī: Niçe bing Rūm ve Rūs cāriyesi.

همه پسته دهان و نار پستان Heme piste-dehān u nār-pistān: Cümle[860] fıstıḳ ağızlu ve nār memelüler idi.

عذار و بر گلستان بر گلستان 'İẕār u ber gülistān-ber-gülistān: Yüzleri ve sīneleri güllük güllük üzerine idi.

نهاده عقد گوهر بر بنا گوش Nihāde 'ıḳd-ı gevher ber-bünāgūş: Cevāhir düzümin ḳulaḳ dibi üzerine ḳomuşlar idi. Ya'nī mücevher küpeler ṭaḳınmışlar idi.

---

[857] kārlarına: kārına (S)

[858] Zelīḫānıñ: Zelīḫā anıñ (S)

[859] her yerde: her bir (E)

[860] cümle: cümlesi (S)

کشیده قوس مشگین گوش تا گوش Keşīde ḳavs-i müşgīn gūş-tā-gūş: Müşk ḳoḳulı siyāh ḳaş yayı ḳulaḳdan ḳulaġa çekilmiş idi.

چو برگ گل بوقت صبح تازه Çü berg-i gül be-vaḳt-i ṣubḥ tāze: Ol ḳırnaḳlar seḥer vaḳti gül yapraġı gibi tāze idiler. Ya‘nī seḥer vaḳti gül nice tāze olursa anlar ancılayın tāze idi.

ز ننك وسمه پاك و عار غازه Zi-neng-i vesme pāk ü ‘ār-ı ġāze: Rāstıḳ ve eñlik[861] ‘ārından pāk idiler. Ya‘nī ḥüsnleri kemālde olmaḳ ile tezyīne iḥtiyācları yoḳ idi.

نغوله بسته بر لاله ز عنبر Neġūle beste ber-lāle zi-‘anber: ‘Anber ṣaçlarından lāle yüzleri üzerine zülf ḳurmuşlar idi. *Neġūle* feṯḥ-i nūn ile zülf ma‘nāsına.

ز گوش آویزه کرده لؤلؤ تر Zi-güş āvīze kerde lü’lü-i ter: Ḳulaḳdan tāze incüyi aṣġı eylemişlerdi. Ya‘nī incüli küpeler ṭaḳınmışlar idi.

هزار امرد غلام فتنه انگیز Hezār emred ġulām-ı fitne-engīz: Bing dāne fitne ḳopardıcı emred ġulām müheyyā eyledi.

بعشوه جان ستان وز غمزه خونریز Be-‘işve cān-sitān v’ez-ġamze ḫūn-rīz: Ancılayın ġulāmlar[862] ki ‘işve ile cān alıcı ġamzeden ḳan döküci idiler.

کلاه لعل بر سر کج نهاده Külāh-ı la‘l ber-ser kec nihāde: La‘l renkli külāhı baş üzerine kec ḳomuşlar idiler.

گره از کاکل مشگین گشاده Girih ez-kākül-i müşgīn güşāde: Müşk ḳoḳulı siyāh ve laṭīf kāküllerinden **(E 67b)** dügüm açmışlar idiler.

ز اطراف کله هر تار کاکل Zi-eṭrāf-ı küleh her tār-ı ḳākül: Külāh eṭrāfından kākülleriniñ her bir teli.

چنان کز زیر لاله شاخ سنبل Çünān ke’z zīr-i lāle şāḫ-ı sünbül: Ancılayın idi ki lāle altından sünbül budaġı. *Sünbül* siyāh saç gibi bir otdur. Hindden gelür. Maḥbūblarıñ saçın aña benzedirler. Ya‘nī lāle gibi yañaḳları eṭrāfından sünbül gibi kākülleri ṣarḳup ṭurur idi.

به بر کرد قباهای قصب رنگ Be-ber kerde ḳabāhā-yı ḳaṣab-reng: Ḳaṣab renkli ḳaftānları üzerlerine itmişler idi. Ya‘nī açık yaşıl libāslar giyinmişler idi. *Sūdī-i merḥūm* Dīvān-ı Ḥāfıẓ şerḥinde buyurmuşdur ki: “Bir cins ḳaftān var ki kendüye maḫṣūṣ ḳuşaġı olur ki kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçḳurı gibi. Kiminiñ uçları kilābedūnla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḫāṣ oda oġlanlarınıñ dest-mālleri gibi ṣāfī altunla **(S 49a)** işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaṣṣı ṣarḳup ṭurur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu kuşaġa ḳaṣab

[861] eñlik: eylik (E)

[862] ġulām: ġulāmlar (S)

dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn dirler. Anıñçün ki yaḳası girih girih olur nergis yapraḳları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāż cinsinden olur.” *Nergis* şol çiçekdir ki ortasında bir ḳadeḥ var ve ḳadeḥiñ eṭrāfında dibinden çıḳmış aḳçeye beñzer altı beyāż çiçegi var. ‘Arab nercis dir, Rūmda zerrīn ḳadeḥ dirler. Ḥāṣılı bu maḳāmda *kabāhā-yı ḳaṣab-reng*den murād meẕkūr nergisīn ḳabā olmaḳ muḥtemeldir.

چو غنجه نازك و چون نی شكر تنگ Çü ġonce nāzik ü çün neyşeker teng: Ancılayın ḳabālar ki ġonce gibi nāzik neyşeker gibi ṭar.

كمرهای مرصّع بسته بر موی Kemerhā-yı muraṣṣa‘ beste ber-mūy: Ol ġulāmlar cevāhirle müzeyyen kemerleri mūy gibi ince bellerine baġlamışlar idi.

بموی آویخته صد دل زهر سوی Be-mūy āvīḫte ṣad dil zi-her sūy: Ḳıl ile aṣılmış idi yüz göñül her ṭarafdan. Ya‘nī anları gören ‘uṣṣāḳın göñülleri anlara meyl-i küllī ile meyl eylemiş idi.

هزار اسب نكو شكل خوش اندام Hezār esb-i nikū-şekl-i hoş-endām: Eyü şekilli ḫoş endāmlı bing at müheyyā eyledi.

بگاه پویه تند و وقت زین رام Be-gāh-ı pūye tünd ü vaḳt-i zīn rām: Ancılayın at ki yilme vaḳtinde ṣarb, eyer vaḳtinde muṭī‘ idi.

ز گوی پیش چوگان تیز روتر Zi-gūy-ı pīş-i çevgān tīz-revter: Çevgān öñindeki ṭopdan keskünrek yürici idi. **(E 68a)**

ز آب روی سبزه نرم رو تر Zi-āb-ı rūy-ı sebze nerm-revter: Sebze yüzindeki ṣudan ziyāde yumuşaḳ yüriyişli idi.

اگر سایه فكندی تازیانه Eger sāye fekendī tāziyāne: Eger ḳamçı ol ata gölge bıraḳa idi. Ya‘nī eger rākib aña bir ḳamçı uraydı.

برون جستی ز میدان زمانه Birūn cestī zi-meydān-ı zamāne: Zamāne meydānından ṭaşra ṣıçrayup çıḳardı. Ya‘nī dünyādan çıḳardı.

چو وحشی گور در صحرا تكاور Çü vaḥşī gūr der-ṣaḥrā tekāver: Ṣaḥrāda ḥimār-ı vaḥşī gibi yelegen idi.

چو آب مرغ در دریا شناور Çü āb-ı murġ der-deryā şināver: Ördek ya‘nī ṣıġın[863] gibi deryāda yüzüci idi.

[863] ya‘nī ṣıġın: - (S)

شکن در سنگ خارا کرده از سم Şiken der-seng-i ẖārā kerde ez-süm: Ancılayın at idi ki ṭırnaġından ḳatı ṭaşda büklüm ve bürüm eylemiş idi. Ya‘nī üzerine ayaḳ başdığı ṭaş iki ḳat olmuş idi.

گره بر خیز ران افکنده از دوم Girih ber-ẖeyzurān efkende ez-düm: Ḫeyzurān üzerine ḳuyruġından düğüm bıraḳmış idi. *Ḫeyzurān* bir uzun kökdür ki andan çarḫī ḳalḳan düzerler. Ekilür ışlanmaz. Hindistān cezīrelerinde olur. Ya‘nī ol atlarıñ ḳuyruḳları ancılayın ince ve laṭīf idi ki ẖeyzurān aña nisbet düğüm düğüm idi.

بریده کوه را آسان چو هامون Bürīde kūhrā āsān çü hāmūn: Ol at ṭaġı ṣaḥrā gibi ḳolay kesmiş idi. Ya‘nī sā’ir atlar düz yerde ne mikdār menāzil ḳat‘ iderler ise ol at ṭaġda ol ḳadar yer ḳaṭ‘ eyler idi.

زفرمان عنان کم رفته بیرون Zi-fermān-ı ‘inān kem refte bīrūn: Dizgin fermānından az ṭaşra gitmiş idi. Ḳıllet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī aṣlā rākibin emrinden ṭaşra çıḳmaz idi.

هزار اشتر همه صاحب شکوهان Hezār üştür heme ṣāḥib-şükūhān: Daḫı Zelīḫānıñ pederi bing re’s heybet ṣāḥibi deve müheyyā eyledi.

سراسر پشته پشت و کوه کوهان Ser-ā-ser püşte-püşt ü kūh-kūhān: Başdan başa depe arḳalu ve ṭaġ örgüçlüler idi.

به تنها کوه امّا بی ستون نی Be-tenhā kūh ammā bī-sütūn nī: Tenhā **(S 49b)** tenler. Ya‘nī gövdeler ma‘nāsına. Ol develer cüsselerde ṭaġ idiler ammā direksiz degil idiler, belki her biri dört direklü ṭaġ idi.

ز راه باد رفتاری برون نی Zi-rāh-ı bād-reftārī birūn nī: Bād-reftārlıḳ yolından ṭaşra degil idi. Ya‘nī yüriyişleri yel gibi idi.

چو زهّاد قناعت کوش کم خوار Çü zühhād-ı ḳanā‘at-kūş kem-ẖˇār: Ḳanā‘ate dürüşüci zühhād gibi az yiyici idi.

چو اصحاب تحمّل بار بر دار Çü aṣḥāb-ı taḥammül bār-ber-dār: Aṣḥāb-ı taḥammül gibi yük ḳaldırıcı idi. Nitekim devede ‘ādet budur.

بریده صد بیابان بر توکّل Bürīde ṣad beyābān ber-tevekkül: Ḫudāya tevekkül üzre olup yüz ṣaḥrā ḳaṭ‘ eylemiş idiler.

چریده خواررا چون سنبل و گل Çerīde ẖˇārrā çün sünbül ü gül: Dikeni **(E 68b)** sünbül ve gül gibi otlamış idiler.

ز شوق ره روی بیخواب و خوردان Zi-şevḳ-i reh-revī bī-ẖˇāb u ẖordān: Yola gidicilik şevḳinden uyḳusuz ve yiygisiz idiler.

بر آهنگ حدی صحرا نوردان Ber-āheng-i ḥudā ṣaḥrā neverdān: Ḥudā āvāzı üzre ṣaḥrā ṭayy idici idiler. *Hudā* ḥānıñ żammıyla deveyi taġannī ile sürmekdir. Nitekim ‘Arab ta’ifesiniñ ‘ādetidir.

ز انواع نفایس صد شتروار Zi-envā‘-ı nefā’is ṣad şütürvār: Envā‘-ı nefā’isden yüz deve yüki müheyyā eyledi.

خراج کشوری بر هر شتر بار Ḫarāc-ı kişverī ber-her şütür bār: Her şütür üzre olan yük bir iḳlīmiñ ḫarācı idi.

دو صد مفرش ز دیبای گرامی Dü ṣad mefreş zi-dībā-yı girāmī: İki yüz mefreş ḳıymetlü dībālardan müheyyā eyledi.

چه مصری و چه رومی و چه شامی Çi Mıṣrī vü çi Rūmī vü çi Şāmī: Ne Mıṣrī ve ne Rūmī ve ne Şāmī. Ya‘nī ol dībālar bu cümleden a‘lā idi, yāḫud ba‘żı Mıṣrī ve ba‘żı Rūmī ve ba‘żı Şāmī idi.

دو صد درج از گهرهای درخشان Dü ṣad dürc ez-güherhā-yı dıraḫşān: İki yüz ḳutı yaldırıcı cevāhirden müheyyā eyledi.

ز یاقوت و در و لعل بدخشان Zi-yāḳūt u dür ü la‘l-i Bedaḫşān: Yāḳūtdan ve incüden ve la‘l-i Bedaḫşāndan. *Bedaḫşān* Ḫorasān ile Hindiñ miyānında bir şehirdir ki la‘l ma‘deni andadır.

دو صد طبله پر از مشگ تتاری / زبان و عنبر و عود قماری Dü ṣad ṭabla pür ez-müşk-i Tatārī / Zebān u ‘anber ü ‘ūd-ı Ḳumārī: Eyü müşkden ve ‘ıṭrdan ve ‘anberden ve ‘ūd-ı Ḳumārīden iki yüz ṭabla ṭolu müheyyā eyledi. *Kumār* Hindde bir şehriñ ismidir.

بهر جا ساربان منزل نشین شد Be-her cā sārbān menzil-nişīn şüd: Her yerde ki sārbān menzil-nişīn olurdı. Ya‘nī her ne maḥalde ki ḳonarlardı.[864]

همه روی زمین صحرای چین شد Heme rūy-ı zemīn ṣaḥrā-yı Çīn şüd: Dükeli yir yüzi Çīn ṣaḥrāsı olurdı. Ya‘nī Çīn ṣaḥrāsı gibi rāyiḥalı olurdı.

مرتّب ساخت از بهر زلیخا Müretteb sāḫt ez-behr-i Zelīḫā: Şāh Ṭaymūs Zelīḫā ecliyçün müretteb eyledi.

یکی دلکش عماری حجله آسا Yekī dil-keş ‘amārī ḥacleāsā: Gerdeklik ḥücre gibi bir göñül ceẕb idici miḥaffe.

مقطّع خانه اش از صندل و عود Muḳaṭṭa‘ ḫāneeş ez-ṣandal u ‘ūd: Ol miḥaffeniñ ḫānesi ṣandal ve ‘ūddan muḳaṭṭa‘ idi. Ya‘nī içinde olan ṭoġramalar ṣandal ve ‘ūddan idi.

---

[864] [sārbān deveci dimekdür] E 68b: derkenar

موصّل لوحهای وی زر اندود Muvaṣṣal levḥahā-yı vey zer-endūd: Ol miḥaffeniñ levḥaları altun ṣıvaḳ ile muvaṣṣal ve muttaṣıl idi.

مرصّع سقف او چون چتر جمشید Muraṣṣa‘ saḳf-ı ū çün çetr-i Cemşīd: Ol miḥaffeniñ saḳfı Cemşīd-nām pādişāhıñ çadırı gibi cevāhirle müzeyyen idi.

زرافشان قبّه اش چون گوی خورشید Zer-efşān ḳubbeeş çün güy-ı ḫurşīd: **(E 69a)** Anıñ zer-efşān ḳubbesi güneş ṭopı gibi idi.

برون او درون او همه پر Birūn-ı ū derūn-ı ū heme pür: Ol miḥaffeniñ içi ve ṭaşrası ṭolu idi.

ز مسمار زر و آویزهٔ در Zi-mismār-ı zer ü āvīze-i dür: Altun mismārdan ve incü aṣġıdan.

فرو هشته بر و زر بفت دیبا Fürū hişte ber-ū zer-bāft dībā: Ol miḥaffe üzerine altun tel **(S 50a)** ile ṭoḳunmuş dībā aşaġa ṣalınmış idi.

برنگ دلپذیر و نقش زیبا Be-reng-i dil-peẕīr ü naḳş-ı zībā: Ancılayın zer-baft dībā ki göñül ḳabūl idici renk ile ve yaraşıḳlı naḳş ile idi.

زلیخارا درآن حجله نشاندند Zelīḫārā der-ān ḥacle nişāndend: Zelīḫāyı ol ḥaclede oturtdılar.

بصد نازش بسوی مصر راندند Be-ṣad nāzeş be-sūy-ı Mıṣr rāndend: Yüz nāzile ol ḥacleyi Mıṣr canibine sürdiler.

به پشت باد پایان ان عماری Be-püşt-i bād-pāyān ān ‘amārī: Yil ayaḳlularıng arḳasında ol miḥaffe.

روان شد چون گل از باد بهاری Revān şüd çün gül ez-bād-ı bahārī: Yürici oldı gül gibi bahār yilinden.

هزاران سرو و شمشاد و صنوبر Hezārān serv ü şimşād u ṣanevber: Niçe bing serv ve şimşād ve ṣanevber ḳāmetlüler. *Şimşād* şimşir aġacıdır. *Sanevber* çam aġacının bir nev‘idir.

سمن بوی و سمن روی و سمن بر Semen-būy u semen-rūy u semen-ber: Semen ḳoḳulu, semen yüzlü, semen gögüslü maḥbūblar.

روان گشتند گویی نو بهاری Revān geştend gūyī nev bahārī: Yürici oldılar ẓann idersin ki bir taze bahar.

رخ آورد از دیاری در دیاری Ruḫ āverd ez-diyārī der-diyārī: Yüz getürdi. Ya‘nī teveccüh eyledi bir diyārdan bir diyāra.

بهر منزلکه شد جای آن صنم را Be-her menzil ki şüd cāy ān ṣanemrā: Her menzilde ki ol ṣaneme yer oldı. Ya‘nī Zelīḫā her ne menzile ki ḳondı.

خجالت داد بستان ارم را Ḫacālet dād bostān-ı İremrā: İrem bostānına ve cennet bāġına ḫacālet virdi.

غلامان مست و جولان در تك و تاز Ġulāmān mest ü cevlān der-tek ü tāz: Ġulāmlar ṣafālarından mest oldukları ḥālde cevlān iderek yilmede ve seġirtmede idiler.

کنیزان جلوه گر از هودج ناز Kenīzān cilveger ez-hevdec-i nāz: Ḳırnaḳlar nāz miḥaffesinden cilveci ve ‘arż-ı cemal idici idiler.

فکنده هر کنیز از زلف دامی Fekende her kenīz ez-zülf-i dāmī: Her kırnaḳ zülfinden bir ṭuzaḳ ṣalmış idi.

شکار خویشتن کرده غلامی Şikār-ı ḫ̌īşten kerde ġulāmī: Bir gulāmı kendüye şikār eylemiş idi.

کشیده هر غلام از غمزه تیری Keşīde her ġulām ez-ġamze tīrī: Her ġulām gamzesinden bir oḳ çekmiş idi.

گشاده رخنه در جان اسیری Güşāde raḫne der-cān-ı esīrī: Bir esīrin cānında gedik açmış idi. Ya‘nī ġulāmlar ḳırnaḳlarıng ‘āşıḳı vesā’irlering yaḫūd yine ol **(E 69b)** ḳırnaklarıng ma‘şūḳı idiler.

زیکسو دلبری و عشوه سازی Zi-yek sū dil-berī vü ‘işve-sāzī: Bir ṭarafdan dil-berlik ve işve-sāzlıḳ. Ya‘nī göñül aldayıcılık idi.

ز دیگر سو نیاز و عشق بازی Zi-dīger sū niyaz u ‘aşḳ-bāzī: Öbür ṭarafdan niyāz ve ‘aşḳ-bāzlıḳ idi. Ḥāṣılı dil-berler nāzda ve ‘āşıklar niyāzda idiler.

هزاران عاشق و معشوق در کار Hezārān ‘āşıḳ u ma‘şūḳ der-kār: Niçe bing ‘āşık ve ma‘şūḳ ‘aşḳ kārında idiler.

بهر جا صد متاع و صد خریدار Be-her cā sad metā‘ u ṣad ḫarīdār: Her yirde, ya‘nī ol kārbān içinde yüz metā‘ ve yüz müşterī var idi, dil-berler metā‘-ı ḥüsnlerini ‘uşşāḳa ġālī bahālarla ṣatarlar idi.

بدین دستور منزل می بریدند Bedīn destūr menzil mī-bürīdend: Bu ḳanūn ile menzil keserler idi.

بسوی مصر محمل می کشیدند Be-sūy-ı Mıṣr maḥmil mī-keşīdend: Mıṣr cānibine maḥmil-i Zelīḫāyı çekerler idi. **زلیخا با دلی از بخت خشنود** Zelīḫā bā-dilī ez-baḫt-ı ḫoşnūd: Zelīḫā baḫtından ḫoşnūd bir göñül ile idi. Ya‘nī Zelīḫānıñ göñlini kendü baḫtından rāżī ve şākir idi.

که راه مصر طی خواهد شدن زود Ki rāh-ı Mıṣr ṭay ḫ̌āhed şüden zūd: Ki Mıṣr yolı tiz ṭayy olsa gerek. *H̆āhed şüden* ışṭılāhda olsa gerek dimekdir.

شب غم را سحر خواهد دمیدن Şeb-i ġamrā seḥer ḫ̌āhed demīden: Ġam gicesiniñ ṣabāḥı açılsa gerek.

غم هجران بسر خواهد رسیدن Ġam-ı hicrān be-ser ḫˇāhed resīden: **(S 50b)** Ayrılıḳ ġamı başa irişse gerek. Ya‘nī ayruluḳ nihāyet bulup vuṣlat müyesser olsa gerek.

ازآن غافل كه آن شب بس سیاهست Ez-ān ġāfil ki ān şeb bes siyāhest: Bīçāre Zelīḫā andan ġāfil idi ki ol ġam gicesi ziyāde siyāhdır.

ازآن تا صبح چندین ساله راهست Ez-ān tā ṣubḥ çendīn sāle-rāhest: Ol siyāh giceden ṣabaḥa dek niçe senelik yoldur. Ya‘nī dem-i viṣāle dek sinīn-i müte‘addide ve ezmine-i mütekeṣṣire vardır.

بروز روشن و شبهای تاریك Be-rūz-ı rūşen ü şebhā-yı tārīk: Aydın gündüzlerde ve ḳarañu gicelerde.

همی راندند تا شد مصر نزدیك Hemī-rāndend tā şüd Mıṣr nezdīk: Sürdiler tā ki Mıṣr ḳarīb oldı.

فرستادند از آنجا قاصدی پیش Firistādend ez-āncā ḳāsidī pīş: Ol maḥalden bir ḳāsid ilerü gönderdiler.

كه راند پیش از یشان محمل خویست Ki rāned pīş ez-īşān maḥmil-i ḫˇīş: Ki ol ḳāsid kendü maḥmilini bunlardan ilerü süre.

بسوی مصر جوید پیشتر راه Be-sūy-ı Mıṣr cūyed pīşter rāh: Mıṣr cānibine ilerü yol isteye.

عزیز مصر را كردند آگاه ‘Azīz-i Mıṣrrā kerdend āgāh: ‘Azīz-i Mıṣrı vāḳıf eylediler.

كه آمد بر سر اینك دولت تیز Ki āmed ber-ser īnek devlet-i tīz: Ki geldi baş üzerine işte keskün devlet. Ya‘nī devlet başıña **(E 70a)** ḳondı.

گر استقبال خواهی كرد بر خیز Ger istiḳbāl ḫˇāhī kerd ber-ḫīz: İstiḳbāl itseñ gerek ise ḳalḳ! *Ḫˇāhī kerd* ıṣtılāḥda itseñ gerek dimekdir, yāḫud istiḳbāl itmek ister iseñ ḳalḳ! Lafẓ-ı *ber* te’kīd ifade eder ancak.

Dāstān-ı dīger neṣr **خبر یافتن عزیز مصر از مقدم زلیخا** Ḫaber yāften-i ‘azīz-i Mıṣr ez-maḳdem-i Zelīḫā: ‘Azīz-i Mıṣr Zelīḫānıñ gelmesinden ḫaber bulmaḳ beyānındadır. **و بعزیمت استقبال بر خواستن و لشكریان مصررا بتجمل تمام آراستن** Ve be-‘azīmet-i istiḳbāl ber-ḫˇāsten ve leşkeriyān-ı Mıṣrrā be-tecemmül-i tamām ārāsten: İstiḳbāl ḳaṣdıyla ḳalḳmaḳ ve Mıṣr ‘askerini tamām tecemmül ile bezemek beyānındadır.

Naẓm **عزیز مصر چون آن مژده بشنید** ‘Azīz-i Mıṣr çün ān müjde biş’nīd: ‘Azīz-i Mıṣr çünki ol müjdeyi işitdi.

جهانرا بر مراد خویشتن دید Cihānrā ber-murād-ı ḫˇīşten dīd: Cihānı kendü murādı üzerine gördi.

منادی کرد تا از کشور مصر Münādī kerd tā ez-kişver-i Mıṣr: Münādī nidā eyledi tā Mıṣr iḳlīminden.

برون آیند یکسر لشکر مصر Birūn āyend yek-ser leşker-i Mıṣr: Mıṣr ‘askeri bir uġurdan ṭaşra geleler.

ز اسباب تجمّل هر چه دارند Zi-esbāb-ı tecemmül her çi dārend: Esbāb-ı tecemmülden her ne ki ṭutarlar. *Tecemmül* tekellüfle ḫoş olmaġı iẕhār itmekdir.

همه در معرض عرض اندر آرند Heme der-ma‘raż-ı ‘arż ender ārend: Dükeli maḥall-i ‘arża getüreler.

برون آمد سپاهی پای تا فرق Birūn āmed sipāhī pāy-tā-farḳ: Ṭaşra geldi ‘asker ayaḳdan başa dek.

شده در زیور و زر و گهر غرق Şüde der-zīver ü zerr ü güher ġarḳ: Zīnete ve zere ve gevhere ġarḳ oldığı ḥālde.

غلامان و کنیزان صد هزاران Ġulāmān u kenīzān ṣad hezārān: Yüz bing ġulāmlar ve ḳırnaḳlar.

همه گلچهره گان و مه عذاران Heme gül-çihregān u meh-‘iẕārān: Dükeli gül çehrelüler ve ay yüzlüler, ya‘nī ḳarşu çıkdılar.

غلامانی بطوق و تاج زرّین Ġulāmānī be-tavḳ u tāc-ı zerrīn: Bir ġulāmlar, ya‘nī ancılayın ġulāmlar ki altunlı kemer ile ve tāc ile.

چو رسته نخل زر از خانه زین Çü rüste naḫl-ı zer ez-ḫāne-i zīn: Altun naḫl eyer evinden bitmiş gibi idi. Ya‘nī ol ġulāmlar kendüleri ve atları zer ü zīvere ġarḳ olduḳları ḥalde eyer üstinde altundan ḫurma aġacı gibi laṭīf ṭururlar idi.

کنیزانی همه هر هفت کرده Kenīzānī heme her-heft kerde: Bir **(S 51a)** ḳırnaḳlar, ya‘nī ancılayın cāriyeler ki dükeli zīnet eylemişler idi. *Her-heft* ārāyiş ve zīnet ma‘nāsınadır.

بهودج در پس زر بفت پرده Be-hevdec der-pes-i zer-beft perde: Miḥaffede altunla ṭoḳunmuş perde ardında idiler.

شکر لب مطربان نکته پرداز Şeker-leb muṭribān-ı nükte-perdāz: Şeker ṭuṭaḳlı muṭribler naġamāt nüktelerine ṣūret verici idiler. *Muṭrib* ışṭılāḥda sāzende ve güyendeye dirler. **(E 70b)**

برسم تهنیت خوش کرده آواز Be-resm-i tehniyet ḫoş kerde āvāz: Tehniye resmiyle āvāzlarını envā‘-ı naġamātla ḫoş eylemişler idi. *Tehniye* mübārek bād dimege dirler.

مغنّی چنگ عشرت ساز کرده Muġannī çeng-i ‘işret sāz kerde: Muġannī ‘işret çengini düzmüş ve ḳoşmuş idi. *Çeng* bir meşhūr sazıñ ismidir.

نوای خرّمی آغاز کرده Nevā-yı ḫurremī āġāz kerde: Şādlıḳ naġmesine şürū‘ eylemiş idi.

بمالش داده گوش عودرا تاب Be-māliş dāde gūş-ı ‘ūdrā tāb: Ovuş ile ‘ūd-nām sāzıñ ḳulaġına büklüm virmiş idi. Ya‘nī āhengi müstakīm olsun içün ḳulaġını bükmüş idi. *‘Ūd* çeşte üslūbında bir sāzıñ ismidir ammā bunuñ teknesi büyük olur.

طربرا ساخته اوتارش اسباب Ṭarabrā sāḫte evtāreş esbāb: Ṭarāb içün ‘uduñ tellerini esbāb düzmüş idi. Ya‘nī sāzıñ telleri ṣafā sebebleri idi. *Tarab* sürūrdan gelen ḫıffete dirler.

نوای نی نوید وصل داده Nevā-yı ney nüvīd-i vaṣl dāde: Neyiñ ṣadāsı vaṣl müjdesini virmiş idi.

بجان از وی امید وصل زاده Be-cān ez-vey ümīd-i vaṣl zāde: Ol müjdeden ‘azīziñ cānına vaṣl ümīdi ṭoġmuş idi.

رباب از تاب غم جان را امان ده Rebāb ez-tāb-ı ġam cānrā amān-dih: Rebāb-nām sāz ġam ḥarāretinden cāna amān virici idi.

بر آورده کمانچه نعرهٔ زه Ber-āverde kemānçe na‘ra-i zih: Kemānçe-nām sāz kiriş na‘rasını[865] getürmiş idi. Ya‘nī āhengi müstaḳīm idi.

در افکنده دف این آوازه از دوست Der-efkende def īn āvāze ez-dūst: Def dostdan bu āvāzeyi ṣalmış idi. *Āvāze* ün ve çav ma‘nāsına.

کزو در دست ره کوبان بود پوست K’ez-ū der-dest-i reh-kūbān büved pūst: Ki ol dostdan yol dögücilering elinde post olur. Ya‘nī Zelīḫā maṭlūbına vāṣıl olamayup ṣıfru’l-yed ḳalur, zīrā ‘azīz-i Mıṣr rü’yāda gördigi civānıñ ġayrıdır yāḫud ‘azīz-i Mıṣr ṣıfru’l-yed ḳalur. Zīrā Zelīḫā aña rām olmaz. Ḥāṣılı ol vaḳ‘ada çalınan defler bu me’āli ṣadālanurlar idi.

بدین آیین رخ اندر ره نهادند Bedīn āyīn ruḫ ender-reh nihādend: Bu ḳānūnla yola yüz ḳodılar. Ya‘nī dürlü dürlü şādlıḳlar ve şenlikler iderek Zelīḫāyı istiḳbāle çıḳdılar.

بره داد نشاط و عیش دادند Be-reh dād-ı neşāṭ u ‘ayş dādend: Yolda ‘ayş ve neşāṭıñ lezzetini virdiler.

چو مه چون یك دوسه منزل بریدند Çü meh çün yek-dü-se menzil bürīdend: Ay gibi çünki bir iki üç menzil kesdiler. **(E 71a)**

بدان خورشید و مه رویان رسیدند Bedān ḫūrşīd ü meh-rūyān resīdend: Ol güneş gibi olan Zelīḫāya ve ‘indinde olan ay yüzli maḥbūblara irişdiler.

زمینی یافتند از تیرگی دور Zemīnī yāftend ez-tīregī dūr: Bir yer buldılar bulanıḳlıḳdan ve ḳarañuluḳdan ıraḳ.

---

[865] na‘rasını: na‘rasın (S)

زده دروی هزاران قبّهٔ نور Zede der-vey hezārān ḳubbe-i nūr: Zelīḫā ol yirde niçe bing nūr ḳubbesi urmuş idi. Ya‘nī çadırlar ḳurmuş idi.

تو گویی ابر چرخ بی کناره Tü gūyī ebr-i çarḫ-ı bī-kenāre: Sen ẓann eylerdin ki kenārsız olan felek buludı.

بسان ژاله باریده ستاره Besān-ı jāle bārīde sitāre: Çise **(S 51b)** üslūbıyla yıldız yaġdırmış idi. Ya‘nī ol çadırlar keşretde ve revnaḳda yıldız gibi idiler.

کشیده در میانه بارگاهی Keşīde der-miyāne bārgāhī: Orta yire bir bārgāh çekilmiş idi. *Bārgāh* dīvānḫāne dimekdir.

ز خوبان صف زده گردش سپاهی Zi-ḫūbān ṣaf zede girdeş sipāhī: Ol bārgāhıñ çevresinde güzellerden bir bölük ‘asker ṣaf urmuş idi.

عزیز مصر چون آن بارگه دید’Azīz-i Mıṣr çün ān bārgeh dīd: ‘Azīz-i Mıṣr çünki ol bargâhı gördi.

چو صبح از پرتو خورشید خندید Çü ṣubḥ ez-pertev-i ḫūrşīd ḫandīd: Ṣabāḥ gibi güneşiñ şu‘lesinden güldi. Ya‘nī içi ve ṭaşı sürūr ile ṭoldı.

فرود آمد زرخش خسروانه Fürūd āmed zi-raḫş-ı ḫusrevāne: ‘Azīz-i Mıṣr pādişāhāne atından nüzūl eyledi.

بسوی بارکه شد خوش روانه Be-sūy-ı bārgeh şüd ḫoş revāne: Zelīḫānıñ bārgāhı ṭarafına ḫoş ve eyü yöñelmiş idi.[866]

مقیمان حرم پیشش دویدند Muḳīmān-ı ḥarem pīşeş devīdend: Zelīḫānıñ ḥareminde mukīm olan ḫuddam ‘azīz-i Mıṣrıñ öñine segirtdiler.

باقبال زمین بوسش رسیدند Be-iḳbāl-i zemīn-būsiş resīdend: ‘Azīziñ öninde yir öpmek devletine irişdiler.

یکایك را سلام و مرحبا گفت Yek-ā-yekrā selām u merḥabā güft: ‘Azīz ol muḳīmānıñ her birine birer birer selām ve merḥabā didi.

چو گل در روی شان از خنده بشگفت Çü gül der-rūyeşān ez-ḫande büş’güft: Gül gibi anların yüzine gülmeden açıldı.

تفحّص کرد از ایشان حال آن ماه Tefaḥḥuṣ kerd ez-īşān ḥāl-i ān māh: Ol māhıñ, ya‘nī Zelīḫānıñ ḥālini anlardan tefaḥḥuṣ ve teftīş eyledi.

زآسیب هوا و محنت راه Zi-āsīb-i hevā vü miḥnet-i rāh: Hevā zaḥmetinden ve yol miḥnetinden.

---

[866] idi: oldı (S)

برسم پیشکش چیزی که بودش Be-resm-i pīş-keş çīzī ki būdeş: ‘Aziziñ pīş-keş resmiyle bir nesnesi ki var idi.

که پیش چشم خوشتر می نمودش Ki pīş-i çeşm ḫoşter mī-nümūdeş: Ancılayın nesne ki ‘azīziñ gözine ziyāde ḫoş görünmüş idi.

چه از شیرین وشاقان شکر خندن Çi ez-şīrīn vuşāḳān-ı şeker-ḫand: *Vuşākān* uşaḳāndan muḫaffefdir. *Uşak* ġulām ma‘nāsınadır ki Türkīde daḫı müsta‘meldir. Ya‘nī mübālaġa ile şeker gülüşli ṭatlı ġulāmlardan.

چه از زرّین کلاهان و کمر بند Çi ez-zerrīn külāhān u kemer-bend: Mübālaġa **(E 71b)** ile altunlı külāhlardan ve ḳuşaḳlardan.

چه از اسبان زین در زر گرفته Çi ez-esbān-ı zīn der-zer-girifte: Mübālaġa ile eyeri altuna ḳablanmış atlardan.

زدم تا گوش در گوهر گرفته Zi-düm tā güş der-gevher-girifte: Ancılayın atlar ki ḳuyruġundan ḳulaġına dek gevhere ḳablanmış. *Zer-girifte* ve *der-girifte* ışṭılāḥda ḳablanmış dimekdir.

چه از موییه و ابریشمینه Çi ez-mūyīne vü ibrīşimīne: Ḳıldan ve ibrişīmden mübālaġa ile eyü nesneler.

چه از نادر گهرهای خزینه Çi ez-nādir güherhā-yı ḫazīne: Ḫazīneye mensūb çoḳ nādir güherlerden.

زشکّر های مصری تنگ بر تنگ Zi-şekkerhā-yı Mıṣrī teng-ber-teng: Mıṣr şekkerlerinden teng teng üzerine. *Teng* yüküñ bir yanına dirler.

ز شربتهای نوشین رنگ بر رنگ Zi-şerbethā-yı nūşīn reng-ber-reng: Leẕīẕ şerbetlerden renk renk üzerine.

بدینها روی صحرارا بیاراست Bedīnhā rūy-ı ṣaḥrārā biyārāst: Bu meẕkūr pīş-keşler ile ṣaḥra yüzini bezedi.

تلطفها نمود و عذرها خواست Telattufhā nümūd u ‘öẕrhā ḫˇāst: Mülāyemetler gösterdi ve ‘öẕürler diledi.

بفردا عزم ره را نام زد کرد Be-ferdā ‘azm-i rehrā nām-zed kerd: Yarına yola ‘azm içün ad söylenmiş eyledi.

وزان پس رو بمنزلگاه خود کرد V’ez-ān pes rū be-menzilgāh-ı ḫod kerd: Ve andan ṣoñra yüzini kendü menzilgāhına eyledi, **(S 52a)** ya‘nī ‘azīz Zelīḫā ḳavmine bu gice meḳ idüp yarın Mıṣr cānibine revāne olalım diyüp kendü bārgāhına teveccüh eyledi.

Dāstān-ı dīger neẕr **دیدن زلیخا عزیز مصررا از شکاف خیمه** Dīden-i Zelīḫā ‘azīz-i Mıṣrrā ez-şikāf-ı ḫayme: Zelīḫā ‘azīz-i Mıṣr çadır yarığından görmek beyānındadır. **و فریاد بر داشتن**

که این نه آن کس است که در خوب دیده ام و سالها محنت و محبّتش کشیده ام Ve feryād ber-dāşten ki īn ne ān kes est ki der-ḫūb dīdeem ve sālhā miḥnet ü muḥabbeteş keşīdeem: Ve feryād ḳaldırmaḳ ki bu ol kimesne degildir ki rü'yāda görmüşüm ve niçe seneler miḥnet ve muḥabbetini çekmişim.

Naẓm **کهن چرخ مشعبد حقّه بازیست** Kühen çarḫ-ı muşa'bid ḥoḳḳa-bāzīst: Ḥīlelü olan köhne felek bir ḥoḳḳa-bāzdır. *Hokka-bāz* vaṣf-ı terkībīdir. Çarḫa ḥoḳḳa-bāzlıḳ isnād olunur mecāzen kendi müdevver oldıġıyçün ve yıldızları ḳullelere teşbīh eylemekle.

پی آزار مردم حیله سازیست Pey-i āzār-ı merdüm ḥīle-sāzīst: Ḥalḳı incitmek ecliyçün bir ḥīle düzücidir.

بامّیدی نهد بر بیدلی بند Be-ümmīdī nihed ber-bī-dilī bend: Bir ümmīd ile bir 'āşıḳıñ üzerine bend ḳor. *Bī-dil* 'āşıḳ ma'nāsına.

برد آخر بنومیدیش پیوند Bered āḫir be-nevmīdīş peyvend: Āḫirü'l-emr nevmīdlik ile o ittiṣāli keser.

نماید میوهٔ کامیش از دور Nümāyed mīve-i kāmīş ez-dūr: Murādlıḳ meyvesini 'āşıḳa ıraḳdan gösterir.

کند خاطر بنا کامیش رنجور Küned ḫāṭır be-nā-kāmīş rencūr: Murādsızlıḳ **(E 72a)** ile anı ḫaste ḫāṭır eyler.

عزیز مصر چون افکنده سایه'Azīz-i Mıṣr çün efkende sāye: 'Azīz-i Mıṣr çünki sāye ṣaldı.

درآن خیمه زلیخا بود و دایه Der-ān ḫayme Zelīḫā būd u dāye: Ol ḫaymede Zelīḫā ve dāyesi var idi.

عنان بر بودش از کف شوق دیدار 'İnān bür'būdeş ez-kef şevḳ-i dīdār: 'Azīziñ dīdārı şevḳi dizgini Zelīḫānıñ elinden ḳapdı.

بدایه گفت کای دیرینه غمخوار Be-dāye güft k'ey dīrīne ġam-ḫˇār: Dāyeye didi ki: Ey eski ġam yiyici, ya'nī çoḳ zamāndan berü benim derdim 'ilācı ḳaydında olıcı!

علاجی کن که یك دیدار بینم'İlācī kün ki yek dīdār bīnem: Bir 'ilāc eyle ki bir dīdār görem.

کزین پس صبررا دشوار بینم K'ez-īn pes ṣabrrā düşvār bīnem: Ki bundan ṣoñra ṣabrı güç görürüm.

نباشد شوق دل هرگز ازین بیش Ne-bāşed şevḳ-i dil hergiz ez-īn bīş: Göñül şevḳi aşlā bundan ziyāde olmaz.

که همسایه شود یار وفاکیش Ki hem-sāye şeved yār-ı vefā-kīş: Ki vefā ṭabī'atlu yār hem-sāye ola. Ya'nī civārımda ola.

چو گیرد آب بر لب تشنه جانی Çü gīred āb ber-leb-teşne cānī: Bir cān çünki şu ṭuta leb-teşne üzerine. Ya‘nī ṣusuzluḳdan ṭuṭaġı ḳurımış kimesneniñ ‘indinde çünki bir kimesne şu ṭuta.

بسوزد گر نه تر سازد دهانی Bi-sūzed ger ne ter sāzed dehānī: Taḳdīr-i kelām *ter ne-sāzeddir*. Ya‘nī ol leb-teşne yanar eger aġzını ışlatmazsa.

زلیخارا چو دایه مضطرب دید Zelīḫārā çü dāye mużṭarib dīd: Zelīḫāyı çünki dāye mużṭarib gördi.

به تدبیرش بگرد خیمه گر دید Be-tedbīreş be-gerd-i ḫayme gerdīd: Aña tedbīr ile ḫayme çevresine ṭolaşdı.

شکافی زد بصد افسون و نیرنگ Şikāfī zed be-ṣad efsūn u nīreng: Yüz ḥīle ve cāzūluḳ ile bir yarıḳ urdı.

درآن خیمه چو چشم خیمگی تنگ Der-ān ḫayme çü çeşm-i ḫaymegī teng: Ol ḫaymede ḫayme-nişīniñ gözi gibi ṭar. Ya‘nī ol şikāf Zelīḫānıñ gözi miḳdārı idi.

زلیخا کرد ازآن چشمه نگاهی Zelīḫā kerd ez-ān çeşme nigāhī: Zelīḫā ol göz ḳadar delikden bir naẓar eyledi.

بر آورد از دل غمدیده آهی Ber-āverd ez-dil-i ġam-dīde āhī: Ġam **(S 52b)** görmüş göñülden bir āh getürdi.

که واویلا عجب کاریم افتاد Ki vā-veylā ‘aceb kārīm üftād: Ya‘nī didi ki: Vā-veylā ‘aceb bir iş baña vāḳi‘ oldı.

بسر نا برده دیواریم افتاد Be-ser nā-bürde dīvārīm üftād: Başa iletmemiş, ya‘nī tamām olmamış dīvārım düşdi. Ya‘nī taṣavvurum ber-‘aḳs oldı.

نه آنست این که من در خواب دیدم Ne ānest īn ki men der-ḫˇāb dīdem: Bu ol degildir ki ben uyḳuda gördüm.

بجست و جویش این محنت کشیدم Be-cüst ü cūyeş īn miḥnet keşīdem: Anı aramaḳ ve istemekde bu miḥneti çekdim.

نه آنست این که عقل و هوش من برد Ne ānest īn ki ‘aḳl u hūş-ı men bürd: Bu ol[867] degildir ki benim ‘aḳl ve hūşumı iletdi.

عنان دل به بیهوشیم بسپرد ‘İnān-ı dil be-bī-hūşīm büs’pürd: Göñlüm **(E 72b)** iḫtiyārını ‘aḳılsızlıga teslīm eyledi.

[867] ol: - (E)

نه آنست این که گفت از خویش رازم Ne ānest īn ki güft ez-ḫ̆īş rāzem: Bu ol degildir ki kendüden baña sır didi.

ز بیهوشی بهوش آورد بازم Zi-bī-hūşī be-hūş āverd bāzem: Beni bī-hūşluḳdan hūşa gerü getürdi. Ya‘nī nevbet-i ṣānīde *ḥaḳ-ı mihr ü vefā-yı men nigeh-dār* dimesiyle dīvāne olup nevbet-i ṣāliṣde *‘Azīz-i Mışrem u Mışrem maḳāmest* dimesiyle ki ‘aḳlım yerine geldi bu ol degildir.

دریغا بخت سستم سختئ آورد Dirīġā baḫt-ı süstem saḫt’ī āverd: Mübālaġa ile ḥayf ki zebūn ṭāli‘im ḳatılıḳ getürdi.

طلوع اخترم بدبختئ آورد Ṭulū‘-ı aḫterem bed-baḫt’ī āverd: Yıldızım ṭulū‘ı yaramaz ṭāli‘lik getürdi.

نشاندم نخل خرما خار برداد Nişāndem naḫl-ı ḫurmā ḫār ber-dād: Ḫurma aġacı dikdim diken virdi. Ya‘nī mīvesi diken oldı.

فشاندم تخم مهر آزار بر داد Feşāndem toḫm-ı mihr āzār ber-dād: Muḥabbet toḫumı ṣaçdım rāḥatsızlık virdi. Ya‘nī ṣemeresi rāḥatsızlık oldı.

برای گنج بردم رنج بسیار Berāy-ı genc bürdem renc-i bisyār: Ḫazīne ḳaldırmaḳ içün çoḳ renc iletdim.

فتاد آخر مرا با اژدها کار Fütād āḫir merā bā-ejdehā kār: Āḫirü’l-emr benim işim ejdehā ile düşdi. Ya‘nī ḫazīne yerine ejdehāya ṣataşdım.

شدم بر بوی گل چیدن بگلشن Şüdem ber-būy-ı gül çīden be-gülşen: Gül dirmek ümīdiyle gülşene gitdim. *Bū*y ümīd ile ḳoḳu ma‘nālarında müşterekdir. Bunda ümīd ma‘nāsınadır.

سنان خار زد چنگم بدامن Sinān-ı ḫār zed çengem be-dāmen: Diken mızrāġı elini etegime urdı.

منم آن تشنه در ریگ بیابان Menem ān teşne der-rīg-i beyābān: Ben ol susuz gibiyim ki ḳumsal ıssız ṣaḥrāda.

برای آب هر سویی شتابان Berāy-ı āb her sūyī şitābān: Ṣudan ötüri her cānibe ivici.

زبان از تشنگی بر لب فتاده Zebān ez-teşnegī ber-leb fütāde: Dili ṣusuzluḳdan ṭuṭaġı üzerine düşmüş.

لب از تبخاله موج خون گشاده Leb ez-tebḫāle mevc-i ḫūn güşāde: Ṭuṭaġı uçuḳdan ḳan ṭalġası açmış.

نماید ناگهان از دور آبم Nümāyed nāgehān ez-dūr ābem: Añsızın uzaḳdan baña şu görüne. *Nāgehān* ‘Arabīde iẕā’-yı fücāiyye ma‘nāsınadır. Ya‘nī füc’aten ve baġtaten ve fi’l-ḥāl ve der-‘aḳab, Türkīsi añsızındır.

فتان خیزان بسوی آن شتابم Fütān ḫīzān be-sūy-ı ān şitābem: Düşerek ḳalḳaraḳ ol şu ṭarafına ivem.

بجای آب یابم در مغاکی Be-cāy-ı āb yābem der-meġākī: Şu yerine bir çuḳurda bulam.

زتاب خور درخشان شوره خاکی Zi-tāb-ı ḫūr dıraḫşān şūre-ḫākī: Güneş ḳızdırmasından yaldırıcı bir şūre ṭopraḳ. Ya‘nī şu yerine serāb bulan susuz gibi oldum.

منم آن راحله گم کرده در کوه Menem ān rāḥile güm-kerde der-kūh: Benim **(E 73a)** ol kimesne ki ṭaġda göçi belürsüz itmiş. Ya‘nī **(S 53a)** kārbāndan ayru düşmüş.

زبی زادی بزیر کوه اندوه Zi-bī-zādī be-zīr-i kūh-ı endūh: Azıḳsızlıḳdan ġuṣṣa ṭaġı altında. Ya‘nī nevālesi de yoḳ.

شده باشاخ شاخ از زخم سنگم Şüde bā-şāḫ şāḫ ez-zaḫm-ı sengem: Ayaġım ṭaş zaḫmından yarıḳ yarıḳ olmuş.

نه پای سیر نه جای درنگم Ne pāy-ı seyr ne cāy-ı direngem: Ne yürimek ayaġı var benim içün ne eglenmek.

ز ناگه چشم خون آغشته من Zi-nāgeh çeşm-i ḫūn-āġeşte-i men: Der-‘aḳab benim ḳana ḳarışmış gözüm.

خیالی بیند از گم گشته من Ḫayālī bīned ez-güm-geşte-i men: Benim güm-geşte rāḥilemden bir ḫayāl göre. *Güm-geşte* nā-bedīd olmuş dimekdir.

گشایم کام سوی او دلیری Güşāyem kām-ı sūy-ı ū dilīrī: Adım açam ol göz degen hayāl cānibine bahādırlıḳ ile.

بود از بخت من درنده شیری Büved ez-baḫt-ı men derrende şīrī: Benim ṭāli‘imden ol bir yırtıcı arslan olur. Ya‘nī rāḥile yerine arslana rāst gelen yolçı gibi oldum.

منم آن بحری کشتی شکسته Menem ān baḥrī-i keştī-şikeste: Ben ol gemiciyim ki gemisi ufanmış ola.

برهنه بر سر لوحی نشسته Berehne ber-ser-i levḥī nişeste: ‘Uryān bir taḫta üzerinde[868] oturmuş ola.

رباید هر زمان از جای موجم Rubāyed her zamān ez-cāy-ı mevcem: Ṭalġa her zamān beni yerimden ḳapar.

---

[868] üzerinde: üstinde (S)

برد گه تا حضیض و گه بر اوجم Bered geh tā ḥażīż ü geh ber-evcem: Baʿżı vaḳit nihāyet-i deryāya ve baʿżı vaḳit evc-i felege iletür.

ز ناگه زورقی آید بدیدار Zi-nāgeh zevraḳī āyed be-didār: Der-ʿaḳab bir sefīne ẓuhūra gele.

شوم خرّم کزو آسان شود کار Şevem ḫurrem kʾez-ū āsān şeved kār: Ḫurrem olam ki ol zevraḳdan işi āsān olur.

چو نزدیك من آید بیدرنکی Çü nezdīk-i men āyed bī-direngī: Çünki ol zevraḳ benim ʿindime gele eglenmeksiz.

بود بهر هلاك من نهنگی Büved behr-i helāk-i men nehengī: Beni helāk ecliyçün bir timsāḥ olur. Yaʿnī ḳayıḳ yirine ādem yutucı balıḳ rāst gelen ġarīḳ gibi oldum.

چو من در جمله عالم بی دلی نیست Çü men der-cümle ʿālem bī-dilī nīst: Cümle ʿālemde benim gibi bir ʿāşıḳ[869] yoḳdur.

میان بیدلان بی حاصلی نیست Miyān-ı bī-dilān bī-ḥāṣılī nīst: ʿĀşıḳlar ortasında benim gibi bir ḥāṣılsız yoḳdur.[870]

نه دل اکنون بدست من نه دلبر Ne dil eknūn be-dest-i men ne dil-ber: Şimdi ne göñül elimde ne dil-ber.

ازآنم سنگ بر دل دست بر سر Ez-ānem seng ber-dil dest ber-ser: Andan ötüri yüregim üzre ṭaş, başım üzre eldir. Yaʿnī böyle külliyyen maḥrūm olduġum içün yüregimi ṭaş ile dögerim başımı elimle.

خدارا ای فلك بر من ببخشای Ḫudārā ey felek ber-men bi-baḫʾşāy: Ḫudā içün ey felek benim üzerime merḥamet eyle!

بروی من دری از غیب بگشای Be-rūy-ı men derī ez-ġayb büg'şāy: Benim yüzüme ġaybdan bir ḳapu aç.

اگر ننهی بکف دامان یارم Eger nen'hī be-kef dāmān-ı yārem: Eger elime yāriñ etegini ḳomayasın.

گرفتار کسی دیگر مدارم Giriftār-ı kesī dīger me-dārem: Beni **(E 73b)** bir ġayrı kimesneye giriftār ṭutma.

بر رسوایی مدر پیراهنم را Be-rüsvāyī me-der pīrāhenemrā: Benim pīrāhenimi rüsvāylıḳ ile yırtma.

---

[869] ʿāşıḳ: ḥāşılsız (S)

[870] S nüshasında bu mısra bulunmamaktadır.

بدست کس میالا دامنم را Be-dest-i kes meyālā dāmenemrā: Etegimi kimesneniñ eline bulaşdırma. Ya‘nī kimesne beni mess eylemesün.

بمقسود دل خود بسته ام عهد Be-maḳṣūd-ı dil-i ḫod besteem ‘ahd: Kendü göñlümüñ maḳṣūdı olan yār ile ‘ahd baġlamışım, ya‘nī nevbet-i ṣānīde.

که دارم پاس گنج خود بصد جهد Ki dārem pās genc-i ḫod be-ṣad cehd: Ki ṣaḳlı ṭutam genc-i fercimi yüz cehd ile. Ya‘nī ḫazīne-i fercimi ġārāt-ı dīgerān itdirmeyem.

مسوز از غم من بی دست و پارا Me-sūz ez-ġam men-i bī-dest ü pāyrā: Ben elsiz ve ayaksızı ġamdan yaḳma.

مده بر گنج من دست اژدهارا Me-dih ber-genc-i men dest ejdehārā: Ḫazīnem üzerine ejdehā içün el virme.

ازین سان تا بدیری زاریٔ داشت Ez-īn sān tā be-dīrī zāriyī dāşt: Bu üslūbdan ġāyetde giclige dek zārīliḳ ṭutdı, **(S 53b)** ya‘nī çoḳ zamān buncılayın sūznāk sözleri diyüp iñildiler eyledi.

زنوك هر مژه خونباریی داشت Zi-nūk-ı her müje ḫūn-bāriyī dāşt: Her kirpik oḳından ḳan yaġdırıcılıḳ ṭutdı.

همی نالید از جان و دل چاك Hemī-nālīd ez-cān u dil-i çāk: Pāre pāre olan cān u göñülden iñlerdi.

همی مالید روی زرد بر خاك Hemī-mālīd rūy-ı zerd ber-ḫāk: Ṣarı yüzini, ya‘nī ‘aşḳdan ṣaralmış yüzini ṭopraġa sürerdi. Ba‘żı nüsḫada zerd yirine *ez-derd* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ‘adem-i viṣāl-i cānān derdinden yüzini yirlere sürerdi.

در آمد مرغ بخشایش به پرواز Der-āmed murġ-ı baḫşāyiş be-pervāz: Baḫşāyiş-i İlāhī murġı pervāza geldi. Ya‘nī Bār-ı Ḫudādan aña iḥsān irişdi.

سروش غیب دادش ناگه آواز Sürūş-ı ġayb dādeş nāgeh āvāz: Nā-gāh ġayb melegi aña āvāz virdi. Ya‘nī hātiften bir nidā geldi.

که ای بیچاره روی از خاك بر دار Ki ey bīçāre rūy ez-ḫāk ber-dār: Ki ey bīçāre! Mużṭar ve mużtarib olma, yüziñi ṭopraḳdan ḳaldır!

کزین مشکل ترا آسان شود کار K’ez-īn müşkil türā āsān şeved kār: Ki bu müşkilden saña iş āsān olur. Ya‘nī āḫirü’l-emr vāṣıl-ı cānān olursın.

عزیز مصر مقصود دلت نیست ‘Azīz-i Mıṣr maḳṣūd-ı dilet nīst: ‘Aziz-i Mıṣr seniñ göñlüñ maḳṣūdı degildir.

ولی مقصود بی او حاصلت نیست Velī maḳṣūd bī-ū ḫāṣılet nīst: Velīkin ‘azīzsiz maḳṣūduñ ḫāṣıl degildir.

ازو خواهی جمال دوست دیدن Ez-ū ḫˇāhī cemāl-i dūst dīden: O ‘azīzden, ya‘nī anıñ sebebiyle cemāl-i dostı görseñ gerek.

وزو خواهی بمقصودت رسیدن V’ez-ū ḫˇāhī be-maḳṣūdet resīden: Ve ol ‘azīzden maḳṣūduña irişseñ gerek.

مبادا از صحبت وی هیچ بیمت Me-bād ez-ṣoḥbet-i vey hīç bīmet: Anıñ ṣoḥbetinden saña hīç ḳorḳu olmasun. **(E 74a)**

کز و ماند سلامت قفل سیمت K’ez-ū māned selāmet ḳufl-ı sīmet: Ki seniñ gümüş kilidiñ andan selāmet ḳalur.

قلیدشرا بود دندانه از موم Ḳilīdeşrā büved dendāne ez-mūm: Anıñ anaḫtarınıñ dişleri bal mūmından olur. Ya‘nī ‘innīndir ve ẕekeri geñşekdir.

بود کار کلید موم معلوم Büved kār-ı kilīd-i mūm ma‘lūm: Mūm anaḫtarıñ işi ma‘lūm olur. Ya‘nī mūm anaḫtarıñ pūlād kilide te’ṯīri olmaz. *Kilīd* Fārsīde miftāḥ ma‘nāsınadır ammā Türkīde ḳufla dirler.

چه حاجت گوهرترا داشتن پاس Çi ḥācet gevheretrā dāşten pās: Ne ḥācet gevher-i ferciñi ṣaḳlı ṭutmaḳ.

زنرم آهن نیاید کار الماس Zi-nerm āhen neyāyed kār-ı elmās: Yumuşaḳ demirden gelmez elmās işi. Ya‘nī gevher elmāsla delinür, demür ile delinmez ve buncılayın metīn ḳal‘a yumuşaḳlıḳ ile feṯḥ olunmaz. Ḥāṣılı ‘azīzden ḳorḳma, ‘āḳıbet seniñ gevheriñ elmās-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ile delinse gerekdir.

چو از خار ترش دادند سوزن Çü ez-ḫār-ı tereş dādend sūzen: Çünki ‘azīze yaş dikenden igne virdiler.

چه سان گردد بخارا بخیه افکن Çi sān gerded be-ḫārā baḫye efken: Ḫārā-nām ḳumaşa ne üslūb ile dikiş ṣalıcı olur. Ya‘nī arḳalı ḳavī ve ḳatı ḳumāşa tāze dikenden olan igneniñ te’ṯīri olmadıġı gibi ‘innīn ‘azīziñ yumuşaḳ ẕekeri daḫı seniñ girāmī gevher-i ferciñe te’ṯīr eylemez.

چو باشد آستین از دست خالی Çü bāşed āstīn ez-dest ḫālī: Çünki āstīn elden ḫālī ola. Ya‘nī cāmeniñ yeñi içinde el olmaya.

نیاید زآستین خنجر سگالی Neyāyed z’āstīn ḫançer-sigālī: Gelmez āstīnden ḫançer fikürlülük. Ya‘nī āstīn ki elden tehī ola andan ḫançer[871] **(S 54a)** çekiliriñ endīşesi taṣavvur olunmaz.

[871] Fikürlülük. Ya‘nī āstīn ki elden tehī ola andan ḫançer: - (S)

زلیخا چون ز غیب این مژده بشنود Zelīḫā çün zi-ġayb īn müjde biş’nūd: Zelīḫā çünki ġaybdan bu müjdeyi işitdi.

بشکرانه سر خود بر زمین سود Be-şükrāne ser-i ḫod ber-zemīn sūd: Aña şükrāne kendü başını yer üzerine sürtdi.

زبان از ناله و لب از فغان بست Zebān ez-nāle vü leb ez-fiġān best: Dilini iñlemeden ve ṭuṭaġını fiġāndan baġladı. Ya‘nī sākite oldı.

چو غنجه خوردن خون را میان بست Çü ġonce ḫorden-i ḫūnrā miyān best: Ṭomurcuḳ gül gibi ḳan yemege bil baġladı. Ya‘nī sırrı ketm eyledi.

ز خون خوردن دمی بی غم نمی زد Zi-ḫūn ḫorden demī bī-ġam nemī-zed: Yürek ḳanını yemekden ġamsız bir nefes urmazdı. Ya‘nī bir nefes ġamdan ḫāli olmazdı.

ز غم می سوخت امّا دم نمی زد Zi-ġam mī-suḫt ammā dem nemī- zed: Ġamdan yanardı ammā nefes urmazdı. Ya‘nī sırrını iẓhār eylemezdi.

بره می بود چشم انتظارش Be-reh mī-būd çeşm-i intiẓāreş: Zelīḫānıñ intiẓār gözi yolda idi.

که کی این عقده بگشاید ز کارش Ki key īn ‘uḳde büg’şāyed zi-kāreş: Ki **(E 74b)** ne zaman bu ‘uḳde açılur anıñ işinden.

Dāstān-ı dīger neṣr **در آمدن زلیخا همراه عزیز مصر** Der-āmeden-i Zelīḫā hem-rāh-ı ‘azīz-i Mıṣr: Zelīḫā ‘azīz-i Mıṣra yoldaş olup gelmek beyānındadır. **و بیرون آمدن مصریان و طبقهای نثار بر عماری زلیخا افشاندن** Ve bīrūn āmeden-i Mışriyān ve ṭabakahā-yı niṯār ber-‘amārī-i Zelīḫā efşānden: Ve ahālī-i Mıṣr ṭaşra gelmek ve ṣaçı ṭabaḳlarını Zelīḫānıñ miḥaffesi üzerine ṣaçmaḳ beyānındadır.

Naẓm **سحرگاهان که زد چرخ مکوکب** Seḥergāhān ki zed çarḫ-ı mükevkeb: Seḥer vaḳti ki yıldızlanmış felek urdı.

ز زرّین کوس کوس رحلت شب Zi-zerrīn ḳūs ḳūs-ı riḥlet-i şeb: Altunlı kūsdan göç gicesiniñ kūsını. *Kūs* ṭabl-ı kebīr ki kārbān ḫalḳı seḥerleyin göç vaḳtinde ururlar. Ya‘nī güneş ṭulū‘ eyleyüp gice riḥlet eyledi. Gūyā giceleyin felekde yıldızlarıñ ẓuhūrı bir kārbān idi. Güneşiñ ṭulū‘ıyla ol kārbān göçdi. Nitekim Zelīḫā daḫı ‘azīz-i Mıṣr ile göçse gerekdir.

کواکب نیز محفل بر شکستند Kevākib nīz maḥfil ber-şikestend: Yıldızlar daḫı meclisi şındırdılar.

بهمراهی شب محمل به بستند Be-hem-rāhī-i şeb maḥmil bi-bestend: Giceye yoldaşlıḳ ile yük baġladılar. Ya‘nī anlar daḫı göçdiler.

شد از رخشانی آن زر فشان کوس Şüd ez-raḫşānī-i ān zer-feşān kūs: Ol altun ṣaçıcı kūsuñ, ya‘nī güneşin ıldıramasından oldı.

برنگ پر طوطی دم طاووس Be-reng-i perr-i ṭūṭī dümm-i ṭāvūs: Ṭāvūsuñ ḳuyruġı ṭūṭīniñ ḳanādı renginde. Çünki ṭūṭīniñ ḳanādı gök ve yek-reng olup ṭāvūsuñ ḳuyruġı envā‘-ı elvānla münaḳḳaş olur. Nāẓım-ı merḥūm seḥer vaḳti anıñ kevākibi gidüp yek-reng olmasını aña teşbīh ider. Ḥāṣılı gice içinde felek yıldızlar ile ṭāvūs ḳuyruġı gibi münaḳḳaş ve müzeyyen iken şemsiñ ṭulū‘ıyla kevākib pinhān olup ṭūṭī ḳanādı gibi sāde ḳaldı.

عزیز آمد بفر شهریاری ‘Azīz āmed be-ferr-i şehryārī: ‘Azīz pādişāhlıḳ devleti ve ḳuvvetiyle geldi.

نشاند از خیمه مه را در عماری Nişānd ez-ḫayme mehrā der-‘amārī: Ay yüzli Zelīḫāyı ḫaymeden çıḳardup miḥaffede dikdi. Ya‘nī miḥaffede oturdı.

سپا را از پس و پیش و چب و راست Sipehrā ez-pes ü pīş ü çep ü rāst: ‘Askeri eñseden ve öñden ve ṣoldan ve ṣaġdan.

بآیینی که می بایست آراست Be-āyīnī ki mī-bāyist ārāst: Bir ḳanūnile ki gerek idi bezedi. Ya‘nī kendüleriniñ āyinlerince ‘askeri tertīb ve tezyīn eyledi.

ز چتر زر بفرق نیك بختان Zi-çetr-i zer be-farḳ-ı nīk-baḫtān: Altun çadırdan eyü **(E 75a)** ṭāli‘lüleriñ başına.

بپا شد سایهٔ زرّین درختان Bi-pāşed sāye-i zerrīn dıraḫtān: Ayaġa gitdi altunlı **(S 54b)** aġaçların gölgesi. Ya‘nī zer ü zīvere ġarḳ olan serv ḳāmetli ġulāmların altun külāhlarınıñ gölgesi ḫırāmān olduḳları ḥālde ayaḳlarına düşerdi.

مرصّع زین بپای هر درختی Muraṣṣa‘ zīn be-pāy-ı her dıraḫtī: Cevāhirle müzeyyen eyer her bir serv ḳāmetli maḥbūbuñ altında.

شده مسند برای نیك بختی Şüde mesned berāy-ı nīk-baḫtī: Söykenecek olmuş bir eyü ṭāli‘li ecliyçün.

درخت و سایه و مسند روانه Dıraḫt u sāye vü mesned revāne: Serv ḳametli ġulāmlar ve sāyeleri ve mesnedleri gidici idiler.

نشسته نیك بخت اندر میانه Nişeste nīk-baḫt ender-miyāne: Eyü ṭāli‘lü Zelīḫā veyā ‘azīz veyā her bir ġulām ortada oturmuş idi.

طراب سازان نواها ساز کردند Ṭarāb-sāzān nevāhā sāz kerdend: Şādlıḳ düzüci muṭribler naġmeleri düzdi ve ḳoşdılar.

شتربانان حدی آغاز کردند Şütürbānān ḥudī āġāz kerdend: Deveciler deveyi teġannī ile sürmege şürū‘ eylediler.

شد از بانگ حدی و غلغل لحن Şüd ez-bāng-i ḥudī vü gulġul-ı laḥn: Ḥudī āvāzından ve laḥn ġulġulından oldı. *Laḥn* ḥüsn-i ṣavt ile āvāze ḳılmaġa dirler.

فلکهارا طبق پر دشت را صحن Felekhārā ṭabaḳ pür deştrā ṣaḥn: Feleklerin ṭabaḳı ve ṣaḥrānıñ ṣaḥanı ṭolu. Ya‘nī ol rāḥle içinde olan envā‘-ı naġāmātdan ṭabaḳāt-ı āsmān ve rūy-ı zemīn ṭobṭolu oldı.

ز بس رفتار کز اسب و شتر بود Zi-bes reftār k’ez-esb ü şütür būd: Çoḳ yüriyişden ki atdan ve deveden var idi.

در و دشت از هلال و بدر پر بود Der ü deşt ez-hilāl u bedr pür būd: Dere ve düz hilālden ve bedr-aydan ṭolı idi. Ya‘nī at izi hilāl şeklinde ve deve izi bedrlenmiş ay şeklinde olup ol izler ile ṣaḥrālar ṭobṭolu idi.

گهی کندی بهر سو از تك و پوی Gehī kendī be-her sū ez-tek ü pūy: Ba‘żı kerre ḳazardı her cānibe yilmekden ve segirtmekden.

هلال از زخم ناخن بدررا روی Hilāl ez-zaḫm-ı nāḫun bedrrā rūy: Hilāl ṭırnaḳ yarasından bedriñ yüzini. Ya‘nī bedr-ay şeklinde olan deve izi üzerine hilāl şeklinde olan at izi vāḳi‘ olup bedri bozulurdı.

گهی طالع شدی فرخنده بدری Gehī ṭāli‘ şüdī ferḫunde bedrī: Ba‘żı vaḳit ṭāli‘ olurdı bir mübārek bedr.

هلال از وی شدی ناچیزی قدری Hilāl ez-vey şüdī nā-çīzī ḳadrī: Hilāliñ ḳadri ol bedrden lā-şey olurdı. Ya‘nī at izi üzre deve izi vāḳi‘ olmaġla gūyā bedr-ayıñ ṭulū‘ıyla hilāl maḥv olurdı.

زمینرا کرده ریش اسب از سم خویش Zemīnrā kerde rīş esb ez-süm-i ḫ̆īş: Yeri mecrūḥ eylemiş idi at kendi ṭırnaġından. **(E 75b)**

کف پای شتر مرهم برآن ریش Kef-i pāy-ı şütür merhem ber-ān rīş: Deveniñ ayaġı altı ol yara üzerine merhem olmuş idi. Ya‘nī atıñ ṭırnaġıyla ḳazınan yer deve ṭabanıyla düzlenüp gūyā deve ṭabanı ol yaraya merhem olurdı.

پی مست آهوان زین نشیمن Pey-i mest āhuvān-ı zīn-nişīmen: Eyerde oturucı geyik gibi mest maḥbūblar ecliyçün.

صهیل باد پایان ارغنون زن Ṣahīl-i bād-pāyān erġanūn-zen: Yil ayaḳlularıng ṣadāsı erġanūn-nām sāzı urucı idi. Ya‘nī ol rāḥile ahālisine atlarıng āvāzı erġanūn ṣadāsı gibi te’s̱īrli idi.

پی اسوده گانی هودج ناز Pey-i āsūdegānī hevdec-i nāz: Nāz miḥaffesinde rāḥat idiciler ecliyçün.

نفیر ساربانان پرده پرداز Nefīr-i sārbānān perde-perdāz: Devecilering nefīri mūsikī perdesine şüret virici idi. *Nefīr* borı ile feryād ma‘nālarında müşterekdir. Bunda ikisi de muḥtemeldir.

کنیزان زلیخا خرّم و خوش Kenīzān-ı Zelīḫā ḫurrem ü ḫoş: **(S 55a)** Zelīḫānıñ ḳırnaḳları ḫoş ve hurrem olup sevinirler idi.

که رست از دیو هجران آن پری وش Ki rest ez-dīv-i hicrān ān perīveş: Ki ol perī gibi ḥüsn-dār Zelīḫā ayruluḳ cinninden ḳurtuldı, gūyā ayruluḳ bir cin idi, Zelīḫāyı ṭutardı. Andan ḳurtuldı ve nā’il-i merām oldı.

عزیز و اهل او هم شادمانه ‘Azīz ü ehl-i ū hem-şādmāne: ‘Azīz ve anıñ ehl-i beyti sürūr ve cünbişde idiler.

که شد زینسان بتی بانوی خانه Ki şüd z’īn sān bütī bānū-yı ḫāne: Ki buncılayın bir maḥbūb bizim ḫānımızıng ḫatunı oldı.

زلیخا تلخ عمر اندر عماری Zelīḫā telḫ-‘ömr ender ‘amārī: Zelīḫā miḥaffe içinde ‘ömri acı idi.

رسانده بر فلك فریاد و زاری Resānde ber-felek feryād u zārī: Feryād ve zārīliġi felek üzerine irişdirmiş idi.

که ای گردون مرا زینسان چه داری Ki ey gerdūn merā z’īn sān çi dārī: Ki ey felek beni buncılayın niçün ṭutarsın?

چنین بی صبر و بی سامان چه داری Çünīn bī-ṣabr u bī-sāmān çi dārī: Buncılayın ṣabırsız ve rāḥatsız niçün ṭutarsın?

ندانم در خق تو من چه کردم Ne-dānem der-ḥaḳ-ı tü men çi kerdem: Bilmem seniñ ḥaḳḳında ben ne itdim?

که افکندی چنین در رنج و دردم Ki efkendī çünīn der-renc ü derdem: Ki buncılayın bıraḳdıñ beni derde ve rence.

نخست از من بخوابی دل ربودی Nüḫust ez-men be-ḫˇābī dil rübūdī: Evvel benden bir uyḳu ile göñül ḳapdın.

به بیداری هزارم غم فزودی Be-bīdārī hezārem ġam füzūdī: Uyanıḳlıḳda baña bing ġam arturdıñ.

گه از دیوانکه بندم نهادی Geh ez-dīvānegī bendem nihādī: Ba‘żı vaḳit dīvāneligimden baña bend ḳodıñ.

که از فرزانگی بندم گشادی Ki ez-ferzānegī bendem güşādī: Ba‘żı vaḳit ‘aḳıllulugumdan bendimi **(E 76a)** açdıñ.

چو شد از تو شکست خود درستم Çü şüd ez-tü şikest-i ẖod dürüstem: Çünki senden benim şınığım dürüst olup şağlandı. Ya‘nī çünki nevbet-i şālişde ‘aḳlım kendüme geldi.

خطا کردم که از تو چاره جستم Ḫaṭā kerdem ki ez-tü çāre cüstem: Ḫaṭā itdim ki senden çāre istedim.

چه دانستم که وقت چاره سازی Çi dānistem ki vaḳt-i çāre-sāzī: Ne bileydim ki çāre düzücilik vaḳti.

ز خان و مان مرا آواره سازی Zi-ẖānūmān merā āvāre-sāzī: Ev barḳdan beni āvāre eylersin.

مرا بس بود داغ بی نصیبی Merā bes būd dāġ-ı bī-naṣībī: Baña naṣībsizlik ve cānāna ḳavuşmamaḳ dāġı yeter idi.

فزون کردی برآن درد غریبی Füzūn kerdī ber-ān derd-i ġarībī: Arturdıñ ol dāġ üzerine ġarīblik derdini.

چو باشد جان گدازی چاره سازیت Çü bāşed cān-güdāzī çāre-sāzīt: Çünki seniñ çāre düzüciligiñ cān eridicilik ola.

معاذالله چه باشد جان گدازیت Ma‘āza’llāh çi bāşed cān-güdāzīt: Şığınırım Allāhu te‘ālāya seniñ cān eridiciligiñ ne olur?

منه در ره دگر دام فریبم Me-nih der-reh diger dām-ı firībem: Bir daẖı yoluma aldamaḳ ṭuzağı ḳoma.

میفکن سنگ بر جام شکیبم Meyefken seng ber-cām-ı şekībem: Ṣabrım şīşesi üzerine ṭaş bıraḳma.

دهی وعده کزین پس کام یابی Dihī va‘de k’ez-īn pes kām yābī: Va‘de virirsin ki bundan şoñra murād bulursun.

وزان آرام جان آرام یابی V’ez-ān ārām-ı cān ārām yābī: Ve ol cān rāḥatlandırıcı cānāndan rāḥat bulursun.

بدین وعده بغایت شادمانم Bedīn va‘de be-gāyet şādmānem: Bu va‘de ile ziyāde mesrūrum.

ولی کز بختم این باشد چه دانم Velī k’ez-baẖtem īn bāşed çi dānem: Velīkin eger baẖtım bu olursa ne bilem.

زلیخا با فلك این گفت و گو داشت Zelīẖā bā-felek īn güft ü gū dāşt: Zelīẖā felege bu güft ü gūyı ṭutardı.

که آن بر داشت را آمد فرو داشت Ki ān ber-dāştrā āmed fürū dāşt: Zīrā ol yuḳaru ḳaldırılmışı felek aşağa şalıcı geldi. Ya‘nī rü’yāda cānānı ‘azīz-i Mışram diyü ẖaber virdi. Ḥālen ẖilāfı ẓuhūr eyledi ve **(S 55b)** ol ẓuhūr ẖilāf-ı felekden oldı.

بر آمد بانگ ره دانان بتعجیل Ber-āmed bāng-ı reh-dānān be-ta‘cīl: Yol bilicilerin āvāzı ta‘cil ile geldi.

که اینك شهر مصر و ساحل نیل Ki īnek şehr-i Mışr u sāḥil-i Nīl: Ki işte Mışr şehri ve Nīl kenārı.

هزاران تن سواره با پیاده Hezārān ten-süvāre bā-piyāde: Niçe bing ten atlu yaya ile.

خروشان بر لب نیل ایستاده Ḫurūşān ber-leb-i Nīl īstāde: Gürüldi iderek Nīl kenārında ṭurmuş idi.

عزیز مصررا در حق گزاری’Azīz-i Mışrrā der-ḥaḳ güzārī: ‘Azīz-i Mışrıñ anlarıñ üzerine terettüb iden ḥaḳḳını ödemek içün.

بکف بهر نثار آن عماری Be-kef behr-i niṯār-ı ān ‘amārī: Ellerinde ol miḥaffeye şaçı ecliyçün.

طبقهای زر از زر و درم پر Ṭabaḳhā-yı zer ez-zerr ü direm pür: Altundan ve gümüşden ṭolu altun ṭabaḳlar.

طبقهای دگر از گوهر و در Ṭabaḳhā-yı diger ez-gevher ü dür: **(E 76b)** Gevherden ve incüden ṭolu ġayrı ṭabaḳlar.

گهر ریزان صاحب نثاران Güher rīzān ṣāḥib-i niṯārān: Güher döküci idiler anıñ üzerine ṣaçı ṣāḥibleri.

چو بر طرف چمن بر غنجه باران Çü ber-ṭarf-ı çemen ber-ġonce bārān: Çemen ṭarafında ġonce üzerine yaġmur dökülür gibi. *Ṭarf* żarūret-i şi‘r içün sükūn-ı rā ile oḳunur.

ز بس کفها زر و گوهر فشان شد Zi-bes kefhā zer ü gevher-feşān şüd: Çoḳ ellerden altun ve gevher ṣaçılıcı oldı.

عماری درزر و گوهر نهان شد ‘Amārī der-zer ü gevher nihān şüd: Miḥaffe altunda ve gevherde gizlü oldı.

نمی آمد ز گوهر ریز مردم Nemī-āmed zi-gevher-rīz merdüm: Ḫalḳıñ cevāhir döküciliginden gelmezdi.

درآن ره مرکبانرا بر زمین سم Der-ān reh merkebānrā ber-zemīn süm: Ol yolda merkūbātıñ yir üzerine ṭırnaġı. Ya‘nī ṣaçınıñ keṣretinden atlarıñ ve develeriñ ayaġı yire gelmeyüp ṣaçı üzerinden giderdi.

چو گشتی سم اسبی افکن Çü geştī sümm-i esbī āteş-efken: Çünki bir atıñ ṭırnaġı āteş ṣalıcı olaydı.

ز لعل و نعل بودی سنگ و آهن Zi-la‘l ü na‘l būdī seng ü āhen: La‘lden ve na‘ldan ṭaş ve demir olurdı. Ya‘nī ṣaçı olan la‘l çaḳmaḳ ṭaşı ve at na‘lı çaḳmaḳ demiri olup na‘l la‘le[872] ṭaḳındıḳda āteş pāreler perrān olurdı.

همه صفها کشیده میل در میل Heme ṣafhā keşīde mīl-der-mīl: Dükeli ṣaflar mīl mīl içinde gelmiş idi. Ya‘nī ṣafın ini bir mīl ve uzunı bir mīl idi. *Mīl* bir fersaḫıñ üç baḫşda bir baḫşına dirler. *Fersaḫ* on iki bing adımdır ve her adım üç ḳademdir. Pes her fersaḫ otuz altı bing ḳadem ve bir mīl dört bing adım yāḫud on iki bing ḳadem olur. Ḥāṣılı Zelīḫāyı istiḳbāl iden āhālī-i Mıṣr Nīl kenārında ṣaf-ender-ṣaf olup her ṣafıñ ini dört bing adım ve uzunı dört bing adım yer cem‘ olmuşlar idi.

نثار افشان گذشتند از لب نیل Niṣār efşān güẕeştend ez-leb-i Nīl: Nīl kenārından ṣaçı ṣaçaraḳ mürūr eylediler.

به نیل اندر شد از درهای شاهی Be-Nīl ender şüd ez-dürhā-yı şāhī: Pādişāhāne incülerden Nīl içinde oldı.

چو پر گوهر صدف هر گوش ماهی Çü pür-gevher ṣadef her gūş-ı māhī: Her balıḳ ḳulaġı gevher ile ṭolu ṣadef gibi. Ya‘nī Zelīḫānıñ ḳoçısı üzerine olan ṣaçı berri ve baḥri ṭoldurdı.

شد از بذل درم ریزان بسیار Şüd ez-beẕl-i direm-rīzān-ı bisyār: Çoḳ aḳçe dökücilerin nihāyetsiz akçe ṣaçmalarından oldı.

نهنگش تیز چون ماهی درم وار Nehengeş tīz çün māhī diremvār: Ol Nīlde olan timsāḥlar balıḳ gibi aḳçelü. *Timsāḥ* bir büyük cānverdir ki deryāda olur. Ādem **(E 77a)** yudar, gövdesi sāde olur. Balıḳ ise pūla ġarḳ oldıġından **(S 56a)** güyā tamām-ı gövdesi aḳçe ile ṭoludur. Timsāḥ daḫı öylece oldı dimekdir.

بدین آرایش شاهانه رفتند Bedīn ārāyiş-i şāhāne reftend: Bu pādişāhāne zīnet ile gitdiler.

بدولت سوی دولتخانه رفتند Be-devlet sūy-ı devleṯḫāne reftend: Devlet ile ‘azīziñ devleṯḫānesi ṭarafına gitdiler.

سرایی بلکه در دنیا بهشتی Serāyī belki der-dünyā behişṯī: Ol ḫāne bir sarāy idi, belki dünyāda bir cennet idi.

زفرشش ماه خشتی مهر خشتی Zi-ferşeş māh ḫışṯī mihr ḫışṯī: Anıñ döşemesinden ay bir kerpiç ve gün bir kerpiç idi. Ya‘nī bir kerpici altun ve bir kerpici gümüş idi.

---

[872] la‘le: la‘l (S)

درآن دولت سرا تختی نهاده Der-ān devletserā taḫtī nihāde: Ol devletserāda bir taḫt ḳoyulmuş idi.

بزیبایی زهر تختی زیاده Be-zībāyī zi-her taḫtī ziyāde: Yaraşıḳlıḳda her bir taḫtdan ziyāde idi.

درو برده بکار استاد زرکار Der-ū bürde be-kār üstād-ı zer-kār: Ḳuyumcı üstād ol taḫtda işe iletmiş idi. Ya‘nī ḫarc eylemiş idi.

پی گوهر فشانی زر بخروار Pey-i gevher feşānī zer be-ḫarvār: Gevher ṣaçmak içün altunı işek yükiyle. Ya‘nī ol taḫta cevāhir ḳondurmaḳ içün yükler ile altun ṣarf eylemiş idi.

بپای تخت زر مهدش رساندند Be-pāy-ı taḫt zer-mehdeş resāndend: Taḫtıñ ayaġına altun beşik irişdirdiler.

گهروارش بتخت زر نشاندند Gühervāreş be-taḫt-ı zer nişāndend: Güher gibi Zelīḫāyı altun taḫta dikdiler ve oturtdılar.

ولی جانش ز داغ دل نرسته Velī cāneş zi-dāġ-ı dil ne-reste: Velīkin Zelīḫānın cānı göñül dāġından ḳurtulmamış idi.

ازآن زر بود در آتش نشسته Ez-ān zer būd der-āteş nişeste: Ol altun taḫtdan āteşde oturmuş idi. Ya‘nī altun taḫt aña cehennem idi.

مرصّع تاج بر فرقش نهادند Muraṣṣa‘ tāc ber-farḳeş nihādend: Mücevher tācı anıñ başı üzre ḳodılar.

میان تخت و تاجش جلوه دادند Miyān-ı taḫt u tāceş cilve dādend: ‘İndinde olan perestārān taḫt ve tāc ortasında aña cilve virdiler ve envā‘-ı ḫiẕmetler eylediler.

ولیکن بود ازآن تاج گران سنگ Velīkīn būd ez-ān tāc-ı girān seng: Velīkīn Zelīḫā ol aġır ḳıymetlü tācdan idi.

بزیر کوه از بار دل تنگ Be-zīr-i kūh ez-bār-ı dil-i teng: Ṭar göñli yükiñden ṭaġ altında. Ya‘nī göñli münḳabıż oldıġından tāc-ı girāmī anıñ başı üstinde bir kūh-ı endūh idi.

فشاندندش بتارك گوهر انبوه Feşāndendeş be-tārek gevher enbūh: Anıñ tepesine gevheri bölük ile ṣaçdılar.

ولی بود آن بر و باران اندوه Velī būd ān ber-ū bārān-ı endūh: Velīkīn ol gevher ṣaçısı üzerine ġuṣṣa yaġmurı oldı.

ز گوهرها که بردی خور ازآن رشك Zi-gevherhā ki bürdī ḫūr ez-ān reşk: Ol gevherlerden ki ḫūrī andan ġayret iletür idi.

بچشمش در نیآمد جز در اشك Be-çeşmeş der-neyāmed cüz dür-i eşk: **(E 77b)** Zelīḫānıñ gözine gelmezdi göz yaşı incüsinden ġayrı.

کسی کش دل زهجران لخت لختست Kesī keş dil zi-hicrān laḫt laḫtest: Bir kimesne ki hicrāndan anıñ yüregi pāre pāredir.

ز بد بختیست گر مائل بتختست Zi-bed-baḫtīst ger mā'il be-taḫtest: Eger taḫta mā'il olursa bed-baḫtlıkdandır.

درآن میدان کرا باشد سر تاج Der-ān meydān kirā bāşed ser-i tāc: Ol 'aşḳ meydānında kime tāc başı olur. Ya'nī 'āşıḳ nice başına tāc giyinür.

که صد سرمیرود آنجا بتاراج Ki ṣad ser mī-reved āncā be-tārāc: Ki yüz baş ol 'aşḳ yerinde yaġmaya gider.

چو چشم از اشك نومیدی بود پر Çü çeşm ez-eşk-i nevmīdī büved pür: Çünki göz maḥrūmluḳ eşkiyle ṭolu ola. Ya'nī maḥrūmluḳdan gözi yaş ile ṭola.

کجا باشد درو گنجایش در Kücā bāşed der-ū güncāyiş-i dür: Ol gözde incüye ḳanda güncāyiş olur. *Güncāyiş* bir köşede oturmaḳdır. Ya'nī göz yaşıyla incü bir yirde **(S 56b)** cem' olmaz. Ḥāṣılı 'āşıḳ incüye ve zīnete mā'il olmaz.

Dāstān-ı dīger neṣr **عمر گذرانیدن زلیخا در مفارقت یوسف علیه الّسلام** 'Ömr güẕerānīden-i Zelīḫā der-müfāraḳat-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām: Zelīḫā 'ömrini Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ müfāraḳatında geçürmek beyānındadır. **و تأسّف خوردن برآن مدی اللّیالی والایّام** Ve te'essüf ẖorden-i ber-ān mede'l-leyālī ve'l-eyyām: Ve ol müfāraḳat üzerine taḥassür yemek ve maḥzūn olmaḳ eyyām ve leyālī ġāyetince.

Naẓm **چو دل با دلبری آرام گیرد** Çü dil bā-dil-berī ārām gīred: Çünki göñül bir dil-ber ile ārām ṭuta.

زوصل دیگری کی کام گیرد Zi-vaṣl-ı dīgerī key kām gīred: Bir āḫeriñ vaṣlından ne zamān murād ṭutar?!

کجا پروانه پرد سوی خورشید Kücā pervāne perred sūy-ı ẖūrşīd: Ḳanda pervāne güneş cānibine uçar?

چو باشد سوی شمعش روی امّید Çü bāşed sūy-ı şem'eş rūy-ı ümmīd: Çünki anıñ ümmīdi yüzi yanar mūm ṭarafına ola.

نهی صد دسته ریحان پیش بلبل Nihī ṣad deste reyḥān pīş-i bülbül: Yüz deste reyḥān bülbül öñine ḳoyasın.

نخواهد خاطرش جز نکهت کل Ne-ẖ'āhed ẖāṭıreş cüz nükhet-i gül: Anıñ ẖāṭırı gül ḳoḳusından ġayrı istemez.

ز مهر آتش چو در نیلوفر افتد Zi-mihr āteş çü der-nīlūfer üfted: Güneşden āteş çünki nīlūfere düşdi.

تمنّای مهش کی در خور افتد Temennā-yı meheş key der-ḫor üfted: Ay temennāsı ne vaḳit aña lāyıḳ düşdi. Yaʿnī nīlūfer-nām çiçek ki güneşe ʿāşıḳdır, ayı ne vaḳit ārzū eyler veyā aña iltifāt eyler?!

چو خواهد تشنه جانی شربت اب Çü ḫˇāhed teşne cānī şerbet-i āb: Çünki bir ṣusuz cān ṣu şerbeti isteye.

نیفتد سودمندش شکّر ناب Neyüfted sūdmendeş şekker-i nāb: Aña ṣāfī şeker fā'idelü düşmez ve ʿindinde maḳbūl olmaz.

زلیخا را درآن فرخنده منزل Zelīḫārā der-ān ferḫunde menzil: Zelīḫā **(E 78a)** içün ol mübārek menzilde.

همه اسباب حشمت بود حاصل Heme esbāb-ı ḥaşmet būd ḥāṣıl: Dükeli ululuḳ sebebleri ḥāṣıl idi.

غلامی بود پیش اوعزیزش Ġulāmī būd pīş-i ū ʿazīzeş: ʿAzīz-i Mıṣr anıñ öñinde bir ġulām idi.

نبود از مال و زر گم هیچ چیزش Ne-būd ez-māl u zer güm hīç çīzeş: Māldan ve altundan hīç nesne noḳṣān degil idi.

پرستران گل بوی و گل اندام Perestārān-ı gül-būy u gül-endām: Gül ḳoḳulı ve gül endāmlı perestārlar.

پرستاریش را بی صبر و آرام Perestārīşrā bī-ṣabr u ārām: Zelīḫāyā perestārlıḳ içün ṣabırsız ve ḳarārsız idiler. *Perestār* taʿẓimen gelüp ekābiri selāmlayan kimesneye dirler. Maʿnā-yı Türkīsi ṭapu getürüci dimekdir.

کنیزان دل آشوب و دل آرای Kenīzān-ı dil-āşūb u dil-ārāy: Göñli fitnelendirici ve göñli bezeyici ḳırnaḳlar.

پی خذمتگری ننشسته از پای Pey-i ḫiẕmetgerī nen'şeste ez-pāy: Ḫiẕmet idicilik ecliyçün ayaḳdan oturmamış idi.

غلامان قصب پوش و کمربند Ġulāmān-ı ḳaṣab-pūş u kemer-bend: Ḳaṣab örtünüci ve kemer baġlayıcı, yaʿnī nergisīn ḳabā cāmelü ġulāmlar. Nitekim bunuñ tafṣīli mürūr eyledi. Bu mıṣrāʿ mübtedā, *mukīmān-ı ḥarem* mıṣrāʿı anıñ ḫaberidir.

زسر تا پای شیرین چون نی قند Zi-ser-tā-pāy şīrīn çün ney-i kand: Şeker ḳamışı gibi başdan ayaġa dek ṭatlu.

سیه فامان از عنبر سرشته Siyehfāmān-ı ez-ʿanber-sirişte: ʿAnberden yoġrulmuş siyeh renklüler. Bu mıṣrāʿ mübtedā *emīnān-ı ḥarem* mıṣrāʿı anıñ ḫaberidir.

ز شهوت پاك دامن چون فرشته Zi-şehvet pāk dāmen çün firişte: Melek gibi etekleri şehvetden pāk. Ya‘nī ḥadd-i bülūġa irmemişler yāḫud buruḳdurlar. Nitekim zengīler gürūhı böyle olur.

مقیمان حرم در پاك بازی Muḳīmān-ı ḥarem der-pāk bāzī: Ol ḳaṣab-pūş ġulāmlar Zelīḫānıñ ḥareminiñ muḳīmi idiler. Eyü naẓarlulukda. Ya‘nī anlarda bir yaramaz endīşe **(S 57a)** mutaṣavver degil idi.

امینان حرم درکار سازی Emīnān-ı ḥarem der-kār-sāzī: Ol siyehfām zengīler Zelīḫānıñ ḥareminde emīn idiler iş düzücilikde ve muvāfaḳatda.

ز خاتونان مصری همنشینان Zi-ḫātūnān-ı Mıṣrī hem-nişīnān: Mıṣrī ḫatunlardan berāber oturucı idiler. Ya‘nī bānūvān-ı Mıṣrdan bir niçe ḫatun Zelīḫāya dem-sāz idiler.

برعنایی و خوبی نازنینان Be-ra‘nāyī vü ḫūbī nāzenīnān: Ra‘nālık ile ve güzellik ile güvenici idiler.

همه هم قامت و همزاد با او Heme hem-ḳāmet ü hem-zād bā-ū: Dükeli ḳāmetleri bir ve yaşları bir idi Zelīḫā ile.

زذوق هم نشینی شاد با او Zi-ẕevḳ-i hem-nişīnī şād bā-ū: Zelīḫā ile berāber oturıcılıḳ ẕevḳinden şād idiler.

زلیخا با همه در صفّهٔ یار Zelīḫā bā-heme der-ṣuffa-i yār: Zelīḫā cümlesiyle muṣāḥib ṣuffesinde ve meclisinde idi.

که یکسان باشد آنجا یار و اغیار Ki yeksān bāşed āncā yār u aġyār: **(E 78b)** Ancılayın meclis ki yār ve aġyār anda berāber olur.

بساط خرّمی افکنده بودی Bisāṭ-ı ḫurremī efkende būdī: Şādlıḳ döşegini bırakmış idi.

درون پر خون و لب پر خنده بودی Derūn pür-ḫūn u leb pür-ḫande būdī: Derūnı ḳan ile ṭolu ve ṭuṭaġı ḫande ile ṭolu idi.

بظاهر باهمه گفت و شنو داشت Be-ẓāhir bā-heme güft ü şinev dāşt: Ẓāhirde cümle ile dime ve işitme ṭutar idi. Ya‘nī herkes ile ṣoḥbet eyler idi.

ولی دل جای دیگر در گرو داشت Velī dil cāy-ı dīger der-girev dāşt: Velīkin göñli ġayrı yirde rehinde ṭutar idi. Ya‘nī rü’yada gördigi cānānın sevdāsıyla idi.

لبش باخلق در گفتار می بود Lebeş bā-ḫalḳ der-güftār mī-būd: Ṭuṭaġı ḫalḳ ile tekellümde idi.

ولی جان و دلش بایار می بود Velī cān u dileş bā-yār mī-būd: Velīkīn cān u göñli yār ile idi.

ازآن بار گران در شادی و غم Ez-ān bār-ı girān der-şādī vü ġam: Ol aġır yükden. Ya‘nī ‘aşḳdan şādlıḳda ve ġamda.

نبودش با کسی پیوند محکم Ne-būdeş bā-kesī peyvend-i muḥkem: Kimesne ile muḥkem ittişāli yoḳ idi. Ya‘nī ‘aşḳı ‘aşḳ-ı ittişāle māni‘ idi.

بصورت بود با مردم نشسته Be-şūret būd bā-merdüm nişeste: Şūretde ḫalḳ ile oturmuş idi.

بمعنی از همه خاطر گسسته Be-ma‘nī ez-heme ḫāṭır güsiste: Bāṭında dükeliden ḫāṭırını üzmüş idi.

ز وقت صبح تا شب کارش این بود Zi-vaḳt-i ṣubḥ-tā-şeb kāreş īn būd: Ṣabāḥ vaḳtinden aḫşama dek işi bu idi.

میان دوستان کردارش این بود Miyān-ı dūstān kerdāreş īn būd: Dostlar ortasında ṣan‘atı bu idi.

چو شب بر چهره مشگین پرده بستی Çü şeb ber-çihre müşgīn perde bestī: Çünki gice yüzi üzerine müşgīn perde bağlardı. Ya‘nī çünki gündüz gidüp gice olurdı.

چو مه در پرده اش تنها نشستی Çü meh der-perdeeş tenhā nişestī: Zelīḫā ay gibi perdede tenhā otururdı.

خیال دوست را در خلوت راز Ḫayāl-i dūstrā der-ḫalvet-i rāz: Dostuñ ḫayālini sır ḫalvetinde.

نشاندی تا سحر بر مسند ناز Nişāndī tā seḥer ber-mesned-i nāz: Nāz söykencegi üzerine ṣabāḥa dek dikerdi. Ya‘nī rü’yāda gördügi cānānıñ ṣūretini ḳarşusında taḫtda oturmuş gibi taḫayyül iderdi.

بزانوی ادب بنشستیش پیش Be-zānū-yı edeb bin’şestiyeş pīş: Edeb diziyle ol taḫayyül eyledigi ṣūretiñ öñinde otururdı.

بعرض او رسانیدی غم خویش Be-‘arż-ı ū resānīdī ġam-ı ḫ̆īş: Kendü ġamını ol cānānıñ ‘arżına irişdürürdi.

ز ناله چنگ محنت ساز کردی Zi-nāle çeng-i miḥnet sāz kerdī: İñildiden miḥnet sāzını āhenge getürürdi.

سرود بیخودی آغاز کردی Sürūd-ı bī-ḫodī āġāz kerdī: Bī-ḫodluḳ semā‘ına ve teġannīsine şürū‘ eylerdi.

بدو گفتی که ای مقصود جانم Bedū güftī ki ey maḳṣūd-ı cānem: Ol taḫayyül eyledigi ṣūrete **(E 79a)** dir idi: Ey cānımıñ maḳṣūdı! **(S 57b)**

که جانرا جز تو مقصودی ندانم Ki cānrā cüz tü maḳṣūdī ne-dānem: Ki cānım içün senden ġayrı bir maḳṣūd bilmem. Ba‘żı nüsḫada mışrā‘-ı ṣānī böylece vāḳi‘ olmuş **بمصر از خویشتن دادی نشانم** *Be-Mışr ez-ḫ̆īşten dādī nişānem*: Mışrda kendüden baña nişān virdiñ ve ‘azīz-i Mışrım didiñ.

عزیزی مصر گفتی خویش را نام ‘Azīz-i Mışr güftī ḫ̆īşrā nām: Kendüñe ‘azīz-ı Mışr ād didiñ.

عزیزی روزیت بادا سرار انجام ‘Azīzī rūziyet bādā ser-encām: Āḫirü’l-emr ‘azīzlik saña naṣīb olsun.

بفرقم تاج عزّت از عزیزیت Be-farḳem tāc-ı ‘izzet ez-‘azīzīt: Benim başım ‘izzet tācı seniñ ‘azīzligindendir. Ya‘nī benim ‘izzetim seniñ ‘azīz olmañdır. Ḥāṣılı sen ki ‘azīz-i Mıṣr olursañ benim ‘izzetim odur.

برو آثار دولت از کنیزیت Ber-ū āṣār-ı devlet ez-kenīzīt: Başım üzerine devlet eṣerleri saña ḳaravaşlıḳdandır. Ya‘nī ben ki saña ḳaravaş olurum. Ol baña bir devletdir.

بمصر امروز مهجور و غریبم Be-Mıṣr imrūz mehcūr u ġarībem: Mıṣrda bugün ġarīb ve mehcūrum.

ز اقبال وسالت بی نصیبم Zi-iḳbāl-i viṣālet bī-naṣībem: Seniñ viṣāliñ devletinden naṣībsizim.

ندانم تابکی سوزم بدین داغ Ne-dānem tā be-key sūzem bedīn dāġ: Bilmem ne zamāna dek yanam bu dāġ ile.

چراغ محنت افروزم بدین داغ Çerāġ-ı miḥnet efrūzem bedīn dāġ: Miḥnet çerāġını ışıḳlandıram bu dāġ ile.

بیا و رونق باغ دلم باش Biyā vü revnaḳ-ı bāg-ı dilem bāş: Gel ve göñlüm bāġına revnaḳ ol.

بوصلت مرهم داغ دلم باش Be-vuṣlat merhem-i dāġ-ı dilem bāş: Vaṣlıñla göñlüm dāġına merhem ol.

بنومیدی کشید از عشق کارم Be-nevmīdī keşīd ez-‘aşḳ kārem: İşim ‘aşḳdan ümīdsizlige çekdi. Ya‘nī senden me’yūs olmuş idim.

سرورش غیب کرد امّید وارم Sürūş-ı ġayb kerd ümmīdvārem: Ġayb melegi beni ümīdlü eyledi.

بدان امید اکنون زنده ماندم Bedān ümmīd eknūn zinde māndem: Ol ümmīd ile şimdi diri ḳalmışım.

ز دامن گرد نومیدی فشاندم Zi-dāmen gerd-i nevmīdī feşāndem: Etegimden ümīdsizlik tozını ṣaçmışım.

بنوری کز جمالت بر دلم تافت Be-nūrī k’ez-cemālet ber-dilem tāft: Bir nūr ḥaḳḳıyçün ki seniñ cemāliñden benim göñlüm üzerine ıldıradı ve göñlümi ışıḳlandırdı.

یقین دانم که آخر خواهمت یافت Yaḳīn dānem ki āḫir ḫˇāhemet yāft: Yaḳīn bilürüm ki āḫir seni bulsam gerek.

زشوکت گرچه خون بارست چشمم Zi-şevket gerçi ḫūn-bārest çeşmem: Seniñ şevḳiñden egerçi ḳan yaġdırıcıdır gözüm.

بسوی شش جهت چارست چشمم Be-sūy-ı şeş cihet çārest çeşmem: Altı cihet cānibine gözüm dörtdür. Ya‘nī dört göz ile ḳudūmuña muntaẓırım.

خوش آن وقتی که از راهی درآیی Ḫoş ān vaḳtī ki ez-rāhī der-āyī: Ne ḫoşdur ol vaḳit ki bir yoldan gelesin.

به برج دیده چون ماهی درآیی Be-burc-ı dīde çün māhī der-āyī: Göz burcına bir ay gibi gelesin.

چو دیدار تو بینم نیست گردم Çü dīdār-ı tü bīnem nīst gerdem: Çünki seniñ dīdārıñı görem yoḳ olam.

بساط هستی خود در نوردم Bisāt-ı hestī-i ḫod der-neverdem: Kendü **(E 79b)** varlıḳ döşegini bükem. Ya‘nī dīdārıñ şua‘ında kendümi maḥv idem.

کنم سر رشتهٔ پندار خود گم Künem ser-rişte-i pindār-ı ḫod güm: Kendü ẓannımın nihāyet-i kārını nā-bedīd eyleyem. Ya‘nī ẓann-ı fāsidimiñ nihāyeti ki nevmīẕlik idi, anı külliyyen giderem. *Ser-rişte* ışṭılāḥda nihāyet-i kārdan ‘ibāretdir.

شوم از بیخودی در کار خود گم Şevem ez-bī-ḫodī der-kār-ı ḫod güm: Bī-ḫodluḳdan kendü kārımda itgün olam.

مرا دیگر بجای خود نه بینی Merā dīger be-cāy-ı ḫod ne-bīnī: Beni bir daḫı kendü yerimde görmeyesin. Zīrā re’sen maḥv olan nesne görünmez.

چو جان آیی بجای من نشینی Çü cān āyī be-cāy-ı men nişīnī: Cān gibi gelesin benim yerimde oturasın.

نهم یکسو خیالی ما و من را Nihem yek sū ḫayāl-i mā vü menrā: Bir cānibe ḳoyam biz ve **(S 58a)** ben ḫayālini. Ya‘nī kendümi ma‘dūm bilem.

ترا یابم چو جویم خویشتن را Türā yābem çü cūyem ḫˇīştenrā: Çünki kendimi isteyem seni bulam. Ḥāṣılı kemāl-i imtizāc ile ikimiz bir şey’ olalım. Sen ben olasın ben sen olam. Nitekim ḥīn-i mevāḳi‘de bu hey’et görünür.

توی از هر دو عالم ارزویم Tüyī ez-her dü ‘ālem ārzūyem: Her iki ‘ālemden benim ārzūm sensin.

ترا چون یافتم از خود چه گویم Türā çün yāftem ez-ḫod çi gūyem: Seni çünki bulam kendimden ne diyem?

سحر کردی بدین گفتار شب را Seḥer kerdī bedīn güftār şebrā: Giceyi bu keleci ile ṣabāḥ eylerdi. *Keleci* lisān-ı Türkīdir. Söz söylemek ma‘nāsına.[873]

---

[873] keleci lisān-ı Türkīdir. Söz söylemek ma‘nāsına: - (S)

نه بستی زین سخن تاروز لبرا Ne-bestī z’īn süḫan tā rūz lebrā: Bu sözden gündüze dek ṭuṭaġını baġlamazdı.

چو باد صبح جستن کرد آغاز Çü bād-ı ṣubḥ cesten kerd āġāz: Çünki ṣabāḥ yeli ṣıçramaġa şürū‘ eylerdi. Ya‘nī seḥer yeli ki eserdi.

بر آیین دگر دادی سخن ساز Ber-āyīn-i diger dādī süḫan sāz: Ġayrı ḳānūn üzre söze intiẓām virirdi.

چه گفتی گفتی ای باد سحر خیز Çi güftī güftī ey bād-ı seḥer-ḫīz: Zelīḫā ne dirdi? Dirdi ki: Ey seḥer vaḳti ḳalḳıcı yil!

شمیم مشگ در جیب سمن ریز Şemīm-i müşk der-ceyb-i semen-rīz: Müşk ḳoḳusını semeniñ yaḳasına döküci. Ya‘nī ḫoş ḳoḳuyı mevḳi‘ine īṣāl idici.

تماشاگاه سرو و سوسن آرای Temāşāgāh-ı serv ü sūsen-ārāy: Serviñ naẓargāhı ve sūseni bezeyici. Ya‘nī anların rif‘atleriniñ bā‘iṣi.

ز سنبل جعد تر بر روی گل سای Zi-sünbül ca‘d ter ber-rūy-ı gül-sāy: Sünbülden tāze ḳıvırcıġı gül yüzi üzerine sürüci. Nitekim sünbül Hindī ṣaç gibi olur ve güle ḳarīb olmaġla yil esdiḳce güle ṭoḳunur, yāḫud bu iki beytiñ ma‘nāsı dimek ola ki: Ey seḥerleyin ẓuhūr idici bād-ı ṣabā maḥbūblarıñ müşk ḳoḳulu zülflerin semen gögüslerine döküci serv ḳāmetlüleriñ seyrāngāhı. Ya‘nī seyrāngāha çıḳmalarının **(E 80a)** bā‘iṣi sūsen yañaḳlı maḥbūbların yañaḳlarına ṭoḳunup leṭāfetlerin arturıcı sünbül ṣaçlı dil-berleriñ zülfinden tāze ḳıvırcıḳlar gül yüzleri üzerine sürtüci.

بشاخ از برگ جنبانی جلاجل Be-şāḫ ez-berg cünbānī celācil: Budaḳda yapraḳdan celācil depredirsin. Nitekim yel tāze budaḳlara ṭoḳunduḳda yapraḳları zilli defler gibi ṣadālanur.

شود رقصان درخت پای در گل Şeved raḳṣān dıraḫt-ı pāy der-gil: Aġacıñ ayaġı balçıḳda raḳṣ idici olur. Ya‘nī ey bu evṣāfla mevṣūf olan bād-ı seḥer! Saña niyāz eyler mi ki?

بمعشوقان بری پیغام عاشق Be-ma‘şūḳān berī peyġām-ı ‘āşıḳ: ‘Āşıḳıñ ḫaberini ma‘şūḳāna iletesin.

بدین جنبش دهی آرام عاشق Bedīn cünbiş dihī ārām-ı ‘āşıḳ: Bu cünbiş ile ‘āşıḳa ārām ve ḳarār viresin.

ز دلداران نوازش نامه آری Zi-dil-dārān nevāzişnāme ārī: Dil-dārlardan nevāzişnāme getüresin.

کنی غمدیدگانرا غمگساری Künī ġam-dīdegānrā ġam-güsārī: Ġam görmüş ‘āşıḳlara yārīliḳ ve ġam açıcılıḳ ve ġam yiyicilik idesin.

کس از من در جهان غمدیده تر نیست Kes ez-men der-cihān ġam-dīdeter nīst: Dünyāda benden ziyāde ġam görmüş kimesne yoḳdur.

ز داغ هجر ماتم دیده تر نیست Zi-dāġ-ı hicr mātem-dīdeter nīst: Ayruluḳ dāġından ziyāde yas görmüş yoḳdur. Ya‘nī ayrılıḳ dāġıyla benden ziyāde dāġlanan yoḳdur.

دلم بیمار شد دلداریی کن Dilem bīmār şüd dil-dāriyī kün: Göñlüm bīmār oldı bir dil-dārlıḳ eyle. Ya‘nī ey bād-ı seḥer ber-taḳrīb göñlümi ele al!

غم بسیار شد غمخواریی کن Ġam-ı bisyār şüd ġam-ḫˇāriyī kün: Ġam çoḳ oldı bir ġam yiyicilik eyle.

بعالم هیچ منزلگه نباشد Be-‘ālem hīç menzilgeh ne-bāşed: ‘Ālemde hīç menzil yeri olmaz.

کت آنجا گاه بیگه ره نباشد K’et āncā gāh bī-geh reh ne-bāşed: Ki seniñ ol yere **(S 58b)** vaḳitli vaḳitsiz yoluñ olmaya.

ز در گر خود بود ز آهن درآیی Zi-der ger ḫod büved z’āhen der-āyī: Ḳapudan eger ḫod demirden ola gelürsün. Ya‘nī saña ḥā’il yoḳdur demir ḳapudan daḫı olsa gelürsün.

چو در بندند از روزن درآیی Çü der bendend ez-revzen der-āyī: Çünki ḳapuyı bağlayalar pencereden gelürsün.

ببخشا بر چو من بی راه و رویی Bi-baḫşā ber-çü men bī-rāh u rūyī: Benim gibi yolsuz ve yüzsüz üzerine merḥamet eyle.

بکن از جانب من جست و جویی Bi-kün ez-cānib-i men cüst ü cūyī: Benim cānibimden bir cüst ü cū eyle ve benim cānānımı yoḳla.

درا در دار ملك شهریاران Derā der-dār-ı mülk-i şehryārān: Pādişāhlarıñ dār-ı salṭanatına duḫūl eyle.

برابر تختگاه تاج داران Ber-ā-ber taḫtgāh-ı tāc-dārān: Tāc-dārlarıñ taḫtgāhı üzerine urūc eyle.

بهر شهری خبر پرس از مه من Be-her şehrī ḫaber pürs ez-meh-i men: Her bir şehirde ḫaber ṣor benim ay yüzli cānānımdan.

بهر تختی نشان جو از شه من Be-her taḫtī nişān cū ez-şeh-i men: Her taḫtda benim pādişāhımdan nişān iste.

گذر افکن بهر باغ و بهاری Güẕer efken be-her bāġ u bahārī: Her bāġa ve **(E 80b)** her bahāra güẕer ṣal. Ya‘nī her bir ṣafāgāh olan yirlere uġra.

قدم نه بر لب هر جیباری Ḳadem nih ber-leb-i her cūybārī: Her bir aḳıcı ṣu kenārına ayaḳ ḳo.

بود بر طرف جویی زین تك و پوی Büved ber-ṭarf-ı cūyī z’īn tek ü pūy: Ola ki bir ırmaḳ kenārı üzerinde bu yilüp yüpürmekden.

بچشم آید ترا آن سرو دلجو Be-çeşm āyed türā ān serv-i dil-cū: Seniñ gözüñe gele ol göñül ārzū idici serv ḳāmetli cānān.

بصحرای ختن نه از کرم گام Be-ṣaḥrā-yı Ḫoten nih ez-kerem gām: Ey bād-ı seḥer keremden ‘ināyetden Ḫoten memleketinin ṣaḥrāsına adım ḳo!

بصورت خانه چین گیر آرام Be-ṣūreṯḫāne-i Çīn gīr ārām: Çīn-nām beldede olan ṣūreṯḫānede ḳarār ṭut.

تماشا کن ز روی او مثالی Temāşā kün zi-rūy-ı ū miṣālī: Ṣūreṯḫāne-i Çīnde ol rü’yāda gördügüm cānānıñ yüzinden bir miṣāl temāşā eyle.

بدام آور ببوی او غزالی Be-dām āver be-būy-ı ū ġazālī: Ol cānān ḳoḳusıyla veyā ümīdiyle bir ceyrān ḳuzusını ṭuzaġa getür. Nitekim ġāzāl ṣaḥrā-yı Çīnde olur.

چو گیرد رأی رفتن زین دیارت Çü gīred re’y-i reften z’īn diyāret: Çünki seniñ re’yiñ ve fikriñ bu vilāyetden gitmek fikrini ṭutar. Ya‘nī çünki gitmek ‘azmini ki eyleyesin.

بهر کوه و دری افتد گذارت Be-her kūh u derī üfted güẕāret: Her bir dereye ve ṭaġa ki seniñ mürūrıñ vāḳi‘ olur.

اگر پیش آیدت کبگ خرامان Eger pīş āyedet kebg-i ḫırāmān: Eger salınıcı keklik öñiñe gele. Ya‘nī keklik şīveli maḥbūb saña rāst gele.

بیاد او بزن دستش بدامان Be-yād-ı ū bi-zen desteş be-dāmān: Cānānı añmaḳ ile ol kekligin etegine el ur. Ya‘nī şāyed ol keklik şīveli cānān benim cānım ve görklü sulṭānım ola.

و گر بینی بر آهی کاروانی Ve ger bīnī be-rāhī kārvānī: Ve eger bir yolda bir kārvān göresin.

درو سالار گشته دلستانی Der-ū sālār geşte dil-sitānī: Ol kārvānda göñül alıcı bir maḳbūl ve maṭbū‘ dil-ber sālār ve seyyid ola.

بچشم من ببین آن دلستانرا Be-çeşm-i men bi-bīn ān dil-sitānrā: Ol göñül ceẕb idici cānānı benim gözümle gör.

بدین جانب رسان آن کاروانرا Bedīn cānib resān ān kārvānrā: Ol kārvānı bu iḳlīme irişdir.

بود کان دلستانرا چون ببینم Büved k’ān dil-sitānrā çün bi-bīnem: Ola ki ol dil-sitānı çünki görem.

گلی از گلبن امّید چینم Gülī ez-gülbün-i ümmīd çīnem: Ümmīdim güllügünden bir gül derem. Ya‘nī ola ki maḳṣūdum olan cānāna irem.

زوقت صبح تا خورشید تابان Zi-vaḳt-i ṣubḥ tā ḫūrşīd-i tābān: Ṣabāḥ vaḳtinden yaldırıcı güneş. İntihā-yı ġāyet içün olan tānın ma‘nāsı mışrā‘-ı ṯānīye ḳayd olundı.

بجولان کاه روز آمد شتابان Be-cevlāngāh-ı rūz āmed şitābān: **(S 59a)** Gündüz cevlāngāhına ivici oldıġı ḥālde gelinceye dek. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

دل پر درد و چشم خون فشان داشت Dil-i pür-derd ü çeşm-i ḫūn-feşān dāşt: Derd **(E 81a)** ile ṭolu göñül ve ḳan ṣaçıcı göz ṭutardı.

بباد صبحدم این داستان داشت Be-bād-ı ṣubḥ-dem īn dāstān dāşt: Seḥer vaḳtiniñ yeline bu dāstānı ṭutardı. Ḥāṣılı ṭulū‘-ı fecrden güneşiñ irtifā‘ına dek bād-ı ṣabāya bu sūznāk ḥikāyeleri söylerdi.

چو شد خورشید شمع مجلس روز Çü şüd ḫūrşīd şem‘-i meclis-i rūz: Çünki güneş gündüz meclisiniñ yanar mumı olurdı.

زلیخا همچو خورشد مجلس افروز Zelīḫā hemçü ḫūrşid meclis-efrūz: Zelīḫā güneş gibi meclis ışıḳlandırıcı olurdı.

پرستاران به پیشش صف کشیدند Perestārān be-pīşeş ṣaf keşīdend: Perestārlar anıñ öñinde ṣaf çekdiler.

رفیکان با جمالش آرمیدند Refīkān bā-cemāleş āremīden: Refīḳleri anıñ cemāliyle ḳarār eylediler.

بآن صافی دلان پاك سینه Be-ān ṣāfī-dilān-ı pāk-sīne: Ol ṣāfī göñüllü pāk sīnelüler ile.

بجای آورد راه و رسم دینه Be-cāy āverd rāh u resm-i dīne: Dünki günüñ rāh ve resmini yerine getürdi. Ya‘nī anlar ile muṣāḥabete başladı.

بهر روز و شبی این بود حالش Be-her rūz u şebī īn būd ḥāleş: Her bir gice ve gündüz Zelīḫānıñ ḥāli bu idi.

بدین آیین گذشتی ماه و سالش Bedīn āyīn güẕeştī māh u sāleş: Bu ḳānūn ile geçerdi ayı ve yılı.

چو در خانه دل او تنگ گشتی Çü der-ḫāne dil-i ū teng geştī: Çünki ḫānede anıñ göñli teng olurdı.

بعزم گشت تیز آهنگ گشتی Be-‘azm-i geşt tīz-āheng geştī: Seyrān ‘azmine keskün ḳaṣıdlu olurdı. Ya‘nī göñli ṭarlandıḳca teferrüce çıḳardı.

گهی با داغ سینه ز آه و نال Gehī bā-dāġ-ı sīne z’āh u nāle: Ba‘żı vaḳit āh u nāleden olan dāġ-ı sīnesi ile.

بدشت افراختی خیمه چو لاله Be-deşt efrāḫtī ḫayme çü lāle: Ṣaḥrāda lāle gibi çadır yüceldirdi.

ازآن گلرخ به لاله راز گفتی Ez-ān gül-ruḫ be-lāle rāz güftī: Ol gül yañaḳlı cānāndan lāleye sır dir idi.

ز داغ دل سخنها باز گفتی Zi-dāġ-ı dil süḫanhā bāz güftī: Göñül dāġından. Ya‘nī göñlinde olan dāġ-ı firḳatden gerü sözler dir idi.

گهی چون سیل هر وادی بتعجیل Gehī çün seyl her vādī be-ta‘cīl: Ba‘żı vaḳit her bir dereniñ seyli gibi tīzlik ile.

شدی با دیدهٔ گریان سوی نیل Şüdī bā-dīde-i giryān sūy-ı Nīl: Aġlaġan göziyle Nīl ṭarafına giderdi.

نهادی در میان با او غم خویش Nihādī der-miyān bā-ū ġam-ı ḫ‘īş: Nīl ile kendü ġamını ortaya ḳordı.

زدی بر نیل دلق ماتم خویش Zedī ber-Nīl dalḳ-ı mātem-i ḫ‘īş: Kendüniñ yas ḫırḳasını Nīl üzerine ururdı. Ya‘nī yasını Nīle seyr ile def‘ eylerdi, yāḫud yas ṭutmaḳ içün ḫırḳasını gök renk boyardı.

بسر میبرد زین سان روزگاری Be-ser mī-bürd z’īn sān rūzgārī: Eyyām-ı ‘ömrini bu üslūbdan başa iletür idi.

بره میداشت چشم انتظاری Be-reh mī-dāşt çeşm-i intiẓārī: İntiẓār **(E 81b)** gözini yola ṭutar idi.

که یارش از کدامین ره درآید Ki yāreş ez-küdāmīn reh der-āyed: Anıñ cānānı ḳanḳısı yoldan gelür.

چو خور طالع شود چون مه برآید Çü ḫūr ṭāli‘ şeved çün meh ber-āyed: Güneş gibi ṭulū‘ eyler ay gibi ẓuhūr eyler. Ya‘nī ‘ale’d-devām muntaẓır idi ki anıñ güneş gibi żiyālu ve ay gibi nūrlu ruḫsārını ne vaḳit müşāhede eyler.

بیا جامی که همّت بر گماریم Biyā Cāmī ki himmet ber-gümārīm: Gel ey Cāmī ki himmeti ve ‘ulüvv-i niyyeti ḥavāle eyleyem.

ز کنعان ماه کنعانرا بیاریم Zi-Ken‘ān māh-ı Ken‘ānrā biyārīm: Ken‘āndan Ken‘ān ayını getürelim. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Zelīḫāya buluşduralım.

زلیخا با دل امّید وارست Zelīḫā bā-dil-i ümmīdvārest: Zelīḫā ümmīdlü göñül iledir.

نظر بر شاه راه انتظارست Naẓar ber-şāh-rāh-ı intiẓārest: Naẓarı intiẓārın ulu **(S 59b)** yolı üzerinedir. Ya‘nī eşedd-i intiẓār ile muntaẓıradır.

زحد بگذشت درد انتظارش Zi-ḥad bügẕeşt derd-i intiẓāreş: İntiẓārının derdi ḥadden geçdi.

دوا بخشی کنیم از وصل یارش Devā-baḫşī künīm ez-vaṣl-ı yāreş: Vaṣl-ı yārdan aña devā bağışlayıcılıḳ eyleyem.

Dāstān-ı dīger neẕr **آغاز حسد بردن اخوان بر یوسف عایه السّلام** Āġāz-ı ḥased bürden-i iḫvān ber-Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine iḫvānı ḥased iletmek şürū‘ı beyānındadır. **و دور انداختن اورا از کنعان** Ve dūr endāḫten-i ūrā ez-Ken‘ān: Ve anı Ken‘āndan ıraḳ atmaḳ beyānındadır.

Naẓm **دبیر خامه زاستاد کهن زاد** Debīr-i ḫāme z'üstād-ı kühen-zād: Eski yaşlu üstāddan ḳalem kātibi. Ya'nī ṣāḥib-i ḫamse Şeyḫ Nizāmī ḥażretlerinden ehl-i tevārīḫ.

درین نامه چنین داد سخن داد Der-īn nāme çünīn dād-ı süḫan dād: Bu nāmede, ya'nī ḳıṣṣa-i Yūsuf 'aleyhi's-selāmda sözin dādını buncılayın virdi.

که چون یوسف بخوبی سر بر افراخت Ki çün Yūsuf be-ḫūbī ser ber-efrāht: Ki çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām güzellik ile başı yüceltdi.

دل یعقوب را مشغول خود ساخت Dil-i Ya'ḳūbrā meşġūl-i ḫod sāḫt: Ya'ḳūb 'aleyhi's-selāmıñ gönlini kendüye meşġūl eyledi. Ba'żı nüsḫada meşġūl yerine *meş'ūf* vāḳi' olmuşdur, 'ayn-ı mühmele ile ṣa'afdan müştaḳ. Ve *ṣa'af* muḥabbet-i ḳalbi yaḳmaḳ hālen ki ol yaḳmada leẕẕet daḫı müşāhede ḳılına, yāḫud *meşġūf* ġayn-ı mu'ceme ile şeġāfdan müştaḳ. *Şegāf* ġılāf-ı ḳalb ma'nāsına. Ya'nī şol deri ki yürek üzerinde perde gibi olmuşdur. Yuḳālu şeġafuhu'l-ḥabb ey belaġa şeġāfuhu.

بسان مردمش در دیده بنشست Besān-ı merdümeş der-dīde bin'şest: Göz bebegi gibi Ya'ḳūb 'aleyhi's-selāmıñ gözinde oturdu.

ز فرزندان دیگر دیده بر بست Zi-ferzāndān-ı dīger dīde ber-best: Ġayrı evlādından gözini **(E 82a)** bağladı.

گرفتی با وی اینسان لطفها پیش Giriftī bā-vey īn sān luṭfhā pīş: Yūsuf 'aleyhi's-selāmla ol üslūb ziyāde luṭflar ṭutardı.

که بر وی رشکشان هر دم شدی بیش Ki ber-vey reşkeşān her dem şüdī bīş: Ki Yūsuf 'aleyhi's-selām üzerine birāderleriñ ḥasedi her nefes ziyāde olurdı.

درختی بود در صحن سرایش Dıraḫtī būd der-ṣaḥn-ı serāyeş: Bir dıraḫt var idi Ya'ḳūb 'aleyhi's-selāmıñ sarāyı ortasında.

بسبزی و خوشی بهجت فزایش Be-sebzī vü ḫoşī behcet-fezāyeş: Yeşillikde ve ḫoşluḳda ḥüsn arturucı idi.

چو سکّان صوامع سبز پوشی Çü sükkān-ı ṣavāmi' sebz-pūşī: Ṣavma'alarda sākin olan zāhidler gibi yaşıl örtünüci idi.

ز جنبش تیز وجدی پر خروشی Zi-cünbiş tīz-vecdī pür-ḫurūşī: Cünbüşden bir keskün şevḳli gürüldi ile ṭolu idi.

ستاده در مقام استقامت Sitāde der-maḳām-ı istiḳāmet: Ṭoġrılıḳ maḳāmında ṭurmuş idi.

فکنده بر زمین ظلّ کرامت Fekende ber-zemīn ẓıll-ı kerāmet: Yer üzerine kerāmet gölgesini bıraḳmış idi.

پی تسبیح هر برگش زبانی Pey-i tesbīḥ her bergeş zebānī: Ḫudā-yı müteʿāle tesbīḥ ecliyçün her yapraġı bir dil idi.

بنامیزد عجب تسبیح خوانی Bi-nāmīzed ʿaceb tesbīḥ-ḫˇānī: Allāhu teʿālā yaramaz gözden ṣaḳlasun, yāḫud Īzed teʿālānıñ nāmı ḥaḳḳıyçün ʿaceb tesbīḥ okuyucı idi.

گذشته شاخ ازین فیروزه کاخش Güẕeşte şāḫ ez-īn fīrūze kāḫeş: Ol aġacıñ budaġı bu yaşıl renklü köşkden, yaʿnī semādan geçmiş idi. Yaʿnī ġāyet mürtefiʿ idi.

ملایك گشته گنجشگان شاخش Melāik geşte güncişgān-ı şāḫī: Melekler anıñ budaġınıñ serçeleri olmuş idi.

بهر فرزند کش دادی خداوند Be-her ferzend kʾeş dādī Ḫudāvend: Her oġul ki Mālik-i ḥaḳīḳī ḥażretleri Yaʿḳūb ʿaleyhiʾs-selāma virir idi.

ازآن خرّم درخت سدره مانند Ez-ān ḫurrem dıraḫt-ı sidre-mānend: Ol sidretüʾl-müntehā miṣillü ḫurrem aġacdan. Bu beyt mā-baʿdına merhūndur.

همان دم تازه شاخی بر دمیدی Hemān **(S 60a)** dem tāze şāḫī ber-demīdī: Hemān ol nefes bir tāze budaḳ ẓuḥūr eylerdi.

که باقدّش برابر سر کشیدی Ki bā-ḳaddeş berāber ser keşīdī: Ki ol ferzendiñ ḳaddiyle berāber baş çekerdi.

چو در راه بلاغت پا نهادی Çü der-rāh-ı belāġat pā nihādī: Çünki ol ferzend bülūġa irmek yoluna ayaḳ[874] kordı.

بدستش زان عصای سبز دادی Be-desteş zʾān ʿaṣā-yı sebz dādī: Yaʿḳūb ʿaleyhiʾs-selām ferzendiñ eline ol aġacdan yeşil ʿaṣā virirdi.

بجز یوسف که از تأیید بختش Be-cüz Yūsuf ki ez-teʾyīd-i baḫteş: Yūsuf ʿaleyhiʾs-selāmıñ ġayrı ki anıñ baḫtınıñ teʾyīd ve taḳviyesinden. Yaʿnī müʾeyyed min-ʿindiʾllāh oldığından.

عصا لایق نیامد زان درختش ʿAṣā lāyıḳ neyāmed zʾān dıraḫteş: Ol dıraḫtdan aña ʿaṣā lāyıḳ gelmedi. **(E 82b)**

نهال باغ جان بود او نشاید Nihāl-i bāġ-ı cān būd ū ne-şāyed: Ol ḥażret cān[875] bāġınıñ fidānı idi yaramaz, yaʿnī lāyıḳ degil.

که با او شاخ چوبی همسر آید Ki bā-ū şāḫ-ı çūbī hem-ser āyed: Ki anıñla bir aġac budaġı hem-ser gele. Yaʿnī berāber boy çeke.

---

[874] ayaḳ: ayaġa (S)

[875] cān: cinān (S)

شبی پنهان ز اخوان با پدر گفت Şebī pinhān zi-iḫvān bā-peder güft: Bir gice Yūsuf ‘aleyhi’s-selām iḫvānından gizlü pederine didi.

که ای بازوی سعیت با ظفر جفت Ki ey bāzū-yı sa‘yet bā-ẓafer cüft: Ey ol peder ki seniñ sa‘yıñ bāzūsı zafer ile cüftdür ve ẓafere muḳārindir. Ḥāṣılı müstecābü’d-dā‘vesin.

دعا کن تا کفیل کار و کشتم Du‘ā kün tā kefīl-i kār u kişтem: Du‘ā eyle tā iş ve ekinim kefīli, ya‘nī Bār-ı Ḫudā.

برون آرد عصایی از بهشتم Birūn āred ‘aṣāyī ez-behişтem: Cennetden bir ‘aṣā baña ṭaşra getüre.

که از عهد جوانی تا به پیری Ki ez-‘ahd-i cüvānī tā be-pīrī: Ancılayın ‘aṣā ki civānlıḳ zamānımdan pīrlige dek.

کند هرجا که افتم دستگیری Küned her cā ki üftem dest-gīrī: Her yere ki düşem baña el ṭutucılıḳ eyleye.

دهد در جلوهگاه جنگ بازی Dihed der-cilvegāh-ı ceng-bāzī: Ceng-bāzlıḳ cilvegāhında. Ya‘nī huṣūmetiñ ḥīn-i ẓuhūrında vire.

مرا با هر برادر سر فرازی Merā bā-her birāder ser-firāzī: Baña her birāderimle baş yüceliḳ. Ya‘nī her ḳanḳı birāderimle ḫuṣūmet eyleyem ol ‘aṣā sebebiyle aña ġālib olam.

پدر روی تضرع در خدا کرد Peder rūy-ı tażarru‘ der-Ḫudā kerd: Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām tażarru‘ yüzini Ḫudāy te‘ālāya itdi.

برأی خاطر یوسف دعا کرد Be-re’y-i ḫāṭır-ı Yūsuf du‘ā kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫāṭırı ecliyçün du‘ā itdi.

رسید از سدره پیك ملك سرمد Resīd ez-sidre peyk-i mülk-i sermed: Mülk-i dā’īm sā‘īsi, ya‘nī Cibrīl ‘aleyhi’s-selām sidretü’l-müntehādan irişdi.

عصای سبز در دست از زبرجد ‘Aṣā-yī sebz der-dest ez-zeberced: Yeşil ‘aṣā elinde zebercedden.

نه زخم تیشهٔ ایّام دیده Ne zaḫm-ı tīşe-i eyyām dīde: Ne eyyām tīşesiniñ zaḫmını görmüş. Ya‘nī keserden aña yara irişmemiş.

نه رنج ارّهٔ دوران کشیده Ne renc-i erre-i devrān keşīde: Ne devrān bıçḳusınıñ rencini çekmiş, ḥāṣılı aña neccār eli degmemiş.

قوی قوّت گران قیمت سبك سنگ Ḳavī-ḳuvvet girān-ḳıymet sebük-seng: Ḳuvveti ḳavī, ya‘nī ḳırılmaḳ iḫtimāli yoḳ. Ḳıymeti aġır ṭartısı ḫafīf.

نیالوده به ننگ روغن و رنگ Neyālūde be-neng-i revġan u reng: Yaġ ve renk ‘ārıyla buluşmamış, ya‘nī anıñ levni ve berraḳlıġı ṣan‘at ile degil.

پیام آورد کین فضل الهیست Peyām āverd k’īn fāżl-ı İlāhīst: Ḫaber getürdi ki bu ‘aṣā Bār-ı Ḫudānıñ fażlıdır.

ستون بارگاه پادشاهیست Sütūn-ı bārgāh-ı pādşāhīst: Bir pādişāh-ı lem-yezel ki bārgāhıñ diregidir. Ya‘nī ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine dāl olan maṣnū‘ı ve mahlūḳıdır, yāḫud **(E 83a)** pādişāhlıḳ bārgāhınıñ sütūnıdır. Ya‘nī serīr-i salṭanāt-ı nübüvvete su‘ūd içün ḳuvvet viricidir.

چو شد یوسف ازآن تحفه قوی دست Çü şüd Yūsuf ez-ān tuḥfe ḳavī-dest: Çünki **(S 60b)** Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol tuḥfeden ḳāvī-dest oldı.

ز حسرت حاسدانرا پشت بشکست Zi-ḥasret ḥāsidānrā püşt biş’kest: Ḫasretden ḥāsidleriñ arḳası şındı ve ḥasedleri nihāyet mertebede oldı.

برایشان آن عصا از دست هستی Ber-īşān ān ‘aṣā ez-dest-i hestī: Anlar üzerine ol ‘aṣā varlıḳ elinden. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmda mevcūd oldıġından.

گران تر آمد از صد چوب دستی Girānter āmed ez-ṣad çūb-destī: Ziyāde aġır geldi yüz ser-deste kütüginden.

بخود بستند ازآن هر یك خیالی Be-ḫod bestend ez-ān her yek ḫayālī: Ol ‘aṣādan ḥāsidān her biri kendüye bir ḫayāl baġladı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma her biri bir güne ziyān irişdirmek mülāḥaẓa eylediler.

نشاندند از حسد در دل نهالی Nişāndend ez-ḥased der-dil nihālī: Ḫasedden göñüllerinde bir fidān dikdiler. Ya‘nī herkes endīşe eyledigi żarārıñ infāẕını taṣmīm eyledi.

ز اوّل طبع را زان زنده گی داد Zi-evvel ṭab‘rā z’ān zindegī dād: Evvel emirden ol ḥasūd ṭab‘ına ol dikdigi fidāndan ḫayāt virdi.

ولی آخر بر شرمندگی داد Velī āḫir ber-i şermendegī dād: Velākin āḫirü’l-emr utanmaḳ meyvesini virdi. Ya‘nī ibtidāda ḥasedinden nāşī żararı infāẕa sā‘y ile mesrūr idi. Velākin ‘āḳıbet ḥīn-i salṭanat-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmda ḫacil ve nādim oldı.

خواب دیدن یوسف علیه السّلام که آفتاب و ماه و یانزده ستاره ویرا سجده بردند Dāstān-ı dīger neṣr Ḫ̆āb dīden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ki āftāb u māh u yāzdeh sitāre veyrā secde bürdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām düş görmek beyānındadır ki güneş ve ay ve on bir yıldız añа secde iletdiler.

و شنیدن برادران آنرا و زیادت شدن حسد ایشان Ve şenīden-i birāderān-ı ānrā ve ziyādet şüden-i ḥased-i īşān: Ve birāderler ol düşi işitmek ve ḥasedleri ziyāde olmaḳ beyānındadır.

Naẓm **خوش آن کز بند صورت باز رسته** Ḫoş ān k’ez-bend-i şūret bāz reste: Ḫoş ol kimesne ki şūret bendinden ḳurtulmuş ola. Ya‘nī ‘ālem-i ẓāhirden fāriġ ola.

ز سحر چشم بندان چشم بسته Zi-siḥr-i çeşm-bendān çeşm beste: Göz bağı olan maḥbūbların siḥrinden gözini bağlamış ola.

دلش بیدار و چشمش در شکر خواب Dileş bīdār u çeşmeş der-şeker-ḫˇāb: Gönli uyanıḳ ve gözi ṭatlı uyḳuda ola.

ندیده کس چنین بیدار در خواب Ne-dīde kes çünīn bīdār der-ḫˇāb: Kimesne buncılayın uyanıḳlığı rü'yāda görmemiş **(E 83b)** ola.

بپوشیده ز نا پاینده دیده Bi-pūşīde zi-nā-pāyende dīde: Devāmı ve ṣebātı olmayan 'ālemden gözini örtmüş ola.

ولی پوشیدهٔ آینده دیده Velī pūşīde-i āyende dīde: Velīkin gelici mestūrı görmüş ola ve olacaḳ nesneye ıṭṭılā' bula. Ya'nī bu evṣāfla mevṣūf kimesne ne ḫoşdur.

شبی یوسف به پیش چشم یعقوب Şebī Yūsuf be-pīş-i çeşm-i Ya'ḳūb: Bir gice Yūsuf Yā'ḳūb 'aleyhi's-selāmıñ gözi öñinde.

که پیش او چو چشمش بود محبوب Ki pīş-i ū çü çeşmeş būd maḥbūb: Ancılayın Yūsuf ki Ya'ḳūb 'aleyhime's-selāmıñ öñinde gözi gibi maḥbūb idi.

بخواب خوش نهاده سر ببالین Be-ḫˇāb-ı ḫoş nihāde ser be-bālīn: Ḫoş uyḳu ile başını yaṣdığa ḳomuş idi.

بخنده لعل نوشین کرده شیرین Be-ḫande la'l-i nūşīn kerde şīrīn: Tebessüm ile leẕīẕ ṭutağı ṭatlu itmiş idi. Ya'nī uyḳuda tebessüm eyledi ve Ya'ḳūb 'aleyhi's-selām anı gördi.

زشیرین خند آن لعل شکر خند Zi-şīrīn-ḫand-ı ān la'l-i şeker-ḫand: Ol la'l ṭuṭaḳlı şeker gülüşliniñ ṭatlı gülmesinden. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ uyḳuda tebessüminden.

بدل یعقوبرا شوری در افکند Be-dil Ya'ḳūbrā şūrī der-efkend: Ya'ḳūb 'aleyhi'-selāmıñ gönline bir ḳarışıḳlıḳ şalındı.

چو سوسف نرگس سیراب بگشاد Çü Yūsuf nergis-i sīr-āb büg'şād: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ nergis-i sīr-āb gibi gözlerini açdı. *Sīr-āb* lüġatde şuya ḳanmış ma'nāsınadır ki mecāzen ṭarāvetden ve leṭāfetden ve ṣafāvetden 'ibāretdir.

چو بخت خویش چشم از خواب بگشاد Çü baḫt-ı ḫˇīş çeşm ez-ḫˇāb büg'şād: **(S 61a)** Kendü baḫtı gibi gözini uyḳudan açdı. Ya'nī tāli'i uyandığı gibi kendü de uyandı.

بدو گفت ای شکر شرمندهٔ تو Bedū güft ey şeker şermende-i tü: Aña Ya'kūb 'aleyhi's-selām didi: Ey ol oġlum ki şeker seniñ şermendeñdir. Ya'nī seniñ leẕẕetiñden şeker ḫacil ve utanıcıdır.

چه موجب داشت شکر خندهٔ تو Çi mūcib dāşt şekker ḫande-i tü: Ne mūcib ṭutdı? Ya'nī sebeb ne oldı seniñ tatlu gülüşüñe?

بگفتا خواب دیدم مهر و مه را Bi-güftā ḫˇāb dīdem mihr ü mehrā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Düşde gördüm güni ve ayı.

ز رخشنده کواکب یازده را Zi-raḫşende kevākib yāzdehrā: Ildırıcı yıldızlardan on bir yıldızı.

که یکسر داد تعظیمم بدادند Ki yek-ser dād-ı ta‘ẓīmem bi-dādend: Ki bir uġurdan baña ta‘ẓīm dādını virdiler.

بسجده پیش رویم سر نهادند Be-secde pīş-i rūyem ser nihādend: Yüzüm öñinde secdeye baş ḳodılar.

پدر گفتا که بس کن زین سخن بس Peder güftā ki bes kün z’īn süḫan bes: **(E 84a)** Peder didi ki: Epsem ol bu sözden epsem.

مگو این خواب را زینهار با کس Me-gū īn ḫˇābrā zīnhār bā-kes: Dime bu düşi ṣaḳın kimesneye.

مباد این خوابرا اخوان بدانند Me-bād īn ḫˇābrā iḫvān bi-dānend: Olmaya ki bu düşi ḳardeşleriñ bileler.

به بیداری صد آزارت رسانند Be-bīdārī ṣad āzāret resānend: Uyanıḳlıḳda saña yüz ḥürmetsizlik ve rāḥatsızlık irişdirirler.

ز تو در دل هزاران غصّه دارند Zi-tü der-dil hezārān ġuṣṣa dārend: Senden göñüllerinde niçe biñ ġuṣṣa ṭutarlar.

درین قصّه کیت فارغ گذارند Der-īn ḳıṣṣa keyet fāriġ güẕārend: Bu ḳıṣṣada ne zamān seni fāriġ terk iderler. Ya‘nī saña bir ziyān ḳaydında olurlar.

نیارند از حسد این خواب را تاب Neyārend ez-ḥased īn ḫˇābrā tāb: Ḥasedden bu düşe ṭāḳat getüremezler.

که بس روشن بود تعبیر این خواب Ki bes rūşen büved ta‘bīr-i īn ḫˇāb: Ki bu vāḳı‘anıñ ta‘bīri ġāyet rūşen olur.

پدر کرد این وصیّت لیك تقدیر Peder kerd īn vaṣiyyet līk taḳdīr: Peder, ya‘nī Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām bu vaṣiyyeti itdi, līkin taḳdīr-i Ḫudā.

ببادی بگسلد زنجیر تدبیر Be-bādī büg’siled zencīr-i tedbīr: Bir yil ile tedbīr zencīrini üzer.

بیك تن گفت یوسف این فسانه Be-yek ten güft Yūsuf īn fesāne: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu ḳıṣṣayı bir kimseye didi.

نهاد آنرا باخوان در میانه Nihād ānrā be-iḫvān der-miyāne: O kimse ḳodı ol ḳıṣṣayı iḫvān ile ortaya. Ya‘nī iḫvān-ı Yūsufa söyledi.

شنیدستی که هر سر کز دو بگذشت Şenīdestī ki her ser k’ez-dü büg’ẕeşt: İşitmişsin ki her sır ki ikiden geçdi.

باندك وقت ورد هر زبان گشت Be-endek vaḳt vird-i her zebān geşt: Az zamānda her lisānıñ virdi oldı. Ya‘nī *kullu sırrın cāveze’l-iṯneyni şā‘*[876] mā-sadaḳına maẓhar oldı.

حكيمى گفت كان دو جز دو لب نيست Ḥakīmī güft k’ān dü cüz dü leb nīst: Bir ḥakīm didi ki: Ol iṯneyn iki ṭuṭaġıñ ġayrı degildir. Ya‘nī iṯneynden murād iki ṭuṭaḳdır.

كزان سر بگزرانيدن ادب نيست K’ez-ān sır büg’ẕerānīden edeb nīst: Ki ol iki ṭuṭaḳdan sırrı geçürmek edeb degildir.

بسا سر كز دو لب افتد به بيرون Besā sır k’ez-dü leb üfted be-bīrūn: Çoḳ sır ki iki ṭuṭaḳdan ṭaşra vāḳi‘ olur.

درون صد دلاوررا كند خون Derūn-ı ṣad dil-āverrā küned ḫūn: Yüz bahādır kimesneniñ göñlini ḳan ider. Ya‘nī niçe kimseleriñ ḫacāletine belki helākine bā’iṯ olur.

چه خوش گفت آن نكو گوى و نكوكار Çi ḫoş güft ān nikū-güy u nikū-kār: Ne güzel didi ol eyü sözli ve eyü işli. Ya‘nī bir ‘ālim ve fāżıl kimse.

كه سر خواهى سلامت سر نگه دار Ki ser ḫˇāhī selāmet sır nigeh-dār: Ki başı selāmet istersen sırrı ḥıfẓ eyle belki ser virmek olur, sırrı ‘ayān eylemek olmaz **(E 84b)** mışdāḳınca ser-endāḫte olmaġa rāżı olup rāzı ibrāz eylemege nefs urma.

چو وحشى مرغ از بند قفس جست Çü vaḥşī murġ ez-bend-i ḳafes cest: Çünki bir vaḥşi ḳuş ḳafes bendinden ṣıçradı ve ḫalāṣ buldı.

دگر نتوان بدستان پاى او بست Diger net’vān be-destān pāy-ı ū best: **(S 61b)** Bir daḫı ḥīle ile anıñ ayaġını bağlamaḳ mümkin olmaz.

چو اخوان قصّهٔ يوسف شنيدند Çü iḫvān ḳıṣṣa-i Yūsuf şenīdend: Çünki ḳarındaşları Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳıṣṣasını işitdiler.

ز غصّه پيرهن بر خود دريدند Zi-ġuṣṣa pīrehen ber-ḫod derīdend: Ġuṣṣa ve ḥüzünden göñleklerini tenleri üzerinde yırtdılar.

كه يارب چيست در خاطر پدررا Ki yā Rab çīst der-ḫāṭır pederrā: Ya‘nī didiler ki ‘acabā pederiñ ḫāṭırında nedir? Yā Rāb ‘acabā ma‘nāsınadır.

كه نشناسد زنفع خود ضررررا Ki neş’nāsed zi-nef‘-i ḫod żararrā: Ki kendü nef‘inden żararını añlamaz.

نمى دانيم كز طفلى چه آيد Nemī-dānīm k’ez-ṭıflī çi āyed: Bilmeyüz ki bir ṭıfldan ne gelür?

كه طفلى جز طفيلى را نشايد Ki ṭıflī cüz ṭufeylīrā ne-şāyed: Ki ṭıfıllık ṭufeyllikden ġayrıya yaramaz. Ya‘nī uşaḳ ġayra tābi‘ gerek metbū‘ olmaġa sezā degildir.

---

[876] İki dudağı aşan her sır yayılır.

بهر یك چند بر بافد دروغی Be-her yek çend ber-bāfed dürūġī: Her bir zamānda bir yalan ṭoḳur.

دهد زان گوهر خود را فروغی Dihed z’ān gevher-i ḫodrā fürūġī: Ol yalandan virir kendü ẕātına bir ışıḳ.

خورد این پیر مسکین زو فریبی Ḫored īn pīr-i miskīn z’ū firībī: Bu pīr-i miskīn, ya‘nī pederimiz andan bir aldama yir. Ya‘nī kelāmına aldanur.

شود از صحبت او ناشکیبی Şeved ez-ṣoḥbet-i ū nā-şekībī: Anıñ ṣoḥbetinden ṣabırsız olur.

کند قطع نکو پیوندی ما Küned ḳaṭ‘-ı nikū peyvendī-i mā: Pederden bizim eyü ittiṣālimizi ḳaṭ‘ ider ve ḥüsn-i naẓarını üzerimizden keser.

برد مهر پدر فرزندی ما Bered mihr-i peder ferzendī-i mā: Pederiñ aña muḥabbeti bizim oġulluġumuzı iletür. Ya‘nī aña eyledigi mu‘āmeleyi bize eylemez gūyā biz aña ferzend degilüz.

پدر کردست زینسان سر بلندش Peder kerdest z’īn sān ser-bülendeş: Peder bunuñ gibi anı ser-bülend eylemişdir. Ya‘nī bizim üzerimize tercīḥ eylemişdir.

نیفتد این قدر حشمت پسندش Neyüfted īn ḳadar ḥaşmet pesendeş: Bu ḳadar ululuḳ aña begenilmiş düşmez. Ya‘nī anı bizim üzerimize tercīḥ eyledigine rāżı olmayuz.

هوس دارد که ما از تیرگی پاك Heves dāred ki māh ez-tīregī pāk: Heves ṭutar ve ārzūy eyler ki bir bulanıḳlıḳdan ve ġıll u ġışdan pāk ve ṭāhirler.

بسجده پیش او افتیم بر خاك Be-secde pīş-i ū üftīm ber-ḫāk: Anıñ öñinde ṭopraḳ üzerine secdeye düşelim.

نه تنها ما که مادر با پدر هم Ne tenhā mā ki māder bā-peder hem: Yalñız biz degil ki māder pederiyle **(E 85a)** hem. Ḥāṣılı peder anı üzerimize tercīḥ eyledigi rütbeye ḳāni‘ olmayup ister ki öñinde secde idelim. Bizim secdemizde rāżı olmaz, ister ki vālide ve peder daḫı secde ideler.

نباید جاه جویی این قدر هم Ne-bāyed cāh-cūyī īn ḳadar hem: Bu ḳadar manṣıb isteyicilik daḫı gerekmez.

پدر را ما خریداریم نی او Pederrā mā harīdārīm nī ū: Pederi biz alıcıyuz o degil.

پدررا ما هواداریم نی او Pederrā mā hevā-dārīm nī ū: Pedere biz ārzū ṭutucıyuz o degil. Ya‘nī her vechle anı muḥāfaẓa ve umūrına müsā‘ade iderüz ammā ol itmez.

اگر روزست در صحرا شبانیم Eger rūzest der-ṣaḥrā şebānīm: Eger gündüzdür ṣaḥrāda çobanıyuz.

و گر شب خانه اش را پاسبانم Ve ger şeb ḫāneeşrā pāsbānem: Ve eger gicedir ḫānesine bekciyüz.

براعدا قوّت بازویش از ماست Ber-aʿdā ḳuvvet-i bāzūyeş ez-māst: Pederiñ düşmenler üzerine ḳuvvet-i bāzūsı bizdendir.

بر احباب آب رویش از ماست Ber-i aḥbāb āb-ı rūyeş ez-māst: Dostlar ʿindinde yüzi ṣuyı ve iʿtibārı bizdendir.

بجز حیلتگری از وی چه دیده است Be-cüz ḥīletgerī ez-vey çi dīdest: Ḥīle idicilikden ġayrı peder andan ne görmüşdür?

کش اینسان بر سر ما بر گزیده است K'eş īn sān ber-ser-i mā ber-güzīdest: Ki anı bu üslūbla başımız üzre iḫtiyār eylemişdir. Yaʿnī peder andan ḥīleden ġayrı ne görmüşdür ki anı bizim üzerimize **(S 62a)** tercīḥ eylemişdir?

بیا تا کار خودرا چاره سازیم Biyā tā kār-ı ḫodrā çāre sāzīm: Gel tā ki kendü işimize çāre eyleyelim.

بهر راهش توان آواره سازیم Be-her-rāheş tüvān āvāre sāzīm: Her ne ṭarīḳla mümkin olursa anı āvāre eyleyelim.

چو با ما بر سر غمخوارگی نیست Çü bā-mā ber-ser-i ġam-ḫˇāregī nīst: Çünkü Yūsuf ʿaleyhi's-selām bizimle ġam-ḫˇārlık başı üzre degildir. Yaʿnī bize enīs ve mūnis degildir.

دوای او بجز آوارگی نیست Devā-yı ū be-cüz āvāregī nīst: Āvārelikden ġayrı aña devā yoḳdur.

بباید چاره سازیرا کمر بست Biyāyed çāre-sāzīrā kemer-best: Çāre-sāzlıga bil baġlamaḳ gerekdir.

نرفته اختیار چاره از دست Ne-refte iḫtiyār-ı çāre ez-dest: Çāre iḫtiyārı elden gitmemişdir. Yaʿnī anı ber-taḳrīb pederden āvāre itmege çāre mümkindir.

چو خواری بر دهد از شوره بختی Çü ḫˇārī ber-dihed ez-şūre-baḫtī: Çünki şūre-baḫtlıkdan, yaʿnī bir zemīniñ baḫtı çoraḳ oldıġından bir tiken ẓāhir ola.

بباید کند نا گشته درختی Bi-bāyed kend nā-geşte dıraḫtī: Aġac olmamış iken ḳoparmaḳ gerek. Ḥāṣılı bu ṭıfl ve ṣaġīri ḥālet-i ṣiġarda iken defʿ itmeli ve bu buḳʿadan ṭard ve ibʿād eylemeli ve illā baʿde zamān buña muḳāvemet **(E 85b)** ḳābil-i imkān olmaz.

بقصد چاره سازی عهد بستند Be-ḳasd-ı çāre-sāzī ʿahd bestend: Çāre düzücilik ḳaṣdına ʿahd bağladılar.

بعزم مشورت یکجا نشستند Be-ʿazm-i meşveret yek cā nişestend: Meşverete ʿazm idüp bir maḥalde oturdılar.

Dāstān-ı dīger neṣr **مشورت كردن برادران با يكديگر** Meşveret kerden-i birāderān bā-yek dīger: İḫvān-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām birbiriyle müşāvere eylemek beyānındadır **چه حيله سازند كه يوسف عليه اسّلام را از پيش پدر دور اندازند** Çi ḥīle sāzend ki Yūsuf ‘aleyhi’-selāmrā ez-pīş-i peder dūr endāzend: Ne ḥīle düzeler ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı pederi öñinden ıraḳ atalar.

Naẓm **چو آيد مشكلى پيش خردمند** Çü āyed müşkilī pīş-i ḫıredmend: Çünki ‘aḳıllu kimseniñ öñine bir müşkil iş gele ve bir emr-i ‘aẓīm ḥādiṣ ola.

كزان مشكل فتد دركار او بند K’ez-ān müşkil füted der-kār-ı ū bend: O müşkilden anıñ kārına bend düşe. Ya‘nī o müşkil işde vāḳi‘ olan ‘uḳdeyi ḥalle kādir olmaya.

كند عقل دكر با عقل خود يار Küned ‘aḳl-ı diger bā-‘aḳl-ı ḫod yār: Ol ḫıredmend bir ġayrı ‘aḳlı kendü ‘aḳlına yār eyler. Ya‘nī bir āḫer ‘āḳil kimse ile müşāvere eyler.

كه تا در حلّ آن گردد مددكار Ki tā der-ḥall-i ān gerded mededkār: Tā ki ol müşkili ḥalde meded işlü ola. Ya‘nī ol ‘uḳdeyi izālede kendüye imdād eyleye.

زيك شمعش نگيرد نور خانه Zi-yek şem‘eş ne-gīred nūr ḫāne: Bir şem‘den ḫāne nūr tutmaz. Ya‘nī bir yanar mūm ile ḫāne münevver olmaz.

فروزد شمع ديگر در ميانه Fürūzed şem‘-i dīger der-miyāne: Ortada bir āḫer şem‘ ışıḳlandırır. Nitekim ekābir otalarında müte‘addid mūmlar yanar.

ولى هست اين سخن در راست بيانان Velī hest īn süḫan der-rāst-bīnān: Velīkin vardır bu söz rāst-bīnlerde.

بصدر راستى بالا نشينان Be-ṣadr-ı rāstī bālā-nişīnān: Ṭoġrılıḳ ṣadrının yuḳarusında oturıcılarda. Ya‘nī meşveret ile mehlekeden ḫalāṣ bulmaḳ re’y-i ṣā’ib ve fikr-i ṣā’ḳıb ṣāḥiblerinde ve ṣalāḥ ve taḳvā ile ārāste olan kimesnelerde olur.

نه در كجرو حريفان و كج انديش Ne der-kec-rev ḥarīfān ü kec-endīş: Egri yüriyişli ve egri fikirli ḥarīflerde degil, belki anlar ile müşāvere ‘ayn-ı mehlekedir.

كه گردد از دو كجرو كجروى بيش Ki gerded ez-dü-kec-rev kec-revī bīş: Zīrā iki egri yüriyişliden egri yüriyişlilik ziyāde olur. Beyt:

Çü ire ‘āḳile bir kār-ı müşkil
Ki düşvār ola andan kār-ı ‘āḳil
İde ‘aklına bir ‘aḳlın daḫı yār **(E 86a/ S 62b)**
K'ola āsān aña bu kār-ı düşvār
Çü rūşen olmaya bir şem‘le o
Uyar bir şem‘i daḫı k’arta pertev

Velī ḫayr umma tedbīr-i ‘avecden

Ki keclik artar ancaḳ iki kecden

چو مجلس ساختند اخوان یوسف Çü meclis sāḫtend iḫvān-ı Yūsuf: Çünki iḫvān-ı Yūsuf ‘aleyhi’-selām meclis düzdiler.

برأی مشورت در شان یوسف Be-re’y-i meşveret der-şān-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ mübārek şānında müşāvereden ötüri.

یکی گفت او ز حسرت خون ما ریخت Yekī güft ū zi-ḥasret ḫūn-ı mā rīḫt: İḫvāndan biri didi ki: O Yūsuf ḥasretden bizim ḳanımızı dökdi.

بخونریزش باید حیله انگیخت Be-ḫūn-rīzş bāyed ḥīle engīḫt: Anıñ kanını dökmege ḥīle ḳoparmaḳ gerek.

زدشمن ریز خون چون یافتی دست Zi-düşmen rīz ḫūn çün yāftī dest: Düşmendan ḳan dök çünki el bulasın.

که از دستش بخونریزی توان رست Ki ez-desteş be-ḫūn-rīzī tüvān rest: Ki anıñ elinden kan dökücilik ile kurtulmaḳ mümkin olur.

چو گردد کشته پنهان ماند این راز Çü gerded küşte pinhān māned īn rāz: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām maḳtūl ola bu sır maḫfī ve gizlü ḳalur.

ز کشته بر نیاید هرگز آواز Zi-küşte ber-neyāyed hergiz āvāz: Ölüden aşlā ṣadā gelmez ve mācerā ma‘lūm olmaz.

یکی گفت این به بی دینست راهی Yekī güft īn be-bī-dīnest rāhī: İḫvāndan biri didi: Bu dīnsizlige bir yoldur.

که اندیشیم قتل بی گناهی Ki endīşīm katl-i bī-günāhī: Ki bir ṣuçsuzuñ ḳatlini fikir eyleyelim.

اگر اسب جفارانیم آخر Eger esb-i cefā-rānīm āḫir: Eger āḫirü’l-emr cefā atını sürelim.

نباکشتن مسلمانیم آخر Ne-bā-küşten müselmānīm āḫir: Öldürmek ile sürmeyelim āḫir müselmānuz. Ya‘nī eger aña cefā eylemek muḥaḳḳaḳ ise bārī ḳatl ile eylemeyelim. Āḫer güne idelim.

غرض زین بقعه بیرون بردن اوست Ġaraż z’īn buḳ‘a bīrūn bürden-i üst: Ġarażımız bu buḳ‘adan anı ṭaşra iletmekdir.

نه کشتن یا زدن یا مردن اوست Ne-küşten yā zeden yā mürden-i üst: Anı öldürmek veyā urmak veyā anıñ ölmesi degildir.

همان به کافکنیمش از پدر دور Hemān bih k’efkenīmeş ez-peder-dūr: Hemān yigrek bu ki anı peder-dūr bıraḳalım.

بهایل وادی ای محروم و مهجور Be-hāyil vādī'ī maḥrūm u mehcūr: Bir korkulu dereye vech-i pederden maḥrūm ve metrūḳ oldugı hālde.

بیابانی درو جز دام و دد نی Beyābānī der-ū cüz dām u ded nī: Bir ṣaḥrāya ki anda yırtıcıdan ve ṭuzaḳdan. Ya'nī mehlekeden ġayrı nesne yoḳ.

بجز روباه و گرگ از نیك و بد نی Be-cüz rūbāh u gürg ez-nīk ü bed nī: Dilkü ve ḳurtdan ġayrı eyüden ve yaramazdan bir nesne yoḳ.

نباشد آب او جز اشك نومید Ne-bāşed āb-ı ū cüz eşk-i nevmīd: Aña ümidsizlik göz yaşından ġayrı şu olmaya. **(E 86b)**

نباشد نان او جز قرص خورشید Ne-bāşed nān-ı ū cüz ḳurṣ-ı ḫūrşīd: Güneş çöreginden ġayrı aña etmek olmaya.

نه در وی سایهٔ جز در شب تار Ne der-vey sāye'ī cüz der-şeb-i tār: Ne o beyābānda ḳaranlıḳ giceden ġayrı bir gölge olmaya.[877]

نه در وی پستری جز نشتر خار Ne der-vey pisterī cüz nişter-i ḫār: Ne anda diken neşterinden ġayrı bir döşek ola. Ya'nī ol ṣaḥrādan esbāb-ı āsāyiş bi'l-külliyye meslūb ola.

چو یکچند اندرو آرام گیرد Çü yek çend ender-ū ārām gīred: Çünki bir niçe zamān anda ḳarār ṭuta.

بمرگ خویشتن بی شك بمیرد Be-merg-i ḫˇīşten bī-şek bi-mīred: Şübhesiz kendü ölümüyle öle.

نگشته تیغ ما رنگین بخونش Ne-geşte tīġ-i mā rengīn be-ḫūneş: Anıñ ḳanıyla ḳılıcımız rengīn olmayup.

رهیم از تیغ نیرنگ و فسونش Rehīm ez-tīġ-i nīreng ü füsūneş: Anıñ ḥīle ve efsūnı ḳılıcından ḳurtuluruz.

یکی گفتا که قتل دیگر است این Yekī güftā ki ḳaṭl-i dīger est īn: İḫvāndan biri didi ki: Bu ġayrı ḳatldir. Ya'nī ḳatliñ bir nev'i de budur.

چه جای قتل ازآن هم بد تراست این Çi cāy-ı ḳaṭl ez-ān hem bedterest īn: Ne **(S 63a)** öldürmek yeri ḳatlden bedrekdir. Ya'nī bu ḳatlden eşeddir.

بیك دم پیش خنچر جان سپردن Be-yek dem pīş-i ḫançer cān sipürden: Ḫançer öñinde bir nefes cān teslīm eylemek.

به است از گرسنه یا تشنه مردن Bih est ez-gürsine yā teşne mürden: Aç veyā ṣusuz ölmekden yegdir.

---

[877] olmaya: ola (E)

صواب آنست کاندر دور و نزدیك Ṣavāb ānest k’ender-dūr u nezdīk: Ṣavāb oldur ki yaḳında ve ıraḳda.

طلب داریم چاهی تنگ و تاریك Ṭaleb dārīm çāhī teng ü tārīk: Ṭaleb ṭutalım ve arayalım bir ṭar ve ḳaranuḳ ḳuyu.

زصدر عزّت و جاه افکنیمش Zi-ṣadr-ı ‘izzet ü cāh efkenīmeş: Anı ‘izzet ve manṣıb ṣadrından bıraḳalım.

بصد خواری درآن چاه افکنیمش Be-ṣad ẖˇārī der-ān çāh efkenīmeş: Yüz ḥaḳāret ile ol ḳuyu içine ṣalalım.

بود کآنجا نشیند کاروانی Büved k’āncā nişīned ḳārvānī: Ola ki ol maḥalde bir kārvān otura.

برآساید درآن منزل زمانی Ber-āsāyed der-ān menzil zamānī: Ol menzilde. Ya‘nī ḳuyu ‘indinde bir zamān rāḥat eyleye.

بچاه اندر کسی دلوی گذارد Be-çāh ender kesī delvī güẕāred: Ḳuyu içine bir kimesne bir ḳoġa ṣalıvire.

بجای آب ازآن چاهش درآرد Be-cāy-ı āb ez-ān çāheş der-āred: Ṣu yerine anı ol ḳuyudan getüre ve iḫrāc eyleye.

بفرزندیش گیرد یا غلامی Be-ferzendīş gīred yā ġulāmī: Anı oġulluġa veyā ḳulluġa ṭuta.

کند در بردن او تیز گامی Küned der-bürden-i ū tīz-gāmī: Anı iletmekde keskün adımlıḳ ide ve sür‘atle alup bir cānibe gide.

شود پیوند او زینجا بریده Ṣeved peyvend-i ū z’īn-cā bürīde: Anıñ ittiṣāli bu mevżi‘den kesilmiş olur.

بوی از ما گزندی نا رسیده Be-vey ez-mā gezendī nā-resīde: Aña bizden bir ziyān irişmemiş **(E 87a)** olduġı ḥālde.

چو گفت او قصّه چاه پر آسیب Çü güft ū ḳıṣṣa-i çāh-ı pür-āsīb: Çünki üçünci birāder zaḥmetle ṭolu olan ḳuyunuñ ḳıṣṣasını didi.

شدند آنان همه بر چه سرآشیب Ṣüdend ānān heme ber-çeh ser-āşīb: Dükeli birāderler ḳuyuya baş aşaġı oldılar. Ya‘nī ḳatlden ve ṭarḥdan ferāġat idüp çāha bıraḳmaġa teslīm oldılar.

زغور چاه و مکر خود نه آگاه Zi-ġavr-ı çāh u mekr-i ẖod ne āgāh: Çāhıñ nihāyetinden ve kendülerin mekrinden vāḳıf degil idiler. Ya‘nī vaḳit olur ki ḫacil oluruz diyü mülāḥāẓa eylemezler idi.

همه بی ریسمان رفتند در چاه Heme bī-rīsmān reftend der-çāh: Dükeli ipsiz olduḳları ḥālde çāha gitdiler. Ya‘nī bir ḥabl-ı metīne teşebbüṯ eylemeyüp sevdā-yı ẖuşk ile ‘azm-i çāh eylediler.

گرفته با پدر هر یك نفاقی Girifte bā-peder her yek nifāḳī: Pederlerine her biri bir nifāḳ ṭutup.
برآن تزویر کردند اتفاقی Ber-ān tezvīr kerdend ittifāḳī: Ol tezvīr üzerine ittifāḳ eylediler.
وزان پس رو بکار خود نهادند V'ez-ān pes rū be-kār-ı ḫod nihādend: Ve andan ṣoñra yüzlerini kendü işlerine ḳodılar.
بفردا وعدهٔ آن کار دادند Be-ferdā va'de-i ān kār dādend: Ertesi güni ol ḳuyu işiniñ va'desini virdiler.

Dāstān-ı dīger neṯr **رفتن برادران پیش پدر و اجازت خواستن که یوسف علیه السّلام همراه خود بصحرا برند** Reften-i birāderān pīş-i peder ü icāzet ḫˇāsten ki Yūsuf 'aleyhi's-selām hem-rāh-ı ḫod be-ṣaḥrā berend: İḫvān-ı Yūsuf 'aleyhi's-selām pederleriniñ öñine gitmek ve icāzet istemek beyānındadır ki Yūsuf 'aleyhi's-selāmı kendülerle bile ṣaḥrāya ileteler.

Naẓm **جوانمردان که از خود رستگانند** Cüvānmerdān ki ez-ḫod restgānend: İnsāniyyetlü ve ādemiyyetlü ḫoş ṭab' igitler ki kendülerden ḳurtulmuşlardır. Ya'nī min-ciheti'd-dünyā kendülere nef' ḳaydında degildirler.
بکنج بیخودی بنشستگانند Be-künc-i bī-ḫodī bin'şestegānend: Bī-ḫodluḳ köşesinde oturmuşlardır ve kendülerini terk eylemişlerdir.
ز قید طبع و کید نفس پاکند Zi-ḳayd-ı ṭab' u keyd-i nefs pākend: Ṭab'ları ḳaydından ve nefsleri keydinden pākdirler. Ya'nī giriftār-ı **(S 63b)** dām-ı ṭab' ve mübtelā-yı mekr ü hevā olmaḳdan berīdirler.
براه درد کوی عشق خاکند Be-rāh-ı derd kūy-ı 'aşḳ ḫākend: Derd yolında ve 'aşḳ maḥallesinde ṭopraḳdırlar. Ya'nī ḳażā-yı Lem-yezele teslīm-i küllīleri vardır.
نه زیشان بر دل مردم غباری Ne z'īşān ber-dil-i merdüm ġubārī: Ne anlardan ḫalḳıñ göñli üzerine bir toz vardır.
نه از مردم بر ایشان هیچ باری Ne ez-merdüm ber-īşān hīç bārī: Ne ḫalḳdan anların üzerine bir yük vardır. Ya'nī **(E 87b)** ne kimseye bir ziyānları ṭoḳunur ve ne kimesneden kendülere bir ziyān irişür.
بنا سازی عالم سازگارند Be-nā-sāzī-i 'ālem sāzgārend: 'Ālemiñ inṭiẓāmsızlarıyla munṭaẓamdırlar. Ya'nī nā-muvāfiḳ kimesnelerin emr-i dünyāda ṭabī'atlarına muvāfaḳat idüp ḫūb geçinürler.
بهر باری که آید برد بارند Be-her bārī ki āyed berd-bārend: Ol nā-muvāfiḳlardan her ne yük ki kendülere gelür ḥamūldurlar.[878]

[878] ḥamūldurlar: ḥamildirler: (E)

چو شب خسبند بی کین و ستیزند Çü şeb ḫusbend bī-kīn ü sitīzend: Çünki gice uyurlar kīnsiz ve ‘inādsız uyurlar. Ya‘nī kimseye ḥıḳd ve ḥased ḳaydında olmazlar.

سحر ز انسان که شب خسبند خیزند Seḥer z’in sān ki şeb ḫusbend ḫīzend: Gice ol üslūbdan ki uyudılar ṣabāḥ ḳalḳdılar ve ‘ale’d-devām bu ḥāl üzre ṣābitdirler, Ya‘ḳūb ve Yūsuf ‘aleyhime’s-selām gibi.

حسد ورزان یوسف بامدادان Ḥased-verzān-ı Yūsuf bāmdādān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḥasede öykünüciler, ya‘nī muḳteżā-yı ḥasede mülāzımlar ṣabāḥleyin.

بفکر دینه خرّم طبع و شادان Be-fikr-i dīne ḫurrem-ṭab‘ u şādān: Dünki fikr ile ṭabī‘atleri şādān ve ḫurrem olaraḳ.

زبان پر مهر سینه کینه اندیش Zebān pür-mihr sīne kīne-endīş: Lisānları muḥabbet ile ṭolu göñülleri kīn endīşelü.

چو گرگان نهان در صورت میش Çü gürgān-ı nihān der-ṣūret-i mīş: Gizlü ḳurdlar gibi ḳoyun ṣūretinde.

بدیدار پدر احرام بستند Be-dīdār-ı peder iḥrām bestend: Pederleri dīdārına iḥrām baġladılar.

بزانوی ادب پیشش نشستند Be-zānū-yı edeb pīşeş nişestend: Edeb diziyle öñinde oturdılar.

در زرق تملّق باز کردند Der-i zerḳ-ı temelluḳ bāz kerdend: Riyā ve temelluḳ ḳapusını açıḳ itdiler.

ز هر جایی سخن آغاز کردند Zi-her-cāyī süḫan āġāz kerdend: Her bir yerden söze şürū‘ itdiler.

بیان کردند هر نوی و کهن را Beyān kerdend her nūy u kühenrā: Her emr-i ḥādiṯi ve ḳadīmi beyān itdiler.

رسانیدند تا اینجا سخنرا Resānīdend tā īncā sühanrā: Tā ki sözi bu maḥalle irişdirdiler.

که از خانه ملالت خواست مارا Ki ez-ḫāne melālet ḫˇāst mārā: Ki ḫāneden bize uşan ḳalḳdı.

هوای رفتن صحراست مارا Hevā-yı reften-i ṣaḥrāst mārā: Ṣaḥrāya gitmek ārzūsı vardır bize.

اگر باشد اجازت قصد داریم Eger bāşed icāzet ḳaṣd dārīm: Eger icāzet olursa ḳaṣd ṭutalım.

که فردا روز در صخرا گذاریم Ki ferdā rūz der-ṣaḫrā güẕārīm: Ki yarın gündüzi ṣaḥrāda geçürelim.

برادر یوسف آن نور دیده Birāder Yūsuf-ı ān nūr-ı dīde: Ol gözimiz nūrı ḳarındaşımız Yūsuf.

ز کم سالی بصحرا کم رسیده Zi-kem-sālī be-ṣaḥrā kem resīde: Az yaşlıḳdan ṣaḥrāya az irişmişdir.

چه باشد کش بما همراه سازی Çi bāşed k’eş be-mā hem-rāh sāzī: Ne olur ki anı bize hem-rāh eyleyesin.

بهمراهیش ما را سر فرازی Be-hem-rāhīş mārā ser-fīrāzī: **(E 88a)** Anıñ yoldaşlıġıyla bizi ser-firāz eyleyesin.

بکنج خانه مانده روز تا شب Be-künc-i ḫāne mānde rūz tā şeb: Gündüz aḫşama dek ḫāne köşesinde ḳalmışdır.

{أَرْسِلْهُ غَدًا يَرتَعْ وَ يَلْعَبْ} فأرسله غذا يرتع ويلعب:[879] Anı gönder yarın yiyüp içsün ve oynasun. Ḥāşılı bizimle ṣaḥrāda tena‘um ve ṣafā eylesün.

گهی با او ره صحرا نوردیم Gehī bā-ū reh-i ṣaḥrā neverdīm: Ba‘żı ānıñla ṣaḥrā yolını bükelim.

گهی بر پشت کوه و پشته گردیم Gehī ber-püşt-i kūh u püşte gerdīm: Ba‘żı ṭaġ ve tepe arḳası üzere **(S 64a)** ṭolanalım.

گهی از گوسفندان شیر دوشیم Gehī ez-gūsfendān şīr dūşīm: Ba‘żı vaḳit ḳoyunlardan süd ṣaġalım.

گهی شیرین و خندان شیر نوشیم Gehī şīrīn ü ḫandān şīr nūşīm: Ba‘żı vaḳit ṭatlı ve gülerek süd nūş idelim.

ز فرش سبزه بازیگاه سازیم Zi-ferş-i sebze bāzīgāh sāzīm: Yeşil ot döşeginden oyun yeri düzelim.

بهر لاله ببازی راه سازیم Be-her lāle be-bāzī rāh sāzīm: Her lāleye oyun ile yol düzelim. Ya‘nī ṣafā ile lāle biten yerlere varalım.

رباییم از سر لاله کلاهش Rübāyīm ez-ser-i lāle külāheş: Lāleniñ başından börkini ḳapalım.

کنیم از فرق یوسف جلوه گاهش Künīm ez-farḳ-ı Yūsuf cilvegāheş: Yūsuf ‘aleyhi’-selāmıñ başından ol külāh-ı lāleye cilvegāh idelim. Ya‘nī lāle ile anıñ başını māl-ā-māl idüp envā‘-ı esbāb-ı ferḥān ile anı ḫandān idelim.

زده بالا بسان کبك دامان Zede bālā besān-ı kebk dāmān: Keklik gibi etegini biline urup.

میان سبزه سازیمش خرامان Miyān-ı sebze sāzīmeş ḫırāmān: Sebze ortasında anı ṣalınıcı eyleyelim. Ba‘żı nüsḫada bu beyt böylece vāḳi‘ olmuş. **زده بالا بسان سبزه دامان** *Zede bālā besān-ı sebze dāmān* **بسان کبك سازیمش خرامان** *Besān-ı kebk sāzīmeş ḫırāmān*. Ya‘nī sebze gibi etegini biline urup keklik gibi anı ṣalınġan idelim.

بیکجا کلّهٔ آهو چرانیم Be-yek cā gelle-i āhū çerānīm: Bir maḥalde geyik sürüsi otaralım.

---

[879] Kur‘an-ı Kerim, Yûsuf Suresi, Ayet 12: “ ‘Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın. Biz onu herhalde koruruz.’ dediler.”

ز یك سو گرگرا زهره درانیم Zi-yek sū gürgrā zehre derānīm: Bir ṭarafdan ḳurdıñ ödini yırtalım.

بود طبعش باینها شاد کردد Büved ṭab‘eş be-īnhā şād kerdend: Ola ki ṭab‘ı bunlar ile şād ola.

ز اندوه وطن آزاد کردد Zi-endūh-ı vaṭan āzād kerdend: Vaṭan ġuṣṣasından fāriġ ola.

ز جد گرچه هزار اعجوبه سازی Zi-cid gerçi hezār u‘cūbe sāzī: *Cidd* kesr-i cīmle hezliñ muḳābilidir. Ya‘nī gerçek ve nefsü’l-emr vāḳi‘ olan ḥaḳāyıḳdan egerçi bing u‘cūbe düzesin.

نخندد طبع کودك جز ببازی Ne-ḫanded ṭab‘-ı kūdek cüz be-bāzī: Ṣabīniñ ṭab‘ı gülmez oyunun ġayrıyla. Ya‘nī eṭfāliñ ṭab‘ı ancaḳ oyun ile güşāde olur.

چو یعقوب این سخن بشنید ازیشان Çü Ya‘ḳūb īn süḫan biş’nīd ez-īşān: Çünki **(E 88b)** Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām bu sözi anlardan işitdi.

گریبان رضا پیچید از یشان Girībān-ı rıżā pīçīd ez-īşān: Rıżā yaḳasını anlardan bükdi ve i‘rāż eyledi.

بگفتا بردن وی کی پسندم Bi-güftā bürden-i vey key pesendem: Didi anı iletmege ne zamān ḳāni‘im. Ya‘nī siz anı götürmege rāżı degilim.

کزان گردد درون اندوه مندم K’ez-ān gerded derūn endūhmendem: Zīrā anı götürmekden içerim ġuṣṣalu olur.

ازآن ترسم کزو غافل نشینید Ez-ān tersem k’ez-ū ġāfil nişīnīd: Andan ḳorḳarım ki Yūsufdan ġāfil oturasız.

ز غفلت صورت حالش نه بینید Zi-ġaflet ṣūret-i ḥāleş ne-bīnīd: Ġafletden anıñ ḥālinin ṣūretini görmeyesiz.

درین دیرینه دشت محنت انگیز Der-īn dīrīne deşt-i miḥnet-engīz: Bu miḥnet ḳoparıcı eski ṣaḥrāda.

کهن گرگی برو دندان کند تیز Kühen gürgī ber-ū dendān küned tīz: Bir köhne ḳurt, üzerine dendānını keskün eyleye.

بدان نازك بدن دندان رساند Bedān nāzik beden dendān resāned: Ol nāzik bedene diş irişdüre.

تنش را بلکه جانم را دراند Teneşrā belki cānemrā derāned: Anıñ tenini belki benim cānımı yırtar.

چو آن افسونگران این را شنیدند Çü ān efsūngerān īnrā şenīdend: Çünki ol efsūncılar bunı işitdiler. Ya‘nī Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘adem-i rıżāsınıñ sebebiñ bildiler.

فسون دیگر از نو در دمیدند Füsūn-ı dīger ez-nev der-demīdend: Yeñiden başḳa bir füsūn üfürdiler. Ya‘nī āḫer ḥīle tedbīr itdiler.

که اخر ما نه زان سان سست رایم Ki āḫer mā ne z’ān sān süst-rāyem: Ki āḫer biz ol üslūbdan zebūn fikirlü degilüz.

که ماده تن بگرگی در نیایم Ki mā deh ten be-gürgī der-neyāyem: **(S 64b)** Ki biz on kimesne bir ḳurd ile gelmeyelim ve bir ḳurda ġālib olmayalım.

نه گرگ از شیر مردم خوار باشد Ne gürg ez-şīr merdüm-ḫˇār bāşed: Ḳurd arslandan ādem yiyici degil.

بچنگ ما چو روبه خوار باشد Be-çeng-i mā çü rūbeh ḫˇār bāşed: Bizim elimizde dilki gibi ẕelīl olur. Ya‘nī arslan ki ḳurddan merdüm-ḫˇār ve cümle sibā‘a sālār iken elimizde dilkü gibi ḫˇār olur. Ḳurd evlā bi’ṭ-ṭarīḳ pāy-māl-i bī-mecāl olur.

چو زیشان کرد یعقوب این سخن گوش Çü z’īşān kerd Ya‘ḳūb īn-süḫan güş: Çünki Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām anlardan bu sözi güş itdi.

ز عذر انگختن کردید خاموش Zi-‘öẕr engīḫten kerdīd ḫāmūş: ‘Özür ḳoparmaḳdan ḫāmūş oldı.

بصحرا بردن یوسف رضا داد Be-ṣaḥrā bürden-i Yūsuf rıżā dād: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ṣaḥrāya iletmege rıżā virdi.

بلا را در دیار خود صلا داد Belārā der-diyār-ı ḫod ṣalā dād: Belāya kendü diyārına ṣalā virdi ve muṣībeti kendü nefsine dā‘vet eyledi.

Dāstān-ı dīger neṣr **(E 89a)** **بردن برادران یوسف را از پیش پدر** Bürden-i birāderān-ı Yūsufrā ez-pīş-i peder: Birāderler Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı pederleri öñinden getürmek beyānındadır. **و در راه هدایت خود چاه ضلالت کندن** Ve der-rāh-ı hidāyet-i ḫod çāh-ı ḍalālet kenden: Ve kendüleriniñ hidāyeti yolında ḍalālet ḳuyusı ḳazımaḳ. **و یوسف بی گناه در چاه افکندن** Ve Yūsuf-ı bī-günāh der-çāh efkenden: Bī-günāh Yūsufı çāhā ṣalmaḳ beyānındadır.

Naẓm **فغان زین چرخ دولابی که هر روز** Fiġān z’īn çarḫ-ı dūlābī ki her rūz: Dād ve feryād bu dolab gibi ṭolanıcı çarḫdan ki her gün.

بچاهی افکند ماهی دل افروز Be-çāhī efkened māhī dil-efrūz: Bir ḳuyuya ṣalar bir göñül ışıḳlandırıcı ayı. Ya‘nī ay gibi maḥbūbı.

غزالی در ریاض جان چرنده Ġazālī der-riyāż-ı cān çerende: Cān baḳçalarında otlayıcı bir ceyrān yavrısını.

نهد در پنجهٔ گرگ درنده Nihed der-pençe-i gürg-i derende: Yırtıcı ḳurdıñ pençesine ḳor.

چو یوسف را بدان گرگان سپردند Çü Yūsufrā bedān gürgān sipürdend: Çünki Yūsufı ol ḳurdlara teslīm eylediler.

فلك گفتا كه گرگان بره بردند Felek güftā ki gürgān berre bürdend: Felek didi ki: Ḳurdlar ḳuzuyı iletdiler.

بچشمان پدر تا می نمودند Be-çeşmān-ı peder tā mī-nümūdend: Pederi gözlerine görününceye dek.

زيك ديگر بمهرش می ربودند Zi-yek dīger be-mihreş mī-rübūdend: Birbirinden muḥabbetle anı ḳaparlar idi.

گهی آن برسرو دوشش گرفتی Gehī ān ber-ser ü dūşeş giriftī: Ba‘żı vaḳit iḫvāndan biri anı başı ve omuzı üzre ṭutardı.

كه اين تنگش در آغوشش گرفتی Ki īn tengeş der-āġūşeş giriftī: Ba‘żı vaḳit bu ḳardaşı anı ḳucaġında ṭar ṭutardı. Ya‘nī pedere ḳarşu muḥabbet iẓhār idüp gögsine başardı.

چو پا در دامن صحرا نهادند Çü pā der-dāmen-i ṣaḥrā nihādend: Çünki ayaḳlarını ṣaḥrā etegine ḳodılar ve peder gözinden ġā’ib oldılar.

برو دست جفا كاری گشادند Ber-ū dest-i cefākārī güşādend: Anıñ üzerine cefākārlıḳ elini açdılar.

زدوش مرحمت بازش فكندند Zi-dūş-ı merḥamet-bāzeş fekendend: Merḥamet omuzından anı gerü ṣaldılar.

ميان خاره و خارش فكندند Miyān-ı ḫāre vü ḫāreş fekendend: Anı ḳara ṭaş ve tiken arasına ṣaldılar.

برهنه پا قدم برخار می زد Bürehne-pā ḳadem ber-ḫār mī-zed: Ayaġı yalın ayaġını diken üzre ururdı.

بگل از خار و خس مسمار می زد Be-gül ez-ḫār u ḫas mismār mī-zed: Gül gibi nāzik ḳademine dikenden ve çörçöpden mismār ururdı.

فكنده كفش ره بر خاره می كرد Fekende kefş reh ber-ḫāre mī-kerd: Ayaḳḳabın bıraḳup diken üzere yol eylerdi.

كف سيمين زخاره پاره می كرد Kef-i sīmīn zi-ḫāre pāre mī-kerd: **(S 65a)** Gümüşe menṣūb ayaġını dikenden pāre eylerdi.

كف پايی كه می بودش ز گل تنگ Kef-i pāyī ki mī-būdeş zi-gül teng: **(E 89b)** Bir ayaḳ altı ki gülden aña ‘ār var idi. Ya‘nī gül üzerine başmaġa ‘ār iderdi.

زخون در خار و خارا گشت گلرنگ Zi-ḫūn der-ḫār u ḫārā geşt gül-reng: Ḳandan dikende ve ḳara ṭaşda gül renkli oldı.

چو ماندی پس ازآن ده سخت پنجه Çü māndī pes ez-ān deh saḫt-pençe: Çünki ol ḳavī pençelü on birāderden ki gerü ḳalurdı.

طپانچه کردیش رخساره رنجه Ṭapānçe kerdiyeş ruḫsāre rence: Ṭabānca anıñ müdevver yañaġını zaḥmetlü eylerdi.

بتیغ قطعی باد آن دست کوتاه Be-tīġī ḳat‘ bād ān dest-i kūtāh: Bir ḳılıç ile ḳaṭ‘ olsun ol ḳışa el.

که سر پنجه زند با پنجه ماه Ki ser-pençe zened bā-pençe-i māh: Ki ay pençesine ser-pençe ura. Ya‘nī bir el ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ruḫsāresini rencīde eyleye, anıñ cezāsı bürīde olmaḳdır.

چو رفتی پیش کردی زخم سیلی Çü reftī pīş kerdī zaḫm-ı sīlī: Çünki ilerü giderdi, sille zaḫmı eylerdi.

قفایش چون رخ بدخواه نیلی Ḳafāyeş çün ruḫ-ı bed-ḫˇāh-ı Nīlī: Mübārek ḳafāsını bed-ḫˇāh kimesneniñ yüzi gibi Nīle menṣūb. Ya‘nī ḳafāsı sille zaḫmından gömgök olurdı.

ببسته از قفا اولیست دستی Bi-beste ez-ḳafā evlāst destī: Eñseden bağlanmış bir el evlādır.

که بیند آن قفا از وی شکستی Ki bīned ān ḳafā ez-vey şikestī: Ki ol mübārek ḳafā ol elden şınıḳlıḳ göre. Ya‘nī bir el ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳafāsına andan şikest ire cezāsı eñseden bağlanmaḳdır.

چو با ایشان شدی پهلو به پهلو Çü bā-īşān şüdī pehlū-be-pehlū: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām birāderleriyle yan yana olurdı.

رسیدی مالش گوشش ز هرسو Resīdī māliş-i gūşeş zi-her sū: Aña ḳulaḳ burumı irişirdi her ṭarafdan.

کسی کان گوش را مالد بانگشت Kesī k’ān gūşrā māled be-engüşt: Bir kimesne ki ol mübārek ḳulaġı barmaġıyla bura.

جز انگشتش مبادا هیچ درمشت Cüz engüşteş me-bādā hīç der-müşt: Yumruġında barmaġından ġayrı hīç nesne olmasun. Ya‘nī ol kulaġı uran barmaḳlar dökülsün.

بزاری هر که را دامن کشیدی Be-zārī her kirā dāmen keşīdī: Zārīliḳ ile her kime etek çekeydi.

به بیزاری گریبانش دریدی Be-bī-zārī girībāneş derīdī: Bī-zārlıḳ ve i‘rāż ile yaḳasını yırtardı.

بگریه هر کرا در پا فتادی Be-girye her kirā der-pā fütādī: Aġlama ile her kimiñ ki ayaġına düşerdi.

بخنده بر سر او پا نهادی Be-ḫande ber-ser-i ū pā nihādī: Gülme ile anıñ başı üzerine ayaḳ ḳordı.

بناله هر کرا آواز کردی Be-nāle her kirā āvāz kerdī: İñleme **(E 90a)** ile her kime ki āvāz eylerdi.

نواهای مخالف ساز کردی Nevāhā-yı muḫālif sāz kerdī: Ol kimse muḫālif ṣadālar düzer ve ḳoşardı.

چو شد نومید ازیشان گریه برداشت Çü şüd nevmīd ez-īşān girye ber-dāşt: Çünki anlardan ümīdsiz oldı, girye ḳaldırdı ve aġlamaya şürū‘ eyledi.

ز خون دیده بر گل لاله میکاشت Zi-ḫūn-ı dīde ber-gül lāle mī-kāşt: Gözi ḳanından gül yüzi üzerine lāle ekerdi. Ya‘nī ḳanlı göz yaşını yüzi üzerine aḳıdırdı.

گهی در خون گهی درخاك می خفت Gehī der-ḫūn gehī der-ḫāk mī-ḫuft: Ba‘żı ḳan içinde ve ba‘żı ṭopraḳ içinde uyurdı.

زاندوه دل صد چاك می کفت Zi-endūh-ı dil-i ṣad çāk mī-güft: Yüz pārça olan göñli ġuṣṣasından dir idi.

کجایی ای پدر آخر کجایی Kücāyī ey peder āḫir kücāyī: Ḳandasın ey peder āḫir ḳandasın?

زحال من چنین غافل چرایی Zi-ḥal-i men çünīn ġāfil çirāyī: Benim ḥālimden buncılayın ġāfil niçünsün?

بیا بنگر کنیزك زاد گانرا Biyā bin’ger kenīzek-zādegānrā: Gel baḳ ḳırnaḳ-zādelere.

ز راه عقل و دین افتاد گانرا Zi-rāh-ı ‘aḳl u dīn-üftādegānra: ‘Aḳıl ve dīn yolından düşmüşlere.

که با کام دلت در دل چه دارند Ki bā-kām-ı dilet der-dil çi dārend: Ki **(S 65b)** seniñ göñlüñ maḳṣūdına göñüllerinde ne ṭutarlar.

حق الطاف تو چون می گذارند Ḥaḳ-ı elṭāf-ı tü çūn mī-güẕārend: Seniñ luṭflarıñ ḥaḳḳını ne keyfiyyetde geçürürler ve edā iderler.

گلی کز روضه جانت دمیدست Gülī k’ez-ravżā-i cānet demīdest: Bir gül ki seniñ cānıñ baḳçasından açılmışdır ve ẓāhir olmuşdur.

برو باران احسانت چکیدست Be-rū bārān-ı iḥsānet çekīdest: O gül üzerine iḥsānıñ yaġmurı ṭamlamışdır.

چنان از تشنگی در تاب مانده Çünān ez-teşnegī der-tāb mānde: Ol gül ṣusuzluḳdan ancılayın ḥarāretde ḳalmışdır.

که نی رنگ اندرو نی آب مانده Ki nī reng ender-ū nī āb mānde: Ki ol gülde ne renk ve ne ṣu ḳalmışdır.

نهال ناز پرورد بهشتی Nihāl-i nāz-perverd-i behiştī: Cennete menṣūb nāz ile beslenmiş fidān.

که در بستان سرای عمر کشتی Ki der-bostānserāy-ı ‘ömr kişt̄ī: Ki ‘ömrüñ bostān sarāyında ekdiñ.

چنان از باد جور افتاد برخاك Çünān ez-bād-ı cevr üftād ber-ḫāk: Ol fidān ẓulm yilinden ancılayın ṭoprak üzerine düşdi.

کزو جوید بلندی خار و خاشاك K’ez-ū cūyed bülendī ḫār u ḫāşāk: Ki ol fidāndan çörçöp yüceliḳ ister. Ya‘nī ḫār ve ḫāşāk ‘ālī olup ol fidānı başurmaḳ isterler.

مهی کز وی شبت را نور بودی Mehī k’ez-vey şebetrā nūr būdī: Bir ay ki andan seniñ giceñe nūr olur idi.

ز ظلمتهای دوران دور بودی Zi-ẓulmethā-yı devrān dūr būdī: Devrān ẓulmetlerinden ıraḳ **(E 90b)** olur idi.

رسیدش از فلك زینسان وبالی Resīdeş ez-felek z’īn sān vebālī: Felekden aña buncılayın ṣıḳlet irişmişdir.

که جوید لمعه نور از هلالی Ki cūyed lem‘a-i nūr ez-hilālī: Ki ol ay hilālden nūr pārçası ister. Ya‘nī kendünüñ nūrı ancılayın maḥv olmuş ki hilālden nūr iḳtibās itmek ister.

بدینسان بود حالش تا سه فرسنگ Bedīn sān būd ḥāleş tā se ferseng: Buncılayın idi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥāli üç fersaḫ yola dek.

ازو صلح و وزان سنگین دلان جنگ Ez-ū ṣulḥ u v’ez-ān sengīn-dilān ceng: Andan ṣulḥ ve ol ṭaş yürekli birāderlerinden ceng.

ازو نرمی از یشان سخت رویی Ez-ū nermī ez-īşān saḫt-rūyī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan yumuşaḳlıḳ ve birāderlerinden ḳatı yüzlülük.

ازو گرمی از یشان سرد گویی Ez-ū germī ez-īşān serd-gūyī: Andan ısıcaḳlıḳ anlardan ṣavuḳ söyleyicilik.

ز ناگه بر سر چاهی رسیدند Zi-nāgeh ber-ser-i çāhī resīdend: Añsızdan bir ḳuyu başı üzerine irişdiler.

زرفتن برلب چاه آرمیدند Zi-reften ber-leb-i çāh āremīdend: Gitmekden ḳuyu kenārı üzre ḳarārlaşdılar.

چهی چون گور ظالم تنگ و تیره Çehī çün gūr-ı ẓālim teng ü tīre: Bir ḳuyu idi ki ẓālim mezārı gibi ṭar ve ḳarañu idi.

زتاریکیش چشم عقل خیره Zi-tārīkīş çeşm-i ‘aḳl ḫīre: Anıñ ḳarañuluġundan ‘aḳl gözi ṭonuḳ idi.

لب او چون دهان اژدهایی Leb-i ū çün dehān-ı ejdehāyī: Ol ḳuyunuñ ṭuṭaġı ejderhā aġzı gibi idi.

پی قوت از برون مردم ربایی Pey-i ḳūt ez-birūn merdüm-rübāyī: Yiyecek nesne ecliyçün ṭaşradan ādem ḳapıcı idi.

درونش چون درون مردم آزار Derūneş çün derūn-ı merdüm-āzār: Ol ḳuyunuñ içerüsi ādem incidici ẓālimiñ içerüsi gibi idi.

برای مردم آزاری پر آزار Berāy-ı merdüm-āzārī pür-āzār: Ādem incidicilikden ötüri rāḥatsızlık ile ṭolu idi.

مدار نقطهٔ اندوه دورش Medār-ı noḳṭa-i endūh devreş: Ol ḳuyunuñ dāiresi ġuṣṣa noḳṭasınıñ maḥall-i devrānı idi.

برون از طاقت اندیشه غورش Birūn ez-ṭāḳat-i endīşe ġavreş: Anıñ ġavrı ve ʻumḳı endīşe-i ṭāḳatden ṭaşra idi. Yaʻnī ġāyet derīn idi.

محیطش پر کدورت مرکزش دور Muḥīteş pür-küdüret merkezeş dūr: Anıñ muḥīṭi küdüret ile ṭolu ve merkezi ıraḳ idi. *Küdüret* dirlik yetilü olmaġa dirler. Yaʻnī ol ḳuyu envāʻ-ı rāḥatsızlıgı ḳablamış idi ve ṭuracaḳ yeri uzaḳ idi.

هوایش پر عفونت چشمه اش شور Hevāyeş pür-ʻufūnet çeşmeeş şūr: **(E 91a) (S 66a)** Hevāsı ʻufūnet ve ġılẓet ile ṭolu ve puñarı şūr idi.

نفس زن گر درو یکدم نشستی Nefes-zen ger der-ū yek dem nişestī: Nefes urucı, yaʻnī ẕī-rūḥ eger ol ḳuyuda bir nefes otura idi.

نفس را بر نفس زن راه بستی Nefesrā ber-nefes-zen rāh bestī: Nefeslenici üzerine nefes yolı baġlanur idi, yāḫud ol ḳuyu nefes yolını baġlar idi.

چو ایشان دفع آن گلچهره مه را Çü īşān defʻ-i ān gül-çihre mehrā: Çünki anlar ol gül çehreli ayıñ defʻini.

پسندیدند آن نا بهره چه را Pesendīdend ān nā-behre çehrā: Ol naṣībsiz ḳuyuya begendiler. Yaʻnī çünki Yūsuf ʻaleyhi'ṣ-selāmı ol ḳuyuya ṣalmaġa ki şüruʻ eylediler.

دگر بار از جفاشان داد برداشت Diger bār ez-cefāşān dād ber-dāşt: Bir daḫı anların cefāsından şikāyet ḳaldırdı. Yaʻnī şikāyet ile ṣadālandı.

بنوعی ناله و فریاد برداشت Be-nevʻī nāle vü feryād ber-dāşt: Bir nevʻ ile nāle ve feryād ḳaldırdı.

که گر آن سنگ را معلوم گشتی Ki ger ān sengrā maʻlūm geştī: Ki ol feryād eger ṭaşa maʻlūm olaydı.

زسوزش نرم تر از موم گشتی Zi-sūzeş nermter ez-mūm geştī: Yūsuf ʻaleyhi's-selāma yanmaḳdan mūmdan yumuşaḳrek olurdı.

ولی آن ساز تیز آهنگتر شد Velī ān sāz tīz āhengter şüd: Ammā ol sāzıñ āhengi keskünrek olduḳca.

دل چون سنگ ایشان سنگتر شد Dil-i çün seng-i īşān sengter şüd: Anlarıñ ṭaş gibi yürekleri zīyāde ṭaş olurdı. Yaʻnī Yūsuf ʻaleyhi's-selāmıñ feryādı ziyāde olduḳca anların yürekleri ṭaşdan ḳatı olurdı.

چه گویم کز جفا ایشان چه کردند Çi güyem k’ez-cefā īşān çi kerdend: Ne diyem ki anlar cefādan ne itdiler.

دلم ندهد که گویم آنچه کردند Dilem ned’hed ki güyem ānçi kerdend: Dilim virmez, ya‘nī yüregim ṭutmaz ki diyem ol nesneyi ki itdiler.

برآن ساعد که گر بروی رسیدی Ber-ān sā‘id ki ger ber-vey resīdī: Ol bilek üzerine ki eger anıñ üzerine irişeydi.

حریر خلد ازآن آزار دیدی Ḥarīr-i huld ez-ān āzār dīdī: Cennet ḥarīri andan rāḥatsızlık görürdi. Ya‘nī ol nāzik bilek ki eger cennet ḥarīri ṭoḳunsa müte’eẕẕī olurdı. Bu beyt māba‘dına merhūndur.

رسن بستند از موی بز ومیش Resen bestend ez-mūy-ı büz ü mīş: Ol bilege keçi ve ḳoyun ḳılından ip bağladılar.

برو شد هر سر مویی یکی نیش Ber-ū şüd her ser-i mūyī yekī nīş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ bilegi üzerine o ipiñ her bir tüyiniñ başı bir tiken oldı yāḫud **(E 91b)** nāzik gövdesi üzre olan tüylerin her biri bir tiken oldı.

میانش را که بودی موی مانند Miyāneşrā ki būdī mūy-mānend: Anıñ bili ki mūy gibi idi, ya‘nī incelikde.

به پشمین ریسمان دادند پیوند Be-peşmīn rīsmān dādend peyvend: Yüngden olan ip ile ittiṣāl virdiler, ya‘nī bağladılar.

کشیدند از بدن پیراهن او Keşīdend ez-beden pīrāhen-i ū: Anıñ göñlegini bedenden[880] çekdiler.

چو گل از غنچه عریان شد تن او Çü gül ez-ġonce ‘uryān şüd ten-i ū: Gül gibi ġoncadan ‘uryān oldı anıñ teni. Ya‘nī gül ṭomurcuġı açılup muṭabbaḳ olduḳda libāsından ‘uryān oldığı gibi anıñ daḫı göñlegini çıḳarup ‘uryān ḳodılar.

بقد خود بریدند از ملامت Be-ḳadd-i ḫod bürīdend ez-melāmet: Kendü ḳāmetlerine kesdiler melāmetden.

لباسی تا بدامان قیامت Libāsī tā be-dāmān-ı ḳıyāmet: Bir libās ḳıyāmet etegine dek. Ya‘nī bu feżāḥat libāsı kendüleri ḳıyāmete dek şāmil olup elsine-i enāmda mütedāvil ḳaldı. ‘Afa’llāhu **(S 66b)** te‘ālā ‘anhum.

فرو آویختند آنکه بچاهش Fürū āviḫtened ān geh be-çāheş: Ol vaḳt anı ḳuyuya aşaġa aṣdılar.

---

[880] bedenden: bundan (E)

درآب انداختند از نیمه راهش Der-āb endāḫtend ez-nīme rāheş: Yarı yoldan anı ṣuya atdılar. Ya‘nī ipi ṣalıvirdiler.

ز خوبی بود خورشید جهان تاب Zi-ḫūbī būd ḫūrşīd-i cihān-tāb: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām güzellikden cihānı ışıḳlandırıcı güneş idi.

فکندش چرخ چون خورشید در آب Fekendeş çarḫ çün ḫūrşīd der-āb: Çarḫ anı güneş gibi ṣuya ṣaldı. Nitekim rivāyet olunur kim şemsiñ ġurūbı ve ṭulū‘ı ṣuyla olur.

برون از آب در چه بود سنگی Birūn ez-āb der-çeh būd sengī: Ṣudan ṭaşra ḳuyuda bir ṭaş var idi.

نشیمن ساخت آنرا بی درنگی Nişīmen sāḫt ānrā bī-direngī: İḳāmet yeri eyledi ol ṭaşı eglenmeksiz. Ya‘nī fi’l-ḥāl ṣudan çıḳup ol ṭaş üzre oturdı.

چه دولت یافت بنگر آخر آن سنگ Çi devlet yāft bin’ger āḫir ān seng: Āḫir baḳ ol ṭaş ne devlet buldı.

که کان گوهری شد بس گران سنگ Ki kān-ı gevherī şüd bes girān-seng: Ki bir gevheriñ bir[881] ma‘deni oldı ki mübālāġa ile aġır ṭaşlu, ya‘nī aġır ḳıymetlü. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi gevher-i girāmīye menzil oldı.

ز لعل آبدار شکر آیین Zi-la‘l-i āb-dār-ı şekker-āyīn: Anıñ şekker ‘ādetlü leṭāfetli ve ṭarāvetli la‘linden, ya‘nī la‘l gibi ṭuṭaġından. Ba‘żı nüsḫada āb-dār yerine *bī-güdāz* vāḳi‘ olmuş, erimeyiciliġinden.

شد آن شورا به همچون شهد شیرین Şüd ān şūr-ābe hemçün şehd-i şīrīn: Ol ḳuyuda olan çoraḳ ṣu oġulbalı gibi ṭatlu oldı.

شد از نور رخش آن چاه روشن Şüd ez-nūr-ı ruḫeş ān çāh rūşen: **(E 92a)** Anıñ yañaġı nūrından ol ḳuyu aydın oldı.

چو شب روی زمین از ماه روشن Çü şeb rūy-ı zemīn ez-māh rūşen: Gice yer yüzi aydan aydın oldıġı gibi.

شمیم گیسوان عطر سایش Şemīm-i gīsuvan-ı ‘ıṭr-sāyeş: Anıñ ‘ıṭr ezici zülfleriniñ ḫoş ḳoḳusı.

عفونت را برون برد از هوایش ‘Ufūnetrā birūn bürd ez-hevāyeş: Ġalīẓ ḳoḳuları ol ḳuyunuñ havasından ṭaşra iletdiler.

ز فر طلعت او هر گزنده Zi-ferr-i ṭal‘at-i ū her gezende: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ṭulū‘ı devletinden her bir ışırıcı. Ya‘nī ol ḳuyuda olan mażarrāt.

[881] bir: - (S)

سوی سوراخ دیگر شد خزنده Sūy-ı sūrāḫ-ı dīger şüd ḫazende: Ġayrı delük ṭarafına sürtünüci oldı. Ya‘nī kendü süknālarını şaşırup ḫilāfına teveccüh eylediler.

بتعویذ اندرش پیراهنی بود Be-ta‘vīẕ endereş pīrāhenī būd: Anıñ boynı heykelinde bir göñlegi var idi.

که جدش را ز آتش مأمنی بود Ki ceddeşrā zi-āteş me’menī būd: Ki ceddi İbrāhim ‘aleyhi’s-selāma āteşden maḥall-i emn idi.

فرستادش بابراهیم رضوان Firistādeş be-İbrāhīm Rıḍvān: Ol ḳamīṣi İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma Rıḍvān gönderdi.

ازآن رو شد برو آتش گلستان Ez-ān rū şüd ber-ū āteş gülistān: Ol cihetden āteş anıñ üzerine gülistān oldı.

رسید از سدره جبریل امین زود Resīd ez-sidre Cibrīl-i emin zūd: Sidretü’l-müntehādan Cibrīl-i emīn tīz irişdi.

ز بازوی وی آن تعویذ بگشود Zi-bāzū-yı vey ān ta‘vīẕ büg’şūd: Anıñ bāzusından ol heykeli açdı.

برون آورد ز آنجا پیرهن را Birūn āverd z’āncā pīrehenrā: Ol yerden, ya‘nī ta‘vīẕden ḳamīṣi ṭaşra getürdi.

بدان پوشید آن پاکیزه تن را Bedān pūşīd ān pākīze tenrā: Ol pākīze gövdeyi anıñla örtdi.

ازآن پس گفت ای مهجور و غمناك Ez-ān pes güft ey mehcūr u ġamnāk: Andan ṣoñra Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām didi: Ey pederden ve ḫāneden metrūk ve ġamnāk!

سلامت می رساند ایزد پاك Selāmet mī-resāned Īzed-i pāk: Naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddes olan Īzed te‘ālā ḥażretleri saña selām irişdirir.

که روزی این خیانت پیشگانرا Ki rūzī īn ḫıyānet-pīşegānrā: Ki bir gün bu ḫıyānet-pīşelüleri, ya‘nī birāderleriñi.

گروه نا صواب اندیشگانرا Gürūh-ı nā-ṣavāb-endīşegānrā: **(S 67a)** Nā-ṣavāb ve ḫaṭā-fikr idiciler bölügini.

زتو دل ریشتر پیشت رسانم Zi-tü dil rīşter pīşet resānem: Göñülleri senden yaralurek öñiñe irişdürürüm. Ya‘nī anların ıżṭırāb ve ıżṭırārları seniñ bu şiddetinden daḫı ziyāde olup,

{يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَ أَهْلَنَا الضُّرُّ و جِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي saña ilticā itdürürüm. **(E 92b)**diyerek [882]**الْمُتَصَدِّقِينَ}**

[882] Kur’an-ı Kerim Yusuf 12/88: “Ey vezir! Biz çoluk çocuğumuz darlığa uğradık; pek değersiz bir malla geldik; ölçeği bize tam yap ve sadaka ver; Allah sadaka verenleri şüphesiz mükafatlandırır.” dediler.

فکنده پیش سر پیشت نشانم Fekende pīş-i ser pīşet nişānem: Başlarını ḥayālarından öñlerine şaldıḳları ḥālde öñinde dikerim.

بر ایشان آن جفاها را شماری Ber-īşān ān cefāhārā şumārī: Anlar üzerine ol cefāları şayarsın.

وزیشان حال خود پوشیده داری V'ez-īşān ḥāl-i ḫod pūşīde dārī: Ve anlardan kendü ḥāliñi mestūr ṭutarsın.

تو دانی مو بمو ایشان کیانند Tü dānī mū-be-mū īşān ki'ānend: Sen bilürsün ḳıl-be-ḳıl. Ya'nī bir bir ki anlar kimdirler?

سر مویی ترا ایشان ندانند Ser-i mūyī türā īşān ne-dānend: Bir ḳıl başı ḳadar anlar seni bilmezler.

زجبریل این سخن یوسف چو بشنود Zi-Cibrīl īn süḫan Yūsuf çü biş'nūd: Cibrīl 'aleyhi's-selāmdan çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām bu sözi işitdi.

زرنج و محنت اخوان بر آسود Zi-renc ü miḥnet-i iḫvān ber-āsūd: İḫvānın renc ve miḥnetinden rāḥat itdi.[883]

نمود آن تخت سنگش تختگاهی Nümūd ān taḫt-ı sengeş taḫtgāhī: Ol ṭaş taḫtı kendüye bir taḫtgāh göründi.

نشست آنجا چو نیکو بخت شاهی Nişest āncā çü nīkū-baḫt-ı şāhī: Ol yerde oturdı eyü baḫtlı bir pādişāh gibi.

بتسکین دادن جان حزینش Be-teskīn dāden-i cān-ı ḥazīneş: Maḥzūn cānına teskīn virmek içün.

ندیم خاص شد روح الامینش Nedīm-i ḫāṣṣ şüd rūḥu'l-emīneş: Cibrīl 'aleyhi's-selām ḫāṣ nedīmi oldı.

Dāstān-ı dīger neṣr **رسیدن کاروانی بسر چاه و یوسفرا بیرون آوردن** Resīden-i kārvānī be-ser-i çāh ve Yūsufrā bīrūn āverden: Ḳuyu başı üzre bir kārvān irişmek ve Yūsuf 'aleyhi's-selāmı ṭaşra getürmek beyānındadır. **و یکبار دیگر عالمرا بآفتاب جمال وی روشن گردانیدن** Ve yek bār-ı dīger 'ālemrā be-āftāb-ı cemāl-i vey rūşen gerdānīden: Ve bir kerre daḫı 'ālemi cemāli güneşiyle aydın eylemek beyānındādır.

Naẓm **بنامیزد چه فرخ کاروانی** Bi-nāmīzed çi ferruḫ kārvānī: Sübhāna'llāh Bār-ı Ḫudā yaramaz gözden şaḳlasun ne mübārek bir kārvāndır.

کز ایشان آب جویان کار دانی K'ez-īşān āb-cūyān kār-dānī: Ki anlardan şu ṭaleb idici olduġı ḥālde bir iş bilici.

---

[883] itdi: - (S)

چو دلوی بر کشد ناگه ز چاهی Çü delvī ber-keşed nāgeh zi-çāhī: Çünki bir ḳuyudan bir ḳoġa çeke nāgāh, ya‘nī hemīn o ḥālde.

شود طالع ز برج دلو ماهی Şeved ṭāli‘ zi-burc-ı delv māhī: Delv burcından bir ay ṭulū‘ idici ola. *Delv* lafẓında leṭāfet vardır. Nāẓım-ı merhūm bu iki beytle temhīdden ṣoñra maḳṣūda şürū‘ ider buyurur.

سه روز آن ماه در چه بود تا شب Se rūz ān māh der-çeh būd tā şeb: Üç gün ol māh kuyuda idi giceye dek.

چو ماه نخشب اندر چاه نخشب Çü māh-ı Naḫşeb ender-çāh-ı Naḫşeb: **(E 93a)** Māh-ı Naḫşeb gibi çāh-ı Naḫşebde. *Naḫşeb* Māverāü’n-nehrde Tirmid yanında bir şehriñ adıdır. Rivāyet olunur ki anda bir ḳuyu vardır, dā’im anıñ içinde bir ay şekli görünür. Ol ayı İbn Muḳanna‘-ı Ḫorāsānī siḥr ile göstermişdir. Çünki māh-ı felek ġurūb ider, ol ay ṭulū‘ idüp dört şehri rūşen eyler ve aña māh-ı Siyām daḫı dirler. Vehbī-i Sünbül-zāde buyurur:

Beyt:

İçinde ay görünmüş bir ḳuyudur çāh-ı Naḫşeb hem

Ol aydır **(S 67b)** māh-ı Naḫşeb İbn Muḳna‘ eylemiş īcād

Ḥāṣılı māh-ı Naḫşeb gibi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üç gün üç gece ḳuyuda ḳaldı.

چو چارم روز از این فیروزه خرگاه Çü çārüm rūz ez-īn fīrūze ḫargāh: Çünki dördünci güni bu yaşıl köşkden.

بر آمد یوسف شب رفته از چاه Ber-āmed Yūsuf-ı şeb-refte ez-çāh: Gice gitmiş Yūsuf ḳuyudan ṭulū‘ eyledi. Ya‘nī çünki güneş ṭoġdı.

ز مدین کاروانی رخت بسته Zi-Medyen kārvānī raḫt beste: Medyen-nām şehrinden bir kārvān metā‘ baġlayup.

بعزم مصر با بخت خجسته Be-‘azm-i Mıṣr bā-bāḫt-ı ḫuceste: Mıṣr ḳaṣdına mübārek baḫtla. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

ز راه افتاده دور آنجا فتادند Zi-rāh üftāde dūr āncā fütādend: Yoldan ıraḳ düşüp ol mevżi‘e düşdiler.

پی آسودگی محمل گشادند Pey-i āsūdegī maḥmil güşādend: Rāḥat itmek içün maḥmili açdılar.

خوش آن گمره که راه آرد بجایی Ḫoş ān güm-reh ki rāh āred be-cāyī: Ḫoş ol itgüne ki yolı bir yere getüre.

که باشد همچو یوسف ره نمایی Ki bāşed hemçü Yūsuf reh-nümāyī: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi bir yol gösterici ola.

بگرد چاه منزلگاه کردند Be-gird-i çāh menzilgāh kerdend: Ḳuyı çevresinde menzilgāh eylediler.

بقصد آب رو در چاه کردند Be-ḳaṣd-ı āb rū der-çāh kerdend: Ṣu ḳaṣdıyla ḳuyıya yüz eylediler. Ya‘nī teveccüh eylediler.

نخست آمد سعادتمند مردی Nüḫust āmed sa‘ādetmend merdī: Evvel geldi sa‘ādetlü bir merd.

بسوی آب حیوان ره نوردی Be-sūy-ı āb-ı ḥayvān reh-neverdī: Ḥayāt ṣuyı cānibine yol ṭayy idici.

بتاریکی چاه آن خضر سیما Be-tārīkī-i çāh ān Ḫıżr-sīmā: Ol Ḫıżr ‘alāmetli merd ḳuyı karañulıġına.

فرو آویخت دلوی آب پیما Fürū āviḫt delvī āb-peymā: Aşaġa aşdı ṣu ölçüci bir ḳoġa.

بیوسف گفت جبریل امین خیز Be-Yūsuf güft Cibrīl-i emīn ḫīz: Cibrīl-i emīn Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi: Ḳalḳ!

زلال رحمتی بر تشنگان ریز Zülāl-i raḥmetī ber-teşnegān rīz: Rahmet zülālini ṣusuzlar üzerine dök.

نشین در دلو چون خورشید تابان Nişīn der-delv çün hūrşīd-i tābān: Delvde **(E 93b)** otur żiyālanıcı güneş gibi.

زمغرب سوی مشرق شو شتابان Zi-maġrib sūy-ı maşrıḳ şev şitābān: Maġribden maşrıḳ cānibine ivici ol. Ya‘nī çāh-ı tārīkden żiyā ile ṭolu olan rūy-ı zemīne sür‘at eyle, yāḫud Mıṣr cānibine sür‘at eyle, yāḫud maşrıḳdan murād ḳuyınıñ aġzı ola.

کنار چاه را دور افق کن Kenār-ı çāhrā devr-i ufuḳ kün: Ḳuyu kenārını ufuḳ dāiresi eyle. Ya‘nī güneş ruḫsārıñ żiyāsıyla etrāf-ı çāhı ışıḳlandır.

افق را باز نورانی تتق کن Ufuḳrā bāz nūrānī tutuḳ kün: Ufuḳ-ı çāhı nūrlu perde eyle. Nitekim seḥerleyin ufuḳ-ı semā maşrıḳ cānibinde nūrlu perde gibi şarḳup ṭurur. *Tutuḳ* żammeteynle perde ma‘nāsına.

ز رویت پرتوی بر عالم افکن Zi-rūyet pertevī ber-‘ālem efken: Yüziñden bir şu‘le ‘ālem üzre bıraḳ.

جهان را از سر نو ساز روشن Cihānrā ez-ser-i nev sāz rūşen: Cihānı tamām yengiden aydın eyle. *Ser* bunda tamām ma‘nāsına.

روان یوسف زروی سنگ برجست Revān Yūsuf zi-rūy-ı seng ber-cest: Fi’l-ḥāl Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ṭaş yüzinden şıçradı.

چو آب چشمه اندر دلو بنشست Çü āb-ı çeşme ender-delv bin’şest: Puñar ṣuyı gibi ḳoġada oturdı.

کشید آن دلو را مرد توانا Keşīd ān delvrā merd-i tüvānā: Güçlü igit ol delvi çekdi.

بقدر دلو وزن آب دانا Be-ḳadr-i delv vezn-i āb-dānā: Delv ḳadriyle ṣuyun veznini bilici. Ya‘nī ol ḳoġa ne mikdārı ṣu alur anı bilici.

بگفت امروز دلو ما گران است Bi-güft imrūz delv-i mā girān est: **(S 68a)** Didi: Bugün bizim ḳoġa aġırdır.

یقین چیزی بجز آب اندر آنست Yaḳīn çīzī be-cüz āb ender-ānest: Şübhesiz bir nesne ṣudan ġayrı anda vardır.

چو آن ماه جهان آرا بر آمد Çü ān māh-ı cihān-ārā ber-āmed: Çünkü ol cihānı bezeyici ay yuḳaru geldi.

زجانش بانگ یا بشری بر آمد Zi-cāneş bāng-ı *yā büşrā* ber-āmed: Ol merdiñ cānından {یَا بُشرٰی هٰذَا غُلَامٌ}[884] āvāzı ẓāhir oldı.

بشارت کز چنین تاریك چاهی Beşāret k’ez-çünīn tārīk çāhī: Beşāret olsun ki buncılayın bir ḳarañu ḳuyudan.

بر آمد بس جهان افروز ماهی Ber-āmed bes cihān-efrūz māhī: Mübālaġa ile cihānı ışıḳlandırıcı bir ay ṭulū‘ eyledi.

بشارت کز میان چشمهٔ شور Beşāret k’ez-miyān-ı çeşme-i şūr: Beşāret olsun ki şūr çeşme ortasından.

بر آمد آبی از شور آبکی دور Ber-āmed ābī ez-şūr-ābegī dūr: Bir ṣu çıḳdı şūr ṣuluḳdan ıraḳ. *Şūr-ābegī*de yā-yı maṣdariyye gelmek ile hā-yı resmī kāfa ḳalb olmuşdur.

درآن صحرا گلی بشگفت او را Der-ān ṣaḥrā gülī büş’güft ūrā: Ol ṣaḥrāda bir gül açıldı ol merde.

ولی از دیگران بنهفت او را Velī ez-dīgerān bin’hüft ūrā: Velīkin ġayrılardan, ya‘nī rüfeḳāsından ṣaḳladı anı.

نهانی جانب منزلگهش برد Nihānī cānib-i menzilgeheş bürd: Gizlü anı menzilgehi cānibine iletdi.

بیاران خودش پوشیده بسپرد Be-yārān-ı ḫodeş pūşīde büs’pürd: Kendü yārānına anı teslīm eyledi.

بلی چون نیك بختی گنج یابد Belī çün nīk-baḫtī genc yābed: **(E 94a)** Belī öyledir, ya‘nī ol merd Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı iḫfā eyledigi yerindedir. Çünki bir eyü baḫtlı kimesne ḫazīne bula.

---

[884] Kur‘an-ı Kerim Yûsuf Suresi, Ayet 19: “ ‘Müjde! İşte bir oğlan.’ dedi.”

اگر پنهان ندارد رنج یابد Eger pinhān ne-dāred renc yābed: Eger pinhān ṭutmazsa renc bulur.

حسودان هم درآن نزدیك بودند Ḥasūdan hem der-ān nezdīk būdend: Ḥasūdlar, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ birāderleri daḫı ol yaḳında idiler.

ز حال او تفحص می نمودند Zi-ḥāl-i ū tefaḥḥuṣ mī-nümūdend: Anıñ ḥālinden tefaḥḥuṣ ve teftīş gösterirler idi.

همی بودند دائم انتظارش Hemī-būdend dā’im intiẓāreş: Dā’im anı intiẓārında idiler. Ba‘żı nüsḫada būdend yerine *bürdend* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī intiẓārıñ iletürler idi.

که تا خود چون شود انجام کارش Ki tā ḫod çün şeved encām-ı kāreş: Ki ‘acāba ḥaḳīḳat nice olur anıñ işiniñ encāmı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ işi āḫirü’l-emrine müncer olur diyü gözedirler idi.

زحال کاروان آگاه گشتند Zi-ḥāl-i ḳārvān āgāh geştend: Kārvān ḥālinden āgāh oldılar.

خبر جویان بگرد چاه گشتند Ḫaber-cūyān be-gird-i çāh geştend: Ḫaber ṭaleb idici ḳuyu çevresinde oldılar.

نهان کردند یوسف را ندایی Nihān kerdend Yūsufrā nidāyī: Kārvāndan gizlü Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma bir nidā itdiler.

برون نآمد ز چاه الا صدایی Birūn n’āmed zi-çāh illā ṣadāyī: Ṭaşra gelmedi ḳuyudan illā bir ṣadā. Ya‘nī kendü nidālarınıñ ‘aksi.

بسوی کاروان کردند آهنگ Be-sūy-ı kārvān kerdend āheng: Kārvān cānibine ḳaṣd itdiler.

که تا آرند یوسف را فرا چنگ Ki tā ārend Yūsufrā ferā çeng: Ki tā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ellerine getüreler. *Ferā* ḳarīb ma‘nāsınadır ammā bunda te’kīd ifāde ider.

پس از جهد تمام و جد بسیار Pes ez-cehd-i tamām u cidd-i bisyār: Tamām cehdden ve çoḳ sa’ydan ṣonra.

میان کاروان آمد بدیدار Miyān-ı kārvān āmed be-dīdār: Kārvān ortasında ẓuhūra geldi.

گرفتندش که ما را بنده است این Giriftendeş ki mārā bende est īn: Anı ṭutdılar ki bize ḳuldur bu.

سر از طوق وفا تابنده است این Ser ez-ṭavḳ-ı vefā tābende est īn: Vefā ṭavḳından başını bükücidir bu. Ya‘nī efendilerine vefāsı ve iṭā‘at ve inḳiyādı yoḳdur.

بکار خدمت آید سست پیوند Be-kār-ı ḫiẕmet āyed süst peyvend: Ḫiẕmet işine geñşek ittiṣālli gelür. Ya‘nī nādir ve göñülsüz ḫiẕmet eyler.

ره بگریختن گیرد بهر چند Reh-i büg’rīḫten gīred be-her çend: Ḳaçmaḳ yolını ṭutar her niçe günde. Ya‘nī **(S 68b)** üç beş günde bir ḳaçar.

ز نیکو بندگی فارغ نهادست Zi-nīkū bendegī fāriġ-nihādest: Eyü ḳulluḳdan ṭabī‘atı fāriġdir.

فروشیمش اگر چه خانه زادست Fürūşīmeş egerçi ḫāne-zādest: Anı ṣataruz egerçi ḫāne-zāde[885] ve evden yetmedir.

چو گیرد بندهٔ بد بندگی پیش Çü gīred bende'ī bed-bendegī pīş: **(E 94b)** Çünki bir ḳul yaramaz ḳulluġı ilerü ṭuta. Ya'nī iṭā'ātsizligi 'ādet idine.

ز نیکویی کند بد بندگی بیش Zi-nīkūyī küned bed-bendegī bīş: Eyülüginden yaramazlıġı ziyāde eyler. Ya'nī iṭā'atsizligini arturur.

به آن باشد که بفروشی بهیچش Bih ān bāşed ki büf'rūşī be-hīçeş: Eyü olan oldur ki anı lā-şey'e ṣatasın.

نداری از بدی در تاب و پیچش Ne-dārī ez-bedī der-tāb u pīçeş: Yaramazlıḳdan, ya'nī yaramazlıġından ötüri anı büküp ṣarmaġa ve dögüp sögmeye ṭutmayasın.

در اصلاحش ازین پس می نکوشیم Der-ıṣlāḥeş ez-īn pes mī ne-kūşīm: Anı ıṣlāḥa bundan ṣoñra sa'y eylemeyüz.

بهر قیمت که باشد می فروشیم Be-her ḳıymet ki bāşed mī-fürūşīm: Her ḳıymete ki olur ṣataruz.

جوانمردی که از چه بر کشیدش Cüvānmerdī ki ez-çeh ber-keşīdeş: Şol civānmerd ki anı ḳuyudan çekdi.

باندك قیمتی زیشان خریدش Be-endek ḳıymetī z'īşān ḫarīdeş: Anı az bir ḳıymete anlardan aldı.

بمالك بود مشهور آن جوانمرد Be-Mālik būd meşhūr ān cüvānmerd: Ol igit Mālik dime ile meşhūr idi. Ya'nī ismi Mālik idi.

بفلسی چند مملوك خودش کرد Be-füls-i çend memlūk-ı ḫodeş kerd: Bir ḳaç pūla kendüye memlūk itdi. Ya'nī Mālik Yūsuf 'aleyhi's-selāmı bir ḳaç manḳūr ile kendüye memlūk idindi.

وازان پس کاروان محمل ببستند V'ez-ān pes kārvān maḥmil bi-bestend: Ve andan ṣoñra kārvān yük baġladılar.

بقصد مصر در محمل نشستند Be-ḳaṣd-ı Mıṣr der-maḥmil nişestend: Mıṣr ḳaṣdıyla hevdecde oturdılar.

زیان کاران که جنس جان فروشند Ziyānkārān ki cins-i cān fürūşend: Ziyānkārlar ki cān[886] cinsini ṣatarlar.

---

[885] ḫāne-zāde: ḫāne-ferāde (S)

[886] cān: - (S)

چنان جنسی چنین ارزان فروشند Çünān cinsī çünīn erzān fürūşend: Ancılayın ‘azīz ve nādir cinsi buncılayın ucuz ṣatarlar.

خراج مصر یك دیدار از وی Ḫarāc-ı Mıṣr yek dīdār ez-vey: Ḫarāc-ı Mıṣr andan bir yüz görmedir. Ya‘nī bir kerre anıñ yüzini görmek içün Mıṣr ḫarācı virilmek sezādır.

متاع جان بیك گفتار از وی Metā‘-ı cān be-yek güftār ez-vey: Cān metā‘ı andan bir tekellümedir. Ya‘nī andan bir kelām işitmek muḳābelesinde cān virilmek revādır.

ولی این نرخ را یعقوب داند Velī īn narḫrā Ya‘ḳūb dāned: Velīkin bu narḫı Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām bilür.

زلیخا این خریداری تواند Zelīḫā īn ḫarīdārī tüvāned: Zelīḫā bu müşterīlige ḳādir olur. Ya‘nī anıñ ḳadri ve ḳıymeti bilinmek bu ikisine münḫaṣırdır.

دهد گنج سعادت نا خردمند Dihed genc-i sa‘ādet nā-ḫıredmend: ‘Aḳılsız kimesne sa‘ādet ḫazīnesini virir.

ستاند ره کشیده درهمی چندن فرستادن Sitāned reh keşīde dirhemī çend: Yol çeküp bir ḳaç dirhem alur. Nitekim Mālik eylese gerek.

Dāstān-ı dīger neṣr **رسانیدن مالك یوسف علیه السلام را بحوالی مصر (E 95a)** Resānīden-i Mālik Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā be-ḥavālī-i Mıṣr: Mālik Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ḥavālī-i Mıṣra irişdirmek **و خبر یافتن پادشاه ازآن و عزیز را باستقبال ایشان فرستادن** Ve ḫaber yāften-i pādişāh ez-ān ve ‘azīzrā be-istiḳbāl-i īşān firistāden: Ve pādişāh-ı Mıṣr andan ḫaber bulmaḳ ve ‘azīzi anlara istiḳbāle göndermek beyānındadır.

Naẓm **چو مالك را برون از دست رنجی** Çü Mālikrā birūn ez-dest-rencī: Çünki Mālikiñ dest-rencligden ṭaşra. Ya‘nī eli emegi olmaḳsızın.

فروشد پای از ین سودا بگنجی Fürūşed pāy ez-īn sevdā be-gencī: Ayaġı batdı bu rencden bir ḫazīneye.

نمی آمد بروی آن دلآرای Nemī-āmed be-rūy-ı ān dil-ārāy: Ol göñül rāḥatlandırıcı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüzi sebebiyle gelmezdi.

درآن ره بر زمین از شادیش پای Der-ān reh ber-zemīn ez-şādiyeş pāy: Ol **(S 69a)** yolda şādlıḳdan Mālikiñ ayaġı yer üzerine. Ya‘nī sevindiginden ayaġı yere degmezdi. Şiddet-i seyrden kināyedir.

ببوش جان همی پرورد و می رفت Be-būyeş cān hemī-perverd ü mī-reft: Anıñ ḳoḳusıyla cān beslerdi ve giderdi.

دو منزل را یکی می کرد و می رفت Dü menzilrā yekī mī-kerd ü mī-reft: İki menzili bir iderdi ve giderdi.

بمصر آمد چو نزديك از ره دور Be-Mıṣr āmed çü nezdīk ez-reh-i dūr: Çünki ırak̟ yoldan Mıṣra k̟arīb geldi.

ميان مصريان شد قصه مشهور Miyān-ı Mıṣriyān şüd k̟ıṣṣa meşhūr: Ahālī-i Mıṣr ortasında k̟ıṣṣa meşhūr oldı.

كه آمد مالك اينك از سفر باز Ki āmed Mālik īnek ez-sefer bāz: Ki Mālik işte seferden gerü geldi ve rücū‘ eyledi.

بعبرانى غلامى گشته دمساز Be-‘İbrānī ġulāmī geşte dem-sāz: Bir ‘İbrānī ġulāma muṣāḥib olmuş.

غلامى نى كه روشن آفتابى Ġulāmī nī ki rūşen āftābī: Bir ġulām degil belki aydın bir güneş, ya‘nī gökdeki gün.

ز رويش در جهان افتاده تابى Zi-rūyeş der-cihān üftāde tābī: Anıñ yüzinden dünyāya düşmüş bir şu‘ledir. Ḥāṣılı āftāb anıñ yüzine nisbet bir şu‘ledir.

بر اوج نيكوى تابنده ماهى Ber-evc-i nīkūyī tābende māhī: Eyülük burcı üzerinde ıldırıcı bir aydır.

بملك دلبرى فرخنده شاهى Be-mülk-i dil-berī ferḫunde şāhī: Dil-berlik mülkinde bir mübārek pādişāhdır.

نديده با هزاران ديده افلاك Ne-dīde bā-hezārān dīde eflāk: Niçe bing göz ile felekler görmemiş.

چو او نقشى بصورت خانهٔ خاك Çü ū naḳşī be-ṣūreṯḫāne-i ḫāk: Ṭopraḳ ṣūreṯḫānesinde anıñ gibi bir naḳş. Ya‘nī anıñ gibi bir beşer ḫalḳ olundıġı yoḳ ki eflāk göre.

چو شاه مصر آن آوازه بشنيد Çü şāh-ı Mıṣr ān āvāze biş’nīd: Çünki Mıṣr pādişāhı ol āvāzeyi işitdi.

از ين غيرت بسى بر خويش پيچيد Ez-īn ġayret besī ber-ḫ̌īş pīçīd: Bu **(E 95b)** ġayretden kendü üzerine çoḳ büküldi. Ya‘nī kendüye ‘aẓīm ġayret geldi.

كه خاك مصر بستان جمالست Ki ḫāk-i Mıṣr bostān-ı cemālest: Ki Mıṣr ṭopraġı güzellik bostānıdır.

به از گلهاى اين بستان محالست Be-ez-gülhā-yı īn bostān muḥālest: Bu bostān güllerinden yig ve ḥasen muḥāl ve mümteni‘dir. Ya‘nī āḫer güzellik ḥüsni Mıṣr güzellerinden ziyāde olmaḳ mümkin degildir.

گلى كز روضهٔ فردوس خيزد Gülī k’ez-ravża-i firdevs ḫīzed: Bir gül ki firdevs baḳçasından ẓāhir ola.

ز شرم رویشان بر خاك ریزد Zi-şerm-i rūyeşān ber-ḫāk rīzed: Anlarıñ yüzi ḥayāsından ṭopraḳ üzre dökülür.

عزیز مصر را گفتا روان شو’Azīz-i Mıṣrrā güftā revān şev: Pādişāh ‘azīz-i Mışra didi: Yüriyici ol!

باستقبال سوی کاروان شو Be-istiḳbāl-i sūy-ı kārvān şev: Kārvān cānibi istiḳbāline ol.

بچشم خود ببین آن ماه رو را Be-çeşm-i ḫod bi-bīn ān māh-rūrā: Ol ay yüzlüyi kendü gözüñle gör.

بیاور رو بدین درگاه او را Biyāver rū bedīn dergāh ūrā: Anıñ yüzini bu dergāha getür.

عزیز مصر رو در کاروان کرد ‘Azīz-i Mıṣr rū der-kārvān kerd: ‘Azīz-i Mıṣr yüzini kārvāna itdi. Ya‘nī kārvāna teveccüh idüp vāsıl oldı.

نظر در روی آن آرام جان کرد Naẓar der-rūy-ı ān ārām-ı cān kerd: Ol cān rāḥatlandırıcı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüzine naẓar itdi.

چنان دیدار او از خود ربودش Çünān dīdār-ı ū ez-ḫod rübūdeş: Anıñ dīdārı ‘azīzi ancılayın kendüden ḳapdı.

که بیخود خواست تا آرد سجودش Ki bī-ḫod ḫˇāst tā āred sücūdeş: Ki kendüyi bilmeyerek istedi tā aña secde getüre.

ولی یوسف سرش از خاك برداشت Velī Yūsuf sereş ez-ḫāk ber-dāşt: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ başını ṭopraḳdan ḳaldırdı.

به پیشش روی خویشش سجده نگذاشت Be-pīşeş rūy-ı ḫˇīşeş secde neg’ẕāşt: Kendü yüzi öñinde **(S 69b)** secdeye ḳomadı.

که سر جز پیش آنکس خم مبادت Ki ser cüz pīş-i ān kes ḫam me-bādet: Ki seniñ başıñ ol ẕāt-ı ecell ü a‘lānıñ ġayrı öñinde egri olmasun.

که بر گردن ز سر منت نهادت Ki ber-gerden zi-ser minnet nihādet: Ki seniñ boynuñ üzerine başdan minnet ḳodı. Ya‘nī başıñı ḫalḳ eyledi.

عزیز آنگه ز مالك شد طلبکار’Azīz ān geh zi-Mālik şüd ṭalebkār: ‘Azīz ol vaḳit Mālikden ṭalebkār oldı.

کش آرد تا در شاه جهان دار K’eş āred tā der-i şāh-ı cihān-dār: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı getüre şāh-ı cihān-darıñ ḳapusına dek.

بگفت از آمدن فکری ندارم Bi-güft ez-āmeden fikrī ne-dārem: Mālik dedi: Gelmeden bir fikr ṭutmam.

ولی از لطف تو امید وارم Velī ez-luṭf-ı tü ümmīdvārem: Velīkin seniñ luṭfuñdan ümmīdlüyüm. Ya‘nī saña ricā eylerim.

که ما را این زمان معذور داری Ki mārā īn zamān maʿzūr-dārī: **(E 96a)** Ki bizi bu zamān maʿzūr ṭutasın.

بآسایش درین منزل گذاری Be-āsāyiş der-īn menzil güẕārī: Bu menzilde āsāyişe ferāġat idesin. Yaʿnī kendü ḥāline terk eyle rāḥat eylesün.

بود روز سه چار آسوده گردیم Büved rūz-ı se çār āsūde gerdīm: Ola ki üç dört gün rāḥat olalım.

که از رنج سفر بیخواب و خوردیم Ki ez-renc-i sefer bī-ḫˇāb u ḫordīm: Ki sefer rencinden uyḳusuz ve ṭaʿāmsızuz.

غبار از روی و چرك از تن بشوییم Ġubār ez-rūy u çirk ez-ten bi-şūyīm: Yüzinden tozı ve teninden çirki yuyalım.

تن پاکیزه پیش شاه پوییم Ten-i pākīze pīş-i şāh pūyīm: Pākīze ve muṭahhar ten ile şāh öñine yilelim.

عزیز مصر چون این نکته بشنید ʿAzīz-i Mıṣr çün īn nükte biş'nīd: ʿAzīz-i Mıṣr çünki bu nükteyi işitdi.

بخدمتکاری شه باز گردید Be-ḫiẕmetkārī-i şeh bāz gerdīd: Şeh hiẕmet idiciligine rücūʿ eyledi.

بشاه از حسن یوسف شمهٔ گفت Be-şāh ez-ḥüsn-i Yūsuf şemme'ī güft: Yūsūf ʿaleyhi's-selāmıñ ḥüsninden şāha bir şemme didi. *Şemme* lüġatde ḳoḳı maʿnāsına ammā istiʿmālde bir cüz'i murād olur.

بغیرت ساخت جان شاه را جفت Be-ġayret sāḫt cān-ı şāhrā cüft: Şāhıñ cānını ġayrete cüft itdi. Yaʿnī şāhı ġayretlendirdi.

اشارت کرد کز خوبان هزاران İşāret kerd k'ez-ḫūbān hezārān: İşāret eyledigi ḫūblardan niçe biñ.[887]

بدار الملك خوبی شهر یاران Be-dārü'l-mülk ḫūbī şehryārān: Ancılayın ḫūblar ki güzellik mülkinde pādişāhlardır.

همه زرین کله بنهاده بر سر Heme zerrīn küleh bin'hāde ber-ser: Dükeli altun küleh baş üzre ḳomuşlar.

همه زر کش قبا پوشیده در بر Heme zer-keş ḳabā pūşīde der-ber: Dükeli altun işleme ḳaftān üzerine örtmüşler.

کمرهای مرصع بر میانشان Kemerhā-yı muraṣṣaʿ ber-miyānşān: Cevāhirle müzeyyen kemerler anların beli üzerinde.

---

[887] biñ: bing (S)

بخنده در شکر ریزی دهانشان Be-ḫande der-şeker-rīzī dehānşān: Anların ağzı tebessüm ile şeker döküciligde.

چو گل از گلشن خوبی بچینند Çü gül ez-gülşen-i ḫūbī bi-çīnend: Gül gibi güzellik gülistānından devşüreler. Ya‘nī cem‘ ideler.

ز گلرویان مصری بر گزینند Zi-gül-rūyān-ı Mışrī ber-güzīnend: Mışr gül yüzli maḥbūblarından īḫtiyār ideler.

که چون آرند یوسف را ببازار Ki çün ārend Yūsufrā be-bāzār: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı bazāra getüreler.

کنندش عرض بر چشم خریدار Künendeş ‘arż ber-çeşm-i ḫarīdār: Müşterī gözine anı ‘arż ideler.

کشند اینان بدین شکل و شمایل Keşend īnān bedīn şekl ü şemā’il: Bu Mışrī maḥbūblar bu şekl ve şemā’il ile çekeler.

بدعوی داریش صف در مقابل Be-da‘vī-dāriyeş ṣaf der-muḳābil: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma da‘vā ṭutucılıḳ ile muḳābilinde ṣaf. Ya‘nī **(E 96b)** muḳābilinde ṣaf çeküp biz senden ḥüsn-dāruz diyü da‘vā ideler.

شود ور خود بود مهر جهان گرد Şeved v’er ḫod büved mihr-i cihān-gerd: Ol ġulām-ı ‘İbrānī her ḳaçan cihānı ṭolanıcı güneş ola. *Şeved* lafẓınıñ ma‘nāsı **(S 70a)** mışra‘-ı ṣānīye ḳayd olundı. *V’er* lafẓı ve egerden muḫaffefdir.

ازین آتش رخان بازار او سرد Ez-īn āteş-ruḫān bāzār-ı ū serd: Bu āteş yañaḳlı Mışrī maḥbūblardan anıñ bāzārı ṣavuḳ ola. Ya‘nī ola ki bunlar var iken aña iltifāt olunmaya.

بآب نیل در آمدن یوسف علیه السلام و غبار سفر از تن خود شستن Dāstān-ı dīger neṣr Be-āb-ı Nīl der-āmeden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve ġubār-ı sefer ez-ten-i ḫod şüsten: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Nīl-i mübārek ṣuyına gelmek ve sefer tozını kendü teninden yumaḳ

و بقصد بارگاه شاه مصر در هودج نشستن Ve be-ḳaṣd-ı bārgāh-ı şāh-ı Mışr der-hevdec nişesten: Ve pādişāh-ı Mışrıñ bārgāhı ḳaṣdıyla hevdecde oturmaḳ beyānındadır.

بچارم روز موعد یوسف خور Naẓm Be-çārüm rūz-ı mev‘id Yūsuf-ı ḫ*ar*: Va‘de olunmuş dördünci gün güneş Yūsufı.

چو زد از ساحل نیل فلك سر Çü zed ez-sāḥil-i nīl-i felek ser: Çünki gök renkli felek kenārından baş urdı. Ya‘nī çünki dördünci gün güneş ṭulū‘ eyledi.

بیوسف گفت مالك کای دلآرای Be-Yūsuf güft Mālik k’ey dil-ārāy: Mālik Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi ki: Ey göñül bezeyici!

تو هم چون خور کنار نیل کن جای Tü hemçün ḫūr kenār-ı Nīl kün cāy: Sen güneş gibi Nīliñ kenārını yer eyle. Ya‘nī kenār-ı Nīle var.

زخود کن گرد ره را شست وشویی Zi-ḫod kün gerd-i rehrā şüst ü şūyī: Yol tozına kendin[888] bir şüst ü şū eyle. Ya‘nī yol tozını üzerinden yu ve yayḳa.

ز خاکت نیل را ده آب رویی Zi-ḫāket Nīlrā dih āb-ı rūyī: Üzeriñde olan toz ve ṭopraḳdan Nīle bir yüz ṣuyı vir.

بحکم مالك آن خورشید تابان Be-ḥükm-i Mālik ān ḫūrşīd-i tābān: Mālikin ḥükmiyle ol ṣu‘lelenici güneş, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

بسوی نیل شد حالی شتابان Be-sūy-ı Nīl şüd ḥālī şitābān: Nīl cānibine fi’l-ḥāl ivici oldı.

بزیر پیرهن برد از برون دست Be-zīr-i pīrehen bürd ez-birūn dest: Göñlek altına ṭaşradan el iletdi.

سمن را پردهٔ نیلوفری بست Semenrā perde-i nīlūferī best: Semen gibi laṭīf bedenine nīlūfer renkli perde baġladı. Ya‘nī izār ṭutundı.

کلاه زرفشان از فرق بنهاد Külāh-ı zer-feşān ez-farḳ bin’hād: Altun ṣaçıcı külāhını başından ḳodı.

ز زرین بیضهٔ خود زاغ شب زاد Zi-zerrīn beyże-i ḫūr zāġ-ı şeb zād: Güneşiñ altunlı yumurṭasından gice ḳarġası ṭoġdı. Ya‘nī külāh-ı zer-feşānın açup **(E 97a)** siyāh kākülleri ẓāhir oldı.

کشید آنگه چنان پیراهن از فرق Keşīd ān geh çünān pīrāhen ez-farḳ: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan ṣoñra göñlegini ancılayın başından çekdi.

که جیبش غرب مه شد دامنش شرق Ki ceybeş ġarb-ı meh şüd dāmeneş şarḳ: Ki ol göñlegiñ yaḳası anıñ ay yüzine maġrib oldı, etegi maşrıḳ. Ya‘nī yüzi yaḳasından ġurūb eyleyüb eteginden ṭulū‘ eyledi. Nitekim göñlegi başdan çeküp çıḳarınca bu hey’et ḥāsıl olur.

نمود آن دوش و بر از عطف دامن Nümūd ān dūş u ber ez-‘aṭf-ı dāmen: Ol omuz ve gögüs etegi meylinden göründi.

چنان کز دور گردون صبح روشن Çünān k’ez- devr-i gerdūn ṣubḥ-ı rūşen: Ancılayın ki feleğiñ devrinden ṣabāḥ rūşen ve ẓāhir ola. Ya‘nī devr-i felek ile gice gidüp ṣabāḥ ola.

ازار نیلگون بسته بتعجیل İzār-ı nīlgūn beste be-ta‘cīl: Nīl renkli, ya‘nī māvī izār baġlayup ‘acele ile.

---

[888] kendin: kendüñden (S)

چو سیمین سرو آمد بر لب نیل Çü sīmīn serv āmed ber-leb-i Nīl: Gümüşli belki ‘ayn-ı gümüş olan serv gibi geldi Nīl kenārı üzerine.

ز چرخ نیلگون برخاست فریاد Zi-çarḫ-ı nīlgūn ber-ḫāst feryād: Nīl renkli felekden feryād ḳalḳdı.

که شد نیل از قدوم آن مه آباد Ki şüd Nīl ez-ḳudūm-ı ān meh ābād: Ki Nīl-i mübārek ol ayıñ ḳudūmından ma‘mūr oldı.

بجای نیل من بودی چه بودی Be-cāy-ı Nīl men būdī çi būdī: Nīl yerine ben olaydı ne olurdı?

ز پا بوسش من آسودی چه بودی Zi-pā-būseş men āsūdī çi būdī: Anıñ **(S 70b)** ayaġını öpmekden ben rāḥat ideydi ne olurdı. Ya‘nī felek feryād eyledi ki Nīl yerinde ben olaydım ve ayaġını öpeydim ne olurdı?

برآن شد خور که خود را افکند پیش Ber-ān şüd ḫūr ki ḫodrā efkened pīş: Güneş anıñ üzerine, ya‘nī anıñ üzerine oldı ki kendüyi öñine ata yāḥūd ilerü ata.

برود نیل ریزد چشمهٔ خویش Be-rūd-ı Nīl rīzed çeşme-i ḫ̆īş: Kendü pıñarını Nīl ırmaġına döke.

نه بیند چشمهٔ خود چون سزایش Ne-bīned çeşme-i ḫod çün sezāyeş: Kendü pıñarını çünki aña lāyıḳ görmedi.

طفیل نیل شوید دست و پایش Ṭufeyl-i Nīl şūyed dest ü pāyeş: Nīle teb‘an anıñ elini ve ayaġını yudı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām mübārek gövdesine şu döküdükce şu‘ā-ı şems daḫı dökülür gibi olup gūyā Nīle teb‘ān anıñ dest ü pāyını yurdı. *Tufeyl* ism-i taṣġīr ṣīġası üzre şol kimesnedir ki żiyāfete bilā-da‘vet dāḫil ola.

بدریا پا نهاد از سوی ساحل Be-deryā pā nihād ez-sūy-ı sāḥil: Kenār cānibinden deryāya ayaḳ ḳodı.

چو مه در برج آبی ساخت منزل Çü meh der-burc-ı ābī sāḫt menzil: Ay gibi şu burcını menzil eyledi, ma‘-hāẕā ki menāzil-i **(E 97b)** ḳamerde şu burcı yoḳdur dimişler.

بطلعت بود خورشید جهان تاب Be-ṭal‘at būd ḫūrşīd-i cihān-tāb: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ṭal‘atde cihānı şu‘lelendirici bir güneş idi.

چو نیلوفر فرو رفت اندر آن آب Çü nīlūfer fürū reft ender-ān āb: Nīlūfer-nām çiçek gibi ol şuya aşaġı batdı. Nitekim güneş ġurūb idince nīlūfer de şuya ġurūb ider.

تنش در آب چون عریان در آمد Teneş der-āb çün ‘uryān der-āmed: Anıñ teni çünki şuya ‘uryān dāḫil oldı.

بتن آب روان را جان در آمد Be-ten āb-ı revānrā cān der-āmed: Aḳıcı ṣuyun tenine cān dāḫil oldı. Ya‘nī āb-ı Nīl mürde cesed gibi sākin olup Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ duḫūluyla taḥarrük ve temevvüc eyledi, gūyā bir rūḥ idi, aña ḥulūl eyleyüp ḥarekete getürdi.

گشاد از هم مسلسل گیسوانرا Güşād ez-hem müselsel gīsuvānrā: Birbirinden açdı zincirlenmiş zülflerini.

برخ زنجیر بست آب روان را Be-ruḫ zencīr best āb-ı revānrā: Aḳıcı ṣuyuñ yüzine zencīr baġladı. Nitekim örüli ṣaç üzerinden ṣu aḳdığı vaḳitde zencīr şekli görünür.

مهیا ساخت بهر صید خواهی Müheyyā sāḫt behr-i ṣayd ḫˇāhī: Av ṭaleb itmek ecliyçün müheyyā eyledi.

معنبر دامی از مه تا بماهی Mu‘anber dāmī ez-meh tā be-māhī: Bir ‘anberlenmiş ṭuzaḳ aydan balıġa dek. Ya‘nī ay gibi yüzinden mu‘anber zülflerini ḥāżırlanmış ṭuzaḳ eyledi zirve-i semādan ḳa‘r-ı zemīne dek, ḥāṣılı e‘ālī ve edānī bi-esrihā ḳulūb-ı müşterīleri ceẕb ecliyçün zülflerinden ṭuzaḳ ḳurdı.

گهی می ریخت آب از دست برسر Gehī mī-rīḫt āb ez-dest ber-ser: Ba‘żı vaḳit dökerdi ṣu elinden başı üzerine.

ز پروین ماه را می بست زیور Zi-Pervīn māhrā mī-best zīver: Ülkerden aya zīnet baġlardı. Ya‘nī başı üzerine ṣu dökdügi vaḳit ay gibi yüzi üzerine dökilen ḳatarāt-ı mā’ Ülker şeklini gösterüp ol nev‘ ile zīnet-yāb olurdı.

گهی می داد از کف مالش گل Gehī mī-dād ez-kef māliş-i gül: Ba‘żı vaḳit eli ayasından gül yüzine ovuş virirdi.

ز پنجه شانه می زد شاخ سنبل Zi-pençe şāne mī-zed şāḫ-ı sünbül: Ba‘żı vaḳit pençesinden, ya‘nī barmaḳlarından sünbül budaġı gibi zülflerine ṭaraḳ virirdi. Ya‘nī barmaḳlarıyla zülflerin ṭarardı.

چو گرد از روی و چرك از تن فرو شست Çü gerd ez-rūy u çirk ez-ten fürū şüst: Çünki tozı yüzinden ve **(S 71a)** kirü pası gövdesinden yudı.

چو سروی از کنار نیل بر رست Çü servī ez-kenār-ı Nīl ber-rüst: Serv gibi Nīl kenārından bitdi. Ya‘nī ṣudan çıḳup **(E 98a)** kenār-ı Nīle ṭurdı.

ز مفزش دار مالك پیرهن خواست Zi-mefreş-dār-ı Mālik pīrehen ḫˇāst: Mālikiñ mefreş-dārından göñlek istedi.

بجلباب سمن گل را بیاراست Be-cilbāb-ı semen gülrā biyārāst: Semen milḥafe ile gül gövdesini tezyīn eyledi. Ya‘nī bir nāzik beyāż göñlek giyindi yāḫud Mālik kendü mefreş-dārından göñlek istedi ol zībā göñlegi aña iltibās ile anı müzeyyen eyledi.

کشید آنگه ببر دیبای زر کش Keşīd ān geh be-ber dībā-yı zer-keş: Andan şoñra üzerine altunla işlenmiş dībāyı çekdi. Ya‘nī zer-keş ḳabā giyindi.

بچندین نقشهای خوش منقش Be-çendīn naḳşhā-yı ḫoş münaḳḳaş: Ol dībā niçe ḫoş naḳşlar ile münaḳḳaş idi.

بزرین تاج مه را قدر بشکست Be-zerrīn tāc mehrā ḳadr biş’kest: Altunlı tāc ile ayıñ ḳadrini şındırdı. Ya‘nī başına aydan berraḳ zerrīn tāc giyindi.

کمر بند مرصع بر میان بست Kemer-bend-i muraṣṣa‘ ber-miyān best: Cevāhirle müzeyyen kemer, beli üzerine baġladı.

فرو آویخت زلفین دلآویز Fürū āviḫt zülfeyn-i dil-āvīz: Aşaġa aşdı göñül aşıcı zülflerini. Ya‘nī ancılayın zülfler ki gören kimesneniñ göñli anda aşılı ḳalur.

هوای مصر ازآن شد عنبر آمیز Hevā-yı Mıṣr ez-ān şüd ‘anber-āmīz: Ol zülfleriñ ḳoḳusından hevā-yı Mıṣr ‘anber ḳarışıcı oldı.

بدان خوبیش در هودج نشاندند Bedān ḫūbīş der-hevdec nişāndend: Ol güzellik ile anı hevdecde oturtdılar.

بقصد قصر شه مرکب براندند Be-ḳaṣd-ı ḳaṣr-ı şeh merkeb bi-rāndend: Şāhıñ köşki ḳaṣdına merkeb sürdiler. Ya‘nī ṭoġrı ḳaṣr-ı şāha gitdiler.

نمود از قصر بیرون تختگاهی Nümūd ez-ḳaṣr bīrūn taḫtgāhī: Köşkden ṭaşra bir taḫt yeri göründi.

که شاه آنجا کشیدی رخت گاهی Ki şāh āncā keşīdī raḫt gāhī: Ki şāh ol yere çekerdi ba‘żı vaḳit metā‘ını. Ya‘nī gāhī anda ḫużūr eylerdi.

به پیشش خیل خوبان صف کشیده Be-pīşeş ḫayl-i ḫūbān ṣaf keşīde: Ol taḫtgāhıñ öñinde ḫūblar bölügi ṣaf çekmiş.

پی دیدار یوسف آرمیده Pey-i dīdār-ı Yūsuf āremīde: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ dīdārı içün ḳarār eylemiş.

فراز تخت هودج را نهادند Firāz-ı taḫt-ı hevdecrā nihādend: Hevdec-i Yūsufı taḫtıñ üstine kodılar. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı taḫt üzerine taḫt-ı revānla çıḳardılar.

جهانی چشم بر هودج گشادند Cihānī çeşm ber-hevdec güşādend: Bir cihān, ya‘nī anda olan ādemiyānıñ küllīsi gözini taḫt-ı revān üstine açdılar.

قضا را بود ز ابری تیره آن روز Ḳażārā būd z’ebrī tīre ān rūz: Ḳażārā ol gün bulutdan bulanıḳ idi. Ya‘nī gün bulutda idi.

نهفته آفتاب عالم افروز Nüḫufte āftāb-ı ‘ālem-efrūz: **(E 98b)** ‘Ālemi ışıḳlandırıcı gün gizlenmiş idi.

بیوسف گفت مالك کای دلآرام Be-Yūsuf güft Mālik k’ey dil-ārām: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma Mālik didi ki: Ey göñli rāḥatlandırıcı!

ز هودج نه برون بر تختگه گام Zi-hevdec nih birūn ber-taḫtgeh gām: Hevdecden ṭaşra adım ḳoy taḫtgāh üzerine.

تو خورشیدی زعارض پرده بگشای Tü ḫūrşīdī zi-‘ārıż perde büg’şāy: Sen güneşsin perdeden yüzüñ aç.

زنور خویش عالم را بیارای Zi-nūr-ı ḫ̆īş ‘ālemrā biyārāy: Kendü nūruñdan ‘ālemi tezyīn eyle.

چو یوسف برج هودج را بر انداخت Çü Yūsuf burc-ı hevdecrā ber-endāḫt: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām hevdeciñ burcunı atdı. *Burc* ḥiṣārın bir cānibinde olan yapuya dirler, rükn ma‘nāsına. Bunda murād hevdeciñ perdesidir. Ya‘nī çünki perdeyi ḳaldırdı.

چو خور بر چشم مردم پرتو انداخت Çü ḫūr ber-çeşm-i merdüm pertev endāḫt: **(S 71b)** Güneş gibi ḫalḳıñ gözi üzerine şu‘le atdı.

گمان شد ناظران را کآفتابست Gümān şüd nāẓırānrā k’āftābest: Baḳan kimesnelere gümān oldı ki ol şu‘le gündür.

که طالع گشته از نیل سحابست Ki ṭāli‘ geşte ez-nīl-i seḥābest: Ki bulut nīlinden ṭulū‘ idici olmuşdur. Ya‘nī bulut zā’il olup gün ẓāhir oldı ẓann eylediler.

نظر کردند در مهر جهان تاب Naẓar kerdend der-mihr-i cihān-tāb: Cihānı şu‘lelendirici güneşe naẓar itdiler. Ya‘nī semāya güneş cānibine baḳdılar.

بدانستند کزوی نیست آن تاب Bi-dānistend k’ez-vey nīst ān tāb: Bildiler ki ol şu‘le günden degildir.

هنوز او در پس ابرست مستور Henüz ū der-pes-i ebrest mestūr: Henüz ol gün bulut ardında mestūrdur.

ز روی یوسف است این تابش نور Zi-rūy-ı Yūsuf est īn tābiş-i nūr: Bu nūr parlayışı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yüzindendir.

ز حیرت کف زنان اهل نظاره Zi-ḥayret kef zenān ehl-i neẓāre: Ḥayretden ehl-i neẓāre, ya‘nī baḳıcılar el uraraḳ.

فغان برداشتند از هر کناره Fiġān ber-dāştend ez-her kenāre: Her cānibden fiġān ḳaldırdılar.

که یارب کیست این فرخنده آختر Ki Yā Rāb kīst īn ferḫunde aḫter: Ki ‘acābā kimdir bu mübārek yıldız.

که هم ماهست ازو شرمنده هم خور Ki hem māhest ez-ū şermende hem ḫ*a*r: Ki hem ay ondan utanıcıdır, hem gün. *Yā Rab* lafẓı ışṭılāḥda ‘acabā dimekdir. *Ḫar* lafẓı böyle maḳāmlarda feṭḥ-i ḫā ile oḳunur ḳāfiyeye ri‘āyet içün.

بتان مصر سر درپیش ماندند Bütān-ı Mıṣr ser der-pīş māndend: Mıṣr maḥbūbları, ya‘nī da‘vā ile āreste olan ġılmān başları öñinde ḳaldılar. Ya‘nī başlarını aşaġa aşup ṭurdılar.

ز لوحش حرف نسخ خویش خواندند Zi-levḥeş ḥarf-i nesḫ-i ḫ̆īş ḫ̆āndend: **(E 99a)** Anıñ cemāli levḥinden kendileriñ nesḫ ḥarfini oḳudılar. Ya‘nī anıñ cemāli āyetiyle kendülerin ḥüsni nesḫ ve i‘tibārsız oldıġını bildiler.

بلی هر جا شود مهر آشکارا Belī her cā şeved mihr āşikārā: Belī öyledir, ya‘nī anlarıñ ḥüsni bī- i‘tibār oldıġı yerindedir. Zīrā her yerde ki güneş āşikāre olur.

سها را جز نهان بودن چه چارا Sühārā cüz nihān būden çi çārā: Sühā-nām yıldıza gizli olmadan ġayrı ne çāre vardır? Ya‘nī bi’ż-żarūr gizlü olur. Ba‘żı nüsḫada çi çārā yerine *çi yārā* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ne ṭāḳati vardır? *Sühā* żamm-ı sīn ile şol ḫafī yıldızdır Benāt-ı Na‘ş-ı Kübrādan ki ḫalḳ ḥiddet-i başarların anıñla imtiḥān iderler. Nitekim meṣelde ẕikr olunur: Urīha’s-Sühā ve terāni’l-ḳamer. Ya‘nī ben aña Sühāyı gösteririm ol baña Ḳameri gösterir. Ve ma‘-hāzā rivāyet olunur ki büyüklügi yer ḳadar yedidir. El-‘ilmu ‘inda’llāhi te‘ālā.

Dāstān-ı dīger neṣr **رسیدن زلیخا بدرگاه پادشاه و سبب ازدحام پرسیدن** Resīden-i Zelīḫā be-dergāh-ı pādişāh ve sebeb-i izdiḥām pürsīden: Zelīḫā dergāh-ı pādişāha irişmek ve sebeb-i izdiḥāmı şormaḳ beyānındadır. **و جمال یوسف علیه السلام را دیدن و اورا شناختن** Ve cemāl-i Yūsufrā ‘aleyhi’s-selām dīden ve ūrā şināḫten: Ve Yūsuf ‘aleyhi’-selāmıñ cemālini görmek ve anı añlamaḳ beyānındadır.

Naẓm **زلیخا بود ازین صورت تهی دل** Zelīḫā būd ez-īn ṣūret tehī-dil: Zelīḫā bu ṣūretden, ya‘nī rü’yāda gördigi civānıñ ṣūretinden[889] göñli boş idi.

کز او تا یوسف آمد یك دو منزل K’ez ū tā Yūsuf āmed yek dü menzil: Tā ki andan Yūsuf bir iki menzil geldi. Ya‘nī Mıṣra ḳarīb oldı. Ḥāṣılı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Mıṣra ḳarīb olana dek Zelīḫā vāṣıl-ı cānān olacaġı ḫāṭırına gelmezdi.

ولی جانش از این معنی خبر داشت Velī cāneş ez-īn ma‘nī ḫaber dāşt: Ammā çünki cānān ḳarīb oldı Zelīḫānıñ cānı bu ma‘nādan ḫaber ṭutdı.

ز داغ شوق سوزی در جگر داشت Zi-dāġ-ı şevḳ sūzī der-ciger dāşt: Şevḳ dāġından cigerinde bir ḥarāret ṭutdı, **(S 72a)** ya‘nī kendüye bir şevḳ-i cedīd geldi.

نمیدانست کآن شوق از کجا خواست Nemī-dānist k’ān şevḳ ez-kücā ḫast: Bilmezdi ki ol şevḳ ḳandan ḳalḳdı ve ẓāhir oldı.

---

[889] ya‘nī rü’yāda gördigi civānıñ ṣūretinden: - (S)

بحیلت سازیش تسکین همی خواست Be-ḥīlet-sāziyeş teskīn hemī-ḫˇāst: Ol şevḳi teskīne ḥīle düzücilik isterdi.

به صحرا شد برون تا زان بهانه Be-ṣaḥrā şüd birūn tā z'ān baḥāne: Ṭaşra ṣaḥrāya gitdi tā ol bahāneden. Ya'nī ṣaḥrā **(E 99b)** bahānesiyle.

ز دل بیرون دهد اندوه خانه Zi-dil bīrūn dihed endūh-ı ḫāne: Göñülden ṭaşra vire ḫāne ġussasını.

بسختی چند روز آنجا بسر برد Be-saḫtī çend rūz āncā be-ser bürd: Miḥnet ve meşaḳḳat ile niçe gün ol ṣaḥrāyı başa iletdi.

درآن محنت بسی دندان بیفشرد Der-ān miḥnet besī dendān biyefşürd: Ol miḥnetde çoḳ diş ṣıḳdı ve şiddetlere ṣabır ve taḥammül eyledi.

گرفت اسباب عیش و خرمی پیش Girift esbāb-ı 'ayş u ḫurremī pīş: Ṣafā ve şādlıḳ sebeblerin ilerü ṭutdı. Ya'nī def'-i ġam içün envā'-ı ṣafālara şürū' eyledi.

ولی هر لحظه شد اندوه او بیش Velī her laḥẓa şüd endūh-ı ū bīş: Velīkin her laḥẓa anıñ ġuṣṣası ziyāde oldı. Ya'nī anda olan 'ayş ve ṣafā kendüye ġuṣṣa ve cefā gelürdi.

چو در صحرا به خرمن سیلش افتاد Çü der-ṣaḥrā be-ḫarmen seyleş üftād: Çünki ṣaḥrāda Zelīḥānıñ seyli ḫarmene düşdi. Ya'nī eşk seylini çünki ṣaḥrālara aḳıtdı.

دگر باره به خانه میلش افتاد Diger bāre be-ḫāne meyleş üftād: Bir kerre daḫı ḫāneye meyli düşdi. Ya'nī çünki 'adem-i vuṣlat-ı cānāndan girye ve endūhı bī-pāyān olup seyl-i sirişki ṣaḥrāları ṭoldurdı, ḫāne tarafına meyl eyledi.

بپشت بارگی هودج نشین شد Be-püşt-i bāregī hevdec-nişīn şüd: Bāregi arḳasında hevdec-nişīn oldı. Ya'nī miḥaffede oturdı. *Bāregī* eyü merkeb ma'nāsına cemel ve baġal ve feres gibi.

بمنزلگاه خود رحلت گزین شد Be-menzilgāh-ı ḫod rıḥlet-güzīn şüd: Kendü menzilgāhına rıḥlet iḫtiyār idici oldı.

اگر چه روی در منزلگهش بود Egerçi rūy der-menzilgeheş būd: Egerçi Zelīḥānıñ teveccühi menzilgehine idi.

گذر بر ساحت قصرشهش بود Güẕer ber-sāḥet-i ḳaṣr-ı şeheş būd: Anıñ mürūrı şāhıñ köşki[890] meydānı üzerine idi. Ya'nī kendü ḫānesine yol şāhıñ ḳaṣrı öñinden giderdi.

چو دید آن انجمن گفتا چه غوغاست Çü dīd ān encümen güftā çi ġavġāst: Çünki Zelīḥā ol dirnegi gördi didi: Bu ne ġavġādır?

---

[890] köşki: - (S)

که گویی رستخیز از مصر برخواست Ki gūyī rüste-ḫīz ez-Mıṣr ber-ḫˇāst: Ki ẓann eylersin ḳıyāmet Mıṣrdan ḳalḳdı. Ya‘nī Mıṣr şehrinden ḳıyāmet ẓuhūr eyledi.

یکی گفت این پی فرخنده نامیست Yekī güft īn pey-i ferḫunde-nāmīst: Biri didi: Bu ġavġa bir mübārek adlu içündür.

بساط عرض کنعانی غلامیست Bisāṭ-ı ‘arż-ı Ken‘ānī ġulāmīst: Ken‘āna menṣūb bir ġulāmıñ pādişāha ‘arż olması döşegidir, yāḫud neşāṭ ve sürūrıdır.

غلامی نی که روشن آفتابی Ġulāmī nī ki rūşen āftābī: Ġulām **(E 100a)** degil belki rūşen bir güneşdir.

بدار الملك خوبی کامیابی Be-dārü’l-mülk-i ḫūbī kām-yābī: Güzellik dārü’l-mülkinde, ya‘nī salṭanatı evinde murād bulıcıdır.

زلیخا دامن هودج برانداخت Zelīḫā dāmen-i hevdec ber-endāḫt: Zelīḫā miḥaffeniñ etegini yuḳaru atdı.

چو چشمش بر غلام افتاد بشناخت Çü çeşmeş ber-ġulām üftād biş’nāḫt: Çünki gözi ġulām üzerine düşdi, añladı.

برآمد از دلش بیخواست فریاد Ber-āmed ez-dileş bī-ḫˇāst feryād: Göñlinden istemesiz, ya‘nī bī-iḫtiyār feryād geldi.

ز فریادی که زو بیخود بیفتاد Zi-feryādī ki z’ū bī-ḫod biyüftād: Bir feryāddan ki andan bī-ḫod düşdi. Ya‘nī ancılayın feryād eyledi ki lā-ya‘ḳıl düşdi.

روان هودج کشان هودج براندند Revān hevdec-keşān hevdec bi-rāndend: Fi’l-ḥāl miḥaffe çekenler miḥaffeyi sürdiler.

به خلوتخانهٔ خاصش رساندند Be-ḫalvetḫāne-i ḫāṣṣeş resāndend: Zelīḫānıñ **(S 72b)** ḫāṣ ḫalvetḫānesine irişdirdiler.

چو شد منزلگهش آن خلوت راز Çü şüd menzilgeheş ān ḫalvet-i rāz: Çünki ol sır ḫalveti Zelīḫāya menzilgeh oldı. Ya‘nī kendü sarāyınıñ ḫalvetḫānesine ki nüzūl eyledi.

ز حال بیخودی آمد به خود باز Zi-ḥāl-i bī-ḫodī āmed be-ḫod-bāz: Bī-ḫodluḳ ḥālinden gerü kendüye geldi.

ازو پرسید دایه کای دل افروز Ez-ū pürsīd dāye k’ey dil-efrūz: Dāye andan sū’āl eyledi ki: Ey göñül ışıḳlandırıcı.

چرا کردی فغان از جان پرسوز Çirā kerdī fiġān ez-cān-ı pür-sūz: Niçün fiġān itdiñ ḥarāret ile ṭolu cāndan?

لب شیرین بافغان چون گشادی Leb-i şīrīn be-efġān çūn güşādī: Ṭatlu ṭuṭaġıñı efġān ile niçün açdıñ? *Çūn* bunda imāle-i żamme ile niçün ma‘nāsınadır.

بدان تلخی چرا بیخود فتادی Bedān telḫī çirā bī-ḫod fütādī: Bu acılıḳ ile niçün bī-ḫod düşdiñ?

بگفت ای مهربان مادر چه گویم Bi-güft ey mihrbān māder çi güyem: Zelīḫā didi: Ey şefḳatlü ana ne diyem?

که گردد آفت من هر چه گویم Ki gerded āfet-i men her çi güyem: Ki baña āfet olur her ne disem.

درآن مجمع غلامی را که دیدی Der-ān mecma‘ ġulāmīrā ki dīdī: Ol mecmā‘da bir ġulāmı ki gördiñ.

ز اهل مصر وصف او شنیدی Zi-ehl-i Mıṣr vaṣf-ı ū şenīdī: Ehl-i Mıṣrdan anıñ vaṣfını işitdiñ.

ز عالم قبله گاه جان من اوست Zi-‘ālem ḳıblegāh-ı cān-ı men ūst: ‘Ālemden benim cānımıñ ḳıblegāhı odur.

فدایش جان من جانان من اوست Fedāyeş cān-ı men cānān-ı men ūst: Aña cānım fedā olsun, benim cānānım odur.

بخوابم روی زیبا او نمودست Be-ḫˇābem rūy-ı zībā ū nümūdest: Rü’yāda baña yaraşıḳlı yüz göstermişdir.

شکیب از جان شیدا او ربودست Şekīb ez-cān-ı şeydā ū rübūdest: Benim ‘aşḳdan dīvāne cānımdan ṣabrı o ḳapmışdır.

بتن در تب بدل در تاب ازویم Be-ten der-teb be-dil der-tāb ez-ūyem: Ten ilen istemede ve yürek ilen ḫarāretde andanım.

زدیده غرق خون ناب ازویم Zi-dīde ġarḳ-ı ḫūn-ı nāb ez-ūyem: Gözden **(E 100b)** ṣāfī ḳana ġarḳ andanım. Ya‘nī bu ḳadar sūz u güdāz ile ḳanlu yaşlar döküp zār u zār nālān u giryān olmama bā‘iṣ odur.

درین کشور ز سودایش فتادم Der-īn kişver zi-sevdāyeş fütādem: Bu iḳlīme anıñ sevdāsından düşdüm.

در ین شهر از تمنایش فتادم Der-īn şehr ez-temennāyeş fütādem: Bu şehre anıñ temennāsından düşdüm.

ز خان ومان مرا آواره او ساخت Zi-ḫān u mān merā āvāre ū sāḫt: Ev barḳdan beni āvāre ol eyledi.

درین آوارگی بیچاره او ساخت Der-īn āvāregī bī-çāre ū saḫt: Bu āvārelikde bī-çāre ol eyledi.

بهر محنت که دیدی چند سالم Be-her miḥnet ki dīdī çend sālem: Ey dāye her miḥnetde ki niçe senedir sen beni gördiñ.

که بود از راحت گیتی ملالم Ki būd ez-rāḥat-ı gītī melālem: Ki ol seneler dünyā rāḥatından baña melāl ve usan idi.

همه از آرزوی روی او بود Heme ez-ārzū-yı rūy-ı ū būd: Dükeli anıñ yüzi ārzūsından idi.

ز شوق قامت دلجوی او بود Zi-şevḳ-i ḳāmet-i dil-cūy-ı ū būd: Anıñ göñül alıcı ḳāmeti şevḳinden idi.

ز کوه افسون بود بار من امروز Zi-kūh efsūn būd bār-ı men imrūz: Ṭaġdan ziyāde olur bugün benim yüküm. Ya‘nī üzerimde olan ‘aşḳ yüki ṭaġdan aġırdır.

ندانم چون شود کار من امروز Ne-dānem çün şeved kār-ı men imrūz: Bilmem niçe olur bugün benim kārım?

مه من شاه ایوان که گردد Meh-i men şāh-ı eyvān-ı ki gerded: Benim ay gibi maḥbūbum kimiñ eyvānınıñ pādişāhı olur?

برخ شمع شبستان که گردد Be-ruḫ şem‘-i şebistān-ı ki gerded: Yañaḳ ile kimiñ gice eviniñ yanar mūmı olur?

کدامین دیده گردد روشن از وی Küdāmīn dīde gerded rūşen ez-vey: Andan ḳanḳı göz rūşen olur?

کدامین خانه گردد گلشن از وی Küdāmīn ḫāne gerded gülşen ez-vey: Andan ḳanḳı **(S 73a)** ḫāne gülistān olur?

که یابد از لب جان بخش او کام Ki yābed ez-leb-i cān-baḫş-ı ū kām: Anıñ cān baġışlayıcı lebinden kim maḳṣūd bulur?

که گیرد در پناه سروش آرام Ki gīred der-penāh-ı serveş ārām: Kim ṭutar anıñ servi ḳāmeti melce’inde ḳarār?

کمند جعد مشگینش که بافد Kemend-i ca‘d-ı müşgīneş ki bāfed: Anıñ müşk ḳoḳulı ḳıvırcıḳ zülfi kemendini kim büker?

ز وصل نخل سیمینش که لافد Zi-vaṣl-ı naḫl-ı sīmīneş ki lāfed: Anıñ gümüşe mensūb ḫurmā aġacı gibi laṭīf ve mevzūn ḳāmeti vaṣlından kim lāf urur?

که بازد حاصل خود در بهایش Ki bāzed ḥāṣıl-ı ḫod der-bahāyeş: Kim oynar kendü ḥāṣılını anıñ bahāsında? Ya‘nī mā-melekini kim aña bahā virür ve ol genc-i nā-yābı kendüye maḥṣūl ḳılur?

که سازد کحل دیده خاك پایش Ki sāzed kuḥl-ı dīde ḫāk-i pāyeş: Kim eyler anıñ ayaġı ṭopraġını gözine sürme?

مرا به گردد از وی حال یا نی Merā bih gerded ez-vey ḥāl yā nī: Benim **(E 101a)** ḥālim andan eyü olur mı yoḫsa yoḳ?

رسد دستم بدین اقبال یا نی Resed destem bedīn iḳbāl yā nī: Elüm bu devlete irişir mi yoḫsa yoḳ?

چو دایه آتش او دید کز چیست Çü dāye āteş-i ū dīd k'ez-çīst: Çünki dāye anıñ āteşini gördi ki nedendir?

چو شمع از آتش او زار بگریست Çü şem‘ ez-āteş-i ū zār big'rīst: Yanar mūm gibi anıñ āteş-i ‘aşḳından zār aġladı.

بگفت ای شمع سوز خود نهان دار Bi-güft ey şem‘ sūz-ı ḫod nihān dār: Didi: Ey şem‘ kendü ḥarāretiñi gizlü ṭut!

غم شب رنج روز خود نهان دار Ġam-ı şeb renc-i rūz-ı ḫod nihān dār: Kendü gice ġamıñı ve gündüz renciñi gizlü ṭut. Ya‘nī bu sırrı iẓhār itmeyüp rūz [ve] şeb içinde vāḳi‘ olan ġam ve ḥüzni ṣaḳlı ṭut.

صبوری پیشه کردی روزگاری Ṣabūrī pīşe kerdī rūzgārī: Ṣabr idiciligi pīşe itdiñ bir niçe zamān.

مکن جز صبر نیز امروز کاری Me-kün cüz ṣabr nīz imrūz kārī: Ṣabrdan ġayrı daḫı bugün bir kār eyleme.

بود کز صبر امیدت برآید Büved k'ez-ṣabr ümmīdet ber-āyed: Ol ki ṣabrdan seniñ ümmīdiñ ḥāṣıl ola. Ya‘nī ola ki ṣabr sebebiyle vāṣıl-ı cānān olasın.

ز ابر تیر خورشیدت برآید Zi-ebr-i tīr ḫūrşīdet ber-āyed: Bulanıḳ bulutdan saña güneş ḥāṣıl ola. Ya‘nī ola ki ġamām-ı hicr zā'il olup ḫurşīd-i vaṣl ṭulū‘ eyleye.

Dāstān-ı dīger neṣr **بمعرض بیع در آوردن مالك یوسف علیه السلام را** Be-ma‘reż-i bey‘ der-āverden-i Mālik Yūsuf ‘aleyhi's-selāmrā: Mālik Yūsuf ‘aleyhi's-selāmı bey‘iñ maḥall-i ‘arżına götürmek beyānındadır. **و خریدن زلیخا ویرا باضعاف آنچه دیگران می خریدند** Ve ḫarīden-i Zelīḫā veyrā be-eż‘āf-ı ānçi dīgerān mī-ḫarīdend: Ve ol bahānıñ eż‘āfına ki āḫerler alurlar, Zelīḫā anı almaḳ beyānındadır.

Naẓm **چه خوش وقتی و خرم روزگاری** Çi ḫoş vaḳtī vü ḫurrem rūzgārī: Ne ḫoş bir vaḳit ve mübārek bir rūzgār olur.

که یاری بر خورد از وصل یاری Ki yārī ber-ḫored ez-vaṣl-ı yārī: Ki bir dost bir dostuñ vaṣlından temettu‘ eyleye.

بر افروزد چراغ آشنایی Ber-efrūzed çerāġ-ı āşināyī: Āşinālıḳ çerāġını şu‘lelendire.

رهایی یابد از داغ جدایی Rehāyī yābed ez-dāġ-ı cüdāyī: Ayruluḳ dāġından ḫalāṣ bula.

چو یوسف شد بخوبی گرم بازار Çü Yūsuf şüd be-ḫūbī germ-bāzār: Çünki Yusuf ‘aleyhi's-selām güzelligi sebebiyle bāzārı **(E 101b)** issi oldı.

شدندش مصریان یکسر خریدار Şüdendeş Mışriyān yek-ser ḫarīdār: Ahālī-i Mışr bir uġurdan aña müşterī oldılar.

بهر چیزی که هر کس دست رس داشت Be-her çīzī ki her kes dest-res dāşt: Her bir şey ile ki her kimesne ḳudret ṭutardı.

درآن بازار بیع او هوس داشت Der-ān bāzār bey‘-i ū heves dāşt: O bāzārda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ bey‘ine heves ṭutardı.

شنیدم کز غمی زالی برآشفت Şenīdem k’ez-ġamī zālī ber-āşüft: İşitdim ki anıñ ġamından bir pīrzen delürdi ve ḳarış muruş oldı.

تنیده ریسمانی چند میگفت Tenīde rīsmānī çend mī-güft: **(S 73b)** Bir niçe egrilmiş ip dir idi. Ya‘nī eline birḳaç kelep iplik alup dirdi.

همین بس گرچه بس کاسد قماشم Hemīn bes gerçi bes kāsid ḳumāşem: Hemīn yeter egerçi metā‘ım çoḳ noḳṣān olur.

که در سلك خریدارانش باشم Ki der-silk-i ẖarīdārānş bāşem: Ki anıñ müşterīleri düzüminde olam. Ya‘nī hemān anıñ müşterīleri silkine munṭaẓam olmaḳ baña yeter.

منادی بانگ میزد از چپ و راست Münādī bang mī-zed ez-çep ü rāst: Münādī āvāz urdı ṣaġdan ve soldan. Ya‘nī dellāller nidā eylediler.

که می خواهد غلام بی کم و کاست Ki mī-ẖ̌āhed ġulām-ı bī-kem ü kāst: Kim ister ḳuṣursuz ve noḳṣānsız bir ġulām. Ya‘nī cümle ‘uyūbdan sālim.

رخ او مطلع صبح سعادت Ruẖ-ı ū maṭla‘-ı ṣubḥ-ı sa‘ādet: Anıñ yüzi sa‘ādet ṣabāḥınıñ maḥall-i ṭulū‘ıdır. Ba‘żı nüsẖada sa‘ādet yerine *ṣabāhat* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī anıñ yüzi güzellik ṣabāḥınıñ maṭla‘ıdır.

لب او گوهر کان ملاحت Leb-i ū gevher-i kān-ı melāḥat: Anıñ ṭuṭaġı güzellik ma‘deniniñ cevheridir.

ز سیمای سلاحش چهره پر نور Zi-sīmā-yı ṣalāḥeş çihre pür-nūr: Ṣāliḥlik ‘alāmetinden anıñ çehresi nūr ile ṭoludur.

باخلاق گرامش سینه معمور Be-aḫlāḳ-ı girāmeş sīne ma‘mūr: Kerīm ẖūylar ile sīnesi ma‘mūrdur.

نیارد بر زمان جز راستی هیچ Neyāred ber-zebān cüz rāstī hīç: Dili üzerine getürmez ṭoġrılıkdan ġayrı hīç nesne.

نباشد در کلام او خم و پیچ Ne-bāşed der-kelām-ı ū ẖam u pīç: Anıñ kelāmında egri ve büküm olmaz.

یکی شد زان میانه اول کار Yekī şüd z’ān miyāne evvel-i kār: Ol müşterīler arasından evvel emr biri oldı.

بيك بدره زر سرخش خريدار Be-yek bedre zer-i sürḫeş ḫarīdār: Bir bedre ḳızıl altunla aña müşterī. Yaʿnī **(E 102a)** evvel emrde on biñ[891] dirhem ḳızıl altun ile aña müşterī oldı. Nitekim beyān ider.

ازآن بدره كه چون خواهى شمارش Ez-ān bedre ki çün ḫ̌āhī şumāreş: Ol bedreden ki çünki anı ṣaymaḳ isteyesin, yaʿnī ṣayasın.

بيابى از درست زر هزارش Biyābī ez-dürüst-i zer hezāreş: Zer-i meskūkdan anı binġ bulursun. Yaʿnī bu maḳāmda *bedreden* murād sikkelenmiş kāmilu'l-ʿıyār bing ʿaded altundur.

خريداران ديگر رخش راندند Ḫarīdārān-ı dīger raḫş rāndend: Ġayrı müşterīler at sürdiler.

بمنزلگاه صد بدره رساندند Be-menzilgāh-ı ṣad bedre resāndend: Yüz bedre menzilgāhına irişdirdiler. Yaʿnī yüz bing kāmilu'l-ʿıyār ḳızıl altun aña bahā virdiler.

برآن افزود دولتمند ديگر Ber-ān efzūd devletmend-i dīger: Bir ġayrı devletlü ol yüz bedre üzerine arturdı.

بقدر وزن يوسف مشگ اذفر Be-ḳadr-i vezn-i Yūsuf müşk-i ezfer: Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıñ aġırınca misk-i ezfer. *Ezfer* ʿArabīdir. Aṣılda zāl-ı muʿceme iledir keskin rāyiḥalu maʿnāsına. Yuḳālu zafira yazferu zefren feṭḥateynle mine'l-bābi'r-rābiʿ. Ezfer zā ile taḥrīf-i ʿAcemdir.

برآن دانای ديگر ساخت افزون Ber-ān dānā-yı dīger sāḫt efzūd: Anıñ üzerine bir ġayrı bahāsın bilici efzūn eyledi, yaʿnī arturdı.

بوزنش لعل ناب و در مكنون Be-vezneş laʿl-i nāb u dürr-i meknūn: Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıñ aġırınca laʿl-i nāb ve dürr-i meknūn.

بدين قانون ترقى مى نمودند Bedīn ḳānūn teraḳḳī mī-nümūdend: Bu üslūb ile teraḳḳī gösterdiler.

زانواع نفايس مى فزودند Zi-envāʿ-ı nefāyis mī-füzūdend: Envāʿ-ı nefāyisden arturdılar.

زليخا گشت ازين معنى خبردار Zelīḫā geşt ez-īn maʿnī haber-dār: Zelīḫā bu maʿnādan ḫaber-dār oldı.

مضاعف ساخت آنها را به يكبار Mużāʿaf sāḫt ānhārā be-yek bār: Anları bir kerrede mużāʿaf eyledi.

خريداران ديگر لب ببستند Ḫarīdārān-ı dīger leb bi-bestend: Ġayrı müşterīler ṭuṭaḳ baġladılar.

---

[891] biñ: bing (S)

پس زانوی نومیدی نشستند Pes-i zānū-yı nevmīdī nişestend: **(S 74a)** Maḥrūmluḳ dizi eñsesinde oturdılar.

عزیز مصر را گفت ای نکورای ‘Azīz-i Mışrrā güft ey nikū-rāy: Zelīḫā ‘azīz-i Mışra didi: Ey fikri eyü!

برو بر مالك این قیمت به پیمای Bi-rev ber-Mālik īn ḳıymet bi-peymāy: Yüri Mālik üstine bu ḳıymeti ölç.

بگفتا آنچه دارم من دفینه Bi-güftā ān çi dārem men defīne: **(E 102b)** ‘Azīz didi: Ol nesneyi ki ben defīne ṭutarım.

ز لعل و گوهر و زر در خزینه Zi-la‘l ü gevher ü zer der-ḫazīne: La‘l ve cevāhir ve altundan ḫazīnede.

بیك نیمه بهایش برنیاید Be-yek nīme bahāyeş ber neyāyed: Anıñ bahāsınıñ bir yarusınca gelmez.

ادای آن تمام از من کی آید Edā-yī ān tamām ez-men key āyed: Anı tamāmen edā benden ne zamān gelür?

زلیخا داشت درجی پر ز گوهر Zelīḫā dāşt dürcī pür zi-gevher: Zelīḫā bir ḥoḳḳa ṭutardı gevherden ṭolu.

نه درجی بلکه برجی پر ز اختر Ne dürcī belki burcī pür zi-aḫter: Bir ḥoḳḳa degil belki bir burc idi yıldızdan ṭolu.

بهای هر گهر زان درج مکنون Bahā-yı her güher z’ān dürc-i meknūn: Her gevheriñ bahāsı ol gizlü ḳutudan.

خراج مصر بودی بلکه افزون Ḫarāc-ı Mışr būdī belki efzūn: Mışr ḫarācı idi, belki artıḳ idi.

بگفتا کین گهرها در بهایش Bi-güftā k’īn güherhā der-bahāyeş: Didi ki: Bu gevherleri anıñ bahāsında.

بده ای گوهر جانم فدایش Bi-dih ey gevher-i cānem fedāyeş: Vir ey ‘azīz gevher-i cānım aña fedā olsun!

عزیز آورد باز ازنو بهانه ‘Azīz āverd bāz ez-nev bahāne: ‘Azīz getürdi yine yengiden bahāne.

که دارد میل او شاه زمانه Ki dāred meyl-i ū şāh-ı zamāne: Ki aña meyl ṭutar şāh-ı zamāne. Ya‘nī pādişāh anı almaḳ ister.

که در خیل وی این پاکیزه دامن Ki der-ḫayl-i vey īn pākīze-dāmān: Ki anıñ cemā‘ati içinde bu pākīze eteklü. Ya‘nī mübālaġa ile muṭahhar.

بود سر دفتر دیگر غلامان Büved ser-defter-i dīger ġulāmān: Ġayrı ġulāmların ser-defteri ola.

بگفتا رو سوی شاه جهاندار Bi-güftā rev sūy-ı şāh-ı cihān-dār: Zelīḫā didi: Yüri cihān ṭutıcı pādişāh cānibine.

حق خذمت گزاری را به جا آر Ḥaḳ-ı ḫizmet-güzārīrā be-cā ār: Ḥizmet ödeyicilik ḥaḳḳını yerine getür.

بگو بر دل جز این بندی ندارم Bi-gū ber-dil cüz īn bendī ne-dārem: Di: Göñül üzerine bundan ġayrı bir bend ṭutmam.

که پیش دیده فرزندی ندارم Ki pīş-i dīde ferzendī ne-dārem: Ki gözüm öñinde bir oġul ṭutmam.

سرافرازی مرا زین احترامم Ser-efrāzī merā z'īn iḫtirāmem: Bu iḫtirāmdan benim başımı yüceldesin.

که آید زیر فرمان این غلامم Ki āyed zīr-i fermān īn ġulāmem: Ki buyruġum altına gele bu ġulām.

ببرجم اختر تابنده باشد Be-burcem aḫter-i tābende bāşed: Burcumda yaldırayıcı yıldız ola.

مرا فرزند و شه را بنده باشد Merā ferzend ü şehrā bende bāşed: Baña oġul şāha ḳul ola. Ya'nī göñlümdeki bunı alup ancaḳ oġul idinmekdir.

چو شاه این نکتهٔ سنجیده بشنید Çü şāh īn nükte-i sencīde biş'nīd: **(E 103a)** Çünki şāh bu ṭartılu nükteyi ve bu münāsib ḳavli işitdi.

ز بذل التماسش سر نه پیچید Zi-beẕl-i iltimāseş ser ne-pīçīd: İltimāsını ḳabūlden baş bükmedi.

اجازت داد حالی تا خریدش İcāzet dād tā ḥālī ḫarīdeş: İcāzet virdi tā fi'l-ḥāl anı aldı.

ز مهر دل بفرزندی گزیدش Zi-mihr-i dil be-ferzendī güzīdeş: Muḥabbet-i ḳalbden anı oġulluġa iḫtiyār eyledi.

بسوی خانه بردش خرم و شاد Be-sūy-ı ḫāne bürdeş ḫurrem ü şād: Anı ḫānesi ṭarāfına iletdi şād ve ḫurrem olduġı ḥālde.

زلیخا شد ز بند محنت آزاد Zelīḫā şüd zi-bend-i miḥnet āzād: Zelīḫā bend-i miḥnetden āzād oldı.

بمژگان گوهر شادی همی سفت Be-müjgān gevher-i şādī hemī-süft: Kirpigiyle şādlıḳ gevherini delerdi. Ya'nī sürürından aġlardı.

دو چشم خود همی مالید و می گفت Dü çeşm-i ḫod hemī-mālīd ü mī-güft: İki gözini ovalar ve dirdi.

به بیداریست یارب یا بخوابست Be-bīdārīst yā Rab yā bi-ḫˇābest: 'Acābā uyanıḳlıḳ mıdır yoḫsa düş midir?

که جان من زجانان کامیابست Ki cān-ı men zi-cānān kām-yābest: Ki benim cānım cānāndan murād bulucıdır.

بشبهای سیه کی بود امیدم Be-şebhā-yı siyeh key būd ümīdem: Ḳarañu gicelerde ne zamān ümīdim idi. Ya‘nī baña ümīd var idi.

که گردد روزی این روز سفیدم Ki gerded rūzī īn rūz-ı sefīdem: **(S 74b)** Ki bu beyāż gün baña naṣīb ola. Ya‘nī hicrānıñ kemāl-i iḥāṭasından baña ümīd yoḳ idi ki vuṣlat naṣīb ola.

شبم را صبح فیروزی بر آمید Şebemrā ṣubḥ-ı fīrūzī ber-āmed: Giceme muẓafferlik ṣubḥı ṭulū‘ eyledi.

غم و رنج شبان روزی سر آمد Ġam u renc-i şebān rūzī ser-āmed: Gice ve gündüze menṣūb ġamlar başa geldi ve tamām oldı.

شدم با نازنین خویش همراز Şüdem bā-nāzenīn-i ḫ̆īş hem-rāz: Kendü nāzenīn maḥbūbuma sırdaş oldum.

سزد اکنون که بر گردون کنم ناز Sezed eknūn ki ber-gerdūn künem nāz: Yarar ve lāyıḳ olur şimdi ki eflāk üzerine güvenem.

درین محنت سرا بی غم چو من کیست Der-īn miḥnetserā bī-ġam çü men kīst: Bu miḥnet evinde ġamsız benim gibi kimdir?

پس از پژمردگی خرم چو من کیست Pes ez-pejmürdegī ḫurrem çü men kīst: Pejmürdelikden ṣoñra ḫurrem benim gibi kimdir?

که بودم ماهیی در ماتم آب Ki būdem māhiyī der-mātem-i āb: Ki bir balıḳ idim ṣu māteminde. Ya‘nī bir balıġa beñzer idim ki ṣudan ötüri **(E 103b)** yas ṭutmuş idim.

طپان برریگ تفسان از غم آب Ṭapān ber-rīg-i tefsān ez-ġam-ı āb: Ḳızġın ḳum üzerinde ṣu ġamından ıżṭırāb eyleyici.

درآمد سیلی از ابر کرامت Der-āmed seylī ez-ebr-i kerāmet: Kerāmet buluṭından bir seyl geldi.

بدریا برد ازآن ریگم سلامت Be-deryā bürd ez-ān rīgem selāmet: Deryāya iletdi bu ḳumdan beni selāmet. Ya‘nī varṭa-ı helākden ḳurtulup ‘ayn-ı ḥayāta ulaşdım.

که بود گمرهی در ظلمت شب Ki būdem güm-rehī der-ẓulmet-i şeb: Ki gice ẓulmetinde bir yitgün idim.

رسیده جان ز گمراهیم بر لب Resīde cān zi-güm-rāhīm ber-leb: Yitgünlükden cānım ṭuṭaġıma irişmiş idi.

بر آمد از افق رخشنده ماهی Ber-āmed ez-ufuḳ raḫşende māhī: Ufuḳdan zāhir oldı bir yaldırayıcı ay.

بکوی دولتم بنمود راهی Be-kūy-ı devletem bün’mūd rāhī: Devlet maḥallesine bana bir yol gösterdi. Ya‘nī ‘ayn-ı helākden ḳurtulup maḥżā devlete ulaşur gibi oldum.

که بودم خفتهٔ بر پستر مرگ Ki būdem ḫufte’ī ber-pister-i merg: Ki uyumuş idim ölüm döşegi üzerinde.

خلیده در رگ جان نشتر مرگ Ḫalīde der-reg-i cān neşter-i merg: Cān ṭamarına ölüm neşteri şancılmış idi.

درآمد ناگهان خضر از در من Der-āmed nāgehān Ḫıżr ez-der-i men: Añsızın, ya‘nī der-‘aḳab Ḫıżr ‘aleyhi’s-selām benim ḳapumdan duḫūl eyledi.

بآب زندگی شد یاور من Be-āb-ı zindegī şüd yāver-i men: Dirilik şuyıyla baña mu‘īn oldı. Ya‘nī ölüm döşeginden ḳurtulup cāvidānī dirilige ulaşır gibi oldum.

بحمد الله که دولت یاریم کرد Bi-ḥamdi’llāh ki devlet yāriyem kerd: Ḥamd olsun Ḫudāya ki devlet baña mu‘āvenet itdi.

زمانه ترك جان آزاریم کرد Zamāne terk-i cān-āzāriyem kerd: Zamāne cānıma zaḥmet viriciligi terk itdi.

هزاران جان فدای آن نکو کار Hezārān cān fedā-yı ān nikū-kār: Niçe biñ cān ol eyü işlüye fedā olsun, ya‘nī Mālike.

که آورد اینچنین نقدی ببازار Ki āverd īnçünīn naḳdī be-bāzār: Ki buncılayın bir naḳdi bāzāra getürdi.

چه غم گر حقهٔ گوهر شکستم Çi ġam ger ḥoḳḳa-i gevher şikestem: Ne ġam eger cevāhir ḳutısını şıdım ve ufatdım.

چو آمد معدن گوهر بدستم Çü āmed ma‘den-i gevher be-destem: Çünki cevāhir ma‘deni elüme geldi, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

به پیش نقد جان گوهر چه باشد Be-pīş-i naḳd-i cān gevher çi bāşed: **(E 104a)** Cān naḳdī öñinde gevher ne olur?

فدای دوست باشد هر چه باشد Fedā-yı dūst bāşed her çi bāşed:[892] Dosta fedā olsun her ne olursa.

جمادی چند دادم جان خریدم Cemādī çend dādem cān ḫarīdem: Bir niçe ṭoñu ve berk cānsız nesneler virdim cān aldım.

بنامیزد عجب ارزان خریدم Bi-nāmīzed ‘aceb erzān ḫarīdem: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden ṣaḳlasun ‘aceb ucuz aldım.

[892] Bu mısra S nüshasında bulunmamaktadır.

کی از نقد خود آنکس بهره بیند Key ez-naḳd-i ḫod ān kes behre bīned: Ne zamān kendü naḳdinden ol kimesne naṣīb görür.

که عیسی بدهد و خرمهره چیند Ki ʻĪsī bid'hed ü ḫar-mühre çīned: Ki ʻĪsā ʻaleyhi's-selām gibi ẕātı vire ve eşek boncuġı devşüre.

اگر خر مهره را بدرود کردم Eger ḫar-mührerā bedrūd kerdem: Eger ḫar-mühreye vedāʻ itdim.

چو عیسی آن من شد سود کردم Çü ʻĪsī ān-ı men şüd sūd kerdem: Çünki ʻĪsā ʻaleyhi's-selām benim içün oldı, fā'ide itdim.

بشعر فکرت این اسرار می بیخت Be-şaʻr-ı fikret īn esrār mī-bīht: Fikri mūlarıyla, yaʻnī elegiyle bu esrārı elerdi.

سرشك از چشم گوهر بار میریخت Sirişk ez-çeşm-i gevher-bār mī-rīḫt: Cevher yaġdırıcı gözünden ḳanlu yaş dökerdi.

گهی در روی یوسف لال می بود Gehī der-rūy-ı Yūsuf lāl mī-būd: **(S 75a)** Baʻżı vaḳit Yūsuf ʻaleyhi's-selāmıñ yüzinde lāl ve nuṭḳa bī-mecāl olurdı.

ز داغ هجر فارغ بال می بود Zi-dāġ-ı hicr fāriġ-bāl mī-būd: Ayruluḳ dāġından ḳalbi fārig olurdı.

گه از هجر گذشته یاد می کرد Geh ez-hicr-i güẕeşte yād mī-kerd: Baʻżı vaḳit geçmiş ayruluḳdan yād iderdi ve ḫāṭırına getürürdi.

بوصلش خاطر خود شاد می کرد Be-vaṣleş ḫāṭır-ı ḫod şād mī-kerd: Aña vaṣl ile kendü ḫāṭırını şād iderdi.

داستان دختر بازغه نام از نسل عاد Dāstān-ı duḫter-i Bāzigā-nām ez-nesl-i ʻĀd: ʻĀd neslinden Bāziġā adlu ḳızıñ ḥikāyesi beyānındadır. **که بمال و جمال نظیر خود نداشت** Ki be-māl u cemāl naẓīr-i ḫod ne-dāşt: Ki māl ve cemāl ile kendü naẓīrini ṭutmaz idi. **و غایبانه عاشق جمال یوسف شده** Ve gā'ībāne ʻāşıḳ-ı cemāl-i Yūsuf şüde: Ve ġā'ibāne Yūsuf ʻaleyhi's-selāmıñ cemāline ʻāşıḳ olmuş idi. **و درآن آیینه جمال حقیقت دید و از مجاز بحقیقت رسید** Ve der-ān āyīne cemāl-i ḥaḳīḳat dīd ve ez-mecāz be-ḥaḳīḳat resīd: Ve ol āyīne-i ṣūret-i Yūsuf ʻaleyhi's-selāmda ḥaḳīḳat **(E 104b)** güzelligin gördi ve mecāzdan ḥaḳīḳate irişdi.

نه تنها عشق از دیدار خیزد Ne tenhā ʻaşḳ ez-dīdār ḫīzed: Öyle degil ki ʻaşḳ yalñız maʻşūḳuñ dīdārını görmeden bī-dād ẓāhir olur.

بسا کین دولت از گفتار خیزد Besā k'īn devlet ez-güftār ḫīzed: Çoḳ ki bu devlet, yaʻnī çoḳ olur ki bu ʻaşḳ devleti söz getürüciden ve keleciden peydā olur. Yaʻnī çoḳ kerre olur ki semāʻ ile olur.

درآید جلوهٔ حسن از ره گوش Der-āyed cilve-i ḥüsn ez-reh-i güş: Ḥüsn cilvesi ḳulaḳ yolından duhūl ider.

ز جان آرام بربايد ز دل هوش Zi-cān ārām bür'bāyed zi-dil hūş: Cāndan ḳarārı ḳapar göñülden hūşı. Vezn içün *bür'bāyed* lafẓınıñ rāsı sākin oḳunur.

ندارد بيش ازين دلاله كارى Ne-dāred bīş ez-īn dellāle kārī: Dellāle bundan ziyāde bir 'amel ṭutmaz. *Dellāle* şol kimesneye dirler ki ma'şūḳ ḫaberini 'āşıḳa getürüp 'aşḳını artura.

كه گويد قصهٔ زيبانگارى Ki güyed ḳıṣṣa-i zībā-nigārī: Ki bir yaraşıḳlı maḥbūbuñ ḳıṣṣasını söyleye.

ز ديدن هيچ اثر نى در ميانه Zi-dīden hīç eṯer nī der-miyāne: Görmekden orta yerde hīç eṯer yoḳ.

كند عاشق كسان را غايبانه Küned 'āşıḳ kesānrā ġā'ibāne: Ġayrıları ġā'ibāne ol zībā[893] nigāra 'āşıḳ ider. Nāẓım-ı merhūm bu dört beyt ile temhīdden ṣoñra ḳıṣṣāya şürū' ider buyurur.

به ملك مصر زيبا دخترى بود Be-mülk-i Mıṣr zībā duḫterī būd: Mıṣr mülkünde, ya'nī nevāḥīsinde bir yaraşıḳlı duḫter var idi.

كه نسل عاديان را سرورى بود Ki nesl-i 'Ādiyānrā serverī būd: Ki 'Ādīleriñ, ya'nī evlād-ı 'Ādıñ nesline bir server idi. Ya'nī anlarıñ içinde māl ve cemāl ile ululları idi.

زده درج عقيقش خنده بر در Zede dürc-i 'aḳīḳeş ḫande ber-dür: Anıñ 'aḳīḳ ḳutısı üzerine ḫande urmuş idi. Ya'nī anıñ aġzı 'aḳīḳden muntaẓam olmuş bir ḳutı idi ki dürr-i girān-māyeden girāmī idi. Ya'nī ḳıymeti andan ziyāde idi. Bu ṭarīḳla gūyā incü üzerine güler idi. Bunda īhām vardır ki ḫande vaḳtinde ṭuṭaḳlar açılup dür dānesi **(E 105a)** gibi berrāḳ ve şeffāf olan dendānları üzerine tebessümi vāḳi' olur idi. Nitekim ḫande vaḳti bu ḥālet ḥāṣıl olur.

ز شكر خند او مصر از شكر پر Zi-şekker-ḫand-ı ū Mıṣr ez-şeker pür: Anıñ şeker gülüşinden Mıṣr şeker ile ṭolu idi.

ز بس شيرين كه شكر خند او بود Zi-bes şīrīn ki şekker-ḫand-ı ū būd: Çoḳ ṭatludan ki anıñ şeker gülüşi idi. Ya'nī anıñ tatlı şeker gülişi keṯretinden.

دل نيشكر اندر بند او بود Dil-i neyşekker ender-bend-i ū būd: Şeker ḳamışınıñ yüregi anıñ bendinde idi. Ya'nī anıñçün şeker **(S 75b)** ḳamışı dügüm dügüm olmuş idi.

چو شكر ريختى از لعل خندان Çü şekker rīḫtī ez-la'l-i ḫandān: Çünki şekker döke idi gülegen la'l ṭuṭaġından.

---

[893] zībā: - (S)

شکر انگشت بگرفتی بدندان Şeker engüşt big'riftī be-dendān: Şeker dişi ile barmağını ṭutar idi. Ya'nī anıñ lezzetlü sözlerinden şeker ta'accüblü olur idi.

شکر بود از دهانش با دل تنگ Şeker būd ez-dehāneş bā-dil-i teng: Şeker anıñ dehānından ṭar göñüllü idi. Ya'nī anıñ dehānınıñ lezzetinden ve leṭāfetinden şekeriñ göñli munḳabiż idi.

نبات از رشك لعلش شیشه بر سنگ Nebāt ez-reşk-i la'leş şīşe ber-seng: Nebāt şekeri anıñ leb-i la'l-i ġayretinden şīşesini ṭaşa urmuş idi.

چو در لطف از نباتش لب فره شد Çü der-luṭf ez-nebāteş leb firih şüd: Çünki leṭāfetde anıñ lebi nebāt şekerinden artıḳ oldı.

نبات اندر دل شیشه گره شد Nebāt ender dil-i şīşe girih şüd: Nebāt şekeri şīşeniñ yüregi içinde düğüm oldı. Ya'nī şīşe içinde müncemid olmasına bā'iṯ Bāziġanıñ lebiniñ leṭāfeti andan artıḳ oldığıyçün idi.

نبات ار چند دادی شیشه را دل Nebāt er çend dādī şīşerā dil: Nebāt şekeri her ne ḳadar şīşeye göñül virirdi ve dāḫil-i cevfinde olurdı.

نمیشد با لب لعلش مقابل Nemī-şüd bā-leb-i la'leş muḳābil: Anıñ leb-i la'line muḳābil olmazdı ve ol lezzet ve ṣafveti viremez idi.

نبود ایمن ز لعل می پرستش Ne-būd iymin zi-la'l-i mey-peresteş: Anıñ şarāba ṭapıcı la'linden emīn olmaz idi.

که با آن پر دلی آرد شکستش Ki bā-ān pür-dilī āred şikesteş: Ki bir yüregi ṭolı aña ṣınıḳlıḳ getüre. Ya'nī bir bahādır ve şecī' kimesne aña sū'-i ḳaṣd eyleye.

جهان را فتنه بود آن غیرت حور Cihānrā fitne būd ān ġayret-i ḥūr: **(E 105b)** Cihāna fitne idi ol ḥūr ġayreti. Ya'nī cihān ahālisine fitne idi ol Bāziga ki ḥūr anıñ ḥüsnine ġayret ve ḥasret çekerdi.

ز شیرین شکر او مصر پر شور Zi-şīrīn şekker-i ū Mıṣr pür-şūr: Anıñ ṭatlı şeker la'linden Mıṣr şūr ile ṭolu idi. Ya'nī Mıṣrda olan cümle ṭatlular aña nisbet şūr idi, yāḫud anıñ şeker la'linden içün Mıṣr ġavġā ve ġalebe ile ṭolu idi.

سران ملك در سوداش بودند Serān-ı mülk der-sevdāş būdend: Mülk ululları anıñ sevdāsında idiler. Ya'nī salṭanat ṣāḥibleri aña 'āṣıḳ idiler.

بتان شهر باپرواش بودند Bütān-ı şehr bā-pervāş būdend: Şehriñ güzelleri aña heves ile idiler. Ya'nī her bir[894] güzel Bāziġa kendüniñ muṣāḥibi olsun diyü heves eylerdi. Ba'żı

[894] bir: - (S)

nüsḫada *nā-pervā* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī şehriñ güzelleri andan ferāġatsız idiler ve ansız ṭāḳatleri yoḳ idi.

ولی بر چرخ می سود افسر او Velī ber-çarḫ mī-sūd efser-i ū: Velīkin çarḫ üzerine sürilür idi anıñ tācı.

بهرکس در نمی آید سر او Be-her kes der nemī-āyed ser-i ū: Anıñ başı veyāḫud meyli ve hevesi herkese gelmezdi. Ya‘nī anı ṭālib[895] ve rāġıblar nihāyetsiz idi ammā be-ġāyet ‘ālī-cenāb oldıġından herkese tenezzül eylemezdi.

ز عز مال و استغنای جاهش Zi-‘izz-i māl u istiġnā-yı cāheş: Māl ġurūrından manṣıb ve istiġnāsından.

نمی افتاد سوی کس نگاهش Nemī-üftād sūy-ı kes nigāheş: Kimesneniñ cānibine naẓarı ve ḥüsn-i iltifātı düşmez idi.

حدیث و یوسف وصفش چو بشنید Ḥadīṯ-i Yūsuf u vaṣfeş çü biş’nīd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫaberini ve vaṣfını çünki işitdi.

بماه روی او مهرش بجنبید Be-māh-ı rūy-ı ū mihreş bi-cünbīd: Anıñ ay yüzine muḥabbet Bāziġayı oynatdı. Ya‘nī vecde gelüp anı görmege raġbet eyledi.

چو شد گفت و شنید او پیاپی Çü şüd güft ü şenīd-i ū pey-ā-pey: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ söylenüp işidilmesi Bāziġa ‘indinde müte‘āḳiben oldı ve her gelen kimesne anıñ evṣāf-ı cemīlesin ve şemā’il-i ḥasenesin beyān ve taṣrīḥ eyledi. **(S 76a)**

شد آن اندیشه محکم در دل وی Şüd ān endīşe muḥkem der-dil-i vey: Ol muḥabbet endīşesi anıñ **(E 106a)** göñlinde muḥkem oldı.

بدیدن میلش افتاد از شنیدن Be-dīden meyleş üftād ez-şenīden: İşitmeden, ya‘nī mücerred semā‘ ile anı görmege meyli düşdi.

بلی باشد شنیدن تخم دیدن Belī bāşed şenīden tuḫm-ı dīden: Belī öyledir. Ya‘nī mışrā‘-ı evveliñ mażmūnı yerindedir. Zīrā işitmek, görmek toḫmı ve bā‘iṣi olur.

نصاب قیمتش معلوم خود ساخت Niṣāb-ı ḳıymeteş ma‘lūm-ı ḫod sāḫt: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ niṣāb-ı ḳıymetini kendüye ma‘lūm eyledi. Ya‘nī ne ḳıymete fürūḫte olur ol niṣābı bildi.

زترتیب نصابش دل بپرداخت Zi-tertīb-i niṣābeş dil bi-perdāht: Anıñ niṣābı tertībinden göñline ṣüret virdi. Ya‘nī ol niṣāb miḳdārı şey’ berāber aldı.

هزار اشتر همه پاکیزه گوهر Hezār üştür heme pākīze-gevher: Biñ deve dükeli aşılları pākīze. Ya‘nī ṣoyları pāk ve ḳıymetleri girān.

---

[895] ṭālib: ṭaleb (S)

پر از دیبا و مشگ و گوهر و زر Pür-ez-dībā vü müşk ü gevher ü zer: Altun ve gevher ve müşk ve dībādan ṭolu.

ز انواع نفایس هر چه بودش Zi-envā‘-ı nefāyis her çi būdeş: Envā‘-ı nefāyisden her ne şey ki aña var idi.

که دادن در بها لایق نمودش Ki dāden der-bahā lāyıḳ nümūdeş: Ki Yūsuf ‘alehi’s-selāma bahā virmede lāyıḳ göründi.

مرتب کرد و راه مصر برداشت Müretteb kerd ü rāh-ı Mıṣr ber-dāşt: Müretteb eyledi ve Mıṣr yolını ṭutdı.

بمخزن از ذخایر هیچ نگذاشت Be-maḫzen ez-ẕaḫāyir hīç neg’ẕāşt: Ḫazīnede cem‘ olunup ḥıfẓ olunan nefīs nesnelerden hīç nesne terk itmedi.

فتاد از مقدمش آوازه در مصر Fütād ez-maḳdemeş āvāze der-Mıṣr: Anıñ gelmesinden Mıṣra āvāze ve ṣadā düşdi.

برآمد های و هوی تازه در مصر Ber-āmed hāy u hūy-ı tāze der-Mıṣr: Tāze hāy hūy Mıṣrda ẓāhir oldı.

به مصر آمد سری در راه یوسف Be-Mıṣr āmed serī der-rāh-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolında bir baş Mıṣra geldi. Ya‘nī bir ġayrı yerde tevaḳḳuf eylemedi.

خبر پرسان ز جولانگاه یوسف Ḫaber-pürsān zi-cevlāngāh-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cevlāngāhından ḫaber ṣorıcı oldıġı ḥālde. *Cevlāngāh* ṣalınacaḳ yer ma‘nāsına. Murād anıñ menzilidir.

چو از جولانگه یوسف خبر یافت Çü ez-cevlāngeh-i Yūsuf nişān yāft: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cevlāngāhından ḫaber buldı.

دل خرم بسوی او عنان تافت Dil-i ḫurrem be-sūy-ı ū ‘inān tāft: **(E 106b)** Ḫurrem göñül ile anıñ cānibine dizgin bükdi. Ya‘nī maḳām-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma irişdi.

جمالی دید بیش از حد ادراك Cemālī dīd bīş ez-ḥadd-i idrāk: Añlamaḳ ḥaddinden artıḳ bir cemāl gördi.

چو جان زآلودگی آب و گل پاك Çü cān z’ālūdegī-i āb u gil pāk: Ṣu ve balçıḳ bulaşıġından cān gibi pāk idi. Ya‘nī rūḥ gibi cism-i laṭīf olup gūyā ‘anāṣırdan maḫlūḳ degil idi.

بگیتی مثل او نادیده هرگز Be-gītī miṯl-i ū nā-dīde hergiz: Dünyāda anıñ miṯli aṣlā görülmemiş idi.

ز کس مانند او نشنیده هرگز Zi-kes mānend-i ū neş’nīde hergīz: Kimesneden anıñ miṯli aṣlā işidilmemiş idi.

نخست از دیدن او بی خود افتاد Nüḫust ez-dīden-i ū bī-ḫod üftād: Evvel anı görmekden bī-ḫod ve lā-ya‘ḳıl düşdi.

ز ذوق بی خودی گشت از خود آزاد Zi-ẕevḳ-i bī-ḫodī geşt ez-ḫod āzād: Bī-ḫodluḳ ẕevḳinden kendüden āzād oldı. Ya‘nī kendüniñ ḥüsninden ve vücūdından ḳaṭ‘-ı ümīd idüp yoḳ ‘add eyledi.

وازن پس بیهوشی هشیاری آورد V’ez-ān pes bī-hūşī huşyārī āverd: Ve ol bī-hūşluḳdan ṣoñra huşyārlıḳ getürdi, ya‘nī ayıldı.

ز خواب غفلتش بیداری آورد Zi-ḫˇāb-ı ġafleteş bīdārī āverd: Ġaflet uyḳusından bīdārlıḳ getürdi, ya‘nī uyandı.

زبان بگشاد پرسش کرد آغاز Zebān büg’şād pürsiş kerd āġāz: Zebān açdı ve su’āle şürū‘ itdi. *Pürsiş* ism-i maṣdardır ṣoruş ma‘nāsına.

جواهر جست ازآن گنجینهٔ راز Cevāhir cüst ez-ān gencīne-i rāz: Cevāhir istedi ol sır ḫazīnesinden, **(S 76b)** ya‘nī anda olan ḥüsnüñ sırrına ıṭṭılā‘ murād itdi.

بگفت ای از تو کار نیکوان راست Bi-güft ey ez-tü kār-ı nīkuvān rāst: Bāziġa didi: Ey ol kimesne ki eyüleriñ işi senden ṭoġrıdır. Ya‘nī seni görmekle anlar hidāyet bulurlar.

بدین خوبی جمالت را که آراست Bedīn ḫūbī cemāletrā ki ārāst: Bu güzellik ile seniñ cemāliñi kim bezedi? Ya‘nī aḥsen-i vech üzre seni böyle kim yaratdı?

که لامع ساخت خورشید جبینت Ki lāmi‘ sāḫt ḫūrşīd-i cebīnet: Kim ıldırıcı düzdi seniñ güneş gibi alnıñı?

که آمد خرمن مه خوشه چینت Ki āmed ḫarmen-i meh ḫūşe-çīnet: Ki ay ḫarmeni saña başaḳ devşirici geldi. Ya‘nī ayıñ ḥüsni seniñ ḥüsniñe nisbet ḫarmen **(E 107a)** ṣoñında başaḳ devşirici faḳīr gibidir, ṣāḥib-i ḫarmene nisbet.

کدامین خامه زن نقش تو پرداخت Küdāmīn ḫāme-zen naḳş-ı tü perdāḫt: Ḳanġı yazıcı seniñ naḳşıña ṣūret virdi?

کدامین باغبان سرو تو افراخت Küdāmīn bāġbān serv-i tü efrāḫt: Ḳanḳı bāġbān seniñ serv ḳāmetiñi yüceltdi?

که زد پرگار طاق ابرویت را Ki zed pergār tāk-ı ebrūyetrā: Kim pergār urdı seniñ ḳaşıñ kemerine? *Pergār* ma‘rūf āletdir ki ‘avām tahrīf idüp pergel dirler.

که داد این تاب بند گیسویت را Ki dād īn tāb bend-i gīsūyetrā: Bu revnaḳı kim virdi seniñ zülfleriñ bendine?

گل سیراب تو آب از کجا خورد Gül-i sīr-āb-ı tü āb ez-kücā ḫord: Seniñ ṭarāvetli ve leṭāfetli gül yañaġıñ ṣuyı ḳandan nūş eyledi?

بدین آبش درین بستان که پرورد Bedīn ābeş der-īn bostān ki perverd: Bu şu ile ol gül yañağı bu bostānda kim besledi? Ḥāşılı seni böyle aḥsen-i şuver üzre kim ḫalḳ eyledi.

بسروت خوب رفتاری که آموخت Be-şervet ḫūb-reftārī ki āmūḫt: Seniñ serv ḳāmetiñe ḫūb-reftārlıġı kim ögretdi?

بلعلت نغز گفتاری که آموخت Be-laʿlet naġz-güftārī ki āmūḫt: Seniñ leb-i laʿliñe güzel söz getürüciligi ve zībā kelāmları kim ögretdi?

مه روی تو لوح نامهٔ کیست Meh-i rūy-ı tü levḥ-i nāme-i kīst: Seniñ ay yüziñ kimiñ nāme-i levḥidir, yaʿnī anda āyāt-ı ḥüsnüñ oḳunur.

سر زلف تو حرف خامهٔ کیست Ser-i zülf-i tü ḥarf-i ḫāme-i kīst: Seniñ zülfüñ başı kimiñ ḳaleminiñ ḥarfidir?Yaʿnī anlar kimiñ maşnūʿıdır?

که بینا نرگست را چشم بگشاد Ki bīnā nergisetrā çeşm büg'şād: Seniñ görüci olan nergisiñe kim göz açdı? Yaʿnī nergis gibi laṭīf gözleriñe görüciligi kim[896] virdi?

ز خواب نیستی بیداریش داد Zi-ḫˇāb-ı nīstī bīdāriyeş dād: Yoḳluḳ uyḳusından aña uyanıḳlıḳ virdi? Yaʿnī anı ʿademden vücūda kim getürdi?

که بر درج درت زد قفل یاقوت Ki ber-dürc-i düret zed ḳufl-ı yāḳut: Seniñ incü ḳutısı üzerine yāḳūt kilīdi kim urdı? Yaʿnī lü'lü'vār dendānıñı ve yāḳūtvār dehānıñı kim yaratdı?

که دلرا قوت آمد روح را قوت Ki dilrā ḳuvvet āmed rūḥrā ḳūt: Ki ol yāḳūt ḳufl yürege ḳuvvet ve **(E 107b)** rūḥa yiyecek geldi. Nitekim yāḳūt maʿcūnı yürege ve rūḥa ḳuvvet virir.

که کندت در زنخدان چاه غبغب Ki kendet der-zenaḫdān çāh-ı ġabġab: Seniñ eñeginde buḳaḳ ḳuyusını kim ḳazdı?

که زآب زندگی کردش لبالب Ki z'āb-ı zindegī kerdeş leb-ā-leb: Ki ḥayāt şuyından anı ṭobṭolu kim eyledi? Yaʿnī seniñ ġabġabıñ būsesini ḥayāt virici kim eyledi?

که خال عنبرینت زد برخسار Ki ḫāl-i ʿanberīnet zed be-ruḫsār: ʿAnberlü beñi seniñ ruḥsārıña kim urdı?

نشیمن ساخت زاغی را بگلزار Nişīmen sāḫt zāġīrā be-gülzār: İḳāmet yeri eyledi bir ḳarġa içün gülistānı. Yaʿnī gülistān gibi ruḫsārını ḳarġa gibi şiyāh ḥāle kim mesken eyledi?

چو یوسف این سخنها کرد ازو گوش Çü Yūsuf īn süḫanhā kerd ez-ū güş: **(S 77a)** Çünki Yūsuf ʿaleyhi's-selām bu sözleri andan güş itdi, yaʿnī işitdi.

غدای جان فشاند از چشمهٔ نوش Ġıdā-yı cān feşānd ez-çeşme-i nūş: Bal puñarından cān ġıdāsını saçdı. Yaʿnī aña cevāb virdi.

---

[896] kim: - (S)

بگفتا صنعت آن صانعم من Bi-güftā ṣan‘at-ı ān Ṣāni‘em men: Didi: Ben ol Ṣāni‘in ṣan‘atıyım ve ol Ḫālıḳıñ maḫlūḳıyım.

كه از بحرش برشحی قانعم من Ki ez-baḥreş be-reşḥī ḳāni‘em men: Ki anıñ deresinden bir sızıntıya ḳanā‘at idiciyim ben.

فلك يك نقطه از كلك كمالش Felek yek noḳṭa ez-kilk-i kemāleş: Felek anıñ kemāli ḳaleminden bir noḳtadır.

جهان يك غنجه از باغ جمالش Cihān yek ġonce ez-bāġ-ı cemāleş: Anıñ güzelligi bāġından cihān bir ġoncedir. Ya‘nī açılmadıḳ bir güldür.

ز نور حكمتش خورشيد تابی Zi-nūr-ı ḥikmeteş ḫūrşīd tābī: Güneş anıñ ḥikmeti nūrından bir şu‘ledir.

ز بحر قدرتش گردون حبابی Zi-baḥr-i ḳudreteş gerdūn ḥabābī: Anıñ ḳudreti deryāsından gerdūn bir ḳabarcıḳdır.

جمالش بود پاك از تهمت عيب Cemāleş būd pāk ez-töhmet-i ‘ayb: Anıñ cemāli ‘ayb töhmetinden pāk idi.

نهفته در حجاب پردهٔ غيب Nühüfte der-ḥicāb-ı perde-i ‘ġayb: Ġayb perdesi ḥicābında gizlü idi.

ز ذرات جهان آيينها ساخت Zi-ẕerrāt-ı cihān āyīnehā sāḫt: Cihān ẕerrelerinden āyīneler düzdi.

ز روی خود بهر يك عكسی انداخت Zi-rūy-ı ḫod be-her yek ‘aksī endāḫt: Kendü yüzinden her bir ẕerreye bir ‘aks atdı. Ya‘nī maḫlūḳatdan her birini ‘alā-ḥaddihi kendü ulūhiyyetine ve vaḥdāniyyetine vāżıḥ delīl eyledi.

به چشم تيز بينت هر چه نيكوست Be-çeşm-i tīz-bīnet her çi nīkūst: Ey Bāziġā seniñ keskün görüci gözüñe **(E 108a)** her ne ki eyüdür.

چو نيكو بنگری عكس رخ اوست Çü nīkū bin’gerī ‘aks-i ruḫ-ı üst: Çünki eyü, ya‘nī im‘ān-ı naẓār ile baḳasın anıñ yüziniñ ‘aksidir. Ya‘nī cümle anıñ maḫlūḳı ve maṣnū‘ıdır ve anıñ ṣun‘ından ḫāric nesne yoḳdur.

چو ديدی عكس سوی اصل بشتاب Çü dīdī ‘aks sūy-ı aṣl biş’tāb: Çünki ‘aksi gördiñ aṣıl cānibine mübāderet eyle. Ya‘nī çünki maṣnū‘ı gördiñ Ṣāni‘i ṭaleb eyle.

كه پيش اصل نبود عكس را تاب Ki pīş-i aṣl neb’ved ‘aksrā tāb: Ki aṣıl öñinde ‘aksiñ nūrı ve revnaḳ ve i‘tibārı olmaz.

معاذالله ز اصل ار دور مانی Ma‘āẕa’llāh z’aṣl er dūr mānī: Ṣıġınuruz Allāhu te‘ālāya eger aṣıldan ıraḳ ḳalasın. Ya‘nī maṣnū‘dan Ṣāni‘e istidlāl eylemeyüp ve anı ṭalebde olmayasın.

چو عکس آخر شود بی نور مانی Çü ‘aks āḫir şeved bī-nūr mānī: Çünki ‘aks āḫir ola nūrsuz ḳalursun. Ya‘nī ḍalāletde ḳalup maḳbūl-ı Bār-ı Ḫudā olamazsın.

نباشد عکس را چندان بقایی Ne-bāşed ‘aksrā çendān beḳāyī: ‘Aksiñ ol ḳadar beḳāsı olmaz.

ندارد رنگ گل چندان وفایی Ne-dāred reng-i gül çendān vefāyī: Gül rengi ol ḳadar vefā ṭutmaz, zīrā beḳāsı yoḳdur.

بقا خواهی به روی اصل بنگر Beḳā ḫ‘āhī be-rūy-ı aṣl bin’ger: Beḳā istersen aṣıl yüzine baḳ.

وفا جویی بسوی اصل بگذر Vefā cūyī be-sūy-ı aṣl büg’ẕer: Vefā istersen aṣıl cānibine giç. Ya‘nī maḥbūb-ı vefā-dār istersen Ṣāni‘-i ḥaḳīḳīye vāṣıl ol. Ya‘nī mā-sivāyı terk eyleyüp ḳalbiñi anıñ muḥabbetine rabṭ eyle.

غم چیزی رگ جان را خراشد Ġam-ı çīzī reg-i cānrā ḫırāşed: Bir nesneniñ ġamı cān ṭamarını ḳazır.

که گاهی باشد و گاهی نباشد Ki gāhī bāşed ü gāhī ne-bāşed: Ki ba‘żı vaḳit ola ve ba‘żı vaḳit olmaya. Ya‘nī beḳāsı olmayan nesneniñ sevgisi mühlikdir.

چو دانا دختر این اسرار بشنید Çü dānā duḫter īn esrār biş’nīd: Çünki ‘ālime ḳız, ya‘nī Bāziġa bu sırları işitdi.

بساط عشق یوسف در نوردید Bisāṭ-ı ‘aşḳ-ı Yūsuf der-neverdīd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḳı döşegini ṭayy itdi ve **(S 77b)** anıñ ‘aşḳını ferāġat itdi.

بیوسف گفت چون وصفت شنیدم Be-Yūsuf güft çün vaṣfet şenīdem: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi: Çünki seniñ vaṣfıñ işitdim.

بدل داغ تمنایت کشیدم Be-dil dāġ-ı temennāyet keşīdem: **(E 108b)** Göñül ile seni ārzū dāġını çekdim.

گرفتم پیش راه آرزویت Giriftem pīş-i rāh-ı ārzūyet: Seni ārzū yolını ilerü ṭutdım.

زسر پا ساختم در جست و جویت Zi-ser pā sāḫtem der-cüst ü cūyet: Başdan ayaḳ düzdüm seni aramaḳ ve istemekde.

چو دیدم روی تو افتادم از پای Çü dīdem rūy-ı tü üftādem ez-pāy: Çünki seniñ yüziñi gördüm ayaḳdan düşdüm.

بجان دادن ته پایت زدم رای Be-cān dāden teh-i pāyet zedem rāy: Seniñ ayaġıñ izinde cān virmek fikrini urdum. Ya‘nī seni görüp ‘ale’l-fevr teslīm-i rūḥa ḳaṣd eyledim.

ولی چون گوهر اسرار سفتی Velī çün gevher-i esrār süftī: Velīkīn çünki gevher sırlarını deldiñ. Ya‘nī ẕātu’llāhdan ki ma‘ānī söylediñ.

نشان از منبع انوار گفتی Nişān ez-menba‘-ı envār güftī: Envār kūzesinden nişān ki didiñ.

بتحقیق سخن بشکافتی موی Be-taḥḳīḳ-i süḫan biş’kāftī mūy: Söz taḥḳīḳıyle ḳıl yardıñ.

مرا از مهر خود برتافتی روی Merā ez-mihr-i ḫod ber-tāftī rūy: Beni kendü muḥabbetimden yüzimi bükdiñ. Ya‘nī kendü vücūdum ḳaydını terk eyledim.

حجاب از روی امیدم گشودی Ḥicāb ez-rūy-ı ümmīdem güşūdī: Ümmīdim yüzinden, ya‘nī maḳṣūd-ı aṣlī olan ẕāt-ı ecell ü a‘lā yüzinden niḳābı açdıñ.

زذره ره بخورشیدم نمودی Zi-ẕerre reh be-ḫūrşīdem nümūdī: Ẕerreden güneşe bāña yol gösterdiñ. Ya‘nī maṣnū‘a naẓardan Ṣāni‘i bāña bildirdiñ.

کنون بر من در این راز بازست Künūn ber-men der-i īn rāz bāzest: Şimdi benim üzerime bu sırrıñ ḳapusı açıḳdır.

که با تو عشق ورزیدن مجازست Ki bā-tü ‘aşḳ verzīden mecāzest: Ki seniñle ‘aşḳa öykünmek. Ya‘nī saña ‘āşıḳ olmaḳ mecāzdır.

چو باشد بر حقیقت چشم بازم Çü bāşed ber-ḥaḳīḳat çeşm bāzem: Çünkü ḥaḳīḳat üzerine gözüm açıḳ ola.

به افتد ترك سودای مجازم Bih üfted terk-i sevdā-yı mecāzem: Eyü vāḳi‘ olur ‘aşḳ-ı mecāzīyi terk bāña.

جزاك الله که چشمم باز کردی Cezāke’llāh ki çeşmem bāz kerdī: Allāhu te‘ālā saña ḫayr ile mücāzāt eylesün ki gözimi açıḳ itdiñ.

مرا با جان جان همراز کردی Merā bā-cān-ı cān hem-rāz kerdī: Beni cānımıñ cānına muṣāḥib ve sırdaş itdiñ. Ya‘nī Ṣāni‘-i ḥaḳīḳīyi bāña bildirdiñ.

ز مهر غیر بگسستی دل من Zi-mihr-i ġayr büg’sistī dil-i men: Ġayrıya muḥabbetden göñlümi üzerdiñ.

حریم وصل کردی منزل من Ḥarīm-i vaṣl kerdī menzil-i men: **(E 109a)** Benim menzil ve me’vāmı vaṣlıñ ḥarīmi eylediñ.

اگر هر موی من گردد زبانی Eger her mūy-ı men gerded zebānī: Eger benim her bir ḳılım bir dil ola.

ز تو رانم بهر یك داستانی Zi-tü rānem be-her yek dāstānī: Her dil ile senden bir ḥikāye sürem ve seniñ iḥsānıñı vaṣf eyleyem. Bu beyt mā-bā‘dına merhūndur.

نیارم گوهر شکر تو سفتن Ne-yārem gevher-i şükr-i tü süften: Seniñ şükriñ gevherini delmege ḳādir olamam.

سر مویی ز احسان تو گفتن Ser-i mūyī zi-iḥsān-ı tü güften: Bir ḳıl başı ḳadar seniñ iḥsānından dimege. Ya‘nī ser-i mū iḥsānıñı beyāna ḳādir olamam.

پس آن گه کرد بدرود وی و رفت Pes ān geh kerd bedrūd-ı vey ü reft: Ol vaḳitden ṣoñra aña vedā‘ eyleyüp gitdi.

برست از مایهٔ سود وی و رفت Bi-rest ez-māye-i sūd-ı vey ü reft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ fā’idesi ḥāṣılından ḳurtuldı ve gitdi.

بنا کرد از پس رفتی بتعجیل Binā kerd ez-pes-i reftī be-ta‘cīl: Gitmekden ṣoñra tīzce binā itdi.

عبادت خانهٔ بر ساحل نیل ‘İbādetḫāne’ī ber-sāḥil-i Nīl: Nīl kenārı üzre bir **(S 78a)** ‘ibādetḫāne.

ولی از مال و ملك عالم آزاد Velī ez-māl u mülk-i ‘ālem āzād: Velīkin ‘ālemiñ māl ve mülkinden āzād ve fāriġ oldıġı ḥālde.

به مسکینان و محتاجان صلا دا Be-miskīnān u muḥtācān ṣalā dād: Miskīnlere ve muḥtāclara āvāz virdi.

که مال و ملك وی تاراج کردند Ki māl u mülk-i vey tārāc kerdend: Ki anın māl ve mülkini yaġma itdiler.

بقوت یك شبش محتاج کردند Be-ḳūt-ı yek şebeş muḥtāc kerdend: Anı bir giceniñ yiycegine muḥtāc itdiler.

بجای تاج از گوهر مرصع Be-cāy-ı tāc ez-gevher-muraṣṣa‘: Cevāhirden müzeyyen bir tāc yerine.

قناعت کرد با فرسوده مقنع Ḳanā‘at kerd bā-fersūde mıḳna‘: Bir yıpranmış yüz örtüsine ḳanā‘at itdi.

بجای بستن زرین عصابه Be-cāy-ı besten-i zerrīn ‘iṣābe: Altunlı dülbend baġlamaḳ yerine.

بسر بربست پشمین پای تابه Be-ser ber-best peşmīn pāytābe: Başına baġladı yüngden örülmüş bir ṭolaḳ.

تن خود ز اطلس و اگسون بپرداخت Ten-i ḫod z’aṭlas u egsūn be-perdāḫt: Kendü tenini aṭlasdan ve egsūndan mücerred eyledi. *Eksūn* feṭḥ-i hemze ile aṭlasdan bir nev‘dir.

لباس آیینه آسا از نمد ساخت Libās āyīneāsā ez-nemed sāḫt: Āyīne gibi kiçeden libās ṭüzdi. Nitekim āyīneye kiçeden ẓarf iderler.

بدست وی چو گوهر دار یاره Be-dest-i vey çü gevher-dār yāre: Anıñ elinde mücevher bilezik gibi.

سفالین سبحه آمد در شماره Sifālīn sübḥa āmed der-şumāre: Ṣaḳsıdan **(E 109b)** olan sübḥa ṣayıya geldi.

ز کلخن دامنی خاکستر آورد Zi-külḫan dāmen[ī] ḫākister āverd: Külḫandan bir etek kül getürdi.

بخلوت پستر سنجاب گسترد Be-ḫalvet pister-i sincāb güsterd: Ḫalvetinde sincāb döşek döşedi. Nitekim kül sincāb kürk[i] renginde olur.

به کنج آن عبادت خانه ره کرد Be-künc-i ān ‘ibādetẖāne reh kerd: Ol ‘ibādetẖāne köşesine yol itdi.

ز عالم رو درآن محرابگه کرد Zi-‘ālem rū der-ān miḥrābgeh kerd: ‘Ālemden yüzini ol miḥrāb yerine itdi.

ز خارا زیر سر بنهاد بالش Zi-ẖārā zīr-i ser bin’hād bāliş: Ḳara ṭaşdan baş altına yaşdıḳ ḳodı.

درآمد گیتی از دردش بنالش Der-āmed gītī ez-derdeş be-nāliş: Dünyā, ya‘nī dünyā[897] ẖalḳı anıñ derdinden iñleyişe geldi.

درآن معبد بسر میبرد تا بود Der-ān ma‘bed be-ser mī-bürd tā būd: Ol ‘ibādetẖānede başa iletdi tā ki var idi. Ya‘nī ölünceye dek anda oldı.

بطاعت پای می افشرد تا بود Be-ṭā‘at pāy mī-efşürd tā būd: Ṭā‘ate ayaḳ şoḳdı tā ki vār idi. Ya‘nī ‘ömriniñ küllīsini ṭā‘ate şarf eyledi.

چو در طاعتگری عمرش سر آمد Çü der-ṭā‘atgerī ‘ömreş ser āmed: Çünki ṭā‘at idicilikde ‘ömri başa geldi.

بجان دادن چو مردان خوش بر آمد Be-cān dāden çü merdān ẖoş ber-āmed: Cān virmege igitler gibi ẖoş geldi. Ya‘nī merdāne Bār-ı Ḫudā yolında cān virdi.

نه پنداری که جانرا رایگان داد Ne pindārī ki cānrā rāygān dād: Şanmayasın ki cānı müft virdi.

فروغ روی جانان دید جان داد Fürūġ-ı rūy-ı cānān dīd cān dād: Cānānıñ yüzi şu‘lesini gördi cān virdi. Ya‘nī vāşıl ilā’llāh oldı.

دلا مردانگی زین زن بیاموز Dilā merdānegī z’īn zen biyāmūz: Ey göñül, erligi bu ‘avratdan ögren .

بماتم شیوه بین شیون بیاموز Be-mātem şīve bīn şīven biyāmūz: Yas ve muṣībetiñ ṭarz u ṭavrını gör ve feryād u fiġān ögren.

غم خود خور اگر این غم نداری Ġam-ı ẖod ẖor eger īn ġam ne-dārī: Kendü ġamıñı yi eger bu ġamı ṭutmazsan. Ya‘nī eger sende ‘aşḳ ġamı yoḳ ise niçün bende bu ġam yoḳ diyü ẖasret-keş ol.

بکن ماتم گر این ماتم نداری Bi-kün mātem ger īn mātem ne-dārī: Yas eyle eger bu yası ṭutmazsan. Ya‘nī ṭarīḳ-ı ‘aşḳda fenā olmaḳ yası sende yoḳ ise yas ṭutucı ol ki ol devlet-i sermedīden maḥrūmsun.

[897] dünyā: - (S)

به سر شد عمر در صورت پرستی Be-ser şüd ‘ömr der-ṣūret-perestī: Ṣūrete **(E 110a)** ṭapucılıḳda ‘ömr başa gitdi. Ya‘nī maḥbūb-ı mecāzīye meyl ve muḥabbetle ifnā-yı ‘ömr eylediñ.

دمی زاندیشهٔ صورت نرستی Demī z’endīşe-i ṣūret ne-restī: **(S 78b)** Bir nefes ṣūret endīşesinden ḳurtulmadıñ. Ya‘nī ḫūb-rūlar ‘aşḳından ferāġat eylemediñ.

به هر دم حسن صورت را زوالیست Be-her dem ḥüsn-i ṣūretrā zevālīst: Her nefes güzel ṣūret içün bir zevāl vardır. Ya‘nī nefes-be-nefes dünyā dil-berleriniñ ḥüsni zevāldedir.

ز حالی هر زمان گردان بحالیست Zi-ḥālī her zamān gerdān be-ḫalīst: Her zamān bir ḥālden bir ḥāle ṭolanıcıdır.

مزن هر دم قدم در سنگلاخی Me-zen her dem ḳadem der-senglāḫī: Her nefes ayaġıñ bir ṭaşlıġa urma. Ya‘nī dünyā dil-beriyçün kendüñi ṭaşdan ṭaşa çalma.

ز شاخی هر زمان منشین بشاخی Zi-şāḫī her zamān men’şīn be-şāḫī: Her zamān bir budaḳdan bir budaġa oturma. Ya‘nī bülbül gibi her zamān[898] bir gül içün feryād idüp her vaḳit bir zülf-i sünbül içün nā-şād olma.

نشیمن برتر از کون و مکان گیر Nişīmen ber-ter ez-kevn ü mekān gīr: Kevn ü mekāndan, ya‘nī bu dünyādan a‘lā bir iḳāmet yeri ṭut.

فراز کاخ معنی آشیان گیر Firāz-ı kāḫ-ı ma‘nī āşiyān gīr: Ma‘nā köşki üstinde yuva ṭut. Ya‘nī ẕirve-i ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl ol.

بود معنی یکی صورت هزاران Büved ma‘nī yekī ṣūret hezārān: Ma‘nā, ya‘nī ḥaḳīḳat bir ṣūret niçe bing olur? Ya‘nī Ṣāni‘ bir maṣnū‘āt-ı lā-yu‘ad ve lā-yuḥṣādır.

مجو جمعیت از صورت شماران Me-cū cem‘iyyet ez-ṣūret-şumārān: Ṣūret ṣayıcılardan cem‘iyyet isteme. Ya‘nī anlardan cem‘iyyet-i ḫāṭır ve ḥużūr-ı ḳalb ḥuṣūle gelmez.

پریشانی بود هر جا شمار است Perīşānī büved her cā şumārest: Perīşānlıḳ olur her ḳanda ki ṣayı vardır.

وزان رو در یکی کردن حصار است V’ez-ān rū der-yekī kerden ḥiṣārest: Ve ol ṣayıdan yüzi, ya‘nī teveccühi birlik ile mevṣūf olana itmek ḥiṣār ve ḳal‘adır.

چو تاب حملهٔ دشمن نداری Çü tāb-ı ḥamle-i düşmen ne-dārī: Çünki düşman ḥamlesine ṭāḳat ṭutmazsın.

به آن کز جنگ او باشی حصاری Bih ān k’ez ceng-i ū bāşī ḥiṣārī: Eyü ol ki anıñ cenginden ḥiṣāra mensūb olasın. Ya‘nī ḥiṣār içinde olasın.

---

[898] her zamān: - (S)

تربیت کردن زلیخا یوسف علیه السلام را (E 110b) Terbiyyet kerden-i Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı terbiye itmek **و خذمتکاری نمودن وی** Ve ḫiẕmetkārī nümūden-i vey: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḫiẕmet idicilik göstermek **بآنچه دست رس وی بود بجای آوردن** Be-ānçi dest-res-i vey būd be-cāy āverden: Ol şey ile ki[899] Zelīḫānıñ ḳudreti idi yerine getürmek beyānındadır.

چو دولت گیر شد دام زلیخا Çü devlet-gīr şüd dām-ı Zelīḫā: Çünki devlet ṭutıcı oldı Zelīḫānıñ ṭuzaġı.

فلك زد سکه بر نام زلیخا Felek zed sikke ber-nām-ı Zelīḫā: Felek sikke urdı Zelīḫānın adına.

نظر از آرزوهای جهان بست Naẓar ez-ārzūhā-yı cihān best: Naẓarını dünyā ārzūlarından baġladı.

بخذمتکاری یوسف میان بست Be-ḫiẕmetkārī-i Yūsuf miyān best: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḫiẕmetkārlıġa bil baġladı.

ز زرکش جامهای خز و دیبا Zi-zer-keş cāmehā-yı ḫazz u dībā: Altunla işlenmiş ḥarīr ve dībā cāmelerden.

بقدش همچو قدش جست زیبا Be-ḳaddeş hemçü ḳaddeş cüst zībā: Anıñ ḳaddine ḳaddi gibi yaraşıḳlı istedi. Ya‘nī ḳāmeti gibi maḳbūl ve maṭbū‘ libāslar biçdirdi.

مذهب تاجها زرین کمرها Müẕehheb tāchā zerrīn kemerhā: Ẕeheblenmiş tāclar ve zerrīn kemerler.

مرصع هر یك از رخشان گهرها Muraṣṣa‘ her yek ez-raḫşān güherhā: Her biri ıldırıcı cevherlerden müzeyyen.

چو روز سال هر یك سیصد و شست Çü rūz-ı sāl her yek sīṣad u şaṣt: Meẕkūr tāc ve ḫil‘atleri seneniñ güni gibi her biri üç yüz altmış.

مهیا کرد و فارغ بال بنشست Müheyyā kerd ü fāriġ-bāl bin’şest: Müheyyā itdi ve ḳalbi fāriġ oturdı.

بهر روزی که صبح نو دمیدی Be-her rūzī ki ṣubḥ-ı nev demīdī: Her bir gündeki yeñi ṣabāḥ belürüp ẓāhir olurdı.

بدوشش خلعتی از نو کشیدی Be-dūşeş ḫil‘atī ez-nev keşīdī: Anıñ omuzına yeñiden bir **(S 79a)** ḫil‘at çeker idi.

چو از زر تاج کردی خسرو شرق Çü ez-zer tāc kerdī ḫusrev-i şarḳ: Çünki maşrıḳ pādişāhı altundan tāc eylerdi. Ya‘nī çünki güneş ṭulū‘ eyler idi.

---

[899] ki: - (S)

بتاج دیگرش آراستی فرق Be-tāc-ı dīgereş ārāstī farḳ: Ġayrı tāc ile anıñ başını bezer idi.

چو سر افراختی سرو روانش Çü ser efrāḫtī serv-i revāneş: Anıñ serv yürişli ḳāmeti çünki başı yüceldir idi.

بآیین دگر بستی میانش Be-āyīn-i diger bestī miyāneş: Ġayr ḳānūnla bilini bağlar idi. Ya‘nī başḳa bir ṭarz ve ṭavr ile envā‘-ı libāslar ile anı müzeyyen eylerdi.

رخ آن آفتاب دلفریبان Ruḫ-ı ān āftāb-ı dil-firībān: Ol göñül aldayıcı güneşiñ yanağı.

نشد طالع دو روز از یك گریبان Ne-şüd ṭāli‘ dü rūz ez-yek girībān: **(E 111a)** İki gün bir yaḳadan ṭāli‘ olmaz idi. Ya‘nī bir kerre giyündügi ḳābāyı bir daḫı giyinmez idi.

دوبار آن تازه سرو گلشن ناز Dü bār ān tāze-serv-i gülşen-i nāz: Ol nāz gülistānınıñ tāze servi iki kerre.

بیك افسر نشد هرگز سرافراز Be-yek efser ne-şüd hergiz ser-efrāz: Aṣlā bir tāc ile baş yüceldici olmaz idi. Ya‘nī başına bir kerre giyündügi muraṣṣa‘ tācı bir daḫı giyinmez idi.

نه بست آن لب شکر از یك کمربند Ne-best ān leb şeker ez-yek kemer-bend: Ol şeker ṭuṭaḳlı bir ḳuşaḳdan bağlamaz idi.

میان خود مکرر چون نی قند Miyān-ı ḫod mükerrer çün ney-i ḳand: Şeker ḳamışı gibi kendü belini mükerrer. Ya‘nī bir ḳuşağı iki kerre ḳuşanmaz idi.

چو تاج زر بفرقش بر نهادی Çü tāc-ı zer be-farḳeş ber-nihādi: Çünki altun tācı başı üzerine vaż‘ eyler idi.

هزاران بوسه اش بر فرق دادی Hezārān būseeş ber-farḳ dādī: Zelīḫā ol tācıñ başı üzerine niçe biñ būse virir idi.

که چون تو خاك پایش تاج من باد Ki çün tü ḫāk-i pāyeş tāc-ı men bād: Ki seniñ gibi anıñ ayağı ṭopraġı baña tāc olsun.

باوج سروری معراج من باد Be-evc-i serverī mi‘rāc-ı men bād: Ululuḳ burcına baña mi‘rāc olsun.

چو پیراهن کشیدی بر تن او Çü pīrāhen keşīdī ber-ten-i ū: Çünki göñlegi Zelīḫā anıñ teni üzerine çeker idi.

شدی همراز با پیراهن او Şüdī hem-rāz bā-pīrāhen-i ū: Anıñ göñlegiyle sırdaş olur idi.

تنم گفتی ز تو یکتار بادا Tenem güftī zi-tü yek tār bādā: Dir idi: Tenim senden bir tel olsun.

وزان تن چو تو برخوردار بادا V’ez-ān ten çü tü ber-ḫordār bādā: Ve ol ten Yūsufdan seniñ gibi naṣīblü ve fā’idelü olsun.

قبا بر قد آن سرو دلآرا Ḳabā ber-ḳadd-i ān serv-i dil-ārā: Ol göñül rāḥatlandırıcı serviñ ḳāmeti üzre ḳaftānı.

چو کردی راست گفتی مر قبا را Çü kerdī rāst güftī mer ḳabārā: Çünki ṭoġrı eyler idi ḳaftānına dir idi. *Mer* feṯḥ-i mīm ile lām-ı cārre ma‘nāsına olur ammā bunda zā’iddir.

که دارم آرزو زان سرو گلرنگ Ki dārem ārzū z’ān serv-i gül-reng: Ki ol serv ḳāmetli gül renkli Yūsufdan ārzū ṭutarım.

که همچون تو در آغوشش کشم تنگ Ki hemçün tü der-āġūşeş keşem teng: Ki seniñ gibi anı ṭar ḳucaġa çekem ve pekce ḳucam.

کمر چون چست کردی بر میانش Kemer çün çüst kerdī ber-miyāneş: Kemeri çünki bili üzerine çüst eyler idi,[900] ya‘nī libāsı üstinden anı hoş zībālıḳ ile bağlar idi.

گذشتی این تمنا بر زبانش Güẕeştī īn temennā ber-zebāneş: **(E 111b)** Bu temennī Zelīḫānıñ dili üzerine geçer idi.

که گر دستم کمر بودی چه بودی Ki ger destem kemer būdī çi būdī: Ki eger elim kemer olaydı ne olurdı?!

ز وصلش بهره ور بودی چه بودی Zi-vaṣleş behrever būdī çi būdī: Anıñ vaṣlından naṣībli olaydı ne olurdı?!

مسلسل گیسویش چون شانه کردی Müselsel gīsuyeş çün şāne kerdī: Anıñ zencīrlenmiş zülfini çünki ṭarar idi.

مداوای دل دیوانه کردی Müdāvā-yı dil-i dīvāne kerdī: Dīvāne göñline müdāvā eyler idi. Nitekim dīvāneye zencīr **(S 79b)** ile müdāvā eylerler.

به هم دربافتی از عنبر خام Be-hem der-bāftī ez-‘anber-i ḫām: Birbirine urur idi ḫām ‘anberden, ya‘nī zülflerinden.

شکار جان خود را عنبرین دام Şikār-ı cān-ı ḫodrā ‘anberīn dām: Kendü cānını avlamaḳ içün ‘anberlü ṭuzaḳ. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ zülflerini ṭarayup ve urup kendüyi anıñla teskīn eyler idi. Gūyā ol zülfleri ṭuzaḳ idüp anıñla cānı ḳuşını avlar idi.

به قصد خورد شام و طعمهٔ چاشت Be-ḳaṣd-ı ḫord-ı şām u ṭu‘me-i çāşt: Ḳuşluḳ ṭu‘mesi ve aḫşam ṭa‘āmı ḳaṣdına.

بنعمت خانهٔ خود روز و شب داشت Be-ni‘met ḫāne-i ḫod rūz u şeb dāşt: Kendü ḫānesini gice gündüz ni‘metle ṭutar idi. Ya‘nī ḫānesini ni‘metle ṭolu ṣaḳlar idi.[901]

---

[900] eyler idi: eylerdi (S)

[901] ṣaḳlar idi: ṣaḳlardı (S)

مهیا کرده خوانهای ملون Müheyyā kerde ḫ̆ānhā-yı mülevven: Mülevven sofralar müheyyā ve ḥāżır itmiş idi.

بنعمتهای گوناگون مزین Be-ni‘methā-yı gün-ā-gün müzeyyen: Ancılayın sofralar ki dürlü dürlü ni‘metler ile zīnetlenmiş idi.

پی حلواش قند و مغز بادام Pey-i ḥalvāş ḳand u maġz-ı bādām: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḥalvā içün bādam içi ve şeker.

گرفتی از لب و دندان او دام Giriftī ez-leb ü dendān-ı ū dām: Anıñ ṭuṭaġından ve dişinden ḳarż ṭutar idi. Ya‘nī ṭuṭaġından şeker ḳarż alur idi dişinden bādām.

برایش میوه های گونه گونه Berāyeş mīvehā-yı güne güne: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām içün dürlü dürlü meyveler.

ز سیمین سیب او کردی نمونه Zi-sīmīn sīb-i ū kerdī nümūne: Anıñ gümüşli elma gibi buḳaġından çāşni eyler idi,[902] ya‘nī Zelīḫā aña dürlü dürlü meyveler tenāvül itdürüp lisān-ı ḥāl ile dir idi ki: Bunlar seniñ ġabġabıñ būsesiniñ leẕẕetinden bir nümūnedir.

گهی از سینهای مرغ در پیش Gehī ez-sīnehā-yı murġ der-pīş: Ba‘żı vaḳit ḳuş gögüslerinden öñinde.

کبابش ساز کردی چون دل خویش Kebābeş sāz kerdī çün dil-i ḫ̆īş: Aña kebāb düzer ve ḳoşar idi kendü yüregi gibi.

گهی دادی چو لعل آبدارش Gehī dādī çü la‘l-i āb-dāreş: **(E 112a)** Ba‘żı vaḳit dir idi: Anıñ leṭāfetli ve tarāvetli leb-i la‘li gibi.

مرباهای صافی خوشگوارش Mürebbāhā-yı ṣāfī ḫoş-güvāreş: Ḫoş siñici ṣāfī mürebbālar ve reçeller.

چو دادی شربتش از شکر ناب Çü dādī şerbeteş ez-şekker-i nāb: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ṣāfī şekerden şerbet virir idi.

شدی همچون نبات از شرم آن آب Şüdī hemçün nebāt ez-şerm-i ān āb: Nebāt şekeri gibi Zelīḫā anıñ ḥayāsından ṣu olur idi.

بهر چیزش کزینها میل دیدی Be-her çīzeş k’ez-īnhā meyl dīdī: Her nesneye ki bunlardan Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ meylini görür idi.[903]

روان چون جان خود پیشش کشیدی Revān çün cān-ı ḫod pīşeş keşīdī: Fi’l-ḥāl kendü cānı gibi anı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ öñine çeker idi.

---

[902] eyler idi: eylerdi (S)

[903] görür idi: görürdi (S)

شبانگه کش خیال خواب بودی Şebāngeh k’eş ḫayāl-i ḫ̆āb būdī: Giceleyin ki[904] Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma uyḳu ḫayāli olur idi.

ز رنج روز او بیتاب بودی Zi-renc-i rūz ū bī-tāb būdī: Gündüz rencinden o Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ṭāḳatsiz olur idi. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

بیفکندی فراش دلپذیرش Biyefkendī firāş-ı dil-peẕīreş: Zelīḫā aña göñül ḳabūl idici döşek şalar idi.

نهادی مهد دیبا و حریرش Nihādī mehd-i dībā vü ḥarīreş: Aña dībā ve ḥarīr beşik ḳor idi.

نهالش را ز گل کردی نهالین Nihāleşrā zi-gül kerdī nihālīn: Anıñ fidān ḳāmetine gülden nihālīn eyler idi. Ya‘nī döşegine gül şaçar idi. *Nihālīn* döşek yüzine çekilen çārşafa dirler.

گلشن را از سمن یا لاله بالین Güleşrā ez-semen yā lāle bālīn: Anıñ gül yüzine lāle ile semenden yaşdıḳ eyler idi.

فسون خواندی بسی افسانه گفتی Füsūn ḫ̆āndī besī efsāne güftī: Efsūn oḳurdı çoḳ ḥikāye dir idi.

غبار خاطرش ز افسانه رفتی Ġubār-ı ḫāṭıreş z’efsāne rüftī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫāṭırı tozını efsāne söylemekden yurdı.

چو بستی نرگسش را پردهٔ خواب Çü bestī nergiseşrā perde-i ḫ̆āb: **(S 80a)** Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ nergis gözini uyḳu perdesi baġlardı.

شدی با شمع همدم در تب و تاب Şüdī bā-şem‘ hem-dem der-teb ü tāb: Yanar mūma muṣāḥib olurdı ditremede ve ḥarāretde. Ya‘nī aña ḳarşu mūmla bile ditrer ve yanardı.

دو مست آهوی خود را تا سحرگاه Dü mest āhū-yı ḫodrā tā seḥergāh: Zelīḫā kendünin iki sarḫoş ceyrānlarını **(E 112b)** ṣabāḥ vaḳtine dek.

چرانیدی به باغ حسن آن ماه Çerānīdī be-bāġ-ı ḥüsn-i ān māh: Otladırdı ol ay yüzliniñ ḥüsni bāġında. Ya‘nī ṣabāḥa dek gözlerini yüzine diküp ḥüsnine seyr eylerdi.

گهی با نرگسش همراز گشتی Gehī bā-nergiseş hem-rāz geştī: Ba‘żı vaḳit anıñ nergis gözleriyle sırdaş olurdı.

گهی با غنچه اش دمساز گشتی Gehī bā-ġonceeş dem-sāz geştī: Ba‘żı vaḳit anıñ ġonce dehānıyla nefeslenici olurdı. Ya‘nī gāhī gözlerini gözi üzerine ḳordı ve gāh leb-ber-leb olurdı.

---

[904] ki: - (S)

گهی از لاله زارش لاله چیدی Gehī ez-lālezāreş lāle çīdī: Baʿżı vaḳit anıñ lālezārından lāle devşirir idi.

گهی از گلستانش گل خریدی Gehī ez-gülsitāneş gül ḫarīdī: Baʿżı vaḳit anıñ gülistānından gül alurdı. Yaʿnī gāh ruḫsārını ve gāh leblerini būs ider idi.

گرفتی گه ز نوشین چشمه اش لب Giriftī geh zi-nūşīn çeşmeeş leb: Baʿżı vaḳit anıñ ṭatlu puñarından ṭuṭaḳ ṭutar idi.[905]

گهی گرد ذقن گشتی چو غبغب Gehī gird-i ẕeḳan geştī çü ġabġab: Baʿżı vaḳit çeñesi çevresinde olurdı buḳaḳ gibi. Yaʿnī gāh leblerini emerdi ve gāh ġabġabın öperdi.

گهی با گیسویش کردی سخن ساز Gehī bā-gīsuyeş kerdī süḫan-sāz: Baʿżı vaḳit anıñ zülfleriyle söz düzüci olurdı.

گهی همره شدی با گلبن ناز Gehī hem-reh şüdī bā-gülbün-i nāz: Baʿżı vaḳit anıñ gülbün-i nāzına yoldaş olurdı. Yaʿnī ḳāmeti ʿindinde yatardı. *Gülbün* gülüñ dibinden başḳa bir dalcağız çıḳar aña dirler. Murād bunda Yūsuf ʿaleyhi's-selāmın ḳāmetidir.

مرا از دیده زان خونآبه پاشی Merā ez-dīde zʾān ḫūn-ābe pāşī: Yaʿnī zülflerine dir idi: Benim gözümden ol sebebden ḳanlu ṣu ṣaçarsın.

که دیوی با پری هم خوابه باشی Ki dīvī bā-perī hem-ḫ̆ābe bāşī: Ki dīvsin perīyle bile yatucı olursun. Yaʿnī anıñ ḳāmeti bir perīdir. Ey gīsū sen dīvsin aña hem-ser olmuşsun, anıñçün ḳanlu yaş dökerim.

بدین افسانه پشت دست خایان Bedīn efsāne püşt-i dest-ḫāyān: Bu efsāne ile eli arḳasını dişleyerek ve ḥasret çekerek.

رساندی شب چو گیسویش به پایان Resāndī şeb çü gīsūyeş be-pāyān: Giceyi irişdirir idi zülfi gibi āḫire. Yaʿnī ṭarz u ṭavrıyla ṣabāḥa çıḳar idi.

بروزان و شبان این بود کارش Be-rūzān u şebān īn būd kāreş: Gündüzlerde **(E 113a)** ve gicelerde kārı bu idi.

نبود از کار او یکدم قرارش Ne-būd ez-kār-ı ū yek dem ḳarāreş: Yūsuf ʿaleyhi's-selāmıñ ʿaşḳı işinden bir nefes Zelīḫānıñ ḳarārı olmazdı.

غمش خوردی و غمخواریش کردی Ġameş ḫordī vü ġam-ḫ̆ārīş kerdī: Anıñ ġamını yirdi ve aña ġam yiyicilik eylerdi.

بخاتونی پرستاریش کردی Be-ḫātūnī perestārīş kerdī: Seyyideligi ile aña perestārlıḳ eylerdi. *Perestār* taʿẓīmen ekābiri selāmlayan kimseye dirler.

---

[905] ṭutar idi: ṭutardı (S)

دل خود را اسیر دام او ساخت Dil-i ḫodrā esīr-i dām-ı ū sāḫt: Zelīḫā kendü gönlini anıñ ṭuzağına esīr düzdi.

ز هر دردی که بودش باز پرداخت Zi-her derdī ki būdeş bāz perdāḫt: Her bir derdden ki aña var idi ol derde ṣūret virdi ve arturdı.

پریشان بود روز و شب ازین غم Perīşān būd rūz u şeb ez-īn ġam: Anıñ gice ve gündüzi perīşān idi bu ġamdan.

چه گویم حال او چون بود درهم Çi güyem ḥāl-i ū çün būd derhem: Ne **(S 80b)** diyem anıñ ḥāli nice bulaşıḳ idi. Ba‘żı nüsḫada meẕkūr iki beyt vāḳi‘ olmuşdur velākin bu maḳāma çendān münāsebeti yoḳdur.

بلی عاشق همیشه جان فروشد Belī ‘āşıḳ hemīşe cān fürūşed: Belī Zelīḫānıñ aña ḫiẕmeti yerindedir, zīrā ‘āşıḳ hemīşe cān ṣatar.

بجان در خدمت معشوق کوشد Be-cān der-ḫiẕmet-i ma‘şūḳ kūşed: Cān ile ma‘şūḳ ḫiẕmetine dürişür.

بمژگان از ره او خار چیند Be-müjgān ez-reh-i ū ḫār çīned: Kirpigiyle anıñ yolından diken devşirir.

بچشم از پای او آزار چیند Be-çeşm ez-pāy-ı ū āzār çīned: Göziyle anıñ ayaġından rāḥatsızlıgı ve mūẕiyātı devşirir.

بچشم و جان نشیند حاضر او Be-çeşm ü cān nişīned ḥāżır-ı ū: Cānıyla ve göziyle anıñ ḥāżırı oturur.

بود کافتد قبول خاطر او Büved k’üfted ḳabūl-i ḫāṭır-ı ū: Ola ki anıñ ḫāṭırınıñ ḳabūli düşe. Ya‘nī anıñ ‘indinde ḳabūl olmaḳ ümīdiyle bu deñlü ḫiẕmetleri iltizām eyler.

شرح دادن یوسف علیه السلام قصهٔ محنت راه و زحمت چاه Şerḥ dāden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḳıṣṣa-i miḥnet-i rāh u zaḥmet-i çāh: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yol miḥneti ve ḳuyı zaḥmeti ḳıṣṣasını şerḥ virmek beyānındadır. **و آگاه شدن زلیخا ازآن اندوهی که آن روز داشته است سبب آن بوده** Ve āgāh şüden-i Zelīḫā ez-ān endūhī ki ān rūz dāşte est sebeb ān būde: Ve Zelīḫā āgāh olmaḳ ol bir ġuṣṣadan ki ol gün ṭutmuşdur, sebebi **(E 113b)** ol olmuşdur. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām miḥnet-keşīde oldıġı eyyāmda Zelīḫā daḫı ġuṣṣadan hūn-āşām oldıġını beyān ider va’llāhu a‘lem.[906]

سخن پرداز این شیرین فسانه Süḫan-perdāz-ı īn şīrīn fesāne: Bu ṭatlı ḥikāyet sözine ṣūret virici, ya‘nī şeyḫ Nizāmī raḥmetu’llāhu te‘ālā.

---

[906] va’llāhu a‘lem: - (S)

چنین آرد فسانه در میانه Çünīn āred fesāne der-miyāne: Böylece getürdi ḥikāye ortasında ḳıṣṣayı.

که پیش از وصل یوسف بود روزی Ki pīş ez-vaṣl-ı Yūsuf būd rūzī: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma vaṣlından öñ bir gün idi.

زلیخا را عجب دردی و سوزی Zelīḫārā ‘aceb derdī vü sūzī: Zelīḫāya mübālaġa ile bir derd ve bir ḥarāret. Ya‘nī vuṣlatdan ilerü bir gün Zelīḫānıñ derdi be-ġāyet müşted oldı.

ز دل صبر و ز جان آرام رفته Zi-dil ṣabr u zi-cān ārām refte: Göñülden ṣabrı ve cāndan ḳarārı gitmiş idi.

شکیب از جان غم فرجام رفت Şekīb ez-cān-ı ġam-fercām refte: Ġam ‘āḳıbetli cānından ṣabrı gitmiş idi.

نه در خانه بکاری بند گشتی Ne der-ḫāne be-kārī bend geştī: Ne ḫānede bir iş ile bend olurdı.

نه در بیرون بکس خرسند گشتی Ne der-bīrūn be-kes ḫursend geştī: Ne ṭaşrada bir kimseye ḳāni‘ olurdı.

مژه پر آب و دل پر خون همی رفت Müje pür-āb u dil pür-ḫūn hemī-reft: Kirpigi ṣu ile ṭolı ve yüregi ḳan ile ṭolı giderdi.

درون می آمد و بیرون همی رفت Derūn mī-āmed ü bīrūn hemī-reft: İçerü gelür idi ve ṭaşra gider idi.

بدو گفت آن بلند اقبال دایه Bedū güft ān bülend-iḳbāl dāye: Ol Zelīḫāya didi: Yüce devletlü dāye.

که ای مه پارهٔ خورشید سایه Ki ey meh-pāre-i ḫūrşīd-sāye: Ki ey güneş gölgeli ay pāresi! Ba‘żı nüsḫada mışra‘-ı ṣānī böylece vāḳi‘ olmuş. **که ای مه پایهٔ خورشید مایه** *Ki ey meh-pāye-i hūrşīd-māye*: Ki ey güneş aşıllu ay mertebelü!

مبادت از جفای چرخ تابی Me-bādet ez-cefā-yı çarḫ tābī: Çarḫıñ cefāsından saña bir renc ve pīç olmasun.

ز بیداد زمانه اضطرابی Zi-bī-dād-ı zamāne ıżṭırābī: Zamāne ẓulminden bir ıżṭırāb olmasun.

نمیدانم که امروزت چه حالست Nemī-dānem ki imrūzet çi ḥālest: Bilmem ki bugün saña ne ḥāl vardır?

که جانت غرق دریای ملالست Ki cānet ġarḳ-ı deryā-yı melālest: Ki senin cānıñ usan deryāsına ġarḳdır. Ya‘nī her nesneden saña usan gelmişdir.

چو آن برگی که گرداند نسیمش Çü ān bergī ki gerdāned nesīmeş: Şol bir yapraḳ gibi ki anı **(E 114a)** yil **(S 81a)** ṭolandırır.

که بر یك جا نبیند کس مقیمش Ki ber-yek cā ne-bīned kes muḳīmeş: Ki bir yerde anı kimse muḳīm görmez.

گهی بر پشت افتد گاه بر روی Gehī ber-püşt üfted gāh ber-rūy: Gāh arḳa üzre düşer gāh yüz üzre.

گه آنسو باشدش جنبش گه این سو Geh ān sū bāşedeş cünbiş geh īn sū: Gāh ol ṭarafa olur deprenişi gāh bu ṭarafa.

بیك سر منزل آرامی ندارد Be-yek ser menzil ārāmī ne-dāred: Hīç bir menzil başında bir ḳarār ṭutmaz.

بجز گردندگی کامی ندارد Be-cüz gerdendegī kāmī ne-dāred: Ṭolanıcılıḳdan ġayrı bir murād ṭutmaz.

بگو کین بیقراری از چه داری Bi-gū k'īn bī-ḳarārī ez-çi dārī: Di ki: Bu ḳarārsızlığı neden ṭutarsın?

ز نو رنجی که داری از که داری Zi-nev rencī ki dārī ez-ki dārī: Yeñiden bir renc ki ṭutarsın kimden ṭutarsın?

بگفتا من ز خود حیرانم امروز Bi-güftā men zi-ẖod ḥayrānem imrūz: Zelīẖā cevābda didi: Ben kendimden ḥayrānım bugün.

بکار خویش سرگردانم امروز Be-kār-ı ẖ'īş ser-gerdānem imrūz: Kendü işime başım dönegen ve müteḥayyirim bugün.

غمی دارم ندانم کین غم از چیست Ġamī dārem ne-dānem k'īn ġam ez-çīst: Bir ġam ṭutarım bilmem ki bu ġam nedendir?

ز جانم سر زده این ماتم از کیست Zi-cānem ser zede īn mātem ez kīst: Cānımdan baş urmuş ve ẓāhir olmuş bu yas kimdendir?

نهانی دردی آرامم ببردست Nihānī derdī ārāmem bi-bürdest: Bir gizlü derd ḳarārım götürmüşdür.

بجور دور ایامم سپردست Be-cevr-i devr-i eyyāmem sipürdest: Beni eyyāmıñ devri cevrine teslīm itmişdir.

منم خاکی بخود ساکن نهادی Menem ẖākī be-ẖod sākin-nihādī: Benim bir ṭopraḳ kendüde sākin ṭabī'atlı.

که پیچیدست در وی گردبادی Ki pīçīdest der-vey gird-bādī: Ki burulmuş ve ṣarılmışdır aña bir ḳaṣırġa. Ya'nī bir ṭoprak gibiyim ki ol ṭoprak kendü nefesinde sākin velākin ḳaṣırġa-nām yil anı ṭolandırır ola.

وجودش گرچه از جنبش تهی نیست Vücūdeş gerçi ez-cünbiş tehī nīst: Ol ṭopraġıñ vücūdı egerçi deprenişden boş degildir.

ولی از حال بادش آگهی نیست Velī ez-ḥāl-i bādeş āgehī nīst: Velākin aña yil ḥālinden ḫaber-dārlıḳ yoḳdur. Ya‘nī bilmez ki ne şeydir. Keẕalik ġuṣṣalar daḫı[907] bāna tedāḫül eylemişdir bilmem ki sebeb nedir?

چو یوسف همنشین شد با زلیخا Çü Yūsuf hem-nişīn şüd bā-Zelīḫā: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḫā ile hem-nīşīn ve muṣāḥib oldı.

شبانروزی قرین شد با زلیخا Şebān rūzī ḳarīn şüd bā-Zelīḫā: Gice ve gündüz ḳarīn oldı Zelīḫāya.

شبی پیش زلیخا راز میگفت Şebī pīş-i Zelīḫā rāz mī-güft: **(E 114b)** Bir gice Zelīḫā öñinde sırrını dir idi.

غم و اندوه پیشین باز میگفت Ġam u endūh-ı pīşīn bāz mī-güft: Muḳaddem giçen ġam ve ġuṣṣayı gerü dir idi.

بتقریب سخن بگشاد ناگاه Be-taḳrīb-i sühan büg’şād nā-gāh: Söz taḳrībiyle nā-gāh açdı.

زبان در شرح راه و قصه چاه Zebān der-şerḥ-i rāh u ḳıṣṣa-i çāh: Dilini yol şerḥinde ve ḳuyu ḳıṣṣasında.

زلیخا چون حدیث چاه بشنید Zelīḫā çün ḥadīṯ-i çāh biş’nīd: Zelīḫā çünki ḳuyu ḫaberini işitdi.

بسان ریسمان بر خویش پیچید Besān-ı rīsmān ber-ḫ ̌īş pīçīd: İp gibi kendü üzerine büküldi.

فتاد اندر دلش کان روز بودست Fütād ender-dileş k’ān rūz būdest: Zelīḫā göñline düşdi ki ol gün. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḳuyuya şalındıġı gün olmuşdur.

که جانش در غم جانسوز بودست Ki cāneş der-ġam-ı cān-sūz būdest: Ki Zelīḫānıñ cānı cān yaḳıcı ġamda olmuşdur. Ya‘nī ol iki şiddet bir güne müṣādif olmuşdur.

حساب روز و مه چون نیك برداشت Ḥesāb-ı rūz u meh çün nīk ber-dāşt: Çünki ayıñ ve günün ḥisābını eyü ḳaldırdı, ya‘nī ḥisāb eyledi.

به پیش او یقین شد آنچه پنداشت Be-pīş-i ū yaḳīn şüd ānçi pindāşt: Anıñ öñinde yaḳīn oldı ol nesneyi ki ẓann itdi. Ya‘nī ẓannı ṣaḥīḥ olup iki şiddetiñ bir günde vuḳū‘ı ẓāhir **(S 81b)** oldı.

بلی داند دلی کآگاه باشد Belī dāned dilī k’āgāh bāşed: Belī öyledir, ya‘nī ma‘şūḳ elemnāk oldıġı ḥīnde ‘āşıḳıñ ġamnāk olması ol elemi bilmeksizin yerindedir, bunı bir göñül bilür ki ‘aşḳa āgāh ola.

---

[907] daḫı: - (S)

که از دلها به دلها راه باشد Ki ez-dilhā be-dilhā rāh bāşed: Ki göñüllerden göñüllere yol olur. Nitekim buyurulmuşdur:

Beyt:

الدّمع من العين الى الحال دليل

للقلب من القلب الى القلب سبيل

Ed-dem‘u mine’l-‘ayni ile’l-ḥāli delīlun

Li’l-ḳalbi mine’l-ḳalbi ile’l-ḳalbi sebīlun[908]

خصوصا از دل صد چاك عاشق Ḫuṣūṣā ez-dil-i ṣad çāk-i ‘āşıḳ: ‘Ale’l-ḫuṣūṣ ‘āşıḳıñ ‘aşḳ yolında yüz yerde delinmiş göñlinden ma‘şūḳuñ ḥāline yol vardır.

که باشد در ره معشوق صادق Ki bāşed der-reh-i ma‘şūḳ ṣādıḳ: Ancılayın ‘āşıḳ ki ma‘şūḳ yolında ṣādıḳ ola.

ز هر چاکش بود بگشاده راهی Zi-her çākeş büved büg’şāde rāhī: Ol göñlüñ her yırtığından bir yol açılmış ola.

سوی معشوق ازآن راهش نگاهی Sūy-ı ma‘şūḳ ez-ān rāheş nigāhī: Ma‘şūḳ cānibine ol yoldan bir **(E 115a)** naẓarı ola.

ازآن ره پرتو احوال جانان Ez-ān reh pertev-i aḥvāl-i cānān: Ol yoldan cānānıñ aḥvāli şu‘lesi.

فتد بر چشم جان ناتوانان Füted ber-çeşm-i cān-ı nā-tüvānān: Ḳudretsizża‘īf ‘āşıḳların cānlarınıñ gözi üzerine düşer.

اگر خاری خلد در پای دلدار Eger ḫārī ḫaled der-pāy-ı dil-dār: Eger bir diken bata dil-dār ayaġına.

دل عاشق شود زان خار افگار Dil-i ‘āşıḳ şeved z’ān ḫār efgār: ‘Āşıḳıñ göñli ol dikenden mecrūḥ olur.

وگر بادی وزد بر زلف محبوب Ve ger bādī vezed ber-zülf-i maḥbūb: Ve eger maḥbūbuñ zülfi üzerine bir yil ese.

فتد در جان عاشق زان صد آشوب Füted der-cān-ı ‘āşıḳ z’ān ṣad āşūb: Ol zülfe yel esmesinden ‘āşıḳıñ cānı üzerine yüz fitne ve ḳarışıḳlıḳ düşer.

وگر گردی نشیند بر عذارش Ve ger gerdī nişīned ber-‘iẕāreş: Ve eger bir toz otura maḥbūbuñ yañaġı üzerine.

شود خم پشت عاشق زیر بارش Şeved ḫam püşt-i ‘āşıḳ zīr-i bāreş: Egri olur ‘āşıḳıñ arḳası anıñ yüki altında.

---

[908] Gözyaşı gözden hâle bir delildir, kalpten kalbe bir yol vardır.

شنیدستم که روزی کرد لیلی Şenīdestem ki rūzī kerd Leylī: İşitdim ki bir gün Leylā itdi.

بقصد فصد سوی نیش میلی Be-ḳaṣd-ı faṣd-ı sūy-ı nīş meylī: Ḳan aldırmaḳ ḳaṣdıyla neşter cānibine bir meyl. Ya‘nī neşter ile ḳan aldırdı.

چو زد لیلی بحی نیش از پی خون Çü zed Leylī be-hay nīş ez-pey-i ḫūn: Çünki Leylā ḳabīlede neşter urdı ḳan ecliyçün.

بوادی رفت خون از دست مجنون Be-vādī reft ḫūn ez-dest-i Mecnūn: Ṣaḥrāda ḳan gitdi Mecnūnuñ elinden. Ya‘nī ma‘ṣūḳa ṭoḳunan neşter ‘āṣıḳa te’ṯīr eyledi. Nāẓım-ı merḥūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ idüp buyurur ki.

بیا جامی ز بود خود بپرهیز Biyā Cāmī zi-būd-ı ḫod bi-perhīz: Gel ey Cāmī kendü varlığından ṣaḳın!

ز پندار وجود خود به پرهیز Zi-pindār-ı vücūd-ı ḫod bi-perhīz: Kendü varlığıñı ẓann eylemekden ṣaḳın.

گرت فخری و ننگی هست ازآنست Geret faḫrī vü nengī hest ez-ānest: Eger saña bir güvenmek ve ‘ār vardır ol ẕāt-ı ecell ü a‘lādandır.

ورت بویی و رنگی هست ازآنست Veret būyī vü rengī hest ez-ānest: Ve eger saña bir ḳoḳı ve bir renk vardır andandır. Ya‘nī ẓāhir ve bāṭınıñı ma‘ārif ile ārāste eyleyen Bār-ı Ḫudādır.

مصفی شو ز مهر و کینهٔ خویش Muṣaffā şev zi-mihr ü kīne-i ḫ̌īş: Kendü ḥıḳd ve muḥabbetiñden muṣaffā ol. Ya‘nī ikisini daḫı gider. Ḫāṣılı ḳalbiñde **(E 115b)** ḥıḳd da bulunmasun ve muḥabbet de bulunmasun.

مصیقل کن رخ آیینهٔ خویش Muṣayḳal kün ruḫ-ı āyīne-i ḫ̌īş: Kendü āyīne-i ḳalbiñ yüzini muṣayḳal eyle. Ya‘nī ḳalbiñ āyīnesini kīn ve sevgiden fāriġ eylemekle ṣayḳallanmış arı ve ṣāfī eyle.

بود نور جمال شاهد غیب Büved nūr-ı cemāl-i şāhid-i ġayb: Ola **(S 82a)** ki maḥbūb-ı ġaybıñ cemāli nūrı.

بتابد چون کلیم الله ات از جیب Bi-tābed çün Kelīmu’llāhet ez-ceyb: Yaldıra Kelīmu’llāh gibi seniñ yaḳañdan.

شود چشم و دلت روشن بدان نور Şeved çeşm ü dilet rūşen bedān nūr: Ol nūr ile rūşen ola seniñ göñlüñ ve gözüñ.

نماند سر جانان بر تو مستور Ne-māned sırr-ı cānān ber-tü mestūr: Cānānıñ sırrı seniñ üzeriñe mestūr ḳalmaya.

تمنا کردن یوسف علیه السلام شبانی را Temennā kerden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām şubānīrā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām çobanlıḳ temennī itmek beyānındadır. **بحکم آنکه هیچ پیغمبری نبوده است که شبانی نکرده است** Be-ḥükm-i ān ki hīç peyġamberī ne-būde est ki şubānī ne-kerde est: Ol ḥükm ile ki hīç bir peyġamber olmamışdır ki çobanlıḳ itmemişdir.[909] **و مهیا ساختن زلیخا اسباب شبانی وی را** Ve müheyyā sāḫten-i Zelīḫā esbāb-ı şubānī veyrā: Ve Zelīḫā çobanlıḳ esbābını aña müheyyā eylemek beyānındadır.

خوش آن بیدل که دولت یار گردد Ḫoş ān bī-dil ki devlet yār gerded: Ḫoş ol ‘āşıḳ ki devlet aña yār ola.

بگرد خاطر دلدار گردد Be-gird-i ḫāṭır-ı dil-dār gerded: Dil-dārın ḫāṭırı çevresinde ola.

برون آید تمام از خواهش خویش Birūn āyed tamām ez-ḫ˘āhiş-i ḫ˘īş: Kendü isteyişinden ve ta‘alluḳāt-ı ẓāhiriyye vü bāṭıniyyesinden tamām ṭaşra gele. Ya‘nī ẓāhir ve bāṭınını ancaḳ dostuñ ḥiẕmetine ḳaṣr eyle.

دهد در خواهش او کاهش خویش Dihed der-ḫ˘āhiş-i ū kāhiş-i ḫ˘īş: Dostuñ isteyişinde kendüye eksiliş vire. Ya‘nī dostuñ maṭlūbını taḥṣīlde ihtimām-ı belīġ idüp kendü maḳṣūdını külliyyen terk eyleye. Beyt:

میل من سوی وصال و قصد او سوی فراق

ترك کام خود گرفتم تا بر آید کام دوست

Meyl-i men sūy-ı viṣāl ü ḳaṣd-ı ū sūy-ı firāḳ

Terk-i kām-ı ḫod giriftem tā ber-āyed kām-ı dūst[910]

چو خواهد جان روانی بر لب آرد Çü ḫ˘āhed cān revānī ber-leb āred: Çünki dil-dār cān isteye ‘āşıḳ cānı fi’l-ḥāl ṭuṭaḳ üzre getüre yāḫud rūḫ-ı revānını ṭuṭaḳ üzre getüre. Ya‘nī teslīm içün müheyyā eyleye[911].

ببوسد خاك او و جان سپارد Bi-būsed ḫāk-i ū vü cān sipāred: Anıñ ṭopraġını öpe ve cānını teslīm eyleye.

چو جوید دل کند دلرا ز غم خون Çü cūyed dil küned dilrā zi-ġam ḫūn: **(E 116a)** Çünki dil-dār göñül isteye ‘āşıḳ göñlini ġamdan ḳan ide.

دهد دردم ز راه دیده بیرون Dihed derdem zi-rāh-ı dīde bīrūn: Fi’l-ḥāl göz yolından ṭaşra vire. Ya‘nī göñlüni ḳan idüp gözinden aḳıda.

---

[909] itmemişdir: itmişdir (E)

[910] Ben kavuşmaya meyilliyim, o ayrılığa meylediyor. Sevgilinin muradı olsun diye kendi amacımdan vazgeçtim.

[911] eyleye: eyle (E)

چو گوید خیز از سر پای سازد Çü gūyed ḫīz ez-ser pāy sāzed: Çünki dil-dār ḳalḳ diye ‘āşıḳ başından ayaḳ düze.

بخذمتکاری او سر فرازد Be-ḫiẕmetkārī-i ū ser firāzed: Aña ḫiẕmetkārlıḳ ile baş yücelde.

و گر راند نتابد سر چو خامه Ve ger rāned ne-tābed ser çü ḫāme: Ve eger dil-dār ‘āşıḳı süre kātib elindeki ḳalem gibi baş bükmeye.

وگر خواند نه پیچد رو چو نامه Ve ger ḫˇāned ne-pīçīd rū çü nāme: Ve eger oḳuya nāme gibi yüz burmaya. Ya‘nī maḥbūb emrinden vechemā i‘rāż eylemeye.

بحکم آنکه امت پروری را Be-ḥükm-i ān ki ümmet-perverīrā: Ol ḥükm ile ki ümmet beslemek içün.

شبان لایق بود پیغمبری را Şubān lāyıḳ büved peyġamberīrā: Peyġamberlige çobanlıḳ lāyıḳ olur tā ki terbiye keyfiyyetin bile. *Şubān* lafẓında yā-yı maṣdariyye maḥẕūfdur, şubānī dimekdir.

ز یوسف با هزاران کامرانی Zi-Yūsuf bā-hezārān kām-rānī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan niçe biñ murād sürücilik eyle.

همی زد سر تمنای شبانی Hemī-zed ser temennā-yı şubānī: Çobanlıḳ ārzūsı baş urdı.

زلیخا آن تمنا را چو دریافت Zelīḫā ān temennārā çü der-yāft: Zelīḫā ol temennāyı çünki añladı.

بتحصیل تمنایش عنان تافت Be-taḥṣīl-i temennāyeş ‘inān tāft: Anıñ temennāsını taḥṣīle dizgin bükdi ve iḫtiyārını ṣarf eyledi.

نخستین خواست ز استادان یك فن Nüḫustīn ḫˇāst z’üstādān-ı yek-fen: Evvelā istedi cümlesiniñ fenleri bir olan üstādlardan. *Fenn* nev‘ ma‘nāsına.

که کردند از برایش یك فلاخن Ki kerdend ez-berāyeş yek felāḫan: **(S 82b)** Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ecliyçün bir ṣapan işlediler.

رسن همچون خور از زر تافتندش Resen hemçün ḫūr ez-zer tāftendeş: Ol ṣapanıñ ipini güneş gibi altundan bükdiler.

چو گیسوی معنبر بافتندش Çü gīsūyī mu‘anber bāftendeş: ‘Anberlenmiş zülf gibi ördiler.

زلیخا نیز می پخت آرزویی Zelīḫā nīz mī-puḫt ārzūyī: Zelīḫā daḫı bir ārzū bişirdi.

که گنجاند در و خود را چو مویی Ki güncāned der-ū ḫodrā çü mūyī: Ki ṣıġdura kendüyi ol ip içine ḳıl gibi.

چو نتوان بی سبب خود را برو بست Çü net’vān bī-sebeb ḫodrā ber-ū best: Çünki sebebsiz kendüyi **(E 116b)** Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine bağlamaḳ olmaz. Ya‘nī çünki vesīlesiz cānāne ile görüşmek olmaz. Kendüyi ol aralıġa ṣıġındırmaḳ vesīlesiyle.

ببوسد گاه گاهش زان سبب دست Bi-būsed gāh gāheş z'ān sebeb dest: Ol sebebden gāh gāh Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ elini öpe.

دیگر می گفت این را چون پسندم Dīger mī-güft īnrā çün pesendem: Bir daḫı didi: Buña nice ḳāni' olurum. Ya'nī ḳıl gibi incelüp ṣapan ipi arasına elini öpmek ümīdiyle kendimi nice ṣığındırırım.

که یك مو بار خود بر وی ببندم Ki yek mū bār-ı ḫod ber-vey bi-bendem: Ki bir ḳıl, ya'nī bir tüy aġırlığınca kendü yükümi anıñ üzerine baġlayam. Ya'nī aña yük olurum, bu ise 'aşḳa münāfīdir.

مرصع ساخت بهر زیب و زیور Muraṣṣa' sāḫt behr-i zīb ü zīver: Zīnet ve bezek ecliyçün müzeyyen eyledi.

چو مژگان خودش از در و گوهر Çü müjgān-ı ḫodeş ez-dürr ü gevher: Kendü kirpigi gibi dür ve gevherden. Ya'nī Zelīḫānıñ kirpikleri ḳaṭarāt-ı eşkle müzeyyen oldıġı gibi ol ṣapanı daḫı incü ve cevāhir ile müzeyyen eyledi.

بچنگش گر فتادی لعل خوشرنگ Be-çengeş ger fütādī la'l-i ḫoş-reng: Eger Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ eline ḫoş renkli la'l düşeydi.

ز بی مقداریش افکندی چون سنگ Zi-bī-miḳdāriyeş efkendī çün seng: Ol la'li miḳdārsızlıġından ṭaş gibi ṣapan ile atardı.

وزان پس داد فرمان تا شبانان V'ez-ān pes dād fermān tā şubānān: Ve andan ṣoñra fermān virdi tā ki çobanlar.

رمه در کوه و در صحرا چرانان Reme der-kūh u der-ṣaḥrā çerānān: Ṭaġda ve ṣaḥrāda süri otarıcılar.

جدا سازند نادر برهٔ چند Cüdā sāzend nādir berre'ī çend: Bir niçe nādir ḳuzıyı ayru ideler.

چو گردون چر بره بیمثل و مانند Çü gerdūn çer bere bī-miṣl ü mānend: Felegin otlayıcı ḳuzısı gibi miṣl ü mānendi yoḳ. Ya'nī felekde Ḥamel burcı bī-miṣl oldıġı gibi anlar da bī-miṣl olalar.

چو آهوی ختن سنبل چریده Çü āhū-yı Ḫoten sünbül-çerīde: Ḫoten memleketinin ceyrānı gibi sünbül otlamış ola.

ز گرگان هرگز آسیبی ندیده Zi-gürgān hergiz āsībī ne-dīde: Aṣla ḳurdlardan bir ziyān ve zaḥmet görmemiş ola.

زره سان پشمشان چون موی زنگی Zırıhsān peşmeşān çün müy-ı Zengī: Anların 'Arab ṣaçı gibi karış muruş olan yüñleri zırḫ **(E 117a)** gibi ola. Ya'nī ṣıḳ ve muṣayḳal ola.

ز ابریشم فزون در تازه رنگی Zi-ibrīşem füzūn der-tāze-rengī: Tāze renklikde ipekden artıḳ ola.

ز فربه ذنبها یکسر گران بار Zi-ferbih dünbehā yek-ser girān bār: Ḳuyruḳlar semüzlügünden bir uġurdan aġır yüklü olalar.

براه از بس گرانی نرم رفتار Be-rāh ez-bes girānī nerm-reftār: Çoḳ aġırlıḳdan yolda yumuşaḳ yürişli olalar.

بهر وادی که رفتندی چرا زن Be-her vādī ki reftendī çerāzen: Ol ḳuzılar otlayaraḳ her bir dereye ki giderlerdi.

تو گویی موج می زد سیل روغن Tü gūyī mevc mī-zed seyl-i revġan: Sen dir idiñ: Ṭalġa urur yaġ seyli.

به روی موج باد از سر فرازی Be-rūy-ı mevc bād ez-ser-firāzī: Ṭalġa yüzinde yil ser-firāzlıḳdan.

گرفته صنعت زنجیر بازی Girifte ṣan‘at-ı zencīr-bāzī: Zencīr-bāzlıḳ ṣan‘atını **(S 83a)** ṭutmuş idi. Ya‘nī yil esdikde ol ḳuzıların ḳuyruḳları ve arḳaları üzerinde olan tüyler bölük bölük olup zencīr şeklinde görinür, deryā yüzi gibi temevvüc eyler idi. Nitekim nev‘an anda daḫı bir ṣafā vardır.

میان آن رمه یوسف شتابان Miyān-ı ān reme Yūsuf şitābān: Ol süri ortasında Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ivici idi.

چو در برج حمل خورشید تابان Çü der-burc-ı Ḥamel ḫurşīd-i tābān: Ḥamel burcında yaldırıcı güneş gibi.

چو مشگین آهوی تنها فتاده Çü müşgīn āhū-yı tenhā-fütāde: Sürisinden yalñız düşmüş müşk ceyrānı gibi.

بسوی گوسفندان رو نهاده Be-sūy-ı gūsfendān rū nihāde: Ḳoyunlar cānibine yüz ṭutmuş idi. Ya‘nī ḥüsnde[912] hem-tālarından cüdā düşüp şebīhlerine iḫtilāṭ eylemiş idi.

زلیخا صبر و هوش و عقل و جانرا Zelīḫā ṣabr u hūş u ‘aḳl u cānrā: Zelīḫā ṣabr ve ög ve uş ve cānını.

سگ دنباله کش کرده شبانرا Seg-i dünbāle-keş kerde şubānrā: Ḳuyruḳ çekici köpek itmiş idi çoban içün. Nitekim çobana müte‘addid ve emrine rām köpekler lāzımdır. Ya‘nī kendüde mevcūd olan bu dört ‘azīz nesneleri ḳuyruġı döşinde ẕelīl köpek gibi idüp Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳuzılarını ḥıfẓ eylemek ḫiẕmetine ḳoşdı. Ḥāṣılı Zelīḫā cümle

[912] ḥüsnde: ḥüsninde (S)

esbāb-ı idrāk ve ḥayātdan münseliḫa olup hemān bir ḳurı cesedi ḳaldı, **(E 117b)** ya‘nī egerçi kendü ḫānesinde idi, ‘aḳl u cānı ve fehm ü iz̲‘ānı cānānıyla bile idi.

نگهبانان موکل ساخت چندی Nigehbānān müvekkil sāht çendī: Bir niçe ḫıfẓ idicileri müvekkil eyledi.

که دارندش نگاه از هر گزندی Ki dārendeş nigāh ez-her gezendī: Ki anı her bir żarardan ḫıfẓ ṭutalar.

بدینسان بود تا میخواست کارش Bedīn sān būd tā mī-ḫ̌āst kāreş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kārı bu üslūbla idi ne isterse. *Tā* bunda şarṭ içündür.

نبود از دست بیرون اختیارش Ne-būd ez-dest bīrūn iḫtiyāreş: Zelīḫānıñ iḫtiyārı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ elinden ḫāric degil idi.

اگر میخواست در صحرا شبان بود Eger mī-ḫ̌āst der-ṣaḥrā şubān būd: Eger dilese ṣaḥrāda çobān idi.

وگر میخواست شاه ملك جان بود Ve ger mī-ḫ̌āst şāh-ı mülk-i cān būd: Ve eger dilese cān mülkinin pādişāhı idi.

ولی در ذات خود بود آن پری زاد Velī der-z̲āt-ı ḫod būd ān perī-zād: Velākin ol perī-zāde kendi z̲ātında idi.

ز شاهی و شبانی هر دو آزاد Zi-şāhī vü şubānī her dü āzād: Pādişāhlıḳ ve çobānlıḳ her ikisinden āzād. Ya‘nī ta‘alluḳāt-ı dünyādan kemāl mertebe ferāġatı var idi.

مطالبه کردن زلیخا وصال یوسف علیه السلام و استغنا نمودن یوسف از و Muṭālebe kerden-i Zelīḫā viṣāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve istiġnā nümūden-i Yūsuf ez-ū: Zelīḫā viṣāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı muṭālebe itmek ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan istiġnā göstermek beyānındadır.

چو بندد بیدلی دل در نگاری Çü bended bī-dilī dil der-nigārī: Çünki bir ‘āşıḳ bir nigāra göñül baġlaya.

نگیرد کار او هرگز قراری Ne-gīred kār-ı ū hergiz ḳarārī: Ol ‘āşıḳıñ ḳārı aṣlā bir ḳarār ṭutmaz.

اگر نبود بکف نقد وصالش Eger neb’ved be-kef naḳd-i viṣāleş: Eger nigārın viṣāli naḳdi ‘āşıḳıñ elinde olmaya.

به نسیه عشق بازد با خیالش Be-nisye ‘aşḳ bāzed bā-ḫayāleş: Viresiye ‘aşḳ oynar nigārın ḫayāliyle. Ya‘nī anıñ ḥüsn ü cemālini taṣavvur u taḫayyül idüp sīnesinde farṭ-ı muḥabbet iḥdāṯ eyler.

ولی خونش بود از دل چکیده Velī ḫūneş büved ez-dil çekīde: Velākin anıñ ḳanı yürekden ṭamlamış olur.

که افتد کار وی از دل بدیده Ki üfted kār-ı vey ez-dil be-dīde: Ki anıñ işi gönlinden göze düşer. Ya‘nī ister ki gönliyle taṣavvur itdigi gibi **(E 118a)** göziyle daḫı göre.

چو یابد بهره چشم اشکبارش Çü yābed behre çeşm-i eşk-bāreş: **(S 83b)** Çünki anıñ yaş yaġdırıcı gözi naṣīb bula.

فتد اندیشهٔ بوس و کنارش Füted endīşe-i būs u kināreş: Aña öpme ve ḳucma mülāḥaẓası düşer. Ya‘nī mücerred dīdāra ḳāni‘ olmayup temettu‘ tevaḳḳu‘ını daḫı eyler.

و گر بوس و کنارش هم دهد دست Ve ger būs u kināreş hem dihed dest: Ve eger būs [u] kinār daḫı aña el vire. Ya‘nī maḥbūbını öpe ve ḳuca.

ز بیم هجر باشد رنجه پیوست Zi-bīm-i hicr bāşed rence-peyvest: Ayruluḳ ḳorḳusından zaḥmete ṣataşıcı olur.

امید کامرانی نیست در عشق Ümīd-i kām-rānī nīst der-‘aşḳ: Murād sürücilik ümīdi yoḳdur ‘aşḳda.

صفای زندگانی نیست در عشق Ṣafā-yı zindegānī nīst der-‘aşḳ: Dirilik ṣafāsı yoḳdur ‘aşḳda.

بود آغاز آن خون خوردن و بس Büved āġāz-ı ān ḫūn ḫorden ü bes: Anıñ ibtidāsı ancaḳ ḳan yimek olur.

بود انجامش از خود مردن و بس Büved encāmeş ez-ḫod mürden ü bes: Anıñ encāmı kendüden ölmek olur ancaḳ.

براحت کی بود آن کس سزاوار Be-rāḥat key büved ān kes sezāvār: Ne zamān rāḥata ol kimesne lāyıḳlu olur?

که خون خوردن بود یا مردنش کار Ki ḫūn ḫorden büved yā mürdeneş kār: Ki anıñ işi ḳan yemek veyā ölmek ola.

زلیخا بود یوسف را ندیده Zelīḫā būd Yūsufrā ne-dīde: Zelīḫā Yūsufı görmemiş idi.

بخوابی و خیالی آرمیده Be-ḫˇābī vü ḫayālī āremīde: Bir uyḳu ve bir ḫayāl ile rāḥat itmiş idi.

بجز دیدارش از هر جست و جویی Be-cüz dīdāreş ez-her cüst ü cūyī: Her cüst ü cūdan, ya‘nī envā‘-ı ṭalebden anıñ dīdārının ġayrına.

نمی دانست خود را آرزویی Nemī-dānest ḫodrā ārzūyī: Kendüye bir ārzū bilmez idi. Ya‘nī ol vaḳit Zelīḫānıñ maḳṣūdı ancaḳ cānānıñ yüzini görmek idi būs u kinār ḫāṭırına gelmez idi.

چو دید از دیدن او بهره مندی Çü dīd ez-dīden-i ū behremendī: Çünki gördi anı görmekden naṣīblülük.

ز دیدن خواست طبع او بلندی Zi-dīden ḫˇāst ṭab‘-ı ū bülendī: Görmekden anıñ ṭab‘ı yüceliḳ istedi. Ya‘nī görmekden naṣībi būs u kinār ārzūsı oldı.

بآن آورد روی جست و جو را Be-ān āverd rūy-ı cüst ü cūrā: Zelīḫā cānānı aramaḳ ve istemek yüzini aña getürdi. Ya‘nī nihāyeti aña müncer oldı.

که آرد در کنار آن آرزو را Ki āred der-kinār ān ārzūrā: Ki ḳucaġa getüre ol ārzūyı. Ya‘nī ol ārzū eyledigi cānānı ḳuca.

ز لعل او ببوسه کام گیرد Zi-la‘l-i ū be-būse kām gīred: **(E 118b)** Anıñ leb-i la‘linden būse ile murād ṭuta.

ز سروش با کنار آرام گیرد Zi-serveş bā-kinār ārām gīred: Anıñ serv ḳāmetinden ḳucmaḳ ile ḳarār ṭuta. *Kinā[…]* ḥālet-i vuṣlatdan kināyedir.

بلی نظارگی آید سوی باغ Belī neẓẓāregī āyed sūy-ı bāġ: Belī öyledir, ya‘nī Zelīḫā dīdāra ḳāni‘ olmayup būs u kināra meyli yerindedir. Zīrā bāġ tarafına mübālaġa ile naẓar idici bir kimesne.

ز شوق گل چو لاله سینه پر داغ Zi-şevḳ-i gül çü lāle sīne pür-dāġ: Gül şevḳinden lāle gibi sīnesi dāġ ile ṭolu.

نخست از روی گل دیدن شود مست Nüḫust ez-rūy-ı gül dīden şeved mest: Evvel gül yüzini görmekden mest olur.

ز گل دیدن بگل چیدن برد دست Zi-gül dīden be-gül çīden bered dest: Gül görmekden gül devşürmege el iletür. Ya‘nī evvel gül yüzini görmek ister, gördükten şoñra devşürmek ister, ‘ādet böyledir.

زلیخا وصل را میجست چاره Zelīḫā vaṣlrā mī-cüst çāre: Zelīḫā vaṣla çāre isterdi.

ولی میکرد ازآن یوسف کناره Velī mī-kerd ez-ān Yūsuf kenāre: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan kenāre iderdi, ya‘nī ḳaçunurdı.

زلیخا بود خون از دیده ریزان Zelīḫā būd ḫūn ez-dīde rīzān: **(S 84a)** Zelīḫā gözinden ḳan döküci idi.

ولی می بود ازو یوسف گریزان Velī mī-būd ez-ū Yūsuf gürīzān: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan ḳaçıcı idi.

زلیخا داشت بس جانسوز داغی Zelīḫā dāşt bes cān-sūz dāġī: Zelīḫā mübālaġa ile cān yaḳıcı dāġ ṭutar idi.

ولی میداشت زان یوسف فراغی Velī mī-dāşt z’ān Yūsuf ferāġī: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan ferāġat ṭutar idi.

زلیخا رخ بدان فرخ لقا داشت Zelīḫā ruḫ bedān ferruḫ-likā dāşt: Zelīḫā yüzini ol mübārek liḳāluya ṭutar idi. [913]

ولی یوسف نظر بر پشت پا داشت Velī Yūsuf naẓar ber-püşt-i pā dāşt: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām naẓarını ayaġı arḳası üzre ṭutar idi.

زلیخا بهر یك دیدن همی سوخت Zelīḫā behr-i yek dīden hemī-sūḫt: Zelīḫā bir görmek içün yanar idi.

ولی یوسف ز دیدن دیده می دوخت Velī Yūsuf zi-dīden dīde mī-dūḫt: Velākin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anı görmekden gözini diker idi.

ز بیم فتنه روی او نمی دید Zi-bīm-i fitne rūy-ı ū nemī-dīd: Fitne ḳorḳusından anıñ yüzini görmez idi.

بچشم فتنه جوی او نمی دید Be-çeşm-i fitne cūy-ı ū nemī-dīd: **(E 119a)** Fitne göziyle anıñ ṭalebini görmez idi. Ya‘nī Zelīḫā ki anı fitne göziyle ṭaleb ider idi, Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña iltifāt eylemez idi.

نیارد عاشق آن دیدار در چشم Neyāred ‘āşıḳ ān dīdār der-çeşm: ‘Āşıḳ ol dīdārı gözine getürmez.

که با یارش نیفتد چشم بر چشم Ki bā-yāreş neyüfted çeşm-ber-çeşm: Ki yār ile göz göz üzerine düşmeye. Ya‘nī ikisi daḫı muhabbet göziyle birbirine baḳmayalar.

ز عاشق دمبدم اشکی و آهی Zi-‘āşıḳ dem-be-dem eşkī vü āhī: ‘Āşıḳdan nefes-be-nefes bir göz yaşı.

نباشد جز بامید نگاهی Ne-bāşed cüz be-ümmīd-i nigāhī: Olmaz bir naẓar ümmīdi ġayrıyla. Ya‘nī bir göz yaşı aḳıdup ve bir āh çekmez ki illā ümīdi cānāndan aña bir naẓardır.

چو یار از حال عاشق دیده پوشد Çü yār ez-ḥāl-i ‘āşıḳ dīde pūşed: Çünki yār ‘āşıḳıñ ḥālinden gözini örte.

سزد کش خون دل از دیده جوشد Sezed k’eş ḫūn-ı dil ez-dīde cūşed: Yarar ki yüregi ḳanı gözinden ḳaynaya.

زلیخا را چو این غم بر سر آمد Zelīḫārā çü īn ġam ber-ser āmed: Zelīhānıñ çünki bu ‘aşḳ ġamı başı üzerine geldi.

باندك فرصتی از پا درآمد Be-endek furṣatī ez-pā der-āmed: Az bir fırṣat ile ayaḳdan geldi ve ‘aşḳ yüki anı zebūn eyledi.

---

[913] ṭutar idi: ṭutardı (S)

برآمد در خزان محنت و درد Ber-āmed der-ḫazān-ı miḥnet ü derd: Miḥnet ve derd ḫazānına geldi.

گل سرخش برنگ لاله زرد Gül-i sürḫeş be-reng-i lāle-i zerd: Ḳırmızı gül yañaġı ṣarı lāle rengine geldi. Yaʻnī ʻaşḳdan ḥāṣıl olan derd ve miḥnet göziyle bahār-ı ḥüsni pejmürde oldı.

بدل ز اندوه بودش بار انبوه Be-dil z'endūh būdeş bār-ı enbūh: Göñliñde ġamdan ʻaẓīm yük var idi.

سهی سروش خمید از بار اندوه Sehī serveş ḫamīd ez-bār-ı endūh: Serv gibi ṭoġrı ḳāmeti ġuṣṣa yükinden egildi.

برفت از لعل لب آبی که بودش Bi-reft ez-laʻl leb ābī ki būdeş: Laʻl gibi ṭuṭaġından gitdi bir revnaḳ ki var idi.

نشست از شمع رخ تابی که بودش Nişest ez-şemʻ-i ruḫ tābī ki būdeş: Oturdı, yaʻnī söndi yanar mūm gibi yañaġından bir şuʻle ki var idi.

نکردی شانه موی عنبرین بوی Ne-kerdī şāne mūy-ı ʻanberīn-būy: İtmez idi, yaʻnī ṭaraḳ urmaz idi ʻanber ḳoḳulı saçına.

جز از پنجه که می کندی بدان موی Cüz ez-pençe ki mī-kendī bedān mūy: Pençesinden ġayrı ki anıñla tüy yolardı.

بسوی آینه کم رو نهادی Be-sūy-ı āyine kem rū nihādī: **(E 119b)** Āyīne ṭarafına az yüz açardı. Yaʻnī hīç açmaz idi. Ḳıllet-i ʻademden kināye.

مگر زانو که بر وی رو نهادی Meger zānū ki ber-vey rū nihādī: Meger dizi ki anıñ üzerine yüz ḳordı. Bunda işāret var ki Zelīḫānıñ dizi ṣafvetde ve leṭāfetde āyīne gibi imiş.

ز بس کز دل فشاندی خون تازه Zi-bes k'ez-dil feşāndī ḫūn-ı tāze: **(S 84b)** Çoḳluḳdan ki yürekden tāze ḳan ṣaçardı. Yaʻnī gözinden ḳanlu yaşlar aḳıtması çoḳluġından.

نگشتی چهره اش محتاج غازه Ne-geştī çihreeş[914] muḥtāc-ı ġāze: Anıñ çehresi englige muḥtāc olmaz idi. Yaʻnī eñlik yerine yüregi ḳanıyla çehresini ḳızardır idi.

همه عالم بچشمش چون سیه بود Heme ʻālem be-çeşmeş çün siyeh būd: Cümle ʻālem anıñ gözine çünki siyeh idi.

بچشمش سرمه را کی جایگه بود Be-çeşmeş sürmerā key cāygeh būd: Gözinde sürmeye ne zamān ṭuracaḳ yer var idi. Yaʻnī cümle zīnetden keff-i yed itmiş idi.

---

[914] çihreeş: çihre āteş (S)

ز سرمه زان سیه چشمی نمی جست Zi-sürme z’ān siyeh-çeşmī nemī-cüst: Zelīḫā ol sebebden sürmeden siyah gözlilik istemez idi.

که اشك از نرگس او سرمه می شست Ki eşk ez-nergis-i ū sürme mī-şüst: Ki göz yaşı anıñ nergis gözlerinden sürmeyi yurdı.

زلیخا را چو شد زین غم جگر ریش Zelīḫārā şeved z’īn ġam ciger-rīş: Zelīḫānıñ çünki bu ġamdan cigeri yaralı oldı.

زبان سرزنش بگشاد بر خویش Zebān-ı ser-zeniş büg’şād ber-ḫ̆īş: Baş ḳaḳıcılıḳ dilini açdı kendü üzerine.

که ای کارت برسوایی کشیده Ki ey kāret be-rüsvāyī keşīde: Ki ey ol kimesne ki seniñ işiñ rüsvāylıḳ üzerine çekilmiş.

ز سودای غلام زر خریده Zi-sevdā-yı ġulām-ı zer-ḫarīde: Aḳçe ile alınmış ḳul sevdāsından.

تو شاهی بر سریر سرفرازی Tü şāhī ber-serīr-i ser-firāzī: Sen pādişāhsın ser-firāzlıḳ taḫtı üzerinde.

چرا با بندهٔ خود عشقبازی Çirā bā-bende-i ḫod ‘aşḳ bāzī: Niçün kendü köleñ ile ‘aşḳ oynarsın?

بمعشوقی چو خود شاهی طلب دار Be-ma‘şūḳī çü ḫod şāhī ṭaleb dār: Ma‘şūḳluġa kendüñ gibi bir pādişāh ṭaleb ṭut.

که شاهی را بود شاهی سزاوار Ki şāhīrā büved şāhī sezāvār: Ki pādişāha pādişāh lāyıḳlu olur.

عجبتر آنکه از عجبی که دارد ‘Acebter ān ki ez-‘ucbī ki dāred: Ziyāde ‘aceb o ki bir ‘ucbdanki ṭutar.

بوصل چون توی سر در نیارد Be-vaṣl-ı çün tüyī ser der-ne-yāred: **(E 120a)** Seniñ gibi şāhıñ vaşlına baş getürmez. Ya‘nī ben bu ḳadar cāh u celāl ve cemālimle aña meyl iderim ol bendeligiyle benden meyl ider.[915] Bu kendü ḥüsnine kemāl-i ‘ucbından ve nihāyet-i ġurūrındandır.

زنان مصر اگر دانند حالت Zenān-ı Mışr eger dānend ḥālet: Mışr ‘avratları eger seniñ ḥāliñi bileler.

رسانند از ملامت صد ملالمت Resānend ez-melāmet ṣad melālet: Levm ve tevbīḫ itmeden saña yüz melāl ve ḥüzn irişdüreler.

همی گفت این ولیکن آن یگانه Hemī-güft īn velīkin ān yegāne: Zelīḫā bunı dir idi velākin ol güzellikde ferīd ve ḫūbluḳda vaḥīd, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

---

[915] ider: iderim (S)

نه زآنسان در دل او داشت خانه Ne z’ān sān der-dil-i ū dāşt ẖāne: Ol üslūbdan Zelīẖānıñ gönlinde yer ṭutmamış idi. Edāt-ı nefy min-ciheti’l-ma‘nā dāşt lafzına muḳayyeddir, *ne-dāşt* dimekdir ve taḥtında żamīr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma rāci‘dir. Bu beyt mā-ba‘dına merhūndur.

کش از خاطر توانستی برون کرد K’eş ez-ẖāṭır tüvānistī birūn kerd: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ẖāṭırından ṭaşra itmege ḳādir olaydı.

بدین افسانه دردش را فسون کرد Bedīn efsāne derdeşrā füsūn kerd: Bu ḥikāye ile derdine efsūn iderdi ve perīşān ẖāṭırını teskīn ider idi.

بلی چون دلبری با جان در آمیخت Belī çün dil-berī bā-cān der-āmīẖt: Belī öyledir, ya‘nī ḥubb-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīẖānın derūnından çıḳmaḳ muḥāl oldıġı yerindedir. Zīrā çünki bir dil-ber bir cān ile iẖtilāṭ itdi. Ya‘nī çünki bir dil-berin muḥabbeti bir kimesneniñ gönlinde yer **(S 85a)** itdi.

نیارد جان ازو پیوند بگسیخت Ne-yāred cān ez-ū peyvend büg’sīẖt: Ol kimesne ol dil-berden ittiṣāli üzmege ḳādir olamaz ve ol dil-berin muḥabbetini ẖāṭırından iẖrācın ṭarīḳını bulamaz.

برد پیوند جان از تن بیکدم Büred peyvend-i cān ez-ten be-yek dem: Cān ittiṣālini gövdesinden bir nefesde keser.

ولی با او بود جاوید محکم Velī bā-ū büved cāvīd muḥkem: Velākīn ol dil-ber ile ittiṣāli muḥkem olur.

چه خوش گفت آن بداغ عشق رنجور Çi ẖoş güft ān be-dāġ-ı ‘aşḳ rencūr: Ne ẖoş didi ol ‘aşḳ dāġıyla ẖaste olan ‘āşıḳ.

که بوی از مشگ و رنگ از گل شود دور Ki būy ez-müşk ü reng ez-gül şeved dūr: Ki müşkden ḳoḳı ve gülden renk ıraḳ olur. Ya‘nī **(E 120b)** zā’il olur.

ولی بیرون بود زامکان عاشق Velī bīrūn büved z’imkān-ı ‘āşıḳ: Velākin imkān-ı ‘āşıḳdan ṭaşra olur.

که گوید ترك جانان جان عاشق Ki gūyed terk-i cānān cān-ı ‘āşıḳ: Ki ‘āşıḳın cānı cānān terkini diye. Ḥāṣılı ẖulḳī ve cibillī olan būy ve renk müşkden ve gülden zevāl imkānı var, cānānıñ muḥabbeti ‘āşıḳıñ cānından zevāl imkānı yoḳdur.

پرسیدن دایه از زلیخا سبب گداختن و سوختن وی را در مشاهدهٔ شمع جمال یوسف علیه السلامرا Pürsīden-i dāye ez-Zelīẖā sebeb-i güdāẖten ü sūẖten-i veyrā der-müşāhede-i şem‘-i cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā: Dāye Zelīẖādan ṣormaḳ beyānındadır anıñ erimek ve yanmaġınıñ sebebini Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yanar mūm gibi żiyālu cemālini müşāhededе.

زلیخا را چو دایه آنچنان دید Zelīḫārā çü dāye ānçünān dīd: Zelīḫāyı çünki dāye ancılayın gördi.

ز دیده اشباران حال پرسید Zi-dīde eşk-bārān ḥāl pürsīd: Gözinden yaş yaġdırıcı oldıġı ḥālde ḥālini ṣordı.

که ای چشمم بدیدار تو روشن Ki ey çeşmem be-dīdār-ı tü rūşen: Ki ey ol kimesne ki gözüm seniñ dīdārıngla aydındır.

دلم از عکس رخسار تو گلشن Dilem ez-ʿaks-i ruḫsār-ı tü gülşen: Göñlüm seniñ yañaġıñ ʿaksinden gülistāndır.

دلت پر رنج و جانت پر ملالست Dilet pür-renc ü cānet pür-melālest: Seniñ göñlüñ renc ile ṭolu ve cānıñ uṣan ile ṭoludur.

نمیدانم ترا اکنون چه حالست Nemī-dānem türā eknūn çi ḥālest: Bilmem saña şimdi ne ḥāldir?

ترا آرام جان پیوسته در پیش Türā ārām-ı cān peyveste der-pīş: Seniñ cānıñ ḳarārı hemīşe öñindedir.

چه میسوزی ز بی آرامی خویش Çi mī-sūzī zi-bī-ārāmī-i ḫ̆īş: Kendü ḳarārsızlıġıñdan ne yanarsın?

درآن وقتی که از وی دور بودی Der-ān vaḳtī ki ez-vey dūr būdī: Ol vaḳitde ki andan ıraḳ idiñ.

اگرمیسوختی معذور بودی Eger mī-sūḫtī maʿẕūr būdī: Eger yanar idiñ maʿẕūr idiñ.

کنون در عین وصل این سوختن چیست Künūn der-ʿayn-ı vaṣl īn sūḫten çīst: Şimdi ʿayn-ı vaṣlda bu yanmaḳ nedir?

بداغش شمع جان افروختن چیست Be-dāġeş şemʿ-i cān efrūḫten çīst: Anıñ dāġıyla cān şemʿini şuʿlelendirmek nedir? Baʿżı nüsḫada şemʿ-i cān yerine *şemʿ-sān* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī anıñ dāġıyla yanar mūm gibi şuʿlelenmek nedir? *Efrūḫten* lāzım ve müteʿaddī olur.

کرا از عاشقان این دست دادست Kirā ez-ʿāşıḳān īn dest dādest: **(E 121a)** ʿĀşıḳlardan kime bu el virmişdir?

که معشوقش بخدمت سر نهادست Ki maʿşūḳeş be-ḫiẕmet ser nihādest: Ki anıñ maʿşūḳı ḫiẕmete baş ḳomuşdur.

همین بس طالع فرخندهٔ تو Hemīn bes ṭālīʿ-i ferḫunde-i tü: Ancaḳ yeter seniñ mübārek ṭāliʿiñ.

که سلطان تو آمد بندهٔ تو Ki sulṭān-ı tü āmed bende-i tü: Ki seniñ sulṭānıñ saña bende geldi. Yaʿnī maʿşūḳuñ saña ḳul oldı.

مهی لایق بتاج پادشاهی Mehī lāyıḳ be-tāc-ı pādşāhī: Pādişāhlıḳ tācına lāyıḳ bir ay.

بفرمان تو شد دیگر چه خواهی Be-fermān-ı tü şüd dīger çi ḫ̆āhī: Seniñ buyruġuñda oldı, daḫı ne istersin? **(S 85b)**

به رویش خرم و دلشاد می باش Be-rūyeş ḫurrem ü dil-şād mī-bāş: Anıñ yüziyle şād ve mesrūr göñülli ol.

ز غمهای جهان آزاد می باش Zi-ġamhā-yı cihān āzād mī-bāş: Cihān ġamlarından fāriġ ol.

ز سرو لاله رنگش کام می گیر Zi-serv-i lāle-rengeş kām mī-gīr: Anıñ lāle renkli serv ḳāmetinden murād ṭut.

برفتار خوشش آرام می گیر Be-reftār-ı ḫoşeş ārām mī-gīr: Anıñ ḫoş yürişiyle ḳarār ṭut.

لبش می بین و جان می پرور از وی Lebeş mī-bīn ü cān mī-perver ez-vey: Anıñ ṭuṭaġını gör ve cān besle andan.

زلال کامرانی می خوار از وی Zülāl-i kām-rānī mī-ḫˇār ez-vey: Murād sürücilik zülālini nūş it andan. *Zülāl* hoş siñici ṣuya dirler.

زلیخا چون شنید اینها ز دایه Zelīḫā çün şenīd īnhā zi-dāye: Zelīḫā çünki bunları işitdi dāyeden.

سرشکش را دل از خون داد مایه Sirişkeşrā dil ez-ḫūn dād māye: Yüregi gözi yaşına ḳandan māye virdi. Ya‘nī yüregi ḳanını gözinden aḳıtdı.

ز ابر دیده خون دل فرو ریخت Zi-ebr-i dīde ḫūn-ı dil fürū rīḫt: Gözi buludından yüregi ḳanını aşaġı dökdi.

به پیشش قصهٔ مشکل فرو ریخت Be-pīşeş ḳıṣṣa-i müşkil fürū rīḫt: Anıñ öñinde müşkil ḳıṣṣayı aşaġı dökdi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendüye rām olmadıġıñ söyledi.

بگفت ای مهربان مادر همانا Bi-güft ey mihrbān māder hemānā: Didi: Ey şefḳatlü ana! Beñzer ki.

نهٔ چندان به سر کار دانا Ne’ī çendān be-sırr-ı kār-dānā: O ḳadar degilsin iş sırrını bilici.

نمیدانی که من بر دل چه دارم Nemī-dānī ki men ber-dil çi dārem: Bilmezsin ki ben göñül üzre ne ṭutarım?

وزان جان جهان حاصل چه دارم V’ez-ān cān-ı cihān ḥāṣıl çi dārem: Ve ol cān-ı cihāndan ne ḥāṣıl ṭutarım?

بخذمت پیش رویم ایستاده Be-ḫiẕmet pīş-i rūyem īstāde: **(E 121b)** Ḫiẕmet ile yüzüm öñinde ṭurmuşdur.

ولی بی خذمتی را دست داده Velī bī-ḫiẕmetīrā dest dāde: Velākin ḫiẕmetsizlige el virmişdir. Ya‘nī ẓāhiren egerçi ḫiẕmet gösterir velākin ḥaḳīḳatde emrime münḳād degildir.

ز من دوری نباشد هیچ گاهش Zi-men dūrī ne-bāşed hīç gāheş: Benden hīç bir vaḳit uzaḳlıġı olmaz.

ولی نبود بمن هرگز نگاهش Velī neb’ved be-men hergiz nigāheş: Velākin baña aşlā naẓarı olmaz.

برآن تشنه بباید زار بگریست Ber-ān teşne bi-bāyed zār big’rīst: Ol ṣusuz kimesne üzerine iñildiyle aġlamaḳ gerek.

که بر لب آب یابد تشنه اش زیست Ki ber-leb āb yābed teşneeş zīst: Ki ṭutaḳ üstinde ṣu bula ṣusuz geçine.

چو رویم شمع خوبی برفروزد Çü rūyem şem‘-i ḫūbī ber-fürūzed: Çünki yüzüm güzellik şem‘ini şu‘lelendirir.

دو چشم خود بپشت پای دوزد Dü çeşm-i ḫod be-püşt-i pāy dūzed: İki gözini ayaġı arḳasına diker. Ya‘nī ben aña ‘arż-ı cemāl iderim, ol baña baḳmayup ayaġı üstine baḳar.

بدین اندیشه آزارش نجویم Bedīn endīşe āzāreş ne-cūyem: Bu fikrile aña rāḥatsızlık ve ḥürmetsizlik istemem.

که پشت پاش به باشد زرویم Ki püşt-i pāş bih bāşed zi-rūyem: Ki ayaġı arḳası eyü olur benim yüzümden. Ya‘nī anıñ her ‘użvı baña sevgilüdür, ḥattā püşt-i pāsını ruḫsārımdan eyü severim.

چو بگشایم بدو چشم جهان بین Çü büg’şāyem bedū çeşm-i cihān-bīn: Çünki açam aña cihān görüci gözimi. Ya‘nī çünki yüzine baḳam.

به پیشانی نماید صورت چین Be-pīşānī nümāyed ṣūret-i çīn: Alnında büklüm ṣūreti gösterir. Ya‘nī cebhesini buruşdurur.

برآن چین سرزنش از من روا نیست Ber-ān çīn ser-zeniş ez-men revā nīst: Ol büklüm üzerine baş ḳaḳıcılıḳ benden lāyıḳ degildir.

که از وی هر چه می آید خطا نیست Ki ez-vey her çi mī-āyed ḫaṭā nīst: Ki andan her ne gelürse ḫaṭā degildir. Nitekim dinilmişdir: *Kullu fi’lin mine’l-melīhi melīḥun*.[916]

ز ابرویش مرا در دل گره هاست Zi-ebrūyeş merā der-dil girih hāst: **(S 86a)** Anıñ ḳaşından benim göñlüm üzerinde düğümler vardır.

کزان کج نیست کارم بی گره راست K’ez-ān kec nīst kārem bī-girih rāst: Ki ol egriden benim işim düğümsüz ṭoġrı degildir. Zīrā andaki cefā bizdeki ‘aşḳıñ izdiyādına bā‘iṣdir, yāhūd rāst fi’l-ḥaḳīḳa ma‘nāsına. Ya‘nī ḥaḳīḳatde işim ‘uḳdesiz degildir. **(E 122a)**

چنین کز وی گره بر کارم افتد Çünīn k’ez-vey girih ber-kārem üfted: Buncılayın ki andan işim üzerine düğüm düşer. Ya‘nī baña muḫālefet idüp maḳṣūdumı ki ḥāṣıl ḳılmaz.

---

[916] Güzelin yaptığı bütün işler güzeldir.

نظر کردن بوی دشوارم افتد Naẓar kerden be-vey düşvārem üfted: Aña baḳmaḳ baña güç düşer. Ya‘nī istemem ki aña baḳam.

دهانش کز سخن با من بتنگست Dehāneş k’ez-süḫan bā-men be-tengest: Aġzı ki sözden benimle ṭardır. Ya‘nī benimle söylemez.

بجز خون خوردنم از وی چه رنگست Be-cüz ḫūn ḫordenem ez-vey çi rengest: Ḳan yimekden ġayrı andan baña ne ḥāl vardır?!

ز لعلش در دهانم آب گردد Zi-la‘leş der-dehānem āb gerded: Anıñ la‘linden aġzımda ṣu ṭolanur. Ya‘nī leb-i la‘lini emmek içün aġzım ṣulanur.

بچشمم آب خون ناب گردد Be-çeşmem āb ḫūn-ı nāb gerded: Gözimde ṣu ṣāfī ḳan ṭolanur. Ya‘nī būsesi şevḳinden ḳan aġlarım.

قدش کآمد نهال آرزویم Ḳadeş k’āmed nihāl-i ārzūyem: Anıñ ḳāmeti ki baña ārzū fidānı geldi. Ya‘nī anıñ ḳāmeti ki gönlümüñ maḳṣūdı idi.

ز رحمت کم شود مائل بسویم Zi-raḥmet kem şeved mā’il be-sūyem: Benim cānibime raḥmetden az meyl idici olur. Ya‘nī hīç meyl idici olmaz. Ḥāṣılı hīç şefḳat ve raḥmetle baña baḳmaz.

چو خواهم از نهالش سیب چینم Çü ḫˇāhem ez-nihāleş sīb çīnem: Çünki isteyem anıñ fidānından elma devşürem.

نچیده سیب صد آسیب بینم Ne-çīde sīb ṣad āsīb bīnem: Sīb devşürmeyüp yüz āsīb görürüm. Ya‘nī elma yerine yüz zaḥmet ve żarar çekerim. Ḥāṣılı büse virmeyüp yüz dürlü beni incidür.

ز چاه غبغبش چون کام خواهم Zi-çāh-ı ġabġabeş çün kām ḫˇāhem: Anıñ buḳaġı ḳuyusından çünki murād isteyem.

بچاه غم کند آرامگاهم Be-çāh-ı ġam küned ārāmgāhem: Benim ḳarārgāhımı ġam ḳuyusında ider. Ya‘nī ġabġabı būsesinden beni me’yūs idüp çāh-ı ġama giriftār ider.

برشکم ز آستین او که پیوست Be-reşkem z’āstīn-i ū ki peyvest: Ġayretdeyim anıñ yeniñden ki hemīşe.

بدستان یافته بر ساعدش دست Be-destān yāfte ber-sā‘ideş dest: Ḥīle ile[917] anıñ bilegi üstine el bulmuşdur. Ya‘nī aña ḥasret çekerim ki yengi anıñ elini öper ben öpmege ḳādir olamam.

[917] ile: - (E)

ز دامانش زنم در جیب جان چاك Zi-dāmāneş zenem der-ceyb-i cān çāk: Anıñ eteginden cān yaḳasına yırtıḳ **(E 122b)** ururum. Ya‘nī etegine ġayret çeküp cānımın yaḳasını yırtarım.

كه دارد پیش پایش روی برخاك Ki dāred pīş-i pāyeş rūy ber-ḫāk: Ki etegi ayaġı öñinde yüzini ṭopraḳ üzre ṭutar. Ya‘nī aña ḥasret çekerim ki etegi ḫiẕmetinde ḳā’imdir ben degilim.

چو دایه این سخن بشنید بگریست Çü dāye īn süḫan biş’nīd big’rīst: Çünki dāye bu sözi işitdi aġladı.

كه با حالی چنین مشكل توان زیست Ki bā-ḥāl-i çünīn müşkil tüvān zīst: Ki buncılayın müşkil ḥāl ile geçinmek mümkin olur mı?! İstifhām-ı inkārī, ya‘nī mümkin olmaz.

فراقی كافتد از دوران ضروری Firāḳī k’üfted ez-devrān żarūrī: Bir ayruluḳ ki devrāndan żarūrī düşe.

به از وصلی بدین تلخی و شوری Bih ez-vaṣlī bedīn telḫī vü şūrī: Bir vaṣldan eyüdür ki buncılayın acılıḳ ve şūrluḳ ile ola.

غم هجران همین یك سختی آرد Ġam-ı hicrān hemīn yek saḫtī āred: Ayruluḳ ġamı ancaḳ bir ḳatılıḳ getürür.

چنین وصلی دو صد بدبختی آرد Çünīn vaṣlī dü ṣad bed-baḫtī āred: Buncılayın vaṣl iki yüz bed-baḫtlık getürür.

فرستادن زلیخا دایه را بنزدیك یوسف علیه السلام را Firistāden-i Zelīḫā dāyerā be-nezdīk-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā: Zelīḫā **(S 86b)** dāyeyi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ‘indine göndermek.

و مطالبهٔ مقصود نمودن و ابا كردن وی ازآن طلب Ve muṭālebe-i maḳṣūd nümūden ve ibā kerden-i vey ez-ān ṭaleb: Ve maḳṣūdını muṭālebe göstermek ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol ṭalebden ibā ve i‘rāż itmek beyānındadır.

زلیخا با غمی با این درازی Zelīḫā bā-ġamī bā-īn dırāzī: Zelīḫā bu uzunluḳ ile olan bir ġam ile.

چو دید از دایه رحم و دلنوازی Çü dīd ez-dāye raḥm u dil-nüvāzī: Çünki dāyeden gördi raḥm ve göñül oḫşayıcılıḳ.

بگفت ای از تو صد یاریم بوده Bi-güft ey ez-tü ṣad yārīm būde: Didi: Ey ol dāye ki senden yüz mu‘āvenet baña olmuşdur.

بهر كاری هوا داریم بوده Be-her kārī hevā-dārīm būde: Her bir işde baña muḥabbet ṭuṭucılıġıñ olmuşdur.

مرا یكبار دیگر یاریی كن Merā yek bār-ı dīger yāriyī kün: Baña ġayrı bir daḫı mu‘āvenet eyle.

بغمخواریم بین غمخواریی کن Be-ġam-ḫˇārīm bīn ġam-ḫˇāriyī kün: Ġam yiyiciligimi gör ḳayırıcılıḳ eyle. Ya‘nī ġamımı benden gider.

قدم از تارك من کن بسویش Ḳadem ez-tārek-i men kün be-sūyeş: Benim tepemden anıñ cānibine ḳadem eyle. Ya‘nī başımı ayaḳ idüp anıñ ‘indine var.

زبان من شو و از من بگویش Zebān-ı men şev ü ez-men bi-gūyeş: **(E 123a)** Benim dilim ol ve benden aña söyle.

که ای سرکش نهال و ناز پرور Ki ey ser-keş nihāl ü nāz-perver: Ki ey baş çekici, ya‘nī ey ‘ālī-cenāb nāz ile beslenmiş fidān!

رخت را از لطافت ناز پرور Ruḫetrā ez-leṭāfet nāz perver: Yañaġı leṭāfetde nāz ile besle. Mıṣrā‘-ı ṣānī cümle-i du‘āiyyedir.

ز بستان جمال و گلشن ناز Zi-bostān-ı cemāl u gülşen-i nāz: Güzellik bostānından ve nāz gülistānından.

نرسته چون قدت سروی سر افراز Ne-rüste çün ḳadet servī ser-efrāz: Seniñ ḳaddiñ gibi bir baş yüceldici serv bitmemiş. Zīrā dünyā bostān ve gülistānında olan serviñ aṣlı āb u gildir ammā seniñ serv ḳāmetiñ aṣlı cān u dildir. Nitekim beyān ider.

زجان و دل گل و آبی سرشتند Zi-cān u dil gil ü ābī sirişt̲end: Cān u göñülden bir ṣu ve balçıḳ yoġırdılar.

درو شاخی زباغ سدره کشتند Der-ū ṣāḫī zi-bāġ-ı sidre kişt̲end: Ol balçıḳda sidre bāġından bir budaḳ ekdiler.

چو برگ سر بلندی داد آن شاخ Çü berg-i ser-bülendī dād ān ṣāḫ: Çünki baş yüceliḳ yapraġını, ya‘nī naṣībini virdi ol budaḳ.

سهی سرو تواش خواندند کستاخ Sehī serv-i tüyeş ḫˇāndend küstāḫ: Bī-edebāne ol ṣāḫı seniñ sehī serviñ oḳudılar. Ya‘nī ol ṣāḫ seniñ ḳāmetindir, utanmayup fıṭratı āb u gilden olan serve anı beñzetdiler.

عروس دهر تا در زادن افتاد ‘Arūs-ı dehr tā der-zāden üftād: Zamāne gelini ol vaḳitden berü ṭoġurmaġa düşdi. Ya‘nī evlād-ı ādem tenāsül idenden berü.

زتو پاکیزه تر فرزند کم زاد Zi-tü pākīzeter ferzend kem zād: Senden ziyāde muṭaḥḥar oġul az ṭoġurdı, ya‘nī hīç ṭoġurmadı.

بفرزندیت آدم چشم روشن Be-ferzendīt Ādem çeşm-i rūşen: Seniñ oġulluġuñla Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ gözi aydındır.

زگل رویيت عالم تازه گلشن Zi-gül-rūyīyet ‘ālem tāze gülşen: Seniñ gül yüzlüliginden ‘ālem gülistāndır.

کمال حسن تو حد بشر نیست Kemāl-i ḥüsn-i tü ḥadd-i beşer nīst: Seniñ ḥüsnüñ kemāli, yaʿnī kemālini añlamaḳ ḥadd-i beşer degildir.

پری از خوبی تو بهره ور نیست Perī ez-ḫūbī-i tü behrever nīst: Perī seniñ güzellügünden naṣīblü degildir. Yaʿnī cin ḳızı ki ḫūbluḳ ile meşhūrdur. Seniñ ḥüsnüñden anda cüzvī ḥişşe yoḳdur.

پری را گر نبودی شرمساری Perīrā ger ne-būdī şermsārī: Perīçün **(E 123b)** eger utanıcılıḳ olmayaydı. Yaʿnī perī ḥüsnde sen gibi olmadıġından eger utanmayaydı.

نماندی از تو در کنج تواری Ne-māndī ez-tü der-künc-i tevārī: Senden gizlenmek köşesinden **(S 87a)** ḳalmazdı. Yaʿnī mestūr olduġı senden şermende oldıġındandır. *Tevārī* feṯḥ-i tā ve kesr-i rā ile gizlenmek, istitār maʿnāsına.

فرشته گرچه برچرخ برین است Firişte gerçi ber-çarḫ-ı berīnest: Melek egerçi aʿlā felek üzredir.

به پیش روی تو سر بر زمین است Be-pīş-i rūy-ı tü ser ber-zemīnest: Seniñ yüziñ öñinde başı yer üzredir. Nitekim melek enbiyāya vaḥy ile nüzūl ider.

فلك زین سان بلندت ساخت پایه Felek z'īn sān bülendet sāḫt pāye: Felek bu üslūbdan seniñ rütbeñi bülend eyledi.

فکن بر مبتلای خویش سایه Feken ber-mübtelā-yı ḫˇīş sāye: Kendü mübtelān üzre sāye ṣal.

زلیخا گرچه زیبا دلربایست Zelīḫā gerçi zībā dil-rübāyest: Zelīḫā egerçi yaraşıḳlı göñül ḳapucı dil-berdir.

فتاده در کمندت مبتلایست Fütāde der-kemendet mübtelāyest: Seniñ kemend-i ʻaşḳıña düşmüş mübtelādır.

زطفلی داغ تو درسینه دارد Zi-ṭıflī dāġ-ı tü der-sīne dāred: Uşaḳlıḳdan seniñ dāġıñı sīnesinde ṭutar.

زسودایت غم دیرینه دارد Zi-sevdāyet ġam-ı dīrīne dāred: Seniñ sevdāñdan eski ġam ṭutar.

بملك خود سه بارت دیده در خواب Be-mülk-i ḫod se bāret dīde der-ḫˇāb: Kendü mülkiñde üç kerre seni düşde gördi.

وزان عمریست مانده در تب وتاب V'ez-ān ʻömrīst mānde der-teb ü tāb: Ve ol sebebden bir ʻömrdür ısıtmada ve ḥarāretde ḳalmışdır.

گهی چون آب در زنجیر بودست Gehī çün āb der-zencīr būdest: Baʿżı vaḳit şu gibi zencīrde olmuşdur. Nitekim ince şular zencīr şeklinde seylān ider.

گهی چون باد در شبگیر بودست Gehī çün bād der-şeb-gīr būdest: Baʿżı vaḳit yil gibi gice içinde vāḳiʿ olmada olmuşdur. *Şeb-gīr* gicede vāḳiʿ olan aḥvāle dirler. Meṣelā āh-ı şeb-

gīr ve nāle-i şeb-gīr ve rāh-ı şeb-gīr gibi gicede vāḳi‘ oldıġı taḳdīrce. Vaṣf-ı terkībīdir, giceyi ṭutucı ma‘nāsına. Gice ile işlendigiyçün gūyā ki giceyi ṭutar. Nitekim āh u nālesi cihānı ṭutdı dirler. Ḥāṣılı ṣabāḥa dek yil gibi esüp ditremede olmuşdur.

کنون هم گشته زین سودا چو مویی Künūn hem geşte z’īn sevdā çü mūyī: **(E 124a)** Şimdi hem bu sevdādan mūy gibi olmuşdur.

ندارد جز تو دردل آرزویی Ne-dāred cüz tü der-dil ārzūyī: Senden ġayrı göñlinde bir ārzū ṭutmaz.

برو نا کرده نقد زندگی گم Ber-ū nā kerde naḳd-i zindegī güm: Dirilik naḳdini żāyi‘ itmeyüp Zelīḫā üzerine.

ترحم کن خوشست آخر ترحم Teraḥḥum kün ḫoşest āḫir teraḥḥum: Teraḥḥum eyle āḫir teraḥḥum ḫoşdur.

بلب هستی زلال زندگانی Be-leb hestī zülāl-i zindegānī: Ṭuṭaḳda dirilik zülālisin.

چه باشد قطرهٔ بر وی فشانی Çi bāşed ḳaṭre’ī ber-vey feşānī: Ne olur bir ḳaṭre anıñ üzerine ṣaçasın.

بقد هستی نهال میوه آور Be-ḳad hestī nihāl-i mīve-āver: Ḳāmetde meyve getürüci fidānsın.[918]

چه باشد گر خورد از میوه ات بر Çi bāşed ger ḫored ez-mīveet ber: Ne olur eger seniñ meyveñden yemiş yese. Ya‘nī senden temettu‘ eylese ve fā’ide görse saña ne żarar olur?!

رضا ده تا ز لعلت کام گیرد Rıżā dih tā zi-la‘let kām gīred: Rıżā vir tā leb-i la‘liñden murād ṭuta, ya‘nī lebiñden būse ala.

بود سوز دلش آرام گیرد Büved sūz-ı dileş ārām gīred: Ola ki yüregi ḥarāreti ḳarār ṭuta.

قدم نه تا سر اندازد بپایت Ḳadem nih tā ser endāzed be-pāyet: Ayaḳ ḳo, ya‘nī iẕin vir tā baş ata ayaġıña.

رطب چیند زنخل دلربایت Ruṭab çīned zi-naḫl-i dil-rübāyet: Ḫurmā devşüre seniñ göñül ḳapucı naḫlinden. *Ruṭab* tāze ḫurmā. *Naḫl* ḫurmā aġacı ma‘nālarına. Ya‘nī iẕin vir ḳāmetiñi ḳuca ve ḫurmā **(S 87b)** gibi şīrīn ẕekeriñden leẕẕet-yāb ol.

چه کم گردد زجاه چون تو شاهی Çi kem gerded zi-cāh-ı çün tü şāhī: Ne noḳṣān olur seniñ gibi şāhıñ mertebesinden.

---

[918] fidānsın: filānsın (E)

اگر گاهی کنی سویش نگاهی Eger gāhī künī sūyeş nigāhī: Eger ba‘żı vaḳit anıñ cānibine bir naẓar idesin.

هوس دارد که با چندین عزیزی Heves dāred ki bā-çendīn ‘azīzī: Heves ṭutar ki bu ḳadar ‘azīzlik ile ve salṭanat ile.

کند پیش کنیزانت کنیزی Küned pīş-i kenīzānet kenīzī: Seniñ ḳırnaḳlarıñ öniñde ḳırnaḳlıḳ ide.

چو یوسف این فسون از دایه بشنود Çü Yūsuf īn füsūn ez-dāye biş’nūd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu efsūnı dāyeden işitdi.

بپاسخ لعل گوهربار بگشود Be-pāsuḫ la‘l-i gevher-bār büg’şūd: Aña cevāb ile gevher yaġdırıcı la‘lini açdı.

بدایه گفت کای دانا بهر راز Be-dāye güft k’ey dānā be-her rāz: Dāyeye didi ki: Ey her sırrı bilici!

مشو بهر فریب من فسون ساز Me-şev behr-i firīb-i men füsūn-sāz: Beni aldamaḳ ecliyçün ḥīle düzüci **(E 124b)** olma.

زلیخا را غلام زر خریدم Zelīḫārā ġulām-ı zer-ḫarīdem: Zelīḫānıñ zer ile alınmış ḳulıyım.

بسا از وی عنایتها که دیدم Besā ez-vey ‘ināyethā ki dīdem: Ki andan çoḳ ‘ināyetler ve şefḳatler gördüm.

گل و آبم عمارت کردهٔ اوست Gil ü ābem ‘imāret-kerde-i üst: Ṣuyum ve balçıġım anıñ ‘imāret olmuşıdır. Ya‘nī vücūdımıñ ḳıvāmı anıñ ni‘metleriyledir.

دل و جانم وفا پروردهٔ اوست Dil ü cānem vefā perverde-i üst: Cān u göñlüm anıñ vefāsıyla beslenmişdir. Ya‘nī anıñ bī-pāyān ḥüsn-i iltifātı beni dil-güşā ve cān-fezā eylemişdir.

اگر عمری کنم نعمت شماری Eger ‘ömrī künem ni‘met-şumārī: Eger bir ‘ömür ni‘met şayıcılıḳ idem. Ya‘nī üzerime olan iḥsānlarını şayam.

نیارم گردن او را حق گذاری Ne-yārem gerden ūrā ḥaḳ-güzārī: Ḳādir olamam aña ḥaḳ-güẕārlıḳ itmege. Ya‘nī ḥaḳḳını ödeyemem ve şükrānesin edā idemem.

سرم بر خط فرمانش نهاده Serem ber-ḫaṭṭ-ı fermāneş nihāde: Başımı anıñ buyruġı ḫaṭṭı üzerine ḳomuşum.

بخذمتکاری اینك ایستاده Be-ḫiẕmetkārī īnek īstāde: Ḫiẕmetkārlıḳ ile işte ṭurmuşum.

ولی گو برمن این اندیشه مپسند Velī gū ber-men īn endīşe mep’send: Ammā Zelīḫāya di: Benim üzerime bu fikri ḳabūl eyleme.

که سر پیچم زفرمان خداوند Ki ser pīçem zi-fermān-ı Ḫudāvend: Ki baş bükem Mālik-i ḥaḳīḳī celle ve ‘alānıñ buyruġından ve emrine iṭā‘atden.

زبد فرمای نفس معصیت زای Zi-bed-fermā-yı nefs-i maʿṣiyet-zāy: Yaʿnī ḳabūl eyleme ki[919] maʿṣiyet ṭoġurıcı nefsiñ yaramaz buyruġından.

نهم در تنگنای معصیت پای Nihem der-tengnā-yı maʿṣiyet pāy: Maʿsiyetin ṭar yerine ayaḳ ḳoyam. Ḥāṣılı Zelīḫā buña rāżı olmasun ki ben Ḫudāy teʿālāya ʿāṣī olam.

بفرزندی عزیزم نام برده است Be-ferzendī ʿazīzem nām bürdest: ʿAzīz-i Mışr oġulluḳ ile benim adımı iletmişdir.

امین خانهٔ خویشم شمرده است Emīn-i ḫāne-i ḫˇīşem şümürdest: Beni kendü ḫānesine emīn ṣaymışdır.

نیم جز مرغ آب و دانهٔ او Neyem cüz murġ-ı āb u dāne-i ū: Degilem anıñ āb u dānesiniñ murġından ġayrı. Yaʿnī ancaḳ anıñ niʿmetini tenāvül iderim.

خیانت چون کنم در خانهٔ او Ḫıyānet çün künem der-ḫāne-i ū: Anıñ ḫānesinde niçe ḫıyānet eylerim.

خدای پاك را در هر سرشتی Ḫudā-yı pākrā der-her sirişţī: Naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddes olan Ḫudāy teʿālā içün her bir ṭabīʿatde.

جداگانه بود کاری و کشتی Cüdāgāne büved kārī vü kişţī: Ayruca bir ʿamel ve bir ekin olur. Yaʿnī Bār-ı Ḫudāya herkesiñ bir güne ṣıdḳ ve iḫlāṣı vardır. **(E 125a)**

بود پاکیزه طینت پاك کردار Büved pākīze-ṭīnet pāk-kerdār: **(S 88a)** Pāk aṣıllı pāk yürişli olur.

زنا زاده نباشد جز زناکار Zinā-zāde ne-bāşed cüz zināḳār: Zinā-zāde zinā ʿamelliniñ ġayrı olmaz. Yaʿnī zinānıñ bizden ṣudūrı iḥtimāli olmaz anı ancaḳ evlād-ı zinā işler.

زسگ مردم ز مردم سگ نزاید Zi-seg merdüm zi-merdüm seg ne-zāyed: İtden ādem ādemden it ṭoġmaz.

زگندم جو زجو گندم نیاید Zi-gendüm cev zi-cev gendüm neyāyed: Buġdadan arpa, arpadan buġda gelmez.

بسینه سر اسرافیل دارم Be-sīne sırr-ı İsrāfīl dārem: Sīnede İsrāfīl ʿaleyhi’s-selām sırrını ṭutarım.

بدل دانایی از جبریل دارم Be-dil dānāyī ez-Cibrīl dārem: Göñülde Cibrīl ʿaleyhi’s-selāmdan ʿālimlik ṭutarım.

اگر هستم نبوت را سزاوار Eger hestem nübüvvetrā sezāvār: Eger peyġamberlige ben lāyıḳluyum.

---

[919] ki: - (S)

بود زاسحاقم استحقاق این کار Büved z'İsḥāḳem istiḥḳāḳ īn kār: Bu ‘amele istiḥḳāḳım İsḥāḳ ‘aleyhi’s-selāmdan olur. Ya‘nī nübüvvet andan bañа irş ḳalur.

گلی ام رازها دروی نهفته Gülīem rāzhā der-vey nüḥufte: Bir gülüm esrār-ı Ḫudādan sırlar ol gülde gizlüdür.

زگلزار خلیل الله شکفته Zi-gülzār-ı Ḫalīlu'llāh şüküfte: Ancılayın gül ki Ḫalīlu'llāh gülistānından açılmış.

معاذ الله که کاری پیشه سازم Ma‘āẕa'llāh ki kārī pīşe sāzem: Ṣığınurum Allāhu te‘ālāya ki bir kārı pīşe düzem.

که دارد از ره این قوم بازم Ki dāred ez-reh-i īn ḳavm bāzem: Ki bu ḳavmiñ yolından beni gerü ṭuta. Ya‘nī enbiyā gürūhından beni dūr eyleye.

زلیخا زین هوس گو دور میدار Zelīḫā z'īn heves gū dūr mī-dār: Ey dāye Zelīḫāya di: Bu hevesden ırаḳ ṭut.

دل خویش و مرا معذور میدار Dil-i ḫ̌īş ü merā ma‘ẕūr mī-dār: Kendü göñlüni ve beni ma‘ẕūr ṭut.

که من دارم ز فضل ایزد پاك Ki men dārem zi-faẓl-ı Īzed-i pāk: Ki ben muḳaddes olan Bār-ı Ḫudānıñ faẓlından ṭutarım.

امید عصمت از نفس هوسناك Ümīd-i ‘işmet ez-nefs-i hevesnāk: Ma‘āṣīye heveslü olan nefsden ‘işmet ümīdini. Ya‘nī ümīd ṭutarım ki Īzed-i pāk beni ma‘āṣīden pāk ṭutup nefs-i hevesnāk şerrinden beni maṣūn ide. Pes Zelīḫā bu sevdāyı göñlinden çıḳarsun zinā bizlerde mutaṣavver olmaz.

رفتن زلیخا خود به پیش یوسف و تضرع نمودن Reften-i Zelīḫā ḫod be-pīş-i Yūsuf ve taẓarru‘ nümūden: Zelīḫā kendüsi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ öñine gitmek ve taẓarru‘ göstermek.

و عذر گفتن یوسف علیه السلام از تحصیل مراد وی Ve ‘öẕr güften-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ez-taḥṣīl-i murād-ı vey: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ murādını **(E 125b)** taḥṣīlden ‘öẕür dimek beyānındadır.

چو دایه با زلیخا این خبر گفت Çü dāye bā-Zelīḫā īn ḫaber güft: Çünki dāye Zelīḫāya bu ḫaberi didi.

زگفت او چو زلف خود برآشفت Zi-güft-i ū çü zülf-i ḫod ber-āşüft: Anıñ sözinden kendü zülfi gibi perīşān oldı.

برخسار از مژه خون جگر ریخت Be-ruḫsār ez-müje ḫūn-ı ciger rīḫt: Yañaġına kirpiginden ciger ḳanını dökdi.

زبادام سیه عناب تر ریخت Zi-bādām-ı siyeh ‘unnāb-ı ter rīẖt: Siyeh bādām gibi gözinden yaş ‘unnāb gibi ḳanlu ṣu dökdi. *‘Unnāb* żamm-ı ‘ayn ile[920] ma‘rūf ḳızılca meyvedir, igde daḫı dirler.

خرامان ساخت سرو راستین را Ḫırāmān sāẖt serv-i rāstīnrā: Ṣalınıcı eyledi ṭoġrı serv gibi ḳāmetini.

بسر سایه فکند آن نازنین را Be-ser sāye fekend ān nāzenīnrā: Ol nāzenīnin başına sāye ṣaldı. Ya‘nī Zelīḫā kendüsi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘indine vardı.

بدو گفت ای سر من خاك پایت Bedū güft ey ser-i men ḫāk-i pāyet: Aña didi: Ey ol kimesne ki benim başım seniñ ayaġıñ ṭopraġı olsun!

سرم خالی مبادا از هوایت Serem ḫālī me-bādā ez-hevāyet: Benim başım seniñ ‘aşḳıñdan ḫālī olmasun. **(S 88b)**

ز مهرت یکسر مویم تهی نیست Zi-mihret yek ser-i mūyem tehī nīst: Başım seniñ sevgiñden bir tüy başı ḳadar tehī degildir.

سر مویی ز خویشم آگهی نیست Ser-i mūyī zi-ḫˇīşem āgehī nīst: Bir tüy başı ḳadar kendümden āgāhlıġım yoḳdur.

خیال تست جان اندر تن من Ḫayāl-i tüst cān ender-ten-i men: Cān benim tenimde seniñ ḫayāliñdir.

کمند تست طوق گردن من Kemend-i tüst ṭavḳ-ı gerden-i men: Seniñ kemend-i ‘aşḳıñ benim boynumuñ ṭavḳı ve ḳılādesidir.

اگر جانست غم پروردهٔ تست Eger cānest ġam-perverde-i tüst: Eger cāndır seniñ ġamıñla beslenmişdir.

وگر تن جان بلب آوردهٔ تست Ve ger ten cān be-leb-āverde-i tüst: Ve eger tendir seniñ cān ṭuṭaġa getürmüşüñdür. Ya‘nī cānım seniñ ġamıñla beslenmiş ve tenim seniñçün helāk mertebesine irmişdir.

ز حال دل چه گویم خود که چونست Zi-ḫāl-i dil çi gūyem ḫod ki çūnest: Göñül ḥālinden ne diyem ki nicedir?

ز چشم خونفشان یك قطره خونست Zi-çeşm-i ḫūn-feşān yek ḳaṭre ḫūnest: Ḳan ṣaçıcı gözden bir ḳaṭre ḳandır. Ya‘nī yüregim seniñ ‘aşḳıñ şiddetinden bir ṭamla ḳandır. Nitekim yürek bir ḳaṭre ḳan şeklindedir, gūyā anıñ o ḥāli ‘aşḳ ġamındandır. **(E 126a)**

---

[920] żamm-ı ‘ayn ile: - (S)

چنان در لجهٔ عشق توام غرق Çünān der-lücce-i ‘aşḳ-ı tüem ġarḳ: Ancılayın seniñ ‘aşḳıñ ġamında ġarḳım.

کزو خالی نیم از پای تا فرق K’ez-ū ḫālī neyem ez-pāy tā farḳ: Ki ol ‘aşḳdan ḫālī degilim ayaḳdan başa dek.

زمن فصاد هر رگ را که کاود Zi-men faṣṣād-ı her regrā ki kāved: Benden ḳan alıcı her ṭamarı ki ḳazar ve deler.

بجای خون غمت بیرون تراود Be-cāy-ı ḫūn ġamet bīrūn terāved: Ḳan yerine ġamıñ ṭaş ṣızar. Ya‘nī taraşşuḥ idüp çıḳan ḳan yerine seniñ ‘aşḳıñ ġamı olur.

چو یوسف این سخن بشنید بگریست Çü Yūsuf īn süḫan biş’nīd big’rīst: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu sözi işitdi aġladı.

زلیخا آه زد کین گریه از چیست Zelīḫā āh zed k’īn girye ez-çīst: Zelīḫā āh urdı ki bu aġlama nedendir?

مرا چشمی تو چون خندان نشینم Merā çeşmī tü çün ḫandān nişīnem: Baña sen gözsün nice gülegen oturam?

که چشم خویش را در گریه بینم Ki çeşm-i ḫ ̌īşrā der-girye bīnem: Ki kendü gözimi aġlamada görem. Ya‘nī sen aġlarsan ben gülem. Gūyā ki göz[921] aġlar, yüzüm güler bu ise *ictimā‘u’ḍ-ḍabb ve’n-nūndur*[922].

چو از مژگان فشانی قطرهٔ آب Çü ez-müjgān feşānī ḳaṭre-i āb: Çünki kirpikden şu ḳaṭresi şaçasın.

چو آتش افکند در جان من تاب Çü āteş efkened der-cān-ı men tāb: Āteş gibi benim cānıma ḥarāret bıraḳır.

ز معجزهای حسن تست دانم Zi-mu‘cizhā-yı ḥüsn-i tüst dānem: Seniñ güzelliğiñ mu‘cizlerindendir bilirim.

که از آب افکنی آتش بجانم Ki ez-āb efkenī āteş be-cānem: Ki şudan āteş bıraḳırsın cānıma. Ya‘nī gözüñden aḳan şu, cānıma bir āteş olur.

چو یوسف دید ازو اندوه بسیار Çü Yūsuf dīd ez-ū endūh bisyār: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gördi Zelīḫādan çoḳ ġam.

شد از لب همچو چشم خود گهربار Şüd ez-leb hemçü çeşm-i ḫod güher-bār: Ṭuṭaġından oldı kendü gözi gibi güher yaġdırıcı. Ya‘nī söyledi.

---

[921] göz: gözüm (S)

[922] Kertenkele ve balığın bir arada olması. (Zıtlıkların bir araya gelmesi.)

بگفت از گریه زانم دل شکسته Bi-güft ez-girye z’ānem dil-şikeste: Didi: Ağlamadan andan ötüri göñli şınığım.

که نبود عشق کس بر من خجسته Ki neb’ved ‘aşḳ-ı kes ber-men ḫuceste: Ki kimesneniñ ‘aşḳı benim üzerime mübārek olmaz.

چو زد عمه براه مهر من گام Çü zed ‘amme be-rāh-ı mihr-i men gām: Çünki benim muḥabbetim yolına ‘amme adım urdı. Ya‘nī baña muḥabbet eyledi.

بدزدی در جهانم ساخت بدنام Be-düzdī der-cihānem sāḫt bed-nām: Cihān ḫalḳı içinde uġrılıḳ ile beni bed-nām ve rüsvāy eyledi. Nitekim bunuñ tafṣīli sebḳat **(E 126b)** itdi.

ز اخوانم پدر چون دوستر داشت Zi-iḫvānem peder çün dūstter dāşt: Pederim çünki ḳarındaşlarımdan artıḳ beni dost **(S 89a)** dutdı.

نهال کین من در جانشان کاشت Nihāl-i kīn-i men der-cāneşān kāşt: Baña ḥıḳd fidānını anların cānına ekdi.

ز نزدیك پدر دورم فکندند Zi-nezdīk-i peder dūrem fekendend: Peder ‘indinden beni ıraḳ bıraḳdılar.

بخاك مصر مهجورم فکندند Be-ḫak-i Mışr mehcūrem fekendend: Mışr ṭobraġına beni pederden metrūk bıraḳdılar.

شود دل دمبدم خون در بر من Şeved dil dem-be-dem ḫūn der-ber-i men: Gögsümde yüregim nefes-be-nefes ḳan olur.

که تا عشقت چه آرد بر سر من Ki tā ‘aşḳet çi āred ber-ser-i men: Ki ‘acabā ‘aşḳıñ ne getürür başım üzre? Ya‘nī ḳorḳarım ki seniñ baña ‘aşḳıñdan ben bir ziyāna giriftār olam.

بلی سلطان معشوقان غیوراست Belī sulṭān-ı ma‘şūḳān Ġayūrest: Belī öyledir, ya‘nī āḫeriñ ‘aşḳıñdan baña ziyān irişdigi yerindedir. Zīrā ma‘şuḳlar sulṭānı ma‘şūḳ-ı ḥaḳīḳī Ġayūrdur.

زشرکت ملك معشوقیش دوراست Zi-şirket mülk-i ma‘şūḳīş dūrest: Anıñ ma‘şūḳluḳ mülki ortaḳlıḳdan dūrdur. Ya‘nī ma‘şūḳluḳda şirket ḳabūl itmez.

نمیخواهد زانجام و زآغاز Nemī-ḫˇāhed zi-encām u zi-āġāz: O ma‘şūḳ-ı ḥaḳīḳī istemez āḫirden ve evvelden.

درین منصب کسی را باخود انباز Der-īn manṣıb kesīrā bā-ḫod enbāz: Bu manṣıbda kimseyi kendü ile ortaḳ.

برعنایی چو سروی سرفرازد Be-ra‘nāyī çü servī ser-firāzed: Güzellik ile çünki bir serv baş yücelde.

چو سایه زیر پایش پست سازد Çü sāye zīr-i pāyeş pest sāzed: Gölge gibi anı ayaḳ altında alçaḳ eyler. Nitekim kesüp ṭoġram ṭoġram eyleyüp, ṣandıḳ ve sā'ir nesne yaparlar.

بزیبایی چو ماهی رخ فروزد Be-zībāyī çü māhī ruḫ fürūzed: Yaraşıḳlıḳ ile çünki bir ay gibi maḥbūb yañaḳ yalıñlandıra.

زبرق غیرتش خرمن بسوزد Zi-berḳ-i ġayreteş ḫarmen bi-sūzed: Sulṭān-ı ma'şūḳān ġayret yıldırımından anıñ ḫarmen-i ḥüsnini yaḳar.

رسد چون خور باوج چرخ دوار Resed çün ḫūr be-evc-i çarḫ-ı devvār: Çünki güneş ṭolanġan çarḫıñ a'lāsına irişe.

بسوی مغربش سازد نگونسار Be-sūy-ı maġribeş sāzed nigūnsār: Anı baş aşaġı maġrib ṭarafına eyler.

چو مه را پر بر آید قالب از نور Çü mehrā pür ber-āyed ḳālıb ez-nūr: Çünki ayıñ ḳālıbı nūrdan ṭolu gele. Ya'nī müdevver olup **(E 127a)** bedirlene.

کند رنج محاقش زار و رنجور Küned renc-i muḥāḳeş zār u rencūr: Muḥāḳ renci anı ża'īf ve ḫasta ider. Nitekim şehriñ āḫir günlerinde bīmār gibi incelüp ve ṣaralur. *Muḥāḳ* żamm-ı mīm ile ayıñ āḫirinde olan üç gicedir, maḥḳdan müştaḳdır ki bir nesneniñ bereketini zā'il ḳılmaġa dirler. Bu maḳāmda eksilmek murāddır.

زلیخا گفت کای چشم و چراغم Zelīḫā güft k'ey çeşm ü çerāġem: Zelīḫā didi ki: Ey gözüm ve çerāġım!

فروغ تو ز مه داده فراغم Fürūġ-ı tü zi-meh dāde ferāġem: Seniñ aydınlıġıñ aydan baña ferāġ virmiş.

نمی گویم که در چشمت عزیزم Nemī-güyem ki der-çeşmet 'azīzem: Dimem ki seniñ gözüñde 'azīzim.

کنیزان ترا کمتر کنیزم Kenīzān-ı türā kemter kenīzem: Seniñ ḳırnaḳlarıña eksikrek ḳırnaġım.

نیاید زین کنیزی کمترینه Neyāyed z'īn kenīzī kemterīne: Bu eksikreklü ḳırnaḳdan gelmez.

بجز شوق درون و سوز سینه Be-cüz şevḳ-i derūn u sūz-ı sīne: İçerü şevḳi ve sīne ḫarāretinden ġayrı.

زمن کز جان فزون می دارمت دوست Zi-men k'ez-cān füzūn mī-dāremet dūst: Benden ki cāndan artıḳ seni dost ṭutarım.

گمان دشمنی بردن نه نیکوست Gümān-ı düşmenī bürden ne nīkūst: Düşmānlıḳ ẓannı iletmek eyü degildir.

کسی آزار جان خود نخواهد Kesī āzār-ı cān-ı ḫod ne-ḫᵛāhed: Bir kimesne kendü cānına rāḥatsızlık istemez.

بهیچ آفت روان خود نکاهد Be-hīç āfet revān-ı ḫod ne-kāhed: Hīç āfet ile kendü cānını eksiltmez.

مرا از تیغ مهرت دل دو نیمست Merā ez-tīġ-i mihret dil dü nīmest: Muḥabbetiñ ḳılıcından benim göñlüm iki yarımdır.

ترا از کین من چندین چه بیمست Türā ez-kīn-i men çendīn çi bīmest: **(S 89b)** Baña kīnden saña bu ḳadar ne ḳorḳudur? *Kīn* ḫışm ve düşmānlıġı göñülde ṭutmaḳ maʻnāsına.

بکن لطفی واز لب کام من ده Bi-kün luṭfī vü ez-leb kām-ı men dih: Bir luṭf eyle ve ṭuṭaḳdan murādımı vir.

زمانی رام شو آرام من ده Zamānī rām şev ārām-ı men dih: Bir zamān münḳād ol baña ḳarār vir.

بزن یك گام در همراهی من Bi-zen yek gām der-hem-rāhī-i men: Bir adım vur baña yoldaşlıḳda ve muvāfaḳatda. Yaʻnī bir cüz'ī zamān baña rām ol.

ببین جاوید دولتخواهی من Bi-bīn cāvīd devlet-ḫˇāhī-i men: Benim saña ebedī devlet isteyiciligimi gör.

جوابش داد یوسف کای خداوند Cevābeş dād Yūsuf k'ey ḫudāvend: Aña cevāb virdi Yūsuf ʻaleyhi's-selām ki: Ey efendim!

منم پیشت به بند بندگی بند Menem pīşet be-bend-i bendegī bend: Benim seniñ önüñde ḳulluḳ **(E 127b)** ḳaydında muḳayyed. Yaʻnī sen efendimsin ben saña ḳulum ve ḳulluḳ bendiyle baġluyum.

برون از بندگی کاری ندارم Birūn ez-bendegī kārī ne-dārem: Ḳulluḳdan ṭaşra bir ʻamel ṭutmam.

بقدر بندگی فرمای کارم Be-ḳadr-i bendegī fermāy kārem: Ḳulluḳ miḳdārı baña iş buyur.

خداوندی مجو از بندهٔ خویش Ḫudāvendī me-cū ez-bende-i ḫˇīş: Efendilik isteme kendü kuluñdan.

بدین لطفم مکن شرمندهٔ خویش Bedīn luṭfem me-kün şermende-i ḫˇīş: Bu efendilik luṭfıyla beni kendü utanıcıñ,[923] yaʻnī kendü ʻindiñde utanıcı eyleme.

کیم من تا ترا دمساز گردم Kiyem men tā türā dem-sāz gerdem: Ben kimim tā saña muṣāḥib olam.

درین خوان با عزیز انباز گردم Der-īn ḫˇān bā-ʻazīz enbāz gerdem: Bu sofrada ʻazīze şerīk olam. Yaʻnī ben kimim ki aña muḫtaṣ olan sofraya el uzadam?!

---

[923] utanıcıñ: utanıcılık (S)

ببايد پادشاه آن بنده را كشت Bi-bāyed pādşāh ān benderā küşt: Pādişāh ol ḳulı ḳatl itmek gerek.

كه زد بريك نمكدان باوى انگشت Ki zed ber-yek nemekdān bā-vey engüşt: Ki bir ḳab üzre anıñla barmaḳ ura. Ya‘nī pādişāh ṭa‘ām tenāvül itdigi ḳabdan ol daḫı tenāvül murād ide.

مرا به گر كنى مشغول كارى Merā bih ger künī meşġūl-i kārī: Baña eyüdür eger bir kāra meşġūl idesin.

كه در وى بگذرانم روزگارى Ki der-vey büg’ẕerānem rūzgārī: Ki ol ‘amelde ‘ömrimi geçüre.

زخدمتكاريم سر برنيارم Zi-ḫiẕmetkāriyem ser ber-neyārem: Saña ḫiẕmet idicilikden baş yuḳaru getürmem.

بصد جهدت حق خذمت گذارم Be-ṣad cehdet ḥaḳ-ı ḫiẕmet güẕārem: Yüz cehd ile saña ḫiẕmet ḥaḳḳını öderim. Ba‘żı nüsḫada mışrā‘-ı ṯānī[924] böylece vāḳi‘ olmuş. **بقدر بندگى فرماى كارم** *Be-ḳadr-i bendegī fermāy kārem*: Ḳulluḳ miḳdārı baña ‘amel buyur.

زخذمت بندكان آزاد گردند Zi-ḫiẕmet bendegān āzād gerdend: Ḫiẕmetden, ya‘nī ḫiẕmet sebebiyle ḳullar āzād olurlar.

بمنشور عنايت شاد گردند Be-menşūr-ı ‘ināyet şād gerdend: ‘İnāyet berātıyla şād olurlar.

زنيكو خذمتان خاطر شود شاد Zi-nīkū-ḫiẕmetān ḫāṭır şeved şād: Eyü ḫiẕmetlülerden ḫāṭır şād olur.

نگردد بندهٔ بد خذمت آزاد Ne-gerded bende-i bed-ḫiẕmet āzād: Yaramaz ḫiẕmetli ḳul āzād olmaz.

زليخا گفت كاى فرخنده گوهر Zelīḫā güft k’ey ferḫunde-gevher: Zelīḫā didi ki: Ey mübārek aşıllu!

كه هستم پيش تو از بنده كمتر Ki hestem pīş-i tü ez-bende kemter: Ki seniñ öñünde ḳuldan eksikrekim.

بهرجايى كه كارى آيدم پيش Be-her cāyī ki kārī āyedem pīş: Her bir yerde ki bir iş önüme **(E 128a)** gele.

بود آنجا بپا صد كارگر پيش Büved āncā be-pā ṣad kārger pīş: Ol yerde yüz işci ayaḳda olur. Ya‘nī seniñ ḫiẕmetiñe iḥtiyācım yoḳdur.

نه خوش باشد كه ايشان را گذارم Ne ḫoş bāşed ki īşānrā güẕārem: Ḫoş olmaz ki anları terk idem.

---

[924] mışrā‘-ı ṯānī: mışrā‘ (E)

بهر کاری ترا در پای دارم Be-her kārī türā der-pāy dārem: Her bir işe seni ayaḳda ṭutam. Ya‘nī saña ḫiẕmet emr idem.

بود پای از برای ره سپردن Büved pāy ez-berāy-ı reh sipürden: Ayaḳ **(S 90a)** yol ışmarlamaḳ eclinden. Ya‘nī yola varmaḳdan ötüri olur.

نباید دیده را چون پا شمردن Ne-bāyed dīderā çün pā şümürden: Gerekmez gözi ayaḳ gibi ṣaymaḳ. Ya‘nī sen benim gözümsün, göze ayaḳ ‘amelini buyurmaḳ yaramaz.

بجای پا چو ره پرخار بینی Be-cāy-ı pā çü reh pür-ḫār bīnī: Ayaḳ yerinde çünki yolı diken ilen ṭolu göresin.

اگر دیده نهی آزار بینی Eger dīde nihī āzār bīnī: Eger göz ḳoyasın rāḥatsızlık göresin. Pes lāyıḳ degildir ki saña iş buyuram.

چو یوسف این سخن بشنید ازو گفت Çü Yūsuf īn süḫan biş’nīd ez-ū güft: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu sözi Zelīḫādan işitdi didi.

که ای جان ودلت بامهر من جفت Ki ey cān u dilet bā-mihr-i men cüft: Ki ey ol kimesne ki seniñ cān u göñlüñ benim muḥabbetimle yārdır.

چو صبح ار صادقی در مهر رویم Çü ṣubḥ er ṣādıḳī der-mihr-i rūyem: Ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi eger yüzümüñ muḥabbetinde ṣādıḳ iseñ.

مزن دم جز بوفق آرزویم Me-zen dem cüz be-vefḳ-i ārzūyem: Nefes urma benim ārzūmuñ muvāfaḳatının ġayrına. Ya‘nī ne ārzū idersem anıñ ḫilāfına söyleme.

مرا چون آرزو خذمتگذاریست Merā çün ārzū ḫiẕmet-güẕārīst: Benim ārzūm çünki ḫiẕmet ödeyicilikdir.

خلاف آن نه شرط دوست داریست Ḫilāf-ı ān ne şarṭ-ı dūst-dārīst: Anıñ ḫilāfı dost ṭutucılıḳ ve muḥabbet idicilik ḳānūnı degildir. Nāẓım-ı merḥūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ ider, buyurur ki.[925]

دلی کو مبتلای دوست باشد Dilī k’ū mübtelā-yı dūst bāşed: Bir göñül ki o dost mübtelāsı ola.

مراد او رضای دوست باشد Murād-ı ū rıżā-yı dūst bāşed: Anıñ murādı dost rıżāsı olur.

رضای خود ببازد در رضایش Rıżā-yı ḫod bi-bāzed der-rıżāyeş: Kendü rıżāsını dostuñ rıżāsında oynaya. **(E 128b)**

نهد روی رضا بر خاك پایش Nihed rūy-ı rıżā ber-ḫāk-i pāyeş: Rıżā yüzini dostuñ ayaġı ṭopraġı üzre ḳoya.

[925] nāẓım-ı merḥūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ ider, buyurur ki: - (S)

ازآن یوسف همی داد این سخن ساز Ez-ān Yūsuf hemī-dād īn süḫan sāz: Ol sebebden Yūsuf ‘aleyhi’s-selām söze sāz virdi. Ya‘nī ḫiẕmet ārzū eyledi.

که تا در خدْمت از صحبت رهد باز Ki tā der-ḫiẕmet ez-soḥbet rehed bāz: Tā ki ḫiẕmetde ṣoḥbetden ḫalāṣ bula ve Zelīḫādan dūr ola. *Bāz* lafẓı te’kīd ifāde ider.

ز صحبت داشت بیم فتنه و شور Zi-ṣoḥbet dāşt bīm-i fitne vü şūr: Ṣoḥbetden fitne ve şūr ḳorḳusını ṭutdı. *Şūr* fitneniñ ‘aṭf-ı tefsīrīdir.

بخدْمت خواست تا گردد ازآن دور Be-ḫiẕmet ḫˇāst tā gerded ez-ān dūr: Ḫiẕmet ile istedi tā ki fitneden ıraḳ ola.

خوش آن پنبه که از آتش گریزد Ḫoş ān penbe ki ez-āteş gürīzed: Ḫoş ol panbuḳ ki āteşden ḳaça.

چو نتواند که با آتش ستیزد Çü net’vāned ki bā-āteş sitīzed: Çünki ḳādir olmaya ki āteşe güc ide. Ya‘nī ne ḫoşdur ol civān-ı pür-tavḳān ki teḳāzā-yı şehevātla mele’ān ve nīrān-ı iştiyāḳ ile sūzān iken mücānebet-i ışṭıfā ve āb-ı ṣabr ile anı teskīn ve itfā eyleye.

فرستادن زلیخا یوسفرا بجانب باغ و مهیا کردن اسباب وی Firistāden-i Zelīḫā Yūsufrā be-cānib-i bāġ ve müheyyā kerden-i esbāb-ı vey: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı bāġ cānibine göndermek ve anıñ esbābını müheyyā itmek beyānındadır.

چمن پیرای باغ این حکایت Çemen-pīrā-yı bāġ-ı īn hiḳāyet: Bu ḥiḳāyet bāġınıñ yeşilistānını bezeyici, ya‘nī Şeyḫ Nizāmī.

چنین کرد از کهن پیران روایت Çünīn kerd ez-kühen pīrān rivāyet: Eski pīrlerden buncılayın rivāyet itdi.

که چون یوسف زلیهای شکرخا Ki çün Yūsuf zi-lebhā-yı şeker-ḫā: Ki çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām şeker çiyneyici ṭuṭaḳlarından.

فشاند این تازه شکر بر زلیخا Feşānd īn tāze şekker ber-Zelīḫā: Bu tāze şekkeri saçdı Zelīḫā üzerine. Ya‘nī ḫiẕmet ārzūsını ki eyledi.

زلیخا داشت باغی وه چه باغی Zelīḫā dāşt bāġī veh çi bāġī: Zelīḫā bir bāġ ṭutardı veh ne bāġ. Ya‘nī mübālāġā ile ‘aceb ḫoş bāġ idi.

کزان بر دل ارم را بود داغی K’ez-ān ber-dil İremrā būd dāġī: Ki ol bāġdan İrem içün **(E 129a/ S 90b)** yürek üzre. Ya‘nī İrem[926] bāġınıñ yüregi üzre bir dāġ var idi. Ya‘nī İrem bāġı aña ġıbṭa iderdi.

[926] İrem: - (S)

بگردش ز آب و گل سوری کشیده Be-girdeş z'āb u gil sūrī keşīde: Anıñ çevresinde āb u gilden, ya'nī balçıḳdan bir ḥisār çekilmiş idi.

گل سوری ز اطرافش دمیده Gül-i sūrī zi-eṭrāfeş demīde: Eṭrāfından ḳızıl gül ẓāhir olmuş idi.

درخشانش کشیده شاخ بر شاخ Dırāḫşāneş keşīde şāḫ-ber-şāḫ: Ol bāġa aġaclar çekilmiş idi budaḳ budaḳ üzre.

بتنگ آغوشی هم نیك کستاخ Be-teng-āġūşī-i hem nīk küstāḫ: Biribirini ṭar ḳucmada eyü küstāḫ idi. Ya'nī mübālāġā ile tekellüfsüz ve cür'etli idi. Ḥāṣılı anda olan aġaclar keşretden biribirine mülettefe idi.

چنارش را قدم بر دامن سرو Çenāreşrā ḳadem ber-dāmen-i serv: Ol bāġda olan çınar aġacınıñ sāḳı serv aġacınıñ etegi üzre idi.

حمایل دستها در گردن سرو Ḥamāyil desthā der-gerden-i serv: Eller serviñ gerdenine ḥamāyil idi. Ya'nī çınarıñ sāḳı serviñ gerdenine sarmaşup ḥamāyil şeklin gösterir idi.

نشسته گل ز غنچه در عماری Nişeste gül zi-ġonce der-'amārī: Gül oturmuş ġonceden miḥaffede.

بفرقش نارون در چترداری Be-farḳeş nārven der-çetr-dārī: Anıñ başına nārven aġacı çadır ṭutucılıḳda idi. *Nārven* ḳızıl sögüt ki ṭoġrı ve uzun olup yil esdikde laṭīf ṣalınur, ṭaber-ḫūn ve bīd-i ṭeberi daḫı dirler. Ḥāṣılı gülüñ 'indinde nārven aġacı bitüp[927] üzerine gölgelik ider idi.

چمن نارنج بن را صحن میدان Çemen nārenc-i bunrā ṣaḥn-ı meydān: Yeşillik turunc aġacı dibi içün meydān ortası idi. Ya'nī yeşillik ortasında turunc aġacı bitmiş idi.

بکف نارنج و شاخش گوی و چوگان Be-kef nārenc ü şāḫeş gūy u çevgān: Elde anıñ turuncı ve budaġı ṭob ve çevgān idi. Ya'nī budaġ üstinde turunc çevgān büklüminde ṭob gibi idi.

درآن میدان که خالی بود ز آفت Der-ān meydān ki ḫālī būd z'āfet: Ol yeşillik meydānında ki āfetden ḫālī idi.

ربوده از همه گوی لطافت Rübūde ez-heme gūy-ı leṭāfet: **(E 129b)** Ol ṭurunc cümleden leṭāfet ṭobını ḳapmış idi. Ya'nī anıñ levni nāẓırlara ṣafālar[928] virir idi.

قد رعنا کشیده نخل خرما Ḳad-i ra'nā keşīde naḫl-ı ḫurmā: Ḫurmā aġacı güzel ḳāmet çekmiş idi.

---

[927] bitüp: - (S)

[928] ṣafālar: ṣafā (S)

گرفته باغ را زو کار بالا Girifte bāġrā z’ū kār-ı bālā: Ol aġacdan bāġın işi yüce ṭutmuş ve revnaḳlu olmuş idi.

زحلوا خرمنی هر خوشه از وی Zi-ḥalvā ḫarmenī her ḫūşe ez-vey: Ol ḫurmā aġacından her bir şalḳım ḥalvādan bir ḫarmen idi.

گرفنه خسته جانان توشه از وی Girifte ḫaste cānān tūşe ez-vey: Ḫasta cānlar andan azıḳ ṭutmuş idi.

بسان دایگان پستان انجیر Besān-ı dāyegān pistān-ı incīr: Emzirikciler üslūbıyla incīr memesi.

پی طفلان باغ از شیره پر شیر Pey-i ṭıflān-ı bāġ ez-şīre pür-şīr: Bāġ uşaḳları içün şīreden süd ile ṭolu idi.

برآن هر مرغك انجیرخواره Ber-ān her murġek-i incīr-ḫˇāre: Ol meme üzerinde her bir incīr yiyici ḳuşcığız.

دهان برده چو طفل شیرخواره Dehān bürde çü ṭıfl-ı şīr-ḫˇāre: Aġız iletmiş idi süd emici ṭıfl gibi.

فروغ خور بصحنش نیم روزان Fürūġ-ı ḫūr be-ṣaḥneş nīm-rūzān: Güneşiñ żiyāsı ol bāġıñ ortaşında öyle vaḳitlerinde.

ز ژنگاری مشبگها فروزان Zi-jengārī müşebbekhā fürūzān: Jengār renkli şebekelenmiş yapraḳlar arasından ışıḳlanıcı idi.

بهم آمیخته خورشید و سایه Be-hem āmīḫte ḫūrşīd ü sāye: Güneş ve gölge birbirine karışmış idi.

زمشگ و زر زمین را داده مایه Zi-müşk ü zer zemīnrā dāde māye: Müşk ve zerden yere māye virmiş idi. Ya‘nī yapraḳ sāyesi müşk ve güneş żiyāsı **(S 91a)** zer gibi nümāyān idi.

زجنبش لمعهای نور در ظل Zi-cünbiş lem‘ahā-yı nūr der-zıl: Nūr pārçaları gölge içinde ḥareketden.

دف گل را شده زرین جلاجل Def-i gülrā şüde zerrīn celācil: Gül define altunlı pullar olmuş idi.

عنادل زان جلاجل نغمه پرداز‘Anādil z’ān celācil naġme-perdāz: Bülbüller ol pullardan naġmeye ṣūret virici idi.

درین فیروزه کاخ افکنده آواز Der-īn fīrūze kāḫ efkende āvāz: Bu yaşıl renkli köşke ṣadā ṣalup. Ya‘nī ṣadālar ile ‘ālemi ṣafālandırmışlar idi.

زباد و سایهٔ بیدش هزاران Zi-bād u sāye-i bīdeş hezārān: Yilden ve sögüt gölgesinden ol bāġda niçe bing.

طپیده ماهیان در جویباران Ṭapīde māhiyān der-cūybārān: **(E 130a)** Balıḳlar aḳıcı ırmaḳlarda oynayıcı idi. Ya‘nī yil esdikde sögüt yapraġınıñ gölgeleri şu üzre cünbiş itdikte şu içinde balıḳlar cünbişine oḫşardı.

برفت و روب باغ از خوب و ناخوب Bi-rüft ü rūb-ı bāġ ez-ḫūb u nā-ḫūb: Bāġı silüp ve süpürmek içün eyü ve yaramazdan.

کشیده سایهٔ هر شاخ جاروب Keşīde sāye-i her şāḫ cārūb: Her budaḳ gölgesi süpürge çekmiş idi.

ز خط سبزه خاکش لوح تعلیم Zi-ḫaṭṭ-ı sebze ḫākeş levḥ-i ta‘līm: Yeşillik ḫaṭṭından anıñ ṭopraġı ta‘līm taḫtası idi. Ya‘nī ol bāġda olan sebzevāt yaşıl mürekkeb ile yazılmış ḫaṭ gibi idi.

کشیده جوی آبش جدول سیم Keşīde cūy-ı ābeş cedvel-i sīm: Ol bāġıñ şu ırmaġı gümüş cedvel çekilmiş idi. Nitekim ḫaṭ levḥi çevresinde sīm cedvel keşīde olur.[929]

ازآن لوح مجدول خرده دانان Ez-ān levḥ-i mücedvel ḫurde-dānān: Ol cedvellenmiş levḥden. Ya‘nī ol bāġın sebzevātından ve ırmaġından ince ‘aḳıllular.

رموز صنع حی پاك خانان Rumūz-ı ṣun‘-ı ḥayy-ı pāk-ḫ̆ānān: Ḥayy-ı pāk celle şānuhu ḥażretleriniñ ṣun‘ı işāretlerin oḳuyıcı idiler. Nitekim Şeyh Sa‘dī es‘adehu’llāhu te‘ālā fi’d-dāreyn ḥażretleri buyurmuşdur:

برگ درختان سبز در نظر هوشیار
هر ورقی دفتریست معرفت کردگار

Berg-i dıraḫtān-ı sebz der-naẓar-ı hūşyār
Her varaḳī defterīst ma‘rifet-i Kirdgār[930]

گل سرخش چو خوبان ناز پرورد Gül-i sürḫeş çü ḫūbān nāz-perverd: Ol bāġda olan ḳızıl gül nāz ile beslü güzeller gibi idi.

برنگ عاشقان روی گل زرد Be-reng-i ‘āşıḳān rūy-ı gül-i zerd: ‘Āşıḳlar renginde idi anda olan ṣarı gülüñ yüzi.

صبا جعد بنفشه تاب داده Ṣabā ca‘d-ı benefşe tāb dāde: Bād-ı ṣabā benefşe ḳıvırcıġına büklüm virmiş idi.

---

[929] nitekim ḫaṭ levḥi çevresinde sīm cedvel keşīde olur: - (S)

[930] Akıllı gözüyle yeşil ağaçların yapraklarına bak, her bir yaprağı Allah’ın marifet defteridir.

گره از طرهٔ سنبل گشاده Girih ez-ṭurre-i sünbül güşāde: Sünbül ṭurresinden dügümi açmış idi. Nitekim yil esdikde benefşeniñ boynı bükülmüş olup ve sünbül açılmış saç gibi tel tel olur. *Turre* nāṣıye üzerine inen saçlardır. *Sünbül* siyāh sac gibi bir otdur, ḫūb ḳoḳar.

سمن با لاله و ریحان هم آغوش Semen bā-lāle vü reyḥān hem-āġūş: Aġ gül lāle ve reyḥān ile ḳucuşmuş idi. **(E 130b)**

زمین از سبزهٔ تر پرنیان پوش Zemīn ez-sebze-i ter perniyān-pūş: Yer yaş sebzden naḳışlu ḥarīr örtünmüş idi.

بهم بسته درآن نزهتگه حور Be-hem beste der-ān nüzhetgeh-i ḥūr: Ol ḥūr şādlıġı yerinde biribirine baġlanmış idi.

دو حوض از مرمر صافی چو بلور Dü ḥavż ez-mermer-i ṣāfī çü billūr: İki ḥavuż ṣāfī mermerden billūr gibi.

میانشان چون دو دیده فرق اندك Miyānşān çün dü dīde farḳ-ı endek: Anların ortasında iki göz gibi az farḳ var idi.

بعینه آن یکی چون آن دگر یك Bi-ʻaynih ān yekī çün ān diger yek: Bi-ʻaynihi ḥavużuñ biri ol biri gibi idi. Yaʻnī birisi ol birinden cüz'ī kiçirek idi. Nitekim ṣaġ göz ṣol gözden cüz'ī kiçirek olur. Bāḳī hey'etde biri, ol biri gibi idi, yāḫud ol iki ḥavużuñ beyninde **(S 91b)** ḳurbiyyetde cüz'ī farḳ var idi. Nitekim iki göz birbirine ḳarīb olup ara yerde enf taḫt gibi mürtefiʻ olur. Anlarıñ miyānında daḫı taḫt-ı bülend var idi. Nitekim tafṣīli gelür.

نه از تیشه درآن زخم تراشی Ne ez-tīşe der-ān zaḫm-ı terāşī: Ne keserden anda yonmaḳ zaḫmı var idi.

نه از زخم تراش آنرا خراشی Ne ez-zaḫm-ı terāş ānrā ḫırāşī: Ne yonmaḳ zaḫmından anda ḳazımaḳ var idi.

نه آنرا بند پیدا و نه پیوند Ne ānrā bend peydā vü ne peyvend: Ol iki ḥavużuñ miyānında ne bend ẓāhir idi, ne ulaşıḳ. Yaʻnī mermerlerin birbirine rabṭ u ittiṣāli ẓāhir degil idi.

شده بند اندران فکر خردمند Şüde bend enderān fikr-i ḫıredmend: Anda ʻaḳıllunuñ fikri bend olmuş idi. Yaʻnī ḫıredmendiñ fikri baġlanup ḥall idemez idi ki ol mermerlerin ulaşıġı nerdendir?

تصور کرده با خود هر که دیده Taṣavvur kerde bā-ḫod her ki dīde: Her kimesne ki anı görmüş kendüde taṣavvur eylemiş idi.

که بی بندست و پیوند آفریده Ki bī-bendest ü peyvend āferīde: Ki bend ve peyvendsiz yaradılmışdır. Yaʻnī ol mermerīn ḥavużlar yeksān-ı ḫalḳ olunmuşdur.

زلیخا بهر تسکین دل تنگ Zelīḫā behr-i teskīn-i dil-i teng: Zelīḫā ṭar göñlini teskīn içün.

چو کردی جانب آن روضه آهنگ Çü kerdī cānib-i ān ravża āheng: Çünki ol baḳça cānibine ḳaṣd iderdi.

یکی بودی لبالب کرده از شیر Yekī būdī leb-ā-leb kerde ez-şīr: Ḥavużların biri süddən ṭobṭolu olmuş **(E 131a)** idi.

یکی از شهد گشته چاشنی گیر Yekī ez-şehd geştī çāşnī-gīr: Biri baldan çāşnī ṭutucı olmuş idi.

پرستاران آن ماه فلك مهد Perestārān-ı ān māh-ı felek-mehd: Ol felek beşikli ayıñ, ya‘nī Zelīḫānın ṭapucıları.

ازآن یکشیر نوشیدی وز این شهد Ez-ān yek şīr nūşīdī v’ez-īn şehd: Ol birinden süd içerlerdi ve bundan bal. Ya‘nī egerçi ṣuyuñ levni ve ṭu‘mı yoḳdur. Fi’l-meṣel eger olsa beyāżlıḳda ve leṭāfetde süd gibi ve şīrīnlikde ‘asel gibiydi. Gūyā şīr ve ‘asel nūş iderler idi.

میان آن دو حوض افراخت تختی Miyān-ı ān dü ḥavż efrāḫt taḫtī: Ol iki ḥavużuñ ortasında bir taḫt yüceltdi.

برای همچو یوسف نیك بختی Berāy-ı hemçü Yūsuf nīk-baḫtī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi bir eyü baḫtlı ecliyçün.

بترك صحبتش گفتن رضا داد Be-terk-i ṣoḥbeteş güften rıżā dār: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ṣoḥbeti terkini dimege rıżā virdi.

بخدمت سوی آن باغش فرستاد Be-ḫiẕmet sūy-ı ān bāgeş firistād: Ḫiẕmete anı ol bāġ cānibine gönderdi.

بگل مرغ چمن زد داستانی Be-gül murġ-ı çemen zed dāstānī: Çemen ḳuşı güle bir dāstān urdı. Ya‘nī bülbül güle didi.

که خوش باغی و نیکو باغبانی Ki ḫoş bāġī vü nīkū bāġbānī: Ki ḫoş bir bāġ ve eyü bir bāġbāndır, zirā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi bāġbān dünyāda ‘adīmü’l-miṣāldir.

چو باشد باغ و بستان جنت ایوان Çü bāşed bāġ u bostān cennet-eyvān: Çünki bāġ ve bostān cennet çardaḳlı ola.

نشاید باغبان جز حور و رضوان Ne-şāyed bāġbān cüz ḥūr u rıḍvān: Ḥūr ve Rıḍvāndan ġayrı bāġbān yaramaz.

صد از زیبا کنیزان سمنبر Ṣad ez-zībā kenīzān-ı semen-ber: Semen gögüsli yaraşıḳlı ḳırnaḳlardan yüz ḳırnaḳ.

همه دوشیزه و پاکیزه گوهر Heme dūşīze vü pākīze-gevher: Dükeli ḳız oġlan ve pāk aşıllu idiler.

چو سرو ناز قائم ساخت آنجا Çü serv-i nāz ḳā’im sāḫt āncā: Ol ḳırnaḳları Zelīḫā nāzlı serv gibi ol bāġda ḳā’im eyledi.

پی خذمت ملازم ساخت آنجا Pey-i ḫiẕmet mülāzım sāḫt āncā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḫiẕmet içün anda mülāzım eyledi.

بدو گفت ای سر من پایمالت Bedū güft ey ser-i men pāy-mālet: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi: Ey ol cānān ki benim başım seniñ ayaġıñ altında çıḳnanmış olsun.

تمتع زین بتان کردم حلالت Temettu‘ z’īn bütān kerdem ḥelālet: **(E 131b)** Bu ḳırnaḳlardan saña temettu‘ı ḥelāl[931] itdim.

اگر من پیش تو برتو حرامم Eger men pīş-i tü ber-tü ḥarāmem: **(S 92a)** Eger ben seniñ öñinde, ya‘nī seniñ dīniñde seniñ üzerine ḥarāmım.

وزین معنی بغایت تلخ کامم V’ez-īn ma‘nī be-ġāyet telḫ-kāmem: Ve bu ma‘nādan ġāyetde acı dimāġlıyım.

بسوی هر که خواهی گام بردار Be-sūy-ı her ki ḫ̆āhī gām ber-dār: Her ḳanḳısı cānibine dilersen adım ḳaldır, ya‘nī yüri.

زوصل هر که خواهی کام بردار Zi-vaṣl-ı her ki ḫ̆āhī kām ber-dār: Her ḳanḳısı vaṣlından dilersen murād ḳaldır ve temettu‘ ve taḳārüb eyle.

بران کامی که ایام جوانی Bi-rān kāmī ki eyyām-ı cüvānī: Bir murād sür ki gençlik günleri.

بود وقت نشاط و کامرانی Büved vaḳt-i neşāṭ u kām-rānī: Neşāṭ vaḳṭi ve murād sürücilik vaḳti olur.

کنیزانرا وصیت کرد بسیار Kenīzānrā vaṣiyyet kerd bisyār: Zelīḫā ḳırnaḳlara çoḳ vaṣiyyet itdi.

که ای نوشین لبان زنهار و زنهار Ki ey nūşīn-lebān zinhār u zinhār: Ki ey ṭatlu ṭuṭaḳlılar elbet ve elbet.

بجان در خذمت یوسف بکوشید Be-cān der-ḫiẕmet-i Yūsuf bi-kūşīd: Cānla ve ḫulūṣ ile Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḫiẕmetinde dürüşün.

وگر زهر آید از دستش بنوشید Ve ger zehr āyed ez-desteş bi-nūşīd: Ve eger elinden zehir gele, içiñ.

بهرجا جان طلب دارد ببازید Be-her cā cān ṭaleb dāred bi-bāzīd: Her ne yirde cān ṭaleb ṭuta, oynan. Ya‘nī cān isterse viriñ.

---

[931] ḥelāl: ḥāl (E)

بجان بازی برای او بتازید Be-cān-bāzī berāy-ı ū bi-tāzīd: Cān oynayıcılıġa andan ötüri segirdiñ.

بهر حکمی که راند شاد باشید Be-her ḥükmī ki rāned şād bāşīd: Her bir ḥükmi sürer ve buyurur, şād oluñ.

بزیر حکم او منقاد باشید Be-zīr-i ḥükm-i ū münḳād bāşīd: Anıñ ḥükmi altında muṭī‘ ve münḳād olun.

ولی از هر که گردد بهره بردار Velī ez-her ki gerded behre ber-dār: Velīkin her kimseden ki naṣīb ḳaldırıcı ola.

مرا باید کند اول خبردار Merā bāyed küned evvel ḫaber-dār: Beni gerek evvel ḫaber-dār ide. Ya‘nī her ḳanḳıñızdan ki muvāḳa‘a ṭaleb eyler aña teslīmden evvel baña ḫaber eylesün.[932]

همیزد گوییا از ناشکیبی Hemī-zed gūyiyā ez-nā-şekībī: Ke-ennehā ṣabırsızlıḳdan urdı.

بلوح آرزو نقش فریبی Be-levḥ-i ārzū naḳş-ı firībī: Ārzū levḥi üzerine aldama naḳşını. Ya‘nī ḥīle ile Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı der-āġūş itmek taṣavvur eyledi.

که هر کافتد پسندیده ازین خیل Ki her k’üfted pesendīde ez-īn ḫayl: Ki bu ḳırnaḳlar bölüginden **(E 132a)** her ḳanḳısı ki aña begenilmiş düşe.

بوقت خواب سوی او کند میل Be-vaḳt-i ḫ̌āb sūy-ı ū küned meyl: Uyḳu vaḳti Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ cānibine meyl ide.

نشاند خویش را پنهان بجایش Nişāned ḫ̌īşrā pinhān be-cāyeş: Zelīḫā kendüyi ol ḳırnaḳın yerine gizlü dike.

خورد بر از نهال دلربایش Ḫored ber ez-nihāl-i dil-rübāyeş: Anıñ göñül ḳapıcı fidān ḳāmetinden yemiş yiye.

بزیر نخل رعنایش نشیند Be-zīr-i naḫl-ı ra‘nāyeş nişīned: Anıñ güzel ḫurmā aġacı gibi ḳāmeti altında otura.

رطب چیند ولی دزدیده چیند Ruṭab çīned velī düzdīde çīned: Tāze ḫurmā devşüre velīkin uġurlayup devşüre. Ya‘nī iḫfā ile anıñ tāze ḫurmā gibi ṭatlu ālet-i ma‘hūdesinden temettu‘ eyleyüp uġurlayın bu devlete nā’il ola.

چو یوسف را فراز تخت بنشاند Çü Yūsufrā firāz-ı taḫt bin’şānd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı taḫtın yücesine dikdi. Ya‘nī taḫt üzre oturtdı.

---

[932] ya‘nī her ḳanḳı kızdan ki muvāḳa‘a ṭaleb eyler aña teslīmden evvel baña ḫaber eylesün: - (S)

نثار جان و دل در پایش افشاند Niṯār-ı cān u dil der-pāyeş efşānd: Cān u göñül ṣaçısını anıñ ayaġına saçdı. Ya‘nī aña fedā itdi.

کنیزان را به پیش او بپا کرد Kenīzānrā be-pīş-i ū be-pā kerd: Cāriyeleri anıñ öñinde ayaḳda itdi.

بخذمت سرو بالاشان دو تا کرد Be-ḫiẕmet serv-i bālāşān dü tā kerd: Ḫiẕmetde anlarıñ yüce serv gibi ḳāmetlerini iki ḳat itdi.

دل و جان پیش یار خویش بگذاشت Dil ü cān pīş-i yār-ı ḫ̌īş büg’ẕāşt: Cān u göñlini kendü yāri öñinde terk itdi.

بتن راه دیار خویش برداشت Be-ten rāh-ı diyār-ı ḫ̌īş ber-dāşt: **(S 92b)** Tenini kendü diyārı yolına ḳaldırdı. Ya‘nī kendü ḫānesine gitdi.

خوش آن عاشق که بر فرمان معشوق Ḫoş ān ‘āşıḳ ki ber-fermān-ı ma‘şūḳ: Ne ḫoşdur ol ‘āşıḳ ki ma‘şūḳınıñ fermānı üzre.

بود خوش بردلش هجران معشوق Büved ḫoş ber-dileş hicrān-ı ma‘şūḳ: Anıñ göñli üzerine ma‘şūḳınıñ ayrulıġı[933] ḫoş ola.

چو خواهد خاطر معشوق دوری Çü ḫ̌āhed ḫāṭır-ı ma‘şūḳ dūrī: Çünki ma‘şūḳınıñ ḫāṭırı ıraḳlıḳ isteye.

کند بر محنت هجران صبوری Küned ber-miḥnet-i hicrān ṣabūrī: Ayrılıḳ miḥneti[934] üzre ṣabır idicilik ide.

چو نبود وصل دلبر رأی دلبر Çü neb’ved vaṣl-ı dil-ber re’y-i dil-ber: Çünki dil-beriñ vaṣlı dil-beriñ re’yi ve maṭlūbı olmaya.

بود صد بار هجر از وصل خوشتر Büved ṣad bār hicr ez-vaṣl ḫoşter: Yüz **(E 132b)** kerre ayruluḳ vuṣlattan eyürek olur.

رسیدن شب عرض کردن کنیزان جمال خویشتن را بر یوسف تا بکدام ازایشان رغبت می نماید Resīden-i şeb [ve] ‘arż kerden-i kenīzān cemāl-i ḫ̌īştenrā ber-Yūsuf tā be-küdām ez-īşān raġbet mī-nümāyed: Gice irişmek ve ḳırnaḳlar kendü cemālini Yūsuf ‘aleyhi’s-selām üzerine ‘arż itmek beyānındadır ki ‘acabā anlardan ḳanḳısına raġbet gösterir.

شبانگه کز سواد شعر گلریز Şebāngeh k’ez-sevād-ı şa‘r-ı gül-rīz: Aḫşam vaḳti ki gül döküci ḳıl ḳarasından. Ya‘nī gül renkli şafaḳ, gül yapraḳları dökülür gibi dökülüp ẓulmet ‘ālemi istī‘āb itdikten ṣoñra.

---

[933] ayrulıġı: ayruldıġı (S)

[934] miḥneti: miḥnet (E)

فلك شد نو عروس عشوه انگيز Felek şüd nev ʻarūş-ı ʻişve-engīz: Felek nāz ve şīve ḳoparıcı yengi gelin oldı.

ز پروين گوش را عقد گهر بست Zi-Pervīn gūşrā ʻıḳd-ı güher best: Ülkerden ḳulaġına güher ʻıḳdesi baġladı yaʻnī Şüreyyāyı küpe gibi ḳulaġına aşdı.

مه از صيقل گرفت آيينه در دست Meh ez-ṣayḳal girift āyīne der-dest: Ay ṣayḳaldan elinde āyīne ṭutdı. Yaʻnī ay bedrlenüp muṣayḳal āyīne gibi oldı. Baʻżı nüsḫada mışrāʻ-ı şānī böylece vāḳiʻ olmuş. **گرفت از قرص مه آيينه در دست** *Girift ez-ḳurṣ-ı meh āyīne der-dest*: Ay cirminden felek elinde āyīne ṭutdı. Nitekim gelinler zifāf vaḳti āyīne alup kendülere zīnet virirler.

كنيزان جلوه گر در حلهٔ ناز Kenīzān cilveger der-ḥulle-i nāz: Ḳırnaḳlar nāz ḥullesinde ʻarż-ı cemāl idici.

همه دستان نماى و عشوه پرداز Heme destān-nümā vü ʻişve-perdāz: Dükeli ḥīle gösterici ve nāz ve şīveye ṣüret virici. Yaʻnī kendülere zīnet virüp.

بگرد تخت يوسف صف كشيدند Be-gird-i taḫt-ı Yūsuf ṣaf keşīdend: Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmıñ taḫtı çevresine ṣaf çekdiler.

فسون دلبرى بر وى دميدند Füsūn-ı dil-berī ber-vey demīdend: Dil-berlik efsūnını anıñ üzerine[935] üfürdiler.

يكى شد از لب شيرين شكر ريز Yekī şüd ez-leb-i şīrīn şeker-rīz: Biri ṭatlı ṭuṭaġından şeker döküci oldı.

كه كام خود كن از من شكر آميز Ki kām-ı ḫod kün ez-men şekker-āmīz: Ki kendü dimāġını benden şekerle ḳarışmış eyle. Yaʻnī beni būs eyle.

زتنگ شكر من بند بگشاى Zi-teng-i şekker-i men bend büg’şāy: Benim şeker nāyımdan baġı aç. Yaʻnī uçḳurımı çöz.

بسان طوطى ازمن شو شكرخاى Besān-ı ṭūṭī ez-men şev şeker-ḫāy: **(E 133a)** Ṭūṭī üslūblı benden şeker çiyneyici ol. Yaʻnī baña mücāmaʻa eyle.

يكى از غمزه سويش كرد اشرت Yekī ez-ġamze şūyeş kerd işāret: Biri ġamzesinden anıñ cānibine işāret itdi.

كه اى ز اوصاف تو قاصر عبارت Ki ey z’evṣāf-ı tü ḳāṣır ʻibāret: Ki ey dil-ber ki seniñ evṣāfıñdan benim ʻibāretim ḳāṣırdır.

---

[935] üzerine: üzre (E)

مقامت می کنم چشم جهان بین Maḳāmet mī-künem çeşm-i cihān-bīn: Cihānı görüci gözimi **(S 93a)** saña maḳām iderim.

بیا بنشین بچشم مردم آیین Biyā bin’şīn be-çeşmem merdüm-āyīn: Gel otur gözimde gözüm bebegi gibi.

یکی بنمود سرو پر نیان پوش Yekī bün’mūd serv-i perniyān-pūş: Biri gösterdi ḥarīr örtünüci serv ḳāmetini.

که این سرو امشبت بادا هم آغوش Ki īn serv imşebet bādā hem-āġūş: Ki bu serv bu gice saña bir ḳucaḳlı olsun. Ya‘nī beni ḳucup ṣafā-yāb ol.

کجا در مهد عشرت شاد خسبی Kücā der-mehd-i ‘işret şād ḫusbī: Ḳanda leẕẕet beşiginde şād uyursun.

اگر زین سرو ناز آزاد خسبی Eger z’īn serv-i nāz āzād ḫusbī: Eger bu serv-i nāzdan fāriġ uyuyasın. Ya‘nī nerde rāḥat uyursun eger beni ḳucup yatmazsan.

یکی در زلف مشگین حلقه افکند Yekī der-zülf-i müşgīn ḥalḳa efkend: Ḳırnaḳların biri müşgīn zülfine ḥalḳa bıraḳdı.

که هستم بی سر و پا حلقه مانند Ki hestem bī-ser ü pā ḥalḳa-mānend: Ki ḥalḳa gibi başsız ve ayaḳsızım. Ya‘nī ‘aşḳıñ āşüftesiyim.

بروی من دری از وصل بگشای Be-rūy-ı men derī ez-vaṣl büg’şāy: Benim yüzime vaṣldan bir ḳapu aç.

مکن چون حلقه‌ام بیرون در جای Me-kün çün ḥalḳaem bīrūn der cāy: Ḥalḳa gibi ḳapu ṭaşrasında baña yir itme. Ya‘nī vaṣlından beni me’yūs itme.

یکی برداشت دست نازنین را Yekī ber-dāşt dest-i nāzenīnrā: Biri nāzenīn elini yuḳaru ḳaldırdı.

ببالا زد ز ساعد آستین را Be-bālā zed zi-sā‘id āstīnrā: Bileginden yengini yuḳaru urdı.

که دفع چشم بد را زین شمائل Ki def‘-i çeşm-i bedrā z’īn şemā’il: Ki yaramaz gözi def‘ içün bu şekil ve şemā’ilden.

بگردن دست من بادت حمایل Be-gerden dest-i men bādet ḥamā’il: Benim elim seniñ boynuña ḥamā’il olsun. Ya‘nī baña iẕin vir ḥamā’il gibi ḳollarımı gerdeniñe ṣalup seni der-āġūş eyleyem. Sen benden leẕẕet-yāb olasın ben senden **(E 133b)** kām-yāb olam, ṣafā-yı rūḥānī bulam.

یکی گرد میان مورا کمر کرد Yekī gird-i miyān mūrā kemer kerd: Ḳırnaḳların biri saçını bilinin çevresine kemer itdi.

زموی آرایش موی دگر کرد Zi-müy ārāyiş-i müy-ı diger ḳerd: Saçı ḳılından ġayrı ḳıla zīnet itdi,[936] ya‘nī ḳıl gibi beline zīnet itdi.

کمر کن دست یعنی در میانم Kemer kün dest ya‘nī der-miyānem: Bu bezekden o ḳırnaḳ ḳaṣd ider kemer it eliñi bilime. Ya‘nī beni ḳuc.

که بر لب آمد از دست تو جانم Ki ber-leb āmed ez-dest-i tü cānem: Ki seniñ eliñden cānım ṭuṭaḳ üzre geldi.

بدین سان هر یکی زان لاله رویان Bedīn sān her yekī z’ān lāle-rūyān: Bu üslūbla ol lāle yüzlülerden her biri.

زیوسف وصل رامی بود جویان Zi-Yūsuf vaṣl rāmī būd cūyān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan vaṣlı ṭaleb idici idiler.

ولی بود او بخوبی تازه باغی Velī būd ū be-ḥūbī tāze bāġī: Velīkin o Yūsuf ‘aleyhi’s-selām güzellikde bir tāze bāġ idi.

وزان مشت گیاه او را فراغی V’ez-ān müşt-i giyāh ūrā ferāġī: Ol bir avuç ṭopraḳdan aña fāriġ olmaḳ var idi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḥüsnde tāze bāġ ve anlar aña nisbet bir avuç ot gibi idiler, anıñçün ‘indinde i‘tibārsız idiler.

بلی بودند یکسر مکر و دستان Belī būdend yek-ser mekr ü destān: Belī öyledir, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ anlardan ferāġati yerindedir. Zīrā anlar bir uġurdan mekr ve ḥīle idiler.

بصورت بت بمعنی بت پرستان Be-ṣūret büt be-ma‘nī büt-perestān: Ṣūretde büt, ma‘nāda büte ṭapıcı idiler. Ya‘nī egerçi ḥüsn-i ẓāhirleri var idi, velīkin büt-perest kāfir idiler.

دل یوسف جز این معنی نمی خواست Dil-i Yūsuf cüz īn ma‘nī nemī-ẖˇāst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli bundan ġayrı istemez idi.

که گردد راهشان در بندگی راست Ki gerded rāheşān der-bendegī rāst: Ki anlarıñ yolı ḳulluḳda ṭoġrı ola. Ya‘nī isterdi kim şirki terk idüp Ḥaḳ-perest olalar.

بدیشان هر چه گفت از راه دین گفت Bedīşān her çi güft ez-rāh-ı dīn güft: **(S 93b)** Anlara her ne didi ise dīn yolından didi.

پی نفی شك اسرار یقین گفت Pey-i nefy-i şek esrār-ı yaḳīn güft: Bār-ı Ḫudānıñ ulūhiyyet ve vaḥdāniyyetinde[937] şekki nefy ecliyçün yaḳīn sırlarını didi.

---

[936] ḳıla zīnet itdi: ḳılam (S)

[937] vaḥdāniyyetinde: vaḥdāniyyetinden (S)

نخستین گفت کای زیبا کنیزان Nüḫustīn güft k’ey zībā kenīzān: **(E 134a)** Evvelā didi ki: Ey yaraşıḳlı ḳırnaḳlar!

بچشم مردم عالم عزیزان Be-çeşm-i merdüm-i ‘ālem ‘azīzān: ‘Ālem ḫalḳınıñ gözinde ‘azīzler.

درین عزت ره خواری مپویید Der-īn ‘izzet reh-i ḫˇārī me-pūyīd: Bu dünyā ‘izzetinde ẕelīllik yolına yilmeñüz. Zīrā müşrikler ‘inda’llāh cümleden eẕeldir.

بجز آیین دینداری مجویید Be-cüz āyīn-i dīn-dārī me-cūyīd: Din-dārlıḳ resminiñ ġayrısını istemeñiz.

ازین عالم برون ما را خدایست Ez-īn ‘ālem birūn mārā Ḫudāyist: Bu ‘ālemden ṭaşra bize bir Ḫudā vardır. Ya‘nī bu ‘ālemi ve bizi yaradıcı mekāndan ve cihetden ve naḳāyışdan münezzeh bir Ḫālıḳ-ı Lem-yezel vardır.

که ره گم کردگانرا ره نمایست Ki reh güm kerdegānrā reh-nümāyist: Ki yol itürmüşlere yol göstericidir.

گل ما از نم رحمت سرشتست Gil-i mā ez-nem-i raḥmet siriştest: Bizim balçıġımızı raḥmet ṣuyından yoġurmuşdur.

زدانایی درآن گل دانه کشتست Zi-dānāyī der-ān gil dāne kiştest: Bilicilikden ve ‘ilmden ol balçıḳda dāne ekmiştir. Ya‘nī bize ‘ilm ve idrāk virmişdir.

که تا آن دانه برخیزد نهالی Ki tā ān dāne ber-ḫīzed nihālī: Ki tā ol dāneden bir fidān ẓāhir ola. Ya‘nī ‘ilm ve idrāk sebebiyle ‘ibādāt ve ṭā‘āt ẓuhūra gele.

درین بستان سرا یابد کمالی Der-īn bostānserā yābed kemālī: Bu bostānserāda, ya‘nī dünyāda bir kemāl bula ve ḫulūṣa muḳārin ola.

کشید سوی بلندی سر زپستی Keşīd sūy-ı bülendī ser zi-pestī: Alçaḳlıḳdan yüceliḳ cānibine baş çeke.

دهد بر میوهٔ یزدان پرستی Dihed ber-mīve-i Yezdān-perestī: Ḫudāya ṭapucılıḳ meyvesini vire. Ya‘nī Bār-ı Ḫudā bize ‘aḳl ve idrāk virdi ki varlıġını ve birligini bilüp ancaḳ ‘ibādeti kendüye idelim.

پرستش جز خدایی را روا نیست Perestiş cüz Ḫudāyīrā revā nīst: Ḫudāy te‘ālānıñ ġayrına ṭapınış cā’iz degildir.

که غیر از او پرستش را سزا نیست Ki ġayr ez-ū perestişrā sezā nīst: Ki andan ġayrı, ṭapınışa lāyıḳ degildir.

بیا تا بعد از این اورا پرستیم Biyā tā ba‘d ez-īn ūrā perestīm: Gel tā bundan ṣoñra aña ṭapalım.

که بی او هر کجا هستیم پستیم Ki bī-ū her kücā hestīm pestīm: Ki o Ḫudāy teʻālāsız her ḳanda ki varuz, alçaġuz. Yaʻnī ʻibādeti aña itmedikten ṣoñra ẕelīl ve ḥaḳīriz.

بسجده باید او را سر نهادن Be-secde bāyed ūrā ser nihāden: Secde ile ol ẓāt-ı ecell ü aʻlāya baş ḳomaḳ gerek.

که سر دادت برای سجده دادن Ki ser dādet berāy-ı secde dāden: **(E 134b)** Ki saña baş virdi, aña secde virmekden ötüri. Baʻżı nüsḫada ki ser dādet yerine *ki dāned ser* vāḳiʻ olmuş. Yaʻnī ki bile baş secde virmekden ötüridir.

چرا دانا نهد پیش کسی سر Çirā dānā nihed pīş-i kesī ser: Niçün ʻālim olan kimesne bir kimesneniñ öñinde baş ḳor.

که پا و سر بود پیشش برابر Ki pā vü ser büved pīşeş berāber: Ki baş ve ayaḳ öñinde berāber ola. Yaʻnī cāmid olup idrāki olmadıġından baş nedir ve ayaḳ nedir bilmeye.

بدست خود بت سنگین تراشد Be-dest-i ḫod büt-i sengīn tirāşed: Kendü eliyle ṭaşdan olan büti yonar.

زمهر او دل غمگین خراشد Zi-mihr-i ū dil-i ġamgīn ḫırāşed: Aña muḥabbetden ġam ile ṭolu göñlini ḳazır. *Ġamgīn* lafẓınıñ aṣlı ġamāgīndir, yaʻnī ġam ile ṭolu, taḫfīfen hemze ḥaẕf olmuşdur.

بود معلوم کز سنگی چه خیزد Büved maʻlūm kʼez-sengī çi ḫīzed: Maʻlūm olur ki bir ṭaşdan ne ḳalḳar?

زمعبودیش جز ننگی چه خیزد Zi-maʻbūdīş cüz nengī çi ḫīzed: **(S 94a)** Ol ṭaşıñ maʻbūdluġından ʻārdan ġayrı ne ḳalḳar ve ne ḥāṣıl olur?

چو یوسف زاول شب تا سحرگاه Çü Yūsuf zʼevvel-i şeb tā seḥergāh: Çünki Yūsuf ʻaleyhiʼs-selām gice evvelinden seḥer vaḳtine dek.

بعظ آن غافلانرا ساخت آگاه Be-vaʻz ān ġāfilānrā sāḫt āgāh: Vaʻẓ ile ol ġāfilleri vāḳıf itdi.

همه لب در ثنای او گشادند Heme leb der-ṣenā-yı ū güşādend: Dükeli ṭuṭaġı aña ṣenāda açdılar.

سر طاعت به پای او نهادند Ser-i ṭāʻat be-pāy-ı ū nihādend: Ṭāʻat başını anıñ ayaġına ḳodılar ve biʼl-cümle aña münḳād oldılar.

یکایك را شهادت کرد تلقین Yek-ā-yekrā şehādet kerd telḳīn: Birer birer şehādet telḳīn itdi.

دهان جمله شد زان شهد شیرین Dehān-ı cümle şüd zʼān şehd-i şīrīn: Cümleniñ aġzı ol baldan[938] ṭatlu oldı.

---

[938] baldan: - (E)

خوشا شهدی که هر کز وی یك انگشت Ḫoşā şehdī ki her k’ez-vey yek engüşt: Mübālaġa ile ḫoş bir bal ki her kimse ki andan bir barmaḳ.

بدست آرد بهر تلخی کند پشت Be-dest āred be-her telḫī küned püşt: Ele getüre her acılıḳ arḳa ider. Ya‘nī ol bir loḳma bal ile cümle küfr ve ḍalāl acılığı mündefi‘ olur.

نگردد کور دیو بی سعادت Ne-gerded kūr dīv-i bī-sa‘ādet: Sa‘ādetsiz şeyṭān kör olmaz.

بجز از زخم انگشت شهادت Be-cüz ez-zaḫm-ı engüşt-i şehādet: Şehādet barmaġı yarasından ġayrıyla, **(E 135a)** ya‘nī ancaḳ şehādet barmaġı yarasıyla kör olur, anıñ dīde-i nā-pākına ol bir nīze-i zehrnākdır.

رهید از چشم زخمش آن خردمند Rehīd ez-çeşm-i zaḫmeş ān ḫıredmend: Şeyṭānıñ gözi zaḫmından ḳurtuldı ol ‘āḳil.

کز انگشت شهادت چشم او کند K’ez-engüşt-i şehādet çeşm-i ū kend: Ki şehādet barmaġından anıñ gözini ḳazdı. Ya‘nī kim ki tevḥīdde iḫlāṣ itdi anıñ şerrinden ḫalāṣ buldı.

زلیخا جست وقت بامدادان Zelīḫā cüst vaḳt-i bāmdādān: Zelīḫā ṣabāḥ vaḳti istedi.

بیوسف راه خرم طبع شادان Be-Yūsuf rāh-ı ḫurrem ṭab‘-ı şādān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ḫurrem yolını ṭab‘-ı şādān olaraḳ.

گروهی دید گردا گرد یوسف Gürūhī dīd gird-ā-gird-i Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ çebçevresinde bir bölük gördi.

پی تعلیم دین شاگرد یوسف Pey-i ta‘līm-i dīn şāgird-i Yūsuf: Dīn ta‘līmi ecliyçün Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma şāgird. Ya‘nī bir bölük ḳırnaḳ aña şāgird olmuşlar.

بتان بشکسته و بگسسته زنار Bütān biş’keste vü büg’siste zünnār: Bütleri ḳırmışlar ve zünnārı üzmüşler.

ز سبحه یافته سر رشتهٔ کار Zi-secde yāfte ser-rişte-i kār: Secdeden nihāyet-i kār ve ser-encām-ı ḫayr bulmuşlar. *Ser-rişte* iplik ucı dimekdir ammā ıṣṭılāḥda nihāyet-i kārdan ‘ibāretdir.

زبان گویا بتوحید خداوند Zebān gūyā be-tevḥīd-i Ḫudāvend: Dilleri Ḫudāy te‘ālānıñ tevḥīdini diyici.

میان با عقد خذمت تازه پیوند Miyān bā-‘ıḳd-ı ḫiẕmet tāze peyvend: Billeri ḫiẕmet düğümine tāze baġlu. Ya‘nī Ḫudāy te’ālānıñ ḫiẕmetine bil baġlamışlar.

بیوسف گفت کای از فرق تا پای Be-Yūsuf güft k’ey ez-farḳ tā pāy: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi ki: Ey başdan ayaġa dek!

دلآشوب و دلآرام و دلآرای Dil-āşūb u dil-ārām u dil-ārāy: Göñli fitnelendirici ve göñli rāḥatlandırıcı ve göñli bezeyici. Ya‘nī ‘āşıḳına dürlü dürlü ḫāletler virici.

برخ سیمای دیگر داری امروز Be-ruḫ sīmā-yı dīger dārī imrūz: Ruḫda bir ġayrı ʻalāmet ṭutarsın bugün. Yaʻnī bugün yüziñde başḳa bir ḥüsn var.

جمال از جای دیگر داری امروز Cemāl ez-cāy-ı dīger dārī imrūz: Ġayrı yerden cemāl ṭutarsın bugün. Yaʻnī bu ḥüsni başḳa yerden **(E 135b)** aḫẕ itmişsin.

چه کردی شب که از وی حسنت افزود Çi kerdī şeb ki ez-vey ḥüsnet efzūd: Gice **(S 94b)** ne itdiñ ki andan seniñ ḥüsnüñ artdı?

در دیگر ز خوبی بر تو بگشود Der-i dīger zi-ḫūbī ber-tü büg'şūd: Bir ġayrı ḳapu güzellikden seniñ üzerine açıldı.

چه خوردی دوش کین زیباییت داد Çi ḫordī dūş k'īn zībāyiyet dād: Ne yidiñ dün gice ki bu yaraşıḳlıġı saña virdi?

زخوبان جهان بالاییت داد Zi-ḫūbān-ı cihān bālāyiyet dād: Cihān güzellerinden saña yüceliḳ virdi.

همانا صحبت این نازنینان Hemānā ṣoḥbet-i īn nāzenīnān: Beñzer ki bu nāzenīn ḳırnaḳların ṣoḥbeti.

سمن رخسارگان سیمین جبینان Semen-ruḫsāregān sīmīn-cebīnān: Semen yañaḳlılar gümüş alınlılar. Baʻżı nüsḫada cebīnān yerine *sürīnān* vāḳiʻ olmuş, yaʻnī ṣaġrıları gümüş. Ammā bu lafẓın çendān münāsebeti yoḳdur.

ترا حسن و جمال دیگر آورد Türā ḥüsn ü cemāl-i dīger āverd: Saña ġayrı ḥüsn ü cemāl getürdi.

جمالت را کمالی دیگر آورد Cemāletrā kemālī dīger āverd: Seniñ cemāliñe ġayrı kemāl getürdi. Yaʻnī anlara muḳārenetden ḥüsnüñ ziyāde oldı.

بلی میوه زمیوه رنگ گیرد Belī mīve zi-mīve reng gīred: Belī, öyledir, yaʻnī anlarıñ ṣoḥbetinden ḥüsn ü cemāliñ kemāl buldıġı vāḳiʻdir. Zīrā meyve meyveden renk ṭutar.

زخوبان خوبرو خوبی پذیرد Zi-ḫūbān ḫūb-rū ḫūbī peẕīred: Güzellerden güzel yüzli güzellik ḳabūl ider.

بسی زین نکته با آن غنجه لب گفت Besī z'īn nükte bā-ān ġonce-leb güft: Zelīḫā ol ṭomurcuḳ ṭuṭaḳlı Yūsufa bu nükteden çoḳ didi.

ولی هیچ او ازین گفتار نشکفت Velī hīç ū ez-īn güftār neş'küft: Velīkin o hīç bu keleciden açılmadı ve bu sözlerden feraḫlanup Zelīḫāya iltifāt itmedi.

دهانرا از تکلم تنگ میداشت Dehānrā ez-tekellüm teng mī-dāşt: Aġzını tekellümden ṭar ṭutdı. Yaʻnī nesne söylemedi.

دو رخ را از حیا گلرنگ میداشت Dü ruḫrā ez-ḥayā gül-reng mī-dāşt: İki yañaġını ḥayādan gül renkli ṭutdı. Ya‘nī utanup ruḫsārı ḳıbḳızıl oldı.

سر از شرمندگی بالا نمی‌کرد Ser ez-şermendegī bālā nemī-kerd: Ḥayā idicilikden başını yuḳaru itmedi.

نظر الا به پشت پا نمی‌کرد Naẓar illā be-püşt-i pā nemī-kerd: Mışrā‘da taḳdīm ve te’ḫīr var *naẓar nemī-kerd illā be-püşt-i pāy* dimekdir. Ya‘nī **(E 136a)** baḳmazdı illā ayaḳı arḳasına.

زلیخا چون بدید آن سرکشیدن Zelīḫā çün bi-dīd ān ser keşīden: Zelīḫā çünki ol baş çekiciligi ve i‘rāżı gördi.

بچشم مرحمت سویش ندیدن Be-çeşm-i merḥamet sūyeş ne-dīden: Merḥamet göziyle anıñ cānibine baḳmamaġı gördi.

زحسرت آتشی در جانش افروخت Zi-ḥasret āteşī der-cāneş efrūḫt: Ḥasretden bir āteş cānında yalıñlandı.

به داغ نا امیدی سینه‌اش سوخت Be-dāġ-ı nā-ümīdī sīneeş sūḫt: Maḥrūmluḳ dāġıyla sīnesini yaḳdı.

بنا کامی وداع جان خود کرد Be-nā-kāmī vedā‘-ı cān-ı ḫod kerd: Murādsızlıḳ ile, ya‘nī bi’ż-żarūr kendü cānına vedā‘ itdi.

رخ اندر کلبهٔ احزان خود کرد Ruḫ ender-külbe-i aḥzān-ı ḫod kerd: Yüzini kendüniñ aḥzān ḥücresine itdi. Ya‘nī ḥüzünlerden ve ġuṣṣalardan ‘ibāret olan ḫalvetḫānesine gitdi.

تضروع نمودن زلیخا پیش دایه Tażarru‘ nümūden-i Zelīḫā pīş-i dāye: Zelīḫā dāye öñinde tażarru‘ göstermek beyānındadır. **والتماس حیله که سبب مواصلت یوسف علیه السلام کرد** Ve iltimās-ı ḥīle ki sebeb-i muvāsalat-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kerd: Ve ḥīle ṭaleb itmek ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muvāṣalatına sebeb ola.

چو با آن کشتهٔ سودای یوسف Çü bā-ān küşte-i sevdā-yı Yūsuf: Çünki ol Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ sevdāsınıñ depelenmişine, ya‘nī Zelīḫāya.

ز حد بگذشت استغنای یوسف Zi-ḥad büg’ẕeşt istiġnā-yı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ istiġnāsı ḥadden geçdi.

شبی در کنج خلوت دایه را خواند Şebī der-künc-i ḫalvet dāyerā ḫˇānd: Bir gice ḫalvet köşesine **(S 95a)** dāyeyi oḳudı.

بصد مهرش به پیش خویش بنشاند Be-ṣad mihreş be-pīş-i ḫ̆īş bün’şānd: Yüz muḥabbet ile kendü öñine dikdi ve oturtdı.[939]

بدو گفت ای توان بخش تن من Bedū güft ey tüvān-baḫş-ı ten-i men: Aña didi: Ey benim tenime ḳuvvet bağışlayıcı!

چراغ افروز چشم روشن من Çerāġ-efrūz-ı çeşm-i rūşen-i men: Benim aydın gözimiñ çerāġını ve ışığını arturucı.

گر از جان دم زنم پروردهٔ تست Ger ez-cān dem zenem perverde-i tüst: Eger cāndan nefes uram seniñ beslenmişiñdir.

ور از تن شیر رحمت خوردهٔ تست V’er ez-ten şīr-i raḥmet-ḫorde-i tüst: Ve eger tenden nefes uram seniñ raḥmet südini emmişiñdir. Ḥāṣılı cānım ve tenim seniñ terbiyeñle bu ḳıvāmı bulmuşdur.

زمهر تو که از مادر ندیدم Zi-mihr-i tü ki ez-māder ne-dīdem: **(E 136b)** Seniñ muḥabbetiñden ki anamdan görmedim.

بدین پایه که می بینی رسیدم Bedīn pāye ki mī-bīnī resīdem: Bu mertebeye ki görürsün irişdim.

چه باشد کز طریق مهربانی Çi bāşed k’ez-ṭarīḳ-ı mihrbānī: Ne olur ki muḥabbet idicilik ṭarīḳından?!

بمنزگاه مقصودم رسانی Be-menzilgāh-ı maḳṣūdem resānī: Maḳṣūdum menzilgāhına irişdiresin.

زهجران تا بکی رنجور باشم Zi-hicrān tā be-key rencūr bāşem: Ayruluḳdan ne vaḳte dek ḫaste olam?!

وزان جان جهان مهجور باشم V’ez-ān cān-ı cihān meḥcūr bāşem: Ve ol cihānıñ, ya‘nī ‘ālem ḫalḳınıñ cānından metrūk olam.

چو زینسان یار بیگانست با من Çü z’īn sān yār bīgānest bā-men: Çünki bu üslūbdan yār baña bīgānedir.

چه حاصل زانکه همخانست با من Çi ḥāṣıl z’ān ki hem-ḫānest bā-men: Ne ḥāṣıl andan ki benimle hem-ḫānedir. Ya‘nī çünki baña rām degil bir ḫānede ārāmdan ne ḥāṣıl?!

هر آن معشوق کز عاشق نفورست Her ān ma‘şūḳ k’ez-‘āşıḳ nufūrest: Her ol ma‘şūḳ ki ‘āşıḳdan nefret idicidir.

---

[939] oturtdı: oturdı (S)

بصورت گرچه نزدیکست دورست Be-ṣūret gerçi nezdīkest dūrest: Ṣūretde egerçi yaḳındır ammā maʿnāda ıraḳdır. Zīrā göñli baña münḳād degildir.

چه پیوندی نباشد جان و دلرا Çi peyvendī ne-bāşed cān u dilrā: Çünki bir ulaşıḳ olmaya cān u göñüle. Yaʿnī çünki ʿāşıḳ ve maʿşūḳuñ cān u göñli birbirine merbūṭ olmaya.

چه خیزد از ملاقات آب و گل را Çi ḫīzed ez-mülāḳāt āb u gilrā: Ne ḥāṣıl olur āb u gile? Yaʿnī balçıḳdan yaradılmış gövdeye mülāḳatdan.

جوابش داد دایه کای پریزاد Cevābeş dād dāye kʾey perī-zād: Dāye ana didi ki: Ey perī-zāde!

که ناید با تو از حور و پری یاد Ki nʾāyed bā-tü ez-ḫūr u perī yād: Ki gelmez seniñle ḥūr ve perīden ḫāṭıra. Yaʿnī seni gören anları añmaz.

جمال دلربا دادت خداوند Cemāl-i dil-rübā dādet Ḫudāvend: Göñül ḳapıcı cemāl virdi Ḫudāy teʿālā saña.

که برباید دل و دین خردمند Ki bürʾbāyed dil ü dīn ez-ḫıredmend: Ki ʿaḳılludan göñül ve dīn ḳapa. Yaʿnī saña ʿāşıḳ olan kimesneniñ ʿaḳlını ve dīnini gidere.

اگر نقاش چین از آرزویت Eger naḳḳāş-ı Çīn ez-ārzūyet: Eger Çīn memleketiniñ naḳḳāşı seniñ ārzūñdan.

کشد در بتکده نقشی زرویت Keşed der-bütkede naḳşī zi-rūyet: Kelīsāda seniñ yüzüñden bir naḳş çeke. Yaʿnī seniñ ṣūretiñi taṣvīr ide.

بتان یکسر ببویت زنده گردند Bütān yek-ser be-būyet zinde gerdend: **(E 137a)** Bütler bir[940] uġurdan seniñ ḳoḳuñla diri olurlar.

رخت بینند از جان بنده گردند Ruḫet bīnend ez-cān bende gerdend: Seniñ yañaġıñ görürler, cāndan ḳul olurlar.

بکوه ار رخ نمایی آشکارا Be-kūh er ruḫ nümāyī āşikārā: Ṭaġa eger āşikāre yüz gösteresin.

نهی عشق نهان در سنگ خارا Nihī ʿaşḳ-ı nihān der-seng-i ḫārā: **(S 95b)** Ḳara ve ḳatı ṭaşa gizli ʿaşḳ ḳorsun. Yaʿnī ḳara ve berk ṭaş, yüzüñi görse ʿāşıḳ olur.

بخرامی بباغ از عشوه کاری Bi-ḫırrāmī be-bāġ ez-ʿişvekārī: Nāz ve şīve idicilikden çünki bāġda ṣalınasın.

درخت خشك را در جنبش آری Dıraḫt-ı ḫuşkrā der-cünbiş ārī: Ḳurı aġacı ḥarekete getüresin. Yaʿnī seniñ ʿaşḳıñ anlara daḫı teʾsīr ider.

بصحرا آهوانت گر ببینند Be-ṣaḥrā āhuvānet ger bi-bīnend: Ṣaḥrāda ceyrānlar eger seni göreler.

---

[940] bütler bir: - (S)

بمژگان از رهت خاشاك چینند Be-müjgān ez-rehet ḫāşāk çīnend: Kirpikleriyle seniñ yolundan çörçöp devşirirler.

چو افسون خوابی از لعل شکرخا Çü efsūn ḫˇānī ez-la‘l-i şeker-ḫā: Çünki efsūn oḳuyasın şeker çiyneyici ṭuṭaġından.

رسد مرغ از هوا ماهی زدریا Resed murġ ez-hevā māhī zi-deryā: Ḳuş hevādan balıḳ deryādan irüşür. Ya‘nī anlar seniñ ‘indiñe gelürler.

بدین خوبی چنین درمانده چونی Bedīn ḫūbī çünīn der-mānde çūnī: Bu güzellik ile buncılayın ‘āciz niçünsün?

چرا چندین کشی آخر زبونی Çirā çendīn keşī āḫir zebūnī: Āḫir niçün yoḳdur bu ḳadar zebūnluḳ çekersin?

زغمزه ناوك از ابرو کمان کن Zi-ġamze nāvek ez-ebrū kemān kün: Ġamzeñden oḳ ḳaşından yay eyle.

شکار آن نگار دلستان کن Şikār-ı ān nigār-ı dil-sitān kün: O göñül alıcı maḥbūbı şikār eyle.

بتاب از زلف خم در خم کمندی Bi-tāb ez-zülf-i ḫam-der-ḫam kemendī: Büklüm büklüm içinde olan zülfüñden bir kemend bük.

بپایش نه به بزم وصل بندی Be-pāyeş nih be-bezm-i vaṣl-bendī: Anıñ ayaġına ḳoy vaṣl baġlayıcılıḳ meclisinde. Ya‘nī zülfüñe zīnet vir tā ki göñli bend olup saña rām ola.

رخت بنما رخش را سوی خود کن Ruḫet bün’mā ruḫeşrā sūy-ı ḫod kün: Yüzüñi göster anıñ yüzini seniñ cānibiñe eyle. Ya‘nī yüziñi aña göster ki görüp saña meyl ide.

بهمرازیش همزانوی خود کن Be-hem-rāzīş hem-zānū-yı ḫod kün: Anı sırdaşlıġla kendüñe dizdaş eyle. Ya‘nī diz-be-diz oturup esrār-ı ‘aşḳı birbiriñize keşf ve beyān idesiz. **(E 137b)**

برفتار آور این نخل رطب بار Be-reftār āver īn naḫl-ı ruṭab bār: Bu tāze ḫurmā yemişlü naḫl ḳāmetiñi yürimege getür.

به راه لطفش آر از لطف رفتار Be-rāh-ı luṭfeş ār ez-luṭf-ı reftār: Laṭīf yüriyişden anı luṭf yolına getür.

بلب از خنده شهد افشانی ده Be-leb ez-ḫande şehd-efşāniyī dih: Ḫandeden ṭuṭaġıña bal saçıcılık vir. Ya‘nī ṭatlu gül.

وزان شهدش بخود جنبانی ده V’ez-ān şehdeş be-ḫod cünbāniyī dih: Ve ol baldan Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma kendiñe oynayıcılık vir. Ya‘nī şīrīn tebessümüñle anı kendü cānibiñe meyl ve ḥareket itdür.

بسیمین گوی خود کن چشم او باز Be-sīmīn gūy-ı ḫod kün çeşm-i ū bāz: Kendü gümüşli ṭobıña, ya‘nī gümüş ṭob gibi beyāż memeleriñe anıñ gözini açıḳ eyle.

چو چوگان سوی خود سازش سرانداز Çü çevgān sūy-ı ḫod sāzeş ser-endāz: Çevgān gibi kendü cānibiñe anı baş aşaġı eyle.

بروی از مشگ خال دل گسل نه Be-rūy ez-müşk ḫāl-i dil-güsil nih: Yüzüñe müşkden göñül üzüci beñ[941] ḳoy.

زشوق خال خود داغش بدل نه Zi-şevḳ-i ḫāl-i ḫod dāġeş be-dil nih: Kendü ḫāliñ şevḳinden anıñ yüregine dāġ ḳoy. Ḥāṣılı her vechle kendüñe zīb ü zīnet vir tā ki ol cānān ‘āşık-ı dil-efkār u bī-ḳarārıñ ola.

زلیخا گفت کای مادر چه گویم Zelīḫā güft k’ey māder çi güyem: Zelīḫā didi ki: Ey ana ne diyem?

که از یوسف چه می‌آید به رویم Ki ez-Yūsuf çi mī-āyed be-rūyem: Ki Yūsufdan ne gelür yüzime?

نسازد دیده هرگز سوی من باز Ne-sāzed dīde hergiz sūy-ı men bāz: Benim cānibime[942] aṣla gözini açıḳ eylemez.

چه سان جولانگری باوی کنم ساز Çi sān cevlāngerī bā-vey künem sāz: **(S 96a)** Ne üslūb ile anıñla cevlāngerlik ve ṣalınıcılıḳ düzem.

اگر مه گردم از دورم نه بیند Eger meh gerdem ez-dūrem ne-bīned: Eger ay olam ırāḳdan beni görmez.

وگر خور بر زمین نورم نه بیند Ve ger ḫūr ber-zemīn nūrem ne-bīned: Ve eger güneş olam yer üzerinde nūrımı görmez.

چو مردم نور دیده گر فزایم Çü merdüm nūr-ı dīde ger fezāyem: Göz bebegi gibi eger gözimiñ[943] nūrını arturam.

بچشم تنگ او مشکل در آیم Be-çeşm-i teng-i ū müşkil der-āyem: Anıñ ṭar gözine müşkil gelürüm. Ya‘nī aṣlā ‘aynında degilim.

اگر کردی بسوی من نگاهی Eger kerdī be-sūy-ı men nigāhī: Eger benim cānibime bir naẓar ideydi.

---

[941] beñ: beng (S)

[942] cānibime: cānıma (E)

[943] gözimiñ: nūrınıñ (S)

بحال من فتادی گاه گاهی Be-ḥāl-i men fütādī gāh gāhī: Baʿżı baʿżı benim ḥālime düşerdi ve dāġ-ı derūnıma vāḳıf **(E 138a)** olurdı.

غم من در دلش گر جا گرفتی Ġam-ı men der-dileş ger cā giriftī: Benim ġamım eger anıñ göñlinde yer ṭutaydı.

غم او کی چنین بالا گرفتی Ġam-ı ū key çünīn bālā giriftī: Anıñ ġamı ne zamān buncılayın yüce ṭutardı derūn ve birūnum alışur idi.

نه تنها آفتم زیبایی اوست Ne tenhā āfetem zībāyī-i ūst: Āfetim yalñız anıñ yaraşıḳlıġı degildir.

بلای من ز ناپروایی اوست Belā-yı men zi-nā-pervāyī-i ūst: Benim belām anıñ beni ḳayırmamasındandır ve ʿadem-i iltifātındandır.

اگر آن دلربا پروام کردی Eger ān dil-rübā pervām kerdī: Eger ol göñül ḳapıcı baña meyl ve mübālāt ideydi.

کجا زین گونه نا پروام کردی Kücā z'īn güne nā-pervām kerdī: Ḳanda beni bu güne ṭāḳatsiz iderdi. Yaʿnī anıñ baña eger meyl ve hevesi olaydı ben buncılayın zebūn olmazdım.

جوابش داد دیگر بار دایه Cevābeş dād dīger bār dāye: Aña cevāb virdi bir daḫı dāye.

که ای خور از جمالت برده مایه Ki ey ḫūr ez-cemālet bürde māye: Ki ey ol dil-ber ki güneş seniñ cemāliñden sebeb iletmiş ve güzelliginiñ aṣlını senden almış.

مرا در خاطر افتاده است کاری Merā der-ḫāṭır üftādest kārī: Benim ḫāṭırıma bir ʿamel düşmüşdür.

کزان کارم تو را خیزد قراری K'ez-ān kārem türā ḫīzed ḳarārī: Ki ol ʿamelden saña bir ḳarār ḳalḳar ve ẓāhir olur.

ولی وقتی میسر گردد این کار Velī vaḳtī müyesser gerded īn kār: Velīkin bir vaḳit müyesser olur bu ʿamel.

که سیم آری باشتر زر به خروار Ki sīm ārī be-üştür zer be-ḫarvār: Ki gümüş getüresin deve ile ve altun getüresin yük ile. Yaʿnī yükler ile altun gümüş ṣarf idesin.

بسازم چون ارم دلکش بنایی Bi-sāzem çün İrem dil-keş bināyī: İrem bāġı gibi göñül ceẕb idici bir binā düzem.

بگویم تا در او صورت گشایی Bi-güyem tā der-ū ṣūret-güşāyī: Diyem, yaʿnī emr idem tā anda ṣūret açıcı bir üstād-ı kāmil ve naḳḳāş-ı māhir.

به موضع موضع از طبع هنر کوش Be-mevżiʿ mevżiʿ ez-ṭabʿ-ı hüner-kūş: Yer-be-yer hünere çalışıcı ṭabʿından.

کشد شکل تو با یوسف هم آغوش Keşed şekl-i tü bā-Yūsuf hem-āġūş: Seniñ şekliñ Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ile ḳucaşmış çeke.

چو یوسف یکزمان در وی نشیند Çü Yūsuf yek zamān der-vey nişīned: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bir zamān anda otura.

در آغوش خودت هر جا ببیند Der-āġūş-ı ḫodet her cā bi-bīned: Her mevżi‘de kendüyi saña ḳucaşmış göre.

بجنبد در دلش مهر جمالت Bi-cünbed der-dileş mihr-i cemālet: Anıñ göñlinde seniñ **(E 138b)** cemāliñ muḥabbeti ḥareket ider.

شود از جان طلبکار وصالت Şeved ez-cān ṭalebkār-ı viṣālet: Cāndan seniñ viṣāliñe ṭalebkār olur.

زهر سو چون بجنبد مهربانی Zi-her sū çün bi-cünbed mihrbānī: Her cānibden muḥabbet idicilik çünki deprene.

برآید کارها زآنسان که دانی Ber-āyed kārhā z’ān sān ki dānī: İşler ḥuṣūle gele ol üslūbdan ki bilürsün.

چو بشنید این حکایت را ز دایه Çü biş’nīd īn ḥikāyetrā zi-dāye: Zelīḫā çünki bu ḥikāyeti dāyeden işitdi.

بهر چه از زر و سیمش بود مایه Be-her çi ez-zer ü sīmş būd māye: Altundan ve gümüşden her **(S 96b)** ne māyesi ki var idi.

بر آن دست تصرف داد او را Ber-ān dest-i taṣarruf dād ūrā: Anıñ üzerine taṣarruf elini virdi dāyeye.

بدان سرمایه کرد آباد او را Bedān sermāye kerd ābād ūrā: Ol sermāye ile anı ma‘mūr itdi.

عمارت کردن دایه خانه که در وی تصویر جمال یوسف علیه السلام و زلیخا کنند ‘İmāret kerden-i dāye ḫāne ki der-vey taṣvīr-i cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve Zelīḫā künend: Dāye ḫāne ‘imāret itmek beyānındadır ki anda Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve Zelīḫānıñ cemālini taṣvīr ideler.

چنین گویند معماران این کاخ Çünīn güyend mi‘mārān-ı īn kāḫ: Bu köşküñ[944] mi‘mārları ve bu ḳıṣṣanıñ rāvīleri buncılayın dirler.

که چون شد بر زلیخا دایه کستاخ Ki çün şüd ber-‘Zelīḫā dāye küstāḫ: Çünki Zelīḫā üzerine dāye bī-tekellüf oldı.

[944] bu köşküñ: - (S)

بدست آورد استادی هنرکیش Be-dest āverd üstād-ı hüner-kīş: Hüner meẕhebli üstād ele getürdi. Yaʿnī bir naḳḳāş-ı māhir buldı.

بهر انگشت اورا صد هنر بیش Be-her engüşt ūrā ṣad hüner bīş: Anıñ her barmaġına yüz hüner belki daḫı ziyāde var idi.

برسم هندسی کار آزمایی Be-resm-i hendesī kār-āzmāyī: ʿUlemā-yı hendese ḳānūnı üzre iş ṣınayıcı idi.

قوانین رصد را رهنمایی Ḳavānīn-i raṣadrā reh-nümāyī: ʿİlm-i rasad ḳānūnlarına yol gösterici idi.

ز تشکیلش مجسطی سخت آسان Zi-teşkīleş Mecestī saḫt āsān: Anıñ teşkīlinden Mecestī-nām kitāb ḳatı geñez idi. Yaʿnī anıñ nuḳūş-ı ʿacībesine nisbet Mecestī-nām kitābda olan eşkāl pek āsān idi.[945]

زتشکیك وی اقلیدیس هراسان Zi-teşkīk-i vey Öḳlīdīs herāsān: Anıñ teşkīkiñden Öḳlīdīs-nām ḥekīm ḳorḳaḳ idi. *Mecestī* hendeseden bir kitābdır ki anı Öḳlīdīs taṣnīf itmişdir. Anıñ eşkāl ve **(E 139a)** maʿānīsini ancaḳ yine kendü gibi bir üstād-ı ḥāẕıḳ idrāk idebilür.

چو از پرگار بودی خالیش مشت Çü ez-pergār būdī ḫāliyeş müşt: Çünki ol üstādıñ yumruġı pergārdan ḫālī olurdı.

نمودی کار پرگار از دو انگشت Nümūdī kār-ı pergār ez-dü engüşt: Pergār ʿamelini iki barmaġından gösterirdi. *Pergār* maʿrūf āletdir ki ʿavām taḥrīf idüp pergel dirler.

چو بهر خط ز طبعش سر زدی خواست Çü behr-i ḫaṭ zi-ṭabʿeş ser zedī ḫˇāst: Çünki ḫaṭ ecliyçün anıñ ṭabʿından baş urucılıḳ ḳalḳaydı. Yaʿnī bir ḫaṭ çekmek isteyeydi.

بر او آن کار بیمسطر شدی راست Ber-ū ān kār bī-mısṭar şüdī rāst: Anıñ üzerine ol ʿamel mıstarsız ṭoġrı olurdı. Ḥāṣılı ol üstād-ı ḥāẕıḳıñ pergele ve mıstara ḥāceti yoḳ idi.

بجستی بر شدی بر طاق اطلس Bi-cüstī ber-şüdī ber-tāḳ-ı Aṭlas: Ol üstād ṣıçrardı felek-i Aṭlas üzerine giderdi.

بر ایوان زحل بستی مقرنس Ber-eyvān-ı Züḥal bestī muḳarnas: Züḥal eyvānı üzerinde münaḳḳaş çardaḳ baġlardı. *Felek-i Aṭlas* ṭoḳuzıncı felekdir ki lisān-ı şerʿde aña ʿArş-ı ʿAzīm dirler. Felek-i Züḥal yedinci gökdür ki anıñ üsti felek-i Ṣevābitdir. Sebʿa-i seyyāreden māʿadā yıldızlar cümlesi anda olmaġla bir münaḳḳaş çardaḳ gibidir. Ḥāṣılı ol üstād naḳḳāş bir mertebede māhir idi ki eflāk rifʿatli, encüm zīnetli, bedīʿ ṣanʿatli eyvānlarıñ īcād u iḫtirāʿına ʿaẕīm ḳudretli idi.

---

[945] yaʿnī anıñ nuḳūş-ı ʿacībesine nisbet Mecestī-nām kitābda olan eşkāl pek āsān idi: - (S)

چو سوی تیشه کردی دستش آهنگ Çü sūy-ı tīşe kerdī desteş āheng: Çünki ol üstādıñ eli keser cānibine ḳaṣd ideydi. Ya‘nī eline keser alaydı.

ز خشت خام گشتی نرم تر سنگ Zi-ḫışt-ı ḫām geştī nermter seng: Ṭaş ḫam kerpiçten yumuşaḳrek olurdı. Ya‘nī kemāl-i ḥaẕāḳatından ṭaşı kerpiç gibi yonardı.

بطراحی چو فکر آغاز کردی Be-ṭerrāḥī çü fikr āgāz kerdī: **(S 97a)** Ṭerrāḥlıġa çünki şürū‘ ider idi.

هزاران طرح زیبا ساز کردی Hezārān ṭarḥ-ı zībā sāz kerdī: Niçe bing yaraşıḳlı ṭarḥ düzer ve ḳoşar idi. *Ṭarḥ* lüġatde bināyı ziyāde uzun itmege dirler ammā bunda murād bedī‘ ve muḫtera‘ olan **(E 139b)** naḳışlardır.

عمارات جهان بی سر و بن ‘İmārāt-ı cihān-ı bī-ser ü bün: Başsız ve pāyānsız olan cihān ‘imāretlerini.

نمودی جمله دریك روی ناخن Nümūdī cümle der-yek rūy-ı nāḫun: Cümle bir ṭırnaġı yüzinde gösterir idi. Murād kemāl-i ḥaẕāḳatına īmādır.

بنقش آفرینش چون زدی رای Be-naḳş-ı āferīneş çün zedī rāy: Yaradılmış olan naḳşa, ya‘nī ṭavḳ-ı beşerden ḫāric zībā ve ra‘nā naḳşlar itmege çünki re’y ve fikir ururdı.

شدی از خامه لوح هستی آرای Şüdī ez-ḫāme levḥ-i hestī-ārāy: Ḳaleminden varlıḳ levḥini bezeyici olurdı. Ya‘nī zībā ṣūretler ẓuhūra getürürdi.

بتصویر آنچه بر کلکش گذشتی Be-taṣvīr ānçi ber-kilkeş güẕeştī: Taṣvīr ile ol nesne ki ḳalemi üzerine geçerdi. Ya‘nī ol ṣūret ki anı ẕī-rūḥ ḳalbinde naḳş iderdi.

ز رشح آن روانی زنده گشتی Zi-reşḥ-i ū revānī zinde geştī: Ol ḳalem ṣızıntısından bir cān diri olurdı. Ya‘nī ol üstād naḳş itdigi ṣūreti bir ḳālıba ifrāġ iderdi ki gören kimesne anı diri ẓann ider idi.

بسنگ ار صورت مرغی کشیدی Be-seng er ṣūret-i murġī keşīdī: Eger ṭaşa bir ḳuş ṣūreti çekeydi.

سبك سنگ گران از جا پریدی Sebük seng-i girān ez-cā perīdī: Fi’l-ḥāl ol aġır ṭaş yerinden uçardı. Ya‘nī uçar ḳuş gibi görünürdi.

بحکم دایه زرین دست استا د Be-ḥükm-i dāye zerrīn-dest üstād: Dāye ḥükmiyle altun elli üstād.

زر اندوده سرایی کرد بنیاد Zer-endūde serāyī kerd bünyād: Altuna ḳablı bir sarāy bünyād itdi.

صفای صفهایش صبح اقبال Ṣafā-yı ṣuffehāyeş ṣubḥ-ı iḳbāl: Ol sarāyıñ ṣuffalarınıñ ṣafāsı ṣabāḥ devletlü idi.

فضای خانهایش گنج آمال Feżā-yı ḫānehāyeş genc-i āmāl: Anıñ ḫāneleriniñ feżāsı maḳṣūdlar ḫazīnesi idi. *Feżā* ev ortasında veyā ḫāricinde olan vāsi‘ yer ma‘nāsınadır.

ممهد فرش مرمر در ممرهاش Mümehhed ferş-i mermer der-memerhāş: Mermer döşek döşenmiş idi anıñ[946] geçidlerinde.

موصل زآبنوس وعاج درهاش Muvaṣṣal z’ābnūs u ‘āc derhāş: Ḳapuları ābnūsdan ve fîl kemiginden bend olunmuş idi.

در اندرهم در آنجا هفت خانه Der-ender hem der-āncā heft ḫāne: Ol yerde birbiri içinde yedi **(E 140a)** ḫāne var idi.

چو هفت اورنگ بیمثل زمانه Çü heft evreng bī-miṯl-i zamāne: Yedi taḫt, ya‘nī yedi ḳat gökler gibi zamānede miṯli yoḳ idi.

مرتب هر یك از لون دگر سنگ Müretteb her yek ez-levn-i diger seng: Ol yedi ḫāneniñ her biri bir levn ṭaşdan tertīb olunmuş idi.

صقالت دیده و صافی و خوشرنگ Ṣaḳālet-dīde vü ṣāfī vü ḫoş-reng: Ṣaḳālet görmüş, ya‘nī āyīne gibi muṣayḳal ve ṣāfī ve ḫoş-reng idi.

بهفتم خانه همچون چرخ هفتم Be-heftüm ḫāne hemçün çarḫ-ı heftüm: Yedinci ḫāne yedinci gök gibi idi.

که هر نقشی و رنگی بود ازو گم Ki her naḳşī vü rengī būd ez-ū güm: Ki her bir naḳş ve her bir renk andan nā-bedīd idi. Ya‘nī anda olan naḳışlar ‘indinde eflākıñ naḳşı ‘adem meṯābesinde idi.

مرصع چل ستون از زر برافراخت Muraṣṣa‘ çil sütūn ez-zer ber-efrāḫt: Altundan cevāhirle müzeyyen ḳırḳ direk yüceltdi.

ز وحش و طیر زیبا شکلها ساخت Zi-vaḫş u ṭayr zībā şeklhā sāḫt: Berrī cānverden ve ḳuşdan yaraşıḳlı eşkāl ve ṣūretler düzdi.

بپای هر ستونی ساخت از زر Be-pāy-ı her sütūnī sāḫt ez-zer: Altundan **(S 97b)** her bir diregin altında düzdi.

غزالی ناف او پر مشگ اذفر Ġazālī nāf-ı ū pür-müşk-i eẕfer: Bir ceyrān yavrısı anıñ göbegi müşk-i eẕfer ile ṭolu. *Ezfer* rāyiḥalu, beyyinü’r-rāyiha ma‘nāsına, aṣılda ẕāl-ı ṣeḫḫaẕ iledir, ṣoñra zā-yı hevvez ile isti‘māl itdiler.

ز طاوسهان زرین صحن او پر Zi-ṭāvūshān-ı zerrīn ṣaḥn-ı ū pür: Altunlı ṭāvūs ṣūretlerinden anıñ ṣaḥnı. Ya‘nī ol ḫāneniñ ortası ṭolu idi.

---

[946] anıñ: - (S)

بدم‌های مرصع در تبختر Be-dümhā-yı muraṣṣa‘ der-tebaḫtur: Cevāhirle müzeyyen ḳuyruḳlar ile ṣalınmaḳda idiler.

میان آن درختی سر کشیده Miyān-ı ān dıraḫtī ser-keşīde: Ol yedinci ḫāneniñ ortasında bir aġac baş çekmiş idi.

که مثلش چشم نادر بین ندیده Ki miṯleş çeşm-i nādir-bīn ne-dīde: Ki anıñ miṯlini nādir görüci göz görmemiş idi.

ز سیم خام بودش نازنین ساق Zi-sīm-i ḫām būdeş nāzenīn sāḳ: Anıñ nāzenīn baldırı ḫām gümüşden idi.

ز زر اغصانش از فیروزه اوراق Zi-zer aġṣāneş ez-fīrūze evrāḳ: Budaḳları altundan yapraḳları yaşıl fīrūzeden idi.

بهر شاخش ز صنعت بود طیار Be-her şāḫeş zi-ṣan‘at būd ṭayyār: Anıñ **(E 140b)** her budaġında ol üstādıñ ṣan‘atından uçucı.

زمرد بال مرغی لعل منقار Zümürrüd-bāl murġī la‘l-minḳār: Zümürrüd ḳanatlı, la‘l-minḳār bir ḳuş ṣūreti var idi.

بنا میزد درختی سبز و خرم Bi-nāmīzed dıraḫtī sebz ü ḫurrem: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden ṣaḳlasun bir şād ve yaşıl aġac idi.

ندیده هرگز از باد خزان خم Ne-dīde hergiz ez-bād-ı ḫazān ḫam: Aṣlā ḫazān yilinden ḫam görmemiş. Ya‘nī egri olmamış idi.

همه مرغان او با مردمان رام Heme murġān-ı ū bā-merdümān rām: Ol dıraḫtda olan dükeli ḳuşlar ḫalḳa rām ve münḳād idiler.

بیك جا کرده سبح و شام آرام Be-yek cā kerde subḥ u şām ārām: Ṣabāḥ ve aḫşam bir yerde ḳarār itmiş idiler.

درآن خانه مصور ساخت هر جا Der-ān ḫāne muṣavvir sāḫt her-cā: Ol ḫānede her mevżi‘de muṣavvir düzdi.

مثال یوسف و نقش زلیخا Miṯāl-i Yūsuf u naḳş-ı Zelīḫā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ miṯālini ve Zelīḫānıñ naḳşını. Ya‘nī anlarıñ ṣūretlerini taṣvīr eyledi.

بهم بنشسته چون معشوق و عاشق Be-hem bin’şeste çün ma‘şūḳ u ‘āşıḳ: Bile oturmuşlar idi ‘āşıḳ ve ma‘şūk gibi.

ز مهر جان و دل با هم موافق Zi-mihr-i cān u dil bā-hem muvāfıḳ: Cān u göñül muḥabbetinden birbirine muvāfıḳ idiler.

بیکجا این لب او بوسه داده Be-yek cā īn leb-i ū būse dāde: Bir mevżi‘de taṣvīr olunmuş idi ki Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ lebine būse virmiş.

بیکجا آن میان این گشاده Be-yek cā ān miyān-ı īn güşāde: Bir mevżi‘de taşvīr olunmuş idi ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḫānıñ bilini açmış.

اگر نظارگی آنجا گذشتی Eger naẓẓāregī āncā güẕeştī: Eger bir naẓar idici ol mevżi‘e geçeydi. Ya‘nī bir ehl-i dil ‘āşıḳ-ı şūrīde ol hey’eti göreydi.

ز حسرت در دهانش آب گشتی Zi-ḥasret der-dehāneş āb geştī: Ḥasretden ve anlara ġıbṭadan ağzında şu ṭolanur idi.

همانا بود سقف او سپهری Hemānā būd saḳf-ı ū sipihrī: Ṣanurduñ ki anıñ saḳfı bir gök idi.

بر او تابنده هر جا ماه و مهری Ber-ū tā bende her cā māh u mihrī: Ol saḳf üzerinde her mevżi‘de ay ve güneş parlamış idi. Ya‘nī Zelīḫā ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ṣūretleri ay ve gün gibi ṣu‘lelenürdi.

عجب ماهی و مهری چون دو پیکر’Aceb māhī vü mihrī çün dü peyker: **(E 141a)** ‘Aceb māh ve mihr idi iki ṣūret gibi.

ز چاك يك گريبان بر زده سر Zi-çāk-ı yek girībān ber-zede ser: Bir yaḳa yırtığından baş urmuşlar idi, gūyā iki **(S 98a)** ṣūret bir yaḳadan baş göstermişler idi.

نمودی در نظر هر روی دیوار Nümūdī der-naẓar her rūy-ı dīvār: Her dīvār yüzi naẓar vaḳtinde görünürdi.

چو در فصل بهاران تازه گلزار Çü der-faṣl-ı bahārān tāze gülzār: Bahār faṣıllarında tāze gülistān gibi.

بهر گل گل زمینش بیش یا کم Be-her gülgül zemīneş bīş yā kem: Anıñ zemīniniñ her gülgülinde. Ya‘nī gül gibi laṭīf olan kesmelerinde ve ṭoġramalarında çoḳ veyā az.

دو شاخ تازه گل پیچیده در هم Dü şāḫ-ı tāze gül pīçīde der-hem: İki tāze gül budaġı birbirine bükülmüş idi. Ya‘nī ṣūret-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve şekl-i Zelīḫā birbirine ṣarılmış idi.

ز فرشش بود هر جایی شکفته Zi-ferşeş būd her cāyī şüküfte: Ol ḫāneniñ döşemesinden her mevżi‘de açılmış idi.

دو گل با هم بمهد ناز خفته Dü gül bā-hem be-mehd-i nāz ḫufte: İki gül bile nāz beşiginde uyumuş idi. Ya‘nī döşemesiniñ her mevżi‘inde ol iki ṣūret naḳş olunmuş idi.

درآن خانه نبود القصه یکجای Der-ān ḫāne ne-būd el-ḳıṣṣa yek cāy: Ḥāṣıl-ı kelām ol yedinci ḫānede bir yer yoġ idi.

تهی زان دو دلآرام و دلآرای Tehī z’ān dü dil-ārām u dil-ārāy: Ol iki göñül raḥātlandırıcı ve göñül bezeyici dil-berlerden ḫālī. Ya‘nī ol ḫāneniñ cevānib-i erba‘asında, saḳfında ve ferşinde bir mevżi‘ ḫālī degil idi ki ol iki ṣūret anda naḳş olunmuş idi.

بهر سو دیده ور دیده گشودی Be-her sū dīdever dīde güşūdī: Ol ḫāneniñ her cānibinde göz ṣaḥibi göz açaydı.

زاول صورت ایشان نمودی Zi-evvel ṣūret-i īşān nümūdī: Evvel naẓarda anlarıñ ṣūreti görünürdi.

چو شد خانه بدین صورت مهیا Çü şüd ḫāne bedīn ṣūret müheyyā: Çünki ol ḫāne bu ṣūretde müheyyā oldı.

به یوسف شد فزون میل زلیخا Be-Yūsuf şüd füzūn meyl-i Zelīḫā: Zelīḫānıñ meyli ve muḥabbeti Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma daḫı ziyāde oldı.

بهر نوبت که آن بتخانه را دید Be-her nevbet ki ān bütḫānerā dīd: Her nevbetde ki Zelīḫā ol bütḫāneyi görürdi.

درو مهر دگر از نو بجنبید Der-ū mihr-i diger ez-nev bi-cünbīd: Yengiden anda ġayrı muḥabbet oynar idi.

بلی عاشق چو بیند نقش جانان Belī ‘āşıḳ çü bīned naḳş-ı cānān: **(E 141b)** Belī ‘āşıḳ çünki cānānıñ naḳşını görür.

شود زان نقش حرف شوق خوانان Şeved z’ān naḳş ḥarf-i şevḳ-ḫˇānān: Ol naḳışdan şevḳ ḥarfini oḳuyucı olur. Ya‘nī iştiyāḳı artar.

ازآن حرف آتش او تازه گردد Ez-ān ḥarf āteş-i ū tāze gerded: Ol şevḳ ḥarfinden anıñ āteş-i ‘aşḳı tāze olur.

اسیر داغ بی‌اندازه گردد Esīr-i dāġ-ı bī-endāze gerded: Endāzesiz dāġa esīr olur.

خواندن زلیخا یوسف علیه السلام بسوی آن خانه و مطالبهٔ وصال نمودن Ḫˇānden-i Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-sūy-ı ān ḫāne ve muṭālebe-i viṣāl nümūden: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ol ḫāne ṭarafına oḳumaḳ ve viṣāl muṭālebesini göstermek beyānındadır.

چو شد خانه تمام از سعی استاد Çü şüd ḫāne tamām ez-sa‘y-ı üstād: Çünki ḫāne tamām oldı üstād sa‘yından.

بتزیینش زلیخا دست بگشاد Be-tezyīneş Zelīḫā dest büg’şād: Anı tezyīne Zelīḫā el açdı.

زمین آراست از فرش حریرش Zemīn ārāst ez-ferş-i ḥarīreş: Ḥarīr döşemeden anıñ yerini bizedi.

جمال افزود از زرین سریرش Cemāl efzūd ez-zerrīn serīreş: Altunlı taḫtdan anıñ güzelligini arturdı.

قنادیل گهر پیوندش آویخت Ḳanādīl-i güher-peyvendeş āvīḫt: Ol ḫāneye cevāhir ḳonma ḳandīller aşdı.

ریاحین بهر عطرش در هم آمیخت Reyāḥīn behr-i ‘ıṭreş derhem āmīẖt: Anı ḳoḳulandırmaḳ içün reyḥānlar. Ya‘nī ṭayyib ḳoḳulu nesneler birbirine ḳarışdırdı.

همه بایستنیها ساخت آنجا Heme bāyestenīhā sāẖt āncā: **(S 98b)** Ol mevżi‘e cümle görklü şeyleri düzdi.

بساط خرمی انداخت آنجا Bisāṭ-ı ẖurremī endāẖt āncā: Ol mevżi‘e şādlıḳ döşegini atdı.

درآن عشرتگه از هر چیز وهرکس Der-ān ‘işretgeh ez-her çīz ü her kes: Ol ‘işret yerinde her nesneden ve herkesden.

نمی بایستش الا یوسف و بس Nemī-bāyesteş illā Yūsuf [u] bes: Aña gerekmez idi; illā ancaḳ Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

بلی بی روی جانان گر بهشتست Belī bī-rūy-ı cānān ger behişt̲est: Belī öyledir cānānıñ yüzi olmaḳsızın eger ol ẖāne cennetdir.

بچشم عاشق مشتاق زشتست Be-çeşm-i ‘āşıḳ-ı müştāḳ zişt̲est: ‘Āşıḳ-ı müştāḳıñ gözine ḳabīḥdir. Nitekim cennetden daḫı maḳṣad-ı aḳṣā ve maṭlāb-ı a‘lā rıżā-yı ekber-i Raḥman ve müşāhede-i cemāl-i Yezdāndır.

برآن شد تا که یوسف را بخواند Ber-ān şüd tā ki Yūsufrā bi-ẖ˘āned: Zelīẖā bu niyyet üzre oldı tā ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı oḳuya. **(E 142a)**

بصدر عزت و جاهش نشاند Be-ṣadr-ı ‘izzet ü cāheş nişāned: Ululuḳ ve manṣıb ṣadrına anı dike. Ya‘nī ol ẖānede olan taẖt-ı bedī‘ üzerine anı oturda.

بخلوت با جمالش عشق بازد Be-ẖalvet bā-cemāleş ‘aşḳ bāzed: Ḫalvetde anıñ cemāliyle ‘aşḳ oynada.

بمیدان وصالش رخش تازد Be-meydān-ı viṣāleş raḫş tāzed: Anıñ viṣāli meydānında at segirtdire. Ya‘nī beynlerde muvāḳa‘a ola.

ز لعل جان فزایش کام گیرد Zi-la‘l-i cān-fezāyeş kām gīred: Anıñ cān arturucı la‘l ṭuṭaġından murād ṭuta.

بزلف سرکشش آرام گیرد Be-zülf-i ser-keşeş ārām gīred: Anıñ iṭā‘atsiz zülfiyle ḳarār ṭuta.

ولی اول جمال خود بیاراست Velī evvel cemāl-i ẖod biyārāst: Velīkin evvel kendü cemālini bezedi.

وزان میل دل یوسف بخود خواست V’ez-ān meyl-i dil-i Yūsuf be-ẖod ẖ˘āst: Andan ṣoñra Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ kendüye göñliniñ meylini istedi.

بزیورها نبودش احتیاجی Be-zīverhā ne-būdeş iḥtiyācī: Zīnetlere anıñ iḥtiyācı yoḳ idi.

ولی افزود ازآن خود را رواجی Velī efzūd ez-ān ẖodrā revācī: Velīkin ol zīnetden kendüye bir revnaḳ arturdı.

بخوبی گل ببستانها سمر شد Be-ḫūbī gül be-bostānhā semer şüd: Bostānlarda gül güzellik ile meşhūr oldı.

ولی از عقد شبنم خوبتر شد Velī ez-ʿaḳd-i şebnem ḫūbter şüd: Velīkīn çise boġumından güzelrek oldı.

ز غازه رنگ گل را تازگی داد Zi-ġāze reng-i gülrā tāzegī dād: Eñlikden gül gibi rengine tāzelik virdi.

لطافت را بلند آوازگی داد Leṭāfetrā bülend āvāzegī dād: Laṭīflige yüce āvāzelik virdi.

ز وسمه ابروان را کار پرداخت Zi-vesme ebruvānrā kār perdāḫt: Rastıḳdan ḳaşları işine şüret virdi. Yaʿnī ḳaşlarına kār çekdi.

هلال عید را قوس و قزح ساخت Hilāl-i ʿıydrā ḳavs u ḳuzāḥ sāḫt: Bayram ayına ḳavs u ḳuzaḥ düzdi. Yaʿnī elegimşaġmal gibi laṭīf eyledi. Ḥāşılı ḳaşlarına kār çeküp ebem ḳurşaġı[947] gibi muḳavves ve mülevven eyledi.

نغوله بست موی عنبرین را Nüġüle best müy-ı ʿanberīnrā: ʿAnberlü saçlarına zülf baġladı. Yaʿnī zülf ḳurdı. Nitekim tāze gelinler eylerler.

گره در یکدگر زد مشگ چین را Girih der-yek diger zed müşk-i Çīnrā: Çīn memleketiniñ müşki gibi ḳoḳulı saçlarını birbirine dügüm urdı. Nitekim ʿādet-i nisādır.

ز پشت آویخت مشگین گیسوان را Zi-püşt āvīḫt müşgīn gīsuvānrā: **(E 142b)** Müşk ḳoḳulı zülflerini arḳadan aşdı.

ز عنبر داد پشتی ارغوان را Zi-ʿanber dād püştī erġuvānrā: Ḳızıl gül gibi laṭīf arḳasına ʿanberden ṭayanacaḳ virdi.

مکحل ساخت چشم از سرمه ناز Mukaḥḥal sāḫt çeşm ez-sürme-i nāz: Sürmelenmiş **(S 99a)** eyledi gözini nāz sürmesinden.

سیه کاری بمردم کرد آغاز Siyehkārī be-merdüm kerd āġāz: Ḫalḳa siyehkārlıġa şürūʿ itdi. Yaʿnī eyü ʿamellerini ifsād murād itdi.

نهاد از عنبر تر جا بجا خال Nihād ez-ʿanber-i ter cā-be-cā ḫāl: Tāze ʿanberden, yaʿnī vesmeden yer-be-yer beñ ḳodı.

بجانان کرد عرض صورت حال Be-cānān kerd ʿarż-ı şüret-i ḥāl: Şüret-i ḥālini cānāna ʿarż itdi.

که رویت آتشی در من فکندست Ki rūyet āteşī der-men fekendest: Ki senin yüziñ baña bir āteş[948] şalmışdır.

---

[947] ḳurşaġı: ḳuşaġı (S)

[948] āteş: āteşi (S)

برآن آتش دل و جانم سپنداست Ber-ān āteş dil ü cānem sipendest: Ol āteş üzerine cān u gönlüm üzerlik toḫmıdır.

بمه خطی کشید از نیل چون میل Be-meh ḫaṭṭī keşīd ez-nīl çün mīl: Ay yüzine bir ḫaṭ çekdi çivīdden mīl gibi. Nitekim bānuvānıñ ‘ādetleridir, ruḫsārlarına envā‘-ı zīb ü zīnet virirler.

که شد مصر جمال آباد ازآن نیل Ki şüd Mıṣr-ı cemāl ābād ez-ān nīl: Ki anıñ güzelligi Mıṣrı ma‘mūr oldı ol gök renkli mīl gibi ḫaṭdan.

نبود آن خط نیلی بر رخ ماه Ne-būd ān ḫāṭṭ-ı nīlī ber-ruḫ-ı māh: Zelīḫānıñ ay yañaġı üzre ol çekdigi ḫaṭ çivīd ḫaṭṭı degil idi.

که میلی بود بهر چشم بدخواه Ki mīlī būd behr-i çeşm-i bed-ḫˇāh: Ki bir[949] mīl idi yavuz ṣanıcınıñ gözi ecliyçün.

مگر مشاطه دید آن نرگس مست Meger meşşāṭa dīd ān nergis-i mest: Ya meger meşşāṭa ol sarḫoş gözleri gördi.

فتاد آنجاش میل سرمه از دست Fütād āncāş mīl-i sürme ez-dest: Sürme mīli elinden ol yere düşdi. *Meşşāta* gelinin yüzin düzen ‘avrata dirler.

بدستان داد سیمین پنچه را رنگ Be-destān dād sīmīn pençerā reng: Elleriyle gümüşli pençesine renk virdi. Ya‘nī ḳına yaḳdı.

کزان دستان دلی آرد فرا چنگ K’ez-ān destān dilī āred ferā çeng: Ki ol ḫīleden bir göñli ele getüre. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñlini ceẕb ide.

بکف نقشی زد او را خرده کاری Be-kef naḳşī zed ūrā ḫurde-kārī: Bir daḳīḳ işlü, ya‘nī meşşāṭa bir naḳış urdı Zelīḫānıñ eline.

کزان نقشش بدست آید نگاری K’ez-ān naḳşeş be-dest āyed nigārī: Ki ol naḳışdan **(E 143a)** eline bir nigār gele. Ya‘nī ol naḳış sebebiyle envā‘-ı esbāb-ı ḫüsnile müzeyyen bir dil-ber eline gele.

بفندق گونهٔ عناب تر داد Be-fındıḳ-güne’ī ‘unnāb-ı ter dād: Fındıḳ gibi barmaġı uclarına tāze ‘unnāb rengini virdi. *‘Unnāb* bir ḳızılca meyvedir ki igde daḫı dirler. Ya‘nī barmaḳların ḳına ile boyadı.

بجانان زاشك عنابی خبر داد Be-cānān z’eşk-i ‘unnābī ḫaber dād: Cānānına ‘unnāb renkli göz yaşından ḫaber virdi. Ya‘nī barmaḳların ḳızıl boyaması cānānına iş‘ār idi ki gözimden aḳan seyller daḫı böyle ḳızıldır.

---

[949] bir: - (S)

بصنعت ده هلال مه قفا را Be-ṣan‘at deh hilāl-i meh-ḳafārā: Ṣan‘at ile[950] ay ḳafālu on hilāli. Ya‘nī ṭırnaġı uclarını. *Meh-kafā*dan murād tamām-ı tırnaḳlardır ki bedirlenmiş ay gibi müdevverdir ve *hilālden* murād ṭırnaḳ uclarıdır ki yeñi ay gibi muḳavvesdir.

زجلباب شفق کرد آشکارا Zi-cilbāb-ı şafaḳ kerd āşikārā: Şafaḳ milḥafesinden āşikāre itdi. Ya‘nī ḳına yaḳmaġla hilāl gibi ṭırnaġı uclarınıñ rengi māverāsınıñ ḳınalu renginiñ ġayrı oldı. Nitekim ṭırnaġıñ ete muttaṣıl yeriniñ rengi munfaṣıl yeriniñ renginiñ ḫilāfı olur. Gūyā Zelīḫā anı ṣan‘atla ḳaṣden eyledi.

که تا از طارم دولت هلالی Ki tā ez-tārem-i devlet hilālī: Tā ki devlet göginden bir hilāl.

نشانش بخشد از عید وصالی Nişāneş baḫşed ez-‘ıyd-ı viṣālī: Bayram viṣālinden aña **(S 99b)** bir nişān bağışlaya. Ya‘nī ol ġarīb zīnet viṣāle bā‘iṣ ola.

نمود از طرف عارض گوشواره Nümūd ez-ṭarf-ı ‘ārıż gūşvāre: Yanaġı ṭarafından küpe gösterdi.

قران افکند مه را با ستاره Ḳırān efkend mehrā bā-sitāre: Ayı yıldıza ḳırān şāldı. Ya‘nī ay gibi ruḫsārını yıldız gibi küpeye muḳārin ḳıldı.

که تا آن دولت دنیا و دینش Ki tā ān devlet-i dünyā vü dīneş: Ki tā ol dünyā devleti ve dīn devleti.

به حکم آن قران گردد قرینش Be-ḥükm-i ān ḳırān gerded ḳarīneş: Ol ḳırān ḥükm ile kendüye ḳarīn ola.

چو غنچه با جمال تازه و تر Çü ġonce bā-cemāl-i tāze vü ter: Ṭomurcuḳ gül gibi tāze ve laṭīf güzellik ile.

لباس تو بتو پوشیده در بر Libās-ı tū-be-tū pūşīde der-ber: Üzerine ḳat ḳat libāslar örtündi.

مرتب ساخت بر تن پیرهن را Müretteb sāḫt ber-ten pīrehenrā: Teni **(E 143b)** üzerine gönlüni müretteb eyledi. Ya‘nī ḳamīṣini giyindi.

ز گل پر کرد دامان سمن را Zi-gül pür kerd dāmān-ı semenrā: Gülden ṭolu itdi semenin etegini. Ya‘nī gül cesedine semen gibi nāzik ḳamīṣ giyindi.

شعار شاخ گل از یاسمین کرد Şi‘ār-ı şāḫ-ı gül ez-yāsemīn kerd: Gül budağı ‘alāmetini yāsemīnden itdi.

سمن در جیب و گل در آستین کرد Semen der-ceyb ü gül der-āstīn kerd: Aġ gül gibi sīnesini yaḳasına ve ḳızıl gül gibi ḳınalı ellerini yeñine itdi. Ya‘nī sīnesini gönlegiñ yaḳasına ve ellerini gönlegiñ yeñine idḫāl itdi.

---

[950] ile:- (E)

ندیدی دیده گر کردی تأمل Ne-dīdī dīde ger kerdī te’emmül: Eger te’emmül ve tefekkür ideydi göz görmez idi.

بجز آب تنگ بر لاله و گل Be-cüz āb-ı tenüg ber-lāle vü gül: Ṭar şudan ġayrı lāle ve gül gövdesi üzre. Ya‘nī göñl[eg]i raḳīḳ oldığından güyā lāle ve gül üzerinden ince şu aḳar gibi nümāyān olur idi.

عجب آبی درو از نقرهٔ خام ‘Aceb ābī der-ū ez-nuḳre-i ḫām: ‘Aceb bir şu idi anda ḫām gümüşden.

دو ماهی از دو ساعد کرده آرام Dü māhī ez-dü sā‘id kerde ārām: İki bileginden iki balıḳ ḳarār itmiş idi. Ya‘nī yufḳa şu gibi libāsı içinde bilekleri balıḳ gibi idi.

ز دستینه دو ساعد کرده رونق Zi-destīne dü sa‘id kerde revnaḳ: Bilezikden iki bilegine revnaḳ itmiş idi.

ز زر کرده دو ماهی را مطوق Zi-zer kerde dü māhīrā muṭavvaḳ: İki balığı altundan muṭavvaḳ itmiş idi. Ya‘nī iki bilegini altuna ḳablamış idi.

رخش می داد با ساعد گواهی Ruḫeş mī-dād bā-sa‘id güvāhī: Anıñ yañağı bilegiyle şehādet virdi.

که حسنش گیرد از مه تا بماهی Ki ḥüsneş gīred ez-meh tā be-māhī: Ki güzelligi felek-i Ḳamerden zīr-i zemīndeki balığa dek ṭutar. Ya‘nī ḥüsni ‘ālemi iḥāṭa ider.

چو بر نازك تنش شد پیرهن راست Çü ber-nāzik teneş şüd pīrehen rāst: Çünki anıñ nāzik gövdesi üzre göñlek ṭoġrı oldı.

به زرکش دیبهٔ چینش بیاراست Be-zer-keş dībe-i Çīneş biyārāst: Ol gövdeyi altun işlemeli Çīn dībāsıyla bezedi. Ya‘nī göñlegi üstinden libās-ı fāḫire giyindi.

بت چین با هزاران نازنینی Büt-i Çīn bā-hezārān nāzenīnī: Çīn maḥbūbı, ya‘nī Zelīḫā niçe biñ iftiḫār ile.

بجولان آمد از دیبای چینی Be-cevlān āmed ez-dībā-yı Çīnī: Çīn ḳumaşından şalınmaġa geldi, **(E 144a)** ya‘nī ol libāsı giyinüp şalındı.

نهاد از لعل سیراب و زر خشك Nihād ez-la‘l-i sīr-āb u zer-i ḫuşk: Leṭāfetli la‘lden ve ḳurı altundan ḳodı.

فروزان تاج را بر خرمن مشگ Fürūzān tācrā ber-ḫarmen-i müşk: Müşk ḫarmeni üzre yalıñlanıcı tācı. Ya‘nī başına mücevher tāc giyindi.

شد از گوهر مرصع جیب و دامان Şüd ez-gevher muraṣṣa‘ ceyb ü dāmān: Cevāhirden müzeyyen yaḳa ve etekle oldı.

بصحن خانه طاوس خرامان Be-ṣaḥn-ı ḫāne ṭāvus-ı ḫırāmān: Ḫāne **(S 100a)** ortasında ṣalınıcı ṭāvus. Ya‘nī mücevher tāc ve libās giyinüp ḫırāmān oldı.

خرامان می شد و آیینه در دست Ḫırāmān mī-şüd ü āyīne der-dest: Ṣalınıcı oldı ve āyīne elinde.

خیال حسن خود با خود همی بست Ḫayāl-i ḥüsn-i ḫod bā-ḫod hemī-best: Kendü ḥüsni ḫayālini kendüye bağladı ve güzelligi kemāl-i nihāyete irdügün bildi.

چو عکس روی خود دید از مقابل Çü ‘aks-i rūy-ı ḫod dīd ez-muḳābil: Çünki yüzi ‘aksini muḳābilden, ya‘nī āyīneden gördi.

عیار نقد خود را یافت کامل ‘Iyār-ı naḳd-i ḫodrā yāft kāmil: Kendi naḳdiniñ ‘ıyārını kāmil buldı.[951]

ز نقد خود درآن گنج طرب کرد Zi-naḳd-i ḫod der-ān genc-i ṭarab kerd: Kendi ḥüsni naḳdinden ol ḫānede şādlıḳ ḫazīnesi itdi.

بقصد آن خریداری طلب کرد Be-ḳaṣd-ı ān ḫarīdārī ṭaleb kerd: Ol naḳdle müşterīlik ṭaleb itdi. Ya‘nī naḳd-i ḥüsnini virüp viṣāl-i Yūsufı almaḳ ḳaṣd eyledi.

بجست و جوی یوسف کس فرستاد Be-cüst ü cūy-ı Yūsuf kes firistād: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı arayup istemege ādem gönderdi.

پرستاران ز پیش و پس فرستاد Perestārān zi-pīş ü pes firistād: Öñden arddan ṭapucılar gönderdi.

درآمد ناگهان از در چو ماهی Der-āmed nāgehān ez-der çü māhī: Der-‘aḳab ḳapudan duḫūl itdi ay gibi.

عطارد حشمتی خورشید جاهی ‘Uṭārid-ḥaşmetī ḫūrşīd-cāhī: ‘Uṭārid-nām yıldız gibi ‘aẓametle güneş rif‘atle.

وجودی از خواص آب و گل دور Vücūdī ez-ḫavās-ı āb u gil dūr: Balçıḳ ve ṣu ḫāṣṣalarından ıraḳ bir vücūd idi.

جبین و طلعتی نور علی نور Cebīn ü ṭal‘atī nūrun ‘alā nūr: Alnı ve yüzi nūrun ‘alā nūr idi.

ازو یك لمعهٔ روشن جهانی Ez-ū yek lem‘a-i rūşen cihānī: Anıñ cemālinden bir pāre cihān ḫalḳınıñ aydınlıġı idi.

وزو یك حرف هرسو داستانی V’ez-ū yek ḥarf her sū dāstānī: Ve **(E 144b)** anıñ cemālinden bir ḥarf her cānibe bir dāstān idi.

زلیخا را چو دیده بر وی افتاد Zelīḫārā çü dīde ber-vey üftād: Zelīḫānıñ çünki gözi anıñ üzerine düşdi.

---

[951] buldı: bulmadı (E)

زشوقش شعله گویی در نی افتاد Zi-şevḳeş şu‘le gūyī der-ney üftād: Anıñ şevḳinden ẓann idersin ḳamışa şu‘le düşdi.

گرفتش دست کای پاکیزه سیرت Girifteş dest k’ey pākīze sīret: Elini ṭutdı ki ey yüriyişi ziyāde pāk.

چراغ دیدۀ اهل بصیرت Çerāġ-ı dīde-i ehl-i baṣīret: Ehl-i idrākiñ göziniñ çerāġı.

بنامیزد چه نیکو بندۀ تو Bi-nāmīzed çi nīkū bende’ī tü: Allāhu te‘ālā yaramaz gözden ṣaḳlasun ne eyü kölesin sen.

بهراحسان و لطف ارزندۀ تو Be-her iḥsān u luṭf erzende’ī tü: Her iḥsāna ve luṭfa lāyıḳsın sen.

به نیکو بندگیهای تو نازم Be-nīkū bendegīhā-yı tü nāzem: Seniñ eyü ḳulluḳlarıñla güvenirim. Ya‘nī güzel edā-yı ḫiẕmetiñle iftiḫār iderim.

بطوق منت گردن فرازم Be-ṭavḳ-ı minnet-i gerden firāzem: Seniñ iḥsānıñ ḳılādesiyle boyun yüceldirim ve ‘ālī-cenāb olurum.

بیا تا حق شناست باشم امروز Biyā tā ḥaḳ-şināset bāşem imrūz: Gel tā bugün seniñ ḥaḳḳıñı añlayıcı olam.

زمانی در سپاست باشم امروز Zamānī der-sipāset bāşem imrūz: Bugün bir zamān seniñ şükrüñde olam. Ya‘nī anıñ muḳābelesinde gevher-i viṣālimi saña virem.

کنم قانون احسانی کنون ساز Künem ḳānūn-ı iḥsānī künün sāz: Şimdi eyülük ḳānūnını düzem[952] ve ḳoşam. *Künem* lafzı min-ciheti’l-ma‘nā sāz lafẓına muḳayyeddir, sāz künem dimekdir, sāz eyleyem. Ya‘nī düzem ve ḳoşam dimekdir.

که تا باشد جهان گویند از و باز Ki tā başed cihān gūyend ez-ū bāz: Ki mādām ki cihān mevcūd ola ol iḥsāndan söyleyeler. *Bāz* böyle yerlerde te’kīd ifāde ider. Ya‘nī cihān ṭurduḳca söyleyeler ki zamān-ı sābıḳda bir bānū-yı cihān la‘l-i nihānını dest-efşār-ı bendesi eyleyüp ḥoḳḳa-i yāḳūt-ı nā-süftesini **(S 100b)** ol bende elmāsıyla āsüfte eylemiş ve bu güne ‘aẓīm ikrām-ı kirāmī ve in‘ām-ı iḫtirāmıyla ṭuyulmuş.

بنیرنگ و فسون کز حد برون برد Be-nīreng ü füsūn k’ez-ḥad birūn bürd: Ḥīle ve efsūnla ki ḥadden ṭaşra iletdi.

باول خانه زان هفتش درون برد Be-evvel ḫāne z’ān hefteş derūn bürd: Ol yedi ḫāneden evvel ḫāneye anı içerü **(E 145a)** iletdi.

ز زرین در چو داد آنجا گذارش Zi-zerrīn der çü dād āncā güẕāreş: Çünki altunlı ḳapudan ol yerde Zelīḫā aña giçmek virdi ve içerü dāḫil oldı.

---

[952] düzem: düzelim (E)

بقفل آهنین کرد استوارش Be-ḳufl-ı āhenīn kerd üstüvāreş: Demir kilīd ile anı muḥkem itdi.

چو شد در بسته از لب مهر بگشاد Çü şüd der beste ez-leb mühr büg'şād: Çünki ḳapu baġlu oldı, Zelīḫā ṭuṭaġından mühri[953] açdı.

ز دل راز درون خود برون داد Zi-dil rāz-ı derūn-ı ḫod birūn dād: Yürekden kendü içerüsi sırrını ṭaşra virdi.

نخستین گفت کای مقصود جانم Nuḫustīn güft k'ey maḳṣūd-ı cānem: Evvel didi ki: Ey cānımıñ maḳṣūdı!

که جانرا جز تو مقصودی ندانم Ki cānrā cüz tü maḳṣūdī ne-dānem: Ki cānıma senden ġayrı bir maḳṣūd bilmem.

خیال خود بخواب من نمودی Ḫayāl-i ḫod be-ḫˇāb-ı men nümūdī: Kendü ḫayāliñi uyḳuda baña gösterdiñ.

بطفلی خواب از چشمم ربودی Be-ṭıflī ḫˇāb ez-çeşmem rübūdī: Çocuḳluḳda uyḳuyı gözimden ḳapdıñ.

ز سودای خودم دیوانه کردی Zi-sevdā-yı ḫodem dīvāne kerdī: Kendü 'aşḳıñdan beni dīvāne itdiñ.

بغمهای خودم همخانه کردی Be-ġamhā-yı ḫodem hem-ḫāne kerdī: Kendü ġamlarıñla beni bir evlü itdiñ. Ya'nī ġamıñ benden cüdā olmaz, bir evlüler birbirinden cüdā olmadıġı gibi.

نظر نگشاده در نظارهٔ تو Naẓar neg'şāde der-neẕẕāre-i tü: Seniñ rü'yetiñe naẓar açmayup. Ya'nī seniñ cemāliñi görmemiş iken.

بدین کشور شدم آوارهٔ تو Bedīn kişver şüdem āvāre-i tü: Bu iḳlīmde seniñ āvāreñ oldum.

ندیده چارهٔ آوارگیها Ne-dīdem çāre-i āvāregīhā: Āvārelikler çāresin görmedim. Ya'nī 'aşḳıñ āvāreligine müfāraḳat görmedim. Ḥāṣılı 'aşḳıñ benden zā'il olmadı.

کشیدم در غمت بیچارگیها Keşīdem der-ġamet bī-çāregīhā: Seniñ ġamıñda çāresizlikler çekdim.

کنون کز دیدن روی تو شادم Künūn k'ez-dīden-i rūy-ı tü şādem: Şimdi seniñ yüziñi görmekden ben şādım.

ز بی رویی تو بس نامرادم Zi-bī-rūyī-i tü bes nā-murādem: Seniñ yüziñsiz ziyādesiyle murādsızım.

ز بی رویی گذر رویی بمن کن Zi-bī-rūyī güẕer rūyī be-men kün: Yüzsüzlükden giç bir yüz baña eyle. Ya'nī baña teveccüh eyle.

---

[953] mühri: - (S)

زروی مهر با من یك سخن كن Zi-rūy-ı mihr bā-men yek süḫan kün: Muḥabbet yüzinden benimle bir söz eyle. Ya‘nī benimle söyle.

جوابش داد یوسف سرفكنده Cevābeş dād Yūsuf ser-fekende: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām **(E 145b)** baş[954] şalup aña cevāb virdi.

كه ای همچون منت صد شاه بنده Ki ey hem çün menet ṣad şāh bende: Ki ey ol Zelīḫā ki benim gibi yüz şāh saña bendedir.

مرا از بند غم آزاد گردان Merā ez-bend-i ġam āzād gerdān: Beni ġam bāġından āzād eyle.

بآزادی دلم را شاد گردان Be-āzādī dilemrā şād gerdān: Āzādlıḳ ile göñlümi şād eyle.

مرا خوش نیست كاینجا با تو باشم Merā ḫoş nīst k’īncā bā-tü bāşem: Baña ḫoş degildir ki bu yerde seniñle olam.

پس این پرده تنها با تو باشم Pes-i īn perde tenhā bā-tü bāşem: Bu perde ardında yalñız seniñle olam.

تو كان آتشی من پنبهٔ خشك Tü kān-ı āteşī men penbe-i ḫuşk: Sen āteş ma‘denisin ben ḳurı panbuḳ.

تو باد صرصری من نفحهٔ مشگ Tü bād-ı ṣarṣarī men nefḥa-i müşk: Sen ṣarṣar yilisin ben müşk ḳoḳusıyım. *Sarṣar* ṣovuḳ yele dirler. Murād bunda şedīd yildir.

كجا این پنبه با آتش برآید Kücā īn penbe bā-āteş ber-āyed: Ḳanda bu panbuḳ āteş ile gele ve aña taḥammül ḳıla.

چه سان این نفحه با صرصر گراید Çi sān īn nefḥa bā-ṣarṣar girāyed: **(S 101a)** Ne üslūb ile bu ḳoḳu ṣarṣara meyl ide. Ya‘nī elbetde āteş penbeyi yaḳar ve ṣarṣar nefḥayı iletür ve bizim ictimā‘mız bir fitne iḥdāṯ ider.

زلیخا این نفس جز باد نشمرد Zelīḫā īn nefes cüz bād neş’mürd: Zelīḫā bu nefesi yilden ġayrı ṣaymadı. Ya‘nī ḳulaġından yil gibi geçdi.

سخن گویان بدیگر خانه اش برد Süḫan-gūyān be-dīger ḫāneeş bürd: Söz diyerek āḫer ḫāneye iletdi.

برو قفل دكر محكم فرو بست Ber-ū ḳufl-ı diger muḥkem fürū best: Ol ḫāne üzerine ġayrı muḥkem kilīd baġladı.

دل یوسف ازآن اندوه بشكست Dil-i Yūsuf ez-ān endūh biş’kest: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli ol ġuṣṣadan şındı.

دگر باره زلیخا ناله برداشت Diger bāre Zelīḫā nāle ber-dāşt: Ġayrı kerre Zelīḫā nāle ḳaldırdı.

---

[954] baş: başı (S)

نقاب از راز چندین ساله برداشت Niḳāb ez-rāz-ı çendīn sāle ber-dāşt: Niçe senelik sırr-ı ʻaşḳdan niḳāb ḳaldırdı.

بگفت ای خوشتر از جان ناخوشی چند Bi-güft ey ḫoşter ez-cān nā-ḫoşī çend: Didi: Ey cāndan eyürek bu eyüsüzlük niçe bir?

بپایت می کشم سر سرکشی چند Be-pāyet mī-keşem ser ser-keşī çend: Seniñ ayaġıña baş çekerim baş çekicilik niçe bir? Yaʻnī ʻālī-cenāb olup münḳād olmamaḳ niçe bir?

تهی کردم خزاین در بهایت Tehī kerdem ḫazāyin der-bahāyet: Seniñ bahāñda ḫazīneler boş itdim.

متاع عقل و دین کردم فدایت Metāʻ-ı ʻaḳl u dīn kerdem fedāyet: **(E 146a)** ʻAḳl ve dīn metāʻını saña fedā itdim.

بآن نیت که درمانم تو باشی Be-ān niyyet ki dermānem tü bāşī: Ol niyyet ile ki dermānım sen olasın.

رهین طوق فرمانم تو باشی Rehīn-i ṭavḳ-ı fermānem tü bāşī: Buyruġum ṭavḳına rehīn sen olasın.

نه آن کز طاعت من روی تابی Ne ān kʼez-ṭāʻat-i men rūy tābī: Ol niyyet ile seniñ bahāñda ḫazāyin boşaltmadım ki benim ṭāʻatimden yüz bükesin.

بهر ره بر خلاف من شتابی Be-her reh ber-ḫilāf-ı men şitābī: Her yola benim ḫilāfım üzre ivesin ve yüriyesin.

بگفتا در گنه فرمانبری نیست Bi-güftā der-güneh fermān-berī nīst: Yūsuf ʻaleyhiʼs-selām didi: Günahda fermān-berlik, yaʻnī buyruġa iṭāʻat idicilik yoḳdur. Nitekim buyurulmuşdur. [955] **لا طاعة للمخلوق فی معصیته الخالق**

بعصیان زیستن طاعتگری نیست Be-ʻişyān zīsten ṭāʻatgerī nīst: ʻİşyān ile geçinmek ṭāʻat idicilik degildir.

هر آن کاری که نپسندد خداوند Her ān kārī ki nepʼsended Ḫudāvend: Her ol bir işi ki Ḫudāy teʻālā ḳabūl itmez.

بود در کارگاه بندگی بند Büved der-kārgāh-ı bendegī bend: Ol iş ḳulluḳ kārgāhında[956] bend olur. Yaʻnī anıñla ḳulluḳ baġlanur ve anıñ ḳulluġına münāfī olur.

برآن کارم شناسایی مبادا Ber-ān kārem şināsāyī me-bādā: Ol iş üzerine benim añlayıcılığım olmasun.

---

[955] Hadîs-i şerîf: "Yaratıcıya isyan hususunda hiçbir yaratığa itaat etme." (Tirmizî, Sünenü't-Tirmizî, C. 6, Bab 29, 498.)

[956] kārgāhında: kārgāhından (S)

برآن دست توانایی مبادا Ber-ān dest-i tüvānāyī me-bādā: Anıñ üzerine ḳuvvetlülük eli olmasun. Ya‘nī rıżā-yı Bārī te‘ālā olmayan ‘amel baña nāṣīb olmasun.

درآن خانه سخن کوتاه کردند Der-ān ḫāne süḫan kūtāh kerdend: Ol ḫānede sözi ḳıṣa itdiler.

بدیگر خانه منزلگاه کردند Be-dīger ḫāne menzilgāh kerdend: Ġayrı ḫāneyi menzil yeri itdiler. Ya‘nī üçünci ḫāneye gitdiler.

زلیخا بر درش قفل دگر زد Zelīḫā ber-dereş ḳufl-ı diger zed: Zelīḫā anıñ ḳapusı üzerine ġayrı kilīd urdı.

دگر سان قصها از سینه سر زد Diger sān ḳıṣṣahā ez-sīne ser zed: Ġayrı üslūb ḳıṣṣalar sīnesinden baş urdı. Ya‘nī āḫer güne sūz-ı derūnını beyān idüp muvāṣala istedi.

بدین دستور ز افسون و فسانه Bedīn destūr z’efsūn u fesāne: Efsūn ve ḳıṣṣadan bu ḳānūnla.

همی بردش درون خانه بخانه Hemī-bürdeş derūn ḫāne-be-ḫāne: Ev-be-ev anı içerü iletdi.

بهر جا قصهٔ دیگر همی خواند Be-her cā ḳıṣṣa-i dīger hemī-ḫˇānd: **(E 146b/ S 101b)** Her yerde ġayrı ḳıṣṣa oḳurdı.

بهر جا نکتهٔ دیگر همی راند Be-her cā nükte-i dīger hemī-rānd: Her yerde ġayrı nükte sürerdi. Ya‘nī her bir ḫānede bir güne efsūnla anı kendüye rām itmek isterdi.

بشش خانه نشد کارش میسر Be-şeş ḫāne ne-şüd kāreş müyesser: Altı ḫānede anıñ işi müyesser olmadı.

نیامد مهره اش بیرون ز ششدر Neyāmed mühreeş bīrūn zi-şeş-der: Anıñ mühresi nerd ṭasından ṭaşra gelmedi.

بهفتم خانه کرد او را قدم چست Be-heftüm ḫāne kerd ūrā ḳadem çüst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ayaġını çāpük yedinci ḫāneye itdi.

گشاد کار خویش از هفتمین جست Güşād-ı kār-ı ḫˇīş ez-heftümīn cüst: Kendü[957] işiniñ feṭḫini yedinciden istedi.

بلی نبود درین ره ناامیدی Belī neb’ved der-īn reh nā-ümīdī: Belī Zelīḫā ṭalebden fāriġe olmadıġı yerindedir, zīrā bu ‘aşḳ yolında nā-ümīdlik olmaz.

سیاهی را بود رو در سفیدی Siyāhīrā büved rū der-sefīdī: Siyāhlıġın yüzi beyāżlıġa olur. Ya‘nī teveccühi aydınlıġadır.

ز صد در گر امیدت بر نیاید Zi-ṣad der ger ümīdet ber-neyāyed: Yüz[958] ḳapudan eger seniñ ümīdiñ ḥāṣıl olmaya.

---

[957] kendü: - (E)

[958] yüz: - (S)

بنومیدی جگر خوردن نشاید Be-nevmīdī ciger ḫorden ne-şāyed: Ümīdsizlik ile ciger ḳanını yemek gerekmez.

دری دیگر بباید زد که ناگاه Derī dīger bi-bāyed zed ki nā-gāh: Bir ġayrı ḳapu urmaḳ gerek ki nā-gāh.

ازآن در سوی مقصود آوری راه Ez-ān der sūy-ı maḳṣūd āverī rāh: Ol ḳapudan maḳṣūd cānibine yol getüresin.

در آوردن زلیخا یوسف علیه السلام بخانهٔ هفتم Der-āverden-i Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-ḫāne-i heftüm: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı yedinci ḫāneye getürmek beyānındadır. **و بذل کردن مجهود در نیل مقصود** Ve beẕl kerden-i mecḥūd der-neyl-i maḳṣūd: Ve ḳudretini ṣarf itmek maḳṣūdına nā’il olmaḳda **و گریختن یوسف علیه السلام و ماندن زلیخا در تحسر و تفکر** Ve gürīḫten-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve mānden-i Zelīḫā der-taḥassür ü tefekkür: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḳaçmaḳ ve Zelīḫā taḥassür ve tefekkürde ḳalmaḳ beyānındadır.

سخن پرداز این کاشانهٔ راز Süḫan-perdāz-ı īn kāşāne-i rāz: Bu sır köşkiniñ sözine ṣūret virici, ya‘nī bu ḥikāyetin rāvīsi.

چنین بیرون دهد از پرده آواز Çünīn bīrūn dihed ez-perde āvāz: Perdeden āvāzı buncılayın ṭaşra virir. Ya‘nī **(E 147a)** böylece beyān eyledi.

که چون نوبت بهفتم خانه افتاد Ki çün nevbet be-heftüm ḫāne üftād: Çünki nevbet yedinci ḫāneye düşdi.

زلیخا را ز جان برخواست فریاد Zelīḫārā zi-cān ber-ḫˇāst feryād: Zelīḫānıñ cānından feryād ḳalḳdı.

که ای یوسف بچشم من قدم نه Ki ey Yūsuf be-çeşm-i men ḳadem nih: Ki ey Yūsuf benim gözime ayaḳ ḳo!

ز رحمت پا درین روشن حرم نه Zi-raḥmet pā der-īn rūşen ḥarem nih: Bu aydın ḥareme merḥametden[959] ayaḳ ḳo. Ya‘nī bu yedinci ḫāneye dāḫil ol.

درآن خرم حرم کردش نشیمن Der-ān ḫurrem ḥarem kerdeş nişīmen: Ol şād ḥaremde aña maḳām itdi.

بزنجیر زرش زد قفل آهن Be-zencīr-i zereş zed ḳufl-ı āhen: Anıñ altun zencīrine demür kilīd urdı.

حریمی یافت از اغیار خالی Ḥarīmī yāft ez-āġyār ḫālī: Bir içerü buldı āġyārdan ḫālī. *Harīm* derūn-ı ḫāneye dirler.

---

[959] merḥametden: raḥmetden (S)

ز چشم حاسدان دورش حوالی Zi-çeşm-i ḥāsidān dūreş ḥavālī: Ḥasūdlar gözinden anıñ eṭrāfı ıraḳ idi.

درش زآمد شد بیگانه بسته Dereş z'āmed-şüd-i bī-gāne beste: Anıñ ḳapusı yād kimselerin[960] gidüp gelmesinden bağlu idi.

امید آشنایان زان گسسته Ümīd-i āşināyān z'ān güsiste: Āşināların ümīdi andan üzülmüş idi.

در و جز عاشق و معشوق کس نی Der-ū cüz 'āşıḳ u ma'şūḳ kes nī: Anda 'āşıḳ ve ma'şūḳdan ġayrı kimesne yoḳ idi.

گزند شحنه و آسیب عسس نی Güzend-i şaḥne v'āsīb-i āses nī: Ṣubaşı żararı ve gice bekcisi rāḥatsızlıgı yoḳ idi.

رخ معشوق در پیرایهٔ ناز Ruḫ-ı ma'şūḳ der-pīrāye-i nāz: **(S 102a)** Ma'şūḳ yañaġı nāz bezeginde idi.

دل عاشق سرود عشق پرداز Dil-i 'āşıḳ sürūd-ı 'aşḳ-perdāz: 'Āşıḳıñ göñli 'aşḳ naġmesine ṣūret virmede idi.

هوس را عرصهٔ میدان گشاده Hevesrā 'arṣa-i meydān güşāde: Hevesiñ meydān yeri açılmış idi.

طمع را آتش اندر جان فتاده Ṭama'rā āteş ender-cān fütāde: Ṭama'ıñ āteşi cāna düşmüş idi.

زلیخا دیده و دل مست جانان Zelīḫā dīde vü dil mest-i cānān: Zelīḫānıñ gözi ve göñli cānān mesti oldıġı ḥālde.

نهاده دست خود در دست جانان Nihāde dest-i ḫod der-dest-i cānān: Kendü elini cānānınıñ eline ḳomuş idi.

بشیرین نکتهای دلپذیرش Be-şīrīn nüktehā-yı dil-pezīreş: Göñül ḳabūl idici ṭatlu nükteler ile.

خرامان برد تا پای سریرش Ḫırāmān bürd tā pāy-ı serīreş: Şalınaraḳ getürdi **(E 147b)** taḫtı ayaġına dek.

ببالای سریر افکند خود را Be-bālā-yı serīr efkend ḫodrā: Taḫtıñ yuḳarusına bıraḳdı kendüyi.

بآب دیده گفت آن سرو قد را Be-āb-ı dīde güft ān serv-ḳadrā: Göz şuyıyla didi ol serv ḳāmetliye. Ya'nī hem aġladı hem maḳṣūdını 'arż eyledi.

که ای گلرخ بسوی من گذر کن Ki ey gül-ruḫ be-sūy-ı men güẕer kün: Ki ey gül yañaḳlı benim cānibime giç! Ya'nī sen daḫı taḫta 'urūc it!

بچشم لطف سوی من نظر کن Be-çeşm-i luṭf sūy-ı men naẓar kün: Luṭf göziyle benim cānibime naẓar eyle.

---

[960] kimseleriñ: kimse (S)

اگر خورشید روی من به بیند Eger ḫūrşīd rūy-ı men bi-bīned: Eger güneş benim yüzimi göre.
چو ماه از خرمن من خوشه چیند Çü māh ez-ḫarmen-i men ḫūşe çīned: Ay gibi benim ḫarmen-i ḥüsnümden başak devşirir. Ya‘nī ay güneşden nūr iḳtibās itdigi gibi güneş de benden żiyā iḳtibās ider.
مرا تا کی درین محنت پسندی Merā tā key der-īn miḥnet pesendī: Beni ne vaḳte dek bu miḥnetde begenürsün?
که چشم رحمت از رویم به بندی Ki çeşm-i raḥmet ez-rūyem bi-bendī: Ki raḥmet gözini yüzimden bağlarsın.
بدینسان درد دل بسیار می کرد Bedīn sān derd-i dil bisyār mī-kerd: Bu üslūbla göñli derdini çoḳ iderdi.
بیوسف شوق خود اظهار می کرد Be-Yūsuf şevḳ-i ḫod iẓhār mī-kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma kendü şevḳini iẓhār iderdi.
ولی یوسف نظر با خویش میداشت Velī Yūsuf naẓar bā-ḫ̌īş mī-dāşt: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendüye naẓar ṭutar idi.
ز بیم فتنه سر در پیش می داشت Zi-bīm-i fitne ser der-pīş mī-dāşt: Fitne ḫavfından başını öñine ṭutar idi.
بفرش خانه سرافکنده در پیش Be-ferş-i ḫāne ser-efkende der-pīş: Ḫāne döşemesine öñine baş şalup.
مصور دید با او صورت خویش Muṣavver dīd bā-ū ṣūret-i ḫ̌īş: Zelīḫā ile kendü ṣūretini taṣvīr olunmuş gördi. Ya‘nī fitne ḫavfından yere baḳup ferş-i ḫānede kendülerini muṣavver gördi.
ز دیبا و حریر افکنده پستر Zi-dībā vü ḥarīr efkende pister: Dībā ve ḥarīrden döşek bıraḳup.
گرفته یکدگر را تنگ در بر Girifte yek digerrā teng der-ber: Biribirini ṭar ḳucaḳda ṭutmuş. Ya‘nī ol iki ṣūret biribiriyle ḳucuşmuş gördi.
ازآن صورت روان قطع نظر کرد Ez-ān ṣūret revān ḳaṭ‘-ı naẓar kerd: Ol **(E 148a)** ṣūretden fi’l-ḥāl naẓarını ḳaṭ‘ u ṣarf itdi.
نظرگاه خود از جای دگر کرد Naẓargāh-ı ḫod ez-cāy-ı diger kerd: Kendü naẓargāhını ġayrı yerden itdi.
اگر در را اگر دیوار دیدی Eger derrā eger dīvār dīdī: Eger ḳapuyı ve eger dīvārı görürdi. Ya‘nī her ḳanḳısına baḳaydı.
بهم جفت آن دو گلرخسار دیدی Be-hem cüft ān dü gül-ruḫsār dīdī: Ol iki gül yañaḳluyı bile cüft görürdi.

رخ خود در خدای آسمان کرد Ruḫ-ı ḫod der-Ḫudā-yı āsmān kerd: Kendü yüzini gök Tengrisine itdi. Ya‘nī yüzini yuḳaru ḳaldırdı.

بسقف اندر تماشای همان کرد Be-saḳf ender temāşāyī hemān kerd: Saḳf-ı ḫānede hemān ol temāşāyı itdi. **(S 102b)**

فزودش میل ازآن سوی زلیخا Füzūdeş meyl ez-ān sūy-ı Zelīḫā: Ol temāşādan meyli Zelīḫā cānibine artdı.

نظر بگشاد بر روی زلیخا Naẓar büg’şād ber-rūy-ı Zelīḫā: Zelīḫā yüzine naẓar açdı.

زلیخا زان نظر شد تازه امید Zelīḫā z’ān naẓar şüd tāze ümmīd: Zelīḫā ol naẕardan tāze ümīdlü oldı.

که تابد بر وی آن تابنده خورشید Ki tābed ber-vey ān tābende ḫūrşīd: Ki anıñ üzerine şu‘lelene ol yaldırayıcı güneş. Ya‘nī ümīd ṭutdı ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña rām ola.

به آه و ناله و زاری در آمد Be-āh u nāle vü zārī der-āmed: Āh u nāle ve iñildiye geldi.

ز چشم و دل بخونباری در آمد Zi-çeşm ü dil be-ḫūn-bārī der-āmed: Gözinden ve göñlinden ḳan yaġdırıcılıġa geldi.

که ای خود کام کام من روا کن Ki ey ḫod-kām kām-ı men revā kün: Ki ey kendü murādına uyucı benim murādımı ḥāṣıl it!

بوصل خویش دردم را دوا کن Be-vaṣl-ı ḫ̆īş derdemrā devā kün: Kendü vaşlıñla derdime devā it.

منم تشنه تو آب زندگانی Menem teşne tü āb-ı zindegānī: Ben ṣusuzum sen dirilik ṣuyısın.

چه باشد قطرهٔ بر من فشانی Çi bāşed ḳaṭre’ī ber-men feşānī: Ne olur bir ḳaṭre benim üzerime saçasın. Ba‘żı nüsḫada mışrā‘-ı ṣānī böylece vāḳi‘ olmuş. **منم کشته تو جان جاودانی** *Menem küşte*[961] *tü cān-ı cāvidānī*: Ben depelenmiş ve maḳtūlüm, sen ebedī cānsın.

چنانم از تو دور ای گنج نایاب Çünānem ez-tü dūr ey genc-i nā-yāb: Ancılayın ben senden ba‘īdim ey bulunmaz ḫazīne!

که باشد کشته بیجان تشنه بی آب Ki bāşed küşte bī-cān teşne bī-āb: Ki ölü cānsız ola ve ṣusuz ṣusuz öle. Ḥāṣılı ben sensiz meyyit-i **(E 148b)** bī-cān ve ṣusuz ‘aṭşān gibiyim.

ز داغت سالها در تاب بودم Zi-dāġet sālhā der-tāb būdem: Seniñ dāġıñdan niçe seneler ḥarāretde idim.

ز شوقت بیخور و بیخواب بودم Zi-şevḳet bī-ḫor u bī-ḫ̆āb būdem: Seniñ şevḳiñden yiyegisiz ve uyḳusuz idim.

---

[961] küşte: küştem (S)

مرا زین بیشتر در تاب مگذار Merā z’īn bīşter der-tāb meg’z̲ār: Beni bundan ziyāderek ḥarāretde ḳoma.

چنینم بی خور و بی خواب مگذار Çünīnem bī-ḫor u bī-ḫ̆āb meg’z̲ār: Buncılayın beni yiygisiz ve uyḳusuz ḳoma.

بحق آن خدای بر تو سوگند Be-ḥaḳḳ-ı ān Ḫudāyī ber-tü sevgend: Ol Ḫudā ḥaḳḳıyçün seniñ üzeriñe and olsun. Ya‘nī saña kasem virdürürüm ol Ḫudāya.

که باشد بر خداوندان خداوند Ki bāşed ber-ḫudāvendān ḫudāvend: Ki mālikler üzerine mālik ola.

باین حسن جهان گیری که دادت Be-īn ḥüsn-i cihān-gīrī ki dādet: Bu cihānı ṭutucı ḥüsn içün ki saña virdi.

به این خوبی که در عارض نهادت Be-īn ḫūbī ki der-‘ārıż nihādet: Bu güzellik içün ki seniñ yañaġında ḳodı.

باین نوری که تابد بر جبینت Be-īn nūrī ki tābed ber-cebīnet: Bu nūr içün ki seniñ alnında parlar.

که دارد ماه را رو در زمینت Ki dāred māhrā rū der-zemīnet: Ancılayın nūr ki ayıñ yüzini seniñ yiriñde ṭutar. Ya‘nī ḫacāletden ay yüzini seniñ öñiñde yirde ṭutar.

بابروی کمانداری که داری Be-ebrū-yı kemān-dārī ki dārī: Ol yay ṭutucı ḳaş içün ki ṭutarsın.

بسرو خوب رفتاری که داری Be-serv-i ḫūb-reftārī ki dārī: Güzel yüriyişli serv ḳāmetiñ içün ki ṭutarsın.

بمحراب کمان ابروی تو Be-miḥrāb-ı kemān ebrū-yı tü: Seniñ yay ḳaşıñ miḥrābı içün.

بقلاب کمند گیسوی تو Be-ḳullāb-ı kemend-i gīsūy-ı tü: Seniñ kemend-i zülfüñ ḳullābı içün.

بجادو نرگس مردم فریبت Be-cādū nergis-i merdüm-firībet: Seniñ ādem aldayıcı cādū gözleriñ içün.

بدیبا پوش سرو جامه زیبت Be-dībā-pūş serv-i cāme-zībet: Seniñ cāmeye zīnet virici dībā örtüci serv ḳāmetiñ içün.

بآن مویی که می گویی میانش Be-ān mūyī ki mī-gūyī miyāneş: Ol **(S 103a)** ḳıl içün ki anıñ adına miyān dirsin.

بآن سری که می خوانی دهانش Be-ān sırrī ki mī-ḫ̆ānī dehāneş: Ol sır içün ki aña dehān oḳursun. Ya‘nī ince biliñ içün ve ḥoḳḳa dehānıñ içün.

بمشگین نقطه أت بر روی گل رنگ Be-müşgīn noḳṭaet ber-rūy-ı gül-reng: Seniñ gül renkli yüziñ üstinde müşk **(E 149a)** ḳoḳulı noḳṭa beñiñ içün.

بشیرین خنده أت از غنچهٔ تنگ Be-şīrīn ḫandeet ez-ġonce-i teng: Ṭar ġonce gibi dehānıñdan ṭatlı gülüşüñ içün.

بآب دیدهٔ من ز اشتیاقت Be-āb-ı dīde-i men z'iştiyāḳet: Seniñ iştiyāḳıñdan benim gözüm ṣuyı içün.

بآه گرمم از سوز فراقت Be-āh-ı germem ez-sūz-ı firāḳet: Seniñ ayrılığıñ ḥarāretinden issi āhım içün.

بحرمانی که زیر کوهم از وی Be-ḥırmānī ki zīr-i kūhem ez-vey: Bir maḥrūmluḳ içün ki ṭaġ altındayım andan.

گرفتار هزار اندوهم از وی Giriftār-ı hezār endūhem ez-vey: Biñ ġuṣṣaya giriftārım andan.

باستیلای عشقت بر وجودم Be-istīlā-yı 'aşḳet ber-vücūdem: Seniñ 'aşḳıñ ġalebesi içün vücūdum üzerine.

باستغنایت از بود و نبودم Be-istiġnāyet ez-būd u ne-būdem: Benim vücūd ve 'ademimden seniñ istiġnāñ içün.

که بر حال من بیدل ببخشای Ki ber-ḥāl-i men-i bī-dil bi-baḫşāy: Ki ben 'āṣıḳıñ ḥāli üzerine merḥamet eyle.

ز کار مشکلم این عقده بگشای Zi-kār-ı müşkilem īn 'uḳde büg'şāy: Benim müşkil işimden bu 'uḳdeyi aç.

بدل عمریست تا داغ تو دارم Be-dil 'ömrīst tā dāġ-ı tü dārem: Yürekde bir 'ömürdür. Ya'nī niçe yıllardır tā seniñ dāġıñı ṭutarım.

هوای بویی از باغ تو دارم Hevā-yı būyī ez-bāġ-ı tü dārem: Seniñ bağıñdan bir ḳoḳu hevesini ṭutarım.

زمانی مرهم داغ دلم شو Zamānī merhem-i dāġ-ı dilem şev: Bir zamān yüregim dāġına merhem ol.

ببویی رونق باغ دلم شو Be-būyī revnaḳ-ı bāġ-ı dilem şev: Bir ḳoḳu ile göñlüm bağınıñ revnaḳı ol.

ز قحط وصل تو بس ناتوانم Zi-ḳaḥṭ-ı vaṣl-ı tü bes nā-tüvānem: Seniñ vaṣlıñ ḳaḥṭından çoḳ ḳudretsiz ve ziyāde ża'īfim.

ببخش از خوان وصلت قوت جانم Bi-baḫş ez-ḫ̌ān-ı vaṣlet ḳūt-ı cānem: Vaṣlıñ sofrasından baña cān yiyecegi bağışla.

ز تو ای نخل تر خرما ز من شیر Zi-tü ey naḫl-ı ter ḫurmā zi-men şīr: Ey naḫl ḳāmetli dil-ber! Senden ruṭab benden süd. Ya'nī senden tāze ḫurmā gibi ṭatlı ẕeker benden süd gibi nāzik laṭīf ve leẕīẕ ferc.

مکن در خوان نهادن هیچ تقصیر Me-kün der-ḫˇān nihāden hīç taḳṣīr: Sofra ḳomaḳda aṣlā taḳṣīr itme. Ḥāṣılı billürīn şikemlerden sofralar çeküp üzerlerinde bulunan niʿmetlerinden tenāvül ḳılalım ola ki niʿam-ı vaṣlıñla ḳaḥt-ı hicrāndan ferāġ bulalım.

مرا زین شیر و خرما قوت جان دہ Merā z'īn şīr ü ḫurmā ḳūt-ı cān dih: Baña bu süd ve ḫurmādan cān yiyecegi vir. Yaʿnī baña mücāmaʿat eyleyüp cānıma cān **(E 149b)** ḳat.

ز جان دادن درین قحطم امان دہ Zi-cān dāden der-īn ḳaḥtem amān dih: Cān virmekden bu ḳaḥṭda baña amān vir. Yaʿnī hicrānıñ ḳaḥṭıyla helāk olmaḳdan beni ḳurtar.

جوابش داد یوسف کای پریزاد Cevābeş dād Yūsuf k'ey perī-zād: Aña cevāb virdi Yūsuf ʿaleyhi's-selām ki: Ey perī-zāde!

کہ ناید با تو کس را از پری یاد Ki n'āyed bā-tü kesrā ez-perī yād: Ki seniñle kimseye perīden yād gelmez. Yaʿnī sen var iken kimesne cin ḳızını añmaz.

مگیر امروز بر من کار را تنگ Me-gīr imrūz ber-men kārrā teng: Bu gün benim üzerime işi ṭar ṭutma,[962] yaʿnī muvāsala içün beni taẕyīḳ itme.

مزن بر شیشۂ معصومیم سنگ Me-zen ber-şīşe-i maʿṣūmiyem seng: **(S 103b)** Bende olan maʿṣūmluḳ şīşesi üzerine ṭaş urma. Yaʿnī ʿişmetimi izāleye dürüşme.

مکن تر ز آب عصیان دامنم را Me-kün ter z'āb-ı ʿişyān dāmenemrā: ʿİşyān ṣuyından etegimi yaş itme. Yaʿnī beni günāha ālūde itme.

مسوز از آتش شهوت تنم را Me-sūz ez-āteş-i şehvet tenemrā: Şehvet āteşinden tenimi yaḳma.

بآن بیچون کہ چونہا صورت اوست Be-ān bī-çūn ki çūnhā ṣūret-i üst: Ol niteliksiz olan ẕāt-ı ecell ü aʿlā ḥażretleriçünki. Yaʿnī seniñ üzeriñe ol Ḫudā-yı müteʿāle and virürüm[963] ki niteler. Yaʿnī mevcūdātıñ küllīsi anıñ ḫalḳ eyledügi ṣūretdir. Yaʿnī cümlesi anıñ taṣvīr olunmuşı ve maḫlūkıdır.

برونہا و درونہا قدرت اوست Birūnhā vü derūnhā ḳudret-i üst: Ṭaşralar ve içerüler anıñ ḳudretidir. Yaʿnī ẓāhirleri ve bāṭınları bu ṣuver ve eşkāl ḳālıbına ifrāġ iden odur.

ز بحر جود او گردون حبابیست Zi-baḥr-i cūd-ı ū gerdūn ḥabābīst: Anıñ cömerdligi deryāsından eflāk bir ḳabarcıḳdır.

ز برق نور او خورشید تابیست Zi-berḳ-i nūr-ı ū ḫūrşīd tābīst: Anıñ nūrı yıldırımından güneş bir ṣuʿledir.

---

[962] ṭutma: ṭutam (E)

[963] virürüm: - (E)

بپاکانی از ایشان زاده ام من Be-pākānī ez-īşān zādeem men: Ol pākler içün ki ben anlardan ṭoġmuşum.

بدین پاکیزه گی افتاده ام من Bedīn pākīzegī üftādeem men: Bu pākīzelige düşmüşüm ben.

ازیشانست روشن گوهر من Ez-īşānest rūşen gevher-i men: Benim aşlım anlardandır aydın.

و زیشانست رخشان اختر من V'ez-īşānest raḫşān aḫter-i men: Benim yıldızım anlardandır yaldırıcı. Ya'nī benim eyülügimiñ bā'işi anlardır. Ya'nī Bār-ı **(E 150a)** Ḫudā ḥaḳḳıyçün ābā ve ecdādım ḥürmetiyçün.

که گر امروز دست از من بداری Ki ger imrūz dest ez-men bi-dārī: Ki eger bugün benden el ṭutasın.

مرا زین تنگنا بیرون گذاری Merā z'īn tengnā bīrūn güẕārī: Beni bu ṭar yirden ṭaşra geçüresin. Ya'nī eger sen bugün nefsiñi żabṭ idüp benden ferāġat idersin.

بزودی کامکاری یابی از من Be-zūdī kām-kārī yābī ez-men: Tīzlik ile murād işleyicilik benden bulasın.

هزاران حق گذاری یابی از من Hezārān ḥaḳ-güẕārī yābī ez-men: Niçe biñ ḥaḳ ödeyicilik benden bulasın.

ز لعل جان فزایم کام یابی Zi-la'l-i cān-fezāyem kām yābī: Cān arturucı la'limden murād bulasın.

بقد دلکشم آرام یابی Be-ḳadd-i dil-keşem ārām yābī: Göñül çekici ve ḥaẓẓ idici ḳaddimle ḳarār bulasın. Ya'nī bugün ṣabr eyle bir vaḳit olur ki seni 'aḳd-i nikāḥıma getürürüm nā'il-i merām olursın.

مکن تعجیل در تحصیل مقصود Me-kün ta'cīl der-taḥṣīl-i maḳṣūd: Maḳṣūdı taḥṣīlde ta'cīl itme.

بسا دیرا که خوشتر باشد از زود Besā dīrā ki ḫoşter bāşed ez-zūd: Çoḳ giç vardır ki tizden eyürek olur ve kemālile ḥuṣūle gelür.

گر افتد صید نیکو دیر در دام Ger üfted ṣayd-ı nīkū dīr der-dām: Eyü şikār eger giç ṭuzaġa düşe.

بهست از زود نانیکو سرانجام Bihest ez-zūd nā-nīkū ser-encām: Āḫir kārı eyü olmayan tīz avdan yegdir.

زلیخا گفت کز تشنه مجو تاب Zelīḫā güft k'ez-teşne me-cū tāb: Zelīḫā didi ki: Ṣusuzdan ṭāḳat ṭutma.

که اندازد بفردا خوردن آب Ki endāzed be-ferdā ḫorden-i āb: Ki ṣu içmegi erteye ata. Ya'nī ṣusuzdan umma ki ṣu içmege ḳudreti var iken içmeyüp ṣabr ide.

ز شوقم جان رسیده بر لب امروز Zi-şevḳem cān resīde ber-leb imrūz: Şevḳimden cānım ṭuṭak üzre **(S 104a)** irişmişdir bugün.

نیارم صبر کردن تا شب امروز Ne-yārem ṣabr kerden tā şeb imrūz: Ṣabr itmege ḳādir olamam giceye dek bugün. Ya‘nī yarım gün ṣabra ṭaḳātim yoḳdur nerde ḳaldı ki bir zamān ṣabr idem.[964]

کی آن طاقت مرا آید بدیدار Key ān ṭāḳat merā āyed bedīdār: Ne zamān ol ṭaḳāt ẓuhūra gelür baña?

که با وقت دگر اندازم این کار Ki bā-vaḳt-i diger endāzem īn kār: Ki ġayrı vaḳite bu kārı atam. Ya‘nī vaḳt-i āḫere te’ḫīr idemem. **(E 150b)**

ندانم مانعت زین مصلحت چیست Ne-dānem māni‘et z’īn maṣlaḥat çīst: Bilmem seniñ māni‘iñ bu maṣlaḥatdan nedir?

که نتوانی بمن یکلحظه خوش زیست Ki net’vānī be-men yek laḥẓa ḫoş zīst: Ki ḳādir olmazsın benimle bir laḥẓa ḫoş geçinmege.

بگفتا مانع من زان دو چیز است Bi-güftā māni‘-i men z’ān dü çīzest: Didi ki: Māni‘im andan iki nesnedir.

عتاب ایزد و قهر عزیز است ‘İtāb-ı Īzed ü ḳahr-ı ‘azīzest: Ḫudāy te‘ālānıñ ‘itābı ve ‘azīz-i Mışrıñ ḳahrıdır. *‘İtāb* azarlamaġa dirler.

عزیز این کج نهادی گر بداند ’Azīz īn kec nihādī ger bi-dāned: ‘Azīz bu egri ṭabī‘atlıgı eger bile.

بمن صد محنت و خواری رساند Be-men ṣad miḥnet ü ḫ̌ārī resāned: Baña yüz miḥnet ve ḥaḳīrlik irişdirir.

برهنه کرده تیغ آنسان که دانی Berehne kerde tīġ ān sān ki dānī: Ḳılıcı ‘uryān idüp ol üslūb ile ki bilürsin.

کشد از من لباس زندگانی Keşed ez-men libās-ı zindegānī: Benden çeker ve selb ider dirilik libāsını. Ya‘nī eger benden ḫıyānet bilse beni ḳatl ider.

زهی خجلت که چون روز قیامت Zihī ḫaclet ki çün rūz-ı ḳıyāmet: Ne pek ḫacālet ki çünki ḳıyāmet güni.

که افتد بر زناکاران غرامت Ki üfted ber-zināḳārān ġarāmet: Ki zinā ‘amelliler üzerine ‘aẕāb-ı dā’im düşe.

---

[964] idem: itdim (E)

جزای آن جفا کیشان نویسند Cezā-yı ān cefā-kīşān nüvīsend: Ol cefā dīnlülerin cezāsını yazarlar.

مرا سر دفتر ایشان نویسند Merā ser defter-i īşān nüvīsend: Beni anlarıñ defteri başına yazarlar.

زلیخا گفت زان دشمن میندیش Zelīḫā güft z'ān düşmen meyendīş: Zelīḫā didi: Ol düşmenden endīşe itme.

که چون روز طرب بنشیندم پیش Ki çün rūz-ı ṭarab bin'şīndem pīş: Ki çünki 'işret güni öñümde otura.

دهم جامی که با جانش ستیزد Dihem cāmī ki bā-cāneş sitīzed: Bir ḳadeḥ virem ki anıñ cānına güc ide.

ز مستی تا قیامت برنخیزد Zi-mestī tā-ḳıyāmet ber ne-ḫīzed: Sarḫoşluḳdan ḳıyāmete dek ḳalḳmaya.[965]

تو میگویی خدای من کریمست Tü mī-güyī Ḫudā-yı men kerīmest: Sen dirsin benim Ḫudām kerīmdir.

همیشه بر گنهکاران رحیمست Hemīşe ber-günehkārān raḥīmest: Hemīşe günehkārlar üzerine raḥīmdir.

مرا از گوهر و زر صد خزینه Merā ez-gevher ü zer ṣad ḫazīne: Baña gevherden ve altundan yüz ḫazīne.

درین خلوت سرا باشد دفینه Der-īn ḫalvetserā bāşed defīne: Bu ḫalvet evinde defīne olur. Ya'nī yüz ḫazīne ve defīne ṭolu altun ve cevāhirim vardır.

فدا سازم همه بهر گناهت Fedā sāzem heme behr-i günāhet: Dükeli fedā iderim seniñ günāhıñ ecliyçün.

که تا باشد ز ایزد عذر خواهت Ki tā bāşed zi-Īzed 'öẕr-ḫˇāhet: Tā ki ola Ḫudāy te'ālādan saña 'öẕr dileyici. Ya'nī tā ki Ḫudā-yı müte'āl ol sebeble seni 'afv idici ola.

بگفت آنکس نیم کافتد پسندم Bi-güft ān kes neyem k'üfted pesendem: Yūsuf 'aleyhi's-selām didi: Ben ol kes degilim ki baña begenilmiş düşe.

که آید بر کس دیگر گزندم Ki āyed ber-kes-i dīger gezendem: Ki gele ġayrı kimesne üzerine żararım.

خصوصا بر عزیزی کز عزیزی Ḫuṣūṣā ber-'azīzī k'ez-'azīzī: Bā-ḫuṣūṣ bir 'azīz üzerine ki 'azīzlikden.

---

[965] ḳalḳmaya: ḳalmaya (S)

تو را فرمود بهر من کنیزی Türā fermūd behr-i men kenīzī: **(S 104b)** Saña buyurdı benim içün cāriyelik. Ya‘nī benden kimseye żarar işābetin istemem, bā-ḫuṣūṣ ‘azīz-i Mışra ki benim içün seniñ gibi sulṭānı ḫizmetci eyledi.

خدای من که نتوان حق گزاریش Ḫudā-yı men ki net’vān ḥaḳ-güẕārīş: Benim Ḫudām ki anıñ ḥaḳḳını ödeyicilik mümkin olmaz.

به رشوت کی شود آمرزگاریش Be-rüşvet key şeved āmurzgārīş: Rüşvet ile ne zamān olur anıñ maġfiret idiciligi.

بجان دادن چو مزد از کس نگیرد Be-cān dāden çü müzd ez-kes ne-gīred: Cān virmekde çünki kimseden ücret ṭutmaz.

در آمرزش کجا رشوت پذیرد Der-āmurzeş kücā rüşvet peẕīred: Anı maġfiretde ḳanda rüşvet ḳabūl ider.

زلیخا گفت کای شاه نکو بخت Zelīḫā güft k’ey şāh-ı nikū-baḫt: Zelīḫā didi ki: Ey ṭāli‘i eyü şāh!

که هم تاجت میسر باد هم تخت Ki hem tācet müyesser bād hem taḫt: Ki hem tāc müyesser olsun saña hem taḫt.

دلم شد تیر محنت را نشانه Dilem şüd tīr-i miḥnetrā nişāne: Yüregim miḥnet oḳına nişāne oldı.

ز بس کاری بهانه بر بهانه Zi-bes kārī bahāne ber-bahāne: Keṣretden ki getürürsün bahāne bahāne üzerine.

بهانه کج روی و حیله سازیست Bahāne kec-revī vü ḥīle-sāzīst: Bahāne egri yüriyicilik ve ḥīle düzücilikdir.

بهانه نی طریق راست بازیست Bahāne nī ṭarīḳ-ı rāst-bāzīst: Bahāne ṭoġrı oynayıcılıḳ ṭarīḳı degildir.

معاذالله که راه کج روم من Ma‘āẕa’llāh ki rāh-ı kec revem men: **(E 151b)** Ṣıġınurum Allāha ki egri yola yüriyem ben.

ز تو این حیله دیگر بشنوم من Zi-tü īn ḥīle dīger biş’nevem men: Senden bu ḥīleyi bir daḫı işidem ben.

عجب بی طاقتم آرام من ده ‘Aceb bī-ṭāḳatem ārām-ı men dih: Ziyāde ṭāḳatsizim baña ḳarār vir.

اگر خواهی و گر نه کام من ده Eger ḫ̆āhī vü ger ne kām-ı men dih: Eger dilersen ve eger dilemezsen benim murādımı vir. Ya‘nī ṭav‘an veyā kerhen baña mücāma‘a elbetde eyle.

بگفتن گفتن آمد روز من سر Bi-güften güften āmed rūz-ı men ser: Söz diye diye gündüzüm başa geldi ve aḫşam ḳarīb oldı.

نگشت از تو مراد من میسر Ne-geşt ez-tü murād-ı men müyesser: Senden benim murādım müyesser olmadı.

زبان دربند دیگر زین خرافات Zebān der-bend dīger z'īn ḫurāfāt: Diliñi bağla daḫı bu yalan ḥikāyelerden. *Ḫurāfe* żamm-ı ḫā ile şol yalan ḥikāyelerdir ki gice içinde söylenür.

بجنب از جا که فی التأخیر آفات Bi-cünb ez-cā ki fi't-te'ḫīr āfāt: Depren yerinden ki te'ḫīrde āfetler vardır.

مرا در خشك نی آتش فتادست Merā der-ḫuşk ney āteş fütādest: Benim ḳurı ḳamışıma, ya'nī sīneme āteş düşmüşdür.

ترا با آتش من خوش فتادست Türā bā-āteş-i men ḫaş fütādest: Saña benim āteşimle ḫoş düşmüşdür. Ya'nī ben 'aşḳıñ āteşiyle yanup yaḳıldığım saña eyü gelür.

مرا این دود آتش کی کند سود Merā īn dūd-ı āteş key küned sūd: Baña bu āteş tütüni ne zamān fā'ide ider?

چو در چشمت نگردد آب ازین دود Çü der-çeşmet ne-gerded āb ez-īn dūd: Çünki seniñ gözüñde bu tütünden[966] ṣu ṭolanmaz. Ya'nī āteş-i 'aşḳıñ saña te'ṯīri olmalı ki baña da fā'idesi ola.

ازین آتش چو دودم هست تابی Ez-īn āteş çü dūdem hest tābī: Bu āteşden tütün gibi baña bükülmek vardır.

بیا بر آتشم زن یکدم آبی Biyā ber-āteşem zen yek dem ābī: Gel āteşim üzerine bir nefes ṣu ur.

زلیخا چون بپایان برد این راز Zelīḫā çün be-pāyān bürd īn rāz: Zelīḫā çünki bu sırrı pāyāna iletdi.

تعلل کرد دیگر یوسف آغاز Ta'allul kerd dīger Yūsuf āġāz: Yūsuf **(S 105a)** 'aleyhi's-selām tekrār ta'allula şürū' itdi.

زلیخا گفت کای عبری عبارت Zelīḫā güft k'ey İbrī-'ibāret: Zelīḫā didi ki: Ey 'İbrī 'ibāretlü! Ya'nī faṣīḥ söyleyişlü! **(E 152a)** *'İbrī* ve *'İbrānī* kesr-i 'ayn ile bir ṭā'ifeniñ lüġatidir.

که بردی از سخن وقتم بغارت Ki bürdī ez-süḫan vaḳtem be-ġāret: Ki sözden vaḳtimi yağmaya iletdiñ.

---

[966] tütünden: tenden (E)

مزن بر روی کارم دست رد را Me-zen ber-rūy-ı kārem dest-i redrā: İşimiñ yüzi üzerine red elini urma.

که خواهم کشتن از دست تو خود را Ki ḫˇāhem küşten ez-dest-i tü ḫodrā: Ki öldürsem gerek seniñ elinden kendimi.

بعشرت دستم اندر گردن آویز Be-ʿişret destem ender-gerden āvīz: Ṣafā ile eliñi boynuma aṣ.

و گر نه برمش با خنچر تیز Ve ger ne bürremeş bā-ḫançer-i tīz: Ve illā anı keserim keskün ḫançer ile.

نیاری دست اگر در گردن من Neyārī dest eger der-gerden-i men: Eger benim boynuma el[967] getürmezsin.

شود خون منت حالی بگردن Şeved ḫūn-ı menet ḥālī be-gerden: Benim ḳanım bu ḥālde seniñ boynuñ üzerine olur.

کشم خنچر چو سوسن بر تن خویش Keşem ḫançer çü sūsen ber-ten-i ḫˇīş: Ḫançer çekerim sūsen gibi kendü vücūdum üzerine.

چو گل در خون کشم پیراهن خویش Çü gül der-ḫūn keşem pīrāhen-i ḫˇīş: Gül gibi ḳana çekerim kendü göñlegimi.

نهم بر تن ز جان داغ جدایی Nihem ber-ten zi-cān dāġ-ı cüdāyī: Cesedim üzre ḳorum cāndan ayrılıḳ dāġını. Yaʿnī kendimi urup helāk iderim.

ز حجت گفتنت یابم رهایی Zi-ḥüccet güftenet yābem rehāyī: Seniñ ḥüccet dimeñden ḳurtuluş bulurum.[968]

عزیزم پیش تو چون کشته یابد ʿAzīzem pīş-i tü çün küşte yābed: ʿAzīz beni seniñ öñünde çünki öli bulur.

پی کشتن عنان سوی تو تابد Pey-i küşten ʿinān sūy-ı tü tābed: Öldürmek içün dizgini seniñ cānibiñe büker.

پس از کشتن بزیر پردهٔ خاك Pes ez-küşten be-zīr-i perde-i ḫāk: Seni öldürdükden ṣoñra ṭoprаḳ perdesi altında.

بتو پیوندد این جان هوسناك Be-tü peyvended īn cān-ı hevesnāk: Saña ulaşur bu heveslü cān. Yaʿnī ṭoprаḳ altında seniñle buluşup görüşerek.

بگفت این و کشید از زیر پستر Bi-güft īn ü keşīd ez-zīr-i pister: Bunı didi ve döşek altından çekdi.

---

[967] el: - (S)

[968] bulurum: bulur (S)

چو برگ بید سبزارنگ خنچر Çü berg-i bīd sebzāreng ḫançer: Sögüt yaprağı gibi yaşıl renkli ḫançer.

ولی از آتش غم پر تف و تاب Velī ez-āteş-i ġam pür-tef ü tāb: Velīkin ġam āteşinden leheb ve ḥarāretle ṭolu idi.

بحلق تشنه برد آن قطرهٔ آب Be-ḥalḳ-ı teşne bürd ān ḳaṭre-i āb: Ṣusuz boġazına götürdi **(E 152b)** ol ṣu ṭamlasını. Ya‘nī ḫançeri iletdi ki boġazın kaṭ‘ ide.

چو یوسف آن بدید از جای برجست Çü Yūsuf ān bi-dīd ez-cāy ber-cest: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anı gördi yerinden ṣıçradı.

چو زرین یاره بگرفتش سر دست Çü zerrīn yāre big’rifteş ser-i dest: Altunlı bilezik gibi ṭutdı eli ucını.

کزین تندی بیارام ای زلیخا K’ez-īn tündī biyārām ey Zelīḫā: Ki bu ṣarblıḳdan ḳarār eyle ey Zelīḫā!

وزین ره بازکش گام ای زلیخا V’ez-īn reh bāz keş gām ey Zelīḫā: Ve bu yoldan adımıñı gerü çek ey Zelīḫā! Ya‘nī kendüñi ḳatlden ṣaḳın.

ز من خواهی رخ مقصود دیدن Zi-men ḫˇāhī ruḫ-ı maḳṣūd dīden: Maḳṣūd yüzini benden görsen gerek.

ز وصل من بکام دل رسیدن Zi-vaṣl-ı men be-kām-ı dil resīden: Baña vaṣldan göñül murādına irişsen gerek.

زلیخا ماه اوج دلستانی Zelīḫā māh-ı evc-i dil-sitānī: Göñül alıcılıḳ burcınıñ māhı olan Zelīḫā.

ز یوسف چون بدید آن مهربانی Zi-Yūsuf çün bi-dīd ān mihrbānī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan çünki ol şefḳat idiciligi gördi.

گمان زد شد که خواهد کام او داد Gümān zed şüd ki ḫˇāhed kām-ı ū dād: Gümān urucı ve ẓann idici oldı ki anıñ murādını virse gerek.

بوصل خویشتن آرام او داد Be-vaṣl-ı ḫˇīşten ārām-ı ū dād: Kendü vaṣlıyla **(S 105b)** aña ḳarār virse gerek.

ز دست خود روانی خنچر انداخت Zi-dest-i ḫod revānī ḫançer endāḫt: Kendü elinden fi’-l-ḥāl ḫançeri atdı.

بقصد صلح طرح دیگر انداخت Be-ḳaṣd-ı ṣulḥ ṭarḥ-ı dīger endāḫt: Ṣulḥ ḳaṣdıyla bir ġayr ṭarḥ atdı. Ya‘nī ġayrı ḳānūn tertīb itdi.

لب از شیرین دهانش پر شکر کرد Leb ez-şīrīn dehāneş pür-şeker kerd: Ṭuṭaġını ṭatlu aġzından şeker ile ṭolu itdi. Ya‘nī ṭuṭaḳlarını le<u>zz</u>etlendirdi, tā ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anı būs ide.

ز ساعد طوق وز ساقش کمر کرد Zi-sā‘id ṭavḳ v’ez-sāḳeş kemer kerd: Bileginden boyun bağı ve baldırından kemer itdi. Ya‘nī anı ḳucma içün etek der-miyān oldı.

به پیش ناوکش جان را هدف کرد Be-pīş-i nāvekeş cānrā hedef kerd: Anıñ oḫı öñiñde cānını nişāne itdi.

ز شوق گوهرش تن را صدف کرد Zi-şevḳ-i gevher-i tenrā ṣadef kerd: Anıñ gevheri şevḳinden gövdesini ṣadef itdi. Ya‘nī mücāma‘a içün habḥāžır oldı.

ولی نگشاد یوسف بر هدف شست Velī neg’şād Yūsuf ber-hedef şest: **(E 153a)** Velīkin açmadı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām nişāne üzerine. *<u>Şest</u>* şehādet barmağıyla ki yay kirişin ṭutarlar, oḳ atarken ol ṭutuşa şest dirler. Murād uçḳur açmaya el iletmedi.

پی گوهر صدف را مهر نشکست Pey-i gevher ṣadefrā mühr neş’kest: Gevher ecliyçün ṣadefiñ mührini ḳırmadı. Ya‘nī mücāma‘a içün fercine ṭoḳunmadı.

دلش می خواست در سفتن بالماس Dileş mī-ḫˇāst der-süften be-elmās: Göñli istedi elmās ile incü delmek.

ولی میداشت حکم عصمتش پاس Velī mī-dāşt ḥükm-i ‘işmeteş pās: Velīkin[969] ‘işmet ḥükmi anı ḥıfẓ ṭutdı. Nitekim enbiyā ‘aleyhimi’s-selām günāh işlemeden ma‘ṣūmdurlar.

زلیخا در تقاضا گرم و یوسف Zelīḫā der-taḳāżā germ ü Yūsuf: Zelīḫā issi taḳāżāda ve istekde ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

همی انگیخت اسباب توقف Hemī-engīḫt esbāb-ı tevaḳḳuf: Eglenmek sebeblerin ḳopardı ve te’ḫīr itdi.

نهادی بر ازار خویش دستی Nihādī ber-izār-ı ḫˇīş destī: Kendi ayaḳ ṭonı üzerine el ḳurdı.

یکی عقده گشادی و دو بستی Yekī ‘uḳde güşādī vü dü bestī: Bir düğüm açardı ve iki bağlardı.

فتادش چشم ناگه در میانه Fütādeş çeşm nā-geh der-miyāne: Düşdi anıñ gözi nā-geh orta yerde.

بزرکش پردهٔ در کنج خانه Be-zer-keş perde’ī der-künc-i ḫāne: Altunla işlenmiş perdeye ev köşesinde.

سؤالش کرد کان پرده پی چیست Su‘āleş kerd k’ān perde pey-i çīst: Aña su’āl itdi bu perde ne içündür?

---

[969] velīkin: - (S)

درآن پرده نشسته پردگی کیست Der-ān perde nişeste perdegī kīst: Ol perdede oturmuş ehl-i perde kimdir?

بگفت آن کس که تا من بنده هستم Bi-güft ān kes ki tā men bende hestem: Zelīḫā didi: Ol kimsedir ki ben ḳul olandan berü.

برسم بندگانش می پرستم Be-resm-i bendegāneş mī-perestem: Ḳullar resmiyle aña ṭaparım. Ya‘nī ben yaradılandan berü aña ‘ibādet iderim.

بتی تن از زر و چشمش ز گوهر Bütī ten ez-zer ü çeşmeş zi-gevher: Bir ṣanemdir gövdesi altundan ve gözi gevherdendir.

درونش طبلهٔ پر مشگ و عنبر Derüneş ṭable’ī pür-müşk ü ‘anber: İçerüsi bir ṭabladır müşk ve ‘anber ile ṭolu.

بهر ساعت فتاده پیش اویم Be-her sā‘at fütāde pīş-i üyem: Her sā‘atde anıñ öñine düşmüşüm.

سر طاعت نهاده پیش اویم Ser-i ṭā‘at nihāde pīş-i üyem: Ṭā‘at başını anıñ **(E 153b)** öñinde ḳomuşum.

درون پرده کردم جایگاهش Derūn-ı perde kerdem cāygāheş: Anıñ ṭuracaḳ yerini perde içinde itdim.

که تا نبود بسوی من نگاهش Ki tā neb’ved be-sūy-ı men nigāheş: Tā ki benim **(S 106a)** ṭarafıma anıñ naẓarı olmaya.

ز من آیین بی دینی نه بیند Zi-men āyīn-i bī-dīnī ne-bīned: Benden dīnsizlik töresini görmeye.

درین کارم که می بینی نه بیند Der-īn kārem ki mī-bīnī ne-bīned: Bu ‘amelde ki beni görürsün görmeye.

چو بشنید این سخن بر خویش زد بانگ Çü biş’nīd īn süḫan ber-ḫ‘īş zed bāng: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu sözi işitdi kendi üzerine na‘ra urdı ve ḥayḳırdı.

کزین دینار نقدم نیست یك دانگ K’ez-īn dīnār-ı naḳdem nīst yek dāng: Ki bu dīnārdan naḳdim bir dāng degildir. Ya‘nī Ḫudāy te‘ālādan şermendeligim seniñ ṣanemden şermendeligiñe nisbet, gümüşden rub‘ dirhemden dūn, dinār-ı kāmilu’l-‘ıyāra nisbeti gibidir. Ḫāṣılı bendeki ḥayā sendeki ḥayāya nisbet ‘adem meṩābesindedir.

ترا آید بچشم از مردگان شرم Türā āyed be-çeşm ez-mürdegān şerm: Seniñ göziñe gelür ölilerden ḥayā.

وز این نازندگان در خاطر آزرم V’ez-īn nā-zindegān der-ḫāṭır āzerm: Ve bu diri olmayanlardan ḫāṭırıña ḥürmet gelür. Ya‘nī cemādātdan saña ḥayā gelüp anlara ḥürmet idersin.

من از دانای و بینا چون نترسم Men ez-dānā vü bīnā çūn ne-tersem: Ben ‘Alleme’l-ġuyūb ve Baṣīrü’l-uyūb olan Ḫudāy te‘ālādan niçe ḳorḳmam?!

ز قیوم و توانا چون نترسم Zi-Ḳayyum u tüvānā çūn ne-tersem: Cümle maḫlūḳātıñ umūrını görüp gözedici ve ḳudret-i kāmile ṣāḥibi Bār-ı Ḫudādan niçe ḳorḳmam?!

بگفت این وز میان کار برخواست Bi-güft īn v'ez-miyān-ı kār ber-ḫˇāst: Bunı didi ve iş ortasından ḳalḳdı.

ازآن خوش خوابگه بیدار برخواست Ez-ān ḫoş ḫˇābgeh bīdār ber-ḫˇāst: Ol ḫoş uyḳu yerinden uyanıḳ ḳalḳdı.

الف کرد از دو شاخ لام الف دور Elif kerd ez-dü şāḫ-ı lāmelif dūr: Elif ḳāmetini iki lāmelif budaḳdan dūr itdi. Ya'nī baldırları arasından ıraḳ itdi. Ya'nī elif gibi ṭoġrılup öri durdı, yāḫud elif gibi müstaḳīm ẕekerini Zelīḫānıñ lāmelif gibi şarmaşıḳ fercinden ıraḳ itdi.

رهاند از کاز سیمین شمع کافور Rehānd ez-kāz-ı sīmīn şem'-i kāfūr: Zelīḫānıñ[970] gümüşli mıḳrāżdan şem'-i kāfūrını ḳurtardı. Ya'nī yanar kāfūrī bal mūmı gibi olan nāzik ve laṭīf ve berrāḳ ẕekerini Zelīḫānıñ gümüş mıḳrāż gibi beyāż ferciniñ ḳaṭ'ından ḳurtardı, **(E 154a)** ya'nī ol mıḳrāż ol mūmuñ burnını kesmedi. Ḥāṣılı selāmet ile andan ḫalāṣ buldı.

چو گشت اندر دویدن کام تیزش Çü geşt ender devīden kām tīzeş: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ adımı segirtme keskün oldı. Ya'nī çünki şiddet ile Zelīḫā öñinden firār itdi.

گشاد از هر دری راه گریزش Güşād ez-her derī rāh-ı gürīzeş: Anıñ firār yolı her bir ḳapudan açıldı.

بهر در کآمدی بی در گشایی Be-her der k'āmedī bī-der güşāyī: Her ḳapuya ki gelürdi ḳapuyı açmasızın.

پریدی قفل جایی پره جایی Perīdī ḳufl[971] cāyī perre cāyī: Kilīdiñ ḳūġāsı[972] bir yaña uçardı perri bir yaña.

اشارت کردنش گویی بانگشت İşāret kerdeneş gūyī be-engüşt: Barmaġıyla anıñ işāret itmegi ẓann iderdiñ.

کلیدی بود بهر فتح در مشت Kilīdī būd behr-i feṯḥ der-müşt: Avucında feṯḥ ecliyçün bir anaḫtar idi. Ya'nī işāretiyle ḳapular açılurdı.

زلیخا چون بدید این از عقب جست Zelīḫā çün bi-dīd īn ez-'aḳab cest: Zelīḫā çünki bunı gördi ökçeden şıçradı. Ya'nī eñseden ökçesine başaraḳ segirtdi.

---

[970] Zelīḫānıñ:- (S)

[971] ḳufl: faż̇l (E)

[972] ḳūġāsı: ḳūfāsı (E)

بوی در آخرین درگاه پیوست Be-vey der-āḫirīn dergāh peyvest: Aña āḫirdeki ḳapu **(S 106b)** öñinde ulaşdı.

پی باز آمدن دامن کشیدش Pey-i bāz āmeden dāmen keşīdeş: Gerü gelmek içün etegini çekdi.

ز سوی پشت پیراهن دریدش Zi-sūy-ı püşt-i pīrāhen derīdeş: Arḳa cānibinden gönlegini yırtdı.

برون رفت از کف آن غم رسیده Birūn reft ez-kef-i ān ġam-resīde: Ṭaşra gitdi ol ġam görmüş Zelīḫānıñ elinden.

بسان غنچه پیراهن دریده Besān-ı ġonce pīrāhen derīde: Ṭomurcuḳ gül gibi gönlegi yırtılmış oldıġı ḥālde.

زلیخا زان غرامت جامه زد چاك Zelīḫā z'ān ġarāmet cāme zed çāk: Zelīḫā bu elem şiddetinden cāmesine yırtıḳ urdı.

چو سایه خویش را انداخت بر خاك Çü sāye ḫ̌īşrā endāḫt ber-ḫāk: Gölge gibi kendüyi ṭobraḳ üzre atdı.

خروشی از دل ناشاد برداشت Ḫurūşī ez-dil-i nā-şād ber-dāşt: Nā-şād gönlinden bir ḫurūş ḳaldırdı. **(E 154b)** *Ḫurūş* aġlama ile olan ḥaykırmadır.

ز ناشادی خود فریاد برداشت Zi-nā-şādī-i[973] ḫod feryād ber-dāşt: Kendü ḥüzninden feryād ḳaldırdı.

که واویلا ز بی اقبالی بخت Ki vāveylā zi-bī-iḳbālī-i[974] baḫt: Ki vāveylā vā ḥasretā ṭāli'imiñ devletsizliginden.

که برد از خانه ام آن نازنین رخت Ki bürd ez-ḫāneem ān nāzenīn raḫt: Ki ol nāzenīn dil-ber iletdi ḫānemden metā'ını ve esbāb-ı ḫāneyi. Ya'nī ḫāne ḳumāşı kendü idi ki gitdi.

دریغ آن صید کز دامم برون رفت Dirīġ ān ṣayd k'ez-dāmem birūn reft: Ḫayf ol av[975] ki ṭuzaġımdan ṭaşra gitdi.

دریغ آن شهد کز کامم برون رفت Dirīġ ān şehd k'ez-kāmem birūn reft: Ḫayf ol bal ki dimāġımdan ṭaşra gitdi.

عزیمت کرد روزی عنکبوتی 'Azīmet kerd rūzī 'ankebūtī: Bir gün bir örümcek ḳaṣd itdi.

که بهر خود کند تحصیل قوتی Ki behr-i ḫod küned taḥṣīl-i ḳūtī: Ki kendü ecliyçün bir yiyecek taḥṣīl ide.

---

[973] nā-şādī: şādī (E)

[974] iḳbālī: iḫbālī (E)

[975] av: - (E)

بجایی دید شهبازی نشسته Be-cāyī dīd şehbāzī nişeste: Bir yerde gördi, bir eyü ṭoġan oturmuş.

ز قید دست شاهان باز رسته Zi-ḳayd-ı dest-i şāhān bāz reste: Şāhlar eli ḳaydından ḫalāṣ olmuş.

بگرد او تنیدن کرد آغاز Be-gird-i ū tenīden kerd āġāz: Anıñ çevresine örmege şürū‘ itdi.

که بندد پر و بالش را ز پرواز Ki bended perr ü bāleşrā zi-pervāz: Ki baġlaya anıñ ḳolını ve ḳanadını uçmaḳdan.

زمانی کار در پیکار او کرد Zamānī kār der-peykār-ı ū kerd: Bir zamān işini aña ḫuṣūmetde itdi.

لعاب خود همه در کار او کرد Lu‘āb-ı ḫod heme der-kār-ı ū kerd: Kendü aġzı yarını dükelü anıñ işinde itdi.

چو آن شهباز کرد از وی کناره Çü ān şehbāz kerd ez-vey kenāre: Çünki ol ṭoġan andan kenāre itdi.

نماندش غیر تاری چند پاره Ne-māndeş ġayr-ı tārī çend pāre: Ḳalmadı ol örümcege bir niçe til pārelerinden ġayrı.

منم آن عنکبوت زار و رنجور Menem ān ‘ankebūt-ı zār u rencūr: Benim ol ẕelīl ve ‘alīl örümcek.

فتاده از مراد خویشتن دور Fütāde ez-murād-ı ḫˇīşten dūr: Kendü murādından ıraḳ düşmüş.

رگ جانم گسسته همچو تارش Reg-i cānem güsiste hemçü tāreş: Cānım ṭamarı üzülmüş anın tili gibi.

نگشته مرغ امیدی شکارش Ne-geşte murġ-ı ümmīdī şikāreş: Bir ümīd ḳuşı ol cāna şikār olmamış.

گسسته تارم از هر کار و باری Güsiste tārem ez-her kār u bārī: Benim ipim üzülmüş her bir iş ve gücden.

بدستم نیست جز بگسسته تاری Be-destem nīst cüz büg’siste tārī: Benim elimde yoḳdur bir **(E 155a)** üzülmüş tilden ġayrı. Ya‘nī kendü şahbāz gibi perrān olup ancaḳ elimde göñlegi pārçası ḳalmışdır.

پیش امدن عزیز مصر یوسف علیه السلامرا در بیرون آن خانه Pīş āmeden-i ‘azīz-i Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā der-birūn-ı ān ḫāne: Ol ḫāne ṭaşrasında ‘azīz-i Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ öñine irişmek. **و پنهان داشتن آنچه در میان او و زلیخا گذشته بود** Ve pinhān dāşten-i ānçi der-miyān-ı ū ü Zelīḫā güẕeşte būd: **(S 107a)** Bir sır ki Zelīḫā ile kendü arasında geçmiş

idi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anı gizlü ṭutmaḳ. **و افشای آن راز کردن زلیخا** Ve ifşā-yı ān rāz kerden Zelīḫā: Ve Zelīḫā ol sırrı ifşā itmek beyānındadır.

چنین زد خامه نقش این فسانه Çünīn zed ḫāme naḳş-ı īn fesāne: Bu ḥikāye naḳşı ḳalemi buncılayın urdı. Ya‘nī rāvī böylece rivāyet itdi.

که چون یوسف برون آمد ز خانه Ki çün Yūsuf birūn āmed zi-ḫāne: Ki çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḫāneden ṭaşra geldi.

برون خانه پیش آمد عزیزش Birūn-ı ḫāne pīş āmed ‘azīzeş: Ḫāne ṭaşrasında ‘azīz anıñ öñine geldi.

گروهی از خواص خانه نیزش Gürūhī ez-ḫavāṣ-ı ḫāne nīzeş: Ḫavāṣ-ı ḫāneden bir bölük daḫı.

چو در حالش عزیز آشفتگی دید Çü der-ḥāleş ‘azīz āşüftegī dīd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥālinde ‘azīz ḳarışıḳlıḳ gördi.

ازآن آشفتگی حالش بپرسید Ez-ān āşüftegī ḥāleş bi-pürsīd: Ol āşüftelik sebebinden ḥālini ṣordı.

جوابی دادش از حسن ادب باز Cevābī dādeş ez-ḥüsn-i edeb bāz: Gerü aña ḥüsn-i edebden. Ya‘nī güzel vech üzre bir cevāb virdi.

تهی از تهمت افشای آن راز Tehī ez-töhmet-i ifşā-yı ān rāz: Ol sırrı ifşā töhmetinden ḫālī.

عزیزش دست بگرفت از سر مهر ‘Azīzeş dest big’rift ez-ser-i mihr: ‘Azīz anıñ elini ṭutdı muḥabbet ucından.

درون بردش بسوی آن پری چهر Derūn bürdeş be-sūy-ı ān perī-çihr: İçerü iletdi ol perī-çehreli cānibine.

چو با هم دیدشان با خویشتن گفت Çü bā-hem dīdeşān bā-ḫ̆īşten güft: Çünki Zelīḫā bile gördi anları kendüye didi.

که یوسف با عزیز احوال من گفت Ki Yūsuf bā-‘azīz aḥvāl-i men güft: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ‘azīze benim aḥvālimi didi. Ya‘nī Zelīḫā taṣavvur itdi ki ‘azīze Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol mācerāyı **(E 155b)** beyān eyledi.

به حکم آن گمان آواز برداشت Be-ḥükm-i ān gümān āvāz ber-dāşt: Ol ẓan sebebiyle āvāz ḳaldırdı ve feryād eyledi.

نقاب از چهرهٔ آن راز برداشت Niḳāb ez-çihre-i ān rāz ber-dāşt: Ol sır çehresinden niḳābı ḳaldırdı.

که ای میزان عدل اورا سزا چیست Ki ey mīzān-ı ‘adl ūrā sezā çīst: Ki ey ‘adl terāzūsı ol kimesneniñ lāyıġı nedir?

که با اهلت نه بر کیش وفا زیست Ki bā-ehlet ne ber-kīş-i vefā zīst: Ki seniñ ehliñle vefā dīni üzre geçinmedi. Ya‘nī ḥuḳūkıña ri‘āyet itmedi.

بکار خویش بی اندیشگی کرد Be-kār-ı ḫ̆īş bī-endīşegī kerd: Kendü ‘ameliñde fikirsizlik itdi.

درین پرده خیانت پیشگی کرد Der-īn perde ḫıyānet-pīşegī kerd: Bu perdede ḫıyānet-pīşelik itdi.

عزیزش داد رخصت کای پری روی ’Azīzeş dād ruḫṣat k’ey perī-rūy: ‘Azīz aña ruḫṣat virdi ki ey perī yüzlü!

که کرد این کج نهادی راست بر گوی Ki kerd īn kec-nihādī rāst ber-gūy: Kim itdi bu egri ṭabī‘atluluġı ṭoġrı söyle.

بگفت این بندهٔ عبری کز آغاز Bi-güft īn bende-i ‘İbrī k’ez-āġāz: Zelīḫā didi: Bu ‘İbrī ḳuluña ibtidādan.

بفرزندی شد از لطفت سرافراز Be-ferzendī şüd ez-luṭfet ser-efrāz: Oġulluġa[976] seniñ luṭfundan baş yüceldici oldı. Ya‘nī oġul diyü ki aña luṭf naẓarıyla baḳarsın.

درین خلوت براحت خفته بودم Der-īn ḫalvet be-rāḥat ḫufte būdem: Bu ḫalvetde rāḥat ile uyumuş idim.

درون از گرد محنت رفته بودم Derūn ez-gerd-i miḥnet rüfte būdem: İçerüyi miḥnet tozından süpürmüş idim.

چو دزدان بر سر بالینم آمد Çü düzdān ber-ser-i bālīnem āmed: Uġrılar gibi yaşdığım başı üzre geldi.

بقصد خرمن نسرینم آمد Be-ḳaṣd-ı ḫarmen-i nesrīnem āmed: **(S 107b)** Gül ḫarmenim ḳaşdına geldi. Ya‘nī ḫarmen gibi serilmiş gül yañaġımdan būse dirmek ḳaşdına geldi.

خیالش آنکه من از وی نه آگاه Ḫayāleş ān ki men ez-vey ne āgāh: Ḫayāli ol ki ben andan vāḳıf olmayaraḳ.

بخرم گلستانم آورد راه Be-ḫurrem gülsitānem āvered rāh: Şād ve şafālı gülistānıma yol getüre.

باذن باغبان ناگشته محتاج Be-iẕn-i bāġbān nā-geşte muḥtāc: Bāġbān iẕnine muḥtāc olmayup.

برد سنبل بغارت گل بتاراج Bered sünbül be-ġāret gül be-tārāc: Sünbüli ġārete ve güli yaġmaya ilete. Ya‘nī ister ki ben uyḳuda iken būs u kinār ide.

چو دست آورد پیش آن ناخردمند Çü dest āverd pīş ān nā-ḫıredmend: Çünki **(E 156a)** ol aḳılsız öñüme el getürdi.

---

[976] oġulluġa: oġulluġla (S)

که بکشاید ز گنج وصل من بند Ki büg’şāyed zi-genc-i vaṣl-ı men bend: Ki benim vaṣl ḫazīnemden bağı açа. Ya‘nī kemer-bendime el urdı.

من از خواب گران بیدار گشتم Men ez-ḫˇāb-ı girān bīdār geştem: Ben ağır uyḳudan uyanuḳ oldum.

زجام بیخودی هشیار گشتم Zi-cām-ı bī-ḫodī hüşyār geştem: Bī-ḫodluḳ ḳadeḥinden ayıḳ oldum. Ya‘nī ben ki uyḳudan uyandım.

هراسان گشت از بیداری من Herāsān geşt ez-bīdārī-i men: Benim uyanıḳlığımdan ḳorḳucı oldı.

گریزان شد ز خذمتکاری من Gürīzān şüd zi-ḫiẕmetkārī-i men: Baña ḫiẕmet idicilikden ḳaçıcı oldı. Ya‘nī ben ki uyḳudan uyandım ḳorḳup ḳaçdı.

رخ از شرمندگی سوی در آورد Ruḫ ez-şermendegī sūy-ı der āverd: Utanıcılıḳdan yüzini ḳapu cānibine getürdi.

بروی نیك بختی در بر آورد Be-rūy-ı nīk-baḫtī der ber-āverd: İyü baḫtluluk yüzini üzerine getürdi. Ya‘nī firār ile helākden ḫalāṣ murād itdi.

شتابان از قفای او دویدم Şitābān ez-ḳafā-yı ū devīdem: İvici oldığım ḥālde eñsesinden segirtdim.

برون ننهاده پا در وی رسیدم Birūn nen’hāde pā der-vey resīdem: Ayaġını ṭaşra ḳoymamış iken aña irişdim.

گرفتم دامنش را چست و چالاك Giriftem dāmeneşrā çüst ü çālāk: Etegini çāpük ve fi’l-ḥāl ṭutdum.

چو گل افتاد در پیراهنش چاك Çü gül üftād der-pīrāheneş çāk: Anıñ göñleginde gül gibi yırtıḳ vāḳi‘ oldı.

گشاده چاك پیراهن دهانی Güşāde çāk-ı pīrāhen dehānī: Göñlek yırtığı bir ağız açup.

کند قول مرا روشن بیانی Küned ḳavl-i merā rūşen beyānī: Benim ḳavlimi āşikāre beyān ider. Ya‘nī çāk-ı pīrāheni benim ḳavlimiñ ṣıdḳına şāhiddir.

کنون آن به که همچون ناپسندان Künūn ān bih ki hemçün nā-pesendān: Şimdi yig budur ki maḳbūl olmayan ṣuçlular gibi.

کنی یکچند محبوسش بزندان Künī yek çend maḥbūseş be-zindān: Bir niçe gün anı zindānda maḥbūs idesin.

و یا خود بر تن و اندام پاکش Veyāḫud ber-ten ü endām-ı pākeş: Veyāḫud anıñ pāk endāmı ve gövdesi üzerine.

نهی بندی که سازد دردناکش Nihī bendī ki sāzed derdnākeş: Bir bend ḳoyasın ki anı derdlü ide.

پسندی بر وی این بار گرانرا Pesendī ber-vey īn bār-ı girānrā: Begenürsün anıñ üzerine bu aġır yüki.

که باشد عبرتی مر د یگرانرا Ki bāşed ‘ibretī mer dīgerānrā: Ki ġayrılar içün bir ‘ibret ola.

عزیز از وی چو بشنید این سخنرا ‘Azīz ez-vey çü biş’nīd īn süḫanrā: ‘Azīz andan çünki bu **(E 156b)** sözi işitdi.

نه بر جا دید دیگر خویشتن را Ne ber-cā dīd dīger ḫ ̌īştenrā: Kendüyi bir daḫı yer üzerinde görmedi.

دلش گشت از طریق استقامت Dileş geşt ez-ṭarīḳ-ı istiḳāmet: Göñli ṭoġrılıḳ **(S 108a)** yolından döndi.

زبانرا ساخت شمشیر ملامت Zebānrā sāḫt şemşīr-i melāmet: Dilini melāmet ḳılıcı eyledi.

بیوسف گفت چون گشتم گهر سنج Be-Yūsuf güft çün geştem güher-senc: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma didi: Çünki güher ṭartıcı oldum.

پی بیع تو شد خالی دو صد گنج Pey-i bey‘-i tü şüd ḫālī dü ṣad genc: Seni almaḳ içün iki yüz ḫazīne boş oldı.

بفرزندی گرفتم بعد از آنت Be-ferzendī giriftem ba‘d ez-ānet: Oġulluġa ṭutdum andan ṣoñra seni.

ز حشمت ساختم عالی مکانت Zi-ḥaşmet sāḫtem ‘ālī mekānet: Ululuḳ ve ‘aẓametden ‘ālī-ḳadr eyledim seni.

زلیخا را هوادار تو کردم Zelīḫārā hevā-dār-ı tü kerdem: Zelīḫāyı saña muḥabbet ve dost eyledim.

کنیزانرا پرستار تو کردم Kenīzānrā perestār-ı tü kerdem: Ḳırnaḳları saña ṭapucı eyledim.

غلامان حلقه در گوش تو گشتند Ġılāmān ḥalḳa-der-gūş-i tü geştend: Uşaḳlar seniñ ḳulaġı ḥalḳalıñ oldılar. Ya‘nī emriñe[977] kemāl mertebe iṭā‘atde oldılar.

صفا کیش و وفا کوش تو گشتند Ṣafā-kīş ü vefā-kūş-ı tü geştend: Ṣafā sīretlü ve saña vefāya dürüşici oldılar.

بمال خویش دادم اختیارت Be-māl-i ḫ ̌īş dādem iḫtiyāret: Seniñ iḫtiyārıñı kendü mālıma virdim ve taṣarrufāt-ı ḫazāyini saña tefvīż itdim.

---

[977] emriñe: eviñe (S)

نکردم رنجه دل در هیچ کارت Ne-kerdem rence-dil der-hīç karet: Hīç bir işde seni göñli incinikli itmedim.

نه دستور خرد بود این که کردی Ne destūr-ı ḫıred būd īn ki kerdī: ‘Aḳl ḳānūnı degil idi bunı ki itdiñ.

عفاك الله چه بد بود این که کردی ‘Afāk’allāh çi bed būd īn ki kerdī: Allāhu te‘ālā senden belāyı def ‘ eylesün ne yaramaz idi bunı ki itdiñ.

نمی شاید درین دیر پرآفات Nemī-şāyed der-īn deyr-i pür-āfāt: Bu āfāt ile ṭolu kelīsāda, ya‘nī dünyāda yaramaz ve lāyıḳ olmaz.

جز احسان اهل احسانرا مکافات Cüz iḥsān ehl-i iḥsānrā mükāfāt: Eyülük ehline eyülükden ġayrı ‘ivāż virmek.

تو احسان دیدی و کفران نمودی Tü iḥsān dīdī vü küfrān nümūdī: Sen eyülük gördüñ eyülüge inkār gösterdiñ.

بکافر نعمتی طغیان نمودی Be-kāfir-ni‘metī ṭuġyān nümūdī: Ni‘meti inkār idicilikde ḥaddinden tecāvüzlük gösterdiñ.

زکوی حق گزاری رخت بستی Zi-kūy-ı ḥaḳ-güzārī raḫt bestī: Ḥaḳḳı ödeyicilik **(E 157a)** maḥallesinden raḫtı baġladıñ.

نمك خوردی نمکدانرا شکستی Nemek ḫordī nemekdānrā şikestī: Ṭuzı yediñ ṭuz ḳabını ḳırdıñ. Ya‘nī küfrān-ı ni‘met itdiñ.

چو یوسف از عزیز این تاب و تب دید Çü Yūsuf ez-‘azīz īn tāb u teb dīd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ‘āzīz-i Mışrdan bu ḳızmaḳ ve ditremegi gördi.

چو مو از گرمی آتش به پیچید Çü mū ez-germī-i āteş bi-pīçīd: Ḳıl gibi āteş issiliginden büküldi.

بدو گفت ای عزیز این داوری چند Bedū güft ey ‘azīz īn dāverī çend: Aña didi: Ey ‘azīz bu ḥükūmet niçe bir?

گناهی نی بدین خواریم مپسند Günāhī nī bedīn ẖ̆ārīm mep’send: Bir günāh yoḳ bu ḥaḳāreti baña begenme ve bu ẕilleti baña lāyıḳ görme.

زلیخا هر چه می گوید دروغست Zelīḫā her çi mī-güyed dürūġest: Zelīḫā her ne dirse yalandır.

دروغ او چراغ بی فروغست Dürūġ-ı ū çerāġ-ı bī-fürūġest: Anıñ yalanı ışıḳsız bir çıraḳdır.

زن از پهلوی چپ شد آفریده Zen ez-pehlū-yı çep şüd āferīde: ‘Avrat ṣol eyegüden yaradılmış oldı. Nitekim Ḫudā-yı müte‘āl Ḥavvā anamızı Ādem ‘aleyhi’s-selāmıñ ṣol ḳaburġasından ḫalḳ itdi.[978]

کس از چپ راستی هرگز ندیده Kes ez-çep rāstī hergiz ne-dīde: Kimesne ṣoldan ṭoġrılıḳ aṣlā görmemişdir.

بداند هر که بشناسد چپ از راست Bi-dāned her ki biş’nāsed çep ez-rāst: Her **(S 108b)** kimesne ki ṣolı ṣaġdan añladı ve farḳ itdi bilür.

که از چپ راستی مشکل توان خواست Ki ez-çep rāstī müşkil tüvān ḫˇāst: Ki egriden ṭoġrılıḳ ḳalḳmaḳ müşkil mümkin olur ve pek güç müyesser olur.

مرا تا دیده دارد در پیم سر Merā tā dīde dāred der-peyem ser: Beni görenden biri izimce heves ṭutar.

که گردد کام وی از من میسر Ki gerded kām-ı vey ez-men müyesser: Ki anıñ murādı benden müyesser ola.

گهی از پس درآید گه ز پیشم Gehī ez-pes der-āyed geh zi-pīşem: Gāh eñseden ve gāh öñümden gelür.

بصد مکر و فسون خواند بخویشم Be-ṣad mekr ü füsūn ḫˇāned be-ḫˇīşem: Yüz ḥīle ve efsūnla beni kendüye oḳur. Ya‘nī beni görenden beri bir an geçmişdir ki envā‘-ı mekr ü füsūnla beni nefsine da‘vet eylemeye. Ya‘nī her bār beni kendü nefsine da‘vet eylememedir.

ولی هرگز باو نگشاده‌ام چشم Velī hergiz be-ū neg’şādeem çeşm: Velīkin aṣlā aña göz açmamışım.

بخوان وصل او ننهاده‌ام چشم Be-ḫˇān-ı vaṣl-ı ū nen’hādeem çeşm: Anıñ vaṣlı sofrasına göz ḳomamışım.

که باشم من که با خلق کریمت Ki bāşem men ki bā-ḫalḳ-ı kerīmet: **(E 157b)** Ben kim olurum ki seniñ güzel ḫuyuñ ile bile?!

نهم پای خیانت در حریمت Nihem pāy-ı ḫıyānet der-ḥarīmet: Ḫıyānet ayaġını ḳoyam seniñ ḥarīmiñe.

بد آن بنده که چون مولی نه بیند Bed ān bende ki çün mevlā ne-bīned: Yaramazdır ol ḳul ki çünki efendisini görmeye.

رود در مسند مولی نشیند Reved der-mesned-i mevlā nişīned: Gide efendisiniñ mesnedinde ve maḳāmında otura.

---

[978] itdi: eyledi (S)

ز غربت داشتم بر سینه داغی Zi-ġurbet dāştem ber-sīne dāġī: Ġurbetden sīne üzerine bir dāġ ṭutdum.

گرفتم از همه کنج فراغی Giriftem ez-heme künc-i ferāġī: Cümleden ferāġat köşesini ṭutdum ve iḫtiyār itdim.

زلیخا قاصدی سویم فرستاد Zelīḫā ḳāsidī sūyem firistād: Zeliḫā bir ḳāṣid benim cānibime gönderdi.

برویم صد در اندیشه بگشاد Be-rūyem ṣad der-i endīşe büg'şād: Yüzime yüz endīşe ḳapusını açdı.

بافسون‌های شیرین از رهم برد Be-efsūnhā-yı şīrīn ez-rehem bürd: Ṭatlı efsūnlar ile beni yoldan iletdi.

بهمراهی درین خلوتگهم برد Be-hem-rāhī der-īn ḫalvetgehem bürd: Yoldaşlıḳ ile bu ḫalvetgāha beni iletdi.

قضای حاجت خود خواست از من Ḳażā-yı ḥācet-i ḫod ḫˇāst ez-men: Kendü ḳażā-yı ḥācetini benden istedi.

سکون عافیت برخواست از من Sükūn-ı 'āfiyet ber-ḫˇāst ez-men: 'Āfiyet sükūnı benden ḳalḳdı ve ẓāhir oldı.

گریزان رو بسوی در دویدم Gürīzān rū be-sūy-ı der devīdem: Yüzüm ḳapu cānibine ḳaçıcı oldığım ḥālde segirtdim.

بصد درماندگی اینجا رسیدم Be-ṣad dermāndegī īncā resīdem: Yüz 'ācizlik ile bu yere irişdim.

گرفت اینك قفای دامنم را Girift īnek ḳafā-yı dāmenemrā: Ṭutdı işte etegimiñ eñsesini.

درید از سوی پس پیراهنم را Derīd ez-sūy-ı pes pīrāhenemrā: Yırtdı eñse ṭarafından göñlegimi.

مرا با وی جز این کاری نبودست Merā bā-vey cüz īn kārī ne-būdest: Baña Zelīḫā ile bundan ġayrı bir iş olmamışdır.

برون زین کار بازاری نبودست Birūn z'īn kār bāzārī ne-būdest: Bu işden ḫāric bir bāzār olmamışdır.

گرت نبود قبول این بیگناهی Geret neb'ved ḳabūl īn bī-günāhī: Bu günāhsızlıḳ eger saña ḳabūl olmaya.

بکن بسم الله اینك هر چه خواهی Bi-kün bismi'llāh īnek her çi ḫˇāhī: İsmu'llāha mülābeset ile ṣabr ve tahammül iderim işte her ne dilersen.

زلیخا چون شنید این ماجرا را Zelīḫā çün şenīd īn mācerārā: Zelīḫā çünki bu mācerāyı işitdi.

بپاکی یاد کرد اول خدا را Be-pākī yād kerd evvel Ḫudārā: Taḳdīs **(E 158a)** ile ẕikr itdi evvel Ḫudāyı.

وزان پس خورد سوگندان دیگر V’ez-ān pes ḫord sevgendān-ı dīger: Ve andan ṣoñra ġayrı **(S 109a)** yemīnler yedi.

بفرق شاه مصر و تخت و افسر Be-farḳ-ı şāh-ı Mışr u taḫt u efser: Mışr pādişāhınıñ başına ve taḫt u tācına.

باقبال عزیز و عز و جاهش Be-iḳbāl-i ‘azīz ü ‘izz ü cāheş: ‘Azīziñ devletine ve ‘izz ü cāhına.

که دولت ساخت از خاصان شاهش Ki devlet sāḫt ez-ḫāṣān-ı şāheş: Ki devlet anı şāhıñ ḫāṣ ḳullarından eyledi.

بلی چون افتد اندر دعوی ای بند Belī çün üfted ender da‘vī’ī bend: Belī öyledir, ḳānūn-ı ḳadīmdir, çünki bir da‘vāya bend düşe. Ya‘nī müdde‘ā bağlanup müdde‘ī anı beyyine ile beyāna ḳādir olmaya ol vaḳitde.

گواه بی گواهان چیست سوگند Güvāh-ı bī-güvāhān çīst sevgend: Şāhidsizlerin şāhidi nedir? Yemīndir.

کند سوگند بسیار آشکاره Küned sevgend bisyār āşikāre: Çoḳ yemin ider āşikāre.

دروغ اندیشگی سوگند خواره Dürūġ-endīşegī sevgend-ḫˇāre: Mübālaġa ile and içici bir yalan endīşelüdür. Ya‘nī yalancı kimesne ḥallāf olur, ister ki yemīn ile dürūğına fürūġ vire.

پس از سوگند آب از دیدگان ریخت Pes ez-sevgend āb ez-dīdegān rīḫt: Yemīnden ṣoñra gözlerinden ṣu dökdi. Ya‘nī şiddetle ağlayup didi.

که یوسف از نخست این فتنه انگیخت Ki Yūsuf ez-nüḫust īn fitne engīḫt: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām evvelden bu fitneyi ḳopardı. Ya‘nī fitneye bādī odur ve ḳabāḥat anındır diyü ağlayaraḳ göz yaşı aḳıtdı.

چراغ کذب را کافروزیش زن Çerāġ-ı kiẕbrā k’efrūziyeş zen: Yalanıñ çerāğını ki anı ‘avrat yaḳup şu‘lelendire.

بجز اشك دروغین نیست روغن Be-cüz eşk-i dürūġīn nīst revġan: Yalana mensūb göz yaşınıñ ġayrı degildir anıñ yağı. Ya‘nī ‘avrat ki fitne āteşiyle, ‘ālemi yaḳmaḳ murād ide anı göz yaşı yağıyla yağlandırır.

ازآن روغن چراغش چون فروزد Ez-ān revġan çerāġeş çün fürūzed: Ol yağdan çerāğını çünki şu‘lelendire.

بیك ساعت جهانی را بسوزد Be-yek sā‘at cihānīrā bi-sūzed: Bir sā‘atde bir cihānı yaḳar.

عزیز آن گریه و سوگند چون دید ‘Azīz ān girye vü sevgend çün dīd: ‘Azīz ol ağlamayı ve yemīni çünki gördi.

بساط راست بینی در نور دید Bisāṭ-ı rāst-bīnī der-neverdīd: **(E 158b)** Ṭoġrı görücilik döşegini bükdi ve Yūsuf ʻaleyhi’s-selāma olan ḥüsn-i ẓannını giderdi.

به سرهنگی اشارت کرد تا زود Be-serhengī işāret kerd tā zūd: Bir çavuşa işāret itdi tā tīz.

زند بر جان یوسف زخم چون عود Zened ber-cān-ı Yūsuf zaḫm çün ʻūd: Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmıñ cānı üzerine yara ura ʻūd-nām sāz gibi. Yaʻnī sāz gibi anı derdnāk idüp zār zār iñlede.

بزخم غم رگ جانش خراشد Be-zaḫm-ı ġam reg-i cāneş ḫırāşed: Ġam zaḫmesiyle anıñ cānı ṭamarını ḳazıya.

ز لوحش آیت راحت تراشد Zi-levḥeş āyet-i rāḥat tirāşed: Anıñ levḥ-i vücūdından rāḥat ʻalāmetini yuya. Yaʻnī anda rāḥatlık nişānı ḳomaya.

بزندانش کند محبوس چندان Be-zindāneş küned maḥbūs çendān: Anı zindānda ol ḳadar maḥbūs ide.

که گردد آشکار آن سر پنهان Ki gerded āşikār ān sırr-ı pinhān: Ki ol gizlü sır āşikāre ola ve ḳabāḥat ḳanḳısındandır ṭuyula.

کشیدن سرهنگان یوسف علیه السلامرا بجانب زندان Keşīden-i serhengān Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmrā be-cānib-i zindān: Çavuşlar Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmı zindān cānibine çekmek **و گواهی دادن طفل شیر خواره بپاکی یوسف علیهه السلامرا** Ve güvāhī dāden-i ṭıfl-ı şīr-ḫˇāre be-pākī-i Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmrā: Ve üç aylıḳ süd emici ṭıfl ol ḥażretiñ pākligine şehādet virmek beyānındadır.[979]

چو یوسف را گرفت آن مرد سرهنگ Çü Yūsufrā girift ān merd-i serheng: Ol çavuş ādem çünki Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmı ṭutdı.

بمحنتگاه زندان کرد آهنگ Be-miḥnetgāh-ı zindān kerd āheng: **(S 109b)** Zindānıñ[980] miḥnet yerine ḳaṣd itdi. Yaʻnī istedi ki anı ol maḥall-i miḥnet olan zindāna getüre.

بتنگ آمد دل یوسف ازآن درد Be-teng āmed dil-i Yūsuf ez-ān derd: Yūsuf ʻaleyhi’s-selāmıñ göñli ol derdden ṭarlıġa geldi.

نهان روی دعا در آسمان کرد Nihān rūy-ı duʻā der-āsmān kerd: Gizlü duʻā yüzini āsmān ṭarafına itdi ve Bār-ı Ḫudāya tażarruʻ ve niyāz eyledi.

که ای دانا باسرار نهانی Ki ey dānā be-esrār-ı nihānī: Ki ey gizlü sırları bilici!

ترا باشد مسلم راز دانی Türā bāşed müsellem rāz-dānī: Sır bilicilik saña müsellem olur.

---

[979] beyānındadır: - (S)

[980] zindānıñ: - (S)

دروغ و راست پیش تست ممتاز Dürūġ u rāst pīş-i tüst mümtāz: **(E 159a)** Yalan ve ṭoġrı seniñ öñinde mümtāzdır.

که داند جز تو کردن کشف این راز Ki dāned cüz tü kerden keşf-i īn rāz: Senden ġayrı kim bilür bu sırrı keşf itmegi.[981]

ز نور صدق چون دادی فروغم Zi-nūr-ı ṣıdḳ çün dādī fürūġem: Gerçek söylemek nūrından çünki baña aydınlıḳ virdiñ.

منه تهمت بگفتار دروغم Me-nih töhmet be-güftār-ı dürūġem: Yalan söz ile baña töhmet ḳoma.

گواهی بگذران بر دعوی من Güvāhī büg’ẕerān ber-da‘vī-i men: Benim da‘vām üzerine bir şāhid giçür.

که صدق من شود چون صبح روشن Ki ṣıdḳ-ı men şeved çün ṣubḥ rūşen: Ki benim ṣıdḳım ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi rūşen ola.

ز شست همت کشور گشایش Zi-şest-i himmet-i kişver-güşāyeş: Anıñ iḳlīm feṭḥ idici himmeti şestinden. Baş barmaḳ ve şehādet barmaġıyla ki yay kirişin ṭutarlar oḳ atarken, ol ṭutuşa *şest* dirler. Ammā bu maḳāmda yaydan oḳ atmaḳ murād olur.

چو آمد بر هدف تیر دعایش Çü āmed ber-hedef tīr-i du‘āyeş: Çünki nişān üzerine geldi anıñ du‘āsı oḳı. Ya‘nī du‘āsı çünki müstecāb oldı.

درآن مجمع زنی خویش زلیخا Der-ān mecma‘ zenī ḫ̌īş-i Zelīḫā: Ol mecma‘da Zelīḫānıñ ḫaşmı bir ‘avrat.

که بودی روز و شب پیش زلیخا Ki būdī rūz u şeb pīş-i Zelīḫā: Ki gündüz ve gice Zelīḫā öñinde idi. Ya‘nī Zelīḫāya müte‘alliḳa ve ḫiẕmetinde muḳīme olan ṣūretlerden[982] birisi ol mecma‘da ḥāżıra idi.

سه ماهه کودکی بر دوش خود داشت Se māhe kūdekī ber-dūş-ı ḫod dāşt: Üç aylıḳ bir uşaḳ kendü omuzı üzre ṭutar idi.

چو جان بگرفته در آغوش خود داشت Çü cān big’rifte der-āġūş-ı ḫod dāşt: Kendü ḳucaġında cān gibi ṭutulmuş ṭutar idi. Ya‘nī anı kendüye rūḥ farż idüp rūḥı gibi aña ri‘āyet ider idi.

چو سوسن بر زبان حرفی نرانده Çü sūsen ber-zebān ḥarfī ne-rānde: Sūsen gibi lisānı üzre bir ḥarf sürmemiş idi. *Sūsen* bir çiçekdir ki yapraḳları dil gibi olur. Ya‘nī henüz dili açılmayup sūsen gibi sākit idi.

---

[981] itmegi: itmek (S)

[982] ṣūretlerden: ‘avratlardan (S)

ز طومار بیان حرفی نخوانده Zi-ṭūmār-ı beyān ḥarfī ne-ḫˇānde: Beyān ṭomārından bir ḫaṭ oḳumamış idi. Ya‘nī henüz maḳṣūdını beyāna ḳādir degil idi.

فغان زد کای عزیز آهسته تر باش Fiġān zed k’ey ‘azīz āhesteter bāş: **(E 159b)** Ol ṣabī fiġān urdı ki: Ey ‘azīz āhesteter ol! Ya‘nī feryād eyledi ki ziyāde yavaş ol. *Āheste* arḳun ma‘nāsına.[983]

ز تعجیل عقوبت بر حذر باش Zi-ta‘cīl-i ‘uḳūbet ber-ḥaẕer bāş: Ta‘cīl-i ‘uḳūbetden ḥaẕer üzre ol. Ya‘nī ‘uḳūbetde ‘acele itmeden ḥaẕer eyle.

سزاوار عقوبت نیست یوسف Sezāvār-ı ‘uḳūbet nīst Yūsuf: ‘Uḳūbete lāyıḳ degildir Yūsuf.

بلطف و مرحمت اولیست یوسف Be-luṭf u merḥamet evlāst Yūsuf: Luṭf ve merḥamete evlādır Yūsuf.

عزیز از گفتن کودك عجب ماند ‘Azīz ez-güften-i kūdek ‘aceb mānd: ‘Azīz ol ṣabīniñ söylemeginden ‘acebe ḳaldı.

سخن با او بقانون ادب راند Süḫan bā-ū be-ḳānūn-ı edeb rānd: **(S 110a)** Sözi aña edeb ḳānūnıyla sürdi ve ‘ādet üzre aña ḫiṭāb eyledi ve didi.

که ای ناشسته لب ز آلایش شیر Ki ey nā-şüste leb z’ālāyiş-i şīr: Ey ṭutaġın süd bulaşıġından yumamış ṭıfl.

خدایت کرده تلقین حسن تقدیر Ḫudāyet kerde telḳīn ḥüsn-i taḳdīr: Ḫudā-yı müte‘āl saña güzel taḳrīri telḳīn itdi ve bu kār-ı müşkili saña teshīl itdi.

بگو روشن که این آتش که افروخت Bi-gū rūşen ki īn āteş ki efrūḫt: Āşikāra di ki: Bu āteşi kim yalıñlandırdı?

کزانم پردهٔ عز و شرف سوخت K’ez-ānem perde-i ‘izz ü şeref sūḫt: Ki ol āteşden benim ‘izz ü şeref perdem yandı. Ya‘nī beyān eyle ki bu fitneyi kim iḥdāṯ eyledi ve benim ‘ırż ve nāmūs perdemi kim hetk eyledi?!

بگفتا من نیم نمام و غماز Bi-güftā men neyem nemmām u ġammāz: Ol ṣabī cevābda didi: Ben nemmām ve ġammāz degilim.

که گویم با کسی راز کسی باز Ki güyem bā-kesī rāz-ı kesī bāz: Ki diyem bir kimseye bir kimesneniñ sırrını gerü. Ya‘nī nemmām ve ġammāz degilim ki ifşā-yı rāz eyleyem ve ḳabāḥat u vaḳāḥat ṣāḥibini ṣarāḥaten söyleyem.

زغمازیست مشگ چین سیه روی Zi-ġammāzīst müşk-i Çīn siyeh-rūy: Çīn memleketiniñ[984] müşki ġammāzlıġından ḳara yüzlüdür,[985] ya‘nī ġammāz oldıġıyçün yüzi ḳaradır.

---

[983] āheste arḳun ma‘nāsına: - (S)

که از صد پرده بیرون می دهد بوی Ki ez-ṣad perde bīrūn mī-dihed būy: Ki yüz perdeden ṭaşra ḳoḳu virir ve ifşā-yı rāz ider.

به بین در تازه گلهای بهاری Bi-bīn der-tāze-gülhā-yı bahārī: Bahāra mensūb tāze güllere baḳ.

که خندان و خوشند از پرده داری Ki ḫandān u ḫoşend ez-perde-dārī: **(E 160a)** Ki gülegen ve ḫoşdurlar perde ṭutucılıḳdan. Ya‘nī yaşıl yapraḳlar arasında mestūre oldığıyçün bahār vaḳti laṭīf olur.

نیم غماز لیکن گر ندانی Neyem ġammāz līkin ger ne-dānī: Ġammāz degilim līkin eger bilmezsen.

بگویم با تو این راز نهانی Bi-gūyem bā-tü īn-rāz-ı nihānī: Diyem saña bu gizlü sırrı. Ya‘nī keyfiyyet-i ıṭṭılā‘ı saña i‘lām idem.

برو در حال یوسف کن نظاره Bi-rev der-ḥāl-i Yūsuf kün neẓāre: Git Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḥāline neẓāre eyle. Ya‘nī anıñ ḥāline ziyāde ile baḳıcı ve yoḳlayıcı ol.

که پیراهن چه سانش گشته پاره Ki pīrāhen çi sāneş geşte pāre: Ki gönlegi ne üslūbla pāre olmuş. Ya‘nī yırtıḳ ne cānibindedir?

گر از پیش است در پیراهنش چاك Ger ez-pīş est der-pīrāheneş çāk: Eger anıñ gömleginde yırtıḳ öñindendir.[986]

زلیخا را بود دامن ازآن پاك Zelīḫārā büved dāmen ez-ān pāk: Zelīḫānıñ etegi ol ‘aybdan pāk olur.

ندارد دعوی یوسف فروغی Ne-dāred da‘vī-i Yūsuf fürūġī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ da‘vāsı bir fürūġ ṭutmaz. Ya‘nī da‘vāsı münevver degil.

همی گوید برای خود دروغی Hemī-gūyed berāy-ı ḫod dürūġī: Kendü ecliyçün bir yalan söyler ve nefsini taḫlīşe dürüşür.

ور از پس چاك شد پیراهن او V’er ez-pes çāk şüd pīrāhen-i ū: Ve eger anıñ gönleginiñ çāki eñseden oldıysa.

بود پاك از خیانت دامن او Büved pāk ez-ḫıyānet dāmen-i ū: Anıñ dameni ḫıyānetden pāk olur. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu ‘aybdan berī olur.

دروغ است آنچه میگوید زلیخا Dürūġ est ānçi mī-gūyed Zelīḫā: Yalandır ol nesneyi Zelīḫā söyler.

---

[984] memleketiniñ: - (S)

[985] ḳara yüzlüdür: yüzi ḳaradır (S)

[986] öñindendir: öñindedir (S)

نه راه صدق می پوید زلیخا Ne rāh-ı ṣıdḳ mī-pūyed Zelīḫā: Zelīḫā gerçek yola yilmez belki ol işlediği vaḳāḥatın şe‘āmetinden berī olmaḳ ister.

عزیز از طفل چون گوش این سخن کرد ‘Azīz ez-ṭıfl çün gūş īn süḫan kerd: ‘Azīz-i Mıṣr ṭıfldan çünki bu süḫanı gūş itdi.

روان تفتیش حال پیرهن کرد Revān teftīş-i ḥāl-i pīrehen kerd: Fi’l-ḥāl göñlek ḥālini teftīş itdi.

چو دید از پس دریده پیرهن را Çü dīd ez-pes derīde pīrehenrā: **(S 110b)** Çünki göñlegi eñseden yırtılmış gördi.

ملامت کرد آن مکاره زن را Melāmet kerd ān mekkāre zenrā: ‘Azīz ol mekkāre ‘avratı melāmet itdi. Ya‘nī levm ve tevbīḫ idüp didi.

که دانستم که این کید از تو بودست Ki dānistem ki īn keyd ez-tü būdest: Ki **(E 160b)** bildim ki bu keyd senden olmuşdur.

برآن آزاده این قید از تو بودست Ber-ān āzāde īn ḳayd ez-tü būdest: Ol muḳteżā-yı şehevātdan fāriġ üzerine bu ḳayd-ı ārzū-yı taḳāżā-yı şehvet senden olmuşdur.

چه کیداست این که پیش آوردی آخر Çi keyd est īn ki pīş āverdī āḫir: Ne ḥīledir bu ki ilerü getürdüñ āḫir?

چه بد بود این که با خود کردی آخر Çi bed būd īn ki bā-ḫod kerdī āḫir: Ne yaramaz idi bu ki kendüñe itdüñ āḫir?[987]

ز راه ننگ و نام خویش گشتی Zi-rāh-ı neng ü nām-ı ḫ̌īş geştī: Kendü nām ve nāmūs yolından döndüñ.

طلبکار غلام خویش گشتی Ṭalebkār-ı ġulām-ı ḫ̌īş geştī: Kendü ġulāmıñı ṭaleb idici olduñ ve kendü memlūkuña meftūn olduñ.

پسندیدی بخود این ناپسندی Pesendīdī be-ḫod īn nā-pesendī: Bu nā-maḳbūl fi‘li kendiñe begendiñ.

وزان پس جرم خود بر او فکندی V’ez-ān pes cürm-i ḫod ber-ū fekendī: Ve andan ṣoñra kendü ṣuçuñı anıñ üzerine ṣaldıñ.

زکید زن دل مردم دو نیم است Zi-keyd-i zen dil-i merdüm dü nīm est: ‘Avrat ḥīlesinden ḫalḳıñ göñli iki yarımdır. Ya‘nī ḫāṭırları mecrūḥdur.

زنانرا کیدهای بس عظیم است Zenānrā keydhā-yı bes ‘aẓīm est: Ziyāde ‘aẓīm ḥīleler ‘avrat içündür. Naẓm:

انّ الوفأ عن النّسأ عدیم

---

[987] āḫir: - (S)

وجفا هنّ على الرّجال قديم

لا تأ منو مكرالنّسأ ابداً

قال الله تعالى إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمُ

İnne’l-vefā ‘ani’n-nisā ‘adīmun

Ve cefāhunne ‘ale’r-ricāl ḳadīmun

Lā-te’menū mekre’n-nisā ebeden

Ḳālallāhu te‘ālā **{إِنَّ كَيْدَ كُنَّ عَظِيمُ}**[988]

عزيزانرا كند كيد زنان خوار ‘Azīzānrā küned keyd-i zenān ẖˇār: ‘Azīz ve muḥteremleri ‘avratlar keydi ḥaḳīr ider.

بكيد زن بود دانا گرفتار Be-keyd-i zen büved dānā giriftār: ‘Avrat ḥīlesine ‘ālim olan kimesne daḫı mübtelā olur.

زمكر زن كسى عاجز مبادا Zi-mekr-i zen kesī ‘āciz me-bādā: ‘Avrat mekrinden bir kimesne ‘āciz olmasun.

زن مكاره خود هرگز مبادا Zen-i mekkāre ẖod hergiz me-bādā: Mekkāre ‘avrat ḥaḳīḳat aṣlā olmasun.

برو زين پس باستغفار بنشين Bi-rev z’īn pes be-istiġfār bin’şīn: Git bundan şoñra istiġfār ile otur.

ز خجلت روى در ديوار بنشين Zi-ḫaclet rūy der-dīvār bin’şīn: Ḫacāletden yüzüñ dīvārda otur.

بگريه گرم كن هنگامهٔ خويش Be-girye germ kün hengāme-i ẖˇīş: Aġlama ile kendü vaḳtini issi eyle. Ya‘nī ḳızġun aġla.[989] Ḥāṣılı şiddet ve keṣretle aġla.

بشو زين حرف ناخوش نامهٔ خويش Bi-şū z’īn ḥarf-i nā-ẖoş nāme-i ẖˇīş: **(E 161a)** Bu nā-ẖoş ḥarfden kendü nāme-i a‘māliñi yu.

تو اى يوسف زبان زين راز دربند Tü ey Yūsuf zebān z’īn rāz der-bend: Sen ey Yūsuf diliñi bu sırdan baġla! Ya‘nī bu sırrı ibrāz eylemeden iḫtirāz eyle.

بهر كس گفتن اين راز مپسند Be-her kes güften-i īn rāz mep’send: Bu sırrı herkese dimegi begenme.

---

[988] Kur‘an-ı Kerim, Yûsuf Suresi, Ayet 28: “Kocası gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, karısına hitaben ‘Doğrusu bu sizin hilenizdir, siz kadınların tuzağı büyüktür.’ dedi.” (Kadınların vefası yoktur, erkeklere cefası eskidir. Kadınların tuzağından sürekli olarak kaçının, Allahu teâlâ da öyle söylüyor: “Siz kadınların tuzağı büyüktür.”)

[989] aġla: - (S)

همین بس در سخن چالاکی تو Hemīn bes der-süḫan çālākī-i tü: Sözde buncılayın seniñ çāpüklügüñ yeter.

که روشن گشت بر ما پاکی تو Ki rūşen geşt ber-mā pākī-i tü: Ki ẓāhir oldı bizim üzerimize seniñ pākligiñ. Ya‘nī seniñ ṭāhir oldıġıñ bize ẓāhir oldı. Ziyāde söze ḥācet yoḳ.

قدم از راه غمازی بدر نه Ḳadem ez-rāh-ı ġammāzī be-der nih: Ġammāzlık yolından ayaġıñ ṭaşra ḳoy.

که باشد پرده پوش از پرده در به Ki bāşed perde-pūş ez-perde-der bih: Ki perde örtücilik perde yırtıcılıḳdan eyü olur.

عزیز این گفت و بیرون شد ز خانه’Azīz īn güft ü bīrūn şüd zi-ḫāne: ‘Azīz bunı didi ve ḫāneden ṭaşra gitdi.

بخوش خویی سمر شد در زمانه Be-ḫoş-ḫūyī semer şüd der-zamāne: Ḫoş **(S 111a)** ḫuyluḳ ile cihānda dāstān oldı. Nāẓım-ı rahmetu’llāhi te‘ālā ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ ider buyurur ki.

تحمل دلکش است اما نچندان Taḥammül dil-keş est ammā ne-çendān: Taḥammül göñül çekicidir. Ya‘nī maḳbūl ve ḥüsndür ammā o ḳadar degil. Ya‘nī ḥadd-i i‘tidālden ḫāric taḥammül meẕmūmdur.

نکو خویی خوش است اما نچندان Nikū-ḫūyī ḫoşest ammā ne-çendān: Eyü ḫuylu ve ḥalīm olmaḳ ḫoş ve güzeldir ammā o ḳadar degil. Zīrā keṣret-i ḥilm ü taḥammül, ġayret ve ḥamiyyete münāfīdir.

چو مرد از زن بخوش خویی کشد بار Çü merd ez-zen be-ḫoş-ḫūyī keşed bār: Çünki er ‘avratdan ḫoş ḫūyluḳ sebebiyle yük çeke ve eziyyetlerine ṣabr ide.

زخوش خویی ببد گویی رسد کار Zi-ḫoş-ḫūyī be-bed-gūyī resed kār: Ḫoş ḫuyluḳdan yaramaz sözlülüge irişür iş,[990] ya‘nī ‘āḳıbet ol ‘avratdan yaramaz sözler işidür veyāḫud il anıñ ḥaḳḳında yaramaz sözler söyler.

مکن در کار زن چندان صبوری Me-kün der-kār-ı zen çendān ṣabūrī: ‘Avrat işinde ol ḳadar ṣabr idicilik itme.

که افتد رخنه در سد غیوری Ki üfted raḫne der-sedd-i ġayūrī: Ki ġayūrluḳ seddine **(E 161b)** gedik düşer. Zīrā ġayūrluḳ deyyūṣluġa mübeddel olur. Nitekim şā‘ir dimiş. Naẓm:

Her kişi ṭoġrı diyü besler evinde ḳarısın
Böyle ger bilmeyeler ṭutmayalardı birisin

[990] iş: - (S)

Anı mestūre ṣanur ol daḫı mestūr işler
O sebebden evinüñ bilmez ötesin berisin
Siḥr ü mekrile eger gözlerini bağlamasa
Ya keserdi başını yāḫud üzerdi derisin
İ‘timād itme bulara ḳulaġuñ arduña ṭut
İlden işit göre bir ki nice ‘avrat erisin
Merḥamet eylemeyüp Ṣun‘ī bulara hergiz
Urasın gencini ḳazıġa ḳırasın ḳarısın

دست بر داشتن زنان مصر Dest ber-dāşten-i zenān-ı Mıṣr: Mıṣrıñ ‘avratları, ya‘nī Mısırda olan sādātın ‘avratları el ḳaldırmaḳ **و زبان طعن بر زليخا كشيدن** Ve zebān-ı ṭa‘n ber-Zelīḫā keşīden: Zelīḫā üzerine ṭa‘n dilini çekmek **و تيغ غيرت عشق دست و زبان ايشان بريدن** Ve tīġ-i ġayret-i ‘aşḳ dest ü zebān-ı īşān bürīden: ‘Aşḳın ġayret ḳılıcı anlarıñ elini ve dilini kesmek beyānındadır.

نسازد عشق را كنج سلامت Ne-sāzed ‘aşḳrā künc-i selāmet: ‘Aşḳ içün selāmet köşesi düzülmez.

خوشا رسوايى و كوى ملامت Ḫoşā rüsvāyī vü ḳūy-ı melāmet: Mübālaġa ile ḫoşdur rüsvāylıḳ ve melāmet maḥallesi. *Melāmet* maṣdardır, levm gibi lāme yelūmudan azarlamaḳ ve ḳakımaḳ ma‘nāsınadır.

غم عشق از ملامت تازه گردد Ġam-ı ‘aşḳ ez-melāmet tāze gerded: Levm itmekden ‘aşḳ ġamı tāze olur. Ya‘nī ‘āşıḳ levm olunduḳca ‘aşḳı ziyāde olur.

وز اين غوغا بلند آوازه گردد V’ez-īn ġavġā bülend-āvāze gerded: Bu ġavġādan üni ve çavı, ya‘nī şöhreti ziyāde olur.

ملامت شحنهٔ بازار عشق است Melāmet şaḥne-i bāzār-ı ‘aşḳ est: Levm ‘aşḳ çārşusınıñ şaḥnesidir. *Şaḥne* ol kimesnedir [ki] cemī‘an umūr-ı meclis anıñ re’yine müfevveżdir. Ya‘nī levm ve tevbīḫ ‘āşıḳıñ ‘aşḳını ḳızgun ider.

ملامت صيقل ژنگار عشق است Melāmet ṣayḳal-ı jengār-ı ‘aşḳ est: Levm itmek ‘aşḳ pasınıñ ṣayḳalıdır. Ya‘nī āyīne-i ‘aşḳ levm itmek ile cilālanur.

ملامتهاى عشق از هر كرانه Melāmethā-yı ‘aşḳ ez-her kerāne: ‘Aşḳ **(E 162a)** melāmetleri her cānibden.

بود كاهل تنان را تازيانه Büved kāhil-tenānrā tāziyāne: Tenbel tenlülere ḳamçı **(S 111b)** olur. Ḥāṣılı ‘āşıḳ levm olunduḳca ‘aşḳı teraḳḳīde olur.

چو باشد مرکب رهرو گران خیز Çü bāşed merkeb-i reh-rev girān-ḫīz: Çünki yolcınıñ merkebi aġır ḳalḳıcı ola.

شود زان تازیانه سیر او تیز Şeved z'ān tāziyāne seyr-i ū tīz: Ol ḳamçıdan anıñ yürimesi keskün olur.

زلیخا را چو بشکفت این گل راز Zelīḫārā çü büş'küft īn gül-i rāz: Zelīḫānıñ çünki bu sır güli açıldı ve Yūsuf 'aleyhi's-selāma 'aşḳı ḫaberi 'āleme saçıldı.

جهانی شد بطعنش بلبل آواز Cihānī şüd be-ṭa'neş bülbül-āvāz: Bir cihān, ya'nī cihān ḫalḳı aña ṭa'n ile bülbül āvāzlu oldı.

زنان مصر ازآن آگاه گشتند Zenān-ı Mışr ez-ān āgāh geştend: Mışrıñ 'avratları ol ḳıṣṣadan āgāh oldılar.

ملامت را حوالتگاه گشتند Melāmetrā ḥavāletgāh geştend: Levm itmek içün ḥavāle yeri oldılar. Ya'nī meclislerde oturup anı levm itdiler.

بهر نیك و بدش در پی فتادند Be-her nīk ü bedeş der-pey fütādend: Her eyü ve yaramaz ile anıñ ardına düşdiler.

زبان سرزنش بر وی گشادند Zebān-ı ser-zeniş ber-vey güşādend: Baş ḳaḳıcılıḳ dilini anıñ üzerine açdılar ve didiler.

که گشتن فارغ از هر ننگ و نامی Ki geşten fāriġ ez-her neng ü nāmī: Ki Zelīḫā fāriġ olmuş her bir nām ve 'ārdan. Ya'nī 'ār ve nāmūsı terk itmiş.

دلش مفتون عبرانی غلامی Dileş meftūn-ı 'İbrānī ġulāmī:[991] Göñli bir ġulām-ı 'İbrāniniñ meftūnı olmuş.

چنان در مغز جانش جا گرفته Çünān der-maġz-ı cāneş cā girifte: Ancılayın ol ġulām-ı 'İbrānī Zelīḫānıñ cānınıñ dimāġında yer ṭutmuş. Ya'nī anıñ muḥabbeti Zelīḫānıñ cānında bir mertebe yerleşmiş.

که دست از دین و دانش وا گرفته Ki dest ez-dīn ü dāniş vā girifte: Ki elini dīn ve 'ilmden gerü ṭutmuş. Ya'nī dīni vü 'ilmi ve 'aḳl u ḥayātı terk idüp taḳāżā-yı şehevātına düşmüş.

عجب گمراهی پیش آمد او را 'Aceb güm-rāhī'ī pīş āmed ūrā: Ya'nī ziyāde mübālaġa ile azġunluḳ anıñ öñine geldi.

که رو بر بندهٔ خویش آمد او را Ki rū ber-bende-i ḫ̆īş āmed ūrā: Ki anıñ yüzi kendü kölesi üzerine geldi. Ya'nī kendü kölesine teveccüh itdi. Ya'nī ne yaramaz azġunluḳdur ki kendü kölesine sevilmek ister.

[991] E nüshası burada bitmiştir.

عجبتر کان غلام از وی نفورست ʻAcebter k’ān ġulām ez-vey nufūrest: Ziyāde ʻaceb ki ol ġulām andan nefret idicidir.

ز دمسازی و همرازیش دورست Zi-dem-sāzī vü hem-rāzīş dūrest: Anıñ muṣāḥibliġinden ve sırdaşlıġından ıraḳdır.

نه گاهی می کند در وی نگاهی Ne gāhī mī-küned der-vey nigāhī: Ne bir vaḳit aña bir naẓar ider.

نه گامی می زند با وی براهی Ne gāmī [mī]-zened bā-vey be-rāhī: Ne bir yolda anıñla bir adım urur. Yaʻnī bir adım yer anıñla gitmez.

بهر جا آن رود این ایستد باز Be-her cā ān reved īn īsted bāz: Ol Zelīḫā her ne yere gitse bu gerü ṭurur.

بهر جا ایستد رفتن کند ساز Be-her cā īsted reften küned sāz: Her ne yerde ṭursa bu ġulām gitmek yaraġını ider. Yaʻnī ol gitdügi yere bu gitmez, ol ṭurṭuġı yerde bu ṭurmaz.

بهر جا آن کشد برقع ز رخسار Be-her cā ān keşed burḳaʻ zi-ruḫsār: Her yerde ki ol Zelīḫā burḳaʻı çeke yañaġından. Yaʻnī yüzinden niḳāb aça.

زند این از مژه بر دیده مسمار Zened īn ez-müje ber-dīde mismār: Bu ġulām kirpiginden gözi üzerine mismār urur. Yaʻnī gözini yumar ve anıñ yüzine baḳmaz.

ز هر غم کو بگرید این بخندد Zi-her ġam k’ū bi-giryed īn bi-ḫanded: Her ġamdan ki ol aġlaya bu güler.

هر آن در کو گشاید این به بندد Her ān der k’ū güşāyed īn bi-bended: Her ol ḳapuyı ki ol açar bu baġlar. Yaʻnī her bār Zelīḫānın ḫilāfına yürür.

همانا پیش چشم او نکو نیست Hemānā pīş-i çeşm-i ū nikū nīst: Beñzer **(S 112a)** ki anıñ gözi öñinde Zelīḫā eyü degildir.

ازآن رو خاطرش را میل او نیست Ez-ān rū ḫāṭıreşrā meyl-i ū nīst: Ol yüzden anıñ ḫāṭırına Zelīḫānıñ meyli yoḳdur. Yaʻnī ol ġulām Zelīḫānıñ ḥüsnini begenmez, ol sebebden aña meyl itmez.

گر آن دلبر دمی با ما نشستی Ger ān dil-ber demī bā-mā nişestī: Eger ol dil-ber bir nefes bizimle oturaydı.

ز ما دیگر کجا تنها نشستی Zi-mā dīger kücā tenhā nişestī: Bizden bir daḫı yalñız ḳanda otururdı. Yaʻnī ol ġulām eger bizi ve zīb ü zīnetimizi görse bir daḫı bizden münfek olmaz idi.

ره نا کامی ما کم گرفتی Reh-i nā-kāmī-i mā kem giriftī: Bizim murādsızlığımız yolını az ṭutar idi. Yaʿnī bizim murādımızıñ ʿaksine az giderdi. Ḳıllet-i ʿademden kināyedir. Yaʿnī murādımızıñ ḫilāfına hīç yürimezdi.

بما هم کام دادی هم گرفتی Be-mā hem kām dādī hem giriftī: Bize hem murād virirdi ve hem bizden murād ṭutardı. Yaʿnī bizimle būs u kinār iderdi, hem biz andan leẕẕet-yāb olurduḳ hem ol bizden leẕẕet-yāb olurdı.

بمقبولی کسی را دسترس نیست Be-maḳbūlī kesīrā dest-res nīst: Makbūl olmaġa bir kimesne içün ḳudret yoḳdur. Yaʿnī Zelīḫā ister ki cebrī ve ḳasrī kendüye ol ġulām ʿindinde maḳbūl ide. Maʿ-hāẕā ki zor ile güzellik olmaz.

قبولی خاطر اندر دست کس نیست Ḳabūlī ḫāṭır ender-dest-i kes nīst: Ḫāṭır ḳabūl itmek kimesneniñ elinde degildir.

بسا نیکو رخ و زیبا شمایل Besā nīkū-ruḫ u zībā-şemā'il: Çoḳ eyü yüzlü ve yaraşıḳlı ḫūblu dil-berler vardır ki.

که سویش طبع مردم نیست مایل Ki sūyeş ṭabʿ-ı merdüm nīst mā'il: Ki anın cānibine ḫalḳın ṭabʿı meyl idici degildir.

بسا لؤلی وشی شیرین کرشمه Besā lü'līveşī şīrīn-kirişme: Çok incü gibi nāz u şīveli şīrīn maḥbūblar vardır.

که ریزد خون دلها چشمه چشمه Ki rīzed ḫūn-ı dilhā çeşm[e] çeşme: Yürekler ḳanını döker pıñar pıñar. Yaʿnī ʿāşıḳıñı vuṣlat-yāb itmeyüp derd-i hicrānıyla helāk eyler dimekdir.

زلیخا چون شنید این داستانرا Zelīḫā çün şenīd īn dāstānrā: Zelīḫā çünki bu dāstānı, yaʿnī zenān-ı Mışrıñ kendüye ẓann u ṭaʿnların işitdi.

فضیحت خواست آن ناراستانرا Fażīḥet ḫˇāst ān nā-rāstānrā: Ol ṭoġrı olmayanları, yaʿnī ol egri sözlü zenleri rüsvāy itmek istedi.

روان فرمود جشنی ساز کردند Revān fermūd çeşnī sāz kerdend: Fi'l-ḥāl buyurdı pādişāhane taʿām düzdiler. *Çeşn* bayram maʿnāsınadır, yā nisbiyye. *Çeşnī* bayram ṭaʿāmı, yaʿnī pādişāhāne ṭaʿām dimek olur.

زنان مصر را آواز کردند Zenān-ı Mışrrā āvāz kerdend: Zenān-ı Mışra āvāz itdiler. Yaʿnī anları ol żiyāfete daʿvet itdiler.

نه جشنی بزمگاه خسروانه Ne çeşnī bezmgāh-ı ḫusrevāne: Żiyāfet degil pādişāhāne bir meclis idi.

هزارش ناز و نعمت در میانه Hezāreş nāz u niʿmet der-miyāne: Bing nāz ve niʿmeti ortada idi. Baʿżı nüsaḫda *hezārān* vāḳiʿ olmuş. Yaʿnī niçe bing nāz ve niʿmet ortada idi.

ز شربتهای رنگارنگ صافی Zi-şerbethā-yı reng-ā-reng ṣāfī: Envā‘-ı elvān ṣāfī şerbetlerden.

چو نور از عکس در ظلمت شکافی Çü nūr ez-‘aks der-ẓulmet-şikāfī: Ancılayın şerbetler ki ẓulmet yarıcılıḳda ve açıcılıḳda ‘aksden nūr gibi idi. Ya‘nī ol şerbetleriñ nūrlarınıñ ‘aksleri yerine vāḳi‘ olursa ol nesneden ẓulmet ref‘ olup ol şerbetiñ nūrıyla münevv[er] olurdı.

بلورین جامها لبریز کرده Bilūrīn cāmhā leb-rīz kerde: **(S 112b)** Ol şerbetlerden billūr ḳadehleri tam ṭolı itmiş idi.

بمأ الورد عطر آمیز کرده Be-mā’u’l-verd ‘ıṭr-āmīz kerde: Gül ṣuyıyla ‘ıṭr-āmīz itmiş idi. Ya‘nī anlara gül ṣuyı mezc idüp ṭayyib ḳoḳulandırmış idi.

زرین خوان زمینش مطرح خور Zi-zerrīn ḫ̌ān zemīneş maṭraḥ-ı ḫūr: Altun sofradan zemīni gül ḫarmeni idi. Ya‘nī sofrası altundan olmaġla güyā güneşiñ kendüsi idi.

زسیمین کاسها برجی پر اختر Zi-sīmīn kāsehā burcī pür-aḫter: Gümüş kāselerden bir burc ṭolu yıldız idi. Ḥāṣılı altun sofra üzerinde gümüş kāseler yıldız ṣayısınca yalab yalab yalıñlanurdı.

بطعم بوی خوش زان کاسه و خوان Be-ṭa‘m-ı būy-ı ḫoş z’ān kāse vü ḫ̌ān: Ol kāse ve sofradan ḫoş ḳoḳulu ṭaṭmaḳ ile.

طعامش قوت جسم و قوت جان Ṭa‘āmeş ḳūt-ı cism ü ḳuvvet-i cān: Ṭa‘āmı cism yiyecegi ve cān ḳuvveti idi. Ya‘nī ol ṭa‘āmı ṭaṭmaḳ cisme ġıdā ve cāna ḳuvvet olurdı.

درو از خوردنیها هر چه خواهی Der-ū ez-ḫordenīhā her çi ḫ̌āhī: Ol sofrada yiyeceklerden her ne istersin.

زمرغ آورده حاضر تا بماهی Zi-murġ āverde ḥāżır tā be-māhī: Ḳuşdan balıġa dek ḥāżır getürmiş idi.

پی حلواش داده نیکوان وام Pey-i ḥalvāş dāde nīkuvān vām: Zelīḫānıñ ḥalvāsı içün eyüler borc virmiş idi.

ز لب شکر ز دندان مغز بادام Zi-leb şekker zi-dendān maġz-ı bādām: Ṭuṭaḳlarından şeker dişlerinden bādem içi. Ya‘nī Zelīḫā ol żiyāfet ḫalḳına ḥalvā bişürsün içün dil-berler şeker ṭuṭaḳların ve bādem dişlerin ḳarż virmişler idi. Ḥāṣılı ḥalvāsı bir leẕẕetde idi ki gūyā dil-berleriñ leb ve dendānıyla puḫte idi. Ḥāṣılı ol ḥalvālardan ṭaṭmaḳ dil-berlerin dilleriñ ve ṭuṭaḳlarıñ emmek gibi idi.

ز تخته تخته حلواهای رنگین Zi-taḫte taḫte ḥalvāhā-yı rengīn: Ḳat ḳat rengāreng ḥalvālardan.

بنای قصر چشنش بود شیرین Binā-yı ḳaṣr-ı çeşneş būd şīrīn: Anıñ żiyāfeti ḳaṣrınıñ bināsı leẕẕetlü idi.

برای فرش در صحن وی افکند Berāy-ı ferş der-ṣaḥn-ı vey efkend: Ol köşküñ ortasında döşek içün bıraḳdı.

هزاران خشت از پالوذهٔ قند Hezārān ḫışt ez-pālūẕe-i ḳand: Niçe bing kerpiç şeker pālūẕesinden. Ya‘nī pālūẕe kāseleri niçe bing ‘aded var idi.

دهان تنگان بلبهای شکر خا Dehān-tengān be-lebhā-yı şeker-ḫā: Aġzı ṭar maḥbūblar şeker çiyneyici ṭuṭaḳlar ile.

نداده در دهان لوزینه را جا Ne-dāde der-dehān lūzīnerā cā: Ḳaṭāyıfa ve bādemlü ḥalvāya aġızlarında yer virmemişler idi. Ya‘nī aġızları ḥüsn ve leṭāfet ve küçüreklemekde bir mertebede idi ki lūzīne-nām ṭa‘āmı tenāvüle daḫı dehānlarınıñ imkān-ı ẕātiyyesi yoġidi.

چو گشته کام جو لوزینه زانها Çü geşte kām-cū lūzīne z’ānhā: Çünki lūzīne ol şeker ṭuṭaḳlardan murād ṭaleb idici ve maḳṣūda nā’il olucı oldı.

بخوشش نام رفته بر زبانها Be-ḫoşeş nām refte ber-zebānhā: Ḫoşeş ile nām gitdi diller üzerine. Ya‘nī ḫoş ve ‘āfiyet olsun didiler.

ز تازه میوه های تر نایاب Zi-tāze mīvehā-yı ter-i nā-yāb: Tāze miṣli yoḳ meyvelerden.

سبدها باغبان پر کرده از آب Sebedhā bāġbān pür kerde ez-āb: Bāġbān sebedleri ṣudan ṭolu itmiş idi. Ya‘nī ṣu gibi laṭīf meyvelerden ṭoldurmuş idi.

نکرده هیچ نادر بین تصور Ne-kerde hīç nādir-bīn taṣavvur: Aṣlā nādir nesne görüci kimesne taṣavvur itmemiş idi.

کز آب آید برون زینسان سبد پر K’ez-āb āyed birūn z’in sān sebed pür: Ki bu üslūbdan sebed ṣudan ṭolu ṭaşra gele. Ya‘nī sebed ṣu ile ṭolu olup ḥāl üzre ṭura.

(S 113a)

روان هر سو غلامان و کنیزان بخدمت همچو طاوسان خرامان Revān her sū ġulāmān u kenīzān / Be-ḫiẕmet hemçü ṭāvūsān ḫırāmān: Ṭāvūs ḳuşı gibi ṣalınġan ġulāmlar ve ḳırnaḳlar bir cānibe ḫiẕmet ile yüriyici idi.

پری رویان مصری حلقه بستند Perī-rūyān-ı Mıṣrī ḥalḳa bestend: Mıṣrıñ perī yüzlü maḥbūbları ḥalḳa bağladılar.

بمسندهای زرکش خوش نشستند Be-mesnedhā-yı zer-keş ḫoş nişestend: Altun işlemelü mesnedlerde ḫoş oturdılar.

زهر خوان هرچه می بایست خوردند Zi-her ḫˇān herçi mī-bāyist ḫordend: Her sofradan her ne gerek ise yediler.

ز هر کار آنچه می بایست کردند Zi-her kār ānçi mī-bāyist kerdend: Her ‘amelden ol nesne ki gerek idi itdiler. Ya‘nī ādāb-ı mīzbānı vü mīhmānlıġı tekmīl itdiler.

چو خوان برداشتند از پیش آنان Çü ḫˇān ber-dāştend ez-pīş-i ānān: Çünki sofrayı anlarıñ öñinden ḳaldırdılar.

زلیخا شکر گویان مدح خوانان Zelīḫā şükr-gūyān medḥ-ḫˇānān: Zelīḫāya şükr diyici ve medḥ oḳuyucı olduḳları ḥālde.

نهاد از طبع حیلت ساز پر فن Nihād ez-ṭab‘-ı ḥīlet-sāz-ı pür-fen: Zelīḫā fen ile ṭolı ḥīle düzüci ṭab‘ından ḳodı.

ترنج و گزلگی در دست هر زن Turunc u gezligī ber-dest-i her ten: Her ‘avratıñ elinde bir bıçaḳ ve bir turunc.

بیك كف گزلگی در كار خود تیز Be-yek kef gezligī der-kār-ı ḫod tīz: Bir elde bir bıçaḳ ki kendü kārında keskün idi.

بدیگر كف ترنج شادی انگیز Be-dīger kef turunc-ı şādī-engīz: Bir elde turunc ki şādlıḳ ḳoparıcı idi.

ترنجی رنگ او صفرای فاقع Turuncī reng-i ū ṣafrā-yı fāḳi‘: Bir turunc ki anıñ rengi ḫāliṣ ṣaru idi.

پی صفراییان داروی نافع Pey-i ṣafrāyiyān dārū-yı nāfi‘: Ṣafrāvī mizāclar içün fāide virici dermān idi.

بدیشان گفت پس كای نازنینان Bedīşān güft pes k’ey nāzenīnān: Bundan ṣoñra Zelīḫā anlara didi ki: Ey nāzenīnler!

ببزم نیكویی بالا نشینان Be-bezm-i nīkūyī bālā nişīnān: Eyülük meclisiniñ a‘lāsında oturucılar.

چرا دارید ازینسان تلخ كامم Çirā dārīd ez-īn sān telḫ-kāmem: Niçün ṭutarsın bu üslūbdan beni acı dimāġlu yāḫud acı murādlu?

بطعن عشق عبرانی غلامم Be-ṭa‘n-ı ‘aşḳ-ı ‘İbrānī ġulāmem: Bir ‘İbrānī ġulāmıñ ‘aşḳı ṭa‘nıyla beni. Ya‘nī aña ‘āşıḳ oldıġım içün niçün ṭa‘n idüp beni sefeh ve ḍalālete ḥaml idersiz.

اجازت گر بود آرم برونش İcāzet ger büved ārem birūneş: Eger icāzet ola anı ṭaşra getürem. Ya‘nī ḥużūra getürem.

بدین اندیشه كردم رهنمونش Bedīn endīşe kerdem reh-nümūneş: Anıñ ‘aşḳı endīşesine yol gösterici olam. Ya‘nī sizi daḫı aña ‘āşıḳ ḳılup ṭa‘n eyledigiñiz belāya uġradam.

اگر دیده ز وی پر نور دارید Eger dīde zi-ve’y pür-nūr dārīd: Eger göziñizi andan ṭolu nūr ṭutasız. Ya‘nī eger anıñ cemālini göresiz.

بدیدارش مرا معذور دارید Be-dīdāreş merā ma‘ẕūr dārīd: Anıñ dīdārıyla beni ma‘ẕūr ṭutar mısız? Ḥarf-i istifhām maḥẕūfdur.

همی گفتند کز هر گفت و گویی Hemī-güftend k’ez-her güft ü gūyī: Ol ‘avratlar cümle didiler ki her bir ḳīl ü ḳālden.

بجز وی نیست مارا آرزویی Be-cüz vey nīst mārā ārzūyī: Andan ġayrı bize bir ārzū yoḳdur. Ya‘nī bu güft ü gūdan maḳṣūd hemān ol cānānı görmekdir.

بفرمان تا برون آید خرامان Be-fermān tā birūn āyed ḫırāmān: Buyur tā ṣalınıcı oldıġı ḥālde ṭaşra **(S 113b)** gele.

کشد بر فرق ما از ناز دامان Keşed ber-farḳ-ı mā ez-nāz dāmān: Nāz ve faḫrden bizim başımız üzerine etek çeke.

که ما از جان و دل مشتاق اوییم Ki mā ez-cān u dil müştāḳ-ı ūyīm: Ki biz cān u göñülden aña müştāḳuz.

رخش نادیده از عشاق اوییم Ruḫeş nā-dīde ez-‘uşşāḳ-ı ūyīm: Yañaġını görmeyüp aña ‘āşıḳ olanlardanuz.

ترنجی کز تو اکنون بر کف ماست Turuncī k’ez-tü eknūn ber-kef-i māst: Bir turunc ki senden şimdi bizim elimiz üzredir.

پی صفراییان داروی صفراست Pey-i ṣafrāyiyān dārū-yı ṣafrāst: Ṣafrāviyyü’l-mizāclar içün ṣafrāyı müshil bir şerbetdir.

بریدن بی رخش نیکو نیاید Bürīden bī-ruḫeş nīkū neyāyed: Anıñ yüzini görmeksizin kesmek eyü gelmez.

نمی برد کسی تا او نیاید Nemī-bürred kesī tā ū neyāyed: Kesmesün bir kimesne tā o cānān gelmedikce.

زلیخا دایه را سویش فرستاد Zelīḫā dāyerā sūyeş firistād: Zelīḫā dāyeyi anıñ cānibine gönderdi.

که بگذر سوی ما ای سرو آزاد Ki büg’ẕer sūy-ı mā ey serv-i āzād: Ki bizim cānibe giç ey serv-i āzād! Ya‘nī żiyāfetḫāneye serv-i ḫırāmān gibi yüriyerek gel!

برون نه پا که در پای تو افتیم Birūn nih pā k[i] der-pāy-ı tü üftīm: Ayaġıñ ṭaşra ḳoy ki seniñ ayaġıña düşelim.

به پیش قد رعنای تو افتیم Be-pīş-i ḳadd-i ra‘nā-yı tü üftīm: Seniñ güzel ḳaddin öñine düşelim.

بود غمخانهٔ دل تکیه گاهت Büved ġamḫāne-i dil tekyegāhet: Göñül ġamḫānesi saña tekyegāh olur.

بیا تا دیده گردد فرش راهت Biyā tā dīde gerded ferş-i rāhet: Gel tā göz seniñ yoluña döşek ola. Ya‘nī göñüller muḥabbetiñe tekyegāh oldığı gibi gözler daḫı ḳudūmuña nigerāndır.

بقول دایه یوسف درنیامد Be-ḳavl-i dāye Yūsuf der-neyāmed: Dāye söziyle Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gelmedi.

چو گل ز افسون او خوش برنیامد Çü gül z’efsūn-ı ū ḫoş ber-neyāmed: Gül gibi anıñ ḥīle ve mekrinden veyā efsāne ve ḥikāyesinden ḫoş gelmedi. Ya‘nī gül bād-ı ṣabānıñ ṭoḳunmasıyla açılur ammā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām dāye nefesinden müte’eṩṩīr olmadı. Ḥāṣılı gül gibi laṭīf idi ammā gül ḫūbıyla müteḫalliḳ olmadı.

بپای خود زلیخا سوی او شد Be-pāy-ı ḫod Zelīḫā sūy-ı ū şüd: Zelīḫā kendü ayaġıyla anıñ cānibine gitti.

درآن کاشانه همزانوی او شد Der-ān kāşāne hem-zānū-yı ū şüd: Ol kāşānede aña diz-be-diz oldı. *Kāşāne* ṣoḥbet yeri ma‘nāsına.

بزاری گفت کای نور دو دیده Be-zārī güft k’ey nūr-ı dü dīde: Zārīliḳ ile didi ki: Ey iki gözümüñ nūrı!

تمنای دل محنت رسیده Temennā-yı dil-i miḥnet-resīde: Miḥnet irişmiş göñlüñ ārzūsı.

ز خود کردی نخست امیدوارم Zi-ḫod kerdī nüḫust ümmīdvārem: Kendüñden itdiñ beni evvel ümmīdlü.

بنومیدی فتاد آخر قرارم Be-nevmīdī fütād āḫir ḳarārem: Āḫir ḳarārım maḥrūmluḳ ile düşdi. Ya‘nī evvel beni ālem-i rü’yāda vaṣlıñla ümīdlü eyle[di]ñ āḫir maḥrūm eylersin.

فتادم در زبان مردم از تو Fütādem der-zebān-ı merdüm ez-tü: [Ḫalḳıñ] diline düşdüm senden.

شدم رسوا میان مردم از تو Şüdem rüsvā miyān-ı merdüm ez-tü: Ḫalḳıñ ortasında rüsvā oldum senden. Ya‘nī sebeb sen olduñ.

گرفتم آنکه در چشم تو خوارم Giriftem ān ki der-çeşm-i tü ḫˇārem: Anı farż idelim ki seniñ gözüñde ḥaḳīrim.

بنزدیك تو بس بی‌اعتبارم Be-nezdīk-i tü bes bī-i‘tibārem: Seniñ ‘indinde çoḳ i‘tibārsızım.

مده زین خواری و بی‌اعتباری Me-dih z’īn ḫˇārī vü bī-i‘tibārī: Bu ḥaḳāret ve i‘tibārsızlıḳdan virme.

ز خاتونان مصرم شرمساری Zi-ḫātūnān-ı Mışrem şermsārī: Mışrıñ ḫatunlarından baña ḫacālet. Ya‘nī anların ‘indinde beni maḥcūb itme.

دل ریشم نمك خوار لب تست Dil-i rīşem nemek-ḫˇār-ı leb-i tüst: Benim mecrūḥ yüregim seniñ lebiñ ṭuzını yiyicidir.

نمك ریزی برآن کار لب تست Nemek-rīzī ber-ān kār-ı leb-i tüst: **(S 114a)** Ol yara üzerine ṭuz dökücilik seniñ lebiñ işidir. Ḥāṣılı göñlüm seniñ ‘aşḳıñla ālüfte vü āşüftedir viṣāliñle ol derd-i ‘aşḳa devā itmek saña maḫṣūṣ ve münḥaṣırdır.

مده ره در وفا داریم شك را Me-dih reh der-vefādārīm şekrā: Vefādārlıġımda şek ve şübheye yol virme.

نگه میدار حق این نمك را Nigeh mī-dār ḥaḳḳ-ı īn nemekrā: Bu nemek ḥaḳḳını gözet. Ya‘nī saña ‘āşıḳ-ı vefādār oldıġım içün baña ri‘āyet eyle.

شد از انفاس آن افسونگر گرم Şüd ez-enfās-ı ān efsūnger-i germ: Ol ḳızġun efsūncınıñ nefeslerinden oldı.

دل یوسف به بیرون آمدن نرم Dil-i Yūsuf be-bīrūn āmeden nerm: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli ṭaşra gelmege yumuşaḳ. Ya‘nī encümeni bānūvān-ı Mıṣr olan żiyāfetḫāneye gitmeye rāżı oldı.

پی تزیین او چون باد برخواست Pey-i tezyīn-i ū çün bād ber-ḫˇāst: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı bezem[e] içün yel gibi ḳalḳdı.

چو سرو از حلهٔ سبزش بیاراست Çü serv ez-ḥulle-i sebzeş biyārāst: Serv aġacı gibi anı yeşil ḥulleden bezedi. Ya‘nī yeşil libās eyledi.

فرود آویخت گیسوی معنبر Fürūd āvīḫt gīsū-yı mu‘anber: Aşaġa aşdı ‘anberlenmiş zülfini.

به پیش حله اش چون عنبر تر Be-pīş-i ḥulleeş çün ‘anber-i ter: Anıñ ḥullesi öñine tāze ‘anber gibi ḳoḳulu siyāh zülflerini yaşıl libāsı üzre aṣa ḳodı.

تو پنداری که بود از مشگ مارى Tü pindārī ki būd ez-müşk mārī: Sen ṣanurdun ki müşkden bir yılan idi.

کشیده خویش را در سبزه زارى Keşīde ḫˇīşrā der-sebzezārī: Kendüyi yaşıllıga çekmiş idi.

میانش را که با مو هم بری کرد Miyāneşrā ki bā-mū hem-berī kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ bili ḳıl ile hem-berlik iderdi. Ya‘nī ḳıl miṣillük iderdi. Ya‘nī incelikde ve laṭīflikde kendüyi ḳıla beñzedir idi.

ز زرین منطقه زیورگرى کرد Zi-zerrīn mınṭaḳa zīvergerī kerd: Zelīḫā altun kemerden aña zīnet idicilik itdi. Ya‘nī Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ miyānına altun kemer kuşatdı.

زچندان گوهر ولعل گران سنگ Zi-çendān gevher ü la‘l-i girān-seng: Ol ḳadar aġır ṭartılu la‘l ve gevherden.

عجب دارم که نامد آن میان تنگ’Aceb dārem ki n’āmed ān miyān teng: ‘Aceb ṭutarım ki ol miyān ṭar gelmedi ve anıñ nāzik bili cefālanmadı.

بسر تاجی مرصع از جواهر Be-ser tāc-ı muraṣṣa‘ ez-cevāhir: Başında cevāhirden müzeyyen tāc. Ya‘nī başına cevāhir ḳonma tāc vaż‘ eyledi.

زهر جوهر هزارش لطف ظاهر Zi-her cevher hezāreş luṭf ẓāhir: Her cevherden aña bing leṭāfet ẓāhir oldı. Ya‘nī her bir cevher aña bir dürlü ḥālet ve leṭāfet virdi.

بپا نعلین ازلعل و گهر پر Be-pā na‘leyn ez-la‘l ü güher pür: Ayaġına la‘l ve güherden ṭolu na‘leyn giyürdi.

برو بسته دوال از رشتهٔ در Be-rū beste devāl ez-rişte-i dür: Anıñ üzerine sırım baġladı incü telinden. Ya‘nī ol na‘leynin kayışlarını incü dizilmiş teller ile tezyīn eyledi.

ردایی از قصب کرده حمائل Ridāyī ez-ḳaṣab kerde ḥamā’il: Bir ridā giyürdi ki ḳaṣabdan ḥamāil itmiş idi.

بهر تارش گره صد جان و صد دل Be-her tāreş girih ṣad cān u ṣad dil: Ol ridānıñ her teline yüz cān ve yüz göñül dügüm idi. *Sūdī-i merhūm* Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfıẓda buyurur kim: Bir cins ḳaftān vardır ki adına nergisīn ḳabā dirler. Kendüye maḫṣūṣ ḳuşaġı olur ki yine kendiniñ içinden geçer, ṭuman uçḳurı gibi. Kiminiñ uçları kilābedūnla ve kiminiñ ipekle ve kiminiñ ḫāṣ oda **(S 114b)** oġlanlarınıñ dest-mālleri gibi ṣāfī altunla işlenür ve öñinde göbegi üzerinde yabyaṣṣı ṣarḳup ṭurur. ‘Ādet bu ḳuşaḳda böyledir, bu kuşaġa ḳaṣab dirler. Ol ḳabānıñ zīneti anıñladır. Ve bu ḳabāya nergisīn didikleri anıñçündür ki yaḳası girih girih olur nergis yapraḳları gibi. Ve bu ḳabā ‘ādeten beyāż cinsinden olur. Ḥāṣılı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu cins ḳaftānı giyinüp ol ḳuşaġı ḳuşandı ve gören ‘āşıḳ-ı bī-çāreleriñ cān u göñli aña ma‘ḳūd oldı.

بدستش داد زرین آفتابه Be-desteş dād zerrīn āftābe: Eline altun ibrīḳ virdi.

کنیزی از پیش زرکش عصابه Kenīzī ez-peyeş zer-keş ‘işābe: Altun işleme dülbendli bir cāriye anın ardından yüriyici oldıġı ḥālde.

یکی طشتش بکف از نقرهٔ خام Yekī ṭaşteş be-kef ez-nuḳre-i ḫām: Ol cāriyeniñ elinde bir ṭaşt hām gümüşden.

بسان سایه او را گام بر گام Besān-ı sāye ūrā gām-ber-gām: Gölge üslūbıyla aña adım üzre. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yüridikce ol cāriye daḫı yürürdi adım adım.

بدانسان هرکه دیدش چابك و چست Bedān sān her ki dīdeş çāpük ü çüst: Ol üslūbla her kimesne ki anı cüst ü çāpük gördi.

نخست از جان شیرین دست خود شست Nüḫust ez-cān-ı şīrīn dest-i ḫod şüst: Ol ṭatlu cānından kendü elini yudı. Ya‘nī aña cāndan ‘āşıḳ oldı.

نیارم بیش از این گفتن که چون بود Ne-yārem bīş ez-īn güften ki çün būd: Bundan ziyāde dimege ve anı vaṣfa ḳādir olmam ki niçe idi.

که از هر وصف کاندیشم برون بود Ki ez-her vaṣf k'endīşem birūn būd: Ki her vaṣf ki endīşe iderim andan ṭaşra idi. Ya'nī ol ḥālet ü leṭāfet taṣavvurdan ve taḳrīr ü taḥrīrden ḫāric idi.

زخلوتخانه آن گنج نهفته Zi-ḫalvetḫāne ān genc-i nühüfte: Ol gizlü ḫazīne ḫalvetḫāneden.

برون آمد چو گلزار شکفته Birūn āmed çü gülzār-ı şüküfte: Ṭaşra geldi açılmış gülistān gibi.

زنان مصر کان گلزار دیدند Zenān-ı Mıṣr k'ān gülzār dīdend: Mıṣır ḫatunları ki ol gülistānı gördiler.

ز گلزارش گل دیدار چیدند Zi-gülzāreş gül-i dīdār çīdend: Anıñ gülistānından didār gülini devşirdiler. Ya'nī vaḳtān ki dīdārını gördiler ve daḳāyıḳ-ı ḥüsnini bildiler.

بیك دیدار کار از دستشان رفت Be-yek dīdār kār ez-desteşān reft: Bir dīdār ile, ya'nī cemālini bir kerre görmek ile iş ellerinden gitti.

زمان اختیار از دستشان رفت Zamān-ı iḫtiyār ez-desteşān reft: 'İnān-ı iḫtiyār anlarıñ ellerinden gitti.

ززیبا شکل او حیران بماندند Zi-zībā-şekl-i ū ḥayrān bi-māndend: Anıñ yaraşıḳlı şeklinden ḥayrān ḳaldılar.

زحیرت چون تن بیجان بماندند Zi-ḥayret çün ten-i bī-cān bi-māndend: Ḥayretden cānsız ten gibi ḳaldılar.

چو هر یك را درآن دیدار دیدن Çü her yekrā der-ān dīdār dīden: Çünki her birine ol dīdārı görmekde.

تمنا شد ترنج خود بریدن Temennā şüd turunc-ı ḫod bürīden: Ārzū oldı kendü turuncını kesmek.

ندانسته ترنج از دست خود باز Ne-dāniste turunc ez-dest-i ḫod bāz: Turuncı gerü kendü elinden bilmeyüp. Ya'nī eliyle turuncı birbirinden farḳ itmeyüp.

ز دست خود بریدن کرد آغاز Zi-dest-i ḫod bürīden kerd āġāz: Kendü elinden kesmek şürū' itdi.

یکی از تیغ انگشتان قلم کرد Yekī ez-tīġ engüştān ḳalem kerd: Birisi tīġden barmaḳlarını ḳalem itdi. *Tīġ*den murād gezlikdir ki ḳalem-tırāş şeklinde olan bıçaġa dirler. Nitekim mürūr itdi. Ya'nī ol 'avratlarıñ ba'żısı barmaḳlarını ḳalem gibi kesdi.

بدل حرف وفای او رقم کرد Be-dil ḥarf-i vefā-yı ū raḳam kerd: **(S 115a)** Göñlünde Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ vefāsı ḥarfini raḳam itdi. Ya'nī bürīde-engüşt olan ḳalem ile ol cānānıñ 'āşıḳ-ı vefā-dārlıġı ḫarfini şaḥīfe-i ḳalbine yazdı.

قلم دیدی که با تیغ ار ستیزد Ḳalem dīdī ki bā-tīġ er sitīzed: Ḳalemi gördüñ ki ḳalem-tırāş ile eger gücişe.

زهر بندش برون شنگرف ریزد Zi-her bendeş birūn şengerf rīzed: Her bendinden şengerf ṭaşra dökülür. Ya‘nī ḳalem eger ḳalem-tırāşla ḫuṣūmete dürüşe ḳalem-tırāş anı ṭoġrayup rīze rīze ider. *Şengerf* zincifredir ki ḳırmızı mürekkebi andan iderler. Bunda murād ḳalem rīzeleridir. Ve īhām ṭarıḳıyla bürīde engüştlerden aḳan ḳan murād olur.

یکی بر ساخت از کف صفحهٔ سیم Yekī ber-sāḫt ez-kef ṣafḥa-i sīm: Ol cāriyelerden biri elinden gümüş ṣafḥa düzdi.

کشیدش جدول سرخی چو تقویم Keşīdeş cedvel-i sürḫī çü taḳvīm: Ol safḥaya ḳırmızı cedvel çekdi taḳvīm gibi. Ya‘nī taḳvīm ve rūznāmeler gibi. Ḥāṣılı gümüş gibi eli ayasını ṣu arġı gibi yardı.

بهر جدول روانه سیلی از خون Be-her cedvel revāne seylī ez-ḫūn: Her arḳda ḳandan bir seyl yüriyici oldı.

زحد خود نهاده پای بیرون Zi-ḥadd-i ḫod nihāde pāy bīrūn: Kendü ḥaddinden ayaġını ṭaşra ḳoydıġı ḥālde. Ḥāṣılı ol ‘avratlarıñ ba‘żısı elleri ayasın kesüp ḥadden efzūn ḫūn bīrūn oldı.

چو دیدندش که جز والا گهر نیست Çü dīdendeş ki cüz vālā güher nīst: Çünkü zenān Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı gördiler ki bülend-ḳadr güheriñ ġayrı degildir. Ya‘nī çünki gördiler ki bir gevher-i nā-dīde ve dil-ber-i nā-şenīdedir.

بر آمد بانگ از ایشان کاین بشر نیست Ber-āmed bāng ez-īşān k’īn beşer nīst: Anlardan āvāz geldi ki bu beşer degildir, zīrā bu ḥüsnde beşer mesmū‘-ı beşer degildir.

نه چون آدم ز آب و گل سرشتست Ne çün ādem zi-āb u gil siriştest: Ādem gibi ṣudan ve balçıḳdan yoġrulmuş degildir.

زبالا آمده قدسی فرشتست Zi-bālā āmede ḳudsī firiştest: Yuḳaru ve āsmāndan gelmiş bir ṭāhir melekdir.

زلیخا گفت هست این آن یگانه Zelīḫā güft hest īn ān yegāne: Zelīḫā didi: Bu ol bir naẓīri olmayan dil-berdir. *Hest* edāt-ı ḫaberdir ki hemzesi hāya ḳalb olmuşdur, *yegāne est* dimekdir.

کزویم سرزنشها را نشانه K’ez-ūyem ser-zenişhārā nişāne: Ki andan ser-zenişlere ve levm ve tevbīḫlere nişāneyim. Ḥāṣılı bu ol dürr-i yektā ve dil-ber-i bī-hem-tādır ki buña ‘āşıḳ oldığım içün baña ser-zenişler ve ṭa‘n ve teşnī‘ler idersiz.

ملامت کز شما بر جان من بود Melāmet k’ez-şümā ber-cān-ı men būd: Melāmet ki sizden benim cānım üzerine idi.

همه از عشق این نازك بدن بود Heme ez-‘aşḳ-ı īn nāzik beden būd: Dükeli bu nāzik bedeniñ ‘aşḳından idi. *Melāmet* azarlamaḳ ve ḳaḳımaḳ ma‘nāsınadır.

مراد جان و تن من خواندم او را Murād-ı cān u ten men ḫ̌āndem ūrā: Cān ve cesed murādını ben aña oḳudum.

بوصل خویشتن من خواندم او را Be-vaṣl-ı ḫ̌īşten-i men ḫ̌āndem ūrā: Kendü vaṣlıma ben anı oḳudum. Ya‘nī anı kendü nefsime da‘vet itdim.

ولی او سر بکارم در نیاورد Velī ū ser be-kārem der-neyāverd: Velīkin o başını benim işime getürmedi.

امید روزگارم بر نیاورد Ümīd-i rūzgārem ber-neyāverd: ‘Ömrüm **(S 115b)** ümīdini getürmedi. Ya‘nī maḳṣūdımı ḥāṣıl itmedi.

اگر ننهد بکام من دگر پای Eger nen’hed be-kām-ı men diger pāy: Eger benim murādımca bir daḫı ayaḳ ḳomaya.

ازین پس کنج زندانش بود جای Ez-īn pes künc-i zindāneş büved cāy: Bundan ṣoñra zindān köşesi aña yer olur.

رسد کارش درآن زندان بخواری Resed kāreş der-ān zindān be-ḫ̌ārī: Anıñ işi ol zindānda ḥaḳarete irişür.

گذارد عمر در محنت گزاری Güẕāred ‘ömr der-miḥnet-güzārī: Ömri miḥnet ödeyicilikde geçer.

زززندان خوی سرکش نرم گردد Zi-zindān ḫ̌ūy-ı ser-keş nerm gerded: Zindāndan anıñ iṭā‘atsiz ḫ̌uyı yumuşaḳ olur.

دلش در نیك خویی گرم گردد Dileş der-nīk-ḫ̌ūyī germ gerded: Eyü ḫ̌uyluḳda göñli issi olur. Ḥāṣılı baña muṭī‘ ve rām olup andan ḥāsıl-ı merām olur.

نگردد مرغ وحشی جز بدان رام Ne-gerded murġ-ı vaḥşī cüz bedān rām: Murġ-ı vaḥşī anıñ ġayrıyla muṭī‘ olmaz.

که گیرد در قفس یك چند آرام Ki gīred der-ḳafes yek çend ārām: Ki ḳafesde bir niçe gün ārām ṭuta. Ya‘nī vaḥşī ḳuş birḳaç gün ḥabs olmadıḳca ṣāḥibine rām olmaz, keẕālik bu dil-ārām birḳaç eyyām zindān-nişīn olmadıḳca benimle ber-merām olmaz.

گروهی زان زنان کف بریده Gürūhī z’ān zenān-ı kef-bürīde: Bir bölük ol eli kesilmiş zenlerden.

زعقل و هوش و صبر و دل رمیده Zi-‘aḳl u hūş u ṣabr u dil-remīde: ‘Aḳl ve hūş ve göñül ṣabrı ü[r]kmüşlerden. Ya‘nī ol vālih ve ḥayrān olan zenāndan bir ṭā’ife.

زتیغ عشق یوسف جان نبردند Zi-tīġ-i ‘aşḳ-ı Yūsuf cān ne-bürdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḳı ḳılıcından cān iletmediler.

ازآن مجلس نرفته جان سپردند Ez-ān meclis ne-refte cān sipürdend: Ol meclisden gitmeyüp teslīm-i rūḥ itdiler.

گروهی از خرد بیگانه گشتند Gürūhī ez-ḫıred bīgāne geştend: Anlardan bir ṭā’ife ‘aḳldan bīgāne oldılar.

زعشق آن پری دیوانه گشتند Zi-‘aşḳ-ı ān perī dīvāne geştend: Ol perī ‘aşḳından dīvāne oldılar.

برهنه پای و سر بیرون دویدند Bürehne pāy u ser bīrūn devīdend: Baş ve ayaġı yalın ṭaşra segirddiler.

دکر روی خردمندی ندیدند Diger rūy-ı ḫıredmendī ne-dīdend: Bir daḫı ‘aḳılluluk yüzini görmediler.

ولی با درد و سوز عشق دمساز Velī bā-derd ü sūz-ı ‘aşḳ dem-sāz: Velīkin ‘aşḳıñ derd ve sūzına muvāfaḳatla.

گروهی آمدند آخر بخود باز Gürūhī āmedend āḫir be-ḫod bāz: Bir ṭā’ife āḫir kendülere gerü geldiler.

زلیخاوار مست از جام یوسف Zelīḫāvār mest ez-cām-ı Yūsuf: Zelīḫā gibi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḳı ḳadeḥinden mest olduḳları ḥālde.

فتاده مرغ دل در دام یوسف Fütāde murġ-ı dil der-dām-ı Yūsuf: Göñülleri ḳuşı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ṭuzaġına düşmüş. Ya‘nī dām-ı ‘aşḳına giriftār olduḳları ḥālde.

جمال یوسف آمد خمی از می Cemāl-i Yūsuf āmed ḫummī ez-mey: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cemāli meyden bir küb geldi. Ya‘nī anıñ cemāl-i pāki gūyā meyden ṭolu bir küb idi.

بقدر خود نصیبی هر کس از وی Be-ḳadr-i ḫod naṣībī her kes ez-vey: Her kes andan kendü miḳdārınca bir naṣīb iletdi. Ya‘nī herkesiñ ‘aşḳı kendü miḳdārınca oldı.

یکی را بهره مخموری و مستی Yekīrā behre maḫmūrī vü mestī: Birine naṣīb maḫmūrluḳ ve mestlik oldı.

یکی را رستن از پندار هستی Yekīrā resten ez-pindār-ı hestī: Birine varlıḳ ẓannından ḳurtulmaḳ naṣīb oldı.

یکی را جان فشاندن برجمالش Yekīrā cān feşānden ber-cemāleş: Birine **(S 116a)** cān ṣaçmaḳ anıñ cemāli üzerine naṣīb oldı.

یکی را لال ماندن در خیالش Yekīrā lāl mānden der-ḫayāleş: Buna lāl ḳalmaḳ anıñ ḫayālinde naṣīb oldı. Ḥāṣılı ol zenān-ı dest-bürīdeniñ ba‘żısı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḳı şarābıyla mest oldılar ve ba‘żısı kendüleriñ nā-yāb itdiler ve ba‘żısı cemāliñ görüp helāk oldılar ve ba‘żı ol ḫayāl-i ḥüsnde müteḥayyir olup lāl ve ser-gerdān ḳaldılar.

نباید جز برآن بی بهره بخشود Ne-bāyed cüz ber-ān bī-behre baḫşūd: Ol naṣībsizin ġayrı üzerine merḥamet itmek gerekmez.

کزان می بهره اش بی بهرگی بود K’ez-ān mey behreeş bī-behregī būd: Ki ol meyden anıñ naṣībi naṣībsizlik idi. Ya‘nī ol zenān ellerin kesdikleri içün anları esirgeyüp ḫayf ve dirīġ çekmek gerekmez belki ṣad hezārān ḫayf ve dirīġ ol bī-naṣīb ki anıñ rūy-ı gül-būyını görüp veyā cemāl-i bā-kemālin işidüp vālih ve ser-gerdān olmadı.

معذور داشتن زنان مصر بعد از مشاهدهٔ جمال یوسف الیه السلام زلیخا Ma‘ẕūr dāşten-i zenān-ı Mıṣr ba‘d ez-müşāhede-i cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḫā: Zenān-ı Mıṣr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cemālini müşāhededen ṣoñra Zelīḫāyı ma‘ẕūr ṭutmaḳ **و دلالت کردن ویرا بر انقیاد زلیخا** Ve delālet kerden-i veyrā ber-inḳıyād-ı Zelīḫā: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Zelīḫāya muṭī‘ olmaḳ üzerine delālet itmek **و تهدید کردن وی بزندان** Ve tehdīd kerden-i vey be-zindān: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindān ile ḳorḳutmaḳ beyānındadır.

چو کالا را شود جوینده بسیار Çü kālārā şeved cūyende bisyār: Çünki metā‘ içün ṭālib çoḳ ola.

فزون گردد با و میل خریدار Füzūn gerded be-ū meyl-i ḫarīdār: Müşterīniñ meyli aña ziyāde olur.

چو یك عاشق بود مفتون یاری Çü yek ‘āşıḳ büved meftūn-ı yārī: Çünki bir ‘āşıḳ bir yāriñ meftūnı ola.

بود در عشق عاشق را قراری Büved der-‘aşḳ ‘āşıḳrā ḳarārī: Ve ol yārin ‘aşḳında ‘āşıḳıñ ḳarārı ola. Ya‘nī ṣābit-ḳadem ola.

زند سر آتش سودایش از دل Zened ser āteş-i sevdāyeş ez-dil: Ol ‘āşıḳıñ ġażab āteşi yürekden baş urur.

چو بیند دیگری را در مقابل Çü bīned dīgerīrā der-muḳābil: Çünki bir ġayrıyı ḳarşusında göre. Ya‘nī çünki bir ‘āşıḳ-ı şūrīde kendü ma‘şūḳasına bir ġayrı kimseyi ‘āşıḳ olmuş göre ‘āteş-i ġuṣṣaya kendüye mütevellī olup ‘aşḳı evvelkiñden derece derece teraḳḳī ve izdiyād bulur.

چو شد حالی ز یوسف کشتگان لال / جمال یوسفی را شاهد حال Çü şüd ḥālī zi-Yūsuf-küştegān lāl / Cemāl-i Yūsufīrā şāhid-i hāl: Beytde taḳdīm ve te’ḫīr vardır. Dimekdir ki *Çü zi-Yūsuf-küştegān ḥālī lāl cemāl-i Yūsufīrā şāhid-i ḥāl şüd* ya‘nī çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ

depelenmişlerinden dilsizlik ve müteḥayyirlik ḥāli Yūsufuñ cemāline ḥāl şāhidi oldı ve revnaḳ-ı bāzār-ı ḥüsn anlardan teraḳḳī buldı. Bu beyt ma-ba‘dına merhūndur.

زلیخا را ازآن شور دگر شد Zelīḫārā ez-ān şūr-ı diger şüd: Zelīḫāya ol ḥāletden bir ġayrı ḳarışıḳlıḳ oldı.

بیوسف میل جانش بیشتر شد Be-Yūsuf meyl-i cāneş bīşter şüd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma anıñ [meyli artdı].

بدیشان گفت یوسف را چو دیدند / ز تیغ مهر او کفها بریدن Bedīşān güft Yūsufrā çü dīdend / Zi-tīġ-i mihr-i ū kefhā bürīdend: Çünki ol zenān Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı gördiler anıñ muḥabbeti ḳılıcından ellerin kesdiler. Zelīḫā anlara didi.

اگر در عشق وی معذوریم هست Eger der-‘aşḳ-ı vey ma‘ẕūriyem hest: Eger anıñ ‘aşḳında baña ma‘ẕūr olmaḳ vardır.

بدارید از ملامت گوییم دست Bi-dārīd ez-melāmet gūyiyem dest: Baña melāmet diyicilikden **(S 116b)** el ṭutuñuz. Ya‘nī eger ben aña ‘āşıḳ oldığım mertebe ‘aşḳa sezā ise ve ben bu ḥālete giriftār olmaḳda ma‘ẕūr isem baña levm ve tevbīḫi terk idiñiz.

چو یاران از در یاری درآیید Çü yārān ez-der-i yārī der-āyed: Dostlar gibi dostluḳ ḳapusından dāḫil oluñuz.

درین کارم مدد کاری نمایید Der-īn kārem mededkārī nümāyīd: Bu kārda baña mededkārlıḳ gösteriñiz. Ya‘nī baña imdād ve mu‘āvenet eyleñiz.

همه چنگ محبت ساز کردند Heme çeng-i muḥabbet sāz kerdend: Ol zenānıñ cümlesi muḥabbet sazını düzdi ḳoşdılar.

نوای معذرت آغاز کردند Nevā-yı ma‘ẕeret āġāz kerdend: Ve ‘öẕür itmek naġamātına şüru‘ itdiler. Ya‘nī didiler ki.

که یوسف خسرو اقلیم جانست Ki Yūsuf ḫusrev-i iḳlīm-i cān est: Ki Yūsuf cān iḳlīminiñ pādişāhıdır.

برآن اقلیم حکم او روانست Ber-ān iḳlīm ḥükm-i ū revānest: Ol iḳlīm üzerine anıñ ḥükmi yüriyici ve nāfiẕdir.

بدیدارش کرا آهنگ باشد Be-dīdāreş kirā āheng bāşed: Anıñ dīdārına kimiñ ḳaşdı olur.

که ندهد دل اگر خود سنگ باشد Ki ned’hed dil eger ḫod seng bāşed: Ki göñül virmeye eger ḥaḳīḳat ṭaş ola. Ya‘nī kim olur ki anıñ cemālini görüp ‘āşıḳ olmaya, meger ki ṭaş yürekli ola.

غمش گرمابهٔ رنجوری تست Ġameş germābe-i rencūrī-i tüst: Anıñ ġamı seniñ ḫasteligiñ issiligidir. Ya‘nī anıñ ġamını yedikce seniñ marażıñ müşted olur.

جمالش حجت معذوری تست Cemāleş ḥüccet-i maʿẕūrī-i tüst: Anıñ cemāli seniñ maʿẕūre oldıġıña ḥüccetdir.

بزیر چرخ کس پیدا نگردد Be-zīr-i çarḫ kes peydā ne-gerded: Çarḫ altında kimse peydā olmaz.

که رویش بیند و شیدا نگردد Ki rūyeş bīned ü şeydā ne-gerded: Ki anıñ yüzini göre ve dīvāne olmaya. Yaʿnī anı her gören ʿāşıḳ-ı dīvānesi olur.

شدی عاشق ملامت نیست بر تو Şüdī ʿāşıḳ melāmet nīst ber-tü: ʿĀşıḳ oldıñ seniñ üzeriñe melāmet yoḳdur.

درین سودا غرامت نیست بر تو Der-īn sevdā ġarāmet nīst ber-tü: Bu sevdāda seniñ üzeriñe ġarāmet yoḳdur. *Ġarāmet* edāsı lāzım olan nesneye dirler. Yaʿnī buncılayın ṣāhib-i cemāle ʿāşıḳ oldıġıñda üzeriñe bir levm ve tevbīḫ terettüb eylemez ki andan istiḫlāsa dürüşesin.

فلك گرد جهان بسیار گردید Felek gird-i cihān bisyār gerdīd: Felek cihānıñ çevresini çoḳ ṭolaşdı.

بدین شایستگی معشوق کم دید Bedīn şāyestegī maʿşūḳ kem dīd: Buncılayın yaraşıḳlı maʿşūḳ az gördi. Ḳıllet-i ʿademden kināyedir. Yaʿnī hīç görmedi.

دل سنگین بمهرت نرم بادش Dil-i sengīn be-mihret nerm bādeş: Anıñ ṭaş yüregi seniñ muḥabbetiñle yumuşasın.

وزین نامهربانی شرم بادش V'ez-īn nā-mihrbānī şerm bādeş: Ve bu muḥabbetsizlikden aña ḥayā olsun.

ازآن پس سوی یوسف رو نهادند Ez-ān pes sūy-ı Yūsuf rū nihādend: Andan ṣoñra Yūsuf ʿaleyhi's-selām cānibine yüz ḳodılar.

سخن را در نصیحت داد دادند Süḫanrā der-naṣīḥat dād dādend: Naṣiḥatde söze dād virdiler. Yaʿnī mübālaġa itdiler.

بدو گفتند کای عمر گرامی Bedū güftend k'ey ʿömr-i girāmī: Aña didiler ki: Ey ʿazīz ʿömür!

دریده پیرهن در نیك نامی Derīde pīrehen der-nīk-nāmī: Eyü adlıḳda göñlegi yırtılmış.

درین بستان که گل با خار جفتست Der-īn bostān ki gül bā-ḫār cüftest: Bu bostānda ki gül diken ile çiftdir.

گل بیخارچون تو کم شکفتست Gül-i bī-ḫār çün tü kem şüküftest: Seniñ gibi dikensiz gül az açılmışdır. Yaʿnī **(S 117a)** seniñ gibi şemāyil-i maḥbūbiyyeti cāmiʿ cānān dünyāya gelmemişdir.

درین دریا که نه چرخش صدفهاست Der-īn deryā ki nüh çarḫeş ṣadefhāst: Bu deryāda ki ṭoḳuz çarḫ aña ṣadeflerdir.

بتو این چار گوهر را شرفهاست Be-tü īn çār gevherrā şerefhāst: Seniñle bu dört gevhere şereflerdir. Yaʿnī ʿanāṣır-ı erbaʿanıñ şerefiyyeti seniñledir. Ḥāṣılı bu küre-i ārż ki ṭoḳuz ḳat eflāk anı iḥāṭa itmemişdir, anda olan basīṭāt ve mürekkebātıñ eşrefi sensin.

مکن پایه بلندی مایهٔ خویش Me-kün pāye-bülendī māye-i ḫ̆īş: Kendü māyeñe pāye-bülendlik itme. Yaʿnī sen ki ḫākden āferīdesin ḫākiñ mertebesini bülend itme. Yaʿnī ṭopraḳdan maḫlūḳsun, ṭopraġa bu ḳadar yüceliḳ virme.

فرود آ اندکی از پایهٔ خویش Fürūd ā endekī ez-pāye-i ḫ̆īş: Kendü mertebeñden [a]z aşaġı gel. Yaʿnī ḥüsnüñe maġrūr olup bülend-pāyelik itme, belki tevāżuʿ eyle.

زلیخا خاك شد در راهت ای پاك Zelīḫā ḫāk şüd der-rāhet ey pāk: Zelīḫā ṭopraḳ oldı seniñ yoluñda ey ḫabāṯetden pāk!

همی کش گه گهی دامن برین خاك Hemī-keş geh gehī dāmen ber-īn-ḫāk: Gāh gāh etek çek bu ḫāk üzerine. Yaʿnī ol ḫāk-meniş ʿāṣıḳ-ı bī-çāre üzerine sāye-endāz olup baʿżı vaḳit tefaḳḳud eyle.

چه کم گردد ز تو ای پاك دامن Çi kem gerded zi-tü ey pā[k]-dāmen: Ne noḳṣān olur senden ey etegi pāk!

اگر گه گه کشی بر خاك دامن Eger geh geh keşī ber-ḫāk dāmen: Eger gāh gāh etek çekesin ṭopraḳ üzerine. Yaʿnī eger baʿżı vaḳit Zelīḫāya sāye-endāz olup vaṣlıñla dil-şād eylesen pāye-i ḥüsnüñden ne noḳṣān olur?!

بدفع حاجتش حجت رها کن Be-defʿ-i ḥāceteş ḥüccet rehā kün: Anıñ ḥācetini defʿde ḥücceti terk eyle. Yaʿnī envāʿ-ı bahāneler ile müdāfaʿa eyleme.

ز تو چون حاجتی خواهد روا کن Zi-tü çün ḥācetī ḫ̆āhed revā kün: Senden çünki bir ḥācet ister, ḥāṣıl eyle ve maḳṣūdına vāṣıl eyle.

به بیحاجت تو را گر حاجتی هست Be-bī-ḥācet türā ger ḥācetī hest: İḥtiyācdan münezzeh ve muḳaddes olan zāt-ı ecell ü aʿlāya seniñçüñ eger bir ḥācet vardır.

مکش از حاجت حاجتوران دست Me-keş ez-ḥācet-i ḥācetverān dest: Ḥācetlüleriñ ḥācetinden el çekme. Yaʿnī muḥtāclarıñ iḥtiyācını revā eyle ki bī-iḥtiyāc daḫı seniñ iḥtiyācıñı ḳażā eyle[ye].

مکن چون داشت حق خذمتت گوش Me-kün çün dāşt ḥaḳḳ-ı ḫiẕmetet gūş: Me-kün min cihāti'l-maʿnā mışrāʿ-ı ṯānīye muḳayyeddir. Yaʿnī Zelīḫā çünki seniñ ḥaḳḳ-ı ḫiẕmetiñe ḳulaḳ ṭutdı. Yaʿnī bu ḳadar müddet saña kemāl-i iʿtibār u raġbet itdi.

حقوق خذمت وی را فراموش Ḥuḳūḳ-ı ḫiẕmet-i veyrā ferāmūş: Anıñ ḫiẕmeti ḥaḳlarını ferāmūş itme. Ya‘nī vaşlıñla anı dil-şād ve ḫarāb göñlini ābād eyle.

نیاز آن نگر از حد مبر ناز Niyāz-ı ān niger ez-ḥad me-ber nāz: Anıñ ‘arż-ı ḥācetine baḳ nāzı ḥadden iletme.

ازآن ترسیم کای نخل سرافراز Ez-ān tersīm k’ey naḫl-ı ser-efrāz: Andan ḳorḳaruz ki ey baş yüceldici ağaç! *Naḫl* ḫurmā ağacına dirler. Bu beyt beyt-i ṣānīye merhūndur.

که چون نبود تو را جز سرکشی کار Ki çün neb’ved türā cüz ser-keşī kār: Ki saña çünki ser-keşlikden ġayrı ‘amel olmaya.

نیارد سرکشی جز ناخوشی بار Neyāred ser-keşī cüz nā-ḫoşī bār: Ser-keşlik nā-ḫoşlukdan ġayrı bār getürmeye. Ya‘nī **(S 117b)** ‘ālī-cenāb olup Zelīḫādan ki i‘rāż eylersin, ḳorḳaruz ki anıñ mā-ḥaṣalı nedāmet ola.

فرو شوید دل از مهر جمالت Fürū şūyed dil ez-mihr-i cemālet: Göñliñi seniñ cemāliñe muḥabbetden yuya. Ba‘żı nüsḫada *zi-dil mihr-i cemālet* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī göñülden seniñ cemāliñ muḥabbetini yuya.

کند دست جفایش پایمالت Küned dest-i cefāyeş pāy-mālet: Anın cefāsı eli seni pāy-māl ide.

حذر کن زانکه چون مضطر شود دوست Ḥaẕer kün z’ān ki çün mużṭar şeved dūst: Ḥaẕer eyle andan ki çünki dost mużṭar ola.

بخواری دوست را از سر کشد پوست Be-ḫ̌ārī dūstrā ez-ser keşed pūst: Ḥaḳāretle dostuñ başından postını çeker. Ya‘nī bir kimse kendü nefsini istiḫlāṣ, dostını ihlāka tevaḳḳuf eylese elbette dostı ihlākla kendü nefsini ḫalāṣa dürüşür. Ḥāṣılı vaḳt-i żarūretde bir kimesne kendü nefsini āḫer üzerine tercīḥ ider ḳarındaşı veyā oġlı daḫı olursa.

چو از لب بگذرد سیل خطرمند Çü ez-leb büg’zered seyl-i ḫaṭarmend: Çünki ḳorḳulı seyl ṭuṭaḳdan geçe.

نهد مادر بزیر پای فرزند Nihed māder be-zīr-i pāy ferzend: Ana ḳor oġlını ayaġı altına. Ya‘nī seyl aġzı ṣavuşup boġulmaḳ muḳarrer olduḳda ana, ḳucaġındaki ferzend-i ciger-bendini ayaġı altına alup anı imāte ile kendüyi iḥyāya sa‘y eyler.

دهد هر لحظه تهدیدت بزندان Dihed her laḥẓa tehdīdet be-zindān: Her laḥẓa saña zindān ile tehdīd virir. *Tehdīd* ḳorḳutmaḳ ma‘nāsına.

که هست آرامگاه نا پسندان Ki hest ārāmgāh-ı nā-pesendān: Ancılayın zindān ki nā-maḳbūllerin ḳarārgāhıdır. *Hest* edāt-ı ḫaberdir ki taḳdīm itmekle hemzesi hāya ḳalb olmuşdur.

چو گور ظلم جویان تیره و تنگ Çü gūr-ı ẓulm-cūyān tīre vü teng: Ẓālimleriñ mezārı gibi ḳarañu ve ṭardır.

گریزان زندگان از وی بفرسنگ Gürīzān zindegān ez-vey be-ferseng: Diriler andan bir fersaḫ yol ḳaçıcılardır.

درو ضیق نفس هر زندهٔ را Der-ū ḍayyıḳ nefes her zinde'īrā: Anda nefes ṭarlığı vardır her bir diriye.

نشیمن هر بمرگ ارزندهٔ را Nişīmen her be-merġ-erzende'īrā: Her bir ölüme lāyıḳ olan kimseye maḳām vardır.

درو نگشاده دست صنع استاد Der-ū neg'şāde dest-i ṣun'-ı üstād: Anda açmamış ṣan'at elini üstād yāhūd üstādıñ ṣun'ı eli anda açmamış.

نه راه روشنی نه منفذ باد Ne rāh-ı rūşenī ne menfeẕ-i bād: Ne aydınlıḳ yolı ne yel menfeẕi. Ya'nī anda pencere ve baca yapılmamış.

هوایش مایه بخش هر وبایی Hevāyeş māye-baḫş-ı her vebāyī: Ol zindānıñ hevāsı her bir ḫastalıga sebeb viricidir.

زمینش کشت زار هر بلایی Zemīneş kiştzār-ı her belāyī: Anıñ zemīni her bir belā içün ekin yeridir. Ḥāṣılı ol zindān envā'-ı meṣā'ib-i rūḥāniyye vü cismāniyyeyi müştemildir.

درش بسته بقفل ناامیدی Dereş beste be-ḳufl-ı nā-ümīdī: Ḳapusı maḥrūmluḳ kilīdiyle baġludur.

ندیده غرهٔ صبحش سفیدی Ne-dīde ġurre-i ṣubḥeş sefīdī: Anıñ ṣabāḥınıñ ibtidāsı beyāżlıḳ görmemişdir.

سیاه و تنگ چون قارورهٔ قیر Siyāh u teng çün ḳārūre-i ḳīr: Ol zindān ḳarañu ve ṭardır zift şīşesi gibi.

متاع ساکنانش غل و زنجیر Metā'-ı sākināneş ġull u zencīr: Anıñ sākinleriniñ metā'ı buḳaġu ve zencīrdir.

همه بر سفرهٔ بی آب و نانی Heme ber-sofra-i bī-āb u nānī: Cümlesi āb ve nānsızlıḳ sofrası üzre.

نشسته سیر لیك از زندگانی Nişeste sīr līk ez-zindegānī: Oturmuşlar ṭoḳ lakin dirilikten. Ya'nī ḥayāt-ı dünyādan **(S 118a)** ṭoymuşlar. Ḥāṣılı ol zindān ahālisi ṣaġlıḳlarından ṭoymuş ve usanmışlar, ölüm ārzū iderler.

مؤکل سختروییی چند بر وی Mü'ekkil saḫt-rūyī çend ber-vey: Bir niçe ḳatı yüzlü ġalīẓler ol zindān üzerine mü'ekkildir.

مجاور تلخ گویی چند در وی Mücāvir telḫ-gūyī çend der-vey: Bir niçe acı sözlüler anda mücāvirdir.

در ابرو چین پی آزار مردم Der-ebrū çīn pey-i āzār-ı merdüm: Ol ġalīẓlering ḳaşlarında büklüm vardır ḫalḳa ḥürmetsizlik ve rāḥatsızlık içün.

ز هر چین صد گره در کار مردم Zi-her çīn ṣad girih der-kār-ı merdüm: Her büklümden yüz ʻuḳde vardır ḫalḳıñ işine.

زده آتش بعالم خوی ایشان Zede āteş be-ʻālem ḫūy-ı īşān: ʻĀleme āteş urmuş anlarıñ yaramaz ḫuyları.

سیاه از دود آتش روی ایشان Siyāh ez-dūd-ı āteş rūy-ı īşān: Āteş tütüninden ḳaradır anların yüzi.

کجا شاید چنین محنت سرایی Kücā şāyed çünīn miḥnetserāyī: Ḳanda yarar buncılayın miḥnet evi.

که باشد جای چون تو دلربایی Ki bāşed cāy çün tü dil-rübāyī: Ki seniñ gibi bir göñül ḳapucı dil-beriñ yeri ola.

خدا را بر وجود خود ببخشای Ḫudārā ber-vücūd-ı ḫod bi-baḫşāy: Ḫudā içün kendü vücūduñ üzerine merḥamet eyle.

بروی او در مقصود بگشای Be-rūy-ı ū der-i maḳṣūd büg'şāy: Anın yüzine maḳṣūd ḳapusını aç.

قلم سان سر نهش بر خط تسلیم Ḳalemsān ser niheş ber-ḫaṭṭ-ı teslīm: Ḳalem gibi baş ḳo anıñ ḫaṭṭ-ı teslīmi üzerine.

بشو از لوح خاطر نقطهٔ بیم Bi-şū ez-levḥ-i ḫāṭır noḳṭa-i bīm: Levḥ-i ḫāṭırdan ḳorḳu noḳṭasını yu. Yaʻnī kimseden ḫavf eylemeyüp aña teslīm ol maḳṣūdını ḥāṣıl ve maṭlūbına vāṣıl eyle. Ve illā envāʻ-ı uḳūbetle işkence muḳarrerdir.

اگر باشد ترا از وی ملالی Eger bāşed türā ez-vey melālī: Eger andan saña bir uṣan ola.

که چندانش نمی بینی جمالی Ki çendāneş nemī-bīnī cemālī: Ki ol ḳadar aña bir cemāl görmeyesin. Yaʻnī Zelīḫāya ʻadem-i ʻitibārıñ ḥüsn ü cemāli nā-pesend oldıġıyçün ise.

چو زو ایمن شوی دمساز ما باش Çü z'ū īmin şevī dem-sāz-ı mā bāş: Çünki andan īmin olasın bize muṣāḥīb ol.

نهانی همدم و همراز ما باش Nihānī hem-dem ü hem-rāz-ı mā bāş: Gizlü bize yoldaş ve sırdaş ol. Yaʻnī eger Zelīḫāyı begenmez isen bizimle ülfet eyle.

که ما هر یك بخوبی بی نظیریم Ki mā her yek be-ḫūbī bī-naẓīrīm: Ki her birimiz güzellikde bī-naẓīrüz.

سپهر حسن را ماه منیریم Sipihr-i ḥüsnrā māh-ı münīrīm: Güzellik felegine nūrlu ḳameriz.

چو بگشاییم لبهای شکرخا Çü büg'şāyīm lebhā-yı şeker-ḫā: Çünki şeker çiyneyici ṭuṭakları açarız.

ز خجلت لب فرو بندد زلیخا Zi-ḫaclet leb fürū bended Zelīḫā: Ḫacāletden Zelīḫā ṭuṭaḳ bağlar. Ya'nī bizim dil-dārlığımız ve şeker-güftārlığımız 'indinde Zelīḫā mebhūt olur.

چنین شیرین شکرخا که ماییم Çünīn şīrīn şekker-ḫā ki māyīm: Buncılayın ṭatlu şeker çiyneyici ki biziz.

زلیخا را چه قدر آنجا که ماییم Zelīḫārā çi ḳadr āncā ki māyīm: Zelīḫāya ne ḳadar ol yerde ki biziz.

چو یوسف گوش کرد افسونگریشان Çü Yūsuf gūş kerd efsūngerīşān: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām anlarıñ efsūngerligini işitdi.

پی کام زلیخا یاوریشان Pey-i kām-ı Zelīḫā yāverīşān: Zelīḫānıñ maḳṣūdı içün anlarıñ mu'āvenetini istedi.

گذشتن از ره دین و خرد نیز Güẕeşten ez-reh-i dīn ü ḫıred nīz: 'Aḳl ve dīn yolından daḫı geçmeklerin.

نه تنها بهر وی از بهر خود نیز Ne tenhā behr-i vey ez-behr-i ḫod nīz: Yalñız Zelīḫā içün degil kendülerden ötüri daḫı. Ya'nī çünki işitdi ki ol efsūncılar kendü nefsleriyçün daḫı **(S 118b)** anı rāh-ı ḍalālete sevḳ iderler.

پریشان شد ز گفت و گوی ایشان Perīşān şüd zi-güft ü gūy-ı īşān: Perīşān oldı anlarıñ güft ü gūsından.

بگردانید روی از روی ایشان Bi-gerdānīd rūy ez-rūy-ı īşān: Yüzini döndürdi anlarıñ yüzinden.

بحق برداشت کف بهر مناجات Be-Ḥaḳ ber-dāşt kef behr-i münācāt: Ḥaḳ te'ālāya ḳaldırdı elini münācāt içün.

که ای حاجت روای اهل حاجات Ki ey ḥācet-revā-yı ehl-i ḥācāt: Ki ey ḥācet ṣāḥibleriniñ ḥācetin revā ḳılıcı!

پناه پردهٔ عصمت نشینان Penāh-ı perde-i 'işmet-nişīnān: 'İşmet perdesinde oturucıların melce'i.

انیس خلوت عزلت گزینان Enīs-i ḫalvet-i 'uzlet-güzīnān: 'Uzlet iḫtiyār idicileriñ ḫalvetiniñ muṣāḥibi.

چراغ دولت هر بی گزندی Çerāġ-ı devlet-i her bī-gezendī: Her bir ziyānsızlara devlet çerāġı.

حصار آفت هر ناپسندی Ḥisār-ı āfet-i her nā-pesendī: Her bir nā-maḳbūl āfet içün ḥişār.

عجب درمانده ام در کار اینان ‘Aceb der-māndeem der-kār-ı īnān: Mübālaġa ile çāresiz ḳalmışım anlarıñ kārında.

مرا زندان به از دیدار اینان Merā zindān bih ez-dīdār-ı īnān: Baña zindān eyüdür anlarıñ dīdārından.

به ار صد سال در زندان نشینم Bih er ṣad sāl der-zindān nişīnem: Eyüdür eger yüz sene zindānda oturam.

که یکدم حلعت اینان نه بینم Ki yek dem ḫil‘at-i īnān bi-bīnem: Ki bir nefes anlarıñ dīdārını görem.

بنامحرم نظر دلرا کند کور Be-nā-maḥrem naẓar dilrā küned kūr: Nā-maḥreme naẓar itmek göñli kör ider.

ز دولت خانهٔ قرب افکند دور Zi-devletḫāne-i ḳurb efkened dūr: Ḳurb-ı ma‘nevī-i Īzed te‘ālānıñ devletḫānesinden ıraḳ bıraḳır.

اگر تو مکر این مکارگانرا Eger tü mekr-i īn mekkāregānrā: Eger sen bu mekkāreleriñ mekrini.

ز کوی عقل دور افتادگانرا Zi-kūy-ı ‘aḳl dūr-üftādegānrā: ‘Aḳl maḥallesinden ıraḳ düşmüşleri.

که آمد تنگ از ایشان جای بر من Ki āmed teng ez-īşān cāy ber-men: Ki ṭar geldi anlardan yer benim üzerime.

نگردانی ز من ای وای بر من Ne-gerdānī zi-men ey vāy ber-men: Döndürmeyesin benden ey vāy benim üzerime. Ya‘nī ey Ḳāḍi’l-ḥācāt eger ol bī-‘aḳl ve bī-dīn mekkārezenleriñ keyd ve ḥīleleriñ benden def‘ eylemeyesin helāk olurum.

چو زندان خواست یوسف از خداوند Çü zindān ḫˇāst Yūsuf ez-Ḫudāvend: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Ḫudāy te‘ālādan zindān istedi.

دعای او بزندان ساختش بند Du‘ā-yı ū be-zindān sāḫteş bend: Anıñ du‘āsı anı zindāna bend itdi.

وگر بودی ز فضلش عافیت خواه V’eger būdī zi-faẓleş ‘āfiyet-ḫˇāh: Ve eger Ḫaḳ te‘ālānıñ faẓlından ‘āfiyet dileyici olaydı.

سوی زندان قضا ننمودیش راه Sūy-ı zindān ḳażā nen’mūdiyeş rāh: Zindān cānibine ḳażā-yı Rabbānī aña yol göstermez idi.

برستی ز آفت آن ناپسندان Bi-restī z’āfet-i ān nā-pesendān: Ol nā-maḳbūlleriñ āfetinden ḳurtulurdı.

دلی فارغ ز محنتهای زندان Dilī fāriġ zi-miḥnethā-yı zindān: Zindān miḥnetlerinden göñli fāriġ oldıġı ḥālde.

انگیز کردن زنان مصر زلیخارا بر فرستادن یوسوف علیه السلام بزندان Engīz kerden-i zenān-ı Mıṣr Zelīḫārā ber-firistāden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-zindān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna göndermek üzerine zenān-ı Mıṣr Zelīḫāyı engīz itmek, ya‘nī ḳoparmaḳ **و فرما بردن زلیخا بسخن ایشان** Ve fermā bürden-i Zelīḫā be-süḫan-ı īşān: Ve Zelīḫā anlarıñ söziyle fermān iletmek beyānındadır.

چو از دستان آن ببریده دستان Çü ez-destān-ı ān büb’rīde-destān: Çünki ol elleri kesilmiş zenānıñ ḥīle ve mekrinden.

همه از خودپرستی بت پرستان Heme ez-ḫod-perestī büt-perestān: Ancılayın zenān ki cümlesi ḫod-perestlikden büte **(S 119a)** ṭapıcılardır. Ya‘nī cümlesi muḳteżā-yı nefs-i emmāre ile ‘amel idici kāfirlerdir.

دل یوسف نگشت از عصمت خویش Dil-i Yūsuf ne-geşt ez-‘işmet-i ḫ̆īş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli kendü ‘işmetinden dönmedi.

بسی از بیشتر شد عصمتش پیش Besī ez-bīşter şüd ‘işmeteş pīş: Evvelkinden ziyāderek oldı anıñ ‘işmeti. Ya‘nī ḥıfẓ ve ṣıyānet üzre olması.

همه خفاش آن خورشید گشتند Heme ḫuffāş-ı ān ḫurşīd geştend: Cümlesi ol güneşiñ yarasası oldılar. Ya‘nī andan i‘rāż eylediler.

ز نور قرب وی نومید گشتند Zi-nūr-ı ḳurb-ı vey nevmīd geştend: Anıñ ḳurbı nūrından maḥrūm oldılar.

زلیخا را غبارانگیز کردند Zelīḫārā ġubār-engīz kerdend: Zelīḫāyı toz ḳoparıcı itdiler yāḫud ‘itāb-engīz, ya‘nī azarlayıcı itdiler.

بزندان کردن او تیز کردند Be-zindān kerden-i ū tīz kerdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna eylemekçün keskün eylediler.

بدو گفتند کای مسکین و مظلوم Bedū güftend k’ey miskīn ü maẓlūm: Aña didiler ki: Ey miskīn ve maẓlūm!

نبوده مستحقی چون تو محروم Ne-būde müstaḥaḳḳī çün tü maḥrūm: Seniñ gibi bir müstaḥaḳ maḥrūm olmasun.

چو یوسف گرچه نبود حورزادی Çü Yūsuf gerçi neb’ved ḥūr-zādī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām gibi egerçi bir ḫūr-zāde olmaz.

نیابی هرگز از وصلش مرادی Ne-yābī hergiz ez-vaṣleş murādī: Aṣlā anıñ vaṣlından bir murād bulamazsın.

شدیم از پند گویی سخت کشتی Şüdīm ez-pend-gūyī saḫt küştī: Naṣīḥat diyicilikden berk yanlu olduḳ. Ya‘nī pek ṣıḳca olup aña naṣīḥat eyledik.

زبان کردیم سوهان از درشتی Zebān kerdīm sūhān ez-dürüştī: Dilimizi yege eyledik ḫuşūnetten. Ya‘nī anı tehdīd ve taḫvīf eyledik.

ولی سوهان نگیرد آهن او Velī sūhān ne-gīred āhen-i ū: Velīkin yege ṭutmaz anıñ demiri.

نباشد غیر رو سختی فن او Ne-bāşed ġayr rū saḫtī fen-i ū: Yüzi berklikden ġayrı olmaz anıñ ḥīlesi.

چو کوره ساز زندانرا برآن گرم Çü kūre sāz zindānrā ber-ān germ: Ocaḳ gibi zindānı anıñ üzerine ḳızġun eyle.

بود زان کوره گردد آهنش نرم Büved z’ān kūre gerded āheneş nerm: Ola ki ol ocaḳdan anıñ demiri yumuşaḳ ola. Ya‘nī zindānda ḥabs eyle, ola ki ṭab‘ında mülāyemet ḥāṣıl olup saña rām ola.

چو گردد نرم از آتش طبع پولاد Çü gerded nerm ez-āteş ṭab‘-ı pūlād: Çünki āteşden pūlādıñ ṭab‘ı nerm ola.

ازآن چیزی تواند ساخت استاد Ez-ān çīzī tüvāned sāḫt üstād: Andan bir nesne düzmege ḳādir olur üstād.

ز گرمی نرم اگر نتواندش کرد Zi-germī nerm eger net’vāndeş kerd: İssilikden eger pūlādı yumuşaḳ eylemek mümkin olmaya.

چه حاصل زانکه کوبد آهن سرد Çi ḥāṣıl z’ān ki kūbed āhen-i serd: Ne ḥāṣıl andan ki üstād ṣavuḳ demir döger. Ya‘nī ol cānānı zindāna sal, ola ki ṭab‘ı nerm olup saña rām ola ve eger āteş-i zindānla daḫı ṭab‘-ı pūlādı leyyin olmazsa bir ġayrı vechle bi’-ṭ-ṭarīḳı’l-evlā ıṣlāḥ-peẕīr olmaz.

زلیخا را چو زان جادو زبانان Zelīḫārā çü z’ān cādū-zebānān: Zelīḫāya çünki ol cādū dillülerden.

شد از زندان امید وصل جانان Şüd ez-zindān ümīd-i vaṣl-ı cānān: Zindāndan vaṣl-ı cānāna ümīd oldı. Ya‘nī anlarıñ zu‘mına bināen ol cānānı zindāna vaż‘ ile vuṣlat muḳarrer oldı.

برای راحت خود رنج از خواست Berāy-ı rāḥat-ı ḫod renc-i ū ḫˇāst: Kendü rāḥatından ötüri aña zaḥmet istedi.

درآن ویران مقام گنج او خواست Der-ān vīrān maḳām-ı genc-i ū ḫˇāst: Ol vīrānede o ḫazīneye maḳām istedi. Ḥāṣılı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna **(S 119b)** vaż‘ eylemegi tasmīm eyledi.

چو نبود عشق عاشق را کمالی Çü neb’ved ‘aşḳ-ı ‘āşıḳrā kemālī: Nāẓım-ı merhūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ ider buyurur ki: Çünki ‘āşıḳıñ ‘aşḳına bir kemāl olmaya. Ya‘nī çünki kemālde olmaya.

نبندد جز مراد خود خیالی Ne-bended cüz murād-ı ḫod ḫayālī: Kendü murādından ġayrı bir ḫayāl baġlamaz.

طفیل خویش خواهد یار خود را Ṭufeyl-i ḫ̆īş ḫ̆ahed yār-ı ḫodrā: Kendü yārini kendüye ṭābi‘ ister.

بکام خویش سازد کار خود را Be-kām-ı ḫ̆īş sāzed kār-ı ḫodrā: Kendü işini kendü murādınca düzer. Ya‘nī ‘āşıḳ nā-tamām maḥbūbuñ evżā‘ u eṭvārını kendüye muvāfıḳ ister. İş bu ki kendü maḥbūba muvāḳa‘an olmalı. Nitekim şā‘ir dimiş. Beyt:

میل من سوی وصال و قصد او سوی فراق

ترك کام خود گرفتم تا برآید کام دوست

Meyl-i men sūy-ı viṣāl ü ḳaṣd-ı ū sūy-ı firāḳ

Terk-i kām-ı ḫod giriftem tā ber-āyed kām-ı dūst[992]

ببوی یك گل از بستان معشوق Be-būy-ı yek gül ez-bostān-ı ma‘şūḳ: Bir gül ümīdiyle ma‘şūḳ bostānından.

زند صد خار غم بر جان معشوق Zened ṣad ḫār-ı ġam ber-cān-ı ma‘şūḳ: Yüz ġam tikeni urur ma‘şūḳuñ cānı üzerine. Ya‘nī bir vuṣlat içün yüz dürlü anı rencīde ider. *Būy* lafẓı bāyla olıcaḳ iki ma‘nāda müsta‘meldir. Biri ḳoḳı ma‘nāsına ki meşhūrdur, biri daḫı ümīd ve ricā ma‘nāsına. Ḳoḳı ma‘nāsına olıcaḳ bā sebebiyyet ifāde ider. Ümīd ma‘nāsına olıcaḳ ma‘iyyet ma‘nāsınadır bundaki gibi.

زلیخا با عزیز آمیخت یکشب Zelīḫā bā-‘azīz āmīḫt yek şeb: Zelīḫā ‘azīz-i Mışra ḳarışdı bir gice. Ya‘nī anıñ ṭab‘ına imtizāc ve iḫtilāṭ eyledi.

ز دل این قصه بیرون ریخت یکشب Zi-dil īn ḳıṣṣa bīrūn rīḫt yek şeb: Göñlinden bu ḳıṣṣayı ṭaşra dökdi bir gice. Ya‘nī ‘azīze didi.

که گشتم زین پسر بدنام درمصر Ki geştem z’īn püser bed-nām der-Mışr: Ki yaramaz adlu oldum Mışrda.

شدم رسوای خاص و عام در مصر Şüdem rüsvā-yı ḫāṣ u ‘ām der-Mışr: Ḫāṣ u ‘āma rüsvāy oldum Mışrda. Ya‘nī anıñ sebebiyle fuḥşa nisbet olunup bī-i‘tibār oldum.

درین قولند مرد و زن موافق Der-īn ḳavlend merd ü zen muvāfıḳ: Er ve ‘avrat bu sözde müttefiḳdirler.

[992] Ben kavuşmaya meyilliyim, o ayrılığa meylediyor. Sevgilinin muradı olsun diye kendi amacımdan vazgeçtim.

که من بر وی ز جانم گشته عاشق Ki men ber-vey zi-cānem geşte ‘āşıḳ: Ki ben anıñ üzerine cāndan ‘āşıḳ olmuşum. Mīm ma‘nā cihetiyle geşteye merbūṭdur. *Zi-cān ‘āşıḳ geşteem* dimekdir.

درین هامون شکار تیر اویم Der-īn hāmūn şikār-ı tīr-i ūyem: Ya‘nī ḫalḳ ẓann eyler ki bu dünyā çölinde ben anıñ oḳunuñ avıyım.

بخاك و خون طپان نخجیر اویم Be-ḫāk ü ḫūn-ṭapān naḫcīr-i ūyem: Ḫāk ve ḫūnda anıñ çabalayıcı avıyım. Ya‘nī ẓann eylerler ki anıñ ‘aşḳı oḳıyla urulmuş mużṭaribim.

بجانم تیر او چندان نشست است Be-cānem tīr-i ū çendān nişest est: Cānıma anıñ oḳı ancılayın oturmuşdur.

که پیکان بر سر پیکان نشست است Ki peykān ber-ser-i peykān nişest est: Ki demirden demren başı üzerine oturmuşdur. Ya‘nī ẓann eylerler ki anıñ ‘aşḳı oḳları cānım evinden bī-nihāye cem‘ olmuşlardır.

سر یکمویم از عشقش تهی نیست Ser-i yek mūyem ez-‘aşḳeş tehī nīst: Cānım anıñ ‘aşḳından bir tüy başı ḳadar ḫālī degildir.

بعشق او ز خویشم آگهی نیست Be-‘aşḳ-ı ū zi-ḫ̆īşem āgehī nīst: Anıñ ‘aşḳıyla kendimden āgehim yoḳdur. Ya‘nī ẓann eylerler ki ẓāhir ve bāṭınım anıñ ‘aşḳıyla ālūdedir.

درآن فکرم که دفع این گمانرا Der-ān fikrem ki def‘-i īn gümānrā: Ol fikirdeyim ki **(S 120a)** bu gümānı def‘ içün.

سوی زندان فرستم آن جوانرا Sūy-ı zindān firistem ān cüvānrā: Zindān cānibine gönderem ol civānı.

بهر کویش بعجز و نامرادی Be-her kūyeş be-‘acz u nā-murādī: Her maḥallede ‘ācizliḳ ve nā-murādlıḳ ile.

بگردانم منادی بر منادی Be-gerdānem münādī ber-münādī: Ṭolandıram münādī münādī üzerine. Ya‘nī fikir eylerim ki anı zindāna gönderem ve berāberince her maḥallede dellāllar nidā ideler.

که این باشد سزای آن بداندیش Ki īn bāşed sezā-yı ān bed-endīş: Ki bu olur ol yaramaz fikirlünüñ lāyıġı.

که انبازی کند با خواجهٔ خویش Ki enbāzī küned bā-ḫ̆āce-i ḫ̆īş: Ki ortaḳlıġ ide kendü efendisiyle.

نیندیشد ز قهر جان خراشش Neyendīşed zi-ḳahr-ı cān-ḫırāşeş: Efendisiniñ cān ḳazıyıcı ḳahrından endīşe itmez.

نهد پای تمنا بر فراشش Nihed pāy-ı temennā ber-firāşeş: Ārzū ayaġını anıñ döşegi üzerine ḳor. Ya‘nī dellāllar nidā idüp diyeler ki efendisiniñ ehline ḫıyānet iden bed-nām ve rüsvāyıñ cezāsı ḥabs olmaḳdır.

چو مردم قهر من با او به بینند Çü merdüm ḳahr-ı men bā-ū bi-bīnend: Çünki ḫalḳ benim aña ḳahrımı göreler.

ازین ناخوش گمان یکسو نشینند Ez-īn nā-ḫoş gümān yek sū nişīnend: Bu sūy-ı ẓandan bir ṭarafa otururlar. Ya‘nī sū-i ẓannı terk iderler.

عزیز اندیشهٔ او را پسندید’Azīz endīşe-i ūrā pesendīd: ‘Azīz anıñ endīşesini begendi.

ز استصواب آن طبعش بخندید Zi-istiṣvāb-ı ān ṭab‘eş bi-ḫandīd: Zelīḫānıñ ṭoġrılıġı ṭaleb eylemesinden ‘azīziñ ṭab‘ı güldi.

بگفتا من تفکر پیشه کردم Bi-güftā men tefekkür-pīşe kerdem: ‘Azīz didi: Ben fikir eylemegi ṣan‘at itdim.

درین معنی بسی اندیشه کردم Der-īn ma‘nī besī endīşe kerdem: Bu ma‘nāda çoḳ endīşe itdim.

نچیدم گوهری زین به که سفتی Ne-çīdem gevherī z’īn bih ki süftī: Devşürmedim bundan eyü bir gevher ki deldiñ.

نیامد در دلم زین به که گفتی Neyāmed der-dilem z’īn bih ki güftī: Gelmedi göñlüme bundan eyü ki didiñ. Ya‘nī böyle re’y-i ṣavāb ki sen mülāḥaẓa eylediñ ḫāṭırıma gelmemiş idi.

بدست تست اکنون اختیارش Be-dest-i tüst eknūn iḫtiyāreş: Şimdi anıñ iḫtiyārı seniñ eliñdedir.

ز راه خویشتن بنشان غبارش Zi-rāh-ı ḫ ̌īşten bin’şān ġubāreş: Kendi yoluñdan anıñ tozını sil. Ya‘nī bu bed-nāmlıḳ ġubārını kendü yoluñdan gider her ne güne münāsib ise.

زلیخا از وی این رخصت چوبشنید Zelīḫā ez-vey īn ruḫṣat çü biş’nīd: Zelīḫā andan çünki bu ruḫṣatı işitdi.

سوی یوسف عنان کید پیچید Sūy-ı Yūsuf ‘inān-ı keyd pīçīd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānibine ḫīle dizginini bükdi. Ya‘nī teveccüh idüp ḫiṭāb itdi.

که ای کام دل و مقصود جانم Ki ey kām-ı dil ü maḳṣūd-ı cānem: Ki ey göñlüm murādı ve cānım maḳṣūdı!

بعالم جز تو مقصودی ندانم Be-‘ālem cüz tü maḳṣūdī ne-dānem: ‘Ālemde senden ġayrı bir maḳṣūd bilmem.

عزیزم بر تو بالا دست کردست ‘Azīzem ber-tü bālā-dest kerdest: Azīz beni seniñ üzeriñe eli yüce itmişdir.

سرت را زیر حکمم پست کردست Seretrā zīr-i ḥükmem pest kerdest: Seniñ başıñı ḥükmüm altında alçaḳ itmişdir. Ya‘nī seniñ üzeriñe beni ḥākim itmişdir.

اگر خواهم بزندان سازمت جای Eger ḫ̌āhem be-zindān sāzemet cāy: Eger dileyem yeriñ zindānda eylerim.

وگر خواهم بگردون سایمت پای Ve ger ḫ̌āhem be-gerdūn sāyemet pāy: Ve eger dileyem gerdūna ayaġıñ sürerim ve seni refī'u'l-ḳadr iderim.

بنه سر سرکشی تا چند با من Bi-nih ser ser-keşī tā çend bā-men: Baş ḳoy ve muṭī‘ ol baña iṭā‘atsizlik ne vaḳte dek ?!

برآ خوش ناخوشی تا چند با من Ber-ā ḫoş nā-ḫoşī tā çend bā-men: Ḫoş gel! Ya‘nī mülāyim ve **(S 120b)** eyü ol yaramazlıḳ benimle ne vaḳte dek?! Lafẓ-ı *ā* emr-i ḥāżırdır, gel ma‘nāsına. *Ber* te'kīd ifāde ider.

قدم زن در مقام سازگاری Ḳadem zen der-maḳām-ı sāzgārī: Muvāfaḳat ve muvāṣalat maḳāmına ayaḳ ur.

مرا از غم رهان خود را ز خواری Merā ez-ġam rehān ḫodrā zi-ḫ̌ārī: Beni ġamdan ḳurtar kendüni ḥaḳāretden.

اگر کامم دهی کامت بر آرم Eger kāmem dihī kāmet ber-ārem: Eger murādım virirsen murādıñı ḥāṣıl eylerim.

باوج کبریا نامت بر آرم Be-evc-i kibriyā nāmet ber-ārem: Ululuḳ burcı üzerine adıñı getürem ve seni nām-dār eylerim.

وگر نه صد در محنت گشاده Vegerne ṣad der-i miḥnet güşāde: Ve illā yüz miḥnet ḳapusı açıḳdır.

پی زجر تو زندان ایستاده Pey-i zecr-i tü zindān īstāde: Seni zecr ecliyçün zindān ṭurmuşdur. Ya‘nī ve eger viṣāliñ ile beni nā'il-i merām eylemezsen, envā‘-ı işkence vü ‘uḳūbet seniñçün muḳarrerdür.

به رویم خرم و خندان نشینی Be-rūyem ḫurrem ü ḫandān nişīnī: Yüzime şād ve ḫandān oturasın.

ازآن بهتر که در زندان نشینی Ez-ān bihter ki der-zindān nişīnī: Andan eyüdür ki zindānda oturasın. Ya‘nī maḳṣūdumı ḥāṣıl eyleyüp şād ve şeyn oturmaḳ andan eyürekdir ki zindān-nişīn olasın.

زبان بگشاد یوسف در خطابش Zebān büg'şād Yūsuf der-ḫiṭābeş: Dilini açdı Yūsuf ‘aleyhi's-selām aña ḫiṭābda.

بداد آن سانکه می دانی جوابش Bi-dād ān sān ki mī-dānī cevābeş: Cevābını virdi ol üslūbla ki bilürsün. Ya‘nī merāmına muḫālif cevāb virdi.

زلیخا از جواب او برآشفت Zelīḫā ez-cevāb-ı ū ber-āşüft: Zelīḫā anıñ cevābından ġażab itdi.

بسرهنگان بی فرهنگ خود گفت Be-serhengān-ı bī-ferheng-i ẖod güft: Kendüniñ ‘aḳılsız çāvuşlarına didi.

که زرین افسرش از سر فکندند Ki zerrīn efsereş ez-ser fekendend: Ki altunlı tācını başından bıraḳdılar.

خشین پشمینه اش در بر فکندند Ḫaşīn peşmīneeş der-ber-fekendend: Ġalīẓ yüñden olan libāsı öñine ṣaldılar.

ز آهن بند بر سیمش نهادند Zi-āhen bend ber-sīmeş nihādend: Gümüş sāḳlarına demirden bend ḳodılar.

بگردن طوق تسلیمش نهادند Be-gerden ṭavḳ-ı teslīmeş nihādend: Boynına teslīm buḳaġısı ḳodılar.

بسان عیسیش بر خر نشاندند Besān-ı ‘Īsiyeş ber-ẖar nişāndend: ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām gibi ḥimār üzre dikdiler. Nitekim ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām ḥimāra rākib olurdı diyü rivāyet olunur. Ya‘nī ḥimāra binmek sünnet-i rūhu’llāhdır ammā anlar anı töhmet içün bindirdiler. Nitekim ṣuçluları ḥimāra bindirirler.

بهر کویی ز مصر آن خر براندند Be-her kūyī zi-Mıṣr ān ẖar bi-rāndend: Mıṣrda her bir maḥallede ol ḥimārı sürdiler.

منادی زن منادی بر کشیده Münādā-zen münādā ber-keşīde: Nidā urucı āvāz çekdi. Ya‘nī nidāya şürū‘ itdi. *Münādā* żamm-ı mīm [ile] nidā ma‘nāsınadır. Yuḳālu nādāhu münādeten ve nidāen ey ṣābuhu.

که هر سرکش غلام شوخ دیده Ki her ser-keş ġulām-ı şūẖ-dīde: Ki her iṭā‘ātsiz ḥayāsız gözlü gulām ki.

که گیرد شیوهٔ بی حرمتی پیش Ki gīred şīve-i bī-ḥürmetī pīş: Ki ḥürmetsizlik ḥareketini öñine ṭuta.

نهد پا در فراش خواجهٔ خویش Nihed pā der-firāş-ı ẖˇāce-i ẖˇīş: Kendü efendisi döşegine ayaḳ ḳoya. Ya‘nī dellāllar nidā eylediler ki her bir ḫiẓmetkār ki kendü efendisine ḫıyānet idüp ḥaremine sū’-i ḳaṣd ide.

بود لایق که همچون ناپسندان Büved lāyıḳ ki hemçün nā-pesendān: Lāyıḳ olur ki nā-maḳbūller gibi.

بدین خواری برندش سوی زندان Bedīn ẖˇārī berendeş sūy-ı zindān: Bu ḥaḳāretle anı getüreler zindān cānibine.

ولی خلقی ز هر سو در تماشا Velī ẖalḳī zi-her sū der-temāşā: Velīkin bir bölük ẖalḳ her **(S 121a)** ṭarafdan temāşāda.

همی گفتند حاشا ثم حاشا Hemī-güftend ḥāşā ṣümme ḥāşā: Dirler idi ḥāşā. Ya‘nī anı ol nisbet-i nā-ma‘ḳūlden tenzīh iderler idi ve dirler idi.

کزین روی نکو بد کاری آید K’ez-īn rūy-ı nikū bed kārī āyed: Buncılayın güzel yüzlüden yaramaz bir iş gele.

وزین دلدار دل آزاری آید V’ez-īn dil-dār dil-āzārī’i āyed: Ve bu dil-dārdan bir göñül ḥürmetsizligi gele.

فرشتست این بصد پاکی سرشته Firiştest īn be-ṣad pākī sirişte: Melekdir bu yüz pāklik ile yoġrulmuş.

نیاید کار شیطان از فرشته Neyāyed kār-ı şeytān ez-firişte: Şeyṭān ‘ameli melekden gelmez.

نکو رو میکشد از خوی بد پای Nikū-rū mī-keşed ez-ḫūy-ı bed pāy: Eyü yüzli yaramaz ḫuydan ayaḳ çeker. Ya‘nī ḫalḳı eyü olanıñ ḫulḳı daḫı eyü olur.

چه خوش گفت آن نکو گوی و نکورای Çi ḫoş güft ān nikū-gūy u nikū-rāy: Ne ḫoş didi ol eyü sözlü ve eyü yüzlü.

که هر کس در جهان نیك است و رویش Ki her kes der-cihān nīk est ü rūyeş: Ki her kimse ki dünyāda yüzi eyüdür.

بسی بهتر ز روی اوست خویش Besī bihter zi-rūy-ı ūst ḫūyeş: Anıñ yüzinden ḫuyı ziyāde eyürekdir. Nitekim ḥadīṯ-i şerīfde vārid olmuşdur. **اطلبوا الخیر عند حسان الوجوه**[993]

بصورت هر که زشت آمد سرشتش Be-ṣūret her ki zişt āmed sirişteş: Ṣūretde her kimse ki ḫilḳati çirkin geldi.

به است از خوی زشتش روی زشتش Bih est ez-ḫūy-ı zişteş rūy-ı zişteş: Anıñ çirkin ḫuyından çirkin yüzi eyüdür. Ya‘nī anıñ aḫlāḳ-ı ẕemīmesi bir nihāyetdedir ki aña nisbet yüzi ḥasendir.

چنان کز زشت نیکویی نیاید Çünān k’ez-zişt nīkūyī neyāyed: Ancılayın ki çirkinden eyülük gelmez.

ز نیکو نیز بدخویی نیاید Zi-nīkū nīz bed-ḫūyī neyāyed: Eyüden daḫı bed-ḫuyluḳ gelmez. Ba‘żı nüsḫada *ne-zāyed* vāḳi‘ olmuş, ya‘nī tevellüd itmez.

بدینسان تا بزندانش ببردند Bedin sān tā be-zindāneş bi-bürdend: Bu üslūbla anı zindāna dek götürdiler.

بعیاران زندانش سپردند Be-‘ayyārān-ı zindāneş sipürdend: Anı zindānıñ ‘ayyārlarına teslīm itdiler.

---

[993] Hadîs-i şerîf: “Yüzü güzel olanda hayır arayınız.” (Aclūnī, Keşfü’l-hafā, CI, 136.)

چو آن دل زنده در زندان درآمد Çü ān dil-zinde der-zindān der-āmed: Çünki ol göñli diri zindāna duḫūl itdi.

بجسم مرده گویی جان درآمد Be-cism-i mürde güyī cān der-āmed: Ölü cesede güyā cān duḫūl itdi.

درآن محنت سرا افتاد جوشی Der-ān miḥnetserā üftād cūşī: Ol miḥnet evinde bir ḳaynayış vāḳi‘ oldı.

بر آمد از گرفتاران خروشی Ber-āmed ez-giriftārān ḫurūşī: Anda olan maḥbūslardan bir gürüldi ẓāhir oldı. Ya‘nī ahālī-i zindān şād ve ḫurrem oldılar.

شدند از مقدم آن شاه خوبان Şüdend ez-maḳdem-i ān şāh-ı ḫūbān: Ol güzeller beginiñ gelmesinden oldılar.

همه زنجیریان زنجیر کوبان Heme zencīriyān zencīr-kūbān: Cümle zincirlüler zencīr dögüci. Ya‘nī anlara şiddet-i vecd ḥāṣıl olup zencīrleriñ ḍarb idici ve oynadıcı oldılar.

بپا شد بندشان قید ارادت Be-pā şüd bendeşān ḳayd-ı irādet: Anlarıñ bendleri ayaḳlarında irādet buḳaġısı oldı. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘indinde müselsel ve muḳayyed olmaya muḥabbet ve irādet iderler idi.

بگردن غلشان طوق سعادت Be-gerden ġulleşān tavḳ-ı sa‘ādet: Boyunlarında anlarıñ demiri sa‘ādet ḳılādesi oldı.

بشادی شد بدل اندوه ایشان Be-şādī şüd be-dil endūh-ı īşān: Anlarıñ ġuṣṣası sürūra mübeddel oldı, yāḫud şādlıḳ ile anlarıñ ġuṣṣası göñüllerinden gitdi.

کم از کاهی غم چون کوه ایشان Kem ez-kāhī ġam-ı çün kūh-ı īşān: Anlarıñ ṭaġ gibi ġamı şamandan noḳṣān oldı. Ḳıllet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī ġamları külliyyen zā’il oldı.

بلی هر جا رسد حورا سرشتی Belī her-cā resed ḥavrā-sirişti: Belī öyledir, ya‘nī **(S 121b)** anlarıñ ḥüzni sürūra mübeddel olması yerindedir. Zīrā her yerde ki bir ḥūr ṭabī‘atlı ẕāt irişür.

اگر دوزخ بود گردد بهشتی Eger dūzaḫ büved gerded behiştī: Eger ol yer cehennem ola cennete mensūb olur. Ya‘nī anıñ güzel şemāyilinden ol maḥalde olan ‘ufūnet bi’l-külliyye ma‘dūm gibi olup cennetāsā ḥaẓẓ olunur.

بهر جا یار گلرخسار گردد Be-her cā yār-ı gül-ruḫsār gerded: Her yerde ki gül yañaḳlı yār olur.

اگر کلخن بود گلزار گردد Eger külḫan büved gülzār gerded: Eger külḫan ola gülistān olur ve bāġ-ı būstān gibi laṭīf görünür.

چو در زندان گرفت از جنبش آرام Çü der-zindān girift ez-cünbiş ārām: Çünki zindānda ḥareketden ārām ṭutdı.

بزندان بان زلیخا داد پیغام Be-zindānbān Zelīḫā dād peyġām: Zindāncıya Zelīḫā ḫaber virdi.

کزین پس محنتش مپسند بر دل K'ez-īn pes miḥneteş mep'send ber-dil: Bundan ṣoñra anıñ göñli üzerine miḥnet begenme.

ز گردن غل ز پایش بند بگسل Zi-gerden ġul zi-pāyeş bend büg'sil: Boynından demiri ayaġından bendi üz. Ya'nī müceb-i ezāyı andan gider.

تن سیمینش از پشمین مفرسای Ten-i sīmīneş ez-peşmīn me-fersāy: Anıñ sīmīn tenini peşmīn ḫırḳadan yıpratma. Ya'nī yüngden olan libāsı gümüş bedeninden çıḳar tā ki bedeni rencīde olmasun.

بزرکش حلهٔ سروش را بیارای Be-zer-keş ḥulle'ī serveş biyārāy: Altun işleme ḥulle ile anıñ serv ḳāmetini müzeyyen eyle.

بشوی از روی او کرد نژندی Bi-şūy ez-rūy-ı ū gerd-i nijendī: Pejmürdelik tozını veyā ġuṣṣalık tozını anıñ yüzinden yu. Ya'nī aṣār-ı ḥüzni andan gider.

ز تاج حشمتش ده سربلندی Zi-tāc-ı ḥaşmeteş dih ser-bülendī: Ululuḳ tācından aña baş yüceliḳ vir.

یکی خانه برای او جدا کن Yekī ḫāne berāy-ı ū cüdā kün: Anıñçün başḳa bir ev eyle, yāḫud anıñçün bir ḫāneyi başḳa eyle.

جدا از دیگران آنجاش جا کن Cüdā ez-dīgerān āncāş cā kün: Ol ḫānede ġayrılardan ayru aña yer eyle.

معطر دار دیوار و درش را Mu'aṭṭar dār dīvār u dereşrā: Ol ḫāneniñ ḳapusını ve dīvārını mu'aṭṭar ṭut. Ya'nī envā'-ı ṭayyib meşmūmātla ḳoḳulandır.

منور ساز طاق منظرش را Münevver sāz ṭāḳ-ı manẓareşrā: Anıñ naẓargāhı olan eyvānı aydın eyle.

زمینش را ز سندس مفرش انداز Zemīneşrā zi-sündüs mefreş endāz: Ol ḫāneniñ zemīnine sündüs-nām ḫarīrden mefreş bıraḳ.

ز استبرق بساط دلکش انداز Zi-istebraḳ bisāṭ-ı dil-keş endāz: İstebraḳ-nām ḥarīrden göñül ceẕb idici döşeme bıraḳ. Ḥāṣılı ol ḫāneyi serāy-ı selāṭīn gibi envā'-ı zīb ü zīnet ile ārāste eyle.

درآن خانه چو منزل ساخت یوسف Der-ān ḫāne çü menzil sāḫt Yūsuf: Ol ḫānede çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām menzil düzdi.

بساط بندگی انداخت یوسف Bisāṭ-ı bendegī endāḫt Yūsuf: Ḳulluḳ döşemesini atdı Yūsuf. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āle ‘ubūdiyyet döşegini döşedi ve anda ‘ibādāt ü ṭā‘ate şürū‘ eyledi.

رخ آورد آنچنان کش بود عادت Ruḫ āverd ānçünān keş būd ‘ādet: Yüz getürdi ancılayın ki ‘ādeti idi.

درآن منزل بمحراب عبادت Der-ān menzil be-miḥrāb-ı ‘ibādet: Ol ḫānede ‘ibādet miḥrābına, ya‘nī ‘ibādete teveccüh eyleyüp sa‘y u iḳdām eyledi.

چون مردان در مقام صبر بنشست Çü merdān der-maḳām-ı ṣabr bin’şest: Erler gibi ṣabr maḳāmında oturdı.

بشکر آنکه از کید زنان رست Be-şükr-i ān ki ez-keyd-i zenān rest: Ol ni‘mete şükrāne ki keyd-i zenāndan ḳurtuldı.

نیفتد در جهان کس را بلایی Neyüfted der-cihān kesrā belāyī: Nāẓım-ı merḥūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ idüp buyurur ki **(S 122a)** dünyāda kimseye bir belā vāḳi‘ olmaz.

که ناید زان بلا بر وی عطایی Ki n’āyed z’ān belā ber-vey ‘aṭāyī: Ki ol belādan anıñ üzerine bir ‘aṭā gelmeye. Ya‘nī elbetde bir dürlü iḥsāna nā’il olur. Ḫāṣılı her muṣībetiñ ‘indinde bir ni‘met-i ‘uẓmā vardır.

اسیری کز بلا باشد هراسان Esīrī k’ez-belā bāşed herāsān: Bir esīr ki belādan ḳorḳucı olur.

کند بروی عطا دشوارش آسان Küned ber-vey ‘aṭā düşvāreş āsān: Anıñ üzerine iḥsān gücligi āsān eyler. Ya‘nī ol esīrlik kendüye çendān güc gelmez belādan rehā-yāb oldıġı içün.

پشیمان شدن زلیخا از فرستادن یوسف علیه السلام بزندان فریاد و زاری کردن از مفارقت وی Peşīmān şüden-i Zelīḫā ez-firistāden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-zindān ve feryād u zārī kerden ez-müfāraḳat-ı vey: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı zindāna göndermekden peşīmān olmaḳ ve anıñ müfāreḳātından feryād u zārī itmek beyānındadır.

درین فیروزه کاخ دیر بنیاد Der-īn fīrūze kāḫ-ı dīr-bünyād: Bu eski temelli fīrūze renkli köşkde.

عجب غافل نهادست آدمی زاد ‘Aceb ġāfil nihādest ādemī-zād: ‘Aceb ġāfil ṭabī‘aṭlıdır ādem oġlı.

نباشد دأب او نعمت شناسی Ne-bāşed de’b-i ū ni‘met-şināsī: Anıñ de’bi ni‘met bilicilik olmaz.

نداند طبع او جز ناسپاسی Ne-dāned ṭab‘-ı ū cüz nā-sipāsī: Anıñ ṭab‘ı şükürsüzlükden ġayrı bilmez. Ya‘nī ādemoġlı her bār küfrān-ı ni‘metdedir, ni‘mete şükr eylemek bilmez.

بنعمت گرچه عمری بگذراند Be-ni‘met gerçi ‘ömrī büg’ẕerāned: Egerçi ‘ömrini ni‘metle güẕerān ider.

نداند قدر او تا در نماند Ne-dāned ḳadr-i ū tā der-ne-māned: Anıñ ḳadrini bilmez mużṭar ḳalmadıḳca.

بسا عاشق که بر هجران دلیرست Besā ‘āşıḳ ki ber-hicrān dilīrest: Çoḳ ‘āşıḳ ki ayruluḳ üzerine şecī‘dir. Ya‘nī ayrılıġa taḥammül ider.

بآن پندار کز معشوق سیرست Be-ān pindār k’ez-ma‘şūḳ sīrest: Ol ẓann ile ki ma‘şūḳdan ṭoḳdur. Ya‘nī ẓann eyler ki aña iḫtiyācı yoḳdur.

فلك چون آتش هجران فروزد Felek çün āteş-i hicrān fürūzed: Felek çünki ayruluḳ āteşini yalıñlandurur.

چو شمعش تن بکاهد جان بسوزد Çü şem‘eş ten bi-kāhed cān bi-sūzed: Mūm gibi teni eksilür cānı yanar. Ya‘nī ba‘de’z-zevāl ni‘metiñ ḳadri bilinür ammā ne fā’ide.

چو زندان بر گرفتاران زندان Çü zindān ber-giriftārān-ı zindān: Çünki zindān ol zindāna giriftār olanlar üzerine.

گلستان شد ازآن گلبرگ خندان Gülistān şüd ez-ān gül-berg-i ḫandān: Gülistān oldı ol gülegen gül yapraḳlıdan. Ya‘nī çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳudūmı sebebiyle ol zindān bir müferriḥ mekān oldı.

زلیخا کش ازآن سرو یگانه Zelīḫā k’eş ez-ān serv-i yegāne: Zelīḫā ki ol serv-i yegāne sebebinden. *Serv-i yegāne* ol serve dirler ki ḫırāmānlıḳda ve bülend-ḳāmet olmada bī-naẓīr olup ferīd ola. *K’eş* lafẓındaki żamīr Zelīḫāya rāci‘dir.

به از خرم گلستان بود خانه Bih ez-ḫurrem gülistān būd ḫāne: Ḫānesi şād güllükden eyü idi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Zelīḫānıñ ‘indinde iken anıñ ḫānesi gülistāndan laṭīf ve bāġ u bostāndan naẓīf idi.

چو آن سرو از گلستانش بدر شد Çü ān serv ez-gülistāneş be-der şüd: Çünki ol serv Zelīḫānıñ gülistānıñdan ṭaşra oldı.

گلستانش ز زندان تیره تر شد Gülistāneş zi-zindān tīreter şüd: Anıñ gülistānı zindāndan ḳarañurek oldı.

بتنگ آمد درآن زندان دل او Be-teng āmed der-ān zindān dil-i ū: Ol zindānda anıñ göñli ṭarlıġa **(S 122b)** geldi.

یکی صد شد ز هجران مشکل او Yekī ṣad şüd zi-hicrān müşkil-i ū: Ayruluḳdan anıñ her bir müşkili yüz oldı. Ya‘nī emr-i ṭaleb-i muvāṣalat evvelkinden ṣa‘b oldı.

چه مشکل زان بتر بر عاشق زار Çi müşkil z’ān beter ber-‘āşıḳ-ı zār: İñleyici ‘āşıḳ üzerine andan yaramazraḳ ne müşkil olur.

که بی دلدار بیند جای دلدار Ki bī-dil-dār ne-bīned cāy-ı dil-dār: Ki maḥbūbuñ yerini maḥbūbsuz göre.

چه آسایش درآن گلزار ماند Çi āsāyiş der-ān gülzār māned: Ol gülistānda ne rāḥat ḳalur?!

کزو گل رخت بندد خار ماند K’ez-ū gül raḫt bended ḫār māned: Ki andan gül metā‘ını baġlaya diken ḳala. Ya‘nī bir gülistāndan kim güller devşirilüp faḳaṭ anda dikenler ḳala, anda ne āsāyiş olur?!

سنان خار در گلزار بی گل Sinān-ı ḫār der-gülzār-ı bī-gül: Gülsüz gülistānda diken mızraḳları.

بود قاصبد پی آزار بلبل Büved ḳāṣid pey-i āzār-ı bülbül: Bülbüli rāḥatsız ve ḥürmetsiz itmekçün ḳaṣd idici olur.

چو خالی دید ازآن گل گلشن خویش Çü ḫālī dīd ez-ān gül gülşen-i ḫ̆īş: Zelīḫā çünki ol gülden ‘işretgāhını ḫālī gördi.

چو غنچه چاك زد پیراهن خویش Çü ġonce çāk zed pīrāhen-i ḫ̆īş: Ġonce gibi kendü göñlegine yırtmaç urdı. Ya‘nī nedāmet el virüp yaḳasın yırttı.

ز غم چون پر برآید جان غمناك Zi-ġam çün pür ber-āyed cān-ı ġamnāk: Ġamlu cān çünki ġamdan ṭolu gele.

چه باك ار جیب خود عاشق زند چاك Çi bāk er ceyb-i ḫod ‘āşıḳ zened çāk: Ne ḳorḳu eger ‘āşıḳ kendü yaḳasına yırtmaç ura. Ya‘nī ‘āşıḳ ki müfāraḳat-ı cānāndan cāna gele, ‘adem-i taḥammülden çāk-ı girībān iderse ne ola?! Ba‘żı nüsḫada *ceyb-i cān* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī eger cān yaḳasına çāk ura ne bāk ola.

دری بر سینهٔ خود می گشاید Derī ber-sīne-i ḫod mī-güşāyed: Kendü sīnesi üzerine bir ḳapu açar.

که غم بیرون رود شادی درآید Ki ġam bīrūn reved şādī der-āyed: Ki ġam ṭaşra gide şādlıḳ duḫūl ide. Ya‘nī sīnesi çāk ide ki teraḥ gidüp feraḥ ḳala.

بناخن همچو گل رخسار می کند Be-nāḫun hemçü gül ruḫsār mī-kend: Gül gibi yañaġını ṭırnaġıyla ḳazırdı.

چو سنبل موی عنبر بار می کند Çü sünbül mūy-ı ‘anber-bār mī-kend: ‘Anber yaġdırıcı sünbül gibi saçını yolardı.

چو بودش روی و مو از جان نشانی Çü būdeş rūy u mū ez-cān nişānī: Çünki anıñ yüzi ve saçı cāndan bir nişān idi.

بیاد یار خود می کند جانی Be-yād-ı yār-ı ẖod mī-kend cānī: Kendü yāri ẕikriyle ol cānı yoldı ve yırtdı.

ز دست دل به سینه سنگ می کوفت Zi-dest-i dil be-sīne seng mī-kūft: Gönli elinden sīnesine ṭaş dögdi.

بقصد هجر طبل جنگ می کوفت Be-ḳaṣd-ı hicr ṭabl-ı ceng mī-kūft: Ayruluḳ ḳaṣdına ceng ṭavulı dögdi. Ya‘nī yāriñden cüdā düşdigi içün sīnesini ṭavul gibi dögüp güm güm günbüldetdi.

اگر چه بود شاه خیل خوبی Egerçi būd şāh-ı ẖayl-i ẖūbī: Egerçi Zelīẖā güzellik bölüginiñ pādişāhı idi.

شکست آمد بر او زان طبل کوبی Şikest āmed ber-ū z’ān ṭabl-kūbī: Şınıḳlıḳ geldi anıñ üzerine ol ṭavul dögücilikden. Ya‘nī vücūdı pür-āzār oldı.

بفرق سر به پنجه خاك می ریخت Be-farḳ-ı ser be-pence ẖāk mī-rīẖt: Başı üzerine pençesiyle ṭopraḳ dökdi.

سرشك از دیدهٔ غمناك می ریخت Sirişk ez-dīde-i ġamnāk mī-rīẖt: Ġamlı gözinden ḳanlu yaş dökdi.

ز آب و خاك میکرد اینچنین گل Zi-āb u ẖāk mī-kerd īnçünīn gil: Göz yaşı ve sīnesi ṭopraġından buncılayın balçıḳ itdi.

که بندد رخنهای هجر بر دل Ki bended raẖnehā-yı hicr ber-dil: **(S 123a)** Ki ayruluḳ gediklerini göñli üzerine baġlaya. Ya‘nī istedigi ol balçıḳ ile cüdālıḳ raẖnelerin sed ide.

ولی رخنه که هجران بر دل افکند Velī raẖne ki hicrān ber-dil efkend: Velīkin bir raẖne ki hicrān ‘āşıḳıñ göñli üzerine şaldı.

بدین یکمشت گل مشکل شود بند Bedīn yek müşt gil müşkil şeved bend: Bu bir avuç balçıḳ ile müşkil bend olur. Ya‘nī bir avuç ṭopraḳ ile buncılayın ‘aẕīm raẖne sed olmaz.

بدندان لعل چون عناب می خست Be-dendān la‘l çün ‘unnāb mī-ẖast: Dişleriyle ‘unnāb renklü ṭuṭaḳlarını mecrūḥ eyledi.

بعقد در عقیق ناب می خست Be-‘ıḳd-ı dür ‘aḳīḳ-i nāb mī-ẖast: İncü dizimiyle şāfī ‘aḳīḳi mecrūḥ eyledi. Ya‘nī pişmān olup incü dizimli dişleriyle ‘aḳīḳ renkli ṭuṭaḳların dişledi.

مگر میخواست تا بنشاند آن خون Meger mī-ẖ˘āst tā bin’şānd ān ẖūn: Meger istedi tā ol ḳanı teskīn ide.

که از جوش دلش میریخت بیرون Ki ez-cūş-ı dileş mī-rīẖt bīrūn: Ki yüregi ḳaynayışından ṭaşra dökülür idi. Ya‘nī yüregi ḳanını teskīn içün ṭuṭaḳların dişiyle şıḳardı.

رخ گلگون خود میساخت نیلی Ruḫ-ı gülgūn-ı ḫod mī-sāḫt nīlī: Kendü gül renkli yañaġını çivīd renkli eylerdi.

چو نیلوفر ز ضربتهای سیلی Çü nīlūfer zi-ḍarbethā-yı sīlī: Nīlūfer çiçegi gibi sille ḍarbelerinden. Ya‘nī ruḫ-ı gülgūnına müte‘āḳıben tabāncalar urup gömgök eylerdi.

که سرخی در خور آمد خرمی را Ki sürḫī der-ḫor āmed ḫurremīrā: Zīrā ḳızıllıḳ şādlıġa lāyıḳ geldi.

نشاید جز کبودی ماتمی را Ne-şāyed cüz kebūdī mātemīrā: Yas ṭutmaḳ içün gök renk ġayrı yaramaz. Ya‘nī anıñçün ḍarabānla ruḫsārını kebūd reng eyledi ki eyyām-ı māteme lāyıḳ ancaḳ odur.

ز دل خونین رقم بر رو همی زد Zi-dil ḫūnīn raḳam ber-rū hemī-zed: Yüreginden ḳanlu raḳam yüzi üzerine ururdı. Ya‘nī sirişk-i dīde ile yañaḳların ḫūnīn iderdi.

ز حسرت دست بر زانو همی زد Zi-ḥasret dest ber-zānū hemī-zed: Ḥasretden elini dizi üzerine ururdı.

که این کاری که من کردم که کردست Ki īn kārī ki men kerdem [ki kerdest]: Ki bu ‘āmeli ki ben itdim kim itmişdir?!

چنین زهری که من خوردم که خوردست Çünīn zehrī ki men ḫordem ki ḫordest: Buncılayın aġūyı ki ben yedim kim yemişdir?!

درین محنت سرا یك عشق پیشه Der-īn miḥnetserā yek ‘aşḳ-pīşe: Bu miḥnet evinde bir ‘aşḳ ṣan‘atlu. Ya‘nī bu dünyāda hīç bir ‘āşıḳ.

نزد چون من بپای خویش تیشه Ne-zed çün men be-pāy-ı ḫ̌īş tīşe: Benim gibi urmadı kendü ayaġına keser.

بدست خویش چشم خویش کندم Be-dest-i ḫ̌īş çeşm-i ḫ̌īş kendem: Kendü elimle kendü gözimi çıḳardım.

ز کوری خویش را در چه فکندم Zi-kūrī ḫ̌īşrā der-çeh fekendem: Körlüḳden kendimi ḳuyuya ṣaldım.

زغم کوهی بپشت خویش بستم Zi-ġam kūhī be-püşt-i ḫ̌īş bestem: Ġamdan kendü arḳama bir ṭaġ baġladım.

بزیر کوه پشت خود شکستم Be-zīr-i kūh püşt-i ḫod şikestem: Ṭaġ altında kendü arḳamı sıdım, ya‘nī ufatdım.

دلم خون شد بچندین روزگاری Dilem ḫūn şüd be-çendīn rūzgārī: Yüregim ḳan oldı bu ḳadar zamānda.

که آوردم بکف زیبا نگاری Ki āverdem be-kef zībā nigārī: Ki ele getürdüm bir yaraşıḳlı maḥbūb. Ya‘nī ol cānānı ele getürünceye dek yüregim **(S 123b)** ḳan kesildi.

ز دستان فلك بخت من آشفت Zi-destān-ı felek baḫt-ı men āşüft: Felegin ḥīlelerinden baḫtım ḳarış muruş oldı.

ز دست خویش دادم دامنش مفت Zi-dest-i ḫ̌īş dādem dāmeneş müft: Kendü elimden anıñ etegini müft ü meccānen virdim.

بجانم از دل آوارهٔ خویش Be-cānem ez-dil-i āvāre-i ḫ̌īş: Cāna gelmişim kendü āvāre göñlümden. Ba‘żı nüsḫada āvāre yerine *ṣad pāre* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī cāna gelmişim yüz pārça yükümden.

نمیدانم چه سازم چارهٔ خویش Nemī-dānem çi sāzem çāre-i ḫ̌īş: Bilmem kendüme ne çāre düzem?

بدینسان نوحهٔ جان سوز میکرد Bedīn sān nevḥa-i cān-sūz mī-kerd: Bu üslūbla cān yaḳıcı nevḥa eylerdi.

شب اندوه خود را روز میکرد Şeb-i endūh-ı ḫodrā rūz mī-kerd: Kendü ġuṣṣa gicesini gündüz eylerdi.

ز هر چیزی کزو بویی شنیدی Zi-her çīzī k’ez-ū būyī şenīdī: Her bir şeyden ki andan bir ḳoḳu işidir idi. Ya‘nī her nesne ki anda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan bir eṣer var idi ol eṣeri gördükde.

ببوی او ز جان آهی کشیدی Be-būy-ı ū zi-cān āhī keşīdī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ümīdiyle cāndan bir āh çekerdi.

گرفتی دمبدم پیراهن او Giriftī dem-be-dem pīrāhen-i ū: Her nefes anıñ göñlegini ṭutardı.

که روزی سوده بودی بر تن او Ki rūzī sūde būdī ber-ten-i ū: Ki bir güni sürtülmüş idi anıñ teni üzerine.

چو گل عطر دماغ خویش کردی Çü gül ‘ıṭr-ı dimāġ-ı ḫ̌īş kerdī: Gül gibi kendü dimāġına ‘ıṭr eylerdi. Ya‘nī ol pīrāhen[i] gül gibi ḳoḳlardı.

بدان تسکین داغ خویش کردی Bedān teskīn-i dāġ-ı ḫ̌īş kerdī: Anıñla kendü dāġını teskīn iderdi.

گهی رو بر گریبانش نهادی Gehī rū ber-girībāneş nihādī: Ba‘żı kerre yüzini ol göñlegiñ yaḳasın üzerine ḳordı.

بصد حسرت زهش را بوسه دادی Be-ṣad ḥasret ziheşrā būse dādī: Yüz ḥasretle yaḳasına būse virirdi. Ya‘nī yüz dürlü ḥasret-keşīde olup ol göñlegin yaḳasını öperdi. *Zih* kesr-i zā ve sükūn-ı hā ile yaḳa ma‘nāsınadır.

که طوق حشمت آن گردنست این Ki ṭavḳ-ı ḥaşmet-i ān gerdenest īn: Ya‘nī ol girībānı būs idüp dir idi ki: Bu yaḳa ol cānānıñ gerdeniniñ ‘aẕameti boġmaġıdır.

چه گفتم رشتهٔ جان منست این Çi güftem rişte-i cān-ı menest īn: Ne didim, ya‘nī ḫaṭa itdim bu yaḳa benim cānımıñ ipligidir.

گهی در آستینش دست بردی Gehī der-āstīneş dest bürdī: Ba‘żı kerre ol göñlegin yengine el iletürdi. Ya‘nī yengin ṭutardı.

ز بخت آن دست برد خود شمردی Zi-baḫt ān dest-bürd-i ḫod şümürdī: Baḫtından anı kendü ġalebesi ṣayardı. Ya‘nī ṭāli‘i kendüye müsā‘ade itdi ve maḳṣūda ẓafer buldı ẓann eylerdi. *Dest-bürd* ışṭılāḥda ġalebe ma‘nāsınadır.

نهادی بر دو چشم خود بتعظیم Nihādī ber-dü çeşm-i ḫod be-ta‘ẓīm: Ol yengi kendü iki gözü üzerine ḳordı ta‘ẓīmle.

بیاد ساعدش کردی پر از سیم Be-yād-ı sā‘ideş kerdī pür ez-sīm: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ bilegi yādıyla ol āstīni pür-sīm eylerdi. Ya‘nī gümüş gibi göz yaşıyla ṭoldururdı.

گهی کردی بدیده دامنش جای Gehī kerdī be-dīde dāmeneş cāy: Ba‘żı kerre ol göñlegiñ etegini gözine yir eylerdi. Ya‘nī dāmen-i pīrāheni kendüye naẕargāh iderdi.

که روزی سوده رو بر پشت آن پای Ki rūzī sūde rū ber-püşt-i ān pāy: Ki bu etege yüz sürmüş idi bir gün ol ayaġıñ arḳası **(S 124a)** üzerine.

نمودی نا امید از پای بوسی Nümūdī nā-ümīd ez-pāy-būsī: Ol cānıñ ayaġıñ öpmekden ümīdsiz oldıġı ḥālde gösterirdi.

بدامن بوسی او چاپلوسی Be-dāmen-būsī-i ū çāplūsī: Anıñ etegin öpmek ile yaltaḳlanmaḳ. Ya‘nī ayaġıñ öpmekden nā-ümīd olup dilkülenüp etegin öperdi.

چو دور از فرق دیدی افسرشرا Çü dūr ez-farḳ dīdī efsereşrā: Çünki anıñ tācını başından ıraḳ görürdi.

فشاندی گرد لعل و گوهرشرا Feşāndī gird-i la‘l ü gevhereşrā: Anıñ la‘l ve gevheri cānibine saçardı. Ya‘nī göz yaşı niṣār iderdi.

که این همسایهٔ آن فرق بودست Ki īn hem-sāye-i ān farḳ būdest: Ki bu tāc ol başıñ hem-sāyesi olmuşdur.

جهانی بر زمینش فرق سودست Cihānī ber-zemīneş farḳ sūdest: Bir cihān ol başıñ yeri üzerine baş sürmüşdür. Ya‘nī bir iḳlīm ḫalḳı ol tāc ṣāḥibine muṭī‘ ve münḳād olmuşdur.

کمر را کز میانش یاد دادی Kemerrā k’ez-miyāneş yād dādī: Kemeriñ ki anıñ miyānından yād virirdi. Ya‘nī ḫāṭırına getürürdi.

چو دیدی بندگی را داد دادی Çü dīdī bendegīrā dād dādī: Çünki görürdi ḳulluġa āvāz virirdi. Ya‘nī bil baġlardı.

بیاد آهوی صید افکن خویش Be-yād-ı āhū-yı ṣayd-efken-i ḫ̆īş: Kendüniñ av ṣalıcı geyigi yādıyla.

کمندش ساختی در گردن خویش Kemendeş sāḫtī der-gerden-i ḫ̆īş: Ol kemeri kemend eylerdi kendü gerdenine. Ya‘nī Zelīḫā kendüyi bir naḫcīr ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı naḫcīr-gīr ve ol kemeri kemendi taḫayyül idüp gūyā o cānān kendüyi ṣayd idüp mülāḥaẓasıyla kemeri kemendleyin gerdenine ṭaḳardı. Ḥāṣılı bu ḳadar evżā‘-ı hā’ile evhām-ı bāṭıla ile Zelīḫā kendüyi tesellī eylerdi.

چو زرکش حله اش از هم گشادی Çü zer-keş [ḥulleeş] ez-hem güşādī: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ altun işleme libāsını birbirinden açardı.

بگریه دیدهٔ پرنم گشادی Be-girye dīde-i pür-nem güşādī: Aġlama ile yaş ile ṭolu gözini açardı.

بشستی دامن از اشك نیازش Bi-şüstī dāmen ez-eşk-i niyāzeş: Ol etegini yurdı niyāzıyla olan göz yaşından.

ز اشکی لعل خود بستی طرازش Zi-eşkī la‘l-i ḫod bestī ṭırāzeş: Kendüniñ la‘l renkli göz yaşından aña ‘alem baġlardı. *Ṭırāz* kesr-i ṭā ile şol ‘alemdir ki ḳaftān omuzına ve yeñ aġzına iderler. Ya‘nī Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ libāsı üzerine gözinden yaşlar aḳıdup ol eşk-i ḫūnīn ile ol libāsıñ āstīn ü girībānıñ mu‘āllem ve muṭarraz gibi ḫūn-ālūd eylerdi.

چو نعلینش بجایی جفت دیدی Çü na‘leyneş be-cāyī cüft dīdī: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ na‘leynini bir yerde çift görürdi.

از او بوسی بجانی مفت دیدی Ez-ū būsī be-cānī müft dīdī: Andan bir öpmegi cānına bād-ı hevā bir ni‘met-i ‘uẓmā görürdi. Ya‘nī ol iki na‘li öperdi.

بدو جفتش شدن در دل گذشتی Bedū cüfteş şüden der-dil güẕeştī: Anıñla çift olmaḳ Zelīḫānıñ gönline geçerdi.

ز بی جفتیش طاقت طاق گشتی Zi-bī-cüftīş ṭāḳat ṭāḳ geştī: Çiftsizlikden ṭāḳati iki ḳat olurdı. Ya‘nī “Na‘leyn gibi ben anıñla ne içün çift degilim?” diyü ol na‘leynin taşmaları gibi büklüm büklüm olurdı.

نهادی بند بر دل از دوالش Nihādī bend ber-dil ez-devāleş: Ol na‘leynin ḳayışından yüregi üzerine bend ḳordı.

ز خون دیده دادی رنگ آلش Zi-ḫūn-ı dīde dādī reng-i aleş: Gözi ḳanından aña al renk virirdi. Yaʿnī ol devālleri ḫūn-ı dīdesiyle ala **(S 124b)** boyardı.

بدینسان هر دمش از نو غمی بود Bedīn sān her demeş ez-nev ġamī būd: Bu üslūbla yeñiden her nefes aña bir ġam olurdı.

ز هر چیزی جدا در ماتمی بود Zi-her çīzī cüdā der-mātemī būd: Her bir şeyden ayru bir yasda ve muṣībetde idi.

چو قدر نعمت دیدار نشناخت Çü ḳadr-i niʿmet-i dīdār neş'nāḫt: Çünki niʿmet-i didārıñ ḳadrini bilmedi.

بداغ دوری از دیدار بگداخت Be-dāġ-ı dūrī ez-dīdār büg'dāḫt: Dīdārdan ırаḳlıḳ dāġıyla eridi. Yaʿnī dīdār-ı dil-dārdan maḥrūm olup ol maḥrūmluḳ dāġıyla eridi.

پشیمان شد ولی سودی نبودش Peşīmān şüd velī sūdī ne-būdeş: Zelīḫā Yūsuf ʿaleyhi's-selāmı zindāna gönderdigine pīşmān oldı velīkin fā'ide olmadı.

بغیر از صبر بهبودی نبودش Be-ġayr ez-ṣabr bihbūdī ne-būdeş: Ṣabrdan ġayrı eyülük aña olmadı.

ولی صبر از چنان رو چون توان کرد Velī ṣabr ez-çünān rū çün tüvān kerd: Velīkin ancılayın yüzden ṣabr itmek nice mümkin olur?

کی از دل مهر او بیرون توان کرد Key ez-dil mihr-i ū bīrūn tüvān kerd: Anın sevgisini göñülden ṭaşra itmek nice mümkin olur?

هلاك عاشق از جانان جداییست Helāk-i ʿāşıḳ ez-cānān cüdāyīst: Cānāndan ʿāşıḳıñ helāki cüdālıḳdır. Yaʿnī ʿāşıḳıñ maʿşūḳından cüdā düşer, anıñ helāki odur.

بتخصیص آنکه بعد از آشناییست Be-taḫṣīṣ ān ki baʿd ez-āşināyīst: Bā-ḫuṣūṣ ki ol cüdālıḳ āşinālıḳdan ṣoñradır.

چو افتد عقد صحبت در میانه Çü üfted ʿıḳd-ı ṣoḥbet der-miyāne: Çünki ṣoḥbet düğümi ortada vāḳiʿ ola. Yaʿnī çünki ʿāşıḳa bir niçe müddet maʿşūḳıyla ülfet ve ṣoḥbet vāḳiʿ olmuş ola.

بود فرقت عذاب جاودانه Büved farḳet ʿaẕāb-ı cāvidāne: Andan ṣoñra ayruluḳ ebedī ʿaẕāb olur.

وگر پیوند صحبت در میان نیست Ve ger peyvend-i ṣoḥbet der-miyān nīst: Ve eger ṣoḥbet ittiṣāli ortada yoḳdur.

جدایی ناخوش است اما چنان نیست Cüdāyī nā-ḫoşest ammā çünān nīst: Ayrılıḳ nā-ḫoşdur ammā ol ḳadar degil. Yaʿnī çoḳ elem virmez.

بتنگ آمد ز خود ترك خودی کرد Be-teng āmed zi-ḫod terk-i ḫodī kerd: Kendüden ṭarlıġa geldi kendülügi terk itdi.

به نیکی چون نشد میل بدی کرد Be-nīkī çün ne-şüd meyl-i bedī kerd: Eyülük ile çünki olmadı yaramazlıġa meyl itdi.

سر خود بر در و دیوار میزد Ser-i ḫod ber-der ü dīvār mī-zed: Kendü başını ḳapu ve dīvār üzre urdı.

به سینه خنچر خون خوار میزد Be-sīne ḫançer-i ḫūn-ḫˇār mī-zed: Sīnesine ḳan içici ḫançer urdı.

ببام قصر می شد پاسبان وار Be-bām-ı ḳāsr mī-şüd pāsbānvār: Pāsbān gibi köşküñ ṭamına gitdi. Ya‘nī saṭḥ-ı serāy üzre çıḳdı.

کز آنجا افکند خود را نگون سار K’ez-āncā efkened ḫodrā nigūnsār: Ki ol yerden bıraḳa kendüyi başı aşaġı.

طناب از گیسوی شبرنگ می ساخت Ṭınāb ez-gīsū-yı şeb-reng mī-sāḫt: Gice renkli zülfinden ip düzdi.

بدان راه نفس را تنگ می ساخت Bedān rāh-ı nefesrā teng mī-sāḫt: Anıñla nefes yolını ṭar itmek istedi. Ya‘nī kendüyi ṣalb idüp helāk itmek istedi.

خلاصی از جفای دهر می جست Ḫalāsī ez-cefā-yı dehr mī-cüst: Dehriñ cefāsından bir ḫalāṣ istedi.

ز شربت دار جام زهر می جست Zi-şerbet-dār cām-ı zehr mī-cüst: Şerbet ṭutucıdan aġu ḳadeḥi istedi.

زهر چیزی که پس یا پیش میخواست Zi-her çīzī ki pes yā pīş mī-ḫˇāst: Her bir şeyden ki gerü veyā ilerü isterdi.

همه اسباب مرگ خویش میخواست Heme esbāb-ı merg-i ḫˇīş mī-ḫˇāst: Cümle kendü ölüminiñ sebeblerini isterdi.

همی بوسید دایه دست و پایش Hemī-būsīd dāye dest ü pāyeş: **(S 125a)** Dāye elini ve ayaġını öperdi.

همی گفت از صمیم دل دعایش Hemī-güft ez-ṣamīm-i dil du‘āyeş: Ṣamīm ḳalbinden aña du‘ā dirdi.

که از جانان مرتب باد کامت Ki ez-cānān müretteb bād kāmet: Ya‘nī du‘ā idüp didi ki: Cānāndan seniñ murādıñ müretteb olsun.

ز لعل او لبالب باد جامت Zi-la‘l-i ū leb-ā-leb bād cāmet: Cānānıñ zülāl leb-i la‘linden ḳadeḥiñ ṭobṭolu olsun.

رهایت آنچنان باد از جدایی Rehāyet ānçünān bād ez-cüdāyī: Ayrılıḳdan ancılayın saña ḫalāṣ olsun.

که هرگز نایدت یاد از جدایی Ki hergiz n'āyedet yād ez-cüdāyī: Ki aṣlā ayrılıḳdan ḫāṭırıña gelmesün. Ya'nī ayrılıḳ hīç olmasun.

زمانی با خود آ این بیخودی چند Zamānī bā-ḫod ā īn bī-ḫodī çend: Bir zamān kendüñe gel bu bī-ḫodluḳ niçe bir?

خردمندی کزین نابخردی چند Ḫıredmendī k'ez-īn nā-biḫredī çend: 'Aḳıllulıgı iḫtiyār eyle 'aḳılsuzluk niçe bir?

دل ما را ز غم خون میکنی تو Dil-i mārā zi-ġam ḫūn mī-künī tü: Bizim yüregimizi ġamdan ḳan idersin sen.

که کردست این که اکنون میکنی تو Ki kerdest īn ki eknūn mī-künī tü: Kim itmişdir bunı ki idersin sen?

زمن بشنو که هستم پیر این کار Zi-men biş'nev ki hestem pīr-i īn kār: Benden işit ki bu 'ameliñ pīri ve iḫtiyārıyım. Ya'nī küll-i 'ömrümi aḥvāl-i 'āşıḳī ü ma'şūḳīde beẕl eylemişim.

شکیبایی بود تدبیر این کار Şekībāyī büved tedbīr-i īn kār: Bu 'ameliñ tedbīri ṣabr idicilik olur.

ز بی صبری فتادی در تب و تاب Zi-bī-ṣabrī fütādī der-teb ü tāb: Ṣabırsızlıḳdan ıżṭırāba düşdüñ.

برین آتش بریز از ابر صبر آب Ber-in āteş bi-rīz ez-ebr-i ṣabr āb: Bu āteş üzerine ṣabır buluṭından ṣu dök.

چو گیرد صرصر محنت وزیدن Çü gīred ṣarṣar-ı miḥnet vezīden: Çünki miḥnet yili esmek ṭutar.

نباید همچو کاه از جا پریدن Ne-bāyed hemçü kāh ez-cā perīden: Ṣaman gibi yerden uçmaḳ gerekmez. Ya'nī ṭarīḳ-ı 'aşḳda ḥādiṯ olan miḥnet ü şiddetlere 'adem-i taḥammülden ḫıffet idüp, iẓhār-ı ıżṭırāb münāsib-i re'y-i ulü'l-elbāb degildir.

به آن باشد که در دامن کشی پای Bih-ān bāşed ki der-dāmen keşī pāy: Eyü ol olur ki ayaġıñ etegine çekesin.

بسان کوه باشی پای بر جای Besān-ı kūh bāşī pāy ber-cāy: Ṭaġ gibi ayaġı yer üzre olasın.

صبوری مایهٔ فیروزی آمد Ṣabūrī māye-i fīrūzī āmed: Ṣabır idicilik muẓafferlik sebebi geldi.

قوی تر مایهٔ بهروزی آمد Ḳavīter māye-i bih-rūzī āmed: Eyü günlügüñ ḳavīrek sebebi geldi. Ya'nī şedā'ide ṣabr itmek maḳṣūda ẓafer-yāb olmaġıñ aḳvā sebeblerindendir.

صبوری میوۀ امیدت آرد Ṣabūrī mīve-i ümmīdet āred: Ṣabr idicilik ümīdiñ meyvesini getürür.

صبوری دولت جاویدت آرد Ṣabūrī devlet-i cāvīdet āred: Ṣabr idicilik ṣaña ebedī devlet getürür.

بصبر اندر صدف باران شود در Be-ṣabr ender-ṣadef bārān şeved dür: Ṣabr ile ṣadefde yaġmur incü olur.

بصبر از لعل و گوهر کان شود پر Be-ṣabr ez-la‘l ü gevher kān şeved pür: Ṣabr ile ma‘den la‘l ve gevherden ṭolu olur.

بصبر از دانه آید خوشه بیرون Be-ṣabr ez-dāne āyed ḫūşe bīrūn: Ṣabr ile dāneden sünbül ṭaşra gelür.

ز خوشه ره روانرا توشه بیرون Zi-ḫūşe reh-revānrā tūşe bīrūn: Sünbülden yolcılara azıḳ ṭaşra gelür.

بصبر اندر رحم یك قطرۀ آب Be-ṣabr ender-raḥim yek ḳaṭre-i āb: Ṣabr ile ana raḥminde bir ḳaṭre ṣu.

شود نه ماه را ماه جهان تاب Şeved nüh māherā māh-ı cihān-tāb: Ṭoḳuz aylıḳ cihānı yaldırayıcı ay olur. Ya‘nī bir dil-ber-i māh-tāb vücūda gelür. Ḥāṣılı ṣabr ile her müşkilāt ḥal ve her mu‘ḍilāt münḥal olur diyü dāye Zelīḫāyı ṣabra tergīb ve ta‘cīlden ter‘īb eyledi.

زلیخا با دل و جان رمیده Zelīḫā bā-dil ü cān-ı remīde: Zelīḫā **(S 125b)** ürkmüş cān u göñül ile.

شد از گفتار دایه آرمیده Şüd ez-güftār-ı dāye āremīde: Dāyeniñ sözinden diñlenmiş oldı ve cüz’ī ḳarār buldı.

گریبان دریده تا بدامان Girībān-ı derīde tā be-dāmen: Etege dek yırtılmış yaḳa ile. Min-ciheti’l-ma‘nā *be-dāmen*deki bā, girībāna muḳayyeddir. *Be-girībān-ı derīde tā dāmen* dimekdir.

کشید از صبر کوشی پا بدامان Keşīd ez-ṣabr-kūşī pā be-dāmān: Ṣabra dürişmeḳden eteğini ayaġına çekdi.

ولی صبری که گیرد عاشقی پیش Velī ṣabrī ki gīred ‘āşıḳī pīş: Velīkin şol ṣabrı ki bir ‘āşıḳ ilerü ṭuta.

بقول ناصحان مصلحت کیش Be-ḳavl-i nāṣıḥān-ı maṣlaḥat-kīş: Maṣlaḥat dinlü nāṣıḥların söziyle.

چو گردد ناصح از گفتار خاموش Çü gerded nāṣıḥ ez-güftār ḫāmūş: Çünki nāṣıḥ tekellümden ḫāmūş ola.

کند آن حرف را عاشق فراموش Küned ān ḥarfrā ‘āşıḳ ferāmūş: ‘Āşıḳ ol sözi ferāmūş ider ve ḫāmūşlıġı terk idüp yine cūş u ḫurūş ider.

بی طاقت شدن زلیخا در مفارقت یوسف علیه السلام Bī-ṭāḳat şüden-i Zelīḫā der-müfāraḳat-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām müfāraḳatında bī-ṭāḳat olmak

و در شب همراه دایه بزندان رفتن Ve der-şeb hem-rāh-ı dāye be-zindān reften: Ve gicede dāyeye yoldaş olup zindāna gitmek

و مشاهدهٔ جمال وی کردن Ve müşāhede-i cemāl-i vey kerden: Ve anıñ cemālini müşāhede itmek beyānındadır.

چو در زندان مغرب یوسف مهر Çü der-zindān-ı maġrib Yūsuf-ı mihr: Çünki maġrib zindānıñda güneş Yūsufı.

نهان کرد از زلیخای فلك چهر Nihān kerd ez-Zelīḫā-yı felek çihr: Felek Zelīḫāsından çehresini gizlü itdi. Ya‘nī çünki şems ġurūb itdi.

زلیخای فلك را چهره شد گم Zelīḫā-yı felekrā çihre şüd güm: Felek Zelīḫāsınıñ çehresi nā-bedīd oldı.

ز مهر یوسف اندر اشك انجم Zi-mihr-i Yūsuf ender-eşk-i encüm: Yūsuf güneşinden veyā muḥabbetinden yıldız gibi olan göz yaşı ḳaṭarātında. Ya‘nī çünki Yūsuf güneşi maġrib zindānında pinhān oldı. Felek Zelīḫāsı anıñ muḥabbetinden aġlayup şol ḳadar ḳaṭarāt-ı encüm dökdi ki felegiñ çehresi belürsüz oldı. Ḥāşılı güneşi ġurūb idüp yıldızlar keşretle ẓuhūr eyledi. Ya‘nī gündüz gidüp gice geldi.

زلیخا را غم یوسف چنان کرد Zelīḫārā ġam-ı Yūsuf çünān kerd: Zelīḫāyı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ġamı ancılayın itdi.

که از اشك شفق گون خونفشان کرد Ki ez-eşk-i şafaḳgūn ḫūn-feşān kerd: Ki şafaḳ renkli göz yaşından ḳan ṣaçıcı oldı. Ya‘nī ḳan yaş döküp aġladı.

شفق را شد ز اشك او جگر خون Şafaḳrā şüd zi-eşk-i ū ciger-ḫūn: Anıñ gözi yaşından şafaḳıñ cigeri ḳan oldı.

وزان خون دامن گردون جگرگون V’ez-ān ḫūn dāmen-i gerdūn cigergūn: Ve ol ḳandan felegiñ etegi ciger renkli oldı. Ya‘nī ufuḳ-ı semādaki ḳızıllıḳ Zelīḫānıñ eşk-i ḫūn-ābından ḥāṣıl oldı.

به گریه نالهٔ جانسوز برداشت Be-girye nāle-i cān-sūz ber-dāşt: Aġlama ile cān yaḳıcı nāle ḳaldırdı.

همان آه و فغان روز برداشت Hemān āh u fiġān-ı rūz ber-dāşt: Hemān gündüzüñ āh u fiġānını ḳaldırdı.

چو روی اندر شب آرد روز عاشق Çü rūy ender-şeb āred rūz-ı ʻāşıḳ: Çünki yüzini giceye getüre ʻāşıḳıñ gündüzi. Yaʻnī çünki gice ola.

بشب گردد فزونتر سوز عاشق Be-şeb gerded füzūnter sūz-ı ʻāşıḳ: ʻĀşıḳıñ ʻaşḳ odına yanması gice ziyāderek olur.

ز هجران تیره باشد روزگارش Zi-hicrān tīre bāşed rūzġāreş: Hicrān-ı cānāndan bulanıḳ olur anıñ **(S 126a)** zamānesi.

فزاید تیرگی شبهای تارش Fezāyed tīregī şebhā-yı tāreş: Ḳarañu gicelerde bulanıḳlıġı ziyāde olur. Edāt-ı ẓarf maḥẕūfdur. Yaʻnī ʻāşıḳ ki cānānından cüdā ola her bār anıñ elemini çeker ammā gice olduḳda elemi daḫı şedīd olur.

ز غم روزش بود رو در سیاهی Zi-ġam rūzeş büved rū der-siyāhī: ʻĀşıḳıñ gündüzi ġamdan yüzi siyāhlıḳda olur. Yaʻnī nehārı ġumūm u hümūm ẓulumātıyla mürūr ider.

شبش گردد سیاهی بر سیاهی Şebeş gerded siyāhī-ber-siyāhī: Anıñ gicesi olur siyāhlıḳ üzerine. Yaʻnī gice olduḳda guṣṣası ḳat ḳat ziyāde olur.

شب آبستن بود آن دم که آید Şeb ābisten büved ān dem ki āyed: Gice yüklü olur ol vaḳit ki gelür.

برای عاشقان اندوه زاید Berāy-ı ʻāşıḳān endūh zāyed: ʻĀşıḳlar ecliyçün ġuṣṣa ṭoġurur. Yaʻnī ʻuṣṣāḳ gündüzleri *el-leyletu ḥubla*[994] feḥvāsına munṭaẓır olup gözedirler ki gice olsun baḳalım ne ḥālet ẓāhir olur ve derdimize ne güne dermān bulunur? Çünki gice olur ol yükli gice anlar içün ġuṣṣa ṭoġurur ve sūz-ı derūnları gündüzden ḳat ḳat ziyāde olur.

چو آرد از مشیمه بچه بیرون Çü āred ez-meşīme beççe bīrūn: Çünki ol gice anası raḥminden veledi ṭaşra getürür.

بجای شیرش از دلها مکد خون Be-cāy-ı şīrş ez-dilhā meked ḫūn: Ol veled süd yerine yüreklerden ḳan emer. Ḥāṣılı ʻāşıḳlar gice içinde ḫūn-ı cigerleriñ çeşme-i çeşmlerinden seylābveş revān iderler cüdālıḳ ġuṣṣasından. Yaʻnī ol gice içinde kendülere ʻārıż olan şedāyid-i hicrāndan cigerleriniñ ḳanlarını gözleriñden puñar aḳıdırlar.

ازآن مادر که برخوردار باشد Ez-ān māder ki ber-ḫordār bāşed: Ol anadan kim netīcelü ve fāidelü olur?

---

[994] Geceler gebedir.

کزینسان بچه اش خونخوار باشد K’ez-īn sān beççeeş ḫūn-ḫˇār bāşed: Ki yavrısı buncılayın ḳan içici ola. Ya‘nī ‘āşıḳlar içün gice içinde ḥāṣıl olan perīşānlıḳ gündüzden ḳat ḳat ziyāde olur.

زلیخا را چو از بی صبری خویش Zelīḫārā çü ez-bī-ṣabrī-i ḫˇīş: Zelīḫāya çünki kendü ṣabırsızlıġından.

بدین خونخوارگی آمد شبی پیش Bedīn ḫūn-ḫˇāregī āmed şebī pīş: Bu ḳan içicilikde bir gice öñine geldi. Ya‘nī buncılayın bir yeldā-yı şeb-i hicrāna uġrardı.

ز دلبر دور وز دلدار مهجور Zi-dil-ber dūr v’ez-dil-dār mehcūr: Dil-berden ıraḳ ve dil-dārdan metrūk.

شبش بی ماه مانده خانه بی نور Şebeş bī-māh mānde ḫāne bī-nūr: Gicesi aysız ḫānesi nūrsuz ḳalmış. Ya‘nī ay yüzli dil-dārınıñ yüziniñ nūrı ḫānesinde ma‘dūm olmuş.

چو نبود روی جانان پرتو افکن Çü neb’ved rūy-ı cānān pertev-efken: Çünki cānānıñ yüzi şu‘le ṣalıcı olmaya. Ya‘nī ‘āşıḳıñ ḫānesi ki ma‘şūḳınıñ yüziniñ nūrıyla ışıḳlanıcı olmaya.

بصد مشعل نگردد خانه روشن Be-ṣad meş‘al ne-gerded ḫāne rūşen: Yüz meş‘ale ile ḫāne aydın olmaz, zīrā cüdālıḳ zulmetiyle anlar ma‘dūm gibi olur.

ز بس اندوه دل چشمش نمیخفت Zi-bes endūh-ı dil çeşmeş nemī-ḫuft: Zelīḫānıñ gözi göñli ġuṣṣası çoḳlıġından uyumaz idi.

ز دیده خون دل میراند و میگفت Zi-dīde ḫūn-ı dil mī-rānd u mī-güft: Gözinden yüregi ḳanını sürerdi ve dir idi.

ندانم حال یوسف چیست امشب Ne-dānem ḥāl-i Yūsuf çīst imşeb: Bilmem Yūsufuñ ḥāli nedir bu gice?

کفیل خدمت او کیست امشب Kefīl-i ḫiẕmet-i ū kīst imşeb: Anıñ ḫiẕmetine kefīl **(S 126b)** kimdir bu gice?

که گسترده ته پا بسترش را Ki güsterde teh-i pā bistereşrā: Ayaġı altına döşegini kim döşemişdir?

که کرده راست بر بالین سرش را Ki kerde rāst ber-bālīn sereşrā: Yaṣdıḳ üzre anıñ başını kim ṭoġrı itmişdir?

چراغ افروز بالینش که بودست Çerāġ-efrūz-ı bālīneş ki būdest: Anıñ yaṣdığı çerāġını yaḳıcı kim olmuşdur? Ya‘nī uyḳu vaḳti başı ucında çerāġını kim yaḳmışdır?

کف راحت ببالینش که سودست Kef-i rāḥat be-bālīneş ki sūdest: Rāḥat elini anıñ yaṣdığına kim sürmüşdür? Ḥāṣılı ol cānān rāḥat olsun içün anıñ cāme-ḫˇābını [kim] düz itmişdir?

که بگشاده کمربند از میانش Ki büg’şāde kemer-bend ez-miyāneş: Anıñ ḳurşaġını bilinden kim açmışdır?

که بوده وقت خواب افسانه خوانش Ki būde vaḳt-i ḫ̌āb efsāne-ḫ̌āneş: Uyḳu vaḳti ḥikāye oḳuyucısı kim olmuşdur? Nitekim ba‘żı yerlerde ‘ādetdir yataġa girdükden ṣoñra uyḳuya varıncaya dek ḥikāye oḳurlar.

هوای آن مقامش ساخت یا نه Hevā-yı ān maḳāmeş sāḫt yā ne: Ol zindānıñ hevāsı düzeldi mi? Ya‘nī mizācına muvāfıḳ oldı mı yoḫsa olmadı mı?

چو مرغ آن دام رامش ساخت یا نه Çü murġ ān dām rāmeş sāḫt yā ne: Ḳuş gibi ol ṭuzaḳ anı muṭī‘ itdi mi yoḫsa itmedi mi? Ya‘nī zindān sebebiyle ṭab‘ı yumuşadı mı yoḫsa ser-keş midir?

گل او همچنان بر آب خود هست Gül-i ū hemçünān ber-āb-ı ḫod hest: Anıñ güli evvelki gibi kendü ṣuyı üzre midir?

مسلسل سنبلش بر تاب خود هست Müselsel sünbüleş ber-tāb-ı ḫod hest: Zencīrlenmiş sünbül ḳoḳulı saçları kendü büklümi üzere midir? Ya‘nī gül yañaḳları sünbül saçları kemā-kān laṭīf midir yoḫsa bozuldı mı?

نبرده آن هوا آب گلش را Ne-bürde ān hevā āb-ı güleşrā: Ol hevā anıñ gül yañaġınıñ leṭāfetini iletmedi mi?

پژولیده نکرده سنبلش را Pejūlīde ne-kerde sünbüleşrā: Sünbül ḳoḳulı saçlarını yıpranmış itmedi [mi?] Ḥāṣılı itdigine te’essüf ider ve nedāmet çeker ve ḥüsni raḫne-gīr ve ḫalel-peẕīr olmadan bīmnāk olur.

دلش چون غنچه در تنگی فتاده Dileş çün ġonce der-tengī fütāde: Göñli gül ṭomurcıġı gibi ṭarlıġa mı vāḳi‘ olmuşdur?

و یا چون گل بشادی لب گشاده Veyā çün gül be-şādī leb güşāde: Veyā gül gibi şādlıḳ ile ṭuṭaḳ mı açmışdır?

همی گفت این چنین در هر لباسی Hemī-güft īnçünīn der-her libāsī: Buncılayın dir idi her bir libāsda.

غم خود تا ز شب بگذشت پاسی Ġam-ı ḫod tā zi-şeb büg’ẕeşt pāsī: Kendü ġamını tā giceden bir miḳdār geçdi, ya‘nī nıṣfu’l-leyle dek ḥasretāne ve te’essüfāne cān-güdāz kelāmları dürlü dürlü ḳālıblara ifrāġ idüp giryān u nālān oldı.

ازآن پس طاقت و تابی نماندش Ez-ān pes ṭāḳat ü tābī ne-māndeş: Andan ṣoñra bir tāb u ṭāḳati ḳalmadı.

بدل از جوی صبر آبی نماندش Be-dil ez-cūy-ı ṣabr ābī ne-māndeş: Yüreginde ṣabır ırmaġından bir ṣu ḳalmadı.

ز شوقش در دل افتاد آتش تیز Zi-şevkeş der-dil üftād āteş-i tīz: Anıñ şevḳinden yüregine keskün āteş düşdi.

بدایه دیده پر خون گفت برخیز Be-dāye dīde pür-ḫūn güft ber-ḫīz: Dāyeye gözi ḳan ile ṭolu oldıġı ḥālde didi: Ḳalḳ.

که یکدم جانب زندان گراییم Ki yek dem cānib-i zindān girāyīm: Ki bir nefes zindān cānibine meyl idelim.

بآن محنت سرا پنهان دراییم Be-ān miḥnetserā pinhān der-āyīm: Ol miḥnet evine gizlü dāḫil olalım.

نهان در کوشهٔ زندان نشینیم Nihān der-kūşe-i zindān nişīnīm: Gizlü, zindān köşesinde oturalım.

مه زندانی خود را به بینیم Meh-i zindānī-i ḫodrā bi-bīnīm: Kendü zindāna mensūb ayımı görelüm.

چو زندان جای آنسان گلعذارست Çü zindān cāy-ı insān gül-ʻiẕārest: Çünki zindān anıñ gibi gül yañaḳlınıñ yeridir.

نه زندان بلکه خرم نوبهارست Ne-zindān belki ḫurrem nev-bahārest: **(S 127a)** Zindān degil belki şād yengi tāze bahārdır, yaʻnī ancılayın gül yañaḳlı cānān olan yer tāze bahār gibi laṭīf olur ḳaçan zindān da olursa.

دل هر عاشق از بستان گشاید Dil-i her ʻāşıḳ ez-bostān güşāyed: Her ʻāşıḳıñ göñli bostāndan açılur.

مرا این غنچه در زندان گشاید Merā īn ġonce der-zindān güşāyed: Benim bu ġonce göñlüm zindānda açılur.

روان شد همچو سرو ناز دایه Revān şüd hemçü serv-i nāz dāye: Yüriyici oldı Zelīḫā serv-i nāz gibi.

فتان خیزان ز دنبالش چو سایه Fütān ḫīzān zi-dünbāleş çü sāye: Ve dāyesi gölge gibi düşerek ve ḳalḳaraḳ eñsesinden, yaʻnī Zelīḫā ilerüden ve dāye gerüden rāh-ı zindanı ṭutup revāne oldılar.

بزندان چون رسید آن ماه شب گرد Be-zindān çün resīd ān māh-ı şeb-gerd: Ol gice ṭolanıcı ay çünki zindāna irişdi.

نهانی میر زندان را طلب کرد Nihānī mīr-i zindānrā ṭaleb kerd: Gizlice zindān emīrini ṭaleb itdi.

اشارت کرد تا بگشاد ره را İşāret kerd tā büg’şād rehrā: İşāret itdi tā zindān yolını açdı.

نمود از دور آن تابنده مه را Nümūd ez-dūr ān tābende mehrā: Gösterdi ırakdan ol żiyālanıcı ayı, ya‘nī Zelīḫā emīre işāret idüp bāb-ı zindānı fetḥ idüp cānānı aña gösterdi.

بدیدش بر سر سجاده از دور Be-dīdeş ber-ser-i seccāde ez-dūr: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı seccāde baş üzerinde gördi ırakdan.

چو خورشید درخشان غرقه در نور Çü ḫūrşīd-i dıraḫşān ġarḳa der-nūr: Yaldırıcı güneş gibi nūra ġarḳ olmuş, ya‘nī gördi ki seccāde üzre namaza şürū‘ eylemiş.

گهی چون شمع بر پا ایستاده Gehī çün şem‘ ber-pā īstāde: Gāhī yanar mūm gibi ayaḳ üzre ṭurmuş, ya‘nī ḳıyāma ṭurmuş.

ز رخ زندانیانرا نور داده Zi-ruḫ zindāniyānrā nūr dāde: Ruḫsār-ı pür-envārından ehl-i zindāna nūr virmiş.

گهی خم کرده قامت چون مه نو Gehī ḫam kerde ḳāmet çün meh-i nev: Gāhī yengi ay gibi ḳāmetini egri eylemiş. Ya‘nī rükū‘a varmış.

فکنده بر بساط از چهره پرتو Fekende ber-bisāṭ ez-çihre pertev: Münevver çehresinden döşeme üzerine nūr şalmış.

گهی سر بر زمین از عذر تقصیر Gehī ser ber-zemīn ez-‘öẕr-i taḳṣīr: Gāhī başı yer üzre idi taḳṣīr ‘özrinden. Ya‘nī secdeye varmış idi.

چو شاخ تازه گل از باد شبگیر Çü şāḫ-ı tāze gül ez-bād-ı şeb-gīr: Tāze gül budaġı gibi gice içinde vāḳi‘ olan yelden. Ya‘nī bād-ı ṣabādan gül budaġı egilüp yüzi yerde oldığı gibi Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ gāhī ruy-ı ubūdiyyeti secdegāh-ı bār-ı ‘Azzetde olurdı.

گهی طرح تواضع در فکنده Gehī ṭarḥ-ı tevāżu‘ der-fekende: Gāhī tevāżu‘ ḳānūnı ṣalmış idi.

نشسته چون بنفشه سر فکنده Nişeste çün benefşe ser-fekende: Benefşe gibi başı aşaġı oldığı ḥālde oturmuş idi. Ḥāṣılı namāza şürū‘ eylemişdi, gāhī ḳıyām ve gāhī rükū‘ ve gāhī sücūd ve gāhī ḳu‘ūdda kūşe-i zindān aña künc-i ḫalvet olup māsivādan ferāġat ve Bār-ı Ḫudāya ‘ibādet eylerdi.

ز خود دور و بوی نزدیك بنشست Zi-ḫod dūr u be-vey nezdīk bin’şest: Zelīḫā kendüden ırak ve aña ḳarīb oturdı.

ولی در گوشهٔ تاریك بنشست Velī der-kūşe-i tārīk bin’şest: Velīkin ḳarañu köşede oturdı.

ز جان زاری و از دل ناله میکرد Zi-cān zārī vü ez-dil nāle mī-kerd: Cāndan ve göñülden zārīliḳ ve iñildü eylerdi.

ز نرگس یاسمین را لاله میکرد Zi-nergis yāsemīnrā lāle mī-kerd: Nergis gözlerinden yāsemīn gibi aġ yüzini lāle gibi al eylerdi. Ya‘nī derūndan iñleyüp bīrūndan ḳan yaş aḳıdır **(S 127b)** idi.

بلؤلو لعل لب را می خراشد Be-lü’lü la‘l lebrā mī-ẖırāşed: Lü’lü dişiyle la‘lgūn ṭuṭaġını ṭırmalar idi.

ز نخل تر رطب را می تراشد Zi-naẖl-ı ter ruṭabrā mī-tirāşed: Tāze naẖl ḳāmetinden ṭatlu ẖurmā gibi ṭuṭaḳlarını yonardı. Ya‘nī kemāl-i müteḥazzin ü müteḥassirden dişleriyle ṭuṭaḳların yırtup ḳoparır idi. *Ruṭab* rānıñ żammı ve ṭānıñ feṭḥiyle tāze ẖurmā ma‘nāsınadır.

بچشم خونفشان و اشك گلگون Be-çeşm-i ẖūn-feşān u eşk-i gülgūn: Ḳan saçıcı göziyle ve gül renkli göz yaşıyla.

همی داد از درون این راز بیرون Hemī-dād ez-derūn īn rāz bīrūn: İçerüden bu sırr-ı ‘aşḳı ṭaşra virir idi.

که ای چشم و چراغ نازنینان Ki ey çeşm ü çerāġ-ı nāzenīnān: Ya‘nī dir idi ki: Ey nāzenīn dil-berleriñ çerāġı ve gözi!

مراد خاطر اندوه گینان Murād-ı ẖāṭır-ı endūhgīnān: Ḫāṭırı ġuṣṣa ile ṭolu olanlarıñ murādı. *Endūhgīn* aṣlı endūhāgīn durur elifiñ meddiyle ve kāf-ı Fārsīyle. Ya‘nī ġuṣṣa ile ṭolu dimekdir. Āẖirinde elif ve nūn cem‘ içündür.

بجانم آتشی افروخت عشقت Be-cānem āteşī efrūẖt ‘aşḳet: Cānımda bir āteş yalıñlandırdı ‘aşḳıñ.

سراپای وجودم سوخت عشقت Ser-ā-pāy vücūdem sūẖt ‘aşḳet: Başdan ayaġa vücūdımı yaḳdı ‘aşḳıñ.

نزد بر آتشم وصل تو آبی Ne-zed ber-āteşem vaṣl-ı tü ābī: Āteşim üzerine seniñ vaṣlıñ bir ṣu urmadı.

بآبی از دلم ننشاند تابی Be-ābī ez-dilem nen’şānd tābī: Bir ṣu ile göñlümden bir ḥarāret söyündürmedi. Ya‘nī bir laẖẓa cānāna vuṣlat-yāb olamadım tā ki āteş-i ‘aşḳım bir miḳdār teskīn ola.

بتیغ ظلم کردی سینه ام چاك Be-tīġ-i zulm kerdī sīneem çāk: Ẓulm ḳılıcıyla sīnemi çāk itdiñ.

همی بینم ترا زین ظلم بی باك Hemī-bīnem türā z’īn zulm bī-bāk: Bu ẓulmden seni ḳorḳusuz görürüm. Ya‘nī mükāfātda ẖavf itmezsin. Ḫāṣılı sen daẖı bir bī-raḥm ẖūbıng ‘aşḳına bend ve andan bir āşinālıġa ẖursend ve ol bir āşinālıḳdan daẖı bī-behremend olup buncılayın miskīn ve müstemend olmaḳdan ḳorḳmazsın.

نداری رحم بر مظلومی من Ne-dārī raḥm ber-maẓlūmī-i men: Benim maẓlūmluġum üzerine raḥm ṭutmazsın.

زهی مرحومی و محرومی من Zihī merḥūmī vü maḥrūmī-i men: Ḥayf ve ḥasret merḥūmluġuma. Ya‘nī merḥamet olunmaġa be-gāyet şāyānım ammā merḥametden dūr ve şefḳatden mehcūrum.

ز تو هر لحظه ام از نو غمی زاد Zi-tü her laḥẓaem ez-nev ġamī zād: Senden her laḥẓa baña yengiden bir ġam ṭoġdı.

مرا ای کاشکی مادر نمی زاد Merā ey kāşkī māder nemī-zād: Ey kāşkī beni anam ṭoġurmayaydı.

وگر می زاد مادر کاش دایه Ve ger mī-zād māder kāş dāye: Ve eger ana ṭoġurdı keşke dāye.

بفرق من نمی افکند سایه Be-farḳ-ı men nemī-efkend sāye: Benim başıma gölge şalmayaydı. Ya‘nī keşke baña emzikci ṭutmayalardı.

ز شیر ناب کم می داد بهرم Zi-şīr-i nāb kem mī-dād behrem: Ṣāfī südden baña naṣīb az vireydi. Ḳıllet-i ‘ademden kināye. Ya‘nī beni hīç emzirmeyeydi.

بشیر از قهر می آمیخت زهرم Be-şīr ez-ḳahr mī-āmīḫt zehrem: Ḳahırdan südime zehr ḳarışdıraydı. Ya‘nī emzikci beni ḳahr itmek içün südüni zehr-ālūd idüp andan şoñra baña içüreydi.

ز حال خود بدینسان در سخن بود Zi-ḥāl-i ḫod bedīn sān der-süḫan būd: Zelīḫā kendü ḥālinden bu üslūb sözde idi.

ولی یوسف بحال خویشتن بود Velī Yūsuf be-ḥāl-i ḫ̌īşten būd: Velīkin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendü ḥālinde idi.

سر مویی بدو حاطر نمی شد Ser-i mūyī bedū ḫāṭır nemī-şüd: Ḳıl başı ḳadar Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫāṭırına gitmedi. **(S 128a)**

وگر می شد اثر ظاهر نمی شد Ve ger mī-şüd eṣer ẓāhir nemī-şüd: Ve eger gitdiyse eṣer ẓāhir olmadı. Ya‘nī Zelīḫānıñ geldigini bilmedi veyā bildi ammā iẓhār itmedi.

چو شب بگذشت همچون صبح خیزان Çü şeb büg’ẕeşt hemçün ṣubḥ-ı ḫīzān: Çünki gice geçdi ḳalḳıcı. Ya‘nī açılıcı ṣabāḥ gibi.

زلیخای فلك شد اشك ریزان Zelīḫā-yı felek şüd eşk-rīzān: Felek Zelīḫāsı göz yaşı döküci oldı. Ya‘nī seḥer vaḳti olup çise yaġdı.

غریو کوس سلطانی درآمد Ġirīv-i kūs-ı sulṭānī der-āmed: Pādişāh kūsınıñ feryādı mürtefi‘ oldı. Ya‘nī pādişāh sarāyında kūs dögildi. Nitekim selāṭīn-i ‘Acemde ṣülüṣ-i āḫirde kūs ve ṭabl dögdürmek ‘ādetdir.

مؤذّن در سحر خوانی درآمد Mü’ezzin der-seḥer-ḫˇānī der-āmed: Mü’ezzin seḥerde oḳumaġa şürū‘ itdi yāḫud seḥer-ḫˇānlıġa geldi. Ya‘nī ol vaḳtiñ mü’ezzini kendü āyinleri üzre seḥer vaḳtini nāsa i‘lām içün nidā itdi.

دم سگ حلقه بر حلقوم او بست Düm-i seg ḥalḳa ber-ḥulḳūm-ı ū best: Kelbiñ ḳuyruġı boġazı üzerine ḥalḳa bağladı.

دمشرا از فغان شب فرو بست Demeşrā ez-fiġān-ı şeb fürū best: Nefesini gice fiġānından bağladı. *Fürū* aşaġı dimekdir ammā bunda te’kīd ifāde ider. Ya‘nī seḥer ḳarīb olmaġla ḳuyruġını ḳıvırup yatdı. Nitekim kelbiñ ‘ādetidir.

خروس از خواب شب شد گردن افراز Ḫorūs ez-ḫˇāb-ı şeb şüd gerden-efrāz: Ḫorūs gice uyḳusından boyun yüceldici oldı.

ز نای ساز کرده تیز آواز Zi-nāy-ı sāz kerde tīz āvāz: Boġaz çalgusından āvāzını keskün itmiş idi. Ya‘nī ḫorūs daḫı ‘ādet-i ma‘rūfı üzre vaḳt-i seḥer ötmege şürū‘ itdi.

زلیخا دامن اندر چید و برگشت Zelīḫā dāmen ender çīd ü ber-geşt: Zelīḫā etegini devşürdi ve gitdi.

بخذمت آستان بوسید و برگشت Be-ḫiẓmet āstān būsīd ü ber-geşt: Ḫiẓmetle zindān ḳapusınıñ eşigini öpdi ve gitdi.

بزندان تا مهش خلوت نشین بود Be-zindān tā meheş ḫalvet-nişīn būd: Mādām ki zindānda anıñ māhı. Ya‘nī ay yüzli cānānı ḫalvet-nişīn idi.

شد آمد سوی زندانش چنین بود Şüd-āmed sūy-ı zindāneş çünīn būd: Zindān cānibine gidüp gelmek buncılayın idi.

غدای جان او شد آن تك و پوی Ġıdā-yı cān-ı ū şüd ān tek ü pūy: Anıñ cānına ġıdā oldı ol yilüp yüpürmek. Ya‘nī anıñ ḳūt-ı cānı her gice zindān cānibine gidüp gelmek idi.

نبودش جز درآن آمد شدن روی Ne-būdeş cüz der-ān āmed-şüden rūy: Ol gidüp gelmekden ġayrı aña yüz yoġidi.

نکردی کس ببستان میل چندان Ne-kerdī kes be-bostān meyl çendān: Kimesne bostāna ol ḳadar meyl itmez idi.

که بود آن خسته دل را میل زندان Ki būd ān ḫaste-dilrā meyl-i zindān: Ki ol ḫasta göñüllü Zelīḫāya zindān meyli var idi.

بلی آنرا که زندانیست یارش Belī ānrā ki zindānīst yāreş: Belī öyledir, ya‘nī her şeb Zelīḫānıñ zindāna tereddüdi yerindedir, zīrā ol kimesneniñ yāri zindāna mensūbdur.

بجز زندان کجا باشد قرارش Be-cüz zindān kücā bāşed ḳarāreş: Zindāndan ġayrı ḳarārı ḳanda olur. Ya‘nī bir kimseniñ ki cānānı zindān-nişīn olur, anıñ cānı ve cümle erkānı daḫı anda ḳarār bulur.

رفتن زلیخا در روز ببام قصر خویش Reften-i Zelīḫā der-rūz be-bām-ı ḳaṣr-ı ḫ̆īş: Gündüzde Zelīḫā kendü köşki ṭamına gitmek **و از آنجا نظارهٔ بام زندان کردن** Ve ez-āncā neẕẕāre-i bām-ı zindān kerden: Ve ol maḳāmdan zindān ṭamına neẕẕāre itmek **و بر مفارقت یوسف علیه السلام ناله و زاری بر داشتن** Ve ber-müfāraḳat-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām nāle vü zārī ber-dāşten: **(S 128b)** Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ müfāraḳatı üzre nāle ve zārīliḳ ḳaldı[r]maḳ beyānındadır.

شب آمد عاشقانرا پردهٔ راز Şeb āmed ‘āşıḳānrā perde-i rāz: Gice ‘āşıḳlara sır perdesi geldi.

شب آمد بیدلانرا غصه پرداز Şeb āmed bī-dilānrā ġuṣṣa-perdāz: Gice bī-dillere ġuṣṣaya ṣūret virici geldi. *Bī-dīl* ışṭılāḥda ‘āşıḳa dirler. Ya‘nī ‘uṣṣāḳ gice içinde ḫalvetlerinde, derūnlarında mużmer olan esrār-ı ‘aşḳı iẓhār ve envā‘-ı āh u efġānla eşk-i ḫūnlarıñ niṣār idüp nev‘an anıñla dillerinde olan sūz u güdāzı teskīn iderler.

توان بس کار در شبگیر کردن Tüvān bes kār der-şeb-gīr kerden: Bir gice içinde ‘amel itmek mümkin olur. *Şeb-gīr* vaṣf-ı terkībīdir. Giceyi ṭutucı ma‘nāsına. Gice ile işlendigiyçün gūyā giceyi ṭutar. Nitekim āh u nālesi cihānı ṭutdı dirler. Ya‘nī ‘aşḳa müte‘allıḳ ve cānāna mūṣıla olan aḥvāli gice işlemek mümkin olur.

که روزش کم بود تدبیر کردن Ki rūzeş kem büved tedbīr kerden: Ki anı gündüz tedbīr itmek az olur. Ya‘nī mümkin olmaz.

زلیخا چون غم شب بگذرانید Zelīḫā çün ġam-ı şeb büg’ẕerānīd: Zelīḫā çünki gice ġamını giçürdi.

نه غم بل ماتم شب بگذرانید Ne ġam bel mātem-i şeb büg’ẕerānīd: Yoḳ gice ġamını geçürmedi belki gice yasını giçürdi. Ḫāṣılı ol giceyi ḫüzün ve mātem ile ṣabāḥa çıḳardı.

بلا و محنت روز آمدش پیش Belā vü miḥnet-i rūz āmedeş pīş: Gündüzüñ belāsı ve miḥneti öñine geldi.

صد اندوه جگرسوز آمدش پیش Ṣad endūh-ı ciger-sūz āmedeş pīş: Ciger yaḳıcı yüz ġuṣṣa öñine geldi.

نه روی آنکه در زندان کند روی Ne rūy-ı ān ki der-zindān küned rūy: Ne o yüz ki zindāna yüz ide.

نه صبر آنکه بی زندان کند خوی Ne ṣabr-ı ān ki bī-zindān küned ḫūy: Ne ol ṣabr ki zindānsız ḫūy ide. Ya‘nī ne zindān cānibine teveccühe vechi var ne de teveccüh itmeyüp ṣabr ile taḫalluḳ itmege mecāli var.

ز نعمت های خوش هر لحظه چیزی Zi-ni‘methā-yı ḫoş her laḥẓa çīzī: Ḫoş ni‘metlerden her laḥẓa bir şey.

نهادی بر کف محرم کنیزی Nihādī ber-kef-i maḥrem kenīzī: Bir maḥrem cāriyeniñ eline ḳordı.

فرستادی بزندان سوی یوسف Firistādī be-zindān sūy-ı Yūsuf: Gönderirdi zindāna Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānibine.

که تا دیدی بجایش روی یوسف Ki tā dīdī be-cāyeş rūy-ı Yūsuf: Ki tā göreydi kendü yerine Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüzini.

چو آن محرم ز زندان آمدی باز Çü ān maḥrem zi-zindān āmedī bāz: Çünki ol maḥrem zindāndan gerü gelirdi.

بدو صد عشق بازی کرد آغاز Bedū ṣad ‘aşḳ-bāzī kerd āġāz: Aña yüz ‘aşḳ-bāzlıġa şürū‘ iderdi. Ya‘nī ‘āşıḳāne dürlü dürlü ciger-sūz sözler söylerdi.

گهی رو بر کف پایش نهادی Gehī rū ber-kef-i pāyeş nihādī: Gāhī yüzini anıñ ayaġı altına ḳordı.

گهی صد بوسه اش بر چشم دادی Gehī ṣad būseeş ber-çeşm dādī: Gāhī yüz būse anıñ gözi üzerine virirdi.

که این چشمست کان رخسار دید است Ki īn çeşmest k’ān ruḫsār dīdest: Ya‘nī Zelīḫā ol cāriyeniñ gözleriñ öpüp ve ayaḳları altına yüzin sürüp dir idi ki: Bu bir gözdür ki ol cānānıñ ruḫsārını görmüşdür.

که این پایست کآنجاها رسید است Ki īn pāyest k’āncāhā resīdest: Ki bu bir ayaḳdır ki ol yerlere irişmişdir.

اگر چشمش نیارم بوسه دادن Eger çeşmeş ne-yārem būse dāden: Eger anıñ gözine būse virmege ḳādir olamam.

و یا رو بر کف پایش نهادن Veyā rū ber-kef-i pāyeş nihāden: Veyā yüzimi ayaġı altına ḳomaġa ḳādir olamam.

ببوسم باری آن چشمی که گاهی Bi-būsem bārī ān çeşmī ki gāhī: Öperim **(S 129a)** bārī ol gözi ki ba‘żı kerre.

کند در روی زیبایش نگاهی Küned der-rūy-ı zībāyeş nigāhī: Anıñ yaraşıḳlı yüzine naẓar eyler.

نهم رو بر کف آن پای باری Nihem rū ber-kef-i ān pāy bārī: Ḳorum yüzimi bārī ol ayaḳ altı üzerine.

که وقتی میکند آنجا گذاری Ki vaḳtī mī-küned āncā güẕārī: Ki bir vaḳit ol yere ber-güẕār ider. Ya‘nī eger cānānıñ gözini öpmege ve ayaġına baş ḳomaġa ḳādir olmaz isem bārī ol gözi öperim ki anıñ zībā yüzine neẕāre ider ve ol ayaġa baş ḳorum ki anıñ cānibine güẕer ider.

بپرسیدی ازآن پس حال او را Bi-pürsīdī ez-ān pes ḥāl-i ūrā: Andan ṣoñra suāl iderdi anıñ ḥālini.

جمال روی فرخ فال او را Cemāl-i rūy-ı ferrūḫ-fāl-ı ūrā: Anıñ mübārek fāllı yüziniñ cemālini. Ya‘nī ol yüzi ki anı gören kendüye mübārek tefe’ül ider. Ya‘nī ol kenīz ki suāl iderdi ki anıñ ḥāli ve yüziniñ cemāli nicedir?

که رویشرا نفرسوده گزندی Ki rūyeşrā ne-fersūde gezendī: Ki anıñ yüzini bir renc sürtmemişdir.

بکار او نیفتادست بندی Be-kār-ı ū neyüftādest bendī: Anıñ işine bir bend vāḳi‘ olmamışdır.

گلشرا زان هوا پژمردگی نیست Güleşrā z’ān hevā pejmürdegī nīst: Anıñ gül yüzine ol hevādan pejmürdelik yoḳdur.

تنشرا زان زمین آزردگی نیست Teneşrā z’ān zemīn āzürdegī nīst: Tenine ol yerden āzürdelik yoḳdur. Ḥāṣılı aña ḫod bir renc işābet itmemişdir, mizācı āzürde ve gül yüzi pejmürde olmamışdır.

ز نعمتها که بردی خورد یا نی Zi-ni‘methā ki bürdī ḫord yā nī: Ni‘metlerden ki getürdiñ yedi yoḫsa yoḳ?

ازین دلداده یاد آورد یا نی Ez-īn dil-dāde yād āverd yā nī: Bu dil-dāde ‘āşıḳdan ḫāṭırına getürdi yoḫsa yoḳ? Ya‘nī gönderdigim eṭ‘imeden tenāvül eyledi mi ve beni añdı mı?

پس از پرسش نمودنهای بسیار Pes ez-pürsiş nümūdenhā-yı bisyār: Bunuñ taḳdīri *pes ez-pürsişhā-yı bisyār nümūden* dimekdir. Ya‘nī çoḳ ṣoruşlar gösterdikden ṣoñra. Ya‘nī keyfiyyet ü aḥvālini tekrār tekrār ṣorduḳdan ṣoñra.

ز جا برخواستی با چشم خونبار Zi-cā ber-ḫˇāstī bā-çeşm-i ḫūn-bār: Yerinden ḳalḳardı ḳan yaġdırıcı göziyle.

ببام کاخ بر یك غرفه بودش Be-bām-ı kāḫ ber-yek ġurfe būdeş: Köşkiniñ bacasında bir pencere var idi.

کز آنجا بام زندان می نمودش K’ez-āncā bām-ı zindān mī-nümūdeş: Ki ol yerden zindānıñ bacası aña görünür idi.

درآن غرفه شدی تنها نشستی Der-ān ġurfe şüdī tenhā nişestī: Ol pencereye gider idi tenhā oturur idi.

در غرفه بروی خلق بستی Der-i ġurfe be-rūy-ı ḫalḳ bestī: Ġurfe ḳapusını ḫalḳıñ yüzine bağlardı.

بدیده در بمژگان لعل سفتی Be-dīde dür be-müjgān la‘l süftī: Göziyle incü, kirpigiyle la‘l deler idi. Ya‘nī incü gibi ḳaṭarāt-ı eşkini ve la‘l renkli ḫūn-ı derūnını dīdesinden ve müjesinden aḳıdır idi.

سوی زندان نظر کردی و گفتی Sūy-ı zindān naẓar kerdī vü güftī: Zindān cānibine naẓar ider idi ve dir idi.

کیم تا روی کلفامش به بینم Keyem tā rūy-ı gülfāmeş bi-bīnem: ‘Acabā ne zamān ben anıñ gül renkli yüzini görem?

پس این کز بام خود بامش به بینم Pes īn k’ez-bām-ı ḫod bāmeş bi-bīnem: Bundan şoñra ki kend[ü] bacamdan anıñ bacasını görem.

نیم شایستهٔ دیدار دیدن Neyem şāyeste-i dīdār dīden: Anıñ dīdā[rı]nı görmege lāyıḳ degilim.

خوشم با آن در و دیوار دیدن Ḫoşem bā-ān der ü dīvār dīden: Ol **(S 129b)** ḳapuyı ve dīvārı görmek ile ḫoş ve eyüyüm.

بهر جا ماه من منزل نشین است Be-her cā māh-ı men menzil-nişīnest: Her yerde ki benim māhım menzil-nişīndir. Ya‘nī benim ay yüzli cānānım her ne menzilde ki oturucıdır.

نه خانه روضهٔ خلد برین است Ne ḫāne ravża-i ḫuld-ı berīnest: Ḫāne degil cennetin a‘lā baḳçasıdır.

ز دولت سقف او سرمایه دارد Zi-devlet saḳf-ı ū sermāye dāred: Ol ḫāneniñ saḳfı devletden sermāye ṭutar.

که خورشید چنان در سایه دارد Ki ḫūrşīd-i çünān der-sāye dāred: Sāyesinde buncılayın güneş ṭutar.

مرا دیوارش از غم پشت بشکست Merā dīvāreş ez-ġam püşt biş’kest: Ol zindānıñ dīvārı ġamdan benim arḳamı oḳutdı.

که پشت آن مه برآن بنهاد و بنشست Ki püşt ān meh ber-ān bin’hād ü bin’şest: Ki ol ay arḳasını anıñ üzerine ḳodı ve oturdı.

سعادت سرفراز آید ازآن در Sa‘ādet ser-firāz āyed ez-ān der: Sa‘ādet baş yüceldir ol ḳapudan.

که سرو من فرود آرد بآن سر Ki serv-i men fürūd āred be-ān ser: Ki benim servim ol ḳapuya baş indirir. Ya‘nī benim serv ḳāmetli cānānım her ḳanḳı ḳapudan ki dāḫil olur ol ḳapudan sa‘ādetle ser-efrāz olur ve cümle ebvābdan imtiyāz bulur.

چه دولتمند باشد آستانی Çi devletmend bāşed āstānī: Ne devletli olur ol bir eşik.

که بوسد پای آن سان دلستانی Ki būsed pāy-ı ān-sān dil-sitānī: Ol üslūblı göñül alıcı cānānıñ ayaġını öpe. Ya‘nī ol eşik ki cānānım ayaġını anıñ üzerine ḳomaḳ taḳrībiyle fırṣat-yāb olup ol ayaġıñ altını būse eyler, mübālaġa ile devletli olur ve ehl-i diller ‘indinde i‘tibār bulur.

خوش آن کز تیغ مهرش آشکاره Ḫoş ān k’ez-tīġ-i mihreş āşikāre: Ḫoşdur ol ki anıñ muḥabbeti ḳılıcından āşikāre.

تنم چون ذره گردد پاره پاره Tenem çün ẕerre gerded pāre pāre: Cesedim ẕerre gibi pāre pāre ola. Ya‘nī anıñ tīġ-i muḥabbetiyle pārelensem ne ḫoş olur zīrā.

در افتم سرنگون از روزن او Der-üftem ser-nigūn ez-revzen-i ū: Düşerim anıñ penceresinden baş aşağı.

به پیش آفتاب روشن او Be-pīş-i āftāb-ı rūşen-i ū: Anıñ aydın güneşi öñine. Ya‘nī varup anıñ gün yüziniñ żiyāsından raḳṣān olurum.

هزاران رشك دارم بر زمینی Hezārān reşk dārem ber-zemīnī: Niçe bing ġayret ṭutarım bir yer üzerine.

که بخرامد بدانسان نازنینی Ki biḫ’rāmed bedān sān nāzenīnī: Ol üslūblı bir nāzenīn şalına, ya‘nī ol yerde.

شود از گرد دامانش معطر Şeved ez-gerd-i dāmāneş mu‘aṭṭar: Ol nāzenīniñ etegi tozından ol yer ‘ıṭrlanmış olur.

ز موی عنبرافشانش معنبر Zi-mūy-ı ‘anber-efşāneş mu‘anber: Anıñ ‘anber şaçıcı saçından ‘anberlenmiş. Ya‘nī niçe bing ġayret çeküp ġıbta eylerim ki o ṭoprak ben olaydım ve bu sāye-i devlet benim üzerime ḳonaydı.

سخن کوتاه تا شب کارش این بود Süḫan kūtāh tā şeb kāreş īn būd: Söz ḳışa giceye dek işi bu idi.

گرفتاریش آن گفتارش این بود Giriftārīş ān güftāreş īn būd: Ṭutuluşı ol cānān ve tekellümi bu sözler idi.

درین گفتار جانش بر لب آمد Der-īn güftār cāneş ber-leb āmed: Bu sözlerde cānı ṭuṭaḳ üzre geldi.

درین اندوه روزش تا شب آمد Der-īn endūh rūzeş tā şeb āmed: Bu ġuṣṣada gündüzi tā giceye geldi.

چو آمد شب دگر شد حیله اندیش Çü āmed şeb diger şüd ḥīle-endīş: Çünki gice geldi bir daḫı ḥīle fikir idici oldı.

که گیرد پیش آیین شب پیش Ki gīred pīş āyīn-i şeb-i pīş: Ki **(S 130a)** evvelki giceniñ töresini öñine ṭuta.

شبش آن بود و روز این تا بدان روز Şebeş ān būd rūz īn [tā] bedān rūz: Gicesi ol idi gündüzi bu, ol güne dek.

که زندان بود جای آن دلفروز Ki zindān būd cāy-ı ān dil-efrūz: Ki zindān idi ol göñül şu'lelendiriciniñ yeri. Ya'nī mādām ki Yūsuf 'aleyhi's-selām zindānda idi Zelīḫānıñ kārı gice zindāna gitmek gündüz ġurfeden seyr itmek idi.

بشب زندان شدن را چاره کردی Be-şeb zindān şüdenrā çāre kerdī: Min-ciheti'l-mā'nā be-şebdeki *bā* zindān lafẓına muḳayyeddir, *şeb be-zindān şüdenrā* dimekdir. Ya'nī gice zindāna gitmek ile çāre iderdi.

بروز از غرفه اش نظاره کردی Be-rūz ez-ġurfeeş neẓẓāre kerdī: Gündüz ġurfeden neẓẓāre iderdi. Ḫāṣılı ol cānānıñ müddet-i ḥabsinde ġurfe Zelīḫānıñ naẓārgāhı ve zindān seyrāngāhı idi.

نبودی هیچ گه خالی ازین کار Ne-būdī hīç geh ḫālī ez-īn kār: Hīç bir vaḳit bu 'amelden ḫālī olmaz idi.

گهی دیوار دیدی گاه دیدار Gehī dīvār dīdī gāh dīdār: Ba'żı dīvār görür idi ve ba'żı dīdār.

چنان یوسف بخاطر خانه کردش Çünān Yūsuf be-ḫāṭır ḫāne kerdeş: Ancılayın Yūsuf 'aleyhi's-selām anıñ ḫāṭırında ḫāne itdi.

که از جان و جهان بیگانه کردش Ki ez-cān u cihān bīgāne kerdeş: Ki cān ve cihāndan anı bīgāne itdi. Ya'nī anıñ muḥabbetiyle kendüden ve dünyāsından yād oldı.

ازین با یاد او گم کرد خود را Ez-īn bā-yād-ı ū güm kerd ḫodrā: Anı añmaḳlıḳ keşretinden kendüyi nā-bedīd eyledi.

بشست از لوح خاطر نیك و بد را Bi-şüst ez-levḥ-i ḫāṭır nīk ü bedrā: Levḥ-i ḫāṭırından eyü ve yaramazı yudı. Ya'nī andan mā'adāyı ḫāṭırından çıḳardı.

کنیزان گرچه میدادندش آواز Kenīzān gerçi mī-dādendeş āvāz: Ḳırnaḳlar egerçi aña āvāz virirler idi.

نمی آمد بحال خویشتن باز Nemī-āmed be-ḥāl-i ḫ'īşten bāz: Gerü kendü ḥāline gelmez idi. Ya'nī anlarıñ nidāsını işidüp kendü ḥāline ve anlarıñ maḳāline vāḳıf olmaz idi.

بگفتی با کنیزان گاه و بیگاه Bi-güftī bā-kenīzān gāh u bī-gāh: Ḳırnaḳlara dir idi vaḳitli ve vaḳitsiz.

که من هرگز نباشم از خود آگاه Ki men hergiz ne-bāşem ez-ḫod āgāh: Ki ben aşlā kendümden āgāh olamam.

بگفتار از من آگاهی مجویید Be-güftār ez-men āgāhī me-cūyīd: Tekellüm ile benden ḫaber-dārlıḳ ṭaleb eylemeñiz.

بجنبانیدم اول پس بگویید Bi-cünbānīdem evvel pes bi-gūyīd: Evvel beni taḥrīk eyleñiz andan ṣoñra söyleñiz.

ز جنبانیدن اول با خود آیم Zi-cünbānīden evvel bā-ḫod āyem: Taḥrīkden, ya‘nī taḥrīk sebebiyle evvelā kendüme gelürüm.

وزان پس گوش بشنیدن گشایم V’ez-ān pes güş biş’nīden güşāyem: Ve andan ṣoñra işitmek ḳulaġını açarım. Ya‘nī beni depretmek sebebiyle ‘aḳlımı cem‘ idüp ba‘dehu kelāmıñızı istimā‘ eylerim.

دل من هست با زندانی من Dil-i men hest bā-zindānī-i men: Benim göñlüm benim zindāna mensūb cānānım iledir.

ازآنست این همه حیرانی من Ez-ānest īn heme ḥayrānī-i men: Bu dükeli ḥayrānlıġım andandır.

بخاطر هر کرا آن ماه گردد Be-ḫāṭır her kirā ān māh gerded: Her kimiñ ki ḫāṭırında ol māh olur.

کجا از دیگران آگاه گردد Kücā ez-dīgerān āgāh gerded: Ġayrılardan ḳanda ḫaber-dār olur.

بگشت از حال خود روزی مزاجش Bi-geşt ez-ḥāl-i ḫod rūzī mizāceş: Bir gün Zelīḫānıñ mizācı kendü ḥālinden döndi.

بزخم نشتر افتاد احتیاجش Be-zaḫm-ı neşter üftād iḥtiyāceş: Neşter zaḫmına iḥtiyācı vāḳi‘ oldı. Ya‘nī ḥacāmata muḥtāc oldı.

ز خونش بر زمین در دیدهٔ کس Zi-ḫūneş ber-zemīn der-dīde-i kes: Anıñ ḳanından yer üzerinde kimseniñ gözine. **(S 130b)**

نیامد غیر یوسف یوسف و بس Neyāmed ġayr-ı Yūsuf Yūsuf u bes: Yūsuf Yūsufdan ġayrı gelmedi ancaḳ. Ya‘nī andan ḳan, ḳandan Yūsuf ḥurūfı naḳş oldı.

بکلك نشتر استاد سبك دست Be-kilk-i neşter üstād-ı sebük-dest: Neşter ḳalemiyle ḫafīf elli üstād.

بلوح خاك نقش این حرف را بست Be-levḥ-i ḫāk naḳş-ı īn ḥarfrā best: Ṭopraḳ levḥasına bu ḥarfiñ naḳşını baġladı.

چنان از دوست پر بودش رگ و پوست Çünān ez-dūst pür būdeş reg ü pūst: Anıñ ṭamarı ve postı ancılayın ṭolu idi dostdan.

که بیرون نامدش از پوست جز دوست Ki bīrūn n’āmedeş ez-pūst cüz dūst: Ki ṭaşra gelmez idi postından dostdan ġayrı. Ḫāṣılı ḥubb-ı dost ẓā[hirini] ve bāṭınını iḫāṭā eylemiş idi bir

mertebede ḥacāmat yerinden bīrūn olan reşeḥāt-ı ḫūn-ı gülgūnı ism-i cānān ile menḳūş nümāyān olurdı. Nāẓım-ı merhūm ḳıṣṣadan ma‘rifet beyānına şürū‘ idüp buyurur ki.

خوش آنکس کو رهایی یابد از خویش Ḫoş ān kes k’ū rehāyī yābed ez-ḫˇīş: Ḫoş ol kimse ki ḳurtuluş bula kendüden.

نسیم آشنایی یابد از خویش Nesīm-i āşināyī yābed ez-ḫˇīş: Āşinālıḳ nesīmini bula kendüden. Ya‘nī ne güzeldir ol kimseniñ ḥāli ki muḥabbet-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīyi kendü ḳalbinde müşāhede ide.

کند در دل چنان جا دلبری را Küned der-dil çünān cā dil-berīrā: Bir dil-bere ancılayın göñlinde yer ide.

که گنجایش نماند دیگری را Ki güncāyiş ne-māned dīgerīrā: Ki bir ġayrısıyçün ṣığış ḳalmaya. Ya‘nī muḥabbet-i cānānı ancılayın göñlinde yerleşdire ki mā‘adāya yer ḳalmaya.

درآید همچو جانش در رگ و پی Der-āyed hemçü cāneş der-reg ü pey: O dil-ber dāḫil ola anıñ cānı gibi ṭamarına ve siñirine.

نه بیند یك سر مو خالی از وی Ne-bīned yek ser-i mū ḫālī ez-vey: Bir ḳıl başı ḳadar o dil-berden ḫālī görmeye. Ya‘nī ẓāhir ü bāṭını anıñ muḥabbetiyle memlū ola.

نه بویی باشدش از خود نه رنگی Ne būyī bāşedeş ez-ḫod ne rengī: Kendüden ne bir ḳoḳı ola ve ne bir reng ola.

نه صلحی ماندش با کس نه جنگی Ne ṣulḥī mānedeş bā-kes ne cengī: Kimse ile ne ṣulḥı ḳala ve ne cengi. Ya‘nī rāh-ı muḥabbetde fenā olup şöyle ki kendüden bir eş ḳalmaya.

نه دل در تاج و نه در تخت بندد Ne dil der-tāc u ne der-taḫt bended: Göñlini ne tāca ve ne taḫta baġlaya.

ز کوی او هوسها رخت بندد Zi-kūy-ı ū heveshā raḫt bended: Anıñ maḥallesinden ārzūlar metā‘ını baġlaya. Ya‘nī ḥubb-ı cānāndan ġayrı ārzūlar anıñ ḳalbinden külliyyen zā’il ola.

اگر گوید سخن با یار گوید Eger gūyed süḫan bā-yār gūyed: Eger söz söyleye yāriyle söyleye.

وگر جوید مراد از یار جوید Ve ger cūyed murād ez-yār cūyed: Ve eger murād dileye yārinden dileye. Ya‘nī ẕikri ve fikri ancaḳ ma‘şūkı ola.

نیارد خویشتن را در شماری Neyāred ḫˇīştenrā der-şumārī: Kendüyi ḥisāba getürmeye.

ندارد پیش غیر از عشق کاری Ne-dāred pīş ġayr ez-‘aşḳ ḳārī: ‘Aşḳdan ġayrı bir ḳār öñine ṭutmaya.

رخ اندر پختگی آرد ز خامی Ruḫ ender-puḫtegī āred zi-ḫāmī: Yüzini puḫtelige getüre ḫāmlıḳdan. Ya‘nī ṭarīḳ-ı ‘aşḳda mürebbī ola.

ز بود خود برون آید تمامی Zi-būd-ı ḫod birūn āyed tamāmī: Kendü varlığından tamāmen ṭaşra gele. Ya‘nī ne ḫoşdur ol ‘āşıḳ-ı şūrīdeniñ ḥāli ki bu evṣāfla mevṣūf ola.

تو هم جامی تمام از خود برون آی Tü hem Cāmī tamām ez-ḫod birūn āy: Nāẓım-ı merḥūm kendü nefsine ḫiṭāb idüp buyurur ki: Ey Cāmī sen daḫı kendüñden tamām ṭaşra gel! Ya‘nī rāh-ı maḥbūb-ı ḥaḳīḳīde fenā ol!

بدولتخانهٔ سرمد درون آی Be-devletḫāne-i sermed derūn āy: Ebedī devletḫānesiniñ **(S 131a)** içerüsine gel. Ya‘nī ẓāhiriñi ve bāṭınıñı dostuñ ‘aşḳıyla ārāste eyle.

چو دانم راه دولتخانه دانی Çü dānem rāh-ı devletḫāne dānī: Çünki bilürüm devletḫānesiniñ yolunı bilürsing.

نه از دولت بود چندین گرانی Ne ez-devlet büved çendīn girānī: Bu ḳadar aġırlıḳ devletden olmaz. Ya‘nī rāh-ı ‘aşḳda çāpük ü çālāk olmaḳ devletḫāne-i ḥarem-i cānāna ‘ayn-ı vuṣlatıñ sebeb-i aḳvāsı oldığın bilürken vā-mānde olmaḳ nedendir?

بدین دام گران جانا قدم نه Bedīn dām-ı girān cānā ḳadem nih: Bu aġır ṭuzaḳ üzerine ey cān ayaḳ ḳoy!

قدم در دولت آباد عدم نه Ḳadem der-devlet-ābād-ı ‘adem nih: Yoḳluġuñ ma‘mūr devletine ayaḳ ḳoy. Ya‘nī dām-ı ‘aşḳ-ı cānāna giriftār ve anıñla rāh-ı ‘ademe reftār olmaḳ bir devlet-i cāvīddir hemān idegör.

نبودی و زبان دانی نبودت Ne-būdī vü zebān-dānī ne-būdet: Sen yoḳ idiñ ve dil biliciligiñ daḫı yoḳ idi.

مباش امروز کان هم نیست بودت Me-bāş imrūz k’ān hem nīst būdet: Olma bugün ki ol hem saña yoḳ olur. Ya‘nī iki ‘adem mā-beyninde ḫādiṯ olan bugün ki vücūdı daḫı rāh-ı ‘aşḳda nā-būd eyle ki bi’ż-żarūr nā-būd olsa gerekdir. Bu beyt ba‘żı nüsḫada böylece vāḳi‘ olmuşdur: **نبودی و زیانی هم نبودست** *Ne-būdī vü ziyānī hem ne-būdest*: Sen yoḳ idiñ ve saña bir ziyān daḫı yoḳ idi. **مباش امروز هم کاینست سودت** *Me-bāş imrūz hem k’īnest sūdet*: Olma bugün hem ki saña fā’ide budur. Ya‘nī sen ma‘dūm idiñ ve muḳteżā-yı beşeriyyet ile senden bir ḫaṭā ṣādır olmamışdı tā ki üzerine bir żarār-ı uḫrevī terettüb ide bugünki gün daḫı eyyām-ı mevcūdiyyetiñi farṭ-ı muḥabbet-i maḥbūb-ı ḥaḳīḳīde ṣarf u beẕl eyle ki ancaḳ saña fā’ide budur.

مجو اندر خودی بهبود خود را Me-cū ender-ḫodī bihbūd ḫodrā: Kendülügde kendü eyü olmañı isteme. Ya‘nī iki ‘adem miyānında ḥādiṯ olan varlıḳda rāḥat-ı cismāniyyeyi ṭaleb itme.

کزین سودا نیابی سود خود را K’ez-īn sevdā ne-yābī sūd-ı ḫodrā: Ki bu sevdādan kendü fā’ideñi bulamazsın, yaḫūd kendüne fā’ide bulamazsın. Ḥāṣılı rāḥat-ı ebediyye ve sa‘ādet-i sermediyye ‘āṣıḳıyyetdedir, ancaḳ pes mā‘adāya rabṭ-ı ḳalb itmek rāh-ı savābdan dūr ve istiḳāmetden mehcūrdur. V’allāhu a‘lem bi’ṣ-ṣavāb.

در شرح احسانهای یوسف علیه السلام باهل زندان Der-şerḥ-i iḥsānhā-yı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām be-ehl-i zindān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ehl-i zindāna iḥsānlarınıñ şerḥi beyānındadır. **و تعبیر کردن وی خواب مقربان پادشاه مصر را** Ve ta‘bīr kerden-i vey ḫˇāb-ı muḳarribān-ı pādişāh-ı Mıṣrrā: Ve sulṭān-ı Mıṣrıñ muḳarribleriniñ rü’yālarını ta‘bīr beyānındadır. **و وصیت کردن وی یکی را ازیشان که مرادرا پیش سلطان یاد کن** Ve vaṣiyyet kerden-i vey yekīrā ez-īşān ki murādrā pīş-i sulṭān yād kün: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ vaṣiyyet eylemesi ki beni sulṭān-ı Mıṣrıñ öñinde yād eyle.

ز مادر هر که دولتمند زاید Zi-māder her ki devletmend zāyed: Anadan her kimse ki devletlü ṭoġar.

فروغ دولتش ظلمت زداید Fürūġ-ı devleteş ẓulmet zedāyed: Anıñ devleti ışığı ẓulmeti giderir. Ya‘nī her ne mekānda bulunursa küdüret andan zā’il olur.

بخارستان رود گلزار گردد Be-ḫāristān reved gülzār gerded: Dikenistāna gider gülistān olur.

گل از وی نافه تاتار گردد Gül ez-vey nāfe-i Tātār gerded: Gül andan Tātār müşki olur. Ya‘nī ḫāristāna varırsa gülistān olur, gülistāna varırsa müşkistān olur.

چو ابر ار بگذرد بر تشنه کشتی Çü ebr er büg’ẕered ber-teşne kişt ī: **(S 131b)** Bulut gibi eger bir ṣusuz ekin üzerine giçe.

شود از مقدمش خرم بهشتی Şeved ez-maḳdemeş ḫurrem behişt ī: Ol ekin anıñ maḳdeminden bir müzeyyen cennet olur.

چو باد ار بکذرد بر تازه باغی Çü bād er büg’ẕered der-tāze bāġ ī: Yil gibi eger uġraya bir tāze bāġ üzerine.

فروزد از رخ هر گل چراغی Fürūzed ez-ruḫ-ı her gül çerāġ ī: Her gülüñ yañaġından bir çerāġ şu‘lelenür. Ya‘nī zīnetlerini arturur.

به زندان گر دراید خرم و شاد Be-zindān ger der-āyed ḫurrem ü şād: Eger şād ve ḫurrem oldığı ḥālde zindāna gele.

کند زندانیان را از غم آزاد Küned zindāniyānrā ez-ġam āzād: Ehl-i zindānı ġamdan āzād ider.

چو زندان بر گرفتاران زندان Çü zindān ber-giriftārān-ı zindān: Çünki zindān zindāna mübtelā olanlar üzerine.

شد از دیدار یوسف باغ و بستان Şüd ez-dīdār-ı Yūsuf bāġ u bostān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ dīdārından bāġ ve bostān oldı.

همه از مقدم او شاد گشتند Heme ez-maḳdem-i ū şād geştend: Cümlesi anıñ gelmesinden şād oldılar.

ز بند درد و غم آزاد گشتند Zi-bend-i derd ü ġam āzād geştend: Derd ve ġam bendinden āzād oldılar.

بگردن غلشان شد طوق اقبال Be-gerden ġulleşān şüd ṭavḳ-ı iḳbāl: Anlarıñ boyunlarındaki demür devlet boġmaġı oldı.

بپا زنجیرشان فرخنده خلخال Be-pā zencīreşān ferḫunde ḫalḫāl: Anlarıñ ayaḳlarındaḳi zencīr mübārek ḥālḥāl oldı. *Ḫalḫāl* altun veyā gümüş ḫalḳa ki ‘avratlar ṭopuḳlarına ṭaḳarlar.

اگر زندانی بیمار گشتی Eger zindānī’ī bīmār geştī: Eger zindān ahālīsinden biri ḫasta olaydı.

اسیر محنت و تیمار گشتی Esīr-i miḥnet ü tīmār geştī: Miḥnete ve rence esīr olaydı.

کمر بستی پی تیمارداریش Kemer bestī pey-i tīmār-dārīş: Ol ḫasteye tīmār ṭutucılıḳda bil baġlardı. Ya‘nī etek der-miyān olup aña ḫiẕmet eylerdi.

خلاصی دادی از تیمارخواریش Ḫalāṣī dādī ez-tīmār-ḫˇārīş: Aña ġuṣṣa yiyicilikden bir ḫalāṣ virirdi. *Tīmār* ‘ilāc eylemek ve kimseniñ ġuṣṣasın yimek ve beslemek ve ri‘āyet eylemek ve renc ma‘nālarına gelür. Bunda cümle mülāyimdir.

وگر جا بر گرفتاری شدی تنگ Ve ger cā ber-giriftārī şüdī teng: Ve eger bir mübtelā üzerine yer ṭar olaydı.

پی تدبیر کارش کردی آهنگ Pey-i tedbīr kāreş kerdī āheng: Anıñ işine tedbīr içün ḳaṣd eylerdi. Ba‘żı nüsḫada *sūy-ı tedbīr* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī anıñ işiniñ tedbīri cānibine ḳaṣd eylerdi.

گشاده روی شدی او را رضا جوی Güşāde-rūy şüdī ūrā rıżā-cūy: Yüzi açıḳ anıñ rıżāsını ṭaleb idici olurdı.

ز تنگی در گشاد آوردیش روی Zi-tengī der-güşād āverdiyeş rūy: Ṭarlıḳdan güşāda getürürdi anıñ yüzini. Ya‘nī beşāşetü’l-vechle gelüp ol mużṭarıñ müşkilini güşād idüp anı şādān eylerdi.

وگر بر مفلسی عشرت شدی تلخ Ve ger ber-müflisī ‘işret şüdī telḫ: Ve eger bir müflis üzerine ṣafāsı acı olaydı.

ز ناداری نمودی غره اش سلخ Zi-nā-dārī nümūdī ġurreeş selḫ: Fakīrlikden anıñ evveli āḫir olaydı. Ya‘nī eger bir müflisiñ dirhem ü dīnārı olmayup kemāl-i ıżṭırārdan ḫāli digergūn olaydı.

ز زرداران کلید زر گرفتی Zi-zer-dārān kilīd-i zer giriftī: Zer ṭutucılardan zer miftāḥını ṭutardı. Ya‘nī aġniyādan aḳçe alurdı.

ز عیشش قفل تنگی بر گرفتی Zi-‘ayşeş ḳufl-ı tengī ber-giriftī: Anıñ ma‘īşetinden ṭarlıḳ kilīdini ḳaldırır idi. Ya‘nī iḥtiyācını def‘ eylerdi.

وگر خوابی بدیدی نیك بختی Ve ger ḫ̌ābī bi-dīdī nīk-baḫtī: Ve eger bir eyü baḫtlı kimesne bir düş göre idi.

بگرداب خیال افتاد رختی Be-girdāb-ı ḫayāl üftād raḫtī: Anıñ metā‘ı ḫayāl çevlegine düşe idi. Ya‘nī kemāl-i taḥayyürden **(S 132a)** girdāb-ı ḫayāle vāḳi‘ olsa idi.

شنیدی از لبش تعبیر آن خواب Şenīdī ez-lebeş ta‘bīr ān ḫ̌āb: Anıñ ṭuṭaġından ol rü’yānıñ ta‘bīrini işidir idi.

بخشکی آمدی رختش ز گرداب Be-ḫuşkī āmedī raḫteş zi-girdāb: Anıñ meta‘ı girdāb-ı ḫayālden ḫuşka gelür idi. Ya‘nī ol rü’yānıñ ta‘bīrini işidüp ‘āḳıbet anıñ kārı neye müncer olacaġını fehm eylerdi.

دو کس از محرمان شاه آن بوم Dü kes ez-maḥremān-ı şāh-ı ān būm: Ol memleketiñ şāhınıñ maḥremlerinden iki kimse.

ز خلوتگاه قربش مانده محروم Zi-ḫalvetgāh-ı ḳurbeş mānde maḥrūm: Anıñ ḫalvetgāh-ı ḳurbından maḥrūm ḳalmış idi. Ya‘nī pādişāh-ı Mışr kendü muḳarriblerinden iki kimseyi ḥużūrında teb‘īd ve zindāna teşdīd buyurmuş idi. Anlarıñ birisi pādişāhıñ şarāb-dārı ve birisi etmekcisi idi.

بزندان همدمش بودند و همراز Be-zindān hem-demeş būdend ü hem-rāz: Ol iki kimse zindānda Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma muṣāḥib ve sırdāş idiler.

درآن ماتم کده با وی هم آواز Der-ān mātemkede bā-vey hem-āvāz: Ol yas evinde anıñla hem-āvāz idiler.

بیك شب هر یکی دیدند خوابی Be-yek şeb her yekī dīdend ḫ̌ābī: Bir gicede her biri bir düş gördiler.

کزان در جانشان افتاد تابی K’ez-ān der-cāneşān üftād tābī: Ki ol düşden anlarıñ cānına bir ḥarāret düşdi. Ya‘nī şarāb-dār rü’yāda gördi ki şarāb ṣıḳar ve etmekçi gördi ki başı üzerine etmek almış ḳuşlar ol etmekden yerler. Pes ta‘bīrin bilmeyüp derūnlarına ḥarāret vāḳi‘ oldı.

یکی را مژده ده خواب از نجاتش Yekīrā müjde-dih ḫ̌āb ez-necāteş: Birine rü’yāsı necātdan müjde virici idi. Ya‘nī ḫammārın rü’yāsı beşāret virir idi ki zindāndan necāt bulup şarāb-dār-ı şehryār olur.

یکی را مخبر از قطع حیاتش Yekīrā muḫbir ez-ḳaṭ‘-ı ḥayāteş: Birine rü’yāsı ḳaṭ’-ı ḥayātdan muḫbir idi. Ya‘nī ḫabbāza rü’yāsı ḫaber virir idi ki ṣalb olunup ḳuşlar başı etinden ve beyninden ekl iderler.

ولی تعبیر آن زیشان نهان بود Velī ta‘bīr-i ān z’īşān nihān būd: Velīkin ol düşleriñ ta‘bīri anlardan giz idi.

وزان بر جانشان بار گران بود V’ez-ān ber-cāneşān bār-ı girān būd: Ol sebebden anlarıñ cānı üzerine ‘aẓīm yük var idi.

بیوسف خوابهای خود بگفتند Be-Yūsuf ḫ ̌ābhā-yı ḫod bi-güftend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma kendü rü’yālarını didiler.

جواب خوابهای خود شنفتند Cevāb-ı ḫ ̌ābhā-yı ḫod şinüftend: Kendü düşleriniñ cevābını işitdiler ve ‘āḳıbet-i kārı neye müncer olacaġını bildiler.

یکی را گوشمال از دار دادند Yekīrā güş-māl ez-dār dādend: Birine dārdan ḳulaḳ burumı virdiler, ya‘nī aṣdılar.

یکی را بر در شه بار دادند Yekīrā ber-der-i şeh bār dādend: Birine pādişah ḳapusı üzerine icāzet virdiler, ya‘nī pādişāha şarāb-dār itdiler.

جوانمردی که سوی شاه میرفت Cüvānmerdī ki sūy-ı şāh mī-reft: Bir civānmerd ki şāh cānibine gitdi.

بمسندگاه عز و جاه میرفت Be-mesnedgāh-ı ‘izz ü cāh mī-reft: Ululuḳ ve manṣıb mesnedi yerine gitdi.

چو رو سوی شه مسند نشین کرد Çü rū sūy-ı şeh-i mesned-nişīn kerd: Çünki yüzini mesned-nişīn olan şāh cānibine itdi. Ya‘nī şarāb-dāra zindāndan necāt ve pādişāh cānibine şarāb-dārlıḳ içün gitmek ki muḳarrer oldı.

بوی یوسف وصیت اینچنین کرد Be-vey Yūsuf vaṣiyyet īnçünīn kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña buncılayın vaṣiyyet itdi.

که چون در صحبت شه باریابی Ki çün der-ṣoḥbet-i şeh bār yābī: Ki çünki pādişaha ṣoḥbetinde **(S 132b)** icāzet bulasın ve ḥużūr-ı hümāyunında muḳarreb olasın.

به پیشش فرصت گفتار یابی Be-pīşeş furṣat-ı güftār yābī: Anıñ öñinde tekellüm fırṣatını bulasın. Ya‘nī ol vaḳit ki muṣāḥib-i şehryār olasın.

مرا در مجلسش یاد آوری زود Merā der-mecliseş yād āverī zūd: Beni anıñ meclisinde tīz ẕikr idesin.

کزان یاد آوری وافر بری سود K’ez-ān yād-āverī vāfir berī sūd: Ḫāṭır getüresin. Ya‘nī ki ol yād-āverlikden vāfir fā’ide iletürsün. Ya‘nī muḳābilinde min-‘indi’llāh mücāzāt olursun.

بگویی هست در زندان غریبی Bi-gūyī hest der-zindān ġarībī: Diyesin ki zindānda bir ġarīb vardır.

ز عدل شاه دوران بی نصیبی Zi-‘adl-i şāh-ı devrān bī-naṣībī: Şāh-ı devrānıñ ‘adlinden bir naṣībsiz vardır.

چنینش بی گنه مپسند رنجور Çünīneş bī-güneh mep’send rencūr: Anı buncılayın günāhsız rencūr begenme. Ya‘nī andan ḥabsi muḳteżī bir nesneniñ ṣudūrı ma‘lūm olmaḳsızın maḥbūs olmasını ma‘ḳūl görme.

که هست این از طریق معدلت دور Ki hest īn ez-ṭarīḳ-ı ma‘dilet dūr: Ki bu ‘adl itmek ṭarīḳından ıraḳdır. *Hest* edāt-ı ḥaberdir ki muḳaddem giçmek ile hemzesi hāya ḳalb olmuşdur. *Ez-ṭarīḳ-ı ma‘rifet dūrest* dimekdir.

چو خورد آن بهره مند از دولت شاه Çü ḫord ān behremend ez-devlet-i şāh: Çünki ol naṣīblü pādişāh devletinden nūş itdi.

می از قرابهٔ قرب شهنشاه Mey ez-ḳurrābe-i ḳurb-ı şehinşāh: *Kurrābe* ḳabaḳulaḳ didikleri büyük desti ve büyük şīşedir ki içinde şarāb ṣaḳlarlar ṣāfī olsun diyü. Ya‘nī çünki mey içeydi pādişāhıñ ḳurbı destisinden. Ya‘nī çünki pādişāha muḳarreb oldı.

چنان رفت آن وصیت از خیالش Çünān reft ān vaṣiyyet ez-ḫayāleş: Ol vaṣiyyet anıñ ḫayālinden ancılayın gitdi.

که بر خاطر نیامد چند سالش Ki ber-ḫāṭır neyāmed çend sāleş: Ki ḫāṭırına gelmedi niçe sene.

نهال وعده اش مأیوسی آورد Nihāl-i va‘deeş me’yūsī āverd: Anıñ va‘desiniñ fidānı maḥrūmluḳ getürdi.

بزندان بلا محبوسی آورد Be-zindān-ı belā maḥbūsī āverd: Belā zindānında maḥbūsluḳ getürdi. Ḥāṣılı ol güftār ḥabs-i medīde sebeb oldı.

بلی آنرا که ایزد برگزیند Belī ānrā ki Īzed ber-güzīned: Belī öyledir, ya‘nī ol va‘de unudulup pādişāh ‘indinde yād olunmaması yerindedir. Zīrā bir kimseyi ki Ḫudā-yı müte‘āl muḫtār ve muṣṭafī ide.

بصدر عز سلطانی نشیند Be-ṣadr-ı ‘izz-i sulṭānī nişīned: Ol kimse sulṭānlıḳ ‘izzi ṣadrında otura.

ره اسباب بر رویش به بندد Reh-i esbāb ber-rūyeş bi-bended: Īzed te‘ālā sebebler yolını anıñ yüzine bend ider.

رهین این و آنش کی پسندد Rehīn-i īn ü āneş key pesended: Bunıñ ve anıñ girevi olmasını ne zamān begenür? Ba‘żı nüsḫada key yerine *kem* vāḳi‘ olmuşdur, ya‘nī az begenür. Ḳıllet-i ‘ademden kināyedir, hīç begenmez dimekdir. Ḥāsılı Īzed te‘ālā kendüniñ ḫāṣ ḳulını

āḫer, kimseniñ ni‘meti muḳābilinde rehīnde olmasına rāżı olmaz. Belki rıżāsı ḳavl-i şedā’idden necātda ve ṭaleb-i ‘āfiyetde ẓāhiren bāṭınen teveccühi kendü mürebbīsi ve ḫālıḳı ve rāzıḳı olan Ḫudā-yı müte‘āl ḥażretlerine olmasındadır. Ba‘żı nüsḫada sulṭānī yerine *ma‘şūḳī* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī Ḫudāy te‘ālā kendü ma‘şūḳı āḫeriñ rehīninde olmasına rāżı **(S 133a)** olmaz.

نتابد جز سوی خود روی او را Ne-tābed cüz sūy-ı ḫod rūy-ı ūrā: Īzed te‘ālā ol ḳuluñ yüzini bükmez kendü cānibinden ġayrıya.

ز هر کس بگسلاند خوی او را Zi-her kes büg’silāned ḫūy-ı ūrā: Herkesden üzer anıñ ḫūyını ve meyelān ṭab‘ını.

بدست غیر تاراجش نخواهد Be-dest-i ġayr tārāceş ne-ḫˇāhed: Ġayrıñ eliyle anıñ yaġmasını istemez.

بغیر خویش محتاجش نخواهد Be-ġayr-ı ḫˇīş muḥtāceş ne-ḫˇāhed: Kendünüñ ġayrısına anıñ muḥtāc olmasını istemez.

نخواهد دست او در دامن کس Ne-ḫˇāhed dest-i ū der-dāmen-i kes: Dilemez anıñ etegi ġayrısınıñ elinde ola.

اسیر دام خویشش خواهد و بس Esīr-i dām-ı ḫˇīşeş ḫˇāhed ü bes: Kendü dāmına esīr ister ancaḳ.

طلب کردن پادشاه مصر یوسف علیه السلام را برای تعبیر خواب خود پادشاه Ṭaleb kerden-i pādişāh-ı Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmrā berāy-ı ta‘bīr-i ḫˇāb-ı ḫod pādişāh: Pādişāh-ı Mışr Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı ṭaleb itmek beyānındadır kendü düşüni ta‘bīr ecliyçün **و تعلل کردن وی که تا آنچه میان وی و زنان مصر کذشته بود تفحص نماید** Ve ta‘allül kerden-i vey ki tā ānçi miyān-ı vey ve zenān-ı Mışr güẕeşte būd tefaḥḥuş nümāyed: Ve ol ta‘allül eylemek ki tā ol nesne ki kendü ile zenān-ı Mışr beyninde giçmiş idi tefaḥḥus göstere.

بسا قفلا که ناپیدا کلیدست Besā ḳuflā ki nā-peydā-kilīdest: Çoḳ ḳufl vardır ki miftāḥı ẓāhir degildir.

برو راه گشایش نابدیدست Ber-ū rāh-ı güşāyiş nā-bedīdest: Ol ḳufl üzerine açılış yolı belürsüzdür. Ya‘nī çoḳ bağlu işler vardır ki anıñçün ṭuruḳ-ı fütūḥāt ma‘lūm degildir.

بود چون کار دانا پیچ بر پیچ Büved çün kār-ı dānā pīç-ber-pīç: Ol miftāḥı nā-bedīd ḳufl, mudaḳḳıḳ ‘ālimiñ işi gibi ṭolaşıḳ ṭolaşıḳ üzerine olur.

به پیشش کوشش فکر و نظر هیچ Be-pīşeş kūşiş-i fikr ü naẓar hīç: Ol ḳuflıñ öñinde fikr ve naẓar dürüşüşi hīç olur. Ya‘nī im‘ān-ı naẓar ile ne ḳadar taḥḳīḳ ü tedḳīḳ olunsa yine

‘abeş olur. Ḥāşılı çoḳ bağlu ümīdler var ki hīç bir vechle ḥuṣūle gelmek mümkin degil iken.

ز ناگه دست صنعی در میان نه Zi-nāgeh dest-i ṣun‘ī der-miyān ne: *Zi-nāgeh* lafẓınıñ ma‘nāsı min-ciheti’l-ma‘nā beyt-i ṣānīye muḳayyeddir. Ya‘nī ara yirde bir ṣun‘ eli yoḳ.

بفتحش هیچ صانع را گمان نه Be-fetḥeş hīç Ṣāni‘rā gümān ne: Anıñ fetḥine hīç Ṣāni‘e gümān yoḳ. Ya‘nī hīç bir kimseniñ ṣan‘atı ḳuvvetiyle ol ḳuflı fetḥe ve ol müşkili ḥalle gümānı yoḳ iken.

بدید آید ز غیب آن را گشادی Bedīd āyed zi-ġayb ānrā güşādī: Nāgehden, ya‘nī füc’aten ẓuhūra gelür ġaybdan ol ḳuflı fetḥ içün bir açılış. Ya‘nī ol müşkili ḥall içün der-‘aḳab bir sebeb ẓāhir olur.

ودیعت در گشادش هر مرادی Vedī‘et der-güşādeş her murādī: Her bir murād açılışda vedī‘adır. Ya‘nī her ‘ameliñ ḥuṣūliniñ bir vaḳti vardır ve her ‘amel, vaḳtine merhūndur. Nitekim buyurmuşlardır:

Beyt:

اندرین کارکاه بوقلمون

کل امر بوقته مرهون

Enderīn kārgāh-ı būḳalemūn

Küllü emrin bi-vaḳtihi merhūn[995]

چو یوسف دل ز حیلتهای خود کند Çü Yūsuf dil zi-ḥīlethā-yı ḫod kend: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kendü ḥīlelerinden göñlini ḳazdı.

برید از رشتهٔ تدبیر پیوند Bürīd ez-rişte-i tedbīr peyvend: Tedbīr ipinden ittişāli kesdi. Ya‘nī zindāndan ḫalāṣ içün esbāb-ı ẓāhireyi terk itdi.

بجز ایزد نماند او را پناهی Be-cüz Īzed ne-mānd ūrā penāhī: Īzed te‘ālādan ġayrı anıñçün bir ṣıġınacaḳ yer **(S 133b)** ḳalmadı.

که باشد در نوایب تکیه گاهی Ki bāşed der-nevāyib tekyegāhī: Ki şedā’idde anıñ söykenme yeri ola.

ز پنداری خودی و بخردی رست Zi-pindārī ḫodī vü baḫredī rest: Kendülük ve ‘aḳılluluk ẓannından ḳurtuldı.

[995] Bu değişken dünyada, bütün işler vakti geldiği zaman olur.

گرفتش فیض فضل ایزدی دست Girifteş feyż-i faẕl-ı Īzedī dest: Īzed teʻālāya ḫāṣ olan faẕlıñ feyżānı anıñ elini ṭutdı. *Feyż* lüġatde ırmaḳ ṭaşup iki kenārını ḳablamaġa dirler ammā ıṣṭılāḥda bir kese kemāliyle bir iyilik gelmege dirler.

شبی سلطان مصر آن شاه بیدار Şebī sulṭān-ı Mıṣr ān şāh-ı bīdār: Bir gice Mıṣr sulṭānı ol uyanıḳ şāh, yaʻnī melik-i reyyān.

بخوابش هفت گاو آمد بدیدار Be-ḫˇābeş heft gāv āmed be-dīdār: Rü'yāsında yedi öküz dīdārına geldi.

همه بسیار خوب و سخت فربه Heme bisyār ḫūb u saḫt ferbih: Ḳamusı çoḳ güzel ve ḳatı semüz idiler.

بخوبی و خوشی از یکدگر به Be-ḫūbī vü ḫoşī ez-yek diger bih: Güzellikde ve ḫoşluḳda biribirinden eyü idiler.

وزان پس هفت دیگر در برابر V'ez-ān pes heft dīger der-berāber: Ve andan soñra ġayrı yedi öküz anlarıñ berāberinde.

بدید آمد سراسر خشك و لاغر Bedīd āmed ser-ā-ser ḫuşk u lāġar: Ẓāhir geldi cümlesi ḳurı ve arıḳ idiler.

درآن هفت نخستین روی کردند Der-ān heft-i nüḫustīn rūy kerdend: Bu arıḳ ṣıġırlar evvelki yedi semüz ṣıġırlara yüz itdiler, yaʻnī teveccüh itdiler.

بسان سبزه اورا پاك خوردند Besān-ı sebze ūrā pāk ḫordend: Yaşıl ot gibi anları cümle yediler.

بدینسان سبز و خرم هفت خوشه Bedīn sān sebz ü ḫurrem heft ḫūşe: Bu üslūbla yedi ʻaded yaşıl ve laṭīf sünbül.

که دل زان قوت بردی دیده توشه Ki dil z'ān ḳūt bürdī dīde tūşe: Ki göñül andan yiyecek iletürdi ve göz azıḳ. Yaʻnī ancılayın laṭīf idiler ki göñül ve göz andan maḥẓūẓ olurlardı.

بر آمد از عقب هفت دگر خشك Ber-āmed ez-ʻaḳab heft diger ḫuşk: Anlarıñ ʻaḳabinden yedi ʻaded ḳurı sünbül ẓāhir oldı.

برآن پیچید و کردش سربسر خشك Ber-ān pīçīd ü kerdeş ser-be-ser ḫuşk: Ol tāze sünbüller üzerine ṭolaşdı ve anları başdan başa ḳurı itdi.

چو سلطان بامداد از خواب برخاست Çü sulṭān bāmdād ez-ḫˇāb ber-ḫāst: Çünki sulṭān ṣabāḥ vaḳti uyḳudan ḳalḳdı.

ز هر بیدار دل تعبیر آن خواست Zi-her bīdār-ı dil taʻbīr-i ān ḫˇāst: Her göñli uyanıḳdan anıñ taʻbīrini diledi.

همه گفتند کین خواب محالست Heme güftend k’īn ḫˇāb-ı muḥālest: Dükeli didiler ki bu muḥāl düşdür.

فراهم کردهٔ وهم و خیالست Ferāhem kerde-i vehm ü ḫayālest: Vehm ve ḫayāliñ cem‘ olmışıdır. Ya‘nī vehm ve ḫayāliñ ictimā‘ında ḥāṣıl olmuş bir fikr-i bāṭıldır.

بحکم عقل تعبیری ندارد Be-ḫükm-i ‘aḳl ta‘bīrī ne-dāred: ‘Aḳıl ḥükmiyle bir ta‘bīr ṭutmaz.

بجز اعراض تدبیری ندارد Be-cüz i‘rāż tedbīrī ne-dāred: İ‘rāżdan ġayrı bir tedbīr ṭutmaz.

جوانمردی که از یوسف خبر داشت Cüvānmerdī ki ez-Yūsuf ḫaber dāşt: Bir civānmerd ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan ḫaber ṭutdı. Ya‘nī şarāb-dār ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām andan şefā‘at iltimās eylemişdi.

ز روی کار یوسف پرده برداشت Zi-rūy-ı kār-ı Yūsuf perde ber-dāşt: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ işi yüzinden perdeyi ḳaldırdı, ya‘nī ḫaber virdi.

که در زندان همایون فر جوانیست Ki der-zindān hümāyūn-fer cüvānīst: Ki zindānda mübārek devletlü bir civān vardır.

که در حل دقایق خرده دانیست Ki der-ḥall-i daḳāyıḳ ḫurde-dānīst: Ki müşkilleri ḥall itmede ince fikirlüdür.

بود بیدار در تعبیر هر خواب Büved bīdār der-ta‘bīr-i her ḫˇāb: Her düşi ta‘bīr[de] **(S 134a)** uyanıḳ olur.

دلش در غوص این دریا گهریاب Dileş der-ġavs-ı īn deryā güher-yāb: Anıñ göñli bu ta‘bīr deryāsına ṭalmaḳda güher bulıcı olur.

اگر گویی برو بگشایم این راز Eger gūyī ber-ū büg’şāyem īn rāz: Eger dirsen anıñ üzerine bu sırrı açam.

وزان تعبیر خوابت آورم باز V’ez-ān ta‘bīr-i ḫˇābet āverem bāz: Ve andan düşüñ ta‘bīrini gerü saña getürem.

بگفتا اذن خواهی چیست از من Bi-güftā iẕn-ḫˇāhī çīst ez-men: Pādişāh didi: İẕin isteyicilik nedir benden?

چه بهتر کور را از چشم روشن Çi bihter kūrrā ez-çeşm-i rūşen: Kör kimseye aydın gözden eyürek nedir?

مرا چشم خرد هر لحظه کورست Merā çeşm-i ḫıred her laḥẓa kūrest: Benim içün ‘aḳıl gözi her laḥẓa kördür.

که از دانستن این راز دورست Ki ez-dānisten-i īn rāz dūrest: Ki bu sırrı bilmekden ıraḳdır. Ya‘nī kör gibi müteḥayyirim. Pes bu muḥayyeri benden izālede ve bu varṭadan beni ḥalās-ı sa‘da su’āl nedir?

روان شد جانب زندان جوانمرد Revān şüd cānib-i zindān cüvānmerd: Yüriyici oldı zindān cānibine civānmerd.

بیوسف حال خواب شه عیان کرد Be-Yūsuf hāl-i ḫˇāb-ı şeh ‘ayān kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma şāhıñ düşi ḥālini ‘ayān itdi.

بگفتا گاو و خوشه هر دو سالند Bi-güftā gāv u ḫūşe her dü sālend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Sıġır ve sünbül her ikisi senedirler. Ya‘nī her birisi seneye delālet ider.

باوصاف خودش وصاف حالند Be-evṣāf-ı ḫodeş vaṣṣāf-ı ḥālend: Kendü evṣāfıyla ḥāllerini vaṣf idicidirler. Ya‘nī semüz sıġır ve yeşil sünbül ucuzluḳ seneye ve arıḳ sıġır ve ḳurı sünbül ḳaḥṭ seneye delālet ider. Nitekim buyurur.

چو باشد خوشه سبز و گاو فربه Çü bāşed ḫūşe sebz ü gāv ferbih: Çünki sünbül yaşıl ve sıġır semüz ola.

بود از خوبی سالت خبر ده Büved ez-ḫūbī-i sālet ḫaber dih: Ol seneniñ ḫūbluġından saña ḫaber virici olur.

چو باشد خوشه خشك و گاو لاغر Çü bāşed ḫūşe ḫuşk u gāv lāġer: Çünki sünbül ḳurı ola ve sıġır zebūn ola.

بود از سال تنگست قصه آور Büved ez-sāl-i tengest ḳıṣṣa-āver: Ṭar seneden saña ḳıṣṣa getürüci olur.

نخستین سالهای هفت گانه Nüḫustīn sālhā-yı heftgāne: Evvelki yedişer seneler.

بود باران و آب و کشت و دانه Büved bārān u āb u kişt ü dāne: Yaġmur ve şu ve ekin ve dāne olur. Ya‘nī yedi sene evvel ġāyet ucuzluḳ ve bolluḳ olup ni‘am-ı İlāhī nihāyet-i keşret ü vefretle nā-mütenāhī olur.

همه عالم ز نعمت پر بر آید Heme ‘ālem zi-ni‘met pür ber-āyed: Dükeli ‘ālem ni‘metden ṭolı gelür.

وزان پس هفت سال دیگر آید V’ez-ān pes heft sāl-i dīger āyed: Ve andan şoñra ġayrı [yedi] sene gelür.

که نعمتهای پیشین خورده گردد Ki ni‘methā-yı pīşīn ḫorde gerded: Ki evvelki ni‘metler yinilmiş olur. Ya‘nī şoñraġı yedi senede evvelki senelerde cem‘ olunan ni‘metler ekl olunur.

ز تنگی جان خلق آزرده گردد Zi-tengī cān-ı ḫalḳ āzürde gerded: Ṭarlıḳdan ḫalḳıñ cānı incinmiş olur.

نبارد زآسمان ابر عطایی Ne-bāred z’āsmān ebr-i ‘aṭāyī: Yaġmaz gökden bir ‘aṭā buluṭı.

نروید از زمین شاخ گیایی Ne-rūyed ez-zemīn şāḫ-ı giyāyī: Bitmez yerden bir ot budaġı.

ز عشرت مال داران دست دارند Zi-‘işret māl-dārān dest dārend: Māl-dārlıkdan el ṭutarlar. Ya‘nī kemāl-i ḳaḥṭdan aġniyā ṣafālarını terk iderler.

ز تنگی تنگ دستان جان سپارند Zi-tengī teng-destān cān sipārend: Eli ṭar faḳīrler ṭarlıḳdan cān teslīm iderler.

چنان نان کم شود بر خوان دوران Çünān nān kem şeved ber-ḫˇān-ı devrān: Devrānıñ sofrası üzerinde etmek ancılayın belürsüz olur.

که گوید آدمی نان و دهد جان Ki güyed ādemī nān u dihed cān: Ki ādemī etmek dir ve cān virir.

جوانمرد این سخن بشنید و برگشت Cüvānmerd īn süḫan biş’nīd ü ber-geşt: **(S 134b)** Civānmerd, ya‘nī şarāb-dār bu sözi işitdi ve döndi.

حریف بزم شاه دادگر گشت Ḥarīf-i bezm-i şāh-ı dādger geşt: ‘Adl idici şāhıñ meclisiniñ muṣāḥibi oldı.

حدیث یوسف و تعبیر او گفت Ḥadīṯ-i Yūsuf u ta‘bīr-i ū güft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫaberini ve anıñ ta‘bīrini didi.

دل شاه از دمش چون غنچه بشگفت Dil-i şāh ez-demeş çün ġonce büş’küft: Pādişāhıñ göñli anıñ nefesinden ġonce gibi açıldı.

بگفتا خیز یوسف را بیاور Bi-güftā ḫīz Yūsufrā biyāver: Didi: Ḳalḳ Yūsufı getür.

کزو به گرددم این نکته باور K’ez-ū bih gerdedem īn nükte bāver: Ki andan eyü ola bu nükteye i‘tiḳādım. Nefs-i mütekellim mīmi min-ciheti’l-ma‘nā *bāver* lafẓına muḳayyeddir. Ya‘nī bi’ẕ-ẕāt kendüden işidem tā ki i‘tiḳādım istiḥkām üzre ola.

سخن کز دوست آید شکرست آن Süḫan k’ez-dūst āyed şekkerest ān: Söz ki dostdan gele ol şekerdir.

ولی گر خود بگوید بهترست آن Velī ger ḫod bi-güyed bihterest ān: Velākin eger kendü diye eyürekdir ol.

چو از دلبر سخن شاید شنیدن Çü ez-dil-ber süḫan şāyed şenīden: Çünki dil-berden sözi işitmek yarar mümkin olur.

چرا از هر دهن باید شنیدن Çirā ez-her dehen bāyed şenīden: Ne içün her aġızdan işitmek gerek. Ya‘nī kendüden işitmek mümkin iken āḫerden işitmek lāyıḳ degil.

دگر باره بزندان شد روانه Diger bāre be-zindān şüd revāne: Şarāb-dār bir daḫı zindāna revāne oldı.

ببرد این مژده پیش آن یگانه Bi-bürd īn müjde pīş-i ān yegāne: Bu müjdeyi ol yegāneniñ öñine iletdi. *Yegāne* o kimseye dirler ki hünerde naẓīri olmaya. Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ

daḫı ta‘bīr-i rü’yāda naẓīri olmadığından yegāne buyurdı. Ya‘nī şarāb-dār Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma müjde getürdi ve didi.

که ای سرو روان قدس بخرام Ki ey serv-i revān-ı ḳuds biḫ’rām: Ki ey cennetiñ serv-i revānı, ḳalḳ! Ba‘żı nüsḫada revān yerine riyāż vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī ey cennet baḳçalarınıñ servi ḳalḳ!

سوی بستانسرای شاه نه گام Sūy-ı bostānserāy-ı şāh nih gām: Pādişāhıñ bostānserāyı cānibine adım ḳoy.

خرامان شو بدین روی دلارا Ḫırāmān şev bedīn rūy-ı dil-ārā: Ṣalınıcı ol bu göñül bezeyici yüz ile.

بیارا زین گل آن بستانسرا را Biyārā z’īn gül ān bostānserārā: Müzeyyen eyle bu gül yüzden ol bostānserāyı.

بگفتا من چه آیم سوی شاهی Bi-güftā men çi āyem sūy-ı şāhī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Ben ne gelem bir şāhıñ cānibine?

که چون من بی کسی را بی گناهی Ki çün men bī-kesīrā bī-günāhī: Ki benim gibi ṣāḥibsiz bir günāhsızı.

بزندان سالها محبوس کرده است Be-zindān sālhā maḥbūs kerdest: Zindānda niçe seneler maḥbūs itmişdir.

ز آثار کرم مأیوس کرده است Zi-āṯār-ı kerem me’yūs kerdest: Kerem eṯerlerinden ümīdsiz itmişdir.

اگر خواهد که من بیرون نهم پای Eger ḫ̌āhed ki men bīrūn nihem pāy: Eger pādişāh isterse ki ben ṭaşra ayaḳ ḳoyam.

ازین غمخانه گو اول بفرمای Ez-īn ġamḫāne gū evvel bi-fermāy: Bu ġamḫāneden di evvel buyur. Ya‘nī ey şarāb-dār! Eger bu ġam evinden ṭaşra çıḳmamı isterse pādişāha söyle ki buyursun.

که آنانی که چون رویم بدیدند Ki ānānī ki çün rūyem bi-dīdend: Ki ol ḫatunlar ki çünki yüzimi gördiler.

ز حیرت در رخم کفهای بریدند Zi-ḥayret der-ruḫem kefhāy bürīdend: Yañaġımda ḥayretden ellerini kesdiler.

بیکجا چون ثریا با هم آیند Be-yek cā çün Ṯüreyyā bā-hem āyend: Ülker gibi bir yere bile geleler.

نقاب از کار من روشن گشایند Niḳāb ez-kār-ı men rūşen güşāyend: Benim işimden niḳābı rūşen açalar. Ya‘nī ẓāhir ve vāżıḥ ideler.

که جرم من چه بود از من چه دیدند Ki cürm-i men çi būd ez-men çi dīdend: Ki benim cürmüm ne idi benden ne gördiler?

که رختم جانب زندان کشیدند Ki raḫtem cānib-i zindān keşīdend: Ki metā‘ımı zindān cānibine çekdiler, ba‘żı nüsḫada **چرا رختم سوی زندان کشیدند** *Çirā raḫtem sūy-ı zindān keşīdend* **(S 135a)** vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī niçün metā‘-ı vücūdımı zindān cānibine çekdiler?

بود کین سر شود بر شاه روشن Büved k’īn sır şeved ber-şāh rūşen: Ola ki bu sır pādişāh üzerine ẓāhir ola.

که پاکست از خیانت دامن من Ki pākest ez-ḫıyānet dāmen-i men: Ki pākdir ḫıyānetden benim etegim. Ya‘nī ola ki zenān töhmetinden berī oldıġım pādişāha ẓāhir ola.

مرا پیشه گناه اندیشگی نیست Merā pīşe günāh-endīşegī nīst: Günāh fikr idicilik baña ṣan‘at degildir.

در اندیشه خیانت پیشگی نیست Der-endīşe ḫıyānet-pīşegī nīst: Fikrimde ḫıyānet-pīşelik yoḳdur.

درآن خانه خیانت نامد از من Der-ān ḫāne ḫıyānet n’āmed ez-men: Ol ḫānede, ya‘nī ḫāne-i ‘azīzde ḫıyānet gelmedi benden.

بجز صدق و دیانت نامد از من Be-cüz ṣıdḳ u diyānet n’āmed ez-men: Ṣādıḳlıḳ ve perhīzkārlıḳ ve emīnlikden ġayrı gelmedi benden.

مرا به گر زنم نقد خزاین Merā bih ger zenem naḳd-i ḫazāyin: Baña eyüdür, ya‘nī ehvendir eger ḫazīneler naḳdini uram.

که باشم در فراش خانه خاین Ki bāşem der-firāş-ı ḫāne ḫāyin: Ki ḫāne döşeginde ḫāyin olam. Ya‘nī ḫānesinde sākin oldıġım kimseniñ ḥaremine ḫıyānet eylemekden benim ‘indimde yol kesici olmaḳ daḫı ehvendir.

جوانمرد این سخن چون گفت با شاه Cüvānmerd īn süḫan çün güft bā-şāh: Şarāb-dār bu sözi çünki pādişāha didi.

زنان مصر را کردند آگاه Zenān-ı Mıṣrrā kerdend āgāh: Zenān-ı Mıṣrı āgāh itdiler.

که پیش شاه یکسر جمع گشتند Ki pīş-i şāh yek-ser cem‘ geştend: Ki pādişāhıñ öñine bir uġurdan cem‘ oldılar.

همه پروانهٔ آن شمع گشتند Heme pervāne-i ān şem‘ geştend: Cümlesi ol şem‘e pervāne oldılar.

چو رو کردند در بزم شه آن جمع Çü rū kerdend der-bezm-i şeh ān cem‘: Çünki şāh meclisine ol cem‘ yüz itdiler. Ya‘nī ol ‘avratlar çünki meclis-i şāha teveccüh itdiler. Ḥāṣılı çünki ol meclise ḥāżır oldılar.

زبان آتشین بگشاد چون شمع Zebān-ı āteşīn büg’şād çün şem‘: Pādişāh, āteşli dilini açdı yanar mūm gibi. Ya‘nī anlara ḫiṭāb idüp buyurdı.

کزان شمع حریم جان چه دیدند K’ez-ān şem‘-i ḥarīm-i cān çi dīdend: Ki ol cān ḥarīmi şem‘inden ne gördiler?

که بر وی تیغ بدنامی کشیدند Ki ber-vey tīġ-i bed-nāmī keşīdend: Ki anıñ üzerine rüsvāylıḳ ḳılıcını çekdiler. Ya‘nī andan ne ḳabāḥat gördiñiz ki anı rüsvāy eylediñiz?

ز رویش در بهار و باغ بودید Zi-rūyeş der-bahār u bāġ būdīd: Anıñ yüzinden bahār ve bāġda idiñiz.

چرا ره سوی زندانش نمودید Çirā reh sūy-ı zindāneş nümūdīd: Niçün anıñ yolını zindān cānibine gösterdiñiz?

بتی کازار باشد بر تنش گل Bütī k’azār bāşed ber-teneş gül: Bir maḥbūb ki teni üzerinde gül āzār ola. Ya‘nī nāzik ve laṭīf cesedi gülden rāḥatsız ola.

کی از دانا سزد بر گردنش غل Ki ez-dānā sezed ber-gerdeneş ġul: Ne vaḳit dānādan yarar anın gerdeni üzre buḳaġu. Ya‘nī ‘ālim ve āḳil ancılayın nāzenīniñ gerdeninde buḳaġu olmasına rāżı olmaz.

گلی کش نیست تاب باد شبگیر Gülī k’eş nīst tāb-ı bād-ı şeb-gīr: Bir gül ki gice içinde esen yile ṭāḳati yoḳdur.

بپایش چون نهد جز آب زنجیر Be-pāyeş çün nihed cüz āb zencīr: Dānā anıñ ayaġına şudan ġayrı zencīr nice ḳor. Ya‘nī ‘āḳīl olan kimse ancılayın maḥbūbuñ ayaḳları zencīrde olmasına rāżı olmaz, meger ki ayaḳları aḳar şu içinde ola. Ma‘hāzā ol daḫı bir şafādır, egerçi zencīr şeklin gösterir. Nitekim ṭopuḳ berāberi aḳar şu içinde bir kimesne ayaḳlarını vaẓ‘ eyledikde ol ayaḳlar üzerinde aḳan şu zencīr şeklini gösterir.

زنان گفتند کای شاه جوانبخت Zenān güftend k’ey şāh-ı cüvānbaḫt: ‘Avratlar didiler ki: Ey baḫtı genc **(S 135b)** pādişāh!

بتو فرخنده باد این تاج با تخت Be-tü ferḫunde bād īn tāc bā-taḫt: Saña mübārek olsun bu tāc taḫt ile. Ba‘żı nüsḫada **بتو فرخنده فر هم تاج و هم تخت** *Be-tü ferḫunde fer hem tāc u hem taḫt* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī saña ḳutlu olsun hem tāc hem taḫt. Ya‘nī ziyāde ḳutlu ve mübārek olsun dimekdir.

ز یوسف ما بجز پاکی ندیدیم Zi-Yūsuf mā be-cüz pākī ne-dīdīm: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan biz pāklikden ġayrı görmedik.

بجز عز و شرفناکی ندیدیم Be-cüz ‘izz ü şerefnākī ne-dīdīm: ‘Azīzlik ve şereflülükden ġayrı görmedik. Ya‘nī andan eyülükden ve nezāhetden ġayrı bir yaramaz nesne ḥiss eylemedik.

نباشد در صدف گوهر چنان پاك Ne-bāşed der-ṣadef gevher çünān pāk: Ṣadefde gevher ancılayın pāk olmaz.

که بود از تهمت آن جان جهان پاك Ki būd ez-töhmet ān cān-ı cihān pāk: Ki töhmetden ol cihānıñ cānı pāk idi.

زلیخا بود نیز آنجا نشسته Zelīḫā bū[d] nīz āncā nişeste: Zelīḫā daḫı ol maḳāmda oturmuş idi.

زبان از کذب و جان از کید رسته Zebān ez-kiẕb ü cān ez-keyd reste: Dilini yalandan ve cānını ḥīleden ḳurtarmış idi.

ز دستانهای پنهان زیر پرده Zi-destānhā-yı pinhān zīr-i perde: Gizlü ḥīlelerden perde altında idi.

ریاضتهای عشقش پاك کرده Riyāżethā-yı ‘aşḳeş pāk kerde: ‘Aşḳıñ riyāżetleri anı mekr ve ḥīleden pāk ve ṭāhir itmiş idi.

ولی با صد هزاران درد و غم بیش Velī bā-ṣad hezārān derd ü ġam bīş: Velīkin niçe yüz bing ziyāde derd ve ġam ile.

که تا او را چه آید از قضا پیش Ki tā ūrā çi āyed ez-ḳażā pīş: Ki ‘acabā aña ḳażādan ne gelür öñine. Ya‘nī yüz bingden ziyāde derd ve ġam çeker idi ki ‘acabā pādişāhdan ne güne mu’āhaẕe olunur ma‘hāẕā.

غم جنان بجان خود نهاده Ġam-ı cānān be-cān-ı ḫod nihāde: Cānānıñ ġamını kendü cānına ḳomuş idi.

دو رود از دیدهٔ پر خون گشاده Dü rūd ez-dīde-i pür-ḫūn güşāde: Ḳan ile ṭolu gözinden iki ırmaḳ açmış idi.

فروغ راستی از جان علم زد Fürūġ-ı rāstī ez-cān ‘alem zed: Ṭoġrılıḳ żiyāsı cānından ‘alem urdı.

چو صبح راستین از صدق دم زد Çü ṣubḥ-ı rāstīn ez-ṣıdḳ dem zed: Fecr-i ṣādıḳ gibi gerçekden nefes urdı.

بجرم خویش کرد اقرار مطلق Be-cürm-i ḫ‘īş kerd iḳrār-ı muṭlaḳ: Kendü ḳabāḥatini iḳrār eyledi.

برآمد زان صدای حصحص الحق Ber-āmed z’ān ṣadā-yı ḥaṣḥase’l-ḥaḳ: Ol Zelīḫādan ḥaṣḥase’l-ḥaḳ ṣadāsı geldi. Ya‘nī didi ki: Ḥaḳ ẓāhir oldı.

بگفتا نیست یوسف را گناهی Bi-güftā nīst Yūsufrā günāhī: Zelīḫā cevābda didi: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām içün bir günāh yoḳdur.

منم در عشق او گم کرده راهی Menem der-‘aşḳ-ı ū güm-kerde rāhī: Benim anıñ ‘aşḳında yolı nā-bedīd eylemiş.

نخست او را بوصل خویش خواندم Nüḫust ūrā be-vaṣl-ı ḫ̆īş ḫ̆āndem: Evvel anı kendü vaşlıma oḳudum. Ya‘nī nefsime da‘vet eyledim.

چو کام من نداد از پیش راندم Çü kām-ı men ne-dād ez-pīş rāndem: Çünki benim maḳṣūdımı virmedi öñümden sürdüm. Ya‘nī yanımdan giderdim.

بزندان از ستمهای من افتاد Be-zindān ez-sitemhā-yı men üftād: Zindāna benim sitemlerimden düşdi.

درآن غمها زمن غمهای افتاد Der-ān [ġamhā zi-]ġamhā-yı men üftād: Ol ġamlara benim ġamlarımdan düşdi.

غم من چون گذشت از حد و غایت Ġam-ı men çün güẕeşt ez-ḥadd ü ġāyet: Benim ġamım çünki ḥadd ü ġāyetden geçdi.

بحالش کرد حال من سرایت Be-ḥāleş kerd ḥāl-i men sirāyet: Benim ḥālim anıñ ḥāline sirāyet eyledi. Ya‘nī ol beni ġamnāk eyledigiyçün kendü de elemnāk oldı.

جفایی گر رسید او را زجافی Cefāyī ger resīd ūrā zi-cāfī: Eger cefā idiciden aña bir cefā irişdiyse.

کنون واجب بود او را تلافی Künün vācib büved ūrā telāfī: Şimdi aña tedārik vācib olur. Ya‘nī bilā-sebeb benden aña cefā ve eẕālar irişdiyse **(S 136a)** şimdi telāfī-i mā-fāt ve ḫayr ile mükāfāt baña vācib olur.

هر احسان کآید از شاه جهاندار Her iḥsān k’āyed ez-şāh-ı cihān-dār: Pādişāh-ı cihān-dār ve nikū-kārdan her ne iḥsān ki gele.

بصد چندان بود یوسف سزاوار Be-ṣad çendān büved Yūsuf sezāvār: Niçe yüz ol ḳadere Yūsuf ‘aleyhi’s-selām lāyıḳlu olur.

چو شاه این نکتهٔ سنجیده بشنید Çü şāh īn nükte-i sencīde biş’nīd: Çünki pādişāh bu ṭartılmış daḳīḳ sözleri ki işitdi.

چو گل بشکفت و چون غنچه بخندید Çü gül büş’küft ü çün ġonce bi-ḫandīd: Gül gibi açıldı ve ġonce gibi güldi.

اشارت کرد کز زندانش آرند İşāret kerd k’ez-zindāneş ārend: İşāret itdi ki zindāndan anı getüreler.

درآن خرم سرا بستانش آرند Der-ān ḫurremserā bostāneş ārend: Ol ḫūb ārāste olan bostānserāya anı getüreler.

ز باغ لطف گلبرگیست خندان Zi-bāġ-ı luṭf-ı gülbergīst ḫandān: Bāġ-ı luṭfdan bir gülegen gül yapraġıdır.

گل خندان ببستان به که زندان Gül-i ḫandān be-bostān bih ki zindān: Gülegen gül bostānda eyü ki zindānda. Ya‘nī bostānda olması eyüdür zindānda olmasından.

بملك جان بود شاه نكوبخت Be-mülk-i cān büved şāh-ı nikū-baḫt: Cān mülkinde eyü baḫtlı pādişāh olur.

مقام شه نشاید جز سر تخت Maḳām-ı şeh ne-şāyed cüz ser-i taḫt: Pādişāh maḳāmı taḫt başından ġayrı yaramaz.

بیرون آمدن یوسف علیه السلام از زندان Bīrūn āmeden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ez-zindān: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zindāndan ṭaşra gelmek **و گرامی داشتن پادشاه مرورا** Ve girāmī dāşten-i pādişāh mer ūrā: Ve pādişāh anı ḥürmetlü ṭutmaḳ. **و وفات کردن عزیز مصر** Ve vefāt kerden-i ‘azīz-i Mıṣr: Ve ‘azīz-i Mıṣr vefāt itmek. **و مبتلا شدن زلیخا به تنهایی** Ve mübtelā şüden-i Zelīḫā be-tenhāyī: Ve Zelīḫā yalñızlıġa mübtelā olmaḳ beyānındadır.

درین دیر کهن رسمیست دیرین Der-īn deyr-i kühen resmīst dīrīn: Bu eski kelīsāda bu eski ḳānūndur. Ya‘nī bu köhne dünyāda ‘ādet-i ḳadīmedir ki.

که بی تلخی نباشد عیش شیرین Ki bī-telḫī ne-bāşed ‘ayş-ı şīrīn: Ki acılıḳsız ṭatlu dirlik olmaz.

خورد نه ماه طفلی در رحم خون Ḫored nüh māh ṭıflī der-raḥim ḫūn: Ṭoḳuz ay bir çocuḳ ana raḥminde ḳan yer.

که آید با رخی چون ماه بیرون Ki āyed bā-ruḫ[ī] çün māh bīrūn: Ki ay gibi yañaḳ ile ṭaşra gele. Ya‘nī ol ṭar ve ḳaranuḳ yerde ḳan içinde bir müddet miḥnet-keşīde olmadıḳca gül ruḫsāra nā’il olamaz ve andan ṭaşra gelüp ḫalāṣ bulamaz.

بسا سختی که بیند لعل در سنگ Besā saḫtī ki bīned la‘l der-seng: Çoḳ ḳatılıḳ ki görür la‘l ṭaşda.

که خورشید درخشانش دهد رنگ Ki ḫūrşīd-i dıraḫşāneş dihed reng: Ki ıldırıcı güneş aña renk virir. Ya‘nī la‘l didikleri cevher çoḳ müddet şulb-ı sengde şiddet ve miḥnet çekmelüdür ki güneşiñ te’ṯīriyle reng-i rummānīyi aḫẕ idüp beyne’l-enām ḥürmetlü ve ḳıymetlü ola. *La‘l* bir ma‘rūf ḳıymetli ṭaşdır, ḳırmızı olur. Eydürler ki ma‘denden çıḳınca beyāż çıḳarmış. Pes bunı tāze ḳanlu cigere yaturup güneşe ḳorlar böyle ḳızarır. Beyt:

گویند سنگ لعل شود در مقام صبر
آری شود ولیك بخون جگر شود

Gūyend seng la‘l şeved der-maḳām-ı ṣabr

Ārī şeved velīk be-ḫūn-ı ciger şeved[996]

Beyt:

مرا بدور لبت شد يقين كه جوهر لعل

بديد ميشود از آفتاب عالمتاب

Merā be-devr-i lebet şüd yaḳīn ki cevher-i la‘l

Bedīd mī-şeved ez-āftāb-ı ‘ālem-tāb[997]

شب يوسف چو بگذشت از درازی Şeb-i Yūsuf çü büg’ẕeşt ez-dırāzī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ gicesi çünki uzunluḳdan geçdi. Ya‘nī zindānda muḳadder olan iḳāmet müddeti çünki tamām oldı.

طلوع صبح كردش كارسازی Ṭulū‘-ı ṣubḥ kerdeş kār-sāzī: Ḫalāṣ ṣabāḥınıñ ṭulū‘ı **(S 136b)** aña kār-sāzlıḳ ve muvāfaḳat itdi.

چو شد كوه گران بر جانش اندوه Çü şüd kūh-ı girān ber-cāneş endūh: Çünki ġuṣṣa anıñ cānı üzerine aġır ṭaġ oldı.

برآمد آفتابش از پس كوه Ber-āmed āftābeş ez-pes-i kūh: Güneşi ṭaġ ardından ṭulū‘ eyledi. Ḥāṣılı şeb-i miḥnet nihāyet bulup ṣubḥ-ı sa‘ādet ṭulū‘ eyledi.

پی تعظيم و اكرام وی از شاه Pey-i ta‘ẓīm ü iḳrām-ı vey ez-şāh: Aña ta‘ẓīm ve ikrām içün pādişāhdan.

خطاب آمد بنزديكان درگاه Ḫiṭāb āmed be-nezdīkān-ı dergāh: Dergāhına ḳarīb olanlara ḫiṭāb geldi. Ya‘nī pādişāh cümle ḫadem ve ḥaşemine buyurdı.

كز ايوان شه خورشيد اورنگ K’ez-eyvān-ı şeh-i ḫūrşīd-evreng: Ki güneş taḫtlı pādişāh eyvānından.

بميدانی ز هر جانب دو فرسنگ Be-meydānī zi-her cānib dü ferseng: Bir meydānda her cānibden iki fersaḫ. Ya‘nī ġāyetde vāsi‘ bir meydānda.

دو رويه تا بزندان ايستادند Dü rūye tā be-zindān īstādend: İki ḳat tā zindāna varınca ṭurdılar.

تحملهای خود را عرضه دادند Taḥammülhā-yı ḫodrā ‘arża dādend: Kendü taḥammüllerini ‘arża virdiler. Ya‘nī taḥammül eyledikleri zīb ü zīneti iẓhār eylediler.

چه از زرين كمر سركش غلامان Çi ez-zerrīn-kemer ser-keş ġulāmān: Ziyāde ile ‘ālī-cenāb altun kemerlü ġulāmlardan.

---

[996] Derler ki taş, sabır makamına geldi mi lal olur, evet olur ama ciğer kanıyla olur.

[997] Senin dudağın döneminde lal madeninin dünyayı aydınlatan güneş ışığıyla meydana geldiğini iyice anladım.

همه در خلعت زرکش خرامان Heme der-ḫil‘at-i zer-keş ḫırāmān: Cümlesi altun işlemelü ḫil‘atd[e] şalınıcı.

چه از چاپك سواران سپاهی Çi ez-çāpük süvārān-ı sipāhī: Çoḳ çāpük atlu ‘askerlerden.

بتازی مرکبان با هم مباهی Be-tāzī merkebān bā-hem mübāhī: ‘Arab atlarına biniciler birbiriyle faḫr idiciler.

چه از خورشید پیکر خوش نوایان Çi ez-ḫūrşīd-peyker ḫoş-nevāyān: Güneş çehrelü ḫoş naġmelülerden çoḳ kimesne.

بعبرانی و سریانی سرایان Be-İbrānī vü Süryānī-serāyān: İbrānī ve Süryānī dilince ırlayıcılar.

سران مصر بیرون از شماره Serān-ı Mıṣr bīrūn ez-şumāre: Ḥisābdan ḫāric Mıṣrıñ uluları.

نثار آورد درآن از هر کناره Niṯār āverd der-ān ez-her kenāre: Anda ṣaçı getürüci her kenāreden.

تهی دستان بامید نثاری Tehī-destān be-ümmīd-i niṯārī: Ṣaçı ümmīdiyle eli boş faḳīrler.

گشاده هر طرف جیب و کناری Güşāde her ṭaraf ceyb ü kinārī: Her cānibden yaḳasını ve ḳucaġını, ya‘nī etegini açmış. Ḥāṣılı eyvān-ı şāhdan bāb-ı zindāna varınca envā‘-ı zīnet ile meydānı āreste eylediler. Zerrīn kemerlü zer-keş ḫil‘atlü ḫırāmān ġulāmlar, çāpük süvār ‘Arab atlu mübāhī dil-āverler, güneş ṣūretlü ḫūb ṣadālu muġannīler ve cemī‘ esḫıyā ve gedālar cem‘iyyetiyle ol cāları pīrāste eylediler.

چو یوسف شد سوی خسرو روانه Çü Yūsuf şüd sūy-ı ḫusrev revāne: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām pādişāh cānibine yüriyici oldı.

بخلعتهای خاص و خسروانه Be-ḫil‘athā-yı ḫāṣ u ḫusrevāne: Pādişāhāne ve ḫāṣ ḫil‘atleriyle.

فراز مرکبی از پای تا فرق Firāz-ı merkebī ez-pāy tā farḳ: Atıñ üzerinde ayaġından başına dek.

چو گوی گشتند در زر و گهر غرق Çü gūy geştend der-zerr ü güher ġarḳ: Ṭop gibi altun ve gevhere ġarḳ olmuş idi. Ya‘nī eger atı ve eger kendüsi mine’l-ḳarn ile’l-ḳadem envā‘-ı zīnetle müzeyyen idiler.

بهر جا طبلهای مشگ و عنبر Be-her cā ṭablehā-yı müşk ü ‘anber: Her mevżi‘de müşk ve ‘anber ṭablaları var idi.

بهر سو بدرهای در و گوهر Be-her sū bedrehā-yı dürr ü gevher: Her cānibde incü ve güher bedreleri var idi. *Bedre* on biñ dirhem veyā on iki biñ dirheme dirler. Ya‘nī bī-nihāye müşk ü ‘anberi ve dür ü gevheri.

براه مرکب او می فشاندند Be-rāh-ı merkeb-i ū mī-feşāndend: Anıñ atı yolına şaçdılar. Ya‘nī anıñ ḫalāṣı tebrīkine atınıñ ayaġına müşk ü ‘anber ve dür ü gevher niṯār **(S 137a)** eylediler.

گدا را از گدایی می رهاندند Gedārā ez-gedāyī mī-rehāndend: Faḳīrlikden ḳurtardılar.

چو آمد بارگاه شه بدیدار Çü āmed bārgāh-ı şeh be-dīdār: Çünki pādişāh bārgāhı dīdāra geldi. Ya‘nī ẓāhir olup göründi.

فرود آمد ز رخشی تیز رفتار Fürūd āmed zi-raḫşī tīz-reftār: Aşaġı geldi keskün yürişlü atdan. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām pādişāha ta‘ẓīmen dābbesinden nüzūl eyledi.

خز و اطلس بپای انداختندش Ḫaz u aṭlās be-pāy endāḫtendeş: Ḫaz ve aṭlās anıñ ayaġına atdılar. *Ḫazz* deñiz ḳoyunıdır ki yüñinden fāḫir libāslar eylerler. Ol libāslara daḫı ḫazz dirler. Ya‘nī anıñ ayaġı altına ḥarīr ve fāḫir libāslar döşediler.

بپای انداز سر افراختندش Be-pāy-endāz ser efrāḫtendeş: Ayaġı altına çekilen pīş-keş ile başını yüceltdiler. Ya‘nī anı refī‘u’l-ḳadr eylediler. *Pāy-endāz* pādişāh ayaġına çekilen pīş-keşe dirler.

ببالای خز و اگسون همی رفت Be-bālā-yı ḫaz u egsūn hemī-reft: Ḫaz ve aṭlas üzerinde gider idi.

بر اطلس چون مه گردون همی رفت Ber-aṭlas çün meh-i gerdūn hemī-reft: Gerdūnuñ ayı gibi felek aṭlası üzerinde gider idi. Nitekim felek-i Ḳamerde, Ḳamerden ġayrı yıldız olmadıġından sāde aṭlas gibidir.

ز قرب مقدمش چون شه خبر یافت Zi-ḳurb-ı maḳdemeş çün şeh ḫaber yāft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳudūmı ḳurbından çünki pādişāh ḫaber buldı.

باستقبال او چون بخت بشتافت Be-istiḳbāl-i ū çün baḫt biş’tāft: Ṭāli‘-i meymūnı gibi anı istiḳbāle ‘acele itdi.

کشیدش در کنار خویشتن تنگ Keşīdeş der-kenār-ı ḫ ̌īşten teng: Pādişāh anı kendü kenārına ṭar çekdi. Ya‘nī kendü ‘indine ḳarīb itdi.

چو سرو گلرخ و شمشاد گلرنگ Çü serv-i gül-ruḫ u şimşād-ı gül-reng: Gül yañaḳlı serv ve gül renkli şimşād gibi.

به پهلوی خودش بر تخت بنشاند Be-pehlū-yı ḫodeş ber-taḫt bin’şānd: Kendü ‘indinde taḫt üzre oturtdı.

به پرسشهای خوش با وی سخن راند Be-pürsişhā-yı ḫoş bā-vey süḫan rānd: Ḫoş soruşlar ile anıñla söz sordı. Ya‘nī çoḳ nesne su’āl eyleyüp mükāleme buyurdı.

نخست از خواب خود پرسید و تعبیر Nüḫust ez-ḫˇāb-ı ḫod pürsīd ü ta‘bīr: Evvel kendü rü’yāsından ta‘bīr şordı.

درآمد لعل نوشینش بتقریر Der-āmed la‘l-i nūşīneş be-taḳrīr: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ṭatlu leb-i la‘li taḳrīre geldi. Ya‘nī rü’yānıñ ta‘bīrini tekrāren taḳrīr eyledi.

ازآن پس کردش از هر جا سؤالی Ez-ān pes kerdeş ez-her cā su’ālī: Andan şoñra her yerde aña bir su‘āl itdi.

به پرسیدش زهر کاری و حالی Be-pürsīdeş zi-her kārī vü ḥālī: Aña şordı her bir ‘amelden ve ḥālden.

جواب دلکش و مقبول گفتش Cevāb-ı dil-keş ü maḳbūl güfteş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña göñül ceẕb idici ve maḳbūl cevāb didi.

چنان کآمد ازآن گفتن شکفتش Çünān k’āmed ez-ān güften şüküfteş: Ancılayın ki ol dimekde pādişāha açılmaḳ geldi. Ya‘nī anıñ laṭīf cevāblarından pādişāhıñ göñli güşāde ve yüzi ḫandān oldı.

در آخر گفت این خوابی که دیدم Der-āḫir güft īn ḫˇābī ki dīdem: Āḫirde didi ki: Bu düşi ki gördüm.

ز تو تعبیر آن روشن شنیدم Zi-tü ta‘bīr-i ān rūşen şenīdem: Senden anıñ ta‘bīrini āşikāre işitdim.

چه سان تدبیر آن کردن توانم Çi sān tedbīr-i ān kerden tüvānem: Ne üslūbla anıñ tedbīrini itmege ḳādir olam?

غم خلق جهان خوردن توانم Ġam-ı ḫalḳ-ı cihān ḫorden tüvānem: Cihān ḫalḳınıñ ġamını yemege ḳādir olam. Ya‘nī ne tedbīr idem ki eyyām-ı ḳaḥṭda ḫalḳ rāḥat üzre olalar.

بگفتا باید ایام فراخی Bi-güftā bāyed eyyām-ı ferāḫī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Gerek vüs‘at günlerinde.

که ابر و نم نیفتد در تراخی Ki ebr ü nem neyüfted der-terāḫī: **(S 137b)** Ki bulut ve çise te‘ḫīre düşmeye. Ya‘nī buluṭ ve yaġmur kesilmezden evvel ve eyyām-ı ḳaḥṭ gelmezden evvel ehem ve elzem budur ki.

منادی کردن اندر هر دیاری Münādī kerden ender-her diyārī: Her bir diyārda nidā eylemek.

که نبود خلق را جز کشت کاری Ki neb’ved ḫalḳrā cüz kişt kārī: Ki ḫalḳıñ olmaya ekinden ġayrı bir ‘ameli. Ya‘nī zemīn-i Mışrda vāḳi‘ olan ‘imāretlerde münādīler nidā eyleyüp tenbīh ve te‘kīd olsun ki ḫalḳ kār u kesblerini zirā‘ate ḥaşr eylesünler.

بناخن سنگ خارا را خراشند Be-nāḫun seng-i ḫārārā ḫırāşend: Ṭırnaġla kara ṭaşı ḳazıyalar.

ز چهره خوی فشانان دانه پاشند Zi-çihre ḫoy-feşānān dāne pāşend: Çehresinden der şaçıcılar dāne şaçalar. Ya‘nī derler döküp emr-i zirā‘ate ihtimām ideler.

چو از دانه شود آگنده خوشه Çü ez-dāne şeved āgende ḫūşe: Çünki sünbül dāneden ṭolu ola.

نهندش همچنان از بهر توشه Nihendeş hemçünān ez-behr-i tūşe: Anı ḳoyalar ancılayın azıḳdan ötüri. Ya‘nī dāneyi sünbül içinde terk ideler tā ki żāyi‘ olmaya.

سنانها خوشه را زان رسته از تن Sinānhā ḫūşerā z’ān rüste ez-ten: Sünbülüñ mızraḳları, ya‘nī ḳılçıḳları andan ötüri sünbülüñ gövdesinden bitmişdir.

که باشد بررخ خصمان سنان زن Ki bāşed ber-ruḫ-ı ḫaşmān sinān-zen: Ki düşmānlarınıñ yüzi üzerine mızraḳ urucı ola. Ya‘nī ol ḳılçıḳlar ġalleyi mehlekātdan ḫıfẓ içündür.

چو گیرد خوشه در خانه درنگی Çü gīred ḫūşe der-ḫāne direngī: Çünki sünbül ḫānede eglenmek ṭutar.

بیاید روزگار قحط و تنگی Biyāyed rūzgār-ı ḳaḥṭ u tengī: Ḳıṭlıḳ ve ṭarlıḳ zamānı gelür.

برد هر کس برای عیش تیره Büred her kes berāy-ı ‘ayş-ı tīre: Herkes iletür bulanıḳ dirligi ecliyçün.

بقدر حاجت خود زان ذخیره Be-ḳadr-i ḥācet-i ḫod z’ān ẕaḫīre: Kendü ḥāceti miḳdārı andan ẕaḫīre. Ya‘nī sünbül içinde dāne maḥfūz olmaḳ gerekdir ki eyyām-ı ḳaḥṭda her kes iḥtiyācı miḳdārı andan ẕaḫīre ref‘ idüp iḥtiyāclarını def‘ ideler.

ولی هر کار را باید کفیلی Velī her kārrā bāyed kefīlī: Velīkin her işe bir kefīl gerek.

که از دانش بود با وی دلیلی Ki ez-dāniş büved bā-vey delīlī: Ancılayın kefīl ki ‘ilmden anıñla bir delīl ola. Ya‘nī ol kefīl ‘ālim ve ‘āḳil ola.

بدانش غایت آن کار داند Be-dāniş ġāyet-i ān kār dāned: ‘İlmle ol kārıñ ġāyetini bile.

چو داند کار را کردن تواند Çü dāned kārrā kerden tüvāned: Çünki işi bile eylemege ḳādir olur. Ya‘nī çünki umūruñ ‘aḳıbeti neye müncer olacaġını bilür, tedbīr ile ‘uhdesinden çıḳabilür.

ز هر چیزی که در عالم توان یافت Zi-[her] çīzī ki der-‘ālem tüvān yāft: Her bir nesneden ki ‘ālemde bulmaḳ mümkin olur.

چو من دانا کفیلی کم توان یافت Çü men dānā kefīlī kem tüvān yāft: Benim gibi bir dānā kefīl az bulmaḳ olur. Ya‘nī eyyām-ı ḳaḥṭda ḫalḳ müreffehü’l-ḥāl olmaġiçün elān ẕaḫīre cem‘ ü tertīb eylemegin ṭarīḳını ancaḳ ben bilürüm.

بمن تفویض کن تدبیر این کار Be-men tefvīż kün tedbīr-i īn kār: Baña tefvīz eyle bu işiñ tedbīrini.

که ناید دیگری چون من بدیدار Ki n’āyed dīgerī çün men be-dīdār: Ki benim gibi bir ġayr ẓuhūra gelmez. Ya‘nī tedbīri ben bildügüm gibi bir ġayrısı bilmez. Zīrā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām mü’eyyedün min-‘indi’llāhdır. Anıñ her ḳavli ve fi‘li mu‘cizeye mebnīdir, āḫer kimse anıñ gibi olamaz, meger ki peyġamber ola.

چو شاه از وی بدید این کار سازی Çü şāh ez-vey bi-dīd īn kār-sāzī: Çünki pādişāh **(S 138a)** andan bu kārī-sāzlıġı ve intiẓām-ı aḥvāli gördi.

بملك مصر دادش سرفرازی Be-mülk-i Mışr dādeş ser-firāzī: Mülk-i Mışrda aña baş yüceliḳ virdi ve anı ‘azīz-i Mışr eyledi.

سپه را بندهٔ فرمان او کرد Sipehrā bende-i fermān-ı ū kerd: ‘Askeri anıñ buyurıġına bende itdi.

زمین را عرصهٔ میدان او کرد Zemīnrā ‘arṣa-i meydān-ı ū kerd: Yeri anıñ meydānınıñ ortası itdi.

بجای خود بتخت زر نشاندش Be-cāy-ı ḫod be-taḫt-ı zer nişāndeş: Kendü yerinde altun taḫtda anı dikdi, ya‘nī oturtdı.

بصد عزت عزیز مصر خواندش Be-ṣad ‘izzet ‘azīz-i Mışr ḫ̌āndeş: Aña yüz ‘izzet ile ‘azīz-i Mışr oḳudı.

چو پا بالای تخت زر نهادی Çü pā bālā-yı taḫt-ı zer nihādī: Çünki ayaġını altun taḫt üzre ḳodı.

جهانی زیر تختش سر نهادی Cihānī zīr-i taḫteş ser nihādī: Bir cihān, ya‘nī bir iḳlīm ḫalḳı taḫtı altında baş ḳodı. Ya‘nī cümle enām emrine rām oldılar.

چو رفتی بر سر میدان ز ایوان Çü reftī ber-ser-i meydān zi-eyvān: Çünki eyvāndan meydānıñ başı üzerine gider idi.

رسیدی بانگ چاووشان بکیوان Resīdī bāng-ı çāvūşān be-Keyvān: Çāvūşlarıñ āvāzı felek-i Züḥale irişirdi.

بهر جانب که طوف اندیش بودی Be-her cānib ki ṭavf-endīş būdī: Her cānibe ki ṭavaf fikirli olurdı ve her ne ṭarafa ki gitmek ḳaṣdını eylerdi.

جنیبت کش هزارش بیش بودی Cenībet-keş hezāreş bīş būdī: Yedek çekici binek daḫı ziyāde olur idi. *Cenībet* cīmiñ feṭḥi ve nūnuñ kesri ve meddiyle ve bānıñ feṭḥi ve āḫirde tā ile yedek ma‘nāsına.

بهر کشور که بگذشتی سواره Be-her kişver ki büg’ẕeştī süvāre: Her iḳlīme ki atlu mürūr eylerdi.

برون بودی سپاهش از شماره Birūn būdī sipāheş ez-şumāre: ‘Askeri ḥisābdan ṭaşra idi.

چو یوسف را خدا داد این بلندی Çü Yūsufrā Ḫudā dād īn bülendī: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām[a] Ḫudā-yı müte‘āl bu yüceliği virdi.

بقدر این بلندی ارجمندی Be-ḳadr-i īn bülendī ercmendī: Bu yüceliḳ ḳadrince ‘azīzlik virdi.

عزیز مصر را دولت زبون گشت ‘Azīz-i Mışrrā devlet zebūn geşt: ‘Azīz-i Mışrıñ devleti zebūn oldı.

لوای حشمت او سرنگون گشت Livā-yı ḥaşmet-i ū ser-nigūn geşt: Anıñ ‘aẓamet sancaġı ser-nigūn oldı.

دلش طاقت نیاورد این خلل را Dileş ṭāḳat neyāverd īn ḫalelrā: Göñli bu ḫalele ṭāḳat getürmedi.

بزودی شد هدف تیر اجل را Be-zūdī şüd hedef tīr-i ecelrā: Tīzlik ile ecel oḳına nişān oldı ve āḫirete rıḥlet itdi.

زلیخا روی در دیوار غم کرد Zelīḫā rūy der-dīvār-ı ġam kerd: Zelīḫā yüzini ġam dīvārına itdi.

ز بار هجر یوسف پشت خم کرد Zi-bār-ı hicr-i Yūsuf püşt ḫam kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ müfāraḳatı yükinden arḳasını egri itdi.

نه از جاه عزیزش خانه آباد Ne ez-cāh-ı ‘azīzeş ḫāne ābād: Ne zevci olan ‘azīz-i Mışrıñ manşıbından ḫānesi ma‘mūr idi.

نه از اندوه یوسف خاطر آزاد Ne ez-endūh-ı Yūsuf ḫāṭır-āzād: Ne Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ġuṣṣasından ḫāṭırı fāriġ idi.

فلك کو دیر مهر و زود کینست Felek k’ū dīr-mihr ü zūd-kīnest: Felek ki o giç muḥabbetlü ve tīz ḥıḳdludur.

درین محنت سرا کار وی اینست Der-īn miḥnetserā kār-ı vey īnest: Bu miḥnet evinde anıñ kārı budur. Ya‘nī şemere-i muḥabbeti vü meserreti giç irişdürüp aḫẕ-i intiḳāmı ‘ale’l-fevr ider.

یکی را برکشد چون خور بر افلاك Yekīrā ber-keşed çün ḫūr ber-eflāk: Birini çeker güneş gibi eflāk üzerine.

یکی را افکند چون سایه بر خاك Yekīrā efkened çün sāye ber-ḫāk: Birini şalar gölge gibi ṭopraḳ üzerine.

خوش آن دانا بهر کاری و باری Ḫoş ān dānā be-her kārī vü bārī: Ḫoş ol her bir işi güci bilici kimesne.

که از کارش نگیرد اعتباری Ki ez-kāreş ne-gīred i‘tibārī: Ki feleginñ ḳārından bir **(S 138b)** i‘tibār ṭutmaya.

نه از اقبال او گردن فرازد Ne ez-iḳbāl-i ū gerden firāzed: Ne anıñ iḳbālinden boyun yücelde.

نه از ادبار او جانش گدازد Ne ez-idbār-ı ū cāneş güdāzed: Ne anıñ idbārından cānı eriye. Ya‘nī ne ḫoşdur ol ‘avāḳıb-ı umūrı ‘āleme olan kimesne ki dünyānıñ hīç bir ḥāline i‘tibār eylemeyüp devlet ü iḳbāl aña teveccüh ile mesrūr ve faḳr u faḳā işābetle maḥzūn olmaya.

در شرح حال زلیخا بعد از وفات عزیز مصر Der-şerḥ-i ḥāl-i Zelīḫā ba‘d ez-vefāt-ı ‘azīz-i Mışr: ‘Azīz-i Mışrıñ vefātından şoñra Zelīḫānıñ ḥāli şerḥindedir.

و استیلای محبت یوسق علیه السلام بروی و ابتلای وی بمحنت فراق Ve istīlā-yı muḥabbet-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ber-vey ve ibtilā-yı vey be-miḥnet-i firāḳ: Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muḥabbetiniñ ġalebesi Zelīḫā üzerine ve ayruluḳ miḥnetine Zelīḫānıñ mübtelā olması beyānındadır.

دلی کز دلبری ناشاد باشد Dilī k’ez-dil-berī nā-şād bāşed: Bir göñül ki bir dil-berden nā-şād ola.

ز هر شادی و غم آزاد باشد Zi-her şādī vü ġam āzād bāşed: Her şādlıḳ ve ġamdan fāriġ olur.

غم دیگر نگیرد دامن او Ġam-ı dīger ne-gīred dāmen-i ū: Ġayrı ġam anıñ etegini ṭutmaz.

نگردد شادیی پیرامن او Ne-gerded şādiyī pīrāmen-i ū: Şādlıḳ anın çevresine ṭo[la]nmaz.

اگر گردد جهان دریای اندوه Eger gerded cihān deryā-yı endūh: Eger cihān ġuṣṣa deryāsı ola.

بر آرد موجهای غصه چون کوه Ber-āred mevchā-yı ġuṣṣa çün kūh: Ṭaġ gibi ġuṣṣa ṭalġalarını yuḳaru getüre.

ازآن یم دامن او تر نگردد Ez-ān yem dāmen-i ū ter ne-gerded: Ol deryā-yı ġuṣṣadan anıñ etegi yaş olmaz.

ز اندوهی که دارد بر نگردد Zi-endūhī ki dāred ber ne-gerded: Bir ġuṣṣadan ki ṭutar i‘rāż eylemez. Ya‘nī ḥüzn-i aşlīsiyle maḥzūn olur.

وگر چشن طرب سازد زمانه Ve ger çeşn-i ṭarab sāzed zamāne: Ve eger zamāne şenlik bayramını düze. *Ṭarab* sürürdan ḥāṣıl olan ḫıffete dirler.

دهد زان عیشهای جاودانه Dihed z’ān ‘ayşhā-yı cāvidāne: Ol bayram şenliginden ẕevḳ u ṣafā-yı ebedī vire. Ya‘nī ol ‘āşıḳ-ı nā-şāda envā‘-ı ṣafālar irişe.

فرو پیچد ازآن چشن طرب روی Fürū pīçed ez-ān çeşn-i ṭarab rūy: Ol çeşn-i ṭarabdan ve ol ẕevḳ u ṣafādan yüzini büker.

نگردد کم غم او یکسر موی Ne-gerded kem ġam-ı ū yek ser-i mūy: Anıñ ġamı bir tüy başı ḳadar noḳṣān olmaz.

زلیخا بود مرغی محنت آهنگ Zelīḫā būd murġī miḥnet-āheng: Zelīḫā miḥnet ḳaṣdlu bir murġ idi.

جهان چون خانهٔ مرغان برو تنگ Cihān çün ḫāne-i murġān ber-ū teng: Cihān ḳuşlar ḫānesi gibi anıñ üzerine ṭar idi. Ya‘nī her bār dünyā anıñ başına ṭar idi.

درآن روزی که دولت یار بودش Der-ān rūzī ki devlet yār būdeş: Ol günde ki devlet Zelīḫāya yār idi.

حریم خانه چون گلزار بودش Ḥarīm-i ḫāne çün gülzār būdeş: Ḫānesiniñ içerüsi gülistān gibi müzeyyen idi.

عزیزش بود بر سر سایه گستر ‘Azīzeş būd ber-ser sāye-güster: ‘Azīz anıñ başı üzre gölge döşeyici idi.

نهالی بود رعنا سایه پرور Nihālī būd ra‘nā sāye-perver: Gölgede beslenmiş bir güzel fidān idi.

همه اسباب عشرت جمع میداشت Heme esbāb-ı ‘işret cem‘ mī-dāşt: Dükeli ṣafā sebeblerini bağlamış ṭutar idi.

رخی افروخته چون شمع میداشت Ruḫī efrūḫte çün şem‘ mī-dāşt: Yanar mūm gibi yalıñlanmış bir ruḫ ṭutar idi.

غم یوسف ز جان او نمیرفت Ġam-ı Yūsuf zi-cān-ı ū nemī-reft: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ġamı anıñ cānından gitmez idi.

حدیثش از زبان او نمیرفت Ḥadīṯeş ez-zebān-ı ū nemī-reft: Anıñ kelāmı Zelīḫānıñ dilinden gitmez idi.

درآن وقتی که رفت از سر عزیزش Der-ān vaḳtī ki reft ez-ser ‘azīzeş: Ol bir vaḳitde ki ‘azīz anıñ başından gitdi.

نماند اسباب عیش از هیچ چیزش Ne-mānd esbāb-ı ‘ayş ez-hīç çīzeş: **(S 139a)** Hīç nesneden dirlik sebebleri ḳalmadı. Ya‘nī devlet yüz döndürüp emvāl u eṣḳālden bir nesnesi ḳalmadı.

خیال روی یوسف یار او بود Ḫayāl-i rūy-ı Yūsuf yār-ı ū būd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yüziniñ ḫayāli anıñ yāri idi.

انیس خاطر افکار او بود Enīs-i ḫāṭır-ı efkār-ı ū būd: Anıñ mecrūḥ ḫāṭırınıñ enīsi idi.

بیادش روی در ویرانه کردی Be-yādeş rūy der-vīrāne kerdī: Anıñ yādıyla yüzini vīrāneye eylerdi. Ya‘nī ıssız, ḫālī yerlere gider idi.

وطن در کنج محنت خانه کردی Vatan der-künc-i miḥnetḫāne kerdī: Miḥnet evi köşesinde vaṭan eylerdi.

نه میخورد از فراق او نه میخفت Nemī-ḫord ez-firāḳ-ı ū nemī-ḫuft: Anıñ firāḳından ne ṭa‘ām yir idi ve ne uyur idi.

ز دیده خون همی بارید و میگفت Zi-dīde ḫūn hemī-bārīd ü mī-güft: Gözinden ḳan yaġdurur idi ve dir idi.

خوش آن کز بخت برخوردار بودم Ḫoş ān k'ez-baḫt ber-ḫordār būdem: Ziyāde ḫoş idi ol vaḳit ki baḫtımdan berḫodār ve mütemetti' idim.

درون یکسرا با یار بودم Derūn-ı yek serā bā-yār būdem: Yār ile bir ev içinde idim.

ولی بی یار از حرمان دیدار Velī bī-yār ez-ḥırmān dīdār: Velīkin cānānıñ dīdār ḥarmānından yārsız ve vāsıṭasız yāḫud *bār* icāzet ma'nāsına bā-yı muvaḥḥade ile oldıġı taḳdīrce. Ya'nī kimseniñ iznine ve icāzetine tevaḳḳuf eylemeksizin.

جمالش دیدمی هر روز صد بار Cemāleş dīdemī her rūz ṣad bār: Her gün yüz kerre cemālini görür idim.

ازآن دولت که بختم ساخت محروم Ez-ān devlet ki baḫtem sāḫt maḥrūm: Ol devletden ki baḫtım maḥrūm eyledi.

بزندان کردمش مظلوم و مرحوم Be-zindān kerdemeş maẓlūm u merḥūm: Anı zindāne itdim maẓlūm ve merḥūm. Ya'nī ẓulm olunmuş ve merḥametle lāyıḳ oldıġı ḥālde.

بشب پنهان بزندان بردمی راه Be-şeb pinhān be-zindān bürdemī rāh: Gice gizlü zindāna yol iletürdüm.

تماشا کردمی آن روی چون ماه Temāşā kerdemī ān rūy-ı çün māh: Ol ay gibi yüzi seyr eylerdim.

بروزم ژنگ غم از دل زدودی Be-rūzem jeng-i ġam ez-dil zidūdī: Gündüzde ġam pāsını göñlümden açardı.

در و دیوار آن منزل که بودی Der ü dīvār-ı ān menzil ki būdī: Ol menziliñ ḳapusı ve dīvārı ki Yūsuf 'aleyhi's-selām anda idi. Ya'nī gice zindāna varup cemālini temāşā eyler idim ve gündüz bām-ı ḳaṣrdan zindānıñ der ü dīvārını temāşā eylerdim. Ne güzel günler belki dügünler idi.

منم امروز ازینها دور مانده Menem imrūz ez-īnhā dūr mānde: Benim bugün bunlardan ıraḳ ḳalmış.

بدل رنجه بتن رنجور مانده Be-dil rence be-ten rencūr mānde: Göñül ile emeklü ve zahmetlü ten ile ḫasta ḳalmış. Ya'nī anıñ 'aşḳından göñlüm ġamnāk ve vücūdum elemnākdır.

ندارم زو بجز در دل خیالی Ne-dārem z'ū be-cüz der-dil ḫayālī: Göñlümde anıñ ġayrı bir ḫayāl ṭutmam. Ya'nī anıñ viṣāli ārzūsından ġayrı bir fikrim yoḳdur.

وزو خالی نیم در هیچ حالی V'ez-ū ḫālī neyem der-hīç hālī: Ve andan ḫālī degilim hīç bir ḥālde.

خیالش گر رود چون زنده مانم Ḫayāleş ger reved çün zinde mānem: Ḫayāli eger gide nice diri ḳalam?

که در قالب خیال اوست جانم Ki der-ḳālıb ḫayāl-i üst cānem: Ki ḳālıbda cānım anıñ ḫayālidir.

بخود می گفت این و آه می زد Be-ḫod mī-güft īn ü āh mī-zed: Kendüye dirdi bunı ve āh ururdı.

ز آه آتش بمهر و ماه می زد Zi-āh āteş be-mihr ü māh mī-zed: Āhdan güneşe ve aya āteş ururdı. Ya‘nī envā‘-ı enīn idüp āh āteşini āsmāna irişdirdi.

چو مدی آه دایم دود آهش Çü meddī āh dā’im dūd-ı āheş: **(S 139b)** Çünki dā’im āh çekerdi āhınıñ dütüni yāḫud vāh lafzındaki elifiñ farḳındaki medd-i elif gibi dā’im anuñ ahınıñ tütüni.

بفرق سر شدی چتر سیاهش Be-farḳ-ı ser şüdī çetr-i siyāheş: Başı üzerinde bir siyāh çadır olurdı.

ز خورشید حوادث هیچ گاهی Zi-ḫūrşīd-i ḥavādiṯ hīç gāhī: Güneş havādiṯinden hīç bir vaḳit.

نبودی غیر ازآن چترش پناهی Ne-būdī ġayr ez-ān çetreş penāhī: Ol çadırdan ġayrı kendüye bir penāh yoġdı. Ya‘nī tāb-ı āftābdan istiẓlāl ve istirāḥat içün pirāhenden ġayrı bir me’vāsı yoġidi.

نبود آن چتر کش بالای سر بود Ne-būd ān çetr k’eş bālā-yı ser būd: Çadır degil idi ol ki anıñ başı üzerinde idi.

فلك را از خدنگ او سپر بود Felekrā ez-ḫadeng-i ū siper būd: Zelīḫānıñ oḳından felege ḳalḳan idi.

خدنگش را اگر مانع نگشتی Ḫadengeşrā eger māni‘ ne-geştī: Ol dūd-ı dilinden ḥāṣıl olan siper eger Zelīḫānıñ ḫadeng-i āhına māni‘ olmayaydı.

ز صندوق فلك پران گذشتی Zi-ṣandūḳ-ı felek perrān güẕeştī: Felek ṣandūḳından ziyāde uçucı olaraḳ geçerdi. Ya‘nī sür‘atle geçüp felegi delik delik eylerdi.

ز مژگان دمبدم خوناب می ریخت Zi-müjgān dem-be-dem ḫūn-āb mī-rīḫt: Kirpiginden sā‘at-be-sā‘at ḳanlu ṣu döker idi.

مگو خوناب خون ناب می ریخت Me-gū ḫūn-āb ḫūn-ı nāb mī-rīḫt: Dime ḳanlu ṣu, ṣāfī ḳan dökerdi.

چو بود از سوز دل سوزان تب او Çü būd ez-sūz-ı dil sūzān teb-i ū: Çünki anıñ yüregi ḥarāretinden anıñ ısıtması yanıcı idi. Ya‘nī çünki āteş-i ‘aşḳ ḥarāretinden ısıtmalu ādem gibi yanıcı idi.

مژه می ریخت آبی بر لب او Müje mī-rīẖt ābī ber-leb-i ū: Kirpigi şu dökerdi anıñ ṭuṭaġı üzerine. Ya‘nī yüregindeki ḥarāreti def‘ içün göz yaşıyla ṭuṭaḳlarını şulardı.

نمی شست از رخ آن خونابه گویی Nemī-şüst ez-ruḫ ān ḫūn-ābe gūyī: Yañaġından ol ḳanlu şuyı yumaz idi. *Gūyī* lafẓınıñ ma‘nāsı mışrā‘-ı şānīye ḳayd olunmuşdur.

ازآن خونابه بودش سرخ رویی Ez-ān ḫūn-ābe būdeş sürḫ-rūyī: Dirsin, ya‘nī ẓann eylersin yüziniñ ḳızıllığı ol ḳanlu şudan idi. Ya‘nī aşlī degil ‘ārıż idi.

چو زان خونابه رخ را غازه کردی Çü z’ān ḫūn-ābe ruḫrā ġāze kerdī: Çünkü ol ḳanlu şudan yüzine eñlik eylerdi.

بدل عقد محبت تازه کردی Be-dil ‘aḳd-i muḥabbet tāze kerdī: Göñlinde muḥabbet ‘aḳdini tāze eylerdi.

بروی کار ناوردی دم نقد Be-rūy-ı kār n’āverdī dem-i naḳd: İş yüzine getürmez idi naḳd demini. Ya‘nī naḳd-i aḳceden dem urmazdı.

بجز خون جگر کابین آن عقد Be-cüz ḫūn-ı ciger kābin-i ān ‘aḳd: Ciger ḳanınıñ ġayrıyla ol ‘aḳdiñ mehrini. Ya‘nī Zelīḫā çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muḥabbetini göñline ‘aḳd eylerdi, ol ‘aḳde meḥr-i mü‘eccel ciger ḳanından ġayrı nesne ẓuhūra getürmez idi.

گهی کندی بناخن روی گلگون Gehī kendī be-nāḫun rūy-ı gülgūn: Ba‘żı vaḳit ṭırnaġıyla ḳazırdı gül renkli yüzini.

چو چشم خود گشادی چشمهٔ خون Çü çeşm-i ḫod güşādī çeşme-i ḫūn: Kendü gözi gibi açardı ḳan pıñarını. Ya‘nī çeşm-i ḫūnīni gibi bir çeşme-i ḫūn daḫı ruḫsārından açardı. Ya‘nī ḳan döküci gözleri bir ḳan puñarı daḫı gözlerinden aḳıdır idi.

ز سرخی هر یکی بودی دواتی Zi-sürḫī her yekī būdī devātī: **(S 140a)** Ḳızıllıḳdan her bir gözi devāt idi.

نوشتی از غمش خط نجاتی Nüviştī ez-ġameş ḫaṭṭ-ı necātī: Anıñ ‘indinden necāt bulmaḳ ḫaṭṭını yazardı. Ya‘nī bu aġlamanıñ bu gülmesi vardır diyü delālet iderler idi.

گهی سینه گهی دل می خراشید Gehī sīne gehī dil mī-ḫırāşīd: Gāhī sīnesi ve gāhī yüregini ṭırmalardı.

ز جان جز نقش جانان می تراشید Zi-cān cüz naḳş-ı cānān mī-terāşīd: Cānından cānānıñ ġayrısınıñ naḳşını yüzerdi. Ya‘nī mā‘adāyı ḫāṭırından iḫrāc eylerdi.

همی زد بر سر زانو کف دست Hemī-zed ber-ser-i zānū kef-i dest: Diziniñ başı üzerine elini ururdı.

سمن را رنگ نیلوفر همی بست Semenrā reng-i nīlūfer hemī-best: Semene nīlūfer rengi baġlardı. Ya‘nī semen-nām çiçek gibi beyāż zānūsını laṭmesiyle ve müştesiyle vurup nīlūfer-nām çiçek gibi gömgök eylerdi.

بمهر دوست یعنی در خورم من Be-mihr-i dūst ya‘nī der-ḫorem men: Zelīḫā zānūsını nīlūfer gibi gök renkli eylemekden ḳaṣd eyler ki dostuñ muḥabbetine lāyıġım ben. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma ‘āşıḳ olmaġa lāyıḳ-ı ḥaḳīḳim ben.

که او خورشید شد نیلوفرم من Ki ū ḫūrşīd şüd nīlūferem men: Ki ol güneş oldı ben nīlūferim. Ya‘nī nīlūfer nitekim güneş ile devrān eylerse ben daḫı anıñ muḥabbetiyle devrān eylerim.

چو باشد آفتاب خاوری یار Çü bāşed āftāb-ı ḫāverī yār: Çünki benim yārim maşrıḳ güneşi ola.

مرا نبود به از نیلوفری کار Merā neb’ved bih ez-nīlūferī kār: Baña nīlūferlikden bih iş olmaz. Ya‘nī çünki benim yārim şems-i ḫāver gibi Mışrıñ ulusı oldı, baña daḫı anıñ muḥabbeti riştesiyle beste ve meveddeti ‘uḳdesiyle nişeste olmaḳdan eyü olmaz.

بدل همچون صنوبر کوفتی مشت Be-dil hemçü ṣanevber kūftī müşt: Yüregine çam aġacı gibi yumruḳ ururdı.

بسان نی شکر خاییدی انگشت Besān-ı ney şeker ḫāyīdī engüşt: Şeker ḳamışı gibi barmaḳlarını çiyner idi.

کفش کز هر نگاری داشتی عار Kefeş k’ez-her nigārī dāştī ‘ār: Anın eli ayası ki her bir naḳışdan ‘ār ṭutardı. Ya‘nī her ḫınnā ile rengīn eylemez idi.

نگارین گشت از انگشت افگار Nigārīn geşt ez-engüşt-i efgār: Naḳışlu oldı mecrūḥ barmaġından. Ya‘nī şeker gibi barmaḳların çiyneyüp mecrūḥ u ḫūnīn idüp ol ḫūndan eli ayasını rengīn idüp ol ḳına ile boyar idi, āḫer ḳına ile boyamaḳdan ‘ār eyler idi.

ز انگشتان خونین خامه کردی Zi-engüştān-ı ḫūnīn ḫāme kerdī: Ḳanlu barmaḳlarından ḳalem eylerdi.

ز کافوری کف خود نامه کردی Zi-kāfūrī kef-i ḫod nāme kerdī: Kāfūr rebbāḥı gibi ġāyet aġ elini nāme eylerdi.

درون نامه حرف غم نوشتی Derūn-ı nāme ḥarf-i ġam nüviştī: Nāme derūnına ġam ḥarfini yazardı.

برون زین حرف چیزی کم نوشتی Birūn z’īn ḥarf çīzī kem nüviştī: Bu ḥarfden ṭaşra bir nesne az yazardı. Ya‘nī ḥarf-i ġamdan ḫāric nesne yazmaz idi.

ولی زان نامه هرگز داستانش Velī z’ān nāme hergiz dāstāneş: Velīkin ol nāmeden aṣlā anıñ ḥikāyesini.

نخواندی دلبر ننوشته خوانش Ne-ḫᵛāndī dil-ber-i nen’vişte-ḫᵛāneş: Oḳumaz idi yazılmamışı oḳuyucı dil-ber. Ya‘nī anıñ ġuṣṣa-i ‘aşḳını ve ḳıṣṣa-i sūz u güdāzını ‘āşıḳ ve şeydā olmayan kimse fehm eylemez idi.

فراوان سالها کار وی این بود Firāvān sālhā kār-ı vey īn būd: **(S 140b**) Çoḳ seneler anda kārı bu idi.

ز هجران رنج و تیمار وی این بود Zi-hicrān renc ü tīmār-ı vey īn būd: Ayruluḳdan anıñ renc ü tīmārı bu idi. Ya‘nī bu ḥāl ile gāh ḫaste olup ve gāh kendüye ‘ilāc eylerdi.

جوانی تیره گشت از چرخ پیرش Cüvānī tīre geşt ez-çarḫ-ı pīreş: Anıñ gencligi bulanıḳ oldı ḳoca felekden . Ya‘nī devrān-ı eyyām ile ḥāli digergūn oldı.

برنگ شیر شد موی چو قیرش Be-reng-i şīr şüd müy-ı çü ḳīreş: Süd renginde oldı ḳara ṣaḳız gibi tüyi. Ya‘nī keşret-i ālām u aḥzāndan siyāh ṣaçları süd gibi beyāż oldı.

برآمد صبح و شب هنگامه در چید Ber-āmed ṣubḥ u şeb hengāme der-çīd: Gündüz geldi gice cem‘iyyetini devşürdi. Ya‘nī başınıñ tüyleri aġarup siyāhlıġı zā’il oldı.

بمشگستان او کافور بارید Be-müşkistān-ı ū kāfūr bārīd: Anıñ müşkistānına kāfūr yaġdı. Ya‘nī müşk ḳoḳulı siyehfām mūları kāfūr gibi aġardı.

گریزان گشت زاغ از تیر تقدیر Gürīzān geşt zāġ ez-tīr-i taḳdīr: Ḳarġa ḳaçıcı oldı taḳdīr oḳından.

بجای زاغ شد بوم آشیان گیر Be-cāy-ı zāġ şüd būm āşiyān-gīr: Ḳarġa yerinde bayḳuş yuva ṭutucı oldı. Ya‘nī zāġ renkli müyı būm renkli oldı.

نباشد یاد پیری را درین باغ Ne-bāşed yād-ı pīrīrā der-īn bāġ: Bu dünyā bāġında bir pīr-i fānīniñ ḫāṭırından olmaz.

کز ینسان بوم گیرد خانهٔ زاغ K’ez-īn sān būm gīred ḫāne-i zāġ: Ki bu üslūbdan būm zāġıñ ḫānesini ṭuta. Ya‘nī hīç görilüp ve işidilmemişdir ki bayḳuş ḳarġanıñ ḫānesini vaṭan-ı aṣlī idine.

سیاهی را سرشك از دیده می شست Siyāhīrā sirişk ez-dīde mī-şüst: Zelīḫānıñ gözinıñ siyāhlıġını ḳanlu göz yaşı gözinden yudı.

ز نرگس زار چشمش یاسمین رست Zi-nergiszār-ı çeşmeş yāsemīn rüst: Gözinıñ nergisliginden yāsemīn bitdi. Ya‘nī keşret-i bükādan gözleri aġarup a‘mā oldı.

بشادی زیر این طاق کج آیین Be-şādī zīr-i īn ṭāḳ-ı kec-āyīn: Bu egri töreli kemer altında şādlıḳ ile.

سیه پوشیدیش چشم جهان بین Siyeh pūşīdiyeş çeşm-i cihān-bīn: Anıñ cihān görüci gözi siyāh örtünmüş idi.

چو ماتم دار گشت از ناامیدی Çü mātem-dār geşt ez-nā-ümīdī: Çünki yas ṭutucı oldı nā-ümīdlikden.

چرا رفت از سیاهی در سفیدی Çirā reft ez-siyāhī der-sefīdī: Niçün gitdi siyāhlıḳdan beyāżlıġa. Ya‘nī ‘ādet-i ḳadīm budur ki şādlıḳ ve sürūr deminde beyāż libās ve yas ve muṣībet deminde siyāh libās giyinürler; çeşm-i Zelīḫādan bunıñ ‘aksi ṣādır olup eyyām-ı ẕevḳ u ṣafāda siyeh-pūş idi, eyyām-ı musībetde beyāż-pūş oldı. ‘Aceb buña bādī ve bā‘iṯ ne ola? Nāẓım-ı merhūm cevāb virüp buyurur ki.

ز هندستان مگر بودش نمونه Zi-Hindistān meger būdeş nümūne: Hindistāndan meger aña çāşnī idi.

که باشد کار هندو واژکونه Ki bāşed kār-ı Hindū vājgūne: Ki Hindūnuñ kārı ‘aksine olur. Ya‘nī Zelīḫānıñ gözleri bu āyīni meger Hindistāndan aḫẕ eylemiş idi ki anlarıñ āyīni ‘aksinedir. Eyyām-ı sürūrda siyeh-pūş olup eyyām-ı muṣībetde sepīd-pūş olurlardı.

شکن در صفحهٔ نسرینش افتاد Şiken der-ṣafḥa-i nesrīneş üftād: Zelīḫānıñ beyāż gül gibi rūyına büklüm vāḳi‘ oldı.

بروی تازه چون گل چینش افتاد Be-rūy-ı tāze çün gül çīneş üftād: **(S 141a)** Gül gibi tāze yüzine çīn vāḳi‘ oldı. Ya‘nī şiddetlerden ve ḳocalıḳdan yüzi ḳırışdı.

ز ناز آن چین که افکندی در ابرو Zi-nāz ān çīn ki efkendī der-ebrū: Nāz ve delālden ol büklümi ki ḳaşı üzre ṣalardı.

فتادش چون سپر بی ناز بر رو Fütādeş çün siper bī-nāz ber-rū: Ol büklüm anuñ yüzi üzerine ḳalḳan gibi nāzsız vāḳi‘ olurdı. Ya‘nī ḳalḳandaki büklümler gibi revnaḳsız olurdı.

ندارد کس درین بحر کهن یاد Ne-dāred kes der-īn baḥr-i kühen yād: Bu eski deryāda kimse yādında ṭutmaz. Ya‘nī görülmemişdir.

که گیرد آب چین بی جنبش باد Ki gīred āb çīn bī-cünbiş-i bād: Ki ṣu büklüm ṭuta yiliñ ḥareketi olmaḳsızın. Ya‘nī yil esmedikce deryānıñ temevvücini kimse görmemişdir.

ولی گر باد بودی ور نبودی Velī ger bād būdī v’er ne-būdī: Velīkin eger yil olaydı ve eger olmayaydı.

رخ چون آب او پر چین نمودی Ruḫ-ı çün āb-ı ū pür-çīn nümūdī: Anıñ ṣu gibi yüzi pür-çīn görünürdi. Ya‘nī deryālarda şedīd yiller esdikde ṣuyuñ yüzi büklüm büklüm olur, yil sākin olduḳda ṣu daḫı sākin olup bir üslūb üzre ḳalur. Ammā Zelīḫānıñ rūy ve ebrūsında olan büklüm her bār ẓāhir ve nümāyān olur. Cānānı pehlūsında iken envā‘-ı ġunc u delāl ibrāz idüp ebrūları üzre çīn-efrāz ider idi. Elān viṣāl-i cānāndan me’yūs ve ‘izz ü

iḳbālden müdbir ü menkūs olup envā‘-ı ālām u şedā’ide taḥammül ḥadd-i imkāndan dūr olmaġla kemāl-i ıżṭırāb u ıżṭırārdan ruḫsārı üzre büklümler ve ḳırışıḳlar ‘ārıż olur idi.

سهی سروش ز بار عشق خم شد Sehī serveş zi-bār-ı ‘aşḳ ḫam şüd: Anıñ serv gibi ṭoġrı ḳāmeti ‘aşḳ yükinden egri oldı.

سرش چون حلقه همراز قدم شد Sereş çün ḥalḳa hem-rāz-ı ḳadem şüd: Başı ḥalḳa gibi ayaġına sırdaş oldı. Ya‘nī bili egriliginden başı varup ayaġına irişdi.

نه سر نه پای بود از بخت وارون Ne ser ne pāy būd ez-baḫt-ı vārūn: Şūm ve yaramaz ṭāli‘inden ne baş ve ne ayaġı var idi.

ز بزم وصل همچون حلقه بیرون Zi-bezm-i vaṣl hemçün ḥalḳa bīrūn: Cānānıñ vaṣlı meclisinden ḥalḳa gibi ṭaşrada idi.

درین نم دیده خاك از خون مردم Der-īn nem-dīde ḫāk ez-ḫūn-ı merdüm: Ḫalḳıñ ḳanından bu nem görmüş ve ışlanmış ṭopraḳda.

چو شد سرمایهٔ بینایيش گم Çü şüd sermāye-i bīnāyiyeş güm: Çünki anıñ görücilik sermāyesi żāyi‘ oldı. Bu beyt beyt-i ş̱ānīye merhūndur.

بپشت خم ازآن بودی سرش پیش Be-püşt-i ḫam ez-ān būdī sereş pīş: Egri arḳa ile andan başı öñine oldı. Ya‘nī arḳası egri olup başı ayaḳlarına ḳarīb oldıġı anıñçündür.

که جستی گم شده سرمایهٔ خویش Ki cüstī güm şüde sermāye-i ḫ̆īş: Ki kendünüñ żāyi‘ olmuş sermāye-i nūr-ı başarını ṭaleb ider idi. Beyt:

Şanmañuz kim ḳocalıḳ bükdi biliñ Zārīniñ
Naḳd-i ‘ömrüñ itirübdür egilüp anı arar

بسر بردی درآن ویران مه و سال Be-ser bürdī der-ān vīrān meh ü sāl: Ol vīrānda ay ve yılı başa iletür idi. Ya‘nī niçe seneler ḫānmāndan ayru ‘ömri ḫarābelerde geçer idi.

سرش زافسر تهی پایش ز خلخال Sereş z’efser tehī pāyeş zi-ḫalḫāl: Başı tācdan ḫālī ve **(S 141b)** ayaġı ḫalḫaldan. Ya‘nī envā‘-ı zīb ü ārāyīş kendüden zā’il olmuş idi.

تهی از حلهای اطلسش دوش Tehī ez-ḥullehā-yı aṭlaseş dūş: Aṭlas ḥullelerden anıñ omuzı boş idi.

سبك از دانهای گوهرش گوش Sebük ez-dānehā-yı gevhereş gūş: Gevher dānelerinden anuñ ḳulaġı boş idi. Ya‘nī egninden ḥarīr libāslar ve ḳulaġından mücevher küpeler selb olmuş idi.

معطل گردن از طوق مرصع Mu‘aṭṭal gerden ez-ṭavḳ-ı muraṣṣa‘: Boynı cevāhir ile müzeyyen ḳılādeden mu‘aṭṭal idi.

معرا عارض از زربفت برقع Mu‘arrā ‘ārıż ez-zer-baft burḳa‘: Yañaġı altun ile işlenmiş niḳābdan mu‘arrā idi.

بزیر پهلو از خاکش نهالین Be-zīr-i pehlū ez-ḫākeş nihālīn: Ḳaburġası altında ṭopraḳdan nihālīn var idi. *Nihālīn* döşecek nesne ma‘nāsına.

عذار نازکش را خشت بالین ‘İẕār-ı nāz-keşrā ḫışt bālīn: Nāz çekici yañaġına yaṣdıḳ kerpiç var idi.

بمهر یوسفش از خاك پستر Be-mihr-i Yūsufeş ez-ḫāk pister: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ muḥabbetiyle ṭopraḳdan döşek.

به از مهد حریر حور گستر Bih ez-mehd-i ḥarīr-i ḥūr-güster: Eyüdür ḥūr döşeyici ḥarīr döşekden.

بیاد او بزیر روی خشتش Be-yād-ı ū be-zīr-i rūy ḫışteş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yādıyla Zelīḫānıñ yüzi altında kerpiç.

مرصع بالشی بود از بهشتش Muraṣṣa‘ bālişī būd ez-behiştī: Cevāhir ile müzeyyen bir yaṣdıḳ idi cennetden. Ya‘nī anıñ ẕikriyle ṭopraḳ kerpiç cennet yaṣdığı gibi laṭīf idi.

درین محنت کزان یك شمه گفتم Der-īn miḥnet k’ez-ān yek şemme güftem: Bu miḥnetde ki andan bir şemme didim . Ya‘nī bir cüz’ī beyān itdim.

بشرحش گوهر صد دانه سفتم Be-şerḥeş gevher-i ṣad dāne süftem: Anıñ şerḥiyle yüz dāne gevher deldim.

نرفتی غیر یوسف بر زبانش Ne-reftī ġayr-ı Yūsuf ber-zebāneş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ġayrısı anıñ dili üzerine gitmez idi.

نبودی غیر او آرام جانش Ne-būdī ġayr-ı ū ārām-ı cāneş: Anıñ ġayrı Zelīḫānıñ cānınıñ rāḥatı olmaz idi.

درآن وقتی که گنج سیم و زر داشت Der-ān vaḳtī ki genc-i sīm ü zer dāşt: Ol bir vaḳitde ki altun ve gümüş ḫazīnesi ṭutar idi.

هزاران حقه پر در و گهر داشت Hezārān ḥoḳḳa pür-dürr ü güher dāşt: Niçe bing ḥoḳḳa ṭolu incü ve cevher ṭutar idi. Ya‘nī ol vaḳit ki ḫazīneler ṭolusı sīm ü zer ve ṣanduḳlar ṭolusı dür ü gühere mālik idi.

ز هر کس قصهٔ یوسف شنیدی Zi-her kes ḳıṣṣa-i Yūsuf şenīdī: Her kimseden ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳıṣṣasını işidir idi.

بپایش گنج سیم و زر کشیدی Be-pāyeş genc-i sīm ü zer keşīdī: Anıñ ayaġına altun ve gümüş ḫazīnesi çeker idi.

دهانش را چو درجی از گهر پر Dehāneşrā çü dürcī ez-güher pür: Ol kimseniñ aġzını güherden ṭolı ḳutı gibi.

لبالب ساختی از گوهر و در Leb-ā-leb sāḫtī ez-gevher ü dür: Ṭobṭolu eylerdi dürr ü gevherden.

بدین بخشش که بودش کار پیوست Bedīn baḫşiş ki būdeş kār peyvest: Bu baḫşiş ile ki muttaşıl anıñ kārı idi.

شد از سیم و زر و گوهر تهی دست Şüd ez-sīm ü zer ü gevher tehī-dest: Gümüş ve altun ve gevherden eli boş oldı.

به پشمین جامه مسکین گشت خرسند Be-peşmīn cāme miskīn geşt ḫursend: Yüngden olan ḫırḳaya miskīn Zelīḫā ḳanā'at idici oldı.

برآن از لیف خرما شد کمربند Ber-ān ez-līf-i ḫurmā şüd kemer-bend: Ol ḫırḳa-i peşmīn üzerine ḫurmā līfinden bil bağı oldı. Ya'nī ḫurmā līfinden ḳurşaḳ ḳuşandı.

خبر گویان ز یوسف لب به بستند Ḫaber-güyān zi-Yūsuf leb bi-bestend: Ḫaber **(S 142a)** diyiciler Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan ṭuṭaḳ bağladılar.

پس زانوی خاموشی نشستند Pes-i zānū-yı ḫāmūşī nişestend: Ḫāmūşluḳ dizi ardında oturdılar. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ 'ulüvv-i şānından ve ḥaşmet ü 'aẓametinden ḫaber virmez oldılar.

گذشت آن کز لب هر صاحب هوش Güẕeşt ān k'ez-leb-i her ṣāḥib-i ḥūş: Ol geçdi, ya'nī o devlet eyyāmı geçdi ki her ṣāḥib-i 'aḳlıñ ṭuṭağından .

ز یوسف یافتی قوت از ره گوش Zi-Yūsuf yāftī ḳūt ez-reh-i gūş: Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan bulurdı ḳulaḳ yolından yiyecek. Ya'nī gözleri görmez olduḳdan ṣoñra mādām ki māl-dār ve ṣāḥib-i iḳtidār idi, aḫbār-ı Yūsuf 'aleyhi's-selāmı ḫalḳdan işidüp anıñla ḳūt-ı cān ḳuvvet-i beden bulur idi. Vaḳtā ki ḫānmānı tārmār olup iḳbāli idbāra mün'akis oldı ẕevi'l-aḫbār, aḫbārdan münḳaṭı' olup iḥsān-ı bī-aḫṣa-i dīrīneleri ferāmūş eylediler.

برآن شد تا ز بی قوتی رهد باز Ber-ān şüd tā zi-bī-ḳūtī rehed bāz: Anıñ üzerine oldı tā ki ḳūtsuzluḳdan ḳurtula. Ya'nī 'azm eyledi ki nāsdan istiḫbārdan ferāġat ide. *Bāz* böyle yerlerde te'kīd ifāde ider ancaḳ.

کند بر راه یوسف خانهٔ ساز Küned ber-rāh-ı Yūsuf ḫāne'ī sāz: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ yolı üzerinde bir ḫāne düzen eyleye. Ya'nī ḳaṣd eyledi ki anıñ güẕārgāhında bir ev binā ide.

که چون افتد گذرگاهی براهش Ki çün üfted güẕergāhī be-rāheş: Ki çünki bir güẕergāh anıñ yolına vāḳi' ola. Ya'nī ol yoldan Yūsuf 'aleyhi's-selām eger mürūr ide.

پذیرد قوت از آواز سپاهش Pezīred ḳūt ez-āvāz-ı sipāheş: Yiyecek ḳabūl ide anıñ ‘askeri sadāsından. Ya‘nī ḫaber-i cānānı ġulġule-i ḫadem ü ḥaşemden ve ṭanṭana-i dār-ı muḥteşemden alup ḳūt-ı cān idine.

زهی بیچاره آن از پا فتاده Zihī bī-çāre ān ez-pā fütāde: Nāẓım-ı merḥūm Zelīḫānıñ ḥāl-i bu’ūsına taḥassür ü taḥazzün idüp buyurur ki ḥayf-ā-ḥayf ol bī-çāreye ayaḳdan düşmüş.

زمام اختیار از دست داده Zimām-ı iḫtiyār ez-dest dāde: ‘İnān-ı iḫtiyārı elinden virmiş.

ز خوان وصل جانان بازمانده Zi-ḫ̌ān-ı vaṣl-ı cānān bāz mānde: Cānānıñ vaṣlı sofrasından gerü ḳalmış.

نوای عیش او ناساز مانده Nevā-yı ‘ayş-ı ū nā-sāz mānde: Anıñ dirlik naġmesi āhengsiz ḳalmış.

نباشد قوتی از بوی یارش Ne-bāşed ḳuvvetī ez-būy-ı yāreş: Yāri ḳoḳusından kendüye bir ḳuvvet olmaz.

نیاید قوتی از پیك دیارش Neyāyed ḳūtī ez-peyk-i diyāreş: Ol yāriñ diyārı peykinden bir yiyecek gelmez.

گهی با باد از وی راز گوید Gehī bā-bād ez-vey rāz gūyed: Ba‘żı ol cānāndan sırrını yile dir idi. Ya‘nī esen yillere sūz-ı derūnını beyān eylerdi.

گه از مرغی نشانش باز جوید Geh ez-murġī nişāneş bāz cūyed: Ba‘żı vaḳit ḳuşdan anıñ nişānıñ ṭaleb eylerdi. Ya‘nī nāsdan ḳaṭ‘-ı ümīd idüp ṭuyūrdan istiḫbār eylerdi.

چو بیند ره روی بر رهگذاری Çü bīned reh-revī ber-reh-güẕārī: Çünki göre bir yolcıyı bir reh-güẕārda.

برویش از ره غربت غباری Be-rūyeş ez-reh-i ġurbet ġubārī: Anıñ yüzinde ġurbet yolından bir toz. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ serāy-ı sa‘ādeti ṭarafından gelür bir kimseye eger Zelīḫā vāḳıf ve muṭṭali‘ olsa.

ببوسد پای او کز شهریارست Bi-būsed pāy-ı ū k’ez-şehryārest: Anıñ ayaġını būs **(S 142b)** eylerdi ki yāriñ şehrindendir.

بشوید گرد او کین زان دیارست Bi-şūyed gerd-i ū k’īn z’ān diyārest: Anıñ tozını yur idi ki bu ol diyārdandır.

وگر سلطانی اندر ره سواره Ve ger sulṭānī ender-reh süvāre: Ve eger bir sulṭān yolda atlu.

برآید نبودش تاب نظاره Ber-āyed neb’vedeş tāb-ı neẕāre: Gel[e] Zelīḫānıñ aña baḳmaḳ ṭāḳati olmaya. Ya‘nī eger Yūsuf ‘aleyhi’s-selām muḳarriblerinden bir ṣāḥib-i iḥtişām kimse ol maḥalden mürūr ide Zelīḫānıñ aña naẓar eylemege ṭāḳati olmadıġından.

شود خرم بخاك و گرد راهش Şeved ḫurrem be-ḫāk ü gerd-i rāheş: Anıñ tozı ve ṭopraġıyla ḫurrem olurdı.

نشیند خوش بآواز سپاهش Nişīned ḫoş be-āvāz-ı sipāheş: Anıñ ‘askeriniñ āvāzıyla ḫoş oturur idi.

آمدن زلیخا بر راه یوسف علیه السلام Āmeden-i Zelīḫā ber-rāh-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolınıñ başı üzerine gelmek **و از نی خانهٔ ساختن** Ve ez-ney ḫāne’ī sāḫten: Ve neyden bir ḫāne düzmek beyānındadır. **تا از آوازهٔ سپاه وی خرسندی یابد** Tā ez-āvāze-i sipāh-ı vey ḫursendī yābed: Tā anıñ ‘askeriniñ āvāzesinden bir ḳanā‘at idicilik bula.

زلیخا را ز تنهایی چو جان کاست Zelīḫārā zi-tenhāyī çü cān kāst: Zeliḫānıñ tenhālıḳdan çünki cānı eksildi.

براه یوسف از نی خانه آراست Be-rāh-ı Yūsuf ez-ney ḫāne ārāst: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolında ḳamışdan ḫāne bezedi. Ya‘nī bir ḫānegeh-i neyīn binā eyledi.

بدو کردند نی بستی حواله Bedū kerdend ney bestī ḥavāle: Ol ḫāneye ney bağlamayı, ya‘nī ney gibi ṣadā virmeyi ḥavāle eylediler.

چو موسیقار پر فریاد و ناله Çü mūsīḳār pür-feryād u nāle: ‘İlm-i mūsīḳī gibi nāle ve feryād ile ṭolu. Ya‘nī ancılayın ḫāne-i neyīn ki envā‘-ı naġamāt ile ṭolu idi.

چو کردی از جدایی ناله آغاز Çü kerdī ez-cüdāyī nāle āġāz: Çünki Zelīḫā ayrılıḳdan nāleye şürū‘ eyledi.

جدا بر خواستی از هر نی آواز Cüdā ber-ḫˇāstī ez-her ney āvāz: Her ḳamışdan başḳa bir āvāz ḳalḳardı.[998]

چو از هجر آتش اندر وی گرفتی Çü ez-hicr āteş ender vey giriftī: Çünki müfāraḳatdan Zelīḫāya āteş ṭutuşur idi.

ز آهش شعله در هر نی گرفتی Zi-āheş şu‘le der-her ney giriftī: Āhından her ḳamışa şu‘le ṭutuşur idi.

درآن نی بست بود افتاده خسته Der-ān ney-best būd üftāde ḫaste: Ol ney-best ḫānede, ya‘nī ḳamışla yapılmış ḫānede ḫaste düşmüş idi.

چو صیدی تیرها گردش نشسته Çü ṣaydī tīrhā girdeş nişeste: Bir av gibi ki oḳlar çevresinde oturmuş idi. Ya‘nī bögürlerine oḳlar ṣancılmış ṣayd-ı mecrūḥ gibi idi.

---

[998] Nüshada bu beyit **جدایی ناله آغاز از هر نی آواز** şeklinde yazmaktadır; ancak beyit bu haliyle vezne uymadığı için orijinal nüshadan kontrolü yapılmış ve orijinal nüshadaki yazım esas alınmıştır. (W 644/ 72, W 646/ 74, W 647/ 78)

ولی از ذوق عشقش چون اثر بود Velī ez-ẕevḳ-i ‘aşḳeş çün eṣer būd: Velīkin ẕevḳ-i ‘aşḳdan çünki anda eṣer var idi.

برو هر تیرگویی نیشکر بود Ber-ū her tīr gūyī neyşeker būd: Anıñ üzerine her oḳ gūyā şeker ḳamışı idi.

بر آخور داشت یوسف دیو زادی Ber-āḫūr dāşt Yūsuf dīv-zādī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām āḫūrda bir dīv-zād ṭutar idi. Ya‘nī cinden tevellüd eylemiş. Ḥāṣılı cin segirdimli bir atı var idi.

سپهر اندازهٔ گردون نهادی Sipihr-endāze-i gerdūn-nihādī: Felek endāzelü gerdūn ṭabī‘atlu idi. Ya‘nī segirtme endāzesinde felek gibi bir hey’et üzre segirdir idi. Gāhī ziyāde ve gāhī noḳṣānlıḳ ile tefāvüt üzre degil idi ve daḫı felek gibi her bār segirdir idi, ṭarfetü’l-‘ayn tevaḳḳuf eylemez idi.

تکاور ابلقی چون چرخ فیروز Tekāver ablaḳī çün çarḫ-ı fīrūz: **(S 143a)** Çarḫ-ı muẓaffer gibi bir yorġa alaca at idi.

ز شب بستم هزاران وصله بر روز Zi-şeb bestem hezārān vaṣle ber-rūz: Giceden bağlamış niçe bing vaṣle gündüze. Ya‘nī beyāż renkden siyāh renge niçe bing ittiṣāli var idi. Ḥāṣılı rengi demür ḳır idi.

ز نور و ظلمت اندر وی نشانه Zi-nūr u ẓulmet ender vey nişāne: Nūr ve ẓulmetden ‘alāmet idi.

برابر چون شب و روز زمانه Berāber çün şeb ü rūz-ı zamāne: Zamāneniñ gice ve gündüzi gibi berāber idi. Ya‘nī beyāż tüyleriñ ‘adedi siyāh tüyleriñ ‘adedince idi. Nitekim raḳṭā ḥayvānlar bu güne olur.

گره بر خوشهٔ چرخ از دم او Girih ber-ḫūşe-i çarḫ ez-düm-i ū: Çarḫıñ salḳımı üzre ol atıñ ḳuyruġından düğüm var idi. Ya‘nī Ṣüreyyā ‘uḳdesi ol girihden idi. Ḥāṣılı ol atıñ ḳuyruġındaki ‘uḳdeniñ ḥüsnine Ülker kemāl mertebe ḥayrān ve ser-gerdān oldığından ‘uḳdelenmiş idi.

شکن در کاسهٔ بدر از سم او Şiken der-kāse-i bedr ez-süm-i ū: Bedriñ kāsesinde şınıḳlıḳ anıñ ṭırnaġından idi. Ya‘nī ol atıñ ṭırnaġınıñ kemāl-i ḥüsninden bedrlenmiş aya şikest ‘ārıż olmuş idi. Ḥāṣılı māh-ı bedr üzre vāḳi‘ olan çīn ol atıñ ṭırnaġınıñ ḥüsnine taḥayyür ve taḥazzünde idi.

بهر سمش هلالی بسته از زر Be-her şems-i hilālī beste ez-zer: Ol atıñ her ṭırnaġına altundan bir hilāl bağlu idi. Ya‘nī ṭırnaḳlarına yeñi ay şeklinde altun na‘llar urulmuş idi.

ز سیم اختر رخشان مسمر Zi-sīm-i aḫter-i raḫşān musammer: Ol na‘llar yalıñlanıcı yıldız gibi gümüşden mīḫlanmış idi. Ḥāṣılı ol atıñ na‘lları altun ve mīḫları gümüşden idi.

بزخم سم چو سنگ خاره خستی Be-zaḫm-ı süm çü seng-i ḫāre ḫastī: Ṭırnaġı zaḫmıyla çünki ḳara ṭaşı pāreler idi.

ز هر ماه نوش سیاره جستی Zi-her māh-ı neveş seyyāre cüstī: Her māh-ı nevinden seyyāre idi. Ya‘nī ṭırnaġı seng-i ḫāreye urdığı demde her yer na‘lı zaḫmından yıldız gibi āteş pāreleri perrān olur idi.

اگر نعلش پریدی در تك و پو Eger na‘leş perīdī der-tek ü pū: Eger yilüp yüpürmeḳde, ya‘nī ḥamle eyledigi demde ol atıñ na‘lı uçaydı.

بچرخ اندر نشستی چون مه نو Be-çarḫ ender nişestī çün meh-i nev: Felekde oturur idi yeñi ay gibi. Ya‘nī şiddet-i ḥamleden ayaġından na‘lı perrān olup āsmāna çıḳılur idi. Ba‘żı nüsḫada tek ü pūy yerine *tek ü dev* vāḳi‘ olmuş. *Pū* bā-yı Fārsīniñ żammıyla, *dev* dālıñ fetḥiyle. İkisi de yilmek ma‘nāsınadır. *Nev* nūnuñ fetḥiyle ve żammıyla yeñi, cedīd ma‘nāsınadır.

گذشتی در شکارستان نخجیر Güẕeştī der-şikāristān-ı naḫcīr: Geçerdi av şikāristānından. Ya‘nī avıñ keşreti olan maḥalden.

پران از پهلوی نخجیر چون تیر Perān ez-pehlū-yı naḫcīr çün tīr: Avıñ ḳaburġasından oḳ gibi uçucı oldugı ḥālde. Ya‘nī ḥamle deminden atıñ ayaġından şıçrayan na‘l ṣaydgāhda oḳ gibi perān olup naḫcīrīn bögrinden geçer idi.

گرش از میدان شدی از غرب تا شرق Gereş meydān şüdī ez-ġarb tā şarḳ: Eger ol ata meydān olaydı maġribden maşrıḳa dek. Ya‘nī **(S 143b)** beynehümāda mevānī‘ olmayup ara yir bir ṣaḥrā-yı vāsi‘ olaydı.

بیك جستن پریدی گرم چون برق Be-yek cesten perīdī germ çün berḳ: Bir şıçramaḳ ile ḳızgun uçardı yıldırım gibi.

اگر کردش نه با ز و پس کشیدی Eger kerdeş ne bāz u pes keşīdī: Eger ol ata süvār olan kimse atıñ boynını eñseye ve gerüye çekmeyeydi. *Kerd* bunda kerdenden muḫaffefdir.

بگردش باد صرصر کی رسیدی Be-gerdeş bād-ı ṣarṣar key resīdī: Pek şiddetli esen yil atıñ tozına ne zaman irişür idi. Ya‘nī yil andan gerü ḳalur idi.

براه ار چه شدی پر قطره از خوی Be-rāh erçi şüdī pür-ḳaṭre ez-ḫˇay: Ḫˇay fetḫ-i ḫā ve vāv-ı resmle der, ya‘nī ‘araḳ ma‘nāsınadır. Ya‘nī egerçi yolda derden ḳaṭre ile ṭolu olur idi.

ندیده هیچ کس یکقطره از وی Ne-dīde hīç kes yek ḳaṭre ez-vey: Hīç kimse andan bir ḳaṭre görmez idi. Ya‘nī der dāneleriyle vücūdı pür olurdı ammā bir ḳaṭre yere düşmez idi.

بخوش رفتی درآن خوی بودیش میل Be-ḫoş reftī der-ān ḫˇay būdiyeş meyl: Ol derde eyü ve yaḫşılıḳ ile gitmege meyli var idi.

که چون گرد آمده از قطره ها سیل Ki çün gerd āmede ez-ḳaṭrehā seyl: Ki ḳaṭrelerden cem‘ olmuş seyl gibi. Ya‘nī şedīd seyl gibi tünd-reftār idi.

چو گنجی بود از گوهر روانه Çü gencī būd ez-gevher revāne: Ol at gevherden yüriyici bir ḫazīne gibi idi.

بری زاسیب مار تازیانه Berī z’āsīb-i mār-ı tāziyāne: Ḳamçı ılanı zaḥmetinden berī idi. Ya‘nī atıñ ḥamlesi ve yilüp yüpürmesi tekellüf ile degil idi, belki cibillī ve ḫalḳī idi.

بر آخور گر شدی رام و فروتن Ber-āḫūr ger şüdī rām u fürū ten: Āḫūr üzre eger mülāyim ve alçaḳ olaydı. Ya‘nī ne vaḳit ki ol atı getürüp āḫūrda iskān iderler idi.

گرفتی خذمتش گردون بگردن Giriftī ḫiẕmeteş gerdūn be-gerden: Aña ḫiẕmeti boynıyla ṭutar idi. Ya‘nī felek aña bi’ẕ-ẕāt ḫiẕmet eyler idi.

بدادش از درآوردی بآن سر Be-dādeş ez-der āverdī be-ān ser: Ḳapudan getürür aña virir idi ol başıyla. Ya‘nī felek ol yüceliġiyle aña getürür idi.

بسطل ماه آب از چشمهٔ خور Be-saṭl-ı māh āb ez-çeşme-i ḫūr: Güneş çeşmesinden ay saṭlıyla şu. Ya‘nī ay ki şeklde ḫammām saṭlına beñzer, felek anıñla güneş puñarından şu getürüp ol ata virir idi. Nitekim şu‘ā‘-ı şems revzenden içerü düşdükde ol hey’et nümāyān olur.

مهیا ساختی در هر شبانگاه Müheyyā sāḫtī der-her şebāngāh: Felek her aḫşam vaḳti müheyyā ve ḥāżır eylerdi.

جوش از سنبله وز کهکشان کاه Ceveş ez-Sünbüle v’ez-Kehkeşān kāh: Arpasını Sünbüle burcından ve şamanını Kehkeşāndan. Nitekim Sünbüle-nām burc arpa sünbüli şeklini.

ز شعر چشمه دار شب مه و سال Zi-şa‘r-ı çeşme-dār-ı şeb meh ü sāl: *Çeşme* igne ve çuvalduz yurdusına dirler. Felek yıldızlar ile ḫalbur gibi göz göz olduġından teşbīh tarīḳıyla buyurur ki giceniñ yurdı ṭutucı şa‘rından ay ve yıl.

پی جو کردیش آماده غربال Pey-i cev kerdiyeş āmāde ġırbāl: Arpa eylemek ecliyçün ḫalbur yaraḳlanmış idi. Ya‘nī ol atıñ arpasını elemek içün ḳıldan ṭoḳunmuş ḫalbur gibi göz göz olan gice felegini ay ve yıl ḥaml eylemiş idi. Ya‘nī şuhūr u sīnīn ol ḫalburı ḥāżır ve müheyyā elde ṭutarlar idi Sünbüle burcından Yūsuf ‘aleyhi’s-selām atına arpa elemek içün.

ز سدره سبحه خوان مرغان رسیدی Zi-sidre sübḥa-ḫˇān murġān resīdī: Sidreden tesbīḥ **(S 144a)** oḳuyucı ḳuşlar irişir idi.

که تا سنگ از جوش چون دانه چیدی Ki tā seng ez-ceveş çün dāne çīdī: Ki tā ṭaşı anıñ arpasından dāne gibi devşüreydi. Ya‘nī ġırbāl-ı felek ile taṯhīr olan arpayı ṭaş ve kesekden temīz içün ḳudsiyān-ı sidre-nişīn nāzil olurlar idi.

دو پیکر بود از زینش مثالی / رکاب از هر طرف تابان هلالی Dü peyker būd ez-zīneş miṡālī / Rikāb ez-her ṭaraf tābān hilālī: Üzengü her ṭarafdan yaldırayıcı ve tele‘lü‘ idici bir hilāl idi.

چو یوسف در هلالش پای کردی Çü Yūsuf der-hilāleş pāy kerdī: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol māh-ı nev gibi tābān olan rikāba ayaḳ eylerdi. Ya‘nī ayaġını ki üzengüye ḳordı.

چو ماه اندر دو پیکر جای کردی Çü māh ender-dü peyker cāy kerdī: Ay gibi iki peykerde yer eylerdi.

کشیدی زیر ران او صهیلی Keşīdī zīr-i rān-ı ū ṣahīlī: Ol at Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ uylıġı altında bir ṣahīl çekerdi.

گرفتی هر طرف اضعاف میلی Giriftī her ṭaraf eż‘af mīlī: Her ṭaraf ez‘af mīli ṭutar idi. Ya‘nī ol at ṣadā ve na‘ra eyledikde āvāz-ı dil-nüvāzı birḳaç mīl yire vāṣıl olur idi. *Mīl* ṣülṣ-i fersaḫ ya‘nī dört yüz adım. Ba‘żılar üç ferseng dimişler dört bing adım.

بهر جا هر که بشنیدی صهیلش Be-her cā her ki biş’nīdī ṣahīleş: Her yerde her kimse ki ol atıñ na‘rasını işidir idi.

نبودی حاجت کوس رحیلش Ne-būdī ḥācet-i kūs-ı raḥīleş: Göç kūsına ḥācet olmaz idi. *Kūs* meşhūr büyük ṭabldır ki göç vaḳti ururlar.

شتابان سوی آن شاه آمدندی Şitābān sūy-ı ān şāh āmedendī: Ol āvāzı işidenler iverek ol şāh cānibine gelürler idi.

چو سیاره سوی ماه آمدندی Çü seyyāre sūy-ı māh āmedendī: Seba‘-i seyyāre gibi māh cānibine gelürler idi.

زلیخا نیز آنرا چون شنیدی Zelīḫā nīz ānrā çün şenīdī: Zelīḫā daḫı çünki ol āvāzı işidür idi.

ازآن نی بست خود بیرون دویدی Ez-ān ney-best ḫod bīrūn devīdī: Ol kendüniñ neyden binā olunmuş ḫānesinden ṭaşra segirdür idi.

بحسرت بر سر راهش نشستی Be-ḥasret ber-ser-i rāheş nişestī: Ḥasret ile anıñ yolınıñ başı üzre oturur idi.

خروشان بر گذرگاهش نشستی Ḫurūşān ber-güzergāheş nişestī: Cūşa gelüp ḥayḳıraraḳ anıñ güẕergāhı üzre oturur idi.

چو بی یوسف رسیدی خیلی از راه Çü bī-Yūsuf resīdī ḫaylī ez-rāh: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmsız irişür idi yoldan bir bölük. Ya‘nī çünki bir bölük ‘asker gelür idi ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anlarıñ içinde yoḳ.

بطنزش کودکان کردندی آگاه Be-ṭanzeş kūdekān kerdendī āgāh: Ṭa‘ne ile çocuḳlar anı āgāh iderler idi.

که اینك در رسید از راه یوسف Ki īnek der-resīd ez-rāh Yūsuf: Ki işte irişdi yoldan Yūsuf.

بروی رشك مهر و ماه یوسف Be-rūy-ı reşk mihr ü māh Yūsuf: Ġayret yüzine güneş ve ay Yūsuf, ya‘nī ancılayın Yūsuf ki güneş ve ay anıñ ḥüsnine ġayret çeküp ġıbṭa iderler idi.

زلیخا گفتی از یوسف در اینان Zelīḫā güftī ez-Yūsuf der-īnān: Zelīḫā dir idi Yūsufdan bunlardır.

نمی یابم فشان ای نازنینان Nemī-yābem feşān ey nāzenīnān: ‘Alāmet bulamam ey nāzenīnler!

بدل زین طنز مپسندید داغم Be-dil z’īn ṭanz mep’sendīd dāġem: Bu ṭa‘neden yüregime dāġ begenmeñiz. Ya‘nī ṭa‘ne idüp yüregime dāġ urmañız.

که ناید بوی یوسف دردماغم Ki n’āyed būy-ı Yūsuf der-dimāġem: **(S 144b)** Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳoḳusı gelmez benim dimāġıma.

بهر منزل که آن دلدار گردد Be-her menzil ki ān dil-dār gerded: Her menzile ki ol dil-dār ṭolanur. Ya‘nī her ne maḥale ki ol cānān irişür.

جهان پر نافهٔ تاتار گردد Cihān pür-nāfe-i Tātār gerded: Cihān Tātār müşkiyle ṭobṭolu olur. *Tātār* Ḫıṭā ve Ḫoten ve Çīn ve Māçīn ve ol ḥavālī ahālisine dirler.

بهر محفل که آن جانان نشیند Be-her maḥfil ki ān cānān nişīned: Her ne meclisde ki ol cānān oturur.

شمیمش در مشام جان نشیند Şemīmeş der-meşām-ı cān nişīned: Anıñ ḳoḳusı cān dimāġında oturur.

چو یوسف در رسیدی با گروهی Çü Yūsuf der-resīdī bā-gürūhī: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām irişür idi bir gürūḥ ile.

کزیشان در دل افتاده شکوهی K’ez-īşān der-dil üftāde şükūhī: Ki anlardan göñline düşmüş bir heybet.

بگفتندی که از یوسف خبر نیست Bi-güftendī ki ez-Yūsuf ḫaber nīst: Çocuḳlar dirler idi ki: Yūsufdan ḫaber yoḳdur.

درین قوم از قدوم وی اثر نیست Der-īn ḳavm ez-ḳudūm-ı vey eṯer nīst: Bu ḳavmde anıñ gelmesinden eṯer yoḳdur.

بگفتی در فریب من مکوشید Bi-güftī der-firīb-i men me-kūşīd: Zelīḫā dir idi: Beni aldamaya dürüşmeñiz.

قدوم دوست را از من مپوشید Ḳudūm-ı dūstrā ez-men me-pūşīd: Dostuñ ḳudūmını benden setr eylemeñiz. Ya‘nī *li’l-ḳalbi mine’-l-ḳalbi ile’l-ḳalbi sebīla*[999] feḥvāsınca benim cānānım bu gürūh içinde olduġı peydā ve hüveydādır, benden iḫfā eylemeñiz.

بتی کش شاه ملك جان توان داشت Bütī k’eş şāh-ı mülk-i cān tüvān dāşt: Bir cānān ki anı cān mülkine pādişāh tutmaḳ mümkin olur.

قدومش را کجا پنهان توان داشت Ḳudūmeşrā kücā pinhān tüvān dāşt: Anıñ ḳudūmını ḳanda gizlü ṭutmaḳ mümkin olur, ya‘nī olmaz.

نسیمش باغ جان را تازه سازد Nesīmeş bāġ-ı cānrā tāze sāzed: Anıñ ḫoş ḳoḳusı cān bāġını tāze eyler.

نه تنها جان جهانرا تازه سازد Ne tenhā cān cihānrā tāze sāzed: Yalñız cān degil cihānı tāze eyler.

چو جانرا تازگی همراه گردد Çü cānrā tāzegī hem-rāh gerded: Çünki cāna tāzelik yoldaş olur.

ازآن جان تازکی آگاه گردد Ez-ān cān tāzegī āgāh gerded: Ol cān tāzeliginden āgāh olur. Ba‘żı nüsḫada *cān tāze-kün* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī ol cān tāze idici cānāndan āgāh olur.

چو کردی گوش آن حیران و مهجور Çü kerdī gūş ān ḥayrān u mehcūr: Ol viṣāl-i cānāndan ayru ve ḥayrān Zelīḫā çünki istimā‘ eylerdi.

ز چاووشان صدای دور شو دور Zi-çāvūşān ṣadā-yı dūr şev dūr: Çāvūşlardan “ıraḳ ol ıraḳ!” ṣadāsını.

زدی افغان که من عمریست دورم Zedī efġān ki men ‘ömrīst dūrem: Efġān ururdı ki ben ‘ömrdür ki ırağım.

بصد محنت درین دوری صبورم Be-ṣad miḥnet der-īn dūrī ṣabūrem: Yüz miḥnetle bu ıraḳlıḳda ṣabūrum.

نباشد بیش ازینم تاب دوری Ne-bāşed bīş ez-īnem tāb-ı dūrī: Bundan ziyāde ıraḳlıḳ ṭaḳāti baña olmaz.

نجویم دوری الا از صبوری Ne-cüyem dūrī illā ez-ṣabūrī: Iraḳlıḳ istemem illā ṣabūrluḳdan. Ya‘nī andan dūr oldığım żarūrīdir, iḫtiyārī degildir.

ز جانان تابکی مهجور باشم Zi-cānān tā be-key mehcūr bāşem: Cānāndan [ne] vaḳte dek mehcūr olam?

همان بهتر که از خود دور باشم Hemān bihter ki ez-ḫod dūr bāşem: Hemān eyürek budur ki kendimden dūr olam.

---

[999] Kalpten kalbe yol vardır.

بگفتی این و بیهوش اوفتادی Bi-güftī īn ü bī-hūş ūftādī: Bunı dir idi ve la-ya‘ḳıl düşer **(S 145a)** idi.

ز خود کرده فراموش اوفتادی Zi-ḫod kerde ferāmūş ūftādī: Kendüden ferāmūş eylemiş düşer idi. Ya‘nī kendüyi bilmeyüp bī-ḫod ve muġmā ‘aleyhā olur idi.

ز جام بیخودی از دست رفتی Zi-cām-ı bī-ḫodī ez-dest reftī: Bi-ḫodluḳ ḳadeḥinden elden gider idi.

چنان بیخود درآن نی بست رفتی Çünān bī-ḫod der-ān ney-best reftī: Ancılayın bī-ḫod ol ney-best ḫāneye gider idi.

درآن نیها چو دم از جان ناشاد Der-ān neyhā çü dem ez-cān-ı nā-şād: Ol neylerde çünki şinsiz ve feraḥsız cānından nefes.

دمیدی خاستی افغان و فریاد Demīdī ḫāstī efġān u feryād: Üfürür idi feryād u efġān ḳalḳar idi. Ya‘nī āh u enīn eyledikce ol ḳamışlar ney gibi ṣadālanur idi.

بدین دستور بودی روزگاری Bedīn destūr būdī rūzgārī: Bir zamān bu ḳānūnla idi ve ‘ömri bu ḥey’etle güẕerān idi.

نبودی غیر ازینش کار و باری Ne-būdī ġayr ez-īneş kār u bārī: Bundan ġayrı anıñ işi ve güci yoḳ idi.

گرفتن زلیخا سر راه یوسف علیه السلام و التفات نا یافتن Giriften-i Zelīḫā ser-i rāh-ı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve iltifāt nā-yāften: Yūsuf Aleyhi’s-selāmıñ yolunuñ başını Zelīḫā ṭutmaḳ ve iltifāt bulmamaḳ **و بعد ازآن بخانه آمدن و بت را شکستن و بخدای تعالی ایمان آوردن** Ve ba‘d ez-ān be-ḫāne āmeden ve bütrā şikesten ve be-Ḫudāy te‘ālā īmān āverden: Ve andan ṣoñra ḫānesine gelmek ve büti ḳırmaḳ ve Ḫudāy te‘ālāya īmān getürmek **پس بسر راه وی آمدن و التفات یافتن** Pes be-ser-i rāh-ı vey āmeden ve iltifāt yāften: Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolı başına gelmek ve iltifāt bulmaḳ beyānındadır.

نداند عاشق بیدل قناعت Ne-dāned ‘āşıḳ-ı bī-dil ḳanā‘at: Göñülsüz ‘āşıḳ ḳanā‘at bilmez.

فزاید حرص او ساعت به ساعت Fezāyed ḥırṣ-ı ū ṣā‘at-be-sā‘at: Anıñ ḥırṣı sā‘at-be-sā‘at artar.

دو دم نبود بیك مطلوبش آرام Dü dem nebved be-yek maṭlūbeş ārām: İki nefes bir maṭlūba ḳarārı olmaz.

بهر دم در طلب برتر نهد گام Be-her dem der-ṭaleb ber-ter nihed gām: Ṭalebde her nefes adımını a‘lā ḳor. Ya‘nī maṭlabı nefes-be-nefes teraḳḳī idüp maṭlūb-ı evvel ḥāṣıl olduḳda aña ḳānī‘ olmaz.

چو یابد بوی گل خواهد که بیند Çü yābed būy-ı gül ḫˇāhed ki bīned: Çünki gül ḳoḳusını bulur ister ki göre.

چو بیند روی گل خواهد که چیند Çü bīned rūy-ı gül ḫˇāhed ki çīned: Çünki gülüñ yüzini görür ister ki devşüre.

زلیخا کرد بعد از ره نشینی Zelīḫā kerd ba‘d ez-reh-nişīnī: Zeliḫā reh-nişīnlikden şoñra itdi.

هوای دولت دیدار بینی Hevā-yı devlet-i dīdār-bīnī: Dīdār görücilik devleti ārzūsını. Ya‘nī anıñ maṭlūbı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ güẕergāhından oturmaḳ idi. Ol maṭlūb ḥāṣıl olduḳda aña ḳanā‘at eylemeyüp dīdārını görmek ārzū eyledi.

شبی سر پیش آن بت بر زمین سود Şebī ser pīş-i ān büt ber-zemīn sūd: Bir gice başını ol ṣanemiñ öñinde yer üzre sürdi.

که عمری در پرستش کارش این بود Ki ‘ömrī der-perestiş kāreş īn būd: Ki bir ‘ömr aña ṭapınışda işi bu idi. Ya‘nī müddet-i ‘ömrinde aña ṭapar idi.

بگفت ای قبلهٔ جانم جمالت Bi-güft ey ḳible-i cānem cemālet: Zelīḫā ol ṣaneme taẕarru‘ ve niyāz ve istimdāda āġāz ṭarīḳıyla didi: Ey ol ṣanem ki seniñ cemāliñ benim cānımıñ ḳıblesidir.

سر من در عبادت پایمالت Ser-i men der-‘ibādet pāy-mālet: Benim başım saña ‘ibādetde. *Pāy-māl* ayaġ altı ve ḫor nesne ma‘nāsına.

ترا عمریست کز جان می پرستم Türā ‘ömrīst k’ez-cān mī-perestem: Bir ‘ömrdür ki saña cāndan ṭaparım.

برون شد گوهر بینش ز دستم Birūn şüd gevher-i bīniş zi-destem: Görüş **(S 145b)** gevheri elimden ṭaşra oldı. Ya‘nī gözimiñ nūrı benden zā’il oldı.

بچشم خود ببین رسواییم را Be-çeşm-i ḫod bi-bīn rüsvāyiyemrā: Kendü gözüñle benim rüsvāylıġımı gör.

بچشمم باز ده بیناییم را Be-çeşmem bāz dih bīnāyiyemrā: Benim gözime gerü vir görüciligimi. Ya‘nī başarımı gerü bāña redd eyle.

ز یوسف چند باشم مانده مهجور Zi-Yūsuf çend bāşem mānde mehcūr: [1000]

بده چشمی که رویش بینم از دور Bi-dih çeşmī ki rūyeş bīnem ez-dūr: Bir göz vir ki anıñ yüzini ıraḳdan görem. Ya‘nī pīş-i ḫānemden mürūr eyledikce anıñ cemālini müşāhede eyleyem.

مرا در هیچ وقتی و مقامی Merā der-hīç vaḳtī vü maḳāmī: Baña hīç bir vaḳitde ve bir maḳāmda.

[1000] Nüshada bu mısra‘ın tercümesi yapılmamıştır.

بجز دیدار یوسف نیست کامی Be-cüz dīdār-ı Yūsuf nīst kāmī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ dīdārınıñ ġayrı bir maḳṣūd yoḳdur.

بده کام مرا چون می توانی Bi-dih ḳām-ı merā çün mī-tüvānī: Benim murādımı vir çünki ḳādir olursun.

چو دادی کام من دیگر تو دانی Çü dādī kām-ı men dīger tü dānī: Çünki benim murādımı virdiñ daḫı sen bilürsün. Ya‘nī maḳṣūdumı ḥāṣıl eyle daḫı ne dilersen işle.

در این جان سختیم مپسند چندین Der-īn cān saḫtiyem mep’send çendīn: Bu cān ḳatılıġından beni buncılayın begenme. Ya‘nī bu deñlü miḥnet-keşīde oldıġım lāyıḳ görme.

بدین بدبختیم مپسند چندین Bedīn bed-baḫtiyem mep’send çendīn: Bu yaramaz baḫtlıkda beni bu ḳadar begenme. Ya‘nī yaramaz ṭāli‘li olup viṣāl-i cānāndan dūr u mehcūr oldıġım lāyıḳ görme.

چه عمرست این که نابودن ازین به [Çi] ‘ömrest īn ki nā-būden ez-īn bih: Bu ne ‘ömrdür ki olmamaḳ bundan eyüdür.

ره نابود پیمودن ازین به Reh-i nā-būd peymūden ez-īn bih: Olmamaḳ yolını ölçmek bundan iyidir. Ya‘nī ma‘dūm olmaḳ budur ki nisbet yüz ṣuyıdır.

همی گفت این و بر سر خاك می کرد Hemī-güft īn ü ber-ser ḫāk mī-kerd: Bunı dir idi ve başı üzerine ṭopraḳ eyler idi.

ز گریه خاك را نمناك می کرد Zi-girye ḫākrā nemnāk mī-kerd: Aġlamadan ṭopraġı nemlü eyler idi.

چو شاه خور بتخت خاور آمد Çü şāh-ı ḫūr be-taḫt-ı ḫāver āmed: Çünki güneş pādişāhı maşrıḳ taḫtına geldi. Ya‘nī çünki ṣabāḥ olup güneş ṭulū‘ eyledi.

صهیل ابلق یوسف برآمد Ṣahīl-i eblaḳ-ı Yūsuf ber-āmed: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ eblaḳ esbiniñ āvāzı ẓāhir oldı.

برون آمد زلیخا چون گدایی Birūn āmed Zelīḫā çün gedāyī: Muḥtāc ve gedā gibi Zelīḫā ḫāne-i neyīnden ṭaşra geldi.

گرفت از راه یوسف تنگنایی Girift ez-rāh-ı Yūsuf tengnāyī: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yolından bir ṭar yeri ṭutdı. Ya‘nī bir köşede egleşdi.

برسم دادخواهان داد برداشت Be-resm-i dād-ḫˇāhān dād ber-dāşt: Şikāyetcileriñ resmiyle şikāyet ḳaldırdı.

ز دل ناله ز جان فریاد برداشت Zi-dil nāle zi-cān feryād ber-dāşt: Yürekden nāle ve cāndan feryād ḳaldırdı. Ya‘nī ḳudreti yetdigi mertebe na‘ralar urup ḫayḳırdı.

ز بس بر آسمان می شد ز هر سو Zi-bes ber-āsmān mī-şüd zi-her sū: Keş̱retden āsmān üzre gitdi her ṭarafdan.

نفیر چاوشان طرقوا گو Nefīr-i çāvuşān-ı ṭarriḳū-gū: "Ṭarriḳū" diyici çāvuşlarıñ feryādı. *Ṭarriḳū* tef'īl bābından "yol açıñ!" dimekdir. Ya'nī "yol açıñ!" diyü feryād idici çāvuşlarıñ feryādı āsmāna irişdüginiñ keş̱retinden.

ز بس بر گوشها می زد ز هر جای Zi-bes ber-gūşhā mī-zed zi-her cāy: Keş̱retden ḳulaḳlar üzre ururdı her yerden.

صهیل مرکبان راه پیمای Ṣahīl-i merkebān-ı rāh-peymāy: **(S 146a)** Yol ölçüci merkebleriñ āvāzı. Ya'nī her ṭarafdan ol sipāh-ı bī-pāyānıñ atlarınıñ ṣadāları ḳulaḳları ḳapamasınıñ keş̱retinden. Bu iki beyt beyt-i ātīye merhūndur.

کس از غوغا بحال او نیفتاد Kes ez-ġavġā be-ḥāl-i ū neyüftād: Ġavġādan anıñ ḥāline kimse düşmedi. Ya'nī ġavġā ve ġalebeniñ keş̱retinden kimse anıñ feryādını işitmedi.

بحالی شد که آنرا کس مبیناد Be-ḥālī şüd ki ānrā kes me-bīnād: Bir ḥāle gitdi ki anı kimse görmesün. Ya'nī bir şiddet-i meẕellete vāḳi'oldı ki Ḫudā-yı müte'āl ol ḥāleti ferd-i vāhide göstermesün.

ز نومیدی دلش صد پاره گشته Zi-nevmīdī dileş ṣad pāre geşte: Ḳaṭ'-ı ümīdden yüregi yüz pāre olmuş.

ز کوی خرمی آواره گشته Zi-kūy-ı ḫurremī āvāre geşte: Şādlıḳ maḥallesinden āvāre olmuş.

ز درد دل فغان میکرد و می رفت Zi-derd-i dil fiġān mī-kerd ü mī-reft: Derd-i dilden fiġān eyledi ve gitdi.

ز آه آتش فشان میکرد و می رفت Zi-āh āteş feşān mī-kerd ü mī-reft: Āhdan āteş-feşān eyledi ve gitdi.

بمحنت خانهٔ خود چون پی آورد Be-miḥnetḫāne-i ḫod çün pey āverd: Kendü miḥnetḫānesine çünki iz getürdi. Ya'nī çünki ḫāne-i neyīne geldi.

دو صد شعله بیك مشتی نی آورد Dü ṣad şu'le be-yek müştī ney āverd: İki yüz şu'leyi bir avuç ḳamışa getürdi.

به پیش آورد آن سنگین صنم را Be-pīş āverden ān sengīn ṣanemrā: Ol ṭaşdan yapılmış ṣanemi öñine getürdi.

زبان بگشاد تسکین الم را Zebān büg'şād teskīn-i elemrā: Elem ḳalbini teskīn içün dilini açdı ve ol ṣaneme ḫiṭāb idüp didi.

که ای سنگ سبوی عز و جاهم Ki ey seng-i sebū-yı ‘izz ü cāhem: Ey ‘izz ü cāhımıñ ve ‘ulüvv-i şānımıñ destisiniñ ṭaşı. Ya‘nī şīşe-i ‘ulüvvimi teskīr ve ḳadr ü cāhımı tenzīle bā‘iṣ.

بهر راهی که باشی سنگ راهم Be-her rāhī ki bāşī seng-i rāhem: Her ne yolda ki olursun yolumıñ ṭaşısın. Ya‘nī be-her ḥāl māni‘-i rāh-ı viṣāl-i maḥbūbumsun.

شد از تو راه بختم تنگ بر دل Şüd ez-tü rāh-ı baḫtem teng ber-dil: Senden benim baḫtım yolı göñlüm üzre ṭar oldı.

سزد گر از تو کوبم سنگ بر دل Sezed ger ez-tü kūbem seng ber-dil: Eger senden yüregim üzre ṭaş dögem lāyıḳ olur.

به پیش روی تو چون سجده بردم Be-pīş-i rūy-ı tü çün secde bürdem: Seniñ yüzüñ öñinde çünki secde iletdim.

بسر راه وبال خود سپردم Be-ser rāh-ı vebāl-i ḫod sipürdem: Başımı kendü vebālim yolına ışmarladım.

بگریه از تو هر کامی که جستم Be-girye ez-tü her kāmī ki cüstem: Girye ve tażarru‘ ve niyāz ile senden her bir murādı ki ṭaleb itdim.

ز کام هر دو عالم دست شستم Zi-kām-ı her dü ‘ālem dest şüstem: Her iki ‘ālem murādından elimi yudum. Ya‘nī murādāt-ı dāreynden maḥrūm oldum.

تو سنگی خواهم از ننگ تو رستن Tü sengī ḫ‘āhem ez-neng-i tü resten: Sen ṭaşsın, seniñ ‘ārıñdan ḳurtulmaḳ isterim.

بسنگی گوهر قدرت شکستن Be-sengī gevher-i ḳadret şikesten: Bir ṭaş ile seniñ gevher-i ḳadriñi ḳırmaḳ isterim. Ya‘nī saña ṭapınış bir ‘ayb-ı ‘aẓīmdir, seni seng ile şikest eyleyüp ol ‘ārdan ḳurtulmaḳ isterim.

بگفت این پس بزخم سنگ خاره Bi-güft īn pes be-zaḫm-ı seng-i ḫāre: Bunı didi andan şoñra ḳara ṭaş zaḫmıyla.

خلیل آسا شکستن پاره پاره Ḫalīlāsā şikesten pāre pāre: Ḫalīl ‘aleyhi’s-selām gibi anı pāre pāre ufatdı.

چو بشکستش بچالاکی و چستی Çü biş’kesteş be-çālākī vü çüstī: Çünki anı çāpüklük ile ufatdı.

بکارش زان شکست آمد درستی Be-kāreş z’ān şikest āmed dürüstī: **(S 146b)** Ol şınıḳlıḳdan anıñ işine dürüstlük geldi. Zīrā nūr-ı İslām ile müşerref oldı.

ز شغل بت شکستن چون بپرداخت Zi-şuġl-ı büt şikesten çün bi-perdāḫt: Büt şınıḳlıḳ şuġlından çünki fāriġ oldı.

بآب چشم و خون دل وضو ساخت Be-āb-ı çeşm ü ḫūn-ı dil vużū sāḫt: Göz yaşıyla ve yürek ḳanıyla abdest eyledi.

تضرع کرد رو بر خاك مالید Tażarru‘ kerd rū ber-ḫāk mālīd: Tażarru‘ eyledi ve yüzini ṭopraġa sürdi.

بدرگاه خدای پاك نالید Be-dergāh-ı Ḫudā-yı pāk nālīd: Muḳaddes ve münezzeh Ḫudāy te‘ālānıñ ḥużūrına iñledi.

که ای عاشق تو را از زیردستان Ki ey ‘āşıḳ türā ez-zīr-destān: Ki ey ol ẕāt-ı ecell ü a‘lā ki saña ‘āşıḳdır żu‘afādan.

بتان و بت گران و بت پرستان Bütān u bütgerān u büt-perestān: Bütler ve büt yapıcılar ve büte ṭapıcılar. Bu üç lafẓıñ her biri muḳābilinde leff ü neşr tertībi üzre birer beyt ẕikr idüp buyurur ki.

اگر نه عکس تو بر بت فتادی Eger ne ‘aks-i tü ber-büt fütādī: Eger seniñ ‘aksiñ büt üzre düşmeseydi. Ya‘nī eger büt ilāh ẓann olunmayaydı.

به پیش بت کسی کی سر نهادی Be-pīş-i büt kesī key ser nihādī: Büt öñinde bir kimse ne zamān baş ḳordı?

دل بتگر بمهر خود خراشی Dil-i bütger be-mihr-i ḫod ḫırāşī: Büt yapıcınıñ göñlini kendü muḥabbetiñle ḳazırsın. Ya‘nī fi’l-cümle muḥabbetiñi anıñ ḳalbine ṣalarsın.

وزانش افکنی در بت تراشی V’ez-āneş efkenī der-büt-terāşī: Ve andan ṣoñra anı büt yonucılıġa ṣalarsın. Ya‘nī ṣanemger ṣanemi ilāh ẓann eyleyüp anı yonmaġa āġāz ider. Ḥāṣılı anıñ maḳṣūdı sensin velākin kemāl-i cehlinden ẓannında ḫaṭā-yı fāḥiş eyleyüp büt-terāşlıḳ ider.

کسی در پیش بت افتاده پستست Kesī der-pīş-i büt üftāde pestest: Bir kimse büt öñinde alçaḳ düşmüşdür. Ya‘nī büte secde ṭarīḳıyla öñinde baş yere ḳomuşdur.

که گوید بت پرست ایزد پرست است Ki gūyed büt-perest Īzed-perest est: Ki ol kimse dir: Büte ṭapıcı Īzede ṭapıcıdır. Ya‘nī büt-perest zu‘m eyler ki ‘ibādet İlāha ḫāṣdır ve İlāh bütdür. Ḥāṣılı ‘ibādetden maḳṣūdı Ḫudā-yı müte‘āldir velākin ḫaṭā-yı efḥaş idüp güm-rāh olmuşdur.

اگر رو در بت آوردم خدایا Eger rū der-büt āverdem Ḫudāyā: Ey Ḫudā-yı müte‘āl! Yüzimi büte getü[r]dümse. Ya‘nī büte ‘ibādet ve secde eyledimse.

بآن بر خود جفا کردم خدایا Be-ān ber-ḫod cefā kerdem Ḫudāyā: Anıñla kendü üzerime cefā eyledim ey Ḫudā! Ya‘nī kendü nefsime ẓulm eyledim.

بلطف خود جفای من بیامرز Be-luṭf-ı ḫod cefā-yı men biyāmurz: Kendü lutfuñla benim cefāmı yarlıġa.

خطا کردم خطای من بیامرز Ḫatā kerdem ḫaṭā-yı men biyāmurz: Ḫaṭā itdim benim ḫaṭāmı yarlıġa.

ز بس راه خطا پیمایی از من Zi-bes rāh-ı ḫaṭā peymāyī ez-men: Benden ḫaṭā yolını ölçmek keṣretinden. Ya‘nī benden ‘aẓīm ḫaṭālar keṣretle ṣādır oldığı sebebden.

ستاندی گوهر بینایی از من Sitāndī gevher-i bīnāyī ez-men: Görücilik gevherini benden aldıñ. Ya‘nī gözsüz eylediñ.

چو آن گرد خطا از من فشاندی Çü ān gerd-i ḫaṭā ez-men feşāndī: Çünki ol ḫaṭā tozını benden silkdin. Ya‘nī çünki telvīṣāt-ı şirkden beni taṭhīr eylediñ.

بمن ده باز آنچه از من ستاندی Be-men dih bāz ān çi’z-men sitāndī: Baña vir gerü ol nesneyi ki benden aldıñ.

بود دل فارغ از داغ تأسف Büved dil fāriġ ez-dāġ-ı te’essüf: Göñül te’essüf **(S 147a)** ve taḥazzün dāġından fāriġ olur. Ya‘nī ümīd eylerim ki ola ki bu ālām u aḥzān benden zā’il ola.

بچینم لالهٔ از باغ یوسف Bi-çīnem lāle’ī ez-bāġ-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmın bāġından bir lāle devşürem. Ya‘nī ola ki anı būs u kinār eyleyem.

چو برگشت از ره آن بر مصریان شاه Çü ber-geşt ez-reh ān ber-Mıṣriyān şāh: Çünki yoldan döndi ol Mıṣrīler üzre şāh. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām çünki gerü rücū‘ eyledi.

گرفت افغان کنان بازش سر راه Girift efġān-künān bāzeş ser-i rāh: Zelīḫā efġān iderek yolı başını ṭutdı. Ya‘nī anıñ yolı üzre ḥīn-i mürūrında ṣavt-ı refī‘ ile bu iki beytiñ mażmūnını didi.

که پاکا آنکه شه را ساخت بنده Ki pākā ān ki şehrā sāḫt bende: Ki ey naḳāyışdan münezzeh ve muḳaddes olan ẕāt-ı ecell ü a‘lā! Ol ki pādişāhı bende eyledi. Ya‘nī kendüsini yāḫud sābıḳ ‘azīz-i Mıṣrı buncılayın ḥaḳīr ve pāy-māl eyledi.

ز ذل و عجز کردش سرفکنده Zi-ẕill ü ‘acz kerdeş ser-fekende: Ẕelīllik ve ‘ācizlikden anıñ başını aşaġı eyledi. Ya‘nī ‘azīz iken ẕelīl ve şāh iken bende eyleyüp nihāyet ẕillete ilḳā eyledi.

نهاد از عز و جاه خسروی تاج Nihād ez-‘izz ü cāh-ı ḫusrevī tāc: Pādişāhlıḳ ‘izz ü cāhından tāc ḳodı.

بفرق بندهٔ مسکین و محتاج Be-farḳ-ı bende-i miskīn ü muḥtāc: Miskīn ve muḥtāc bir ḳuluñ başı üzerine. Ya‘nī bir bendeyi aç ve muḥtāc iken ṣāḥib-i taḫt u tāc eyledi.

چو جا کرد این سخن در گوش یوسف Çü cā kerd īn süḫan der-gūş-ı Yūsuf: Çünki yerleşdi bu söz Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳulaġında.

برفت از هیبت آن هوش یوسف Bi-reft ez-heybet-i ān hūş-ı Yūsuf: Anıñ heybetinden Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ uṣṣı gitdi. Ya‘nī ziyāde ile te’s̱īr eyledi.

بحاجب گفت این تسبیح خوانرا Be-ḥācib güft īn tesbīḥ-ḫˇānrā: Perde-dārına didi bu tesbīḥ oḳuyıcıyı.

که برد از جان من تاب و توانرا Ki bürd ez-cān-ı men tāb u tüvānrā: Ki iletdi benim cānımdan ṭāḳati ve ḳudreti.

بخلوتخانهٔ خاص من آور Be-ḫalvetḫāne-i ḫāṣ-ı men āver: Benim ḫāṣ ḫalvetḫāneme getür.

بجولانگاه اخلاص من آور Be-cevlāngāh-ı iḫlāṣ-ı men āver: Benim ḫalāṣımıñ cevlānı yerine getür. *Cevlān* meydānda ṣalınmaḳ ma‘nāsına.

که تا یك شمه از حالش بپرسم Ki tā yek şemme ez-ḥāleş bi-pürsem: Ki tā bir cüz’i anıñ ḥālinde ṣoram.

وز این ادبار و اقبالش بپرسم V’ez-īn idbār u iḳbāleş bi-pürsem: Ve anıñ bu idbār ve iḳbālinden ṣoram.

کزان تسبیح چون شور و شغب کرد K’ez-ān tesbīḥ çün şūr u şeġab kerd: Ki ol tesbīḥden çünki ġavġā ve feryād eyledi.

عجب ماندم که تأثیری عجب کرد ’Aceb māndem ki te’s̱īrī ‘aceb kerd: ‘Aceb ḳaldım ki ‘aceb te’s̱īr eyledi. Ya‘nī tesbīḥ oḳuyaraḳ çünki feryād u efġān eyledi, ziyāde ile te’s̱īr eyledi.

گرش در وی نه دامن گیر باشد Gereş der-vey ne dāmen-gīr bāşed: Eger anda etek ṭutucı olmaya. Ya‘nī eger anda bir ceẕbe-i İlāhī olmaya.

کلامش را کی این تأثیر باشد Kelāmeşrā key īn te’s̱īr bāşed: Kelāmına ne vaḳit bu te’s̱īr olur. Ya‘nī anda iḫlāṣ vardır ki kelāmı te’s̱īr eyledi.

دو صد جان خاك در پابند شاهی Dü ṣad cān ḫāk der-pāy-bend-i şāhī: İki yüz cān bir pādişāhıñ ayaġına ṭopraḳ olsunlar, yāḫud iki yüz, bir pādişāhıñ ḳapusı ṭopraġı veyā bendesi olsun.

که دریابد بآهی یا نگاهی Ki der-yābed be-āhī yā nigāhī: Ki iñleye bir āhla yā bir naẕar ile.

فروغ صبح صادق دادخواهان Fürūġ-ı ṣubḥ-ı ṣādıḳ dād-ḫˇāhān: Şikāyetcileriñ **(S 147b)** ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi aydınlıġını.

مزور قصهٔ گم کرده راهان Müzevver ḳıṣṣa-i güm-kerde rāhān: Yolı itgün ve azgunlarıñ ḥīlelü ḳıṣṣasını. Ya‘nī ol pādişāh ki mā-vaḳa‘ayı añlayup maẕlūm ṣādıḳlarıñ ḥaḳḳını aḫẕ eyleyüp ve muḥīlleriñ ḥaḳḳından gele, iki yüz nā-şāyeste cān aña fedā olsun.

شود هر صبح صادق را تباشیر Şeved her ṣubḥ-ı ṣādıḳrā tebāşīr: Her ṣubḥ-ı ṣādıḳa beşāret ve muştluḳ ola. Ya‘nī her maẓlūm-ı ṣādıḳ ḥaḳḳında ‘adl ü inṣāf eyleyüp ḫaşmından aḫẕ-i intiḳām eyleye.

مزور را دهد پاداش تزویر Müzevvirrā dihed pādāş-ı tezvīr: Bāṭıl kelām ile kiẕbini tezyīn eyleyen müfside tezvīriniñ ‘ivażını vire. Ḥāṣılı bu evṣāfla mevṣūf olan pādişāha iki yüz cān fedā olsun.

نه چون شاهان دور این زمانه Ne çün şāhān-ı devr-i īn zamāne: Bu devr-i zamāne pādişāhları gibi degil.

که میجویند بهر زر بهانه Ki mī-cūyend behr-i zer bahāne: Ki zer ecliyçün bahāne ararlar. Ya‘nī ḥaḳḳ-ı māl-ı merdümānı aḫẕe bahāne ṭaleb iderler.

ز هر ظالم که یکدینار رنگست Zi-her ẓālim ki yek dīnār rengest: Ol pādişāhıñ her ẓālimden ki bir dīnār nef‘i vardır.

وگر زو دست صد کس زیر سنگست Ve ger z’ū dest-i ṣad kes zīr-i sengest: Her ḳaçan andan yüz kimseniñ eli ṭaş altındadır.

ز دینار زرش صد سرخ روییست Zi-dīnār-ı zereş ṣad sürḫ-rūyīst: Ol ẓālimiñ altınından yüz ḳızıl yüzlülük vardır. Ya‘nī pādişāhıñ ol ẓālimden bir dīnār intifā‘ı sebebinden yüz dürlü şermendeligi vardır. Ḥāṣılı cüz’ī intifā‘ sebebiyle ḫacālet el virüp bir nesne dimege cesāret idmeyüp yüz kimseniñ belki niçe bing kimseniñ rencīde olmasın pesend eyler.

تظلم کردن از وی هرزه گوییست Taẓallüm kerden ez-vey herze-gūyīst: Andan taẓallüm itmek ‘abeṣ söyleyicilikdir. Ya‘nī ol ẓālimiñ ẓulminden varup meẕkūr pādişāha şikāyet eylemek bir fā’idesiz ‘abeṣ nesnedir.

آمدن زلیخا بدولت خانهٔ یوسف Āmeden-i Zelīḫā be-devletḫāne-i Yūsuf: Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ devletḫānesine gelmek

بدعای وی بینایی و جمال و جوانی باز یافتن Be-du‘ā-yı vey bīnāyī vü cemāl ü cüvānī bāz yāften: Ve anıñ du‘āsıyla görücilik ve cemāl ve gencligini gerü bulmaḳ beyānındadır.

ازآن خوشتر چه باشد پیش عاشق Ez-ān ḫoşter çi bāşed pīş-i ‘āşıḳ: Ne olur andan eyürek ‘āşıḳıñ öñinde.

که گردد یار نیك اندیش عاشق Ki gerded yār-ı nīk-endīş ‘āşıḳ: Ki ‘āşıḳıñ yāri eyü endīşeli ola.

بخلوتگاه رازش بار یابد Be-ḫalvetgāh-ı rāzeş bār yābed: Anıñ sır ḫalvetgāhına icāzet bula.

ز بارش سینه بی آزار یابد Zi-bāreş sīne bī-āzār yābed: Anıñ ġamı yükinden sīnesini āzārsız bula, ya‘nī göñli rāḥat ola.

به پیش او نشیند راز گوید Be-pīş-i ū nişīned rāz gūyed: Anıñ öñinde otura sır söyleye. Ya‘nī derd-i dilini ve rāz-ı derūnını beyān eyleye.

حکایتهای پیشین باز گوید Ḥikāyethā-yı pīşīn bāz gūyed: Evvelki ḥikāyeleri gerü diye ve ser-güẕeştesini ‘ayān eyleye.

ز غوغای سپه چون رست یوسف Zi-ġavġā-yı sipeh çün rest Yūsuf: ‘Askeri ġavġasından çünki ḳurtuldı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

بخلوتگاه خود بنشست یوسف Be-ḫalvetgāh-ı ḫod bin’şest Yūsuf: Kendü ḫalvetgāhında oturdı **(S 148a)** Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

درآمد حاجب از در کای یگانه Der-āmed ḥācib ez-der k’ey yegāne: Ḥācib ḳapudan dāḫil oldı ey yegāne! Ya‘nī ḳapudan girüp didi ki: Ey hünerde bī-naẓīr!

بخوی نیك در عالم فسانه Be-ḫūy-ı nīk der-‘ālem fesāne: Eyü ḫūy ile ‘ālemde meşhūr.

ستاده بر در اینك آن زن پیر Sitāde ber-der īnek ān zen-i pīr: Ḳapu üzre durmuş işte ol fertūt ‘avrat.

که در ره مرکبت را شد عنان گیر Ki der-reh merkebetrā şüd ‘inān-gīr: Ki yolda seniñ merkūbuñ dizginini ṭutucı oldı.

مرا گفتی که با وی باش همراه Merā güftī ki bā-vey bāş hem-rāh: Baña didiñ ki: Anıñla yoldaş ol.

بهمراهی رسانش تا بدرگاه Be-hem-rāhī resāneş tā be-dergāh: Yoldaşlıḳ ile anı irişdür tā ḥużūruma.

بگفتا حاجت او را روا کن Bi-güftā ḥācet-i ūrā revā kün: Didi: Anıñ ḫācetini revā eyle.

اگر دردیش هست او را دوا کن Eger derdīş hest ūrā devā kün: Eger faḳīrdir aña devā eyle. Ya‘nī faḳrını izāle idüp anı bay eyle.

بگفتا نیست زانسان کوته اندیش Bi-güftā nīst z’ān sān kūteh-endīş: Ḥācib didi: Degildir ol üslūbdan ḳışa fikirlü.

که با من باز گوید حاجت خویش Ki bā-men bāz gūyed ḥācet-i ḫ̆īş: Ki baña gerü diye kendü ḥācetini. Ya‘nī kemāl mertebe ‘ulüvv-i himmeti vardır, bencileyin dünlara ‘arż eylemegi cenābına düşürmez.

بگفتا رخصتش ده تا درآید Bi-güftā ruḫṣateş dih tā der-āyed: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Aña ruḫṣat vir tā dāḫil ola.

نقاب از حال خود هم خود گشاید Niḳāb ez-ḥāl-i ḫod hem ḫod güşāyed: Kendü ḥālinden niḳābı ve hem kendüyi açа. Ya‘nī kendü kim ve ḥāceti ne idügün bildüre.

چو رخصت یافت همچون ذره رقاص Çü ruḫṣat yāft hemçün ẕerre raḳḳāṣ: Çünki Zelīḫā ruḫṣat buldı ẕerre gibi raḳṣ iderek ve oynayaraḳ.

درآمد شادمان در خلوت خاص Der-āmed şādmān der-ḫalvet-i ḫāṣ: Sevinici oldığı ḥālde dāḫil oldı ḫāṣ ḫalvete.

چو گل خندان شد و چون غنچه بشکفت Çü gül ḫandān şüd ü çün ġonce büş'küft: Gül gibi gülegen oldı ve ġonce gibi açıldı.

دهان پر خنده بر یوسف دعا گفت Dehān pür-ḫande ber-Yūsuf du'ā güft: Aġzı ḫande ile ṭolu Yūsuf 'aleyhi's-selāma du'ā didi.

ز بس خندیدنش یوسف عجب کرد Zi-bes ḫandīdeneş Yūsuf 'aceb kerd: Anıñ çoḳ gülmekliginden Yūsuf 'aleyhi's-selām 'aceb itdi.

ازآن نام و نشان وی طلب کرد Ez-ān nām u nişān-ı vey ṭaleb kerd: Andan adını ve nişānını ṭaleb itdi.

بگفت آنم که چون روی تو دیدم Bi-güft ānem ki çün rūy-ı tü dīdem: Zelīḫā didi: Ol kimseyim ki çünki seniñ yüzini gördüm.

ترا از جمله عالم برگزیدم Türā ez-cümle 'ālem ber-güzīdem: Seni cümle 'ālemden iḫtiyār eyledim.

فشاندم گنج گوهر در بهایت Feşāndem genc-i gevher der-bahāyet: Gevher ḫazīnesi saçdım seniñ bahānda.

دل و جان وقف کردم در هوایت Dil ü cān vaḳf kerdem ber-hevāyet: Cānımı ve gönlümi vaḳf itdim seniñ 'aşḳında.

جوانی در غمت بر باد دادم Cüvānī der-ġamet ber-bād dādem: Gencligimi seniñ ġamında yile virdim.

بدین پیری که می بینی فتادم Bedīn pīrī ki mī-bīnī fütādem: Bu ḳocalığa ki görürsün düşdüm. Ya'nī cümle emvālimi ve evḳātımı seniñ 'aşḳıñda ṣarf eyledim, buncılayın pīr ü fertūt ve bī-zād u bī-ḳūt oldum.

گرفتی شاهد ملك اندر آغوش Giriftī şāhid-i mülk ender-āġūş: Mülk ve salṭanat maḥbūbını ḳucaḳda ṭutdıñ. Ya'nī 'azīz-i Mıṣr olup salṭanata nā'il olduñ.

مرا یکبارگی کردی فراموش Merā yek bāregī kerdī ferāmūş: Beni bir uġurdan ferāmūş itdiñ. **(S 148b)**

چو یوسف زین سخن دانیست او کیست Çü Yūsuf z'īn süḫan dānīst ū kīst: Çünki Yūsuf 'aleyhi's-selām bu sözden bildi ki o kimdir.

ترحم کرد بروی زار بگریست Teraḥḥum kerd ber-vey zār big’rīst: Teraḥḥum ve şefḳat itdi anıñ üzerine ve zār aġladı. Ya‘nī kemāl-i merḥametden ve nihāyet-i şefḳatden derd-i dil ile nālān u giryān oldı.

بگفتا ای زلیخا این چه حالست Bi-güftā ey Zelīḫā īn çi ḥālest: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Ey Zelīḫā bu ne ḥāldir?

چرا حالت بدینسان در وبالست Çirā ḥālet bedīn sān der-vebālest: Niçün seniñ ḥāliñ bu üslūbla vebāldedir? Ya‘nī ne sebebden ḥāliñ buncılayın tebeh ve ḫarābdır?

چو یوسف گفت با وی ای زلیخا Çü Yūsuf güft bā-vey ey Zelīḫā: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña ey Zelīḫā didi, ya‘nī ismini añdı.

فتاد از پا زلیخا بی زلیخا Fütād ez-pā Zelīḫā bī-Zelīḫā: Zelīḫā bī-iḫtiyār ayaḳdan düşdi, ya‘nī yıḳıldı.

شراب بیخودی زد از دلش جوش Şarāb-ı bī-ḫodī zed ez-dileş cūş: Bi-ḫodluḳ şarābı yüreginden cūş urdı, ya‘nī ḳaynadı.

برفت از لذت آوازش از هوش Bi-reft ez-leẕẕet-i āvāzeş ez-hūş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ āvāzı leẕẕetinden ‘aḳldan gitdi.

چو باز از بیخودی آمد بخود باز Çü bāz ez-bī-ḫodī āmed be-ḫod bāz: Çünki bī-ḫodluḳdan şoñra girü kendüye geldi, ya‘nī ayıldı.

حکایت کرد با وی یوسف آغاز Ḥikāyet kerd bā-vey Yūsuf āġāz: Anıñla Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḥikayete şürū‘ itdi.

بگفتا کو جوانی و جمالت Bi-güftā kū cüvānī vü cemālet: Didi: Ḳanı gencliğiñ ve güzelliğiñ?

بگفت از دست شد دور از وصالت Bi-güft ez-dest şüd dūr ez-viṣālet: Zelīḫā didi: Elden gitdi seniñ viṣāliñden ıraḳ.

بگفتا خم چرا شد سرو نازت Bi-güftā ḫam çirā şüd serv-i nāzet: Didi: Niçün seniñ serv-i nāz ḳāmetiñ egri oldı?

بگفت از بار هجر جان گدازت Bi-güft ez-bār-ı hicr-i cān-güdāzet: Zelīḫā didi: Seniñ cān eridici ayrılıġıñ yükinden.

بگفتا چشم تو بی نور چونست Bi-güftā çeşm-i tü bī-nūr çūnest: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Seniñ gözüñ nūrsuz niçündür? Ya‘nī ne sebebden görmez olduñ?

بگفت از بس که بی تو غرق خونست Bi-güft ez-bes ki bī-tü ġarḳ-ı ḫūnest: Didi: Anıñ keşretinden ki sensiz ḳana ġarḳdır.

بگفتا کو زر و سیمی که بودت Bi-güftā kū zer ü sīmī ki būdet: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Ḳanı seniñ sīm ü zeriñ ki var idi?

بفرق آن تاج دیهیمی که بودت Be-farḳ ān tāc-ı dīhīmī ki būdet: Başıñda ol cevāhirle müzeyyen tāc ki var idi. Ya‘nī seniñ muraṣṣa‘ tācıñ ve ḫazīneler ṭolısı sīm ü zer ve gevheriñ niçe oldı?

بگفت از حسن تو هر کس سخن راند Bi-güft ez-ḥüsn-i tü her kes süḫan rānd: Zelīḫā didi: Seniñ ḥüsniñden her kime ki söz sürdi. Ya‘nī her kimse ki seniñ ḥüsnüñi beyānda sevḳ-i kelām eyledi.

ز وصفت بر سر من گوهر افشاند Zi-vasfet ber-ser-i men gevher efşānd: Seniñ vaṣf-ı cemīliñden benim başım üzre cevāhir ṣaçdı.

سر و زر را نثار پاش کردم Ser ü zerrā niṯār-ı pāş kerdem: Başımı ve altunımı, ya‘nī cānımı ve mālımı anıñ ayaġına ṣaçı eyledim.

بگوهر پاشیش پاداش کردم Be-gevher-pāşiyeş pādāş kerdem: Aña gevher ṣaçıcılıḳ ile mükāfāt eyledim.

نهادم تاج حشمت بر سر او Nihādem tāc-ı ḥaşmet ber-ser-i ū: Ululuḳ tācını ḳodum anıñ başı üzerine.

گرفتم افسر از خاك در او Giriftem efser ez-ḥāk-i der-i ū: Anıñ ḳapusı ṭopraġından tāc **(S 149a)** ṭutdum. Ya‘nī seniñ aḥvāl ü eṭvārıñı beyān idenleri ġanī ve māl-dār eyledim ve kendüm buncılayın faḳr u fāḳaya giriftār oldum.

نماند از سیم و زر چیزی بدستم Ne-mānd ez-sīm ü zer çīzī be-destem: Altun ve gümüşden bir şey benim elimde ḳalmadı.

کنون دل گنج عشق اینم که هستم Künūn dil genc-i ‘aşḳ īnem ki hestem: Şimdi göñül ‘aşḳ ḫazīnesidir, buyum ki varım. Ya‘nī ẓāhirim ālūde-i faḳr u fenā ve bāṭınım ṣāḥib-i ġınādır.

بگفتا حاجت تو چیست امروز Bi-güftā ḥācet-i tü çīst imrūz: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Seniñ ḥācetiñ nedir bugün?

ضمان حاجت تو کیست امروز Żimān-ı ḥācet-i tü kīst imrūz: Seniñ ḥācetiñe żāmin kimdir bugün?

بکفت ار حاجتم ار زد بجانی Bi-güft er ḥācetem erzed be-cānī: Didi: Eger benim ḥācetim bir cāna degerse. Ba‘ż-ı nüsaḫda öylece vāḳi‘ olmuşdur. **بگفت از حاجتم آزرده جانی** *Bi-güft ez-ḥācetem āzürde cānī*: Ya‘nī benim ḥācetimden bir cān incinmişdir. Evvelki ensebdir.

نخواهم جز تو حاجت را ضمانی Ne-ḫ̌āhem cüz tü ḥācetrā żimānī: Senden ġayrı ḥācetim żāmin istemem.

اگر ضامن شوی آنرا بسوگند Eger żāmin şevī ānrā be-sevgend: Eger żāmin olasın aña yemīn ile.

بشرح آن گشایم از زبان بند Be-şerḥ-i ān güşāyem ez-zebān bend: Anıñ şerḥiyle açarım dilden bendi. Ya‘nī eger yemin idüp ḥuṣūl-i ḥācetime müteżammın olursan anı beyān eylerim.

وگر نه لب ز شرح آن به بندم Ve ger ne leb zi-şerḥ-i ān bi-bendem: Ve eger żāmin olmazsın ṭuṭaġımı andan bend iderim. Ya‘nī ḥācetimi setr iderim.

غم و درد دگر بر خود پسندم Ġam u derd-i diger ber-ḫod pesendem: Bir ġayrı derd ve ġamı kendü üzerime begenürüm. Ya‘nī eger ḥācetimi revā eylemez iseñ daḫı ziyāde derdnāk, belki helāk olurum.

قسم گفتا بآن کان فتوت Ḳasem güftā be-ān kān-ı fütüvvet: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḳasem didi ol saḫāvet ma‘denine.

بآن معمار ارکان نبوت Be-ān mi‘mār-ı erkān-ı nübüvvet: Ol peyġamberlik rüknleriniñ yapucısına, ya‘nī ceddi İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma.

کز آتش لاله و ریحان دمیدش K’ez-āteş lāle vü reyḥān demīdeş: Ki anıñçün āteşden lāle ve reyḥān belürüp ẓāhir oldı.

لباس خلد از یزدان رسیدش Libās-ı ḫuld ez-Yezdān resīdeş: Yezdān-ı müte‘ālden aña cennet libāsı irişdi. Ya‘nī mu‘cizāt-ı bāhire ṣāḥibi cedd-i a‘lāsı Ḫalīlü’r-rahmān ‘aleyhi’s-salavāt ve’r-rıḍvān and içdi.

که هر حاجت که امروز از تو دانم Ki her ḥācet ki imrūz ez-tü dānem: Ki her ḥācet ki bugün senden bilürüm.

روا سازم بزودی گر توانم Revā sāzem be-zūdī ger tüvānem: Revā iderim tizlik ile eger ḳādir olam. Ya‘nī ḥācetiñi infāẕ iderim eger mümkin ise.

بگفت اول جمالست و جوانی Bi-güft evvel cemālest ü cüvānī: Zelīḫā didi: Evvel ḥācetim genclik ve güzellikdir.

بدان گونه که خود دیدی و دانی Bedān güne ki ḫod dīdī vü dānī: Ol güne ki kendiñ gördiñ ve bilürsün.

دگر چشمی که دیدار تو بینم Diger çeşmī ki dīdār-ı tü bīnem: Bir daḫı ḥācetim bir göz ki seniñ dīdārıñı görem.

گلی از باغ رخسار تو چینم Gülī ez-bāġ-ı ruḫsār-ı tü çīnem: Seniñ yañaġıñı[ñ] bāġından gül devşürem. Ya‘nī cemāliñi seyr idem.

بجنبانید یوسف لب دعا را Bi-cünbānīd Yūsuf leb du‘ārā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ṭuṭaġını du‘ā içün taḥrīk itdi.

روان کرد از دو لب آب شفا را Revān kerd ez-dü leb āb-ı şifārā: Aḳıcı itdi iki ṭuṭaġından şifā şuyını. Ya‘nī du‘ā eyledi.

جمال مرده اش را زندگی داد Cemāl-i mürdeeşrā zindegī dād: Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl cānsız cemāline dirilik virdi.

رخش را طلعت فرخندگی داد Ruḫeşrā ṭal‘at-i ferḫundegī dād: Yañaġına **(S 149b)** ḳutluluḳ ṭulū‘ını virdi. Ya‘nī evvelki ḥüsni yerine geldi.

بجوی رفته باز آورد آبش Be-cūy-ı refte bāz āverd ābeş: Gitmiş ırmaġa şuyını gerü getürdi.

وزان شد تازه گلزار شبابش V’ez-ān şüd tāze gülzār-ı şebābeş: Ve ol du‘ādan anıñ genclik gülistānı tāze oldı.

ز کافورش برآمد مشگ تاتار Zi-ḳāfūreş ber-āmed müşk-i Tātār: Anıñ kāfūrından Tātār müşki ẓāhir oldı. Ya‘nī kāfūr gibi beyāż mūları müşk gibi siyāh oldı.

ز صبحش آشکارا شد شب تار Zi-ṣubḥeş āşikārā şüd şeb-i tār: Anıñ ṣaçından ḳarañu gice āşikāre oldı. Ya‘nī ṣubḥ-ı cemālinden mūy-ı siyāhlar belürdi.

سفیدی شد ز مشگین طره اش دور Sefīdī şüd zi-müşgīn ṭurreeş dūr: Anıñ müşk ḳoḳulı ṭurresinden beyāżlıḳ ıraḳ oldı. *Turre* nāṣıyeden alın üzerine inen ṣaçlarda isti‘māl olunur. Ba‘ż-ı nüsaḫda *mühreeş* vāḳi‘ olmuşdur, gözleri murād olur. Ya‘nī müşk renkli siyāh gözlerinden beyāżlıḳ ıraḳ oldı. Ya‘nī gözleri siyāhına düşen aġ zā’il oldı.

درآمد در سواد نرگسش نور Der-āmed der-sevād-ı nergiseş nūr: Ya‘nī anıñ nergis gözleriniñ sevādında nūr ẓāhir oldı. Ya‘nī gözleriniñ bebegi ışıḳlu oldı.

خم از سرو گل اندامش برون رفت Ḫam ez-serv-i gül-endāmeş birūn reft: Anıñ gül a‘żālı serv ḳāmetinden egrilik ṭaşra gitdi.

شکنج از نقرهٔ خامش برون رفت Şikenc ez-nuḳre-i ḫāmeş birūn reft: Anıñ ḫām gümüşinden büklüm ṭaşra gitdi. Ya‘nī a‘żāsından büklüm ve ḳıvrımlar zā’il oldı.

جوانی پیریش را گشت حاله Cüvānī pīriyeşrā geşt ḥāle: Anıñ pīrligi genclige müteḥavvil oldı.

پس از چل سالگی شد هژده ساله Pes ez-çil sālegī şüd hijde sāle: Ḳırḳ senelikden ṣoñra on sekiz senelik oldı.

جمالش را سر و کار دگر شد Cemāleşrā ser ü kār-ı diger şüd: Anıñ cemāline bir ġayrı baş ve iş oldı.

ز عهد پیشتر هم بیشتر شد Zi-‘ahd-i pīşter hem bīşter şüd: Evvelki zamāndan ziyāderek oldı. Ya‘nī ḥüsni ve bahāsı evvelkinden artıḳ oldı.

دگر ره یوسفش گفت ای نکو خوی Diger reh Yūsufeş güft ey nikū-ḫūy: Bir daḫı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām aña didi: Ey ḫuyı güzel!

مرادی دیگرت گر هست برگوی Murādī dīgeret ger hest ber-gūy: Saña bir ġayrı murād eger vardır söyle.

مرادی نیست گفتا بعد ازینم Murādī nīst güftā ba‘d ez-īnem: Zelīḫā didi: Bir murādım yoḳdur bundan ṣoñra.

که در خلوتگه وصلت نشینم Ki der-ḫalvetgeh-i vaṣlet nişīnem: Ki seniñ vaṣlıñ ḫalveti yerinde oturam. Ya‘nī derūn-ı ḫalvetde saña enīs ü celīs olam.

بروز اندر تماشای تو باشم Be-rūz ender-temāşā-yı tü bāşem: Gündüz saña temāşāda olam. Ya‘nī cemāliñi ṭoyunca seyr idem.

بشب رو بر کف پای تو باشم Be-şeb rū ber-kef-i pāy-ı tü bāşem: Gice yüzüm seniñ ayaġıñ altında olam ve ḫiẕmetde bulunam.

فتم در سایهٔ سرو بلندت Fütem der-sāye-i serv-i bülendet: Seniñ yüce serv ḳāmetiñ sāyesine düşem.

شکر چینم ز لعل نوشخندت Şeker çīnem zi-la‘l-i nūş-ḫandet: Şeker devşürem seniñ ṭatlu gülişli la‘l lebiñden. Ḥāṣılı seni būs u kinār eyleyüp nā’il-i merām olam.

نهم مرهم دل افکار خود را Nihem merhem dil-i efkār-ı ḫodrā: Kendü mecrūh göñlüme merhem ḳoyam.

بکام خویش بینم کار خود را Be-kām-ı ḫ ̌īş bīnem kār-ı ḫodrā: Kendü işimi kendü murādımca görem.

بکشت خود که پژمرده است و درهم Be-kişt-i ḫod ki pejmürdest ü derhem: Kendi ekinime ki ṣolmuş ve ḳarış muruş olmuşdur.

دهم از چشمه سار صحبتت نم Dihem ez-çeşmesār-ı ṣoḥbetet nem: Seniñ ṣoḥbetiñ çeşmesārıñdan **(S 150a)** nem virem. Ya‘nī seniñle mücāma‘a vü muvāḳa‘adan vücūdıma āb u revnaḳ virem. Nitekim meşhūrdur ki zenlere cimā‘ olunduḳca ḫüsn-i beşeresi teraḳḳīde olur. *Sār* edāt-ı tekṣīrdir. Ya‘nī seniñ vāsi‘ pıñarıñdan vücūdımı ṣulandıram. Ḥāṣılı isterim ki nuṭfeleriñle pejmürde olan gül endāmımı āb-dār eyleyem.

چو یوسف این تمنا کرد از أن گوش Çü Yūsuf īn temennā kerd ez-ān gūş: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu temennāyı andan simā‘ itdi. Ya‘nī anıñ ārzūsını ve maṭlūbını çünki işitdi.

زمانی سر به پیش افکند خاموش Zamānī ser be-pīş efkend ḫāmūş: Bir zamān başını öñine ṣaldı. Ya‘nī sükūt idüp bir miḳdār murāḳabe ve mülāḥaza eyledi.

نظر بر غیب بودش انتظاری Naẓar ber-ġayb būdeş intiẓārī: Ġayb üzerine naẓar anıñ inṭizārı idi. Ya‘nī anı gözedir idi ki Ḫudā-yı müte‘āliñ ḥükm ü ḳażāsı ne olur, vird-i Rabbānī ve emr-i Yezdānī ne ile nāzil olur.

جواب او نه نی گفت و نه آری Cevāb-ı ū ne nī güft ü ne ārī: Anıñ cevābını ne yoḳ didi ne belī.

میان خواست حیران بود ناخواست Miyān-ı ḫˇāst ḥayrān būd nā-ḫˇāst: Anı istemek ve istememek beyninde müteḥayyir idi.

که آواز پر جبریل برخواست Ki āvāz-ı per-i Cibrīl ber-ḫˇāst: Ki Cibrīl ‘aleyhi’s-selāmıñ ḳanadı āvāzı ḳalḳdı, ya‘nī ẓāhir oldı.

پیام آورد کای شاه شرفناك Peyām āverd k’ey şāh-ı şerefnāk: Ḫaber getürdi ki: Ey şerāfetlü pādişāh!

سلامت می رساند ایزد پاك Selāmet mī-resāned Īzed-i pāk: Naḳāyışdan münezzeh olan ẕāt-ı ecell ü a‘lā saña selām irişdürür.

که ما عجز زلیخا را چو دیدیم Ki mā ‘acz-i Zelīḫārā çü dīdīm: Ki biz Zelīḫānıñ ‘aczini çünki gördük.

بتو عرض نیاز او شنیدیم Be-tü ‘arż-ı niyāz-ı ū şenīdīm: Saña anıñ ‘arż-ı niyāżını. Ya‘nī iḥtiyācını ‘arż eylemesini işitdik.

ز موج انگیزی آن عجز و کوشش Zi-mevc-engīzī-i ān ‘acz u kūşiş: Anıñ ‘ācizliginiñ ve dürüşmesiniñ. Ya‘nī kemāl-i nihāyetde sa‘y u ihtimāmınıñ ṭalġa ḳoparıcılığından.

در آمد بحر بخشایش بجوشش Der-āmed baḥr-i baḫşāyiş be-cūşiş: Merḥamet deryāsı ḳaynamaġa geldi. Ya‘nī luṭf u iḥsānıma maẓhar oldı.

دلش از تیغ نومیدی نخستیم Dileş ez-tīġ-i nevmīdī ne-ḫastīm: Anıñ yüregini maḥrūmluḳ ḳılıcından mecrūḥ eylemedik. Ya‘nī anı maḥrūm idüp ümīdinden me’yūs eylemedik.

بتو بالای عرشش عقد بستیم Be-tü bālā-yı ‘arşeş ‘aḳd bestīm: ‘Arş üzre anı saña ‘aḳd baġladıḳ.

تو هم عقدش کن و جاوید پیوند Tü hem ‘aḳdeş kün ü cāvīd peyvend: Sen daḫı anı ‘aḳd eyle ebedī muttaṣıl.

که بگشاید بآن از کار او بند Ki büg’şāyed be-ān ez-kār-ı ū bend: Ki açıla ol ‘aḳd sebebiyle anıñ işinden bend. Ya‘nī müşkili ḥall olup nā’il-i merām ola.

ز عین عاطفت یابی نظرها Zi-‘ayn-ı ‘āṭıfet yābī naẓarhā: ‘Ayn-ı şefḳatden ve maḥż-ı merḥametden naẓarlar bulursun. Ya‘nī luṭf ve iḥsānıma nā’il olursun.

شود زاینده زان عقدت گهرها Şeved zāyende z’ān ‘aḳdet güherhā: Ṭoġucı olur saña ol ‘aḳdden güherler. Ya‘nī güher gibi ḳıymetlü ve ḥürmetlü oldılar.

نکاح بستن یوسف علیه السلام زلیجارا بفرمان خدای تعالی و زفاف کردن باوی Nikāḥ besten-i Yūsuf ʻaleyhi’s-selām Zelīḫārā be-fermān-ı Ḫudāy teʻālā ve zifāf kerden bā-vey: Yūsuf ʻaleyhi’s-selām Zelīḫāyı nikāḥ baġlamaḳ Ḫudāy teʻālānıñ buyuruġıyla ve anıñla zifāf itmek beyānındadır.

چو فرمان یافت یوسف از خداوند Çü fermān yāft Yūsuf ez-Ḫudāvend: Çünki **(S 150b)** Yūsuf ʻaleyhi’s-selām Ḫudāvend-i müteʻālden fermān buldı.

که بندد با زلیخا عقد و پیوند Ki bended bā-Zelīḫā ʻaḳd ü peyvend: Ki Zelīḫā ile ʻaḳd ve peyvend baġlaya.

اساس انداخت جشنی خسروانه Esās endāḫt çeşnī ḫusrevāne: Pādişāhāne dügün temelini atdı. Yaʻnī mülūkāne żiyāfetler eyledi.

نهاد اسباب جشن اندر میانه Nihād esbāb-ı çeşn ender-miyāne: Dügün sebeblerini ortaya ḳodı. Yaʻnī mālzeme-i ʻarūsī ne ise ḥāżır ve müheyyā eyledi.

شه مصر و سران ملك را خواند Şeh-i Mıṣr u serān-ı mülkrā ḫ̆ānd: Mıṣır pādişāhını ve salṭanat reʼīslerini daʻvet eyledi.

بتخت عز و صدر جاه بنشاند Be-taḫt-ı ʻizz ü ṣadr-ı cāh binʼşānd: Anları ʻazīzlik taḫtına ve manṣıb ṣadrına dikdi. Yaʻnī taʻẕīmen ṣadr-ı ḫānede oturtdı.

بقانون خلیل و دین یعقوب Be-ḳānūn-ı Ḫalīl ü dīn-i Yaʻḳūb: Ḫalīluʼllāh İbrāhīm ʻaleyhi’s-selāmıñ ḳānūnı ve Yaʻḳūb ʻaleyhi’s-selāmıñ dīniyle, yaʻnī anlarıñ şerīʻati üzre.

بر آیین جمیل و صورت خوب Ber-āyīn-i cemīl ü ṣūret-i ḫūb: Güzel ḳānūn ve eyü ṣūret üzre.

زلیخا را بعقد خود درآورد Zelīḫārā be-ʻaḳd-i ḫod der-āverd: Zelīḫāyı kendü ʻaḳdine getürdi.

بعقد خویش یکتا گوهر آورد Be-ʻaḳd-i ḫ̆īş yektā gevher āverd: Kendü ʻaḳdine gevher-i yektā getürdi. Yaʻnī ḥüsn ü cemāl ve ġunc u delālde naẓīri olmayan bir duḫter-i pākīzeyi ve aḫter-i dūşīzeyi taḫt-ı nikāḥına getürdi.

نثار افشان بر و مه تا بماهی Niṣār-efşān ber-ū meh tā be-māhī: Ṣaçu ṣaçıcı idiler anıñ üzerine aydan balıġa dek. Yaʻnī ehālī-i Mıṣr biʼl-cümle eʻālī ve ednā Zelīḫā üzerine envāʻ-ı sīm ü zer ve aṣnāf-ı dürr ü güher niṣār eylediler. Nitekim ḳadīmden resm-i ʻarūsāndır.

مبارك باد گو شاه و سپاهی Mübārek bād-gū şāh u sipāhī: Mübārek olsun diyiciler pādişāh ve ʻaskeri. Yaʻnī biʼl-cümle Yūsuf ʻaleyhi’s-selāma tebrīk eylediler.

برسم معذرت یوسف بپا خاست Be-resm-i maʻẕeret Yūsuf be-pā ḫāst: ʻÖẕür dilemek resmiyle Yūsuf ʻaleyhi’s-selām ayaġa ḳalḳdı.

بمجلس حاضرانرا عذرها خواست Be-meclis ḥāżırānrā ʻöẕrhā ḫˇāst: Meclisde ḥāżırlara ʻöẕürler diledi. Yaʻnī ḳuṣūra naẓar buyurmañ diyü iʻtiẕār eyledi. Nitekim mīzbānıñ ʻādetidir mihmāna.

زلیخا را بپرسش ساخت دلشاد Zelīḫārā be-pürsiş sāḫt dil-şād: Zelīḫāyı ṣoruş ile göñlini şād eyledi.

بخلوتخانهٔ خاصش فرستاد Be-ḫalvetḫāne-i ḥāṣeş firistād: Ḫāṣ ḫalvetḫānesine ve ḫarīm-i ḫaremine gönderdi. Yaʻnī istifsār-ı ḥāl ve tatyīb-i bāl eyleyüp ḥāṣ oṭasına irsāl eyledi.

پرستاران همه پیشش دویدند Perestārān heme pīşeş devīdend: Ṭapucılar dükelü ilerü segirtdiler.

سر و افسر همه پیشش کشیدند Ser ü efser heme pīşeş keşīdend: Baş ve tāc dükelü öñine çekdiler. Yaʻnī şahāne ḫiẕmetler ile aña taʻẓīm ve tevḳīr eylediler.

خروشان از جمال دلفریبش Ḫurūşān ez-cemāl-i dil-firībeş: Ol perestārlar cūş u ḫurūş iderek anıñ göñül aldayıcı cemālinden.

بزرکش جامها دادند زیبش Be-zer-keş cāmehā dādend zībeş: Altun işleme cāmeler ile aña zīnet virdiler.

چو های و هوی مردم یافت آرام Çü hāy u hūy-ı merdüm yāft ārām: Çünki ḫalḳıñ hāy ve hūyı ḳarār buldı, yaʻnī sākin oldı.

بمنزلگاه خود زد هر کسی گام Be-menzilgāh-ı ḫod zed her kesī gām: Kendü menzilgāhına her bir kimse adım urdı. Yaʻnī her kes kendü ḫānesine dāḫil oldı.

عروس مه نقاب عنبرین بست ʻArūs-ı meh niḳāb-ı ʻanberīn best: Ay gelini ʻanberlü niḳāb baġladı. **(S 151a)**

زرافشان پرده بر روی زمین بست Zer-efşān perde ber-rūy-ı zemīn best: Altun saçıcı perdeyi yer yüzi üzre baġladı. Şems ġurūb idüp ḳamer ṭulūʻ eyledi.

بفیروزی برین فیروزه طارم Be-fīrūzī ber-īn fīrūze ṭārem: Muẓafferlik ile bu gök renkli felek üzre.

چراغ افروز شد گیتی ز انجم Çerāġ-efrūz şüd gītī zi-encüm: Çerāġ ṣuʻlelendirici oldı dünyā yıldızdan. Yaʻnī şafaḳ ġurūb idüp yıldızlar ẓāhir oldı.

فلك عقد ثریا در بر آویخت Felek ʻıḳd-ı Şüreyyā der-ber āvīḫt: Felek Ülker ḳılādesini gögsi üzre aṣdı.

شفق یاقوت تر با گوهر آمیخت Şafaḳ yāḳūt-ı ter bā-gevher āmīḫt: Şafaḳ tāze ve laṭīf yāḳūtı gevhere ḳarışdırdı. Yaʻnī ufuḳ-ı āsmānda ḳızıl şafaḳ içre yıldızlar ẓāhir oldı.

جهانرا شعر شب شد پردهٔ راز Cihānrā şa‘r-ı şeb şüd perde-i rāz: Cihāna gice eñligi sır perdesi oldı.

درآن پرده جهانی راز پرداز Der-ān perde cihānī rāz-perdāz: Ol perdede cihān ḫalḳı sırlarına ṣūret virici idiler. Ya‘nī her kes gice içinde ḫalvetlerinde gizlü işlerine mübāşeret idici idiler.

بخلوت محرمان با هم نشستند Be-ḫalvet maḥremān bā-hem nişestend: Ḫalvetde maḥremleriyle oturdılar.

بروی غیر مشگین پرده بستند Be-rūy-ı ġayr müşgīn perde bestend: Aġyār yüzine siyāh perde bağladılar.

زلیخا منتظر در پردهٔ خاص Zelīḫā munṭaẓır der-perde-i ḫāṣ: Zelīḫā ḫāṣ perdede gözedici idi.

دل او از طپش در پرده رقاص Dil-i ū ez-ṭapiş der-perde raḳḳāṣ: Anıñ yüregi ıżṭırābdan perdede oynayıcı idi. Ya‘nī mużṭāribü’l-bāl olup dir idi.

که این تشنه که بر لب دیده آبست Ki īn teşne ki ber-leb dīde ābest: Ki bu ṣusuz ki ṭuṭaḳ üzre ṣu görmüşdür.

ببیداریست یارب یا بخوابست Be-bidārīst yā Rab ya be-ḫ˘ābest: Uyanıḳlıḳda mıdır ‘acabā yāḫud uyḳuda mıdır. Ya‘nī bu devlet muḥaḳḳaḳu’l-vuḳū‘ mıdır yoḫsa ḥayāl-i hücū‘ mıdır?

شود زین تشنگی سیراب یانی Şeved z’īn teşnegī sīr-āb yā nī: Bu ṣuṣuzluḳdan ṣuya ḳanmış olur mı yoḫsa yoḳ?

نشیند از دلم این تاب یا نی Nişīned ez-dilem īn tāb yā nī: Yüregimden bu ḥarāret oturur mı, yoḫsa yoḳ ya‘nī viṣal-i cānāna nā’il olmaġla āteş-i ‘aşḳ benden zā’il olur mı yoḫsa bu ayrılıḳ böyle bāḳī ḳalur mı?

گهی پر آب چشمش ز اشك شادی Gehī pür-āb çeşmeş z’eşk-i şādī: Gāhī şādlıḳ eşkinden gözi ṭolu ṣu idi.

گهی پر خون ز بیم نامرادی Gehī pür-ḫūn zi-bīm-i nā-murādī: Gāhī nā-murādlıḳ ḫavfından ṭolu ḳan idi. Ya‘nī ba‘żı sevindiginden gözi yaş ile ṭolar idi ve ba‘żı ber-‘aḳs olmaḳ ḫavfından ḳan ile ṭolar idi.

گهی گفتی که من باور ندارم Gehī güftī ki men bāver ne-dārem: Gāhī dir idi ki ben inanmaḳ ṭutmam.

که گردد خوش بدینسان روزگارم Ki gerded ḫoş bedīn sān rūzgārem: Ki eyü ola bu üslūbla zamānım. Ya‘nī inanmam ki ṭālī‘im baña muvāfaḳat ide.

گهی گفتی که لطف دوست عامست Gehī güftī ki luṭf-ı dūst ‘āmest: Gāhī dir idi ki dostuñ luṭfı ‘āmdır ve iḥsānı herkese şāmildir.

ز لطف دوست نومیدی حرامست Zi-luṭf-ı dūst nevmīdī ḥarāmest: Dostuñ iḥsānıñdan ümīd kesmek ḥarāmdır.

ازین اندیشه خاطر در کشاکش Ez-īn endīşe ḫāṭır der-keş-ā-keş: Bu fikirden ḫāṭırı çekme çekde idi. Ya‘nī bu luṭfıñ būd u nā-būdından tereddüd eylerdi.

گهی خوش بود آنجا گاه ناخوش Gehī ḫoş būd āncā gāh nā-ḫoş: Ol yerde ba‘żı **(S 151b)** ḫoş ve ba‘żı nā-ḫoş olurdı.

ز ناگه دید کز در پرده برخاست Zi-nāgeh dīd k’ez-der perde ber-ḫāst: Nāgehden, ya‘nī añsuzun ḥāsılı füc’aten ve baġtaten gördi ki ḳapudan perde ḳalḳdı.

مه بی پرده منزل را بیاراست Meh-i bī-perde menzilrā biyārāst: Perdesiz ay menzili bezedi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ḫāne-i Zelīhāya dāḫil oldı.

زلیخا را نظر چون بر وی افتاد Zelīḫārā naẓar çün ber-vey üftād: Zelīḫānıñ naẓarı çünki anıñ üzerine düşdi.

تماشای ویش پی در پی افتاد Temāşā-yı veyeş pey-der-pey üftād: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma naẓarı pey-der-pey düşdi. Ya‘nī birbiri ardınca mütevāliyen müte‘āḳıben enẓār-ı keşīresi vāḳi‘ oldı.

برون برد از خودش اشراق آن نور Birūn bürd ez-ḫodeş işrāḳ-ı ān nūr: Zelīḫāyı kendüden götürdi ol nūruñ işrāḳı. Ya‘nī cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol ḫāneyi bir güne ışıḳlandırdı ki Zelīḫā kendüden gidüp bī-ḫod oldı.

ز نور خور ظلام سایه شد دور Zi-nūr-ı ḫūr ẓalām-ı sāye şüd dūr: Güneş nūrından gölge ḳarañusı ıraḳ oldı. Ya‘nī nūr-ı cemāl-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan sāye-i vücūd-ı Zelīḫā maḥv oldı.

چو یوسف آن محبت کیشیش دید Çü Yūsuf ān muḥabbet-kīşiyeş dīd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ muḥabbet ṭabī‘atlulugun gördi.

ز دیدار خود آن بیهوشیش دید Zi-dīdār-ı ḫod ān bī-ḫoşiyeş dīd: Kendü dīdārından anıñ bī-ḫoşluġını gördi.

ز رحمت جای بر تخت زرش کرد Zi-raḥmet cāy ber-taḫt-ı zereş kerd: Merḥamet ve şefḳatden yerini altun taḫt üzre itdi.

کنار خویش بالین سرش کرد Kinār-ı ḫ̆īş bālīn-i sereş kerd: Kendü ḳucaġını anıñ başına yasdıḳ itdi. Ya‘nī Zelīḫāyı zerrīn taḫt üzre der-āġūş eyledi.

ببوی خود بهوش آورد بازش Be-būy-ı ḫod be-hūş āverd bāzeş: Kendü ḳoḳusıyla anı gerü ‘aḳla getürdi.

به بیداری کشید از خواب نازش Be-bīdārī keşīd ez-ḫ̆āb-ı nāzeş: Anı nāz uyḳusından uyanıḳlıġa çekdi.

بآن رویی کزو می بست دیده Be-ān rūyī k’ez-ū mī-best dīde: Ol yüz ile ki andan göz baġlardı.

وزان می بود عمری دل رمیده V’ez-ān mī-būd ‘ömrī dil-remīde: Ve andan bir ‘ömr idi ki göñli ürkmüş idi. Ya‘nī ol yüz ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām müddet-i ‘ömrinde aña naẓardan firār eyledi.

چو چشم انداخت رویی دید زیبا Çü çeşm endāḫt rūyī dīd zībā: Çünki göz atdı bir yaraşıḳlu yüz gördi.

بسان نقش چین بر روی دیبا Besān-ı naḳş-ı Çīn ber-rūy-ı dībā: Çīn beldesiniñ naḳşı üslūbınca dībā-nām ḥarīr üzre. Ya‘nī envā‘-ı zīb ü zīnetle ārāste dībā gibi bir zībā yüz gördi.

چو روی حور عین مطبوع و مقبول Çü rūy-ı ḥūr-ı ‘īn maṭbū‘ u maḳbūl: Cennetdeki ḥūr-ı ‘īniñ yüzi gibi maḳbūl ve ṭab‘-ı ehl-i dile muvāfıḳ.

ز حسن آرایش مشاطه معزول Zi-ḥüsn ārāyiş-i meşşāta ma‘zūl: Güzellikden bezekciniñ tezyīnini ma‘zūl. Ya‘nī kemāl-i ḥüsninden düzgünci ḫatunlarıñ zīnetinden müstaġnī idi.

نظر چون یافت بر دیدن قرارش Naẓar çün yāft ber-dīden ḳarāreş: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ naẓarı Zelīḫāyı görmek üzre ḳarār buldı.

عنان کش شد سوی بوس و کنارش ‘İnān-keş şüd sūy-ı būs u kināreş: Anı būs u kinār eylemek cānibine dizgin çekici oldı. Ya‘nī öpme ve ḳucmayı ‘azm eyledi.

بلب بوسید شیرین شکرش را Be-leb būsīd şīrīn şekkereşrā: **(S 152a)** Ṭuṭaġıyla anıñ ṭatlu şekerini sükker gibi leẕīẕ leblerini öpdi.

بدندان کند عناب ترش را Be-dendān kend ‘unnāb-ı tereşrā: Dendānıyla tāze igdesini ḳazıdı. Ya‘nī igde renkli ḳızılca ṭuṭaḳlarını dendānıyla ṭutdı. Nitekim ‘ādeten ṭutup ṣorarlar.

چو بود از بهر آن فرخنده مهمان Çü būd ez-behr-i ān ferḫunde mihmān: Çünki ol ḳutlu misāfir ecliyçün idi.

دو لب بر خوان وصل او نمکدان Dü leb ber-ḫ̆ān-ı vaṣl-ı ū nemekdān: Zelīḫānıñ vaṣlı sofrası üzre iki lebi ṭuz ḥoḳḳası. Ya‘nī çünki Zelīḫānıñ yüzi envā‘-ı sükkerli ṭa‘āmlar ile ṭolu bir sofra ve iki ṭuṭaġı bir ṭuz ḥoḳḳası gibi idi.

ازآن رو کرد اول بوسه را ساز Ez-ān rū kerd evvel būserā sāz: Ol yüzden, ya‘nī ol sebebden evvel būseye şürū‘ itdi.

که بر خوان از نمك به باشد آغاز Ki ber-ḫᵛān ez-nemek bih bāşed āġāz: Ki sofra üzre tuzdan şürū‘ eyü olur. Ya‘nī ḳable’ṭ-ṭa‘ām tuz tenāvül eylemek ‘inde’l-eṭibbā maḳbūldür.

نمك چون شور شوقش بیشتر کرد Nemek çün şūr-ı şevḳeş bīşter kerd: Ṭuz çünki anıñ iştiyāḳı şūrını ziyāderek itdi. Ya‘nī būs eylemek çünki anıñ şevḳini arturdı.

دو ساعد در میان او کمر کرد Dü sā‘id der-miyān-ı ū kemer kerd: İki bilegini anıñ miyānına kemer itdi. Ya‘nī bilini ḳucdı.

بزیر آن کمر نابرده رنجی Be-zīr-i ān kemer nā-bürde rencī: Ol kemeriñ altında bir renc çekmeksizin.

نشانی یافت از نایاب گنجی Nişānī yāft ez-nā-yāb gencī: Bir bulunmaz ḫazīneden nişān buldı. Ya‘nī kimesne yol bulmamış bir ḫazīne ‘alāmeti ẓāhir oldı.

میان بسته طلب را چابك و چست Miyān beste ṭalebrā çāpük ü çüst: Ṭaleb içün bil bağlayup ‘ale’l-fevr.

ازآن گنج گهر درج گهر جست Ez-ān genc-i güher dürc-i güher cüst: Ol cevher ḫazīnesinden cevher ḥoḳḳasını ṭaleb eyledi.

نهادش پیش آن سرو گل اندام Nihādeş pīş-i ān serv-i gül-endām: Zelīḫā ol gül endāmlı serv ḳāmetliniñ öñine ḳodı.

مقفل حقهٔ از نقرهٔ خام Muḳaffel ḥoḳḳa’ī ez-nuḳre-i ḫām: Ḫām gümüşden ḳufllanmış bir ḳutı. Ya‘nī ḳuflı ḫām gümüşden idi.

نه خازن برده سوی حقه دستی Ne ḫāzin bürde sūy-ı ḥoḳḳa destī: Ne ḫazīne-dār ol ḥoḳḳa cānibine bir el iletmiş.

نه خاین داده قفلشرا شکستی Ne ḫāyin dāde ḳufleşrā şikestī: Ne ḫāyin anıñ ḳuflına bir şınıḳ virmiş. Ḥāṣılı ol ana dek Zelīḫānıñ ḥoḳḳa-i ferci ‘işmet üzre ḳalmış idi dimekdir.

کلید حقه از یاقوت تر ساخت Kilīd-i ḥoḳḳa ez-yāḳūt-ı ter sāḫt: Ol ḥoḳḳanıñ miftāḥını tāze yāḳūtdan eyledi.

گشادش قفل و در وی گوهر انداخت Güşādeş ḳufl u der-vey gevher endāḫt: Ḳuflı açdı ve anıñ içine gevher atdı. Ya‘nī ma‘hūdesini īlāc eyledi ve menīsini ilḳā eyledi.

دو شاخ ارغوانی در هوا شد Dü şāḫ-ı erġuvānī der-hevā şüd: İki ḳızıl gül gibi budaġı hevāya gitdi. Ya‘nī baldırları hevāya ref‘ oldı. Nitekim ḥālet-i muvāḳa‘ada böylece olur.

دو برگ گل ز یکدیگر جدا شد Dü berg-i gül zi-yek dīger cüdā şüd: İki gül yapraġı biri birinden ayru oldı. Ya‘nī īlāc-ı ẕekeriyle ferci münşaḳ oldı.

کمیتش گام زد در عرصهٔ تنگ Kümeyteş gām zed der-‘arṣa-i teng: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ atı ṭar meydānda adım urdı. *Kümeyt* kāfıñ żammı ve mīmiñ feṭḥiyle şol ṭorı atdır ki yelesi

ve ḳuyruġı **(S 152b)** siyāh ola. Yaʿnī Yūsuf ʿaleyhi’s-selām kümeyt-i ẕekerini ol cāy-ı tengde oynatdı.

ز بس آمد شدن شد عاقبت لنگ Zi-bes āmed şüden şüd ʿāḳıbet leng: Çoḳ gidüp gelmeden āḫirü’l-emr aḳsaḳ oldı. Yaʿnī menīniñ nüzūlıyla ẕekeri süst oldı.

چو نفس سرکش اول توسنی کرد Çü nefs-i ser-keş evvel tevsenī kerd: Çünki iṭāʿatsiz nefs evvel tevsenlik eyledi. *Tevsen* şol atdır ṣāḥibine rām olmaya. Yaʿnī ẕekeri çünki evvel keskünlük eyledi.

در آخر ترك مایی و منی کرد Der-āḫir terk-i māyī vü menī kerd: Āḫirde bizligi ve benligi terk itdi. Yaʿnī evvel baş çekici ve ḳavī idi, ṣoñra rām ve süst-endām oldı. Nitekim baʿde nüzūli’l-menī ālet geñşek ve yumuşaḳ olur ve bunda īhām-ı laṭīf vardır ki erbāb-ı ẓarāfete ḫafī degildir.

شبانگه تشنه لب بر خواست از خواب Şebāngeh teşne leb ber-ḫˇāst ez-ḫˇāb: Aḫşam vaḳti ṭuṭaġı ṣusuz, uyḳudan ḳalḳdı.

بسیمین برکه سر زد از پی آب Be-sīmīn birke ser zed ez-pey-i āb: Ṣudan ötüri gümüşli ḥavuża baş urdı.

شد اول غرق و آخر با خوشی جفت Şüd evvel ġarḳ u āḫir bā-ḫoşī cüft: Evvel ḥavuża ġarḳ oldı ṣoñra ḫoşluġa muḳārin oldığı ḥālde.

برون آمد بجای خویشتن خفت Birūn āmed be-cāy-ı ḫˇīşten ḫuft: Ṭaşra geldi kendü yirinde uyudı. *Teşne-leb*den murād ẕekerdir. *Sīmīn birke*den murād fercdir. Evvel ḥavuża ġarḳ olup āḫir uyumasından murād baʿde’l-muvāḳaʿa menī nāzil olup ẕekeriñ sākin olmasıdır.

دو غنچه از دو گلبن بر دمیده Dü ġonce ez-dü gülbün ber-demīde: İki gül ṭomurcuġı iki gül aġacından ẓāhir olmuş idi.

ز باد صبحدم با هم رسیده Zi-bād-ı ṣubḥdem bā-hem resīde: Ṣabāḥ vaḳti yilinden birbirine irişdi. Yaʿnī güyā maʿhūd ẕekeriyle ferc her biri bir açılmadıḳ gül idi, bād-ı ṣabā anları taḥrīk idüp birbirine irişdürdi.

یکی نشکفته و دیگر شکفته Yekī neş’küfte vü dīger şüküfte: Ol gülleriñ biri açılmamış ve biri açılmış idi.

نهفته ناشکفته در شکفته Nühüfte nā-şüküfte der-şüküfte: Açılmamış gül açılmış gül içinde mestūr oldı. Nitekim ḥīn-i muvāḳaʿada ancılayın olur.

چو یوسف گوهر ناسفته را دید Çü Yūsuf gevher-i nā-süfterā dīd: Çünki Yūsuf ʿaleyhi’s-selām delinmemiş gevher buldı. Yaʿnī çünki Zelīḫāyı bākire bākire buldı.

ز باغش غنچهٔ نشکفته را چید Zi-bāġeş ġonce-i neş’küfterā çīd: Zelīḫānıñ bāġından açılmamış ġonce divşürdi.

بدو گفت این گهر ناسفته چون ماند Bedū güft īn güher nā-süfte çūn mānd: Aña didi: Bu güher delinmemiş nice ḳaldı? Ya‘nī nite bikriñ zā’il olmadı?

گل از باد سحر نشکفته چون ماند Gül ez-bād-ı seher neş’küfte çūn mānd: Gül bād-ı seḥerden açılmamış nice ḳaldı?

بگفتا جز عزیزم کس ندیداست Bi-güftā cüz ‘azīzem kes ne-dīdest: Zelīḫā cevābda didi: ‘Azīzden ġayrı beni kimse görmemişdir.

ولی آن غنجهٔ باغم نچیداست Velī ān ġonce-i bāġem ne-çīdest: Velīkin bāġımıñ ġoncesini ol divşürmemişdir. Ya‘nī ḥoḳḳa-i gevherime vāṣıl ve benden mütemetti‘ olmamışdır.

براه جاه اگر چه تیزتگ بود Be-rāh-ı cāh egerçi tīz-teg būd: Mertebe yolında egerçi keskün ḥamlelü idi. Ya‘nī egerçi ṣāḥib-i cāh u celāl idi.

بوقت کامرانی سست رگ بود Be-vaḳt-i ḳāmrānī süst-reg būd: Sürücilik vaḳtinde geñşek ṭamarlu idi. Ya‘nī aleti münteşir olmaz **(S 153a)** idi.

بطفلی در که خوابت دیده بودم Be-ṭıflī der ki ḫ̌ābet dīde būdem: Çocuḳlu[ḳ]da ki uyḳuda seni görmüş idim.

ز تو نام و نشان پرسیده بودم Zi-tü nām u nişān pürsīde būdem: Senden nām ve nişān ṣormuş idim.

بساط مرحمت گسترده بودی Bisāṭ-ı merḥamet güsterde būdī: Merḥamet döşegini döşemiş idiñ. Ya‘nī baña iẓhār-ı şefḳat eylemiş idiñ.

بمن این نقد را بسپرده بودی Be-men īn naḳdrā büs’pürde būdī: Baña bu naḳdi teslīm eylemiş idiñ.

ز هر کس داشتم این نقد را پاس Zi-her kes dāştem īn naḳdrā pās: Herkesden bu naḳdi ḥıfẓ tutdum.

نزد بر گوهرم کس نوك الماس Ne-zed ber-gevherem kes nūk-ı elmās: Gevherim üzerine kimse elmās oḳı urmadı. Ya‘nī kimse baña mücāma‘a eylemeyüp bikrim gidermedi.

بحمدالله که این نقد امانت Bi-ḥamdi’llāh ki īn naḳd-i emānet: Ḥamd olsun Ḫudā-yı müte‘āle ki bu emānet naḳdini.

که کوته ماند از و دست خیانت Ki kūteh mānd ez-ū dest-i ḫıyānet: Ki ḫıyānet eli anda ḳışa ḳaldı.

دو صد بار ار چه تیغ بیم خوردم Dü ṣad bār erçi tīġ-i bīm ḫordem: İki yüz kerre egerçi ḳorḳu ḳılıcı yedim.

بتو بی آفتی تسلیم کردم Be-tü bī-āfetī teslīm kerdem: Saña āfetsiz teslīm eyledim.

چو یوسف این سخن را زان پری چهر Çü Yūsuf īn süḫanrā z'ān perī-çihr: Çünkü Yūsuf ʻaleyhi's-selām ol perī çehrelüden bu sözi.

شنید افزود از آنش مهر بر مهر Şenīd efzūd ez-āneş mihr-ber-mihr: İşitdi andan muḥabbet muḥabbet üzerine arturdı.

بدو گفت ای بحسن از حور عین بیش Bedū güft ey be-ḥüsn ez-ḥūr-ı ʻīn bīş: Aña didi: Ey güzellikde ḥūr-ı ʻīnden ziyāde!

نه این به زانچه می جستی ازین پیش Ne īn bih z'ānçi mī-cüstī ez-īn pīş: Bu eyü degil mi andan ki isterdiñ bundan evvel?

بگفت آری ولی معذور می دار Bi-güft ārī velī maʻẕūr mī-dār: Zelīḫā didi: Belī bu eyüdür velīkin maʻẕūr ṭut.

که من بودم ز درد عاشقی زار Ki men būdem zi-derd-i ʻāşıḳī zār: Ki ʻāşıḳlıḳ derdinden ben iñleyici idim.

بدل شوقی که پایانی نبودش Be-dil şevḳī ki pāyānī ne-būdeş: Göñlümde bir şevḳ var idi ki aña nihāyet olmaz idi.

بجان دردی که درمانی نبودش Be-cān derdī ki dermānī ne-būdeş: Cānımda bir derd var idi ki aña dermān olmaz idi.

تو را شکلی بدین خوبی که هستی Türā şeklī bedīn ḫūbī ki hestī: Saña bu ḫūbluḳda bir şekil ki var idi.

کزو هر دم فزاید شور و مستی K'ez-ū her dem fezāyed şūr u mestī: Ki andan her nefes şūr ve mestlik artar ve ʻāşıḳıñ ʻaşḳı dem-be-dem teraḳḳīde olur.

شکیبایی نبود از تو حد من Şekībāyī ne-būd ez-tü ḥad-i men: Senden ṣabr idicilik benim ḥaddim degil idi.

بکش دامان عفوی بر بد من Bi-keş dāmān-ı ʻafvī ber-bed-i men: ʻAfv etegini benim yaramazlıġım üzerine çek. Yaʻnī ḳabāḥatim ʻafv eyle.

به جرمی کز کمال عشق خیزد Be-cürmī k'ez-kemāl-i ʻaşḳ ḫīzed: Bir ṣuç sebebiyle ki kemāl-i ʻaşḳdan ḳalḳar ve ẓuhūra gelür.

کجا معشوق با عاشق ستیزد Kücā maʻşūḳ bā-ʻāşıḳ sitīzed: Maʻşūḳ ʻāşıḳa ḳanda gücenür. Yaʻnī ne vaḳit maʻşūḳ andan rencīde olur.

غلبه کردن محبت زلیخا بر یوسف علیه السلام Ġalebe kerden-i muḥabbet-i Zelīḫā ber-Yūsuf ʻaleyhi's-selām: Zelīḫāya muḥabbet Yūsuf ʻaleyhi's-selām üzerine ġalebe itmek **و بنا**

کردن عبادتخانه برای زلیخا Ve binā kerden-i ‘ibādetẖāne berāy-ı Zelīẖā: Ve ‘ibādetẖāne Zelīẖā ecliyçün binā eylemek beyānındadır.

بصدق آنکس که زد در عاشقی گام Be-ṣıdḳ ān kes ki zed der-‘āşıḳī gām: Ṣıdḳla ve iẖlāşla ol kimse ki ‘āşıḳlıḳda adım urdı.

بمعشوقی برآمد آخرش نام Be-ma‘şūḳī ber-āmed āẖireş nām: Ma‘şūḳluḳ ile geldi āẖir anıñ nāmı. Ya‘nī ‘aşḳında iẖlāṣ olan kimesne āẖirü’l-emr ma‘şūḳ olunur.

که آمد در طریق عشق صادق Ki āmed der-tarīḳ-i ‘aşḳ ṣādıḳ: **(S 153b)** Kim geldi ‘aşḳ yolında ṣādıḳ.

که ناید بر سرش معشوق عاشق Ki n’āyed ber-sereş ma‘şūḳ ‘āşıḳ: Ki anıñ başı üzre ma‘şūḳı ‘āşıḳ gelmeye. Ya‘nī kimse yoḳdur ki ‘āşıḳ-ı ṣādıḳ olup ‘āḳıbet ma‘şūḳı kendüye ‘āşıḳ olmaya.

زلیخا را چو صادق بود در عشق Zelīẖārā çü ṣādıḳ būd der-‘aşḳ: Zelīẖānıñ çünki ‘aşḳında ṣıdḳı var idi.

که یکسر عمر خود فرسود در عشق Ki yek-ser ‘ömr-i ẖod fersūd der-‘aşḳ: Ki bir uġurdan kendü ‘ömrini yıpratdı ‘aşḳda. Ya‘nī ‘ömrini bi’l-cümle rāh-ı ‘aşḳda ifnā eyledi.

بطفلی در که لعبت باز بودی Be-ṭıflī der ki lu‘bet-bāz būdī: Çocuḳluḳda ki oyun oynayıcı idi.

بنورش لعبتان دمساز بودی Be-nūreş lu‘betān dem-sāz būdī: Anıñ güzelligi nūrına oynayıcı dil-berler muṣāḥib idiler. Ya‘nī eyyām-ı ṣabāvetinde ki kendü emṣāli eṭfālle lu‘b iderler idi.

پی بازی چو کردی چاره سازی Pey-i bāzī çü kerdī çāre-sāzī: Oyun ecliyçün çünki çāre düzücilik iderdi.

نبودی بازیش جز عشقبازی Ne-būdī bāziyeş cüz ‘aşḳ-bāzī: Anıñ oyunı olmaz idi ‘aşḳ-bāzlıḳdan ġayrı . Ya‘nī ḥīn-i ṣabāvetinde daẖı lu‘bı ‘āşıḳāne idi.

دو لعبت را که پیش هم نشاندی Dü lu‘betrā ki pīş-i hem nişāndī: İki oyuncı dil-ber çocuḳları ki birbiri öñine diker idi.

یکی عاشق یکی معشوق خواندی Yekī ‘āşıḳ yekī ma‘şūḳ ẖ̆āndī: Birine ‘āşıḳ ve birine ma‘şūḳ oḳurdı. Ya‘nī birini ‘āşıḳ ve birini ma‘şūḳ naṣb idüp aña münāsib lu‘blar iḥdāṣ idüp oynarlar idi.

چو دست چپ ز دست راست دانست Çü dest-i çep zi-dest-i rāst dānist: Çünki ṣol eli ṣaġ elden bildi.

ره و رسم نشست و خواست دانست Reh ü resm-i nişest ü ẖ̆āst dānist: Oturup ḳalḳmaḳ ḳānūnını ve yolını bildi. Ya‘nī ne vaḳit ki bülūġa irişdi.

درآن خوابی که دید از بخت دیدار Der-ān ḫˇābī ki dīd ez-baḫt-ı dīdār: Ol bir uyḳuda ki uyanıḳ olan ṭāli‘inden gördi. Ya‘nī ṭāli‘i kendüye müsā‘ade idüp ol düşi ki gördi.

بدام عشق یوسف شد گرفتار Be-dām-ı ‘aşḳ-ı Yūsuf şüd giriftār: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḳı ṭuzaġına giriftār oldı.

هوای ملك خود از دل بدر کرد Hevā-yı mülk-i ḫod ez-dil be-der kerd: Kendü salṭanatı ārzūsını göñülden ṭaşra itdi.

بملك مصر آهنگ سفر کرد Be-mülk-i Mıṣr āheng-i sefer kerd: Mülk-i Mıṣra sefer ḳaṣdını itdi.

ز شهر خود بشهر یوسف آمد Zi-şehr-i ḫod be-şehr-i Yūsuf āmed: Kendü şehrinden Yūsuf ‘aleyhi’s-selām şehrine geldi.

نه بهر خود ز بهر یوسف آمد Ne behr-i ḫod zi-behr-i Yūsuf āmed: Kendü ecliyçün degil Yūsuf ‘aleyhi’s-selām içün geldi, zīrā āḫirü’l-emr anıñ ma‘şūkı oldı.

جوانی در خیال او بسر برد Cüvānī der-ḫayāl-i ū be-ser bürd: Gencligini anıñ ḫayālinde başa iletdi.

به امید وصال او بسر برد Be-ümmīd-i viṣāl-i ū be-ser bürd: Anıñ viṣāli ümīdinde başa iletdi.

به پیری در تمنای وی افتاد Be-pīrī der-temennā-yı vey üftād: Anı temennāda pīrlige düşdi.

بکوری بی تماشای وی افتاد Be-kūrī bī-temāşā-yı vey üftād: Anı temāşāsız körlüge düşdi.

پس از پیری که بینا و جوان شد Pes ez-pīrī ki bīnā vü cüvān şüd: Pīrlikden ṣoñra ki görüci ve genc oldı.

بمهر روی آن آرام جان شد Be-mihr-i rūy-ı ān ārām-ı cān şüd: Ol cān rāḥatlandırıcı cānānıñ yüzi muḥabbetine oldı. Ya‘nī anıñ ruḫsārınıñ temāşāsı muḥabbetine giriftār oldı.

وزان پس در هوایش زیست تا زیست V’ez-ān pes der-hevāyeş zīst tā zīst: Ve andan ṣoñra anıñ **(S 154a)** ‘aşḳında geçindi mādām ki geçindi.

بدل قید وفایش زیست تا زیست Be-dil ḳayd-ı vefāyeş zīst tā zīst: Göñül ile, ya‘nī ḫulūṣ ile anıñ vefāsı ḳaydında geçindi mādām ki geçindi. Ḥāṣılı müddet-i ‘ömrini Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ‘aşḳına ṣarf eyledi.

چو صدقش بود بیرون از نهایت Çü ṣıdḳeş būd bīrūn ez-nihāyet: Çünki anıñ ṣıdḳı nihāyetden ṭaşra idi.

در آخر کرد یوسفرا سرایت Der-āḫir kerd Yūsufrā sirāyet: Āḫirde Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma sirāyet itdi.

دل یوسف بمهرش شد چنان گرم Dil-i Yūsuf be-mihreş şüd çünān germ: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli anıñ muḥabbetine ancılayın issi oldı.

که می آمد ازآن دل گرمیش شرم Ki mī-āmed ez-ān dil germiyeş şerm: Ki ol göñül ḳızġunluġından aña ḥayā geldi. Ya‘nī Zelīḫāya ‘aşḳı bir mertebede oldı ki ḫalḳdan kendüye ḥayā geldi.

چنان زد راه دل آن دلفریبش Çünān zed rāh-ı dil ān dil-firībeş: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli yolını ol göñül aldayıcı ancılayın urdı.

که یکساعت نماند از وی شکیبش Ki yek sā‘at ne-mānd ez-vey şekībeş: Ki bir sā‘at andan ṣabrı ḳalmadı.

بگرد خاطرش گشتی رضا جوی Be-gird-i ḫāṭıreş geştī rıżā-cūy: Anıñ ḫāṭırı çevresinde rıżāsını isteyici olur idi.

لبش بر لب نهادی روی بر روی Lebeş ber-leb nihādī rūy-ber-rūy: Ṭuṭaġını ṭuṭaġı üzerine ḳor idi, yüzini yüzi üzerine. Ya‘nī bir ān Zelīḫā ‘indinden münfek olmaz idi ve rıżāsını gözedir idi.

ز بس کشت طرب را آب دادی Zi-bes kişt-i ṭarabrā āb dādī: Taḳdīr-i kelām *kişt-i ṭarabrā zi-bes āb dādī* dimekdir. Ya‘nī şādlıḳ ekinine çoḳ ṣu virmekden.

بآبش دمبدم حاجت فتادی Be-ābeş dem-be-dem ḥācet fütādī: Zelīḫānıñ ṣuyına her zamān ḫāceti düşer idi. Ya‘nī keṣretle mücāma‘a içün Zelīḫāya her bār muḥtāc idi.

ولی زو بر زلیخا پرده بشکافت Velī z’ū ber-Zelīḫā perde biş’kāft: Velīkin andan Zelīḫā üzre perde yarıldı. Ya‘nī perde-i mecāzī aradan ref‘ olup ḥaḳīḳat açıldı.

ز خورشید حقیقت پرتوی تافت Zi-ḫūrşīd-i ḥaḳīḳat pertevī yāft: Ḥaḳīḳat güneşinden bir şu‘le żiyālandı. Ḥāṣılı Zelīḫāda olan ‘aşḳ-ı mecāzī ḥaḳīḳate mün‘akis oldı.

چنان خورشید بر وی اشتلم کرد Çünān ḫūrşīd ber-vey üştülüm kerd: Ḥaḳīḳat güneşi Zelīḫā üzerine ancılayın taḥakküm ve ġalebe eyledi.

که یوسف را درآن چون ذره گم کرد Ki Yūsufrā der-ān çün zerre güm kerd: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı anda ẕerre gibi itgün itdi. Ya‘nī aña ‘aşḳı ferāmūş eyleyüp maḥbūb-ı ḥaḳīḳī sevgüsine dürüşdi.

بلی در پوتهٔ عشق مجازی Belī der-pūte-i ‘aşḳ-ı mecāzī: Belī öyledir, ya‘nī Zelīḫānıñ mecāzīsi ḥaḳīḳate mübeddel olması yerindedir. Zīrā ‘aşḳ-ı mecāzī pūtesinde.

گذشتش عمر در مانع گدازی Güẕeşteş ‘ömr der-māni‘-güdāzī: ‘Ömri geçdi māni‘ eridicilikde. Ya‘nī ‘ömriniñ küllīsini pūte-i mecāzīde ‘aşḳıñ ġıll u ġışını eritmekde ṣarf eyledi. Ḥāṣılı mevāni‘i cümle giderüp ‘aşḳ-ı muṣaffādan ġayrı nesne ḳalmadı.

چو خورشید حقیقت گشت طالع Çü ḫūrşīd-i ḥaḳīḳat geşt tāli‘: Çünki ḥaḳīḳat güneşi ṭulū‘ idici oldı.

نبودش پیش دیده هیچ مانع Ne-būdeş pīş-i dīde hīç māni‘: Gözi öñinde hīç māni‘ olmadı.

کششهای حقیقت در وی آویخت Keşişhā-yı ḥaḳīḳat der-vey āvīẖt: Ḥaḳīḳat çekişleri, ya‘nī cāzibeleri, ḥāṣılı ḥaḳīḳate bā‘iṣ olucı nesneler aña **(S 154b)** aşıldı.

ز هر چه آن ناگزیرش بود بگریخت Zi-her çi nā-güzīreş būd big’rīẖt: Her nesneden ki aña lā-büd ve żarūretli idi ḳaçdı. Ya‘nī ta‘alluḳāt-ı mecāzīden külliyyen münḳaṭı‘ oldı.

شبی از دست یوسف شد گریزان Şebī ez-dest-i Yūsuf şüd gürīzān: Bir gice Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ elinden ḳaçıcı oldı.

خلاصی جست ازو افتان و خیزان Ḫalāṣī cüst ez-ū üftān u ḫīzān: Andan bir ḫalāṣ istedi düşüci ve ḳalḳıcı oldığı ḥālde.

چو زد دست از قفا در دامن او Çü zed dest ez-ḳafā der-dāmen-i ū: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām elini urdı eñseden anıñ etegine.

ز دستش چاك شد پیراهن او Zi-desteş çāk şüd pīrāhen-i ū: Anıñ elinden çāk oldı Zelīḫānıñ göñlegi.

زلیخا گفت اگر من بر تن تو Zelīḫā güft eger men ber-ten-i tü: Zelīḫā didi: Eger ben seniñ teniñ üzre.

دریدم پیش ازین پیراهن تو Derīdem pīş ez-īn pīrāhen-i tü: Yırtdım bundan evvel seniñ göñlegiñi.

تو هم پیراهنم اکنون دریدی Tü hem pīrāhenem eknūn derīdī: Sen daḫı göñlegi şimdi yırtdıñ.

بپاداش گناه من رسیدی Be-pādāş-ı günāh-ı men resīdī: Benim günāhım ‘ivāżına irişdiñ. Ya‘nī ol vaḳit ben seni rāh-ı Ḥaḳdan men‘e dürüşür idim şimdi sen beni ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīden men‘e dürüşürsün.

درین کار از تفاوت بی هراسیم Der-īn kār ez-tefāvüt bī-herāsīm: Bu ‘amelde tefāvütden ḳorḳusuzuz. Ya‘nī berāberiz farḳımız yoḳdur.

به پیراهن دری رأساً برآسیم Be-pīrāhen-derī re’sen-be-re’sīm: Göñlek yırtıcılıḳda başbaşayuz. Ḥāṣılı sen daḫı beni ‘ibādetden ‘avḳ idersin, ikimiz daḫı bu ‘amelde berāber olduḳ dimekdür.

چو یوسف روی او در بندگی دید Çü Yūsuf rūy-ı ū der-bendegī dīd: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anıñ yüzini ḳulluġa ve teveccühini ‘ibādet-i Ḫudā-yı müte‘āle gördi.

وزان نیت دلش را زندگی دید V’ez-ān niyyet dileşrā zindegī dīd: Ve ol niyyetden göñline dirilik gördi. Ya‘nī dil-i Zelīḫā ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳī ile zinde ve māsivādan gürīzende oldığını ki teyaḳḳun eyledi.

برای او ز زر کاشانهٔ ساخت Berāy-ı ū zi-zer kāşāne'ī sāḫt: Anıñçün altundan bir şeh-nişīn düzdi.

نه کاشانه عبادتخانهٔ ساخت Ne kāşāne ‘ibādetḫāne'ī sāḫt: Kāşāne degil bir ‘ibādetḫāne düzdi, ya‘nī binā eyledi.

چو کاخ آسمان فیروزه خشتی Çü kāḫ-ı āsmān fīrūze-ḫıştī: Āsmān köşki gibi fīrūze renkli idi. Ya‘nī bināsı gök renkli ḳıymetlü nesnelerden idi.

زمین از لطف صنع او بهشتی Zemīn ez-luṭf-ı ṣun‘-ı ū behiştī: Ol kāşāneniñ zemīni ol köşküñ luṭf ve ḫūbından bir cennet idi.

پر از نقش و نگار از فرش تا سقف Pür ez-naḳş u nigār ez-ferş tā saḳf: Ol kāşāneniñ döşemesinden üstine dek naḳş u nigār ile ṭolu idi.

مهندس را برو فکر و نظر وقف Mühendisrā ber-ū fikr ü naẓar vaḳf: Hendeseciniñ ol naḳış üzerine fikr ü naẓarı vaḳf idi. Ya‘nī mülāhāẓası daḳīḳ naḳışları īcād ve iḫtirā‘a mevḳūf idi.

ز روزنهاش نور بخت تابان Zi-revzenhāş nūr-ı baḫt tābān: Anıñ pencerelerinden baḫt nūrı yalıñlanıcı idi.

ز درها قاصد دولت شتابان Zi-derhā ḳāṣid-i devlet şitābān: Ḳapularından devlet ḳāsidi ivici idi.

ز عالی غرفهایش چشم بد دور Zi-‘ālī ġurfehāyeş çeşm-i bed dūr: Anıñ yüksek pencerelerinden yaramaz göz ırak idi.

مقوس طاقها چون ابروی حور Muḳavves ṭāḳhā çün ebrū-yı ḥūr: Anıñ ḳavislenmiş, ya‘nī yay gibi egri olmuş **(S 155a)** kemerleri ḥūrī ḳaşı gibi laṭīf idi.

ز عکس شمسه اش خور برده مایه Zi-‘aks-i şemseeş ḫūr bürde māye: Anıñ şemsesi ‘aksinden güneş māye iletmiş idi. *Şemse* naḳḳāşlar ıṣṭılāḥında bir zībā naḳşıñ ismidir. Ya‘nī güneş żiyāyı ol naḳş-ı bedī‘den aḫẕ eylemiş idi.

محال از وی درون خانه سایه Muḥāl ez-vey derūn-ı ḫāne sāye: Ol ḫāne içerüsinde sāye andan muḥāl ve mümteni‘ idi. Ya‘nī o şemse żiyāsından ol kāşāne ‘ale'd-devām nūrlu idi.

دمیده ز آب کلك نیك بختان Demīde z'āb-ı kilk-i nīk-baḫtān: Eyü baḫtlularıñ ḳalemi ṣuyından ẓāhir olmuş idi.

ز نخلستان دیوارش درختان Zi-naḫlistān-ı dīvāreş dıraḫtān: Anıñ dīvārı naḫlistānından aġaçlar. Ya‘nī naḳḳāşlar ol kāşāneniñ dīvārında ḫurmā aġacı ṣūretlerini naḳş eylemişlerdi.

بهر شاخی ازآن مرغی نشسته Be-her şāḫī ez-ān murġī nişeste: Ol aġaçlardan her bir budaḳda ḳuşlar oturmuş idi.

ولیکن از نوا منقار بسته Velīkin ez-nevā minḳār beste: Velīkin naġmeden minḳārları baġlu idi. Yaʿnī cemād oldıġıyçün ötmezler idi.

میان خانه زد فرخنده تختی Miyān-ı ḫāne zed ferḫunde taḫtī: Ḫāne ortasında bir mübārek taḫt urdı.

ز زر لختی ز لعل ناب لختی Zi-zer laḫtī zi-laʿl-i nāb laḫtī: Bir pārçası altundan ve bir pārçası ṣāfī laʿlden. Yaʿnī bir kerpiçi altundan ve bir kerpiçi laʿl-i nāb idi.

دو صد نقش بدیع انگیخت در وی Dü ṣad naḳş-ı bedīʿ engīḫt der-vey: İki yüz ġarīb naḳş anda ḳopardı. Yaʿnī miṣli sebḳat eylememiş naḳşlar anda naḳş olundı.

هزار آویزه در آویخت در وی Hezār āvīze-dürr āvīḫt der-vey: Bing incü aşması ol ḫānede aṣdı. Yaʿnī incü ve sāʾir cevher ile müzeyyen bing ḳadar aṣġılar aṣdı.

زلیخا را گرفت از مهر دل دست Zelīḫārā girift ez-mihr-i dil dest: Yūsuf ʿaleyhiʾs-selām göñül muḥabbetinden Zelīḫānıñ elini ṭutdı.

نشاندش بر فراز تخت و بنشست Nişāndeş ber-firāz-ı taḫt u binʾşest: Tahtıñ yuḳarusında dikdi ve oturdı. Yaʿnī anı da oturtdı ve kendü de oturdı.

بدو گفت ای بانواع کرامت Bedū güft ey be-envāʿ-ı kerāmet: Zelīḫāya didi: Ey ol kerīme ki envāʿ-ı kerāmetle.

مرا شرمنده کردی تا قیامت Merā şermende kerdī tā ḳıyāmet: Beni utanıcı itdiñ ḳıyāmete degin.

درآن وقتی که می خواندی غلامم Der-ān vaḳtī ki mī-ḫˇāndī ġulāmem: Ol bir vaḳitde ki baña ġulām oḳurduñ. Yaʿnī beni kendüne bende idinürdiñ.

کرامت خانهٔ کردی بنامم Kerāmetḫāneʾī kerdī be-nāmem: Bir kerāmetḫāne eylediñ benim adıma. Yaʿnī benim içün bir ḳaṣr-ı ʿālī binā eylediñ

ز لعل و زر پی سرخی و زردی Zi-laʿl ü zer pey-i sürḫī vü zerdī: Laʿlden ve altundan ḳırmızılıḳ ve ṣaruluḳ ecliyçün. Yaʿnī envāʿ-ı elvānla tezyīn içün.

هر آن زینت که امکان داشت کردی Her ān zīnet ki imkān dāşt kerdī: Her ol zīnet ki imkān ṭutardı itdiñ. Yaʿnī ḥadd-i imkānda olan zīnetleri eylediñ.

کنون من هم پی شکر عطایت Künūn men hem pey-i şükr-i ʿaṭāyet: Şimdi ben daḫı seniñ ʿaṭāña şükr ecliyçün.

عبادت خانهٔ کردم برایت ʿİbādetḫāneʾī kerdem berāyet: Bir ʿibādetḫāne eyledim seniñçün.

درو بنشین پی شکر خدایی Der-ū bin’şīn pey-i şükr-i Ḫudāyī: Anda otur Ḫudā-yı müte‘āle şükr ecliyçün.

کزو داری بهر مویی عطایی K’ez-ū dārī be-her mūyī ‘aṭāyī: Ki **(S 155b)** andan ṭutarsın her bir tüyiñe bir ‘aṭā. Ya‘nī gövdende olan mūlar ‘adedince saña iḥsān vardır.

توانگر ساختت بعد از فقیری Tüvānger sāḫt[et] ba‘d ez-faḳīrī: Seni bay eyledi faḳīrlikden ṣoñra.

جوانی داد بعد از ضعف و پیری Cüvānī dād ba‘d ez-ża‘f u pīrī: Genclik virdi ża‘īflik ve ḳocalıḳdan ṣoñra.

بچشم نور رفته نور دادت Be-çeşm-i nūr-refte nūr dādet: Nūrı gitmiş göziñe nūr virdi.

وزان بر رو در رحمت گشادت V’ez-ān ber-rū der-i raḥmet güşādet: Ve andan yüzüñ üzerine raḥmet ḳapusını açdı. Ya‘nī saña ‘aṭiyye-i behiyye iḥsān buyurdı.

پس از عمری که زهر غم چشاندت Pes ez-‘ömrī ki zehr-i ġam çeşāndet: Bir ‘ömrden ṣoñra ki ġam aġusını saña ṭaṭdırdı.

بترياق وصال من رساندت Be-tiryāk-ı viṣāl-i men resāndet: Benim viṣālim tiryāḳine seni irişdirdi. Ya‘nī bu ḳadar miḥnet-keşīde ve zehr-i firḳat-çeşīde olduḳdan ṣoñra seni müstaġraḳ-ı raḥmet eyleyüp maḳṣūdıña irgürdi.

زلیخا هم به توفیق الهی Zelīḫā hem be-tevfīḳ-ı İlāhī: Zelīḫā daḫı Ḫudā-yı müte‘āliñ tevfīḳıyla.

نشسته بر سریر پادشاهی Nişeste ber-serīr-i pādşāhī: Serīr-i pādişāhī üzre oturup.

درآن خلوت سرا می بود خرسند Der-ān ḫalvetserā mī-būd ḫursend: Ol ḫalvet evde ḳāni‘ idi.

بوصل یوسف و فضل خداوند Be-vaṣl-ı Yūsuf u faż̈l-ı Ḫudāvend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ vaṣlına ve Ḫudā-yı müte‘āliñ iḥsānına.

خواب دیدن یوسف علیه السلام مادر و پدر را Ḫ̌āb dīden-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām māder ü pederrā: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām anası ve babasını düşde görmek **و از خدای تعالی وفات خود طلبیدن و اضطراب نمودن زلیخا** Ve ez-Ḫudāy te‘ālā vefāt-ı ḫod ṭalebīden ve ıżṭırāb nümūden-i Zelīḫā: Ve Ḫudāy te‘ālādan kendü vefātını ṭaleb eylemek ve Zelīḫā ıżṭırāb göstermek beyānındadır. Çünki nāzım-ı merḥūm ‘aleyhi rahmetü’l-meliki’l-kayyūm ḥażretleriniñ ‘ulüvv-i himmeti faḳaṭ bāb-ı ‘aşḳı beyān idi, mā‘adāyı ẕikrden ferāġat ve temhīd-i firāḳ-ı Zelīḫāya basṭ-ı muḳaddemāt idüp buyurur.

زهی حسرت که ناگه نیك بختی Zihī ḥasret ki nāgeh nīk-baḫtī: Ne ‘aẓīm şiddet-i nedāmet ki füc’aten ve baġtaten bir eyü baḫtlı.

کشد با پیشگاه وصل رختی Keşed bā-pīşgāh-ı vaṣl raḫtī: Vaṣlıñ ṣadrına metā‘ını çeke. Ya‘nī metā‘-ı vücūdını vuṣlat ṣadrında oturtdura. Ḥāṣılı ‘ayn-ı vuṣlata ve maḥż-ı ‘ināyete nā’il ola.

کشیده شاهد دولت در آغوش Keşīde şāhid-i devlet der-āġūş: Devlet maḥbūbı ḳucaġa çekile.

کند اندوه هجران را فراموش Küned endūh-ı hicrānrā ferāmūş: Ayruluḳ ġuṣṣasını ferāmūş ide.

ندیده خاطرش از غم غباری Ne-dīde ḫāṭıreş ez-ġam ġubārī: Ḫātırı ġamdan bir toz görmeye.

بشادی بگذراند روزگاری Be-şādī büg’ẕerāned rūzgārī: Şādlıḳ ile geçüre zamānesini. Ya‘nī ḥayf-ā-ḥayf ki bir nīk-baḫt bu ḳadar ni’am-ı ‘uzmāya müstaġraḳ iken.

ز ناگه باد ادباری برآمد Zi-nāgeh bād-ı idbārī ber-āmed: Füc’aten bir idbārlıḳ yili ẓāhir ola.

سموم هجر را کاری برآمد Semūm-ı hicrrā kārī ber-āmed: Ayrılıḳ sāmlarıyçün bir iş ẓāhir ola. Ya‘nī hicrānıñ aġulı yelleri ese.

درآید در ریاض وصل کستاخ Der-āyed der-riyāż-ı vaṣl küstāḫ: Vaṣl ravżalarına bī-edebāne dāḫil ola.

درخت آرزو را بشکند شاخ Dıraḫt-ı ārzūrā biş’kened şāḫ: Ümīd aġacınıñ budaġını ḳıra. Ya‘nī ol nīk baḫtı ümīdinden me’yūs ide.

زلیخا چون ز یوسف کام دل یافت Zelīḫā çün zi-Yūsuf kām-ı dil yāft: **(S 156a)** Zelīḫā çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan göñül murādını buldı.

بوصل دائمش آرام دل یافت Be-vaṣl-ı dā’imeş ārām-ı dil yāft: Dā’im vaṣlıyla göñül rāḥatını buldı.

بدل خرم بخاطر شاد می زیست Be-dil ḫurrem be-ḫāṭır şād mī-zīst: Göñül ile ḫurrem ve hāṭır ile şād dirildi.

ز غمهای جهان آزاد می زیست Zi-ġamhā-yı cihān āzād mī-zīst: Dünyā ġamlarından fāriġ dirildi. Ya‘nī eyyāmı zevḳ u ṣafā ile mürūr eyledi.

تمامی یافت ایام وصالش Tamāmī yāft eyyām-ı viṣāleş: Tamāmlıḳ buldı anıñ viṣāli günleri. Ba‘ż-ı nüsaḫda tamāmī yerine *temādī* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī uzatmaḳ buldı viṣāli günleri.

درآن دولت ز چل بگذشت سالش Der-ān devlet zi-çil büg’ẕeşt sāleş: Ol devletde ḳırḳdan geçdi senesi. Ya‘nī eyyām-ı viṣāl ḳırḳ seneden mütecāviz oldı.

پیاپی داد آن نخل برومند Pey-ā-pey dād ān naḫl-ı berūmend: Biribiri ardınca ol meyvelü naḫl virdi.

بر فرزند بل فرزند فرزند Ber-i ferzend bel ferzend-i ferzend: Oġul meyvesi ve oġul oġlı meyvesi. Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ Zelīḫādan evlād u aḥfādı ẓuḥūra geldi.

مرادی از جهان در دل نبودش Murādī ez-cihān der-dil ne-būdeş: Gönlinde dünyādan bir murādı olmadı.

که بر خوان امل حاصل نبودش Ki ber-ḫ̆ān-ı emel ḥāṣıl ne-būdeş: Ki ümīdi sofrası üzre ḥāṣıl olmaya. Ya‘nī müddet-i eyyām-ı viṣālde her murādı ḥuṣūle ve her temennāsı vuṣūle geldi.

شبی بنهاد یوسف سر بمحراب Şebī bin’hād Yūsuf ser be-miḥrāb: Bir gice Yūsuf ‘aleyhi’s-selām başını miḥrāba ḳodı.

ره بیداریش زد ره زن خواب Reh-i bīdāriyeş zed reh-zen-i ḫ̆āb: Uyḳu yol urucısı anıñ uyanıḳlıḳ yolını urdı. Ya‘nī bir gice miḥrāb-ı şerīfde uyudı.

پدر را دید با مادر نشسته Pederrā dīd bā-māder nişeste: Babasını gördi anasıyla oturmuş.

برخ چون خور نقاب نور بسته Be-ruḫ çün ḫūr niḳab-ı nūr beste: Yüzine güneş gibi nūr niḳabı baġlamış. Ya‘nī nūra ġarḳ olmuş.

ندا کردند کای فرزند دریاب Nidā kerdend k’ey ferzend der-yāb: Nidā eylediler ki: Ey oġul tedārik eyle! Ya‘nī bize vāṣıl ol ve bizi arayup bul!

کشید ایام دوری دیر بشتاب Keşīd eyyām-ı dūrī dīr bi’ştāb: Iraḳlıḳ günleri gice çekdi ‘acele eyle. Ya‘nī çoḳ eglendiñ tīz gel ve sür‘at eyle.

زما خواهی بر آب و گل رقم نه Zi-mā ḫ̆āhī ber-āb u gil raḳam nih: Bizden dilersen şu ve balçıḳ üzre raḳam ḳo. Ya‘nī viṣālimizi istersen vücūdıñı maḥv eyle.

بمنزلگاه جان و دل قدم نه Be-nüzhetgāh-ı cān u dil ḳadem nih: Cān u gönlüñ şādlıġı yerine ayaḳ ḳo. Ya‘nī dār-ı beḳāya riḥlet ve lutf u liḳāya ‘azīmet eyle.

چو یوسف یافت بیداری ازآن خواب Çü Yūsuf yāft bīdārī ez-ān ḫ̆āb: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām uyanıḳlıḳ buldı ol uyḳudan.

بپهلوی زلیخا شد ز محراب Be-pehlū-yı Zelīḫā şüd zi-miḥrāb: Zelīḫā ‘indine gitdi miḥrābdan.

حدیث خواب را با وی بیان کرد Ḥadīṯ-i ḫ̆ābrā bā-vey beyān kerd: Düş ḥadīṯini aña beyān itdi.

وزان مقصود را با وی عیان کرد V’ez-ān maḳṣūdrā bā-vey ‘ayān kerd: Ve ol düşde maḳṣūdı, ya‘nī ol rü’yānıñ ta‘bīrini aña ‘ayān itdi.

ز خوابش با خیال دوری افکند Zi-ḫ̆ābeş bā-ḫayāl-i dūrī efkend: Ol düşden Zelīḫāya ıraḳlıḳ ḫayāli şaldı.

بجانش آتش مهجوری افکند Be-cāneş āteş-i mehcūrī efkend: Anıñ cānına ayruluḳ āteşi şaldı.

دل یوسف ز طور خود برون شد Dil-i Yūsuf zi-ṭavr-ı ḫod birūn şüd: **(S 156b)** Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ göñli kendü ḥālinden ṭaşra oldı.

باقلیم بقا شوقش فزون شد Be-iḳlīm-i beḳā şevḳeş füzūn şüd: Beḳā iḳlīmine anıñ şevḳi artıḳ oldı.

قدم زین تنگنای آز برداشت Ḳadem z'īn tengnāy-ı āz ber-dāşt: Bu ḥırş ve tama'ıñ ṭar yerinden, ya'nī bu dünyādan ayaġını ḳaldırdı.

ره فسحت سرای راز برداشت Reh-i füsḥatserāy-ı rāz ber-dāşt: Sır sarāyınıñ vāsi' yolını ṭutdı. Ya'nī rıḥlete 'azm eyledi.

متاع انس ازین دیر فنا برد Metā'-ı üns ez-īn deyr-i fenā bürd: Üns metā'ını bu fenā kelīsādan iletdi. Ya'nī dünyāya üns ve ülfeti terk eyledi.

بمحراب بقا دست دعا برد Be-miḥrāb-ı beḳā dest-i du'ā bürd: Beḳā miḥrābına du'ā elini iletdi. Ya'nī Ḫudā-yı müte'āle du'ā eyledi ve didi.

که ای حاجت روای مستمندان Ki ey ḥācet-revā-yı müstmendān: Ki ey ġamlu ve iñlüleriñ ḥācetini revā idici!

به سر افسر نه تارك بلندان Be-ser efser-nih-i tārek-bülendān: Tepesi yüceleriñ başına tāc ḳoyucı, ya'nī her kesi 'alā-merātibihim 'azīz idici.

بفرقم تاج اقبالی نهادی Be-farḳem tāc-ı iḳbālī nihādī: Başıma devlet tācını ḳoduñ.

که هرگز هیچ مقبل را ندادی Ki hergiz hīç muḳbilrā ne-dādī: Ki aṣlā bir devletlüye virmediñ. Ya'nī virmemiş idiñ.

دلم زین کشور فانی گرفتست Dilem z'īn kişver-i fānī giriftest: Göñlüm bu fānī iḳlīmden ditsinmişdir.

ز تدبیر جهانبانی گرفتست Zi-tedbīr-i cihānbānī giriftest: Göñlüm pādişāhlıḳ tedbīrinden ditsinmişdir, ya'nī igrenmişdir. Ḫāşılı pādişāhlıḳ baña kerīh ve andan baña uşan gelmişdir. *Girift* bu maḳāmda igrendi ma'nāsınadır. Nitekim Ḫusreviñ bu beytinde daḫı öyledir. Beyt:

ز دنیا می رود خسرو بزیر لب همی کوید
دلم بگرفت در غربت تمنای وطن دارم

Zi-dünyā mī-reved Ḫusrev be-zīr-i leb hemī-güyed
Dilem big'rift der-ġurbet temennā-yı vaṭan dārem[1001]

مرا فارغ زمن راهی بخود ده Merā fāriġ zi-men rāhī be-ḫod dih: Baña benden fāriġ kendüñe bir yol vir. Ya'nī bir yol iḥsān buyur ki ḳayd-ı vücūddan fāriġ ve saña liḳāya mūṣil ola.

[1001] Hüsrev bu dünyadan gitmek üzere, dudak altından mırıldanıyor, gönlüm gurbetten tiksindi, vatan hasreti taşıyorum.

مثال شاهی ملك ابد ده Miṣāl-i şāhī-i mülk-i ebed dih: Ebedī mülküñ pādişāhlığı miṣālini vir. Ya‘nī sa‘ādet-i āḫireti baña iḥsān eyle.

نکو کارانکه راه دین گرفتند Nikū-kārān ki rāh-ı dīn giriftend: Eyü işlüler ki dīn yolını ṭutdılar.

بقرب و منزلت پیشین گرفتند Be-ḳurb u menzilet pīşīn giriftend: Ḳurb ve mertebe ile ilerülük ṭutdılar. Ya‘nī cāh-ı nübüvvet ile sebḳat eylediler.

برون آر از شمار واپسانم Birūn ār ez-şumār-ı vā-pesānem: Gerü ḳalanlar bölüginden beni ṭaşra getür.

بعز قربت ایشان رسانم Be-‘izz-i ḳurbet-i īşān resānem: Anlarıñ ḳurbeti ‘izzine beni irişdir. Ya‘nī beni ecdādım İbrāhīm ve İsma‘īl ve İsḥāḳ ve Ya‘ḳūb ‘aleyhime’s-selāma ilḥāḳ eyle.

زلیخا چون شنید این راز داری Zelīḫā çün şenīd īn rāz-dārī: Zelīḫā çünki bu sır ṭutucılığı. Ya‘nī bu münācātı işitdi.

بدل زخمی رسیدش سخت کاری Be-dil zaḫmī resīdeş saḫt-kārī: Yüregine bir zaḫm irişdi muḥkem işli. Ya‘nī ġāyet te’ṣīrli ve acılı bir yire işābet eyledi.

یقین دانست کز وی این دعا را Yaḳīn dānist k’ez-vey īn du‘ārā: Yākīn bildi ki andan bu du‘āya.

اثر گردد بزودی آشکارا Eṣer gerded be-zūdī āşikārā: Eṣer olur tīzlikle āşikāre. Ya‘nī yaḳīn eyledi ki ḳarīben bir du‘ānıñ **(S 157a)** eṣeri ẓāhir olur.

نیاید از کمان او خدنگی Neyāyed ez-kemān-ı ū ḫadengī: Anıñ yayından bir oḳ gelmez.

که در تأثیر آن افتد درنگی Ki der-te’ṯīr-i ān üfted direngī: Ki anıñ te’ṯīrinde eglenmek vāḳi‘ ola. Ya‘nī bir du‘ā eylemez ki müstecāb olmaya. Ḫāṣılı du‘āsı serī‘u’l-icābe oldığını bilür idi.

قدم در کلبهٔ زد تیره و تنگ Ḳadem der-külbe‘ī zed tīre vü teng: Ḳademini ṭar ve ḳarañu bir kiçirek ḥücreye urdı. Ya‘nī beytü’l-ḥazene dāḫil oldı.

گشاد از یکدیگر گیسوی شبرنگ Güşād ez-yek dīger gīsū-yı şeb-reng: Gice renkli siyāh zülflerini birbirinden açdı.

همی کرد از غم دوری بسر خاك Hemī-kerd ez-ġam-ı dūrī be-ser ḫāk: Iraḳlıḳ ġamından başına ṭopraḳ eylerdi. Ya‘nī ayrılıḳ ḥüzniyçün başına ṭoprak ṣavurur idi.

همی مالید پر خون چهره بر خاك Hemī-mālīd pür-ḫūn çihre ber-ḫāk: Ḳanla ṭolu çehresini ṭoprak üzre sürer idi.

ز شادی طاق با اندوه و غم جفت Zi-şādī ṭāḳ bā-endūh u ġam cüft: Şādlıḳdan tek ġuṣṣa ve ġam ile çift. Ya‘nī her feraḥdan ırak ve ġuṣṣa ile ṭolu oldıġı ḥālde.

ز دیده اشك می بارید و می گفت Zi-dīde eşk mī-bārīd ü mī-güft: Gözinden yaş yaġdurur ve dir idi.

که ای درمان درد دردناکان Ki ey dermān-ı derd-i derdnākān: Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āle tażarru‘ ve zārīliḳ eyleyüp dir idi: Ki ey derdlüleriñ derdiniñ dermānı!

بمرحم خرقه دوز سینه چاکان Be-merhem ḫırḳa-dūz-ı sīne-çākān: Merhem ile sīnesi yırtıḳlara yama dikici. Ya‘nī mecrūḥ dillere devā idici.

مراد خاطر هر نامرادی Murād-ı ḫāṭır-ı her nā-murādī: Her murādsızlarıñ ḫāṭırınıñ murādı.

گشاد ششدر هر بی گشادی Güşād-ı şeş-der-i her bī-güşādī: Her bir bī-güşādıñ şeş-derini açıcı. *Şeş-der* nerd ṭasına dirler. Ya‘nī her bağlu işlere fütūḥāt iḥsān idici.

مفاتیح آور درهای بسته Mefātīḥ-āver-i derhā-yı beste: Bağlu ḳapularıñ miftāḥlarını getürüci.

جبایر بند دلهای شکسته Cebā’ir-bend-i dilhā-yı şikeste: Ṣınıḳ göñüllere cebīreler bağlayıcı. *Cebīre* ufanmış kemik üzerine bağladıḳları taḫtaya dirler.

خلاصی بخش مهجوران ز اندوه Ḫalāsī-baḫş-ı mehcūrān zi-endūh: Mehcūrlara, ya‘nī cānānından dūrlara ġamdan ḥalāṣ bağışlayıcı.

سبك سازندهٔ غمهای چون کوه Sebük-sāzende-i ġamhā-yı çün kūh: Ṭaġ gibi ġamları ḫafīf eyleyici.

گرفتار دل افکار خویشم Giriftār-ı dil-i efkār-ı ḫ̆īşem: Kendü yaralu göñlümüñ ṭutsağıyım.

عجب حیران شده در کار خویشم ’Aceb ḥayrān şüde der-kār-ı ḫ̆īşem: Kendü işime ‘aceb ḥayrān olmuşum. Ya‘nī ḥāl-i digergūnuma ziyāde ile ḥayrān ve ser-gerdānım.

ندارم طاقت هجران یوسف Ne-dārem ṭāḳat-i hicrān-ı Yūsuf: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ayrulıġına ṭāḳat ṭutmam.

ببر جان مرا با جان یوسف Bi-bür cān-ı merā bā-cān-ı Yūsuf: İlet benim cānımı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cānıyla. Ba‘żı nüsḫada böyle vāḳi‘ olmuşdur. **ز تن کش جان من با جان یوسف** *Zi-ten keş cān-ı men bā-cān-ı Yūsuf*: Cesedimden çek benim cānımı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ cānıyla. Ya‘nī rūḥumuzı berāber ḳabż eyle.

نخواهم بی جمالش زندگی را Ne-ḫ̆āhem bī-cemāleş zindegīrā: Anıñ cemāli olmaḳsızın dirlik dilemem.

بملك زندگی پایندگی را Be-mülk-i zindegī pāyendegīrā: Dirlik mülkinde ebedīlik dilemem. Ya‘nī ansız ḥayāt istemem. *Zinde* ve *pāyende* lafẓlarındaki **(S 157b)** ḥā-yı resmī yā-yı maṣdariyyeniñ duḫūlı sebebiyle kāf-ı ‘Acemīye ibdāl olunmuşdur.

نهال عمر بی برگست بی او Nihāl-i ‘ömr bī-bergest bī-ū: ‘Ömr fidanı yapraḳsızdır ansız, ya‘nī netīcesizdir.

حیات جاودان مرگست بی او Ḥayāt-ı cāvidān mergest bī-ū: Ebedī ḥayāt ölümdür ansız.

بقانون وفا نیکو نباشد Be-ḳānūn-ı vefā nīkū ne-bāşed: Vefā ḳānūnında eyü olmaz.

که من باشم بگیتی او نباشد Ki men bāşem be-gītī ū ne-bāşed: Ki dünyāda ben olam o olmaya.

اگر با من نسازی همره او را Eger bā-men ne-sāzī hem-reh ūrā: Eger baña yoldaş eylemeyesin anı.

مرا بیرون بر اول آنگه او را Merā bīrūn ber-evvel ān geh ūrā: Beni ṭaşra ilet evvel andan ṣoñra anı. Ya‘nī eger beni aña hem-rāh eylemez iseñ bārī evvel benim rūḥımı ḳabż eyle, andan anıñ rūḥını.

نمیخواهم کزو یکسو نشینم Nemī-ḫˇāhem k’ez-ū yek sū nişīnem: Dilemem ki andan bir ṭaraf oturam.

جهانرا بی جمال او به بینم Cihānrā bī-cemāl-i ū bi-bīnem: Cihānı anıñ cemāli olmaḳsızın görem. Ya‘nī ansız dünyāda istiḳrār istemem.

بسر برد اینچنین در گریه و سوز Be-ser bürd īnçünīn der-girye vü sūz: Başa iletdi buncılayın aġlamada ve yanmada, ya‘nī ‘ömrini.

نه شب را گفت شب نه روز را روز Ne şebrā güft şeb ne rūzrā rūz: Ne giceye gice didi, ne gündüze gündüz.

بلی هر کس که دارد دل ز غم تنگ Belī her kes ki dāred dil zi-ġam teng: Belī öyledir, ya‘nī Zelīḫānıñ buncılayın serāsime olması yerindedir, zīrā her kimse ki ġamdan göñlini ṭar ṭutar.

شب و روزش نماید هر دو یکرنگ Şeb ü rūzeş nümāyed her dü yek-reng: Gice gündüz aña her ikisi bir renkli görinür.

وفات یافتن یوسف علیه السلام و هلاك شدن زلیخا از الم مفارقت وی Vefāt yāften-i Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve helāk şüden-i Zelīḫā ez-elem-i müfāraḳat-ı vey: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām vefāt bulmaḳ ve anıñ müfāraḳatı eleminden Zelīḫā helāk olmaḳ beyānındadır.

بدیگر روز یوسف بامدادان Be-dīger rūz Yūsuf bāmdādān: Ertesi güni ṣabāḥleyin Yūsuf ‘aleyhi’s-selām.

که شد دلها ز فیض صبح شادان Ki şüd dilhā zi-feyż-i ṣubḥ şādān: Ki göñüller ol ṣubḥuñ feyżinden şādān oldı. Ya‘nī ancılayın ṣabāḥ ki anıñ keşret-i ḫayrı cümle göñüllere yayıldı.

ببر کرده لباس شهریاری Be-ber kerde libās-ı şehryārī: Pādişāhlıḳ libāsını egnine eyleyüp.

برون آمد بآهنگ سواری Birūn āmed be-āheng-i süvārī: Ṭaşra geldi süvārlıḳ ḳaṣdıyla. Ya‘nī teferrüc içün ata binmek niyyetiyle.

چو پا در یك رکاب آورد جبریل Çü pā der-yek rikāb āverd Cibrīl: Çünki ayaġını bir üzengiye getürdi Cibrīl ‘aleyhi’s-selām.

بدو گفتا مکن زین بیش تعجیل Bedū güftā me-kün z’īn bīş ta‘cīl: Aña didi: Eyleme bundan ziyāde ivmek. Ya‘nī ‘acele eyleyüp ayaġıñı öbür üzengiye ḳoma.

امان نبود ز چرخ عمر فرسای Amān nebved zi-çarḫ-ı ‘ömr-fersāy: Amān olmaz ‘ömri yıpradıcı çarḫdan.

که سایی بر رکاب دیگرت پای Ki sāyī ber-rikāb-ı dīgeret pāy: Ki sürtesin ayaġıñı öbür üzengi üzre.

عنان بکسل ز آمال و امانی ‘İnān büg’sil zi-āmāl u emānī: Dizgini üz. Ya‘nī iḫtiyārıñı gider me’müller ve maḳṣūdlardan.

بکش پا از رکاب زندگانی Bi-keş pā ez-rikāb-ı zindegānī: Ayaġıñı çek dirlik üzengisinden.

چو یوسف این بشارت کرد ازو گوش Çü Yūsuf īn beşāret kerd ez-ū gūş: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu beşāreti andan gūş itdi, ya‘nī işitdi.

زشادی شد برو هستی فراموش Zi-şādī şüd ber-ū hestī ferāmūş: **(S 158a)** Şādlıḳdan oldı anıñ üzerine varlıġı ferāmūşı. Ya‘nī feraḥından varlıġını unutdı.

ز شادی دامن همت بیفشاند Zi-şādī dāmen-i himmet biyefşānd: Sevindiginden himmeti etegini silkdi.

یکی از وارثان ملك را خواند Yekī ez-vāriṯān-ı mülkrā ḫˇānd: Mülk vāriṯlerinden birini oḳurdı. Ya‘nī salṭanatdan ferāġat idüp ‘azīz-i Mıṣr olmaġa sezāvār olanlardan birini da‘vet eyledi.

بجای خود شه آن مرز کردش Be-cāy-ı ḫod şeh-i ān merz kerdeş: Kendü yerine anı ol memlekete şāh eyledi.

بخصلتهای نیك اندرز کردش Be-ḫaṣlethā-yı nīk enderz kerdeş: Eyü ḥaṣletleriyle aña vaṣiyyet itdi.

دگر گفتا زلیخا را بخوانید Diger güftā Zelīḫārā bi-ḫˇānīd: Daḫı didi: Zelīḫāyı oḳuñ. Ya‘nī isteyüp getürüñ.

بمیعاد وداع من رسانید Be-mī‘ād-ı vedā‘-ı men resānīd: Baña vedā‘ mī‘ādına irişdürüñ. Ya‘nī benim ile esenleşmek maḥalline getürüñ. *Mi‘ād* vā‘de mekānı ma‘nāsına ammā bunda muṭlaḳ mekān murād olur.

بگفتند او بدست غم زبونست Bi-güftend ū be-dest-i ġam zebūnest: Didiler: O ġam elinde zebūndur.

فتاده در میان خاك و خونست Fütāde der-miyān-ı ḫāk u hūnest: Ḳan ve ṭopraḳ arasına düşmüşdür.

ندارد طاقت این بار جانش Ne-dāred ṭāḳat-i īn bār cāneş: Bu yüke ṭāḳat ṭutmaz anıñ cānı.

بکار خویش بگذار آنچنانش Be-kār-ı ḫ̌īş büg’ẕār ançünāneş: Anı ancılayın kendü ḥāline terk eyle.

بگفتا ترسم این داغ غرامت Bi-güftā tersem īn dāġ-ı ġarāmet: Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didi: Ḳorḳarım bu ḥasret dāġı.

بماند بر دل او تا قیامت Bi-māned ber-dil-i ū tā ḳıyāmet: Anıñ yüregi üzre ḳala ḳıyāmete dek.

بگفتند ایزدش خرسند دارد Bi-güftend Īzedeş ḫursend dāred: Ḫudāy te‘ālā anı ḳanā‘at idici ve ṣabr idici ṭutar.

بخرسندی قوی پیوند دارد Be-ḫursendī ḳavī peyvend dāred: Ḳanā‘at idicilige ḳavī ulaşıḳlı ṭutar.

بکف جبریل حاضر داشت سیبی Be-kef Cibrīl ḥāżır dāşt sībī: Cibrīl ‘aleyhi’s-selām elinde bir elma ḫāżır ṭutdı.

که باغ خلد ازآن می داشت زیبی Ki bāġ-ı ḫuld ez-ān mī-dāşt zībī: Ki cennet bāġı andan bir zīnet ṭutar idi. Ya‘nī cennet tüffāḥı oldıġıyçün ġāyet laṭīf idi.

چو یوسف را بدست آن سیب بنهاد Çü Yūsufrā be-dest ān sīb bin’hād: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ eline ol elmayı ḳodı.

روان آن سیب را بوسید و جان داد Revān ān sībrā būsīd ü cān dād: Fi’l-ḥāl ol elmayı öpdi ve cān virdi. Ba‘żı nüsḫada būsīd yerine *būyīd* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī ḳoḳuladı ve cān virdi.

بلی زان نکهت باغ بقا یافت Belī z’ān nükhet-i bāġ-ı beḳā yāft: Belī öyledir, ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol elmayı ḳoḳlayup teslīm-i rūḥ eylemesi yerindedir. Zīrā ol elmadan bāġ-ı beḳānıñ ḫoş rāyiḥasını buldı.

ازآن نکهت سوی آن باغ بشتافت Ez-ān nükhet sūy-ı ān bāġ biş’tāft: Ol nükhetden ol bāġ ṭarafına ivdi. Ya‘nī ‘acele ve sür‘at eyledi.

چو یوسف را ازآن بو جان برآمد Çü Yūsufrā ez-ān bū cān ber-āmed: Çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ol ḳoḳudan cānı geldi. Ya‘nī rūḥ-ı pāki çünki cesedinden ḫurūc ve a‘lā-yı ‘illiyyīne ‘urūc eyledi.

ز جان حاضران افغان برآمد Zi-cān-ı ḥāżırān efġān ber-āmed: Ḥāżırlarıñ cānından efġān geldi. Ya‘nī ḥāżırān giryān u nālān oldılar.

ز بس بالا گرفت آواز فریاد Zi-bes bālā girift āvāz-ı feryād: Feryād āvāzı yuḳaru ṭutması keṣretinden. Ya‘nī keṣretle feryād u fiġān **(S 158b)** olındığıyçün.

صدا در گنبد فیروزه افتاد Ṣadā der-günbed-i fīrūze üftād: Gök günbede ṣadā düşdi. Ya‘nī feryād āvāzı eflāka mün‘akis oldı.

زلیخا گفت کین شور و فغان چیست Zelīḫā güft k’īn şūr u fiġān çīst: Zelīḫā didi ki: Bu şūr ve figān nedir?

پر از غوغا زمین و آسمان چیست Pür-ez-ġavġā zemīn ü āsmān çīst: Yir ve gök ġavġādan ṭolu nedir?

بدو گفتند کان شاه جوان بخت Bedū güftend k’ān şāh-ı cüvān-baḫt: Aña didiler ki: O genc baḫtlu pādişāh.

بسوی تخته رو کرد از سر تخت Be-sūy-ı taḫte rū kerd ez-ser-i taḫt: Taḫta ṭarafına yüz getürdi taḫtdan. Ya‘nī taḫta ki anda meyyit ġasl olunur, taḫtdan inüp aña cülūs eyledi. Ḥāṣılı maḳāmı ṭaḫt iken tābūt oldı.

وداع کلبهٔ تنگ جهان کرد Vedā‘-ı külbe-i teng-i cihān kerd: Ṭar ḥücresine vedā‘ itdi.

وطن بر اوج کاخ لا مکان کرد Vaṭan ber-evc-i kāḫ-ı lā-mekān kerd: Lā-mekān köşkiniñ evci üzre vaṭan itdi. Ya‘nī a‘lā-yı ‘illiyyīniñ zirve-i a‘lāsında temekkün eyledi.

چو بشنید این سخن از خویشتن رفت Çü biş’nīd īn süḫan ez-ḫ ̌īşten reft: Çünki bu sözi işitdi kendüden gitdi.

فروغ نیر هوشش ز تن رفت Fürūġ-ı neyyir-i hūşeş zi-ten reft: Anıñ ziyāde nūrlu ‘aḳlınıñ aydınlığı cesedinden gitdi. Ya‘nī bī-hūş u medhūş olup maġşiyyun ‘aleyhā olup düşdi.

ز هول این حدیث آن سرو چالاك Zi-hevl-i īn ḥadīṣ ān serv-i çālāk: Ol çāpük serv bu ḫaberiñ şiddetinden.

سه روز افتاد همچون سایه بر خاك Se rūz üftād hemçün sāye ber-ḫāk: Üç gün düşdi gölge gibi ṭopraḳ üzre.

چو چارم روز شد زان خواب بیدار Çü çārüm rūz şüd z’ān ḫ ̌āb bīdār: Çünki dördünci güni ol uyḳudan uyanıḳ oldı, ya‘nī ayıldı.

سماع آن ز خود بردش دگر بار Semā‘-ı ān zi-ḫod bürdeş diger bār: Anı işitmek bir daḫı kendüden getürdi. Ya‘nī bir daḫı bī-hūş olup düşdi.

سه بار اینسان سه روز از خود همیرفت Se bār īn sān se rūz ez-ḫod hemī-reft: Üç kerre bu üslūb üç gün kendüden gider idi.

بداغ سینه سوز از خود همیرفت Be-dāġ-ı sīne sūz ez-ḫod hemī-reft: Sīnesini yaḳıcı dāġ ilen kendüden gider idi.

چهارم بار چون آمد بخود باز Çihārüm bār çün āmed be-ḫod bāz: Dördünci kerre çünki gerü kendüye geldi.

ز یوسف کرد اول پرسش آغاز Zi-Yūsuf kerd evvel pürsiş āġāz: Evvel Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan soruş şürū‘ eyledi.

نه از وی بر سر پستر نشان یافت Ne ez-vey ber-ser-i pister nişān yāft: Ne andan döşek başı üzre nişān buldı.

نه تابوتش بآن عالم روان یافت Ne tābūteş be-ān ‘ālem revān yāft: Ne tābūtını ol ‘ālemde yüriyici buldı. Ya‘nī döşeginden ve tābūtından bir eṣer ḳalmayup medfūn olmuş idi.

جز این از وی خبر بازش ندادند Cüz īn ez-vey ḫaber bāzeş ne-dādend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmdan Zelīḫāya gerü bunıñ ġayrı ḫaber virmediler.

که همچون گنج در خاکش نهادند Ki hemçün genc der-ḫākeş nihādend: Ki ḫazīne gibi anı ṭopraġa ḳodılar. Ya‘nī hemān bunı haber virdiler.

نخست از دور چرخ ناموافق Nühust ez-devr-i çarḫ-ı nā-muvāfiḳ: Evvel nā-muvāfiḳ çarḫıñ devrinden.

گریبان چاك زد چون صبح صادق Girībān çāk zed çün ṣubḥ-ı ṣādıḳ: Yaḳasını çāk itdi ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi.

بر آن آتش که در دل داشت پنهان Ber-ān āteş ki der-dil dāşt pinhān: Ol ‘aşḳ āteşi üzre ki yüreginde gizlü ṭutar idi.

رهی بگشاد از چاك گریبان Rehī büg’şād ez-çāk-ı girībān: Yaḳası bir **(S 159a)** yol açdı.

ولی زان راه در جانش بهر دم Velī z’ān rāh der-cāneş be-her dem: Velīkin ol yoldan anıñ cānına her nefes.

فزون گشت آتش سوزنده نی کم Füzūn geşt āteş-i sūzende nī kem: Yanıcı āteş artıḳ oldı noḳṣān degil. Ya‘nī yüregi üzre güşāde olan çāk-ı girībāndan āteş-i ‘aşḳı füzūn oldı.

بناخن رخنها در روی می کند Be-nāḫun raḫnehā der-rūy mī-kend: Ṭırnaḳla yüzinde gedikler ḳazırdı.

برای چشمهٔ خون جوی می کند Berāy-ı çeşme-i hūn cūy mī-kend: Ḳan puñarı ecliyçün ırmaḳ ḳazır idi. Ya‘nī gözinden ḳanlu yaşlar aḳıtmaḳ içün yüzi üzre ırmaḳlar eyledi.

بهر جویی کزان چشمه روان کرد Be-her cūyī k’ez-ān çeşme revān kerd: Her bir ırmaġı ki ol çeşme aḳıcı itdi.

سمن را جلوه گاه ارغوان کرد Semenrā cilvegāh-ı erġuvān kerd: Semen yüzini ḳırmızı gül cilvegāhı itdi. Ya‘nī ruḫ-ı sefīdini ġarḳ-ı hūn eyledi.

شد از ناخن برخ گلگون خط افکن Şüd ez-nāḫun be-ruḫ-gülgūn ḫaṭ-efken: Ṭırnaġından gül renkli yañaġına ḫaṭ ṣalıcı oldı.

چو عرق ناخنه در چشم روشن Çü ‘ırḳ-ı nāḫune der-çeşm-i rūşen: İtdirsegi ṭamarı gibi aydın gözde. Ya‘nī itdirsegi didikleri ṭamar ẓāhir oldı; aydın gözi ne güne raḫne-dār eylerse, Zelīḫānıñ ṭırnaġı ruḫ-ı gülgūnını ancılayın pür-āzār eyledi.

بسینه از تغابن سنگ می زد Be-sīne ez-teġābün seng mī-zed: Yaldanmaḳdan sīnesine ṭaş ururdı.

طبانجه بر رخ گلرنگ می زد Ṭabānce ber-ruḫ-ı gül-reng mī-zed: Gül renkli yañaġı üzerine sille ururdı.

ز سیم آنجا عقیق تر همی رست Zi-sīm āncā ‘aḳīḳ-i ter hemī-rüst: Ol yerde, ya‘nī sīnesinde gümüşden tāze ‘aḳīḳ biter idi. Ya‘nī ṭaş zaḫmıyla sīnesi münşaḳ olup ḫūn revān olur idi.

وزین بر لاله نیلوفر همی رست V’ez-īn ber-lāle nīlūfer hemī-rüst: Ve bundan lāle üzre nīlūfer biter idi. Ya‘nī ṭabāncadan lāle renkli al ruḫsārı üzre nīlūfer gibi nīl renkli şükūfeler ẓāhir olur idi. Ya‘nī yañaġı silleler şiddetinden gömgök olur idi.

بسوی فرق نازك برد پنچه Be-sūy-ı farḳ-ı nāzik bürd pençe: Nāzik tepesi üzre pençe iletdi.

ز زور پنچه أنرا ساخت رنجه Zi-zūr-ı pençe ānrā sāḫt rence: Pençe zūrından anı incinmiş eyledi. Ya‘nī ṭırnaḳlarıyla başını yırtdı.

ز ریحان سرو بستانرا سبك کرد Zi-reyhān serv-i bostānrā sebük kerd: Reyḥān ḳoḳulu zülflerinden serv-i bostān gibi laṭīf ḳāmetini ḫafīf eyledi. Ya‘nī zülflerini yoldı.

بچیدن سنبلستان را تنك کرد Be-çīden sünbülistānrā tünük kerd: Sünbülistānı devşirmek ile yufḳa eyledi. Ya‘nī sünbül ḳoḳulı şaçlarını devşirüp seyrek eyledi.

ز دل نوحه ز جان فریاد برداشت Zi-dil nevḥa zi-cān feryād ber-dāşt: Göñülden nevḥa ve cāndan feryād ḳaldırdı.

فغان از سینهٔ ناشاد برداشت Fiġān ez-sīne-i nā-şād ber-dāşt: Maḥzūn sīnesinden fiġān ḳaldırdı. Ya‘nī nālān u giryān olup didi.

که یوسف کو و تخت آرایی او Ki Yūsuf kū vü taḫt-ārāyī-i ū: Ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ve anıñ taḫt bezeyiciligi ḳanı. Ya‘nī kendüsi ve tāc u taht anıñla zīnet-yāb olması nice oldı?

به محتاجان کرم فرمایی او Be-muḥtācān kerem fermāyī-i ū: Muḥtāclara anıñ kerem buyurması nice oldı?

چو عزمش کرد از دهلیزهٔ تنگ Çü ‘azmeş kerd ez-dehlīze-i teng: Çünki ḳaṣd eyledi ṭar dehlīzeden. Ya‘nī bu iki ḳapu **(S 159b)** aralıġından, ḥāṣılı dünyādan.

بملك جاودانی اگر آهنگ Be-mülk-i cāvidānī ker[d] āheng: Ebedī mülke, ya‘nī āḫirete ḳaṣd itdi. Ba‘żı nüsḫada mıṣrā‘-ı evvel böylece vāḳi‘ olmuşdur. **چو عزمش کرد زین بر بارگی تنگ** *Çü ‘azmeş kerd z’īn ber-bāregī teng*: *Bāregī* yük atı ma‘nāsına. Bunda murād tābūtdur. Ya‘nī çünki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu dünyādan ḳaṣd eyledi ṭar tābūt üzerine. Ya‘nī çünki tābūta yatup dār-ı beḳāya rıḥlet ḳaṣdını eyledi.

ز بس بود اندرین رفتن شتابش Zi-bes būd enderīn reften şitābeş: Bu gitmekde anıñ ivmesi çoḳ olmaḳdan.

نکردم پای بوسی چون رکابش Ne-kerdem pāy-būsī çün rikābeş: Üzengisi gibi ayaḳ öpücilik itmedim. Ya‘nī ḥālet-i nez‘inde ḫiẕmetinde bulunmadım.

ازین کاخ غم افزا چون برون رفت Ez-īn kāḫ-ı ġam-efzā çün birūn reft: Bu ġam arturucı köşkden çünki ṭaşra gitdi.

نبودم در حضور او که چون رفت Ne-būdem der-ḥużūr-ı ū ki çün reft: Anıñ ḥuẕūrında olmadım ki nice gitdi. Ya‘nī teslīm-i rūḥ itdikde ‘indinde bulunmadım.

سرش بنهاده بر بالین ندیدم Sereş bin’hāde ber-bālīn ne-dīdem: Başını yaṣdıḳ üzre ḳomuş görmedim.

خویش از صفحهٔ نسرین نچیدم Ḫuyeş ez-ṣafḥa-i nesrīn ne-çīdem: Derini aġ gül gibi ruḥsārı safḥasından devşirmedim.

چو آمد بر تن آن زخم درشتش Çü āmed ber-ten ān zaḫm-ı dürüşteş: Çünki anıñ cesedi üzre ol ġalīẓ yara geldi. Ya‘nī çünki aña maraż-ı mevt işābet eyledi.

نکردم سینه پشتیبان پشتش Ne-kerdem sīne püştībān püşteş: Sīnemi anıñ arḳasına arḳa virecek nesne itmedim. Ya‘nī ‘indinde bulunmadım ki benim gögsüme ittikā eyleyüp otura.

چو سوی تخته برد از تختگه رخت Çü sūy-ı taḫte bürd ez-taḫtgeh raḫt: Çünki taḫt yerinden metā‘ını teneşūy ṭarafına iletdi. Ya‘nī çünki taḫtından nüzūl idüp teneşūya cülūs itdi. *Teneşūy* ölü yuyacaḳ taḫtaya dirler.

همایون بخت شد آن تخته چون تخت Hümāyūn-baḫt şüd ān taḫte çün taḫt: Mübārek baḫtlu oldı ol taḫta taḫt gibi.

گلاب از چشم خون افشان نجستم Gülāb ez-çeşm-i ḫūn-efşān ne-cüstem: Ḳan saçıcı gözümden gül ṣuyı istemedim.

بآن روشن گلاب او را نشستم Be-ān rūşen gülāb ūrā ne-şüstem: Ol aydın gül ṣuyıyla anı yumadım. Ya‘nī ol vaḳit ‘indinde bulunmadım ki ḳanlu göz yaşıyla anı yayḳayam. Ya‘nī gözümden ḳanlu yaşlar aḳıdam.

کفن چون بر تن او راست کردند Kefen çün ber-ten-i ū rāst kerdend: Kefeni çünki anıñ cesedi üzre ṭoġrı itdiler.

بتکفینش نشست و خواست کردند Be-tekfīneş nişest ü ḫˇāst kerdend: Anı tekfīne oturup ḳalḳmaḳ itdiler. Ya‘nī anı kefene ṣarmaḳ içün çünki cem‘ oldılar.

نکردم رشته اندوزی فن خویش Ne-kerdem rişte-endūzī fen-i ḫˇīş: Kendü ṣan‘atımı iplik bükücilik itmedim. Ya‘nī iplikcilik ṣan‘atını ögrenmedim.

که تا دوزم برو لاغر تن خویش Ki tā dūzem ber-ū lāġar ten-i ḫˇīş: Tā ki dikem anıñ üzerine kendü arıḳ tenimi. Ya‘nī riştegerlik pīşesini bilmedim ki kendü lāġar tenimi iplik eyleyüp anıñ kefeni dike idim.

چو از غم خارها در دل شکستند Çü ez-ġam ḫārhā der-dil şikestend: Çünki ġamdan dikenleri yüregimde ṣıdılar.

وزین سر منزلش محمل به بستند V’ez-īn ser menzileş maḥmil bi-bestend: Bu menzil başından **(S 160a)** anıñ maḥmilini baġladılar. Ya‘nī ġam dikenlerini yü[re]gimde ufadup anı maḥmil tābūta ki ḳoyup getürdiler.

زبان پر از نوای بی نوایی Zebān pür ez-nevā-yı bī-nevāyī: Dil azıḳsızlıḳ naġmesinden ṭolu oldıġı ḥālde.

نکردم محمل او را درآیی Ne-kerdem maḥmil-i ūrā derāyī: Anıñ maḥmiline derāylıḳ itmedim. *Maḥmil* sefer devesi ma‘nāsına. *Derāy* büyük çañ ma‘nāsına. Ya‘nī sefer-i ḳabr gitdigi vaḳit tābūtı ‘indinde bulunmadım ki çañ gibi ṣadālanam ve ziller gibi seslenem.

چو جای خواب در خاکش گشادند Çü cāy-ı ḫˇāb der-ḫākeş güşādend: Çünki ṭopraḳda aña uyḳu yeri açdılar. Ya‘nī çünki mezārını ḳazdılar.

چو در پاك در خاکش نهادند Çü dürr-i pāk der-ḫākeş nihādend: Pāk incü gibi anı ṭopraġa ḳodılar.

زمین زیر بر دوشش نرفتم Zemīn-i zīr ber-dūşeş ne-rüftem: Yeriñ altını anıñ omuzı üzre süpürmedim, yāḫud yeriñ altında anıñ omuzı üzerini süpürmedim. Ḥāṣılı anıñ laḥdini pāk eylemedim. *Ne-rüftem* żamm-ı rā ile süpürmedim dimekdir.

بکام دل در آغوشش نخفتم Be-kām-ı dil der-āġūşeş ne-ḫuftem: Göñül murādıyla anıñ ḳucaġında uyumadım. Yāḫud *ne-reftem* feṯḥ-i rāyla ola gitmedim ma‘nāsına. Ya‘nī yer

altında anıñ omuzı üzre gitmedim ve kām-ı dil ile anıñ ḳucaġında uyumadım. Ḥāṣılı defni vaḳtinde bulunmadım ve anıñla defn olunmadım.

دریغا زین زیانکاری دریغا Dirīġā z'īn ziyānkārī dirīġā: Bu ziyānkārlıḳdan ḥayf-ā-ḥayf.

دریغا زین جگرخواری دریغا Dirīġā z'īn ciger-ḫˇārī dirīġā: Bu ciger-ḫˇārlıḳdan ḥayf-ā-ḥayf. Ya'nī nihāyetsiz ḥasret ve ġāyetsiz nedāmet ki bu 'ayn-ı ḫüsrāna vāḳi' oldum ve ḫūn-ı ciger-āşāmlıġa teṣādüf buldum.

بیا ای کام جان محرومیم بین Biyā ey kām-ı cān maḥrūmiyem bīn: Gel ey cānım maḳṣūdı maḥrūmlıġım gör!

ز ظلم آسمان مظلومیم بین Zi-ẓulm-i āsmān maẓlūmiyem bīn: Feleġiñ ẓulminden benim maẓlūmluġım gör. Ya'nī bu muṣībet-i 'uẓmānıñ işābetini gör.

بریدی از من و یادم نکردی Bürīdī ez-men ü yādem ne-kerdī: Benden kesildiñ ve beni yād itmediñ.

بدیداری ز خود شادم نکردی Be-dīdārī zī-ḫod şādem ne-kerdī: Kendüñden bir dīdār ile beni şād itmediñ. Ya'nī cemāliñi bir daḫı baña göstermediñ.

وفادارا وفاداری نه این بود Vefā-dārā vefā-dārī ne īn būd: Ey vefā ṭutucı vefā-dārlıḳ bu degil idi.

بیاران شیوهٔ یاری نه این بود Be-yārān şīve-i yārī ne īn būd: Yārāna yārlıḳ şīvesi bu degil idi.

مرا از دل برون افکند و رفتی Merā ez-dil birūn efkend ü reftī: Beni göñülden ṭaşra ṣaldıñ ve gitdiñ.

میان خاك و خون افکند و رفتی Miyān-ı ḫāk ü ḫūn efkend ü reftī: Ḳan ile ṭopraḳ arasında ṣaldıñ ve gitdiñ.

عجب خاری شکستی در دل من 'Aceb ḫārī şikestī der-dil-i men: 'Aceb bir diken ḳoduñ benim yüregimde.

که بیرون ناید الا از گل من Ki bīrūn n'āyed illā ez-gil-i men: Ki ṭaşra gelmez illā benim balçıġımdan. Ya'nī bu acı benden çıḳmaz, illā ṭopraḳ oldıġımdan ṣoñra çıḳar.

نه جای راه رفتن کردهٔ ساز Ne cāy-ı rāh reften kerde'ī sāz: Yol gitmek yerini düzen itmediñ. Ya'nī bir mertebeye iletmediñ.

کز آنجا هیچگه آید کسی باز K'ez-āncā hīç geh āyed kesī bāz: Ol yerden hīç vaḳit bir kimse **(S 160b)** gerü gele. Ya'nī bir yola 'azm-i sefer eylemediñ ki andan gerü gelmek mümkin ola. Ba'żı nüsḫada bu beyt böylece vāḳi' olmuşdur. **به جای راه رفتن کردهٔ ساز** *Be-cāy-ı rāh reften kerde'ī sāz*: Yol gitmek yerini düzen itdiñ **کز آنجا هیچگه ناید کسی باز** *K'ez-āncā hīç*

geh n'āyed kesī bāz: Ki ol yerden hīç vaḳit bir kimse gerü gelmez. Ya'nī bir yola gitmek mihmānını tedārik eylediñ ki ebedī andan gelmek mümkin olmaz.

همان بهتر کزینجا پر گشایم Hemān bihter k'ez-īncā per güşāyem: Hemān eyürek ki bu yerden ḳanad açam.

بیك پرواز کردن سویت آیم Be-yek pervāz kerden sūyet āyem: Bir pervāz itmegle seniñ ṭarafıña gelem. Ya'nī baña eyü olan budur ki ḳanad açam ve seniñ ṭarafıña uçam .

بگفت این و عماری دار را خواست Bi-güft īn ü 'amārī-dārrā ḫ̆āst: Bunı didi ve hevdec ṭutucıyı istedi.

بروی خود عماری را بیاراست Be-rūy-ı ḫod 'amārīrā biyārāst: Hevdeci kendü yüzine bezedi.

بیك جنبش ازآن اندوه خانه Be-yek cünbiş ez-ān endūhḫāne: Bir ḥareket ile o ġuṣṣaḫāneden.

برحلتگاه یوسف شد روانه Be-rıḥletgāh-ı Yūsuf şüd revāne: Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ rıḥleti yerine yüriyici oldı. Ya'nī merḳad-i pāki 'indine vardı.

ندید آنجا نشان زان گوهر پاك Ne-dīd āncā nişān z'ān gevher-i pāk: Ol pāk gevherden ol yerde 'alāmet görmedi.

بجز خرپشتهٔ از خاك نمناك Be-cüz ḫarpüşte'ī ez-ḫāk-ı nemnāk: Nemlü ṭoprakdan bir tepe ġayrı, ya'nī bir yıġın ṭoprakdan ġayrı bir nesne görmedi.

برآن خرپشته آن خورشید پایه Ber-ān ḫar-püşte ān ḫūrşīd-pāye: Ol güneş pāyelü Zelīḫā ol tepe üzre. Ya'nī Yūsuf 'aleyhi's-selāmıñ zirve-i ḳabri üzre.

بخاك انداخت خود را همچو سایه Be-ḫāk endāḫt ḫodrā hemçü sāye: Ṭopraġa atdı kendüyi gölge gibi.

ز رخسار چو زر در زر گرفتش Zi-ruḫsār-ı çü zer der-zer girifteş: Altun gibi ruḫsārından ol merḳad-i pāki altuna ḳabladı.

ز اشك لعل در گوهر گرفتش Zi-eşk-i la'l der-gevher girifteş: La'l renklü göz yaşından anı gevhere ḳabladı.

گهی فرقش همی بوسید و گه پای Gehī farḳeş hemī-būsīd ü geh pāy: Gāhī ol ḳabriñ başını ve gāhī ayaġını öper idi.

فغان می زد ز دل کای وای من وای Fiġān mī-zed zi-dil k'ey vāy men v'āy: Fiġān ururdı yürekden ki ey vāy baña ey vāy.

تو زیر گل چو بیخ گل نهفته Tü zīr-i gil çü bīḫ-i gül nühüfte: Sen balçıḳ altında gül köki gibi gizlü.

ببالا من چو شاخ گل شکفته Be-bālā men çü şāḫ-ı gül şüküfte: Yuḳaruda ben gül budaġı gibi açılmış.

تو زیر خاك منزل كرده چون گنج Tü zīr-i ḫāk menzil kerde çün genc: Sen ṭopraḳsın ṭopraḳ altını menzil eylemişsin ḫazīne gibi.

بروی خاك من ابر گهرسنج Be-rūy-ı ḫāk men ebr-i güher-senc: Ṭopraḳ yüzinde ben güher ṭartıcı bulut. Ya‘nī bulut gibi göz yaşı yaġdırıcıyım seniñ mezārıñ ṭopraġı üzerine.

فرو رفته تو همچون آب در خاك Fürū refte tü hemçün āb der-ḫāk: Sen ṣu gibi ṭopraġa aşaġı gitmişsin.

به بیرون مانده من چون خار و خاشاك Be-bīrūn mānde men çün ḫār u ḫāşāk: Ṭaşrada ḳalmışım ben çörçöp gibi.

خیالت موج خون بر خاك من زد Ḫayālet mevc-i ḫūn ber-ḫāk-i men zed: Seniñ ḫayāliñ ḳan ṭalġasını benim ṭopraġım üzre urdı.

فراقت شعله بر خاشاك من زد Firāḳet şu‘le ber-ḫāşāk-i men zed: Seniñ firāḳıñ benim ḫāşākim üzre şu‘le urdı.

زدی آتش بخاشاك وجودم Zedī āteş be-ḫāşāk-i vücūdem: **(S 161a)** Benim vücūdum çörçöpüne āteş urduñ.

ازآن پیچان رود بر چرخ دودم Ez-ān pīçān reved ber-çarḫ dūdem: Ol sebebden bükülerek gider çarḫ üzre benim tütünüm.

بدود من کسی نگشاده دیده Be-dūd-ı men kesī neg’şād dīde: Benim tütünüme bir kimesne göz açmaz.

که نی از دیدگان آبش چکیده Ki nī ez-dīdegān ābeş çekīde: Ki anıñ gözlerinden ṣuyı ṭamlamaya. Ya‘nī benim dūd-ı derūnum ve āteş-i ‘aşḳım her enīs ü celīsimi giryān u sūzān eyler dimekdir.

همی نالید هر دم سینهٔ چاك Hemī-nālīd her dem sīne-i çāk: İñler idi her nefes çāk sīnesi.

بصد حسرت همی مالید بر خاك Be-ṣad ḥasret hemī-mālīd ber-ḫāk: Yüz ḥasret ile ṭopraḳ üzre sürer idi.

چو درد حسرتش از حد برون شد Çü derd-i ḥasreteş ez-ḥad birūn şüd: Çünki ḥasreti derdi ḥadden ṭaşra oldı.

برسم خاك بوسی سرنگون شد Be-resm-i ḫāk-būsī ser-nigūn şüd: Ṭopraḳ öpücilik resmiyle başı aşaġa oldı. Ya‘nī başını ḫāk-i mezāra aşaġı iletdi.

بچشمان خود انگشتان بر آورد Be-çeşmān-ı ḫod engüştān ber-āverd: Kendü gözlerine barmaḳlarını getürdi.

دو نرگس را ز نرگستان بر آورد Dü nergisrā zi-nergistān ber-āverd: İki nergisi nergislikden getürdi. Ya‘nī dīdelerini ḫāne-i çeşminden iḫrāc eyledi.

بخاك وی فکند از کاسهٔ سر Be-ḫāk-i vey fekend ez-kāse-i ser: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ṭopraġına ṣaldı başını kāsesinden.

که نرگس کاشتن در خاك بهتر Ki nergis kāşten der-ḫāk bihter: Ki nergisi ṭopraġa ekmek eyürekdir. Ḥāṣılı dīdelerini kāse-i çeşminden çıḳarup Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ ḫāk-i mezārına ilḳā eyledi.

چو باشد از گل رویش جدا چشم Çü bāşed ez-gül-i rūyeş cüdā çeşm: Çünki anıñ gül yüzinden göz ayru ola.

چه کار آید درین بستان سرا چشم Çi kār āyed der-īn bostānserā çeşm: Bu bostānserāda göz ne işe yarar. Ya‘nī çünki ‘āşıḳıñ gözi cānānınıñ yüzini görmeye bu dünyā evinde ol gözden ne ḥāṣıl. Ya‘nī ‘abeṣ ve fā’idesizdir.

بود رسم مصیبت بین مبهوت Büved resm-i müṣībet-bīn-i mebhūt: Muṣībet görüci müteḥayyir olan kimesneniñ ḳānūnı olur.

سیه بادام فشاندن بتابوت Siyeh bādām feşānden be-tābūt: Tābūta siyeh bādām saçmaḳ. Ya‘nī kibār-ı ‘Acemiñ resmīdir ki bir kimesnesi vefāt eyledikde bādāmı siyaha boyayup tābūtına ṣalarlar.

چو آن مسکین ز تابوتش جدا ماند Çü ān miskīn zi-tābūteş cüdā māND: Çünki ol miskīn Zelīḫā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ tābūtından ayru ḳaldı.

دو بادام سیه بر خاکش افشاند Dü bādām-ı siyeh ber-ḫākeş efşānd: İki siyeh bādāmı ṭopraġına saçdı. Ya‘nī siyeh bādām gibi siyehfām gözlerini anıñ ḫāk-i mezārı ve ṣandūḳ-ı türbesine niṣār eyledi.

بخاکش روی خون آلوده بنهاد Be-ḫākeş rūy-ı ḫūn-ālūde bin’hād: Ḳana bulaşmış yüzini anıñ ṭopraġına ḳodı.

بمسکینی زمین بوسید و جانداد Be-miskīnī zemīn būsīd ü cān dād: Miskīnlik ile yer öpdi ve cān virdi. Ya‘nī anıñ mezārı üzerinde teslīm-i rūḥ eyledi.

خوش آن عاشق که چون جانش برآید Ḫoş ān ‘āşıḳ ki çün cāneş ber-āyed: Ḫoş ol ‘āşıḳ ki çünki cānı çıḳa.

ببوی وصل جانانش برآید Be-būy-ı vaṣl-ı cānāneş ber-āyed: Cānānınıñ vaṣlı ḳoḳusıyla çıḳa. Ya‘nī anıñ ‘aşḳıyla teslīm-i rūḥ eyleye.

حریفان حال او را چون بدیدند Ḥarīfān ḥāl-i ūrā çün bi-dīdend: Ḥarīfler çünki anıñ ḥālini gördiler.

فغان و ناله بر گردون کشیدند Fiġān u nāle ber-gerdūn keşīdend: Ḥayḳırma ve iñlemeyi gerdūna çekdiler**. (S 161b)**

هر آن نوحه که بهر یوسف او کرد Her ān nevḥa ki behr-i Yūsuf ū kerd: Her ol nevḥayı ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ecliyçün o itdi.

همی کردند بر وی با دو صد درد Hemī-kerdend ber-vey bā-dü ṣad derd: Anıñ üzerine eylediler iki yüz derd ile.

همی کردند نوحه نوحه گر را Hemī-kerdend nevḥa nevḥagerrā: Nevḥa idici içün nevḥa eylediler. Ya‘nī Zelīḫā ki ṣayḥalar idüp giryān olurdı bu def‘a anıñ üzerine ṣayḥalar ve nevḥalar eyleyüp ṣaġu ṣaġdılar.

بسان نوحه گر آن سیمبر را Besān-ı nevḥager ān sīm-berrā: Ol gümüş gögüsli içün nevḥacı üslūbıyla.

چو ساز نوحه را آهنگ شد پست Çü sāz-ı nevḥarā āheng şüd pest: Çünki nevḥa sāzınıñ āvāzı kūtāḫ oldı. Ya‘nī çünki aġlama tamām oldı.

نوردیدند بهر شستنش دست Neverdīdend behr-i şüsteneş dest: Anı yumaḳ içün ellerini çemrediler.

بشستندش ز دیده اشك باران Bi-şüstendeş zi-dīde eşk-i bārān: Anı yudılar gözden yaş yaġdırıcı olduḳları ḥālde.

چو برگ گل ز باران بهاران Çü berg-i gül zi-bārān-ı bahārān: Gül yapraġı gibi bahār yaġmurlarından. Ya‘nī ālūde oldıġı ḫūn ve ġubārı giderüp gül yapraġı gibi laṭīf ve naẓīf eylediler.

بسان غنچه کز شاخ سمن رست Besān-ı ġonce k’ez-şāḫ-ı semen rüst: Ġonce üslūbıyla ki semen budaġından bitdi. Ya‘nī semen budaġından ḥāṣıl olan gök renk ṭomurcuḳ gibi.

برو کردند ژنگاری کفن جست Ber-ū kerdend jengārī kefen cüst: Fi’l-ḥāl anıñ üzerine cengārī kefen eylediler. Ḥāṣılı semen çiçegi gibi gök renkli kefen eylediler.

ز گرد فرقتش رخ پاك کردند Zi-gerd-i firḳateş ruḫ pāk kerdend: Ayrılıḳ tozından yañaġını pāk itdiler.

بجنب یوسفش در خاك کردند Be-cenb-i Yūsufeş der-ḫāk kerdend: Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ yanında anı ṭopraġa itdiler. Ya‘nī civārında defn eylediler. Rahimehu’llāhu te‘ālā.

ندیده هرگز این دولت کس از مرگ Ne-dīde hergiz īn devlet kes ez-merg: Aṣlā bu devleti kimse ölümden görmemiş.

که یابد صحبت جانان پس از مرگ Ki yābed ṣoḥbet-i cānān pes ez-merg: Ki cānānınıñ ṣoḥbetini bula ölümden ṣoñra. Ya‘nī bir öli bu devlete nā‘il olmamışdır.

ولی دانای این شیرین حکایت Velī dānā-yı īn şīrīn ḥikāyet: Velīkin bu ṭatlu ḥikāyeti bilici, ya‘nī Şeyḫ Niẓāmī.

که دارد از کهن پیران روایت Ki dāred ez-kühen pīrān rivāyet: Ki eski pīrlerden rivāyet tutar.

چنین گوید که در هر جانب از نیل Çünīn gūyed ki der-her cānib ez-Nil: Buncılayın dir ki Nīlden her cānibde.

که جسم پاك یوسف یافت تحویل Ki cism-i pāk-i Yūsuf yāft taḥvīl: Ki Yūsuf ʻaleyhi'ş-selāmıñ cism-i pāki taḥvīl buldı. Yaʻnī Nīliñ her ḳanḳı cānibinde ki anıñ cesedini defn eylediler.

بدیگر جانبش قحط و وبا خواست Be-dīger cānibeş ḳaḥṭ u vebā ḫˇāst: Ol bir cānibinde ḳaḥṭ ve vebā ḳalḳdı, yaʻnī ẓāhir oldı.

بجای نعمت انواع بلا خواست Be-cāy-ı niʻmet envāʻ-ı belā ḫˇāst: Niʻmet yerine envāʻ-ı belā ḳalḳdı.

برین آخر قرار کار دادند Ber-īn āḫir ḳarār-ı kār dādend: Bunıñ üzerine āḫir iş ḳarārını virdiler.

که در تابوتی از سنگش نهادند Ki der-tābūtī ez-sengeş nihādend: Ki ṭaşdan bir tābūta anı ḳodılar.

شکاف سنگ قیر اندای کردند Şikāf-ı seng ḳīr-endāy kerdend: Ṭaşıñ yarıġını zift ile şıva itdiler.

میان قعر نیلش جای کردند Miyān-ı ḳaʻr-ı Nīleş cāy kerdend: Nīl-i mübārekiñ dibiniñ orta yerinde aña itdiler, **(S 162a)** yaʻnī ol seng-i tābūtı ḳaʻr-ı Nīle ilḳā itdiler.

بدبین حیله که چرخ بیوفا کرد Bedīn ḥīle ki çarḫ-ı bī-vefā kerd: Bu ḥīleyi ki vefāsız çarḫ itdi.

که بعد از مرگش از یوسف جدا کرد Ki baʻd ez-mergeş ez-Yūsuf cüdā kerd: Ki Zelīḫānıñ fevtinden şoñra Yūsuf ʻaleyhi's-selāmdan cüdā itdi. Yaʻnī feleginiñ maḳṣūdı Zelīḫāyı andan ayırmaḳ idi, anıñ çün bu ḥīleyi eyledi.

نمی دانم که با ایشان چه کین داشت Nemī-dānem ki bā-īşān çi kīn dāşt: Bilmem ki felek anlara ne kīn ṭutdı?

که زیر خاکشان آسوده نگذاشت Ki zīr-i ḫākeşān āsūde neg'ẕāşt: Ki ṭopraḳ altında anları āsūde ḳomadı.

یکی شد غرق بحر آشنایی Yekī şüd ġarḳ baḥr-i āşināyī: Biri āşinālıḳ deryāsına ġarḳ oldı, yaʻnī Yūsuf ʻaleyhi's-selām.

یکی لب تشنه در بر جدایی Yekī leb-teşne der-berr-i cüdāyī: Biri ṭuṭaġı şusuz ayruluḳ şaḥrāsında, yaʻnī Zelīḫā. Ḥāṣılı feleginiñ bunlara kīni bir mertebede oldı ki ikisi bir yere defn olunduḳdan şoñra yine birbirlerinden cüdā eyledi.

چه خوش گفت آن قدم فرسوده درعشق Çi ḫoş güft ān ḳadem-fersūde der-ʻaşḳ: Ne ḫoş didi ol ayaġını ʻaşḳda yıpratmış.

ز هر سود و زیان آسوده در عشق Zi-her sūd u ziyān āsūde der-‘aşḳ: Her fā’ide ve żarardan ‘aşḳda rāḥat olmuş, ya‘nī bir ‘āşıḳ-ı puḫte ne ḫoş dimiş.

که عشق آنجا که باشد گرم بازار Ki ‘aşḳ āncā ki bāşed germ-bāzār: Ki ol yerdeki ‘aşḳ ḳızgun bāzārlı olur.

ندارد هیچ با آسودگی کار Ne-dāred hīç bā-āsūdegī kār: Aşlā rāḥatlık ile ‘amel ṭutmaz. Ya‘nī ‘āşıḳ-ı dil-sūz ebedī rāḥat olmaz.

کفن بر عاشق از وی چاك باشد Kefen ber-‘āşıḳ ez-vey çāk bāşed: ‘Aşḳdan ‘āşıḳ üzre kefeni çāk olur.

وگر خود خفته زیر خاك باشد V’eger ḫod ḫufte zīr-i ḫāk bāşed: Ve eger ḥaḳīḳat ṭopraḳ altında uyumuş olur.

خوش آن عاشق که در هجران چنین مرد Ḫoş ān ‘āşıḳ ki der-hicrān çünīn mürd: Ḫoş ol ‘āşıḳ ki hicrānda buncılayın öldi.

بخلوتگاه جانان جان چنین برد Be-ḫalvetgāh-ı cānān cān çünīn bürd: Cānān ḫalvetgāhına cānını buncılayın iletdi.

نگوید کس که مرده در کفن رفت Ne-güyed kes ki mürde der-kefen reft: Kimesne dimesin ki ölüp kefene gitti.

بدین مردانگی کان شیر زن رفت Bedīn merdānegī k’ān şīr zen reft: Bu erlik ile ki ol arslan ‘avrat gitdi.

نخست از غیر جانان دیده بر کند Nüḫust ez-ġayr-ı cānān dīde ber-kend: Ol cānānıñ ġayrısından gözini ḳopardı. Ya‘nī māsivādan iltifātı ḳaṭ‘ eyledi.

وزان پس نقد جان بر خاکش افکند V’ez-ān pes naḳd-i cān ber-ḫākeş efkend: Ve andan şoñra cān naḳdini anıñ ṭopraġı üstine şaldı. Ḥāşılı küll-i ‘ömrini ‘aşḳ ile güẕārān eyledi.

هزاران فیض بر جان و تنش باد Hezārān feyż ber-cān u teneş bād: Niçe bing raḥmet-i nā-mütenāhī anıñ cān ve teni üzre olsun.

بجانان دیدهٔ جان روشنش باد Be-cānān dīde-i cān rūşeneş bād: Anıñ cānınıñ gözi cānānıyla aydın olsun. Ya‘nī müşāhede-i rūḥ-ı cānān ile anıñ rūḥı şādān olsun.

در شکایت از فلك پر نکایت Der-şikāyet ez-felek-i pür-nikāyet: Ḳaṭl ve cerḥ ile ṭolu felekden şikāyet beyānındadır. **که اژدهاوار گرد عالمیان حلقه کرده** Ki ejdehāvār gird-i ‘ālemiyān ḥalḳa kerde: Ki ejdehā gibi māsiva’llāhıñ çevresini ḥalḳa eylemiş. **و همه را بدائره تصرف خود در آورده (S 162b)** Ve hemerā be-dā’ire-i taṣarruf-ı ḫod der-āverde: Ve cümleyi kendü taṣarrufına getürmüş. **بر یکی زخم زند و بر دیگر زهر افکند** Ber-yekī zaḫm zened ve ber-dīger zehr efkened: Biriniñ üzerine zaḫm urur ve biriniñ üzerine zehr şalar. Ya‘nī kimini

mecrūh ve kimini maḳtūl eyler. **نه هیچ از دست رفته را با وی دست ستیزی** Ne hīç ez-dest refterā bā-vey dest-i sitīzī: Ne hīç elden gitmişiñ anıñla el gücligi vardır. **و نه هیچ از پای افتاده را ازآن پای گریزی** Ve ne hīç ez-pāy-üftāderā ez-ān pāy-ı gürīẕī: Ve ne hīç ayaḳdan düşmüşüñ andan ḳaçmaḳ ayaġı vardır.

فلك بر خویش پیچان اژدهاییست Felek ber-ḫ̆īş pīçān ejdehāyīst: Felek kendü üzerine bükülüci bir ejdehādır.

پی آزار ما زور آزماییست Pey-i āzār-ı mā zūr-āzmāyīst: Bize rāḥatsızlık ecliyçün bir zūr-āzmādır, ya‘nī gücüni ṣınayıcıdır.

گرفتاریم در پیچ و خم او Giriftārīm der-pīç ü ḫam-ı ū: Anıñ ḳıvrım ve büklüminde ve ṭolaşıḳında mübtelāyuz.

رهیدن چون توانیم از دم او Rehīden çün tüvānīm ez-dem-i ū: Anıñ nefesinden ḳurtulmaġa nite ḳādir oluruz? *Ejdehā* şol bir büyük ve uzun yılandır ki nefesiyle ādemi ceẕb idüp yuṭar ve anıñ içi büklüm büklüm ve ḳıvrım ḳıvrım ṭolaşıḳ olur. Andan ḫalāṣ ḥadd-i imkānda olmadıġı gibi ejdehā-yı felekden daḫı rehā-yāb olmaḳ taṣavvur-ı imkāndan bīrūndur.

نه بینی کس کزو زخمی نخورده Ne-bīnī kes k’ez-ū zaḫmī ne-ḫorde: Kimseyi görmezsin ki andan bir zaḫm yememiş.

ز صد کس بر یکی رحمی نکرده Zi-ṣad kes ber-yekī raḥmī ne-kerde:Yüz kimseden biri üzerine bir raḥm eylememiş. Ya‘nī andan āzürde olmamış bir eḥad yoḳdur ve bir kimseye daḫı şefḳat eylememişdir.

ز ظلمش هیچ کس سالم نجستست Zi-ẓulmeş hīç kes sālim ne-cestest: Anıñ ẓulminden hīç bir kimse sālim ḳurtulmamışdır.

کدامین سینه کان ظالم نخستست Küdāmīn sīne k’ān ẓālim ne-ḫastest: Ḳanḳı sīnedir ki ol ẓālim mecrūḥ itmemişdir. Ya‘nī her kesi zaḫm-dār ve dil-efgār eylemişdir.

بهر اختر کزو روشن چراغیست Be-her aḫter k’ez-ū rūşen çerāġīst: O felekden her bir yıldız ki bir aydın çerāġdır. Ya‘nī her biri bir nūrlu āteş pāresidir.

نهاده بر دل آزاده داغیست Nihāde ber-dil-i āzāde dāġīst: Sāde derūnlarıñ yüregi üzerine ḳoyulmuş bir dāġdır.

هزاران داغ هست و مرهمی نیست Hezārān dāġ hest ü merhemī nīst: Niçe bing dāġı var bir merhemi yoḳdur.

وزین بی مرهمی هیچش غمی نیست V’ez-īn bī-merhemī hīçeş ġamī nīst: Ve bu merhemsizlikden aṣlā anıñ ġamı yoḳdur.

بود پیدا درو شبهای دیجور Büved peydā der-ū şebhā-yı deycūr: Ḳarañu gicelerde o felekde ẓāhir olur.

هزاران روزن اندر عالم نور Hezārān revzen ender-ʻālem-i nūr: Niçe bing pencere nūr ʻaleminde. Yaʻnī ḳarañu gicelerde niçe bing nūrlu ġurfeler ẓāhir ve āşikāre olur.

چه حاصل زان چو نوری درنیفتد Çi ḥāşıl z'ān çü nūrī der-neyüfted: Ol revzenlerden ne ḥāşıl, çünki bir nūr düşmez.

بخاطرها سروری درنیفتد Be-ḫāṭırhā sürūrī der-neyüfted: Ḫāṭırlara bir sürūr düşmez. Yaʻnī muʻteddün-bihā bir fā'ide yoḳdur.

چو شیران روز دورست از دو رنگی Çü şīrān rūz dūrest ez-dü rengī: Çünki arslanlar gibi gündüz iki renklülükden ıraḳdır.

چرا شبها کند با ما پلنگی Çirā şebhā küned bā-mā pelengī: Niçün gice bize ḳaplanlıḳ eyler. Yaʻnī ġaddār felek gündüz aslan gibi bir renklü sāde beyāż olur gice olınca ḳaplan **(S 163a)** postlu olur. Yaʻnī yıldızlar ẓāhir olmaġla alaca olur. Ḥāşılı münāfiḳ gibi iki yüzlü görünür, gāhī arslan ṣūretinde ve gāhī ḳaplan hey'etinde.

بجز آزار ازو ما را چه رنگست Be-cüz āzār ez-ū mārā çi rengest: Rāḥatsızlıkdan ġayrı andan bize ne reng vardır. Yaʻnī her ne reng[e] girerse bizi rencīde itmek içündür.

که با ما روز شیر و شب پلنگست Ki bā-mā rūz şīr ü şeb pelengest: Ki bizimle gündüz arslan ve gice ḳaplandır. Yaʻnī her bār derrendelik ṣūretinde olur.

سزد کز عیش تنگ خود بنالم Sezed k'ez-ʻayş-ı teng-i ḫod bi-nālem: Yarār ve lāyıḳ o[d]ur ki kendü ṭar maʻīşetimden iñleyem. Yaʻnī nālān u giryān olam.

که با شیر و پلنگ اندر چوالم Ki bā-şīr ü peleng ender-çuvālem: Ki arslan ve ḳaplan ile çuvāldayım. Yaʻnī yırtıcılar ile bir ṭar yerde cemʻ olmuşum. Ḥāşılı felek-i derrende elbetde bizi bir gün yırtar. Anıñ pençe-i zūrından ḥalāş mutaṣavver degildir ve helākimiz muḳarrerdir. Bundan ötüri zār u zār girye-dār olsam sezāvārdır.

ترا با هر که رو در آشناییست Türā bā-her ki rū der-āşnāyīst: Ey kimesne seniñ her kim ile ki yüzüñ āşinālıḳ ve dostluġadır.

قرار کارت آخر بر جداییست Ḳarār-ı kāret āḫir ber-cüdāyīst: Seniñ işiñ ḳarārı āḫir ayrılıḳ üzerinedir. Yaʻnī āḫirü'l-emr ol dostdan müfāraḳat itseñ gerekdir.

بسی گردش نمود این سبز طارم Besī gerdiş nümūd īn sebz ṭārum: Çoḳ ṭolanış gösterdi bu yeşil köşk, yaʻnī felek. *Tārum* rānıñ żammıyla derim evine dirler ki göçer evliler ḳurup içinde otururlar. Bunda felek murāddır teşbīh tarıḳıyla.

بسی تابش مه و خورشید و انجم Besī tābiş meh ü ḫūrşīd ü encüm: Çoḳ dönüş ve yaldırayış gösterdi ay ve gün ve yıldız. Ya‘nī bu felek çoḳ müddet sa‘y-ı belīġ ve cehd-i bī-dirīġ eyledi.

که تا با هم طبایع رام گشتند Ki tā bā-hem tabāyi‘ rām geştend: Ki ḥattā ‘anāṣır-ı erba‘a birbirlerine mülāyim oldılar. Ya‘nī āb u āteş, ḫāk ü bād muvāfaḳat eylediler, tā ki mevcūdāt ḳıvām buldı.

شکار مرغ جان را دام گشتند Şikār-ı murġ-ı cānrā dām geştend: Cān ḳuşı avı içün ṭuzaḳ oldılar. Ya‘nī felegiñ bu deñlü cehd-i tām u ihtimāmından maḳṣūdı cān ḳuşını ṣayd eylemek idi.

هنوز این مرغ نا فرخ سرانجام Henüz īn murġ-ı nā-ferruḫ ser-encām: Henüz bu āḳıbeti mübāreksiz ḳuşı, ya‘nī rūḥ-ı pür-ḥırṣ u āz.

نچیده دانهٔ کامی ازین دام Ne-çīde dāne-i kāmī ez-īn dām: Murād dānesini bu ṭuzaḳdan devşürmemişdür. Ya‘nī dām-ı cesedden tamām nā’il-i merām olmamışdır. Ḥāṣılı ḥālen leẕẕāt-ı dünyā dimāġında temekkün ve muḳarrerdir, anıñ dimāġında ḥuẓūẓ-ı nefs-i emmāre mütenāhī olmaḳ mutaṣavver olmamışdır.

طبایع بگسلند از یکدگر بند Ṭabāyi‘ büg’silend ez-yek diger bend: Ṭabī‘atler, ya‘nī ‘anāṣır-ı erba‘a birbirlerinden bendi üzerler.

کند هر یك باصل خویش پیوند Küned her yek be-aṣl-ı ḫ̌īş peyvend: Her biri kendü aṣlına peyvend ider. Ya‘nī muttaṣıl olur. Ya‘nī cesediñ āb u āteş, ḫāk ü bāddan mürekkebdir ve bu ażdād birḳaç eyyām birbirleriyle muvāfaḳat ve muvāsāt eylemişlerdir. **(S 163b)** Terḳīb bozulduḳda her biri kendü aṣlına rücū‘ eyleyüp cesediñ ṣudan ḥāsıl olanı ṣu olan ve āteşden ḥāṣıl olanı āteş ve ṭopraḳdan ḥāṣıl olanı ṭoprak ve yilden ḥāsıl olanı yil olur.

بماند مرغ دور از آشیانه Bi-māned murġ dūr ez-āşiyāne: Murġ-ı cān āşiyāneden ırak ḳalur.

دل پر خون ز فقد آب و دانه Dil-i pür-ḫūn zi-faḳd-ı āb u dāne: Pür-ḫūn yürek ile āb u dāne faḳdından. Ya‘nī cesedden ayru düşdügi içün ḥayrān ve ser-gerdān ḳalur.

مبین دور سپهر و مهر گرمش Me-bīn devr-i sipihr ü mihr-i germeş: Felegiñ devrini ve issi muḥabbetini görme. Ya‘nī ẓāhiren devlet ve ni‘metine iltifāt eyleme.

که هیچ از کین مردم نیست شرمش Ki hīç ez-kīn-i merdüm nīst şermeş: Aṣlā anıñ ḫalḳa kīnden ḥayāsı yoḳdur. Ya‘nī aḫẕ-i intiḳām ḳaydında olmaḳdan aṣlā teḥāşīsi yoḳdur

بمهرش دل کسی چون صبح کم بست Be-mihreş dil kesī çün ṣubḥ kem best: Felegiñ muḥabbetine bir kimse ṣubḥ-ı ṣādıḳ gibi az göñül bağladı.

که در خون چون شفق هر شام ننشست Ki der-ḫūn çün şafaḳ her şām nen’şest: Ki ḳanda şafaḳ gibi her aḫşam oturmadı. Ya‘nī her kimse ki felegiñ muḥabbetine mülāzım oldı, şafaḳ gibi ġarḳ-ı ḫūn ve denī vü dūn oldı. Ḥāṣılı kimse yoḳdur ki felege meyl eyledigiyçün yüregi ḳanına ġarḳ olmamış ola ve bārān-ı belāsı seylāb-ı derd ile anı ṭaşdan ṭaşa çalaraḳ her pāresi zerre-i āftābdan kemter ḳalmamış ola. Her kesi dürlü dürlü meṣā’ibe giriftār ve güne güne ālām u esḳām ile zār zār eylemişdir. Ḥasbina’llāhu ve ni‘me’l-vekīl.

ز سوزش کس دمی بی غم نیفتاد Zi-sūzeş kes demī bī-ġam neyüftād: O felegiñ sūz u ḥarāretinden kimse bir nefes ġamsız vāḳi‘ olmadı.

کزان در عمرها ماتم نیفتاد K’ez-ān der-‘ömrhā mātem neyüftād: Ancılayın ġam ki andan ‘ömrlerde yas ve muṣībete düşmedi. Ya‘nī dünyāda bir cüz’ī zamān bulunmamışdır ki ol zamānda bir kimesne bir ġama ṭuş olmaya ki müddet-i ‘ömrinde ol ġamıñ yas ve muṣībetini çekmeye. Ḥāṣılı im‘ān-ı naẓar olunsa her nefesde her kes muṣībet-i ‘uẕmāya belki meṣā’ib-i lā-yuḳā ve lā-yuḥṣāya uġramadadır. Ya‘nī ol ḥālāt ki anlar ṣafā ve leẕẕet ve rāḥat ‘add olunur, anlar daḫı cefāhā-yı ‘uẕmā ve ezāhā-yı kübrādır. Nitekim mā seye’tīden ẓāhir olur.

به بستان پای نه فصل بهاران Be-bostān pāy-nih faṣl-ı bahārān: Bostāna ayaḳ ḳodı bahār faṣıllarında.

تماشا کن بگرد جویباران Temāşā kün be-gird-i cūybārān: Seyr eyle aḳıcı ṣular çevresinde.

چرا کردست غنچه پیرهن چاك Çirā kerdest ġonce pīrehen çāk: Niçün ġonce pīrehenini çāk itmişdir?

بخواری سبزه چون افتاده بر خاك Be-ḫˇārī sebze çün üftāde ber-ḫāk: Ḥaḳāretle yaşıl otlar nice ṭopraḳ üzerine düşmüşdür. Ya‘nī felegiñ cevrinden gül göñlegini pāre pāre eylemişdir ve yaşıl otlar ṭopraḳ üzerine düşmüşdür.

چرا دراعهٔ گل پاره پاره است Çirā dirrā‘a-i gül pāre pārest: Niçün gül göñlegin pāre pāredir?

دهان پر شعله و دل پر شراره ست Dehān pür-şu‘le vü dil pür-şerārest: Aġzı şu‘le ile ṭolu ve yüregi ḳıġılcım ile ṭoludur. Ya‘nī yapraḳları pāre pāre ve içi āteş dengli olması felegiñ cevrindendir.

که افکنده ز پا سرو روانرا Ki efkende zi-pā serv-i revānrā: **(S 164a)** Kim şalmışdır ayaḳdan yüriyici servi?

که کرده غرقه در خون ارغوانرا Ki kerde ġarḳa der-ḫūn erġuvānrā: Erġuvān-nām ḳızıl çiçegi kim ḳana ġarḳ eylemişdir. Ya‘nī serviñ bir ayaḳ üzre yere sancılup ḳalması ve erġuvān ḫūnīn-reng olması cevr-i felekdendir.

چرا سنبل پریشانست و درهم Çirā sünbül perīşānest ü derhem: Sünbül-i Hindī ne içün perīşān ve munḳabıżdır. Ya‘nī ‘Arab ṣaçı gibi ḳarış muruşdur.

چرا تر چشم نرگس ز اشك شبنم Çirā ter çeşm-i nergis z’eşk-i şebnem: Nergisiñ gözi niçün çise eşkinden yaşdır. Ya‘nī sünbül-i Hindīniñ ḳarış muruş olması ve nergis şebnem ile nemnāk olması daḫı cevr-i felekdendir.

بنفشه در کبودی سوگوارست Benefşe der-kebūdī sūgvārest: Benefşe kebūdluḳda yasludur.

بخون آغشته لاله داغدارست Be-ḫūn āġaşte lāle dāġ-dārest: Lāle ḫūna ḳarışmış dāġludur. Ya‘nī benefşe gök renklü olması cevr-i felekden yaslu oldığıyçündür. Lāleniñ içi dāġlu olup ḫūnīn olması daḫı cevr-i felekdendir.

صنوبر با دلی گشته بصد شاخ Ṣanevber bā-dilī geşte be-ṣad şāḫ: Çam aġacı bir yüregiyle yüz budaġa olmuş.

تنی از تیغ خور سوراخ سوراخ Tenī ez-tīġ-i ḫūr sūrāḫ sūrāḫ: Cesedi güneş kılıcından delik delik. Ya‘nī yüregi bir cerāḥātı yüz. Ḥāṣılı yüz belki daḫı ziyāde budaḳ oḳları kendüye şancılmış. Bu daḫı cevr-i felekdendir.

ز گل پر داغ پشت و روی گلبن Zi-gül pür-dāġ püşt ü rūy-ı gülbün: Gül aġacınıñ yüzi ve arḳası gülden dāġla ṭolu.

سمن در کندن رخ تیز ناخن Semen der-kenden-i ruḫ tīz-nāḫun: Semen-nām çiçek yüzini ḳazımaḳ ve ḳoparmaḳda keskün ṭırnaḳlu. Ya‘nī gül aġacınıñ dāġla ṭolu olması ve semen-nām çiçegiñ yapraḳlarının ucları ṭırnaḳ gibi içerü dönüp yüzin yırtar gibi olması daḫı cevr-i felekdendir.

درختان از صبا در رقص اندوه Dıraḫtān ez-ṣabā der-raḳṣ-ı endūh: Aġaclar bād-ı ṣabādan ġuṣṣa raḳṣındadır. Ya‘nī bād-ı ṣabā anlara ṭoḳunduḳda ġuṣṣalarından uyanmada olurlar.

غم جانکاه مرغان کوه بر کوه Ġam-ı cān-kāh-ı murġān kūh-ber-kūh: Ḳuşlarıñ cān eksildici ġamı ṭaġ taġ üzerinedir. Ya‘nī anlarıñ bī-nihāyet feryād u fiġānları ġāyetsüz ġamlı ve elemli olduḳları içündür.

بود کو کو زنان قمری ز هر سو Büved kū kū-zenān ḳumrī zi-her sū: Ḳumrı her cānibden kū kū urucı olur. Ya‘nī kū kū kū kū diyü ṣadālar urur.

که یعنی در جهان آسودگی کو Ki ya‘nī der-cihān āsūdegī kū: Ki ya‘nī dünyāda āsūdelik emniyyet ve rāḥat nerededir? Ya‘nī lafẓ-ı *kū* zebān-ı Fārsīde edāt-ı istifhāmdır, ḳumrınıñ *kū kū* diyüp ötmesi istifhām-ı inkārī ṭarıḳıyla rāḥatlık nerede nerede, ya‘nī yoḳdur, yoḳdur dimekdir.

هزاران با هزاران نفخهٔ درد Hezārān bā-hezārān nefḫa-i derd: Hezārlar niçe bing derd naġmesi ile. Ya‘nī dürlü dürlü ṣadālar ile ötüşüp dirler.

که خوش آن کو غم این باغ کم خورد Ki ḫoş ān k’ū ġam-ı īn bāġ kem ḫord: Ki ḫoş ol kimse ki bu bāġıñ ġamını az yedi, ya‘nī hīç yemedi. Ya‘nī devlet ve sa‘ādet ol kimsenindir ki dünyāya rabṭ-ı ḳalb eylemedi. *Hezār* bülbül nev‘inden bir gökçek āvāzlu ḳuşdur.

مطوق فاخته گردن بچنبر Muṭavvaḳ fāḫte gerden be-çenber: Ügeyik-nām ḳuşuñ gerdeni ṭavḳlanmış **(S 164b)** boġmaḳ ile. Ya‘nī boynınıñ tüyleri ḳılāde ve ḳaṣnaḳ gibi çevresi iḥāṭa eylemiş. Ya‘nī bu hey’et üzre olması buña işāretdir.

کزین چنبر کسی نارد برون سر K’ez-īn çenber kesī n’āred birūn ser: Ki bu dünyā ḳaṣnaġından bir kimse başını ṭaşra getüremez. Ya‘nī bu felegiñ cevrinden müreffehu’l-ḥāl olaraḳ bir kimesne necāt ve ḫalāṣ olamaz.

جهانرا دیدی و فصل بهارش Cihānrā dīdī vü faṣl-ı bahāreş: Dünyāyı ve anıñ bahār faşlını gördüñ cevr-i felekden ne güne cefā-keş olduġını işitdiñ.

بیا و از خزان گیر اعتبارش Biyā vü ez-ḫazān gīr i‘tibāreş: Gel ve ḫazāndan anıñ i‘tibārını ṭut. Ya‘nī bahārı ki bu güne cefāludur, ḫarīfini var aña ḳıyās eyle. Ḥāṣılı bahārı ki ‘ayn-ı cefādır güz günleriniñ şedāyidi taṣavvur ve taḫmīnden ḫāricdir.

ببین دم سردی باد خزانرا Bi-bīn dem-serdī-i bād-ı ḫazānrā: Bād-ı ḫazānıñ nefesiniñ serdligini gör.

ببین رخ زردی برگ رزانرا Bi-bīn ruḫ-zerdī-i berg-i rezānrā: Üzüm tegeginiñ yapraġınıñ yüz şarılıġını gör. Ya‘nī anlara naẓar eyle.

دم آن سرد از درد فراقست Dem-i ān serd ez-derd-i firāḳest: Ol bād-ı ḫazānıñ nefesi ayrılıḳ derdinden ṣoġuḳdur.

که یار از یار و جفت از جفت طاقست Ki yār ez-yār u cüft ez-cüft ṭāḳest: Ki yār yārinden ve cüft cüftünden tekdir. Ya‘nī her ‘āşıḳ ma‘şūḳından cüdā oldıġıyçün bād-ı ḫazān ṣoġuḳ āhlar çeker.

رخ این زرد از اندوه دوریست Ruḫ-ı īn zerd ez-endūh-ı dūrīst: Bu üzüm yapraġınıñ yüzi şarudur ıraḳlıḳ ġuṣṣasından. Ya‘nī tegekden ayru düşdigiyçün şaralmışdır.

که دوری بعد نزدیکی ضروریست Ki dūrī ba‘d-ı nezdīkī żarūrīst: Ḳarīblikden ṣoñra ıraḳlıḳ żarūrīdir. Ya‘nī ol yapraġıñ üzüm çubuġından dūr u mehcūr olması bi’ż-żarūrdur. Bu daḫı cevr-i felekdendir.

برفته آب و رنگ از شاهد باغ Bi-refte āb u reng ez-şāhid-i bāġ: Bāġ maḥbūbından āb u renk, ya‘nī zīnet ve revnaḳ gitmiş.

سیه پوش آمده در ماتمش زاغ Siyeh-pūş āmede der-mātemeş zāġ: Anıñ yasında ḳarġa siyāh örtünüci gelmiş. Ya‘nī vaḳt-i ḫazānda ve ḳarġanıñ yas libāsında ḳaryelere ve beldelere gelmesi bahār günleriniñ āb u revnaḳınıñ zevāli muṣībetine mātem içündür.

نموده غور هر شاخی بباغی Nümūde ġavr-ı her şāḫī be-bāġī: Her bir budaġıñ nihāyetini bāġda göstermiş.

دم طاووس را پای کلاغی Düm-i ṭāvūsrā pāy-ı kelāġī: Ṭāvūs ḳuyruġını ḳarġa ayaġı. Ya‘nī bāġda olan aġaclarıñ budaklarınıñ ucları bahār ve yay vaḳitlerinde yapraḳ ve çiçek ve meyve ile māl-ā-māl olup laṭīf ve naẓīf idi, şimdi faṣl-ı ḫarīfde anlarıñ zevāliyle ‘uryān ve ḳızıl ḳarġa ayaġı gibi siyāhfām görünür. Bu daḫı cevr-i felekdendir.

ز سر چادر فتاده نسترنرا Zi-ser çāder fütāde nesterenrā: Gül-i nesrīniñ başından çadırı düşmüş. Ya‘nī gül ki açılup mutabbaḳ olduḳda çadır şeklinde görünür. Bād-ı ḫazān vezān olmaġa yapraḳları dökülüp ol hey’et kendüden ẓā’il olmuş.

ز خیمه رفته پوشش نارونرا Zi-ḫayme refte pūşeş nārvenrā: Nārven-nām aġacıñ ortası çadırdan gitmiş. Ya‘nī nārveniñ budaḳları şarmaşıḳ ve **(S 165a)** yapraḳları keşīr olmaġla ḫaymevār sāye-feken idi. Şimdi vaḳt-i ḫazānda evrāḳı dökülüp ḫayme hey’eti kendüden zā’il oldı.

انار آن تاج تارك ناربن را Enār ān tāc-ı tārek nārbünrā: Ol nār aġacınıñ başınıñ tācı olan enār.

که می بخشد نوی باغ کهن را Ki mī-baḫşed nevī bāġ-ı kühenrā: Ki bağışlar yeñilik eski bāġa. Ya‘nī nārlarıñ kendü aġacı üzerinde iken tāc gibi laṭīf görünüp bāġa zīnet ve revnaḳ virir.

درونشرا چو وقت خنده بینی Derūneşrā çü vaḳt-i ḫande bīnī: Ḫande vaḳtinde çünki anıñ derūnını göresin.

بصد پرکاله خون آگنده بینی Be-ṣad perkāle ḫūn-āgende bīnī: Yüz pārça ḳanla ṭolu görürsün. Ya‘nī kemāle irişüp ṭatluluġından münşaḳ olduḳda acı ḳan pārçalarıyla ṭobṭolu görünür.

به آن خوبان بستانرا شمامه Bih ān ḫūbān-ı bostānrā şemāme: Ol bostān güzelleriniñ şemāmesi ayva. Ya‘nī bostānda ḥāṣıl olan meyveleriñ cümlesinden ṭayyib rāyiḥalu ayva yāḫud bostāna mecma‘ olan ḫūblarıñ elinde yıylaġaç gibi merġūb u maḳbūl ayva. *Şemāme* meşhūr ṭayyib rāyiḥalu meyvedir ki destenbū daḫı dirler. Türkīsi yıylaġaçdır.

ز رعنایی مزعفر کرده جامه Zi-ra‘nāyī muza‘fer kerde cāme: Güzellikden cāmesini za‘ferānlu eylemiş. Ḥāṣılı ayva ki renkde ve rāyiḥada cümle meyvelerden ḫūb ve ḫūblar beyninde merġūb iken.

نشسته بر رخ زردش غبارست Nişeste ber-ruḫ-ı zerdeş ġubārest: Anıñ şarı yañağı üzre toz oturmuşdur.

همانا مانده دور از روی یارست Hemānā mānde dūr ez-rūy-ı yārest: Beñzer ki yāriniñ yüzinden ıraḳ ḳalmışdır. Ya‘nī anıñ daḫı zerd-reng ve gird-ālūd olması cevr-i felekdendir.

ز رو سختن یخ در آب منهل Zi-rū saḫtī-i yaḫ der-āb-ı menhel: *Menhel* mīmiñ ve hānıñ feṭḥi ve mā-beyninde nūnuñ sükūnıyla şol yeryüzinde ḳaynayan pıñardır ki otlaḳlarda develer gelüp anda şulanur. Ya‘nī ḳaynayıcı şuda buzuñ yüzi ḳatılıġından.

شده باد از زره سازی معطل Şüde bād ez-zirih-sāzī mu‘aṭṭal: Yil zırḫ düzücilikden mu‘aṭṭal olmuş. Ya‘nī şu ki sā’ir evḳātda sür‘atle aḳdıḳda veyāḫud yel esüp şuya tedāḫül eyledikde zırh ve zencīr hey’etinde nümāyān olur ammā zemistānda buz ṭutduḳda yel ol ṣan‘atdan mu‘aṭṭal ve āvāre olur. Bu daḫı cevr-i felekdendir.

چنار ار دست برد برد دیدی Çenār er dest-bürd-i berd dīdī: Çınār aġacı eger şavuġuñ ġalebesini göreydi.

بباغ آوازهٔ سرما شنیدی Be-bāġ āvāze-i sermā şenīdī: Bāġda şavuġuñ āvāzesini işideydi.

نکردی دست خود را تا باکنون Ne-kerdī dest-i ḫodrā tā be-eknūn: Eylemez idi kendü elini şimdiye dek.

ز بیم از آستین شاخ بیرون Zi-bīm ez-āstīn-i şāḫ bīrūn: Ḳorḳudan budaḳ yeñinden ṭaşra. Ya‘nī çınār dā’imā laṭīf ve ḫūb olup bād-ı ḫazān ile berg-rīz olmayup şolmadıġı, āvāze-i sermāyı gūş eylemedigindendir. Eger şavuġuñ zaḥmetini bileydi el gibi vāsi‘ ve inlü yapraḳlar bitürmez idi.

بهار آنست عالم را خزان این Bahār ānest ‘ālemrā ḫazān īn: ‘Ālemiñ bahārı odur, güzi bu.

ازین هست آن غم افزاتر وزان این Ez-īn hest ān ġam-efzāter v’ez-ān īn: Bundan o **(S 165b)** ġam arturucırekdir ve andan bu. Ya‘nī her bār envā‘-ı derd ü belā ve aṣnāf-ı miḥnet ü ġınā ile ṭobṭoludur. Fuṣūl-ı erba‘a içinde ṣafā-āver bir nefes bulunmaz.

درین غمخانه بی غم چون زید کس Der-īn ġamḫāne bī-ġam çūn ziyed kes: Bu ġamḫānede ġamsız nice dirilür bir kimesne?

دل پژمرده خرم چون زید کس Dil-i pejmürde ḫurrem çūn ziyed kes: Göñli şolmuş şād nice geçinür bir kimesne?

بگیتی در نشان خرمی نیست Be-gītī der-nişān-ı ḫurremī nīst: Dünyāda şādlıḳ nişānı yoḳdur.

وگر باشد نصیب آدمی نیست Ve ger bāşed naṣīb-i ādemī nīst: Ve eger ola ādemī naṣībi degildir. Beyt:

Cihānda ādem olan bī-ġam olmaz.

Anıñçün bī-ġam olan ādem olmaz.

نباشد سر پر از ناز حبیبی Ne-bāşed ser pür ez-nāz-ı ḥabībī: Ne-bāşediñ fā‘ili mışrā‘-ı şānīdir.

نصیب آدمی جز بی نصیبی Naṣīb-i ādemī cüz bī-naṣībī: Ednānıñ naṣībi naṣībsizligin ġayrı olmaz.

دل از اندیشهٔ شادی تهی کن Dil ez-endīşe-i şādī tehī kün: Göñli şādlıḳ endīşesinden boş eyle.

دماغ از فکر آزادی تهی کن Dimāġ ez-fikr-i āzādī tehī kün: Āzādlıḳ fikrinden dimāġı tehī eyle. Ya‘nī müreffehu’l-ḥāl ve fārigü’l-bāl olurum diyü taṣavvur eyleme.

بداغ نامرادی شاد می باش Be-dāġ-ı nā-murādī şād mī-bāş: Murādsızlıḳ dāġıyla şād ol.

بغل بندگی آزاد می باش Baġal-ı bendegī āzād mī-bāş: Bendelik buḳaġusıyla ḥür ol. Ya‘nī nā-murād olup maḥbūs-ı deyr-i fenā olduġıña ḳāni‘ ve ṣābir ol.

ز هر چیزی که افتد دلپسندت Zi-her çīzī ki üfted dil-pesendet: Her bir şeyden ki göñlüñe maḳbūl düşer.

کند خاطر بمهر خویش بندت Küned ḫāṭır be-mihr-i ḫˇīş bendet: Ḫāṭırıñı kendü muḥabbetine bend eyler. Ya‘nī metā‘-ı dünyādan her ne şey ki seniñ ‘indiñde maḥbūs ve merġūb ola, belki ḳalbiñ aña meşġūf ve merbūṭ ola.

بصد حسرت بریدن خواهی آخر Be-ṣad ḥasret bürīden ḫˇāhī āḫir: ‘Āḳıbet yüz ḥasretle kesilseñ gerekdir.

غم هجرش کشیدن خواهی آخر Ġam-ı hicreş keşīden ḫˇāhī āḫir: Āḫirü’l-emr anıñ ayrılığı ġamını çekseñ gerek. Ḥāṣılı ol sevgilü nesnelerden biñg ḥasretle ayrılsañ gerek.

گشا دستی و از پا بند بگسل Güşā destī vü ez-pā bend büg’sil: Bir el aç ve ayaġıñdan bendi üz.

وزین بی حاصلان پیوند بگسل V’ez-īn bī-ḥāṣılān peyvend büg’sil: Ve bu ḥāṣılsızlardan ulaşığı üz. Ya‘nī dünyā sevgisini ḳalbiñden çıḳar.

وگر تو نگسلی آنکس که بستست Ve ger tü neg’silī ān kes ki bestest: Ve eger sen üzmezseñ ol kimse ki bağlamışdır.

پی بگسستنش بگشاده دستست Pey-i büg’sisteneş büg’şāde destest: Anı üzmek içün elini açmışdır. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl her ne ki saña virmişdir anıñ emriyle melekü’l-mevt cümlesini senden alsa gerekdir.

تو خفته غافل و او ایستاده Tü ḫufte ġāfil ü ū īstāde: Sen ġāfil uyumuşsuñ o ṭurmuşdur. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl Ḳayyūm ve Raḳībdir.

یکایك می ستاند آنچه داده Yek-ā-yek mī-sitāned ānçi dāde: Bir bir alur ol nesneyi ki virmişdir.

در آورد از درشتی پا بسنگت Der-āverd ez-dürüştī pā be-senget: Felek, ḳatılıġından seniñ ayaġıñı ṭaşa getürdi.

بمیدان روایی ساخت لنگت Be-meydān-ı revāyī sāḫt lenget: Yüriyicilik meydānında seni aḳsaḳ eyledi. Ya‘nī pīr eyleyüp yürimekden seni āciz eyledi.

عصاگیری بکف گاه روایی ‘Aṣā gīrī be-kef gāh-ı revāyī: Yüriyicilik vaḳtinde elinde ‘aṣā ṭutarsın.

که لنگی را برهواری نمایی Ki lengīrā be-rehvārī nümāyī: Ki aḳsaḳlıġını yorġalıġa **(S 166a)** gösteresin. Ya‘nī ‘aṣā sebebiyle istersin ki aḳsaḳlıġı iẓhār eylemeyüp düz yüriyesin.

چو صرصر تازه شاخی را ز بن کند Çü ṣarṣar tāze şāḫīrā zi-bün kend: Çünki bād-ı ṣarṣar bir tāze budaġı kökinden ḳopara.

بچوب خشك نتوان کرد پیوند Be-çūb-ı ḫuşk net’vān kerd peyvend: Ḳurı aġac ile anı ulaşıḳ itmek mümkin olmaz.

بزورت پنجهٔ طاقت زبون کرد Be-zūret pençe-i ṭāḳat zebūn kerd: Felek ḳuvvetiyle seniñ ṭāḳatiñ pençesini zebūn itdi.

ز دستت نقد گیرایی برون کرد Zi-destet naḳd-i gīrāyī birūn kerd: Seniñ eliñden ṭutġunluḳ naḳdini ṭaşra itdi. Ya‘nī ḳuvvetini senden giderdi.

بری دستی سوی هر کار پیوست Bürī destī sūy-ı her kār peyvest: Hemīşe bir el iletürsün her ‘amel cānibine.

ولی کاریت بر می ناید از دست Velī kārīt ber-mī-n’āyed ez-dest: Velākin seniñ elinden bir ‘amel gelmez. Ḥāṣılı āḫirü’l-emr pīr ve ‘amel-mānde olursun.

چو رفت از دست بیرون زور پنچه Çü reft ez-dest bīrūn zū[r]-ı pençe: Çünki eliñden ṭaşra gitdi pençe zūrı.

مکن خود را بزور پنچه رنجه Me-kün ḫodrā be-zūr-ı pençe rence: Kendüñi pençe zūrıyla incinmiş eyleme. Ya‘nī çünki senden ḳuvvet selb olmuşdur, bir nesneye mübāşeret eyleyüp kendüñe eẕiyyet verme.

ز چشمت برد نقد روشنایی Zi-çeşmet bürd naḳd-i rūşenāyī: Felek seniñ gözüñden görücilik naḳdini iletdi.

تو از پی بینشی سرمه چه سایی Tü ez-pey bīnişī sürme çi sāyī: Sen görücilik eclinden sürme ne sürersin. Ya‘nī gözin aydın olsun içün sürme çekersin. Ḥāṣılı pīrlik deminde her uẕv ‘amelden ḳalur. Esbāb-ı ‘ādiyeye teşebbüṣ fā’ide virmez.

چو در پیش ترا اینست سیرت Çü der-pīş-i türā īnest sīret: Çünki seniñ öñinde ṭarīḳat budur. Ya‘nī ‘āḳıbet çünki fertūt olsan gerek.

مکش سرمه مگر چشم بصیرت Me-keş sürme meger çeşm-i baṣīret: Sürme çekme illā ḳalb gözine. Ya‘nī bāṣırañı rūşen eylemege sa‘y eyleme, zīrā anıñ nūrı ża‘īf olmuşdur, ḳuvvet bulmaḳ ḥayyiz-i imkāndan ḫāricdir. Belki ḳalb gözini aydın eyle ve umūr-ı āḫireti be-ġāyet görüp gözedüp ri‘āyet eyle.

یکی چشمانت در کوری و تنگی Yekī çeşmānt der-kūrī vü tengī: Gözleriñ birisi körlüḳde ve ṭarlıḳdadır. Ya‘nī pīrlikden gözüñ birine ‘amā ve birine ża‘f ṭārī olmaḳdadır.

چه سازی چار از چشم فرنگی Çi sāzī çār ez-çeşm-i firengī: Niçün dört eylersin gözlükden. Ya‘nī gözlük taḳınmaḳ ile ża‘f-ı baṣar ḳuvvet bulmaz ve nūr-ı zā’il gerü gelmez.

ز سیمین سین که میمت را حلی بود Zi-sīmīn sīn ki mīmetrā ḥulī būd: Gümüşli sīnden ki mīmiñe bezek idi. Ya‘nī gümüş gibi laṭīf dendānlarıñla mīm gibi müdevver dehānıñ ḥoḳkası anıñla müzeyyen idi.

چو لب عقد شمارش لام و بی بود Çü leb ‘aḳd-i şumāreş lām u bī būd: Leb lafẓı gibi anıñ şayusınıñ ‘adedi lām ve bī idi. Ya‘nī aġzıñdaki otuz iki diş ki seniñ aġzıñ zīneti anıñla idi.

درآن عقد و چنان کسری فتاده Der-ān ‘aḳd ü çünān kesrī fütāde: Ol dizim ancılayın bir kesr düşmüş. Ya‘nī ol ṭavḳ-ı maḥallī ancılayın ḳırılup perākende olmuş.

که کس را نیست زان کسری زیاده Ki kesrā nīst z’ān kesrī ziyāde: Ki kimesne içün yoḳdur andan bir kesr ziyāde itmek ve **(S 166b)** bir diş arturmaḳ.

ز نادانی گهی نطق و خموشی Zi-nādānī gehī nuṭḳ u ḫamūşī: Nādānlıḳdan nuṭḳ vaḳti ḫamūş olursun. Ya‘nī kimesne dendānıñda olan gedikleri görmesin içün söz vaḳti sākit olursun, bunı cehāletden idersin, yāḫud cehālet ucından ba‘żı vaḳit nāṭıḳ ve sākit olursun.

کهی آنرا ز لبها پرده پوشی Gehī ānrā zi-lebhā perde pūşī: Ba‘żı vaḳit anlara ṭuṭaḳlardan perde örtersin. Ya‘nī ol raḫneleri lebleriñle setr eylersin bunı cehālet ve ġafletden eylersin.

بدین آیین ز بس سختی و سستی Bedīn āyīn zi-bes saḫtī vü süstī: Bu ḳānūnla çoḳ ḳatılıḳ ve geñşeklikden. Ya‘nī pīrlik ġāyeti ve miḫnetler keşreti ve ḳavī-i ża‘fından.

فتاده صد شکستت در درستی Fütāde ṣad şikestet der-dürüstī: Seniñ bütünlügüñe yüz ṣınıḳlıḳ düşmüşdür. Ya‘nī ‘uẓvlarıña yüz dürlü ‘illet ve noḳṣān ṭārī olmuşdur.

تو بینی هر شکستی را زجایی Tü bīnī her şikestīrā zi-cāyī: Sen görürsün her bir ṣınığı bir yerden.

بهر جا پیش گیری ماجرایی Be-her cā pīş gīrī mācerāyī: Her yerde öñine ṭutarsın bir mācerā. Ya‘nī a‘żāya ṭārī olan ‘ilel ü emrāżıñ her birine bir nesne sebeb oldı diyü zu‘m eylersin. Ba‘żısını hevānıñ ‘ufūnet ü bürūdetine ve ba‘żısını ṭab‘ıñ yübūset ü ruṭūbetine ve ba‘żısını muḫālif-i eṭ‘ime vü eşribeden aḫlāṭıñ ḥuṣūl ü ġalebesine isnād idersin.

بهر چه از تنت کم یا ز جانت Be-her çi ez-tenet kem yā zi-cānet:[1002] Her nesne ki seniñ cesediñden veyā cānından noḳṣān oldı.

باسباب جهان افتد گمانت Be-esbāb-ı cihān üfted gümānet: Cihān sebeblerine düşer seniñ ẓannıñ. Ya‘nī her birine bir nesne sebeb oldı ẓann eylersin.

ز طبعت هرگز این معنی نزاداست Zi-ṭab‘et hergiz īn ma‘nī ne-zādest: Seniñ ṭab‘ıñdan aṣlā bu ma‘nā ṭoġmamışdır. Ya‘nī hīç ḫāṭırıña gelmemişdir.

که آنکس می برد آنرا که داداست Ki ān kes mī-bered ānrā ki dādest: Ki ol ẕāt-ı ecell ü a‘lā iletür anı ki virmişdir. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl virdiklerini gerü alıyor ve rūḥuñı daḫı alsa gerekdir diyü ḫāṭırıña getürmezsin.

جهانرا کردهٔ بر خویشتن تنگ Cihānrā kerde’ī ber-ḫ̆īşten teng: Cihānı eylemişsin kendü üzeriñe ṭar. Ya‘nī vefreṭ-i muḥabbetden ana ṭıflını ḳucar gibi dünyāyı ḳucmuşsun.

نداری در جهان دیگر آهنگ Ne-dārī der-cihān-ı dīger āheng: Āḫer cihāna, ya‘nī āḫirete ḳaṣd ṭutmazsın. Ḥāṣılı a‘māl-i āḫirete dürüşmezsin.

نهٔ واقف که دیگر عالمی هست Ne’ī vāḳıf ki dīger ‘ālemī hest: Vāḳıf degilsin ki bir āḫer ‘ālem vardır.

کز آنجا خواست گر بیش و کمی هست K’ez-āncā ḫ̆āst ger bīş ü kemī hest: Ki ol yerden ḳalḳmışdır eger ziyāde ve eger noḳṣān ki vardır. Ya‘nī bilmezsin ki ‘ālem-i ‘ademden gelmişsin yine ma‘dūm olsañ gerek.

ازآن ترسم که چون مرگ آیدت پیش Ez-ān tersem ki çün merg āyedet pīş: Andan ḳorḳarım ki çünki ölüm seniñ öñiñe gele.

نیاری کندن از عالم دل خویش Ne-yārī kenden ez-‘ālem dil-i ḫ̆īş: Kendü göñlüñi ‘ālemden ḳoparmaġa ḳādir olmayasın ve ḥubb-ı dünyāyı ḳalbiñden iḫrāc eylemeyesin.

دل و جانی پر از صد گونه وسواس Dil ü cānī pür ez-ṣad güne vesvās: Cān u göñlüñ yüz **(S 167a)** dürlü vesvāsdan ṭolu.

[1002] Bu beyit S nüshasında ve elimizde bulunan bütün orijinal nüshalarda "**بهر چه از تن شود کم یا ز جانت**" şeklinde yazılmıştır; ancak beyit bu haliyle vezne uymadığı için tarafımızca "**بهر چه از تنت کم یا ز جانت**" şeklinde okunmuştur.

روی بیرون ز عالم ناکس الراس Revī bīrūn zi-‘ālem nākisü’l-re’s: ‘Ālemden ṭaşra gidersin baş aşaġı oldığıñ ḥālde. Ya‘nī dünyā maḳṣūdlarına nā’il olmayup veyā kemālince ṭoymayup maḥrūm ve me’yūs gidersin.

شود چرخت ز جام مرگ ساقی Şeved çarḫet zi-cām-ı merg sāḳī: Ölüm ḳadeḥinden felek saña sāḳī olur.

هنوزت میل این ویرانه باقی Henüzet meyl-i īn vīrāne bāḳī: Henüz saña bu vīrāneniñ meyli bāḳī olur. Ya‘nī ḥubb-ı dünyā ḫāṭırıñdan çıḳmayup öylece teslīm-i rūḥ eylersin. Rivāyet olunur ki *Cālīnūs*-ı ṭabīb beḳā-yı nefs ba‘de helāki’l-beden ve ma‘ād-ı mev‘ūdda meẕkūr olan aḥvāl-i sa‘ādāt ve ehvāl-i miḥen ḫuṣūsından cezm ü yaḳīn ḥāṣıl itmemişdi ve bu sebebden aḳrānı ḳatında ism-i ḥakīm ıṭlāḳ olunacaḳ dereceye vāṣıl olmamışdı. Lācerem āḫir-i ‘ömr ve zamān-ı rıḥletinde ki ḳabā-yı beḳā-yı fānīden bī-naṣīb ve murġ-ı rūḥ-ı bī-fütūḥı ḳafes-i ḳālıbdan pervāz itmege ḳarīb oldı, taḥassür ü taḥazzün idüp dir idi ki: N’olaydı ferc-i ester deñlü bir fürce olaydı ki bu ‘ālemden müfāraḳat itdigimden ṣoñra gāhī ol fürce ḳatına gideydim ve andan bu ‘ālemi bir miḳdār teferrüc ideydim. Nāẓım-ı merḥūm-ı ḥaḳāyıḳ-gūy-ı nāmī Nūre’d-dīn ‘Abdu’r-raḥmān-ı Cāmī bu ḳıṣṣayı bu vechle naẓm idüp buyurur ki.

شنیدستم که جالینوس کژ دل Şenīdestem ki Cālīnūs-ı kej-dil: İşitdim ki egri göñülli Cālīnūs.

نزد نورش سری در عالم گل Ne-zed nūreş serī der-‘ālem-i gil: Anıñ nūrı balçıḳ ‘āleminde bir baş urmadı. Ba‘ż-ı nüsaḫda **نزد نوریش سر در حاکم گل** *Ne-zed nūrīş ser der-‘ḥākim-i gil* vāḳi‘ olmuş. Ya‘nī balçıḳ ‘āleminde andan bir nūr baş urmadı, ya‘nī ẓāhir olmadı. Ya‘nī ‘ālem-i ma‘āda ve ḥaşr-ı ecsāda cezm-i yaḳīni olmadığından nūr-ı īmān ḳalbinde leme‘ān eylememiş idi.

چنین گفتست چون جانش رسیده Çünīn güftest çün cāneş resīde: Buncılayın demişdir çünki cānı irişmiş.

بلب کای کاشکی پیش دو دیده Be-leb k’ey kāşkī pīş-i dü dīde: Ya‘nī çünki cānı ṭuṭaġa irişmiş dimiş ki: Ey gözimiñ öñinde.

ز فرج استرم یك فرجه بودی Zi-ferc-i esterem yek fürce būdī: Ḳaṭırım fercinden bir gedik olaydı.

که عالم زان پس از مرگم نمودی Ki ‘ālem z’ān pes ez-mergem nümūdī: Ki ‘ālem andan öldügümden ṣoñra gözükeydi.

گشاد دل نبودش چون میسر Güşād-ı dil ne-būdeş çün müyesser: Göñül feṭḥi çünki aña müyesser olmadı ve idrāk-ı umūr-ı ma‘āddan ġāfil ve zāhil oldı.

فرج را فرجه جست از فرج استر Ferecrā fürce cüst ez-ferc-i ester: Sevinmege gedik istedi ḳatır fercinden.

رهی بگشا درین کاخ دل فروز Rehī büg'şā der-īn kāḫ-ı dil-efrūz: Bu göñül ışıḳlandırıcı köşkde bir yol aç. Ya'nī bāṭınıñı ma'ārif-i İlāhiyye ile ārāste eyleyüp başīret ṣāḥibi ol.

که نزهتگاه فردا بینی امروز Ki nüzhetgāh-ı ferdā bīnī imrūz: Ki yārınki şādlıḳ yerini bugün göresin. Ya'nī çalış ve dürüş ki emr-i ma'ād içün muḳalled ve müstedel olmayasın. Zīrā istidlāl, 'ayn-ı istihlākdır. **(S 167b)** Nitekim *Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī* buyurur:

Beyt:

پای ایتدلالیان چوپین بود

پای چوپین سخت بی تمکین بود

Pāy-ı istidlāliyān çūpīn büved

Pāy-ı çūpīn saḫt bī-temkīn büved[1003]

Belki 'ilme'l-yāḳīn ve 'ayne'l-yaḳīn ve ḥaḳḳe'l-yaḳīn ḥāṣıl eyle ki 'ayn-ı devlete nā'il ve ḥısn-ı sa'ādete dāḫil olasın.

نیاید در دلت هرگز که گاهی Neyāyed der-dilet hergiz ki gāhī: Aṣlā seniñ göñlüñe gelmez ki ba'żı vaḳit.

کنی در حال این عالم نگاهی Künī der-ḥāl-i īn 'ālem nigāhī: Bu 'ālem ḥāline bir naẓar idesin.

ادیم خاك کفش پافشارست Edīm-i ḫāk kefş-i pā-feşārest: Yer saḫtiyānı ayaḳ şıḳıcı pābūcdur.

درو صد کوه سختی ریك وارست Der-ū ṣad kūh-ı saḫtī rīgvārest: Anda yüz ḳıtlıḳ ṭaġı ḳum gibidir. Ya'nī dünyāya meyl ve rükūn eylemek kişiyi emr-i ma'ādı tefekkür ü ta'aḳḳuldan men' idicidir.

به آن این کفشرا از پا فشانی Bih ān īn kefşrā ez-pā feşānī: Eyü bu ki bu kefşi ayaġıñdan silkesin. Ya'nī ḳalbiñi ki dünyāya rabṭ eylemişsin, eyü budur ki ol rabṭı ḥall eyleyesin.

وگرنه خسته پا در راه مانی Vegerne ḫaste pā der-rāh mānī: Ve illā ayaġı mecrūḥ yolda ḳalursun ve zümre-i sebük-bārāndan dūr u mehcūr olursun.

بر افکن پردهٔ افلاك از پیش Ber-efken perde-i eflāk ez-pīş: Eflāk perdesini öñden ḳaldır. Ya'nī kesb-i ma'ārif-i İlāhiyye ile merātib-i 'ulyāya vāṣıl ol.

مباش از پردگی محروم ازین پیش Me-bāş ez-perdegī maḥrūm ez-īn pīş: Mestūrluḳdan bundan ziyāde maḥrūm olma. Ya'nī bu ana ḳadar zīr-i ḥicābda mestūr olup ıṭṭılā'-ı envār-ı

[1003] Allahı ispat ile (akıl yoluyla) arayanların ayağı tahtadandır, tahtadan yapılan ayak sağlam değildir.

İlāhiyyeden maḥrūm olduñ, baḳiyye-yi ‘ömrüñi ṣarf eyle ki ḳalb ve ḳālıbıñı envār-ı İlāhiyye ile münevver idesin.

برون از پرده نامحدود نورست Birūn ez-perde nā-maḥdūd nūrest: Perdeden ṭaşra ḥadsiz nūr vardır.

کزان هر لمعه خورشید سرورست K’ez-ān her lem‘a ḫūrşīd-i sürūrest: Ki ol nūrdan her pārçası sürūr güneşidir.

در آن لمعه ز هر امید گم شو Der-ān lem‘a zi-her ümmīd güm şev: Ol lem‘ada her ümīdden belürsüz ol. Ya‘nī müstaġraḳ-ı nūr-ı ḥaḳīḳat ol.

بسان ذره در خورشید گم شو Besān-ı ẕerre der-ḫūrşīd güm şev: Ẕerre gibi güneş içinde itgün ol.

چو گمگشتی درو یابی رهایی Çü güm-geştī der-ū yābī rehāyī: Çünki ol nūr içinde nā-bedīd olasın, ḳurtuluş bulursun.

ز درد فرقت و داغ جدایی Zi-derd-i firḳat u dāġ-ı cüdāyī: Firḳat derdinden ve ayrılıḳ dāġından. Ḥāṣılı ḥubb-ı dünyā vü mā-fīhāyı kūşe-i ḫāṭırdan dūr u mehcūr ve iktisāb-ı ma‘ārif-i İlāhiyye ile ẓāhir ü bāṭınıñı pür-nūr eyledikde bu dāmgehden ḫalāṣ bulup zirve-i ‘ulyāyı cāygāh idinürsün.

در پند دادن و بند نهادن فرزند ارجمند که Der-pend dāden ve bend nihāden-i ferzend-i ercümend ki: Naṣīḥat virmek ve bend ḳomaḳ ‘azīz oġul Ẓiyāü’d-dīn Yūsufa ki **که دست ادراك در فتراك اکتساب کمالات استوار دارد** Dest-i idrāk der-fitrāk-ı iktisāb-ı kemālāt üstüvār dared: İdrāk elini iktisāb-ı kemālāt terki baġında muḥkem ṭuta. Ya‘nī iktisāb-ı ma‘ārif-i İlāhiyyede mübālaġa ile vüs‘ini ṣarf eyleye. **و پای میل در ذیل اجتناب از جهالات برقرار** Ve pāy-ı meyl der-ẕeyl-i ictināb ez-cehālāt ber-ḳarār: Ve meyl ayaġını cehāletden ḳaçınmaḳ eteginde ḳarār üzre ṭuta. **وفقه الله تعالی بمایحبه و یرضاه** Vaffaḳahu’llāhu te‘ālā bimā yuḥibbuhu ve yerḍāhu: Ḥaḳ te‘ālā ḥażretleri anı tevfīḳ eylesün ol nesneye ki sever ve rāżı olur.

تولاک الله ای فرزانه فرزند Tevellāka’llāh ey ferzāne ferzend: Allāhu te‘ālā seni dost idinsün. Ya‘nī **(S 168a)** seni rızāsında isti‘māl eylesün ey mübārek oġul!

نگهدار تو باد از بد خداوند Nigeh-dār-ı tü bād ez-bed Ḫudāvend: Ḫudāy te‘ālā yaramazdan seni ṣaḳlayıcı olsun.

ز هر پندت دهاد آن بهره مندی Zi-her pendet dihād ān behremendī: Her naṣīḥatden saña naṣīblülük virsün. Ya‘nī taḥṣīl-i fünūn-ı ma‘ārif saña müyesser eylesün.

که وقت حاجت آنرا کار بندی Ki vaḳt-i ḥācet ānrā kār bendī: Ki ḥācet vaḳti ol pende ‘amel bağlayasın. Ya‘nī ol pendle ‘amel idüp tā ki şedā’idden ḫalāṣ bulasın.

مرا هفتاد شد سال و تورا هفت Merā heftād şüd sāl u türā heft: Baña yetmiş oldı sene saña yedi.

ترا می آید اقبال و مرا رفت Türā mī-āyed iḳbāl u merā reft: Saña iḳbāl ve devlet gelür ve benim gitdi. Ya‘nī seniñ necm-i devletiñ teraḳḳīde bizimki tenezzüldedir.

پریشانم ز عمر رفتهٔ خویش Perīşānem zi-‘ömr-i refte-i ḫ‘īş: Perīşān ve perākendeyim kendü gitmiş ‘ömrümden.

ملول از سال و ماه و هفتهٔ خویش Melūl ez-sāl u māh u hefte-i ḫ‘īş: Kendü yılım ve ayım ve haftamdan melūlüm. Ya‘nī eyyām-ı ‘ömrümi ma‘āṣīde ṣarf eylemişim.

ز من کشتی که کار آید نیامد Zi-men kişt̲ī ki kār āyed neyāmed: Benden bir ekin ki işe gele, gelmedi.

گلی کافزون ز خار آید نیامد Gülī k’efzūn zi-ḫār āyed neyāmed: Bir gül ki tikenden artıḳ gele, gelmedi. Ya‘nī günāhdan ġayrı bir ‘amel işlemedim.

چه سود اکنون که کار از دست رفتست Çi sūd eknūn ki kār ez-dest reftest: Şimdi ne fā’ide ki iş elden gitmişdir.

زمام اختیار از دست رفتست Zimām-ı iḫtiyār ez-dest reftest: İḫtiyār yuları elden gitmişdir. Ya‘nī şimdi pīr oldum, ḳādir degilim ki rıżā-yı Bārīye muvāfıḳ bir ‘amel işleyem.

تو جهدی کن که در کف مایه داری Tü cehdī kün ki der-kef māye dārī: Sen bir cehd eyle ki eliñde sebeb ṭutarsın.

بفرق از چتر دولت سایه داری Be-farḳ ez-çetr-i devlet sāye dārī: Başıñda devlet çadırından sāye ṭutarsın.

بکن کاری که سودی دارد آخر Bi-kün kārī ki sūdī dāred āḫir: Bir ‘amel eyle ki bir fā’ide ṭutā āḫir.

بسر باران جودی بارد آخر Be-ser bārān-ı cūdī bāred āḫir: Başa cömerdlik yaġmurını yaġdura āḫir. Ya‘nī andan fā’ide-i küllīyye ḥāṣıl ola.

نخست از کسب دانش بهره ور شو Nüḫust ez-kesb-i dāniş behrever şev: Evvel ‘ilm kesbinden naṣīblü ol.

زجهل آباد نادانی بدر شو Zi-cehl-ābād-ı nādānī be-der şev: Cehli ma‘mūr idici bilmeyicilikden ṭaşra ol. Ya‘nī evvelā ulūm ile ārāste olup cehlligi izāle eyle.

بود معلوم هر آزاد و بنده Büved ma‘lūm-ı her āzād u bende: Her hür ve ‘abdıñ ma‘lūmı olur.

که نادان مرده و داناست زنده Ki nādān mürde vü dānāst zinde: Ki cāhil ölü ve ‘ālim diridir. Ya‘nī cühelānıñ emr-i mebde’ vü me’āda şu‘ūrı olmadığından meyyitlerdir.

کسی کو دعوی فرزانگی کرد Kesī k'ū da'vī-i ferzānegī kerd: Bir kimesne ki o ferzānelik da'vāsını itdi. *Ferzāne* ṣāḥib-i ḥikmet ü 'ilm ve ulu ve mu'teber ma'nālarınadır.

کجا با مردگان همخانگی کرد Kücā bā-mürdegān hem-ḫānegī kerd: Ḳanda ölüler ile bir evlülük itdi. Ya'nī 'āḳil olan kimesne mevti ile muṣāḥabeti ḳabūl eylemez.

ولیکن پا بدانش نه درین راه Velīkin pā be-dāniş nih der-īn rāh: Velīkin ayaġıñı 'ilme ḳo bu yolda. Ya'nī bu dünyā uġrağında ṭarīḳ-ı 'ilme sülūk eyle ve kesb-i kemālata dürüş.

که علم آمد فراوان عمر کوتاه Ki 'ilm āmed firāvān 'ömr kūtāh: Ki 'ilm ġāyet çoḳ 'ömr ḳıṣa geldi.

نیابد هیچ کس عمر دو باره Neyābed hīç kes 'ömr dü bāre: Bulmaz hīç kimesne iki kerre 'ömr.

بعلمی رو کزانت نیست چاره Be-'ilmī rev k'ez-ānet nīst çāre: Bir **(S 168b)** 'ilme yüri ki andan saña çāre ve müfāraḳat yoḳdur. Ya'nī lā-büd ve ehem olan 'ilmi kesb eyle.

چو کسب علم کردی در عمل کوش Çü kesb-i 'ilm kerdī der-'amel kūş: Çünki 'ilmi kesb eyledin 'amele dürüş.

که علم بی عمل زهریست بی نوش Ki 'ilm-i bī-'amel zehrīst bī-nūş: Ki 'amelsiz 'ilm nūşsuz bir zehrdir. Ya'nī leẕẕetsiz aġu ve balsız tikendir.

چه حاصل زانکه دانی کیمیا را Çi ḥāṣıl z'ān ki dānī kīmyārā: Ne ḥāṣıl andan ki kīmyā bilürsün. *Kīmyā* baḳırı ve demiri ve ġayrı ma'deniyyātı ba'żı ḥīleler ile altuna döndürmege dirler. Andandır ki bu fenne ḥīle dirler ve buña müdāvemet idenlere aṣḥāb-ı ḥīle dirler. Meşhūru'l-ism ma'dūmu'l-cismdir 'Anḳā gibi.

مس خود را نکرده زر سارا Mis-i ḫodrā ne-kerde zerr-i sārā: Kendü baḳırıñı ḫāliṣ altun itmemişsin. Ya'nī kendü ẕātıñı altun eyleyüp maḳbūl-i Ḫudā ol ki ekber-i ḥaḳīḳī odur.

ز توفیق عمل چون خلعت خاص Zi-tevfīḳ-ı 'amel çün ḫil'at-i ḫāṣ: Tevfīḳ-ı 'amelden çünki ḫāṣ ḫil'at.

رسد آنرا مطرز کن باخلاص Resed ānrā muṭarraz kün be-iḫlāṣ: İrişe anı 'alāmetlenmiş eyle iḫlāṣ ile. Ya'nī çünki muvaffaḳ olup a'māl-i ṣāliḥā işleyesin, anı iḫlāṣ ile müzeyyen eyleyüp riyā ve süm'adan muṭahhar eyle.

عمل کز معنی اخلاص عاریست 'Amel k'ez-ma'nī-i iḫlāṣ 'ārīst: 'Amel ki iḫlāṣ ma'nāsından 'ārīdir. Ya'nī bir 'amel ki anda iḫlāṣ yoḳdur.

بذوق پخته کاران خامکاریست Be-ẕevḳ-i puḫte-kārān ḫām-kārīst: Pişmiş 'amellüleriñ ẕevḳinde çig 'amellülükdür. Ya'nī mürşid-i kāmiller ve mürebbī-i fāżıllar 'indinde ol 'amel kāldir ve kāl nesne merdūd ve maṭrūddur.

ز کار خام کس سودی ندارد Zi-kār-ı ḫām kes sūdī ne-dāred: Çig ‘amelden kimesne bir fā’ide ṭutmaz.

چو حلوا خام باشد علت آرد Çü ḥalvā ḫām bāşed ‘illet āred: Çünki ḥalvā ḥām ola ‘illet getürür. Ya‘nī çig ṭa‘ām ‘illet īrāṣ eyledüġi gibi iḫlāṣsız ‘amel daḫı merdūdiyyet īrāṣ ider.

چو اخلاص آوری می باش آگاه Çü iḫlāṣ āverī mī-bāş āgāh: Çünki iḫlāṣ getüresin ḫaber-dār ol.

که باشد صد خطر ز اخلاص در راه Ki bāşed ṣad ḫaṭar z’iḫlāṣ der-rāh: Ki olur yüz ḫaṭar ol iḫlāṣdan yolda. Ya‘nī ‘amel iḫlāṣ ile olduḳdan ṣoñra yine yüz dürlü ḳorḳu vardır. Nitekim kütüb-i mutaṣavvıfada meẕkūr ve mastūrdur.

بخوش پوشی و خوش خواری مکن خوی Be-ḫoş-pūşī vü ḫoş-ḫˇārī me-kün ḥūy: Eyü giymegi ve eyü yemegi ‘ādet eyleme.

بتاب از راحت پشت و شکم روی Bi-tāb ez-rāḥat-ı püşt ü şikem rūy: Arḳa ve ḳarın rāḥatından yüz çevir. Ya‘nī keṣret-i ekl ü şürb ü cimā‘dan ḥaẕer eyle ki anlar maḥżā żarardır.

غرض از جامه دفع حرو بردست Ġaraż ez-cāme def‘-i ḥarr u berdest: Cāmeden ġaraż ṣoġuġı ve sıcaġı def‘dir. Ya‘nī maḳṣūd zīnet degildir.

ندارد میل زینت هر که مردست Ne-dāred meyl-i zīnet her ki merdest: Zīnete meyl ṭutmaz her kimse ki erdir. **[Beyt]**

Her ki ḥaẕẕ ide zeyn ü zīverden
‘Add olunmasa tañ degil erden.

گر افتد بر خشن پوشی قرارت Ger üfted ber-ḫaşin-pūşī ḳarāret: Eger ḳalın geyicilik üzerine seniñ ḳarārıñ vāḳi‘ ola. Ya‘nī eger ṣevb-i ġalīż giyinesin.

بود ز آفات چون قنفذ حصارت Büved z’āfāt çün ḳunfuẕ ḥişāret: Kirpi gibi āfātdan saña ḳal‘e olur. Ya‘nī ḥarāmī ve serrāḳ ve ẕulm tasalluṭ eylemez. **(S 169a)**

چو روبه گر شوی از نرم شادان Çü rūbeh ger şevī ez-nerm şādān: Dilkü gibi eger yumuşaḳdan sevinici olasın.

کشندت پوست از سر سگ نهادان Keşendet pūst ez-ser seg-nihādān: Başıñdan postıñı çekerler it ṭabī‘atlular. Ya‘nī eger libās-ı fāḫire ile kendüñi ārāste eylersen meẕkūr yaramazlar şu’ūnet idüp seni ‘uryān u giryān eylerler, belki helāk eyleyüp zīr-i zemīnde pinhān eylerler.

بشیرینی مکن همچون مگس جهد Be-şīrīnī me-kün hemçü meges cehd: Ṭatluluġa siñek gibi cehd eyleme. Ya‘nī şīrīn ve leẕīẕ et‘ime tenāvüliyçün cehdiñi ṣarf eyleme.

که آخر بند بر پایت نهد شهد Ki āḫir bend ber-pāyet nihed şehd: Ki āḫirü'l-emr ayaġıñ üzerine bal bend ḳor. Ya'nī siñek balda mużṭar ve mużṭarib ḳalur gibi ḳalursun.

بتلخی شاد زی زین بحر خونخوار Be-telḫī şād zī z'īn baḥr-i ḫūn-ḫˇār: Acılıḳ ile şād diril bu ḳan yiyici deryādan. Ya'nī dünyā miḫnetlerine taḥammül eyle.

که تا گنج گهر گردی صدف وار Ki tā genc-i güher gerdī ṣadefvār: Ki tā gevher ḫazīnesi olasın ṣadef gibi. Ya'nī ṣadef deryānıñ acı ṣuyını nūş idüp genc-i dürr-i giran-māye oldığı gibi sen daḫı nān-ı ṣa'īr ve nemek ve sā'ir et'ime-i ġalīẓeye ḳanā'at eyleyüp cem'-i ma'ārifle ḫazīne-dār-ı cevāhir-i ebedī ol.

ز خوان هر کسی کالایی انگشت Zi-ḫˇān-ı her kesī k'ālāyī engüşt: Her bir kimesneniñ sofrasından ki barmaḳ bulaşdırırsın.

در آزار وی انگشتان مکن مشت Der-āzār-ı vey engüştān me-kün müşt: Anı ḥürmetsiz ve rāḥatsız itmede barmaḳlarıñ yumruḳ eyleme. Ya'nī veliyyü'n-ni'amıñı āzürde eyleme.

نمکرا چون کنی در خورد خود صرف Nemekrā çün künī der-ḫord-ı ḫod ṣarf: Ṭuzı çünki kendü ṭa'āmıñ ṣarf eylediñ.

نمکدنرا منه انگشت بر حرف Nemekdanrā me-nih engüşt ber-ḥarf: Ṭuz ḳabınıñ ṭarafı üzre barmaḳ ḳoma. Ya'nī ṭuzı yiyüp ḳabını ḳırma. Ḥāṣılı in'āmını gördügüñ kimesneyi rencīde eyleme.

باحسان بر احبا دست بگشای Be-iḥsān ber-eḥibbā dest büg'şāy: İḥsān ile dostlar üzerine el aç.

منه در تنگنای مدخلی پای Me-nih der-tengnā-yı medḫalī pāy: Medḫaliñ ṭar yerine ayaḳ ḳoma. Ya'nī baḫīllik ṭarlığına sülūk eyleme. Ḥāṣılı sīm ü zeri kīse içine ḳoyup aġzını memhūr eyleme, belki saḫī-ṭabī'at ol.

مده شان قرض و مستان نیم حبه Me-dihşān ḳarż u mes'tān nīm ḥabbe: Dostlara yarım ḥabbe ḳarż virme ve alma. Ya'nī anlara borc virme ve anlardan borc alma.

فان القرض مقراض المحبت Feenne'l-ḳarż mıḳrāżu'l-muḥabbet: Zīrā be-dürüstī ḳarż muḥabbetiñ mıḳrāżıdır. Ya'nī ḳarż sebebiyle muḥabbet münḳaṭı' olup belki 'adāvete munḳalib olur.

ببخشش باش از ایشان بار بردار Be-baḫşiş bāş ez-īşān bār ber-dār: Baḫşişle ol anlardan yüki ḳaldır. Ya'nī eḥibbāya iḥsān idici ol, anlardan nesne alma veyāhūd anları borçlu ḳılma.

مساز از وامدار ایشان گران بار Me-sāz ez-vām-dār īşān girān-bār: Borç ṭutucılıḳdan anları aġır yüklü eyleme. Ya'nī senden veyā ġayrıdan aḥbābıñ borçlu olmasını isteme.

چنان زن لیك در بخششگری گام Çünān zen līk der-baḫşişgerī gām: Līkin baḫşīşcilikde **(S 169b)** ancılayın adım ur.

که بر گردن نیاید بارت از وام Ki ber-gerden neyāyed bāret ez-vām: Ki boynuñ üzerine borcdan yük gelmeye. Ya‘nī aḥbāba iḥsān ile vüs‘atiñ mikdārı ziyāde tekellüf ile kendüñi medyūn eyleme. Nitekim dinilmişdir: *El-ulfetu bilā-kulfeti*.[1004]

برای دوستان جانرا فدا کن Berāy-ı dūstān cānrā fedā kün: Dostlar ecliyçün cānıñı fedā eyle.

ولیکن دوست از دشمن جدا کن Velīkin dūst ez-düşmen cüdā kün: Velīkin dostı düşmāndan ayru eyle. Ya‘nī dost ile düşmanıñı farḳ eyle.

که باشد دوست آن یار خدایی Ki bāşed dūst ān yār-ı Ḫudāyī: Ki olur dost ol Ḫudāyī yār. Ya‘nī rıżā-yı Ḫudā içün saña muṣāḥib olan kimesne dost olur.

دلش روشن بنور آشنایی Dileş rūşen be-nūr-ı āşināyī: Göñli aydın bilişlik nūrıyla. Ya‘nī derūnı ġıll u ġışdan ṣāfī dostluḳ nūrıyla ṭolu.

کشد بار تو چون باشی گران بار Keşed bār-ı tü çün bāşī girān-bār: Seniñ yüküñi çeke çünki aġır yüklü olasın.

کند کار تو چون کردی زیان کار Küned kār-ı tü çün kerdī ziyānkār: Seniñ işiñi ide çünki ziyān işlü olasın. Ya‘nī dost ol kimesnedir ki ıżṭırārıñ veyā ḫüsrānıñ vaḳtinde saña yardım eyleye.

بناخوش کارها گیرد خوشت دست Be-nā-ḫoş kārhā gīred ḫoşet dest: Yaramaz ‘amellere seniñ eliñi eyü ṭuta.

کند ز آب نصیحت آتشت پست Küned z’āb-ı naṣīḥat āteşet pest: Naṣīḥat ṣuyından seniñ āteşiñi aşaġı ide. Ya‘nī naṣīḥat ṣuyıyla āteş-i şehvetiñi iṭfā eyleye. Ḥāṣılı lāyıḳsız işlerden zencīr-bend eyleye.

ز آلایش چو گردد دست گیرت Zi-ālāyiş çü gerded dest-gīret: Bulaşıḳdan çünki seniñ dest-gīriñ ola. Ya‘nī dost ol kimesnedir ki nā-hemvār ḥarekāta mübāşeretiñ vaḳtinde çünki seniñ elini ṭuta.

بر آرد پاك چون موی از خمیرت Ber-āred pāk çün mūy ez-ḫamīret: Ḳıl gibi seni ḫamīrden pāk yuḳaru getüre. Ya‘nī ol bulaşıḳdan seni taṭhīr eyleye.

بکار نیك گردد یاور تو Be-kār-ı nīk gerded yāver-i tü: Eyü işde saña yardımcı ola.

بکوی نیك نامی رهبر تو Be-kūy-ı nīk-nāmī reh-ber-i tü: Eyü adluluḳ maḥallesine saña delīl ola. Ya‘nī ef‘āl-i ḥaseneye delālet ve terġīb eyleye.

چنین یاری که یابی خاك او شو Çünīn yārī ki yābī ḫāk-i ū şev: Buncılayın bir yār ki bulursañ anıñ türābı ol. Ya‘nī kemāl-mertebeye tevāżu‘ eyle.

[1004] Zahmetsiz dostluk olmaz.

اسیر حلقهٔ فتراك او شو Esīr-i ḥalḳa-i fitrāk-i ū şev: Anıñ terki bağı ḥalḳasına esīr ol. Ya‘nī anıñ ṣoḥbetine mülāzım ve müdāvim ol.

وگرنه روی در دیوار خود باش Vegerne rūy der-dīvār-ı ḫod bāş: Ve illā, ya‘nī eger bu evṣāf-ı cemīle ile muttaṣıf bir muṣāḥib bulamaz iseñ yüz kendü divārıña ol. Ya‘nī ḫalḳa iḫtilāṭdan ictināb eyleyüp ḫāneñe müteveccih olup ‘uzlet iḫtiyār eyle.

ببر ز اغیار یار غار خود باش Bi-bür z’aġyār yār-i ġār-ı ḫod bāş: Aġyārdan kesil kendü yār-i ġārıñ ol. Ya‘nī kendü kendüñe muṣāḥib ol mā‘adāyı terk eyle.

ز غمهای زمانه شاد بنشین Zi-ġamhā-yı zamāne şād bin’şīn: Zamāne ġamlarından şād otur.

ز اندوه جهان آزاد بنشین Zi-endūh-ı cihān āzād bin’şīn: Cihān **(S 170a)** ġuṣṣasından fāriġ otur. Ya‘nī *el-‘izzetu fi’l-‘uzleti*[1005] muḳteżāsınca ‘alā-ḳaderi’l-imkān ‘uzlet eyle tā ki ‘izzet-i dāreyn ile mu‘azzez olasın.

فراوان شغلها را اندکی کن Firāvān şuġlhārā endekī kün: Çoḳ şuġulleri azlıḳ eyle. Ḳıllet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī dünyāyı külliyyen terk eyle tā ki sende şuġl-ı dünyā bulunmaya.

ز عالم روی شغل اندر یکی کن Zi-‘ālem rūy-ı şuġl ender yekī kün: ‘Ālemden şuġl yüzini birlik ile muttaṣıf olan ẕāt-ı ecell ü a‘lāya eyle. Ya‘nī māsivāyı terk eyleyüp ẓāhir ü bāṭınıñı Ḫudāya rabṭ eyle.

اگر باشد شب تاریك و گر روز Eger bāşed şeb-i tārīk v’eger rūz: Eger ḳarañu gice ve eger gündüz ola.

بهر وقتی که باشی دل درو دوز Be-her vaḳtī ki bāşī dil der-ū dūz: Her bir vaḳit ki olursun göñli aña dik. Ya‘nī ḳalbiñi anıñ rıżāsına rabṭ eyle.

وگر ناید ترا این دولت از دست Ve ger n’āyed türā īn devlet ez-dest: Ve eger gelmeye seniñ bu devlet eliñden. Ya‘nī eger bu teveccüh-i ḫāṣā ḳādir olmayasın.

نشاید عار بی کاری بخود بست Ne-şāyed ‘ār-ı bī-kārī be-ḫod best: İşsizlik ‘ārını kendüñe bağlamaḳ yaramaz. Ya‘nī bī-‘amel olmaḳ ‘aẓīm ‘ārdır, ‘amelsiz olmaḳ lāyıḳ degildir.

بکن زین کارخانه در کتب روی Bi-kün z’īn kārḫāne der-kütüb rūy: Bu kārḫāneden yüzi kitāblara eyle. Ya‘nī bu dünyā metā‘ından teveccüh-i tāmıñı ancaḳ kitāblara eyle.

خیال خویش را ده با کتب خوی Ḫayāl-i ḫ̆īşrā dih bā-kütüb ḫūy: Kendü ḫayāliñe kitāblar ile ḫūy vir. Ya‘nī fikir ve ḫayāliñi ancaḳ mütāla‘a-i kütübe ḥaṣr u ḳaṣr eyle.

[1005] İzzet yalnız kalmakla olur.

ز دانایان بود این نکته مشهور Zi-dānāyān büved īn nükte meşhūr: ‘Ālimlerden bu nükte meşhūr olur.

که دانش در کتب داناست در گور Ki dāniş der-kütüb dānāst der-gūr: Ki ‘ilm kitāblarda, mezārda ‘ālimdir. Ya‘nī bu meşhūr meṣeldir ki kitāblar içinde ‘ilm, mezārda ‘ālim gibidir.

انیس کنج تنهایی کتابست Enīs-i künc-i tenhāyī kitābest: Tenhālıḳ köşesiniñ muṣāḥibi kitābdır. Ya‘nī bir yoldaşdır ki andan aşlā uṣan gelmez.

فروغ صبح دانایی کتابست Fürūġ-ı ṣubḥ-ı dānāyī kitābest: ‘Ālimlik ṣabāḥınıñ aydınlıġı kitābdır. Ya‘nī ‘ālimiñ ḳalbi anuñla żiyālanur.

بود بی مزد و منت اوستادی Büved bī-müzd ü minnet üstādī: Minnetsiz ve ücretsiz bir üstād olur.

زدانش بخشدت هر دم گشادی Zi-dāniş baḫşedet her dem güşādī: ‘İlmden saña bağışlar açıḳlıḳ. Ya‘nī ḳalbiñe fütūḥāt iḥsān eyler.

ندیمی مغز داری پوست پوشی Nedīmī maġz-dārī post-pūşī: Beyin ṭutucı post örtünüci bir musāḥibdir. Ya‘nī ẓāhiri deri ve bāṭını ma‘ānī ile ṭobṭolu bir yār-ı ġārdır.

بسر کار دانایی خموشی Be-sırr-ı kār dānāyī ḫamūşī: İşiñ sırrını mübālaġa ile bilici bir ḫamūşdur, ya‘nī esrār-ı ma‘ārife muṭṭali‘ bir sākitdir.

درونش همچو غنچه از ورق پر Derüneş hemçü ġonce ez-varaḳ pür: İçi, açılmadıḳ gül gibi yapraḳdan ṭoludur.

بقیمت هر ورق زان یك طبق در Be-ḳıymet her varaḳ z’ān yek ṭabaḳ dür: Her yapraġıñ ḳıymeti andan bir ṭabaḳ incüdür.

عماری کرده از رنگین ادیمست ‘Amārī kerde ez-rengīn edīmest: Renklü saḫtiyāndan bir miḥaffe olmuşdur.

دو صل گل پیرهن در وی مقیمست Dü ṣad gül pīrehen der-vey muḳīmest: **(S 170b)** İki yüz gül göñlekli anda muḳīmdir. ‘Aded-i keṣretden kināyedir. Ya‘nī kitāb saḫtiyānlu bir hevdec gibidir ki içinde nihāyetsiz laṭīf varaḳlar vardır.

همه مشکین عذاران توی بر توی Heme müşgīn-‘iẕārān tūy-ber-tūy: Dükeli müşgīn yañaḳlular ḳat ḳat üzre. Ya‘nī rengi ve rāyiḥası müşk gibi siyāh ve ṭayyib.

ز بس رقت نهاده روی بر روی Zi-bes riḳḳat nihāde rūy-ber-rūy: Keṣret-i riḳḳatden yüz yüz üzre ḳomuş. Ya‘nī ol evrāḳ ġāyet yufḳalıkdan yüzlerini birbiri üzre ḳomuşlar.

ز یکرنگی همه هم روی هم پشت Zi-yek-rengī heme hem-rūy [u hem]-püşt:[1006] Bir renklikden dükeli bir yüzlü ve bir arḳaludurlar. Ya‘nī bir göñüllü olduḳlarıyçün birbirlerinden münfek olmazlar.

گر ایشانرا زند کس بر لب انگشت Ger īşānrā zened kes ber-leb engüşt: Eger anlarıñ bir kimesne ṭuṭaġı üzre barmaḳ ura. Ya‘nī barmaġıyla döndüre.

بتقریر لطایف لب گشایند Be-taḳrīr-i leṭā’if leb güşāyend: Laṭīf nesneleri taḳrīr ile ṭuṭaḳ açarlar.

هزاران گوهر معنی نمایند Hezārān gevher-i ma‘nī nümāyed: Niçe bing ma‘nā cevherini gösterirler.

گهی اسرار قرآن باز گویند Gehī esrār-ı Ḳur’ān bāz gūyend: Ba‘żı Ḳur’ān-ı ‘aẓīmu’ş-şānıñ sırlarını ḫaber virirler. *Bāz* lafẓı böyle yerlerde muḫhemdir te’kīd ifāde ider ancaḳ.

گه از قول پیمبر راز گویند Geh ez-ḳavl-i peyember rāz gūyend: Ba‘żı peyġamber ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḳavlinden sır dirler kütüb-i tefāsīr ve eḥādiṯ gibi.

گهی باشند چون صافی درونان Gehī bāşend çün ṣāfī-derūnān: Ba‘żı uluraḳ ṣāfī derūnlar ve mürşid-i ḳāmiller gibi olurlar.

به انوار حقایق رهنمونان Be-envār-ı ḥaḳāyıḳ reh-nümūnān: Ḥaḳāyıḳ nūrlarına yol gösterici olurlar kütüb-i tasavvuf gibi.

گهی آرند در طی عبادت / بحکمتهای یونانی اشارت Gehī ārend der-ṭayy-ı ‘ibādet / Be-ḥikmethā-yı Yūnānī işāret: Ba‘żı getürürler ‘ibādet büklüminde Yūnānī ḥikmetlerine işāret. Ya‘nī ol evrāḳ eger kütüb-i ḥikmetden ise ḥükemā-i Yūnān meẕheblerini beyān eyler.

گهت از رفتگان تاریخ خوانند Gehet ez-reftegān tārīḫ ḫ̆ānend: Ba‘żı saña geçmişlerden tārīḫ oḳurlar kütüb-i tevārīḫ gibi.

گه از آینده اخبارت رسانند Geh ez-āyende aḫbāret resānend: Ba‘żı geliciden saña ḫaberler irişdirirler kütüb-i nücūm gibi.

گهی ریزند از دریای اشعار Gehī rīzend ez-deryā-yı eş‘ār: Ba‘żı eş‘ār deryāsından dökerler.

بجیب عقل گوهرهای اسرار Be-ceyb-i ‘aḳl gevherhā-yı esrār: ‘Aḳıl yaḳasına esrār gevherlerini şu‘arā dīvānları gibi. Ḥāṣılı her fende bir leẕẕet-i cedīde ve bir fā’ide-i mezīde vardır. Her fenden ṭab‘ıña bir dürlü güşādeliḳ ḥāṣıl olur.

[1006] Nüshada bu beyit **ز یکرنگی همه هم روی پشت** şeklinde yazmaktadır; ancak beyit bu haliyle vezne uymadığı için orijinal nüshadan kontrolü yapılmış ve orijinal nüshadaki yazım esas alınmıştır. (W 647/ 31)

بهر يك زين مقاصد چون نهى گوش Be-her yek z’īn maḳāṣid çün nihī gūş: Bu maḳṣadlardan her birine çünki ḳulaḳ ḳoyasın. Ya‘nī bu fünūn-ı ‘ulūmdan her ḳanḳı fenne ki şürū‘ eyleyesin.

مكن از مقصد اصلى فراموش Me-kün ez-maḳṣad-ı aṣlī ferāmūş: Maḳṣad-ı aṣlīden ferāmūş eyleme. Ya‘nī aṣl-ı maḳṣūd ki ẓāhiri tek u pūy-ı ‘ibādāt-ı Ḫudāda ve bāṭını cüst ü cūy-ı rıżā-yı te‘ālāda beẕl ü ṣarf eyleyüp derūn u birūnı mūcibāt-ı rıżā-yı Ekber-i Yezdānīyle āreste eylemekde anı ferāmūş eyleme.

گرت نبود بكلى روى آن سوى Geret neb’ved be-küllī rūy ān sūy: Eger **(S 171a)** seniñ küllī ile ol maḳṣad-ı aṣlī cānibine yüzüñ ve teveccühüñ olmaya.

مكن خالى ازآن بارى تك و پوى Me-kün ḫālī ez-ān bārī tek ü pūy: Bārī ḫālī eyleme andan yilüp yüpürmegi. Ya‘nī *lā yudreku kulluhu velā yutreku kulluhu*[1007] muḳteżāsınca taḥsīl-i rıżā-yı Bārīyi birden terk eyleme.

براز دل چو بگشايى لب خويش Be-rāz-ı dil çü büg’şāyī leb-i ḫ̆īş: Göñül sırrına çünki kendü ṭuṭaġını açasın. Ya‘nī sırr-ı derūnı çünki iẓhār itmek isteyesin.

نخست از خير و شر آن بينديش Nüḫust ez-ḫayr u şerr-i ān biyendīş: Evvel anıñ ḫayr ve şerrinden fikr eyle. Ya‘nī evvel düşünüp andan söyle.

چو آيد از قفس مرغى بپرواز Çü āyed ez-ḳafes murġī be-pervāz: Çünki ḳafesden bir ḳuş pervāze gele. Ya‘nī boşanup uçup gide.

دگر مشكل بود آوردنش باز Diger müşkil büved āverdeneş bāz: Bir daḫı müşkil olur anı gerü getürmek. Ya‘nī aġızdan çıḳan sözi gerü almaḳ olmaz.

درونى تيره از ميل زخارف Derūnī tīre ez-meyl-i zeḫārif: Bāṭılıyyāta meylden bulanıḳ olan içerüye. Ya‘nī bāṭını ḥubb-ı dünyā ve şehevāt-ı nefs-i emmāre ile ṭolu olan kimesneye.

زبان مگشاى در شرح معارف Zebān meg’şāy der-şerḥ-i ma‘ārif: Dil açma ma‘rifetler şerḫinde. Ya‘nī anlara ma‘ārifi ve naṣāyıḥı ve mevā‘ıẓ-ı āyāt u eḥādiṯ beyānı içün şaḳḳ-ı şefe eyleme.

معارف گر چو مو باريك باشد Ma‘ārif ger çü mū bārīk bāşed: Ma‘ārif egerçi ḳıl gibi ince olur.

چه حاصل زان چو دل تاريك باشد Çi ḥāṣıl z’ān çü dil tārīk bāşed: Ne ḥāṣıl andan çünki göñül ḳarañu olur. Ya‘nī ḳalbi ḳāsī ve ṭaş gibi ḳatı olan kimesneye te’ṯīr eylemez. Dürr-i girān-māyeyi mezbeleye ilḳā eylemiş olursun.

[1007] Bir şeyin tamamı elde edilemiyorsa tamamı terk edilmez.

مکن با صوفیان خام یاری Me-kün bā-ṣūfiyān-ı ḫām yārī: Çig sūfilere yārlıḳ eyleme. Ya‘nī cāhil ṣūfīlere muṣāḥib olma.

که باشد کار خامان خامکاری Ki bāşed kār-ı ḫāmān ḫām-kārī: Ki çigleriñ işi çig işlülük olur. Ya‘nī cāhilleriñ ‘ameli daḫı cāhilāne olur.

طریق پخته کاری را ندانند Ṭarīḳ-ı puḫte-kārīrā ne-dānend: Bişmiş işlülük ṭarīḳini bilmezler. Ya‘nī ‘ālim ve fāżıl olan mürşid-i kāmilleriñ aḥvāl-i ṭarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳatlerini bilmezler.

بخامی میوه از باغت فشانند Be-ḫāmī mīve ez-bāġet feşānend: Seniñ bāġıñdan meyveyi çiglik ile saçarlar. Ya‘nī seniñ eyyām-ı şebābıñı cāhilāne ‘amellerde ṣarf iderler.

ز اصل خویش آن میوه بریده Zi-aṣl-ı ḫ̆īş ān mīve bürīde: Ol meyve kendü aṣlından kesilmiş.

بماند تا قیامت نارسیده Bi-māned tā ḳıyamet nā-resīde: Ḳıyāmete dek yirişmemiş ḳalur. Ya‘nī ol cāhilāne ‘ameller ebedī cāhilāne ḳalup maḳbūl-i Ḫudā olmaz.

منه دست تهی از سیم و از زر Me-nih dest-i tehī ez-sīm ü ez-zer: Altun ve gümüşden boş olan eli ḳoma.

بجز در دست پیر پیرپرور Be-cüz der-dest-i pīr-i pīr-perver: Pīr beslemiş pīriñ eliniñ ġayrıya. Ya‘nī ancılayın bir mürşid-i kāmil ve bir muḥaḳḳıḳ-ı fāżıla teslīm olup muvāfaḳat eyle ki ol daḫı bir ‘ālim-i Rabbānī ve muḥaḳḳıḳ-ı Yezdānīden perverde olup aḥvāl-i sülūkını eṭvār-ı nebeviyyeye muṭābıḳ eylemiş ola.

چو در دستش نهی دست ارادت Çü der-desteş nihī dest-i irādet: Çünki irādet elini anıñ eline ḳoyasın. Ya‘nī çünki aña mürīd olasın.

بدست آید ترا گنج سعادت Be-dest āyed türā genc-i sa‘ādet: **(S 171b)** Seniñ eliñe gelür sa‘ādet ḫazīnesi. Ya‘nī maḳbūl-i Ḫudā olup devlet-i ebediyye ve sa‘ādet-i sermediyyeye nā’il olursun.

چو عیسی گر توانی خفت بی جفت Çü ‘Īsī ger tüvānī ḫuft bī-cüft: ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām gibi eger çiftsiz uyumaġa ḳādir olursun.

مده نقد تجرد را ز کف مفت Me-dih naḳd-i tecerrüdrā zi-kef müft: Ergenlik naḳdini elden müft virm[e]. Ya‘nī ergenlik menḳūd denānīr ve derāhīmdir, anı bād-ı hevā terk eyleme.

ز دیده خواب راحت دور کردن Zi-dīde ḫ̆āb-ı rāḥat dūr kerden: Gözden rāḥat uyḳusını ıraḳ itmek.

به از همخوابگی با حور کردن Bih ez-hem-ḫ̆ābegī bā-ḥūr kerden: Eyüdür ḥūr ile yatıcılıḳ itmekden. Ya‘nī ḥūr gibi dil-ārām ile berāber yatmaḳdan yalñız olup rāḥatsız uyanıḳ olmaḳ eyüdür.

بکلخن پشت بر خاکستر گرم Be-külḫan püşt ber-ḫakister-i germ: Külḫandan sıcaḳ kül üzre arḳa.

به از پهلوی زن بر پستر نرم Bih ez-pehlū-yı zen ber-pister-i nerm: Eyüdür zen yanından yumuşaḳ döşek üzre. Ya‘nī mücerred olup külḫanda olmaḳ eyüdür müte’ehhil olup ḥarīr tüy döşekler üzre uyumaḳdan. Zīrā evli kimesne esīr-i bend-i ‘ıyāldir, ebedī rāḥat olması mutasavver degildir. Nitekim Şeyḫ Sa‘dī buyurur:

ای گرفتار پای بند عیال

دگر ازاد گی مبند خیال

Ey giriftār-ı pāy-bend-i ‘ıyāl

Dīger āzādegī me-bend ḫayāl[1008]

و گر ترسی که ناگه نفس خود کام Ve ger tersī ki nāgeh nefs-i ḥod-kām: Ve eger ḳorḳarsın ki kendü murādlı nefs, ya‘nī şehevāta tābi‘ nefs.

بمیدان خطاکاری نهد گام Be-meydān-ı ḫaṭākārī nihed gām: Ḫaṭā işleyicilik meydānında adım ḳoya. Ya‘nī muḥarremāta meyl ide.

ز زن کردن بنه بندیش بر پای Zi-zen kerden bi-nih bendīş ber-pāy: Evlenmekden ol nefsiñ ayaġı üzre bend ḳo.

که نتواند دگر جنبیدن از جای Ki net’vāned diger cünbīden ez-cāy: Ki ḳādir olmaya bir daḫı deprenmege yerinden. Ya‘nī tā ki ḥelāle ḳanā‘at eyleyüp ḥarām[a] meyl itmeye.

بدین نیت در هر زن که کوبی Bedīn niyyet der-i her zen ki kūbī: Bu niyyet ile her ‘avratıñ ḳapusını ki dögersin. Ya‘nī ḫıṭbesine ki ṭālib ve rāġıb olursun.

صلاح نفس جوی اول نه خوبی Ṣalāḥ-ı nefs cūy evvel ne ḫūbī: Ol zeniñ nefsiniñ ṣalāḥını iste evvel, güzelligini degil.

زنی کش سرخ رویی از عفافست Zenī keş sürḫ-rūyī ez-‘ifāfest: Bir zen ki anıñ yüziniñ ḳızıllıġı ‘ifāfetdendir. Ya‘nī ḥayāsından ve ‘iffetinden yüzi ḳızıllanmışdır.

همین گلگونهٔ رویش کفافست Hemīn gülgüne-i rūyeş kifāfest: Ancaḳ anıñ yüziniñ ḳızılcasına kifāfdır. Ya‘nī ḥayāsından olan ḳızılca, eñlik ile olan ḳızılca maḳāmına ḳā’imdir. *Kifāf* aşılda ḳūt olacaḳ miḳdārı rızḳa dirler. Bunda murād ol miḳdār ḳızılca ki ḥayādan ḥāsıl olur, eñlik ḳızılcasından muġnīdir dimekdir.

درآن حله جمال حور دارد Der-ān ḥulle cemāl-i ḥūr dāred: Ol ḥullede ḥūr cemālini ṭutar. *Ān* lafẓınıñ müşāru’n-ileyhi mışrā‘-ı ṣānīniñ mażmūnıdır.

[1008] Ey çoluk çocuk bağıyla ayağı bağlı olan kimse! Artık hür olma hayali kurma.

که از نامحرمش مستور دارد Ki ez-nā-maḥremeş mestūr dāred: Ki ol ḥulle nā-maḥremden anı mestūr ṭutar. Ya‘nī zene ol **(S 172a)** miḳdār zīnet kifāyet eyler ki anı nā-maḥremden ṣaḳlaya yāḫud zene zīnet ol yeter ki kendüyi nā-maḥremden ṣaḳına. Ḥāṣılı ḫıṭbesine ṭālib oldıġıñ ḫāṭūnuñ ‘iffet ve ṣalāḥına rāġıb ol cemāl ve mālına mā’il olma. Ḫuṣūṣan ṭul ‘avratdan ḥaẕer üzre olmaludur. **Ḳıṭa‘:**

Māl içün cüft edinme pīrzeni
[Ger] kübünce batursa altuna
La‘net olsun aña vü mālına
Mālı mel‘ūn u kendi mel‘ūne

Dīger:

Te’ehhül idersen bikir al oġul
Zen-i bīveye olma meyyāl oġul
Çıḳarma eviñden zeni zīnhār
Çıḳarsa olur ‘ırż pā-māl oġul
Bu ‘amm u [bu] ḫāl u bu maḥrem dime
Eviñde ne ister bu cühhāl oġul

بود قرب سلاطین آتش تیز Büved ḳurb-ı selāṭīn āteş-i tīz: Pādişāhlara yaḳınlıḳ keskün āteş olur.

ازآن آتش بسان دود بگریز Ez-ān āteş besān-ı dūd big’rīz: Ol āteşden tütün üslūbınca firār eyle.

چو آتش بر فروزد مشعل نور Çü āteş ber-fürūzed müş‘al-i nūr: Çünki āteş yücelde nūr müş‘alini. *Müş‘al* mīmiñ ẓammı ve ‘aynıñ feṭḥiyle şu‘le-dār ḳılınan nesne. *Min ḳavlihim cāe fulānun k’el-ḥarīḳı’l-muş‘ali’n-nār,*[1009] ya‘nī çünki yanġunlı āteş ġāyetle şu‘lelene.

ازآن می گیر بهره لیك از دور Ez-ān mī-gīr behre līk ez-dūr: Andan naṣīb ṭut lakin ıraḳdan. Ya‘nī pādişāh yanġunlı āteş gibidir, andan istifāde eyle, lākin ıraḳdan.

ازآن ترسم که چون نزدیك رانی Ez-ān tersem ki çün nezdīk rānī: Andan ḳorḳarım ki çünki yaḳīn süresin.

ز نور زندگی تاریك مانی Zi-nūr-ı zindegī tārīk mānī: Dirlik nūrından ḳarañu ḳalasın. Ya‘nī ḳorḳarım ki pādişāha ḳarīb olsañ bir töhmet-i ḫuşk isnād olunup maḳtūl olasın.

[1009] Onun sözü yüzünden falanca kıpkızıl yangın gibi tutuştu.

منه پا منصبی را در میانه Me-nih pā manṣıbīrā der-miyāne: Ayaġıñı bir manṣıb içün ortaya ḳoma.

که عزل و نصب را گردی نشانه Ki ʻazl u naṣbrā gerdī nişāne: Ki ʻazl ve naṣba nişāne olursun. Yaʻnī gāh manṣıb ve gāh maʻzūl olup bī-rāḥat olursun.

ز منصب روی در بی منصبی نه Zi-manṣıb rūy der-bī-manṣıbī nih: Manṣıbdan yüziñi manṣıbsızlıga ḳoy.

که از هر منصبی بی منصبی به Ki ez-her manṣıbī bī-manṣıbī bih: Ki her bir manṣıbdan manṣıbsızlıḳ eyüdür. Zīrā dünyā menāṣıbı ancaḳ manṣūbedir.

ز آسودن درآن مسند بپرهیز Zi-āsūden der-ān mesned bi-perhīz: Ol mesnedde rāḥat itmekden ṣaḳın. Yaʻnī diñlenmek mutasavver degildir.

که گیرد دیگری دستت که برخیز Ki gīred dīgerī destet ki ber-ḫīz: Zīrā ṭutar bir ġayrı eliñi ki ḳalḳ. Yaʻnī seni ʻazl idüp āḫeri naṣb iderler ol vaḳit helāk olmaḳ saña andan ehven olur. Pes rāḥat şiddete munḳalib olur.

ز نخوت پاك کن اندیشهٔ خویش Zi-naḫvet pāk kün endīşe-i ḫˇīş: Kibr ve ʻaẓametden kendü endīşeñi pāk eyle.

تواضع کن بهر کس پیشهٔ خویش Tevāżuʻ kün be-her kes pīşe-i ḫˇīş: Kendü ṣanʻatıñı herkese tevāżuʻ eyle.

چو خوشه خویش را از سرکشی پاس Çü ḫūşe ḫˇīşrā ez-ser-keşī pās: Çünki ḫūşe kendüyi mütekebbirlikden ve yücelenmeḳden ḥıfẓ.

ندارد سر نهد از ضربت داس Ne-dāred ser nihed ez-ḍarbet-i dās: Ṭutmaz baş **(S 172b)** ḳor oraḳ ḍarbından. Yaʻnī buġday ve arpa başı baş çeküp yücelenmeḳden kendüleri ṣaḳınmazlar. ʻĀḳıbet oraḳ ḫışmından behmen-i sürḫ gibi ṭoġram ṭoġram olurlar.

چو خود را دانه بر خاك افکند خوار Çü ḫodrā dāne ber-ḫāk efkened ḫˇār: Çünki kendüyi dāne ṭopraḳ üzre ḥakīr ṣalar.

ز خاکش مرغ بر دارد بمنقار Zi-ḫākeş murġ ber-dāred be-minḳār: Ṭopraḳdan anı ḳuş yuḳaru ḳaldırır minḳārıyla. Yaʻnī taʻẓīm ve tekrīm bulur.

طلب میکن بصدر ارجمندی Ṭaleb mī-kün be-ṣadr-ı ercümendī: ʻAzīzlik ṣadrında ṭaleb eyle.

ز تعظیم فرودان سربلندی Zi-taʻẓīm-i fürūdān ser-bülendī: Aşaġılara taʻẓīmden baş yüceliḳ, yaʻnī bir meclisde ki ʻazīz olup ṣadr-nīşīn olursan mertebede senden dūn olan kimesnelere taʻẓīmle anları üst ṭarafıña taḳdīm ü taṣdīr eyleyüp bu vechle beyne'l-enām ʻizzet ve ḥürmet ṭaleb eyle. Yaʻnī tevāżu mūcib-i ʻizzetdir, anı kendüñe pīşe idin.

الف را بین که چون از بخت فیروز Elifrā bīn ki çün ez-baḫt-ı fīrūz: Elifi gör ki ne keyfiyyetde muẓaffer baḫtdan.

شد از تقدیم صفر افزونی اندوز Şüd ez-taḳdīm-i ṣıfr efzūnī-endūz: Ṣıfırıñ taḳdīminden ziyādelik ḳazanıcı oldı. Ya‘nī ‘ilm-i erḳāmda a‘dāddan elif bir iken fevḳinde bir ṣıfır olsa on olur, iki olsa yüz olur, üç olsa bing olur, dört olsa on bing olur. Ve ḳıs ‘alā-hāẕā. Sen daḫı sıfır gibi ecveflere ḥürmet eyleyüp fevḳ cānibine taḳdīm eylesen tevāżu‘ eylediğiñ miḳdārı bil ki eż‘afınca ‘izzet-yāb olursun.

مکن وعده اگر کردی وفا کن Me-kün va‘de eger kerdī vefā kün: Va‘de eyleme eger eylediñse vefā eyle.

طریق بیوفایی را رها کن Ṭarīḳ-ı bī-vefāyīrā rehā kün: Vefāsızlıḳ ṭarīḳını terk eyle.

ازآن حضرت که فیاض وجود است Ez-ān ḥażret ki feyyāż-ı vücūd est: Ol ḥażret-i ẕāt-ı ecell ü a‘lādan ki feyyāż-ı vücūddur. Ya‘nī cümle mevcūdāta iḥsān-ı tām eyleyici oldur.

خطاب جمله اوفوا بالعقود است Ḫiṭāb-ı cümle evfū bil uḳūdest: Cümle ḫiṭāb-ı ‘izzet {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ}[1010] dur.

چو نادانان نه در بند پدر باش Çü nādānān ne der-bend-i peder bāṣ: Cāhiller gibi peder bendinde olma. Ya‘nī falānzādeyim diyü pederiñle iftiḫār eyleme.

پدر بگذار و فرزند هنر باش Peder büg’ẕār u ferzend-i hüner bāṣ: Pederi terk eyle ve hüner oġlı ol. Ya‘nī kesb-i ma‘ārif eyleyüp anıñla iftiḫār eyle. **Beyt:**

انّ الفتی من یقول ها انا‌ذا

لیس الفتی من بقول کان له بی کذا

İnne’l-fetā men yeḳūluhā eneẕā

Leyse’l-fetā men yeḳūlu kāne lehu bīkeẕā[1011]

Dīger beyt:

Kesb eyle hüner da‘vā-yı merdāneyi boş ḳo

Leb-rīz-i mey ol na‘ra-i mestāneyi boş ḳo

چو دود از روشنی نبود نشانمند Çü dūd ez-rūşenī nebved nişānmend: Çünki tütün aydınlıḳdan nişānlu olmaz. Ya‘nī çünki anda aydınlıḳ ‘alāmeti yoḳdur.

چه حاصل زانکه آتش راست فرزند Çi ḥāṣıl z’ān ki āteş rāst ferzend: [Ne] ḥāṣıl andan ki **(S 173a)** āteşe ferzenddir. Ya‘nī āteşden tevellüd eylediginden ne ḥāṣıl?

[1010] Kur‘an-ı Kerim, Mâide Suresi, Ayet 1: “Ey inananlar akidleri yerine getirin.”

[1011] Gerçek yiğit işte ben buyum diyen kişidir, geçmişte ben bunun gibiydim diyen yiğit değildir.

مکن یادش بجز در خلوت خاص Me-kün yādeş be-cüz der-ḫalvet-i ḫāṣ: Pederi yād eyleme ḫalvet-i ḫāṣıñ ġayrıda. Ya‘nī ancaḳ anı tenhāda ẕikr eyle.

که سازی شادش از تکبیر و اخلاص Ki sāzī şādeş ez-tekbīr ü iḫlāṣ: Ki anı şād eyleyesin tekbīr ve iḫlāṣdan. Ya‘nī iḫlāṣ-ı şerīf oḳuyup ṣevābını rūḥına hibe eylemek ve ṭa‘ẓīm ü temcīd ile şād eyleyesin. Bu beyt ba‘żı nüsḫada böylece vāḳi‘ olmuşdur. **مکن یادش بجز تکبیر و اخلاص** *Me-kün yādeş be-cüz tekbīr ü iḫlāṣ*: Anı iḫlāṣ ve [te]kbīriñ ġayrıyla yād eyleme. **که سازی شادش اندر خلوت خاص** *Ki sāzī şādeş ender-ḫalvet-i ḫāṣ*: Ki anı şād eyleyesin ḫāṣ ḫalvetde, ya‘nī ḳabirde.

چو پندی بشنوی از پند فرمای Çü pendī biş’nevī ez-pend-fermāy: Çünki naṣīḥat buyurucıdan bir naṣīḥat işidesin.

چو دانا بایدش در جان کنی جای Çü dānā bāyedeş der-cān künī cāy: ‘Ālim gibi gerek aña cānından yer idesin. Ya‘nī saña lāyıḳ olan ol pendi aḫẕ ve ḳabūl eylemekdir.

نه چون نادان ز یك گوشش درآری Ne çün nādān zi-yek gūşeş der-ārī: Degil ki cāhil gibi bir ḳulaḳdan idḫāl eyleyesin.

زدیگر گوش بیرونش گذاری Zi-dīger gūş bīrūneş güẕārī: Öbür ḳulaḳdan anı ṭaşra geçüresin.

نه روید بی درنگی دانه بر خاك Ne-rūyed bī-direngī dāne ber-ḫāk: Dāne ṭobraḳda eglenmeksiz bitmez.

نیابد قطره قدر گوهر پاك Ne-yābed ḳaṭre ḳadr-i gevher-i pāk: Ḳaṭre eglenmeksiz gevher-i pāk ḳadrini bulmaz. Ya‘nī taḥsīl-i kemālāt ṭūl-ı zamāna muḥtācdır. Az zamānda ḥuṣūle gelmez. Nitekim ḳaṭre fi’l-ḥāl dürr-i girān-māye olmaz.

نباشد این مثل پوشیده بر کس Ne-bāşed īn meṣel pūşīde ber-kes: Bu meṣel kimesne üzerine maḫfī olmaz. Ya‘nī bu meṣel meşhūrdur.

که گر در خانه کس حرفی بود بس Ki ger der-ḫāne kes ḥarfī büved bes: Eger ḫānede kimse var ise bir ḥarf kifāyet idici olur.

چو دریای قدر جنبش نماید Çü deryā-yı ḳader cünbiş nümāyed: Çünki deryā-yı ḳader ve ḳażā-yı Rabbānī depreniş göstere.

ز بانگ غوك بی سامان چه آید Zi-bāng-ı ġūk-ı bī-sāmān çi āyed: Ḳarāsız ḳurbaġa āvāzından ne gelür. Ya‘nī bizim naṣīḥatimiziñ te’ṣīri ve ‘adem-i te’ṣīri taḳdīr-i Ḫudā-yı müte‘āle mevḳūfdur. Zīrā ḳażā-yı mübrem ne ise elbetde ol olsa gerekdir.

همین به کاندرین دیر مجازی Hemīn bih k’enderīn deyr-i mecāzī: Cān eyü bu ki bu mecāzī kelīsāda, ya‘nī dünyāda.

کند فضل خدایت کارسازی Küned faż̧l-ı Ḫudāyet kār-sāzī: Ḫudāy teʿālānıñ faż̧lı saña kār-sāzlıḳ eyleye. Yaʿnī Ḫudāy teʿālā seni ḫayra muvaffaḳ eylemedikce bizim pendimiz seni ṭarīḳa bend eylemez. Hemān aḥsen olan budur ki kendü ʿināyetiyle saña intizām-ı aḥvāl iḥsān eyleye. **Beyt:**

کر فضل خدا رهبر جان تو نباشد

سودی نکند فضل مقامات حریر می

Ger faż̧l-ı Ḫudā rehber-i cān-ı tü ne-bāşed

Sūdī ne-küned faż̧l-ı Maḳāmāt-ı Ḥarīrī[1012]

Beyt:

Ḫudānuñ olmasa tevfīḳi hem-rāh

Kimesne ḳurbetine bulımaz rāh

در مخاطبهٔ نفس Der-muḫāṭaba-i nefs: Nefse ḫiṭāb itmek beyānındadır. **و ترقی دادن از حضیض خویشتن داری و خودپسندی** Ve teraḳḳī dāden ez-ḥażīż-i ḫ ̌īşten-dārī ve ḫod-pesendī: Ve **(S 173b)** nefse teraḳḳī virmek kendüyi ṭutucılıḳ ve kendüyi begenicilik alçaḳlıġından **بزروهٔ کوتاه دستی و همت بلندی** Be-ẕirve kūtāh-destī ve himmet-bülendī: El ḳışalıḳ ve yüce himmetlik örgücine. Yaʿnī nefs-i emmāre cemīʿ aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi terk idüp ve maʿāṣīden el çeküp ve merātib-i ʿulyāya meyl eylemek içün muḫāṭaba ve naṣīḥat beyānındadır.

بکار پختگان رو آر جامی Be-kār-ı puḫtegān rū ār Cāmī: Bişmişleriñ işine yüz getür. Yaʿnī mürşidān-ı kāmilānıñ aʿmāl-i ṣāliḥāsına teveccüh eyle ey Cāmī!

مکن زین بیشتر در کار خامی Me-kün z’īn bīşter der-kār ḫāmī: Bundan ziyāderek ʿamelden ḫāmlıḳ eyleme. Yaʿnī kendü re’yiñle ʿamel eyleme ki helāke bāʿiṣdir, belki ḥabl-i metīne temessük eyle.

چه باشد پختگی آزاده بودن Çi bāşed puḫtegī āzāde būden: Puḫtelik ne olur fāriġ olmaḳ. Yaʿnī ṭarīḳ-i rāh-ı Ḫudāda bişkinlik māsīva’llāha rabṭ-ı ḳalb eylemekden berī olmaḳdır. Bu mışraʿda muḥassenāt-ı bedīʿden ṣanʿat-ı su’āl ü cevāb vardır.

بخاك نیستی افتاده بودن Be-ḫāk-i nīstī üftāde būden: Yoḳluḳ ṭoprağına düşmüş olmaḳ. Yaʿnī puḫtelik evṣāf-ı cemīle ve aḫlāḳ-ı ḥamīde ile muttaṣıf olup fena-fi’llāh olmaḳdır ve her kimesneye kemāl-i tevāżuʿ ḳılmaḳdır.

[1012] Eğer senin canının rehberi Allah’ın fazlı olmadıysa, Hârîrî’nin *Makâmât*’ının sana bir faydası olmaz.

نه بینی زیر این ژنگارگون کاخ Ne-bīnī zīr-i īn jengārgūn kāḫ: Bu jengār renkli köşküñ altında görmez misin?

که از خامیست میوه بر سر شاخ Ki ez-ḫāmīst mīve ber-ser-i şāḫ: Ki meyve ḫāmlıḳdan budaġın başı üzredir. Ya‘nī kāl oldıġıyçün düşmemişdir.

بیفتد چون کند در پختگی روی Biyüfted çün küned der-puḫtegī rūy: Çünki puḫtelik yüz ider düşer. Ya‘nī çünki puḫtelige teveccüh idüp yetişüp kemālini bulur aşaġa düşer.

نخورده سنگ طفلان جفاجوی Ne-ḫorde seng-i ṭıflān-ı cefā-cūy: Cefā isteyici çocuḳlarıñ ṭaşını yimeyüp. Ya‘nī meyve ki kemālini bulur ṭaş atıcı çocuḳların cefāsını görmeyüp kendü kendüne nāzil olur. Ya‘nī devlet-i kevneyn ve sa‘ādet-i dāreyn kemāle irişmekdir ki rāḥatlık andadır.

ز خوان پختکاران توشهٔ گیر Zi-ḫˇān-ı puḫte-kārān tūşe’ī gīr: Bişmiş işlüleriñ sofrasından bir azıḳ ṭut. Ya‘nī ‘ārif-i bi’llāh olanlarıñ mā’ide-i a‘māl-i ṣāliḥasından ẕaḫr-ı āḫireti cem‘ eyle.

ز سنگ انداز خامان کوشهٔ گیر Zi-seng-endāz-ı ḫāmān kūşe’ī gīr: Çigleriñ ṭaş atmasından bir köşe ṭut. Ya‘nī puḫteleriñ re’yiyle ‘āmil ol ki cāhilleriñ ṭa‘n ve teşnī‘inden zaḥmet-keşīde olmayasın yāḫud ‘ālem-i Rabbānī ve ‘ārif-i Ṣamedānī olan ‘ulemā-yı kibār ve meşāyıḫ-ı aḫbārıñ āṯār-ı cemīlelerine temessük ve teşebbüṯ eyleyüp ḍāl ve muḍill olan gürūh-ı mutasavvıfe-i ceheleden iḥtirāz u ictināb ile ‘aẕāb-ı dūzāḫ-ı ḫabīṯde olmayasın.

Ḳıṭa‘:

Fırṣat el virmiş iken vākti ġanīmet bilelüm
‘Ömrimüz ḥāṣılını mihr ü muḥabbet bilelüm
Her ‘azīziñ ayaġı tozuna yüzler sürelüm
Ger ḳabūl eyler ise anı sa‘ādet bilelüm
Her denī minnetini çekmeyelüm nefse uyup
Dūnlar minnetini nefse denā’et bilelüm

طمع را از قناعت بیخ بر کن Ṭam‘arā ez-ḳanā‘at bīḫ ber-ken: **(S 174a)** Ṭam‘aıñ ḳanā‘atindeñ kökini çıḳar. Ya‘nī dād-ı Ḫudāya ḳāni‘ olup ṭam‘aı külliyyen terk eyle.

طلب را از توکل شاخ برکن Ṭalebrā ez-tevekkül şāḫ ber-ken: Ṭa[l]ebiñ tevekkülden budaġını ḳopar. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āle mütevekkil olup taḥṣīl-i erzāḳ içün devrān-ı büldānı terk eyle. **Beyt:**

مثل الّرزق الّذی تطلبه
مثل الظّلّ الّذی یمشی معك

انت لا تدركه مستعملا

واذا و ليت عنه تبعك

Meṣelu’r-rızḳ elleẕī taṭlebuhu

Meṣelu’ẕ-ẓıll elleẕī yemşī ma‘ak

Ente lā-tudrikuhu musta‘melen

Ve iẕā ve leytu anhu teb‘ak[1013]

بشهرستان همت ساز خانه Be-şehristān-ı himmet sāz ḫāne: Himmet şehristānında ḫāne düz. Ya‘nī himmetiñi ‘ālī ṭutup şehristānda mütemekkin ol ḳaryelerde sākin olma.

بعزلتگاه عنقا آشيانه Be-‘uzletgāh-ı ‘anḳā āşiyāne: ‘Anḳā ‘uzletgāhında yuva düz. Ya‘nī himmetiñi ‘ālī ṭutup nāsdan ‘uzlet ile ‘anḳā gibi kūşe-i vaḥdete çekil.

زبان مگشای در مدح زبونان Zebān meg’şāy der-medḥ-i zebūnān: Dīn yoḫsulı dūn u denī cāhilleriñ ve bāṭıl ve ‘aṭıllarıñ ġınā-yı dünyevīlerine naẓar idüp ol ac ve muḥtāc seglerden üstüḫˇān ṭama‘ıyla anları medḥde lisān açma. Zīrā ol ḫasīs ve leīmlerden temettu‘ olunmaz. Nitekim dehān-ı kelbden kemik alınmaz.

مكش از بهر يك نان ننگ دونان Me-keş ez-behr-i yek nān neng-i dūnān: Bir etmek eclinden alçaḳlarıñ ‘ārını çekme. Ya‘nī saña ta‘yīb ve ta‘yīr teveccüh eylemesün içün kimesneden nesne isteme. **Beyt:**

Tek yerde gökde ẕerre ḳadar minnet olmasun

Örti döşek Necātīye bir būriyā yeter

سران ملك را زن پشت پايی Serān-ı mülkrā zen püşt-i pāyī: Mülkün ulularına, ya‘nī aġniyā-yı dehre bir ayaḳ arḳası ur.

قوی دستان گيتی را قفايی Ḳavī-destān-ı gītīrā ḳafāyī: Dünyānıñ ḳavī ellülerine bir baş eñsesi ur. Ya‘nī anları ‘adem-i iltifāt depmesiyle depüp i‘rāż-ı tām ile i‘rāż eyle. Ḥāşılı anlar ile görüşme, illā żarūret vaḳti buluş. **Ḳıṭa‘:**

ای دفتر اهل فقر را ديباجه

مشعوف بصحبت مير و خواجه

در حكم خلا جای شمر مجلس شان

آنجا مرو الّا لقضأ الحاجة

Ey defter-i ehl-i faḳrrā dībāce

[1013] İstediğin rızk beraberinde yürüyen gölge gibidir, sen onu kullanarak idrak edemezsin. Sen ondan yüz çevirdiğinde o seni ister.

Meş‘ūf be-ṣoḥbet-i mīr ü ḫˇāce

Der-ḥükm-i ḫalā cāy-ı Şimr meclisşān

Āncā me-rev illā li-ḳażā’i’l-ḥāce[1014]

نظر کن در فصول چارگانه Naẓar kün der-fuṣūl-ı çārgāne: Fuṣūl-ı erba‘aya naẓar eyle. Ya‘nī yaz, yay, güz, ḳış ki tamām-ı senedir, anlara naẓar eyleyüp ‘ibret-gīr ol.

که میگردد برآن دور زمانه Ki mī-gerded ber-ān devr-i zamāne: Ki devr-i zamāne anıñ üzerine ṭolanur.

ببین یکسان بهار پار و امسال Bi-bīn yek-sān bahār-ı pār u imsāl: Bıldırın ve bu seneniñ yazını bir üslūblı gör.

خزان هر دو را بنگر بیکحال Ḫazān-ı her dürā bin’ger be-yek-ḥāl: Her ikisiniñ ḫarīfine bir ḥāllü baḳ.

میان برد و تابستان و دی نیز Miyān-ı berd ü tābistān u dey nīz: Her ikisiniñ ortasında yāy ve ḳış aylarını daḫı bir üslūblı gör. Ḥāṣılı bıldırki seneniñ ve bu seneniñ fuṣūl-ı erba‘asını bir ‘add eyle. Ezmineniñ nihāyet-i sür‘at ü isti‘cāline mürūr [u] ‘ubūrından biri birinden tefrīḳ olunmaz.

برین منوال ممکن نیست تمییز Ber-īn minvāl mümkin nīst temyīz: Bu ṭarz-ı vāḥid üzre temyīz mümkin degildir. Ya‘nī sinīn ve şuhūr bir güne sür‘atle ‘ubūr iderler ki bu seneniñ ve bıldırki seneniñ ve evvelki seneniñ ḫazān ve ḫarīfi ve rūzān ve şebānı ve **(S 174b)** eyyām u sā‘āti temyīz ve tefrīḳ olunmaz, belki ḫˇāb u ḫayāl gibi nümāyān olur. Tercüme-i Ṣıḥāḥ-ı Cevherīde buyurur ki: *Minvāl* mīmiñ kesri ve nūnuñ sükūnıyla seremīn didikleri aġacdır ki cullāḥ aña ṭoḳuduġı bezi ṣarar ve ḳaçan bir ḳavm aḫlāḳda berāber olsalar anlara hem ‘alā-minvāli vāhid ve ramev ‘alā-minvāli vāhid dirler, ey ‘alā-rışḳı vāḥid. Ve *rışḳ* rānıñ kesri ve şīnıñ sükunıyla bir nev‘ atmaḳdır ve minvāl vech ma‘nāsına da gelür, egerçi ma‘nā-yı meẕkūr ma‘nā-yı vechi mutażammındır. Yuḳālu lā-edrī ‘alā-eyyi minvāli huve ey ‘alā-vechi huve.

نمی دانم درین شکل مدور Nemī-dānem der-īn şekl-i müdevver: Bilmem bu müdevver şekilde, ya‘nī dünyāda.

چرا شادی بدین وضع مکرر Çirā şādī bedīn vaż‘-ı mükerrer: Bu tekrār olunmuş ḳānūna niçün şādsın? Ya‘nī mükerrer ḳānūnuñ nesine sevinicisin?

[1014] Ey dervişlerin defterinin mukaddimesi! Ey hükümdar ve âlimlerin sohbetini seven! Onların meclisinde Şimr’in yeri boş hükmünde, oraya hacet görmek dışında gitme.

مکرر گرچه سحرآمیز باشد Mükerrer gerçi siḥr-āmīz bāşed: Mükerrer egerçi siḥre ḳarışmış olur. Ya‘nī bedī‘ ve ġarīb nesneleri müştemil olur.

طبیعت را ملال انگیز باشد Ṭabī‘atrā melāl-engīz bāşed: Ṭabī‘ate uşan ḳoparıcı olur. Ya‘nī mükerrer nesneden ṭab‘a melāl gelür her ne ḳadar siḥr-āmīz ve leṭāfet-engīz de olursa.

زیان بگذار و فکر سود خود کن Zīyān büg’ẕār u fikr-i sūd-ı ḫod kün: Ziyānı terk eyle. Ya‘nī meyl-i dünyā-yı deniyye ki müriş-i żarar-ı uḫrevīdir, anı terk ve kendü nef‘iñi fikr eyle.

ز هستی روی در نابود خود کن Zi-hestī rūy der-nā-būd-ı ḫod kün: Varlıḳdan yüziñi kendü yoḳluġına eyle. Ya‘nī ẓāhir varlığı terk eyleyüp fenāfi’llāh olmaġa teveccüh eyle.

درون از شغل مشغولان بپرداز Derūn ez-şuġl-ı meşġūlān bi-perdāz: İçerüyi meşġūllere şuġlden tekmīl eyle.

دل از مشغولی غولان بپرداز Dil ez-meşġūlī-i ġūlān bi-perdāz: Göñli ġūllara meşġūlluḳdan tekmīl eyle. Ya‘nī ehl-i dünyā ki ıḍlāl ve ıḍrārda dīv-i beyābānīye ‘adīledirler, anlara meyl ve şuġlı ḳalbiñden ṭard u teb‘īd ile bāṭınıñı müzeyyen eyle.

فسون عشق در دوران میاموز Füsūn-ı ‘aşḳ der-devrān meyāmūz: Zamānede ‘aşḳ efsūnını ögrenme. Ya‘nī ‘aşḳıñ aḥvāli ve eṭvārını ta‘allüm eyleme, zīrā ta‘līme sezāvār yoḳdur.

چراغ از بهر شب کوران میفروز Çerāġ ez-behr-i şeb-kūrān meyefrūz: Gice ile gözi görmeyenlerden ötüri çıraḳ şu‘lelendirme.

همی دار از گزاف انفاس را پاس Hemī dār ez-güẕāf enfāsrā pās: Beyhūde ve ‘abeş nesnelerden nefesleriñi ḥıfẓ ṭut.

که شرط ره رو آمد پاس انفاس Ki şarṭ-ı reh-rev āmed pās-ı enfās: Ki nefesleri ḥıfẓ ṭutmaḳ yolcıya şarṭ geldi. Ya‘nī yolcı her mülāḳī oldığı kimesne ile mükāleme eylese menzile giç vāṣıl olur. Keẕālik sālik-i rāh-ı ḥaḳīḳat enfāsını mālāya‘nīden ḥıfẓ eylemese silk-i vāṣine ne vaḳit munẓam olur?

نفس کز روی آگاهی نیاید Nefes k’ez-rūy-ı āgāhī neyāyed: Nefes ki vāḳıflık yüzinden gelmeye.

مزید عمر آگاهان نشاید Mezīd-i ‘ömr-i āgāhān ne-şāyed: Vāḳıflarıñ ‘ömri ziyādelikde yaramaz. Ya‘nī bir kelām ki iştimāl-i fevā’id-i uḫreviyyeden tehī ola, esrār-ı ḥaḳīḳatden ḫaber-dār olan ulü’l-ebṣārıñ ‘ömrleriniñ ziyādeligine sezāvār **(S 175a)** olmaz. Ya‘nī anlarıñ ḳatında ancılayın ‘ömr olmaḳdan olmamaḳ yegdir. Ba‘żı nüsḫada ‘ömr yerine *‘aşḳ* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī esrār-ı ḥaḳīḳatden tehī olan kelām-ı efzūnı ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīye münāfīdir.

چراغ زندگانی را بود پف Çerāġ-ı zindegānīrā büved püf: Dirlik çerāġına püf olur.

دماغ عقل را دود تأسف Dimāġ-ı ‘aḳlrā dūd-ı te’essüf: ‘Aḳl dimāġıyçün te’essüf tütüni. Ya‘nī bilā-iktisāb ma‘ārif ü kemālāt-ı eyyām u ezmineyi fevt itmegin te’essüf ve taḥazzüni ve taḥassüri bir duḫān-ı mihāndır ki muṭfī-i sirāc-ı ḥayāt-ı cāvidāndır. ‘Āḳile lāzım ve vācib olan anıñ mühimmātını vaḳtinde tedārik eylemekdir.

جوانی تیرگی برد از دیارت Cüvānī tīregī bürd ez-diyāret: Genclik ḳarañuluġı getürdi seniñ diyārından.

منور شد به پیری روزگارت Münevver şüd be-pīrī rūzgāret: Pīrlik sebebiyle seniñ zamānıñ münevver oldı. Ya‘nī pīrlik sebebiyle a‘żāda olan mūlardan siyāhlıḳ zā’il olup vücūduñ müstaġraḳ-ı nūr oldı.

سرآمد ظلمت کوری و دوری Ser āmed ẓulmet-i kūrī vü dūrī: Körlüḳ ve ıraḳlıḳ ẓulmeti başına geldi, ya‘nī nihāyet buldı.

برآمد نیر الشیب نوری Ber-āmed neyyir-i eş-şeybu nūrī: Eş-şeybu nūrī ‘alāmeti ẓāhir oldı. Ya‘nī eyyām-ı şebābıñ zevāliyle ḳalbden körlüḳ ve ḳālıb ile rāh-ı Ḥaḳdan dūr u mehcūrluḳ nihāyet bulup ḥadiṯ-i ḳudsī [1015]**الشّیب نوری انا ا[ست]حیی ان اعذّب نوری بناری** mażmūnı şerīfi üzre ‘alā’im-i maġfiret-i Yezdānī ẓāhir oldı.

ازآن ظلمت ندیدی هیچ کامی Ez-ān ẓulmet ne-dīdī hīç kāmī: O ẓulmetden hīçbir maḳṣūd görmediñ. Ya‘nī gencligiñde ẕuḫr-ı āḫiret içün bir nesne tedārik idinmediñ.

بزن در پرتو این نور گامی Bi-zen der-pertev-i īn nūr gāmī: Bu nūruñ żiyāsından bir adım ur. Ya‘nī pīrlik ḥālinde fevā’id-i uḫrevīyi müştemil a‘māle mübāşeret eyle.

بود زین گام راه آری بجایی Büved zīn gām rāh ārī be-cāyī: Ola ki bu adımdan yolı bir yere getüresin.

کز آنجا بشنوی بوی وفایی K’ez-āncā biş’nevī būy-ı vefāyī: Ki ol yerden vefālıḳ ḳoḳusını işidesin. Ya‘nī dünyā ġaddār ve ni‘metleri bī-ḳarārdır. Āḫiret vefā-dār ve ni‘metleri pāy-dārdır. Pīrlik ḥālinde daḫı olursa sa‘y-ı belīġ ve cehd-i bī-dirīġ ile ol ki devlet-i ebedīyyeye ve sa‘ādet-i sermediyyeye nā’il ve vāṣıl olasın.

چه رنگ آخر ترا از مو سفیدی Çi reng āḫir türā ez-mū-sefīdī: Ne fā’ide āḫir saña ḳıl beyāżlıġından.

چو ندهد مو سفیدی رو سفیدی Çü ned’hed mū-sefīdī rū-sefīdī: Çünki ḳıl beyāżlıġı yüz beyāżlıġını virmez. Ya‘nī egerçi pīr olup mūlarıñ aġardı, līkin fısḳ u ma‘āṣi ile ki yüzüñ siyāhdır, saç ve ṣaḳal aġlıġından saña ne fā’ide?

[1015] Hadîs-i şerîf: “İhtiyarlık nurumdur, nuruma nârımla (cehennem ateşiyle) azap etmekten haya ederim.” (Şihabüddîn b. Muhammed, el Müstedraf fî Külli Fennin Müstezraf, C II, 68.)

بدل گر هست ازین رنگت حجابی Be-dil ger hest ez-īn renget hicābī: Gönlüñde eger bu renkden saña bir ḥicāb vardır. Ya‘nī eger saç ve ṣaḳal aġlıġından utanursın.

مکن همچون سیهکاران خضابی Bi-kün hemçün siyehkārān ḫiżābī: Siyeh işlüler gibi ḫiżāb eyle. Ya‘nī fāsıḳlar gibi mūlarıñ boya tā ki **(S 175b)** çoḳca ta‘yīb olunmayasın. *Ḥiżāb* kesr-i ḫā ile şol nesnedir ki anıñla bir şey boyanur.

ز پیری بر سرت برف شگرفست Zi-pīrī ber-seret berf-i şigerfest: Pīrlikden başıñ üzre ulu ḳar vardır.

وزان غم گریهٔ تو آب برفست V’ez-ān ġam girye-i tü āb-ı berfest: Ve ol ġamdan seniñ aġlamaġıñ ḳar ṣuyıdır. Ya‘nī ḳocalıḳdan seniñ başıñ bir ḳarlu gevherdir ve giryelü gözleriñ ol ḳar ṣuları aḳmaḳ içün birer puñardur.

درا گریان براه عذرخواهی Der-ā giryān be-rāh-ı ‘öẕr-ḫˇāhī: Gel ve dāḫil ol aġlayuraḳ ‘öẕr dileyicilik yolına.

بآب برف شو از دل سیاهی Be-āb-ı berf şū ez-dil siyāhī: Ḳar ṣuyıyla yu göñülden siyāhlıġı. Ya‘nī pīrlik deminde nādim olup ta’ib ve müstaġfir ol.

سیاهی گر ندانی شستن از دل Siyāhī ger ne-dānī şüsten ez-dil: Siyāhlıġı eger göñülden yayḳamaḳ bilmez isen.

ندانم این سیه کاری چه حاصل Ne-dānem īn siyehkārī çi ḥāṣıl: Bilmem bu siyāhkārlıḳdan ne ḥāṣıl? Ya‘nī çünki āb-ı tevbe ile sevād-ı ‘işyānı ḳalbiñden yumazsan te’līf-i kütüb içün evrāḳı siyāh boyamaḳdan ne fā’ide?

قلم بفکن که دستت رعشه دارست Ḳalem bif’ken ki destet ra‘şe-dārest: Ḳalemi bıraḳ ki eliñ ra‘şe ṭutucıdır. Ya‘nī bilā-fā’ide ditreyicidir.

ورق بردر که فکرت هرزه کارست Varaḳ ber-der ki fikret herze-kārest: Varaḳı yırt ki fikriñ [boş] işlüdür. Ya‘nī bāṭınıñ telvīṣāt-ı ‘işyān ile ālūde iken te’līf-i kelimāt ve tesvīd-i evrāḳdan saña bir fā’ide yoḳdur.

چراغ فکر را تابی نماندست Çerāġ-ı fikrrā tābī ne-māndest: Fikr çerāġıyçün aydınlıḳ yāḫud bir ışıḳ ḳalmamışdır.

ریاض شعر را آبی نماندست Riyāż-ı şi‘rrā ābī ne-māndest: Şi‘r baḳçalarına bir revnaḳ ḳalmamışdır. Ya‘nī bu zamānede muḥaḳḳıḳāne ve müdeḳḳiḳāne ebyāt ve eş‘ārıñ i‘tibārı yoḳdur. Beyt:

Ḥāẕıḳ diyārımızda ya teşḫīṣ ider mi var
Murġ-ı hezār-naġmeyi zāġ [u] kelāġıla

نه بینم از چنان فرخنده باغی Ne-bīnem ez-çünān ferḫunde bāġī: Ancılayın bir mübārek bāġdan görmem.

ترا در دست جز پای کلاغی Türā der-dest cüz pāy-ı kelāġī: Seniñ eliñde ḳuzġun ayaġından ġayrı. Ya‘nī eş‘ār ravżalarından seniñ eliñde ḳalemden ġayrı nesne görmem. Ya‘nī şu‘arā-yı selefiñ ẓāhir ve bāṭınları ma‘ārif ü ḥikem ve envār-ı a‘māl-i ḫāliṣe ile müzeyyen ve muḥallā idi ammā seniñ elinde anlarıñ riyāż-ı ma‘ārifinden ḳara ḳarġa ayaġı ḳadar bir ḳalem ḳalmamışdır.

بدین پا راه طاوسان چه پویی Bedīn pā rāh-ı ṭāvusān çi pūyī: Bu ayaġla ṭāvuslar yolına ne yilersin? Ya‘nī bir ḳalem ile anlarıñ meslekine nice sülūk idersin? Ḫāṣılı a‘māl-i ḫāliṣeden ki mu‘arrāsın, mücerred tesvīd-i evrāḳ ile silk-i ṣāliḥīne ne güne munṭaẓam olabilürsün?

خلاص از حبس محبوسان چه جویی Ḫalāṣ ez-ḥabs-i maḥbūsān çi cūyī: Maḥbūslar ḥabsinden ḫalāṣı ne ararsın? Ya‘nī zümre-i dünāndan ne ile ḳurtulabilürsün?

خلاصی رستن است از وهم و پندار Ḫalāṣī resten est ez-vehm ü pindār: Zümre-i dünāndan ḫalāṣ olup zirve-i ‘ulyāya vāṣıl olmaḳ vehm ü ẓandan ḳurtulmaḳdır. Ya‘nī fevz ü felāḥ bir kimesne kendü kendüyi eyü **(S 176a)** ṣanmaġı terk itmekdir.

نه تحریر سطور و نظم اشعار Ne taḥrīr-i süṭūr u naẓm-ı eş‘ār: Saṭırlar yazmaḳ şi‘rler naẓm itmek degildir.

نظامی کو و نظم دلگشایش Niẓāmī kū vü naẓm-ı dil-güşāyeş: Ḫamse ṣāḥibi Niẓāmī ve anıñ göñül açıcı nazmı ḳanı?

تکلفهای طبع نکته زایش Tekellüfhā-yı ṭab‘-ı nükte-zāyeş: Anıñ nükte ṭoġurıcı ṭab‘ınıñ tekellüfleri ḳanı. Ya‘nī dünyā-yı denīden rıḥlet eyledi.

درون پرده اکنون جای کرده Derūn-ı perde eknūn cāy kerde: Şimdi perde içerüsinde yer eylemiş.

وزو مانده همه بیرون پرده V’ez-ū mānde heme bīrūn-ı perde: Ve andan ḳalmış dükeli perde ṭaşrasında. Ya‘nī ḳabrinde yalñız medfūn olup naẓm-ı dil-güşāları cümleten ṭaşrada eyādī-i enāmda mütedāvil olmuş.

نیابد بهره تا در پرده باشد Neyābed behre tā der-perde bāşed: Naṣīb bulamaz tā ki perdede olur.

جز از سری که با خود برده باشد Cüz ez-sırrī ki bā-ḫod bürde bāşed: Bir sırdan ġayrı ki kendü ile götürmiş olur. Ya‘nī zuḫr-ı āḫiret içün ne tedārik eylediyse ancaḳ andan behre-yāb olur.

نداند آن سر الّا من اتی الله Ne-dāned ān sır illā men eta’llāh: Ol sırrı bilmez illā ol kimesne bilür ki Allāhu te‘ālāya geldi.

بقلبٍ سالمٍ مماسوی الله Bi-ḳalbin sālimin mimmā siva’llāh: Māsiva’llāhdan ḳalb-i sālim ile.

ولی کرده ازین پیغولهٔ تنگ Velī kerde ez-īn peygūle-i teng: Velīkin ol kimesne eylemiş bu ṭar bucaḳdan.

سوی فسحت سرای قدس آهنگ Sūy-ı füsḥat-serāy-ı ḳuds āheng: Ẕāt-ı ecell ü a‘lānıñ geniş sarāyı cānibine ḳasd. Ya‘nī ḳalb-i sālim ṣāḥibi ol kimesnedir ki dünyāyı terk eyleyüp ‘uḳbāyı iḫtiyār eylemişdir.

ازین دام گرفتاران رمیده Ez-īn dām-ı giriftārān remīde: Bu ṭutsaḳlar ṭuzaġından, ya‘nī sevgüsine mübtelā olan ehl-i denā’etin mā’il ve mekş oldıḳları dām-ı dünyādan ürkmüş ola.

بزیر دامن عرش آرمیده Be-zīr-i dāmen-i ‘arş āremīde: ‘Arşıñ dāmeni altında diñlenmiş ola.

درون از نقش کثرت پاك شسته Derūn ez-naḳş-ı keşret pāk şüste: İçerüsini naḳş-ı keşretden pāk yumuş ola. Ya‘nī ġavġā-yı ‘ālemden kūşe-gīr olmuş ola.

ز کثرت سر وحدت باز جسته Zi-keşret sırr-ı vaḥdet bāz cüste: Keşretden vaḥdet sırrını ṭaleb itmiş ola. Ya‘nī māsiva’llāhı terk idüp maḳbūliyye-yi Ḫudā-yı müte‘āle vāṣıl ve ni‘am-ı lā-mütenāhīye nā’il olmuş ola. Ya‘nī men eta’llāh bi-ḳalbi sālim bu evṣāf-ı ḫuceste ile mevṣūf olan kimesnedir.

بپهلوی خود این دل را نیابی Be-pehlū-yı ḫod īn dilrā ne-yābī: Kendü yanında bu göñli bulamaz isen. Ya‘nī eger ḳalb-i sālim ṣāḥibi olamaz isen.

چه باشد گر ز خود پهلو بتابی Çi bāşed ger zi-ḫod pehlū bi-tābī: Ne olur eger kendüñden yan bükersen. Ya‘nī kendü kendüñden i‘rāż eylesen sezādır.

نهی پهلو بمرد کاردانی Nihī pehlū be-merd-i kār-dānī: Yan ḳoyasın bir iş bilici merde. Ya‘nī kendüñden i‘rāż eyleyüp bir mürşid-i kāmile teveccüh eyleyesin. Ancılayın mürşid ki.

میان کاردانان پهلوانی Miyān-ı kār-dānān-ı pehlevānī: İş biliciler ortasında bir şīr-merd ve ḳuvvetlü ola. Ya‘nī ol mürşidiñ ẓāhir ve bāṭını ‘ulūm-ı şerī‘at u ḥaḳīḳat ile müzeyyen ve muḥallā olmuş ola.

چه خوش گفت آن دل او گنج عرفان Çi ḫoş güft ān dil-i ū genc-i ‘irfān: **(S 176b)** Ne ḫoş didi ol ‘irfān ḫazīnesi olan ‘ārif. Ya‘nī bir ‘ālim-i Rabbānī ne ḫoş didi.

که باشد روزه داری صرفهٔ نان Ki bāşed rūze-dārī ṣarfe-i nān: Ki oruc ṭutucılıḳ olur etmek ziyādeligi. Ya‘nī ṣā’im olmaḳ ta‘āmı kendünden men‘ idüp yine kendüsi tenāvül eylemekdir. Nef‘i kendüden ġayrıya tecāvüz eylemez.

همی آید نماز از هر زن پیر Hemī-āyed namāz ez-her zen-i pīr: Namāz her ḳoca ḳarıdan gelür. **که باشد شیوهٔ او عجز و تقصیر** Ki bāşed şīve-i ū ʻacz u taḳṣīr: Ki anıñ şīvesi ve ḥarekātı ʻacz ve taḳṣīr olur. Ḥāṣılı ṣavm u ṣalāt fuḳarā' vü zuʻafā-ı müʻmīninden daḫı ẕuhūra gelür. Pes aġniyā anları işlemekle sālik-i rāh-ı şerīʻat ve vāṣıl-ı menzilgāh-ı ḥaḳīḳat olamazlar.

ولی گر مرد راهی دل به دست آر Velī ger merd-i rāhī dil be-dest ār: Velīkin eger merd-i rāh isen göñül ele getür. Yaʻnī maḥzūn olan göñülleri memnūn eyle.

که پیش کاردانان این بود کار Ki pīş-i kār-dānān īn büved kār: Ki iş bilicileriñ öñinde ʻamel bu olur. Yaʻnī ferā'iż-i edādan ṣoñra aġniyā seḫā ile muttaṣıf olmaḳ ve *faḳru'l-kelimeṭi'ṭ-ṭayyibeti ve ḥarābu ṣadaḳatun*[1016] mışdaḳınca aḫlāḳ-ı ḥamīde ile müteḫallıḳ olup dil-nüvāzlıḳ ile nā-şād ve ḫarāb dilleri muṭayyeb ve ābādān eylemek Ḫudā-yı müteʻāl ʻindinde bāʻiṣ-i maġfūriyyet ve mūcib-i maḳbūliyyet olur.

چنان دل را که شرحش با تو گفتم Çünān dilrā ki şerḥeş bā-tü güftem: Ancılayın ḳalb-i sālim ki şerḥini saña didim.

بوصفش گوهر اسرار سفتم Be-vaṣfeş gevher-i esrār süftem: Anıñ vaṣfıyla sırlar gevherini deldim. Yaʻnī ḳalb-i sālim ne olduġunı saña beyān eyledim.

بجوی از پهلوی پیر مکمل Bi-cūy ez-pehlū-yı pīr-i mükemmel: Ol ḳalbi pīr-i mükemmeliñ pehlūsından iste. Yaʻnī mürşid-i kāmiller ʻindinde ṭaleb eyle.

که این باشد به دست آوردن دل Ki īn bāşed be-dest āverden-i dil: Ki göñül ele getürmek bu olur ve maḳbūliyyet bunlar ile bulunur. *Va'llāhu te'ālā a'lemu bi'ṣ-ṣavāb ve ileyhi'l-murca' ve'l-me'āb*.[1017]

خاتمه در شکر اتمام و تاریخ اختتام و دعای بعض از کرام ابقاهم الله تعالی الی یوم القیام Ḫātime der-şükr-i itmām ve tārīḫ-i iḫtitām ve duʻā-yı baʻż ez-kirām. Ebḳāhumu'llāhu teʻālā ilā yevmi'l-ḳıyām: Kitābıñ ḫātimesi, itmāmıñ şükri ve iḫtitāmıñ tārīḫi ve kirām-ı aġniyādan baʻżı duʻā beyānındadır. Allāhu Sübḥānehu ve teʻālā rūz-ı ḳıyāma dek anları ibḳā eylesün.

بحمدالله که بر رغم زمانه Bi-ḥamdi'llāh ki ber-raġm-ı zamāne: Ḥamd olsun Ḫudā-yı müteʻāle ki zamāne raġmı üzerine. Yaʻnī aʻdā-yı zamāneye raġmen.

بپایان آمد این دلکش فسانه Be-pāyān āmed īn dil-keş fesāne: Pāyāna geldi bu göñül çekici ḥikāye. Yaʻnī iḫtitāma ulaşdı.

[1016] Güzel söz eksikliği sadakayı yıkar.

[1017] Allah en doğrusunu bilir ve geri dönüş de sığınak da O'nadır.

دلم کز نظم سنجی در عنا بود Dilem k'ez-naẓm-sencī der-'anā būd: Gönlüm ki naẓm ṭartıcılıḳdan zaḥmet çekmekde idi.

ز فکر قافیه در تنگنا بود Zi-fikr-i ḳāfiye der-tengnā būd: Ḳāfiye fikrinden ṭar yerde idi. *Ḳāfiye* şol ḥarfdir ki ḳaṣīde anıñ üzerine binā olunur. Bunda murād iki **(S 177a)** mıṣrā'ıñ āḫiridir.

بیفکند از کف فکرت ترازو Biyefkend ez-kef-i fikret terāzū: Düşünmek elinden terāzūyı şaldı. Ya'nī gönlüm ol zaḥmet-keşīdelikden ḳurtuldı.

نشست از نظم سنجی سست بازو Nişest ez-naẓm-sencī süst-bāzū: Naẓm ṭartıcılıḳdan geñşek ḳollı oturdı. Ya'nī bu kitāb-ı müsteṭābıñ iḫtimāmı sebebiyle gönlüm sencīde-i naẓm içün dārende oldıġı mülāḥaẓa-i terāzūyı şalıvirdi.

ز دیوار فراغت یافت پشتی Zi-dīvār-ı ferāġat yāft püştī: Ferāġat dīvārından bir arḳa buldı.

براه نرمی افتاد از درشتی Be-rāh-ı nermī üftād ez-dürüştī: Ġalīẓlıḳden bir yumuşaḳ yola düşdi. Ḥāṣılı naẓm-ı ḳavāfī içün ḥarf-i revīleri mülāḥaẓadan gönlüm fāriġ oldı.

سرم برداشت از زانو گرانی Serem ber-dāşt ez-zānū girānī: Başım yuḳaru ḳaldırdı dizden aġırlıġı.

سبك شد خاطر از بار معانی Sebük şüd ḫāṭır ez-bār-ı ma'ānī: Ḫāṭır ḫafīf oldı ma'ānī yükinden. Ya'nī mülāḥaẓa-i naẓm deminde baş diz üzre ilḳā' olunmaḳdan ve ḫāṭır üzre iḥmāl-i ma'ānī terākibinden ferāġat olundı.

قلم آن فارس مرکب انامل Ḳalem ān fāris-i merkeb enāmil: *Enāmil* enmelenin cem'idir. *Enmele* hemzeniñ ve mīmiñ fetḥiyle barmaḳ ucı, re's-i [u]ṣbu' ma'nāsınadır. Ya'nī ḳalem ol binecegi barmaḳ ucları olan atlu idi.

که کردی از حبش در روم منزل Ki kerdī ez-Ḥabeş der-Rūm menzil: Ki Ḥabeşden Rūmda menzil eylerdi. Ya'nī Ḥabeşistāndan göçüp Rūmistānda ḳonar idi. *Ḥabeş*den murād mürekkeb, *Rūm*dan murād ḳāġıddır.

بروم از مقدمش ماندی اثرها Be-Rūm ez-maḳdemeş māndī eṯerhā: Anıñ Rūma gelmesinden eṯerler ḳalurdı yāḫud ol ḳalem Rūma gelmekden eṯerler ḳordı. Ya'nī devātdan aḫẕ eyledigi mürekkeb ile kāġıẕ üzerinde taḥrīr-i suṭūr eyler idi.

بحاضر دادی از غایب خبرها Be-ḥāżır dādī ez-ġā'ib ḫaberhā: Ḥāżıra ġā'ibden ḫaberler virir idi. Ya'nī aḫbār-ı māżiyyeyi beyān eyler idi.

پی راحت شد از مرکب پیاده Pey-i rāḥat şüd ez-merkeb piyāde: Rāḥat ecliyçün merkebden piyāde oldı.

دراز افتاد بی مهد و وساده Dırāz üftād bī-mehd ü visāde: Beşiksiz ve yaşdıksız uzun düşdi. Ya‘nī yere ilḳā’ olundı.

نه از دست قلم زن تارکش پست Ne ez-dest-i ḳalem-zen tārekeş pest: Ne ḳalem vurucınıñ, ya‘nī kātibiñ elinden tepesi aşaġa idi.

نه گزلك را برو در سرزنش دست Ne gezlikrā ber-ū der-serzeniş dest: Ne ḳalem-tırāşıñ anıñ üzerine baş ḳaḳıcılıġa eli var idi. Ya‘nī kitāb tamām olmaġın ḳaleme bir iḥtiyāc ḳalmadı ki kātib anı taḥrīr-i ḥurūf içün tepesi üzerine ser-nigūn eyleye veyā ḳalem-tırāş anı ḳaṭ‘ ve tıraş eyleye.

دوات آن طبلهٔ مشگ خطایی Devāt ān ṭabla-i müşk-i Ḫıṭāyī: Ol devāt ki Ḫıṭā vilāyetine menṣūb olan müşküñ ṭablası idi. Ya‘nī müşk renkli olan mürekkebiñ ẓarfı idi.

بامداد قلم در مشگ سایی Be-imdād-ı ḳalem der-müşk-sāyī: **(S 177b)** Ḳalem imdādıyla müşk ezicilikde idi. *Sāyīden* bir ḳoḳulu nesne havānda ezilmekle eṭrāfına neşr olan rāyiḥaya dirler. Bunda murād ḳalemin tahrīr eyledigi ḥurūf ve kelimātdan ḥāṣıl olan ma‘ānīdir ki müşkden daḫı aṭyebdir.

دهان طبله را زد مهر از موم Dehān-ı ṭablarā zed mühr ez-mūm: Ṭablanıñ aġzına mūmdan bir mühür urdı. Ya‘nī devātıñ aġzı bal mūmıyla memhūr oldı.

که به باشد دهان طبله مختوم Ki bih bāşed dehān-ı ṭabla maḫtūm: Ki ṭablanıñ aġzı maḫtūm olmaḳ eyü olur. *Ṭabla* aşılda şol nesnedir ki ‘aṭṭārlar envā‘-ı mubaḫḫarātı anıñ üzerine tertīb idüp gezdürüp ṣatarlar. Bunda murād devātdır ki maẓrūfı olan mürekkeb-i müşg[īn] eṣer-i envā‘-ı leṭā’if-i aḫbār u āṣārı beyāna bā‘iṣdir.

ورق ها از پریشانی رهیدند Varaḳhā ez-perīşānī rehīdend: Varaḳlar perīşānlıḳdan ḳurtuldılar.

بدامن پای جمعیت کشیدند Be-dāmen pāy-ı cem‘iyyet keşīdend: Cem‘iyyet ayaġını etege çekdiler. Ya‘nī şīrāze ve mecellede olındılar.

بسان گل دو صد برگست و یك پوست Besān-ı gül dü ṣad bergest ü yek post: Gül üslūbınca iki yüz yapraḳ ve bir postdur.

که تا کی برکند زیشان فلك پوست Ki tā key ber-küned z’īşān felek post: Ki ‘acabā ne zamān ḳoparır anlardan felek postı. Ya‘nī ‘acabā mürū[r]-ı zamānla ne vaḳit ol şīrāze eskiyüp çürüyüp bir daḫı evrāḳ-ı kitāb perīşān ve perākende olur?

چو گل هر دم رواج تازه شان باد Çü gül her dem revāc-ı tāzeşān bād: Gül gibi her dem anlara tāze raġbet ve cedīd cedīd i‘tibārlar olsun.

ز پیوند بقا شیرازه شان باد Zi-peyvend-i beḳā şīrāzeşān bād: Beḳā ittişālinden anlara şīrāze olsun. Ya‘nī Ḫudā-yı müte‘āl ilā yevmi’l-ḳıyām beyne’l-enām bu naẓm-ı dil-keşiñ kitābet ve ḳırā’atına ve ḥüsn-i beḳāsına devāma ilḳā’ eylesün.

کتابی شد بکلك صدق مرقوم Kitābī şüd be-kilk-i ṣıdḳ-ı merḳūm: Ṣıdḳ ḳalemiyle yazılmış bir kitāb oldı.

به نام عاشق و معشوق مرسوم Be-nām-ı ‘āşıḳ u ma‘şūḳ mersūm: ‘Āşıḳ ve ma‘şūḳ nāmıyla resmlenmiş bir kitāb oldı. Ba‘ż-ı nüsaḫda mersūm yerine *mevsūm* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī ‘alāmetlenmiş.

ز نامش طوطی آسایم شکرخا Zi-nāmeş ṭūṭīāsāyem şeker-ḫā: Anıñ nāmından ṭūtī gibiyim şeker çiyneyici. Ya‘nī ol nām sebebiyle ṭūṭī ḳuşı miṣillü şeker çiyneyiciyim.

چو بردم نام یوسف با زلیخا Çü bürdem nām-ı Yūsuf bā-Zelīḫā: Çünki iletdim Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmıñ nāmını Zelīḫānıñ nāmıyla bile.

بنامیزد چه خرم نوبهاریست Bi-nāmīzed çi ḫurrem nev-bahārīst: *Bi-nāmīzed* lafẓ-ı basīṭdir, ya‘nī müfreddir, mürekkeb degildir. Allāhu te‘ālā yavuz gözden ṣaḳlasun maḳāmında müsta‘meldir. Edāt-ı taḥsīn degildir. Zīrā taḥsīn ifāde eylese bir edāt-ı taḥsīnle daḫı cem‘ olmaz idi. Niteki nāẓım-ı merḥūm ḳaddesa’llāhu Sübḥānehu ve te‘ālā sırrahu’l-mektūm mu‘ammā manẓūmesiniñ āḫirinde buyurur:

Beyt:

بنامیزد زهی درّ گرامی

که سفت الماس نوك کلك جامی

Bi-nāmīzed zihī dürr-i girāmī

Ki süft elmās-ı nūk-ı kilk-i Cāmī[1018]

Zihī bunda **(S 178a)** taḥsīn ifāde ider. Ya‘nī Allāhu te‘ālā yaramaz gözden ṣaḳlasun ne güzel müzeyyen nev-bahārdır.

کزو باغ ارم را خارخاریست K’ez-ū bāġ-ı İremrā ḫārḫārīst: Ki andan İrem bāġına ġuṣṣa ve tasa ve ḥarāret ve cerāḥat vardır. Ya‘nī Şeddād binā eyledigi bāġ bunuñ ‘indinde raḫne-dār ve ġuṣṣa-güẕārdır.

بود هر داستان زو بوستانی Büved her dāstān z’ū būstānī: Her dāstān andan bir bostān olur.

بهر بستان ز گل رویان نشانی Be-her bostān zi-gül-rūyān nişānī: Her bostānda gül yüzlülerden bir nişān olur.

[1018] Allah Câmî’nin kaleminin ucundaki elmasın deldiği inciyi kötü gözden saklasın.

هزاران تازه گل در وی شگفته Hezārān tāze gül der-vey şüküfte: Niçe bing tāze gül anda açılmışdır.

دو صد نرگس بخواب ناز خفته Dü ṣad nergis be-ḫˇāb-ı nāz ḫufte: İki yüz nergis şehlā gözler nāz uyḳusında uyumuşdur.

چمنهای معانی شاخ در شاخ Çemenhā-yı maʿānī şāḫ-der-şāḫ: Maʿānī yeşilistānı budaḳ budaḳ içindedir.

عباراتش نواسنجان گستاخ ʿİbārāteş nevā-sencān-ı güstāḫ: Anıñ ʿibārātı tekellüfsüz naġme ṭartıcıdır.

خط مشگین او بر لوح کافور Ḫaṭ-ı müşgīn-i ū ber-levḥ-i kāfūr: Anın müşk renklü siyāh ḫaṭṭı kāfūr gibi beyāż levḥ üzerinde. Yaʿnī kāġıẕ üzre siyāh ḫaṭlar.

چو در پای درختان سایهٔ و نور Çü der-pāy-ı dıraḫtān sāye-i nūr: Aġaclar ayaġında nūr gölgesi gibidir.

هر آن حرفی که در وی چشمه وارست Her ān ḥarfī ki der-vey çeşmevārest: Her ol bir ḥarf ki anda puñar gibidir ʿayın ve ṣād ve mīm ve he gibi.

ز معنی موج زن یك چشمه سارست Zi-maʿnī mevc-zen yek çeşmesārest: Maʿnādan ṭalġa urucı bir çeşmesārdır. Lafẓ-ı *sār* büyüklükden kināyedir veyā keṣretden ʿibāredir. Yaʿnī her bir ḥarfiñ taḥtında deryā gibi temevvüc idici kebīr ve keṣīr muḥaḳḳiḳāne maʿnālar vardır.

بهر سو جدول از هر چشمه ساری Be-her sū cedvel ez-her çeşmesārī: Her bir büyük bulaḳdan her cānibe ṣu arġı.

پر از آب لطافت جویباری Pür ez-āb-ı leṭāfet cūybārī: Leṭāfet ṣuyından ṭolu bir aḳıcı ırmaḳdır.

خوش آن رهرو که بخت سازگارش Ḫoş ān reh-rev ki bāḫt-ı sāzgāreş: Ḫoş ol yolcı ki anıñ muvāfiḳ baḫtı.

نشاند بر لب آن جویبارش Nişāned ber-leb-i ān cūybāreş: Ol aḳıcı ırmaḳ kenārına anı dike. Yaʿnī ḫoş ol yār-ı müʾmin-i nīk-kerdār ki bu kitāb-ı ḫoş-güftāra teşādüf eyleye.

نظر در آبش از دل غم بشوید Naẓar der-ābeş ez-dil ġam bi-şūyed: Ol cūybārıñ ṣuyına baḳmaḳ göñlinden ġamını yuya.

غبار از خاطر درهم بشوید Ġubār ez-ḫāṭır-ı derhem bi-şūyed: Munḳabıż ḫāṭırdan tozını yuya. Yaʿnī bu kitāb-ı müsteṭāba naẓar ile göñli güşāde ola.

ز جانش سر زند سرو وفایی Zi-cāneş ser zened serv-i vefāyī: Anıñ cānından vefālıḳ servi baş ura.

ز جیب آرد برون دست دعایی Zi-ceyb āred birūn dest-i duʿāyī: Duʿā idicilik elini yeñinden ṭaşra getüre. Yaʿnī ḳalbinde bir şefḳat ḥāsıl eyleyüp duʿāya āġāz eyleye.

ز موج بحر الطاف الهی Zi-mevc-i baḥr-i elṭāf-ı İlāhī: Ḫudā-yı müteʿāliñ luṭfları deryāsı ṭalġasından.

کند این تشنه لب را قطره خواهی Küned īn teşne-lebrā ḳaṭre-ḫˇāhī: Bu şusuz ṭuṭaḳluya ḳaṭre isteyicilik ide. Yaʿnī bu faḳīr ve muḥtāc içün raḥmet **(S 178b)** ve maġfiret ṭaleb eyleye.

چو آرد تازه گلها را در آغوش Çü āred tāze gülhārā der-āġūş: Çünki ol reh-rev bu bāġda olan tāze gülleri ḳucaġa getüre. Yaʿnī bu manẓūme-i dil-keşde münderic olan ebyātı çünki oḳuya.

نگردد باغبان بر وی فراموش Ne-gerded bāġbān ber-vey ferāmūş: Bāġcı anıñ üzerine ferāmūş olmaya. Yaʿnī nāẓırāndan maṭlūbumuz oldur ki bu manẓūmeye naẓar buyurduḳlarında nāẓımını unutmayup ḫayr ile yād ve duʿāyla dil-şād eyleyeler ve şāriḥ-i fāḳir-i müstaġraḳ-ı ʿiṣyān Ḥācibī-i bī-ḥicāb daḫı ümmīd ṭutar ki duʿā-yı ḫayrdan ferāmūş olunmaya.

قلم نساجی این جنس فاخر Ḳalem-nessācī-i īn cins-i fāḫir: Bu cins-i fāḫiriñ ḳalem ṭoḳuyucısı, yaʿnī bu naẓmıñ nāẓımı.

رسانید آخر سالی بآخر Resānīd āḫir-i sālī be-āḫir: Bir seneniñ āḫirini bu kitābıñ āḫirine irişdirdi.

که باشد بعد ازآن سال مجدد Ki bāşed baʿd ez-ān sāl-i mücedded: Ki andan şoñra mücedded sene ola.

نهم سال از نهم عشر از نهم صد Nühüm sāl ez-nühüm ʿaşr ez-nühüm ṣad: Ṭoḳuzuncı yüzden ṭoḳuzuncı ondan ṭoḳuzuncı sene. Yaʿnī sāl-i mücedded sekiz yüz seksan ṭokuzuncı sene olur. Pes bu teʿlīfiñ āḫiri sekiz yüz seksan sekizinci seneniñ āḫirine teṣadüf eylemiş olur. Nāẓım-ı merḥūmuñ vefātı tārīḫi *ḫıredmend* lafẓınıñ ʿadedidir ki sekiz yüz ṭoḳsan sekizdir. Bu kitābıñ naẓmı vefātından on sene muḳaddem vāḳiʿ olmuş olur.

گرفتم بیت بیتش را شماره Giriftem beyt beyteşrā şumāre: Beyit beyit anı sayıya ṭutdum. Yaʿnī ebyātıñ aʿdādını ḥisāb eyledim.

هزار آمد ولیکن چار باره Hezār āmed velīkin çār bāre: Bing geldi velīkin dört kerre. Yaʿnī mecmūʿaı dört bing beyit idi.

خداوندا بمردان ره عشق Ḫudāvendā be-merdān-ı reh-i ʿaşḳ: Ey Ḫudāvend! ʿAşḳ yolı merdleri ḥürmetine.

نهاده بای در منزلگه عشق Nihāde pāy der-menzilgeh-i ‘aşḳ: Ol güne ‘aşḳ erleri menzilgehine [ayaḳ] ḳomuşlar. Ya‘nī vāṣıl-ı menzilgeh-i ḥaḳīḳī olan ‘uşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ ḥürmetine.

که باد این نوعروس حجلهٔ غیب Ki bād īn nev-‘arūs-ı ḥacle-i ġayb: Ki olsun bu ġayb ḥücresiniñ yeñi gelini.

تهی دامان و جیب از وصلهٔ عیب Tehī dāmān u ceyb ez-vaṣla-i ‘ayb: Ol güne gelin ki ‘ayb ulaşmaḳdan etegi ve yaḳası ḫālī. Ya‘nī şā’ibe-i ‘aybdan berī olan bu kitāb tāze gelini olsun.

مبارك بر شه و ارکان دولت Mübārek ber-şeh ü erkān-ı devlet: Pādişāh ve erkān-ı devlet üzre mübārek. Ya‘nī anlarıñ ‘indinde marżī ve maḳbūl olsun ancılayın erkān-ı devlet ki.

غضنفر هیبتان و شیر صولت Ġażanfer-heybetān u şīr-ṣavlet: Arslan heybetlüler ve arslan ḥamlelülerdir.

بتخصیص آن جوانمردی کش از دیر Be-taḫṣīṣ ān cüvānmerdī keş ez-deyr: Bā-ḥuṣūṣ ol civānmerd ki anıñ deyr-i dünyādan.

نسب چون نام باشد شیر بر شیر Neseb çün nām bāşed şīr-ber-şīr: Nesebi adı gibi arslan arslan üzerine olur. Ya‘nī adı **(S 179a)** ‘Alī Şīr oldığı gibi nesebi daḫı ‘Alī bin ebī Ṭālib kerrema’llāhu vechehu ve raḍiya’llāhu te‘ālā ‘anhu ḥażretlerine müntesibdir ki ol daḫı şīr-i Ḫudādır.

ز بس در بیشهٔ مردی دلیراست Zi-bes der-bīşe-i merdī dilīrest: Erlik mīşesinde şecī‘lik keṣretindendir.

ز مردان جهان نامش دو شیراست Zi-merdān-ı cihān nāmeş dü şīrest: Cihān erlerinden anıñ nāmı iki arslandır. Ya‘nī nihāyet-i şecā‘atinden ve kemāl-i ṣavletinden ‘Alī Şīr dimekle müsemmādır ki bu lafẓ iki arslanı mutażammındır.

یکی در از دز دوران کننده Yekī der ez-diz-i devrān kenende: Birisi devrān ḳal‘esinden ḳapuyı ḳoparıcıdır. Ya‘nī ol iki arslanıñ biri *‘Alīdir* ki Ḫayber ḳal‘esini feṭḥde ḳal‘a ḳapusını zūr-bāzusıyla ḳoparmışdır. Anıñ bir ismi daḫı Ḥaydardır, arslan dimekdir ve aña şīr-i Ḫudā daḫı dirler. Niteki leyṣu’llāh ve esedu’llāh dimekle şöhret-yābdır. <u>*Diz*</u> dālıñ kesri ve zā-yı mu‘ceme ile ḳal‘a dimekdir.

یکی سرپنجه با گوران زننده Yekī ser-pençe bā-gūrān-zenende: Birisi gūrlar ile ser-pençe urucıdır ki arslan didikleri cānverdir. Ḥāṣılı bu iki arslanıñ ḳuvvetlerini cāmi‘ olmaġın ‘Alī Şīr tesmiye olunmuşdur.

برسم تعمیه زان بردمش نام Be-resm-i ta‘miye z’ān bürdemeş nām: Ta‘miye resmiyle andan nāmını iletdim. Ya‘nī anıñ nāmını mu‘ammā ile beyān eyledim. *Ta‘miye* nāmı beytde gizleyüp mübhem ḳılmaḳdır.

که ماند دور ازآن اندیشهٔ عام Ki māned dūr ez-ān endīşe-i ‘ām: Ol güne ta‘miye ki ‘avām-ı nāsıñ endīşesi andan ıraḳ ḳalur. Ya‘nī ancaḳ ol mu‘ammā ḥalline ḫavāṣṣ-ı ‘ulemā ve güzīde-i fużālā ḳādir olur.

وگر نه کی توان زان فهم و ادراك Vügerne key tüvān z’ān fehm ü idrāk: Ve illā ‘ām ne zamān ḳādir olur ol mu‘ammādan derk ü fehm eylemege? Ba‘żı nüsḫada fehm ü idrāk yerine *fehm-i derrāk* vāḳi‘ olmuşdur. Ya‘nī ve illā ne zamān ḳādir olur ol mu‘ammādan ziyādesiyle düşünüci fehmi?

بصد حقه نهفت آن گوهر پاك Be-ṣad ḥoḳḳa nühüft ān gevher-i pāk: Yüz ḳutı içinde gizlendi ol pāk gevher. Meẕkūr *‘Alī Şīr* Caġatay lisānı üzre ṣāḥib-i dīvān ve ṣāḥib-i ḫamsedir ki maḫlaṣ-ı şerīfi Nevāyīdir. Nāẓım-ı merhūm Bahāristānda ravża-i heftümde menāḳıb-ı şerīfesini beyān buyurmuşdur ki anıñ ġazeliyyātı on bingden ziyāde ve meṣneviyyātı otuz iki binge ḳarībdir diyü buyurmuşdur. Ve nām-ı şerīfine ol kitābda Tāzī ve Derī zebānı üzre ẕikr olunan mu‘ammā bunlardır:

باسم علی شیر Be-ism-i ‘Alī Şīr

علی سیر الا فاضل سِرتُ دهراً

واحرزتُ الفضایل بالفواضل

وباسمك فُقتُ اهلَ الفضل طرّاً

لذا صورته فوق الا فاضل

‘Alā-seyri’l-efāżıl sirtu dehren

Ve aḥreztu’l-feżā’il bi’l-fevāżıl

Ve bismik fuḳtu ehle’l-fażli ṭarran

Liẕā ṣūretihi fevḳa’l-efāżıl[1019]

Dīger

کنه نامش در تخلّصها نیاید هیچ کس

بر لب یا بندگان ازوی نوایی دان و بس

Künh-i nāmeş der-taḫallüṣhā neyāyed hīç kes **(S 179b)**

Ber-leb-i yābendegān ez-vey Nevāyī dān u bes[1020]

[1019] Zaman içerisinde âlimlerin, faziletlilerin davranışları üzere hareket ettin. Güzel özelliklerle faziletler elde ettin. Adınla bütün âlimlere üstün oldun. Bu nedenle adını faziletli kişilerin üzerine yazdın.

کند در شعر طبعش موشکافی Küned der-şi‘r ṭab‘eş mū-şikāfī: Şi‘rde anıñ ṭab‘-ı şerīfi ḳıl yarmaḳlıḳ ider.

وزان مو نوك کلکش شعر بافی V’ez-ān mū nūk-ı kilkeş şi‘r-bāfī: Ve ol ḳıldan ḳaleminiñ ucı şi‘r ṭoḳuyucılıḳ ider.

نهد زین شعر مشگین دام دلها Nihed zīn şi‘r-i müşgīn dām-ı dilhā: Bu müşgīn şi‘rden göñüllere ṭuzaḳ ḳor, ya‘nī ṭoḳudığı şi‘riñ sırrından ‘ārifler ‘āciz ḳalur.

دهد از شعر شیرین کام دل ها Dihed ez-şi‘r-i şīrīn kām-ı dilhā: Şīrīn şi‘rinden göñülleriñ murādını virir.

دل عشاق ازآن یك مانده در بند Dil-i ‘uşşāḳ ez-ān yek mānd der-bend: ‘Uşşāḳıñ göñli ol birinden bendde ḳaldı. Ya‘nī rumūzātına vāḳıf olamayup ṭuzaḳda ḳalur gibi ḳaldılar.

لب خوبان ازین یك در شکرخند Leb-i ḫūbān ez-īn yek der-şeker-ḫand: Güzelleriñ ṭuṭağı ol birinden. Ya‘nī şu şīrīninden ṭatlı gülüşde ḳaldılar.

بذکرش ختم شد این روشن انفاس Be-ẕikreş ḫatm şüd īn rūşen enfās: Bu aydın nefesler anıñ ẕikriyle ḫatm oldı. Ya‘nī ḫātimede ‘Alī Şīr-i merḥūm u maġfūruñ nām-ı şerīfi ẕikr olundı ve ol nām üzre bu kitāb ḫatm oldı.

بسان نور منزل ختم بر ناس Besān-ı nūr-ı menzil ḫatm ber-nās: Ḳur’ān-ı ‘azīm üslūbıyla nās üzerine ḫatm oldığı gibi. Ya‘nī ‘aṣrımızda olan güzīde-i nās ‘Alī Şīr oldığından ḫātimede ol ẕikr olundı.

بلی در بارگاه آدمیت Belī der-bārgāh-ı ādemiyyet: Belī öyledir, ya‘nī ‘Alī Şīr zübde-i nās olması yerindedir ādemiyyet bārgāhına.

جز او کم یافت راه محرمیت Cüz ū kem yāft rāh-ı maḥremiyyet: Anıñ ġayrı az buldı maḥremiyyet yolını. Ḳıllet-i ‘ademden kināyedir. Ya‘nī kemālāt-ı insāniyyeti andan ġayrı cāmi‘ bulunmadı. *Bārgāh* icāzet yeri dimekdir. Begler ve pādişāhlar ve paşalar āsitānelerinden duḫūl ḳapucılar icāzetine mevḳūf oldığıyçün bārgāh didiler.

همیشه تا عطای دور عالم Hemīşe tā ‘aṭā-yı devr-i ‘ālem: Dā’imā mādām ki ‘ālemiñ devriniñ virgisi.

کند طبع لئیمان شاد و خرم Küned ṭab‘-ı le’īmān şād u ḫurrem: Deniyyü’l-aṣl ve baḫīlü’n-nefs olan kimesneleriñ ṭab‘ını şād ve ḫurrem ider. Ya‘nī mādām ki devr-i ‘ālem ‘aṭāyā-yı bī-pāyānıyla le’īmānı şādān ider.

[1020] Mahlaslar içerisinde onun adının hakikatini kimse bulamaz, bulanların ağzında ise ondan bir ses kaldığını bil sadece.

چنان دل با خدای عالمش باد Çünān dil bā-Ḫudā-yı ‘ālemeş bād: Ancılayın göñül ‘ālemiñ Ḫudāsıyla olsun.

که ناید از عطای عالمش یاد Ki n’āyed ez-‘aṭā-yı ‘ālemeş yād: Ki ‘ālemiñ ‘atāsından aña yād gelmeye. Ya‘nī Eḥaddan ġayrı bir eḥaddan me’mūlı olmaya.

سخن را از دعا دادی تمامی Süḫanrā ez-du‘ā dādī tamāmī: Söze du‘ādan tamāmiyyet virdiñ.

بآمرزش زبان بگشای جامی Be-āmurziş zebān büg’şāy Cāmī: Aña maġfiret ile dil aç ey Cāmī!

سیه کاری مکن چون نامهٔ خویش Siyehkārī me-kün çün nāme-i ḫ̌īş: Kendü nāmeñ gibi siyehkārlıḳ eyleme. Ya‘nī defter-i a‘māliñi daḫı te’līfātıñ gibi siyeh boyama.

بشوی از چشم پرخون نامهٔ خویش Bi-şūy ez-çeşm-i pür-ḫūn nāme-i ḫ̌īş: Ḳanla ṭolu gözüñden **(S 180a)** kendü nāmeñi yu.

ازین صحرا جواد خامه پی کن Ez-īn ṣaḥrā cevād-ı ḫāme pey kün: Bu ṣaḥrādan ḳalemiñ serī‘u’s-seyr atını siñirle.

وزین سودا سواد نامه طی کن V’ez-īn sevdā sevād-ı nāme ṭay kün: Ve bu sevdādan nāme ḳaraluġını ṭayy it, ya‘nī bük. Ḥāṣılı ḫatm-i kelām eyle.

زبان را گوشمال خامشی ده Zebānrā gūş-māl-ı ḫāmuşī dih: Dile sükūtluḳ ḳulaḳ burumı vir.

که هست از هر چه گویی خامشی به Ki hest ez-her çi gūyī ḫāmuşī bih: Her ne ki dirsin ḫāmuşluḳ andan eyüdür.

Elḥamdu li’llāhi ‘ale’t-tamām ve salla’llāhu ‘alā seyyidinā Muḥammedün efḍalu’l-enām.

SONUÇ

Bir eserin daha geniş biçimde açıklanması amacıyla yazılmış olan metinleri ifade eden "şerh" çalışmaları klasik Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Arap ve Fars edebiyatlarına ait, kendi sahaları içerisinde klasik unvanını almış pek çok eserin anlaşılıp anlamlandırılmasında, ders kitabı olarak okutulan metinlerin açıklanması suretiyle eğitim faaliyetlerinin kolaylaştırılmasında, İslâmî ilimlerin gelişmesinde daima şerhlerden istifade edilmiş, bunun tabii sonucu olarak da klasik şerh edebiyatı olarak adlandırılan bir gelenek vuku bulmuştur. İslâmî ilimlere ait şerh metinlerinin oluşturduğu gelenek çok daha eski dönemlerde başlayıp gelişmesine rağmen tasavvufî ve edebî eserlere yapılan şerhlerin oluşturduğu geleneğin sınırlarının belirginleşip yaygınlaşması XVI. yüzyılda başlamış ve Türkçe şerh yazma geleneği XX. yüzyılın başlarına kadar sürmüştür.

Klasik şerh geleneği içerisinde eserlerine en çok şerh yapılan şairlerden biri de Fars şiirinin son büyük üstadı kabul edilen Molla Câmî'dir. El yazması kütüphanelerde Câmî'nin kasidelerine ve mesnevilerine yapılan şerh türü eserlere sıkça rastlanmaktadır. Klasik Türk edebiyatında mesnevi türünün yaygınlaşmasıyla birlikte "ahsenü'l-kasas"ı yani Yusuf ile Zeliha'nın aşkını konu edinen pek çok hikâye kaleme alınmış ve özellikle XV. yüzyıldan sonra Yusuf u Zeliha mesnevilerinin sayısında azımsanmayacak bir artış görülmüştür ki bu artışta Molla Câmî'nin aynı adı taşıyan mesnevisinin hayli etkisi olmuştur. Klasik Türk şiiri üzerinde yoğun bir etki uyandıran bu eserin tercümeleri yapılmış, esere nazire ve şerhler yazılmıştır. Câmî'nin mesnevisine yapılan şerhlerden biri de Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'sıdır.

XVIII. yüzyıl sonu XIX. başlarında yaşayan Halîl Hâcibî Karslı'dır, doğum tarihi kesin olarak bilinmemekte ve hayatı hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre iyi bir eğitim alan şârihin şerh alanında başka eserleri de bulunmaktadır.

Çalışmamızda "İnceleme" ve "Metin" bölümlerinden önce Câmî'nin mesnevisine yapılan tercüme, nazire ve şerhler tanıtılmıştır. Günümüzde sözlük manalarına bakıldığında birbirinden net çizgilerle ayrıldığı görülen bu kavramları, ele aldığımız eserler ve bu eserlerle ilgili değerlendirmeler doğrultusunda incelediğimizde kesin

sınırlarla ayırmanın pek mümkün olmadığı ve kavramlar arasında bir geçişkenlik söz konusu olduğu görülmektedir. Şerhlerde, açıklama ve yorumlardan önce kaynak metnin tercümesinin yapılması vesilesiyle her şerhin öncelikle bir tercüme mahiyeti taşıması, tercümelerde şairlerin önemli buldukları yerleri kendi duygu ve düşüncelerini katarak kaynak metni genişletmesi, nazirelerde şairin kaynak metne yaptığı ekleme, çıkarma, genişletme, düzenleme gibi müdahalelerin "serbest tercüme" olarak ifade edilmesi bu kavramları birbirlerine yaklaştırmaktadır. Ortak bir amaca hizmet eden ve temelde aynı yöntemleri kullanan tercüme, nazire ve şerhin aynı anlam dairesi içerisinde kullanıldığı aşikârdır. Bu nedenle söz konusu eserlerin tercüme, nazire yahut şerh oluşu hususunda söylediğimiz sözler subjektif değerlendirmelerdir.

Çalışma konusu olan *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*, ikili aşk mesnevisine yapılmış bir şerhtir. Eser, bu özelliği itibarıyla genel olarak dinî-tasavvufî, öğretici metinlere yahut sözlüklere yapılan şerhlerin yoğunlukta olduğu klasik şerh geleneği içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma ile eserin tenkitli metnini ortaya koymaya ve bu metinden hareketle eserin muhtevası, söz varlığı, şârihin şerh metodu verilmeye çalışılmış ve şerh çalışmalarına bir nebze de olsa katkıda bulunmak amaç edinilmiştir. Çalışmada *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ* metni tahlil yoluyla incelenmiş ve şerh metninin içerdiği malzeme ortaya konmaya çalışılmıştır. Metinde geçen gramer terimleri, Arapça, Farsça, Türkçe söz varlığı, ansiklopedik bilgiler ve belagata dair hususlar "Şerh"; şârihin şerh metodu, metin içi göndermeler ve iktibaslar ise "Şârih" başlığı altında verilmiştir.

Hâcibî, Câmî'nin *Yûsuf u Zelîhâ* mesnevisini herkesin anlayabileceği şekilde şerh etmiştir. Sanatlı ve zor anlaşılır bir dilden uzak duran şârih, kavram karmaşısına mahal vermeyen ve herkese hitap eden bir anlatım yolunu benimsemiştir. Şârihin böyle bir tutum içerisinde olmasının sebebi, eserin dinî-tasavvufî ve öğretici bir metin değil, bir aşk mesnevisi olması ve bir şeyler öğretme ve anlatma çabasından ziyade estetik kaygıları ön planda tutmasıdır. Hâcibî, metin içerisinde "ya'nî" ve "zîrâ" kelimelerini çok sık kullanmıştır. Tercümeden açıklamaya geçmek için bu ifadeleri kullanması, genellikle açıklamalarında kısa cümleleri tercih etmesi, çoğu zaman secîye yer vermemesi onun üslubunun en belirgin özelliğidir ki bu durum Kur'an tefsirlerinden şerh metinlerine kadar yoruma dayalı pek çok çalışmada ortak ifade olarak görülmektedir.

Şârihin şerhi esnasında Arapça, Farsça kelimelerin anlamlarını verirken kullandığı Türkçe karşılıklar, bunun yanı sıra ele alınan Arapça-Farsça asıllı metinlerin çevirisi esnasında genellikle Türkçe söz öbeklerinin kullanılması dönemin Türkçe söz varlığı hakkında mühim bilgiler vermektedir. Metin içerisinde günümüzde kullanılmayan veya unutulmaya yüz tutmuş birçok Türkçe kelime bulunması bu tür metinlerin Türkçenin tarihî gelişimi içerisinde var olmuş; ancak günümüze kadar ulaşmamış bazı kelimeleri ortaya çıkarmaya yardımcı olacağının en büyük delilidir.

Hâcibî'nin metin içerisinde uygun gördüğü durumlarda, şahsî yorumlarını sağlam temellerle desteklemek amacıyla çeşitli eserlerden yaptığı kısmî iktibaslar onun şerhi esnasında kullandığı kaynakların zenginliğini göstermektedir. Hâcibî şerhini meydana getirirken, Lâmi'î Çelebi'nin *Lügat-i Manzum*'undan, Paşa-zâde'nin *Dakâyıku'l-Hakâyı*k'ından, Câhız'dan, Sûdî'nin *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*'ından, *Tercüme-i Sıhâh-i Cevherî*'den, *Lügat-i Sünbül-zâde*'den alıntılar yaparak hem şerhi zenginleştirmiş, hem de şerhe bilimsellik kazandırmıştır.

Metinde manayı kuvvetlendirmek, daha anlaşılır hale getirmek için ayet, hadis, kelam-ı kibarlardan da iktibaslar yapılmış, Arapça, Farsça, Türkçe manzum parçalardan beyitler şerh metnine dâhil edilmiştir. Eserde Sünbül-zâde Vehbî, Hâzık, Necâtî, Sun'î, Zârî, Ezherî, Hamdullah Hamdî gibi şairlere ait şiirlerin bulunması şerh kaynakları arasında klasik şairlerin şiirlerinin de bulunduğunu göstermektedir.

Metnin muhtevasını oluşturan unsurlardan bir diğeri de *Yûsuf u Zelîhâ*'nın nüsha farklılıkları göz önünde bulundurularak değerlendirildiği kısımlardır. Şârihin ele aldığı metni en sağlam şekliyle ortaya koyma çabasının ürünü olan bu anlayışı günümüz edisyon kritik anlayışının bir örneği saymak mümkündür.

Şerhin teknik özelliklerine bakılarak benzer diğer eserlerin yapısı hakkında bilgi sahibi olmak imkân dâhilindedir. Şârihin metin içerisinde uygun gördüğü kısımlarda kullandığı her türlü ıstılah bir şerh terimi olarak değerlendirilebilir. *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da kullanılan ve çalışmamızda "Gramer Terimleri" başlığı altında incelemeye çalıştığımız dilbilgisiyle ilgili terimlere aynı yüzyılda yahut daha önceki yüzyıllarda yazılmış diğer şerh metinlerinde de rastlanmaktadır.

Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ metnine baktığımızda şârihin pek çok beytin motamot çevirisini verdiği görülmektedir; ancak eserin geneli değerlendirildiğinde beyitlerin çevirisiyle birlikte beyte dair açıklama ve yorumun da yapılmış olması, çeşitli kaynaklardan yararlanılarak kelimelerin değişik manalarının verilmesi, atasözü, deyimler ve çeşitli iktibaslarla eserin zenginleştirilmesi gibi birçok cihet eserin tercüme değil şerh niteliği taşıdığını ve Hâcibî'nin de mütercim değil şârih olduğunun kanıtı niteliğindedir. Hâcibî'nin *Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ*'da tercüme ağırlıklı bir şerh usulünü tercih etmesi, metnin büyük bir kısmında kelime kelime çeviri yapmış olması, gerekli gördüğü durumlarda ise mazmunları açıklaması ve şahsî yorumlarını şerh metnine eklemesi, herkesin anlayabileceği sade bir dil kullanması onun klasik Türk edebiyatı şerh geleneği içerisinde XVI. asır şârihlerinden Şem'î'nin şerh anlayışına yakın bir şerh usulüne sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın inceleme kısmında oluşturduğumuz şablonla klasik şerh ve klasik şiir araştırmalarına, Osmanlı kültür ve toplum hayatı üzerine yapılan araştırmalara yardımcı olmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmamızda "gramer terimleri, söz varlığı, belagat, iktibaslar, ansiklopedik bilgiler, nüsha farklarının değerlendirilmesi" başlıkları altında şerhin muhtevası ortaya konmuştur. Bu şekilde yapılacak çalışmalar, el yazması kütüphanelerde sayıca oldukça fazla olan şerh metinlerinin incelenmesini kolaylaştıracak ve içerisinde edebî, ilmî, dinî ve kültürel pek çok bilginin bulunduğu şerh türünden eserleri tozlu kütüphane raflarında kalmaktan kurtaracaktır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Abik, Ayşehan Deniz. ‘Ali Şîr Nevâyî-Hamsetü’l-Mütehayyirîn Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin. 1. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2006.

Acer, Abdulrahman. “Abdurrahman Câmî’nin Hayâtının İlmî ve İrfânî Vechesine Kısa Bir Bakış”, Ed. Abdulrahman Acer, Şamil Öçal. Molla Câmî’de Varlık. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016. 11-30.

Aclûnî, Şeyh İsmail bin Muhammed. Keşfü’l-Hafâ ve Müzîli’l-İlbâs. 2 cilt. Beyrut, 1351.

Akar, Metin. Su Kasidesi Şerhi. 8. Basım. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

Akçiçek, Abdulkadir (hzl.). Lâmiî Çelebi (terc. ve şerh). Molla Câmî-Nefehatü’l-Üns Min Hadarâti’l-Kuds, Evliya Menkıbeleri. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2016.

Akdoğan, Yaşar. Ahmedî Divanı’ndan Seçmeler. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.

Aktan, Ali ve diğerleri (hzl.). Mehmed Süreyya Sicill-i Osmanî. İstanbul: Sebil Yayınları, 1996.

Algar, Hamid. Abdurrahman Câmî. Çev. Abdullah Taha Orhan-Zeyneb Hafsa Orhan. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016.

Başçı, Veysel (hzl.). Kemâleddin Abdülvasî Nizâmî-yi Bâharzî, Makâmât-ı Câmî, Molla Câmî’den Ali Şîr Nevâî ve Sultan Baykara’ya Şahitliklerim. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2016.

Bolelli, Nusrettin. Arapça Dilbilgisi Nahiv-Sarf ve Terimleri. 1. Basım. İstanbul: Yasin Yayınları, 2006.

Canım, Rıdvan (hzl). Lâtifî, Tezkiretü’ş-Şuara ve Tabsıratü’n-Nüzemâ, Ankara: AKM Yayınları, 2000.

Celal Settârî. Züleyha’nın Aşk Derdi. Çev. Mehmet Kanar. İstanbul: Şule Yayınları, 2014.

Ceylan, Ömür, Ozan Yılmaz. Hazâna Sürgün Bahâr Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr. 1. Basım. İstanbul: Kitap Sarayı, 2005.

Ceylan, Ömür. “Mânâ Şiirin Karnında(mı)dır?!”. Böyle Buyurdu Sûfî. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015. 111-121.

Ceylan, Ömür. Tasavvufi Şiir Şerhleri. 3. Basım. İstanbul: Kapı Yayınları, 2007.

Coşkun, Menderes. Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar. 1.Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları 2007.

Çavuşoğlu, Mehmet. Yûsuf ile Zelîhâ Tenkidli Basım. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1979.

Çelebi, Asaf Hâlet. Molla Câmî. 2. Basım. İstanbul: Hece Yayınları, 2012.

Çelebioğlu, Amil. Türk Edebiyatında Mesnevî: 15. yy.'a Kadar. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.

Demirci, Ümit Özgür ve Şenol Korkmaz. Yûsuf u Zelîhâ. 1. Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2008.

Demirel, Mustafa. Kemal Paşazade Yusuf u Züleyha, Seçmeler. 1. Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.

Develi, Hayati. Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2. 8. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2008.

Devletşah. Tezkiretü'ş-Şuara. Çev. Necati Lugal. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011.

Dilçin, Cem. "Cumhuriyetin 80. Yılında Divan Şiiri Üzerine Düşünceler". Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011. 205-224.

Dilçin, Cem. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi. 9. Basım, Ankara: TDK Yayınları, 2009.

Dilçin, Dehri. "Şeyyad Hamza, Yusuf ve Zeliha". İstanbul: TDK Yayınları, 1946.

Doğan, Ahmet. Bağdatlı Zihnî Yûsuf u Züleyhâ. 1. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2014.

Doğan, Muhammed Nur. "Metin Şerhi Üzerine". Hzl. Mehmet Kalpaklı. Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999. 422-427.

Doğan, Muhammed Nur. Şeyhülislâm Es'ad ve Dîvânı. İstanbul: MEB Yayınları, 1997.

Duman, Musa. Vasiyyet-name, Birgili Muhammed Efendi. İstanbul: R Yayınları, 2000.

Ebşeyhî, Şihabüddin b. Muhammed. el Müstedraf fî Külli Fennin Müstezraf. Beyrut: Dârü'l Kütübi'l- İlmiyye, 1986.

Eminoğlu, Emin. Destân-ı Yûsuf. 2. Basım. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008.

Erdal, Marcel. A Grammer of Old Turkic, Brill Leiden. Boston, 2004.

Ertaylan, İsmail Hikmet. Yusuf ile Züleyha. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960.

Fidan, Ahmet (hzl.). Mehmet Nusret, Tarihçe-i Erzurum. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.

Gökcan, Melike. Yûsuf ile Züleyhâ Mesnevisi- Ziyai Yusuf (Yusuf Can). 1. Basım. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2015.

Güfta, Hüseyin. Erzurumlu Şair Hâzık. 1. Basım. İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 2001.

Güleç, İsmail. Mesnevî Şerhi Rûhü'l-Mesnevî İsmail Hakkı Bursevî. 3. Basım. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.

Gürel, Rahşan. Enderunlu Vâsıf Dîvânı. 1. Basım. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007.

Hikmet, Ali Asgar. Câmî, Hayatı ve Eserleri. Çev. M. Nuri Gençosman. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1963.

Hisamov, Nurmuhammet. Kul Ali ve Türkçe Yusufnâme. Akt. Paşa Yavuzarslan ve Bülent Bayram. Ankara: TDK Yayınları, 2014.

Horata, Osman. Esrar Dede Hayatı – Eserleri Şiir Dünyası ve Dîvânı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Kadıoğlu, İdris. Diyarbakırlı Ahmedî, Yûsuf u Züleyhâ. (E-kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Kanar, Mehmet (hzl.). Hafız-ı Şirazi, Hafız Divanı. 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011.

Kara, İsmail. İlim Bilmez Tarih Hatırlamaz Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not. 4. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Karahan, Leyla Erzurumlu Darîr, Kıssa-i Yûsuf / Yûsuf u Züleyhâ. Ankara: TDK Yayınları, 1994.

Karahan, Leyla, Ülkü Gürsoy (hzl.). Tâhir Ken'ân, Kavâid-i Lisân-ı Türkî. Ankara: TDK Yayınları, 2004.

Karaismailoğlu, Adnan (hzl.). Mevlânâ. Mesnevî. Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.

Karaismailoğlu, Adnan. Baharistan-Molla Câmî. 3. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Kartal, Ahmet. "Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı ile Hamdullâh Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sının Mukayesesi". Diriözler Armağanı. M. Fatih Köksal (hzl.), Ahmet Naci Baykoca. Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 2003.

Kartal, Ahmet. Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî. İstanbul: Doğu Kütüphanesi. 2014.

Kartallıoğlu, Yavuz. Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar). 1. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Katip Çelebi. Keşfü'z-Zünûn (hzl. Şerafettin Yaltkaya, Rıfat Bilge). 1. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

Katip Çelebi. Keşfü'z-Zünûn (trc. Rüştü Balcı). 3. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017.

Kavruk, Hasan. Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler. 1. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.

Kaya, Bayram Ali. Osman Nevres ve Dîvânı İnceleme-Metin. 3. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.

Kılıç, Filiz (hzl.). Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş-şu'âra: İnceleme-Metin. 2 Cilt. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. 2010.

Köksal, Mehmet Fatih. Sana Benzer Güzel Olmaz Divan Şiirinde Nazire, 1. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.

Köksal, Mehmet Fatih. Yenipazarlı Vâlî Hüsn ü Dil (İnceleme-Tenkitli Metin). İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.

Kurnaz, Cemal, Mustafa Tatçı (hzl.). Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî. Ankara: Bizim Büro Yayınevi, 2001.

Kut, Günay (hzl). Nureddin Abdurrahman İbni Ahmed-i Câmî, Beşinci Taht: Yûsuf u Züleyhâ, Türkçeye çeviren Ali Nihat Tarlan, Türkçe Tercümeyi asliyle karşılaştırıp Farsça Baskının (1972) ve Yazmasının (Süleymaniye Ayasofya (3898) Tıpkıbasımıları ile birlikte Yayına Hazırlayan Günay Kut, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2003.

Kuzubaş, Muhammet. Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ, Oflu Bilal Efendi. 1. Basım. İstanbul: Karadeniz Dergisi Yayınları, 2010.

Kültüral Zuhal. "Şerîfî' Yûsuf u Züleyhâ. İstanbul: Bayrak Basımevi, 2001.

Kürkçüoğlu, Kemal Edib (hzl.). Tâhirü'l-Mevlevî, Edebiyat Lügati. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.

Levend, Agâh Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi, 1. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Mengi, Mine. "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine". Divan Şiiri Yazıları. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000. 72-80.

Molla Câmî. Sûfilere Armağan. Çev. Yûsuf Öz. İstanbul: Kurtuba Kitap 2011.

Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi (ter. ve şerh). Hazret-i Ali Divanı. 2. Basım. İstanbul: Derin Yayınları. 2012.

Nurbaki, Haluk. Sûre-i Yûsuf'un Yorumu. İstanbul: Damla Yayınevi, 2014.

Oğraş, Rıza (hzl.). Es'ad Mehmet Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endûz'u. Burdur, 2001.

Okay, Orhan. "Eski Şiirimize Yaklaşmak". Hzl. Mehmet Kalpaklı. Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999. 384-387.

Onur, Naci. Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.

Özkan, Nevzat (hzl.). Ahmet Cevdet Paşa, Fuat Paşa, Kavâ'id-i Osmaniyye. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.

Özsaray, Mustafa (hzl.). Mevlânâ Ali B. Hüseyin Es-Safî. Reşehât. İstanbul: Semerkand Yayınları, 2014.

Riyâhî, Muhammed Emin. Osmanlı Topraklarında Fars Dili ve Edebiyatı. Çev. Mehmet Kanar. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Sağol, Gülden, Erdal Şahin ve Nurgül Yıldız (hzl.). Ahmet Cevat Emre, Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.

Saraç, M. Ali Yekta (hzl). Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri. 3 Cilt. Ankara: TÜBA, 2016.

Saraç, M. Ali Yekta. "Şerhler". Türk Edebiyatı Tarihi. C. 2. Ed. Talat Sait Halman ve diğerleri. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007. 121-132.

Seratlı, Tahir Galip (hzl). Güzel İnsan: Yusuf, Yusuf Sûresi Tefsiri-Giritli Sırrı Paşa. İstanbul: Elest Yayınları, 2006.

Sungurhan, Aysun (hzl.). Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuârâ. (E-Kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2009.

Şahinoğlu, Nazif. Farsça Grameri Sarf ve Nahiv. 1. Basım, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997.

Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal. Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi. 11. Basım. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Tarlan, Ali Nihad. Necatî Beg Divanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.

Taşcı, Hülya Canpolat. "Türkçe Edebî Şerhlerde Amaç ve Yöntemler". Hzl. Hatice Aynur ve diğerleri. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh. İstanbul: Klasik Yayınları. 2014. 72-97.

Timurtaş, Faruk Kadri. Osmanlı Türkçesi Grameri III. 12. Basım. İstanbul: Alfa Yayınevi, 2009.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ. Sünenü't-Trimizî. 6 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Maarif li'l Neşr ve't-Tevzi.

Tulum, Mertol. 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı. Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Turan, Muhittin. Şem'î Şerh-i Mantıku't-Tayr, 1. Basım, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.

Türk, Vahit, Şaban Doğan, Yasin Şerifoğlu. Eski Anadolu Türkçesi Dersleri. 1. Basım. İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.

Türkdoğan, Melike Gökcan. Klasik Türk Edebiyatında Yusuf u Züleyha Mesnevileri Üzerine Mukayeseli Bir Çalışma. (E-kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2011.

Uluhan, Çoban Hıdır. Muhammed Nevruzi, Yusuf u Züleyha, İnceleme-Metin. 2 Cilt. 1. Basım. Ankara: TDK Yayınları, 2007.

Uysal, Selçuk. Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati. 1. Basım, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2010.

Yavuz, Kemal. Âşık Paşa, Garib-nâme. Ankara: TDK Yayınları, 2000.

Yazır, Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili Türkçe Tefsir, İstanbul: Eser Yayınları, 1942.

Yelten, Muhammet (hzl.). Nev'izâde Atâyî, Sohbetü'l-Ebkâr. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1999.

Yeşil, Şemseddin. Sûre-i Yusuf'un Tefsîri. İstanbul: Tecelli Matbaası, 1950.

Yıldız, Ayşe. Çâkeri, Yûsuf u Züleyhâ. (E-kitap). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

Yılmaz, Ozan. Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî). 1. Basım. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.

Yusuf Suresi. Kur'an-ı Kerim. http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/meal-2/yusuf-suresi-12/ayet-96/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1 (14 Aralık 2017).

Yusuf'un Düşleri. Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). Yaratılış/ Bab 37. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2014.

Zafer-İslam Han. Yahudilikte Talmud'un Mevkii ve Prensipleri. Çev. Mehmet Aydın. İstanbul: İhya Yayınları, 1981.

Zülfe, Ömer (hzl.). 'Alî Nazîmâ, Muhtıra-i Belâgat. 1. Basım, İstanbul: İz Yayıncılık, 2012

2. El Yazması Eserler

Hâcibî. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi Kitaplığı. Nu. 2829.

Hâcibî. Şerh-i Yûsuf u Zelîhâ. Tek-Esin Vakfı Dr. Emel Esin Kütüphanesi. Nu. 596.

The Walters Art Museum Islamic Manuscripts, A digital facsimile of Walters Ms. W.644, http://art.thewalters.org/detail/30608/yusuf-and-zulaykha-4/ (30 Mayıs 2017).

The Walters Art Museum Islamic Manuscripts, A digital facsimile of Walters Ms. W.646, http://art.thewalters.org/detail/30265/yusuf-and-zulaykha/ (30 Mayıs 2017).

The Walters Art Museum Islamic Manuscripts, A digital facsimile of Walters Ms. W.647, http://art.thewalters.org/detail/18844/yusuf-and-zulaykha-5/ (30 Mayıs 2017)

3. Sözlükler

Ahterî (Mustafa b. Şemseddin el-Karahisarî). Ahterî Kebîr. (hzl. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak). Ankara: TDK Yayınları, 2009.

Ali Ekber Dihhudâ. Lügatnâme (CD Version, Rivâyet-i Sivvom). Tahran: Müessese-i İntişâraât u Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahran, 1385.

Çağbayır, Yaşar. Ötüken Türkçe Sözlük. 5 cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat. 20. Basım. Ankara: Aydın Kitabevi, 2003.

El-Müncid (fi'l-lügat ve'l-a'lâm). Beyrouth: Liban: Dâr el-Machreq sarl Publishers, 2005.

F. Steıngass. A Comprehensive Persian-English Dictionary. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.

İbn Manzur. Lisânü'l-'Arab. C. 5, Kâhire-Mısır: Dârü'l-Hadîs-i Kâhire, 2003.

Kadri, Hüseyin Kâzım. Türk Lügati. C.3, İstanbul: Maarif Matbaası, 1943.

Kanar, Mehmet. Arapça-Türkçe Sözlük. 1. Basım. İstanbul: Say Yayınları, 2009.

Kanar, Mehmet. Farsça-Türkçe Sözlük. 3. Basım. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Kanar, Mehmet. Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.

Mehmed Bahâeddin. Yeni Türkçe Lûgat. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

Muallim Nâci. Lügat-i Nâcî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

Mutçalı, Serdar. Arapça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2012.

Mütercim Âsım. Kâmusu'l-Muhît Tercümesi. http://www.kamus.yek.gov.tr/ (27.09.2017).

TDK Derleme sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları, 2009.

TDK Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları, 2009.

TDK Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 2011.

Vânî Mehmed Efendi. Vankulu Lügati. http://www.kamus.yek.gov.tr/ (27.09.2017).

W. Redhouse, Sir James. A Turkish and English Lexicon. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2006.

4. Tezler

Yüksek Lisans Tezleri

Aktaş, Hasan. "Abdurrahman Gubârî Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum, 2006.

Aktaş, Öznur Tuba. "Köprülüzade Esad Paşa'nın Terceme-i Yusuf u Züleyha Adlı Eserinin Bilimsel Yayını İle Eserin Şekil ve Muhteva Bakımından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi SBE, 2003.

Çeri, Ahmet. "Tebrizli Ahmedî'nin Yûsuf u Zelîhâ İsimli Eseri (vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2010.

Doğan, Ramadan. "Ahmedî-i Âmidî'nin Yûsuf u Züleyhâ'sı (Metin ve İnceleme)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005.

Kaşkaya, Mehtap. "Yûsuf u Zelîhâ", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2004.

Kayık, Salih. Tebrizli Ahmedî, Yûsuf u Zelîhâ (1b-35b) (İnceleme-Metin-Dizin)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2007.

Muş, Züleyha. "Arap ve Türk Edebiyatlarında "Yûsuf ve Züleyha" Hikâyelerinin Mukayesesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2000.

Oğuz, Meral (Ortaç), "Sürûrî'nin Şerh-i Divân-ı Hâfız'ı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi SBE, 1998.

Öktay, Nesrin. Muhammed Esad Dede ve Mesnevî Şerhi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2008.

Özçam, Çimen. "Şeyyâd Hamza'nın "Yûsuf u Züleyhâ" Adlı Eserinin Dil Özellikleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 1993.

Uygur, Sinan. "Ali'nin Kıssa-i Yusuf'u", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 2003.

Yapıcı, Ali İhsan. "Ahmedî'nin Yusuf u Züleyha'sı", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi SBE, 2006.

Doktora Tezleri

Burmaoğlu, Hamit Bilen. "Lâmi'î Çelebi Dîvânı: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1983.

Cin, Ali. "Kıssa-i Yûsuf (H. 630/ M.1233) Metin-İnceleme-Dizin", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2004.

Daşdemir, Özkan. "Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2012.

Demir, Recep. "Hatâyî-i Tebrizî ve Molâ Câmî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mensnevîleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme (İnceleme-Metin)", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, 2006.

Demirel, Mustafa. "Kemal Paşazâde Yusuf u Züleyha". Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1979.

Deniz, Rasim. "Halil Oğlu Ali'nin Yusuf ve Zeliha Kıssası", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, 1998.

Dolu, Halide Cemile. "Menşeinden Beri Yûsuf Hikâyeleri ve Türk Edebiyatındaki Versiyonları", Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1953.

Duru, Rafiye. "Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevi", Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi SBE, 2007.

Ekici, Hasan. "Bosnalı Atfî Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî'si (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük-Dizin), Yayımlanmamış Doktora Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, SBE, 2017.

Elbir, Bilal. "Sururi'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i Metin-İnceleme", Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, SBE, 2003.

Gök, Taner. "Şem'î Şem'ullâh ve Şerh-i Subhatü'l-Ebrâr'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)" Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, 2014.

Hayyampur, Abdurresul Tahbazzade. "Türk ve İran Edebiyatlarında Yûsuf ve Züleyhâ Mesnevileri", Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 1945.

Köktekin, Kazım. "Süle Fakih'in Yusuf u Züleyha'sı (İnceleme-Metin-Dizin) 2 Cilt", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 1994.

Onur, Naci. "Hamdullah Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ (İnceleme-Metin)", Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1982.

Ökten, Ertuğrul İ. "Jami (817-898/ 1414-1492): His Biography and Intellectual Infulence in Herat", Yayımlanmamış Doktora Tezi, The University of Chicago, 2007.

Shadchehr, Farah Fatima Golparvarian. "Abd al-Rahman Jami: Naqshbandi Sufi, Persian Poet", Yayımlanmamış Doktora Tezi, The Ohio State University, 2008.

Tanyıldız, Ahmet. "İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'âtu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif (I. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük), Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2010.

Turgut, Kadir. "Abdurrahman Câmî, Hayatı, Eserleri ve Eserlerinin Türk Edebiyatına Etkisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 2013.

Ün, Cumhur. "Kilisli Mustafa Rûhî Efendi'nin Rûhu'ş-Şurûh'u", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE, 2007.

Yazar, Sadık. "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği", Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 2011.

5. Makaleler ve Bildiriler

Akar, Metin. "Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II". Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi 2 (1987): 1-22.

Akdağ, Soner. "Klasik Türk Edebiyatı'nda Adına Mesnevîler Yazılan Kadın: 'Züleyhâ'". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 40 (2009): 59-74.

Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi". Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler-Turkish Studies (2007): 417.

Ayan, Gönül. "Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 3 (1997): 31-38.

Ayan, Gönül. "Kırımlı Mahmud'un Yûsuf u Züleyhâ Mesnevisi", TİKA Uluslar arası Türkoloji Sempozyumu Bildirileri. Kırım-Ukrayna: 31 Mayıs-4 Eylül 2004: 182.

Ayan, Gönül. "Nurmuhammed Andelip ve Yusuf Kıssası", Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu/ Bildiri. (2007).

Ayan, Gönül. "Anadolu Sahasında Yazılan Bazı 'Yusuf u Züleyha' Mesnevilerinde Sebeb-i Telifler". Turkısh Studies 4.3 (2009): 227-272).

Ayan, Hüseyin. "Hamidî-zâde Celîlî". Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi 17-21.1-2 (1983): 15-45.

Çetin, Nurullah. "Yeni Türk Şairinin 'Yusuf ve Züleyha Hikâyesi' Duyarlılığı". Türkoloji Dergisi 13. 1 (2000): 109-141.

Demir, Recep, "Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâ Mesnevîsinde Tercüme ve Yerli Söylem". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 44 (2010): 37-63.

Dolu, Halide Cemile. "Yûsuf Hikâyesi' Hakkında Birkaç Söz ve Bazı Türkçe Nüshalar". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi IV (1952): 419-445.

Dolu, Halide Cemile. "Sultan Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Manzum Bir Yusuf Hikâyesi". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi V (1953): 51-58.

Ertaylan, İsmail Hikmet. "Türk Dilinde Yazılan İlk Yûsuf ve Züleyhâ". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 3.1-2 (1949): 211-230.

Gökçimen, Ahmet. "Andalip'in Yûsuf Züleyhâsı". Kardeş Kalemler Dergisi 54 (2011): 47-49.

İsmail Ünver. "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, XI.1. (1993): 51-89,

Kaçar, Mücahit. "Şiire ve Söz Sanatlarına Dâir Bir Mesnevî HasanYâver'in *Kitâb-ı Fenniyye-i Eş'âr* İsimli Eseri. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 40 (2009): 95-140.

Karakaya, Burcu. "Garîb'in Yûsuf u Züleyhâ'sı". TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları) 31 (2012): 129-168.

Kavcar, Cahit. "Hamdullah Hamdî'nin Yusuf u Züleyhâsı", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1968): 157-172.

Kavcar, Cahit. "Kemal Paşa-zâde'nin Şairliği ve Yusuf ü Züleyha'sı". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1969): 221- 249.

Kazan, Şevkiye. "Hâmidî-zâde Celilî ve Gazelleri". Turkısh Studies 2.4 (2007): 466-494.

Koç, Haşim. "Osmanlı'da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 4.8 (2006): 351-381.

Koncu, Hanife. "Yûsuf ve Züleyhâ Bibliyografyası". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 5.10 (2007): 617-630.

Korkmaz, Zeynep. "Hüseyin Baykara Adına Yazılmış Çağatayca Yusuf ve Züleyha Mesnevisinin Tanınmayan Bir Yazması ve Eserin Yazarı". Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi. 3/1 (1968): 7-48.

Köktekin, Kâzım. "Bir Yusuf ve Zeliha Şairi Süle Fakih ve Eseri". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 4 (1996): 173-179.

Köktürk, Şahin. "Halil Oğlu Ali'nin Yusuf ile Zeliha Hikâyesi". Turkish Studies 2.4 (2007): 555-617.

Kültüral, Zuhal. "Şerîfî'nin Yûsuf u Zelîhâ Hikâyesi ve Dil Özellikleri". Turkısh Studies 4.7 (2009): 424-437.

Levend, Agâh Sırrı. "Divan Edebiyatında Hikâye". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1967): 71-117.

Levend, Agâh Sırrı. "Hamdi'nin Yusuf u Züleyha'sı". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1968): 251-281.

Levend, Agâh Sırrı. "Kemal Paşa-zâde'nin Yusuf u Züleyha'sı". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten (1969): 173-211.

Macit, Muhsin. "Molla Câmî'nin Osmanlı Edebiyatına Tesiri I". Erdem 7.20. (1991): 519-529.

Mum, Cafer. “Halepli Edip Dîvânı’na Göre XVIII. Yüzyıl Türkçesinin Bazı Fonolojik Özellikleri”. Bilig 27 (2003): 51-68.

Kalpaklı, Mehmet. “Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire”. Türk Edebiyatı Tarihi. C. 4. Ed. Talat Sait Halman ve diğerleri. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006. 133-136.

Kortantamer, Taner. “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”. Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VIII (1994): 1-10.

Paker, Saliha. “Tercüme, Te’lif ve Özgünlük Meselesi”. Ed. Hatice Aynur ve diğerleri. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX Metnin Hâlleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014. 37-71.

Sucu, Nurgül. “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 19 (2006): 125-148.

Şanlı, İsmet. “Molla Câmî’nin Yûsuf u Züleyhâ’sının Bilinmeyen İki Türkçe Şerhi”. Turkish Studies 5.1 (2010): 1328-1345.

Temiz, Bilal. “Yusuf Suresi’nin Ahsene’l-Kasas Özelliği”. International Journal of Social Science 31 (2015): 65-81.

Toska, Zehra. “İleriye Yönelik Araştırmalarla İlgili Olarak Eski Türk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Olan Tercüme Metinleri Değerlendirmelerde İzlenecek Yöntem/ler Ne Olmalıdır?”. Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi 24 (2000): 291-306.

Tuğluk, İbrahim Halil. “Türk Edebiyatında Bahâristân”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 26.1 (2016): 45-57.

Turan, Maşallah. “Yûsuf Peygamber Kıssasında “Kadın Unsuru” Bağlamındaki Algılara Eleştirel Bir Yaklaşım”. *ERUIFD* 29 (2014): 55-80.

Turan, Selami ve Kamile Çetin. “Bilal Efendi’nin Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ’sının Tunus Nüshası”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 11 (2010): 197-206.

Üst, Sibel. “Nahifî’nin Yûsuf u Zelîhâ Mesnevisi”. Turkısh Studies 2.4 (2007): 823-957.

Yılmaz, Ozan. “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”. TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 5. 9 (2007): 271-304.

6. Ansiklopedi Maddeleri

Birışık, Abdülhamit. "Tefsîr" (I. Bölüm), İslam Ansiklopedisi. C. 40, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011. s. 281-290.

Ceylan, Ömür. "Şerh (Türk Edebiyatı)", İslam Ansiklopedisi. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 565–568.

Cunbur, Müjgan. "Hâcibî" Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. IV, Ankara: AKM Yayınları. 2004: 325.

Çelebi, İlyas. "Kemalpaşazâde (Eserleri)", İslam Ansiklopedisi. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2002. s. 245-247.

Durmuş, İsmail. "İktibas", İslam Ansiklopedisi. C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2000. s. 52.

Durmuş, İsmail. "Muhtasar", İslam Ansiklopedisi. C. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006. s. 57.

Efendioğlu, Mehmet. "Şerh" (Hadis), İslam Ansiklopedisi. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 559-560.

Harman, Ömer Faruk. "Aziz-i Mısr", İslam Ansiklopedisi. C. 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991. s. 343-344.

Harman, Ömer Faruk. "Yahudilik (Kutsal Metinler ve Dinî Literatür)" (II. Bölüm), İslam Ansiklopedisi. C. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 197-201.

Harman, Ömer Faruk. "Ya'kûb" (I. Bölüm), İslam Ansiklopedisi. C. 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 274-276.

Kanar, Mehmet. "Firdevsî", İslam Ansiklopedisi. C. 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996. s. 125-127.

Karaismailoğlu, Adnan. "Üslûp", İslam Ansiklopedisi. C. 42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012. s385-387.

Kırca, Celal. "Ahsenü'l-Kasas", İslam Ansiklopedisi. C. 2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989. s. 178.

Kocatürk, Vasfi Mahir. "Şeyyâd Hamza", Büyük Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: İKÜ Yayınevi, 2016. s.85-88.

Koncu, Hanife. "Yûsuf ve Züleyhâ", İslam Ansiklopedisi. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 38-40.

Köksal, Mehmet Fatih. "Nazîre (Türk Edebiyatı)", İslam Ansiklopedisi. C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2006. s. 456-458.

Kurtuluş, Rıza. "Heft Evreng", İslam Ansiklopedisi. C. 17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 1998. s. 157-158.

Kurtuluş, Rıza. "Yûsuf u Züleyha" (Fars Edebiyatı)", İslam Ansiklopedisi. C.44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 40-41.

Okumuş, Ömer. "Câmî, Abdurrahman", İslam Ansiklopedisi. C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993. s. 94-99.

Öztürk, Zehra. "Züleyha", İslam Ansiklopedisi. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 552-553.

Saraç, M. Ali Yekta. "Kemalpaşazâde (Edebî Şahsiyeti)". İslam Ansiklopedisi. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2002. s. 244-245.

Şensoy, Sedat. "Şerh", İslam Ansiklopedisi. C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 555-558.

Şensoy, Sedat. "Ta'likat", İslam Ansiklopedisi. C. 39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010. s. 508-510.

Topaloğlu, Bekir. "Yûsuf Sûresi", İslam Ansiklopedisi. C. 44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013. s. 28-30.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü. "Hâşiye", İslam Ansiklopedisi. C. 16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997. s. 419-422.

Turan, Şerafettin. "Kemalpaşazâde", İslam Ansiklopedisi. C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002. s. 238-240.

Uzun, Mustafa. "İktibas (Türk Edebiyatı)", İslam Ansiklopedisi. C. 22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2000. s. 53.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Te'vîl", İslam Ansiklopedisi. C. 41, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2012. s. 27-28.

EKLER

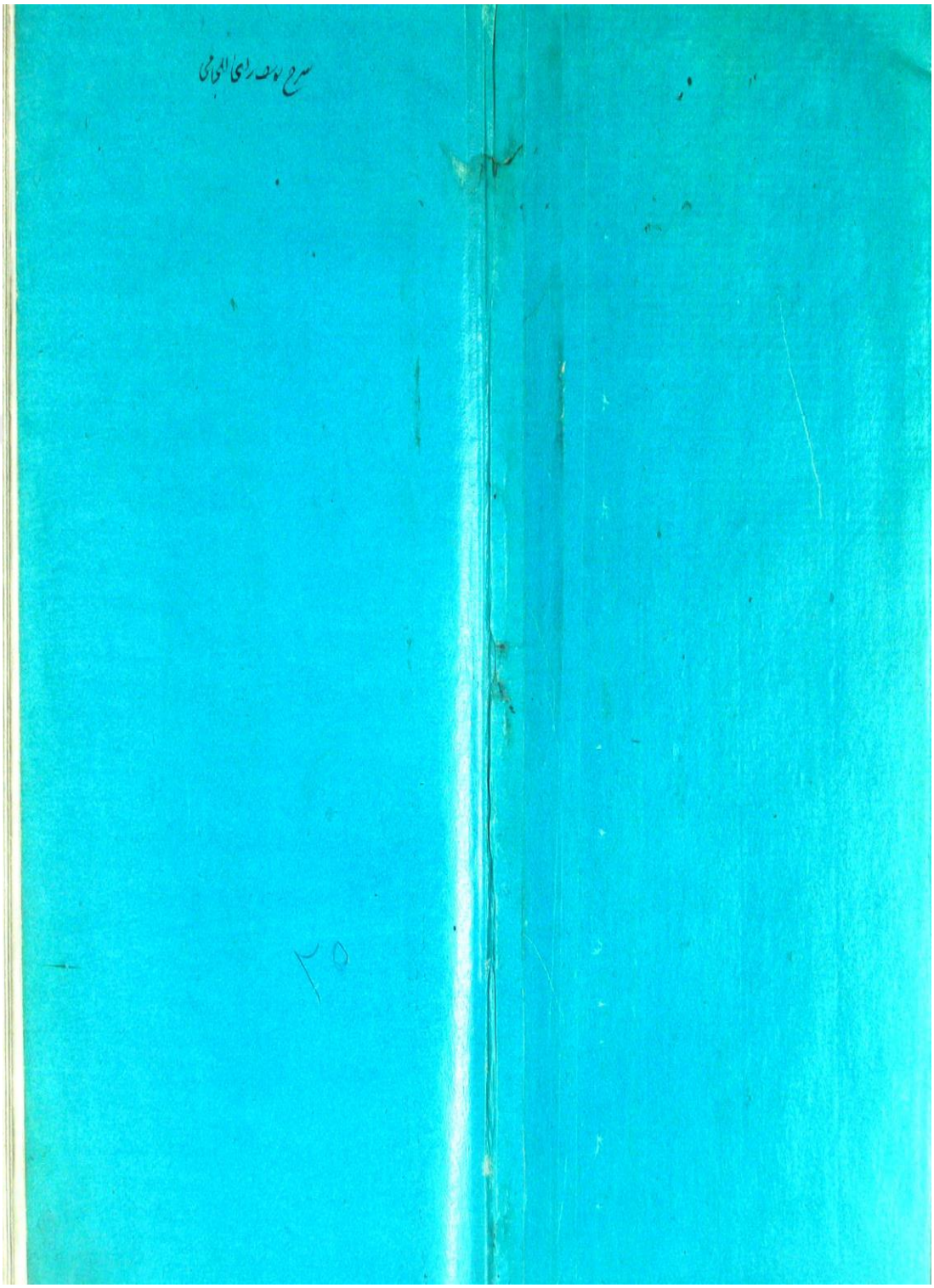

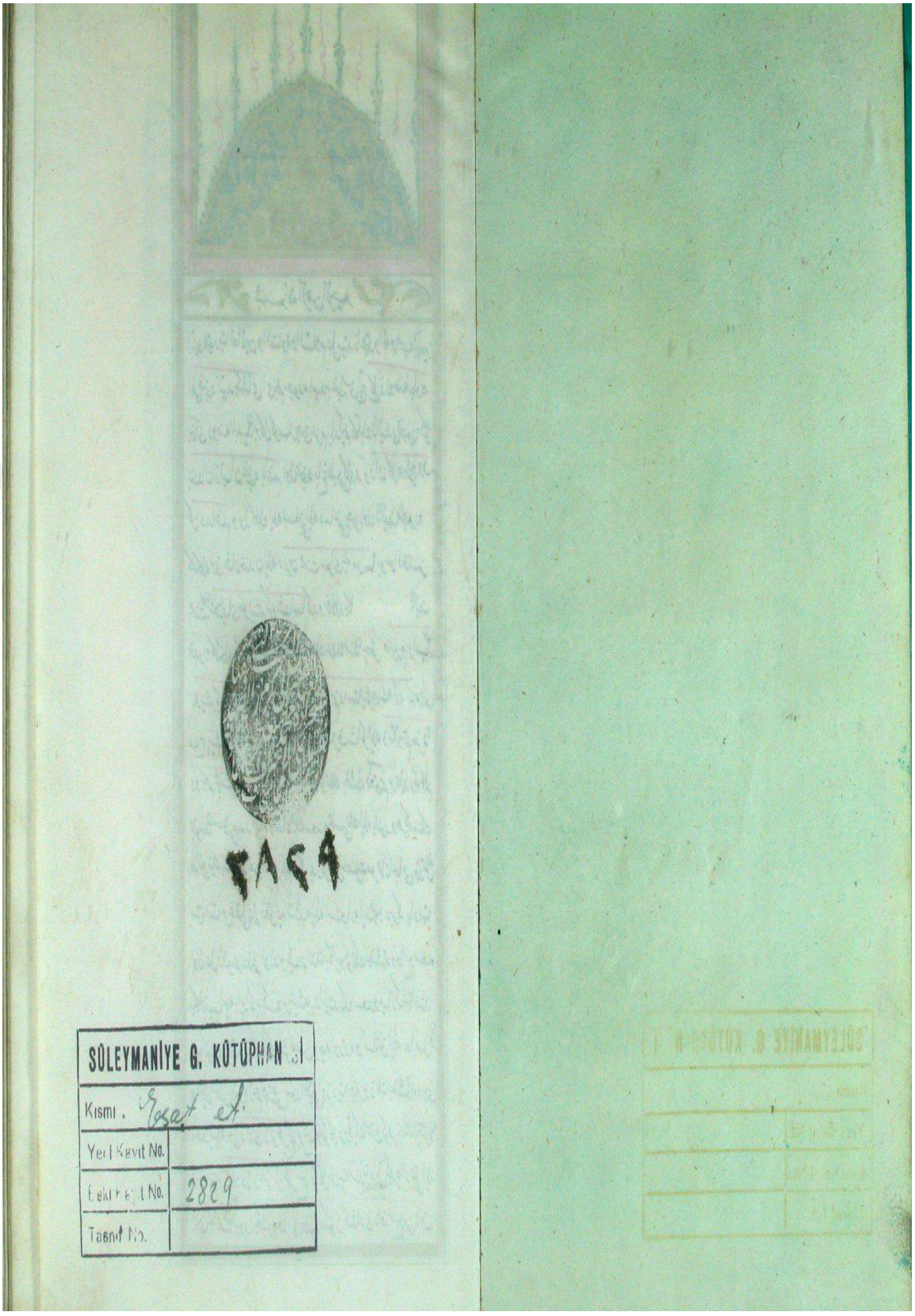
٢٨٢٩
SÜLEYMANİYE G. KÜTÜPHANESİ
Kısmı . Hasan Ef.
Yeni Kayıt No.
Eski Kayıt No. 2829
Tasnif No.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد واله وصحبه اجمعين
الهى غنچه اميد بكشاى اى بنم معبودم اميدم غنچه سنى آچ كلى از روضة جاويد
بناى روضة ابديك بركل كوستر يعنى عزم ايلديكم كتاب تاليفنى ظهوره كتور
بخندان از لبان غنچه باغم اول غنچه باغ طبعى كلدر وزان كل عطر بردر
كن دماغم واول كاوك ايله بسليخى ايله دماغمى يعنى اول تاليف ظهوره
كلكله يعنى شادخندان ايله درين محنت سراى بى مواسا بو موافقتسز
محنت الله تنهايى خويشم كن شناسا كندو نمكله بكا تاليف
ظهوره كلكله بكا ويردكك قدرت فصاحتك عهدهسندن چقر ضميرم راسپاسى
انديشه كردان قلمى شكر انديشه لى ايله زبانم راستايشى پيشه كردان دليلى
مدح پيشه لى ايله يعنى ويردكك لغه بنى معترف شاكر ايله زتقويم خرد به
روزنم بخشش عقل تقويمندك بكا ايوكونلك بغشله تقويم بر علمدركه علم
نجومياتى مستخرجدر ايام وساعاتك سعد ونحسى تك ايله بلنور وهر كيسنك
طالعنيك بداولدغنى آتك ايله حكم ايدرلر پس حضرت مولانا جامى قدس الله
سره السامى عقلى علم تقويمه تشبيه ايله استعاره ايدوب ديركه يارب
اول علم تقويم عقلم اولدوغيدراندك بكا ايوكونلك بغشله وطالع سعد
بكا نصيب ايله زيركه بركسه برايشه بدا ايتدكده سعد ومبارك ساعتده
ابوكونده باشلرتا اول كم ايشى احسن وجهه اوزره وآسانلق ايله حاصل اولا
بر اقليم سخن فيروزنم بخشش سوزا قليمى اوزدينه فيروزلك بغشله وبنى
مظفر ايله ولى دادى زكوهر كنج بركنج بركو كل ويردكك سخن كوهرندن خرج
اوزدينه زكنج دل زبانزكن كهر سنج كوكل خزينه سندن دلى كهر طارتيجى ايله
يعنى بكا احسان بيوردقك معارفى ظهوره كتور كشادى نافه طبع مرناف

طبعم كوبكنى مشك آچدك يعنى طبعى مشك كبى طيب راحه لى ايلدك ناقه ها ايله
مسك كوبكى كه عربيه نافجه ديرلر سعطركن زمشكم قاف تاقاف قوقولندر
مشكيدن قافدك قافه دك يعنى بوكتابمى تمام دنيايه ايريشدر زشعرم
خامه راشكر زبان كن شعرمدن قلمى شكر دبللو ايله زعطرم نامه را
عنبر فشان كن طيب سوز لرملك نامه مى عنبر سا يجك ايله سخن راخود سرنجامى
نماندست خرد بويله مقاسلرده ستحم دريعنى سوزلك سرنجامى قالمشدر
وزان نامه بجز نامى نماندست واول نامه دن برآردن غيرى قالمشدر
يعنى زمانه ده زبان آور يوقدر يعنى شاعر بليغ ومتكلم فصيح بوقدر
وعصرمزده اولنلره دنى چندان رغبت واعتبار يوقدر بيت حاذق دياريمزده
به تشخيص ايدرى وار مرغ هزار نغم بى زاغ كلاغ لردين خمخانه شيرين فشان
بوطتلو حكايه لى خمخانه ده يعنى دنياده نمى بايم صدايى زان ترانه
اول ترانه دن برصدا بولم ترانه ابراهيمخانه ستة من تن ديمكدر لرلر اولدير
فج نوع دركه اهل سياور يعنى شعراى سلفدن كيمسه قالمشدر حريفان
بادها خوردند رفتند حريفان باده لر نوش ايتديلر كتديلر تهى خمخانها
كردنكى دفتند خمخانه لرى بوشالتديلر كتديلر يعنى شعراى سلف طرناك
وصفا بخش شعرلر ديوب كتدولر آخرته رحلت ايتديلر نه بيمنه پخته زين
بزم خامى بوچاغ لك مجلسندن برپخته كورمم كه باشدبركنش زان باده جامى
كه الى اوزرنده اول باده دن برقدح اولا يعنى دنياده براهل حال قالمشدر
بيا جامى رها كن شرمسارى كداى جامى حيا ايتمك ترك ايله زصاف و
درد پيش آر آنچه وارى صافدن ودردن اوكه كتورآنى كه طوتن صاف
شرابك اوستنه ديرلر دردنم دال ايله التينه ديرلر يعنى شعر مجازى
وحقيقى دن هرنه كه سنده وارايسه سويله چه باشد پختكى ازانه بودن
پخته لك نه اولورازانه اولوب تعالقات دنيادن فارغ اولق اولو بخاك
نيستى افتادن بودن يوقاق طوبراغنه دوشمش اولق اولور يعنى پخته لك
كوشه لشتين اولوب عديم مثاليسنده اولمقدر مصرع اوله محسنات بديعه

صنعت سئوال وجواب واره رقطعه دیکر نثر افتتاح نامه بوکتابك
ابتدا سی بنام یکانه بر یکانه موصوف اولان خدای متعالك نامیله درکه چشمهٔ
روشن مهر اویله خداکه کنشك ایدن چشمه سی از دریای نوالش انك عطا
دریاسندن یك نمست برقطره در ودفتر ماه سپهر فلك آینك دفتری از
اثار کالش انك کالی اثر لرندن یك رقم برخط در نظم بنام انکه نامش
حرز جانهاست اول خدانك نامیله شروع ایلرکه آنك نامی جانلرك مبالغه ایله
حافظ در ثنایش جوهر تیغ زبانهاست اکا ثنا ایتمك دیللر قلیجی تك جوهر پدر
یعنی لسانات حرمت واعتباری ذکر الله ایله در زبان درکام کام اذنام اویاق
زبان دماغه مرادی انك نامنك بولدی نم از سرچشمهٔ انعام اویافت
زبان نمی آنك انعامی کوزه سندن بولدی یعنی عزت دولتی ذکر الله ایتمه دن
بولمك خرد را زو نمونه دمبدم روی نفس بنفس عقله خدای تعالی انك
جانبندك یوزکوسترمش هزاران نکته باریك چون سوی قل کبی بیچه بیك
ایچه نکته لرهزاران نموده نك فاعلی درنکته باریکدن مراد شعرك دقایقی در
نکته لغت عربك برچوق اوجیله یره اوره اوره برلشمك پیدا ایلمکدر بومعنا
اکثر تفکر وتحریر وقتلرنك اولورکه انشا بر نسنه یه دوشونور وبی شعور
برایشی اشار اصلنده مصدر در نصر یا بندك کدرة کبی صکره قلوبلرده مؤثر
اولان کلام لطیفه اطلاق ایلدیلر پی آن موزباناشانه کرده اولمکی
دقیق نکته لر اچون دیلمزی طراق ایلمشلر زدندان شانه را دندانه کردن
اول طراق ایچون دیشلره مزدن دیش ایلمشلر یعنی اول دقایق دندان
وزبان واسطه سیله ظهوره کلور تعالی الله زهی قیوم ودانا ناس اکا سنه
تعجب ایدوجك یره تعالی الله وسبحانك دیرلر عرف اولمشدر قال الله تع
سبحانك هذا بهتان عظیم یعنی بونه عجب عظیم بهتاندر یعنی خدای متعال
نه عجب کوزل قیوم ودانادر توانایی ده هرنا توانا هرقوتسزلره قوتلو
وبرجیدر فلك را انجمن افروز از انجم فلكك یغنغك یلدوزدن
اشقلنه وبرجیدر زمین را زیب انجم ده بردم یره یلدز زینتك وبرجیدر

خاق ایله مرتب ساز سقف چرخ دائر دوایرنجی چرخك ستغنی مرتب ایدیجیدر
فراز چار دیوار عناصر عناصر اربعه نك درت دیواری اوستنه عناصر
اربعه آب وآتش خاك وباد درکه بریوزنده اولان جمیع مخلوقاتك بودرت اصلدن
یراد لمشدر حاصلی بقای عالم بو اصول اربعه ایله در بناق غنچه کل رانافع بیوند
غنچه نك کوبکنه کمال تفوسنی بغلیجیدر زکل برشاهد کلابن حلی بند کمال
انجمی محبوبی اوزرینه بزله باغلایجیدر بلندی بخش هر همتی
عالی اولان کسنه یه بوحالق بخشنده ایدیجیدر به پستی افکنی هرخود پسندی
هرخود پسند عجب ومتکبری آلچقلغه برنجی درتقب باف عروسان بهاری
بهار کلنلرنی وکوکولرنی خلعتلندیریجیکه قیام آموزسرو جویباری اغیجی ایرماق
کنارنده صالینجی سرو اغاجنه قیام اوکرتیجیدر کیاه امرزندان قدح خوار
باده نوش ایدیجی بندلرلك کناهك یارلغیجیدر رند لامعی مرحوم قورقوسز
دیمشدر امتحان باده نوشه اطلاق ایدر بطاعت کیرپیران ریاکار ریاعملی
پیرلری طاعتلرینك سببیله مواخذه ایدیجیدر انیس خلوت شب زنده داران
کیجه بی دری طوتیجی زاهدلرینك خلوت یولداشیدر رفیق روزه دخت کذارانك
کندزلرینه محتنه کیجوبرجی صائم لرك رفیقیدر زنجر لطف اوابر بهاری
خدای متعالك لطفی دریاسندن بهابولعلی کند خار وسمن را آبداری دیکنه
وکله آبدار لق ایله یعنی نباتاتك کلیسی صوارر بعض نسخده آب باری واقعه صو
یاغدیرمجی لق دیمکدر زکان جود واب خزانی خدای تعالینك جودی معدندن
کوزیلی کند فرش چمن راز رنفشانی چمنك یاشیل دوشکنی التون ساچیجی ایدر
یعنی یاشیل یاپراقلرینه رنك اولوب صاچی التون کبی طراف ساحلور زشکرش پرشکر
کام شکرفشان خدای تعالی یه شکرکون اولرلك دماغی شکرایله طولودر زشهرش
زهرعیش تلخ حرفان آجی هرفلو معصیت پیشه اولرلك حضرتجه خدانك قهرندن زهرکی
وجودش آن فروزان آفتابست که ذره ذره از وی نور یابست بیتده تقدیم وتأخیر
واردر تقدیر کلام وجودش آنست که فروزان آفتابست ذره ذره ازوی نور یابست
یعنی خدای متعالك وجودی اول مفیض الخیر والجود اولرلك وجود درکه ضیا لنجی کنش

دکنعان بدستان پای او بست بود خی حیله ایلما آن ایغنی بغلتی ممکن اولماز چو اخوان قصه
یکفته اند چونکه فرزند اشاری یوسف علیه السلام قصه کن اشتدیلر ز غصه پیرهن برخود دن بلدی
غصه وحزنلکو کلکلرینی تتاری اوزرنلده یرتدیلر که یارب حیست در خاطر پدر را یعنی
دیدیلر که عجبا پدر یلک خاطرنده ندیار ب عجبا مشغول در که نشکلد زنفع خود ضرر را که کندو نفعنه
ضرر دن اکلمز یعنی دانیم که طفلی چه آید بیلیمز که بر طفلان نه کلور که طفلی چون طفلی را نشاید که
طفلان طفیلی کند غیر بیدل یعنی او شاغیره تابع کرد متبوع او لغه بزه کلدی بر یلدن چند
بر یافد در وغی هر بر زمانه بر یلان طفلور دهدزان که هر خور دراز ور غی او لیلان قویر کنده
دانه بر یغ خوردیان پیر مسکین زو فریاد پیر مسکین یعنی پدر کن آکدن بر آلدیغ بر یعنی کلا
آلدیغ زغوذ ان صحبت اوناشکیبی آنکه صحبتندن صبر سز اولور کنند قطع تکو یوندی ما یدردن
بزیم ایوا نصالمزی قطع ایدر کون نظرلن او زره مزدن کشن بزه مهر پدر فرزندی پیدا یدر یلک
اکا عتبی بزیم او غالو غرض التور یعنی اکا ایلدکی مطاعلیچی بزه ایلن کویلرنی اکا فرزند دکلور
پدر کریت دینشا سر یلنکز پدر اوناں کبی ای کر یلنده ایلمشدر یعنی بزیم اوزرمزه ترجیح
ایلمشدر نیتندن این قدر حشیت پسندش بو قدر اولوقه اکا بکلمیش دوشمی یعنی ای بزیم
اوزرمزه ترجیح ایلدکنه رضا اولمایور هوس دارید که مالز تیرکیه یالده هوس طوتو ر آرزوی ایلر
بزیم لانتقلیدن دغی دغدغه یالده طاهر لیچه بسنجه بدیش او افیم بر غاله آلمه اوکنده طیرانی اوزره
سجده دوشیم نه تهامکه سازه باید هم یالکز بزدکلر مادر پدر یلده هم حاسلی پدر آنی اوزرمزه
ترجیح ایلدکی رتبه یدقایع اولمیوب ستر کاوکنده سجده ایلمه بزیم سجده من رضای اولمان ستر کاه
والده و پدر دغی سجده ایده آر تنیا یاجا جیولی این قاله هم بو قدر منصف سنجیلیک دغی کرکه
پدر را ماخر یدار یم نی او پدر یچون بزالیچی یوزاو دکلر پدر را ماهو دار یم نی او پدن بزآرزو
طوتیچیدر او دکلر یعنی هر جهله ای غافل امور یه متعلق ایله دور امام اول ایتمز اکر دوزست
در صحرا شاپیم آکر کوندز در صحرا چو بانی یوز دکر شه خانه اشر یا پاسیانیم دکر کیجه دغا
سنه بکیچو یوز بر غذا قوتی یا رو یوز ایکلت یدایله کشیر لر اوزره قوتی یا رو کی یوزه نلدی بر آدمی
آب رویشدان ملت دوکشدر عندنا یوز ای صوبی و اعتباری یوزه نلدی بجز حیلت کر اندی
چاره دیلمکدر ایا جیلکدن غیری پدر انلنه نه کور مشدکه کشی ایشکا بر ما بر کر یلدکدر
کر ان یوسکلر یا شمز اوزره اختیار ایلمشدر یعنی پدر انلنکیله دغی یه کور مشدکه ان بزیم

اوزیمزه ترجیح ایلمشدر بیا ناکا رخود را چاره سازیم کل تا که کنده ایشیمز جان ایلیلیم
بیزیمز راهش اوان اوان سازیم هر یه طریقله ممکن اولورسه الی اواره ایلیلم چو یا مابر یمز غوی اوزره کی
چونکه یوسف علیه السلام غمخوار دلان پاشی اوزره دکلدی یعنی بزه انوسف اویله زه کلدی دوای او بجز
اوادکی یلدست اوار لکدن غیری کاوه ایوقدر بیاید جان سازیم یرا کر بستجان سازلغه
بیل بغلق کر کدر نرفته اختیا چاره از زیست جان اختیار دلان کنجه یعنی ان بر نفر یه بلدی
اواره ایتکه چاره ممکنه چو خاری بزه دمدار شوز نخجی چو کنه غوز بختکلان یعنی بزه بسنکه
بختی چو رق اولدیغندن بر یتکز ظاهر اولا بیلیدکندن اکا کشه در ختی اغاج اولدیغی کبی قویر یمز
کرد ماحصلی یوقلغی وصغیر یمز حالت صغر زه ایکن رفع ایتملی و بو بقعه دن طرد و ابعاد ایلملی
والا بعد زمانه بو کا مقاومت قابل امکان اولماز بقصد جان سازی عمل بستده چاره دوز
جیلك قصه عرض بغلدیلر بزیم مشورت یکجا نشستدن مشورت عرض ایدر کن بر محله اوتوز
دیلی دکشادیکرنده مشورت کردیلر اما زمان یا یکدیکر اخوان یوقسه عم بر یمز یله مشاوره
ایلیلم یا بیانده در چاره یله سازیدکه یوقسه عم از پیش پدر دوراته از نکه حیله دوزه
لکه یکو یغی می پدر دن اوکنه ایراق اتمه لر نظم چو آید مشکلی پیش خرد مند چو نکه عقلا کر شه
نماند او کنه بر مشکل ایرشکلده بر عظیم حادثه اولدکرن مشکل فتد در کار او بندکا و مشکلا تا آنکه
کار بند ده کشاده یعنی او مشکل ایشه واقع اولان عقده یی حله قادر اولیه کنده عقله کر یا
عقل خرد یا آنا و اجزه مند بر یغه می عقلی کیده و عقلنه یا ایلر یمز بر آخر عاقل کسیله مشاوره ایلیه
که تا در حل آن کر ده مدد کار تا که اول مشکل حادثه مدد ایشا اوله یعنی اول عقده یی اتا ده
کنده یه امداد ایلیه زیا نشه عش یکیز دنور خانه بر شمکلخانه نور اولدیغی کبی یعنی بر یتا ده موجا یله
خانه منور اولماز فروزنده شمع دیکر دن یتا اورته یه بر آخر شمع شتعلنده زر تکم اکا را طرانده
شعله ده موجا یله یار دی هست این سخن در راست بینان و لیکن وارد بر کوز داست بینا ده بقصد
پدر کنعانی بالا نشیشا ملو غرلیق صدر یتن یوقار کنده انور تجیلر ده یعنی مشورت ایلیه مهلکه دن خلاص
بولمق زای صاحب و فکر ثاقب صاحبلر ایله و صلاح و تقوا ایله ایدی اولان نکته زده اولور
نه در کجر و حریفا و ج اندیش اکر اما بو ریشلی اکر فکر ایدر دکلر بلکه انلر ایله مشاوره عین
صلاحه یر کرده دازده و ج و حریف روی بیش زیرا اکر کن بو ریشلی دن اکر بو ریشلو انلر زیاده
اولور بیت چو این عاقله بر کار مشکل کند کوشوارا و له انلنه کار عاقل

ذوی ذالجلیه صورت نوعی بر نفس صورت الهیه شده الا صورت نامیه یکه یعنی خود بر دو اعتبار است
ایمان یکی بهر دم حسن صورت با زوال است هر نفس کو زوال صورت ایچو نی برزوال او در یعنی نفس
دنیا ایمان بر نیک حتی ذوالجلال در زمانی کز ان بجا است هر زمان بر حالتی بر حالات طرفی
در مزاج هر دم قدم در ستانه لاحق هر نفس الاغاث بر طاعت او در یعنی دنیا دلبر ایچون
کنیه کو حالت خاص جاله زنشاخی هر زمان منشین بشاخی هر زمانی بر بود داغ تازه بر
یعنی بلبل کو هر بر کلیا یچو نی و یاد ایک کند و هر وقت بر زلفی سیلیا یچو نی ناشاد او له نشین
برتر از کون و مکان کیر کون و مکان لا یعنی بود نیارند اعلی بر اقامت یری حلوت فراز کاخ
معنی نشان کیو معنی کو فکی او شنده بود عشق یعنی ذوق عشق حقیقی یه واصل اول بود معنی کی
صورتی هزاران معنی یعنی حقیقت بر صورتی نجه بنله او لور یعنی صانع بر مصنوعی لا یعقل و لا یحصی در
مجموعیت از صورتی شمار ان صورت صانعی لرنك جمعیت ستم یعنی الدین جمعیت خاطر حضور قلب حصول
کامل پر تلاش بود هر جا شیار امده پریشانلق اولور هر فانده که صبایی وارد در روان دو در یکی کوکی
خصلت دن اول صبایی دن یوزی یعنی نوجوانی بر ملك ایله موصوف اولان ایتمك حصار و قلعه
در چون آنه حمله دشمن ندار ی چونکه کاشن حمایه طاقت طوتمز سن بر آن کر جنك او یاشی حصار طوتمق
ایو او لمدیکی جنکلرده حصار استمق اولمز یعنی حصار اچنده اولان تربیت کردن زلیخا
یوفنام را زلیخا یوسف ی تربیه ایتمك و خدمتکاری نمودن و یوسف ه خدمتایله جنکله
کوستر مکه باشلدقده کوی و یوسف بجان آوردیلر اول طرفی ایله زلیخا نك قدر ایچون یوسف کوستر مکه
بیانسنده در چون دولت یکیرشد دام زلیخا چونکه دولت طوتمی اولدی زلیخا نك طوزغی فلك
زدیکه برنام زلیخا فلك یکه دوردی زلیخا نك آه و نفیر اردار وهای جهانیست نظر فرد نیا آرزو
لرینه بغلمك بخدمتکاری یوسف نیایست یوسف ه خدمتکار لغه بیلیا غلمدی زلیخا کرستر جا صبای
خرد و بینا التوله شمش حیران و دیوانه جامه لرین یقه لرین چیرتمش چست زیبا ایله قدینه
قدی کبی یکیتلی استدی یعنی قامتی کبی مقبول و مطبوع بطلمیه یکه در مدقیقا جاز یرینه کرهای
ذهابنه تاجار و زیرینه کرلر مرصع هر یرك از رخشان کوهرها هر یری الماس کبی جوهر لرین
مزینه چو روز سال هر یرك سیصد و شصت مذکور تاج و طاقه لری ظاهر لری کوی کوهر یری اوج یوز التمش
بهاسنه کره وفاع بال بنشست مهیا ایتدی وقلیی فارغ اولدوقده هر روزی کی صبح نور دمیدن
هر یر کوندنه یکی صباح بلوری ظاهر اولوردی بدرخشش خلعتی زیور کشیدی اکا اموزنه یکی دن

بر خلعت چکر ایدی چو از زر تاج کردی خنز کوکرفتی چونکه مشرق پادشاهی التوندن تاج الماسی
یعنی چونکه کوشش طالع الماسی تیغ دیکر شعاعی فرق غیری تاج ایله اطلس کبی زر ایدی
چو کر فراختی کرد و اتش الماس کبی و یوزیدن قامتی چونکه پاکش بو جالدر ایدی یا بین دکر
میانش غنچه فا تو نله بیلیق یا غلر ایدی یعنی یکنجه بر طرز و طور ایله انواع لطافتله ای مزین
الماسی رخ آن آفتاب دلفریبان اول کو کلدانچی کبی که یکانی شد طالع دو روز ایدی
کریبانی یکی کون بریقادن طالع و اولماز ایدی یعنی بر کره کیوندکی تپالی بر دخی کیمز ایدی
دو یا ران تازه کز کاشن ناز اول نازکلستانله تازه سروی ایکی کره بیله افسر شد هر کره
سر افراز اصلا بو تاج ایله باشی بو جالدی اولماز ایدی یعنی یکنجه بر کره کیوندکی مرصع تاجی
بر دخی کیمز ایدی نه بست آن لب شکر از یک کر بند اول شکر طوطقلی بو قوشقدن بغلمز
ایدی بیا ان خود مکر دچون نی قند شکر شتی کبی کیدو بلینی مکر ر یعنی بو قوشی ایکی کره
قوشمز ایدی چو تاج زر بفرشش بر نهاری چونکه التون تاجی پاشی اوزره وضع الماسی ایدی
هزاران بوسه اش بو فرق داری زلیخا اول تاجکه پاشی اوزره نجه بنله بوسه ویرر ایدی که چون
تو غا کیاش تاج من باد که سنك کبی الله ایاغی طیراغی بکا تاج اولسون باد چو سروی
مرتاج من باد اولوقه نجه بکا معراج اولسون چو بیراهن کیدیکی بر تن او چونکه کو کلکی زلیخا الله قوشی
اوزره چکر ایدی شدی هزار بیراهن او آنك کو کلکیدر بر تن اولور ایدی تیم کفتی زتو یکنار باد
دیر ایدی تیم سنك بر تن اولسون و زاد تن چون تو برخوردار باشن اولور تن بوقفه سنك کبی بیصیلور
و فانه او اولسون قبا بر قدآن سرو دلارا اول کو کلدا راحتلندیر جی سرویله قامتی اوزن قیفانی
چو کردی راست کفتی مرقبا راچونکه طوغری ایلر ایدی قعتانه دیر ایدی مرتفع سیم ایله دام جانه مغفا
اولور امانبوندن زنهار دکر دام ارزوزان کرو کلرینك کاویره قامتلی کلکلی یوقفه آزاد
طوتمز که هیچو تو کراغوشی کشه سنك کبی آنی طار قوجغه چکم و یکجه قوتمم کر چون
چست کردی بر میانش کری چونکه بیلی اوزره چست ایلر ایدی یعنی ایلر اوقدر اینجه خوش زیبا لق
ایله بغلر ایدی کذشتی این تمنا بر زبانش بو معنی زلیخا نك دل اوزره کیچر ایدی که کر کرستم کم
بودی چه بودی که اکر الم کر ایلیه نه اولوردی زوصلتی بره ور دیودی چه بودی اکا
وصلتك بفسیل ایلیه نه اولوردی مساتسل کیسیو شیدچون شانه کردی آنك زنجیر لقمش زلفی
چونکه طره ایدی مداوای دل دیوانه کردی دیوانه یکانه مداوا ایلر ایدی ستکم دیوانه یه زنجیر

ز بس کز دل فشاندی خون ناتان چو قاقم تکه پوشکند تان قان صاحبدلی یعنی کوزدلان
قانع پاشد اقتدی کی چو قلندر بکشتی جهره آتش محتاج خان آنک چهره کی الکلک محتاج
اولماز ایکی یعنی الکلک برنه پوشکی قانیله چهره کی قزارتسه دوراییکی همه عالم چشمه شد چون سیه بود
جمله عالم آنده کوزنه چونکه سیه ایکی چشمه شی سرمه دراکی جایکه بولدی کوزنده سرمه نه قالمادی حتی
پروا ایکی یعنی جمله ذینتلی کفی بیدایتمش ایکی زکره زان سیه چشمی نمی هست زلیخا اول
سیه ایکی سرمه دن سیه کوز لیلک استعزایدی کی شاه از ترکس او کزنه کی گشت که کوز یاشی آنک نرکس
کوز لرنده سرمه یی بوردی زلیخا را چو شد زین غم چکر ریش زلیخایان چونکه بو غملی چکری
یرمیل اولدی زبان سوزنش بکشاد بر خویش بلش قیچی تی دلنی آچیکی کندو اوزرنه کی ای کار
برسوایی کشیدی کی ای اول کسنه کی سنک ایشاه دکسوایاق اوزرنه چکلمش زسودای غلام زر خریدی
انچه ایله الیش قول سواسندن نوشاهی برسر پرسر فرازی سن پادشاه سن سرفراز اق مختق
اوزرنده چرا بابنده خود عشق بازی بخون کندو کولک ایله عشق اویناریز بمشوقی چو خود
شاهی طلب دار معشوقلق کندوده کبی برپادشاه طلب عشق کرشاهرا بوذوشاهی سزاوار کی
پادشاه پادشاه لایقدر اولور عجبتر انکه از عجبی که دارد زیاده عجب اوکه برعجبید نکه
صورتی نوشین چون نوی سر در نیارد سنک کبی شاهن وصلنه یاش کوزمن یعنی جزبوند
جاه وجلال وجمالله اکا میل ایدرم اول بنده لکیله بنده میل ایدرم بوکبی وحشه سکا ای عجبتی
وبنها یتی عزور نازلندر زنا یمصر اکر دانندحالت مصر عورتلری اکر سنده حالکی میلیلس
رسانند از ملامت صد ملالت لوم وتیغ ایتمه دن سکا یوز ملاله وحزنه ایرشدون لر
همیافت این ولیکن آن بکانه زلیخا بون دیر ایکی ولیکن اول کوز لکده فریده وخوبلقده وحید
یعنی یکانه عم نه زان ساه در دیل او دکلت خانه اول سلوبیاز زلیخا نله کوکلنده برطوتمشی
ایدی ارسنه نفی من جهة المعنی دخشت الفظ مقیده در نه شه دیمکدر وحشنده ضمیر یکانه عم
راجعدر بوبیت مابعده مرهوندر کنه از خاطر نوانسنی برون کرد کوکلنه ی خاطر
طلسم ایتمکه قادر اولا یدی بتیرین افتش در دش راشرح کرد بوحکایه ایله دردنه
افسون ایدردی وپریشان خاطرلن تسکین ایدردلیس باچون دلبری باجادو راضیت
بلی اویله در یعنی حبت یوکه غم زلیخانن دردنتلیا چقق محال اولدیقی برنله دن
زیرا چونکه بردلبر جان ایله اختلاط ایتمکه یعنی چونکه بردلبرین محبتی برکسنلک کوکلنده

پرایله ی نیاز وجان از وبیوند بکسیخت اول کت اول دلبردن انفصال اوز مکه قادر اولیه
واول دلبرین محبتی خاطرلطا اخراجن طریقی بولامز برد بیوند جان از تن بیکدم جا
انفصالنی کورسنلک برنفسله کسمکی ولی با او بوکزجاوید محکم ولیکن اول دلبر ایله انفصالی
محکم اولور چه خوش کفت آن باغ عشق رنجور نه خوش دیکه اول عشق داغیله خسته اولا
عاشق کوبوی از مشک وزنک از کل شود دور نه مشکدن فرق وکلدن زنک ازاق اولور
یعنی زاغل اولور ولی بیدن بود زامکان عاشق ولیکن امکان عاشقلغه طشره اولور کویه
ترک جانان جان عاشق کی عاشق جانه جانان ترکین دیمه حاصل خلق وجبل وفا بوی
ورنک مشکدن وکلدن زوال امکانی وار جانانک محبتی عاشقلک زوال امکانی یوقدر
پرسید دایه از زلیخا سبب کداخت و بکوخان و بیاد رشاهد شمع جمال یوسف ، مرط
دایه زلیخادن صورتی جانانه درانک ایله ویا نمانی نک سببین یوخسه نه یاز موم کبی ضیالو
جمالنی مشاهده ده زلیخا را چو دایه آنچنان دید زلیخایی چونکه دایه آنجلین کوردی
زبیده اشته یاران حال پرسید کز زلیخا باش باخلد چی اولدغی حالله حالتی صوردی کی اچیقدی
بدیدار تو روشن کی ای اول کسته کی کوزم سنلک دیدار نکله آیدندر دلم از عکس رخسار تو کاشن
کوکلم سنلک یکانه عکسنلک کاشانه دلت پر ریخ وجانت پر ملالست سنلک کوکلن ریخ
ایله طولو وجانلک اوصلن ایله طولودر نمیدانم ترا اکنون چه حالست بیلیم سکا شیدی نه حالدر
ترا ادریم جان پیوسته درپیش سنلک جانلک قراری همیشه اوکلکه دوز چه می سوزی زبی آرامی
خویش کنده قرارسن لکمکدن نه یارسن درآن وقتی که اه زوی دور بوذی اول وقتلکه
اندن ارا ق ایدیلر اکر بیسوخت معذوربودی اکر یانایدیلر معذورایدیلر لکن درعین
وصل این صوخان چیست شمع عین وصلده بویانمق ندر بکا عشق شمع جانا افروختن چیست
آنک داغیله جانلر شمع شعله لنمک ندر بعض نسخه ده شمع جانا برنه شمع سان واقع اولمش یعنی
انلک داغیله یانمق موم کبی شعله لنمک ندر افروختن لازم ومتعدی اولور کرا از عاشقان
این دست داری عاشقان دن کیمه یعنی آن دیر مشکل که معشوقش بخدمت سر نهاد کیت کی انلک معشوقی
خدمتنه باش قومشکل همین پس طالع فرخنده تو انجق بوسنلک مبارک طالعله کی سلطان تو
آمد بنده تو کسنلک سلطانلک سکا بنده کلمکدر یعنی معشوقله سکا قوش اولدی کی بولیق پادشاهی
پادشاهلق تاجنه لایق برای بفرقنا تو شد دیکر چه خواهی سنلک یوبرغله دن اولدی دخی نه

زلیخا او رکش جان و کو کبای ایله خدا ز کفتا رذ ایه آرمیده دایه نالهٔ سوزندن
دکلمش اولدقده وجزع قرار بولدی کریبان دریده تا بداسن اکلدی بیقرار
من جهة المعنی بیاسن دی که باکریبانه مقید دیکر بیکا دریده تا داسن دیکلدی کشیا از صبر
کوشی پا بداسن صبر در وشقایه اکلمکی لایعنه جکدی دل صبر یکه کیرد عاشق پیش ولیکن شول
صبر دیکر بر عاشق البر وطوته بقولی تا صحابن مصلحت کیش مصلحت دینلو نا اصحاب یلک سوزیله
چوکردی ناصح از کفتار خاموش چونکه ناصح تکلمکدن خاموش اولدی کریبان حرف راعاشق فراموش
عاشق اول سوزی فراموش ایدر وخاموش قالمز ایدی بیهوده چوشه وحرف ایدردی لی طاقت
شدمان زلیخا در مفارقت یوسف علیه السلام زلیخا یوسفدن مفارقتنده بی طاقت اولمق
ودرشب همراه دایه بزندان رفتن وکیجه ده دایه یه بولدیغی اولوب زندانه کیتمکی ومصاحبه
جالوت کردن والتماس جالوت شاهدن اینماک بیانندہ در چو در زندان مغرب یوسف مهر
چونکه مغرب زندانده کونشی یوسفی نهان کردی زلیخای فلاک چهر فلک زلیخا ستاره چهرهٔ
کردابتدی یعنی چونکه شمس غروب ایتدی زلیخای فلک راچهره شدکم فلک زلیخا ستاره
چهره کی نا پدید اولدی زمهر یوسف اندر شاه اینجم یوسف کونشنده ویا مجتبنده یلدز کبی
اولان کوزیکی قصد اتمندہ یعنی چونکه یوسف کونشی مغرب زندانده پنهان اولدی فلک زلیخا
الله مجتبنده اغلبیت شوقندن قصد اینجم دوکدیکه فلکدکی چهره کی بلوزی اولدی حاصلی
کشتی عزم ایلدی زلیخا کوکب یلدز له کشتی ظاهر اولدی یعنی کوندز کبی کیجه کلدی زلیخا
را غم یوسف چنان کرد زلیخا بی یوسف ه الم غمی بجانین ایتدی که از شدت شوق کون خوشش
کرد که شوق دیکلی کوز یکمندن فان صاچیلی اولدی یعنی فان یاش دوکیلیب اغلامق
شوق واشتیاقندن اوجکر خون اولمکی کوزی یکمندن شقطه جکر فان اولدی وزان خون
دامن کردون جکر کون واول فانه فلکدکی انکی جکر رنکلی اولمق یعنی افق سمای کردنلق
زلیخا ناله شنه خونابه نالهٔ حاصل اولدی بکریه ناله جانسوز برداشت اغلمایله جان
یعنی ناله قالدردی همان آه وفغان روز برداشت همان کوندوزلرده آه وفغانی قالدردی
چو روی اندر شب آرد روز عاشق چونکه یوزین کیجه به کوره عاشقلر کوندوزلری
یعنی چونکه کیجه اولمغله شب کردد فزون ترسوز عاشق عاشقلرک عشق اودینه یانمسی
کیجه زیاده در اولور زهجران تیره باشد روزکارش هجران جانا ندنبولانق اولمکله

انك زمانه سی فزاید بیرکی شبهای تاریش فراکو کیجه لری زده بولانقلغی زیاده اولور
ادات ظرف محذوفدر یعنی عشاق که جانانندن جدا اولدقلری هر بار انك الغی چکرلر امما کیجه
اولدقده الغی دخی شدید اولور زغم روزش بود روز سیاهی عاشقلرک کوندوزی
غملرندن یوزی سیاه اولدقدن اولور یعنی نهاری غموم وهموم ظلمایله مرور ایدر شبش کردد
سیاه بر شب اندہ کیجه کی اولور سیاهلق اوزره یعنی کیجه اولدقده غصه لرندن قاتی زیاده
اولور شب با تنم بود آنکه کآید کیجه یوکلو اولور اول دخی کلور برای عاشقان
اندوه زاید عاشقلرا جلبچون غصه طوغرر یعنی عاشقلرک کوندوزلری الیم جلبی خرمنه منتظر
اولوب کوزه درلکه کیجه اولسلی بقالیم نه حالت ظاهر اولورده دردیمزی کوزه دوکه لم بولنور
چونکه کیجه اولور اول یوکلی کیجه لرا جلبی غصه طوغرر دوکوزه دوکلری کوندوزدن قاتی زیاده
اولور چو آرد از شبه تیره برون چونکه اول کیجه انلرک رحمتلرندن دوکلری طلعتی کتورر بجای شبرنک
از دلها سکه خون اولد ولدسوز دیرینه یوز کلدون قان امر حاصلی عاشقلرک کیجه لرینده خون
جکر لریله چشمه چشمان سیلاب اشک روان ایدرلر جدا لق غصه سندن یعنی اول کیجه لرینده
کندولرینه عارض اولان شدایه هجراندن جکر لریله قانلی کوز لرندن یوکا اشک یدرلر
انان مادر که بر خود دارباشد اول انادن کیم بیکانه لو وفا نادیده لو اولور کز بنان بچه لرینه خوف
باشد که یوکسی یوخلیان قان اجیجی اولد یعنی عشقلرا چون کیجه اجنا حاصل اولانلرک شبلری
کوندوزدن قاتی قات زیاده اولور زلیخا را چو از ی صبری خویش زلیخایه چونکه کندو صبرسزلغندن
بدین خوشخواری آماده پیش یوقاه اجیجیلکدن بر کیجه اوکنه کلانلرینه یعنی بو خلیان بر بادی شب
هجراندن اوغرادی زد نابر دور وزدار آه هجر دلبر دن اراق ودلدار دن متروق
شبیش بی ماه مانده خانه بی نور کیجه لری کرخانه کی نورسز قالمش یعنی آی یوزلی دلدارینه
یوزینه نورن قالمسندن سعدوم اولمش چو بنود روی جانان پر تو افکن چونکه جانانکه
یوزی شعله صابحی اولسه یعنی عاشقلرک خانه سی کی معشوقلرینه یوزینه نور یله عشقلری اولسه
بصد مشعل نکردد خانه روشن یوز مشعله ایله خانه آیدین اولمان زیرا جمال خلقینه انور معدوم
کبی اولور زسوزاندہ دل چشمش بسوخت زلیخا نه کوزی کوکلی غصه سی چو قاغنه ایوسی
ایدر زدیده خون دل میراند و سیکفت کوزندن یولکی قانلی سوردی و دیر ایدی
ندانم حال کیکو چیست امشب بیایم یوخلاخانه بو کیجه کیمسنه خدمتی اوکیست امشب الله خانه سنه

بیت امید تراکنج سعادت سگ اگاه کاورسعادت خزینه کس یعنی مقبول خدا اولوب
دولت ابدیه وسعادت سرمدیه یه نائل اولورسن چوعیسوکه تواضع حضرت نبی جهت
عیسوء هم کیم اکر جفتسز ایسه مفاد راولورسن مثلا فقد تجرد دار کن مفتاح الکمال
تقدلن الدن مفت ویرم یعنی ادکمالات منقود دنائیر ودراهم دردراعی باد
هوا تولا ایلیه زهد ایله خوب راحت دورکردن کوردن راحت اویقوسنی ارانق
ایتمك یه اما همخوایکن باحود کردن ایسه دحور ایله یاتمق لق ایتمکدن یعنی حورکبی
دلارام ایله برابر یاتمقدنیا یالکن اوکونه راحتسز اویق اولمق ایسه در بکلمز پشت
برخاکستر کرم کلشنه یاتمق کلاوزنه ارقه یه ازپهلوی زن برپشت نرم ایسه در
زن یاشمانه یوسف دوشك اوزره یعنی مجرد اولوب کلشنه اولمق ایسه درمثاهل
اولوب حریر نوی دوشکلر اوزن ایسه مقدنا زیرا اولی کسنه بیوبند عیال در ایسه
راحت اولکن مقصود کلدر نتکم شیخ سعدی بیوردر بیت ای کرفتار پای بند عیال
دکه ازاد کی بهند خیال وکرترسی که ناکه نفس خود کامه واکه هوترقسکم کند ومراد
ای نفس یعنی شهوات تابع نفس نمیدان خطا کاری نهد کام خطا تکجی للك میدانشه
آدم قریه یعنی محترمانه میل ایله زن کردن بنه بندیشی بر پای اولتمکدن اول
فکر ایاغی اوزن بند قوکه شتوانده کرچیپیدنا زجائی که قادر اولیه بردغی
دیر یمکه برندن یعنی ناکه حلاله قناعت ایلیوب حرام میل ایتیه بدین نیت درهم
زنکه کوبی یونیت ایله هرعوره نکاح قایوکن که دوکرسن یعنی خطبه سنه کر طالب وراغب
اولورسن صلاح نفس جواز انه خوبی اول زنك نفسینك صلاحی سنت اول کوزلکی دکل
زنی کشرسرخ رویی ازعفافست برزنکه الك بوزنکه قرالغی عفافندندیغی حیاسنك
وعفتنك بوزی قرالتمشلر همچین کلکی زه دویشی کفافست انچق الکه بوزنکه
قرالچسنه کفاف دیمکدر یعنی حیاسندن اولان قرالیه اکلك ایله اولان قرالیه مقامنه قائم
درکفاف اصلده قوت اولاجق مقداری رزقه دیرلر بونده مراد اول مقدار
قرالچه کیجان حاصل اولور اکلك قرالچسندن مغنی درد یمکدر دران حله نجما
حور دارکه اول حله ده حور بما لق طوتر آن لفظی للك مشار الیهی مصراع ثانی
للكم مفهوم ندیکدر کاذا ناحرمتك مستور دارکه اول حله نا محرمك الی مستور طوتر یعنی زنه

اول قدر زینت کفایت ایلیه کران نا محرملر صاقلیه یاخود زنه زینت اولیه کنده وی ناخوشه
صاقلیه حاصل خطبه سنه طالب اولدیکك خاتونك عفت وصلاحنه راغب اولچمال ومالنه مایل
اولمه خصوصا طول عورتلك حذراوزره اولدوردن قطعه مال ایچون چفت ایدنمه پیرزنه
کوبوینجه باتور التونه • لعنت اولسون اکا ومالینه • مال ملعون وکندی ملعونه دیکر
تاهل ایدرکن بکرا اوغل • زن بیوه یه اولمه میال اوغل • چقرمه اوکده زنی زینهار چقرمه
اولور عرض مال اوغل • بوعم وبوخال وبوعمزه یه اوککه نه سنه بوچمال اوغل
بوده قرب سلاطین اتش تیغ پادشاهلر یقیناق کسکین آتش اولور ازان اتش نیسان
دوده بکریز اول آتشدن توقن اسلو بنجه فرار ایله چو آتش برفروزد مشعل نور
چونکه آتش یوجاقده نور مشعلی مشعل یماه ضیق دعینك فتیله شعله دار قلمدن نشئت
منه قولهم جاء فلان کالحریق المشعلا لتار یعنی چونکه یانغون کی آتش یاخاینه شعله
ازان میکیره هر لیله ازدور اندن نصیب طلوت لکن اراقدن یعنی پادشاه
یانغون کی آتش کبی درانلدن استفاده ایله لکن اراقدن ازان ترسم که چون نزدیاه
زاین اندن قورقرم که چونکه یقین سودکسن زنوز زندکی تادیاه ساتی دورلك
نوزنکه قراکوتمالکسن یعنی قورقرم که پادشاهه قربیا اولسك برتهمت خشتاه اسناد
اولوب مقتول اولاسین منه پاسنصیبی رادرمیانه ایا غکی برنصب ایچون
اوریتیه قوته که عزل ونصب دا کری نشانه دعزل ونصبه نشانه اولورسن
یعنی کاه منصب وکاه معزول اولوب بن راحت اولورسن زمنصب دوری درنی منصبچی
منصبیکه یوزکی منصبسز لکم قوی که ازهر منصبی یه منصبچیه که هرمنصبیاتی منصبسز لغه
ایودر زیرا دنیا صاحبی فتح منصوبه درزاسودن دران مسند به برهیز اول
مسنده راحت ایتمکدن صقن یعنی دکلدیاه متصور دکلدرکه کیرد یکری دستت
که برهیز زیرا طوتر برغیری الکی که قالق یعنی عزل ایدوب اخری نصب ایدرلر
اول وقت هلاك اولمق سکا انلاهون اولورسن راحت شدتنه منقلب اولور
زنخوت بالکن اندیشه خویش کیرد مغتمك کند واندیشه کی پاك ایله تواضع کن برکس
کسر هیبت خویش کند همچنکی هرکسه تواضع ایله چوخوشه خویشرا ازسرکشی پاك چونکه
خوش کند وی متکبر لکدن ویوجه لنمقدا حفظ ندارد سرنهاد ازمذلت داس طوتمز

رحمت ومغفرت طلب ایلیه چوآرد تاه کلهادر آغوش چوکر اول ده رو بو
یاغده اولان تازه کلمری قوجغه کتوره یعنی یومنظومه دلکشه مندرج اولان
ابیاتی چونکه اقویه تکرار دباغبان بروی فرامش یاغمی ایلك اوزره فرامش اولمیه
یعنی ناظرلرینه مطلوب عزیز اولدیکه بومنظومه یه نظر بیورد قلرینده ناظمی
انوتمیوب خیر ایله یاد ودعا یله دلشاد ایلیه لر وشارح فقیر مستغرق
عصیان حاجی بی حجاب دخی امید طورکه دعای خیردن فراموش اولمیه
قلم نشاء ایجاین جنس فاخره بوجنس فاخره قلم طقوز یحی سی یعنی بونظمك
ناظمی رسانیده آخر سالی یاخود برسنه اول یوکتابك آخره ارشاد ردی
کرباشد بعد ازان سال مجاد دکه الدنه صکره عجبا سنه اولانهم سال الهم عشر از نهم صلی
طقوز یحی یوزدن طقوز یحی اولدیغی طقوز یحی سنه یعنی سال مجاد سکزیوز سکسان
طقوز یحی سنه اولور پس بوتاریخات آخری سکزیوز سکسان سکز یحی سنه اولمغله آخره
قصارف ایلدیکی اولور ناظم مرحومك وفاتی تاریخی خرد منه لفظی اولمغله عددی
درکه سکزیوز طقسان سکز در یوکتابك نظمی وفاتندن اون سنه مقدم واقع
اولمش اولور کرفتم بیت بیتش راشماره بیت بیت آنی صایسه طوقسدم یعنی ابیاتك
اعدادی حسابه ایلدم هزار آمد ولیکن چار باره بنك کلدی ولیکن دوزکن
یعنی مجموعی دوزکن بنك بیت ایدی خداوندا بمردان ره عشق ای خداوندا عشق
یولی مردلری حرمتنه نهاده پای درمنزلکه عشق اول کونده ارلری منزلکهنه
قومشلر یعنی واصل منزلکه حقیقی اولان عشاق پرشیاق حرمتنه که بادین نو
عروس جمله غیب که اولسون یوغیب جمع سکنك یکی کلمنی تهی دامان وجیب ان
وصله غیب اول کونه کان که غیب اولاکونه شمولنه انکی دیه سی خالی یعنی شاشمیه
عیبك بری اولان یوکتاب تازه کلمنی اولسون مبارك برخه وارکان دولت پادشاه
وارکان دولت اوزره مبارك یعنی انلرك عندنده مرضی ومقبول اولسون امین ارکان
دولتکه غضنفر هیبتان اوغیر صولت ارسلان هیبتلو اولوارسلان حمله لو اولور در
تخصیص آن جوانمردی کشاز دیر باخصوص اول جوانمردکه الله دیر دنیادن
نسب چون نام باشد شیر برشیر نسبی آدی کیمی ارسلان اوزره اولور یعنی

آدی علی شیر اولدیغی کبی نسبی دخی علی بن ابی طالب کرم الله وجهه ورضی الله
تعالی عنه حضرتلرینه منتسب درکه اول دخی شیر خدا در نسبی در بیشه مردی
دلیرلرندن ارسلان میسلو سنده شجیعلك کثرتله در زمردان جهان نامش دوشیر صفت
جهان ارسلان نامی ایکی ارسلاندر یعنی نهایت شجاعتله وکمال صولتله
علی شیر دیکله مسمی درکه بولفظا ایکی ارسلاندن متصفدر یکی دراز دست
زمان کشنده برسی دوران تلف کنده قابویی قوچی در یعنی اول ایکی ارسلاندن برسی
علی درکه خیبر قلعه سنی فتحنده قلعه قپوسنی زور بازوسیله قوپرمش دالك براسمی
دخی حیدر در ارسلان دیمکدر واکما شیر خدا دخی دیرلر نتده کما یشاء الله وسلطانه
واسد الله دیمکله شهرتیاب در در آن دالك کسری وزای معجمه ایله قلعه دیمکدر
یکی سر پنجه باکوران زننده برسی کور لرایله سر پنجه اورجی درکه ارسلان دیدکلری
جانور در حاصلی بو ایکی ارسلانله قوتلرنی جامع اولمغین علی شیر دیه نسبتله اونلره
برسم تعمیه زان بردمش نام تعمیه رسیله الدن نامنی التدم یعنی اثبات
نامنی معمایله بیان ایلدم تعمیه نامی بیتده کزیوب مبهم قالمقدر کماند
دوران اندیشه عام اول کونه تعمیه که عوام ناسله اندیشی انلرك ادراق
قالور یعنی انچق اول معماطنه خواص علما وکزیده فضلا قادر اولور وکزینی
کی توان زان فهم وادراك والاعام نه زمان قادر اولور اول معمادن
درك وفهم ایلمکه بعض سخن ده فهم وادراك یرنه فهم درك واقع اولمشدر
یعنی والا نه زمان قادر اولور اول معمادن زیاده سیله دوشیجی فهمی بعیده حقه فهمنت
آن کوهر پاك بوز قوتی اچنلرك کزلندی اول پاك کوهر مذکور علی شیر جغتای
شیخ اوزره صاحب دیوان وصاحب خمسه درکه مخاطب شریفی نوایی در ناظم مرحوم
بهارستانه روضه هفتمده مناقب شریفی سنی بیان بیورمشدر کما الله غزلیاتی
اون بنکدن زیاده ومثنویاتی التوز بنکه قریب در دیوبیورمشدر ونام شریفنه
اول کتابه قازی ودردی زبانی اوزره ذکر اولنمغله معما بونلردر بالجمله
علی شیر علیه الافاضل سرت دهره • واحرزت الفضایل بالفواضل • وبالحمایه
فقت اهل الفضل طرا • لذا صورة فوق الافاضل یکمه کنه نامش درنخاعه بنایله

هیچ کس برلب بابندگان ازدی دوای دان ویس کند درشعر طبعش موسکافی
سعر به الک طبع شریفی قیل یار مقلق ایدر وزان موتول کلکش شعر بافی واول
قیلدین قلمی لک اوچی شعر طقوچی لق ایدر نهدزین شعر شکین دام دلها بوشکین
شعردن کوکلره طوزته قوب یعنی طقوب یعنی شعرله سرتنه عارفلر عاجز قالور
دهان شیرین کام دلها آشیرین شعردن کوکللر مراد دن ویرر دل عشاق
ازان باک ماندد رسند عشاقله کوکل اول برندن بند ده قالدی یعنی رموز آشنا
واقف اولایچون طوزقله قالور کبی قالدیلر لب خوبان ازین باک درشکر خنده کوزلرك
طوطی اول برندن یعنی شوشیرینندن طتاوکلرك ده قالدیلر بذکر شکر ختم شد این
ریزش انفاس بوآیدن نفس الک ذکر یله ختم اولدی یعنی خاتمه ده علی شیر
مرحوم ومغفورك نام شریفی ذکر اولندی واول نام اوزره بوکتاب ختم اولدی
لبسان نور منزل ختم پرتاب قران عظیم سلسویله ناس اوزره ختم اولدیغی کبی یعنی
عصر یزدهٔ اولان کربدهٔ ناس علی شیر اولدیغندن خاتمه ده اول ذکر اولندی
بلی دربارگاهدیمیش بلی اولدیدر یعنی علی شیر زبدهٔ ناس اولدیغی برنده درآدمیش
بارگاهنه جزاوکم یافت راه مرمیش الک غیری آزبولدی محرمیت بولمز قلت عدمدن
کنایه در یعنی کمالات انسانیهٔ الک غیری جامع بولنمدیغی بارگاه اجازت یزی دیکلر
بکلرو پادشاهلر ویا شمالر آستانه لرندن دخول قبو جیلر اجازتنه موقوف اما
اولدیغیچون بارگاه دیدیلر هیبتنه تا عطای دود عالم دائما مادام که عالمك
دورنیاده دیر کیمسه کندیغی لیمان شاد وخرم دنی الاصل وجمیل النفس اولان
کمسنه لرك طبعنی شاد وخرم ایدر یعنی مادام که دود عالم عطایای بی پایانیله
لیمیخ شادان ایدر چنان دل باخدای عالمش باد انجنابین کوکل عالمك خدایسیله
اولسون که نایدازعطای عالمش یادك عالمك عطاسنه اکا یادکاریه یعنی احدیت
غیری برخاطرده مامول اولمیه شخص دراز دعادادی تمامی سوزه دعادن
تمامیتله دیردك بامرزش زبان بکشای جامی اکا مغفرت ایلدوم آچ ای
جامی سیه کاری مکن چون نامه خویش کند ونامه کرکبی سیه کارلق ایله یعنی دفتر
اعمالکزده خی نا لایق اعمالکزدن کبی سیه بویه قشوی ازچشم پرخون نامه خویش قاتله طلو

کوزکدن کند ونامه کی یو ازین صحرا جوارخامه پی کن بوصحرادن قلمك
سریع السیر آتنی سکرله وزین سودا سواد نامه طی کن وبوسودادن
نامه قوالوغنی طی ایت یعنی یولك حاصلی ختم کلدم ایسله
زبانزاکوشمال خامشی ده له سکوتاق قوردف
بورمی ویر که هستازهرچه کویخامشی به
هرنه کم دیرسن خاموشلق اندن ایودر
الحمد لله علی التمام وصلی الله
علی سیدنا محمد افضل
الانام
تم

Ersek ef.
2829

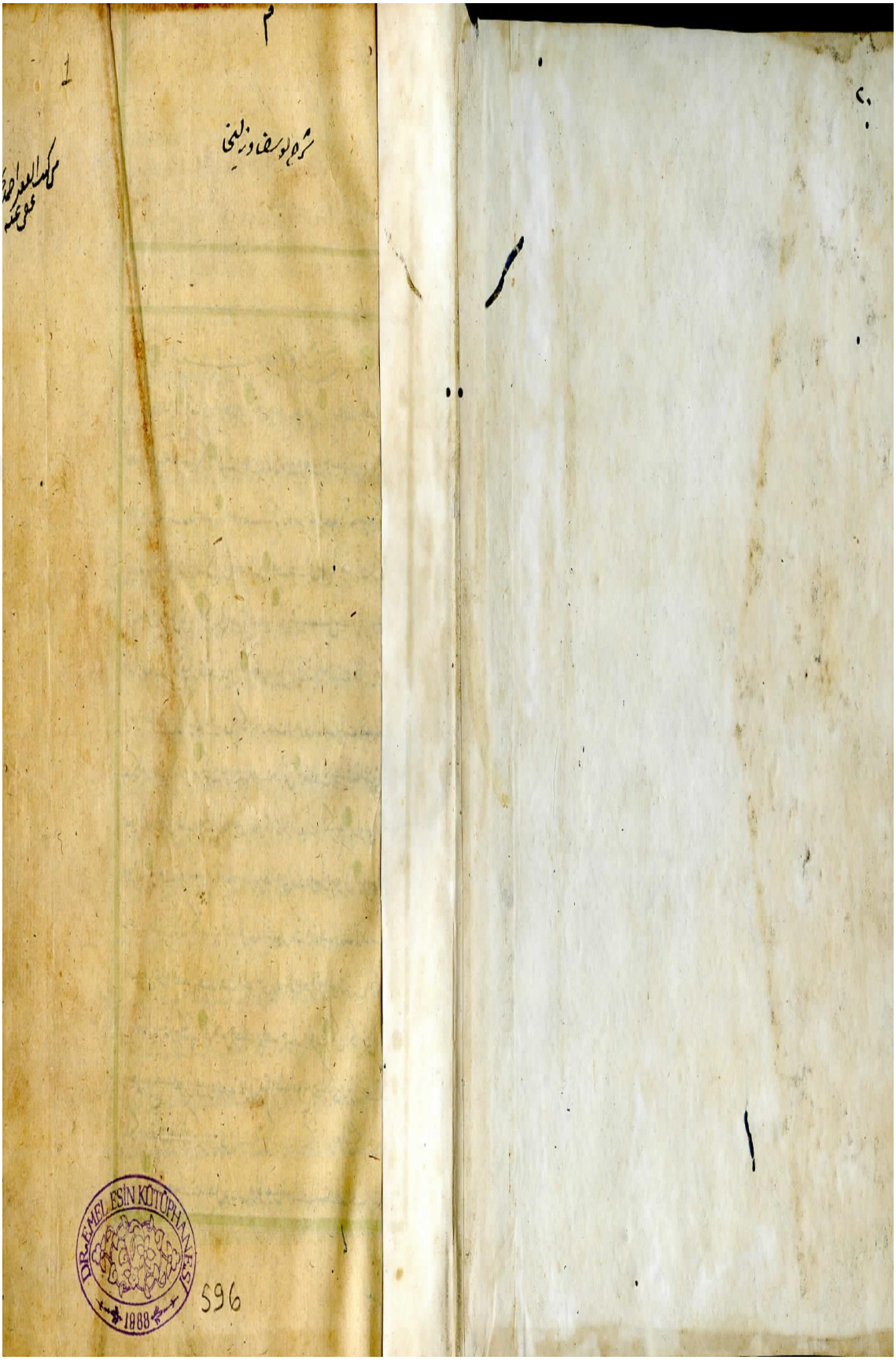
DR. FAHRETTİN KERİM GÖKAY
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
1988
596

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد بی محدود وثنای نامعدود اول واجب الوجود ومفیض الخیر والجود
حضرت تلزیه اولسونکم انوك رحمت غیمه سی ونعمت جسیمه سی جمیع عباده
مطیع واهل عناده واصل خصوصا شکر انه سن علی وجه الاتم والاکمل ادا
ایدنلره انواع فیضان مالایزالی حاصل اولور وصلوات بی منتهایه وتحیات بی غایه
اول سرور خیل انبیا وکریمهٔ زمرهٔ اصفیا نور محمد مصطفی حضرتلرینه اولسونکم
وما ارسلناك الا رحمة للعالمین نظم جلیلی انوك شان جمیلنده نازل ومنصوص
وعوام مؤمنین لاسیما احیای احکام شریعت واجرای آثار طریقت صدندنه اولانك
حکام ذوی الاحترام انوك نور حمایه سنه نائل وخلعت ردای شفاعتنی حاملدر
صلی الله تعالی علیه وعلی آله واصحابه واتباعه واشیاعه الکرام مادام اللیالی
والایام وبعد بو فقیر پر تقصیر خلیل حاجی بندهٔ زمان جوانی وریعان هنکام
کامرانیدن الی الان اکتساب فضائل ایله تتمیم رسائل اجتهاد ایدوب وما عند الله
افضل من علم وافضل العباد العلما آنجق اسی ایله علم ومعرفته رغبتم زیاده اولوب
لیل ونهار یار غار مکتب وانیس وجلیسم فضل وباب اولوب لکن لکل شیء ثمانه
وللعلم موانع مضمونی اوزره عوایق دنیویه نك اطم امواج بحار کبری یه برنی تعاقب
بلکه طبقات فلاك کبری یه برنی وستته ترکیب یدوب کاه امر معاش کاه اوجاع
وعلل خصوصا مانند اعلی نایاب وثولوی خوشاب استاد صاحب ارشادی
طبیه مخدومنا مادزه مالازمت کبری یه رغبتم هل عوق ومنع ایدوب ومع هذا
علی قدر الامکان تعلیم وتعلم جریان کلیه غلطان ایکن اهل البغی والطغیان
واصحاب الفتن والعدوان غلبه سیله تحصیله توغل ذنب بلکه تحصیل
کلیتا سلب اولوب فالتبس الدر بالزجاج واشتبه العذب بالاجاج
والمشتکی الی الله الملك الجبار من تغلب الاشرار علی الاخیار وتسلط الفجار
علی الابرار وتولیة العبید علی الاحرار وتقدم الصغار علی الکبار وتفضل
الارذل والاراجیف علی اصحاب العلوم والمعارف دیار یمزده حساد وفسادك
ظهوریدن طبقهٔ علوم پر اکنده وپریشان اولوب وبو فقیر وآله وحیران قالمش
لکن ناکاه بتوفیق الله المنتسب الی اهل بیت رسول الله کریمهٔ احفاد اخلاق
نبوت وزبدهٔ زمرهٔ سلالهٔ اصحاب فتوت حضرت رافع اعلام الدین ینبوع
الفضل والیقین تنویر الابصار بحر الافکار معدن العلم والعرفان مظهر
الاحسان مفتی الانام قاضی الخواص والعوام فائز بالحکمتین العلمیة
والعملیة جامع الریاستین الدینیة والدنیویة بدیع الفضل فی الاعصار
مادرت مثله الابصار نظم سالهٔ الاکابر العظام نتیجهٔ الامجد الفخام
لطف الاله الملك العلام فضل الکریم الصمد السلام لازالت فی عز وکرم
مدی اللیالی ومدی الایام ماصحت اسم بالغمام واختلط الضحی بالظلام
نثر اعنی به الصدر الامام والحبر الهمام السید الحاج عبد الرحمن پاشا
یسیره الله تعالی بالخیر ما یریده وما یشاء ویصب علیه شآبیب فضله وعونه
علی رضاه کل عدة وعتاد حضرتلرینه جانب شاهنشاه ظل الله فی الارضدن
رتبهٔ وزارت وتوجیه معدن الفضل والعلوم مدینهٔ اخترم احسان
اولنوب بو اخبار مسترت آثار ایله دماغ جان معطر وباغ خاطر وفائزده نهال

مجلسندن بریشمش و کمالیه ایرشمش کمسنه یی کورم کرباشه برکفش زان
باده مجاوی که اولیه ای اوزره اول یاده دن برقدح یعنی الترکیبی برفاضل کمسنه
قالدی بیاجامی ریماکن شرمساری کلای جامی مجمل اولمقلوی تیلیاله زصاف
رودیوبش آرآنچه داری صافدن ودردن اوکه کوزانی کطوترسن صاف
شرین اوستنه دیرلر دردصم دال ایله الشنه دیرلر یعنی شعرمجازی وحقیقیدن
هرنه کسنده وارایسه سویاه چه باشه بخنکی ازاده بودن بخته تاک نه اولور
ازاده اولوب تعلقات دنیادن فارغ اولق اولور بخاک نیستی افتاده بودن بوقلق
طوبراغنده وشمش اولق اولور یعنی بخته تاک کوشه نشین اولوب عدم مشابه
سنه اولمقدر مصراع اولده محسنات بدیعدن صنعت سوال وجواب
واردر افتتاح نامه بوکتابك ابتداسی بنام یکانه برکاه موصوف ومتصف
اولان خدای متعالك نامیله درکه چشمه ثروش مهر انجمین خدا کوکونشاك
آیدن بوکاری از دریای نوالش آنك عطاسی دریاسندن یك نمست برقطره
ودفتر ماه سپهر فلك آبی نك دفتری از آثار کمالش آنك کمالی اثرلرندن یك رقم
برخط در بنام آنك خامش حرز جانم ماست اولخدانك نامیله شروع ایلمکدر تاك
نام جانلری مبالغه ایله حافظ درثنایش جوهر تیغ زبانم ماست اکا ثنا ایتمك دیلور
قلبی تك جوهریدر یعنی لسانك محترم ومعتبر اولمسی ذکر الله ایله در زبان
درکام کامرا زنام اویافت زبان زیماغنده مرادی انك نامندن بولدی نمازان
سرچشمهٔ انعام اویافت زبان نمانك انعامی کوزه سندن بولدی یعنی هردرلو
ذکر الله ایتمه دن بولدیکی خرد رازنموده دمیدم روی عقله خدای تعالی دن
نفس بنفس یوزکوسترمش هزاران نکته باریك چون موی قیل کبی نجه بنك
اینجه نکته لر هزاران نموده نك فاعیلن فاعیلن نکته باریکدن مراد شعرلرك دقایقی در

نکته

نکته لغت عربیده برچیق اوجیاه یبره اوره اوره برلشان بیدایلمکدر بو معنا اکثر
تذکر وتحریر وقتلرنده اولورکه انسان برنسنه یه دوشنورکه بی شعور برلش اشلر
اصلنده مصدر دربصر یاشدن کدره کبی صکره مفلوبه مؤثر اولان کلام لطیفه
اطلاق ایلمشلردر آن موزیانر شانه کرده اولموکی دقیق نکته لرایچون دیلرکه طراق
یاشش زدندان شانه یادندانه کرده اولمش طراق ایچون دیشلر یرزدن دیشلرینه اولمش
دقیق معنالر دندان وزبان واسطه سیاه ظهوره کلور تعالی الله زهی قیوم ودانا ناس
راسنده تعجب ایده جك یرده تعالی الله وسبحانك دیرلر عرف اولمشدر قال الله تعالی
سبحانك هذا بهتان عظیم یعنی بونه عجب عظیم بهتاندر یعنی خدای متعال نه عجب
کزل قیوم ودانادر تو آنایی دیوهر نه تو نانه هر قوتسز اره قوته تواناك ویرجیدر فلك رانجمن
فروزان ایلیم فلكك یغمغنی یاندیرمدن اشقلندرجی در زمین دارنجم انجم ده بردم
یبره یاه زرینتی ویرجیدر خلق الیاه یعنی کوکلری یاندیرمك الیاه ویرلری دم اوغلندری
ایله زنتلندرجی در مرتب ساز سقف چرخ دائره دوراید جی چرخك سقفلری مرتب
ایله جیدر فراز چار دیوار عناصر عناصر اربعه نك دورت دیواری اوستنه عناصر
اربعه آب وآتش خاك وباد درکه بریوزنده اولان جمیع مخلوقات بودرت اصلدن
برا ولمشدر حاصل ذوی الارواح وانجار ونباتات بقاسی بو اصول اربعه ایله در بناسی
نجمه کل رنا نافه بیوند نجمه نك کوبکه کاك قهوسی یعنی جیدر زکار بشاهد کلابن
حلیاند کلمه دن کل اناجی محبوبی اوزره بزك باغلا یجیدر بلندی بخش هرهیت بلندی
هرهمتی عالی اولان کسنه یه بوصاقلق یاغشلیجی در به پستی انکی هرخوی پسندیده
هرکسده وی کبنجی معجب ومتکبری اچقلغه برقجی در قصب باف عرب رسن بهاری
بهاراکلمارنی وکویکولرنی ضلعتلندرجی در قیام اموزسر وجوریاری قیمچی ایرمق
کارنده صالجی سرواغاجنه قیام اوکردجیدر کناه امرزندن قدح خوار باده نوش

مجلسندن برپشمش وکمالیه ایرشمش کمسنه یی کورم کرباشه برکفش زان
باده مجاوی که اولیه ای اوزره اول یاده دن برقدح یعنی الترکیبی برفاضل کمسنه
قالدی بیاجامی ربعاکن شرمساری کای جامی مجمل اولمقلوی برلیاله زصاف
ودردپیش آرآنچه داری صافدن ودردن اوکه کتورانی کطوترسن صاف
شرین اوستنه دیرلر دردصم دال لیاله الشنه دیرلر یعنی شعرمجازی وحقیقیدن
هرنه کسنده وارایسه سویاه چه باشه بخنکی ازاده بودن بخته لك نه اولور
ازاده اولوب تعلقات دنیادن فارغ اولق اولور بخاك نیستی افتاده بودن برقلق
طوبرا غنه دوشمش اولق اولور یعنی بخته لك کوشه نشین اولوب عدم مشابه
سنه اولمقدر مصراع اولده محسنات بدیعدن صنعت سوال وجواب
واردر افتتاح نامه بوکتابك ابتداسی بنام یکانه برکلام موصوف ومتصف
اولان خدای متعالك نامیله درکه چشمه ٔ روشن مهر انجمن خدا کدکونشك
آیدن بوکاری ازدریای نوالش آنك عطاسی دریاسندن یك نمست برقطره
ودفترماه سپهر فلك آبی نك دفتری ازآثارکمالش آنك کمالی اثرلرندن یك رقم
برخط دربنام آنك خامش حرزیامباست اولخدانك نامیله شروع ایلمکدرانك
نام وجانلری مبالغه ایله حافظ درثنایش جوهرتیغ زبانهاست اکاثنا ایتمك دیلور
قلبی نك جوهریدیعنی لسانك محترم ومعتبر اولمسی ذکرالله ایله در زبان
درکام کام ازنیام اویافت زبان دماغده مرادی انك نامندن بولدی نمازان
سرچشمه ٔ انعام اویافت زبان نمانك انعامی کوزه سندن بولدی یعنی هرزمانده
ذکرالله ایتمه دن بوایکی خصلتی ازنموده دمیدم روی عقله خدای تعالی دن
نفس بیفس یوزکوستر مش هزاران نکته باریك چون موی قیل کبی نجه بنك
اینجه نکته لر هزاران نموده نك فاعیلن فاعیلن نکته باریکدن مراد شعرلرك دقایقی در

نکته

نکته لغت عربیده برچیق اوجیاه یبره اوره اوزه برلشان بیدایلمکدر بومعنا اکثر
تفکر وتحیر وقصاریده اولورکه انسان برنسنه یه دوشنورورکی شعوریله اشلر
اصلنده مصدر دربصر یابندن کدره کبی صکره قلوبده مؤثر اولان کلام لطیفه
الاراق یاله یه لرکی آن مؤثرلرنی شامله کرده اولموکی دقیق نکته لرایچون دیلرکی طراق
یاقمش زدندن شامله رادندن کرده اولمق طراق یچون دیشلرینزدن دیشلرینه یعنی اولمق
دقیق معنالرندن وزبان واسطه سیله ظهوره کتورلمکله زهی قیمت ودانا ناس
راسنده تعجب یده جك یرده تعالی الله وسبحانك دیرلرعرفا ولشدرقال الله تعالی
سبحانك هذا بهتان عظیم یعنی بونه عجب عظیم بهتاندرکه یعنی خدای متعال نه عجب
کلرل قیمت وداد رتوانایی دیه هرنه توانا هرقوتسزلره قوت توانك ویرجیدرفلك رانجمن
فروزلرایجم فلكك یغمغنی یاندرزدن اشغلندرجی درزمین درازیب انجم ده بردم
یرمیاله زرینتی ویرجیدرخلق یاله یعنی کوکلری یاندرلرله ویرلری دم اوغلندری
ایله زغلندرجی درمرتب سازسقف چرخ دائره دورایدجی چرخك سقفلرینی مرتب
ایدجیدرفرازچاردیوارعناصر عناصرارببعه نك دورت دیواری اوستنه عناصر
اربعه آب وآتش خاك وبادرکه بریوزنده اولان جمیع مخلوقات بودرت اصلدن
برلوشمندرحاصل ذوی الارواح واشجار ونباتات بقاسی بواصول اربعه ایله در بقاسی
شجره کل ونافه بیوندشجره نك کوبکه کاك قهوه سی یعنی قیمیدرکل ریشاهدکلابن
حلباسه کلدن کل اغاجی محبوبی اوزره بزك باغلا یجیدرپلسندی بخش هرهیت پلسندی
هرهیتی عالی اولان کسنه یه بوهالتی یاغشیلجی درپه پستی انکی هرخوی پسندی
هرکندوی یکنجی معجب ومتکبری الجقلغه برقجی درکه قصب یاقمزرسان بهاری
بهاراکلمارینی وکویکولرینی طعتلندرجی درقیام اموزسروجویباری قیمی اریمق
کنارنده صالجی سرواغاجنه قیام اوکردجیدرکاه امرزندن قدح خوارایده نوش

زسایه بود برتر پایهٔ او آنک مرتبه سی سایه دن زیادتر بوجه ایدی زمین و آسمان
در سایهٔ او پیر و کودک آنک سایه سنده ایدی یعنی کسنه نک همایه سنه
آنک حیاجی یوق و هرکس آنک همایه سنه محتاج ایدی تنش رلبو و از جان پاک
مایه مبارک تنه جاندن پاک مایه وار ایدی مایه هر بنسنک اصلنه دیرلر یعنی
صدری منشرح اولوب کنه ودن کدورت نفسانیه کتمک ایله تنی نخ جان
اولمشیدی ندیدار جان کسی برخاک سایه جاندن برکسنه طراق اوستنه
سایه کورمدی فلک همچون زمین چون سایه دارش ندید افتاده بر پای سایه
وارش بویتک تقدیری بود رکه فلک چون خود را همچو زمین سایه دارش ندید
اول سبب سایه وار بر پایش افتادیعنی فلک چونکه کنده وی پیر کبی آنک سایه سی
طوتیجی کورمدی یعنی فلک کوردی که آنک سایهٔ نوری زمین اوزره واقع اولوب
کنه وسی اولدیغندن محروم اولور اول سبب دن سایه کبی مبارک یا غی آلتنه
دوشدی ایله معراجده بسنک از دست دوشمن لعل اوخست طاش ایله
دوشمان اندن آنک مبارک لعل کبی بنی محروح اولدی یعنی حد عزاسنده بمشتی
ریاک پشت همایه بشکست بر اوج قومر ایله همایه دشمانلرک ارقه سنی اوندی
یعنی لجرت یکمه سنده اکرچه کورشدن چشم هرخام اکرچه اول براوج قومدن
هرخام کافرلک کوزی کورمز اولدی خام دیاغت اولنمش دریه دیرلر مراد بونه
چرلک کرهٔ نظهر براولنمش کافرلرک دجوسیمه ساخت روشن چشم اسلام
اول براوج قوم سیمه کبی اسلام کوزنه آیدن ایلدی یعنی اول معجزه ایله هر اکرچه
کفار منهزم اولدی ولکن بنیچه کسنه لر اسلام ایله مشرف و ایدیلر دعالنش
بود از دهنهٔ برانک مبارک اغزی کجودن طولو بر فوق ایدی شاذ بخون
درج مرجان حقهٔ در انجمو قوتسی قاندن مرجان قوتسی اولدی مبارک دندان

شهید

قادر اولمیه که برشست زر او سکردن یز که آنك التون طشتی اوزرینه کسکون نظر ایده
یعنی ایام دولتده امنیت برقرینه ده درکه سارق وحرامی آنك نام ونشانی بوقدر بلکه
برمرتبه ایله موصوف کسنه یوقدر هرکس ظاهراً یا باطناً صلاح وتقوی ایله آراسته در
چوصبح آنچاکه لطف ایجنده صبح صادق کبی اول پرده که سلطان حسینك لطفی
خنده ایدر چوظلمت ظلم آنجا رخت بندد فرا کونی کبی ظلم اول پردن متاعنی بغلر
یعنی صبح صادق ظهور ایله ظلمت نه کونه رفع اولورسه آنك لطفیله ظلم دخی اول کونه
رفع اولور کویا زمانده هیچ کسنه نك کسنه یه ذرة مانعدی سی یوقدر چورق
آنجاکه قهرش برفروزد یادرم کبی اول پرده که آنك قهریله کنور بیك شعاه جهانی رایسون
برشعاه سیاه برجهانی یا قر یعنی هلاکی مراد ایلدوکی قومك هلاکی وکندولرینی زیر وزبر
ویار ومارایلر حاصل عصرنده اولان پادشاهلرندن هیچ برسی آنك مقابله ومحاربه یه
قدرتی یوقدر بلکه سلاطین باسر هرآنك قهرندن زبون وسرنکون سائر عوام ناسله
یکسوندر نوخدا وندیه پیران جوان بخت ای مالکی حقیقی اولان ذات اجل واعلی کچطا لعلو
اولان پیرلوحر مثیچون که تاهست آسمان تاج وزمین تخت که مادام آسمان آنك باشنده
تاجدار وزمین تختده یعنی مادام که ارض وسما باقیدر بزیر پای تخت شاهیش باد
آنك یانغی اشده پادشاهلق تختی رایسون بتارانچه ترطل التهیش باد آنك باشینك
اوستنده ظل الله لق چادری رایسون یعنی دنیا طوردقچه صورسون فلك باچترلو در
جابوسی فلك کاچادر اولدغیاله یاللقلنمقده رایسون زمین یانخت اولدرکه بوسی
زمین کاتختی اولدیغیاله یاله طیراغنی اوپوجاکاره رایسون خراب آباد عالم یادمعمور
ویران شنکو عالم معمور رایسون خراب باد وصف ترکیبیدر معمور اولمق ویرانلق
اولدیغندن خراب آباد دیر یعنی بوشنلوکك ویران رایسی محققدر باولادکرامش
تادم صور آنك کریم اولان اولادیاله نفخ صوره دك یعنی سلطنت قیامته دك آنلرده

باقی رایسون بتخصیص آنکه چرخ امده مطیعش باخصوص اول اولیاکه فلك کامطیع
کلدی زمانز اتاج سرنام بدیعش آنك بدیع وعجیب یعنی کوزل نامی زمانده باش
تاجی کلدی زنامش رعجم ازوی مشرف آنك نامندن که عجم اول نامدن مشرفدر بعض
نسخه ده زمانش واقع اولمش سهودر بتعریف عرب یاد معرف عربك تعریفیاله ومعرف
رایسون یعنی آنك مبارکشاوی عجمده مشهور اولدیغی عربیاله دخی مشهور رایسون بعینه
نکته اولدرکه شهزاده نك نامی بدیع آنمشدر یعنی بدیع لفظی زمان لفظی نك فوقنده
اولمغله بدیع زمان اولور کویا باش تاجی اولدی عربك ذات تعریفی که لام تعریفیدر
انکله معرف اولمغله بدیع زمان اولور جهانکشای مست وپستی جمله ناسکه
یومیه لوح الحقایق واردر بمبادین نام پاك لوح هستی بونام وارلق اولمغله پاك رایسون
یعنی سلامتسون حاصل نامی قیامته دك دلبرده سویلنسون دیکر شهزاده کزبخت مظفر
اولر شهزاده ایله دخی دنیا معمور رایسون که آنك مظفر وقوتلو صالغندن بطفلی شد
طفیلیش بخت قسر چوجقلغی زمانده بخت تاج کاتابع ویستخر اولدی خرچون دیه
وجهه واحترامش عقل چونکه آنك منصب حرامی کوردی همی کزه آرزو نقشی زنامش
آنك نامندن برنقش آرزو ایلدی یعنی آنك نامی دخی بعینه طریقیاله ذکر ایتمك استدی
همی وه هاتاکلدافاده ایلدی حالیه دردیر میدیکه یاد اخالی زدردبودنیا میدانکه
دردون خالی رایسون فلك طاسی تهی دلبر فرح کردفلك بوش طاس فرح ایله طولو ایلدی
یعنی اول شهزاده نك کوزل نامی سببیله عرصه دنیاکه دردوکدردون خالی اولمغله بروش
طاس یدی فلك انی فرح ایله ضبط اولیدی حاصلی عرصه عالمده اولان اهالی آنك نامیله
ووجودیاله مسرور وشادومضمون اولدیغندن اولدیر بیده نکته اولدرکه شهزاده نك نامی مظفر
حسین در اخر جمك طریقی اولدرکه دردکه معناسی آغری وسزی ویوریده غریبی
دلدر الف ممدوده ایله کثرت استعمالیله همزه مسقط اولوب دالمشدد میدان

پای نکست اول کوکل مرا بخار ایوب استمگر دن آیا غی غسقد ربعنی عشق برقساحه
واندن خاص متصور دکلدر که عاشق ارادتی دلدر وکی محله صرف ایلیه نهتك شول
بیوك جانور در که دریالرده اولور آدم یوطار بیرینه تساح دیرلر معروفدر برون از
بارخود کامی ندارد اول عشقه مبتلا اولان کوکل کدر یارندن طشره برمراد طوتمز
درونش باکس آرامی ندارد انك درونی کستنه ایله برقرار طوتمز اکر کویدسخن یا یار
کویدا کر سوز سویلیه یا ویله سویلر وکر جویده مراد ازیار جویدر واکر مراد استیه کندو
یارندن استر نصرزان بارجانش بر لب آمد کیجه بیك کره زلیخا نك جانی طوطغنه
کلدی که تا آن روز محنت واشب آمد کتا اول محنت کوندزیده کیجه کلدی
یعنی اول کون کیجه اولنجیه دك زلیخا نیجه بیك کره هلاك قریب اولدی شب آمد
سازذکر عشق یازان کیجه کلدی عشق اوسنه بجی ترك ایلشی روز روب فوشجی یعنی
عاشقلرك ایلشی کیجه اچنده منتظم اولور شب مدد زدار کارسازان عشق ایلشی
انتظامنی ویرجیرك سرداری کیجه کلدی ازان برو زشان شب اختیار ست اولـ
سیدن عاشقلرك کوندزی اوزرینه کیجه اختیار در که ان یك پرده دیرلر بن پرده
دارست که اولرا یعنی کوندزیرده یرنجی درو یعنی کیجه پرده طوتجی در چوشب
شد روی ربیوار غم کرد چونکه کیجه اولدی یوزنی غم دیوارینه ایلدی یعنی دیوار غم نوبه
ایلیوب غمنی وحزنی عرض ایلدی بزاری ایشت خو یچون چنك خم کرد اکلیایله ارقه سنی
چنك کبی کری ایلدی چنك برمشهور ساز در که ایکی قات کری اولور زنار اشك
بست اوزنار برچنك اول ساز اوزرینه کرشمری کوزیاشی تلمدن بغلدی بدل پر
دانی خو ساخت آهنك کدو کوکل ایشینه صورت ویرمکه مقام انتظام ایلدی
حاصل ارقه سنی چنك نام ساز کبی ایکی قات بوکوب کوزیاشندن اکا تلر یغیوب
فریاد وفغان ایله اول ساز مقام انتظام ایلدی یعنی زار زار اکلدی زناله نغمه جانکا

برداشت اکلیدوب جان اکسدجی نغمه قالدردی بزبر ویم نغمان واه برداشت نبرآواز
ایله وقالان اوازایله نغمان واه قالدردی جانکا و بزبر ویم عالم موسقیده هربری بر مقامك
اسمیدر حاصلی نواغله فریاد وفغانلر ایدوب یاغمادی خیال یار پیش دیده بنشاندی رؤیاده
کوردیکی جوانك خیالنی کوزی اوکنه دکدی هم ازدیدی هم ازلب کوهر افشانه هم کوزندن
وهم طوطغندن کوهر ساچدی که ای پاکیزه کوهر ازچه کانی یعنی بوکونه دیدیکه
ای پاك اصلی نه معدندن سن که ازتو دارم این کوهر فشانی که بوکوهر ساچجی کی
سنکچون طوتم یعنی بوقدر کوزیاشی دوکدوکم انجق سنکچوندردم بردی و نام
خو نکفتی کوکلمی قایدوب کندی دیمدی نمیدانم که نامت از پرسم بیلم که
آدکی کیمدن سوال یدم کجا آیم مقامت از که پرسم فنده کم مقامکی کیمدن صورم
اکر شاهی ترا خرچه نامست اکر پادشاه ایسن آخرسنك نامك ندر وکر ماهی
ترا منزل کدامست واکر آی ایسن سکا منزل قنقی برجدر مبادا هیچ کس چون
من کرفتار یمکبی هیچ کسه کرفتار اولمسون که نه دل دارم اندر بنه دلدار
که سینه ده نه کوکل طوتم نه محبوب یعنی کوکلم الده دکل کوکل طوتجی محبوبه
الده دکل خیالت دیدم وبو یوخو خیالکی کوردم وخیالك اویقومی کوزمدن قاچدی
کشادا زدیده و دل خون نابم خیالك کوزمدن وکوکلمدن صافی فان آچدی کنون دارم
من بیخواب مانده شمدی بن اویقوسز قالمش طوتم دلدار آتشت در تاب مانده سنك
آتش عشقدکدن حرارتده قالمش برکوکل یعنی بنم کوکلم سنك آتش عشقکله قوغوندی
ولی مصراع اولده که دارم لفظی نك مفعولیه رچه باشد کرنی باشم برآتش نه اولورا کر
بنم آتش عشقم اوزرینه بصولاورسن نه باشی کچولر آتش کرم وسرکش آتش کبی اسی ویاش
چکجی اوله سن کلبویوم زکلزار جوانی کنجلك کلستاندن برکل ایدم تر وتازه چوآب زندکانی
لطیف وتازه دریاك صوی کبی نه برسرهرکزم یادی وزینه نه باشم اوزرینه اصلا

کاکلر ندن دوکم آچمش لر ایدی لر زاطرافی کاکلہ ہر تار کاکل کلاہ اطرافندن کاکلری
تاک ہر برتلی چنان کز زیر لالہ شاخ سنبل انجابن ایدیکہ لالہ اکتدن سنبل بوداغی
سنبل سیاہ ساچ کبی براوتدہ رہندہ دن کلور محبوبلرك ساچن کابکزہ دراز یعنی
لالہ کبی یکاقدری اطرافندن سنبل کبی کاکلری صارقوب طور ایدی بہ برکردہ قباہای
قصب رنك قصب رنکلی قفتانلری اوزرلرینہ ایتمشلر ایدی یعنی آچق یاشل لباسلر
کیمشلر ایدی سودی مرحوم دیوان حافظ شرحندہ بیور مشدر کہ بر جنس
قفتان وار کہ کندویہ مخصوص قوشاغی اولور کہ کدینك اچندن کجرطمان اوچقوری
کبی کہ بینہ اوجاری کلابدونلہ وکیمنك ایچکلہ وکیمنك خاص اودہ اوغلانلرینك
دستمالری کبی صافی اتوتلہ ایشلنور واوکندہ کوبکی اوزرندہ یاپ یصی
صارقوب طور رعادت بوقوشاقدہ بویلہ دربوقوشغہ قصب دیرلر اول قبانك
زیننتی انکلہ دروبوقبایہ نرکسین دیرلر انکچون کہ یقاسی کرہ کرہ اولور نرکس یاپراقلرینہ
کبی وبوقبا عادۃً بیاض جنسندن اولور نرکس شول ایچکدرکہ اورتہ سندہ بر
قدح وار وقدحك اطرافندہ دیبندن چقمش اچیہ بکزر التی بیاض ایچکی وار عرب
نرجس دیرلر وصاری زرین قدح دیرلر حاصلی بومقامدہ قباہای قصب رنکدن مراد
مذکور نرکسین قبا اولق محتمل در چونکہ غنچہ ناز لرکہ وچون نی شکرتنك انجابن قبالرکہ
غنچہ کبی نازك نی شکر کبی طار کمرلری مرصع بسستہ بر موی اول غلامك جواہر لہ مزین
کمرلری موی کبی انچہ بلرینہ بغلمشلر ایدی بموی آویختہ صد دل زہر سوی قیل ایلہ
اصلمشلر ایدی یوز کوکل ہر طرفدن یعنی انلری کوردن عشاقك کوکللری انلرہ میل کلی ایلہ
میل ایلمش ایدی ہزار اسب نکوشکل خوش اندام ایوشکللی خوش اندام ملی بنك آت
مہتری ایلدی بکاہ پویہ تندووقت زین رام انجابن آت کہ ایلہ وقتندہ صرب اثر وقتندہ
مطیع ایدی زکوی پیش چوکان تیز رو ترچوکان اوکندہ کہ طوپدن کسکون رك یوریجی

ایدی

ایدی زآب روی سبزہ نرم رو ترسبزہ یوزندہ کہ صودن زیادہ یومشق یوریشلی ایدی
کوسیاہ فکندی تازیانہ اگر قمچی اولمانہ کوتکہ برقہ ایدی یعنی کہ راکب اگر قمچی اورسہ
برودیجستی زمیدان زمانہ زمانہ میدانندن طشرہ صچرہ یوب چقردی یعنی دیاردن
چقردی چوحشی کورد رصحراکاور صحرادہ حمار وحشی کبی یاکن ایدی چوآب مرغ
یعنی صفین
دردریاشناور اوردکبی دریادہ یوزجی ایدی شکن درسنك خار کردہ از سُم
انجابن آت ایدیکہ طرانمندن قنی طاشدہ بوکم وبوزم ایلمش ایدی یعنی اوزرندہ یاق یاصدغی
طاشی یکی قات اولمش ایدی کرہ برخیزران انکہ از دم خیزران اوزرندہ قویرغندن دوکم
برقمش ایدی خیزران براوزون کوکدرکہ اندن چرخی قلقان دوزرلر اکلور اصلندہ ہندستان
جزیرہ لرندہ اولور یعنی اول آتلرینك قویرقلری انجابن اینجہ ولطیف ایدیکہ خیزران کا
نسبت دوکم دوکم ایدی بریرہ کوہ را آسان چوہامون اول آت طاغی صحرا کبی قولای
کسمش ایدی یعنی سائر آتلر دوزیرہ نہ مقدار منازل قطع ایدرلر ایسہ اول آت
طاغدہ اول قدر یرقطع ایلر ایدی زفرمان عنان کم رفتہ بیرون زکن فرماندن از طشرہ
کتمش ایدی قلت عدمدن کنایہ در یعنی اصلا رکبن امرندن طشرہ چقمز ایدی ہزار
اشتر ہمہ صاحب شکوہان دخی زیخانہ پدری بنك رأس ہیبت صاحبی دوہ
ویتیا ایلدی سراسر پشتہ پشت وکوہ کوہان باشندہ باشہ دیہ ارقدلو وطاغ اوکوہلو
ایدی بہ تہ ماکوہ اقابی ستون نی تہ ماتنلر یعنی کوہ در معناسنہ اول دوہ لرچقہ لرده
طاغ ایدیلر اما در کسنز دکل ایدیلر بلکہ ہر بری دورت درکوطاغ ایدی زراہ بادرفتاری
برون نی بادرفتار لق یولندن طشرہ دکل ایدی یعنی یورشلری یاکی ایدی چوزہاد
قناعت کوشکم خوار قناعتہ دوروشچی زہاد کبی آزیجی ایدی چواصحاب تحمل بادیہ دار
اصحاب تحمل کبی یولہ قالدرجی ایدی تاکم دوہ دہ عادت بودر بریہ صد بیابان بوتوکل
خدایہ توکل اوزرہ اولوب یوز صحرا قطع ایلمش ایدیلر چریدہ خوار راچون سنبل وکل

کلمدی نهال باغ جان بود او نشاید اول حضرت جان باغبانك فدائی ایدی برز یعنی لایق
دکل که باوشاخ چوبی همسر آید که انکله براغاج بود اغی همسر کله یعنی برابر بویو چکه
شبچه نهان زاخوان یا پدر کفت برکیجه یوسف علیه السلام اخواندن کرلو پدرینه دیدکه
که آی بازوی سعیت باظفر جفت آی ۸ اول پدر که سنك سعیك بازوسی ظفر ایله
جفتمدر وظفره مقارندر حاصلی مستجاب الدعوت سین دعاکن تا کفیل کاروکشتم
دعا ایله تا ایش واکرم کفیلی یعنی بارخدا بروتا آرد عصایی زم شتم جتندن برعصا بکا
طشره کتوره که زعم جوانی تابه پیری آنجاین عصاکه جوانلك زمانمدن پیرلکه دك
کدهرجاکه افتم دستکیری هریره کدوشم بکا الطو تجلیق ایله دهدر جلوه کاه
جنك بازی جنك باز لق جلوه کاهنده یعنی خصومتك حین ظهورنده ویره مرایاهر
برادر سر فرازی بکاهر برادر ماله باشر یوجه لق یعنی هرقنغی برادر ماله خصومت ایلسم
اول عصا سبیله اکا غالب اولم پدر روی تضرع درخدا کرد یعقوب علیه السلام
تضرع یوزنی خدای تعالی یه اتدی برای خاطر یوسف دعا کرد یوسف علیه السلام
خاطری اچیلجون دعا ایتدی رسید از سدره بیك ملك سرمد ملك دائم ساعی سی یعنی
جبرئیل علیه السلام سدرة المنتهادن ارشدی عصای سبز درست ازبرجد یاشل
عصا النده زبرجددن نه زخم تیشه ایام دیده نه ایام تیشه سنك زخمی کورمش
یعنی کسردن اکا یاره ارشمش نه رنج آزده دوران کشیده نه دوران بحقوسینك رنجی
چکمش حاصلی اکا نجارلی دکمش قوی قوت کردار قیمت سبك سنك قوتی قوی یعنی
قوملق احتمالی یوق قیمتی آغر طارتسی خفیف شیالوده به سنك روغن ورنك یاغ ورنك عایله
بولشمش یعنی انك لوقی وبراق لغی صنعت ایله دکل پیام آورد کین فضل آلهیست
خبر کتوردیکه بوعصا بارخدانك فضلی درستون بارکاه پادشاهیست برپادشاه
لم یزل که بارکاهنك درکی دریعنی لوهیتنه ووحدانیتنه دال اولان مصنوعی ومخلوقی ند

یاخود پادشاهلق بارکاهی نك ستونی دریعنی سریر سلطنت نبوته صعود ایجون
قوت ویرجیدر چوشدیوسف ازان تحفه قوی دست چونکه یوسف علیه السلام
اول تحفدن قوی دست اولدی زحسرت حاسدانی پشت بشکست حسرتدن
حاسد لریك ارقه سی صندی وحسدلری نهایت مرتبه ده اولدی برایشان آن عصا
از دست هستی افتاوزرنه اول عصا وارلق اندن یعنی یوسف علیه السلام ده موجود
اولدیغندن کرن ترآمد از صد چوب دستی زیاده آغر کلدی یوز سر دسته کوتکندن
بخود بستند ازان هریك خیالی اول عصادن حاسدان هریری کندویه بر خیال بغلدی
یعنی یوسف علیه السلام ده هریری برکونه زیان ارشد رمك ملاحظه ایلدیلر
نشاندند از هسد دردل نهالی حسددن کوکلرنده بروفدان دکدیلر یعنی هرکس
اندیشه ایلدیکی ضرر یك انفاذی تصمیم ایلدی زاول طبع رازان زنده کی داد اول
مردن اول حسود طبعنه اولدکدکی فدائدن حیات ویردی ولی آخر پریشمندکی داد
ولکن آخر الامر اونمق میوه سنی ویردی یعنی ایتدیکی حسددن ناشی ضرری انفاذه
سعی ایله مسرور ایدی ولکن عاقبت حین سلطنت یوسف علیه السلام ده نجل
ونادم اولدی داستان دیکر نقل خواب دیدن یوسف علیه السلام که آفتاب
وماه ویازده ستاره ویرا سجده برند یوسف علیه السلام دوشکه رمك بیانندر
که کلشن وآی واون برادرانکا سجده التدیلر وشنیدن برادران آنرا وزیادت شدن
حسد ایشان وبرادر لر اول دوشی اشتمك وحسدلری زیاده اولمق بیانندر دور

نظم خوش آن کز بند صورت باز رسته خوش اول کمسنه کز صورت بندند قوتلش
اوله یعنی عالم ظاهردن فارغ اوله زسحر چشم بندان چشم بسته کوزباغی اولان محبوبدن
سحرندن کوزنی بغلمش اوله دلش بیدار کوکش بیدار چشمش درشکر خواب کوکلی اویانق وکوزی
طشلی اویقوده اوله ندیده کس چنین بیدار در خواب کمسنه بونجاین اویانقلغی رؤیاده

قلبکده حقده بولنمسون وحبثده بولنمسون مصیقل کن رخ آیینهٔ خویش
کندو آیینهٔ قلبك یوزنی مصیقل ایله یعنی قلبك آیینه سنی کین وسوکدن
فارغ ایلمکله صیقللنمش آری وصافی ایله بود نور جمال شاهد غیب
اولاکه محبوب غیب جمالی نوری بتابه چون کلیم الله تجلیات زجیب یدره
کلیم الله کبی سنك یقلکدن شود چشم ودیدهٔ روشن بدان نور اول نور ایله
روشن اوله سنك کوکلك وکوزیك تماندی سر جانان برنو مستور جانانك
سری سنك اوزریکه مستور دالیه تمثل کردن یوسف علیه السلام شبانی
یوسف علیه السلام جوبانلق تمنی ایتمك بیانندهدر بحکم آنکه هیچ پیغمبری
نبوده است که شبانی نکرده است اول حکم ایله که هیچ پیغمبر پیغمبر اولمشدن
جوبانلق ایتمشدر ومهیا ساختن زلیخا اسباب شبانی ویرا اوزلیخا جوبانلق
اسبابنی کام یابا ایلیك بیانندهدر خوش آن بیدل که دولت یار کردد خوش اول
عاشق که دولت کامیاراوله بکردخاطر دلدار کردد دلدارین خاطری چون
سندهٔ اوله برون آیدتمام ازخواهش خویش کندواسته یشندن وتعلقات
ظاهریه وباطنیه سندن تمام طشره کله یعنی ظاهر وباطنی الحق دوستك
خدمتنه قصر ایله دهدر خواهش اوکاهش خویش دوستك استیشنه
کندویه اکسلش ویره یعنی دوستك مطلوبنی تحصیله اهتمام بلیغ ایدوب
کندومقصودنی کلیتا ترك ایلیه بیت میل من سوی وصال وقصد او
سوی فراق • ترك کام خود کردم تا برآید کام دوست • چوخواهد جان
روانی برلب آرد چونکه دلدار جان استیه عاشق جانی فی الحال طوطق اوزره
کتوره یاخود روح روانی طوطق اوزره کتوره یعنی تسلیم ایچون مهیا ایله
بوسد خاك اوروجان سپارد انك صراغنی اویه وجانی تسلیم ایلیه

چوجوید

چوجوید دلا کند دراز غم خون چونکه دلدار کوکل استیه عاشق کوکلنی
غمدن قان ایله دهدر دردم زراه دیده بیرون فی الحال کوزیولندن طشره
ویره یعنی کوکلنی قان ایدوب کوزندن آقیده چوکوید خیز از سر پای سازد
چونکه دلدار قالقدیه عاشق باشندن آیق دوزه بخدمتکاری او سر قوازد
کاخذ متکارلق ایله باش یوجلده وکرداند تا بدسر چوخامه واکر دلدار
عاشقی سوره کاتب النده کی قلم کبی باش یوکیته وکرخواندنه بیجد روچوانیه
واکر قویه نامه کبی یوزیورسیه یعنی محبوب امرندن هیچه قاعراض ایلیه
بحکم انکه امت پرورپرا اوبحکم ایله که امت بسلمك ایچون شبان لایق
بود پیغمبر پرا پیغمبر کمه چوبانلق لایق اولور تاکه تربیه کیفتن بیله
شبان لفظنده یای مصدریه محذوفدر شبانی دیمکدر زیوسف با
هنر از کامرانی یوسف علیه السلام دن نچه بیك مراد سور جیلك ایله
همی زد سر تمنای شبانی چوبانلق آرزوسی باش اوردی زلیخا آن تمنا را
چودریافت زلیخا اول تمنایی چونکه آکادی بتحصیل تمنایش عنان تافت
انك تمناسنی تحصیله دیرکن بوکدی واختیارنی صرف ایلادی نخستین
خاست زاستادان یکفن اولا استادی جمله سینك فنلری براولان اوستاد
اولدن فن نوع معناسنه که کرینداز برایش یك فلانجن که یوسف علیه
السلام اجلیچون برصبان اشلدیلر رسن همچون خوراز زر تافتندش
اول صبانك ایینی کوتش کبی اتوندن بوکدیلر چوکیسوی معنبر بافتندش
عنبر نمش زلف کبی اوردیلر زلیخا نیزی بخت آرزوی زلیخا دخی برآرزو
بشردی که کنجاند دروخود راچوموی که صفدوزه کنده وی اول ایب
اچنه قیل کبی چوتوان بی سبب خود را برو بست چونکه سبب سن

آخره تاخیر ایده هم ندانم مانعت زین مصلحت چیست بیلم سنك
مانعك بو مصلحت دن ندر که ستوانی بمن یکلحظه خوش زیست
که قادر اولمازسین بنمله برلحظه خوش کچنمکه بکفتا مانع من زان
دیو چیز است دی دیکه مانعم آندن اکی نسنه در عتاب ایزد و قهر
عزیزاست خدای تعالی انك عتابی و عزیز مصریك قهریدر عتاب
ان ارباغه دیرلر عزیز اول کچه مهادی کوریدالله عزیز بوا کری طبیعتلکی اکر
بیله بمن صد محنت و خواری رساند بکا یوز محنت و حقیر لك ارشدر
برهنه کرده تیغ آنسان که دانی قلجی عریان ایدوب اول اسلو بیله که
بیلور سین کسه از تن لباس زنده کانی بندن چکروسلب ایدر
دیر یلك لباسنی یعنی کربندن خجالت بیلسه بنی قتل ایدر زهی خجلت
که چون روز قیامت نه یك خجالت که چونکه قیامت کونی که افتد
برز ناکاران غرامت که زنا عملی اولر او زرینه عذاب دائم دوشه
جزای آن جفا کیشان نویسند اول جفا دیلولرین جزاسنی یزارلر
مراسر دفتر ایشان نویسند بنی آدملرك دفتری باشنه یزارلر زلیخا
کفت زان دشمن میندیلش زلیخا دیدی اول دشمندن اندیشه اینمه
که چون روز طرب بنشیندم پیش که چونکه عشرت کونی اولمکه
اوتوره دیم جامی که باجانش ستیزد برقدح ویرم که انك جانینه
کوچ ایده زمستی تا قیامت برنخیزد سرخوشلقدن قیامته دك
قالمیه تو میکوی خدای من کریمست سن دیرسین بنم خدام کریمدر
همیشه برکنه کاران رحیمست همیشه کنه کارلر اوزرینه رحیم در
مرا زکوهر و زر صد خزینه بکا کوهر دن و التوندن یوز خزینه درین

خلوت

خلوت سرا باشد دفینه بوخلوت اونده دفینه اولور یعنی یوز
خزینه و دفینه طولو التون و جواهرم وار در فداسازم همه بر کناهت
دوکلی فدا ایدرم سنك کناهك اچیچون که تا باشدزا یزدعذر خواهت
تاکه اوله خدای تعالیدن سکا عذر پیچی یعنی تاکه خدای متعال
اول سبیله سنی عفو ایدیجی اوله بکفت آنکس نیم کافته پسندم
یوسف علیه السلام دیدی بن اول کس دکلم که بکا بکنلش دوشه
که ایده بوکس دیکر کزندم که کاه غیری کسنه اوزرینه ضرر یم
خصوصا بر عزیزی کر عزیزی باخصوص بر عزیز اوزرینه که عزیز لکدن
تر افرمود بم من کیتری سکا بیوردی بنم ایچون جاریه الك یعنی
بندن کسیه ضرر اصابتن ایستم باخصوص عزیز مصره که بنم ایچون
سنك کبی سلطانی خدمتجی ایلادی خدای من که نتوان حق کذاریش
بنم خدامکه انك حقنی اوده بجیلك ممکن اولمان برشوت کی شود آمز
زکاریش رشوت ایله نه زمان اولور آنك مغفرت ایدجیلکی بجان دانه
چو مزدا زکس نکیرد جان و برمکه چونکه کیسه دن اجرت طوتمز
در آمرزش کجا رشوت پذیرد آنی مغفرتده فتده رشوت قبول ایدر
زلیخا کفت کای شاه نکوبخت زلیخا دیدیکه ای طالعی یوشاه که تم
تاجت میسر یادهم تخت که هم تاج میسر اولسون سکا هم تخت
دلم شد تیر محنت را نشانه یو رکم محنت اوفتنه نشانه اولدی زیس
کاری بهانه بو بهانه کز تدنکه کتو رسن بهانه بهانه اوزرینه بهانه کج
روی و حیله سازیست بهانه اکری یو ریجلك و حیله دوزهیلکدر
بهانه کی طریق راست بازیست بهانه طوغریلق و بنا بجیلق طریقی دکلدر

بساط راست بینی در نوردید طوغری کوه جبلك دوشکنی بوکدی و
یوسف علیه السلام اولان حسن ظنی کدردی به سرهنکی اشارت
کرد تازود برجاوشه اشارت ایتدی تا تیز زندبرجان یوسف زخم چوب
عود یوسف علیه السلام ك جانی اوزرنه یاره اوره عود نام ساز کبی
یعنی ساز کبی انی دردناك ایدوب زار زار اکلده برزخم غم رك جانش
خراشد غم زخمه سیله انك جانی طمرنی قازیه زلوحش آیت راحت
تراشد انك لوح وجودندن راحت علامتنی یویه یعنی آنده راحتك
نشانی قومیه برند انش کندمحبوس چندان انی زندانده اول قدر محبوس
ایده که کردد آشکار آن سرّ پنهان که اول کزلو سر آشکاره اوله وقیاحت
قنی سندندر طویله کشیدن سرهنکان یوسف علیه السلام ی
بجانب زندان چاوشلر یوسف علیه السلامی زندان جانبنه چکمك
وکواهی دادن طفل شیرخواره بیاکی یوسف علیه السلامی
واوج آیلق سودایجی طفل اولحضرتك پاکلکنه شهادت ویرمك
بیانندهدر چو یوسف را کرفت آن مرد سرهنك اول چاوش آدم
چونکه یوسف علیه السلامی طوتدی بحبت کاه زندان کرد آهنك
زندانك محبت بینه قصد ایتدی یعنی استدیکه انی اول محل محنت
اولان زندانه کتوره بتمك آمد دل یوسف ازان درد یوسف
علیه السلامك کوکلی اول دردن طارلغه کلدی نهان رویی دعا
در آسمان کرد کزلو دعا یوزنی آسمان طرفنه ایتدی و یارخدایه تضرع
وبیاز ایلدی که ای دانا باسرار نهانی که ای کزلو سر لری بیلکی
تو باشد مسلم رازدانی سر بیلکی لك سکا مسلم اولور دروغ وراست

پیش تست ممتاز یلان وطوغری سنك اوکنده ممتاز در که داند
جز تو کردن کشف این راز سندن غیری کیم بیلور بو سرّی کشف ایتمکی
زنور صدق چون دادی فروغم کوچك سویلمك نورندن چونکه بکا آید نلق
ویرداك منه تهمت بکفتار دروغم یلان سوز ایله بکا تهمت قومه کواهی
بکذران بر دعوی من بنم دعوام اوزرنه برشاهد کیجور که صدق من
شود چون صبح روشن که بنم صدقم صبح صادق کبی روشن اولا رشتهٔ
همت کشور کشایش انك اقلیم فتح ایدیجی همتی شستندن باش برمق
وشهادت برمغله که یای کرشن طوتر لواوق ازکن اول طوتوشه شستهٔ
دیرلر امّا بو مقامده یایدن اوق آمّنی مراد اولور چو آمد بر هدف تیر دعا ش
چونکه نشان اوزرنه کلدی انك دعاسی اوقی یعنی دعاسی چونکه مستجاب
اولدی دران مجمع زنی خویش زلیخا اول مجمعده زلیخا نك خصمی برعورت
که بودی روز و شب پیش زلیخا که کوندز کیجه زلیخا اوکنده ایدی یعنی
زلیخا یه متعلقه وخدمتنده مقیمه اولان صورتلردن برسیسی اول مجمعده
حاضر ایدی سه ماهه کودکی بردوش خود داشت اوج آیلق براوشق کندو
اومزی اوزره طوتر ایدی چو جان بکرفته در آغوش خود داشت کندو
توجاغنده جان کبی طوتلمش طوتر ایدی یعنی انی کندویه روح فرض ایدوب
روحی کبی کار عایت ایدر ایدی چو سوسن بر زبان حرفی نرانده سوسن
کبی لسانی اوزره بر حرف سور مش ایدی سوسن بر چیچك درکه بر قاری
دیل کبی اولور یعنی هنوز بلی آچلمیوب سوسن کبی ساکت ایدی
زطومار بیان خطی نخوانده بیان طومار ندن برخط اقومش ایدی
یعنی هنوز مقصودنی بیانه قادر دکل ایدی فغان زدکای عزیز آهسته

ترباش اول صبی فغان اوردی که ای عزیز آهسته تر اول یعنی فریاد
ایله یکه زیاده یوباش اول آهسته ارقوین معناسنه زنجیل عقوبت
یرجه دریاش تعجیل عقوبتدن حذر اوزره اول یعنی عقوبتدن عجله ایتمه
حذر ایله سزاوار عقوبت نیمست یوسف عقوبته لایق دکلدر یوسف
بلطف و مرحمت اولیست یوسف لطف و مرحمته اولی در یوسف
عزیز از گفتن کودک عجب ماند عزیز اول صبی نك سویلمکدن عجبه
قالدی سخن با او بقانون ادب راند سوزی اکا ادب قانونیله سوردی
وعادت اوزره اکا خطاب ایلدی و دیدی که ای ناشسته لب از لابش
شیر که ای طوطعن سود بوشفقتدن یومش طفل خدایت کرد تلقین
حسن تقریر خدای متعال سکا کوزل تقریری تلقین ایتدی و بوکار
مشکلی سکا نسهیل ایتدی بکور وشن که این آتش که افروخت آشکار
دیکه بو آتشی کیم یکلندردی کزانم پرده عزو شرف سوخت که اول آتش
دن بنم عزو شرف پردم یاندی یعنی بیان ایلکه بو فتنه یی کیم احداث ایلدی
وبنم عرض و ناموس پرده می کیم هتك ایلدی بکفتا من نیم تمام وغماز
اول صبی جوابده دیدی بن تمام وغماز دکلم که کویم یا کسی رازکسی یا نه
که دیم برکسیه برکسنه نك سرنی کرو یعنی تمام وغماز دکلم که افشای
رازایلیم و قباحت و وقاحت صاحبی صراحة سویلیم زغماز یست
مشك چین سیه روی چین ممکنی نك مشکی غماز لغندن روی یوز لوکی
یعنی غماز اولایغجیون یوزی قره در که از صدیره پیرون می رود بوی
که یوز پرده دن طشره قفو ویرر و افشای رازایده بین در تازه
کلهای بهاری بهاره منسوب تازه کو لرینی که خندان و خوشند

از پرده

از پرده داری که کو لکن و خوشدر لر پرده طوتیجیلقدن یعنی پاشلی یا پراقلر
اراسنده مستور اولایغجیون بهار وقتی لطیف اولور نیم غماز لیکن کزندانی
غماز دکلم لیکن اکر یلرسین بکویم یا توین رازنهانی دیم سکا بوکزلو سوزی
یعنی کیفیت اطلاعی سکا اعلام ایدم برود رحال یوسف کی نظاره
کیت یوسف علیه السلام نك حالنه نظاره ایله یعنی انك حالنه زیاده
ایله یغجی یوللیجی اول که پیراهن چه سانش کشته پاره که کو لکی نه سلوله
پاره اولمش یعنی یرتق نه جانبنده در کر ازپیش است در پیراهنش چاك
اکر اینك کو ملکنده یرتق اولکندن زلیخا را بود امن زان پاك زلیخانك
انکی اول عیبدن پاك اولور ندارد دعوی یوسف فروغی یوسف علیه
السلام دعویسی برفروغ طوتمز یعنی عواسی منور دکل همی کوید
برای خود دروغی کند واجیجون بر یالان سویلر و نفسنی تخلیصه زور ثیر
وراز پیش چاك شده پیراهن او واکر آنك کو لکی نك چاکی اکسه دن اولایسه
بود پاك از خیانت دامن او انك دامنی خیانتدن پاك اولور یعنی یوسف
علیه السلام بوعیبدن بری اولور دروغست آنچه میکوید زلیخا
یالاندر اول نسنه بی زلیخا سویلر نه راصدق می بود زلیخا زلیخا کرچه
یوله یلن بلکه اول اشلدکی وقاحتن شاشمشدن بری اولوب ستر عزیز از
طفل چون کوش این سخن کرد عزیز مصر طفلدن چونکه بوسخنی کوش
ایتدی روان تفتیش حال پیرهن کرد فی الحال کو لکك حالنی تفتیش ایتدی
چون دید از پس دریده پیرهن را چونکه کو لکی اکسه دن یرتلمش کوردی
ملامت کرد آن مکاره زن را عزیز اول مکاره عورتی ملامت ایتدی
یعنی لوم و توبیخ ایدوب دیدی که دانستم که این کید از تو بود ست

سدنه کدك دوشه زیرا غیورلق دیو تلفه مبدّل اولور نکم شاعر دیمش

نظم هرکشی طوغری دیو بسلر اوندہ قری سن بویله کریلیه لر
طوتمیلردی بری سن انی مستوره صنور اول دخی مستور اشلر
اوسبدن اوینك بیلمز اوته سن بری سن سحر ومکریله اکر کوزلرنی
بغلسه یاکسردی باشنی یاخود اوزردی دری سن اعتماد ایتمه بولاره
قولاغك آردکه طوت ایلدن ایشت کوره برکه بیجه عورت اری سن
مرحمت ایلمیوب صنمی بولاره هرکز اوره سن کنجنی فازیغه قراسن قویمیسن

دست برداشتن زنان مصر مصرك عورتلری یعنی مصر ده اولان ساده
عورتلری اول قالدرمق وزبان طعن برزلیخا کشیدن زلیخا اوزره طعن
دلنی جکمك وتیغ غیرت عشق دست وزبان ایشان بریدن عشقك
غیرت قلمی انرك انی ودلنی کسمك بیاندر دز نساز دعشق زلیخا سلامت
عشق ایچون سلامت کوشه سی دوزلمز خوشا رسوایلی وکوی ملامت
مبالغه ایله خوشدر رسوایلق وملامت محله سی ملامت مصدر
لوم کبی لام یاوم دن ازایلق وقفق معناسنه در غم عشق ازملامت تازه
کردد لوم ایتمکدن عشق غمی تازه اولور یعنی عاشق لوم اولدقجه عشقی
زیاده اولور وزین غوغا بلند آوازه کردد وبوغوغادن اولی وچاوی
یعنی شهرتی زیاده اولور ملامت شحنهٔ بازار عشق است لوم عشق
چارشوسنك شحنه سیدر شحنه اول کسنه در جمیعًا امور مجلس
انك رأیینه موقوف در یعنی لوم وتوبیخ عاشقك عشقنی قزغون ایدر
ملامت صیقلِ زنکارِ عشق است لوم ایتمك عشق پاسنك صیقلیدر
یعنی آیینهٔ عشق لوم ایتمك ایله جلا لنور ملامتهای عشق ازهر کرانه

عشق

عشق ملامتلری هرجانبدن بورکا هل تنلرنی تازیانه تبل شلورله قچی
اولور حاصلی عاشق لوم اولدقجه عشقی ترقیده اولور چوباشد مرکب
زه زورکران خیز چونکه یوکلنك مرکبی آغر قالقی اوله شوردن تازیانه
سیر اوتیز اولقچی دن آنك یورمسی کسکون اولور زلیخا چوبشکفت
این کل راز زلیخانك چونکه بوسر کلی آچلدی ویوسف علیه السلام عشقی
خبری عالمه یجلدی جهانی شد بطغیانش بلبل آواز برجهان یعنی جهان
خلقی اکا طعن ایله بلبل آوازلو اولدی زنان مصر ازان آکاه کشتند
مصرك عورتلری اول قصه دن آکاه اولدیلر ملامت راحوالت کاه
کشتند لوم ایتمك ایچون حواله بری اولدیلر یعنی محسلرده اوتورب
انی لوم ایتدیلر هرینك ویدش دکپی فتادند هرایکیسی رامز ایله انك
اردنه دوشدیلر زبان سرزنش بکروکشادند باش قالقی لو دلنی
آنك اوزرنه آچدیلر ودیدیلر که کشتم فارغ ازهرننك وننامی که زلیخا
فارغ اولمش هربرنام وعاردن یعنی عاروناموسی ترك ایتمش دلش
مفتون عبرانی غلامی

بسم الله الرحمن الرحیم

الهی غنچهٔ امید ما را	گلی از روضهٔ جاوید بخشای
بخندان از لب آن غنچه باغم	وزان گل عطر بر ورکن دماغم
درین محنت سرای تلخ‌فرسا	بنعمتهای خویشم کن شناسا
ضمیرم را سپاس اندیشه گردان	زبانم را ستایش پیشه گردان
ز تقویم خرد بهرو زیم بخش	برا قلیم سخن فیروزیم بخش
دلی دادی ز کو بر کج برکج	کجی دل زبانم را کن کهرسنج
گشادی نافهٔ طبع مرا ناف	معطر کن ز شکم قاف تا قاف
ز شعرم خامه را شکر زبان کن	ز عطرم نامه را عنبر فشان کن
سخن را چون سرانجامی نماندست	وزان نامه بجز نامی نماندست
درین میخانهٔ شیرین فسانه	نمی یابم صدای زان ترانه
حریفان باده ها خوردند و رفتند	تهی خمخانه ها کردند و رفتند
نه بینم بخته زین بزم خامی	که باشد بر کفش زان باده جامی
بیاجامی ز ما کن شرمساری	ز صاف و دُردِ پیش آنچه داری

افتاح نامه بنام یگانه که چشمهٔ روشن مهر از دریای نوالش یک نم است و دفتر ملون سپهر از آیات کمالش یک رقم

بنام آنکه نامش حرز جانهاست — ثنایش جوهر تیغ زبانهاست

زبان در کام کام از نام او یافت — نم از سر چشمهٔ انعام او یافت

حروف از ان نموده دمبدم روی — هزاران نکتهٔ باریک چون موی

پی آن موز بانرا شانه کرده — روندان شانه را دندانه کرده

تعالی الله زهی قیوم دانا — توانایی ده سرناتوانا

فلک را انجمن افروز از انجم — زمین را زینت انجم ده زمردم

مرتب ساز سقف چرخ دایر — فراز چار دیوار عناصر

بناف غنچه گل را نافه پیوند — زگل بر شاهد گلبن حلی بند

قصب باف عروسان بهاری — قیام آموز سرو جویباری

بلندی بخش هر همت بلندی — بپستی افکن هر خود پسندی

گناه آمرز رندان قدح خوار — بطاعت گیر پران ریاکار

انیس خلوت شب زنده داران — رفیق روز در محنت گذاران

زبحر لطف او ابر بهاری — کند خار و گل و یاسمن را آب باری

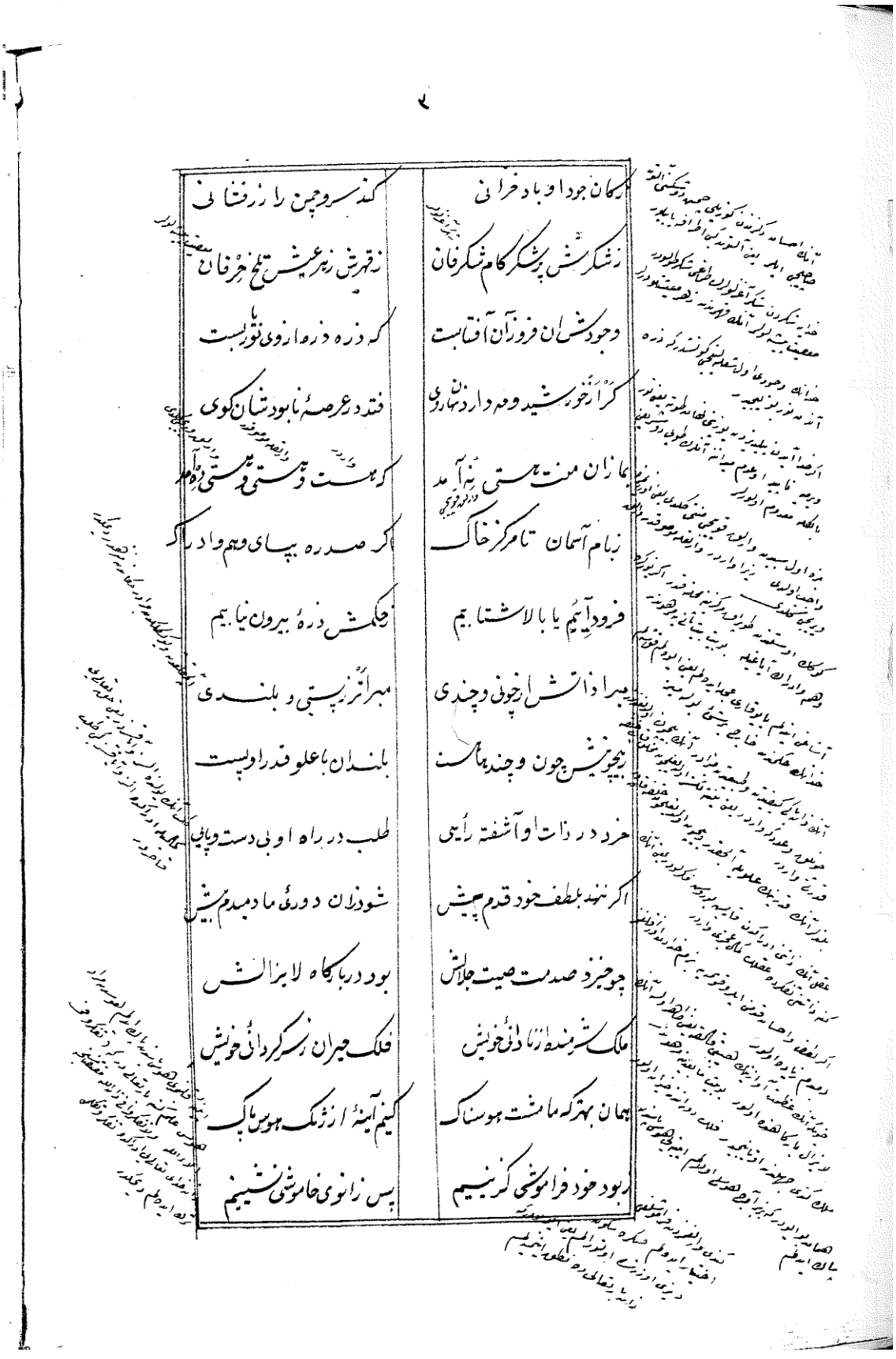

کمان جود او باد خزانی
کند سرو چمن را زرفشانی

ز شکرش پزشک کام شکرخان
ز قهرش زهر عیش تلخ‌تر خان

وجودش ان فروزان آفتابست
که ذره ذره از وی نورِ یابست

گر از خورشید وهم دارد نشانی
فتد در عرصهٔ نابود شان کوی

بمان زان منت هستی نیامد
که هست و نیستی در وهم آمد

ز بام آسمان تا مرکز خاک
اگر صد ره بپای وهم و ادراک

فرود آییم یا بالا شتابیم
ز حکمش ذرهٔ بیرون نیابیم

مبر ادراک ازو چونی و چندی
مبر از تو پستی و بلندی

ز چونیش چون و چندیها مسدود
بلندان با علو قدر او پست

خرد در ذات او آشفته رایی
طلب در راه او بی دست و پایی

اگر نهد بلطف خود قدم پیش
شود زان دوریٔ ما دمبدم بیش

چو جزو صد ست صیت جلالش
بود دریا کجا لایزالش

ملک سرمست ازنا دانی خویش
فلک حیران ز سرگردانی خویش

همان بهتر که ما مشت هوسناک
کنیم آینهٔ از زنگ هوس پاک

ربود خود فراموشی گر نیم
پس زانوی خاموشی نشینیم

ترتیب دلایل ہستی واجب تعالی نمودن و ترغیب تأمل دران فرمودن

دلا تا کی درین کاخ مجازی — کنی مانند طفلان خاکبازی
تویی آن دست پرورد مرغ کاخ — که بودت آشیان بیرون ازین کاخ
چرا زان آشیان بیگانه گشتی — چو دونان جفت این ویرانه گشتی
بیفشان بال و پر زآمیزش خاک — بپر تا کنگر ایوان افلاک
ببین در رقص از رق خیزان — ردای نور بر عالم فشانان
همه دوشیزگان روزی گرفته — بمقصد راه فیروزی گرفته
ولی هر یک چو کوی از خویش خاص — بچوگان ارادت گشته رقاص
یکی با غرب رو در شرق کرده — یکی در غرب کشتی غرق کرده
شده گرم از پی من گامه روز — یکی شب راشده من گامه افروز
یکی حرف سعادت نقش بسته — یکی سر رشتهٔ دولت گسسته
چنان گرمند در منزل بریدن — که زین جنبش نداند آرمیدن
ز رخ راه شان فرسودگی نه — میاسا ورد و پارا سودگی نه
چه داند کس که چندین دیده کارند — همه تن روشنه رو در که دارند
بهر دم تازه نقشی میسایند — ولیکن نقش بندی را نشایند

واجب تعالی بالذات والصفات
دلایل وجود او تعالی شانه و ترغیب تأمل درین باب فرمودن
از اول تا آخر سه بیت است

اگر کل نرقه قدیم بودی یا حادث شدی دیگر زیادت و نقصان نپذیرفتی چون پذیرفت معلوم شد که حادث است
سه والده سلطنتی صاحبقران ثانی
ایجاد مخلوقات ایجاد بزرگ است و ایجاد کردن آفریدگار بود و ایجاد
بجز ذات او تعالی شانه همه بیگانه اند و ذات او تعالی
باء فوقانی
قول و فعل که لایق بود بزرگ است و راه بردن بسوی او تعالی
قول لطیف قدیم ایست بود از ایجاد کردن او تعالی
صفت بزرگ که در همه کمال است و نیست انتقال ازین وزن
راه نمای عالم او زیبنده صاحبقران است
همه دوشیزگان روزی قرار گرفته بمقصد راه فیروزی گرفته
یعنی همه کواکب در سیر خود مقصدها دارند که بدان میرسند
یعنی کواکب را در سیر خود مقصدها هست
و یعنی که همه کواکب را در سیر خود مقصدها هست
و یعنی که همه کواکب را در سیر خود مقصدها هست
و یعنی که همه

خوش آن ره رو که بخت سازگارش — نشاند بر لب این جویبارش

نظر در آبش از دل غم بشوید — غبار از خاطر در دم بشوید

ز جانش سر زند سرو فایی — ز جیب آرد برون دست دعایی

ز موج بحر الطاف الهی — کند این تشنه لب را قطره خواهی

چو آرد تازه گلها را در آغوش — مکرد با غبان بروی فراموش

قلم نساجی این جنس فاخر — رساند آخرین سالی بآخر

که باشد بعد زان سال مجدد — نهم سال از نهم عشر از نهم صد

گرفتم بیت بیش را شماره — هزار آمد ولیکن چار پاره

خداوندا بمردان ره عشق — نهاده رخت در منزلگه عشق

که باد این نوعروس حجله غیب — نهی دامان و جیب از وصله عیب

مبارک بر شه و ارکان دولت — غضنفر هیبتان شیر صولت

بتخصیص آن جوان مردی کش ایزد — لسنب چون نام باشد شیر بر شیر

ز بس در پیشه مردی دلیر است — ز مردان جهان نامش دو شیر است

یکی در ناز در دوران کشنده — یکی سر پنجه با گوران زننده

برسم تعمیه زان بردمش نام — که ماند دور از آن اندیشه عام

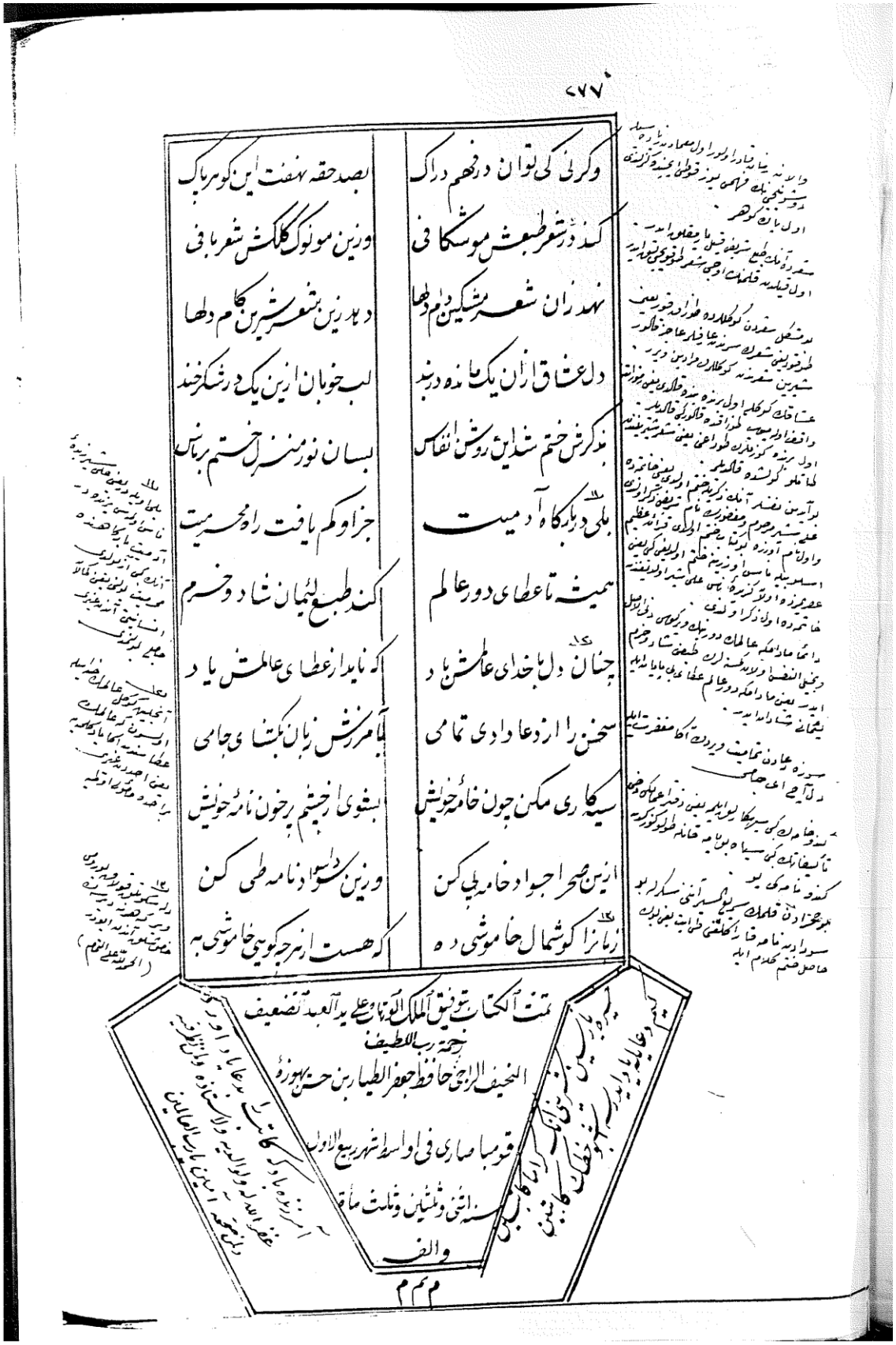

وگرنی کی توان در فهم دراک | بصد حقه نهفت این گوهر پاک
کند در شعر طبعش موشکافی | وزین مونوک کلکش شعر بافی
نهد زان شعر مشکین دام دلها | دهد زین شعر شیرین کام دلها
دل عشاق زان یک مانده دربند | لب خوبان ازین یک در شکرخند
بذکرش ختم شد این روشن انفاس | بسان نور منزل ختم بر ناس
بلی درگاه آدمیت | جز او کم یافت راه محرمیت
همیشه تا عطای دور عالم | کند طبع لئیمان شاد و خرم
چنان دل با خدای عالمش باد | که پاید از عطای عالمش یاد
سخن را از دعا دادی تمامی | بآمرزش زبان بگشای جامی
سیه کاری مکن چون خامه خویش | بشوی از چشم پرخون نامه خویش
ازین صحرا جواد خامه پاک کن | وزین سودا دل نامه طی کن
زمانرا کوشمال خاموشی ده | که هست از هر چه گویی خامشی به

تمت الکتاب بتوفیق الملک الوهاب وعلی یدالعبد الضعیف
الراجی رحمة رب اللطیف
الخفیف الراجی حافظ جعفر الطیار بن حسن بهوزه
قومبا ساری فی اواسط شهر ربیع الاول
سنه اثنی وثلثین وثلث مائة
والف
م م م

ÖZGEÇMİŞ

Deva Özder 1986 tarihinde Karabük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra 2003 yılında Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine başladı. 2007 yılında mezun olup aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği alanında tezsiz yüksek lisans yaptı. 2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programına başlamış olup halen devam etmektedir. 2010 yılından bu yana Kırklareli Üniversitesinde Türk Dili okutmanı olarak görev yapmakta olan Deva Özder evli ve bir çocuk annesidir.